1800

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΙΘ΄ ΑΙΩΝΟΣ

ΜΕΤ᾽ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ Γ΄

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΣΔΟΝΗΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1893

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

Γ'. Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΟΥ 1830 - 1892

---

1. Ἡ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἡ νέα ἀνέλιξις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. — Ἡ ὁριστικὴ ἀποκατάστασις τῆς ἐπαναστάσης Ἑλλάδος εἰς ἐλεύθερον κράτος ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἶναι ἔργον τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου τῶν ἐτῶν 1828 - 29 καὶ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τὴν ἀναμφήριστον ταύτην ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἀναγνωρίζων καὶ ἀνομολογῶν ἱστορικῶς ὁ νῦν πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γλάδστων ἔγραφε πρό τινων ἐτῶν (1) ὅτι «τὸ 10 ἄρθρον τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀποτελεῖ τὸ διεθνὲς συμβόλαιον τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου κράτους». Διὰ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου ἡ Πύλη ἀνεγνώριζεν οὐ μόνον τὴν συνθήκην τῆς 12/24 Ἰουνίου 1827, ἀλλὰ καὶ τὴν *πρᾶξιν* τῆς 10/22 Μαρτίου 1829, ὑπεχρέουτο δὲ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν καὶ ἀνταλλαγὴν τῆς συνθήκης νὰ διορίσῃ πληρεξουσίους μέλλοντας νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς τε Ῥωσσίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς Δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεταξὺ τῶν Δυνάμεων γενομένων ἤδη περὶ Ἑλλάδος ἀποφάσεων (2).

(1) Τῷ 1876 ἐν τῇ «Συγχρόνῳ Ἐπιθεωρήσει» τοῦ Λονδίνου.

(2) Τὸ 10 ἄρθρον ἔχει ὡς ἑξῆς κατὰ λέξιν: «Ἡ Πύλη κηρύττουσα τὴν πλήρη αὐτῆς συναίνεσιν εἰς τὰς διατάξεις τῆς κατὰ τὴν 24/6 Ἰουλίου ἐν Λονδίνῳ μεταξὺ Ῥωσσίας, Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Γαλλίας συνομολογηθείσης συνθήκης, προσχωρεῖ ἐπίσης

Διὰ τῆς τοιαύτης διατάξεως τοῦ 10 ἄρθρου τῆς συνθήκης ἡ Ῥωσσία ἐζήτησε νὰ ἐκπληρώσῃ συγχρόνως τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τε ἰδίας αὐτῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ὡς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτικῆς τῆς ἐπιβαλλομένης τῇ αὐτοκρατορικῇ κυβερνήσει ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς πρὸς τὰς δύο δυτικὰς Δυνάμεις. Οὕτω ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαρτίου ἐπεβάλλετο τῇ Τουρκίᾳ ὡς νόμος τοῦ νικητοῦ, ὡς λέγει ὁ Πρόκες, ἀνεξαρτήτως τῆς γνώμης καὶ θελήσεως τῶν δυτικῶν Δυνάμεων (καίτοι ἡ τοιαύτη θέλησις ὑπετίθετο ὅτι ὑφίστατο πάντοτε), ἐξ ἄλλου ἡ ἐκτέλεσις τῶν ληφθεισῶν ἤδη ἀποφάσεων διὰ τῆς *πράξεως* τῆς 10/22 Μαρτίου ἀνετίθετο πάλιν εἰς τὴν σύμπραξιν τῶν Δυνάμεων. Οὕτω ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως ἔλυε μὲν κατ' οὐσίαν καὶ ἐν τῷ ὅλῳ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, ἀλλ' ἐν τοῖς τύποις καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις ταῖς συνδεομέναις μετὰ τῆς ἐκτελέσεως κατέλειπεν εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς πολιτικὰς ἐνεργείας καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπίδρασιν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ἰδίᾳ δὲ τῆς φιλοτούρκου καὶ μισελληνικῆς κατὰ βάθος πάντοτε Τορικῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἀποτέλεσμα τοῦ τοιούτου συνδυασμοῦ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν περιστάσεων ἦτο ὅτι ἐν τῇ νέᾳ περὶ τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους ἀποφάσει τῆς Λονδινείου Συνδιασκέψεως τῇ διατυπωθείσῃ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς 22/3 Φεβρουαρίου 1830 τὰ ὅρια ταῦτα ἠλαττοῦντο τῶν ἐν τῇ πράξει τῆς 10/22 Μαρτίου συμφωνηθέντων. Διότι πρὸς δυσμὰς μὲν ἀπεκλείετο τῶν νέων ὁρίων ἡ Ἀκαρνανία, τὰ δὲ πρὸς ἀνατολὰς ὅρια ἐξετείνοντο μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς Οἴτης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ. Καὶ περιελαμβάνετο μὲν ἡ Εὔβοια ἐντὸς τῶν νέων ὁρίων, ἀλλ' ἀπεκλείετο τούτων ὁριστικῶς ἡ Κρήτη, ἐνῷ, ὡς εἴδομεν, ἐν τῇ πράξει τῆς 10/22 Μαρτίου τὸ περὶ Κρήτης ζήτημα εἶχεν ἀφεθῇ μετέωρον. Καὶ ὅμως διὰ τοῦ αὐτοῦ πρωτοκόλλου ἡ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας θέσις τοῦ νέου κράτους, ἐναντίον τῶν διατάξεων τῆς *πράξεως* τῆς 10/22 Μαρτίου, μετεβάλλετο οὐσιωδῶς, ἀφοῦ προτάσει

εἰς τὴν ***πρᾶξιν*** τὴν ἀποφασισθεῖσαν τῇ 10/22 Μαρτίου 1829 κοινῇ συναινέσει τῶν αὐτῶν δυνάμεων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς συνθήκης καὶ περιέχουσαν τὰς λεπτομερεῖς διατάξεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ὁριστικὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπικυρώσεων τῆς παρούσης συνθήκης τῆς εἰρήνης ἡ Υ. Πύλη θέλει διορίσει πληρεξουσίους, ἵνα συνέλθωσι μετὰ τῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν Αὐλῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν εἰρημένων συμφωνιῶν καὶ ἀποφάσεων».

τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ ἐκείνῳ τὸ νέον κράτος ἐκηρύσσετο ὅλως «ἀνεξάρτητον, ἀπολαῦον πάντων τῶν μετ' ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας συνδεομένων πολιτικῶν, διοικητικῶν καὶ ἐμπορικῶν δικαιωμάτων» κυβερνώμενον ὑπὸ *ἡγεμόνος κυριάρχου* (Prince Souverain), οἷος καθίστατο δι' ἑτέρου πρωτοκόλλου τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος τοῦ Σαξωνικοῦ Κουβούργου (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 482 καὶ Τόμ. Β', σελ. 571). Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς 22/3 Φεβρουαρίου 1830 ἐνῷ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἔκτασιν ἐσμικρύνετο τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, κατὰ παράδοξον συνδυασμὸν ἐσωτερικῶς καθίστατο ὅλως ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον, καὶ τοῦτο προτάσει τῆς Ἀγγλίας. Ἵνα νοήσωμεν τὰ αἴτια τῆς τοιαύτης κατὰ βάθος ἀντιφατικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀγγλικοῦ ἀνακτοβουλίου, ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχέων τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν περιπετειῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ νικηφόρος Ῥωσσικὸς στρατὸς ὑπερβαίνων τὸν Αἶμον ἤλαυνε, κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ῥωσσοτουρκικῶν πολέμων, πρὸς τὰς πύλας αὐτὰς τοῦ Βυζαντίου, τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐπὶ μίαν στιγμὴν παρεχώρει τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἐν τῷ χώρῳ τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, εἰς τὸ εὐρύτερον ἀνατολικὸν ζήτημα. Καθὰ εἴδομεν, ἡ κυβέρνησις ἡ Ἀγγλικὴ τῆς ἐννοίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἀντελήφθη ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ ἀναφορᾷ τούτου πρὸς τὸ ὅλον Ἀνατολικὸν ζήτημα, ἤτοι ἐθεώρησε τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ὡς μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ κατὰ ταῦτα ἐρρύθμισε τὴν ὅλην πολιτικὴν αὐτῆς. Οὔτε ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Γ. Κάννιγκ οὔτε τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία εἶχον κατὰ βάθος μεταβάλει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀντελαμβάνετο ἡ κυβέρνησις αὕτη τῆς σημασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου προέκειτο ἁπλῶς νὰ γένωνται παραχωρήσεις τινὲς εἰς τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ κοινὴν γνώμην τὴν κρίνουσαν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἐξ ἀπόψεως φιλανθρωπικῆς ὑψηλοτέρας καὶ ἀσχέτου πρὸς τὸ πολιτικὸν μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, καθὰ εἴδομεν, ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἔμεινε μέν, μετὰ πολλοὺς ἐνδοιασμούς, κατὰ τύπους πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἠγωνίσθη παντὶ τρόπῳ νὰ περιορίσῃ καὶ νὰ ματαιώσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συν-

θήκης ἐκείνης παριστῶσα τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ὡς ζήτημα τῆς καταπαύσεως τῆς πειρατείας καὶ ἐξασφαλίσεως τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ Δεϊβιτζ ὑπηγόρευε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Σουλτάνου, ἐκ θεμελίων ἐφάνησαν ἀλλοιούμεναι αἱ περὶ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας θεωρίαι τοῦ ὑπουργείου Οὐελλιγκτῶνος. Ὁπότε ἐγένετο γνωστὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωσσικῶν στρατῶν ὑπέρβασις τοῦ Αἵμου, αὐτὸς ὁ Οὐελλιγκτὼν ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἄγγλον πρεσβευτήν: «Ἐὰν οἱ Ῥῶσσοι ἀρκεσθῶσιν εἰς ἀποζημίωσιν χρηματικὴν καὶ ἀποχωρήσωσι τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους, τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς. Ἐὰν μὴ γένηται οὕτω, δὲν ὑφίσταται πλέον ζήτημα Ἑλληνικόν· ἡ ἀνασύστασις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους εἶναι ἡ μόνη λογικὴ καὶ συμφέρουσα λύσις τοῦ ὅλου ζητήματος». Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ Οὐελλιγκτῶνος κεῖται τὸ μυστήριον τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἰδίως τοῦ κόμματος τῶν Τόρεων. Οὗτοι εἶναι σφοδρότατοι πολέμιοι τῆς ἰδέας τῆς καταλύσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ θερμότατοι ὑπέρμαχοι τῆς ἀκεραιότητος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅταν νομίσωσιν ὅτι τὸ Τουρκικὸν κράτος καταπίπτει, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν αὐτοὶ νὰ κωλύσωσι τὴν πτῶσιν, οἱαδήποτε λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος διὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς γινομένη φαίνεται αὐτοῖς προτιμοτέρα τῆς Ῥωσσικῆς κατακτήσεως. Ὁ λαὸς ὁ τῷ 1829 κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσωπῶν ἐν Ἀνατολῇ τὸν Χριστιανισμὸν ἦτο ὁ Ἑλληνικὸς καὶ τοῦτον οἱ Τόρεις ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας ἐθεώρουν ὡς τὸν μόνον φυσικὸν καὶ διὰ τὰ Ἀγγλικὰ συμφέροντα ἀνεκτὸν αὐτοῖς κληρονόμον τῆς Τουρκίας. Καὶ ἀφοῦ δὲ συνωμολογήθη ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀπετράπη ὁ κίνδυνος τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσσων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐθεώρει ἐπὶ τοσοῦτον πλέον καταβεβλημένην τὴν Τουρκίαν καὶ ἐκ τῆς Ῥωσσίας τοῦ λοιποῦ ἐξαρτωμένην, ὥστε τὸ δημιουργηθησόμενον Ἑλληνικὸν κράτος ἐθεώρει προωρισμένον ν' ἀντικαταστήσῃ ἀμέσως τὸ κράτος τὸ Ὀθωμανικόν. «Ὁ δοὺξ Οὐελλιγκτών, ἔγραφε πρὸς τὸν Μεττερνῖχον τῇ 30/12 Ὀκτωβρίου (ἕνα περίπου μῆνα μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως) ὁ ἐν Λονδίνῳ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς πρίγκιψ Ἐστερχάζυ, ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς ὡς ἀπὸ ἀφετηρίας ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς σκέψεως, ὅτι τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος εἶναι θανασίμως τετρωμένον καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἡμέτεροι ἀγῶνες πρὸς ἀναζωογόνησιν αὐτοῦ

θὰ ὦσιν ἄκαρποι, ἀνάγκη δὲ αἱ ἡμέτεραι προσπάθειαι νὰ τείνωσιν εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ . . . Αἱ παρατηρήσεις μου ὀλίγον ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτόν· καίτοι δὲ ὁ λόρδος Ἀβερδῆνος ἐφάνη πλέον ἢ ὁ δοὺξ προσέχων εἰς αὐτάς, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ αὐτὸς (ὁ Ἀβερδῆνος) συμμερίζεται τὰς ἰδέας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ νῦν φροντίζει μόνον περὶ τῆς *στερεώσεως* (de la consolidation) τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἐν ᾧ ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς φαίνεται ἤδη βλέπων τὴν δύναμιν τὴν κεκλημένην ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου».

Ἐπὶ στιγμὴν λοιπὸν ἡ Τορικὴ τῆς Ἀγγλίας κυβέρνησις θεωροῦσα ἐπικείμενον τὸν ὄλεθρον ἢ τὴν παντελῆ ἐκ τῆς Ῥωσσίας ἐξάρτησιν τῆς Τουρκίας ἐβουλεύσατο ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ κράτους Ἑλληνικοῦ ἢ τοὐλάχιστον νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν τοιαύτην κληρονομίαν καὶ διαδοχήν. Ἀλλ' ἐν τοῖς βουλεύμασι τούτοις οὐδὲν οὐδ' ἐλάχιστον ὑπῆρχεν ἐλατήριον ἠθικὸν συμπαθείας πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἢ μίσους πρὸς τοὺς Τούρκους· τοὐναντίον δὲ τὰ πάντα ἦσαν ἀπόρροια πολιτικῆς κερδοσκοπίας πρὸς ὄφελος τῆς Ἀγγλίας γινομένης. Ἑλληνικὸν κράτος ἀντικαθιστῶν τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἐφαίνετο κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀνάγκη σιδηρᾶ καὶ κακὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὕτη ἔμελλε νὰ ἐκλίπῃ εὐθὺς ὡς ἤθελε δείξει ἡ Τουρκία ἐλάχιστα σημεῖα ζωῆς πολιτικῆς καὶ ὑπάρξεως ἀνεξαρτήτου. Πρὸς τοῦτο δ' ἀκριβῶς εἰργάζετο ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλικὴ διπλωματία. Καὶ ἐνῷ ὁ Οὐελλιγκτῶν καὶ ὁ Ἀβερδῆνος ἐλάλουν ἐν Λονδίνῳ περὶ τῆς θανατηφόρου πληγῆς τῆς Τουρκίας καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῆς δι' Ἑλληνικοῦ κράτους, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἄγγλος πρεσβευτής, ὁ τοῦ λόρδου Ἀβερδήνου αὐτάδελφος Σὶρ Γόρδων, ἠρέθιζε τὴν Τουρκίαν ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐνεθάρρυνεν αὐτὴν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πρὶν ἔτι παρέλθωσι δύο μῆνες ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὁπότε μέγα μέρος τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους κατείχετο ἔτι ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ἡ Πύλη διενοεῖτο νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς νικητρίας Ῥωσσίας καὶ τὴν πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην δοθησομένην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὸν νέον πόλεμον (1). Ἡ τοιαύτη ἐπαμφοτερίζουσα

(1) Ὁ Αὐστριακὸς Διάγγελος ἔγραφε τῇ 29/10 Νοεμβρίου 1829 πρὸς τὸν πρίγκιπα Μεττερνῖχον ὅτι ἐν τῇ συνεντεύξει, ἣν ἔλαβε μετὰ τοῦ Ῥεῒζ ἐφέντου, περὶ τῆς πλη-

πολιτικὴ τοῦ Τορικοῦ ὑπουργείου Οὐελλιγκτῶνος - Ἀβερδήνου, πολιτικὴ φιλότουρκος κατὰ βάθος, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ στιγμὴν ἐξόχως φιλελληνικὴ δοκοῦσα, ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς ἄριστα τὴν πρὸ δεκαπενταετίας πολιτικὴν διαγωγὴν τοῦ Τορικοῦ ὑπουργείου Βήκονσφηλδ-Σαλισβουρῆ ἀπέναντι Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος καθ' ὃν χρόνον ἡ νικήτρια Ῥωσσία εἶχεν ἐπιβάλει τῇ ἡττημένῃ Τουρκίᾳ τὴν περιβόητον συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Καὶ τότε ἡ Τορικὴ Ἀγγλία φοβουμένη ἐπικειμένην τινὰ διάλυσιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἐν Εὐρώπῃ, τὴν δὲ μεγάλην Βουλγαρίαν τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου θεωροῦσα ὡς μέλλουσαν Ῥωσσικὴν τοπαρχίαν, ἐταράσσετο καὶ διεμαρτύρετο σφοδρῶς διὰ τῆς περιβοήτου Σαλισβουρίου ἐγκυκλίου τῆς 20/1 Ἀπριλίου ὑπὲρ τῶν προσβαλλομένων καὶ καταπατουμένων δικαιωμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν ἐπέμβασιν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν δικαιωμάτων τούτων. Καὶ ὅμως μόλις διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης ἀπεδόθησαν τῇ Τουρκίᾳ ὅρια ἀσφαλίζοντα ὁπωσοῦν τὴν ἐν Εὐρώπῃ ὕπαρξιν αὐτῆς, ἡ Τορικὴ Ἀγγλία κατέστη ἡ μισελληνικωτάτη Εὐρωπαϊκὴ Δύναμις. Ὅμοιόν τι συνέβη καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1829 - 1830. Ὁ στιγμιαῖος φιλελληνισμὸς τοῦ ὑπουργείου Οὐελλιγκτῶνος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πατροπαράδοτον φιλότουρκον Ἀνατολικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας καὶ οἱ ἐπαμφοτερισμοὶ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως εἰς νέας ὑπέβαλον περιπετείας τὸ μόλις λυθὲν Ἑλληνικὸν ζήτημα. Ἡ Πύλη ἐνθαρρυνομένη, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς, πολιτικῆς ἐνῷ ἐξ ἑνὸς διενοεῖτο ἢ προσεποιεῖτο ὅτι διενοεῖτο νέον πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐξ ἄλλου ἀπεκήρυσσε σχεδὸν πρὸς τὴν Λονδίνειον Συνδιάσκεψιν τὰς διὰ τοῦ 10 ἄρθρου τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως ληφθείσας ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας ὑποχρεώσεις. Ὅπως οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἠγωνίζοντο μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς νὰ ἀποκλείσωσιν ὅλως

ρωμῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἔμαθε παρὰ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ ὅτι «ἡ Ὑψηλότης Αὐτοῦ (ὁ Σουλτάνος) οὐδαμῶς ἐσκόπει νὰ πληρώσῃ ποσὰ τοσοῦτον μεγάλα εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ προετίμα, ἐὰν ἠδύνατο νὰ προμηθευθῇ τὰ χρήματα ἐκεῖνα, νὰ παρασκευάσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς Δυνάμεως ἐκείνης... Γινώσκω ὅτι ὁ Σὶρ Γόρδων συμβουλεύει τῇ Πύλῃ νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ τυφλῶς εἰς τὰς Ῥωσσικὰς ἀπαιτήσεις...Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ πρεσβευτὴς οὗτος σκέπτεται περὶ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως, μοὶ ἀποδεικνύει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὅτι δὲν θεωρεῖ αὐτὴν οὐδαμῶς ὡς ἔργον διαρκὲς καὶ ἔχω λόγους νὰ πιστεύσω ὅτι ὑπὸ τοιαύτην ἰδιότητα παρίστησιν αὐτὴν εἰς τὸ Διβάνιον...».

τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἀπὸ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ν' ἀναθέσωσι τὴν λύσιν αὐτοῦ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Λονδίνειον Συνδιάσκεψιν, οὕτω καὶ ἡ Πύλη ἥτις μικρὸν πρὸ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶχε δηλώσει μετ' ὀπισθοβουλίας πρὸς τοὺς δύο πρέσβεις ὅτι προσεχώρει εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου (τῆς 24/6 Ἰουλίου), ἐννοοῦσα πάντοτε κατὰ βάθος τὴν τοιαύτην πολιτικὴν τῶν δύο Δυνάμεων δὲν ἐδίστασε δύο ἑβδομάδας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως διὰ διακοινώσεως τοῦ Ῥεΐζ ἐφέντου πρὸς τοὺς αὐτοὺς πρέσβεις (ἀπὸ 13/25 Σεπτεμβρίου) νὰ κατακρίνῃ σφοδρῶς τὸ Πρωτόκολλον τῆς 10/22 Μαρτίου ὡς ὅλως ἄδικον καὶ ἀσύμφορον τῇ Πύλῃ, ὡς μόνην δυνατὴν καὶ λογικὴν λύσιν θεωροῦσα τὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 4/16 Νοεμβρίου (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 778). Αἱ τοιαῦται δηλώσεις καὶ ἐνστάσεις τῆς Πύλης ἐναντίον τῆς ὑπ' αὐτῆς διὰ τῆς συνθήκης ἀναγνωρισθείσης πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου οὐδεμίαν βεβαίως ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀκολουθίαν ἄλλην ἢ τὸ νὰ προκαλέσωσι νέαν ἐνέργειαν ἔνοπλον τῆς Ῥωσσίας, ἂν μὴ καὶ τῆς Δυνάμεως ταύτης ἡ θέσις καθίστατό πως δυσχερὴς ἕνεκα τῆς ἀμφιβόλου πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας. Ἡ τύχη λοιπὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἐξηρτήθη αὖθις ἐκ τῆς πορείας τῶν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας σχέσεων, αὗται δὲ περιεπλέκοντο μετὰ τῆς καθόλου Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ τῆς νέας ἐπιφόβου φάσεως, ἣν ἐλάμβανε τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Τῆς Ῥωσσίας ἡ θέσις ἀπέναντι τῆς μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης δυστροπούσης Τουρκίας ἦτο ἐπίσης δυσχερής, ὅπως καὶ ἀμέσως πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης. Εἴπομεν ἤδη ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 779) ὅτι τῆς Ῥωσσίας οἱ φόβοι καὶ ἡ ἀμηχανία ἐν τῷ πολέμῳ τοσοῦτον ηὐξάνοντο, ὅσον τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐπλησίαζον πρὸς τὰς πύλας τοῦ Βυζαντίου. Ὁριστικὴ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατάλυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Εὐρώπῃ ἦτο διὰ τὸν Ῥωσσικὸν στρατὸν τοσοῦτον δυσχερές, ὅσον ἀσύμφορον καὶ ἐπικίνδυνον διὰ τὸ Ῥωσσικὸν κράτος καὶ διὰ τὴν Ῥωσσικὴν κυβέρνησιν. Συμφορωτάτη λύσις διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἦτο ἡ ταχίστη καὶ ἄμεσος περάτωσις τοῦ πολέμου δι' εἰρήνης πρὸς τὸν Σουλτάνον ἐκπληρούσης τὸν σκοπὸν τοῦ πολέμου καὶ ἀσφαλιζούσης τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν τῆς Ῥωσσίας ἐν Ἀνατολῇ. Διὰ τοῦτο δὲ καθ' ὃν χρόνον

ἡ ἄλλη Εὐρώπη μετὰ πόθων καὶ ἐλπίδων ἢ μετὰ φόβου καὶ ἀγωνίας ἔβλεπε πρὸς τὴν εἰσέλασιν τῶν Ῥωσσικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν πόλιν τῶν Κωνσταντίνων καὶ πρὸς τὴν ἐπικειμένην δοκοῦσαν ἀναστήλωσιν τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τῶν θόλων τῆς Ἁγίας Σοφίας, μυχιαίτατος πόθος τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως καὶ ἀγωνιώδης μέριμνα τοῦ Ὑπεραιμίου Δεϊβιτζ ἦτο ἡ συνομολόγησις τῆς εἰρήνης ἐκτὸς τῶν πυλῶν τοῦ Βυζαντίου (1), ὅπως συνίστα τοῦτο καὶ ἡ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος σχηματισθεῖσα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μυστικὴ ἐπιτροπεία ἡ ἔχουσα ἀποστολὴν νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτικῆς τῆς προσηκούσης τῇ Ῥωσσίᾳ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας (2). Κατάλυσις ἢ διαμελισμὸς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἢ διανομὴ αὐτοῦ ἦσαν ὅλως ξένα πρὸς τὰς βουλὰς καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ Τσάρου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ περὶ ῥιζικῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος προτάσεις, ἃς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δεϊβιτζ ὑπέρβασιν τοῦ Αἵμου ἐποιήσατο ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν μυστικὴν ἐπιτροπείαν, ἥκιστα εὐμενοῦς ἠξιώθησαν παρὰ ταύτης προσοχῆς (3). Ἡ ἀποστροφὴ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς πᾶσαν ἰδέαν δια-

(1) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος γράφων πρὸς τὸν Δεϊβιτζ μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ Αἵμου ἐμεγάλυνεν ὁπωσοῦν τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἵνα δώσῃ μᾶλλον θάρρος τῷ στρατηγῷ πρὸς ἀπαίτησιν τῶν ἀπαραιτήτων. «Ἡ θέσις ὑμῶν, ἔγραφεν, εἶναι ἀνταξία ἀρχηγοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἱσταμένου πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στρατιωτικῶς ἡ θέσις αὐτὴ καθίσταται μυθώδης καὶ μόλις προσιτὴ τῇ φαντασίᾳ. Ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἐρείδεται ἐπὶ στόλου καταπλεύσαντος ἀπὸ Κρονστάνδης, ἡ δ' ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ στόλου τῆς Σεβαστουπόλεως. Ὁ Πρῶσσος ἀπεσταλμένος παρουσιάζεται εἰς τὸ ὑμέτερον ἀρχηγεῖον κομίζων τὰς ἱκεσίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐξομολόγησιν τῆς καταστροφῆς του προσεπικυρουμένην διὰ τῶν ὑπογραφῶν τῶν πρέσβεων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Μετὰ ταῦτα μένει μόνον νὰ ἀναφωνήσωμεν : «Μέγας ὁ Θεὸς τῆς Ῥωσσίας καὶ εὖγε τῷ Ὑπεραιμίῳ»».

(2) Αἱ γνῶμαι τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ἦσαν αἱ ἑξῆς: 1) ὅτι ἡ διὰ τὴν Ῥωσσίαν ὠφέλεια τῆς ἐν Εὐρώπῃ διατηρήσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπερβαίνει τὴν βλάβην, ἣν προξενεῖ αὐτῇ· 2) ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἡ *κατάλυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἀντίκειται εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας*· 3) ὅτι ἡ φρόνησις ἀπαιτεῖ νὰ προληφθῇ ἡ πτῶσις τοῦ κράτους τούτου λαμβανομένων πάντων τῶν μέτρων πρὸς συνομολόγησιν ἐντίμου εἰρήνης· 4) ὅτι καθισταμένης ἀπαραιτήτου τῆς πτώσεως τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἀνάγκη νὰ φροντίσῃ ἡ Ῥωσσία διὰ παντὸς τρόπου ἵνα μὴ ὁ πορθμὸς τοῦ Βοσπόρου καταληφθῇ ὑφ' οἱασδήποτε μεγάλης Δυνάμεως. Ὡς πρὸς τὴν τύχην τῶν λοιπῶν χωρῶν ἀνάγκη νὰ συνεννοηθῇ πρὸς τὰς λοιπὰς μεγάλας Δυνάμεις.

(3) Ὁ Ι. Καποδίστριας προέτεινε τὴν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐν Εὐρώπῃ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἵδρυσιν 5 χριστιανικῶν κρατῶν· 1) τοῦ *Δακικοῦ*, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν· 2) τοῦ Σερβικοῦ (ἐκ τῆς Σερβίας, Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης καὶ τῆς δυτικῆς Βουλγαρίας)· 3) τοῦ Μακεδονικοῦ (ἐκ τῆς Μακεδονίας, Θρᾴ-

μελισμοῦ τῆς Τουρκίας ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε ἀπεδοκίμασε καὶ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Δεϊβιτζ πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ἐκδηλωθεῖσαν γνώμην νὰ διατηρήσῃ ἡ Ῥωσσία τὴν κατοχὴν τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς ὁριστικῆς πληρωμῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. «Τοῦτο ἤθελεν ἐξαγάγει ἡμᾶς, ἔλεγεν, ἀπαντῶν τῷ στρατηγῷ, τῆς ἡμετέρας θέσεως καὶ ἤθελε καταστήσει πιστευτὸν ὅτι ἡμεῖς διανοούμενοι νὰ παραβῶμεν τὴν ἡμετέραν ὑπόσχεσιν ζητοῦμεν πρόφασιν ἵνα μὴ ἐκκενώσωμεν τὰς Ἡγεμονίας, ἀλλὰ κατέχωμεν αὐτὰς διαρκῶς». Ὁ αὐτοκράτωρ ἠρκεῖτο εἰς τὴν ἐκχώρησιν παραλίων τινῶν θέσεων κατὰ τὰ Ἀσιατικὰ σύνορα, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος (ἴδ. Τόμ. Β΄, σελ. 762), εἰς τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς ἐμπορίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἀναγνώρισιν τοῦ περὶ Ἑλλάδος πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαρτίου. Καὶ συνέστησε μὲν τῷ Δεϊβιτς ἐν ταῖς ἐκχωρηθησομέναις θέσεσι νὰ περιληφθῶσι τὸ Κὰρς καὶ τὸ Βατούμ, ἀλλὰ δὲν δυσηρεστήθη ὁπότε ἔμαθεν ὅτι ὁ στρατηγός, πρὶν ἢ λάβῃ τὴν σύστασιν ταύτην, εἶχε συνομολογήσει τὴν εἰρήνην, ἐπεδοκίμασε δὲ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν συνθήκην, ὡς εἶχεν αὕτη συνομολογηθῇ ὑπὸ τοῦ Δεϊβιτζ. «Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἔγραφε τῷ Δεϊβιτζ, εἶναι ἡ ἐνδοξοτάτη πασῶν, ὅσας ποτὲ συνωμολογήσαμεν· ὑμεῖς δὲ κατωρθώσατε νὰ δώσητε αὐτῇ χαρακτῆρα τοιοῦτον, οἷος ἥρμοζεν εἰς συνθήκην συνομολογηθεῖσαν κατ' ἀκολουθίαν τοιούτου πολέμου. Ἡ ὀλιγάρκεια ἡμῶν θὰ φράξῃ τὰ στόματα τῶν συκοφαντούντων ἡμᾶς, ἡμᾶς δὲ θὰ διαλλάξῃ πρὸς τὴν ἡμετέραν συνείδησιν».

κης, πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς ἀνατολικῆς Βουλγαρίας· 4) τοῦ Ἠπειρωτικοῦ (ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας)· 5) τοῦ Ἑλληνικοῦ, περιλαμβάνοντος τὰς λοιπὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἁπάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τὰ πέντε ταῦτα κράτη ἔδει ν' ἀποτελέσωσιν ὁμοσπονδίαν μετὰ πρωτευούσης Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἔμελλε νὰ καταστῇ πόλις ἐλευθέρα ἄρχουσα τῆς ἀπὸ Δέρκων μέχρι Σηλυβρίας ἐκτεινομένης χερσονήσου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Ι. Καποδιστρίου κατεκρίθη ἰδίως ἡ πρότασις περὶ Κωνσταντινουπόλεως, διότι οὕτω δὲν ἐθεωρεῖτο ἀσφαλὴς διὰ τὴν Ῥωσσίαν ὁ πορθμὸς τοῦ Βοσπόρου. Εἶναι δὲ λίαν ἀξιοσημείωτα τὰ ὅσα εἶπε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπείας Δάσκωφ. «Ἐὰν ἡ Ῥωσσία, εἶπε, δώσῃ τὴν συναίνεσιν αὐτῆς εἰς τὸ νὰ καταστῇ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐλευθέρα πόλις, τότε ἀνάγκη νὰ καταλάβῃ αὐτὴ *ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν τοῦ Βοσπόρου δύο βραχώδεις γωνίας καὶ νὰ ἐγείρῃ ἐπ' αὐτῶν ὀχυρώματα κατεχόμενα ὑπὸ Ῥωσσικῆς φρουρᾶς*». Ἰδοὺ ἡ ἐσχάτη παραχώρησις, ἣν δύναται νὰ στέρξῃ ἡ Ῥωσσία πρὸς τὸν μετ' αὐτῆς περὶ καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαπραγματευόμενον.

Ἀλλ' ἅπασα αὕτη ἡ ἀπέναντι τῆς ἡττημένης Τουρκίας καὶ τῆς οὐδετέρας Εὐρώπης μετριοπάθεια καὶ γενναιοφροσύνη τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου μικροῦ δεῖν ὑπεχώρουν εἰς τὴν ἀνάγκην νέου πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς ὁριστικῆς καταλύσεως τοῦ κράτους τούτου. Ἡ ἐχθρικὴ θέσις, ἣν ἐλάμβανεν ἡ Τουρκία ἀπέναντι τοῦ γενναίου πολεμίου καὶ νικητοῦ τὴν ἐπαύριον τῆς ἥττης καὶ τῆς σύνομογήσεως τῆς συνθήκης, ἦτο φυσικώτατον νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν μακροθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ διασκεδάσῃ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ πάντα δισταγμὸν ἀπέναντι τῆς ἀπαραιτήτου ἀνάγκης νέας ἐνεργείας, ἥτις ἔδει ν' ἀπολήξῃ εἰς ἀποτελέσματα ὁριστικά. Τότε δὲ πρῶτον ὁ αὐτοκράτωρ συλλαβὼν τὸ σχέδιον τῆς καταλύσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐπεχείρησε νὰ ἐπενέγκῃ συνεννόησίν τινα Εὐρωπαϊκὴν ὑπὲρ τοῦ τοιούτου σχεδίου, καὶ τὸ Ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον ἤρξατο διαπραγματεύσεων πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ πορείαν τῶν διαπραγματεύσεων τούτων διεφώτισαν ἱκανῶς τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκδοθέντα Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἄγγλου διπλωμάτου λόρδου Λόφτους. Καθὰ ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τούτων μανθάνομεν, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐζήτησε νὰ συνεννοηθῇ πρῶτον πρὸς τὴν Γαλλίαν. Καίτοι δ' ὁ Πολινιὰκ δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἄγαν Ῥωσσοφίλων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, καίτοι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Μαρτινιὰκ δὲν μετήρχετο ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴν θετικὴν καὶ ὡρισμένην, ἀλλ' ἦτο, ὡς λέγει λίαν ὀρθῶς ὁ Πρόκες, ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲν φιλότουρκος, ἐν Ἑλλάδι φιλελληνική, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ φίλη τοῦ πρὸς ἀνταρσίαν παρασκευαζομένου Σατράπου, ὅμως αἱ προσωπικαὶ σχέσεις αἱ συνδέουσαι τὸν Τσάρον πρὸς τὸν βασιλέα Κάρολον καὶ ἡ σταθερὰ φιλία καὶ συμπάθεια, ἣν ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἔδειξεν ἀπέναντι τοῦ Τσάρου κατὰ τὴν κρισιμωτάτην περίοδον τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, ἐνέπνεον μεγάλην ἐμπιστοσύνην τῇ Ῥωσσικῇ κυβερνήσει. «Δὲν ἐπιθυμῶ τὴν πτῶσιν τῆς Τουρκίας, ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' αὐτη κατέστη ἀναπόφευκτος». Ὁ Πολινιὰκ προθύμως ἐπελάβετο νῦν τῆς εὐκαιρίας ἵνα διὰ τῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἀνυψώσῃ τὴν θέσιν τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀποζημιώσῃ αὐτὴν δι' ὅσας ὑπέστη ζημίας κατὰ τὰ ἔτη 1814-1815. Ἐν τῷ ὑπομνήματι, δι' οὗ ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς ἐξετίθει τὰς ἰδέας αὐτοῦ περὶ τῆς ὁριστι-

κῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, οὐδὲν μὲν ἀπῄτει ἐν Ἀνατολῇ ὑπὲρ τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἐθεώρει ἀπαραίτητον τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν προσάρτησιν τοῦ Βελγίου. Διὰ τὴν Γαλλίαν προέκειτο τότε κυρίως νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν συνθήκην τοῦ 1815 ἀρκουμένη ἄλλως εἰς τὴν κατάληψιν καὶ προσάρτησιν τοῦ Βελγίου. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ συμμαχίαν Ῥωσσίας, Γαλλίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας. Τὸ ὑπόμνημα προέτεινε νὰ παραχωρηθῶσιν ἐκ τῶν Τουρκικῶν κτήσεων τῇ Ῥωσσίᾳ ἐν Εὐρώπῃ μόναι αἱ παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι, ἐν Ἀσίᾳ δὲ τοὐναντίον ἐπετρέπετο αὐτῇ νὰ προσαρτήσῃ ἅπασαν τὴν Ἀρμενίαν καὶ ὅσον μέρος ἤθελεν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἵνα καταστῇ κραταιὸς ἀνταγωνιστὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἰνδικὴν ὁδῷ ἄρχουσα τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Αἰγαίου. Ἡ Αὐστρία ἔδει νὰ λάβῃ κατὰ τὸ Ὑπόμνημα τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνην, ἡ Πρωσσία οὐδὲν μὲν ἐλάμβανεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλὰ προσήρτα ἑαυτῇ πλὴν τῆς Σαξωνίας τὴν Ὀλλανδίαν, ἧς αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἐδίδοντο τῇ Ἀγγλίᾳ. Πᾶσαι αἱ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν ὑπολειπόμεναι ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ὀθωμανικαὶ κτήσεις μετὰ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι τῆς Μεσογείου ἔδει ν' ἀποτελῶσι Χριστιανικὸν κράτος, τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἔμελλε νὰ καταστῇ ὁ τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὸ ἀποικιακὸν αὐτοῦ κράτος εἰς τὴν Ἀγγλίαν καταλείπων βασιλεὺς τῶν Κάτω Χωρῶν Γουλιέλμος Α΄. Ἡ Συρία δέ, ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀραβία ἀπετέλουν μέγα κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν δυναστείαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Ὥστε κατὰ τὸ Γαλλικὸν σχέδιον τῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος μόνη ἡ Ῥωσσία ἠρύετο μεγίστας ὠφελείας· ἀλλ' αὕτη ἐστερεῖτο τοῦ Βοσπόρου, αἱ δὲ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ γινόμεναι αὐτῇ παραχωρήσεις ἐσκόπουν τὴν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Γαλλίας μείωσιν τοῦ παγκοσμίου ἐπὶ τῶν θαλασσῶν κράτους τῆς Ἀγγλίας. Τὴν αὐτὴν ἐπορίζετο ὠφέλειαν ἡ Γαλλία καὶ ἐκ τῆς δημιουργίας μεγάλου Μωαμεθανικοῦ κράτους ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ὑπὸ δυναστείαν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἦναι ἠθικῶς ὑποτελὴς τῇ Γαλλίᾳ καθ' ὃν χρόνον ἡ δύναμις αὕτη διὰ τῆς κατὰ τοῦ Ἀλγερίου στρατείας ἐτίθει τὰ θεμέλια κράτους ἀποικιακοῦ ἐν τῇ βορείᾳ Ἀφρικῇ. Ἡ τοιαύτη λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, καθ' ἣν ἡ Κωνσταντινούπολις ἔμενε πρωτεύουσα Χριστιανικοῦ κράτους περιλαμβάνοντος,

ἐξαιρέσει τῆς Βουλγαρίας, χώρας κυρίως Ἑλληνικὰς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἄρχοντος ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐπὶ μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦτο βεβαίως ὑπὸ Ἑλληνικὴν ἔποψιν ἀρίστη, ἀλλ' ἡ πραγματοποίησις αὐτῆς ἦτο δυσχερεστάτη κυρίως διὰ τὴν μέλλουσαν νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς τοιαύτης λύσεως μεγάλην μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ἀντίθεσιν καὶ σύγκρουσιν, πρὸς ἣν δὲν ἦτο δεόντως παρεσκευασμένη τότε ἡ Ῥωσσία. Καὶ ἐπέμφθη μὲν τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἵνα ὑποβληθῇ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Τσάρου, ἀφοῦ πρότερον ἔτυχε τῆς ἐγκρίσεως τοῦ βασιλέως Καρόλου, ἀλλ' οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα πρακτικόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μετά τινας μῆνας ἐπελθοῦσα ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου καθίστα δυσχερῆ, εἰ μὴ ἀδύνατον, πᾶσαν περαιτέρω Γαλλορωσσικὴν συνεννόησιν. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ ἐκραγῇ ἡ ἐπανάστασις αὕτη καὶ ἄνευ οἱασδήποτε προβλέψεως τοιαύτης καταστροφῆς, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἔτεμεν ἐκ νέου ὁδὸν εἰρήνης καὶ μετριοπαθείας, εἰς τοῦτο δὲ ἐβοήθησε μεγάλως τῇ Ῥωσσικῇ πολιτικῇ αὐτὴ ἡ Πύλη. Ὁ Σουλτάνος, καίπερ βαρύτατα φέρων τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐχθρικὰ βουλευόμενος κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐννοῶν οὐχ ἧττον ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς μετρίασιν τῶν ὅρων τούτων γινομένη δι' ἐχθρικῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν διαγωγῆς ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ περιπλοκὰς ὀλεθρίας εἰς τὸ κράτος, προετίμησε ν' ἀποταθῇ εἰς τὴν γενναιότητα τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ πέμψῃ ἔκτακτον πρεσβείαν εἰς τὴν Πετρούπολιν ὑπὸ τὸν Χαλὶλ πασσᾶν, ἵνα ζητήσῃ τὴν μετρίασιν ὅρων τινῶν τῆς εἰρήνης, ἰδίως τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Καίτοι δὲ αἱ ὁδηγίαι αἱ διδόμεναι τῷ Χαλὶλ πασσᾷ δὲν ἦσαν συντεταγμέναι ἐν πνεύματι λίαν διαλλακτικῷ καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Πρωσσίας Ῥογῆρος, εἰς ὃν ἐδόθη ἐμπιστευτικῶς ἀντίγραφον τῶν ὁδηγιῶν τούτων, ἐξέφρασε τῇ Πύλῃ τὸν φόβον αὐτοῦ μὴ αἱ τοιαῦται ὁδηγίαι ἐπενέγκωσιν ἀποτελέσματα ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων, οὐχ ἧττον αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ ἐκτάκτου πρεσβείας εἰς Πετρούπολιν πρὸς αἴτησιν παραχωρήσεων ἦτο διάβημα ἐπιτυχέστατον. Διότι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος φροντίζων μᾶλλον περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς γοητείας καὶ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τῆς Ῥωσσίας ἢ περὶ τῆς κατὰ γράμμα ἐκπληρώσεως τῶν ὅρων τῆς συνθήκης, ζητῶν δὲ ν' ἀποφύγῃ ἀξιοπρεπῶς νέας περιπλοκάς, προθύμως ἐπωφελήθη τὸ διάβημα τοῦ Σουλτάνου ἵνα προβῇ εἰς γενναίας παραχωρήσεις. Ὁ Χαλὶλ πασσᾶς ἦτο κο-

μιστὴς πλουσιωτάτων δώρων διὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν αὐτοκράτειραν καὶ διὰ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας καὶ διὰ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, μεθ' ὧν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, καὶ ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ θεωρουμένη ὡς δεῖγμα σεβασμοῦ τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Τσάρον ἠσφάλισεν αὐτῷ εὐμενῆ ὑποδοχὴν ἐν Πετρουπόλει, ἔνθα ἀφίκετο περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1830. Αἱ διαπραγματεύσεις αἱ ἀρξάμεναι νῦν ἐν Πετρουπόλει ἀπέληξαν τῇ 13/25 Ἀπριλίου εἰς νέαν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας σύμβασιν, καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἠλάττωσεν ἀπὸ 10 ἑκατομμ. Ὁλλανδικῶν δουκάτων εἰς 8 ἑκατομμ. πληρωθησόμενα ἐντὸς 8 ἐτῶν καὶ εἰς 8 δόσεις, εἰς ἕκαστον ἔτος ἀναλογοῦντος 1 ἑκατομμ. Τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἡ ἐκκένωσις τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους καὶ αὐτῶν τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν κατέστη ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς πληρωμῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἐξηρτήθη δὲ μόνον ἀπὸ τῆς ἀποζημιώσεως τῆς δοθησομένης πρὸς τοὺς Ῥώσσους ἐμπόρους καὶ ἀνερχομένης εἰς 1 $^1/_2$ ἑκατομμ. δουκ. Ὁλλανδικῶν (1). Ἅμα τῇ ἀποτίσει τοῦ $^1/_3$ τῆς ἀποζημιώσεως ταύτης ἤτοι 500 χιλ. δ. τὰ Ῥωσσικὰ στρατεύματα ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκκενώσωσι τὸ μέχρι Δουνάβεως Τουρκικὸν ἔδαφος, μετὰ δὲ τὴν πληρωμὴν ἑτέρων 500 χιλ. καὶ αὐτὰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, τῆς τρίτης δόσεως ἐκ 500 χιλ. γενησομένης μετὰ τὴν ἐντελῆ ἐκκένωσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἐδάφους.

Αἱ γενναῖαι αὗται παραχωρήσεις τοῦ Τσάρου κατέστησαν εὐγνώμονα τὸν Σουλτάνον καὶ τὴν Πύλην καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ὁριστικὴν καὶ τελικὴν διευθέτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' ἡ ἐκκρεμὴς κατάστασις τῶν πραγμάτων ἡ μεσολαβήσασα μεταξὺ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως (2/14 Σεπτεμβρίου 1829) καὶ τῆς συμβάσεως τῆς Πετρουπόλεως (14/26 Ἀπριλίου 1830) ἔβλαψε σπουδαίως τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα. Διότι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος καθ' ὃν χρόνον ἡ Τουρκία, μετὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐνθαρρύνσει τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας δειχθεῖσαν δυστροπίαν καὶ θρασύτητα,

(1) Μόνον ἡ Σιλίστρια ὡρίσθη νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ μέχρι τῆς τελείας ἀποτίσεως τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Πρὸς μείζονα δ' εὐκολίαν τῆς πληρωμῆς ἐπετράπη τῇ Τουρκίᾳ ἀντὶ χρημάτων μετρητῶν νὰ παραδώσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ προϊόντα Τουρκικῶν χωρῶν φυσικὰ ἢ βιομηχανικά, οἷον οἰκοδομήσιμον ξυλείαν, χαλκὸν καὶ μέταξαν. Συνεφωνήθη πρὸς τούτοις ἵνα, ἐὰν ἡ Τουρκία διὰ τῶν παρεχομένων αὐτῇ εὐκολιῶν τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν πληρώσῃ ἐντὸς βραχυτέρας τῶν 8 ἐτῶν προθεσμίας, ἐκκενωθῇ ἀμέσως καὶ ἡ Σιλίστρια.

ἐζήτει διαλλαγὴν πρὸς τὸν νικητὴν διὰ τῶν ἐν Πετρουπόλει νέων διαπραγματεύσεων, εὑρισκόμενος ἐν τῇ οὐχὶ εὐαρέστῳ θέσει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ νέας καὶ ὁριστικῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν ῥήξεως ἢ διαλλακτικωτέρας πρὸς αὐτὴν πολιτικῆς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐρρωμένως κατὰ τῶν ἐνστάσεων, ἃς ἐποιεῖτο ἡ Τουρκία ἐναντίον τῶν διὰ τοῦ 10 ἄρθρου τῆς συνθήκης διδομένων τῇ Ἑλλάδι ὁρίων. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Ἀγγλία, βραδύτερον δὲ καὶ ἡ Γαλλία, ἠγωνίζετο νὰ καταδικάσῃ εἰς λήθην ἐν τῇ Λονδινείῳ Συνδιασκέψει τὸ 10 ἄρθρον τῆς συνθήκης, ἵνα μὴ ἡ Ῥωσσία μόνη, ὡς ἐδικαιοῦτο, ἔχῃ τὴν δόξαν τῆς περατώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο θεωρηθῇ κοινὸν κατόρθωμα τῶν τριῶν Δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐζήτει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ παραστήσῃ τὴν Τουρκίαν ὡς προσχωρήσασαν εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου καὶ εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Ῥωσσοτουρκικῆς συνθήκης. Καὶ πολὺ πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς συνθήκης ταύτης, ὁπότε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1829 ἡ Πύλη ἐδήλωσε πρὸς τοὺς πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὅτι προσεχώρει εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου, ἁπλῶς ἵνα χωρίσῃ τὰς δύο ταύτας Δυνάμεις ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τῆς Δυνάμεως ταύτης τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, ὁ λόρδος Ἀβερδῆνος δὲν ἐδίστασε νὰ παραστήσῃ ἐν τῇ Συνδιασκέψει τοῦ Λονδίνου (κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 17/29 Αὐγούστου) τὸ διάβημα τῆς Πύλης ὡς προσχώρησιν εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου. Ἀλλ' οἱ πρέσβεις τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας εὐλόγως τότε ἀντέκρουσαν τὸν τοιοῦτον δισχυρισμὸν παρατηροῦντες ὅτι ἡ δήλωσις τῆς Πύλης δὲν ἐγένετο ἐγγράφως, καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διακήρυξις ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῆς ἦτο ἀληθής, ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς ἦτο ἀόριστος, καὶ ὅτι ἡ μόνη πρᾶξις τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως ἡ γνωστὴ ἐπισήμως εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν ἦτο ἡ ὑπὸ τῆς Πύλης ἐπίσημος ἀπόρριψις τῆς συνθήκης. Καὶ ὁπότε μετά τινας ἡμέρας ὁ αὐτὸς ἐν τῇ Συνδιασκέψει Ἄγγλος ἀντιπρόσωπος κατ' ἀκολουθίαν τῶν εἰς αὐτὸν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας πεμφθέντων ἐγγράφων παρέστησε τὴν Πύλην προσχωρήσασαν εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας προέτειναν ἵνα ἀναβληθῇ πᾶσα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου συζήτησις. Ἡ συνομολόγησις τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως

καὶ αἱ ἐκ ταύτης προελθοῦσαι εἰς τὰς διαθέσεις τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διακυμάνσεις ἐβράδυναν ἐπὶ μακρὸν τὸ ἔργον τῆς Συνδιασκέψεως, πρὸς ἣν ἡ Τουρκία διεβίβασε, καθὰ εἴπομεν, τὰς κατὰ τῆς πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου 1829 ἐνστάσεις καὶ ἀντιλογίας αὐτῆς. Ἡ Συνδιάσκεψις ἐπανέλαβε δραστηριώτερον τὰς περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος διαπραγματεύσεις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1830, ὁπότε ἡ μὲν Τουρκία συνῆψε νέας ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἡ δὲ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις συνελθοῦσα ἐκ τῆς πρώτης ταραχῆς ἤρξατο νὰ ἐλπίζῃ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Τουρκίας. Ἡ Ἀγγλία παρήτησε μὲν ταχέως τὰ περὶ μεγάλου Ἑλληνικοῦ κράτους σχέδιά αὐτῆς καί, τὸ μὲν χαριζομένη τῇ Πύλῃ, τὸ δὲ καὶ ἐπιθυμοῦσα εἰλικρινῶς ἵνα ἡ Τουρκία ὀλιγώτερον ἀκρωτηριασθῇ, ἦτο διατεθειμένη νὰ σμικρύνῃ τὰ διὰ τῆς πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου 1829 δοθέντα τῇ Ἑλλάδι ὅρια· ἀλλ' ἐξ ἄλλου φοβουμένη πάντοτε τὴν διὰ τοῦ πολέμου καὶ τῆς συνθήκης ἐπελθοῦσαν ἀδυναμίαν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἠθικὴν ἐκ τῆς Ῥωσσίας ἐξάρτησιν τοῦ κράτους τούτου ἤθελε νὰ κατασταθῇ ἡ Ἑλλὰς κράτος ὅλως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Τουρκίας, ἵνα μὴ ἡ Ῥωσσικὴ ἐπιρροὴ ἡ κρατοῦσα ἐν Τουρκίᾳ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ τὸ ὑποτελὲς αὐτῇ νέον κράτος (1). Ἐντεῦθεν ἡ Ἀγγλικὴ πολιτική, περιερχομένη κατὰ βάθος εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτήν, ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ἔστεργε τὴν ἐλάττωσιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος τῶν διδομένων

(1) Ἡ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἰδέα ἐρρίφθη τὸ πρῶτον, καθὰ πολλάκις εἴδομεν, ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ἄνευ εἰλικρινείας καὶ μετὰ κακοβούλου μάλιστα ὀπισθοβουλίας. Ὁ Γ. Κάννιγκ διετύπωσεν αὐτὴν ἁπλῶς ὡς μέσον ἀπειλῆς, ἵνα ἐκβιασθῇ παρὰ τῆς Πύλης ἡ ἀποδοχὴ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πετρουπόλεως (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 639). Μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου Οὐελλιγκτῶνος ἐν τοῖς πολιτικοῖς κύκλοις τῆς Ἀγγλίας, μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, ἐγίνετο λόγος, ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα τοῦ Οὐελλιγκτῶνος ῥιφθείς, περὶ ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προταθῇ τὸ πρᾶγμα ῥητῶς καὶ ἐπισήμως. Ἐπίσημον πρότασιν περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας ἐποιήσατο πρῶτον τὸ Ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον διὰ τῆς ἀπὸ Ὀδησσοῦ πεμφθείσης καὶ ἀπὸ 16/28 Αὐγούστου 1828 χρονολογουμένης διακοινώσεως τοῦ Νεσσελρῶδε πρὸς τὸν πρίγκιπα Λῖβεν. Ἐν τῇ διακοινώσει ταύτῃ ἐλέγετο: «Ἐλάβομεν ἤδη εὐκαιρίαν νὰ κηρύξωμεν κατ' ἀκολουθίαν ὑπομνήματός τινος τοῦ Βιενναίου ἀνακτοβουλίου ὅτι, ἐὰν οἱ ἡμέτεροι σύμμαχοι ἔκρινον τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος χρησιμωτέραν πρὸς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης ἐν Ἀνατολῇ, ἡμεῖς δὲν θὰ ἀπεκρούομεν τὸν τοιοῦτον συνδυασμόν. *Φαίνεται* ὅτι ὁ συνδυασμὸς ἔτυχε τῆς πεφωτισμένης ψήφου τοῦ δουκὸς Οὐελλιγκτῶνος, ἀφοῦ οὗτος πρῶτος ἐπανέλαβεν αὐτόν . . . Ἀναγνωρίζομεν τὴν ἁπλότητα καὶ τὰ ἄλλα πλεονεκτήματα τῆς ἰδέας καὶ θέλετε προθυμηθῆ ὑμεῖς νὰ ἔχητε αὐτὴν ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἀναπτύξητε αὐτὴν εὐρέως, ὁπόταν θὰ συζητηθῇ ἐν τῇ Συνδιασκέψει».

ταύτῃ διὰ τῆς πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου, ἐξ ἄλλου προέτεινε τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν τοῦ νέου κράτους. Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας ἡ Ρωσσία, δι' οὓς λόγους εἴπομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν τοῦ 10 ἄρθρου τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ Γαλλία διὰ λόγους φιλοτιμίας ἤθελεν ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς Λονδινείου Συνδιασκέψεως. Διὰ τοῦτο ὁπότε κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 22/3 Φεβρουαρίου 1830 οἱ ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας πρὸ πάσης ἄλλης συζητήσεως ἐζήτησαν νὰ μάθωσι παρὰ τοῦ Ρώσσου συναδέλφου αὐτῶν τίνα ἔδιδε σημασίαν εἰς τὸ 10 ἄρθρον, ὁ Ρῶσσος ἀντιπρόσωπος ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ ὅτι τὸ 10 ἄρθρον τῆς συνθήκης δὲν ἠκύρου τὰ δικαιώματα τῶν συμμάχων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν ἐκώλυε τὰς τρεῖς Δυνάμεις ἵνα κοινῇ συμφωνίᾳ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν μέτρων, ἅπερ ἐθεώρουν ὠφελιμώτατα καὶ ταῖς περιστάσεσι μάλιστα προσήκοντα. Τὴν τοιαύτην διακήρυξιν τοῦ Ρώσσου ἀντιπροσώπου ἐπωφεληθεὶς ὁ λόρδος Ἀβερδῆνος προέτεινε πάλιν ἵνα ὡς ἀφετηρία τοῦ ἔργου τῆς Συνδιασκέψεως ληφθῇ ἡ ἀπὸ τῆς 28/9 Σεπτ. 1829 διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διαβιβασθεῖσα τῇ Συνδιασκέψει διακήρυξις τῆς Πύλης ἡ λέγουσα ὅτι «ἡ Πύλη προσχωρήσασα ἤδη εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου ὑπόσχεται καὶ θεωρεῖ ἑαυτὴν ὑπόχρεων ἀπὸ τῆς σήμερον ἀπέναντι τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν εἰρημένην συνθήκην νὰ συναινέσῃ εἰς πάσας τὰς ἀποφάσεις τὰς ληφθησομένας ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἐκείνης». Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οὕτω κηρυχθείσης ἢ παρασταθείσης ὑποταγῆς τῆς Πύλης εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου ἡ Συνδιάσκεψις προέβη διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, περιλαμβάνοντος 9 ἄρθρα, εἰς τὰς νέας περὶ Ἑλλάδος ἀποφάσεις αὐτῆς τὰς διδούσας εἰς τὸ νέον κράτος τὰ μεταξὺ τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῆς Οἴτης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ ὅρια καὶ καθιστώσας αὐτὸ ἀνεξάρτητον ἐπικράτειαν ὑπὸ *ἡγεμόνα κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος*. Ἡ Πύλη, ὁπότε ἀνεκοινώθη αὐτῇ τὸ περιεχόμενον τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, ἔδειξε μεγάλην δυσαρέσκειαν καὶ ἠρνήθη νὰ συναινέσῃ εἰς τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις. Κατὰ τύπον ἡ Πύλη ἐδικαιοῦτο νὰ θεωρήσῃ ἀδίκους τὰς γινομένας ἀποφάσεις, καθόσον αὗται ἀντέκειντο εἰς τὰς βάσεις τῆς συνθήκης

τοῦ Λονδίνου τῆς καθιστώσης τὴν Ἑλλάδα κράτος ὑποτελὲς τῷ Σουλτάνῳ, ὁποίαν ἔννοιαν εἶχε καὶ ἡ πρᾶξις τῆς 10/22 Μαρτίου, εἰς ἣν εἶχεν ὑποταγῇ ἡ Πύλη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλὰ νῦν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, καίτοι τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καθίσταντο στενώτερα ἢ ὅπως διετάχθησαν διὰ τῆς πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου, ὅμως ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Πύλην ὡς νέα ὀδυνηροτάτη θυσία ἡ ἐντελὴς ἀπὸ τοῦ κράτους ἀπόσπασις τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸ νέον κράτος καὶ ἡ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία τούτου ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου. Ἡ Πύλη εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου 1827, ἀλλ' ἡ συνθήκη αὐτὴ κατέλειπεν ἀπροσδιόριστα τὰ ὅρια καὶ οὐδαμῶς ἐκώλυε τὴν Πύλην νὰ ζητήσῃ, ἄνευ ἀθετήσεως τῆς συνθήκης, τὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον μόνον περιορισμὸν τοῦ νέου κράτους, ἐνῷ ἡ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία τοῦ νέου κράτους ἀντέβαινεν εἰς τὸ γράμμα τῆς συνθήκης ἐκείνης. Πρὸς τούτοις τὴν Πύλην ἐτάραττε σφόδρα τὸ 6 ἄρθρον τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς οἰκοῦντας ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου διαμεινάσαις ἐπαρχίαις νὰ μεταναστεύωσιν εἰς τὸ νέον κράτος. Πᾶσαι αἱ παραστάσεις καὶ ἐνέργειαι τῶν δυτικῶν Δυνάμεων ἵνα πείσωσι τὴν Πύλην νὰ ἀποδεχθῇ τὰς νέας ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως οὐδὲν ὠφέλησαν, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐκινδύνευε νὰ περιπλακῇ ἐκ νέου, ἀφότου ἡ Συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου ἠξίωσε νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τὸ ἔργον τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μονομερὴς πάλιν ἐπέμβασις τῆς Ῥωσσίας ἀπήλλαξε τὴν Λονδίνειον Συνδιάσκεψιν ἀπὸ νέων περιπλοκῶν καὶ στενοχωριῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Χαλὶλ πασσᾶς ἐτύγχανεν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Τσάρῳ ἐν Πετρουπόλει, ὁ Ῥῶσσος πρεσβευτὴς Ῥιβωπιέρρος ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1830) ἵνα ἐπαναλάβῃ κανονικώτερον τὰς διὰ τοῦ πολέμου διακοπείσας μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας σχέσεις. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ῥιβωπιέρρου εὑρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ὡς πληρεξούσιος πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἀφικόμενος κόμης Ἀλέξιος Ὀρλῶφ. Ἡ τῷ Χαλὶλ πασσᾷ γενομένη ἐν Πετρουπόλει ὑποδοχὴ τοιαύτας ἐνέπνευσεν ἐλπίδας τῇ Πύλῃ περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεων, ὥστε ἀπέβλεπε νῦν αὐτὴ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὡς πρὸς μόνον

ταύτη διὰ τῆς πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου, ἐξ ἄλλου προέτεινε τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν τοῦ νέου κράτους. Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας ἡ Ῥωσσία, δι' οὓς λόγους εἴπομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν τοῦ 10 ἄρθρου τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ Γαλλία διὰ λόγους φιλοτιμίας ἤθελεν ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς Λονδινείου Συνδιασκέψεως. Διὰ τοῦτο ὁπότε κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 22/3 Φεβρουαρίου 1830 οἱ ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας πρὸ πάσης ἄλλης συζητήσεως ἐζήτησαν νὰ μάθωσι παρὰ τοῦ Ῥώσσου συναδέλφου αὐτῶν τίνα ἔδιδε σημασίαν εἰς τὸ 10 ἄρθρον, ὁ Ῥῶσσος ἀντιπρόσωπος ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ ὅτι τὸ 10 ἄρθρον τῆς συνθήκης δὲν ἠκύρου τὰ δικαιώματα τῶν συμμάχων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν ἐκώλυε τὰς τρεῖς Δυνάμεις ἵνα κοινῇ συμφωνίᾳ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν μέτρων, ἅπερ ἐθεώρουν ὠφελιμώτατα καὶ ταῖς περιστάσεσι μάλιστα προσήκοντα. Τὴν τοιαύτην διακήρυξιν τοῦ Ῥώσσου ἀντιπροσώπου ἐπωφεληθεὶς ὁ λόρδος Ἀβερδῆνος προέτεινε πάλιν ἵνα ὡς ἀφετηρία τοῦ ἔργου τῆς Συνδιασκέψεως ληφθῇ ἡ ἀπὸ τῆς 28/9 Σεπτ. 1829 διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διαβιβασθεῖσα τῇ Συνδιασκέψει διακήρυξις τῆς Πύλης ἡ λέγουσα ὅτι αἡ Πύλη προσχωρήσασα ἤδη εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου ὑπόσχεται καὶ θεωρεῖ ἑαυτὴν ὑπόχρεων ἀπὸ τῆς σήμερον ἀπέναντι τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν εἰρημένην συνθήκην νὰ συναινέσῃ εἰς πάσας τὰς ἀποφάσεις τὰς ληφθησομένας ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἐκείνης». Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οὕτω κηρυχθείσης ἢ παρασταθείσης ὑποταγῆς τῆς Πύλης εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου ἡ Συνδιάσκεψις προέβη διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, περιλαμβάνοντος 9 ἄρθρα, εἰς τὰς νέας περὶ Ἑλλάδος ἀποφάσεις αὐτῆς τὰς διδούσας εἰς τὸ νέον κράτος τὰ μεταξὺ τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῆς Οἴτης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ ὅρια καὶ καθιστώσας αὐτὸ ἀνεξάρτητον ἐπικράτειαν ὑπὸ *ἡγεμόνα κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος*. Ἡ Πύλη, ὁπότε ἀνεκοινώθη αὐτῇ τὸ περιεχόμενον τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, ἔδειξε μεγάλην δυσαρέσκειαν καὶ ἠρνήθη νὰ συναινέσῃ εἰς τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις. Κατὰ τύπον ἡ Πύλη ἐδικαιοῦτο νὰ θεωρήσῃ ἀδίκους τὰς γινομένας ἀποφάσεις, καθόσον αὗται ἀντέκειντο εἰς τὰς βάσεις τῆς συνθήκης

τοῦ Λονδίνου τῆς καθιστώσης τὴν Ἑλλάδα κράτος ὑποτελὲς τῷ Σουλτάνῳ, ὁποίαν ἔννοιαν εἶχε καὶ ἡ πρᾶξις τῆς 10/22 Μαρτίου, εἰς ἣν εἶχεν ὑποταγῆ ἡ Πύλη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλὰ νῦν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, καίτοι τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καθίσταντο στενώτερα ἢ ὅπως διετάχθησαν διὰ τῆς πράξεως τῆς 10/22 Μαρτίου, ὅμως ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Πύλην ὡς νέα ὀδυνηροτάτη θυσία ἡ ἐντελὴς ἀπὸ τοῦ κράτους ἀπόσπασις τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸ νέον κράτος καὶ ἡ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία τούτου ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου. Ἡ Πύλη εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὴν συνθήκην τῆς 24/6 Ἰουλίου 1827, ἀλλ' ἡ συνθήκη αὐτὴ κατέλειπεν ἀπροσδιόριστα τὰ ὅρια καὶ οὐδαμῶς ἐκώλυε τὴν Πύλην νὰ ζητήσῃ, ἄνευ ἀθετήσεως τῆς συνθήκης, τὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον μόνον περιορισμὸν τοῦ νέου κράτους, ἐνῷ ἡ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία τοῦ νέου κράτους ἀντέβαινεν εἰς τὸ γράμμα τῆς συνθήκης ἐκείνης. Πρὸς τούτοις τὴν Πύλην ἐτάραττε σφόδρα τὸ 6 ἄρθρον τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς οἰκοῦντας ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου διαμεινάσαις ἐπαρχίαις νὰ μεταναστεύωσιν εἰς τὸ νέον κράτος. Πᾶσαι αἱ παραστάσεις καὶ ἐνέργειαι τῶν δυτικῶν Δυνάμεων ἵνα πείσωσι τὴν Πύλην νὰ ἀποδεχθῇ τὰς νέας ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως οὐδὲν ὠφέλησαν, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐκινδύνευε νὰ περιπλακῇ ἐκ νέου, ἀφότου ἡ Συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου ἠξίωσε νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τὸ ἔργον τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μονομερὴς πάλιν ἐπέμβασις τῆς Ῥωσσίας ἀπήλλαξε τὴν Λονδίνειον Συνδιάσκεψιν ἀπὸ νέων περιπλοκῶν καὶ στενοχωριῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Χαλὶλ πασσᾶς ἐτύγχανεν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Τσάρῳ ἐν Πετρουπόλει, ὁ Ῥῶσσος πρεσβευτὴς Ῥιβωπιέρρος ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1830) ἵνα ἐπαναλάβῃ κανονικώτερον τὰς διὰ τοῦ πολέμου διακοπείσας μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας σχέσεις. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ῥιβωπιέρρου εὑρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ὡς πληρεξούσιος πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἀφικόμενος κόμης Ἀλέξιος Ὀρλώφ. Ἡ τῷ Χαλὶλ πασσᾷ γενομένη ἐν Πετρουπόλει ὑποδοχὴ τοιαύτας ἐνέπνευσεν ἐλπίδας τῇ Πύλῃ περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεων, ὥστε ἀπέβλεπε νῦν αὐτὴ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὡς πρὸς μόνον

εἰλικρινῆ ἐχθρὸν ἢ εἰλικρινῆ φίλον τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ Σουλτάνος νέαν ταμὼν ὁδὸν φιλικῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν προσεγγίσεως ἀντικατέστησε τὸν γνωστότατον ἡμῖν Περτὲβ ἐφέντην, τὸν φανατικόν, ἀλλ' εὐθὺν καὶ εἰλικρινῆ πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν *τελευταῖον Μουσουλμάνον*, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Πρόκες, διὰ τοῦ μετριοπαθοῦς καὶ φίλα φρονοῦντος τῇ Ῥωσσίᾳ Χαμὶτ βέη. Ἡ Πύλη περιεποιεῖτο μὲν τὸν Ῥιβωπιέρρον, ἀλλ' ἰδίως ἐθεώρει φίλον τὸν Ὀρλὼφ καὶ τούτου, καίπερ οὐδεμίαν πλέον περιβεβλημένου ἐπίσημον ἰδιότητα, τὰς συμβουλὰς ἐζήτει ἐν ταῖς πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις σχέσεσιν αὐτῆς. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων ἀπήτει παρὰ τῆς Πύλης τὴν συναίνεσιν αὐτῆς εἰς τὸ περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, ἠρώτησεν αὐτὴ τὸν Ὀρλὼφ ἂν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ μετρίασιν τινὰ τῶν προτεινομένων ὅρων. Ὁ κόμης ὡς ἰδιώτης, ἀλλὰ φίλος τῆς Τουρκίας, συνεβούλευσε τῇ Πύλῃ νὰ συμμορφωθῇ ὡς τάχιστα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων καὶ ὡς ἀμοιβὴν τῆς ταχείας προσχωρήσεως αὐτῆς εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς 22/3 Φεβρουαρίου ὑπέδειξεν αὐτῇ τὴν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος ἐλάττωσιν τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως κατὰ ἓν ἑκατομμύριον δουκάτων (πρὸς τῇ ἐλπιζομένῃ ἐλαττώσει κατὰ ἓν ἑκατομμύριον ἴδ. σελ. 17). Ὅτε δὲ καὶ ὁ Ῥιβωπιέρρος ἐπισήμως ἐβεβαίωσε τὴν νέαν ταύτην δωρεὰν τοῦ Τσάρου τὴν γενησομένην καθ' ἣν περίστασιν ἡ Πύλη ἤθελε προσχωρήσει ἀμέσως εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως καὶ ὁ Σουλτάνος ἔλαβε γνῶσιν τῶν γενομένων, τὰ πάντα μετεβλήθησαν ἐν τῇ Πύλῃ. Ἐνῷ μέχρι τοῦδε μέγα ἐπεκράτει πνεῦμα ἀντιστάσεως κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Δυνάμεων, μεθ' ὅλον τὸ ἐπιτακτικὸν ὕφος, μεθ' οὗ ὑπεστήριζον αὗται τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, καὶ καθ' ἑκάστην συνεκροτοῦντο μεγάλα συμβούλια, εἰς ἃ προσεκαλοῦντο καὶ οἱ Οὐλεμάδες, αἴφνης τῇ 11/23 Ἀπριλίου 1830 ἡ Πύλη δι' ἐγγράφου αὐτῆς ἤγγελλε πρὸς τοὺς πρέσβεις διὰ λέξεων βραχειῶν, ξηρῶν καὶ ψυχρῶν ὅτι συνήνει εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς 22/3 Φεβρουαρίου. «Ἡ θυσία ἐγένετο, εἶπε λακωνικῶς ὁ νέος Ῥεῒζ ἐφέντης Χαμὶτ βέης πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Πρωσσίας, οὐδεμία πλέον λέξις περὶ ταύτης!». Ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς πρὸς τὸν Ῥιβωπιέρρον καὶ τὸν Ὀρλὼφ ἔλεγε ταὐτοχρόνως ὅτι ἐν τῷ πνεύματι τῶν Τούρκων οὐδεμία πλέον ἔμενεν ἀμφιβολία περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ διαφέροντος, ὅπερ εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ὀθω-

μανικοῦ κράτους, καὶ ὅτι ἡ Πύλη ἦτο καλῶς πεπεισμένη ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως ὑπῆρξεν ἰσχυρὸς πολέμιος, οὕτω ἔσται τοῦ λοιποῦ ὁ ἄριστος καὶ κραταιότατος φίλος αὐτῆς. Ὁμοίας δὲ γνώμας ἐξέφραζον πρὸς τὸν Ριβωπιέρρον καὶ τὸν Ὀρλὼφ καὶ οἱ λοιποὶ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους(1).

Νέαι περιπλοκαὶ καὶ νέα λύσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. — Ἀλλὰ διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Πύλης εἰς τὰ κελεύσματα τῆς 22/3 Φεβρουαρίου δὲν ἔμελλον νὰ περατωθῶσιν αἱ θυσίαι αὐτῆς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα δὲν εἶχε περατωθῆ τῇ 11/23 Ἀπριλίου οὐδ' εἶχε κλεισθῆ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς ἐφρόνει ὁ Πρῶσσος πρεσβευτὴς (γράφων πρὸς τὴν πριγκίπισσαν Λουΐζαν τῆς Πρωσσίας), «τὸ σκεῦος τῆς Πανδώρας, ἐξ οὗ ἠδύναντο νὰ γεννηθῶσιν ἔτι τόσα δεινά». Ἐὰν ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων τῆς 22/3 Φεβρουαρίου ἦτο διὰ τὴν Τουρκίαν ὀδυνηρὰ θυσία, διὰ τὴν Ἑλλάδα ἔμελλε νὰ ἦναι ἀληθὴς συμφορά. Διὰ τῶν ἀποφάσεων ἐκείνων ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀνεκτᾶτο ἀληθῶς χώρας τινὰς ἀπολεσθείσας, τὴν Ἀττικὴν δηλονότι καὶ τὴν Εὔβοιαν· ἀλλ' ἦτο καταδεδικασμένη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὰς πέραν τοῦ Ἀχελῴου καὶ τὰς παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον χώρας, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ κέντρον ἐνδόξων ἀγώνων, καὶ νὰ ὑποχρεώσῃ

(1) Τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐπερατώθη (ἔγραφε τῇ 14/26 Ἀπριλίου 1830 ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρῶσσος πρεσβευτὴς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμον Γ'), ἡ Πύλη προσεχώρησεν εἰς τὸ *τελεσίγραφον* τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου. Ἀλλὰ τὸ ὅτι αὕτη ἠδυνήθη νὰ λάβῃ τοιαύτην ὀδυνηρὰν ἀπόφασιν, καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐγένετο αὐτῇ ἧττον σκληρὰ ἢ ὅσον ἔμελλε νὰ γένηται, ἡ τούτων χάρις ὀφείλεται τῷ σεπτῷ Γαμβρῷ τῆς Υ. Μ. Ὅπως μόνη *ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ρωσσικῶν ὅπλων κατώρθωσε* νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τῆς Πύλης θυσίαν, ἣν τοσοῦτον ἠρνεῖτο, οὕτω μόνη ἡ φιλικὴ ἐπιρροὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἔπεισε τὴν Τουρκίαν νὰ στέρξῃ θυσίας μείζονας τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπιβληθεισῶν, καὶ μόνη ἡ γενναιότης τοῦ αὐτοκράτορος ἐμετρίασε διὰ τὸν Μέγαν Κύριον τὴν πικρίαν τῶν ὑπὸ τῆς Λονδινείου Συνδιασκέψεως ἐπιβληθεισῶν αὐτῷ θυσιῶν... Πρὸ πολλοῦ (ἐξακολουθεῖ γράφων ὁ πρεσβευτὴς) ὠνειροπόλησα πολιτικὴν εὐγενῆ, μεγάλην, γενναίαν ἐκ μέρους τοῦ ἰσχυροῦ ἀπέναντι τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀπὸ ὀκτὼ μηνῶν ἔχω τὴν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ βλέπω πραγματοποιούμενον τὸ ὄνειρον τοῦτο διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος». Ὁ αὐτὸς πρεσβευτὴς ἔγραφε πρὸς τὴν πριγκίπισσαν Λουΐζαν τῆς Πρωσσίας: «...Καίτοι οἱ Τοῦρκοι εὕρισκον λίαν πικρὸν τὸ καταπότιον, ὅπερ ἔμελλον νὰ καταπίωσι, κατέπιον αὐτὸ εὐχαρίστως, ὁπότε εἶδον αὐτὸ *στερρῶς κεχρυσωμένον*, ἐξεπλάγησαν δὲ οἱ πρέσβεις ἰδόντες ὅτι ἡ Πύλη, μεθ' ἧς ἀναγκάζονται τοσοῦτον νὰ συζητῶσι περὶ ὑποθέσεων ἁπλουστάτων καὶ εὐκολωτάτων, ἐπεράτου μίαν τῶν δυσχερεστάτων ὑποθέσεων χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν μομφῆς ἢ ἀντιστάσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι ὁ ἀποφασίσας τὰ πάντα, ἐξευρίσκων τὰ μέσα ἐκ τῆς γενναίας καρδίας καὶ ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ».

τοὺς ἀδαμάστους κατοίκους νὰ ὑποταχθῶσιν ἐκ νέου εἰς τὴν Τουρκίαν ἢ νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος. Τὸ δὲ ὀδυνηρότατον πάντων, αἱ ἡρωϊκαὶ νῆσοι Κρήτη, Σάμος καὶ τὰ ἔρημα Ψαρὰ ἀπεκλείοντο τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῶν τοιούτων ἀποφάσεων τῶν Δυνάμεων, ὡς δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμαρτυρηθῇ ἡ Τουρκία, ἀσθενεῖς δὲ μόνον παρατηρήσεις ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς Συνόδου τοῦ 1829 ἱδρυμένης Γερουσίας διεβιβάσθησαν εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν· ἀλλ' ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη διεμαρτυρήθησαν. Ἀλλ' ἡ μὲν Σάμος καὶ ἀφοῦ ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον νὰ στέρξῃ τὴν διὰ Σουλτανικοῦ Φιρμανίου δημιουργουμένην αὐτῇ νέαν τύχην, ἡ δὲ Κρήτη, ὑπὲρ ἧς ἐπίσης φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ 25/6 Ἰουνίου 1830 καθιέρου τινὰς αὐτονόμους θεσμούς, περιῆλθε μετ' ὀλίγον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου πωληθεῖσα ἀντὶ 25 ἑκατομμυρίων γροσίων. Καὶ οὕτω μὲν ἀπεκλείσθησαν ὁριστικῶς τῶν ὁρίων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος αἱ δύο Ἑλληνικαὶ νῆσοι αἱ μετασχοῦσαι τόσον ἐνδόξως τῆς ἐπαναστάσεως, μόνον δὲ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἐβελτιώθησαν ὁπωσοῦν τὰ ὅρια τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ τῇ 22/3 Φεβρουαρίου 1830 δι' ἀποφάσεως τῆς Λονδινείου Συνδιασκέψεως ἡγεμὼν κυρίαρχος τῆς Ἑλλάδος διορισθεὶς Λεοπόλδος, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἐδέξατο τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἀμετακλήτως (13/25 Μαΐου 1830), ὁπότε πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κυβερνήτου περὶ εὐρύνσεως τῶν ἠπειρωτικῶν ὁρίων καὶ ὑπὲρ τῆς Κρήτης (1) καὶ τῆς Σάμου ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι. Ἡ παραίτησις τοῦ Λεοπόλδου περιέπλεξεν ἐκ νέου τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ἡ δὲ μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσα ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου στρέψασα τὴν προσοχὴν τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ τῆς

(1) Περὶ τῆς περιλήψεως τῆς Κρήτης ἐν τῷ ἐλευθέρῳ κράτει εἶχε ποιήσει ὁ Λεοπόλδος τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὸν Ἀβερδῆνον καὶ πρὶν ἔτι δεχθῇ τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα. Ἀφοῦ δὲ ἐδέχθη τοῦτο, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπέμενεν εἰς τὴν περὶ Κρήτης ἀπαίτησιν, ὅσον αὕτη ὑπεστηρίζετο θερμῶς ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν Οὐίγων, αὐτὸς δὲ ὁ ἀποχωρήσας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τοῦ ὑπουργείου Οὐελλιγκτῶνος λόρδος Παλμερστὼν ἦτο ὁ κυριώτατος ὑπὲρ τῆς Κρήτης συνήγορος. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ὑπὲρ τῆς Κρήτης φωναὶ οὐδὲν ὠφέλησαν ἀπέναντι τῆς βεβουλευμένης ἀποφάσεως τοῦ Τορικοῦ ὑπουργείου νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ μηδαμῶς τὴν ἐν τῷ νέῳ κράτει περίληψιν τῆς νήσου (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 772).

Γαλλίας παρηγκώνισεν ἐπί τινα χρόνον τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ ἐκπληρώσῃ νῦν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τὰς διατάξεις τῆς 22/3 Φεβρουαρίου, ἀφοῦ ἡ Πύλη συμμορφουμένη πρὸς τὰς διατάξεις ἐκείνας ἔπεμψεν ἀπεσταλμένον εἰς τὴν Ἑλλάδα (1) πρὸς παράδοσιν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας. Εὐτυχῶς αἱ δυσχέρειαι αἱ ἐπελθοῦσαι περὶ τὴν παράδοσιν τῶν χωρῶν τούτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ περὶ τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεχομένων θέσεων, ἀνέβαλον ἐπὶ μακρὸν τὴν ὁριστικὴν διευθέτησιν τῶν ὁρίων. Ἐν τῷ μεταξὺ δέ, μετὰ τὸ ἐπελθὸν μάλιστα κατὰ τὸ 1831 τραγικὸν τέλος τοῦ Κυβερνήτου, ἡ Συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου, ἠναγκασμένη νὰ τακτοποιήσῃ ὁριστικῶς τὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ διορισμοῦ νέου ἡγεμόνος, προέβη χάριν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τούτου εἰς νέαν διαρρύθμισιν τῶν ὁρίων πρὸς ὄφελος τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθείσης μεταξὺ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας συμβάσεως τῆς 25/7 Μαΐου τοῦ 1832 ἡ Ἑλλὰς καθισταμένη βασίλειον ἐλάμβανεν ὡς ὅριον τὴν μεταξὺ τοῦ Βόλου καὶ τῆς Ἄρτης (2) ὁροθετικὴν γραμμήν, ὁ δὲ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄ Ὄθων ἐξελέγη βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων «χρωμένων τῇ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους δοθείσῃ αὐταῖς ἐξουσίᾳ τοῦ ἐκλέξαι τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ» καὶ ὁ Ὄθων ἔλαβε (διὰ τοῦ 4 ἄρθρου τῆς συμβάσεως) τὴν προσωνυμίαν τοῦ *βασιλέως τῆς Ἑλλάδος* (3). Ἑτέρα σύμβασις μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων συνομολογηθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 9/21 Ἰουλίου 1832 (23 Σεφὲρ 1243) ἐκανόνισεν ὁριστικῶς τὰ περὶ τῶν ὁρίων τῶν δύο κρατῶν, τὰ περὶ ἀποζημιώσεως, περὶ μετοικεσίας καὶ περὶ συνάψεως ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν σχέ-

(1) Τὸν ἀρχιδικαστὴν Χρυσουπόλεως Χαδζῆ Ἰσμαὴλ ἐφέντην.

(2) Τῆς Ἀκαρνανίας ἀποδιδομένης τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ χρηματικῇ ἀποζημιώσει πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀφοῦ ἀπερρίφθη ἡ πρότερον ῥιφθεῖσα ἐν Λονδίνῳ ἰδέα τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς χώρας ταύτης ἀντὶ τῆς Εὐβοίας. ἀποδιδομένης τῇ Τουρκίᾳ.

(3) Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν διαπραγματεύσεων περὶ δημιουργίας Ἑλληνικοῦ κράτους αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἐκηρύχθησαν ἐξ ἀρχῆς ὑπὲρ μοναρχικῆς κυβερνήσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἀπίστευτον εἰπεῖν, ἀπεφαίνετο ὑπὲρ συστάσεως Ὁμοσπονδίας ἢ *Ἡνωμένων Πολιτειῶν* Ἑλληνικῶν διοργανουμένων κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ὁμοσπονδίας τῶν Βορειαμερικανικῶν πολιτειῶν καὶ ὡς πρόεδρον τῆς ὁμοσπονδίας προέτεινε τὸν Καποδίστριαν.

σεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ζητήματα. Ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις ἐπεράτωσε τὰ ἔργα αὐτῆς διὰ προκηρύξεως πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος (ἀπὸ 18/30 Αὐγούστου 1832), δι᾽ ἧς ἀγγέλλουσα τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὄθωνος ὡς βασιλέως συνεβούλευεν αὐτὸν νὰ περιστοιχίσῃ μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτῷ εἰς τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τῆς τάξεως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ὡς μόνην ἀμοιβὴν ἀπαιτοῦσα τοῦτο παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέναντι τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς παρέσχον αἱ τρεῖς Δυνάμεις (1). Ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐπάτησε τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος τῇ 25/6 Φεβρουαρίου 1833. Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα λήγει ἡ μεγάλη κοσμοϊστορικὴ σημασία τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας κατὰ τὸν ΙΘ᾽ αἰῶνα καὶ ἀνάγκη νὰ στρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς ἄλλα μεγάλα θέατρα τῆς παγκοσμίου ἱστορικῆς κινήσεως.

---

2. Ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου (1830).

Αἱ παραμοναὶ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως.—Τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἐτῶν 1814 - 1815 ἀφηγήθημεν μέχρι τοῦ χρόνου, καθ᾽ ὃν ἔπεσε τὸ ὑπουργεῖον Βιλλὲλ καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ (22/3 Ἰανουαρίου 1828). Ἀποστολὴ τοῦ ὑπουργείου τούτου ἦτο, ὡς εἴπομεν, ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν συνδιαλλαγὴ τῆς βασιλείας μετὰ τῆς διὰ τοῦ ὑπουργείου Βιλλὲλ τοσοῦτον σφοδρῶς ἐξεγερθείσης κοινῆς γνώμης, καὶ τὴν διαλλαγὴν ταύτην ἐπειράθη τὸ νέον ὑπουργεῖον νὰ ἐπενέγκῃ διὰ παραχωρήσεων πρὸς τὴν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τοῦ 1827 νικήτριαν μερίδα τῶν φιλελευθέρων. Κατὰ τὴν ἔναρξιν αὐτὴν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκ τῶν 5 διὰ τῆς ἐκλογῆς τῆς βουλῆς ὑποβληθέντων εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως διὰ τὴν προεδρείαν ὑποψηφίων προετιμήθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὁ ἐπιφανὴς φιλελεύθερος Ῥοαγὲ Κολλάρ. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου ὁ Μαρτινιὰκ ὑπέβαλε τρία νομοσχέδια, ὧν τὸ μὲν ἀπέβλεπεν, ὡς γνωστόν,

(1) Ἡ προκήρυξις ὑπεγράφετο ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος, ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Ταλλεϋράνδου, ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Ῥώσσων ἀντιπροσώπων Λίβεν καὶ Ματούστζεβιτζ.

εἰς τὴν σύμπραξιν τῆς Γαλλίας πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος (ἥτις σύμπραξις ἦτο καὶ αὐτή, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας, ἱκανοποίησις τῆς φιλελευθέρας πρὸ πάντων κοινῆς γνώμης), διὰ τοῦ δευτέρου νομοσχεδίου ἀπηγορεύετο τοῖς ὑπαλλήλοις τοῦ κράτους πᾶσα ἀνάμιξις εἰς τὰς ἐκλογάς, διὰ δὲ τοῦ τρίτου ηὐρύνετο ἡ τοῦ τύπου ἐλευθερία καταργουμένου τοῦ θεσμοῦ τῆς δι' ἁπλοῦ βασιλικοῦ διατάγματος ἐπιβολῆς τῆς λογοκρισίας. Πλὴν τῶν φιλελευθέρων τούτων νομοσχεδίων μετ' ὀλίγους μῆνας (14/26 Ἰουνίου) ὑπέβαλε τὸ ὑπουργεῖον πολλὰς νομοθετικὰς διατάξεις κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, δι' ὧν οὗτοι ἐξεδιώκοντο ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν διευθυνομένων ὀκτὼ Σχολῶν, ἀπηγορεύετο δ' αὐτοῖς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ ἐδάφους διαμονή, περιωρίζετο δὲ καὶ ἡ τῶν ἄλλων μοναχικῶν ταγμάτων ἐκπαιδευτικὴ ἐνέργεια, ἀφοῦ ἐκανονίζετο ὅτι ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῶν παιδευομένων μαθητῶν δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερβῇ τὰς 20 χιλιάδας.

Αἱ πράξεις αὗται τοῦ ὑπουργείου ἔτεινον ἀληθῶς εἰς ἐσωτερικὴν διαλλαγήν. Συγχρόνως δὲ ἡ εἰλικρινὴς καὶ γενναία ἐκπλήρωσις τῶν ἀπέναντι τῆς βουλῆς καὶ τῆς κοινῆς γνώμης διὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ληφθεισῶν ὑποχρεώσεων, ἡ ἔνδοξος συμμετοχὴ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἔκβασις τῆς ἐπὶ Πελοπόννησον στρατείας τοῦ στρατηγοῦ Μαιζὼν διττῶς εὐηρέστησαν τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ ὕψωσαν τὴν ἠθικὴν περιωπὴν τῆς κυβερνήσεως· τὸ μὲν διότι οὕτω ἱκανοποιεῖτο ἰσχυρὰ καὶ κατεπείγουσα ἀπαίτησις τῆς δημοσίας γνώμης, τὸ δὲ διότι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας καὶ ἡ στρατιωτικὴ γοητεία τοῦ κράτους ἀνύψουν τὴν θέσιν τῆς Γαλλίας ἐν τοῖς συμμαχικοῖς συνδυασμοῖς τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα πᾶσα ἡ πολιτικὴ ἐνέργεια τοῦ ὑπουργείου, καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ καθόλου ἀποστολὴ αὐτοῦ, εἶχεν ἐφήμερον ὅλως καὶ παροδικὴν δύναμιν καὶ σημασίαν. Ὁ Μαρτινιὰκ ὡς ἀνὴρ μετριοπαθής, ὡς χαρακτὴρ τίμιος, ἦτο ἁρμοδιώτατος νὰ κατευνάσῃ παροδικῶς τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ διὰ προσωρινῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν κομμάτων ν' ἀποσοβήσῃ τὸν ἄμεσον κίνδυνον τῆς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων κομμάτων ἢ μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰ καθιερώσῃ μόνιμόν τινα κατάστασιν πραγμάτων στηριζομένην ἐπὶ διαρκοῦς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἐπιτυγχανομένην διὰ τῆς προσηκούσης ἱκανοποιήσεως πασῶν τῶν ἀξιώ-

σεων τῆς νικητρίας μερίδος. Ἡ μερὶς αὕτη ἦτο ἡ τῶν φιλελευθέρων, ὁ δὲ Μαρτινιὰκ δὲν ἦτο φιλελεύθερος· ἡ μόνη δ' ἀρετὴ αὐτοῦ ἦτο ὅτι δὲν ἦτο φανατικὸς ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ φρονήμασι καὶ ἠγωνίζετο νὰ περιποιῆται τούς τε ἄκρους ἀντιδραστικοὺς καὶ τοὺς ἄκρους φιλελευθέρους, κυμαινόμενος ἄνευ προγράμματος μεταξὺ τῶν ἄκρων μερίδων καὶ ἐμπαιζόμενος διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ῥιζοσπαστῶν, οἵτινες ἀπέδιδον αὐτῷ ὡς ἐμπαικτικὸν *σύμβολον* τῆς πολιτικῆς του πίστεως τὸ λόγιον: «Ἀγαπῶ τὸν *πατέρα* (papa), τὸν Θεόν, ἀγαπῶ δὲ καὶ τὴν *μητέρα* (mama), τὴν Ἐπανάστασιν». Ἐκ τοιούτων δ' ἀνδρῶν συνεκροτεῖτο καὶ τὸ ὑπουργεῖον. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὑπουργείου ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ ἀντετάσσοντο ἐναντίον ἀλλήλων πολιτικαὶ μερίδες ἄκρως ἀντιθέτους πρεσβεύουσαι πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ φρονήματα. Ἡ φιλελευθέρα μερὶς ἠξίου νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν μεγάλην καὶ περιφανῆ ἐν ταῖς ἐκλογαῖς νίκην αὐτῆς οὐχὶ ἵνα ὑποχρεώσῃ τὴν συντηρητικὴν κυβέρνησιν εἰς παραχωρήσεις μικρὰς ἢ μεγάλας, ἀλλ' ἵνα καταλάβῃ αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐφαρμόσῃ συστηματικῶς τὸ φιλελεύθερον αὐτῆς πρόγραμμα ἐν τῇ διοικήσει καὶ τῇ νομοθεσίᾳ, καὶ ἐντεῦθεν ἐξ ἀνάγκης ἦτο κατὰ βάθος μερὶς ἀντιπολιτευομένη πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ μερὶς αὕτη ἄλλως τε, πρὸς τῇ ἐν τῇ βουλῇ ἀριθμητικῇ πλειονοψηφίᾳ, εἶχε προσλάβει νέας δυνάμεις ἠθικὰς σπουδαίας ἐν τῷ τόπῳ καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς συγκροτήσεως καὶ διοργανώσεως αὐτῆς ἀντεπροσώπευεν ἐν τῇ βουλῇ νέαν γενεὰν πολιτικῶν ἀνδρῶν φιλελευθέρων. Ἡ γενεὰ αὕτη ἦτο πρὸ πάντων ἡ τῶν *συστηματικῶν* ἢ *δογματικῶν* καλουμένων φιλελευθέρων (doctrinaires ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 373) τῶν στηριζόντων τὰς φιλελευθέρας ἀρχὰς ἐπὶ ἐπιστημονικῶν περὶ πολιτείας καὶ ἐλευθερίας θεωριῶν καὶ διὰ τῆς εὐγλώττου ἀναπτύξεως καὶ ὑπερασπίσεως τῶν θεωριῶν τούτων ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς βουλῆς ἐνεργούντων ἐπὶ τὴν δημοσίαν γνώμην. Τοιοῦτος φιλελεύθερος ἦτο ὁ Ῥοαγὲ Κολλάρ. Νῦν δὲ σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ μερίδι ταύτῃ τῶν φιλελευθέρων ἔλαβε καὶ ὁ νῦν τὸ πρῶτον βουλευτὴς ἐκλεγείς, περιώνυμος δ' ὕστερον γενόμενος, *Γκιζῶτος* (Guizot), ἀνὴρ συστηματικῶς πεπαιδευμένος, φιλόσοφος καὶ ὡς Γάλλος προτεστάντης ἔχων φιλελεύθερα, ἀλλ' εὐσεβῆ θρησκευτικὰ φρονήματα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτέρα μερίς, ἡ τῶν πρακτικῶν φιλελευθέρων, τῶν ἄνευ θεωριῶν καὶ συστημάτων ἀμέσως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ἐνεργούντων, ἦτο λίαν ἰσχυρά· ἀμφότεραι δὲ αἱ φιλελεύθεροι μερίδες, ἑκατέρα κατὰ

τὴν ἰδίαν αὐτῆς μέθοδον καὶ τρόπον, σφοδρῶς καὶ μετὰ ζέσεως ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ὁριστικῆς νίκης καὶ ἐπικρατήσεως τῶν ἀρχῶν τῶν φιλελευθέρων. Ἐξ ἄλλου ἡ ἄκρα συντηρητικὴ μερὶς οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐξησθένησε διὰ τῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀνόδου τοῦ μετριοπαθοῦς ὑπουργείου Μαρτινιάκ, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθη προσλαβοῦσα ἤδη εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς τὴν περὶ τὸν Βιλλὲλ ἐκ τῆς ἐξουσίας ἐκπεσοῦσαν μερίδα. Ἡ κρίσις ἠδύνατο νὰ περατωθῇ μόνον διὰ τῆς ὁριστικῆς νίκης τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων. Ὑπὸ στενωτέραν δὲ πολιτικὴν κοινοβουλευτικὴν ἔποψιν τὸ μόνον ὀρθὸν ἦτο νὰ διαλλαγῇ νῦν ὁριστικῶς ὁ βασιλεὺς Κάρολος πρὸς τὴν νικήσασαν μερίδα καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτῇ τὴν ἐξουσίαν. Διότι οὕτω οὐ μόνον κοινοβουλευτικῶς ἡ θέσις αὐτοῦ καθίστατο ὁμαλωτέρα, ἀλλ' ὑπό τινας ἐπόψεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς δυναστείας ἐξυπηρετοῦντο σκοπιμώτερον· διότι ἡ φιλελευθέρα μερίς, ἀποκλειομένη τῆς ἐξουσίας μετὰ τὴν νίκην αὐτῆς, ταχέως ἠδύνατο νὰ μεταστήσῃ τὴν ἀντιπολίτευσιν ἀπὸ κοινοβουλευτικῆς εἰς ἀντιδυναστικήν, ἐνῷ ἡ ἀντιπολίτευσις τῆς συντηρητικῆς μερίδος, οὔσης κατὰ βάθος μοναρχικῆς, ἔμελλε νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τοῦ κοινοβουλίου ἀπευθυνομένη κατὰ τῆς φιλελευθέρας κυβερνήσεως, οὐχὶ δὲ κατὰ τοῦ βασιλέως ἢ κατὰ τῆς δυναστείας. Ἀλλ' ὁ Κάρολος δὲν ἦτο ἡγεμὼν δυνάμενος καὶ θέλων νὰ κυβερνᾷ κατὰ τοιαύτας κοινοβουλευτικὰς μεθόδους. Ἀκριβῶς δὲ διότι ἡ συντηρητικὴ μερὶς ἦτο κατὰ βάθος μερὶς μοναρχικὴ ἀντιτασσομένη κατὰ τῆς φιλελευθέρας, κατὰ βάθος δὲ καὶ ἐπαναστατικῆς, μερίδος, παραδίδων ὁ βασιλεὺς τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φιλελευθέρους ἢ ἔπρεπεν εἰλικρινῶς νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν μερίδα ταύτην θυσιάζων τὴν ἀληθῶς μοναρχικὴν μερίδα, ἤ, ἀνειλικρινῶς συνεργαζόμενος μετὰ τῆς μερίδος τῶν φιλελευθέρων καὶ διὰ παροδικὰς ἀνάγκας, νὰ διάκηται αὐτὸς οὗτος πολέμιος τῇ ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένῃ κυβερνήσει. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀπῇδεν οὐ μόνον πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς παραδόσεις, τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀκραιφνῶς μοναρχικὸν καὶ βασιλικὸν ἦθος καὶ τὸν ἱπποτικὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως. Ὁ Κάρολος ἐνόει ὅτι πᾶσα φιλελευθέρα κυβέρνησις ἐν Γαλλίᾳ ἦτο κατὰ βάθος ἀντιμοναρχικὴ καὶ ἀντιβασιλικὴ ἐκμηδενίζουσα διὰ τῆς βουλευτοκρατίας τὸ κῦρος τῆς βασιλείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ ἀγὼν ἐπὶ τέλους ἔμελλε νὰ κριθῇ μεταξὺ τῆς βασιλείας μετὰ τοῦ συντηρητικοῦ κόμματος καὶ τῶν φιλελευθέρων μετὰ ἢ ἄνευ τῆς βασιλείας. Ἡ Γαλλία δὲν ἦτο

τότε, ὥσπερ ἡ Ἀγγλία, χώρα μοναρχική, ἐν ᾗ ἡ μοναρχία κειμένη ὑπεράνω τῶν κομμάτων ἑνοῖ τὰς διεστώσας μερίδας τοῦ ἔθνους· τοὐναντίον δὲ ἡ μοναρχία κατὰ βάθος ἦτο ἐν Γαλλίᾳ ἀντικείμενον ἔχθρας, μίσους καὶ ἀντιπολιτείας ποικίλων πολιτικῶν μερίδων συνενουμένων πασῶν ὑπὸ τὸ γενικὸν κοινοβουλευτικὸν ὄνομα τῶν φιλελευθέρων. Διὰ ταῦταδὲ πάντα, καίπερ προθύμως προβαίνων ὁ βασιλεὺς εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὴν φιλελευθέραν μερίδα, οὐδαμῶς ἔστεργε νὰ παραδώσῃ αὐτῇ τὴν ἐξουσίαν θυσιάζων ἅπαν τὸ κῦρος τῆς προσωπικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς μοναρχικῆς ἀρχῆς εἰς τὸ ἰδανικὸν πρόσωπον τοῦ συνταγματικοῦ βασιλέως. Τοὐναντίον δὲ ἐναντίον τῆς ἐν τῇ βουλῇ φιλελευθέρας πλειονοψηφίας ἤθελε ν' ἀντιτάξῃ ἅπαν τὸ κῦρος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας μεθ' ὅλης τῆς δημοτικότητος ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ θέρος τοῦ 1828 ἐπεχείρησε περιοδείαν τινὰ εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας μέχρι Στρασβούργου (ἔνθα ἦλθον, ἵνα χαιρετίσωσιν αὐτόν, οἱ βασιλεῖς τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ὁ μέγας δοὺξ τῆς Βάδης) πανταχοῦ τυγχάνων ὑποδοχῆς θερμῆς καὶ συμπαθητικῆς. Συγχρόνως δὲ καὶ ἡ δούκισσα Βερρὺ μετὰ τοῦ νεαροῦ αὐτῆς υἱοῦ τοῦ μέλλοντος διαδόχου Ἑρρίκου Σαμβὼρ περιώδευε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας, ἐπεσκέπτετο τὸν πύργον *Σαμβὼρ* καὶ τὴν πάντοτε ἔν τε ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς πιστὴν εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον Βανδέαν. Πανταχοῦ δὲ ἐν τῇ περιοδείᾳ ταύτῃ ἡ θερμὴ καὶ συμπαθητικὴ δεξίωσις, ἧς ἐτύγχανον, ἐμαρτύρει τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὸν βασιλεύοντα τῆς χώρας Βουρβωνικὸν οἶκον.

Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω ἡ βασιλεία ἠρύετο δύναμιν ἠθικὴν καὶ θάρρος ἐκ τῆς ἀμέσου πρὸς τὸν λαὸν ἐπικοινωνίας καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τούτου ἐκδηλουμένων συμπαθειῶν, ἡ ἐν τῇ βουλῇ ἀντιπολίτευσις ἠπείγετο νὰ ἐκδηλώσῃ τὰ ἀντιπολιτευτικὰ αὐτῆς κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ βασιλέως φρονήματα. Καρπὸς ἐν μέρει τῆς βασιλικῆς περιοδείας ἦτο τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1829 ὑποβληθὲν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων νομοσχέδιον τὸ ἀφορῶν τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δήμων. Κατὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦτο οἱ νομαρχιακοί, ἐπαρχιακοὶ καὶ δημοτικοὶ σύμβουλοι, οἱ τέως διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ νομάρχου, ἐπάρχου καὶ δημάρχου, ἔδει νὰ ἐκλέγωνται τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἁρμοδίαις νομαρχιακαῖς, ἐπαρχιακαῖς καὶ δημαρχικαῖς περιφερείαις Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου προφανῶς ἦσαν φιλελευθερώτατα καὶ δημοτικώτατα, ἀφοῦ προέκειτο νὰ θυσιάσῃ ὁ

βασιλεὺς μέρος τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὴν θυσίαν ταύτην ἔστερξεν ὁ Κάρολος, ἵνα αὐξήσῃ τὴν δημοτικότητα αὐτοῦ καὶ διότι τὸ σχέδιον ἀπέβλεπεν εἰς ὠφέλειαν δημοσίαν, εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς διοικητικῆς συγκεντρώσεως, εἰς τὴν αὐτονομίαν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰς τὴν πρόληψιν τῶν καταχρήσεων τῶν προερχομένων ἀπὸ τῆς τυραννικῆς αὐθαιρεσίας τῶν κατὰ τόπους διοικητῶν καὶ δημάρχων. Τὸ νομοσχέδιον καὶ ἄλλως ἀπέβλεπε πρὸς σκοπὸν εὐεργετικόν. Διότι ἕνεκα τῆς διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπελθούσης ἐν Γαλλίᾳ μεγάλης περὶ τὴν διοίκησιν συγκεντρώσεως, δι' ἧς αἱ πρῴην σχεδὸν αὐτόνομοι καὶ εἰς αὐτόνομον βίον ἐν πολλοῖς αὐτάρκεις ἐπαρχίαι περιῆλθον ὑπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν κεντρικῶν ἀρχῶν, μεγάλαι περὶ τὴν διοίκησιν ἐγίνοντο καταχρήσεις. Διὰ τῆς σκοπουμένης δὲ νῦν ἀποκεντρώσεως οὐ μόνον ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις ἔμελλε νὰ καταστῇ βελτίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προστασίας τῶν συντηρητικῶν συμφερόντων τῶν ἐπαρχιῶν ἐναντίον τῶν ἀνατρεπτικῶν ῥοπῶν τῆς πάντοτε φιλοκαίνου πρωτευούσης ἠλπίζετο ὅτι ἔμελλε νὰ σχηματισθῇ πολιτικὸν ἀντίρροπον τῆς συντηρητικῆς Γαλλίας ἀπέναντι τῶν οὐχὶ πάντοτε ἀκινδύνων ἐπαναστατικῶν καὶ ἀνατρεπτικῶν νεωτερισμῶν. Καὶ ὅμως ἡ ψήφισις τοῦ νομοσχεδίου τούτου, ὅπερ ἦν ἀληθὲς δῶρον τῆς βασιλείας πρὸς τὸν λαόν, προσέκρουσεν ἀπιστεύτως εἰς τὴν ἀντίστασιν τῆς φιλελευθέρας ἐν τῇ βουλῇ μερίδος. Εἰς τὴν μερίδα ταύτην ἀπήρεσε τὸ νομοσχέδιον καὶ ἐκ πνεύματος ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὴν βασιλείαν καὶ διότι ἡ διὰ τοῦ νομοσχεδίου σκοπουμένη ἀποκέντρωσις, παρέχουσα εἰς τὰς ἐπαρχίας τὸ δικαίωμα καὶ τὰ μέσα νὰ ἐκδηλῶσι τὰ ἴδια αὐτῶν φρονήματα, ἐνῷ ἀφήρει μέρος τῆς ἐξουσίας τῆς κυβερνήσεως, ἀφήρει ἐνταυτῷ καὶ τοὺς δημαγωγοὺς τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς ἅπασαν τὴν Γαλλίαν διὰ μόνης τῆς βουλῆς καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων. Ἡ μερὶς ἡ φιλελευθέρα ἐφοβεῖτο πρὸ πάντων τὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μεγάλην πλειονοψηφίαν τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν κληρικῶν, οἵτινες ἠδύναντο νὰ παρέχωσιν ἰσχυρὸν ἀντιστάθμημα κατὰ τῆς ἐκ Παρισίων διευθυνομένης φιλελευθέρας ἀντιπολιτεύσεως. Ἀλλὰ πλὴν τῶν φιλελευθέρων κατεπολέμησαν τὸ νομοσχέδιον καὶ ἱκανοὶ τῶν συντηρητικῶν καὶ βασιλοφρόνων ὡς ἀντιπολιτευόμενοι τῷ Μαρτινιὰκ καὶ διότι ἐν τῇ προτάσει τοῦ νομοσχεδίου διέβλεπον οὗτοι ῥοπήν τινα τοῦ βασιλέως πρὸς φιλελευθέρας ἀρχάς. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ μεγάλη πλειονοψία τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοσοῦτον βαθείας ἐπή-

νεγκε τροποποιήσεις εἰς τὸ ὅλον νομοσχέδιον, ὥστε ἡ κυβέρνησις προετίμησε ν' ἀποσύρῃ αὐτὸ ὁλοσχερῶς.

Ἡ ἧττα τῆς κυβερνήσεως ἐν τῷ ζητήματι δὲν ἦτο τοσοῦτον μεγάλη. Ἀλλὰ δι' οὓς εἴπομεν λόγους ἡ θέσις τοῦ Μαρτινιὰκ ἦτο πάντοτε ἐπισφαλής, τὸ δὲ συμφέρον τοῦ βασιλέως ἀπῄτει ἵνα ὑπάρχῃ κυβέρνησις ἰσχυρὰ ἂν μὴ διὰ τῆς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ αὐτῷ θέσεως, τοὐλάχιστον διὰ τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ ὅλῳ κράτει πολιτικῆς μερίδος αὐτῆς. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ βασιλεὺς μὴ δυνάμενος νὰ κυβερνήσῃ διὰ φιλελευθέρας πλειονοψηφίας ἔρρεπε πάντοτε πρὸς τὴν ἀντιδραστικὴν μερίδα. Ἀλλὰ καὶ λόγοι ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐπετάχυναν τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως. Ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, ὁ ἐν πᾶσιν ὁμόφρων τῷ Οὐελλιγκτῶνι πρίγκιψ Ἰούλιος Πολινιάκ, ἦτο ἀνὴρ λίαν ἀγαπητὸς τῷ βασιλεῖ, ὡς ἀνέκαθεν πιστὸς θιασώτης τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων (ἴδ. Τόμ.Β',σελ.760). Πολλάκις ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει νὰ ἐπιβάλῃ τὸν Πολινιὰκ ὡς ὑπουργὸν εἰς τὰ ὑπουργεῖα τοῦ Ῥισελιὲ καὶ τοῦ Βιλλέλ· ἀλλ' οὗτοι εἶχον ἀντισταθῆ ἐπιμόνως εἰς τὴν βασιλικὴν ἐπιθυμίαν. Ἀλλὰ νῦν ἔχων ἀπόφασιν ὁ Κάρολος νὰ ἀπολύσῃ τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ ἤθελε νὰ καλέσῃ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τὸν ἄνδρα τὸν πιστότατον αὐτῷ, ἀνήκοντα εἰς τὴν μερίδα τῶν ἄκρων βασιλοφρόνων καὶ εὐνοούμενον ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας χωρὶς νὰ ἦναι κεκηρυγμένος πολέμιος τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω δὲ τῇ 18/30 Ἰουλίου 1829 πρὶν ἢ ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ὑπερβῇ τὸν Αἷμον, ἀπελύθη τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιάκ, ἀφοῦ πρότερον ἐκηρύχθη ἡ λῆξις τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ βασιλέως ἐπεδοκιμάσθη μὲν ὑπὸ τῶν ἀντιδραστικῶν, ἀλλὰ κατεκρίθη γενικῶς ὡς προδοσία ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ κυβερνήσεως χαρακτηρισθεῖσα. Ἐκ περισσοῦ δὲ ἡ ἀπόλυσις τοῦ Μαρτινιὰκ καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπουργείου Πολινιάκ, ἐν κρισιμωτάτῃ θέσει ἔτι διατελούντων τῶν πραγμάτων διὰ τὴν Ῥωσσίαν, δυσηρέστησε σφόδρα τῇ Δυνάμει ταύτῃ. Διότι ὁ Μαρτινιάκ, ὡς εἴδομεν, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Ῥωσσικὴν συμμαχίαν καὶ ἀπέκρουσε πάσας τὰς αὐστριακὰς περὶ ἀντιρρωσσικῆς συμμαχίας προτάσεις προβὰς μέχρι ἀπειλῆς κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἐν Παρισίοις ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσσίας ὁ ἐπιτηδειότατος Πόζζο δὶ Βόργο κατέστη ἐπικινδυνότατος ἐχθρὸς τῆς νέας κυβερνήσεως, ἧς ἡ πτῶσις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δεινὰ ἐπακολουθήματα καὶ διὰ

τὸν Κάρολον καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ. Ἀτυχία μεγάλη διὰ τὸν βασιλέα ἦτο ὅτι ὁ Πολινιὰκ ἦτο μὲν πιστὸς θιασώτης καὶ ἀφωσιωμένος θεράπων, ἀλλὰ δὲν ἦτο πολιτικὸς ἀνὴρ σπουδαῖος, ἥκιστα δὲ κατάλληλος ἵνα διευθύνῃ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας, μὴ δυνάμενος νὰ ἐμπνεύσῃ σεβασμὸν μηδ' εἰς τὴν μερίδα τὴν πολιτικήν, εἰς ἣν ἀνῆκεν. Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ ἄνδρες οἱ κληθέντες νῦν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Πολινιὰκ κυβέρνησιν δὲν ἦσαν πάντες ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ ἀντιμετωπίσωσι τὰς περιστάσεις μετά τινος ἐμπιστοσύνης. Ὁ μόνος ἐν τούτοις ἄξιος ἀνὴρ καὶ χαρακτῆρος ἰσχυροῦ, ὑπερήφανος, ἐνεργητικός, ἀλλὰ καὶ φανατικός, ἦτο ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Λαβουρδοννέ· ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ ἐνέργεια ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Πολινιάκ. Κατάκρισιν μεγάλην παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ διήγειρε ἡ ἐκλογὴ τοῦ στρατηγοῦ κόμητος Βουρμὼν (Bourmont) ὡς ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν, διότι οὗτος δύο ἡμέρας πρὸ τῆς μάχης τοῦ Βατερλῶ, κατὰ τὴν μάχην τοῦ Λιγνύ, (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 127) εἶχεν αὐτομολήσει εἰς τὸ Πρωσσικὸν στρατόπεδον ὡς θιασώτης τῶν Βουρβώνων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀπήλαυε φήμης ἐντίμου στρατιώτου. Οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ ἦσαν ἄνδρες ἄνευ σημασίας. Περιβόητος δ' ἐν τούτοις ἦτο ὁ Μωμβὲλ (Montbel) διὰ τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ.

Κατακραυγὴ νῦν μεγάλη ἠγέρθη καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἐπὶ τῇ εἰδήσει τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ νέου ὑπουργείου, ὅπερ ἐφημερίς τις ἀντιπολιτευομένη, ἡ «Συνταγματική», (Constitutionel) ἐκάλεσε «συμμαχίαν τῆς ἀριστοκρατίας (τοῦ Πολινιάκ), τῆς ἀμαθείας (τοῦ Montbel) καὶ τοῦ φανατισμοῦ» (τοῦ Λαβουρδοννέ). Ἡ δὲ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων» ἔγραφεν: «Οἱ ἄνδρες οἱ νῦν διευθύνοντες τὴν διοίκησιν, καὶ θέλοντες, δὲν δύνανται νὰ ὦσι μετριοπαθεῖς. Τὸ μῖσος τὸ ἐξεγειρόμενον ὑπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς πάντων, εἶναι τοσοῦτον βαθύ, ὥστε δὲν δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ. Ὄντες αὐτοὶ ἀντικείμενον φόβου διὰ τὴν Γαλλίαν, θὰ καταστήσωσι τὴν Γαλλίαν φοβερὰν δι' ἑαυτούς». Ἐπίσης σφοδρῶς προσέβαλλε τὸ νέον ὑπουργεῖον ἡ ὑπὸ τοῦ νεαροῦ τότε δημοσιογράφου Ἀδόλφου Θιέρσου καὶ τοῦ περιφήμου ἱστοριογράφου τῆς «Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως» Μινιὲ (Mignet) συντασσομένη νεοσύστατος «Ἐθνική» (National), ποιουμένη σύγκρισιν τῆς νῦν βασιλείας ἐν Γαλλίᾳ πρὸς τὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἰακώβου Β' ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1688. Τὴν δυσαρέσκειαν ταύτην ἐζήτησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν μερίδος οἱ θιασῶται τοῦ δου-

κὸς τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκου Φιλίππου. Ὁ δοὺξ ἐτήρει ἔτι πάντοτε ἐπιφυλακτικὴν θέσιν ἐπιτηδεύων μὲν ἀγάπην πρὸς τοὺς φιλελευθέρους θεσμούς, ἀλλὰ καὶ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν θρόνον. Λέγεται μάλιστα ὅτι ἐν τῇ ἐπιδείξει τῆς πρὸς τὸν βασιλέα πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως προέβαινε μέχρι τοῦ νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν εἰς τὴν γενναίαν ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ λέγων ὅτι «αὐτὸς εἶναι κύριος καὶ αὐτὸς πρέπει νὰ λαλῇ ὡς ἐμπρέπει εἰς τὸν νόμιμον ἄρχοντα». Αἱ περιστάσεις νῦν εἴπερ ποτὲ ἐφαίνοντο μειδιῶσαι τῷ πρίγκιπι. Ἡ ἀπόλυτος βασιλεία τῶν Βουρβώνων ἐφαίνετο κλονουμένη, ἵδρυσις δημοκρατίας ἐφαίνετο πρόκλησις πρὸς τὴν Εὐρώπην συνεπαγομένη μεγίστους κινδύνους, ἡ δ' αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἔτι ἰσχυρὰν ὑπὲρ ἑαυτῆς μερίδα οὔτε ἀντιπρόσωπον καὶ μνηστῆρα ἄξιον τῆς μοναρχικῆς ἀρχῆς. Ὡς μόνη δὲ λογικὴ λύσις τῆς ἐνσκηπτούσης νέας πολιτικῆς κρίσεως ἐθεωρεῖτο ἡ ἵδρυσις συνταγματικῆς μοναρχίας φιλελευθέρας ἀποδεχομένης τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ συνδυαζούσης τὰς ὑγιεῖς μοναρχικὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος μετὰ τῶν προοδευτικῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Τοιαύτης δὲ μοναρχίας ἀντιπρόσωπος ἦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1792, ὡρισμένως δὲ ἀπὸ τοῦ 1815, ὁ Αὐρηλιανὸς οἶκος καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λουδοβῖκος Φίλιππος. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μετὰ ἐτῶν ὁλοκλήρων λήθην ἐνεφανίσθησαν τολμηρῶς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ οἱ περὶ τὸν Λαφαγέττον ἄγαν φιλελεύθεροι. Ὁ Λαφαγέττος ἐπεχείρησε μικρὸν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς περιοδείαν τινὰ (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1829) εἰς τὰς ἐπαρχίας μέχρι Λυών, τιμώμενος καὶ ἐπευφημούμενος πανταχοῦ κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτευομένης μερίδος καὶ λαμβάνων ἀφορμὴν νὰ ἐκφωνῇ λόγους πολιτικοὺς οὐ μικρὸν διεγείροντας τὰ πλήθη ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων. Ἡ εἰς Λυὼν εἴσοδος αὐτοῦ ἦτο θριαμβευτική, ἡγουμένων 300 λευχειμώνων, λαμπρῶς κεκοσμημένων, ἐφίππων νέων τῆς ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων φερομένης ἁμάξης, ἐφ' ἧς εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν ἐστεμμένος διὰ φύλλων δρυὸς καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ χιλιάδων πεζῇ ὄπισθεν τῆς ἁμάξης πορευομένων ἀνδρῶν. Ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς πόλεως προσφωνήσει αὐτοῦ εἶπεν: «Ἔχω ἐμπιστοσύνην κατὰ τὸν κρίσιμον τοῦτον χρόνον ἐπὶ τὴν ἥσυχον μετὰ φρονήσεως ἡνωμένην εὐστάθειαν ἑνὸς μεγάλου λαοῦ γινώσκοντος τὰ δικαιώματα καὶ αἰσθανομένου τὴν δύναμιν αὐτοῦ». Καθ' ὃν χρόνον οὕτω ἐξετέλει τὴν δημαγωγικὴν αὐτοῦ

περιοδείαν ὁ Λαφαγέττος, πολλαὶ ἑταιρεῖαι ἢ σύλλογοι ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως συγκροτούμενοι ἐνήργουν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπὲρ τῆς πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀρνήσεως τοῦ φόρου ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, συγχρόνως δὲ μεγάλην δραστηριότητα ἀνέπτυσσε καὶ ἡ ἑταιρία τοῦ «Βοήθει σαυτὸν» (ἴδ. Τόμ. Α'. σελ. 434).

Ἀπέναντι τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως Καρόλου καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔδειξαν ἀκατανόητον ἀδράνειαν καὶ μεγίστην ἔλλειψιν ἀποφασιστικότητος. Μόνος ἀνὴρ ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐννοῶν δεόντως τὸ σοβαρὸν τῆς θέσεως καὶ προτείνων ἐνεργητικότητα ἀνάλογον ἦτο ὁ Λαβουρδοννaί. Οὗτος ἐζήτει νὰ διευκρινήσῃ τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως, νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα καθαρῶς μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, νὰ συγκεντρώσῃ πάσας τὰς δυνάμεις τῆς βασιλείας ἑνῶν πάντα τὰ στηρίγματα τοῦ θρόνου διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἀριστοκρατίας καὶ νὰ δράσῃ ἰσχυρῶς ὑπὲρ τῆς βασιλείας καὶ κατὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐλάμβανε δραστηρίως καὶ τὰ δέοντα μέτρα ῥυθμίζων τὰ τῆς ὑπαλληλίας καὶ τῆς διοικήσεως συνῳδὰ τοῖς σχεδίοις αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔλεγε μὲν ὅτι εἰς οὐδεμίαν θὰ προβῇ πλέον ὑποχώρησιν (point de concessions! ἦτο νῦν τὸ σύνηθες αὐτοῦ λόγιον), καὶ ὅτι «ἐνεργεῖ καὶ δὲν θὰ παύσῃ νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς θρησκείας καὶ τῆς βασιλείας» δὲν προσεχώρει ὅμως ὁριστικῶς εἰς τὴν γνώμην τοῦ Λαβουρδοννaί, ἐνῷ ὁ Πολινιὰκ διετέλει πάντοτε ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς Ἀγγλίας. Ἡ δὲ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις, φοβουμένη μήπως ἰσχυρά τις ἐνέργεια ἀπέναντι τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐμβάλῃ εἰς κινδύνους τὴν βασιλείαν καὶ τὴν κυβέρνησιν, συνεβούλευε πάντοτε μετριοπάθειαν, ἐνῷ ὁ Πόζζο δὶ Βόργο ἀπαύστως ἐνήργει κατὰ τοῦ Πολινιάκ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐζήτουν καὶ οἱ περὶ τὸν Βιλλὲλ βασιλόφρονες. Αἱ τοιαῦται ἀντίθετοι ἐπιρροαὶ παρέλυσαν πᾶσαν ἐνέργειαν τῆς κυβερνήσεως. Τέλος ὁ βασιλεὺς ὑπείκων μᾶλλον εἰς Ἀγγλικὰς παραινέσεις ἀπεμάκρυνε τῆς κυβερνήσεως τὸν Λαβουρδονναὶ ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ Γκερνὼν δὲ Ῥαμβὶλ (Guernon de Ranvil), οὕτω δὲ ἀποχωρήσαντος τοῦ μόνου γενναίου καὶ ἀποφασιστικοῦ ἀνδρὸς ἐν οὕτω κρισίμοις περιστάσεσιν ὁ βασιλεὺς ἐγκατέλιπεν ἑαυτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀδρανοῦς καὶ ἀνικάνου Πολινιάκ.

Ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων συνῆλθον πάλιν αἱ βουλαὶ τῇ 18/2 Μαρτίου. Ὁ βασιλεὺς παρέστη εἰς τὴν ἔναρξιν μεθ' ὅλης τῆς βα-

σιλικῆς ἀξιοπρεπείας, γαλήνης καὶ βασιλικοῦ ἤθους, «*βασιλεὺς*», ὡς ἔλεγε πρότερον τοῖς οἰκείοις. Ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις: «Ἡ Γαλλία διατελεῖ ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸν κόσμον καὶ εἶναι πανταχοῦ σεβαστή! Εἶναι δὲ ἐγκάρδιός μου πόθος νὰ ἴδω αὐτὴν καὶ ἐσωτερικῶς εὐτυχεστέραν. Ὁ Χάρτης τὰς δημοσίας ἐλευθερίας ἔθηκεν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν δικαιωμάτων τοῦ στέμματός μου, καὶ τὰ δικαιώματα ταῦτα εἰσὶν ἱερά! Εἶναι καθῆκον ἐμὸν ἀπέναντι τοῦ λαοῦ μου νὰ παραδώσω ταῦτα ἀκέραια τοῖς ἐμοῖς διαδόχοις . . . Ἐὰν ἀξιόποινοι ἐνέργειαι παρεμβάλωσι κωλύματα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς κυβερνήσεώς μου, τότε θέλω εὑρεῖ τὴν δύναμιν νὰ κατανικήσω ταῦτα ἐν τῇ ἀποφάσει, ἣν ἔχω νὰ διατηρήσω τὴν δημοσίαν εἰρήνην, ἐν τῇ δικαίᾳ ἐμπιστοσύνῃ, ἣν ἔχω πρὸς τὸν Γαλλικὸν λαόν, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἣν ἀνέκαθεν οὗτος ἔδειξεν εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦ. . .» (1). Οἱ ἐπισήμως ἐξαγγελθέντες λόγοι οὗτοι τοῦ βασιλέως οἱ τιθέντες τὸν *Χάρτην* καὶ τὰς διὰ τοῦ *Χάρτου* παραχωρουμένας ἐλευθερίας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ἱερωτάτων καὶ ἀπαραβιάστων δικαιωμάτων τοῦ στέμματος κακῶς ἡρμηνεύθησαν ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὡς σημαίνοντες ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει δικαίωμα αὐτοῦ νὰ καταργήσῃ τὸν Χάρτην, ἐνῷ ἡ προφανὴς ἔννοια τοῦ βασιλικοῦ λόγου εἶναι ὅτι καὶ τὸ στέμμα ἔχει καθῆκον νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τὸ *σύνταγμα*, τὸν *Χάρτην* καὶ τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ἵνα μὴ ἐκμεταλλευθῶσι ταῦτα οἱ ἐχθροὶ τῆς βασιλείας πρὸς ἐπιβουλὴν τῶν δικαιωμάτων τῆς βασιλείας καὶ πρὸς διατάραξιν τῆς καθεστώσης πολιτείας. Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος δὲ τοῦ Πολινιὰκ πρὸς τὸν βασιλέα γίνεται δῆλον ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε σκέψις περὶ καταργήσεως τοῦ Χάρτου. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐνεργητικὰ μέτρα τὰ προταθέντα ὑπὸ τοῦ Λαβουρδονναὶ ἀπέβλεπον πρὸς τὴν φρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ στέμματος, οὐχὶ δὲ πρὸς τόλμημα σκοποῦν τὴν κατάργησιν τοῦ Χάρτου. Ἀλλ' ἡ φιλελευθέρα ἀντιπολίτευσις οὕτω ἀντελήφθη καὶ οὕτω ἡρμήνευε τὰ βασιλικὰ ῥήματα καὶ διὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐποιήσατο ἀρχὴν τοῦ κατὰ τοῦ Καρόλου ἀγῶνος. Ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς πρὸς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπαντήσεως τῷ ὑπο-

(1) Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ βασιλεὺς προέφερε τὰς λέξεις ταύτας ἐξέβαλε τὸν πῖλον ἐκ τῆς κεφαλῆς στενοχωρηθεὶς ἐκ τοῦ περιβαλόντος αὐτὸν ἱδρῶτος. Ὁ πῖλος κατὰ τύχην ἔπεσε κατὰ γῆς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως, ἔσπευσε δὲ νὰ λάβῃ αὐτὸν ὁ παρὰ τῷ βασιλεῖ ἱστάμενος δοὺξ τῆς Αὐρηλίας. Τὸ γεγονὸς ἐθεωρήθη οἰωνὸς διὰ τὰς μελλούσας τύχας τῶν δύο ἡγεμόνων.

6ληθέντι ὑπὸ τῆς μερίδος ταύτης ἐλέγετο: «Ἄδικος δυσπιστία πρὸς τὰ φρονήματα καὶ τὴν διάνοιαν τῆς Γαλλίας εἶναι σήμερον τὸ κρατοῦν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κράτους πνεῦμα. Ὁ λαὸς Ὑμῶν λυπεῖται, διότι οὕτω θεωρεῖ ἑαυτὸν προσβεβλημένον, καὶ ἀνησυχεῖ, διότι αἱ ἐλευθερίαι αὐτοῦ ἀπειλοῦνται. Ἡ δυσπιστία αὕτη οὐδεμίαν εὑρίσκει ὁδὸν εἰς τὴν εὐγενῆ Ὑμῶν καρδίαν. Οὐχί, Μεγαλειότατε! Ἡ Γαλλία εἶναι ἀξία τῆς Ὑμετέρας πίστεως ἐπὶ τὴν νομοταγῆ αὐτῆς πολιτείαν, ὡς αὕτη πέποιθεν ἐπὶ τὰς Ὑμετέρας ὑποσχέσεις. Μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες παραγνωρίζουσι τὸ οὕτω φιλήσυχον καὶ πιστὸν ἔθνος, καὶ ἡμῶν, οἵτινες μετὰ βαθείας πεποιθήσεως ἐκφράζομεν τὴν θλίψιν ὁλοκλήρου λαοῦ τοσοῦτον ζηλοτύπως ἀφωσιωμένου εἰς τὸν πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ σεβασμὸν καὶ πίστιν, κρινάτω νῦν ἡ Ὑψηλὴ σύνεσις τῆς Μεγαλειότητός Σου. Τὰ βασιλικὰ προνόμια παρέσχον Ὑμῖν τὰ μέσα νὰ ἐπενέγκητε τὴν συνταγματικὴν μεταξὺ τῶν πολιτειακῶν ἐξουσιῶν ἁρμονίαν, τὸν πρῶτον τοῦτον καὶ ἀπαραίτητον ὅρον τῆς ἰσχύος τοῦ θρόνου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Γαλλίας».

Ἀνεξαρτήτως τῶν δικαίων καὶ νομίμων κατὰ τῆς κυβερνήσεως αἰτιάσεων τῆς πλειονοψηφούσης μερίδος, ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ πολιτικοῦ τούτου διθυράμβου ἦτο ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ παραδώσῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν πλειονοψηφοῦσαν ἐν τῇ βουλῇ μερίδα καὶ ὅτι πᾶσα ἐναντία διαγωγὴ ἦτο προσβολὴ κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ πέμψαντος πλειονοψηφίαν καὶ κατάπαυσις τῆς συνταγματικῆς ἁρμονίας. Ἡ κατ' οὐσίαν παντελὴς ἐκμηδένισις τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας, ἰδοὺ τὸ δόγμα τῆς νέας τότε ἐν Γαλλίᾳ συνταγματικῆς θεωρίας! Ἀλλ' ἔπεμψεν ἆρα ὁ λαὸς τὴν πλειονοψηφίαν ταύτην, ἵνα ἐκμηδενίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως; Τοῦτο βεβαίως ἠδύναντο νὰ διισχυρισθῶσιν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πλειονοψηφίαν. Ἀλλ' ἦτο τοιοῦτο τὸ πνεῦμα καὶ αἱ διατάξεις τοῦ Χάρτου; Ἐν τῇ ζωηρᾷ συζητήσει τῇ γενομένῃ περὶ τοῦ σχεδίου τῆς ἀπαντήσεως ὑπῆρξαν νομιμόφρονες βουλευταί, ὡς ὁ Κοννώ, λέγοντες καὶ διισχυριζόμενοι ὅτι «ὁ *Χάρτης* ἦτο αὐθόρμητος δωρεὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ'». Τοῦτο ἦτο ἴσως ὀρθὸν ὡς πρὸς τὸ γράμμα τοῦ *Χάρτου*, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, ἂν ληφθῶσι μάλιστα αἱ περιστάσεις αἱ ἀμέσως προηγηθεῖσαι καὶ αἱ παρομαρτήσασαι τῇ παραχωρήσει τοῦ Χάρτου (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 78-81). Ἀλλ' ἐξ ἄλλου οὔτε τὸ γράμμα οὔτε τὸ πνεῦμα τοῦ Χάρτου ὑπεχρέου τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ ἐξα-

φανισθῇ ὅλως διόλου ἐκ τῆς πραγματικῆς σκηνῆς τῆς πολιτικῆς δράσεως μεθιστάμενος εἰς ἠθικὸν πρόσωπον ἰδανικὸν βασιλέως βασιλεύοντος, ἀλλὰ μὴ κυβερνῶντος, καὶ τὰ πάντα ἀφιέντος εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν διάκρισιν τοῦ ἀεὶ πλειονοψηφοῦντος ἐν τῇ βουλῇ κόμματος. Τὸ μόνον σφάλμα τοῦ βασιλέως ἐν τῇ περιστάσει ἦτο ὅτι εἶχεν ὑπουργεῖον ἐξ ἀνδρῶν μετριωτάτης ἱκανότητος καὶ σημασίας καὶ πρωθυπουργὸν τὸν *Πολινιάκ*. Τούτου δ' ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι καὶ πολλοὶ βασιλόφρονες, καὶ μάλιστα οἱ τῆς μερίδος τοῦ Βιλλέλ, ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἀπαντήσεως συνετάχθησαν τῇ φιλελευθέρᾳ μερίδι, ἀφοῦ αὕτη διὰ τῶν κρατίστων ῥητόρων αὐτῆς ἐκήρυξεν ὅτι «ἡ κυριωτάτη ἔννοια τῆς ἀπαντήσεως εἶναι βαθὺς σεβασμὸς πρὸς τὸν βασιλέα ἐκδηλούσης λίαν εὐσεβάστως τὴν βαθυτάτην ἀφοσίωσιν διὰ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο γένος τῶν Βουρβώνων». Μάτην νῦν ἄλλοι βασιλόφρονες ἀνέκραζον αὐτοῖς: «Πλήττετε τὴν βασιλείαν εἰς τὴν καρδίαν θέλοντες νὰ σφετερισθῆτε ὑπὲρ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τὴν νομίμως τῷ βασιλεῖ ἀνήκουσαν ἐξουσίαν». Μάτην ὁ μνημονευθεὶς Κοννὼ διεμαρτύρετο κατὰ τῶν βουλομένων νὰ καταπνίξωσι τοὺς διαδόχους τοῦ Λουδοβίκου διὰ τοῦ Χάρτου ἐκείνου, ὃν ἐκεῖνος ἐδωρήσατο αὐθορμήτως τῷ Γαλλικῷ λαῷ, ὁ δὲ ὑπουργὸς Μωμβὲλ ἠρώτα εὐλόγως: «Πρὸς τί ὁ δεινὸς οὗτος θόρυβος; μή τι ἡ Γαλλία δὲν εἶναι ἐλευθέρα καὶ εὐτυχής; Καὶ δύναται νὰ κυβερνηθῇ ἠπιώτερον;» Ἡ πλειονοψηφία οὐδὲν τούτων ἐνόει, ἤθελε δὲ καὶ ἐσκόπει ἁπλῶς τὴν ἵδρυσιν καὶ καθιέρωσιν τῆς βουλευτοκρατίας. Ἡ ἀπάντησις ἐγένετο δεκτὴ διὰ ψήφων 221 κατὰ 181. Ἀτυχῶς δὲ διὰ τὸν Κάρολον καὶ ἡ ἀπάντησις τῆς ἄνω βουλῆς δὲν ἦτο πλέον ἐνθαρρυντική, ὑπεδείκνυε δὲ τῷ βασιλεῖ, καθ' ἣν περίπτωσιν «ἀξιόποινοι πράξεις ἔμελλον νὰ ὦσιν ἐμποδὼν τῇ πορείᾳ τοῦ βασιλέως» (ὡς ἔλεγεν ὁ βασιλικὸς λόγος), *τὴν σύγκλησιν τῶν δύο βουλῶν* ὡς τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν κωλυμάτων τούτων. Ἔκτοτε τὸ ζήτημα ἐτέθη καθαρώτατα μεταξὺ τῆς βουλῆς ἢ τῆς βουλευτοκρατίας καὶ τῆς βασιλείας τῆς προσβαλλομένης ἐν τοῖς νομίμοις δικαιώμασι καὶ τῇ πραγματικῇ ἐξουσίᾳ αὐτῆς, μεταξὺ βασιλείας πραγματικῆς, ζώσης, κυβερνώσης καὶ ἐνεργούσης ἐν τῇ συνειδήσει τῆς εὐθύνης αὐτῆς καὶ ἀσκούσης τὴν ὑψίστην πραγματικὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, καὶ βασιλείας τυπικῆς καὶ ὀνομαστικῆς, ἐνεργούσης μόνον διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῆς καὶ ὀνόματι ὑφισταμένης, μὴ ἀπηλλαγμένης δ' ἐν τούτοις τῆς ἠθικῆς εὐθύνης διὰ

τὰς πράξεις τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Τὸ συμφέρον τὸ προσωπικὸν ἀπῄτει νὰ ἦναι βασιλεὺς τοιοῦτος, ἀλλ' ἡ συνείδησις τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων καὶ τὸ συμφέρον τῆς *βασιλείας* αὐτῆς ὡς ἀρχῆς ἠθικῆς ἐπέβαλλεν ἄλλα καθήκοντα. Καὶ ἐν τοιούτῳ ἀγῶνι βασιλεύς, οἷος ὁ Κάρολος, ἔδει ἢ νὰ νικήσῃ ἢ νὰ πέσῃ, μὴ δυνάμενος μήτε νὰ ὑποταχθῇ μήτε νὰ παραιτηθῇ.

Ὁπότε ὁ πρόεδρος τῆς βουλῆς Ῥοαγὲ Κολλὰρ μεταβὰς μετὰ βουλευτικῆς πρεσβείας εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀνέγνω τῷ βασιλεῖ τὴν ἀπάντησιν, ὁ Κάρολος εἶπε μετὰ πολλῆς ἀξιοπρεπείας: «Εἶχον δικαίωμα νὰ ἔχω ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὴν σύμπραξιν τῆς βουλῆς πρὸς ἐκτέλεσιν παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐμελέτων. Ἡ ψυχή μου καθίσταται περίλυπος, ὅταν ἀκούω παρ' ὑμῶν ὅτι ἡ σύμπραξις αὕτη δὲν ὑπάρχει. Ἀλλ' αἱ βουλαί μου εἰσὶν ἀμετάτρεπτοι. Ἡ εὐδαιμονία τοῦ λαοῦ δὲν μοὶ ἐπιτρέπει νὰ παραιτήσω αὐτά». Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον ἀνεστάλησαν προσωρινῶς αἱ ἐργασίαι τῆς βουλῆς ἐν μέσῳ τῶν φωνῶν «Ζήτω ὁ βασιλεὺς» τῆς βασιλόφρονος μειονοψηφίας καὶ «Ζήτω ὁ Χάρτης» τῆς ἄλλης πλειονοψηφίας.

Νῦν ἦτο διὰ τὸν Κάρολον ἡ ὑψίστη κρίσιμος στιγμὴ ἀπαιτοῦσα ταχεῖαν ἐνέργειαν· ἀλλὰ μόνος ὁ Μωμβὲλ ἐν τῷ ὑπουργείῳ συνεβούλευε τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν παροτρύνων τὸν βασιλέα νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν καὶ ν' ἀποταθῇ ἀμέσως πρὸς τὸν λαὸν διὰ προκηρύξεως ποιούμενος ἔκκλησιν ἐναντίον τῆς βουλῆς, μᾶλλον δὲ ἐναντίον τῆς βουλευτοκρατίας. Ἀλλ' οἱ πλείονες τῶν ὑπουργῶν συνεβούλευον ἀκαίρως μετριοπάθειαν, ἐλπίζοντες μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου νὰ διαθέσωσι τὴν κοινὴν γνώμην εὐμενέστερον πρὸς τὴν βασιλείαν διὰ λαμπροῦ τινος ἐξωτερικοῦ πολεμικοῦ κατορθώματος, τοῦ ὁποίου τὴν πραγματοποίησιν προσεδόκων ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐκ τῆς ἐπιχειρηθείσης τότε κατὰ τοῦ Ἀλγερίου στρατείας.

Ἡ κατὰ τοῦ Ἀλγερίου στρατεία.—Εἶναι γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης ἡ δεινὴ πειρατεία, ἡ μαστίζουσα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ ἀσκουμένη ὑπὸ τῶν Βερβερικῶν κρατῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐν οἷς φοβερώτατον ἦτο τὸ Ἀλγέριον. Πολλὰ ὑπὸ τῶν πειρατικῶν τούτων κρατῶν τῶν ὑποκειμένων κατ' ὄνομα τῷ Σουλτάνῳ καὶ κυβερνωμένων ὑπὸ πράγματι ἀνεξαρτήτων ἡγεμόνων καλουμένων ἐν Ἀλγερίῳ ὡς καὶ ἐν Τριπόλει καὶ ἐν Τύνιδι *Δέϋ* (Dey)

ὑπέφερον αἱ παράλιοι χῶραι τῆς Εὐρώπης οὐ μόνον κατὰ τὴν Μεσόγειον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Βόρειον ἔτι θάλασσαν. Αἱ ἀπὸ τοῦ ΙϚ΄ ἤδη αἰῶνος οὐχ ἅπαξ γενόμεναι στρατεῖαι Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὴν ὕπαρξιν τῶν πειρατικῶν τούτων φωλεῶν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βιενναίᾳ συνόδῳ τοῦ 1815 ἐψηφίσθησαν κατὰ τούτων μέτρα οὐδὲν ἐπενεγκόντα πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη θρασύτερον διενηργεῖτο ἡ πειρατεία μέχρι τῶν βορείων θαλασσῶν (ἴδ.Τόμ.Α΄,σελ.306). Τῷ 1815 στόλος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ὑπὸ τὸν στόλαρχον Decatur κατέστρεψε στόλον Ἀλγερινὸν κατὰ τὰ Ἱσπανικὰ παράλια. Τῷ δὲ 1816 Ἀγγλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν λόρδον Ἔξμουθ (Exmouth) κατέστρεψεν ἕτερον Ἀλγερινὸν στόλον κατὰ τὰ παράλια αὐτὰ τοῦ Ἀλγερίου. Διαρκούσης δὲ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ἀγγλικὸς στόλος προσέβαλεν αὖθις τὸ Ἀλγέριον. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἐπιβαλλόμεναι τιμωρίαι τῷ πειρατικῷ κράτει ἦσαν παροδικαί. Τὸ Ἀλγέριον διετέλει πάντοτε φωλεὰ πειρατῶν· μόνον δὲ ἡ κατὰ τὸ 1830 γενομένη Γαλλικὴ στρατεία ἔμελλε νὰ θέσῃ τέρμα ὁριστικὸν εἰς τὴν πειρατείαν διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς χώρας εἰς τὸ Γαλλικὸν κράτος.

Τῷ 1827 πολλοὶ Γάλλοι πολλὰ ὑπὸ τῶν πειρατῶν παθόντες καὶ οὐδεμίαν δυνηθέντες νὰ τύχωσιν ἀποζημίωσιν παρὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλγερίου, ἔνθα ἦρχε τότε ὁ Δέϋς Χουσεΐν, ἀπετάθησαν πρὸς τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν. Τὸ Γαλλικὸν ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν ἐχρεώστει τότε εἰς δύο Ἀλγερινοὺς σιτεμπόρους 7 ἑκατομμ. φρ. ἐξ ἀγορᾶς σίτου. Ἐκ τοῦ ποσοῦ λοιπὸν τούτου ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἀφῄρεσε 2 $^1/_2$ ἑκατομμ. ἵνα διὰ τούτων ἀποζημιώσῃ τοὺς Γάλλους ἐμπόρους. Ἀλλ' οἱ οὕτω ζημιωθέντες Ἀλγερινοὶ σιτέμποροι ἀπετάθησαν τότε πρὸς τὸν Δέϋν αὐτῶν αἰτούμενοι δικαιοσύνην. Ὀργισθεὶς οὗτος διὰ τὴν διαγωγὴν τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας μεμφόμενος ἐν αὐτῇ τὴν πρᾶξιν τῆς κυβερνήσεως τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' οὐδεμία εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐδόθη ἀπάντησις. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον (κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1827) εἰς ἐπίσημόν τινα ἑορτὴν τοῦ Δέϋ μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων προξένων παρέστη καὶ ὁ τῆς Γαλλίας πρόξενος Δουβάλ, ὁ δὲ Δέϋς ἐζήτησεν ἐξηγήσεις περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Γάλλου βασιλέως τηρουμένης πρὸς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ σιωπῆς, ὁ Δουβὰλ ἀπήντησεν ἀγερώχως ὅτι ὁ βασιλεὺς

τῆς Γαλλίας δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀνταπόκρισιν πρὸς τὸν Δέϋν τοῦ Ἀλγερίου. Ἐπὶ τούτῳ ἐξαφθεὶς ὁ Δέϋς ὑπ' ὀργῆς ἐρράπισε κατὰ πρόσωπον τὸν πρόξενον διὰ τοῦ ἐν ταῖς χερσὶν ἀνεμιστηρίου καὶ ἀπώθησεν αὐτὸν πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς αἰθούσης. Μετὰ τὴν προσβολὴν ταύτην ὁ Δουβὰλ κατέλιπε τὸ Ἀλγέριον (3/15 Ἰουνίου 1827), ὁ δὲ Δέϋς παρέδωκεν εἰς λεηλασίαν καὶ καταστροφὴν πάσας τὰς ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ Γαλλικὰς ἀποικίας. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις μετὰ πολλῆς ἀδρανείας ἐπελήφθη νῦν τοῦ ἔργου τῆς τιμωρίας τοῦ θρασέως Δέϋ. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Βιλλὲλ ἠρκέσθη νὰ πέμψῃ στόλον τινὰ ἁπλῶς διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὰ Ἀλγερικὰ παράλια, καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος διήρκεσε δύο ὁλόκληρα ἔτη, διότι καὶ ὁ τὸν Βιλλὲλ διαδεξάμενος Μαρτινιὰκ ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον διετήρησε τὴν αὐτὴν ἀδρανῆ διαγωγήν. Μόλις δὲ πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἔπεμψε τελεσίγραφον δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου (κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1829)· ἀλλ' οὐ μόνον οὐδεμία ἐδόθη ἱκανοποίησις, ἀλλὰ μόλις ἀνῆλθεν ὁ ἀπεσταλμένος εἰς τὸ πλοῖον διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐπυροβολήθη τὸ πλοῖον τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ Δέϋ. Ἡ Γαλλία εἶχε νῦν καὶ δικαίωμα καὶ συμφέρον καὶ καθῆκον ἀπαραίτητον νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς καὶ παραδειγματικῶς τὸ πειρατικὸν κράτος· ἀλλ' ἵνα ἡ τιμωρία ἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Γαλλίας καὶ ἐπενέγκῃ τὴν διαρκῆ ἡσυχίαν ἀπὸ τοῦ Ἀλγερίου, ἔδει νὰ ἐκπεμφθῇ ὁλόκληρος στρατεία. Αἱ περιστάσεις ἐν τούτοις δὲν ἐφαίνοντο λίαν εὐνοϊκαὶ διὰ τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν. Ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος δὲν εἶχεν ἔτι περατωθῇ καὶ ἠπείλει γενικὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως Καρόλου ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν τῆς κατὰ τῆς Ἀφρικανικῆς παραλίας στρατείας μέχρι τοῦ προσεχοῦς ἔαρος. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπεζήτει καὶ ἄλλον τρόπον τῆς λύσεως τοῦ Ἀλγερικοῦ ζητήματος προτρέπουσα τὸν σατράπην τῆς Αἰγύπτου νὰ στρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀλγερίου καὶ καταλύων τὸ κράτος καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ Δέϋ Χουσεῒν νὰ προσαρτήσῃ τὸ κράτος τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα μέχρι Ἀλγερίου Βερβερικὰ κράτη εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα δημιουργηθῇ οὕτω ἐνταῦθα μέγα βορειαφρικανικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ (ἴδ. σ. 15). Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπελθούσης ὕστερον ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς πράγμασιν εἰρηνικῆς τροπῆς τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐφαίνετο λίαν πρακτικὸν καὶ εὐκατόρθωτον. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Ἀγγλία μετὰ πολλῆς ἀντιζηλίας ἀπέβλεπεν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Γαλλίας κατὰ τοῦ Ἀλγερίου μελετώμενα.

Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις προσέφερε τὴν μεσιτείαν αὐτῆς εἰς τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, ἔπεμψε δὲ καὶ στόλον εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀλγερίου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μάλκωλμ, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῆς βίας κωλύσῃ τὴν κατὰ τοῦ πειρατικοῦ κράτους προσβολήν. Ταῦτα ἐποίει ἡ Ἀγγλία, ὁπότε συνομολογηθείσης ἤδη τῆς Ῥωσσοτουρκικῆς εἰρήνης δὲν εἶχεν ἀνάγκην πλέον τῆς Γαλλικῆς συμμαχίας. Ἡ δὲ τοιαύτη πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ὑπεχρέωσε τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι διὰ τῆς μελετωμένης στρατείας δὲν ἔμελλε νὰ προσαρτήσῃ τὸ Ἀλγέριον, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ τιμωρήσῃ τὸν ὑβριστὴν δυνάστην. Αἱ τοιαῦται ἐξηγήσεις τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐξαγγελθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ὑπουργῶν ἐν ταῖς Ἀγγλικαῖς βουλαῖς καὶ διακηρυχθεῖσαι εἰς τὸ δημόσιον διὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ τύπου ἠλάττωσαν ἐκ τῶν προτέρων κατὰ μέρος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ τὴν ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως προσδοκωμένην ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καρόλου Ι' ἠθικὴν δύναμιν καὶ γοητείαν. Ὁ πόλεμος ἀπεφασίσθη κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1830 καὶ στόλος ἐξ 107 πλοίων μετὰ 27 χιλ. ναυτῶν καὶ πεζοναυτῶν καὶ 37 χιλ. στρατοῦ ἀποβάσεως ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δυπερρὲ καὶ ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν στρατηγὸν Βουρμὼν ὡς ἀρχιστράτηγον (τὸν ὁποῖον ἀντικαθίστα προσωρινῶς ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὁ πρωθυπουργὸς Πολινιὰκ) ἐξεπέμφθη κατὰ τοῦ Ἀλγερίου. Ἡ ἐκλογὴ δὲ ὡς ἀρχιστρατήγου τοῦ προδότου τοῦ Βατερλῶ, ὡς τὸν ἀπεκάλουν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, νέαν παρέσχεν ἀφορμὴν τῇ ἀντιπολιτεύσει πρὸς ἐπίκρισιν τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως.

Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις ὑπελόγιζε τὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς πολιτικῆς συνῳδὰ πρὸς τὰ ἐκ τῆς στρατείας προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος, συνέπιπτε πρὸς τὰς δραστηρίους προπαρασκευὰς τοῦ πολέμου, ἐμελέτα δὲ ἡ κυβέρνησις νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν περὶ νίκης ἀγγελιῶν. Ἀλλ' αἱ νῖκαι καὶ αἱ τούτων ἀγγελίαι ἐβράδυναν πολὺ παρὰ τὰς προσδοκίας τῆς κυβερνήσεως, διὰ τοῦτο δὲ ἡ κυβέρνησις προέβη ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν ἀναβολὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου ἤτοι ἐπὶ ἓξ περίπου μῆνας (7/19 Μαρτίου - 22/3 Σεπτεμβρίου).

Ἡ στρατεία ὑπέστη βραδύτητα τινὰ κατ' ἀρχὰς ἕνεκα ἐναντίων ἀνέμων, καὶ μόλις μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας κατωρθώθη ἡ ἀπόβασις γενομένη (2/14 Ἰουνίου) παρὰ τὴν χερσόνησον Σίδι Φεροὺκ ὀλίγα

χιλιόμετρα πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀλγερίου. Μετὰ δὲ τὴν τρεῖς ἡμέρας ὕστερον γενομένην αἱματηρὰν μάχην τοῦ Σταουελί, καθ' ἣν ἐνίκησαν οἱ Γάλλοι, ὁ νικηφόρος αὐτῶν στρατὸς προύχώρησε πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Ἀλγερίου. Κατὰ πρῶτον προσεβλήθη ἡ ἀκρόπολις, περὶ ἣν εἶχε στρατοπεδεύσει ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε΄ κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς πειρατὰς τοῦ Ἀλγερίου ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ στρατείαν τοῦ 1541. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς ἀκροπόλεως (22/4 Ἰουλίου) ὁ Δέϋς προέτεινε συνθήκην γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων, καθ' ἣν τῷ μὲν Δέϋ παρεχωρεῖτο ἡ ἐλευθερία ν' ἀπέλθῃ τοῦ Ἀλγερίου μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ, ἡ αὐτὴ δὲ παρεχωρεῖτο ἐλευθέρα ἀποχώρησις καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Ἀλγερίου, οἱ δὲ Γάλλοι κατελάμβανον πᾶσαν τὴν χώραν. Τὰ 48 ἑκατομμύρια φράγκα τὰ εὑρεθέντα εἰς μετρητὰ ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ κράτους καὶ σκεύη 11 ἑκατομμυρίων ἀξίας, τὸ πυροβολικὸν τοῦ Δέϋ, ἤτοι 1500 πυροβόλα ἦσαν ἡ πρώτη ἀποζημίωσις διὰ τὴν στρατείαν. Ἀλλ' ἡ μεγίστη λεία διὰ τὴν Γαλλίαν ἦτο ἡ νῦν ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ὑπαγορευομένη προσάρτησις τοῦ Ἀλγερίου εἰς τὸ Γαλλικὸν κράτος.

Ἡ ἐπ' Ἀλγέριον στρατεία, ἡ ἐνταῦθα νίκη τῶν Γαλλικῶν ὅπλων καὶ ἡ κατάκτησις τῆς χώρας ἦσαν νίκη περιφανὴς καὶ ἔνδοξος διὰ τὴν Γαλλίαν, ἀλλ' ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ νίκη τοῦ δικαίου, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἡμερώσεως, ἦσαν νίκη ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδεμία δύναμις, μηδ' αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας πλέον ἐξαιρουμένης, ἠδυνήθη νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς γενομένης προσαρτήσεως ἢ ν' ἀποπειραθῇ ν' ἀνατρέψῃ τὰ ὑπὸ τοῦ δικαίου καὶ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων τελεσθέντα. Καὶ ὅμως ὁ λίαν εὐαίσθητος προκειμένου περὶ τιμῆς καὶ δόξης Γαλλικὸς λαὸς δὲν συνεκινήθη ὅσον ἔδει καὶ ὅσον προσεδόκα ἡ κυβέρνησις τοῦ Καρόλου, πολὺ δὲ ὀλίγον ὠφέλησε τὰ σχέδια τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καρόλου ἡ λαμπρὰ ἐπιτυχία τῆς κυβερνήσεως. Ἡ ἔξαψις τῶν πολιτικῶν παθῶν αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπηρέασε περισσότερον τὰ πνεύματα ἢ ἡ νέα δόξα τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ.

Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ καὶ τὰ πέντε διατάγματα.—Ἀτυχέστατα διὰ τὴν βασιλείαν, ἕνεκα τοῦ πλημμελοῦς ὑπολογισμοῦ περὶ τοῦ πιθανοῦ χρόνου τῆς νίκης, αἱ ἐκλογαὶ εἶχον διαταχθῇ νὰ ἐνεργηθῶσι καθ' ὃν χρόνον ὑπετίθετο ὅτι ἤθελον φθάσει αἱ τῆς νίκης ἀγγελίαι. Ἀλλ' αὗται ἔφθασαν μετὰ τὰς ἐκλογάς, αἱ ὁποῖαι ἐνηργήθησαν ἐν μέσῳ τῶν εἰδήσεων τῶν δυσχερειῶν καὶ βραδυτήτων τῶν παρεμ-

βαλλομένων εἰς τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τῆς στρατείας. Ἡ βουλὴ εἶχε διαλυθῆ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ στόλος ἔμελλε νὰ καταλίπῃ τὸν λιμένα τοῦ Τουλῶνος (4/16 Μαΐου), αἱ δὲ ἐκλογαὶ εἶχον διαταχθῆ διὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον. Οὕτω δὲ αἱ ἐκλογαὶ ἐγένοντο κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἀλγερίου.

Διαρκοῦντος τοῦ ἐκλογικοῦ σάλου τὸ ὑπουργεῖον εἶχεν ὑποστῆ μερικὴν τροποποίησιν, δι' ἧς εἰσῆλθον εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἄνδρες διακρινόμενοι ἐπὶ τόλμῃ καὶ ἐνεργητικότητι, ὁ κόμης Πεϋρονναί, ὁ Σαντελῶζ καὶ ὁ βαρὼν Καπὲλ (Capelle). Τὸ διάταγμα τῆς διαλύσεως τῆς βουλῆς καὶ τῶν νέων ἐκλογῶν ἠκολούθησε διακήρυξις τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν λαόν. Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ ἡ διακήρυξις αὕτη οὔτε λίαν ἔντονος ἦτο οὔτε καθώριζε σαφῶς τὸ μέγα ζήτημα, περὶ ὃ ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ὁ μέγας ἀγών. Δὲν ἐποιήσατο ἐν αὐτῇ ὁ βασιλεύς, ὡς ἔδει, ἔκκλησιν ἀπὸ τῆς βουλευτοκρατίας εἰς τὰ ἀληθῆ δικαιώματα καὶ καθήκοντα καὶ συμφέροντα τοῦ λαοῦ τὰ ἐκπροσωπούμενα ἐν τῷ βασιλεῖ ὡς ὑπερτάτῳ θεματοφύλακι τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους. Καὶ ἄλλως δὲ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπενήργησε πολὺ ἐπὶ τὴν ἔκβασιν τῶν ἐκλογῶν, ἐνῷ ἡ φιλελευθέρα μερίς, καὶ ἰδίως οἱ περὶ τὸν Λαφαγέττον, πολλὴν ἀνέπτυξαν δραστηριότητα διὰ τῶν μνημονευθέντων συλλόγων καὶ διὰ τῆς μυστικῆς ἐπιτροπείας τῆς διευθυνούσης τὰς ἐκλογὰς (Comité directeur). Οὕτω δὲ ἐν ταῖς νέαις ἐκλογαῖς ἐξελέγησαν οὐ μόνον 202 ἐκ τῶν 221 μελῶν τῆς πλειονοψηφίας τῆς διαλυθείσης βουλῆς τῶν ψηφισάντων τὴν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησιν, ἀλλ' εἰσῆλθον νῦν εἰς τὴν βουλὴν καὶ 70 νέοι βουλευταὶ ἀντιπολιτευόμενοι.

Μετὰ τοιούτους ἐκλογικοὺς ἀγῶνας αἱ ἐξ Ἀλγερίου ἀφικόμεναι ἀγγελίαι τῆς νίκης δὲν ἐξήγειραν, ὡς εἴπομεν, μέγαν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως. Ἐνῷ ἡ κυβέρνησις πομπωδῶς διέδιδε τὰς ἀγγελίας ταύτας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἑορταὶ δὲ νικητήριοι ἐτελοῦντο ἐν Παρισίοις, ὁ δὲ στρατηγὸς Βουρμὼν προεβιβάζετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατάρχου τῆς Γαλλίας, ἡ ἀντιπολίτευσις ἐπωφελεῖτο τὰ πάντα ἵνα διαβάλῃ τὴν βασιλείαν πρὸς τὸν λαὸν καὶ παραστήσῃ αὐτὴν ὡς παρασκευαζομένην εἰς τὴν διὰ πολιτικοῦ τολμήματος κατάργησιν τοῦ Χάρτου. Ὁπότε κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς νίκης τελεσθεῖσαν ἐν Παρισίοις ἑορτὴν (28/10 Ἰουλίου) ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων συντεχνιῶν παρέστησαν πρὸ

τοῦ βασιλέως, ἵνα ἐκφράσωσιν αὐτῷ τὰς συγχαρητηρίους αὐτῶν εὐχάς, ἀντιπρόσωπός τις τῆς ἑταιρείας τῶν *Ἀνθρακέων* εἶπε τῷ βασιλεῖ: «Μεγαλειότατε, ὁ Ἀνθρακεὺς εἶναι κύριος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ποιήσατε καὶ ὑμεῖς οὕτω!». Τὸ κατὰ βάθος ἀθῷον τοῦτο γεγονός, ὅπερ μετὰ πάσης ἀφελείας διέδωκαν αἱ ὑπουργικαὶ ἐφημερίδες, ἐξεμεταλλεύθη νῦν ἡ ἀντιπολίτευσις ἵνα ἀγγείλῃ ὡς ἐπικειμένην τὴν κατάργησιν τοῦ συντάγματος, συνδυάζουσα τὴν ἀγγελίαν ταύτην μετὰ πολλῶν ἄλλων ψευδῶν φημῶν περὶ τῶν κατὰ τοῦ συντάγματος ἐνεργειῶν τῆς δουκίσσης Ἀγγολεσμίας καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ λεγομένων καὶ πραττομένων. Ἀπέναντι τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁ ἐνεργητικώτατος ἐν τοῖς ὑπουργοῖς Σαντελώζ, φρονῶν ὅτι, ὅπως προὐχώρουν τὰ πράγματα, ὁ βασιλεὺς ἔδει, ἵνα μὴ πέσῃ, νὰ νικήσῃ ἀμέσως καὶ ὅτι ὁ ἀγὼν νῦν ἦτο πλέον περὶ ὑπάρξεως καὶ αὐτοσυντηρήσεως διὰ τὴν βασιλείαν, προέτεινεν ἵνα πολυάριθμος στρατὸς καταλάβῃ τοὺς Παρισίους καὶ τὰς λοιπὰς μεγάλας πόλεις, εἶτα δὲ ὁ βασιλεὺς νὰ κηρύξῃ τὴν ἐν *ὀνόματι τοῦ Θεοῦ* κατάργησιν τοῦ Χάρτου. Ἀλλ' ὁ Κάρολος, ὅστις ἐξ ἀρχῆς δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τοιοῦτον τόλμημα καὶ ῥιζικώτατον μέτρον, δὲν ἐπεδοκίμασε τὴν πρότασιν, ἀπεδοκίμασαν δ' αὐτὴν καὶ οἱ λοιποὶ ὑπουργοί. Τὴν ἐνέργειαν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως παρέλυε καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτική. Ὁ Πόζζο δὶ Βόργο, μὴ ἐννοῶν ὅτι προέκειτο πλέον περὶ τοῦ θρόνου, ἐξηκολούθει νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοῦ Πολινιάκ. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὁ μέγας καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀντιπρόσωπος καὶ ὑπέρμαχος τῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν, εἴτε ἀπὸ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου εἴτε μὴ νοῶν τὸ διὰ τὴν βασιλείαν λίαν κρίσιμον τῶν περιστάσεων, ὑπέμνησε τὸν Κάρολον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγγυώμενος τὴν ἐν Γαλλίᾳ βασιλείαν τῶν Βουρβώνων εἶχεν ἐγγυηθῆ καὶ τὸ σύνταγμα. Καὶ ὁ Μεττερνῖχος δὲ συνίστα κατεπειγόντως νὰ μὴ προκαλέσωσιν οἱ περὶ τὸν βασιλέα πάλην μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνόσῳ δὲν ἦσαν βέβαιοι ὅτι θὰ κατενίκων αὐτήν. Ὁ Πολινιὰκ ἔδιδεν εἰς τὰς κυβερνήσεις ταύτας θετικὰς διαβεβαιώσεις, ὅτι οὐδαμῶς προέκειτο περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ συντάγματος. Ἐν τοιαύτῃ δὲ θέσει εὑρισκόμενος ὁ Κάρολος ἠκολούθησε μέσην τινὰ ὁδὸν ἐπενεγκοῦσαν τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Χάρτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' ποιούμενοι τὸν λόγον (ἴδ. τόμ. Α', σελ. 84) ἀνεφέρομεν καὶ ἄρθρον τι τοῦ συντάγματος (14) παραχωροῦν τῷ βασιλεῖ τὸ δικαίωμα «νὰ ἐκ-

δίδῃ καὶ διατάγματα ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους». Ἐλέγομεν δὲ ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνατρέπον πάσας τὰς διὰ τοῦ συντάγματος παρεχομένας ἐλευθερίας. Καὶ νῦν ὁ Κάρολος κατέφυγεν εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἵνα εὕρῃ διέξοδον ἐν τῇ ἀμηχάνῳ θέσει, ἐν ᾗ διετέλει. Ἐν τῷ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως συγκροτηθέντι ἐν Σαὶν-Κλοῦ (Saint-Cloud) τῇ 13/25 Ἰουλίου συμβουλίῳ ἀπεφασίσθη νὰ ἐκδοθῶσι διατάγματα διατάσσοντα τάδε:

α΄) Τὴν προσωρινὴν κατάργησιν τῆς τοῦ τύπου ἐλευθερίας, τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λογοκρισίας καὶ τὴν παῦσιν πολλῶν φιλελευθέρων ἐφημερίδων.

β΄) Τὴν τροποποίησιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκλογέων, τὴν αὔξησιν τοῦ πρὸς δικαίωμα ἐκλογῆς ἀπαιτουμένου φόρου, καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ συστήματος τῆς ἀμέσου ἐκλογῆς εἰς τὸ τῆς ἐμμέσου.

γ΄) Διάλυσιν τῆς οὔπω συνελθούσης βουλῆς.

δ΄) Ἐκλογὴν νέας βουλῆς καὶ σύγκλησιν αὐτῆς κατὰ τὴν 16/28 Σεπτεμβρίου.

ε΄) Διορισμὸν πολλῶν μελῶν εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας λαμβανομένων ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἄκρων βασιλικῶν.

Τὰ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου ληφθέντα μέτρα ἀρκούντως ἐξηγοῦνται ὑπὸ τῆς ὑπουργικῆς ἐκθέσεως, δι' ἧς ἐδικαιολογοῦντο τὰ μέτρα ἐκεῖνα. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἐλέγετο πρὸς τοῖς ἄλλοις: «Διὰ τῆς ἀπαύστου ἐνεργείας τοῦ τύπου ἐξηγοῦνται αἱ καθ' ὑπερβολὴν ταχεῖαι καὶ συχναὶ μεταβολαὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἡμῶν πολιτικῆς. Ἕνεκα τῶν τοιούτων μεταβολῶν οὔτε νὰ ἱδρυθῇ ἐν Γαλλίᾳ κανονικόν τι σύστημα κυβερνήσεως καθίσταται δυνατὸν οὔτε νὰ εἰσαχθῶσι συστηματικῶς πᾶσαι αἱ δυναταὶ βελτιώσεις ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας. Πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ 1814 ὑπουργεῖα, καίπερ ὑπὸ διαφόρους ἐπιρροὰς σχηματισθέντα καὶ εἰς ἀντιθέτους ὑποκείμενα διευθύνσεις, ἐξετέθησαν εἰς τὰς προσβολὰς τῆς αὐτῆς ἀχαλινώτου ἐμπαθείας. Οὔτε δὲ αἱ παντὸς εἴδους θυσίαι καὶ παραχωρήσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, οὔτε αἱ συμμαχίαι τῶν πολιτικῶν μερίδων, οὐδ' ἄλλο τι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ αὐτὰ ἀπὸ τῆς κοινῆς τύχης. Ὁ τύπος οὐδὲν ὀλιγώτερον ζητεῖ ἢ τὴν εἰς αὐτὸν καθυπόταξιν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῆς ἐξουσίας. Ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν ὅτι εἶναι

ὄργανον τῆς δημοσίας γνώμης ζητεῖ νὰ διευθύνῃ τὰς συζητήσεις ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν, εἶναι δὲ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἀσκεῖ ἐνταῦθα ἐπιρροὴν ἐπιβλαβῆ, ἅμα δὲ καὶ ἀποφασιστικήν. Ἡ δεσποτεία αὐτοῦ ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων ἀπὸ δύο καὶ τριῶν ἰδίως ἐτῶν ἔλαβε προφανῆ χαρακτῆρα καταπιέσεως καὶ τυραννίας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου οἱ βουλευταὶ ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἡ ψῆφος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων ὡς μὴ δεδηλωμένη ἢ ὕποπτος, καταδιώκονται ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων τούτων μεθ' ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν. Οὐδείς, Μεγαλειότατε, τῶν Ὑπηκόων σου εἶναι ἠσφαλισμένος ἐναντίον τῶν τοιούτων λοιδοριῶν, ἐὰν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ λάβῃ τὸ ἐλάχιστον δεῖγμα ἐμπιστοσύνης ἢ εὐαρεσκείας».

Ἀτυχῶς διὰ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν κυβέρνησιν, ἡ δύναμις αὕτη καὶ ἐπιρροὴ τοῦ τύπου, ἡ διὰ τοσοῦτον ζωφερῶν χρωμάτων περιγραφομένη ἐν τῇ ὑπουργικῇ ἐκθέσει, ἔμελλε νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐν τῷ τρόπῳ, δι' οὗ ὁ τύπος ἐχαρακτήρισε τὴν κατ' αὐτοῦ διὰ τῶν διαταγμάτων καὶ τῶν περισταλτικῶν μέτρων γενομένην προσβολήν. Τὰ διατάγματα ταῦτα ἐγράφησαν καὶ ὑπεγράφησαν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν κατὰ μοιραίαν τινὰ σύμπτωσιν τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν πρὸ 38 ἐτῶν ὁ δοὺξ Βρυνσβίκης (ὁ ἀρχηγὸς τῶν κατὰ τὸ 1792 εἰσβαλόντων εἰς τὴν Γαλλίαν πρὸς λύτρωσιν τοῦ Λουδοβίκου ΙϚ' Πρωσσικῶν στρατευμάτων) εἶχεν ἐκδώσει τὴν περιβόητον αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς βασιλείας καὶ κατὰ τῆς Ἐθνικῆς Συνόδου διακήρυξιν. Ὁ βασιλεὺς πρὶν ἢ ὑπογράψῃ τὰ διατάγματα ἐσκέφθη ἐπὶ μικρὸν στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ κρατῶν τὸν τῆς ἀποφάσεως κάλαμον, εἶτα δὲ ὑπογράψας αὐτὰ καὶ δοὺς πρὸς ὑπογραφὴν τοῖς ὑπουργοῖς, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ταύτης ἀπεχαιρέτισε τοὺς ὑπουργοὺς εἰπών: «Δύνασθε νὰ ἔχητε πεποίθησιν ἐπ' ἐμέ, ὡς ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς. Νῦν ὁ ἀγὼν ἡμῖν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου!». Ὁ διὰ νυκτὸς προσκληθεὶς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς δικαιοσύνης ἀρχισυντάκτης τοῦ ἐπισήμου *Μηνύτορος* ἵνα παραλάβῃ καὶ δημοσιεύσῃ τὰ διατάγματα, ἀναγνοὺς αὐτὰ ἀνέκραξεν: «Ὁ Θεὸς σῶσαι τὸν βασιλέα καὶ τὴν Γαλλίαν. Εἶδον πάσας τὰς ἡμέρας τῶν ἐπαναστατικῶν ἀγώνων καὶ νῦν εὑρίσκομαι μετὰ βαθέος τρόμου πρὸ νέων ἀνατροπῶν». Οὕτως ἔληξαν τῇ 13/25 Ἰουλίου αἱ παραμοναὶ τῆς Ἰουλιανῆς Ἐπαναστάσεως.

Αἱ ἡμέραι τῆς Ἐπαναστάσεως 26-30 Ἰουλίου.—Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὑπέγραψεν ὁ βασιλεὺς τὰ διατάγματα καὶ ἀπεχαιρέτισε τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ τῇ 13/25 Ἰουλίου, ἐδείκνυον ὅτι ἐνόει καλῶς τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς δυναμένους νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς τὴν ἐπαύριον γενησομένης δημοσιεύσεως τῶν διαταγμάτων. Καὶ ὅμως τὴν ἡμέραν ταύτην (14/26 Ἰουλίου), ὡσεὶ οὐδεμίαν σοβαρὰν ταραχὴν ὑπώπτευεν ἐν Παρισίοις, ἀπῆλθε, χάριν θήρας, εἰς τὸν ἐξοχικὸν πύργον Ῥαμβουιλλὲ (Rambouillet), χωρὶς πρότερον νὰ σκεφθῇ μετὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ περὶ λήψεως τῶν ἀναγκαίων μέτρων ἐν περιπτώσει σοβαρῶν ταραχῶν, καὶ καταλείπων τοὺς Παρισίους εἰς τὴν φρούρησιν 12 χιλ. μόνον ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ὡς προδότου στιγματισθέντος στρατάρχου Μαρμὼν (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 69), ἀνδρὸς ἥκιστα διακρινομένου ἄλλως ἐπὶ σταθερότητι χαρακτῆρος καὶ ἰσχύϊ θελήσεως. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ὑπουργείου φαίνεται ἀκατανόητος, ἂν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν δύο τινά: πρῶτον ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτός, καίπερ ἐννοῶν τὸ σοβαρὸν τῆς θέσεως καὶ προβλέπων τοὺς ἐνδεχομένους κινδύνους ἐν τῷ μέλλοντι, δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν ἄμεσον ἔκρηξιν ἐπαναστάσεως· καὶ δεύτερον ὅτι ὁ βασιλεύς, ὁ ὁποῖος, ὑφ' ἣν τοὐλάχιστον ἔποψιν αὐτὸς ἔκρινε τὰ πράγματα, δὲν εἶχεν ἐξέλθει οὐδαμῶς τῶν ὁρίων τοῦ συντάγματος, δὲν ἤθελε, διὰ λόγους τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνταγματικῶς νόμιμον πρᾶξιν ὡς τόλμημα λαμβάνων μέτρα νόμιμα μὲν καὶ προφυλακτικὰ ἁπλῶς, ἀλλὰ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προκλητικὰ καὶ προπαρασκευαστικὰ τολμήματος ἀληθοῦς. Ἀληθῶς δὲ καὶ ἐν Παρισίοις ἡ δημοσίευσις τῶν διαταγμάτων δὲν ἐνεποίησεν ἔκτακτον συγκίνησιν, οὐδ' ἐξελήφθη γενικῶς ὡς τόλμημα. Μόνον τὸ Χρηματιστήριον κατὰ τὸ σύνηθες συνεκινήθη ἱκανῶς καὶ ἐκ τῶν ξένων ἀντιπροσώπων μόνος ὁ τῆς Ἑλβετίας ἀνήγγειλε τὸ γεγονὸς ὡς σοβαρώτατον εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ. Ἄλλως ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα τῆς 14/26 Ἰουλίου διῆλθεν ἄνευ ἐπαισθητῶν ταραχῶν. Συνεκινήθησαν δὲ κατ' αὐτὴν καὶ ἐταράχθησαν μόνον οἱ ἀμέσως διὰ τῶν διαταγμάτων προσβληθέντες εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν, οἱ δημοσιογράφοι δηλονότι, οἱ τυπογράφοι καὶ οἱ πολυάριθμοι ἐκ τῶν τυπογραφείων ἀπολυθέντες ἐργάται οἱ μείναντες ἄνευ ἄρτου ἕνεκα τῶν δημοσιευθέντων διαταγμάτων. Ἀλλ' ἡ ἡμέρα

αὕτη παρῆλθεν ὅλη ἄνευ σπουδαίων ταραχῶν· μικραὶ δὲ μόνον διαδηλώσεις ἐγίνοντο καθ' ὁδοὺς καὶ θόρυβοι εἴς τινα καφφενεῖα καὶ λίθοι ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν παραθύρων τοῦ μεγάρου τοῦ Πολινιάκ. Τὸ μόνον ὁπωσοῦν σπουδαῖον συμβὰν τῆς ἡμέρας ἦτο τὸ γεγονός, ὅτι, ὁπότε ὁ τυπογράφος τῆς φιλελευθέρας «Ἐφημερίδος τῆς Ἐμπορίας» (Journal de Commerce)· ἕνεκα τοῦ διατάγματος ἠρνήθη εἰς τὴν Σύνταξιν τὴν περαιτέρω τύπωσιν τῆς ἐφημερίδος, αὕτη προσέφυγεν ἀμέσως εἰς τὸ δικαστήριον, τοῦτο δὲ διέταξε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς τυπώσεως ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι τὰ διατάγματα, ἐνόσῳ δὲν ἐδημοσιεύοντο ἐν τῷ «δελτίῳ τῶν νόμων», δὲν εἶχον ἔτι κῦρος νόμου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς ἀποκήρυξις τῶν διαταγμάτων ἐκ μέρους τοῦ δικαστηρίου καὶ ἐνεθάρρυνε τὰς συντάξεις τῶν ἐφημερίδων εἰς γενναίαν ἀντίστασιν. Καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας συνελθόντες ἐν τῷ γραφείῳ τῆς «Ἐθνικῆς» 44 δημοσιογράφοι καὶ πράκτορες ἐφημερίδων ὡς ἀντιπρόσωποι 11 φιλελευθέρων ἐφημερίδων Παρισιανῶν ὑπέγραψαν διαμαρτύρησιν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν συντακτῶν τῆς «Ἐθνικῆς» Α. Θιέρσου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, καίπερ ἐξ ἀφανοῦς γένους καταγόμενος, διακρινόμενος τότε διὰ τὴν δημοσιογραφικὴν αὐτοῦ δεινότητα, τὸ 33 τῆς ἡλικίας ἄγων ἤδη ἔτος ἀνεμίχθη τὸ πρῶτον ἐπισήμως εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἠνέῳξεν ἑαυτῷ στάδιον, ἐν ᾧ ἀπὸ πένητος δημοσιογράφου ἔμελλεν ἐντὸς σμικροῦ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ ὕπατα τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων καὶ περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου νὰ καταστῇ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἡ διαμαρτύρησις τῶν δημοσιογράφων ἔλεγεν ὅτι τὰ διατάγματα δὲν ἐπετρέποντο ὑπὸ τοῦ Χάρτου καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως γενομένη ἑρμηνεία τοῦ 16 ἄρθρου ἦτο πλημμελής, κατ' ἀκολουθίαν δὲ διὰ τῶν διαταγμάτων παρεβιάζετο ὁ Χάρτης, καὶ ὅτι, ἐνόσῳ ὁ Χάρτης ἀπετέλει τὸν θεμελιώδη νόμον τοῦ κράτους, τὰ διατάγματα, ὄντα παράνομα, οὐ μόνον δὲν ὑπεχρέουν τοὺς πολίτας εἰς ὑπακοήν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἀντίστασιν ἐπέβαλλον ὡς καθῆκον παντὶ Γάλλῳ πολίτῃ.

Ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἐδημοσιεύθη τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης (15/27 Ἰουλίου) ὑπὸ τῶν δύο ἐκ τῶν 11 ἐφημερίδων, τοῦ «Χρόνου» (Temps) καὶ τῆς «Ἐθνικῆς», αἵτινες καὶ μόναι ἐκ τῶν ἐφημερίδων ἐκείνων ἐτόλμησαν νὰ δημοσιεύσωσιν αὐτήν, χιλιάδες δὲ φύλλων τῶν δύο ἐφημερίδων διασπαρεῖσαι ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ ἀναγινωσκόμεναι ἀπλήστως ἐν πάσαις ταῖς γωνίαις ἔφερον, ὡς εἰκός, με-

γάλην συγκίνησιν εἰς τὰ πλήθη. Ἡ συγκίνησις αὕτη ἐπετάθη μετ' ὀλίγον, ὁπότε διεδόθησαν φῆμαι, ὅτι ἐντάλματα συλλήψεως ἐξεδόθησαν κατὰ τῶν ὑπογραψάντων τὴν διαμαρτύρησιν, ὅτι τὰ τυπογραφεῖα τοῦ «Χρόνου» καὶ τῆς «Ἐθνικῆς» ἐκλείσθησαν βιαίως ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ὅτι ὁ στρατάρχης Μαρμὼν διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Παρισίοις στρατοῦ. Ἀληθῶς δὲ καθ' ὃν χρόνον διεδίδοντο ἀνὰ τὴν πόλιν τὰ φύλλα τῶν ἐφημερίδων τὰ περιέχοντα τὴν διαμαρτύρησιν, χωροφύλακες διέτρεχον τὰς ὁδούς, ἵνα κλείσωσι καὶ σφραγίσωσι τὰ γραφεῖα τῶν φιλελευθέρων ἐφημερίδων. Ἀλλ' ἡ ἐξουσία ἐνήργει μετὰ πολλῆς ἀδρανείας καὶ πανταχοῦ εὕρισκεν ἀντίστασιν προπαρεσκευασμένην. Τοιαύτην ἀντίστασιν ἀντέταξεν ἰδίως ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ «Χρόνου» Baude κλείων τὰς θύρας, ἀναγινώσκων τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἐξουσίας τὰ ἄρθρα τοῦ ποινικοῦ νόμου τοῦ ἀπαγορεύοντος τὴν βιαίαν εἴσοδον εἰς τὰς οἰκίας τῶν πολιτῶν καὶ οὕτω παρέχων ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπίτασιν τῆς συγκινήσεως καὶ τοῦ θορύβου. Ἐν τῷ μεταξὺ πανταχοῦ ἐν ταῖς κυριωτέραις ὁδοῖς ἐσχηματίζοντο πυκνοὶ ὅμιλοι ἀνθρώπων, οἱ φιλήσυχοι πολῖται ἔκλειον τὰ καταστήματα αὐτῶν καὶ συγκρούσεις συνέβαινον ἐνιαχοῦ μεταξὺ τῶν διαδηλωτῶν καὶ τῶν χωροφυλάκων, οὓς ἐλιθοβόλουν οἱ τοῦ πλήθους ἄνθρωποι, ὁδοφράγματα δὲ ἠγείροντο πανταχοῦ ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ προβλέψει, ὅτι ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐπεμβῇ ὁ στρατός. Ἀλλὰ σπουδαία σύγκρουσις οὐδαμοῦ ἐγένετο μέχρι ἑσπέρας, περὶ δὲ τὴν 5 μ. μ. διῆλθον διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Παρισίων τὰ πρῶτα στρατεύματα, ἠκούσθησαν δὲ καί τινες πυροβολισμοί. Ἂν τότε ἡ κυβέρνησις ηὔξανε τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως καὶ κατελάμβανε τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἦτο πιθανώτατον ὅτι μετὰ τῆς ἡμέρας ταύτης ἔμελλον νὰ λήξωσι καὶ αἱ ταραχαί. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ὁ ἐξ 11 χιλιάδων συγκείμενος ἀνδρῶν ἦτο ἐλάχιστος, οἱ δὲ στρατιῶται οἱ ἀποτελοῦντες ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου τὴν φρουρὰν τῆς πρωτευούσης διετέλουν εἰς σχέσεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον οἰκείας πρὸς τὸν λαὸν τῶν Παρισίων. Ἐνῷ δὲ ἡ κυβέρνησις μετ' ἀδρανείας καὶ ἀπρονοησίας μεγάλης ἀπέβλεπε πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, ὁ λαὸς ὁ ἐξεγειρόμενος, ἄτακτος καὶ οὗτος καὶ ἄνευ ἀρχηγῶν διατελῶν, ἐδίδετο εἰς παντοίας ἀτάκτους διαδηλώσεις, λίθοι δ' ἐρρίπτοντο κατὰ τῶν οἰκιῶν καὶ κατὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, ἅτινα ἀμυνόμενα νῦν ἀπέναντι τῶν δίκην χαλάζης ῥιπτομένων κατ' αὐτῶν λίθων καὶ κεράμων προέβησαν εἰς πυροβολισμούς. Ἀλλὰ τὰ ἐκ μιᾶς ὁδοῦ ἐκδιωκόμενα ἄτα-

κτα στίφη, ἀντὶ νὰ διαλυθῶσιν, εἰσήλαυνον εἰς ἄλλας ὁδούς, ἐλεηλάτουν τὰ ὁπλοπωλεῖα καί, ὁπλιζόμενα ὅπως ἠδύναντο, ἐζήτουν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς ἄμυναν καὶ εἰς ἐπίθεσιν διὰ τὴν ἐπαύριον (16/28 Ἰουλίου). Καὶ ἐνῷ τὰ πράγματα ἀφ' ἑσπέρας δὲν ἐφαίνοντο σοβαρὰ καὶ ὁ Μαρμὼν ἐν τῇ ἐκθέσει του ἐβεβαίου ὅτι ἡ θέσις τῶν πραγμάτων οὐδένα παρίστα κίνδυνον καὶ ὅτι ἡ κήρυξις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου ἤτοι τῆς καταστάσεως πολιορκίας διὰ τοὺς Παρισίους δὲν ἦτο ἀναγκαία, τὴν νύκτα τὰ πράγματα ἐλάμβανον ἀλλοίαν πορείαν. Τοῦτο δ' ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀναμίξεως τῶν ἐν Παρισίοις φιλελευθέρων βουλευτῶν εἰς τὰ τῆς στάσεως. Οἱ βουλευταὶ οὗτοι εἶχον συνέλθει τὴν ἡμέραν τῆς 15/27 Ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Καζιμὶρ Περιέ, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τοῦ μεγάλου ζητήματος τῆς ἡμέρας. Ἐνταῦθα δὲ πρεσβεία τῶν ἐκλογέων τῶν Παρισίων προσεκάλει τοὺς ἠθροισμένους βουλευτὰς ἵνα ἀναλάβωσιν οὗτοι τὴν διεύθυνσιν τοῦ λαϊκοῦ κινήματος. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν βουλευτῶν ἐδίστασαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὸ τοιοῦτον διάβημα, ὁ δὲ Καζιμὶρ Περιὲ ἐντόνως παρέστησε τοῖς προσερχομένοις ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ καταλίπῃ τὸ ἔδαφος τῆς νομιμότητος. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ βουλευτικὴ συνάθροισις περιωρίσθη εἰς τὴν σύνταξιν ἁπλῆς διαμαρτυρήσεως πρὸς τὸν βασιλέα, ἐν ᾗ ἔνθεν μὲν ἠμφισβήτει αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ διαλύειν βουλὴν μήπω συνελθοῦσαν, ἔνθεν δὲ ἐκήρυττεν ὅτι πᾶσα νέα ἐκλογὴ βουλευτῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαταγμάτων ἐνεργουμένη ἦτο παράνομος. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ πλειονότης τῶν φιλελευθέρων βουλευτῶν περιωρίζετο εἰς τοιαύτας νομίμους, ὡς ἐνόμιζε, καὶ πάντως μετριοπαθεῖς ἐνεργείας, βουλευταί τινες ῥιζοσπάσται, ὡς ὁ Τρεϊλάρδος καὶ ὁ Μεριλοῦ, ἑνωθέντες μετὰ τῶν τολμηρῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ εἰργάζοντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τῆς 15/27 πρὸς τὴν 16/28 ἵνα συστήσωσιν ἐπαναστατικὰς ἐπιτροπείας ἐν τοῖς δέκα διαμερίσμασι τῶν Παρισίων. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τῶν ἐπιτροπειῶν τούτων τὰ πάντα μέχρι τῆς πρωίας παρεσκευάσθησαν δραστηριώτατα ἵνα τὴν ἐπαύριον τὰ ἄτακτα στασιαστικὰ κινήματα (émeutes) τῆς χθὲς ἐπενέγκωσιν ἀληθῆ ἐπανάστασιν (révolution). Κατὰ τὴν 16/28 Ἰουλίου, πρὸ τῆς ἀνατολῆς ἔτι τοῦ ἡλίου, εἶχον πολλαπλασιασθῆ τὰ ὁδοφράγματα, εἰς τοὺς ἤχους δὲ τῶν μεγάλων κωδώνων προσέτρεχον πανταχόθεν χιλιάδες ὡπλισμένων ἐπαναστατῶν, ἐν οἷς καὶ οὐκ ὀλίγοι ἀρχαῖοι ἐθνοφύλα-

κες (1) μετὰ τῶν στολῶν αὐτῶν. Ὅσοι δὲ ἄοπλοι προσήρχοντο ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, εἰς τούτους διενέμοντο ὅπλα, ἅτινα διὰ νυκτὸς εἶχον σωρεύσει εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν ὁ φιλελεύθερος βουλευτὴς Audry de Puyravaux καὶ οἱ τούτου φίλοι, ὁ πλούσιος βιβλιοπώλης Joubert, ὁ πολίτης Gisquet καὶ ὁ τοῦ θεάτρου διευθυντὴς Στέφανος Ἀραγώ. Πανταχοῦ νῦν τὸ ἔνοπλον τοῦτο πλῆθος κατέστρεφε τὰ ἐπὶ τῶν καταστημάτων τῶν προμηθευτῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου βασιλικὰ οἰκόσημα καὶ πολλαχοῦ ἤχει ἡ κραυγή: Κάτω οἱ Βουρβῶνοι! Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ ἐν τῇ ἐξοχῇ διατρίβων Λαφαγέττος, πρὸς ὃν ἔδραμον νῦν καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν πολυτεχνικῶν σχολῶν, ἐν αἷς διετηροῦντο ἐνθουσιώδεις ἀναμνήσεις τῶν Ναπολεοντίων χρονων. Οὗτοι διαρρήξαντες τὰς κιγκλίδας τῶν αὐλῶν εἶχον καταλίπει τὰ καταστήματα αὐτῶν, ἵνα ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν· τούτους δ' ἐμιμήθησαν μετ' ὀλίγον μετὰ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ οἱ πολυάριθμοι φοιτηταὶ τῆς νομικῆς καὶ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς. Ἀλλ' ὁ Λαφαγέττος προέτρεψε πάντας τούτους εἰς ἡσυχίαν καὶ τάξιν. Τότε δὲ καὶ ὁ Μαρμὼν ἐνόησεν ὅτι δὲν προέκειτο πλέον περὶ ἀτάκτων στασιαστικῶν κινημάτων, ἀλλὰ περὶ ἐπαναστάσεως πραγματικῆς. Ἀλλὰ καὶ τότε, ἀντὶ νὰ λάβῃ, ὡς δυνατόν, τάχιστα καὶ δραστηριώτατα μέτρα, πτοηθεὶς ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ περὶ αὐτὸν κινήματος ἔγραφε τῷ βασιλεῖ προτρέπων αὐτὸν νὰ λάβῃ μέτρα εἰρηνικὰ πρὸς καθησύχασιν τοῦ πλήθους. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Πολινιὰκ ὑπουργοὶ δὲν ἔκριναν οὕτω τὰ πράγματα. Οὗτοι κατὰ τὴν νύκτα ἀκόμη νοήσαντες τὸ σοβαρὸν τῆς θέσεως εἶχον ἀποφασίσει νὰ κηρύξωσιν ἐν Παρισίοις τὸν στρατιωτικὸν νόμον καὶ συνῳδὰ πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἔδιδον ἀπόλυτον στρατιωτικὴν ἀρχὴν τῷ Μαρμών, καθ' ὃν χρόνον οὗτος συνίστα τὴν δι' εἰρηνικῶν μέσων ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας, καίτοι καὶ πρὸς τοῦτο ἦτο ἥκιστα κατάλληλος ὁ Μαρμὼν ὁ ἀπολαύων παρὰ τῷ λαῷ τῆς λυπηρᾶς φήμης τοῦ *προδότου* τοῦ Ναπολέοντος, ὁ ἐπαχθέστατος καὶ ἀντιδημοτικώτατος πάντων τῶν στραταρχῶν τῆς Γαλλίας. Οὕτω δὲ ὁ φύσει ἀναποφάσιστος στρατηγός, νῦν ἄνευ ψυχικοῦ σθένους καὶ ἐμπιστοσύνης πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, ἀνέλαβε τὰ νέα αὐτοῦ σοβαρὰ καθήκοντα. Διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Μαρμὼν ἡ κυβέρνησις τοῦ Καρόλου διέπραξε νέον σφάλμα δεινόν, ἀναθέσασα τὴν

(1) Ἡ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 συσταθεῖσα ἐθνοφυλακὴ (Garde nationale) εἶχε καταργηθῇ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος.

τύχην τοῦ βασιλέως, τῆς δυναστείας καὶ τῆς βασιλείας εἰς ἄνδρα οὔτε διὰ τῆς βίας οὔτε διὰ τῶν εἰρηνικῶν διαπραγματεύσεων δυνάμενον νὰ ἐπενέγκῃ τὴν τάξιν. Καὶ τοῦ σφάλματος τούτου τὰ ἐπακολουθήματα ταχέως κατέστησαν καταφανῆ. Ὁ ἀρχιστράτηγος μὴ τολμῶν διά τε τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ καὶ διὰ τὸ ἄτολμον καὶ ἀναποφάσιστον αὐτοῦ νὰ προσβάλῃ ἰσχυρῶς τοὺς στασιαστὰς περιωρίσθη νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν τάγματά τινα τοῦ στρατοῦ καὶ κατέλαβε διὰ τούτων τινὰς τῶν σπουδαιοτέρων θέσεων, ἐν αἷς καὶ τὸ δημαρχεῖον, αὐτὸς ἔχων τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ παρὰ τὸν Κεραμεικόν. Συγχρόνως δὲ ἤρξατο διαπραγματεύσεων, παρὰ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, πρὸς τοὺς φιλελευθέρους βουλευτάς. Οὗτοι συνελθόντες πάλιν συνδιεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου. Καὶ οἱ μὲν τολμηρότεροι προέτεινον ἵνα οἱ βουλευταὶ ἀναλαβόντες τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος μεταβάλωσι τὴν στάσιν εἰς ἐπανάστασιν, οἱ δέ, ὡς οἱ περὶ τὸν Καζιμὶρ Περιέ, ἠξίουν ν' ἀπέχωσι τῶν βιαίων μέτρων. Τέλος δὲ συνήνεσαν ν' ἀπευθύνωσι τῷ βασιλεῖ νέαν διαμαρτύρησιν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γκιζώτου, ἔπεμψαν δὲ πενταμελῆ ἐπιτροπὴν τῷ Μαρμὼν προσκαλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ βασιλεῖ πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἀφορμῶν τῆς στάσεως. Ὁ Μαρμὼν δὲν ἐδίστασε νὰ διαβεβαιώσῃ τοὺς βουλευτὰς (ἐν οἷς εὑρίσκετο καὶ ὁ προσωπικὸς αὐτοῦ φίλος καὶ περίφημος φυσιοδίφης Ἀραγώ, ὅστις θερμῶς συνηγόρει παρὰ τῷ στρατάρχῃ ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως τῆς ἐπιτροπείας) ὅτι αὐτὸς προσωπικῶς ἀπεδοκίμαζε πᾶν τόλμημα, ἀλλ' ὅτι ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ τιμὴ ἐπέβαλλεν αὐτῷ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς δοθείσας διαταγὰς καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀμετάπειστος. Ὁ Μαρμὼν προέτεινεν ἐπὶ τούτοις τῷ ἐν τῷ Κεραμεικῷ εὑρισκομένῳ πρωθυπουργῷ Πολινιὰκ νὰ δεχθῇ τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπείαν, ἀλλ' οὗτος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν. Τότε δὲ ὁ Μαρμὼν ἔπεμψεν ἔκθεσιν αὐτὸς πρὸς τὸν βασιλέα περὶ τῶν γινομένων παριστῶν τὴν θέσιν αὐτοῦ ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν λίαν ἀσθενῆ καὶ ἐπικίνδυνον τὴν καθόλου κατάστασιν, καὶ παραινῶν ἵνα δεχθῇ τὴν ἀπευθυνομένην αὐτῷ αἴτησιν τῶν βουλευτῶν περὶ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ περὶ ὑποχωρήσεως εἰς τὰς γνωστὰς ἐκείνων ἀξιώσεις. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπανέλθει ἀπὸ τῆς θήρας καὶ διέτριβεν ἐν Σαὶν Κλοῦ, συμφωνῶν μᾶλλον μετὰ τῆς γνώμης τοῦ ὑπουργοῦ ἢ μετὰ τῆς τοῦ ἀρχιστρατήγου, διέταξε τοῦτον νὰ ἐμμείνῃ ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ καταβάλλων διὰ τῆς βίας τὴν ἐπανά-

στασιν. Ὁ βασιλεὺς ἐτήρει πάντοτε ἀταραξίαν καὶ ἐφαίνετο πιστεύων ἐπὶ τὴν τελικὴν νίκην, ὑπερηφάνως δὲ καὶ εὐγενῶς ἀπέρριψε τὰς ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν αὐλικῶν συμβούλων γενομένας αὐτῷ προτάσεις περὶ διαβημάτων ἥκιστα ἀξιοπρεπῶν καὶ ἱπποτικῶν. Τῶν συμβούλων οἱ μὲν προέτεινον ἵνα ἡ δούκισσα Βερρὺ μετὰ τοῦ δεκαετοῦς τότε κόμητος Σαμβὼρ παρουσιασθῇ πρὸ τοῦ πλήθους, ἵνα ἀφοπλίσῃ αὐτὸ ἠθικῶς, ἄλλοι δὲ προέτεινον τὸ πρακτικώτερον μέτρον τῆς συλλήψεως καὶ περιορισμοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, πρὸς ὃν οἱ φιλελεύθεροι ἀπέβλεπον νῦν ὡς πρὸς τὸν μέλλοντα βασιλέα. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀπορρίπτων τὰς προτάσεις ταύτας ἐφαίνετο ἀνένδοτος καὶ εἰς πᾶσαν παραχώρησιν. Μάτην μετέβησαν νῦν εἰς Σαὶν Κλοῦ πρὸς τὸν βασιλέα βουλευταί τινες τῆς φιλελευθέρας μερίδος ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν γνωστὸν ἡμῖν δεδοκιμασμένης πίστεως βασιλόφρονα Βιτρὼλ (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 21), ἵνα προτρέψωσι τὸν βασιλέα εἰς ὑποχώρησιν. Ὁ Κάρολος τοσούτῳ μᾶλλον ἀπέρριπτε πᾶσαν τοιαύτην πρότασιν, ὅσον ἐξ ἑνὸς μὲν ὁ Πολινιὰκ αὐτὸς ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀντίστασιν νομίζων αὐτός, πείθων δὲ καὶ τὸν βασιλέα, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων βουλευτῶν γινόμενα διαβήματα ἦσαν ἀπόδειξις τῆς ἀδυναμίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐξ ἄλλου δὲ ἀνεμένοντο νέαι ἐπικουρίαι ἐρχόμεναι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου Saint Omer καὶ Λυνεβίλλης. Ἀλλ' αἱ διαταγαὶ αἱ πεμφθεῖσαι εἰς τὸ στρατόπεδον ἔφθασαν λίαν ἀργά, διότι αἱ τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ εἶχον ἤδη διακοπῆ. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἐν Παρισίοις πράγματα ἔλαβον τροπὴν σοβαράν, καὶ τῇ 16/28 Ἰουλίου ἐγένοντο συγκρούσεις τινὲς μεταξὺ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ὄχλου, αἵτινες ἀπέβησαν μὲν ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ δὲν κατέβαλον τὸ φρόνημα τῶν ἐπαναστατῶν, τοὐναντίον δὲ τὸ χυθὲν αἷμα ἔτι μᾶλλον ἐξηγρίωσεν αὐτοὺς καὶ κατέστησεν ἐχθρικωτέρους πρὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ μεγάλου κακοῦ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ στρατοῦ. Οὗτος ἠναγκασμένος νὰ πολεμῇ ἐν ἡμέρᾳ θέρους καὶ ὑπὸ καύσωνα σφοδρόν, καταπονούμενος δὲ ὑπὸ πείνης καὶ δίψης ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται ἀδημονίαν τινὰ διὰ τὸ ἐπιβληθὲν αὐτῷ ἀνιαρὸν ἔργον τοῦ νὰ καταπολεμῇ Γάλλους πολίτας καὶ Παρισιανὸν λαόν, πρὸς ὃν, ὡς εἴπομεν, συνέδεον αὐτὸν σχέσεις οἰκειότητος. Τοιαύτην οἰκειότητα εἶχε δείξει ὁ στρατὸς πρὸς τοὺς ἐθνοφύλακας δεξάμενος αὐτοὺς φιλικῶς καὶ ἀναθέσας αὐτοῖς τὴν φρουρὰν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Μετὰ δὲ τὰς πρώτας αἱματηρὰς συγκρούσεις τὸ 50ὸν σύνταγμα τῆς γραμμῆς φανερῶς ἐδή-

λωσε τὴν ἀποστροφὴν αὐτοῦ εἰς αἱματοχυσίαν ἐν ἐμφυλίῳ πολέμῳ, μὴ θέλον δὲ νὰ στασιάσῃ καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως, ἑνούμενον μετὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πλήθους ἔρριπτε τὰς πυριτιδοθήκας αὐτοῦ. Τὸ παράδειγμα τοῦ συντάγματος τούτου δὲν ἐβράδυνε νὰ εὕρῃ μιμητάς, καὶ πολλαχοῦ ἤρξαντο οἱ καταπεπονημένοι ὑπὸ τῆς πείνης, τῆς δίψης καὶ τοῦ καύσωνος στρατιῶται νὰ ἀδελφῶνται μετὰ τοῦ λαοῦ. Μόνον οἱ στρατιῶται τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς ἀντεῖχον γενναίως καὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν βασιλέα. Πιστὰ ἦσαν, ἐννοεῖται, καὶ τὰ τάγματα τῶν μισθοφόρων Ἑλβετῶν, ἅτινα μισούμενα πάντοτε ὑπὸ τοῦ πλήθους ὡς ἀλλογενῆ μίσθια ὄργανα τῆς κυβερνητικῆς βίας, νῦν ὑφίσταντο τὰς σφοδροτάτας προσβολὰς ὑπὸ τοῦ μαινομένου κατ' αὐτῶν πλήθους· οὐχ ἧττον ὅμως προὐχώρουν πάντοτε γενναίως διὰ τοῦ ἀκαταπαύστου πυρὸς αὐτῶν ῥίπτοντα χαμαὶ πάντας τοὺς ἐμποδὼν ἱσταμένους τῇ πορείᾳ αὐτῶν. Οὕτω ἔφθασεν ἓν τάγμα Ἑλβετῶν πρὸ τοῦ δημαρχείου, ἵνα καταλάβῃ ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τοῦ 50ου συντάγματος ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν. Ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς τὰ πράγματα ἦσαν τοσοῦτον σοβαρά, ὥστε ὁ Μαρμὼν ἀνεκάλεσε πάντα τὰ εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως διασπαρέντα τάγματα, ἵνα συγκεντρωθῶσι περὶ τὸν Κεραμεικὸν καὶ τὸ Λοῦβρον καὶ καταλάβωσι τὰς περὶ τὰ ἀνάκτορα ταῦτα θέσεις. Τότε δὲ πᾶσαι αἱ ἄλλαι θέσεις κατελείφθησαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τὸ δημαρχεῖον φρουροῦντες Ἑλβετοὶ ἀποχώρησαν καὶ τὸ κατάστημα τοῦτο κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Τὸ τοιοῦτον ἦτο μεγάλη διὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐπιτυχία. Διότι κατέχοντες ἤδη οἱ ἐπαναστάται τὸ δημαρχεῖον καὶ τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως ἠδύναντο νὰ συστήσωσι καὶ νὰ διοργανώσωσιν ἀρχὰς ἐπαναστατικὰς καὶ κυβέρνησιν, καὶ νὰ παρασκευασθῶσιν οὐχὶ πλέον εἰς ἄμυναν, ἀλλ' εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐν στενῷ χώρῳ περιωρισμένων βασιλικῶν στρατευμάτων. Ἀληθῶς δὲ διὰ τῆς νυκτὸς ὅλης ἀδιακόπως καὶ δραστηριώτατα εἰργάσθησαν οἱ ἐπαναστάται ἐγείροντες πανταχοῦ ὁδοφράγματα, ἵνα καταστήσωσιν ἀδύνατον πᾶσαν περαιτέρω εἰς τὰς ὁδοὺς κίνησιν καὶ προέλασιν τῶν στρατιωτῶν. Καὶ τὴν ἑπομένην πρωίαν ὁ Μαρμὼν μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦτο οἱονεὶ περικυκλωμένος καὶ ἀποκεκλεισμένος πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ, μόνον δὲ ἐκ τῶν ὄπισθεν διὰ τῶν Ἠλυσίων πεδίων ἠδύνατο ἔτι νὰ διατηρήσῃ τὴν πρὸς τὸ Σαὶν Κλοῦ συγκοινωνίαν. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εὑρισκόμενος ἤρξατο σφοδροῦ πυροβο-

λισμοῦ κατὰ τῶν πανταχόθεν ἐναντίον τῶν θέσεων αὐτοῦ ἐφορμώντων ἐπαναστατῶν καὶ οἱ στρατιῶται τῆς βασιλικῆς ἰδίως φρουρᾶς ἠγωνίσαντο μετὰ μεγάλης καρτερίας καὶ ἐπιμονῆς καὶ ἱκανοὶ ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ πυρὸς τῶν στρατιωτῶν. Ἀλλὰ τότε παρενέβησαν πάλιν οἱ βουλευταὶ ἐξορκίζοντες τὸν Μαρμὼν νὰ παύσῃ τὸ καταστρεπτικὸν πῦρ, διότι μεταξὺ τῶν θυμάτων εὑρίσκοντο πολλοὶ ἀθῷοι. Τότε δὲ καμφθεὶς ὁ στρατάρχης διέταξε τὴν παῦσιν τοῦ πυρός. Βεβαίως ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ στρατάρχου Μαρμὼν δὲν δύναται, αὐστηρῶς ἐξεταζομένη, νὰ θεωρηθῇ παράβασις καθήκοντος, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον προδοσία ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Ὁ ἀνὴρ εἶχε μὲν λάβει διαταγὴν παρὰ τοῦ βασιλέως ἵνα ἀντιστῇ καὶ μὴ ὑποχωρήσῃ, ἀλλ' ἐξ ἄλλου καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο δυσχερεστάτη. Ἑπτακόσιοι περίπου πολῖται τῶν Παρισίων εἶχον πέσει νεκροί, ἡ δὲ ἐξακολούθησις τῆς περαιτέρω προσβολῆς δὲν παρεῖχεν ἐλπίδας ἐπιτυχίας, διότι ὁ στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ὠχυρωμένας ἤδη θέσεις, ἀφοῦ μάλιστα οἱ στρατιῶται, ἐκτὸς τῶν τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Ἑλβετικῶν ταγμάτων, δὲν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα. Ἄλλως τε ὁ Μαρμὼν δὲν ἐγκατέλιπε τὰς θέσεις αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐναντίους, ἀλλ' ἁπλῶς κατέπαυσε τὸ πῦρ. Ἀλλ' ὅμως ἡ οὕτω ἐπελθοῦσα ἀνακωχὴ ἐπήνεγκεν ἐντὸς μικροῦ τὴν ὁριστικὴν νίκην τῆς ἐπαναστάσεως. Διότι οἱ ἐπαναστάται κατέλαβον οὕτω ἅπασαν τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Σηκουάνα, ἐνταῦθα δὲ ὁ στρατὼν τῆς χωροφυλακῆς, ἡ πυριταποθήκη, ὁ στρατὼν τῶν Ἑλβετῶν, τὸ κατάστημα τῶν ἀπομάχων μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ πυροβόλων κατελήφθησαν πάντα ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ τῶν ἀπομάχων ἀρχαῖοι ἀπόμαχοι τῆς αὐτοκρατορίας εὐχερῶς παρεδόθησαν αὐτοῖς. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ ποταμοῦ ὄχθης, καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ταχέως ἐθριάμβευσεν ἡ ἐπανάστασις. Ἐνταῦθα διαρκούσης τῆς ἀνακωχῆς οἱ ἐπαναστάται διὰ τῶν ζωηρῶν αὐτῶν ἐπικλήσεων πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐζήτουν νὰ κινήσωσιν αὐτοὺς εἰς ἀποστασίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ δύο συντάγματα τῆς γραμμῆς, ἅτινα ἦσαν τοποθετημένα ἐν τῇ πλατείᾳ Βανδώμης, ηὐτομόλησαν κατὰ μέγα μέρος πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Τότε ὁ Μαρμών, διὰ νὰ μὴ καταλίπῃ τὴν θέσιν ἐκείνην τοῖς ἐπαναστάταις, ἔπεμψε τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο ἀνδρείων Ἑλβετικῶν ταγμάτων, τῶν φρουρούντων τὸ Λοῦβρον, πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως. Καὶ ἡ

μὲν θέσις κατελήφθη ἀληθῶς ὑπὸ τῶν Ἑλβετῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἑνὸς τάγματος τῶν Ἑλβετῶν τῶν φρουρούντων τὸ Λοῦβρον, τὸ ἕτερον τάγμα προσβαλλόμενον νῦν σφοδρότερον ὑπὸ τῶν πρὸ πολλοῦ κατὰ πυκνὰ στίφη ἐπιτιθεμένων κατὰ τοῦ ἀνακτόρου τούτου ἐπαναστατῶν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ φεῦγον πρὸς τὸν Κεραμεικόν. Τὸ πλῆθος νῦν εἰσορμῆσαν εἰς τὸ Λοῦβρον καὶ γενόμενον κύριον αὐτοῦ ἤρξατο ἐκ τῶν παραθύρων σφοδροτάτης διὰ πυρὸς προσβολῆς κατὰ τῶν στρατευμάτων τῶν κατεχόντων τὴν μεταξὺ τοῦ Λούβρου καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ πλατεῖαν Καρουσὲλ καὶ ἠνάγκασε τὰ αὐτόθι στρατεύματα νὰ τραπῶσιν εἰς ἐπονείδιστον φυγήν. Συγχρόνως δὲ ἠναγκάσθησαν καὶ οἱ τὴν πλατεῖαν Βανδώμης πρὸ μικροῦ καταλαβόντες Ἑλβετοί, προσβαλλόμενοι ὑπὸ πλήθους ἐπαναστατῶν καὶ τῶν τούτοις αὐτομολησάντων στρατιωτῶν, νὰ φεύγωσι πρὸς τὸν Κεραμεικόν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐπαναστάται οἱ καταλαβόντες τὸ Λοῦβρον, γενόμενοι κύριοι καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Λούβρου εἰς τὸν Κεραμεικὸν ἀγουσῶν στοῶν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦτο. Τότε δὲ καὶ ὁ Μαρμὼν, ἐννοῶν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ πλέον εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐπιτιθεμένου πλήθους, ἐξεκένωσε τὸν Κεραμεικὸν καὶ ἔφυγε μετὰ τῶν πιστῶν ἔτι μεινάντων στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς, διὰ τῆς μόνης ἔτι ὑπολειπομένης ὁδοῦ τῶν μεγάλων κήπων, πρὸς τὸ Σαὶν Κλοῦ. Καὶ νῦν ἡ τρίχρους σημαία ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τὸ πλῆθος εἰσεχώρησεν εἰς τοὺς βασιλικοὺς θαλάμους. Οἱ ἄνδρες τοῦ ὄχλου παρεδόθησαν εἰς οὐκ ὀλίγας ἀταξίας ἐνδυόμενοι πρὸς ἐμπαιγμὸν τὰς ἐνδυμασίας τῶν πριγκιπισσῶν, καταστρέφοντες τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως καὶ τὰς ἄλλας εἰκόνας καὶ θέτοντες ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλέως ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τὸν νεκρὸν ἑνὸς τῶν κατὰ τὴν ἔφοδον φονευθέντων τοῦ ὄχλου ἀνθρώπων. Ἀλλὰ διαρπαγὴ καὶ λεηλασία δὲν ἐγένετο, ὁ μόνος δὲ ἀποπειραθεὶς τὸ τοιοῦτον ἐφονεύθη ἀμέσως. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐνόπλων στιφῶν, οἵτινες ἀνῆκον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὰς μεσαίας τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐφρόντιζον ἵνα μὴ ἡ νίκη τοῦ λαοῦ κηλιδωθῇ διὰ παρεκτροπῶν καὶ κακουργημάτων. Μόνον τὸ μέγαρον τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων, ὅστις εἶχε φύγει ἐγκαταλιπὼν τὸ μέγαρον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπιδρομέων, ἐλεηλατήθη βαρβαρώτατα. Ἡ κατάληψις τοῦ Λούβρου καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ ἡ φυγὴ τοῦ Μαρμὼν ἔκρινεν ὁριστικῶς τὴν νίκην ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης (17/29 Ἰουλίου) καὶ ἡ δεξιὰ

όχθη ἅπασα τοῦ Σηκουάνα περιῆλθεν εἰς τὸ κράτος τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες κατέστησαν οὕτω ἐντελῶς κύριοι τῶν Παρισίων. Δι' ὅλης δὲ τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς οἱ ἐπαναστάται παρεσκευάζοντο πλέον εἰς ἄμυναν κατὰ ἐνδεχομένης τινὸς ἔξωθεν ἐπιθέσεως τῶν βασιλικῶν, συγχρόνως δὲ ἑώρταζον καὶ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν νίκην, καὶ ἡ πόλις ἅπασα ἦτο εἰς κίνησιν δι' ὅλης τῆς νυκτός. Τὴν ἐπαύριον (18/30 Ἰουλίου) πλοῖον μέγα ὑπὸ σημαίαν μέλαιναν ἀνέπλει τὸν Σηκουάναν, ἵνα συναγάγῃ τὰ πτώματα τῶν πεσόντων, ὧν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐγένετο καὶ ἡ ταφή. Οὕτω ἐτελείωσε τὸ πολεμικὸν μέρος τῆς ἐπαναστάσεως. Μεταβῶμεν νῦν εἰς τὸ μέρος τὸ πολιτικόν.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ ἡ φυγὴ τοῦ βασιλέως Καρόλου. — Ἐν τούτοις ὁ Μαρμὼν φεύγων δρομαῖος ἔφθασεν εἰς Σαὶν Κλοῦ, ἔνθα εὗρε τὸν βασιλέα συγκροτοῦντα συμβούλιον μετὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ. Ἀπὸ πρωίας τῆς ἡμέρας τῆς 17/29, καθ' ἣν ἐν Παρισίοις συνεκροτεῖτο ὁ κρίσιμος ἀγών, ὁ Πολινιὰκ εἶχε μεταβῆ παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἵνα ἐνισχύσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀντίστασιν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου εἶχον φθάσει εἰς Σαὶν Κλοῦ οἱ γερουσιασταὶ κόμητες Σημονβὶλλ (Sémonville) καὶ Δαργοῦ (D'Argout), πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Μαρμών, ἵνα συστήσωσι τῷ βασιλεῖ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὑπουργείου. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἦτο ἔτι ἀνένδοτος θεωρῶν τὴν ὑποχώρησιν ταὐτὸν τῇ παραιτήσει. Μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ὁ Βιτρὼλ τὸ δεύτερον, συμβουλεύων θερμῶς τῷ βασιλεῖ τὸν σχηματισμὸν ὑπουργείου ἐκ φιλελευθέρων ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Μορτεμὰρ (Mortemar) καὶ ὁ Καζιμὶρ Περιέ. Ὁ Μορτεμὰρ ἦτο πρεσβευτὴς ἐν Πετρουπόλει, εὑρισκόμενος νῦν ἐπ' ἀδείᾳ ἀπουσίας ἐν Παρισίοις, ἦτο δ' εὐνοούμενος τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς καὶ φίλος τοῦ Πόζζο δὶ Βόργο. Ἡ ἄνοδος δ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς ἔνδειξις φιλίας πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τὴν μὴ πολὺ εὐχαριστημένην ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πολινιάκ· ὡς πρὸς τοῦτο δ' ὁ Μορτεμὰρ ἤθελε καταστῇ τρόπον τινὰ διὰ τὸν Κάρολον Ι' ὅ,τι ὁ δοὺξ Ῥισελιὲ διὰ τὸν Λουδοβῖκον ΙΗ'. Αἱ σκέψεις αὗται καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Βιτρὼλ δοθεῖσαι πληροφορίαι περὶ τῆς πορείας τῶν πραγμάτων ἐν Παρισίοις ἐκλόνησαν ὁπωσοῦν τὸν Κάρολον, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον ὁ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ Παρισίων ὡς ἄγγελος τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἥττης ἐλθὼν Μαρμὼν ὑπεστήριζεν ἐντόνως τὴν πρότασιν τοῦ Βιτρώλ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐπὶ μακρὸν ἐσκέφθη περὶ τοῦ πρακτέου μετὰ τῶν τέως ὑπουργῶν, ἐξ ὧν ὁ

Γκερνὼν δε 'Ραμβὶλ ἐκηρύχθη ἐντόνως κατὰ πάσης παραχωρήσεως ὡς καταστάσης πλέον ἀνωφελοῦς, προέτεινε δέ, ὡς σωστικὸν μέτρον, ν' ἀποχωρήσῃ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πιστοῦ ἔτι πρὸς αὐτὸν στρατοῦ εἰς πιστήν τινα τοῦ κράτους ἐπαρχίαν καὶ ἐνταῦθα νὰ συγκαλέσῃ τὴν νέαν βουλήν. Τὸ τοιοῦτον μέτρον ἐφαίνετο πολὺ ἀσφαλέστερον ἢ διαπραγμάτευσις μετὰ νικηφόρου ἐπαναστάσεως, καὶ ὑπεστηρίχθη θερμῶς ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀγγολεσμίας, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τούτου. Πάντες οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ προετίμων τὴν ὑποχώρησιν· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τοῦ ἠθικοῦ καμάτου δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένος εἰς τοιαύτας δυσχερεῖς, τολμηρὰς καὶ πολυπόνους ἐπιχειρήσεις. Τέλος δὲ ὁ Κάρολος Ι' μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐδέξατο (περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 17/29 Ἰουλίου) τὴν παραίτησιν τοῦ Πολινιὰκ καὶ ἀνέθηκε τῷ Μορτεμὰρ τὸν σχηματισμὸν ὑπουργείου ἀφοῦ ὑπεσχέθη τὴν ἀνάκλησιν τῶν διαταγμάτων. Τότε δὲ ὁ Βιτρὼλ, ὁ Σημονβὶλλ καὶ ὁ Δαργοῦ ἔσπευσαν εἰς Παρισίους, ἵνα φέρωσιν ἐνταῦθα τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῶν ἐν Σαὶν Κλοῦ γενομένων.

Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά! Ἐνταῦθα ἡ ἐπιτευχθεῖσα ἤδη πλήρης νίκη τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐμπνεύσει μέγα θάρρος τοῖς ἐν Παρισίοις φιλελευθέροις βουλευταῖς καὶ 25 τούτων, παρόντος καὶ τοῦ δημοσιογράφου Θιέρσου, συνελθόντες ἀνέθεσαν τῷ μὲν Λαφαγέττῳ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐθνοφυλακῆς, τῷ δὲ φιλελευθέρῳ στρατηγῷ Γεράρδῳ (Gerarde) τὴν τῶν τακτικῶν στρατευμάτων, ἵδρυσαν δὲ ἐπιτροπείαν ἐν τῷ δημαρχείῳ συγκειμένην ἐκ τῶν βουλευτῶν Λαφίτ, Καζιμὶρ Περιέ, τοῦ στρατηγοῦ Λοβὼ (Lobau) καὶ τριῶν ἄλλων μελῶν. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη, ὡς προσωρινὴ κυβέρνησις, ἐγκαθιδρύθη ἐν τῷ δημαρχείῳ, ἔνθα ἔστησε νῦν τὸ ἀρχηγεῖον αὐτοῦ καὶ ὁ Λαφαγέττος, ἀφοῦ πρότερον ἐξέδωκε προκήρυξιν, ἐν ᾗ ἐπαινῶν τὴν τηρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων διαγωγὴν ἔλεγεν: «Ἡ ἐλευθερία θὰ νικήσῃ, ἄλλως θὰ ἀπολώμεθα πάντες ὁμοῦ». Ὁπότε δὲ ὁ ἀπὸ Σαὶν Κλοῦ ἄρτι ἐπανελθὼν Βιτρὼλ ἀνήγγειλε τῷ Καζιμὶρ Περιὲ τὴν νέαν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως, παρεπέμφθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ συμβούλιον τῶν βουλευτῶν, οἵτινες συνεδρίαζον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Λαφίτ. Πολλοὶ τῶν βουλευτῶν τούτων ἦσαν διατεθειμένοι ὑπὲρ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα διαλλαγῆς, ἀλλὰ κατείχοντο ὑπὸ μεγάλης δυσπιστίας ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν διαγωγὴν αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀπέφυγον πᾶσαν συζήτησιν καὶ διαπραγμάτευσιν πρὸς τοὺς περὶ τὸν Βιτρὼλ, ἀναμένοντες τὴν ἄφιξιν τοῦ

Μορτεμάρ, ἥτις βραδύνασα, παρὰ τὴν ἐναγώνιον προσδοκίαν τῶν μετριοπαθῶν βουλευτῶν τούτων, ηὔξανε τὴν δυσπιστίαν, ἐνίσχυε δὲ τὴν θέσιν τῶν περὶ τὸν Λαφίτ. Οὗτοι τὴν λύσιν τῶν δυσχερειῶν ἐπεζήτουν διὰ τῆς τοῦ θρόνου μεταβολῆς ὑπὲρ τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ οἴκου τῆς Αὐρηλίας· τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐκθύμως ὑπεστήριζε καὶ ὁ Θιέρσος, ὅστις ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν ταραχῶν ἐν Παρισίοις εἶχεν ἀπέλθει ἐκ τῆς πρωτευούσης, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ ἐν τῇ ἐξοχῇ διατρίβοντος δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, τοῦ ὁποίου ἦτο θερμὸς θιασώτης, ὡς δὲ λέγεται, καὶ μίσθιος. Ἡ ζητουμένη μεταβολὴ τοῦ θρόνου ἔδει νὰ γείνῃ, κατὰ τοὺς προτείναντας, οὐχὶ διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ Καρόλου ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀγγολεσμίας ἢ ὑπὲρ τοῦ κόμητος Σαμβώρ, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀγγείλει ἤδη ὁ Λαφὶτ τὴν ἡμέραν ὅτι ἔδει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ *διαβατηρίου*. Πολλοὶ τῶν βουλευτῶν, ἵνα μὴ τεθῇ τὸ ζήτημα μεταξὺ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων καὶ τῆς δημοκρατίας, ἐπεδοκίμαζον τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ δουκός. Ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἦτο παρεσκευασμένη πρὸς τοῦτο καὶ τὸ δημοκρατικὸν ῥεῦμα ἐφαίνετο ἰσχυρότερον. Ἵνα λοιπὸν προοδοποιηθῇ ἡ ζητουμένη τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας μεταβολή, τὴν νύκτα ἐκείνην συνέταξεν ὁ Θιέρσος, ἐγκρίσει τῶν βουλευτῶν, προκήρυξιν, ἥτις ἀφοῦ ἐτυπώθη διὰ νυκτὸς ἐν τῷ ἐθνικῷ τυπογραφείῳ, λίαν πρωὶ (τῇ 18/30 Ἰουλίου) ἐτοιχοκολλήθη εἰς πάσας τὰς γωνίας τῶν ὁδῶν. Ἐν τῇ προκηρύξει ἐλέγετο: «Ὁ Κάρολος Ι' δὲν δύναται πλέον νὰ κυβερνᾷ ἐν Παρισίοις, διότι ἔχυσε τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ. Ἡ δημοκρατία μέλλει νὰ παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς δεινοὺς σπαραγμοὺς καὶ νὰ καταστήσῃ ἡμᾶς ἐχθροὺς πρὸς τὴν Εὐρώπην. Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶναι ἀφωσιωμένος εἰς τὴν *Ἐπανάστασιν*. Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας οὐδέποτε ἐπολέμησε καθ' ἡμῶν. Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας παρευρέθη ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἰεμάππης. Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶναι *πολίτης βασιλεὺς* (roi citoyen). Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ἔφερε τὰ τρία χρώματα. Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας μόνος δύναται νὰ φέρῃ πάλιν αὐτά. Οὐδένα θέλομεν ἄλλον. Ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας δὲν λαλεῖ· ἀλλ' ἀναμένει τὴν ἡμετέραν ψῆφον· ἂς ἀνακηρύξωμεν τὴν ψῆφον ταύτην καὶ θέλει οὗτος δεχθῇ τὸν Χάρτην ὡς ἐνοήσαμεν καὶ ἠθελήσαμεν ἡμεῖς τοῦτον. Παρὰ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ μόνον θέλει λάβει τὸ στέμμα».

Τούτου γενομένου οἱ μὲν βουλευταὶ μετέβησαν εἰς τὸ Palais Royal,

ἵνα ἐπισημότερον ἐνταῦθα συσκεφθῶσιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λαφὶτ περὶ τοῦ πρακτέου, ὁ δὲ Θιέρσος μετέβη εἰς Νεϋλλύ, ὅπου συνήθως διέτριβεν ὁ δούξ. Ἀλλ' οὗτος, ἐπιτηδεύων νῦν μείζονα ἀπραγμοσύνην, εἶχεν ἀποχωρήσει τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς μονήρη τινὰ ἔπαυλιν ἐν τῷ δάσει Bondy. Ἀλλ' ἡ ἀρρενωπὴ καὶ φιλόδοξος ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἀδελαΐς, ἥτις πρὸ πολλοῦ κατείχετο ὑπὸ τῆς φιλοδόξου ἰδέας νὰ ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς βασιλέα τῆς Γαλλίας, ὑπεσχέθη τῷ Θιέρσῳ νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοπουμένου. Τοιαύτην ὑπόσχεσιν λαβὼν ὁ Θιέρσος ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους πρὸς τοὺς ἐν Palais Royal, ἔνθα, μὴ ἐμφανισθέντος ἔτι τοῦ Μορτεμάρ, οἱ συνελθόντες, θεωρήσαντες πλέον τὸ ζήτημα ὥριμον εἰς λύσιν, ὑπέγραψαν ἔγγραφον, δι' οὗ προσεκαλεῖτο ὁ δοὺξ ἵνα ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ὡς Γενικὸς Ἐπίτροπος τοῦ βασιλείου (Général lieutenant du royaume), ἐξελέγη δὲ ἐπιτροπεία καὶ ἐστάλη πρὸς τὸν δοῦκα, ἵνα ἐπιδώσῃ αὐτῷ τὸ ἔγγραφον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ δοὺξ δὲν εἶχεν ἔτι ἔλθει εἰς Παρισίους, δὲν ἐγίνωσκον δὲ οἱ βουλευταὶ καὶ ὁ Θιέρσος ποῦ ἀκριβῶς εὑρίσκετο, τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐν Παρισίοις οἰκίαν αὐτοῦ, συγχρόνως δὲ ἐδόθη καὶ ἔγγραφον προσκαλοῦν αὐτὸν ὡς τάχιστα εἰς Παρισίους. Ἡ ἀπόφασις αὕτη γνωσθεῖσα ἐν Παρισίοις οὐδαμοῦ προσεκάλεσε διαμαρτύρησιν, παρὰ πολλοῖς δὲ ἠκούσθη μετ' ἀνευφημιῶν. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ τέως μεγάλην ἀπραγμοσύνην καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐπιτηδεύων δούξ, μόλις ἔλαβε τὴν ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτὸν πρόσκλησιν, καὶ ἔσπευσεν εἰς Παρισίους μεταβὰς ἐνταῦθα πεζῇ ἀπὸ Νεϋλλύ, ἵνα δῆθεν ἀποφύγῃ πᾶσαν θορυβώδη ἐπίδειξιν, πράγματι δὲ ἐπιδεικνύων καὶ διὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης ἀπραγμοσύνην καὶ ἁπλότητα ἁρμόζουσαν εἰς ἁπλοῦν ἰδιωτεύοντα πολίτην. Οὕτω δὲ ὅλως ἀνεπισήμως παραστὰς πρὸ τῶν ἐν Palais Royal συναχθέντων βουλευτῶν ἠτήσατο παρ' αὐτῶν προθεσμίαν ἵνα σκεφθῇ καὶ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν γενομένην αὐτῷ πρότασιν.

Οἱ φαινόμενοι δισταγμοὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἶχον καὶ ἄλλην αἰτίαν. Ὁ πανοῦργος δοὺξ ἐνόει ὅτι, ἵνα καταστῇ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διὰ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ θρόνου νομίμου βασιλέως, δὲν ἤρκει ἡ πρότασις μερίδος τινὸς βουλευτικῆς καὶ ἡ συναίνεσις τοῦ Παρισιανοῦ ἢ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ συναινέσῃ καὶ ἡ μοναρχικὴ Εὐρώπη. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔδραμεν εἰς τὸν ἀρχαῖον καὶ πεπειραμένον διδάσκαλον καὶ καθηγητὴν τῆς Εὐρω-

παϊκῆς πολιτικῆς καὶ διπλωματίας, τὸν γηραιὸν Ταλλεϋράνδον, συγχρόνως δὲ προσεκάλεσε παρ' ἑαυτῷ καὶ τὸν ἀπὸ Σαὶν Κλοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντα Μορτεμάρ. Οὗτος ἦλθεν ἀπὸ Σαὶν Κλοῦ πεζὸς καὶ ἀφανής, ἵνα ἀποφύγῃ πάντα κίνδυνον, καὶ διὰ τοῦτο λίαν βραδέως ἔφθασεν εἰς Παρισίους, καθ' ὃν χρόνον ἤδη εἶχε ληφθῆ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἡ ἀπόφασις ἡ ἀφορῶσα τὸν διορισμὸν τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας ὡς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου. Ὁ Μορτεμὰρ ἐν τούτοις ἐνεφανίσθη ἐν τῇ βουλῇ τῶν ὁμοτίμων καὶ ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀνάκλησιν τῶν διαταγμάτων καὶ τὴν ἐπίνευσιν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἐνταῦθα δὲ συναντηθεὶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ πρὸς τοὺς βουλευτὰς τοὺς ἀποστελλομένους πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας ἠναγκάσθη, βλέπων τὴν ἐν Παρισίοις κατάστασιν τῶν πραγμάτων, νὰ δώσῃ τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας ὡς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ ὑπὸ τοῦ Καρόλου ὡς πρωθυπουργοῦ διορισθέντος Μορτεμὰρ δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ οὔτε ἔγκλημα οὔτε προδοσία κατὰ τοῦ βασιλέως. Τοὐναντίον δὲ ὁ Μορτεμὰρ διὰ τῆς συναινέσεως ταύτης ἐξῳκονόμει πολιτικῶς τὰ πράγματα ἀναγνωρίζων τρόπον τινὰ ἐκ μέρους τοῦ Καρόλου τὸν διορισμὸν τοῦ Λ. Φιλίππου ὡς ἐπιτρόπου τοῦ βασιλέως μέχρι τῆς ἐξομαλύνσεως τῶν ἐπελθουσῶν δυσχερειῶν, οὕτω δὲ διετήρει, θεωρητικῶς, σεβαστὰ τὰ δικαιώματα τοῦ Καρόλου ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ Λ. Φιλίππου. Ἀλλὰ καὶ ὁ πονηρὸς δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ἤθελε κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν πρᾶξιν τοῦ Μορτεμὰρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τοῦ Μορτεμὰρ καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτυγχάνων τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ βασιλέως ἐνομιμοποίει τὴν νέαν αὐτοῦ θέσιν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπέναντι τοῦ Καρόλου, βέβαιος ὢν ἐξ ἄλλου ὅτι, ὡς εἶχον τὰ πράγματα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βασιλεύσῃ ὁ Κάρολος, καὶ ὅτι νομιμοποιουμένη οὕτω ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὡς Ἐπιτρόπου ἠδύνατο ταχέως νὰ μεταστῇ εἰς ἀρχὴν βασιλικήν. Διὰ τοῦτο ἐνῷ ἐξ ἑνὸς διὰ τοῦ Ταλλεϋράνδου ἤθελε νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὰς Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις δίδων αὐταῖς συγχρόνως διαβεβαιώσεις περὶ τῆς νομιμότητος τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ, ἐξ ἄλλου ἐδικαιολόγει τὴν διαγωγὴν ταύτην πρὸς τὸν Μορτεμάρ, λέγων ὅτι μόνον εἰς τὴν βίαν τῶν περιστάσεων ἐνδίδων καὶ ἵνα προλάβῃ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας ἦλθεν εἰς Παρισίους, διαβεβαιῶν δὲ τὸν Μορτεμὰρ περὶ τῆς εἰς τὸν βασιλέα Κάρολον πίστεως αὐτοῦ ἐκήρυσσεν ὅτι προετίμα νὰ διαμελισθῇ ἢ νὰ θέσῃ

τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἀλλ' ἐνῷ τοιαύτας διαβεβαιώσεις ἔδιδεν ὁ δοὺξ τῷ βασιλεῖ Καρόλῳ διὰ τοῦ Μορτεμάρ, τῇ ἐπαύριον (19/31 Ἰουλίου), ὁπότε οἱ βουλευταὶ μετέβησαν πρὸς αὐτόν, ἵνα προσκαλέσωσιν αὐτὸν κατεπειγόντως νὰ ἀποδεχθῇ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἀξίωμα, ἀφοῦ ἔμαθε παρὰ τοῦ Σεβαστιάνη ὅτι ὁ Ταλλεϋράνδος ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀνατεθείσης ὑπὸ τῶν βουλευτῶν ἐντολῆς, ἐκήρυξε πρὸς τοὺς βουλευτὰς ὅτι ἀπεδέχετο τὸ ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ βασιλείου καὶ ἐξέδωκε προκήρυξιν, ἐν ᾗ ἔλεγεν ὅτι ἐθεώρησε καθῆκον νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τῶν βουλευτῶν θέλων νὰ συμμερισθῇ τοὺς κινδύνους τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων καί, τιθεὶς ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἡρωϊκοῦ τούτου λαοῦ, νὰ σώσῃ τοῦτον ἐκ τῆς ἀναρχίας. Διὰ τῆς προκηρύξεως ἤγγελλε προσέτι ὅτι τὰ ἔνδοξα τρία χρώματα ἔμελλον νὰ διατηρηθῶσιν, ἔμελλον δὲ νὰ συνέλθωσιν ἀμέσως καὶ αἱ βουλαί. Ἡ προκήρυξις ἐτελεύτα διὰ τῶν λέξεων: «Ὁ Χάρτης τοῦ λοιποῦ μέλλει νὰ καταστῇ ἀλήθεια». Οὕτω ὁ δοὺξ διὰ τῆς προκηρύξεως αὐτοῦ ἀπεκήρυττε φανερῶς καὶ ἐπισήμως τὴν βασιλείαν τοῦ Καρόλου μετὰ τῆς σημαίας αὐτῆς καὶ κατήγγελλε πρὸς τὴν Γαλλίαν τὸν νόμιμον αὐτῆς ἡγεμόνα ὡς παραβιάζοντα καὶ ἐπιβουλεύοντα τῷ Χάρτῃ. Μετὰ τῆς προκηρύξεως τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ἐξέδωκαν καὶ οἱ βουλευταὶ προκήρυξιν ἰδίαν, δι' ἧς ἐν ὀνόματι ἑαυτῶν καὶ τοῦ δουκὸς ἠγγυῶντο πρὸς τὸν Γαλλικὸν λαὸν τὴν διατήρησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ ὑπισχνοῦντο τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνοφυλακῆς, τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων διὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ τύπου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ περὶ τῆς εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν νόμου. Οὕτω διὰ τῆς βουλῆς ἢ μᾶλλον διὰ τῆς ἐπαναστάσης μερίδος τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ διὰ τῆς δολίας πρὸς τὸν Κάρολον διαγωγῆς ὁ Λ. Φίλιππος ἐγίνετο πραγματικὸς ἄρχων τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἡ βουλὴ δὲν ἦτο τότε ἡ μόνη πραγματικὴ ἀρχὴ ἐν Παρισίοις. Ἡ ἐν τῷ δημαρχείῳ ἑδρεύουσα ἐκ βουλευτῶν συγκειμένη «δημοτικὴ» ἐπιτροπεία καὶ ὁ ἐνταῦθα τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἔχων Λαφαγέττος ἔκλινον μᾶλλον πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ἥτις εἶχε πολλοὺς θιασώτας ἐν τῷ λαῷ τῶν Παρισίων. Ἡ ἐπιτροπεία δὲ αὕτη σφόδρα δυσηρεστήθη, διότι χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ ἡ γνώμη αὐτῆς οἱ βουλευταὶ εἶχον προβῆ εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ δουκὸς ὡς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου, καὶ προέβη εἰς ἐπίσημον κατὰ τῆς πράξεως ταύτης διαμαρτύρησιν, ἧς τὸ κείμενον ἐνετάλη νὰ ἐπιδώσῃ τῷ δουκὶ ὁ Ὀδιλὼν Βαρρῶ. Ἀλλὰ καθ' ἣν ὥραν

οὗτος μετέβαινεν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ δουκός, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, συνηντήθη καθ' ὁδὸν μετὰ τῆς συνοδείας τῶν βουλευτῶν τῆς ἀκολουθούσης ἐν πομπῇ τὸν Λ. Φίλιππον εἰς τὸ δημαρχεῖον. Τότε δὲ καὶ ὁ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ δημαρχεῖον χωρὶς νὰ ἐπιδώσῃ καθ' ὁδὸν τὴν διαμαρτύρησιν, ἥτις μετ' ὀλίγον κατέστη καὶ ὅλως ἄσκοπος ἕνεκα τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας. Οὗτος προβλέπων τὴν ἐκ τοῦ δημαρχείου ἐνδεχομένην κατὰ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ ἀντίδρασιν, ἵνα προλάβῃ ἐγκαίρως πάντα ἐντεῦθεν ἀπειλούμενον κίνδυνον, ἅμα ἀποδεξάμενος τὸ ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου καὶ ἐκδοὺς τὴν πρὸς τὸν λαὸν προκήρυξιν ἐν συνοδείᾳ 91 βουλευτῶν (1) ἄνευ ἄλλης πομπῆς καὶ στρατιωτικῆς συνοδείας μετέβη εἰς τὸ δημαρχεῖον. Ὁ Λαφαγέττος, ὅστις ἐπετήδευε μὲν προτίμησιν πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' ἦτο ἐξ ἄλλου ἀρχαιότατος θιασώτης τῆς συνταγματικῆς βασιλείας, εἶχε δ' ἀποπειραθῇ τῷ 1815 νὰ ἱδρύσῃ συνταγματικὴν μοναρχίαν ἐν Γαλλίᾳ διὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου αὐτοῦ (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 130), εἶχε πεισθῇ ἤδη πρότερον ὑπὸ τοῦ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ ἵνα παραιτούμενος τὰς ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας ἀξιώσεις συναινέσῃ καὶ συμπράξῃ εἰς τὴν ἵδρυσιν συνταγματικῆς μοναρχίας καὶ τὴν συναίνεσιν ταύτην ἐκδηλώσῃ διὰ πράξεως ἐπισήμου καὶ πανηγυρικῆς. Ὁ δοὺξ Αὐρηλίας τὸν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων μετὰ τῆς δημαρχικῆς ἐπιτροπείας ὑποδεξάμενον αὐτὸν Λαφαγέττον ἐχαιρέτισε λέγων: «Ἰδού, κύριοί μου, βλέπετε ἀρχαῖον ἐθνοφύλακα ἐρχόμενον νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν πρώην στρατηγὸν αὐτοῦ (2). Καταθελχθεὶς ἐκ τῆς τοιαύτης κολακευτικῆς προσρήσεως ὁ πρώην ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς τῶν Παρισίων ἀνταπέδωκε τὴν φιλοφροσύνην κηρύξας τὴν ἐν τῷ δουκὶ τελουμένην ἕνωσιν δημοκρατίας καὶ βασιλείας καὶ ἐχαιρέτισε τὸν ὑποψήφιον βασιλέα καλέσας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ «θρόνον δημοτικὸν μετὰ δημοκρατικῶν θεσμῶν» (3). Εἶτα δέ, ἀφοῦ ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐλευθέρους θεσμούς, οὓς οἱ 91 βουλευταὶ ὑπεσχέθη-

(1) Μετὰ τούτων εὑρίσκετο καὶ ὁ σφόδρα Ὀρλεανιστὴς Λαφὶτ φερόμενος, ὡς ποδαλγῶν, ἐπὶ ἕδρας συρομένης ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ φορούντων ἐλεεινὰ ῥάκη, ἵνα οὕτω ἐπιδειχθῇ ἡ δημοτικότης τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὁ δημοτικὸς χαρακτὴρ τοῦ ὅλου γεγονότος.

(2) Ὁ Λαφαγέττος ἦτο στρατηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς καθ' ὃν χρόνον ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐπολέμει ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῆς ἐν Ἰεμάππῃ (1792).

(3) «Ἰδοὺ θρόνος δημοτικός, εἶπε, μετὰ θεσμῶν δημοκρατικῶν».

σαν ἐν προκηρύξει πρὸς τὸν λαὸν περιπτυξάμενος αὐτὸν ὁ Λαφαγέττος ἤγαγεν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ τὴν τρίχρουν σημαίαν καὶ ἐνταῦθα παρέστησεν αὐτὸν εἰς τὸ κάτωθι συνηγμένον πλῆθος. Τὸ πλῆθος ἐνθουσιωδῶς ἀνευφήμησε τὸν δοῦκα καὶ τὸν στρατηγόν, μάλιστα ὁπότε εἶδεν αὐτοὺς περιπτυσσομένους ἀλλήλους ἐπὶ τοῦ ἐξώστου. Μετ' ὀλίγον ὁπότε ὁ Λαφαγέττος ἀνταπέδωκε τὴν ἐπίσκεψιν τῷ δουκί, καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀντηλλάγησαν παρόμοιοι τοῖς ἀνωτέρω φιλοφρονητικοὶ λόγοι ἐπικυροῦντες τὴν διὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου γενομένην διαλλαγὴν τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς βασιλείας. Ὁ μὲν Λαφαγέττος ἐπανέλαβεν αὖθις ὅτι ἡ Γαλλία εἶχεν ἀνάγκην θρόνου περιβαλλομένου ὑπὸ δημοκρατικῶν θεσμῶν, ὁ δὲ δούξ, ὃν ὁ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ ἐκάλει «τὸν ἄριστον τῶν δημοκρατικῶν», ζωηρῶς ἐξεδήλωσε τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ.

Διὰ τῆς προσχωρήσεως τοῦ Λαφαγέττου εἰς τὰ ὑπὸ τῶν βουλευτῶν ἀποφασισθέντα καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωρίσεως τοῦ δουκὸς ὡς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ἀπεσοβήθη ὁ ἐκ μέρους τῶν δημοκρατικῶν κίνδυνος. Ἀλλ' ἀντίπραξις δημοκρατικὴ καὶ ἀντιπολίτευσις ἐναντίον τοῦ δουκὸς δὲν ἔπαυσεν ὁλοσχερῶς, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἔτι τούτου, πρὶν ἢ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως καὶ ὁριστικῶς βασιλεύς, ἐσχηματίσθη ἀντιπολιτευτικὴ μερίς, καθ' ἧς ἔμελλε ν' ἀγωνισθῇ ἀγῶνα χαλεπὸν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καθ' ἣν ὥραν ἔτι ἐν τῷ δημαρχείῳ ὁ ὑποψήφιος βασιλεὺς παρουσιάζετο εἰς τὸν λαὸν ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ Λαφαγέττου καὶ ἐνθουσιωδῶν ἐτύγχανεν εὐφημιῶν, ὁ δημοκρατικὸς στρατηγὸς Μωβοὺργ εἶχε ταράξει τὴν συναυλίαν τῶν ἀνευφημιῶν καὶ ἐνθουσιωδῶν ἐκδηλώσεων διὰ τραχείας τινὸς καὶ ἀποτόμου ἀποστροφῆς πρὸς τὸν δοῦκα. «Ἐάν ποτε, εἶπε, παραβιάσῃς τὰ δικαιώματα ἡμῶν, θὰ ἀνακαλέσωμεν ταῦτα εἰς τὴν μνήμην σου». Εἰς ταῦτα ὁ δοὺξ ἀπήντησε: «Γινώσκετε ὅτι ἐγὼ πάντοτε ἀνεγνώρισα τὰ καθήκοντά μου καὶ δὲν δύναμαι νὰ παραγνωρίσω ταῦτα ὁπόταν μὲ καλῇ ἡ πατρίς». Καὶ τότε μὲν ἡ φωνὴ τοῦ Μωβοὺργ κατεπνίγη ὑπὸ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ πλήθους. Ἀλλ' οἱ ἐν τῷ δημαρχείῳ δημοκρατικοί, ὧν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Καβαινιὰκ καὶ ὁ Βαστίδ, δὲν ἀπηύδησαν, ἀλλ' ἀνέθηκαν τῷ Λαφαγέττῳ ἵνα κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ παρὰ τῷ δουκὶ ἀνακοινώσῃ αὐτῷ τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τῶν δημοκρατικῶν καὶ ζητήσῃ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ προγράμματος τούτου. Ὁ Λαφαγέττος ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ, ὑφ' οὗ κα-

τελήφθη, κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἐλησμόνησε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπὸ τῶν πρώην συναδέλφων αὐτοῦ ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν. Μάτην ἐν τῷ μεταξὺ προσεπάθησεν ὁ εὐφυὴς καὶ ἐπιτηδειότατος Θιέρσος νὰ πείσῃ τὸν Καβαινιὰκ καὶ τὸν Βαστὶδ νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν ἐγκαινιζομένην τάξιν τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀπόπειρα ἀποτυχοῦσα κατέστησεν ἀδιάλλακτον τὴν διαίρεσιν. Ὁπότε ὁ Βαστὶδ ἀπερχόμενος ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ δουκὸς ἤκουσεν αὐτὸν λέγοντα: «ἐλπίζω ὅτι θέλετε ἔλθει πάλιν», ὁ δημοκρατικὸς δημοσιογράφος ἀπήντησεν: «οὐδέποτε», εἰς ὃ εὐστόχως ἀντέταξεν ὁ ὑποψήφιος βασιλεὺς τὸ κατὰ θεωρίαν ἴσως λίαν ὀρθὸν καὶ παροιμιῶδες ἔκτοτε καταστάν: «*Οὐδέποτε* πρέπει νὰ εἴπῃ τις: «*Οὐδέποτε!*».

Ἀλλ' ἡ δημοκρατικὴ ἀντίπραξις οἱαδήποτε καὶ ὁσηδήποτε ἂν ἦτο τότε, δὲν ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ τὰ ὡριμάσαντα ἤδη φιλόδοξα σχέδια τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Ἀλλ' ὁ πονηρὸς δοὺξ ἐνῷ διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ «ἀληθοῦς Χάρτου», τῆς ἀνυψώσεως τῆς τριχρόου σημαίας, τῶν μετὰ τοῦ Λαφαγέττου περιπτύξεων, τῶν δημοκρατικῶν ἐκδηλώσεων καὶ διαχύσεων καὶ διὰ τῆς ἐπιτηδεύσεως ἁπλῶν δημοκρατικῶν τρόπων ἐν τῷ λαλεῖν καὶ ἀναστρέφεσθαι παρεσκεύαζεν ἑαυτῷ τὸν θρόνον τοῦ «πολίτου βασιλέως», γινόμενος, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν αὐστηρῶν ἀρχῶν τῆς νομιμοφροσύνης, ἅρπαξ καὶ σφετεριστὴς τοῦ θρόνου, ἐπίβουλος, ἐπίορκος καὶ προδότης ἐναντίον τῶν δικαιωμάτων τῆς νομίμου βασιλείας καὶ ἐπαναστάτης καὶ ἀνατροπεὺς τοῦ νομίμου καθεστῶτος, ὡς μόνην δικαιολογίαν πάντων τούτων προβάλλων τὸ «καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα, τὸ καθῆκον τοῦ σῶσαι τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς ἀναρχίας»· ἐξ ἄλλου, μὴ λησμονῶν ὅτι ἦτο καὶ αὐτὸς Βουρβωνίδης καὶ γόνος βασιλικῆς γενεᾶς δυνάμενος νὰ βασιλεύσῃ δικαιώματι γένους καὶ καταγωγῆς, ἐζήτει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ καθιέρωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ νομίμου ἀρχηγοῦ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων καὶ νομίμου βασιλέως τῆς Γαλλίας. Καὶ ἐπέτυχε τοῦτο μέχρι τινὸς διὰ μεγάλης οὐχὶ φρονήσεως καὶ ἐπιτηδειότητος, ἀλλὰ δόλου καὶ ἀπιστίας.

Ὁ Κάρολος πεισθεὶς εἰς τὰς περὶ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως διαβεβαιώσεις τοῦ δουκός, ἃς οὗτος διεβίβασε τῷ βασιλεῖ διὰ τοῦ Μορτεμὰρ καὶ δι' ἰδίας αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κάρολον διὰ τοῦ Μορτεμὰρ δοθείσης, ἐπεκύρωσε τὸ ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους δι' ἐγγράφου διορισμοῦ ἐπισήμου, τῇ 19/31

Ἰουλίου ἐκδοθέντος, συστήσας συγχρόνως δι' ἐπιστολῆς τῷ Γενικῷ Ἐπιτρόπῳ νὰ ὑπεραμύνηται τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως. Οὕτω δὲ ὁ δοὺξ νομιμοποιήσας τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ Καρόλου, ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, εἰς ὃ μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος ἐκάλεσε πάντας τοὺς ἐν ταῖς διαφόροις πολιτικαῖς μερίσιν ἐξέχοντας ἄνδρας. Ὁ γνωστὸς ἡμῖν δημοκρατικὸς Dupont de l'Eure, ὁ δογματικὸς φιλελεύθερος Γκιζῶτος, ὁ σφόδρα Ὀρλεανιστὴς Λαφίτ, ὁ περιβόητος φίλος τοῦ Ταλλεϋράνδου Louis (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 55), ὁ Βοναπαρτιστὴς *Βινιὼν* (Bignon), ὁ δοὺξ Βρολλὺ (Broglie) ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας, καὶ οἱ μεγάλοι καὶ ἔνδοξοι ἀντιπρόσωποι τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, ὁ τῶν Ναπολεοντίων χρόνων στρατηγὸς Γεράρδος καὶ ὁ ἥρως τοῦ Ναυαρίνου Δεριγνὺ μετέσχον τοῦ ὑπουργείου. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν δημοτικώτατον ποιητὴν Βερανζέρον (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 431) προσήνεγκεν ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος χαρτοφυλάκιον, ὅπερ ὅμως οὗτος δὲν ἠξίωσε ν' ἀποδεχθῇ. Ἀφοῦ δ' οὕτω διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τακτικῆς κυβερνήσεως ἀνέλαβεν ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καὶ ἐπερατώθη ἡ *μεγάλη* κληθεῖσα *ἑβδομὰς* (14/26 - 19/31 Ἰουλίου), ὁ ἀνὴρ ὁ τέως τὴν στερέωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐπιζητῶν διὰ τοῦ διπλοῦ παιγνίου τῆς πρὸς δημοκρατικὰς ἀρχὰς ἐπιδεικτικῆς προσχωρήσεως καὶ τῆς ὑποκριτικῆς πρὸς τὸν νόμιμον ἡγεμόνα πίστεως, νῦν ἔστρεψε τὰ ἠθικὰ ὅπλα τῆς ἀπιστίας, τοῦ δόλου καὶ τῆς ὑποκρίσεως τῆς ἐπιθετικῆς κατὰ τοῦ Καρόλου. Ἵνα ἀναρρηθῇ βασιλεύς, δυοῖν θάτερον ἔδει νὰ γένηται: ἢ νὰ καθαιρεθῇ ὁ Κάρολος δι' ἐπαναστάσεως, ὅπερ δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς· ἢ νὰ πεισθῇ ὁ Κάρολος νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ δουκός, ὅπερ ἐπίσης ἦτο ἀδύνατον, διότι δὲν ἠδύνατο βασιλεὺς νομιμόφρων, οἷος ὁ Κάρολος, ἔχων υἱὸν τὸν δοῦκα τῆς Ἀγγολεσμίας καὶ ἔγγονον τὸν κόμητα Σαμβὼρ, νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ πρίγκιπος ἐκ τῆς πλαγίας γραμμῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, καὶ ἂν ἔτι ὁ πρίγκιψ οὗτος διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνακηρυχθεισῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν ἠθικῆς προσχωρήσεως δὲν ἔπαυε τοῦ νὰ ἦναι θιασώτης τῆς νομιμόφρονος μοναρχίας. Ὁ ἐπίσημος διορισμὸς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Καρόλου ὡς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου καὶ ἂν μὴ εἶχεν ἐπιβληθῇ διὰ δόλου, οὐδὲν ἔδιδε τῷ δουκὶ δικαίωμα διαδοχῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, ἐνόσῳ ὑπῆρχον ἄλλοι νομιμώτεροι

διάδοχοι. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας ταύτας τὰς δυσχερείας, ὁ δοὺξ διὰ τῆς πανουργίας αὐτοῦ εἶχεν ἐξομαλύνει καὶ ἐν τῷ δυσχερεῖ τούτῳ ζητήματι τὴν ὁδὸν τῆς λύσεως. Διὰ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολῆς καὶ τῆς ὑποκριτικῆς διαβεβαιώσεως τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως, πολλῷ δὲ πλέον διὰ τοῦ οὕτω ἐπιτευχθέντος ἐπισήμου διορισμοῦ αὐτοῦ εἶχεν ἀφοπλίσει κατὰ μέγα μέρος τὸν Κάρολον προσαγαγὼν πολλοὺς τῶν βασιλοφρόνων εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στρατόπεδον. Αὐτὸς ὁ Κάρολος οὐδόλως προειδὼς τὴν ἀπιστίαν τοῦ δουκὸς εὑρίσκετο νῦν ἐν δυσχερεῖ θέσει περὶ τοῦ πρακτέου. Καὶ εἶχον μὲν ἐν τῷ μεταξὺ φθάσει εἰς Σαὶν Κλοῦ αἱ στρατιωτικαὶ ἐπικουρίαι, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (ἴδ. σελ. 54), καὶ τὰ νεωστὶ ἀφικόμενα ταῦτα βασιλικὰ στρατεύματα ἦσαν ἔμπλεα προθυμίας καὶ ζέσεως πρὸς τὸν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἀγῶνα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κάρολος ἔχων ἤδη ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ 12 χιλιάδας ἀνδρῶν ἔκλινε πρὸς τὴν γνώμην τῶν προτεινόντων προσβολήν τινα κατὰ τῶν Παρισίων, ἀφοῦ μάλιστα προσεδοκᾶτο ἡ ταχεῖα ἐξ Ἀλγερίας ἐπάνοδος τοῦ στρατάρχου Βουρμὼν μετὰ τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ Κάρολος ἀπώλεσε τὸν πολύτιμον χρόνον διστάζων καὶ ἀναμένων ἀπάντησιν παρὰ τοῦ δουκὸς εἰς τὴν πρὸς τοῦτον πεμφθεῖσαν ἐπιστολὴν αὐτοῦ. Ἡ ἀπάντησις τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ἐβράδυνεν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας καὶ ἡ δούκισσα Βερρύ, ἐννοήσαντες τὴν ἀπιστίαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ φοβούμενοι ἰδίως διὰ τὴν ζωὴν τοῦ μικροῦ Ἑρρίκου, συνεβούλευον τῷ βασιλεῖ ν' ἀπέλθῃ ἀπὸ Σαὶν Κλοῦ εἰς ἀσφαλέστερόν τι μέρος. Ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας, ὅστις ἦτο ὁ Δελφῖνος, ἤτοι πρεσβύτατος υἱὸς καὶ νόμιμος διάδοχος τοῦ Καρόλου, ἔπραξε μέχρι τινὸς ὅ,τι ἠδύνατο συνηγορῶν θερμῶς καὶ κατεπειγόντως ὑπὲρ ταχείας ἐνεργείας. Αὐτός, ὡς εἴδομεν, ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν τοῦ Σαντελὼζ περὶ ἀποχωρήσεως τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Βανδέαν ἢ εἰς ἄλλην τινὰ πιστὴν ἐπαρχίαν καὶ δὲν εἰσηκούσθη. Ὁπότε δὲ ἔφθασαν αἱ ἐκ Saint Omer στρατιωτικαὶ ἐπικουρίαι καὶ ὁ στρατηγὸς Τελὼν (Telont) πικρῶς ἐμέμφετο τὴν τοῦ Μαρμὼν διαγωγὴν ἐνώπιον τοῦ Δελφίνου, τοσοῦτον ὁ Δελφῖνος σφοδρῶς ὕβρισε τὸν στρατάρχην, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος ν' ἀνασπάσῃ τὸ ξίφος καὶ νὰ πληγώσῃ μάλιστα, ὡς ἐλέχθη, τὸν Δελφῖνον. Ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ μετριοπαθὴς Κάρολος οὐ μόνον διέταξε τὴν ἀπόλυσιν τοῦ διὰ τὴν πρᾶξίν του ταύτην συλληφθέντος στρατηγοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν

υἱὸν αὐτοῦ νὰ ζητήσῃ συγγνώμην παρὰ τοῦ ὑβρισθέντος στρατηγοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν μέσῳ τοιούτων σκηνῶν ἐν Σαὶν Κλοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ γένηται σπουδαία σκέψις περὶ ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Παρισίων. Καὶ ἤδη τὰ στρατεύματα ἤρχισαν ν' ἀπαυδῶσι καὶ νὰ δεικνύωσιν ἀποθάρρυνσιν, ὁπότε ἡ δούκισσα Βερρὺ τὴν νύκτα τῆς 19/31 Ἰουλίου πρὸς τὴν 20/1 Αὐγούστου θορυβηθεῖσα ὑπὸ φόβου διὰ τὸν μελετώμενον φόνον τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἡμίγυμνος ἔδραμε πρὸς τὸν κοιτῶνα τοῦ Δελφίνου καὶ ἀφυπνίσασα αὐτὸν καθικέτευεν ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ παιδὸς Ἐρρίκου, τῆς μόνης ὑπολειπομένης ἔτι ἐλπίδος τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων. Ἀληθῶς δὲ τὴν ἐπαύριον κατώρθωσεν ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας νὰ πείσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ νὰ καταλίπωσι τὸ Σαὶν Κλοῦ τὴν ἐπομένην ἡμέραν λίαν πρωὶ καὶ ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς τὸ ἀπωτέρω κείμενον ἐξοχικὸν ἀνάκτορον τοῦ Τριανοῦ πλησίον τῶν Βερσαλλιῶν. Κατὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ ταύτην τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἐδείχθη ὅτι ἡ πίστις τῶν στρατευμάτων εἶχεν ἤδη κλονηθῆ. Οἱ πιστοὶ στρατιῶται τῆς φρουρᾶς ἠκολούθησαν τὸν βασιλέα ἐκτὸς μόνον δύο Ἑλβετικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐγκαταλιπόντα τὰς θέσεις αὐτῶν διεσκορπίσθησαν τῇδε κἀκεῖσε. Ἀλλὰ τὰ λοιπὰ Γαλλικὰ στρατεύματα δὲν ἐβράδυναν νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλβετῶν. Λόχος στρατιωτῶν ταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Δελφίνου ἐπὶ τῆς γεφύρας τῶν Σεβρῶν (Sèvres) παρὰ τὸν Σηκουάναν, ἵνα προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ βασιλέως, διεσκορπίσθη ἅμα εἶδε τοὺς ἐκ Παρισίων ἐπαναστάτας πυροβολοῦντας ἐκ τῆς ἀντιθέτου ὄχθης. Μάτην ὁ Δελφῖνος προὐχώρησε μέχρι τῆς γεφύρας. Οὐδεὶς ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται διεσκορπίσθησαν τῇδε κἀκεῖσε. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οὐδ' ἐν Τριανῷ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλὴς ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἐνταῦθα ὁ Γκερνὼν δὲ Ῥαμβὶλ ἅπαξ ἔτι συνεβούλευσε τῷ βασιλεῖ ἵνα μετὰ τῶν πιστῶν μεινάντων στρατιωτῶν μεταβῇ εἰς Τούρονας (Tours) καὶ ἐνταῦθα συγκαλέσῃ τὴν νέαν βουλήν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὐδὲ νῦν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ὁριστικὴν προσδοκῶν πάντοτε ἀπάντησιν παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔλθῃ ἡ ἀπάντησις αὕτη, ὁ Κάρολος Ι' κατ' ἐπίμονον αἴτησιν τῆς δουκίσσης Βερρὺ μετέβη μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ εἰς τὸν πύργον Ῥαμβουιλλέ, ἔνθα ἦλθε σφόδρα συγκεκινημένη ἐκ Βισὺ (Bichy) καὶ ἡ ἐνταῦθα κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως εὑρισκομένη καὶ νῦν ὅλως ἀγνώριστος σπεύσασα νὰ ἐπανέλθῃ δούκισσα τῆς

Ἀγγολεσμίας. Ἐν Ῥαμβουιλλὲ δέ, ἔνθα ἔτι μᾶλλον ἠραιοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν μεινάντων στρατιωτῶν, ἔλαβε τέλος ὁ βασιλεὺς τὴν ἀπὸ τοσούτου χρόνου προσδοκωμένην ἀπάντησιν τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας. Διὰ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐδείκνυε τῷ βασιλεῖ τὸ ἀδύνατον τῆς εἰς Παρισίους ἐπανόδου αὐτοῦ καὶ παρίστα τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης ἐχθρικώτατα διακείμενον προσωπικῶς κατὰ τοῦ βασιλέως. Τότε ὁ Κάρολος συγκεκινημένος σφόδρα καὶ καταπονημένος καὶ ἀποτεθαρρηκὼς ὡς μόνην διέξοδον ἐν τῇ νῦν καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐθεώρησε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ θρόνου, τὴν αὐτὴν δὲ προθυμίαν πρὸς παραίτησιν ἔδειξε καὶ ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας, ὅστις μετὰ τὰ ἐσχάτως γενόμενα δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν δημοτικώτερον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἡ διπλῆ δ' αὕτη παραίτησις ἐθεωρεῖτο εὐλόγως ὡς ἐνισχύουσα τὴν θέσιν τοῦ μόνου νῦν ὑπολειπομένου νομίμου διαδόχου Ἐρρίκου, ὅστις μόλις ἦγε τὸ δέκατον τότε τῆς ἡλικίας ἔτος. Τῇ 21/2 Αὐγούστου διάταγμα τοῦ βασιλέως Καρόλου διαλαμβάνον τὰ κατὰ τὴν παραίτησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ τέως Δελφίνου ἀνεκήρυττεν ὡς βασιλέα τῆς Γαλλίας τὸν κόμητα Σαμβὼρ ὡς Ἐρρῖκον Ε´ καὶ ἀνετίθει τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ νέου βασιλέως εἰς τὸν Γενικὸν Ἐπίτροπον τοῦ κράτους Λουδοβῖκον Φίλιππον, ὅστις ὤφειλε νὰ κυβερνᾷ τοῦ λοιποῦ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἐρρίκου Ε´.

Οὕτω τὸ ζήτημα ἐλύετο ὁριστικῶς καὶ κανονικῶς διὰ τὸν Κάρολον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον, ὅστις ἐπωφελεῖτο τὸ γεγονὸς τῆς παραιτήσεως ἵνα διὰ νέου δόλου ἐπιτύχῃ τοῦ τελικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἀπίστως καὶ προδοτικῶς. Καὶ πρὶν ἢ λάβῃ τὸ διάταγμα, ἵνα ἀπομακρύνῃ τὸν Κάρολον καὶ τὴν τούτου οἰκογένειαν ὡς τάχιστα ἐκ Γαλλίας καὶ καταστήσῃ οὕτω τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὡς ἀνάγκην ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένην, ἔπεμψε πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτροπείαν συγκειμένην ἐκ τοῦ στρατάρχου Μαιζών, τοῦ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ καὶ τοῦ Σονὲν (Schonen), οἵτινες ἐν ὀνόματι τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου καὶ τῶν βουλῶν ὤφειλον νὰ παραστήσωσι τῷ βασιλεῖ ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο ἐπικίνδυνος ἐν Γαλλίᾳ καὶ νὰ συνοδεύσωσιν αὐτῷ χάριν ἀσφαλείας μέχρι τῶν ὁρίων. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἀνεχώρησεν ἐκ Παρισίων καθ' ὃν χρόνον περίπου ἐστέλλετο τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς παραιτήσεως ἀπὸ Ῥαμβουιλλέ. Ὅτε οἱ ἐπίτροποι ἔφθασαν εἰς Ῥαμβουιλλέ, εὗρον τὸν βασιλέα κοιμώμενον, ἔμαθον

δὲ παρὰ τοῦ στρατάρχου Μαρμών, ὅστις δὲν εἶχεν ἔτι ἐγκαταλίπει τὸν βασιλέα, ὅτι ὁ Κάρολος δὲν ἔμελλε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ Ῥαμβουιλλὲ πρὶν ἢ λάβῃ ἀπάντησιν παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας· λαβόντες δὲ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἐπέστρεψαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς Παρισίους (21/2-22/3 Αὐγούστου), ἵνα λάβωσι νέας διαταγὰς παρὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου. Οὗτος εἶχε λάβει ἤδη τὸ διάταγμα τῆς παραιτήσεως καὶ ἤθελε νὰ χρησιμοποιήσῃ τοῦτο εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως ἤθελε νὰ ποιήσηται χρῆσιν δραστικωτέρων μέτρων πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ Καρόλου. Χωρὶς λοιπὸν ν' ἀνακοινώσῃ μηδὲν εἰς μηδένα περὶ τοῦ διατάγματος καὶ περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, διέταξε τὴν πρωίαν τῆς 22/3 Αὐγούστου τὸν στρατηγὸν Παϋὼλ (Payol) νὰ κινήσῃ μετὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς πρὸς τὸ Ῥαμβουιλλέ, καθ' ὃν χρόνον οἱ πράκτορες τοῦ δουκὸς διέδιδον ὅτι ὁ Κάρολος παρεσκευάζετο νὰ προσβάλῃ τοὺς Παρισίους. Οὕτω κατώρθωσεν ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος νὰ συναχθῇ μέγα πλῆθος Παρισιανοῦ ὄχλου, ὅστις ἐξ 20 χιλιάδων περίπου συγκείμενος ἀνδρῶν, ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ καὶ ἀγριότητι προήλαυνεν ἐπὶ Ῥαμβουιλλέ, ἔνθα φθὰς ἐστρατοπέδευσεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ πύργου. Τῶν ἀτάκτων τούτων στιφῶν εἶχον προηγηθῆ οἱ μνημονευθέντες ἐπίτροποι, οἵτινες, πρὶν ἔτι τὸ πλῆθος πλησιάσῃ, παρέστησαν πρὸ τοῦ βασιλέως. Ὁ Κάρολος δεξάμενος αὐτοὺς εἰς ἀκρόασιν ἠρώτησε τί ἤθελον παρ' αὐτοῦ ἀφοῦ ἀνέθηκεν ἤδη τὴν ἐξουσίαν τῷ Γενικῷ Ἐπιτρόπῳ. Ὁ Μαιζὼν ἀπήντησε τότε ὅτι αὐτὸς ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος ἔπεμψεν αὐτούς, ὅπως εἴπωσι τῷ βασιλεῖ ὅτι σύμπας ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπήρχετο κατ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ἦτο παντελῶς ἀδύνατος οἱαδήποτε ἀντίστασις. Ὁ βασιλεὺς ἀκούσας ταῦτα καὶ διαγνοὺς ἀμέσως τὸν δόλον καὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, τοσοῦτον σφοδρῶς συνεκινήθη, ὥστε ὁ Μαιζὼν ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ. Ἀλλ' ὁ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ ἠδυνήθη κατὰ μικρὸν νὰ πραΰνῃ τὸν βασιλέα καὶ παρέστησεν αὐτῷ πόσον ὠφέλιμον ἦτο νὰ λάβῃ γενναίαν τινὰ ἀπόφασιν περὶ φυγῆς, ἀφοῦ ὁ ἐρχόμενος στρατὸς ἔμελλε νὰ συλλάβῃ αὐτὸν αἰχμάλωτον. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς ἠρώτησε τὸν Μαιζὼν ἂν πράγματι οὕτω μέγας στρατὸς ἐπήρχετο κατ' αὐτοῦ, ὁ στρατάρχης δὲν ἐδίστασε νὰ βεβαιώσῃ ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὅτι 60 χιλιάδες ἦσαν οἱ ἐπερχόμενοι ἄνδρες. Τότε ἰδὼν ὁ Κάρολος ὅτι τὰ πάντα τετέλεσται, ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ ὡς συνεβούλευον αὐτῷ οἱ ἐπίτροποι καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐν συνοδείᾳ τῶν ἐπιτρό-

πων μέχρι Χερβούργου, ἵνα ἐντεῦθεν μεταβῇ εἰς Ἀγγλίαν. Δὲν ἔλειψαν καὶ τὴν τελευταίαν ἔτι στιγμὴν οἱ συμβουλεύσαντες τῷ Καρόλῳ ν' ἀποχωρήσῃ πρὸς νότον τοῦ Λείγηρος καὶ νὰ ἱδρύσῃ ἐνταῦθα νέαν κυβέρνησιν. Ἀλλ' οὐδεμίαν πλέον εἰς ταῦτα ἔδιδε προσοχὴν καὶ ἀκρόασιν ὁ γηραιὸς βασιλεύς. Τῇ 23/4 Αὐγούστου ἀνεχώρησεν ὁ Κάρολος ἀπὸ Ῥαμβουιλλὲ ἀκολουθούμενος ὑπὸ μέρους τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων. Μέγιστον μέρος τῆς φρουρᾶς ἀπελύθη πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως, ἐκρατήθησαν δὲ 1200 ἄνδρες μετὰ τῶν πυροβολαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συνώδευσαν τῷ ἀπερχομένῳ βασιλεῖ μέχρι Μαιντενὼν (Maintenon), ἔνθα ἀπεχαιρέτισαν αὐτὸν ἐν μεγίστῃ συγκινήσει. Μόνη ἡ σωματοφυλακὴ καὶ ἐπίλεκτοι χωροφύλακες μετὰ ἓξ πυροβόλων ἠκολούθησαν αὐτῷ μέχρι Χερβούργου. Ὁ λαὸς τῶν ἐπαρχιῶν, δι' ὧν διήρχετο ἡ βασιλικὴ συνοδεία, ἔδειξε πρὸς τὸν πεπτωκότα βασιλέα σεβασμοῦ μᾶλλον ἢ ἀντιπαθείας αἰσθήματα. Οὕτω δὲ ἠδυνήθη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀνέσει μεταβαίνουσα ἀπὸ κώμης εἰς κώμην, νὰ φθάσῃ ἀσφαλῶς καὶ ἀκινδύνως εἰς Χερβοῦργον τῇ 4/16 Αὐγούστου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ δῆθεν εἰς 60 χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν ἀνερχόμενος σύγκλυς ὄχλος τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας δὲν κατεδίωξε τὸν ὑποχωροῦντα βασιλέα. Οὐχ ἧττον ὁ ἐξ ὄχλου ἀτάκτου συγκείμενος οὗτος στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους χωρὶς νὰ διαπράξῃ τι καὶ τύχῃ ἀμοιβῆς τινος τῶν μόχθων αὐτοῦ. Μόλις λοιπὸν ἀνεχώρησεν ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, καὶ τὰ ἄγρια στίφη εἰσήλασαν εἰς τὸν βασιλικὸν πύργον καὶ ἐδόθησαν εἰς πᾶσαν ἀταξίαν καὶ βανδαλισμόν. Ἀλλὰ τότε εἴς τινα τῶν στρατηγῶν ἐπῆλθεν ἡ εὐτυχὴς ἰδέα νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στιφῶν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Παρισίους ὡς ἐν θριάμβῳ ἐπιβαίνοντες τῶν πολλῶν βασιλικῶν ὀχημάτων τῶν ἐγκαταλειφθέντων ἐν τῷ πύργῳ. Ἡ πρότασις ἤρεσε καὶ ἀμέσως ὁ σύγκλυς ἐκεῖνος ὄχλος, ἐποχουμένων ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἁμαξῶν τῶν ἀρχηγῶν, ἐκινήθη πρὸς τοὺς Παρισίους ἐν μέσῳ ἀκαταπαύστων φωνῶν καὶ ὠρυγῶν καὶ οὕτω ἔφθασε μέχρι τῆς κατοικίας τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας (εἰς Palais Royal), ὅστις εὐμενὴς καὶ περιχαρὴς ἐδέξατο τοὺς ἐξ ἀληθοῦς ὑπὲρ αὐτοῦ στρατείας ἐπανακάμψαντας καὶ εἰς αὐτὸν τὰς ἁμάξας παραδιδόντας διαδηλωτάς. Καὶ οὕτω ἔληξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐκπεμφθεῖσα κατὰ τοῦ Ῥαμβουιλλὲ στρατεία.

Ὁ Κάρολος, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν μικρὸν τοῦ Χερβούργου ἀπέχου

σαν πόλιν Valognes, διέτριψεν ἐνταῦθα δύο ἡμέρας ἑωσοῦ παρασκευασθῶσιν ἐν Χερβούργῳ τὰ πλοῖα τὰ μέλλοντα νὰ φέρωσι τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἀκτήν, ἐνταῦθα δὲ ἀπέλυσε τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ σωματοφύλακας. Συγκινητικὸς ἦτο ὁ ἀποχωρισμὸς τούτων ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτῶν. Πάντες οἱ λόχοι παρέδωκαν τὰς σημαίας αὐτῶν (τὰς λευκὰς σημαίας τῶν Βουρβώνων τὰς ἀντικατα-

Ὁ Λαφαγέττος

σταθείσας ἤδη ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῶν τριχρόων). Ὁ βασιλεὺς δεχόμενος αὐτὰς εἶπε: «Λαμβάνω τὰς σημαίας ταύτας, τὰς ὁποίας τὸ *παιδίον* τοῦτο (ὁ Ἐρρῖκος, ὃν ἐδείκνυε ταῦτα λέγων) θέλει ποτὲ ἀποδώσει ὑμῖν. Τὰ ὀνόματα πάντων τῶν μελῶν τῆς σωματοφυλακῆς μέλλουσι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας μου, πρὸς μαρτύριον τῆς ἐμῆς ἀτυχίας καὶ τῆς παραμυθίας, ἣν εὗρον ἐν τῇ πίστει

ὑμῶν». Πάντες οἱ στρατιῶται καὶ οἱ λοιποὶ παριστάμενοι καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς τῆς πόλεως κατενύγησαν βαθέως καὶ ἀνελύθησαν εἰς δάκρυα ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ βασιλέως. Ἀπαθὴς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν, ἀλλὰ μετὰ συγκινήσεως ἐσωτερικῆς ἤκουσε τοὺς λόγους τούτους ὁ μικρὸς Ἐρρῖκος, εἰς οὗ τὴν τρυφερὰν ψυχὴν βαθύτατα ἐνεχαράχθησαν οἱ περὶ τῆς λευκῆς σημαίας λόγοι τοῦ ἀτυχοῦς πάππου καὶ κατέστησαν αὐτὸν οὕτω πιστὸν εἰς τὴν σημαίαν ταύτην, ὥστε χάριν αὐτῆς μετὰ 43 ἔτη ἐθυσίασε τὸν Γαλλικὸν θρόνον. Εἰς Χερβοῦργον φθὰς ὁ Κάρολος ἐπέβη Ἀμερικανικοῦ τινος πλοίου καὶ ἀπεχαιρέτισε τὴν Γαλλίαν, ἣν οὐδέποτε πλέον ἔμελλε νὰ ἴδῃ διὰ τῶν ἑξῆς, ὡς λέγεται, λέξεων: «Καταλείπω τὴν Γαλλίαν ἄκων. Εὔχομαι νὰ ἦναι εὐτυχής. Ἀλλ' ἐγὼ ἐστερούμην τοῦ πρὸς τοῦτο ἀναγκαίου μέσου, τῆς αὐστηρότητος. Ἡ Γαλλία δεῖται χειρὸς σιδηρᾶς». Οὐχὶ μετ' ἀπαθείας καὶ ἀταραξίας ἀπεχαιρέτισε τὴν Γαλλίαν ἡ δούκισσα τῆς Ἀγγολεσμίας, ἐν πολλῷ δὲ μείζονι θλίψει καὶ μετὰ δακρύων ἀπεχωρίζετο τῆς χώρας, ἣν τέως ἐθεώρει καὶ ἤλπιζεν ὡς στάδιον τῆς φιλοδοξίας της, ἡ δούκισσα Βερρύ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπεδέξαντο τὸν Κάρολον (ἀποβάντα εἰς Πόρτσμουθ τῇ 5/17 Αὐγούστου) ὡς ἁπλοῦν ἰδιώτην. Ὁ λαὸς μάλιστα ὁ Ἀγγλικὸς ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ ψευδοῦς ὀνόματος τῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας ἀνακηρυχθείσης ἐλευθερίας παρεξετράπη εἰς διαδηλώσεις ἀσυνήθεις πρὸς τὸν Ἀγγλικὸν χαρακτῆρα καὶ πρὸς τὸ αἴσθημα τοῦ σεβασμοῦ τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν δυστυχίαν πεπτωκότος μεγαλείου. Ἅπασα ἡ προκυμαία τῆς πόλεως ἦτο πεπληρωμένη θεατῶν φερόντων πρὸς ἐμπαιγμὸν τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως σημαίας καὶ ἐθνόσημα καὶ ταινίας τρίχρους. Ἐδηλώθη δὲ συγχρόνως τῷ Καρόλῳ ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὅτι ἔμελλε νὰ διατρίψῃ ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης. Μετ' ὀλίγον ὁ Κάρολος καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ μετέβησαν εἰς πύργον τινὰ ἐν τῇ κομητείᾳ Dorsertschire, εἶτα δὲ εἰς Σκωτίαν, ἔνθα ἐγκατεστάθησαν ἐν τῷ ἀρχαίῳ πύργῳ Χόλυρουδ (Holyrood) πλησίον τοῦ Ἐδιμβούργου, ἐν ᾧ εἶχε διατρίψει ὁ Κάρολος καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρώτης ἐξορίας καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐδάφους διαμονῆς. Μετὰ δύο ἔτη (1832) ὁ Κάρολος κατέλιπε τὴν Ἀγγλίαν καὶ μεταβὰς εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην τὸ μὲν πρῶτον ἔμεινεν ἐν Πράγᾳ, εἶτα δὲ ἐν Γοιρτζίῳ (Görtz) τῆς Αὐστρίας, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τῷ ἔτει 1836

(25/6 Νοεμβρίου) ἐν ἡλικίᾳ 79 ἐτῶν. Τὸν πατέρα ἠκολούθησεν εἰς τὸν τάφον μετὰ 8 ἔτη καὶ ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας (1844).

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος ἑνὸς τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀτυχεστάτων βασιλέων τῆς Γαλλίας, τοῦ ἐσχάτου τῶν ἐν Γαλλίᾳ βασιλευσάντων ἐγγόνων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία, μεθ' ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, ἐξωτερικῶς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ εὐεργετικωτάτων τῇ ἀνθρωπότητι, τοῦ βασιλέως τοῦ καταλύσαντος τὸ πειρατικὸν κράτος τοῦ Ἀλγερίου, τοῦ πέμψαντος τὸν ναύαρχον Δεριγνὺ εἰς Ναυαρῖνον καὶ τὸν στρατάρχην Μαιζὼν εἰς Πελοπόννησον πρὸς σωτηρίαν καὶ ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπανέλθωμεν νῦν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰ ἐν Παρισίοις.

Τὸ νέον πολίτευμα. — Ὁ δολίως ἐκβιάσας παρὰ τοῦ Καρόλου τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας παραίτησιν καὶ ἥκιστα ἱπποτικῶς ἀναγκάσας αὐτὸν εἰς φυγὴν ἀπὸ τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος Φίλιππος, τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν ἐξέπεμπε τὸν Παρισιανὸν ὄχλον ἐναντίον τοῦ βασιλέως εἰς Ῥαμβουιλλέ, συνεκάλεσε νῦν τὸ πρῶτον ἐπισήμως ἀμφοτέρας τὰς βουλὰς καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων τὰ κατὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Καρόλου ὡς καὶ τοῦ δουκὸς Ἀγγολεσμίας, χωρὶς νὰ προσθέσῃ ὅτι ἡ διπλῆ αὕτη παραίτησις ἐγένετο ῥητῶς χάριν τοῦ Ἑρρίκου. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἑρρίκου οὐδ' ἐμνημονεύθη ἐν ταῖς ἀνακοινώσεσι τοῦ δουκὸς καὶ ἐν ταῖς γενομέναις συζητήσεσι τῆς βουλῆς τῆς συγκειμένης σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν φίλων καὶ θιασωτῶν τοῦ δουκός. Καὶ οὕτω ἐκηρύχθη μὲν ὁ θρόνος ὁ βασιλικὸς τῆς Γαλλίας χηρεύων ἕνεκα τῆς παραιτήσεως τοῦ Καρόλου, ὡς βασιλεὺς δὲ νόμιμος καὶ κτήτωρ αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη σιωπηλῶς ὁ κατέχων ἤδη τὴν ἐξουσίαν Λουδοβῖκος Φίλιππος. Οἱ φιλελευθερώτατοι τῶν βουλευτῶν ἐζήτουν νῦν ἵνα ὡς δόγμα θεμελιῶδες τῆς νέας βασιλείας ἀνακηρυχθῇ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οἱ φίλοι τοῦ δουκὸς (ἰδίως ὁ Dupin) κατώρθωσαν νὰ ματαιώσωσι τὴν ἀνακήρυξιν καὶ ἀναγραφὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης, λέγοντες ὅτι τὸ δόγμα τοῦτο ὑφίστατο ἤδη καὶ ἡ ἐπίσημος ἀνακήρυξις ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν ὅτι ἡ βουλὴ ἔδιδεν εἰς τὸ ἔθνος δικαίωμα, ὅπερ κέκτηται τοῦτο. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη αἰτιολογία ἦτο πλημμελὴς καὶ ψευδὴς ἀφοῦ κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ 1814-1815 δὲν ἀνεκηρύχθη ἡ ἀρχὴ αὕτη, ὁ δὲ Χάρτης τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ', ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον ἐθορύβουν οἱ φίλοι τοῦ δουκός, ἐκήρυσσε ῥητῶς ὅτι τὸ *κῦρος*

(autorité) ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ βασιλέως (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 82).

Ἀφοῦ οὕτω ἐματαιώθη ἡ ἀνακήρυξις τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς, ἡ βουλὴ ἐψηφίσατο σειρὰν διακηρύξεων, δι' ὧν ἐτροποποιεῖτο τὸ σύνταγμα καὶ αἵτινες ἀπετέλουν οὕτως εἰπεῖν τὴν νέαν συνθήκην μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς νέας βασιλείας. Αἱ κυριώταται τῶν διακηρύξεων ἦσαν αἱ ἑξῆς: 1) Ὁ θρόνος χηρεύει, καὶ ὁ ἀρχαιότερος κλάδος τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου παρῃτήθη τὴν ἀρχὴν νόμῳ μὲν διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ Καρόλου Ι' καὶ τοῦ Δελφίνου, ἔργῳ δὲ διὰ τῆς τούτων *απομακρύνσεως* (1) ἀπὸ τῆς Γαλλίας. 2) Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι προνομιοῦχος ἐν Γαλλίᾳ ἐκκλησία. 3) Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου εἶναι ἀπεριόριστος. 4) Ὁ νέος βασιλεὺς δὲν ἔχει δικαίωμα ἀρνησικυρίας. 5) Οὐδέποτε δύναται οὗτος νὰ συστήσῃ ἰδιαιτέρας ἐπιτροπείας παρακωλυούσας τὰ ἔργα τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. 6) Οὐδέποτε δύναται ὁ βασιλεὺς νὰ ἔχῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ μισθίους Ἑλβετούς. 7) Πᾶς Γάλλος εἶναι ἐκλογεὺς ἅμα συμπληρώσας τὸ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐκλεκτὸς δέ, ὅταν συμπληρώσῃ τὸ 30. Καταργοῦνται αἱ ἔμμεσοι ἐκλογαὶ καὶ οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται ἐπὶ 5 ἔτη. 8) Πάντες οἱ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ι' διορισθέντες *ὁμότιμοι* παύονται τοῦ ἀξιώματος τούτου. Τοῦ λοιποῦ αἱ συνεδριάσεις τῆς βουλῆς τῶν ὁμοτίμων γίνονται δημοσίᾳ (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 83). 9) Τὸ δικαίωμα τοῦ προτείνειν νόμους ἔχει καὶ ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων, ὅπως ὁ βασιλεύς. 10) Ὁ βασιλεὺς φέρει τὴν προσωνυμίαν τοῦ «βασιλέως τῶν Γάλλων» (2). 11) Ἡ λευκὴ σημαία καταργεῖται ἀντικαθισταμένη διὰ τῆς τρίχρου.

Ἀφοῦ ἐγένοντο αἱ διακηρύξεις αὗται, ἡ βουλὴ διὰ ψήφων 219 ἐξελέξατο τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον «βασιλέα τῶν Γάλλων» ἐπὶ τοῖς ἐν ταῖς διακηρύξεσι διαλαμβανομένοις ὅροις. Τρεῖς καὶ τριάκοντα ψῆφοι ἐδόθησαν κατὰ τῆς ἐκλογῆς, τριάκοντα δὲ ἐννέα βουλευταὶ ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας. Μετὰ τοῦτο δὲ πάντες οἱ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ψηφίσαντες βουλευταὶ μετέβησαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ δουκός,

(1) Τὸ *ἔργῳ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως* προσετέθη σατανικώτατα, ἵνα ἐν τοῖς παραιτησαμένοις τὴν ἀρχὴν περιληφθῇ πλαγίως καὶ λεληθότως καὶ ὁ Ἐρρῖκος, τοῦ ὁποίου ἄλλως οὐδεμία ἐγένετο μνεία, οὐδεμία δ' ἐρρήθη λέξις περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ.

(2) Τοῦτο ἐγένετο, ἵνα δοθῇ δημοκρατικώτερος τύπος καὶ σημασία εἰς τὴν προσωνυμίαν. Διότι ἡ προσωνυμία *βασιλεὺς τῆς Γαλλίας* ὑπονοεῖ κυριότητα ἐπὶ τῆς χώρας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ὁ Ναπολέων ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν τοῦ *αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων*.

ἔνθα ἱστάμενος οὗτος ὄρθιος ἤκουσε παρὰ τοῦ Λαφὶτ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῇ βουλῇ γενομένων. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος προσεποιήθη ὅτι ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος προσεχώρει εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόφασιν τῆς βουλῆς καὶ ὅτι οὐχὶ ἄνευ τινὸς λύπης καὶ ἀδημονίας ἔμελλε νὰ καταλίπῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ βίου, ἀλλ' ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἐπιτακτικὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. Ταῦτα εἰπὼν περιεπτύξατο τὸν Λαφὶτ καὶ ἐξελθὼν εἰς τὸν ἐξώστην ἱστάμενος ἐνταῦθα μεταξὺ τοῦ Λαφὶτ καὶ τοῦ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ παρευρισκομένου Λαφαγέττου ἐθεάθη ὑπὸ τοῦ κάτωθι ἱσταμένου πλήθους, ὅπερ νῦν τὸ πρῶτον ἀνευφήμησεν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Οὕτω ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ ἀνάρρησις τοῦ δουκὸς ὡς βασιλέως ἐγένετο μόνον ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων χωρὶς νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐπίσημον πρᾶξιν ἡ βουλὴ τῶν ὁμοτίμων. Ἀλλὰ ταύτης ἡ γοητεία, μεθ' ὅλην τὴν φιλελευθέραν αὐτῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου πολιτείαν, εἶχεν ἐκπέσει πολὺ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἀπὸ τῆς προτεραίας αὐτῆς τῆς ἀναρρήσεως τοῦ δουκὸς συχναὶ ἠκούοντο φωναὶ κατὰ τὰς ὁδούς: «Κάτω οἱ ὁμότιμοι!». Ὑπῆρχον δὲ πλεῖστοι ἔν τε τοῖς βουλευτικοῖς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πολιτικοῖς κύκλοις οἱ ζητοῦντες τὴν κατάργησιν τῆς βουλῆς ταύτης. Ἀλλὰ τὴν κατὰ τῶν ὁμοτίμων ἐξεγερθεῖσαν ταύτην θύελλαν ἀπεσόβησεν ὁ Γκιζῶτος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν περίφημον συνεδρίαν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων (26/7 Αὐγούστου) προτείνας ἀντὶ διαλύσεως τὴν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὁμοτίμων ἀπάλειψιν τῶν ὀνομάτων πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ι' διορισθέντων εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Καὶ ὁ νέος δὲ βασιλεὺς ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν διατήρησιν τῆς ἄνω βουλῆς θεωρῶν αὐτὴν καὶ ἐσωτερικῶς διὰ τὴν Γαλλίαν ἀναγκαίαν συντηρητικὴν δύναμιν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν τῆς πολιτείας τάσεων καὶ ῥοπῶν, καὶ ἐξωτερικῶς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ὡς ἔνδειξιν τοῦ συντηρητικοῦ δῆθεν χαρακτῆρος τῆς ἐπελθούσης πολιτειακῆς μεταβολῆς. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὁμότιμοι μετὰ πολλῆς προθυμίας ἔσπευσαν νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὸν νέον βασιλέα καὶ πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων. Ὁπότε ἠγγέλθησαν εἰς αὐτὴν τὰ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ὡς τετελεσμένα γεγονότα, μόνος ὁ Σατωβριάνδος, μένων πιστὸς εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ, καίτοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἦτο σφόδρα ἀντιπολιτευόμενος πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Καρόλου Ι',

ὑπερήσπισε μετὰ πολλοῦ σθένους τὰ δικαιώματα τοῦ δουκὸς τοῦ Βορδὼ καὶ λίαν εὐγλώττως στιγματίσας τὴν δειλὴν καὶ ἄνανδρον διαγωγὴν τῆς πλειονοψηφίας τῶν συναδέλφων αὐτοῦ προεῖπε τὴν πτῶσιν τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἴκου ἐκ τοῦ θρόνου, εἰς ὃν παρεισέφρησεν. Ἀλλ' ἐννεακαίδεκα μόνον τῶν ὁμοτίμων ἐψήφισαν μετὰ τοῦ Σατωβριάνδου κατὰ τῆς νομιμότητος τῶν γενομένων, ὀγδοήκοντα δὲ καὶ ἐννέα ἔδωκαν ψῆφον ἐπιδοκιμασίας, τινὲς δὲ καὶ ὅλως ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας. Προσχωρησάσης οὕτω καὶ τῆς ἄνω βουλῆς (27/8 Αὐγούστου) εἰς τὰ ἀποφασισθέντα καὶ ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ἐπαύριον (28/9 Αὐγούστου) ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἐνθρόνισις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου τελεσθεῖσα ἐν τῷ Palais Royal. Ἐνταῦθα συνῆλθον ἀμφότεραι αἱ βουλαὶ περὶ τὸν διὰ τριχρόων σημαιῶν κεκοσμημένον καὶ διὰ τὸν νέον βασιλέα παρεσκευασμένον θρόνον. Ὁ Καζιμὶρ Περιὲ ἀνέγνω τὴν διακήρυξιν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων (τῆς 26/7 Αὐγούστου), ἐκ μέρους δὲ τῆς ἄνω βουλῆς ὁ βαρὼν Πασκιὲ ἐκήρυξε τὴν προσχώρησιν τῆς βουλῆς ταύτης εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν διακήρυξιν. Ἐπὶ τούτῳ ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐκήρυξεν ὅτι ἀποδέχεται τοὺς ἐν τῇ διακηρύξει ἐκείνῃ ὅρους καὶ ὤμοσε πίστιν εἰς τὸ νέον σύνταγμα, μεθ' ὃ ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ἐν μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τῶν παρισταμένων ἐπανέλαβεν ὅ,τι εἶχεν ἤδη εἰπεῖ τοῖς βουλευταῖς κατὰ τὴν 26/7 Αὐγούστου. «Ἐπεθύμουν ζωηρῶς, εἶπε, μηδέποτε νὰ ἀνέλθω εἰς τὸν θρόνον, ἀλλ' αἱ βουλαὶ ἐθεώρησαν ἀναγκαίαν τὴν ἄνοδόν μου καὶ εἶδον ἐν ταύτῃ ἐγγύησιν τῆς τε δημοσίου ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοσίας τάξεως». Οὕτως ἐπερατώθη ὁριστικῶς ἡ περίοδος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἤρξατο ἡ περίοδος συνταγματικοῦ βίου ὑπὸ «πολίτην βασιλέα καὶ κοινοβουλευτικὴν πολιτείαν».

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἦτο ἀποτέλεσμα πολλῶν αἰτίων, ἐν οἷς ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ὑπὲρ φιλελευθέρων θεσμῶν ἀγὼν δὲν ἦτο ἐκ τῶν πρώτιστα δρώντων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μεγάλη κοινοβουλευτικὴ πάλη τῶν εὐγλώττων συνηγόρων τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῆς ἄκρας βασιλόφρονος μερίδος διαπραττομένης κυβερνητικῆς καταπιέσεως συνετέλεσεν ἐμμέσως εἰς τὸ νὰ κλονηθῇ ὁ θρόνος τῆς νομιμόφρονος βασιλείας. Ἀλλ' οἱ ἀληθεῖς ἡγέται τῆς φιλελευθέρας μερίδος δὲν ἦσαν οἱ πρωτουργοὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἄνδρες δὲ ὑπέροχον θέσιν ἔχοντες ἐν ταῖς τάξεσι τῶν φιλελευθέρων, οἷος ὁ Καζιμὶρ Περιέ, δὲν

ἤθελον νὰ καταλίπωσι, καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ἔδαφος τῆς νομίμου ἐνεργείας. Τὰ ἀμέσως ἐπενεγκόντα τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου τοῦ Καρόλου Ι' αἴτια ἦσαν ἡ ἀτυχὴς ἐκλογὴ τοῦ ὑπουργείου τοῦ διαδεξαμένου τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιάκ, ἡ παντελὴς ἀνικανότης τοῦ Πολινιάκ, ἡ ἀβουλία καὶ ἀτολμία τοῦ ὑπουργείου τούτου καὶ αὐτοῦ τοῦ Καρόλου ἐν τῇ κρισίμῳ ὥρᾳ, ἡ δημοσιογραφικὴ ἀκολασία, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ πρὸ πάντων ἡ ἄπιστος καὶ δολία πολιτεία τοῦ δουκὸς Αὐρηλίας. Καὶ ὁ χαρακτὴρ δὲ αὐτὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὰ παραγαγόντα αὐτὴν αἴτια. Οὔτε ἐκ τῶν προτέρων οὔτε ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου εἶχε χαρακτῆρα μεγάλου ἐθνικοῦ κινήματος. Ἦτο ἐκ τῶν συνήθων ἐν τῇ Γαλλικῇ πρωτευούσῃ στάσεων ἐνισχυθεῖσα καὶ νικήσασα ἐν Παρισίοις, δι' οὓς εἴπομεν λόγους, καὶ ἐκ Παρισίων ἐπιβληθεῖσα εἰς τὴν λοιπὴν Γαλλίαν ὡς τετελεσμένον γεγονός. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν ταῖς ἐπαρχίας δὲν προεκάλεσε διαμαρτύρησιν, μόνον δὲ ἐν ὀλίγοις τόποις, ὡς ἐν Βανδέᾳ, ἐγένοντό τινα κινήματα ἄνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων. Ἀλλ' ἡ σιωπηλὴ προσχώρησις τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς πρωτευούσης ἐνεργούμενα δὲν παρέχει εἰς τὸ γεγονὸς χαρακτῆρα ἐθνικοῦ κινήματος καθολικοῦ. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως δημιουργηθὲν πολιτικὸν οἰκοδόμημα *ἐπεβλήθη*, ὅπως ἡ ἐπανάστασις αὐτή, εἰς τὴν λοιπὴν Γαλλίαν, ἀφοῦ δὲν ἐδόθη εἰς τὸ ἔθνος εὐκαιρία ἵνα δι' ἐθνικῆς συνόδου ἐπιδοκιμάσῃ τὰ γενόμενα ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ συντάξῃ νέαν διὰ τὸ ἔθνος πολιτείαν. Ἀντὶ συντακτικῆς συνόδου μόνον βουλή, καὶ μάλιστα μερὶς βουλῆς διαλυθείσης ἤδη ὑπὸ τοῦ νομίμου ἄρχοντος καὶ μὴ ὑφισταμένη νομίμως, σφετερισαμένη δικαίωμα μὴ ἀνῆκον αὐτῇ νομίμως, συνέταξε τὸ νέον πολίτευμα καὶ ἐξελέξατο βασιλέα ἄνδρα μὴ ἔχοντα ἔτι ἐκ γένους τὸ δικαίωμα τοῦτο, μὴ λαβόντα δ' αὐτὸ παρὰ τοῦ ἔθνους δι' ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας τὴν προσήκουσαν πρὸς τοῦτο ἐξουσίαν περιβαλλομένης.

Τὸ πολίτευμα τὸ οὕτω συνταχθέν, μεθ' ὅλας τὰς ὡραίας διακηρύξεις τῆς συνταξάσης αὐτὸ βουλῆς καὶ μεθ' ὅλας τὰς κατ' ἐπίφασιν λαμπρὰς περὶ κοινοβουλευτικῆς πολιτείας πολιτικὰς θεωρίας, ἦτο κατὰ βάθος πολιτεία συνταγματικὴ τοῦ χειρίστου εἴδους. Ἡ εὐφήμως «κοινοβουλευτική»(1) παρ' ἡμῶν καλουμένη αὕτη πολιτεία, οὖσα δὲ κατ'

(1) Κοινοβουλευτικὴν πολιτείαν δυνάμεθα ὀρθότερον νὰ καλέσωμεν πᾶσαν πολιτείαν, ἐν ᾗ ὁ λαὸς διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ ἔν τινι μέτρῳ μετέχει τῆς διευθύνσεως τῶν

οὐσίαν βουλευτοκρατία, ὡς καλεῖται συνήθως παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις (parlementarisme), εἶναι πολίτευμα νόθον καὶ κίβδηλον καταστρέφον ἔργῳ τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν διὰ τῶν αἰθερίων περὶ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας θεωριῶν, ἐπιβουλεῦον δὲ τῇ γνησίᾳ δημοκρατίᾳ διὰ τοῦ τερατώδους συνδυασμοῦ τῆς μοναρχίας μετὰ τῆς δημοκρατίας, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου πραγματικὸν εἶναι ἡ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ δῆθεν ἄσκησις τῆς ἐξουσίας τοῦ λαοῦ ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ κοινοβουλίου, καθισταμένης τῆς βασιλείας λόγῳ μὲν ἀνευθύνου, πράγματι δὲ *ὑπευθύνου* ὀργάνου τῆς τοιαύτης *ἀνευθύνου* βουλευτικῆς ἀπολυταρχίας τῆς καταντώσης πολλάκις εἰς ὀχλοκρατικὴν δικτατωρίαν. Καὶ ἡ τοιαύτη διὰ σοφιστικῶν θεωριῶν καθιέρωσις κιβδήλου μοναρχικῆς καὶ δημοκρατικῆς πολιτείας οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς μεγάλας ἀρχὰς τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἡ ἀληθὴς καὶ ὑγιὴς κοινοβουλευτικὴ πολιτεία ἄριστα δύναται νὰ συνδυασθῇ μετὰ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς μοναρχίας, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ καταντήσῃ εἰς τὴν βουλευτοκρατίαν τὴν νοθεύουσαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑγιεῖς θεσμοὺς τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Πόσον ὀλίγον κατὰ θεωρίαν ἔχουσι δίκαιον οἱ τὴν *βουλευτοκρατίαν* θεωροῦντες ὡς τὴν τελειοτάτην ἀνάπτυξιν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἄλλῃ περιστάσει. Ἀλλά, πλὴν τῆς θεωρίας, τὸ πρακτικῶς φαῦλον καὶ σαπρὸν τῆς τοιαύτης πολιτείας ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐδαμοῦ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς πολιτείας ἐμεγαλούργησε πολιτικῶς. Οἱ δ' ἐπαγόμενοι τὴν Ἀγγλικὴν πολιτείαν ὡς παράδειγμα τοῦ τοιούτου δῆθεν κοινοβουλευτικοῦ ἰδεώδους παραλογίζονται ἢ σοφιστεύουσι συγχέοντες τὰ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν ὅμοια φαινόμενα πρὸς τὰς πάνυ διαφόρους ἀρχάς, ἐξ ὧν κατὰ σύμπτωσιν προῆλθεν ἡ ὁμοιότης ἐκείνη, συγχέοντες δηλονότι τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν τὴν δι' αἰώνων ἐξ ἱστορικῶν αἰτίων προελθοῦσαν πρὸς τὰς ἀφῃρημένας πολιτικὰς θεωρίας τὰς ἀποτελούσας τὴν βάσιν τῆς νῦν ἔν τισιν Εὐρωπαϊκαῖς χώραις ἐπικρατούσης *βουλευτοκρατίας*. Ἡ Ἀγγλικὴ πολιτεία οὐδέποτε καθιέρωσεν ὡς δόγμα πολιτικὸν τὴν ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τῆς βουλευτοκρατίας ὡς κοινοβουλευτικὴν πολιτείαν χαρακτηριζομένην ἀπολυταρχίαν τῆς βουλευτικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ καθιερώθη ὡς δόγμα

κοινῶν, καὶ ἂν ἔτι ἡ ἀντιπροσωπεία αὕτη δὲν σφετερίζεται διὰ τῶν κοινοβουλευτικῶν καλουμένων κυβερνήσεων πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν.

πολιτικὸν ἡ βουλευτοκρατία. Καὶ αὐτὴ ἡ συντακτικὴ συνέλευσις τῆς Γαλλίας ἡ τὸ 1790 καθιερώσασα τὸ φιλοσοφικὸν ἰδεῶδες τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας δὲν καθιέρωσε τὴν βουλευτοκρατίαν. Καὶ οὐδαμοῦ οὐδεμία ἄλλη συντακτικὴ σύνοδος, οὐδ' ἐν Γαλλίᾳ οὐδ' ἐν Ἑλλάδι, καθιέρωσεν ὡς δόγμα πολιτικὸν ὅτι ἡ ἑκάστοτε πλειονοψηφοῦσα ἐν ταῖς ἐθνικαῖς ἀντιπροσωπείαις βουλευτικὴ μερὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾷ αὐτὴ τὸ κράτος. Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ τοιοῦτον ὡς λογικὴ ἀκολουθία τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς πολιτείας καθιερώθη σιωπηλῶς ἐν τοῖς πράγμασιν, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, δύναται πάνυ λογικῶς ν' ἀντιταχθῇ ὅτι ἡ βουλευτοκρατία εἶναι παραφυὰς τῆς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐν ταῖς παρεκτροπαῖς ἐκ τῶν ἀληθῶν ἀρχῶν τῆς ἀληθοῦς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας. Ἀλλὰ περὶ τούτων κάλλιον νὰ λαλήσωμεν ἐν τοῖς περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου.

Δι' ἅπαντας τοὺς ἐκτεθέντας λόγους ἡ ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως ἱδρυθεῖσα τάξις τῶν πραγμάτων ἦτο ἀσθενὴς καὶ ἐπισφαλὴς μέλλουσα νὰ καταρρεύσῃ ἐν τῷ πρώτῳ σοβαρῷ πολιτικῷ κλονισμῷ. Ἦτο τάξις πραγμάτων ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ στιγμιαίας ἀνάγκης. Ὁ Κάρολος ἔπεσεν ἕνεκα ἐρίδων πρὸς τὴν βουλήν, καὶ ἡ νικήτρια βουλευτικὴ μερὶς ἔδει νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ ἑαυτῆς δικαιώματι νίκης καὶ νὰ παραστήσῃ τοῦτο ὡς διεκδίκησιν ἐθνικοῦ δικαιώματος ἀνταξίου τῆς καταλύσεως ἑνὸς θρόνου καὶ μιᾶς δυναστείας. Δημοκρατία δὲν ἦτο σύμφορον νὰ ἱδρυθῇ, δι' οὓς εἴπομεν λόγους ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικούς· ἀλλὰ καὶ ἡ βασιλεία εἶχε καταπέσει. Ἔδει λοιπὸν νὰ ἱδρυθῇ δημοκρατία βασιλικὴ καὶ βασιλεία δημοκρατική, βασιλεία καλουμένη «ὀρθὴ μεσότης (juste milieu)», νὰ ἀναλάβῃ δὲ τὴν ἐξουσίαν «πολίτης βασιλεύς», καθήμενος ἐπὶ θρόνου «δημοτικοῦ περιβεβλημένου ὑπὸ θεσμῶν δημοκρατικῶν». Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ συνέδραμε τῇ ἀνάγκῃ τῶν πραγμάτων ἵνα καθιερωθῇ προσκαίρως τοιαύτη πολιτεία, τοιοῦτος θρόνος καὶ τοιαύτη βασιλεία ἦτο ὁ χαρακτὴρ αὐτὸς τοῦ εἰς τὸν θρόνον κληθέντος ἀνδρὸς καὶ αἱ οἰκογενειακαὶ παραδόσεις τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἴκου, περὶ οὗ ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως.

Ὁ Αὐρηλιανὸς οἶκος. — Ὁ οἶκος, ὁ Αὐρηλιανὸς ἢ Ὀρλεανικὸς ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας κληθείς, εἶναι πλάγιος κλάδος τοῦ Βουρβωνικοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας καταγόμενος ἀπὸ τοῦ ἀδελ-

φοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ Φιλίππου, γενομένου δουκὸς Αὐρηλίας(1) Ὁ τρισέγγονος τοῦ Φιλίππου τούτου Λουδοβῖκος Φίλιππος Ἰωσὴφ εἶναι ὁ περίφημος δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ὁ ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως (ἐγεννήθη τῷ 1747). Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς ἀνήκων εἰς πλάγιον κλάδον τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας κατελήφθη ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς ἀδυναμίας, ὑφ' ἧς καταλαμβάνονται συνήθως ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως καὶ ἐπικειμένης ἀνατροπῆς θρόνου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πλαγίων ἡγεμονικῶν οἴκων, ἐφιέμενοι τῆς ἀρχῆς καὶ ζητοῦντες νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν περίστασιν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐρχόμενοι εἰς σχέσεις οἰκείας πρὸς τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἐπιβουλεύοντες τῷ ἡγεμόνι καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Ὁ μνημονευθεὶς λοιπὸν δοὺξ Αὐρηλίας ἐπιτηδεύων μεγάλην ἀφοσίωσιν πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως συνέπραξεν ἐν ταῖς ἐθνικαῖς συνόδοις τῆς Ἐπαναστάσεως μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς βασιλείας καὶ ἐπιδεικνύμενος μεγάλην ἀγάπην πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκάλεσεν ἑαυτὸν «Πολίτην Ἰσότητα» (Citoyen Égalité)· ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν μάχαιραν τῆς ἐπαναστάσεως φονευθεὶς ἐπὶ τῆς λαιμητόμου (1793). Τὰς ἀδυναμίας, τὰ πάθη, τὰς φιλοδοξίας, εἰρήσθω δὲ καὶ τὰς ἀρχάς, τοῦ δουκὸς τούτου τῆς Αὐρηλίας ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ τῷ 1775 γεννηθεὶς Λουδοβῖκος Φίλιππος. Ὁ κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ (τῷ 1785) τὴν προσωνυμίαν τοῦ δουκὸς τῆς Σάρτρης λαβὼν οὗτος Ὀρλεανίδης πρίγκιψ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, συμφώνως πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς διαγωγήν, ἐγένετο ἐπαναστατικός. Τῷ 1790 τὸ δέκατον πέμπτον τῆς ἡλικίας ἔτος συμπληρώσας κατετάχθη εἰς τὸν διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως δημιουργηθέντα τότε στρατὸν τῆς ἐθνοφυλακῆς, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο καὶ μέλος τοῦ συλλαλητηρίου τῶν Ἰακωβίνων, κατὰ τὰ ἔτη δὲ 1792-1793 ἐπολέμησε ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας πολέμῳ, διακριθεὶς ἰδίως ἐν τῇ Ἰεμάππῃ (ἴδ. σελ. 60). Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Δυμουριὲ νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτὸν τῷ 1793 εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ἀπέτυχε, καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐπήνεγκε τὴν εἰς Αὐστρίαν μετὰ τοῦ Δυμουριὲ αὐτομόλησιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 1814 ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἔζησεν ἐν ἐξορίᾳ περιηγούμενος

(1) Καὶ οἱ προγενέστεροι οἶκοι τῶν δουκῶν τῆς Αὐρηλίας κατήγοντο πάντοτε ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἀποτελοῦντες πλαγίους κλάδους τῆς οἰκογενείας ταύτης.

τὴν Βόρειον Ἀμερικήν, διέτριψε δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Σικελίᾳ, ἔνθα τῷ 1809 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου Α´ Μαρίαν Ἀμαλίαν. Ἡ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Γαλλίαν ἱστορία αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1814 ἐν κεφαλαίῳ εἶναι ἤδη ἡμῖν γνωστὴ ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐκτεθείσης ἱστορίας τῆς Γαλλίας.

Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἀπέναντι τῆς ἐν Γαλλίᾳ μεταβολῆς. — Αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης καὶ μάλιστα αἱ τρεῖς μεγάλαι ἠπειρωτικαὶ μοναρχίαι ἐθορυβήθησαν σφόδρα ἕνεκα τῶν ἐν Γαλλίᾳ γενομένων. Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τοὐναντίον ἔδειξεν εὐμενεστέρας διαθέσεις πρὸς τὸν νέον βασιλικὸν οἶκον καὶ προὐθυμήθη ν' ἀναγνωρίσῃ πρώτη τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον. Εἰς τοῦτο δὲ συνήργησε πολὺ ὁ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὡς πρεσβευτὴς πεμφθεὶς γηραιὸς πολιτικὸς Ταλλεϋράνδος, ὅστις ἀφοῦ ὡς ἐπίσκοπος ὑπηρέτησε τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἶτα δὲ τῇ Ἐπαναστάσει, τῷ Ναπολέοντι καὶ τῇ Παλινορθώσει, ἔκλεισε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἴκου διατελέσας ἀντιπρόσωπος τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ αὐλῇ μέχρι τοῦ 1835 (1). Ὁ Ταλλεϋράνδος δὲ ὡς εἴπομεν, ἐνεθάρρυνε τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον ἐν τῇ πολιτικῇ πορείᾳ, ἣν ἠκολούθησε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου, ἰδίως κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀξιώματος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ βασιλείου. Τὸ διάβημα τῆς Ἀγγλίας ἐμιμήθησαν μετ' ὀλίγον ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἱσπανία ἀναγνωρίσασαι τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐπὶ μίαν στιγμὴν διενοήθη νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Γαλλίαν προσκαλῶν καὶ τοὺς συμμάχους μονάρχας εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως πόλεμον. Ἀλλ' ἐξ ἑνὸς αἱ συμβουλαὶ τοῦ κόμητος Νεσσελρῶδε, ἐξ ἄλλου δὲ ὁ διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Αὐρηλιανῆς μοναρχίας οἴκοθεν διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐπελθὼν κατευνασμὸς τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπέτρεψαν τὸν Τσάρον τοῦ τοιούτου σκοποῦ. Οὐχ ἧττον ἐπί τινα χρόνον διέταξεν οὗτος νὰ κλεισθῶσι πάντες οἱ Ῥωσσικοὶ λι-

(1) Ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ταύτῃ ὁ Ταλλεϋράνδος ὑπέγραψε τὰς τελευταίας τῆς Λονδινείου Συνδιασκέψεως περὶ Ἑλλάδος πράξεις καὶ ἰδίως τὴν σύμβασιν τοῦ Λονδίνου (25/7 Μαΐου 1832) τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, αὐτὸς δὲ ὡς Γάλλος ἀντιπρόσωπος ὑπέγραψε μετὰ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος (ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας) καὶ τοῦ Λίδεν καὶ Ματούστζεβιτζ τὴν ἀπὸ 18/30 Αὐγούστου 1832 πρὸς τοὺς Ἕλληνας προκήρυξιν τῆς Συνδιασκέψεως τὴν ἀγγέλλουσαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὄθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

μένες εἰς τὴν τρίχρουν Γαλλικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ μέτρον ἀνεκλήθη ἅμα ἐπερατώθη εἰρηνικῶς ἡ ἐν Γαλλίᾳ κρίσις. Τέλος δὲ καὶ ὁ Νικόλαος ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχὴν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Χαρακτηριστικώτατος ἐν τούτοις εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐδήλωσε τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην ἐν τῇ πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον ἐπιστολῇ. «Γεγονότα διὰ παντὸς ἀξιοθρήνητα (ἐλέγετο ἐν ταύτῃ) ἔθηκαν τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα εἰς δίλημμα χαλεπόν. Ἡ δὲ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ἔλαβεν ἀπόφασιν, ἥτις μόνη ἐφάνη Αὐτῇ δυναμένη νὰ σώσῃ τὴν Γαλλίαν· δὲν θέλω νὰ δηλώσω τὴν γνώμην μου περὶ τῶν ἐλατηρίων, ἅπερ ὡδήγησαν πρὸς τοῦτο τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα». Τοιοῦτον τέλος καὶ ἔκβασιν ἔλαβεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου.

---

3. Ἐπανάστασις ἐν Βελγίῳ καὶ δημιουργία τοῦ Βελγικοῦ βασιλείου.

Τὰ περὶ τῆς Βελγικῆς καὶ τῆς Ὁλλανδικῆς ἐθνότητος ἱστορικῶς ἐξεταζόμενα. — Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐν Γαλλίᾳ ἐπελθοῦσα πολιτικὴ μεταβολὴ ἐπέδρασεν ἐμμέσως, ἀλλ' ἰσχυρῶς, ἐπὶ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ γειτονικῇ χώρᾳ τοῦ Βελγίου καὶ ἐπέσπευσε τὴν ἀπὸ πολλοῦ παρασκευαζομένην ἐνταῦθα ἐθνικὴν κίνησιν, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ χωρισμὸς τοῦ Βελγίου ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐν Γαλλίᾳ μεταβολῆς ἦτο ἔμμεσος ἐνταῦθα, διότι ἡ ἐν Βελγίῳ ἐπανάστασις εἶχε κυρίως χαρακτῆρα μᾶλλον ἐθνικὸν ἢ πολιτικόν. Κυρίως εἰπεῖν ἐν τῷ Βελγίῳ δὲν ὑπῆρχεν ἐθνικότης Βελγικὴ ἔχουσα σαφῆ καὶ ἰσχυρὰν συνείδησιν ἑαυτῆς. Τὸ Βέλγιον δὲν κατῳκεῖτο, ὡς ἡ Ὁλλανδία, ὑπὸ μιᾶς μόνης ὁμογενοῦς καὶ συμπαγοῦς ἐθνότητος, ἀλλὰ μέρος μὲν τῶν κατοίκων, τὸ ἀριθμητικῶς ὑπέρτερον (τὰ $^3/_5$ τοῦ πληθυσμοῦ) ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον οἱ καλούμενοι Φλαμανδοὶ ἢ Βλαῖμοι, καὶ μέρος (τὰ $^2/_5$) οἱ Βαλλόνιοι. Οἱ Φλαμανδοὶ εἰσὶν ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι τοῖς Ὁλλανδοῖς, διακρινόμενοι ἀπ' αὐτῶν κατὰ τὴν γλῶσσαν διὰ μικρῶν διαλεκτικῶν διαφορῶν, καὶ ἀνήκουσι κατ' ἀκολουθίαν, ὁμοῦ μετὰ τῶν Ὁλλανδῶν, εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Γερ-

μανικῶν λαῶν ἀποτελοῦντες ἰδίαν φυλετικὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Οἱ Βαλλόνιοι τοὐναντίον, ὄντες κατὰ μέγα μέρος ἀπόγονοι τῶν ἐκλατινισθέντων Γαλατῶν τῶν οἰκούντων πάλαι τὴν χώραν, εἰσὶν ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι τοῖς Γάλλοις. Αἱ νῦν ὑπὸ τῶν Ὀλλανδῶν καὶ Φλαμανδῶν καὶ τῶν Βαλλονίων κατοίκων τοῦ Βελγίου οἰκούμεναι χῶραι τῶν βασιλείων τῆς Ὀλλανδίας καὶ τοῦ Βελγίου, αἱ καλούμεναι ὁμοῦ ἐνίοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ γενικῶς Κάτω Χῶραι ἀπετέλουν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Γερμανικοῦ κράτους τῶν μέσων αἰώνων ἐξαρτήματα τοῦ κράτους τούτου, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΕ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος προσηρτήθησαν εἰς τὸ μέγα Βουργουνδικὸν κράτος τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας Φιλίππου τοῦ Ἀγαθοῦ συνδεόμεναι πάντοτε ἀσθενῶς μετὰ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ὡς φέουδα τοῦ κράτους τούτου. Ὁπότε δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος διελύθη τὸ Βουργουνδικὸν κράτος, αἱ χῶραι αὗται ἐγένοντο κληρονομικὴ κτῆσις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, θεωρούμεναι πάντοτε φέουδα τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ χῶραι Γερμανικαί, ὡς οἰκούμεναι τὸ πλεῖστον ὑπὸ λαῶν Γερμανικῶν τὴν καταγωγὴν μὴ ἐχόντων ἔτι συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐθνότητος. Ὁπότε δὲ ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙϚ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος τὸ μέγα Ἀψβουργικὸν κράτος καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος διῃρέθησαν διὰ παντὸς εἰς δύο κλάδους, εἰς τὸν Ἱσπανικὸν καὶ εἰς τὸν Αὐστριακόν, αἱ Κάτω χῶραι περιῆλθον εἰς τὸ Ἱσπανικὸν Ἀψβουργικὸν κράτος καὶ διὰ τῆς δυναστικῆς ἑνώσεως πρὸς τὸ μέγα τοῦτο κράτος κατέστησαν τρόπον τινὰ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους τούτου, ἀπαλλαγεῖσαι οὐχὶ μὲν ἐπισήμως, ἀλλὰ πραγματικῶς, πάσης συναφείας πρὸς τὸ Γερμανικὸν κράτος. Ἡ Ἱσπανικὴ ἀρχὴ καὶ ἡ πίεσις ἐπήνεγκεν ἐν ταῖς Κάτω Χώραις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἐπανάστασιν, ἥτις ἔχουσα ἐν ἀρχῇ χαρακτῆρα ὅλως θρησκευτικὸν προσέλαβεν ὕστερον χαρακτῆρα πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν καὶ ἐδημιούργησεν ἢ μᾶλλον ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ μορφωθῇ ἡ ἐθνότης ἡ Ὀλλανδική. Διότι ἡ ἐπανάστασις, καίπερ ἐν ἀρχῇ φέρουσα χαρακτῆρα γενικὸν καὶ ἐκτεινομένη εἰς ἁπάσας τὰς Κάτω Χώρας, περιωρίσθη βραδύτερον μόνον εἰς τὰς προτεσταντικὰς βορείας χώρας, αἵτινες οὕτω διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ χωρισμοῦ ἐχωρίσθησαν καὶ πολιτικῶς ἀπὸ τῶν νοτίων καθολικῶν διαμερισμάτων τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἀπετέλεσαν κράτος ἴδιον ὀνομασθὲν Ὀλλανδίαν (ἐκ τῆς ἰδίως Ὀλλανδίας καλουμένης χώρας). Ὁ σχηματισμὸς ἰδίου Ὀλλανδικοῦ κράτους προτεσταντικοῦ,

τοῦ ὁποίου τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν καὶ ἡ Ἱσπανία, καὶ τὸ ὁποῖον ἡ Βεστφαλικὴ συνθήκη ἀνεκήρυξεν ὡς κράτος αὐτοτελὲς καὶ παντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ὁλλανδικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν προαγομένην ἐπίρρωσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ὁλλανδῶν. Τοὐναντίον δὲ οἱ ἐν ταῖς νοτίαις χώραις ὁμόφυλοι τοῖς Ὁλλανδοῖς Φλαμανδοὶ τοῦ Βελγίου, ἕνεκα τῆς Καθολικῆς αὐτῶν θρησκείας μείναντες ἡνωμένοι μετὰ τῆς Ἱσπανίας, οὐδεμίαν ἀνέπτυξαν ἐθνικὴν συνείδησιν, καθ' ὅσον μάλιστα σπουδαῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἐν ᾗ ᾤκουν, τὸ ἀριθμητικῶς ἐλαττούμενον τοῦ Φλαμανδικοῦ, ἀλλ' ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ὑπερέχον αὐτοῦ, ἀπετέλουν οἱ ὁμόγλωσσοι τοῖς Γάλλοις Βαλλόνιοι. Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν Βελγίῳ ἐκώλυε φυσικῶς τὴν δημιουργίαν ἰδίας Βελγικῆς ἐθνότητος. Ἡ κατάστασις δ' αὕτη διετηρήθη ἐν Βελγίῳ καὶ ἀφοῦ τῷ 1714 διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ῥαστάδης τὸ Βέλγιον ἐγένετο κτῆσις τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Οὔτε οἱ Ὁλλανδοὶ οὔτε οἱ Γερμανοὶ (ὁ Ἀψβουργικὸς δηλονότι οἶκος) ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Φλαμανδικῆς ἐθνότητος· τοὐναντίον δὲ οἱ Βαλλόνιοι διὰ τῶν ζωηρῶν πρὸς τὴν Γαλλίαν σχέσεων ἀνέπτυξαν τὴν Γαλλικὴν αὐτῶν ἐθνότητα καὶ ὁσημέραι καθίσταντο καὶ πολιτικῶς οἰκειότεροι πρὸς τὸ Γαλλικὸν κράτος. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις κατεκτήσατο στρατιωτικῶς, πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦ 1814 μετὰ τῆς Γαλλίας ἕνωσις, ἀφομοιώσασα τὴν χώραν ἠθικῶς, κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς πρὸς τὴν Γαλλίαν, κατέλιπεν ἐν Βελγίῳ, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1814 δημιουργίαν τοῦ κράτους τῶν Κάτω Χωρῶν, ἰσχυρὰς συμπαθείας πρὸς τὴν Γαλλίαν. Ἡ Γαλλικὴ ἢ Βαλλονιακὴ μειονότης, οἰκοῦσα κυρίως ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἀποτελοῦσα τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην μερίδα τῶν ἀστῶν, οὐδεμίαν ᾐσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὴν μετὰ τῆς Ὁλλανδίας εἰς ἓν κράτος ἕνωσιν. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ Φλαμανδικὴ πλειονότης, καίπερ οὖσα ὁμόφυλος τῆς Ὁλλανδοῖς, μὴ ἔχουσα συνείδησιν ἰσχυρὰν τῆς ἐθνότητος αὐτῆς μηδὲ καλλιεργοῦσα τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς γλῶσσαν, ἀποτελουμένη δὲ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς τοῦ δήμου τάξεως καὶ κατεχομένη καὶ ὑπὸ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καθολικοῦ Κλήρου, ᾐσθάνετο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς προτεστάντας Ὁλλανδούς. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους τὸ ἔργον τῆς

Βιενναίας συνόδου, δημιουργησάσης κράτος τῶν Κάτω Χωρῶν διὰ τῆς πολιτικῆς ἑνώσεως τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Ὁλλανδίας, ἦτο ἀτυχὲς ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἀτυχέστατον ὑπῆρξεν ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ.

Αἱ Κάτω Χῶραι μετὰ τὸ 1815.—Ὑπὸ ἐθνολογικὴν ἔποψιν κρινόμενον τὸ ἔργον τοῦ 1815 δὲν ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ἐπόψεως τοσοῦτον ἄτοπον, ἀφοῦ τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων τοῦ Βελγίου ἦσαν ὁμόφυλοι τοῖς Ὁλλανδοῖς. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν ἤδη, οἱ Φλαμανδοὶ τῆς Ὁλλανδίας δὲν εἶχον ἀνεπτυγμένην συνείδησιν τῆς ἐθνότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς πρὸς τοὺς Ὁλλανδοὺς ὁμοφυλίας αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἡ Ὁλλανδικὴ ἐθνότης δὲν ἀπετέλει τὴν πλειονότητα τῶν κατοίκων τοῦ βασιλείου. Ἐξ ἄλλου οἱ κάτοικοι τοῦ Βελγίου, Βαλλόνιοι καὶ Φλαμανδοί, ἀνεξαρτήτως τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς, ἀπεχωρίζοντο τῶν Ὁλλανδῶν διὰ τῆς διαφορᾶς τῆς θρησκείας, ἡνοῦντο δὲ πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς κοινότητος τῆς θρησκείας καὶ διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ μίσους κατὰ τῆς προτεσταντικῆς πλειονότητος τῶν Ὁλλανδῶν. Πρὸς τούτοις, ὡς ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς διπλωματίας τὸ βασίλειον τῶν Κάτω Χωρῶν ὑπὸ Ὁλλανδικὴν μοναρχικὴν δυναστείαν τῶν Ὀραγγίων, ἦτο μᾶλλον κράτος Ὁλλανδικόν, εἰς ὃ ὑπετάσσοντο οἱ Βέλγαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς Γουλιέλμος Α' ἀντὶ νὰ μετριάσῃ τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν διὰ θεσμῶν ἐσωτερικῶν συνετῶν καὶ διὰ διοργανώσεως τοῦ κράτους ἐπὶ τῇ βάσει ἀπολύτου ἰσονομίας καὶ ἰσηγορίας μεταξὺ Βελγῶν καὶ Ὁλλανδῶν, ἔτι μᾶλλον ἐνέτεινεν αὐτὴν διὰ τοῦ συντάγματος, ὅπερ ἐδόθη εἰς τὸ βασίλειον τῷ 1816. Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο, δι' οὗ παρεχωρεῖτο εἶδός τι ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας ἤτοι βουλῆς ἐθνικῆς φερούσης τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῶν *Γενικῶν Κρατῶν*(1), ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων ἐν ταῖς δυσὶ χώραις (Βελγίῳ καὶ Ὁλλανδίᾳ) προσδιωρίζετο οὐχὶ κατ' ἀναλογίαν ἀπόλυτον τοῦ πληθυσμοῦ· καὶ τὰ 5 ἑκατομμ. τῶν Βελγῶν ἔπεμπον ἀντιπροσώπους τοσούτους, ὅσους καὶ τὰ τρία ἑκατομμ. τῶν Ὁλλανδῶν. Καὶ ἐνῷ ἐν Βελγίῳ εἰς πληθυσμὸν 70 χιλιάδων ἀνελόγει εἷς ἀπεσταλμένος, ἐν Ὁλλανδίᾳ εἷς βουλευτὴς ἀντεπροσώπευε 40 χιλ. Καὶ ἡ διάταξις αὕτη, καίτοι ὑπὸ Ὁλλανδικὴν ἔποψιν κρινομένη ἐφαίνετο δικαία, διότι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν φρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ὁλλανδικοῦ πληθυσμοῦ ἀπέναντι τοῦ

(1) Γενικὰ Κράτη (Staten-Generaal, Generalstaaten, États Généraux) ἐκαλεῖτο ἐν Ὁλλανδίᾳ ἀρχαιότερον τὸ συμβούλιον τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων τάξεων, ὅπερ μετὰ τοῦ Ἐπάρχου ἀπετέλει τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους (ἴδ. Εἰσαγ., σελ. 118).

μείζονος τὸν ἀριθμὸν Βελγικοῦ, οὐχ ἧττον ὑπὸ Βελγικὴν ἔποψιν ἐθεωρεῖτο ἀντιβαίνουσα πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς μεταξὺ τῶν δύο λαῶν ἰσότητος ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτῶν δικαιώμασι. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ σύνταγμα τοῦ 1816 δὲν ἔτυχεν εὐαρέστου ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Βελγικοῦ λαοῦ· τοὐναντίον δὲ ἡ ἐν Βρυξέλλαις συνελθοῦσα τότε ἐθνικὴ σύνοδος ἀπέρριψεν αὐτό. Καὶ ὅμως καὶ οὕτω καθιερωθὲν τὸ σύνταγμα ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν δι' ὅλον τὸ κράτος. Τὴν ἐθνικήν, οὕτως εἰπεῖν, φιλοτιμίαν τῶν Βελγῶν προσέβαλεν ἐπίσης καὶ ἡ κατὰ τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ βασιλέως γενομένη καθιέρωσις τῆς Ὀλλανδικῆς γλώσσης ὡς ἐπισήμου γλώσσης τοῦ κράτους, οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐπίσημον χαρακτῆρα φέρουσιν ἰδιωτικοῖς, οἷον διαθήκαις, συμβολαίοις κτλ. Καὶ τὸ μέτρον τοῦτο ἐξ Ὀλλανδικῆς ἐπόψεως κρινόμενον δὲν ἦτο ἄδικον, διότι τῆς Φλαμανδικῆς γλώσσης ἐλάχιστον διαφερούσης τῆς Ὀλλανδικῆς ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν ἡ Ὀλλανδικὴ ἐθνότης εὑρίσκετο ἐν μεγάλῃ πλειονότητι ἀπέναντι μικρᾶς μειονοψηφίας Γαλλικῆς. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν, οἱ Φλαμανδοὶ δὲν ἐκαλλιέργουν τότε τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν γλῶσσαν· ἡ δὲ Γαλλικὴ γλῶσσα τῶν Βαλλονίων, ἡ λαλουμένη ὑπὸ τῶν πεπολιτισμένων ἀστικῶν τάξεων, ἐθεωρεῖτο ὡς ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν Βελγῶν παραγκωνιζομένη νῦν χάριν τῆς Ὀλλανδικῆς. Πρὸς τούτοις τὸ σύνταγμα τοῦ 1816 ἀφαιροῦν τὴν διοίκησιν τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κλήρου καὶ ὑπάγον αὐτὴν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κράτους ἐφαίνετο προσβάλλον τὰ ἐθνικὰ δικαιώματα τῶν Βελγῶν καὶ ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως, καὶ καθυποτάσσον τὰ πάντα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ὀλλανδῶν. Ἐνῷ δὲ οὕτω ἐξ ἑνὸς ἡ μεγάλην δύναμιν ἐν Βελγίῳ κεκτημένη καὶ ἀσκοῦσα Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ὁ Καθολικὸς Κλῆρος περιήρχοντο εἰς ἐχθρικὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν θέσιν, μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης κληρικῆς μερίδος συνησπίζοντο ἐν τῷ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ πολέμῳ καὶ οἱ φιλελεύθεροι τοῦ Βελγίου. Παρ' ἀμφοτέραις δὲ ταῖς μερίσιν ἰσχυρὰ ἐπεκράτει ἡ πρὸς τὴν Γαλλίαν κλίσις. Διότι ἡ μὲν κληρικὴ μερὶς ἀπέβλεπε πρὸς τὴν ἐν Γαλλίᾳ δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ φιλελευθέρα συνεταύτιζε τὴν τύχην αὐτῆς πρὸς τὴν τῶν Γάλλων φιλελευθέρων· πλεῖστοι δὲ πολιτικοὶ φυγάδες Γάλλοι δημοκρατικοὶ ἢ Βοναπαρτισταὶ διαμένοντες ἐν Βρυξέλλαις, αἵτινες κατέστησαν οὕτω, ὡς ἐκαλοῦντο, «μικροὶ Παρίσιοι», καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τοῦ Βελγίου

διετήρουν πάντοτε ἀκμαίας τὰς πρὸς τὴν Γαλλίαν συμπαθείας καὶ τὸν πόθον τῆς μετ' αὐτῆς ἑνώσεως. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐποίουν ἀμοιβαίως καὶ Βέλγαι πολιτικοὶ ἐξόριστοι διαμένοντες ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ἄλλαις Γαλλικαῖς πόλεσιν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ ἐν τῇ βουλῇ θέσις τῶν Βελγῶν ἀντιπροσώπων ἦτο διαρκῶς ἀντιπολιτευτική. Ἡ κληρικὴ ἀντιπολίτευσις ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς καθολικῆς μειονότητος τῶν Ὀλλανδῶν ἀντιπροσώπων καὶ διαρκῶς συμμαχοῦσα μετὰ τῶν φιλελευθέρων τοῦ Βελγίου ἀπετέλει δύναμιν συμπαγῆ ματαιοῦσαν πᾶσαν σπουδαίαν νομοθετικὴν ἐνέργειαν τῆς κυβερνήσεως. Οὕτω τῷ 1818 ἡ ἀντιπολίτευσις ἐματαίωσε τὴν ὑπὸ τῶν *Γενικῶν Κρατῶν* ψήφισιν τοῦ περὶ Τύπου κυβερνητικοῦ νομοσχεδίου, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀπερρίφθη καὶ ἡ κυβερνητικὴ πρότασις περὶ δεκαετοῦς προϋπολογισμοῦ· μόνη δὲ σπουδαία πρᾶξις νομοθετικὴ τῆς κυβερνήσεως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1815-1830 ἦτο ἡ τὸ 1818 ψηφισθεῖσα κατάργησις τῆς δουλεμπορίας ἐν ταῖς Ὀλλανδικαῖς ἀποικίαις. Ἡ τοιαύτη συστηματικὴ ἀντιπολίτευσις τῶν συνησπισμένων μερίδων τοσοῦτον παρέλυε τὰ ἔργα τῆς κυβερνήσεως, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ βασιλεύς, τῷ 1827, ἵνα πραΰνῃ τὴν κληρικὴν μερίδα, νὰ συνάψῃ σύμβασιν ἐκκλησιαστικὴν (Κονκορδάτον) πρὸς τὸν Πάπαν, δι' ἧς ἡ ἐποπτεία τῶν Καθολικῶν σχολῶν, πλὴν τῶν πανεπιστημίων, ἀφαιρουμένη ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Κράτους κατελείπετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Κλήρου. Ἀλλ' οὔτε ἡ παραχώρησις αὕτη οὔτε ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης εἰς τὰ δικαστήρια τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Γαλλόφωνοι, ἐμετρίασαν τὴν ὁρμὴν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, τοὐναντίον μάλιστα κατέστησαν ταύτην ἰσχυροτέραν καὶ πεισματωδεστέραν. Καὶ ἡ κατὰ τὸ 1829 γενομένη ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βελγίου περιοδεία τοῦ βασιλέως μικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὸν κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων.

Τὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου.—Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων γνωσθεῖσα ἡ ἐν Παρισίοις γενομένη ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἐξήγειρε μεγάλως τὰ πνεύματα ἐν Βελγίῳ. Γάλλοι δὲ ἀπόστολοι τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ὁ περίφημος ὕστερον γενόμενος Λουὶ Μπλὰν (Louis Blanc), ἐπίτηδες μεταβάντες ἐκ Παρισίων εἰς Βρυξέλλας, ἐζήτουν νὰ παρασκευάσωσιν ἐπανάστασιν. Μεγάλη κίνησις καὶ ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει ἰδίως ἐν Βρυξέλλαις. Καὶ ἤδη τῇ 10/22 Αὐγούστου, πρὶν ἢ παρέλθῃ ἔτι μὴν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως

τῶν Παρισίων, κατὰ τὰς παραμονὰς αὐτὰς τῆς γενεθλίου ἑορτῆς τοῦ βασιλέως (13/25 Αὐγούστου 1830), καθ' ἃς ἔμελλον νὰ τελεσθῶσι καὶ οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Μαριάννης μετὰ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τῆς Πρωσσίας, ἐτοιχοκολλήθη εἰς πλείστας ὁδοὺς τῶν Βρυξελλῶν πρόγραμμα δῆθεν τῶν ἐπικειμένων βασιλικῶν ἑορτῶν, ἐν ᾧ ἐλέγετο: «Τῇ Δευτέρᾳ (11/23) πυροτέχνημα, τῇ Τρίτῃ (12/24) φωταψία, τῇ Τετάρτῃ (13/25) *Ἐπανάστασις*». Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐξήγειρε φόβον παρὰ τοῖς κυβερνητικοῖς κύκλοις, καὶ ἡ μὲν τοῦ γάμου τελετὴ ἀνεβλήθη, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Van Maanens, ὁ ἑδρεύων συνήθως ἐν Βρυξέλλαις, ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἑορτάσιμον ἐν Βρυξέλλαις πρᾶξιν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν γενεθλίων. Οὐχ ἧττον ἐπετράπη ἵνα διὰ παραστάσεως μελοδράματος κατὰ τὴν ἑσπέραν συμμετάσχῃ ἡ πόλις τῆς ἑορτῆς τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ ἵνα τὸ δυσηρεστημένον καὶ ἐξημμένον πλῆθος προβῇ εἰς διαδηλώσεις ἐπαναστατικάς, ἀφοῦ μάλιστα τὸ παρασταθὲν μελόδραμα κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἢ μᾶλλον κατ' ἀνεξήγητον ἀπρονοησίαν τῶν ἀρχῶν εἶχεν ὑπόθεσιν ἐπαναστατικὴν (Ἡ Βωβὴ τῶν Πορτίκων (Portici) τοῦ Auber). Ἐκ τοῦ θεάτρου ἐξελθὸν τὸ ὑπὸ ἐπαναστατικοῦ ἐνθουσιασμοῦ κατειλημμένον πλῆθος διεχύθη εἰς τὰς ὁδοὺς προβαῖνον εἰς διαδηλώσεις ἐπαναστατικὰς καὶ παραδιδόμενον εἰς βιαίας ἐπιθέσεις κατὰ τῶν θεωρουμένων θιασωτῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ καταστρέφον καὶ λεηλατοῦν τὰς οἰκίας αὐτῶν, καταστρέφον δὲ καὶ τὰ τυπογραφεῖα τῶν φίλα φρονουσῶν τῇ κυβερνήσει ἐφημερίδων. Τὸ γεγονὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα τὴν ἐπαύριον (14/26 Αὐγούστου) αὐτοὶ οἱ εἰρηνικοὶ ἀστοὶ τῶν Βρυξελλῶν ἀπαιτήσωσι τὸν σχηματισμὸν πολιτοφυλακῆς, ἵνα ἀποκαταστήσωσι τὴν τάξιν προλαμβάνοντες καὶ τὰς ἐκ τοῦ ὄχλου ἀταξίας καὶ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ. Ἡ οὕτω δημιουργηθεῖσα ἐθνοφυλακὴ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἐναντίον τοῦ ἐξεγηγερμένου ὄχλου κατώρθωσε νὰ καταστῇ κυρία τῆς πόλεως (15/27 Αὐγούστου) καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν. Οὕτω δέ, ἀφαιρεθείσης ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ὀλλανδῶν συγκειμένης βασιλικῆς φρουρᾶς τῶν Βρυξελλῶν πάσης προφάσεως πρὸς ἐπέμβασιν, τὰ πράγματα εἰρηνικὴν ἐφάνησαν τρεπόμενα ὁδόν. Περὶ τελικοῦ πολιτικοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο χωρῶν οὐδεὶς ἔτι ἐγίνετο λόγος, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον περὶ δυναστικοῦ χωρισμοῦ ἤτοι περὶ καθαιρέσεως τοῦ οἴκου τῶν Ὀραγγίων ἐν Βελγίῳ. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν ταῖς τάξεσι τῶν

ἀγαθῶν πολιτῶν ἀπήτει ἁπλῶς τὴν εὐσυνείδητον ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος, τὴν καθαίρεσιν τοῦ μισητοῦ ἐν Βελγίῳ ὑπουργοῦ Van Maanens, τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου ἐπὶ ἀρχῶν δικαιοτέρων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκλεγομένων πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ ἐν Βελγίῳ, καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων, ὡς ὑφίσταντο ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας ἑνώσεως. Ἐπιτροπεία δὲ ἐξ ἐπιφανῶν Βελγῶν πολιτῶν ἐπέμφθη πρὸς τὸν βασιλέα, ἵνα συνηγορήσῃ παρ' αὐτῷ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Βελγικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ βασιλέως ἦτο δυσχερής. Διότι ἔνθεν μὲν ἐφοβεῖτο μὴ οἱαδήποτε ὑποχώρησις εἰς εὐλογωτάτας ἀπαιτήσεις θεωρηθῇ ὑποχώρησις πρὸς ἐπανάστασιν, τοῦθ' ὅπερ οὐδαμῶς ἐπεθύμει ὁ βασιλεὺς διὰ λόγους πολιτικοὺς ἐξωτερικούς τε καὶ ἐσωτερικούς· ἐξ ἄλλου δὲ δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ θέσιν προκλητικὴν ἀπέναντι τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος τῶν Βελγῶν καὶ νὰ δώσῃ αὐτῷ χαρακτῆρα πολιτικὸν καὶ ἀντιδυναστικόν. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξε μὲν αὐτὸς εἰς τὴν ἐπιτροπείαν ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ προβῇ παραχώρησιν ἀντιβαίνουσαν εἰς τὸ σύνταγμα· ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος πρίγκιψ τῆς Ὀράγγης Γουλιέλμος, ἐν γνώσει καὶ ἀδείᾳ τοῦ πατρός, παρέστη ὡς μεσιτεύων μεταξὺ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς Βελγικῆς ἐπιτροπείας, ἐνῷ συγχρόνως ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ βασιλέως πρίγκιψ Φρειδερῖκος ἐλάμβανε πάντα τὰ μέτρα, ἵνα καταβάλῃ στρατιωτικῶς τὸ κίνημα καθ' ἣν περίστασιν τοῦτο ἐλάμβανε εὐρυτέρας διαστάσεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐν Βρυξέλλαις παρεσκευάζοντο δραστηρίως δι' οἱονδήποτε ἐνδεχόμενον, θέτοντες εἰς κατάστασιν ἀμύνης τὴν πόλιν δι' ὁδοφραγμάτων, ἐνῷ οἱ Βέλγαι στρατιῶται οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ βασιλικῷ στρατῷ κατέλειπον σωρηδὸν τὰς τάξεις αὐτῶν. Ἡ ἐθνοφυλακή, ἥτις εἶχεν ἐπαναγάγει τὰ παλαιὰ ἐθνικὰ χρώματα τῆς Βραβαντίας, δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν δύο βασιλικῶν πριγκίπων ἵνα ἀποθέσῃ αὐτά, καὶ τὰ πράγματα ἐφαίνοντο οὕτω λαμβάνοντα στασιαστικώτερον χαρακτῆρα. Ἀλλ' ἀκριβῶς τότε μεταβὰς ὁ πρίγκιψ Ὀράγγης εἰς Βρυξέλλας ἄνευ στρατιωτικῆς συνοδείας καὶ προϋπαντηθεὶς ὑπὸ τῆς Βελγικῆς ἐθνοφυλακῆς ἐξέδωκε προκήρυξιν εἰρηνικὴν καὶ προέβη εἰς σπουδαίας ὑποσχέσεις ποιούμενος λογον περὶ τοῦ νομοθετικοῦ καὶ διοικητικοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο χωρῶν, καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτός, οἱονεὶ ἐπιδοκιμάζων καὶ ἐπιβεβαιῶν τὰ ἐν τῇ προκηρύξει τοῦ

διαδόχου, ἔπαυε μὲν τὸν μισητὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης, συνεκάλει δὲ τὰ Γενικὰ Κράτη διὰ τὴν 1/13 Σεπτεμβρίου, ἐκήρυττε δ' ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ ὅτι ἦτο πρόθυμος ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὰς λογικὰς αἰτήσεις τῶν Βελγῶν, ἀπόφασιν ἔχων ἄλλως νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ εἰς στασιαστικὰ κινήματα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Ὁλλανδίᾳ τὸ σχέδιον τοῦ διοικητικοῦ καὶ νομοθετικοῦ χωρισμοῦ εὐμενῶς ἠκούσθη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, τὰ πάντα ἐφαίνοντο προμηνύοντα ταχεῖαν εἰρηνικὴν λύσιν τῆς ἔριδος. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον αὐτὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν βουλῶν ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς πρᾶξιν ματαιοῦσαν πάσας τὰς ἐπὶ μίαν στιγμὴν φανείσας ἀγαθὰς ἐλπίδας, ἀποκατέστησε δηλονότι εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ τὸν πρὸ μικροῦ καθαιρεθέντα ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης. Καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη, ὡς καὶ ἡ ἀναβλητικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Γενικῶν τάξεων ἀπέναντι τοῦ ζητήματος τοῦ χωρισμοῦ, ἠρέθισε τὰ πνεύματα ἐν Βελγίῳ. Ἐνταῦθα τὸ κίνημα εἶχε διαδοθῇ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης εἰς τὰς ἐπαρχίας. Πανταχοῦ εἶχεν ἐξεγερθῇ ὁ ὄχλος, εἶχον δὲ σχηματισθῇ καὶ τάγματα ἐθνοφυλακῆς κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Βρυξελλῶν. Ἀλλ' ἡ ἐθνοφυλακὴ ἦτο ἀσθενὴς ἀπέναντι τοῦ ὄχλου. Καὶ ἤδη τῇ 3/15 Σεπτεμβρίου ἔνοπλα στίφη τοῦ ὄχλου ἐν τῇ πόλει Λυττίχῃ, καταβαλόντα τὴν ἐνταῦθα ἐθνοφυλακήν, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Βρυξελλῶν, ἡνώθησαν μετὰ τοῦ ὄχλου τῆς πόλεως, κατίσχυσαν καὶ ἐνταῦθα τῆς ἐθνοφυλακῆς καὶ καταλαβόντα τὴν ἐξουσίαν ἵδρυσαν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἧς πρόεδρος διωρίσθη ὁ ἄρτι ἐκ Παρισίων ἐπανακάμψας Βέλγος δημαγωγὸς De Potter, ἀνὴρ ἐλαχίστης ἀξίας καὶ ἱκανότητος, ἀλλὰ λίαν δημοτικὸς καταστάς, διότι ὡς δημοσιογράφος καταδιωχθεὶς διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ καθεστῶτος γραφόμενα εἶχε πρὸ ἐτῶν φύγει εἰς Παρισίους, ὁπόθεν ἐπέστρεψε νῦν μετὰ πολλῶν ἄλλων φυγάδων καὶ Γάλλων ἐπαναστατῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ πρίγκιπι Φρειδερίκῳ νὰ ἐπέλθῃ νῦν κατὰ τῆς πόλεως μετὰ στρατοῦ Ὁλλανδικοῦ ἐξ 6-7 χιλ. ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ πάντα τὰ μέρη τῶν Βρυξελλῶν, τῶν ἐπαναστατῶν ἀντιτασσόντων κρατερὰν ἄμυναν ἐπὶ τῶν ὁδοφραγμάτων. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (11/23 - 13/25) ἐμάχετο ὁ Ὁλλανδικὸς στρατὸς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἄνευ ἀποτελέσματος· πολλαχοῦ μάλιστα οἱ Ὁλλανδοὶ ἡττήθησαν, πολλαὶ δ' οἰκίαι καὶ καταστήματα ἐκάησαν καὶ αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα ἐκινδύνευσαν. Τέλος δὲ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 13/25-14/26 ἠναγκάσθη ὁ πρίγκιψ Φρειδερῖκος

νὰ διατάξῃ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ὁλλανδικῶν στρατευμάτων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἔκβασις τῆς πρώτης ταύτης στρατιωτικῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπιχειρήσεως, οὖσα σπουδαία ἀποτυχία διὰ τοὺς Ὁλλανδοὺς καὶ τὸν βασιλέα, ἐπέρρωσε πανταχοῦ τοῦ Βελγίου τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν αἱ ἀσθενεῖς Ὁλλανδικαὶ φρουραὶ προσεβλήθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν τῶν θέσεων αὐτῶν καὶ ἤδη ἡ ἐπανάστασις θριαμβευτικὴν ἐποιεῖτο πρόοδον ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ. Τότε δὲ μόνον (τῇ 17/29 Σεπτεμβρίου) τὰ Γενικὰ κράτη ἀνανήψαντα ἐψήφισαν (διὰ 81 κατὰ 19) τὸν διοικητικὸν καὶ νομοθετικὸν χωρισμὸν τοῦ Βελγίου ἀπὸ τῆς Ὁλλανδίας καὶ ὁ βασιλεὺς ἐφαίνετο διατεθειμένος νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν χωρισμὸν τοῦτον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ γείνῃ τοῦτο, τὰ πράγματα ἐν Βελγίῳ νέαν ἔλαβον φάσιν. Ἡ ἐν Βρυξέλλαις προσωρινὴ κυβέρνησις ἀπήντησεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Γενικῶν κρατῶν διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς *ἀνεξαρτησίας τοῦ Βελγίου* καί, χωρὶς νὰ προβῇ ἐπισήμως εἰς τὴν καθαίρεσιν τῆς δυναστείας τῶν Ὀραγγίων, διώρισεν ἐπιτροπείαν ἐντολὴν ἔχουσαν νὰ συντάξῃ τὸ σχέδιον νέου συντάγματος, διέταξε τὴν ἐκλογὴν ἐθνικῆς Συνόδου διὰ τὸ Βέλγιον καὶ ἐκήρυξεν ἄκυρον διὰ τὴν χώραν ταύτην πᾶσαν συνθήκην ἢ σύμβασιν συνομολογουμένην ὑπὸ τῆς Ὁλλανδίας πρὸς ξένον κράτος ἐν ὀνόματι ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τὸν Ὁλλανδικὸν λαὸν καὶ ἐφαίνετο ἔχων ἀπόφασιν νὰ ἀμύνηται μέχρι ἐσχάτων ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Εἰς τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως πολλὰ συνετέλεσαν. Ἐξ ἑνὸς τὸ ἐν Βελγίῳ κίνημα ἔλαβε χαρακτῆρα ἐπαναστατικόν, δημαγωγικὸν καὶ δημοκρατικὸν ἐμβάλλοντα φόβον εἰς πολλοὺς μετριοπαθεῖς καὶ φιλονόμους Βέλγας ἀστούς, οἵτινες ἤρχισαν νὰ τάσσωνται μᾶλλον μετὰ τοῦ βασιλέως ἢ μετὰ τῶν ἐν Βρυξέλλαις δημαγωγῶν καὶ τῆς ὀχλοκρατικῆς τούτων κυβερνήσεως. Ἐξ ἄλλου δὲ ὁ τοιοῦτος χαρακτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ἔτι μᾶλλον ἐνίσχυσε καὶ τὰς διπλωματικὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἐνεργείας τῶν τριῶν μοναρχικῶν κυβερνήσεων, ἰδίως τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, ὅστις καὶ διὰ κηδεστίας συνεδέετο πρὸς τὸν βασιλικὸν Ὁλλανδικὸν οἶκον καὶ ἐδείκνυτο διατεθειμένος νὰ ἐπεμβῇ καὶ στρατιωτικῶς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Ἡ δὲ ὑπὸ τῆς Γαλλίας παρεχομένη τῇ ἐπαναστάσει ἠθικὴ ὑποστήριξις καὶ ἐνθάρρυνσις ἔτι μᾶλλον ἐξέθετε τὸ κίνημα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν μνημονευθεισῶν κυβερνήσεων. Διὰ ταῦτα πάντα ἐρρωμένη στρατιωτικὴ ἐνέργεια ἐκ μέρους

τῆς Ὁλλανδίας ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε ταχέως νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ πρότερον καθεστώς. Ἀλλὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους ἀνέτρεψεν ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐθνικῆς συνόδου. Ἡ ψῆφος τῶν ἐκλογέων κατὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἀνταπεκρίθη οὐχὶ πρὸς τὰ ἀμέσως ἐπαγαγόντα τὴν ἐπανάστασιν γεγονότα, ἀλλὰ πρὸς τὰ βαθύτερα αἴτια τὰ παραγαγόντα τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ πλειονοψηφία τῶν ἐκλεγέντων ἀντιπροσώπων ἐνεφορεῖτο ἀρχῶν καὶ φρονημάτων συντηρητικῶν, νικήτρια δ' ἦτο ἡ μερὶς τοῦ Κλήρου καὶ ἡ τῶν μετρίων φιλελευθέρων. Ἡ κυρίως ἐπαναστατικὴ μερὶς ἡ ἄρχουσα ἐν ταῖς πόλεσιν ἡττήθη κατὰ κράτος, αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ἡττήθη ἐν ταῖς ἐκλογαῖς καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀρχήν, ἥτις περιῆλθεν οὕτω εἰς ἄνδρα παρέχοντα πᾶσαν ἐγγύησιν διὰ τὰ συντηρητικὰ καὶ μοναρχικὰ συμφέροντα (Surlet de Chokier). Ἡ ἐπανάστασις παρέστη νῦν ὑπὸ τὸν καθαρῶς ἐθνικὸν καὶ τοπικὸν χαρακτῆρα αὐτῆς καὶ ἡ Συνέλευσις διὰ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν φρονημάτων αὐτῆς ἐφείλκυσε τὴν συμπάθειαν ἢ τοὐλάχιστον ἐξουδετέρωσε τὴν ἀντιπάθειαν τῶν συντηρητικῶν κυβερνήσεων. Ἐξ ἄλλου ἡ ἔκρηξις τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκώλυσε τὴν Ῥωσσίαν πάσης ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως, ἐνῷ ἡ Γαλλία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, εἰς ἣν ἀπεδίδοντο σχέδια προσαρτήσεως τοῦ Βελγίου, τὴν οὐδετερότητα τῶν ἄλλων κυβερνήσεων ἔθηκεν ὡς ὅρον τῆς μὴ ἀναμίξεως αὐτῆς (1). Ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τῶν πραγμάτων ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰς σκέψεις τῆς Ὁλλανδικῆς αὐλῆς. Ὁ πρίγκιψ τῆς Ὀράγγης ἐξέδωκε νῦν προκήρυξιν εἰς τὸν Βελγικὸν λαόν, ἐν ᾗ ἐκήρυττε τὸ Βέλγιον ὡς κράτος ἀνεξάρτητον δυναστικῶς μόνον ἠνωμένον μετὰ τῆς Ὁλλανδικῆς βασιλικῆς δυναστείας. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσεν ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Γενικῶν κρατῶν ὅτι ἐπέτρεπε τὸν διοικητικὸν χωρισμὸν τῶν «νοτίων ἐπαρχιῶν» (ἐννοεῖται τοῦ Βελγίου) καὶ ὅτι τὴν προσωρινὴν τούτων διοίκησιν ἀνέθετε τῷ πρίγκιπι διαδόχῳ. Ἀλλ' αἱ προσφοραὶ αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ φέρωσιν ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἐν Βελγίῳ· καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν

(1) Ὁπότε ὁ ἀπεσταλμένος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῶν Βρυξελλῶν Γενδεβιὼν (Gendebion) προσήνεγκε τῷ λαοπροβλήτῳ βασιλεῖ τῆς Γαλλίας τὸ Βέλγιον, οὗτος ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὴν δωρεάν. Ἐκήρυξε δ' ἐπισήμως ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ προσαρτήσῃ τὸ Βέλγιον οὐδὲ ν' ἀνεχθῇ ἐνταῦθα κυβέρνησιν δημοκρατικήν.

ὁ βασιλεὺς ἐκήρυσσε τὸν διοικητικὸν χωρισμὸν τοῦ Βελγίου, ἡ ἐν Βρυξέλλαις προσωρινὴ κυβέρνησις ἤγγελλε τῷ πρίγκιπι τῆς Ὀράγγης ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ ἀναμιχθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ πράγματα τοῦ Βελγίου.

Τὴν ἀποτυχίαν παντὸς συμβιβασμοῦ ἐπήνεγκον κατὰ μέγα μέρος καὶ αἱ ἀδιακόπως ἐξακολουθοῦσαι στρατιωτικαὶ ἐργασίαι. Αἱ συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν Ὁλλανδικῶν φρουρῶν καὶ τῶν νεωστὶ σχηματισθέντων Βελγικῶν ταγμάτων ἐξηκολούθουν ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ ἀποβαίνουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὲρ τῶν Βελγῶν. Ἡ σπουδαιοτέρα σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο στρατευμάτων ἐγένετο ἐν Ἀμβέρσῃ. Ἐνταῦθα ἐνῷ ἡ πόλις προσεχώρει εἰς τὴν ἐπανάστασιν, τὴν ἀκρόπολιν κατεῖχεν Ὁλλανδικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σασσὲ (Chassé). Ὅτε λοιπὸν τὰ Βελγικὰ στρατεύματα εἰσήλασαν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Νιελλών, ἡ μικρὰ Ὁλλανδικὴ φρουρὰ μετὰ αἱματηρὰν συμπλοκὴν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ὅτε ὁ Βέλγης ἀρχηγὸς ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ὁλλανδοῦ τὴν παράδοσιν τῆς θέσεως, ὁ γενναῖος στρατηγὸς ἠρκέσθη νὰ εἴπῃ ἁπλῶς: «Τὴν ἀπάντησίν μου θέλετε ἀκούσει ἀμέσως». Καὶ ἐν τῷ ἅμα 300 πυροβόλα ἤρξαντο νὰ ἐκσφενδονῶσι τοὺς κεραυνοὺς αὐτῶν ἐναντίον τῆς πλουσίας ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς πόλεως, ἥτις δι' ἀδιακόπου σφοδροῦ ἐκ τοῦ φρουρίου βομβαρδισμοῦ, ὃν ὑπεβοήθουν καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τῆς πόλεως Ὁλλανδικὰ πλοῖα, μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων· καὶ ὁ Βελγικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποστῇ πάσης κατὰ τοῦ φρουρίου ἐπιθέσεως.

Ἡ ἵδρυσις τοῦ Βελγικοῦ βασιλείου. — Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνελθοῦσα ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις (30/11 Νοεμβρίου) διὰ τῆς συνετῆς αὐτῆς πορείας ἐπετάχυνε τὴν λύσιν τῆς ἔριδος. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκ συντηρητικῶν ἀντιπροσώπων τὸ πλεῖστον συγκειμένη, ἐνῷ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐζήτησε νὰ ἐγκαινίσῃ τὸ νέον σύνταγμα τοῦ Βελγίου ἐπὶ ἀρχῶν καὶ βάσεων συντηρητικῶν, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐρρύθμιζε τὴν πολιτείαν αὐτῆς πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἐκ τούτων, ὡς εἴπομεν, αἱ τρεῖς Δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας συνηγόρουν ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου. Ἀλλ' ἐπειδή, ὡς ἐρρήθη, ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις ἐκώλυε πᾶσαν ἐνεργὸν ἀνάμιξιν τῆς Ῥωσσίας, αἱ ἐνέργειαι τῶν Δυνάμεων τούτων δὲν ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τῶν εἰρηνικῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ

Ἀγγλία δὲν ἔβλεπε μετὰ δυσαρεσκείας τὸν χωρισμὸν τοῦ Βελγίου ἀπὸ τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ἀνάγκη ἡ ὑπαγορεύσασα τῷ 1814 τὴν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας δημιουργίαν κράτους ὡς δυνατὸν ἰσχυροῦ δὲν ἐφαίνετο πλέον ὑφισταμένη διὰ τὴν Ἀγγλίαν ἐν πάσῃ τῇ σπουδαιότητι αὐτῆς· τοὐναντίον δὲ συνέφερε τῇ Δυνάμει ταύτῃ νὰ κατέχῃ τὰ στόμια τοῦ Σκάλδιος κράτος ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς ἐπιρροῆς τῆς Ἀγγλίας. Συμφέρον τῇ Ἀγγλίᾳ ἦτο καὶ ἡ διὰ τοῦ χωρισμοῦ ἐξασθένησις τῆς Ὀλλανδίας, ἧς τὸ ναυτικὸν καὶ αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἦσαν πάντοτε τῷ μεγάλῳ νησιωτικῷ κράτει ἀφορμὴ ἀντιζηλίας. Ἐπεθύμει δὲ ἡ Ἀγγλία καὶ τὸν δυναστικὸν χωρισμὸν τοῦ Βελγίου, διότι οὕτω ὁ πολιτικὸς χωρισμὸς καθίστατο ὁλοσχερὴς καὶ ἐδημιουργεῖτο θρόνος διὰ τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον τοῦ Σαξωνικοῦ Κοβούργου ἀσφαλέστερος τοῦ τῆς Ἑλλάδος, δι' ὃν ἦτο πρὸ μικροῦ ὑποψήφιος. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὡς στενώτατος συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀγγλίας ἦτο διὰ τὴν Ἀγγλίαν ὁ ἁρμοδιώτατος διὰ τὸν θρόνον τοῦ Βελγίου. Ἐπὶ τὰς σκέψεις δὲ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπέδρασε καὶ ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Ταλλεϋράνδος, ὅστις, καθὰ εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ εἰς Λονδῖνον, ἐνεργῶν ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ νέου κυρίου αὐτοῦ, ἐνήργει ἐμμέσως καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Βελγίου, θέτων ὡς ὅρον τῆς μὴ ἀναμίξεως τῆς Γαλλίας εἰς τὰ τοῦ Βελγίου τὴν ἀποχὴν τῶν ἄλλων Δυνάμεων ἀπὸ πάσης ἀναμίξεως.

Οὕτω ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείκνυτο νῦν ὅτι ἡ Εὐρώπη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἡ διὰ τῶν Συνεδρίων τῆς Λαϋβάχης καὶ τῆς Βερώνης ἐπεμβᾶσα εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπαναστάσεις ὑπὲρ τῆς μοναρχικῆς νομιμότητος καὶ ἐναντίον τῆς Ἐπαναστάσεως, δὲν ὑφίστατο πλέον, οἱαδήποτε δὲ μονομερὴς ἐπέμβασις τῶν τριῶν μοναρχιῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἠπείλει πόλεμον Εὐρωπαϊκόν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἡ Ῥωσσία καταβαλοῦσα τὴν Πολωνικὴν ἐπανάστασιν ἐσκέφθη ὅτι ὁ χωρισμὸς τοῦ Βελγίου καὶ ἡ κατάργησις τῶν περὶ τοῦ βασιλείου τῶν Κάτω Χωρῶν διατάξεων τῆς Βιενναίας συνθήκης παρεῖχον αὐτῇ εὔλογον πρόφασιν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀπέναντι τῆς Πολωνίας διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης ληφθεισῶν ὑποχρεώσεων. Ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς θέσεως τῶν πραγμάτων τὸ ἔργον τῆς ἐν Βρυξέλλαις ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο ἐκ τῶν προτέρων προδιαγεγραμμένον. Αὕτη ὑπεῖκεν εἰς τὰς ἐκ Λονδίνου διδομέ-

νας Ἀγγλογαλλικὰς εἰσηγήσεις· οὕτω δὲ τῇ 6/18 Νοεμβρίου ἐψήφίσατο τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Βελγίου «διατηρουμένων τῶν πρὸς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν σχέσεων τοῦ Λουξεμβούργου», μετ' ὀλίγον δὲ καθιέρωσε τὸ μοναρχικὸν τῆς πολιτείας μετ' ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας συγκειμένης ἐκ δύο βουλῶν καὶ ἀπέκλεισε τοῦ Βελγικοῦ θρόνου τὸν οἶκον τῆς Ὀράγγης. Ἐν τῷ μεταξὺ συνεκροτήθη (22/4 Δεκεμβρίου) ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ τῆς

Λεοπόλδος Α' βασιλεὺς τοῦ Βελγίου

Ἀγγλίας πρὸς λύσιν τοῦ Βελγικοῦ ζητήματος, καὶ ἡ Συνδιάσκεψις αὕτη ἀπὸ τῆς 8/20 Δεκεμβρίου ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Βελγίου. Καὶ νῦν δὲν ὑπελείπετο ἄλλο ἔργον διὰ τὴν Βελγικὴν συνέλευσιν καὶ διὰ τὴν Συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου ἢ ἡ εὕρεσις βασιλέως καὶ ἡ μετὰ τῆς Ὁλλανδίας εἰρήνη.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ζήτημα, ἀφοῦ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ὡς νέον πολίτευμα τοῦ Βελγίου ἐψήφισε τὴν συνταγματικὴν βασιλείαν, τοῦ Βελγικοῦ λαοῦ τὰ βλέμματα ἐστράφησαν κατὰ πρῶτον πρὸς τὸν δοῦκα

Λαϋχτεμβέργης(1). Ἀλλ' ἡ ὑποψηφιότης αὕτη ταχέως ἐγκατελείφθη ἕνεκα τῆς συγγενείας τοῦ δουκὸς πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὸν δοῦκα Λαϋχτεμβέργης πολλὰς συμπαθείας εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν Βελγίῳ καὶ ὁ τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων Λουδοβίκου Φιλίππου δευτερότοκος υἱὸς δοὺξ Νεμούρ. Καὶ τοῦτον ἡ ἐθνικὴ σύνοδος ἐξελέξατο βασιλέα (22/3 Φεβρουαρίου). Ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο μόνον ἵνα ἀποδειχθῇ ἡ τοῦ Βελγικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ πρὸς τὸν νέον βασιλέα αὐτῆς συμπάθεια. Διότι ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος, δι' οὓς ἤδη εἴπομεν λόγους, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδεχθῇ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ τὸν θρόνον τοῦ Βελγίου(2). Ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων δεχόμενος τὴν ἐπιτροπείαν τῆς συνόδου τὴν μεταβᾶσαν εἰς Παρισίους, ἵνα προσενέγκῃ τὸ στέμμα τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, ἀφοῦ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ υἱῷ αὐτοῦ νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα, διεβεβαίωσεν αὐτὴν ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ Βέλγιον ἐναντίον οἱουδήποτε ἐχθροῦ. Καὶ νῦν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ δουκὸς Νεμοὺρ παρέστη ὡς ὑποψήφιος ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος τοῦ Σαξωνικοῦ Κοβούργου, ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ ὁποίου ἐκθύμως εἰργάζετο ἡ Ἀγγλία. Ἀλλ' ἐν Βελγίῳ ἡ κοινὴ γνώμη δὲν διέκειτο συμπαθῶς πρὸς πρίγκιπα προτεστάντην τὴν θρησκείαν καὶ τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένον πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἧς ἔμελλε νὰ θεωρηθῇ ἁπλοῦς *ἁρμοστὴς* καὶ ἀντιπρόσωπος. Οὐχ ἧττον ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, εἰσηγήσει τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, προέβη τῇ 23/4 Ἰουνίου εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Λεοπόλδου. Ἡ δὲ Ἀγγλικὴ διπλωματία, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἐκλογὴν εὐαρεστοτέραν τῷ Βελγικῷ λαῷ, κατώρθωσεν ἵνα ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 15/27 Ἰουνίου 1830 ψηφίσηται νέας ὠφελείας ὑπὲρ τοῦ Βελγίου, ἃς ὁ νέος βασιλεὺς ὡς δῶρον τῆς ἀναρρήσεως ἔμελλε νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα. Διὰ τοῦ μνημονευθέντος πρωτοκόλλου προσετίθετο τῷ νέῳ κράτει τὸ διαμέρισμα τῆς Μαιστρίχτης καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν κατεχομένη ἔτι Ἀμβέρση, ἐνεκρίνετο δὲ καὶ ἡ μετὰ τοῦ Βελγίου ἕνωσις

(1) Τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ περιφήμου Εὐγενίου Βωαρναί, τοῦ προγονοῦ τοῦ Ναπολέοντος, γενομένου μετὰ τὴν τούτου πτῶσιν δουκὸς Λαϋχτεμβέργης (Ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 71).

(2) Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι καὶ ἡ Γαλλικὴ διπλωματία εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος ταύτης, μόνον ἵνα δοθῇ εὐκαιρία τῷ Λουδοβίκῳ Φιλίππῳ νὰ δείξῃ πρὸς τὴν Εὐρώπην τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ καὶ γενναιότητα.

τοῦ Λουξεμβούργου καθ' ὃν τρόπον εἶχε ψηφισθῆ αὕτη ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνόδου. Ὁ νέος βασιλεὺς εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς Βρυξέλλας (9/21 Ἰουλίου) πρὶν ἔτι ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων Ῥωσσίας, Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπεχείρησε περιοδείαν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, τυγχάνων πανταχοῦ εὐφροσύνου ὑποδοχῆς. Ἀλλὰ τὰς ἐν Βελγίῳ βασιλικὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις ἐτάραξε καὶ διέκοψεν ἀποτόμως ἡ κλαγγὴ τῶν Ὀλλανδικῶν ὅπλων. Κατὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 15/27 Ἰουνίου εἶχον ἐντόνως διαμαρτυρηθῆ ὅ τε βασιλεὺς Γουλιέλμος καὶ τὰ Γενικὰ Κράτη, ἰδίως διὰ τὴν εἰς Βέλγιον προσάρτησιν τοῦ Λουξεμβούργου. Ἀπέναντι τῆς διαμαρτυρήσεως ταύτης οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρίας, Ῥωσσίας καὶ Πρωσσίας ἀνέβαλον τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Λεοπόλδου. Ἐντεῦθεν δὲ ἔτι μᾶλλον ἐνθαρρυνθεὶς ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ἐζήτησε νῦν νὰ διεκδικήσῃ ἐνόπλως τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, καὶ στρατὸς Ὀλλανδικὸς ὑπὸ τὸν πρίγκιπα τῆς Ὀράγγης, παραβὰς τὴν διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς Συνδιασκέψεως ἐπιβληθεῖσαν ἀνακωχήν, εἰσβαλὼν εἰς τὸ Βέλγιον ἐξέπληξε τόν τε λαὸν καὶ τὸν ἐν περιοδείᾳ εὑρισκόμενον βασιλέα. Ὁ ἀγύμναστος ἔτι Βελγικὸς στρατός, παρ' ᾧ ταχέως μετέβη νῦν ὁ βασιλεύς, ἡττήθη εὐχερῶς καὶ διεσκορπίσθη ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδικοῦ στρατοῦ (ἐν Τιρλεμὼν τῇ 30/11 Αὐγούστου) καταλείπων ἀνοικτὴν τὴν πρὸς τὰς Βρυξέλλας ὁδὸν τοῖς νικηφόροις Ὀλλανδοῖς. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς εἰσβολῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔνοπλον ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας. Στρατὸς Γαλλικὸς ἐξ 150 χιλ., ἐν ᾧ εὑρίσκοντο καὶ δύο υἱοὶ τοῦ βασιλέως, πρὸ πολλοῦ στρατοπεδεύων ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Βελγίου, εἰσέβαλε νῦν, συναινέσει καὶ προτροπῇ μάλιστα τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὸ Βέλγιον, ἔνθα τὰ διάφορα φρούρια ἤνοιξαν προθύμως τὰς πύλας εἰς τοὺς φίλους καὶ συμμάχους Γάλλους, ἐνῷ συγχρόνως Ἀγγλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Κοδριγκτῶνα ἐναυστόλει πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Σκάλδιος. Τότε δὲ μετέβησαν εἰς τὸ Ὀλλανδικὸν στρατόπεδον, ἵνα ἀπαιτήσωσιν ἀνακωχήν, οἱ Ἀγγλογάλλοι ἀντιπρόσωποι Ἀδαῒρ καὶ Βελλιάρδος, καὶ τὴν πρότασιν αὐτῶν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀπορρίψῃ ὁ πρίγκιψ Ὀράγγης. Μετὰ δὲ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς (γενομένην τῇ ἐπαύριον τῆς νίκης τοῦ Τιρλεμὼν 31/12 Αὐγ.) ἤρξαντο νέαι διαπραγματεύσεις καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις διὰ νέου πρωτοκόλλου (3/15 Νοεμβρίου) ἀπεφάσισε τὴν μετὰ τῆς Ὀλλανδίας προσωπικὴν ἕνωσιν τοῦ Λουξεμβούργου, ὑπεχρέωσε δὲ τὸ Βέλγιον ν' ἀναλάβῃ μέρος τοῦ δημοσίου χρέους

τῆς Ὀλλανδίας (8,400,000 φλ.). Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ἐλπίζων πάντοτε ἐπὶ τὴν ἀρωγὴν τῆς Ῥωσσίας διεμαρτυρήθη (1/13 Δεκεμβρίου) κατὰ τοῦ νέου πρωτοκόλλου καὶ ἐκήρυξεν ὅτι μόνον εἰς τὴν βίαν ἔμελλε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε δ' εἰσέβαλεν ἐκ νέου ὁ Γαλλικὸς στρατὸς εἰς τὸ Βέλγιον καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀμβέρσην, ἐνῷ Ἀγγλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μάλκωλμ (ὅστις καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν Ἑλλάδι, ἀντικατέστησε τὸν Κοδριγκτῶνα) ἀπέκλειε τὰ παράλια τῆς Ὀλλανδίας. Ὁπότε δὲ διὰ τακτικῆς πολιορκίας, ἥτις ἐχρησίμευσε καὶ ὡς στρατιωτικὴ σχολὴ διὰ τοὺς πρίγκιπας Αὐρηλίας καὶ Νεμοὺρ, τοὺς παρευρισκομένους ἐν τῷ στρατῷ μετὰ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς τοῦ μηχανικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, ἐκυριεύθη ἡ Ἀμβέρση, καταληφθείσης ἐξ ἐφόδου τῆς ἀκροπόλεως, ἀφοῦ εἶχε μεταβληθῆ ἤδη εἰς σωροὺς ἐρειπίων, ἐπερατώθη μὲν ἡ Γαλλικὴ στρατεία καὶ ἤρθη ἡ *κωλυσιπλοΐα* (embargo) ἣν ἐπέβαλον οἱ Ἄγγλοι εἰς τὰ Ὀλλανδικὰ πλοῖα, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος, καὶ ἀφοῦ διὰ τῶν κατὰ Μάϊον (1832) συνομολογηθέντων προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης συνεμορφώθη πράγματι πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἠρνεῖτο ὅμως ἐπὶ ἔτη τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου κράτους· ἔπραξε δὲ τοῦτο μόνον διὰ τῆς ὁριστικῆς συνθήκης τῆς 10/22 Ἰανουαρίου 1839.

Ἡ πολιτικὴ καὶ καθόλου ἱστορικὴ σημασία καὶ ἀξία τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βελγικοῦ κράτους. — Ἡ ἐπανάστασις ἡ Βελγική, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ ἐρρήθη, δὲν ἦτο μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγών, δὲν εἶχε σπουδαῖον ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ τοιούτου ἀγῶνος δὲν ἦτο μέγα τι ἠθικὸν κέρδος ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ Ὀλλανδοί, ἀφ' ὧν ἀπεχωρίσθησαν οἱ Βέλγαι, δὲν ἦσαν ἧττον πεπολιτισμένοι τῶν Βελγῶν. Δὲν προέκειτο δὲ περὶ ἐλευθερίας ἐθνικῆς. Ἂν πρότερον πεπολιτισμένη Γαλλικὴ μειονότης ὑπέκειτο εἰς τὴν πλειονότητα τὴν Ὀλλανδικήν, νῦν πλειονότης Φλαμανδική, ἤτοι Ὀλλανδική, καίπερ μὴ ἔχουσα πολὺ ἀνεπτυγμένην συνείδησιν τῆς ἐθνότητος αὐτῆς, ὑπέκειτο εἰς μειονότητα Γαλλικήν. Οὐχ ἧττον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑλικῆς προόδου καὶ τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης ἡ δημιουργία τοῦ Βελγικοῦ κράτους ὑπῆρξεν εὐεργετικωτάτη καὶ διὰ τὸ Βέλγιον καὶ διὰ τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦ Βελγικοῦ κράτους ἐδημιουργήθη ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς Εὐρώπης τῇ γειτονευούσῃ πρὸς τὰ τρία μεγάλα πεπολιτισμένα κράτη καὶ ἔθνη τῆς Εὐρώπης (Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν) κέντρον πολιτι-

σμοῦ αὔταρκες εἰς ἐλευθέραν ἐκπολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Εὐρώπη ἐπροικίσθη διὰ νέας Ἑλβετίας καὶ νέας Ὁλλανδίας. Τὰ δικαιώματα πρὸς αὐτοτελῆ πολιτικὴν ὕπαρξιν μικρῶν λαῶν ἀνεγνωρίσθησαν πανηγυρικῶς καὶ διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ Βελγίου ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῶν Κάτω Χωρῶν κατελύθη εἷς τῶν ἐφημέρων συνδυασμῶν τῆς Βιενναίας συνόδου, καὶ τὸ σύστημα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας τὸ πράγματι καταλυθὲν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατελύθη καὶ κατὰ τύπον. Ἀλλ' ἐνῷ διὰ τῆς Βελγικῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς ὄφελος ὁπωσδήποτε τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου τῶν λαῶν κατελύετο ἓν ἵδρυμα οὐχὶ πάνυ ἐλευθέριον καὶ γενναῖον τοῦ ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ἱδρυθέντος πολιτικοῦ συστήματος τῆς Εὐρώπης, ταὐτοχρόνως, καὶ οἱονεὶ πρὸς ἀποζημίωσιν, δι' ἄλλης ἐπαναστάσεως κατελύετο τὸ μόνον φιλελεύθερον ἔργον τῆς Συνόδου ἐκείνης. Ἡ ἄλλη αὕτη ἐπανάστασις ἦτο ἡ Πολωνική, ἡ τοῦ Πολωνικοῦ δηλονότι κράτους τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ.

---

4. Ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις.

Ἡ Πολωνία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1830. — Καὶ εἰς τὴν Πολωνικὴν ἐπανάστασιν τὴν ἄμεσον ἀφορμὴν ἔδωκαν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Βελγίου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ αἴτια τὰ ἐπαγαγόντα τὸ κίνημα εἶχον ῥίζας βαθυτέρας ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων καὶ ἰδίως ἐν τῇ φύσει τοῦ κατὰ τὸ 1815 δημιουργηθέντος διὰ τὴν Πολωνίαν πολιτικοῦ καθεστῶτος ἐγκειμένας. Εἴπομεν ἤδη ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου ὁποίας ἡ Πολωνία ἀπὸ τοῦ 1772 διελθοῦσα τύχας ὑπήχθη ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ 1815. Διὰ τοῦ καθεστῶτος ἐκείνου ὁ πολιτικὸς διαμελισμὸς τοῦ Πολωνικοῦ ἔθνους διετηρήθη, ἀφοῦ διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης ἡ Πολωνία διῃρέθη πάλιν εἰς τρία τμήματα πολιτικὰ ὑπαγόμενα ὑπὸ τρία χωριστὰ κράτη. Οὐχ ἧττον πολιτική τις ὕπαρξις ἐδόθη τῷ Πολωνικῷ ἔθνει διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς πλείστης Πολωνικῆς χώρας εἰς χωριστὸν αὐτόνομον βασίλειον τῆς Πολωνίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὸν διακαῆ πόθον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιθυμοῦντος καὶ Πολωνίαν πολιτικῶς αὐθύπαρκτον καὶ αὐτόνομον καὶ Ῥωσσίαν ἄρχουσαν τῆς Πολωνίας ἡ Ῥωσσικὴ Πολωνία, κατὰ τὴν δοθεῖσαν

αὐτῇ διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης ἔκτασιν, ἀπετέλει ἴδιον βασίλειον ἔχον βασιλέα τὸν αὐτοκράτορα πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ταύτης ἑνώσεως ἀποτελοῦν τμῆμα τοῦ μεγάλου Ῥωσσικοῦ κράτους. Καθὰ ἀλλαχοῦ ἀνεφέρομεν, εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ τοιούτου Πολωνικοῦ κράτους ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὡρμήθη μᾶλλον ἐκ λόγων αἰσθηματικῶν ἢ ἐξ ὡρίμων ἐμβριθῶν πρακτικῶν σκέψεων. Τὸ ἔργον ἐξ ἀρχῆς ἐθεωρήθη ἐφήμερον καὶ ἐν σχεδίῳ ἔτι εὑρισκόμενον κατεπολεμήθη ὑπὸ τῶν συνετωτέρων τοῦ αὐτοκράτορος συμβούλων, οἷοι ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Νεσσελρῶδε (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 148). Καὶ τὰ πράγματα δὲν ἐβράδυναν νὰ δικαιολογήσωσι τοὺς δισταγμοὺς καὶ τοὺς φόβους τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ὑπὸ γενικωτέραν καὶ ἐξωτερικὴν ἔποψιν θεωρουμένου τοῦ πράγματος ἦτο λίαν ἀνώμαλος ἡ ἵδρυσις Πολωνικοῦ κράτους αὐτονόμου ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐνῷ σπουδαῖα τμήματα τῆς Πολωνικῆς χώρας ἀπετέλουν ἐπαρχίας Πρωσσικὰς καὶ Αὐστριακάς· καὶ οἱ πρὸς πολιτικὴν ἕνωσιν σύμπαντος τοῦ ἔθνους πόθοι τῶν Πολωνῶν ἔμελλον νὰ δημιουργήσωσι διηνεκεῖς κινδύνους οὐ μόνον διὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ διὰ τὴν Πρωσσίαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τὴν Ῥωσσίαν, διότι αἱ πρὸς πολιτικὴν ἕνωσιν ἀπόπειραι ἔμελλον νὰ ἔχωσιν ὡς ἀφετηρίαν πάντοτε τὸ ἐν Ῥωσσίᾳ Πολωνικὸν βασίλειον. Ἀλλ' ὅσον ἐξωτερικῶς ἀνώμαλος ἦτο ἡ ὕπαρξις Πολωνικοῦ βασιλείου ἐλευθέρου διὰ τὰ γείτονα κράτη, τοσοῦτον ἀνώμαλος ἦτο διὰ τὴν Ῥωσσίαν αὐτὴν ἡ ἐν τῷ κόλπῳ, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῆς τῆς ἀπολυταρχικῆς Ῥωσσίας δημιουργία κράτους αὐτονόμου καὶ δι' ἐλευθέρων θεσμῶν πεπροικισμένου. Ὁ συνδυασμὸς καὶ ἐν τοῖς καθόλου ἐφαίνετο τερατώδης καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα πλήρης κινδύνων. Ὡς ἐδημιουργήθη τῷ 1815 τὸ Πολωνικὸν βασίλειον, ἦτο παρὰ πολὺ μέγα καὶ λίαν ἐλεύθερον ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, λίαν δὲ μικρὸν καὶ ὀλίγον ἐλεύθερον διὰ τοὺς Πολωνοὺς αὐτούς. Διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἐδημιουργεῖτο ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς βασίλειον ἔχον πληθυσμὸν 5 ἑκατομμ. μετὰ 60 χιλ. στρατοῦ ἐθνικοῦ καὶ μετὰ κυβερνήσεως ἐθνικῆς, ἐνῷ διὰ τὴν Πολωνίαν ἐκ τοῦ βασιλείου τούτου ἐξῃροῦντο πολλαὶ μὲν χῶραι Ῥωσσικαὶ ἀποτελοῦσαι ἄλλοτε ἐπαρχίας Πολωνικὰς καὶ οἰκουμένας νῦν ἔτι ὑπὸ Πολωνῶν, μεγάλα δὲ τμήματα Πολωνικῆς χώρας προσηρτῶντο εἰς κράτη γείτονα ξένα. Καὶ ὅμως ὁ τοιοῦτος συνδυασμός, ὢν τὸ πλεῖστον ἐπίνοια καὶ δημιούργημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρίστα πιστὴν εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ὡς ἐκ μὲν τῆς γεννήσεως καὶ τῆς

θέσεως αὐτοῦ ἦτο ὁ ἀπολυταρχικώτατος τῶν ἡγεμόνων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων ὁ φιλελευθερώτατος καὶ δημοκρατικώτατος τῶν συγχρόνων αὐτῷ Εὐρωπαίων ἡγεμόνων. Τὸ Πολωνικὸν βασίλειον τοῦ 1815, ὅπως ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὕτω μόνον διὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου καὶ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἠδύνατο νὰ συνυπάρξῃ. Ἐκλιπόντος δὲ τοῦ ἑνός, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκλίπῃ καὶ τὸ ἕτερον. Ἀλλ' ἂς ἀκολουθήσωμεν τὴν φορὰν αὐτὴν τῶν πραγμάτων.

Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1817 ἰσχῦον σύνταγμα τοῦ Πολωνικοῦ κράτους ἀπέναντι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ὑπῆρχεν ἀντιπροσωπεία ἐθνικὴ συγκειμένη ἐκ γερουσίας, ἧς τὰ μέλη διωρίζοντο ἰσόβια ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἧς τὰ 60 μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπὸ τῶν κοινοτήτων τῶν ἀστικῶν τάξεων, διότι οἱ χωρικοὶ ἦσαν ἐν γένει δουλοπάροικοι τῶν εὐγενῶν ἄνευ δικαιωμάτων πολιτικῶν. Ἡ πρωτοβουλία τοῦ νομοθετεῖν ἀνῆκε τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οἱ ὑπὸ τούτου προτεινόμενοι νόμοι ἔδει νὰ τύχωσι τῆς ἀπαραιτήτου συναινέσεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς ὅλης ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Αὕτη δὲ συνήρχετο οὐχὶ κατ' ἔτος, ἀλλὰ κατὰ διετίαν καὶ συνεδρίαζεν ἐπὶ δύο ἑβδομάδας. Ὁ βασιλεὺς διεχειρίζετο τὴν ἐξουσίαν διὰ τοῦ ἐν Βαρσοβίᾳ ἑδρεύοντος ἀντιβασιλέως ἢ γενικοῦ διοικητοῦ (τοιοῦτος δ' ἦτο ἀπὸ τοῦ 1817 μέχρι τοῦ 1830 ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος Κωνσταντῖνος). ἀσκοῦντος καὶ τούτου τὴν ἐξουσίαν διὰ κυβερνητικοῦ ἢ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Οἵ τε ὑπουργοὶ καὶ πάντες οἱ ἄλλοι λειτουργοὶ καὶ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἔδει νὰ ὦσι Πολωνοὶ τὴν ἐθνικότητα, τοῖς δὲ Ῥώσσοις δὲν ἐπετρέπετο νὰ λάβωσιν ἀξιώματα ἐν τῷ Πολωνικῷ κράτει. Αὐτὸς δὲ ὁ ἐκ 55 - 60 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενος στρατὸς ἦτο καθαρῶς ἐθνικός, ὀλίγαι δὲ μόνον χιλιάδες Ῥώσσων στρατιωτῶν ἀπετέλουν τὴν ἰδιαιτέραν φρουρὰν τοῦ ἀντιβασιλέως. Ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας ἐγίνετο συνήθως διὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ὅστις καὶ ἐστέφετο ἐν Βαρσοβίᾳ ὡς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας.

Τὸ σύνταγμα τοῦτο τὸ τοσοῦτον ὑπὸ Ῥωσσικὴν ἔποψιν εὐρείας παραχωροῦν ἐλευθερίας εἰς τοὺς Πολωνούς, δι' οὓς εἴπομεν λόγους δὲν ἀνταπεκρίνετο καθόλου εἰς τοὺς πόθους καὶ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν. Τούτων οἱ μὲν συντηρητικοὶ (τοιοῦτοι δ' ἦσαν οἱ Εὐγενεῖς) βαρέως ἔφερον τὸ ὅτι παλαιαὶ Πολωνικαὶ χῶραι, ὡς αἱ τῆς Λιθουανίας

καὶ Βολυνίας, πρὸ τῆς διαλύσεως ἔτι τοῦ Πολωνικοῦ κράτους ἀποσπασθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, δὲν περιελαμβάνοντο ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους. Ἡ δὲ ἐθνικὴ μερίς, ἡ τῶν δημοκρατικῶν, ἀπεστρέφετο πάντα δεσμόν, ἔστω καὶ ἁπλῶς δυναστικόν, πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ὠνειροπόλει Πολωνικὴν δημοκρατίαν ἐντὸς τῶν εὐρυτάτων ὁρίων, ἅτινά ποτε περιελάμβανε τὸ Πολωνικὸν κράτος. Ἐν γένει δὲ τὸ ἐθνικὸν μῖσος τῶν Πολωνῶν κατὰ τῶν Ῥώσσων ἦτο μέγα καὶ βαθύ. Αἱ ἀναμνήσεις τῶν πρὸς διαμελισμὸν τοῦ Πολωνικοῦ κράτους ἐνεργειῶν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος ἐθνικῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων διετηροῦντο ἔτι ζωηραί. Ὁ στρατὸς εἶχε δημιουργηθῆ ἐν μέρει ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ναπολέοντος στρατευσαμένων καὶ ἀγωνισαμένων, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν οἱ ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἀγωνισάμενοι γενναῖοι Πολωνοί, οἷς ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ μοναδικῆς γενναιότητος δὲν ἐπέτρεψε μόνον τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφὴν μετὰ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 71), ἀλλὰ παρέσχε καὶ θέσεις καὶ ἀξιώματα ἐν τῷ νέῳ στρατῷ τῆς πατρίδος αὐτῶν. Οἱ δὲ κίνδυνοι τῆς οὕτω καθιερωθείσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων κατέστησαν ἐπαισθητοὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς φιλολάου κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'.

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἠγωνίσθη νὰ κυβερνήσῃ τὸ Πολωνικὸν κράτος μετὰ τῆς αὐτῆς φιλελευθερίας, μεθ' ἧς ἵδρυσεν αὐτὸ καὶ ἐπροίκισε διὰ φιλελευθέρων θεσμῶν. Τῷ 1818, ὁπότε ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς Ῥωσσίας τὸ πρῴην φιλελεύθερον αὐτοῦ σύστημα ὑπεχώρει ἤδη εἰς τάσεις ἀντιδραστικάς, ἐν Πολωνίᾳ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πολωνικοῦ κοινοβουλίου ἐκήρυσσε πανηγυρικῶς ὅτι οἱ φιλελεύθεροι θεσμοὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ ὦσι δι' αὐτὸν ἀντικείμενον προσφιλοῦς μερίμνης καὶ ὅτι διὰ τῶν ἐν Πολωνίᾳ ἐφαρμοζομένων τούτων θεσμῶν ἐπεθύμει νὰ δείξῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν τί ἀπὸ πολλοῦ παρεσκεύαζε δι' αὐτήν. Καὶ ἐν τῇ ἀνυποκρίτῳ ταύτῃ φιλοπατρίᾳ ἐπεδοκίμαζε καὶ ἐπῄνει μάλιστα τὴν διαγωγὴν τῶν βουλευτῶν καὶ ὁπότε ἐψήφιζον οὗτοι κατὰ τῶν ὑπὸ τῆς βασιλικῆς κυβερνήσεως προτεινομένων νόμων, λέγων ὅτι: «ἐκλεγέντες δι' ἐλευθέρων ἐκλογῶν ἔδει νὰ ψηφίζωσιν ἐλευθέρως». Ἀλλ' εἴδομεν ἤδη (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 539) πῶς ἀνταπεκρίθησαν οἱ Πολωνοὶ εἰς τὰ γενναῖα ταῦτα βουλεύματα τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἱδρύοντες μυστικὰς ἑταιρείας διαδιδομένας καθ' ἅπασαν

τὴν Πολωνίαν ἐν αὐταῖς ταῖς τάξεσι τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀριστοκρατίας, πολλῷ δὲ πλέον ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἀστῶν καὶ ἰδίως τῶν καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν. Εἴδομεν δὲ ὅτι ἡ κυριωτάτη τῶν ἑταιρειῶν τούτων, ἡ «Ὑπὲρ πατρίδος» ἑταιρεία, συνῆπτε σχέσεις καὶ πρὸς τὰς Ρωσσικὰς ἐπαναστατικὰς ἑταιρείας. Διότι πᾶσα ἐπανάστασις καὶ ἀνατροπὴ τοῦ καθεστῶτος ἐν Ρωσσίᾳ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Πολωνῶν συντελεστικὴ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τῶν Πολωνῶν, ὅπως πᾶσα ἐξέγερσις τῶν Πολωνῶν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρώσσων συνωμοτῶν ὠφέλιμος εἰς τὰ σχέδια τῶν Ρωσσικῶν ἐπαναστατικῶν ἑταιρειῶν. Ἤδη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο πανταχοῦ ἐπαισθητὴ ἡ κατὰ τοῦ καθεστῶτος δυσαρέσκεια. Ὁ ἀντιβασιλεὺς Κωνσταντῖνος, καίπερ συμπαθῶν πολὺ πρὸς τοὺς Πολωνοὺς καὶ νυμφευμένος γυναῖκα Πολωνίδα, εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ὁποίας ἐθυσίασε τὰ ἐπὶ τοῦ Ρωσσικοῦ θρόνου δικαιώματα αὐτοῦ, ἐμισεῖτο ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, διότι ἕνεκα τοῦ ἐν πολλοῖς ἰδιοτρόπου χαρακτῆρος αὐτοῦ προσεφέρετο ἐνίοτε μετὰ πολλῆς ἀγροικίας πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ. Κατηγορεῖτο δὲ ὅτι ἐνεργῶν ὑπὲρ τῆς κατ' ἐπιφάνειαν εἰς Πολωνικὴν ἐθνικότητα μεταβάσεως Ρώσσων ἐζήτει νὰ παραδώσῃ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς σπουδαίας θέσεις εἰς τοὺς Ρώσσους καὶ ὅτι ἐνίσχυε τὸ σύστημα τῆς κατασκοπείας καὶ τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας. Ἐντεῦθεν ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκ τῶν τάξεων τῶν συνωμοτῶν καὶ ἐκ τοῦ σκότους τῆς συνωμοσίας εἶχε μεταβῇ καὶ εἰς τὴν ἐπισημότητα τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐπισήμως καὶ ἰσχυρῶς ἐκδηλουμένη ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ ἐθνικοῦ κοινοβουλίου ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως τοῦ βασιλέως. Ἡ κοινοβουλευτικὴ αὕτη ἀντιπολίτευσις προὐκάλεσεν ὡς ἀντίποινα ἐκ μέρους τῆς βασιλικῆς κυβερνήσεως μέτρα ἀντιδραστικά, τὴν εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπέμβασιν καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ Τύπου. Καὶ ταῦτα πάντα ἐπέτεινον τὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν καὶ δυσαρέσκειαν μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως ἤτοι τῆς Ρωσσίας καὶ τοῦ Πολωνικοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ζῶντος τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ φόβος περὶ καταλύσεως ἢ σπουδαίου περιορισμοῦ τοῦ φιλελευθέρου Πολωνικοῦ συντάγματος. Ἀτυχῶς ὅμως τὰ σπέρματα τῶν συνωμοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων τὰ σπαρέντα τοσοῦτον εὐρέως ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ ταχέως ἤνθησαν ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α΄ καὶ παρήγαγον τοὺς ὀλεθρίους αὐτῶν καρπούς.

Ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, αἵτινες ἐνηργήθησαν κατὰ τῶν συνωμοτῶν τῶν ἐπενεγκόντων τὴν ἐν Πετρουπόλει στρατιωτικὴν στάσιν κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, ἐγνώσθη ὅτι οἱ συνωμόται οὗτοι διετέλουν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Πολωνικῶν ἑταιρειῶν. Οἱ ὡς ἔνοχοι συλληφθέντες ἐν Πολωνίᾳ, ὧν ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ πρίγκιψ Ἰαβλονόσκις, δὲν ἐδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου ὡς οἱ ἐν Πετρουπόλει συνωμόται, διότι τοῦτο δὲν ἐπέτρεπε τὸ Πολωνικὸν σύνταγμα, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Πολωνικῆς Γερουσίας. Καίτοι δὲ ἡ ἐνοχὴ τῶν κατηγορουμένων ἀπεδείχθη φανερῶς, ἐν τούτοις πάντες οἱ δικασθέντες ἠθωώθησαν (1828). Τοῦτο ἐνεποίησεν, ἐννοεῖται, ἀλγεινοτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, διότι ἡ Γερουσία ἐν τῇ ἐτυμηγορίᾳ αὐτῆς ὡρμήθη ἐκ λόγων καθαρῶς πολιτικῶν καὶ ἔδειξεν οὕτω τὴν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐπισφαλεστάτην θέσιν τῶν Πολωνικῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ περισπώμενος τότε ὑπὸ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου οὐδὲν ἐνήργησεν ἐν τῇ Πολωνίᾳ, ἁπλῶς δὲ ἀνεβλήθη πάλιν ἡ σύγκλησις τῆς βουλῆς τῆς μὴ συγκληθείσης ἀπὸ τοῦ 1825, ἀνεβλήθη δὲ καὶ ἡ στέψις τοῦ νέου αὐτοκράτορος ὡς βασιλέως τῆς Πολωνίας. Ὁ αὐτοκράτωρ μάλιστα συνήνεσε τότε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου γενομένην πρότασιν τοῦ νὰ μὴ μετάσχῃ ὁ Πολωνικὸς στρατὸς τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου. Τοῦτο ἤθελεν ὁ ἰδιότροπος καὶ ἰδιογνώμων ἀντιβασιλεύς, διότι, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς πλείστοις γνώμην, ἐφρόνει ὅτι ὁ πόλεμος διαφθείρει τοὺς στρατοὺς ἠθικῶς καὶ ἤθελεν ὁ Πολωνικὸς στρατὸς νὰ μένῃ ἀδιάφθορος. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπέδρασαν, φαίνεται, καὶ ἄλλοι λόγοι σπουδαιότεροι συνδεόμενοι πρὸς τὰς πρὸ μικροῦ ἀνακαλυφθείσας ἐπικινδύνους σχέσεις τῶν ἐν τῷ Ῥωσσικῷ στρατῷ ἐπαναστατικῶν στοιχείων πρὸς τὰς ἐν τῷ Πολωνικῷ στρατῷ διαδεδομένας μυστικὰς ἑταιρείας. Ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἐνεργητικότης τῶν ἑταιρειῶν τούτων ἦτο ἐν Πολωνίᾳ τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε ὁπότε τέλος τὸ ἔτος 1829 ὁ Νικόλαος ἦλθεν Βαρσοβίαν μετὰ πολλῶν μεγάλων δουκῶν, ἵνα στεφθῇ ἐνταῦθα βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, εἶχε σχηματισθῇ συνωμοσία σκοποῦσα τὸν φόνον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν μεγάλων δουκῶν, κατὰ τὴν τελετὴν τῆς στέψεως, καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἐντελοῦς ἐλευθερίας. Καὶ τὸν μὲν κίνδυνον τοῦτον διέφυγεν εὐτυχῶς ὁ αὐτοκράτωρ, διότι, ὡς λέγεται, τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐδειλίασαν οἱ συνωμόται πρὸ τοῦ μεγέθους

τοῦ τολμήματος. Ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἐφάνη τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς συνωμοσίας εὐμενεστέρα πρὸς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1828-29 εἶχεν ἐπενέγκει ἱκανὴν ἐξάντλησιν εἰς τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς Ῥωσσίας. Πρὸς τούτοις ὁ ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς κατὰ τῆς Τουρκίας στρατείας ἐπανερχόμενος στρατός, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐκραγῇ ἡ νόσος χολέρα, εἶχε μεταδώσει τὴν νόσον εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἐπὶ εὐρυτάτας ἐκτάσεις. Ἐν Πετρουπόλει καὶ Μόσχᾳ καὶ ἐν ἄλλοις μεγάλοις κέντροις τοῦ κράτους ἡ νόσος ἐποίει θραύσεις μεγάλας, ἧς ἐπακόλουθα ἦσαν καὶ διάφοροι ταραχαὶ καὶ στάσεις τοῦ λαοῦ, τινὲς τῶν ὁποίων ἦσαν ἱκανῶς σοβαραί, ὡς ἡ ἐν Σεβαστουπόλει, ἔνθα ἐφονεύθη καὶ ὁ στρατηγὸς Στολύπιν. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε μεταβῇ εἰς Μόσχαν, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας του ἐπενέγκῃ κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων ἐν τῇ ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας δεινῶς μαστιζομένῃ πόλει. Ἐν μέσῳ δὲ τοιούτων ἐσωτερικῶν περισπασμῶν ἦλθεν ἡ εἴδησις τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, εἶτα δὲ καὶ ἡ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Βελγίου.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς τρίχρου σημαίας ἐπὶ τοῦ ἐν Βαρσοβίᾳ Γαλλικοῦ προξενείου ἠλέκτρισε τὰς καρδίας τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξήγειρε τὰς τολμηροτάτας τῶν ἐλπίδων παρὰ τοῖς μᾶλλον ἐξημμένοις τῶν φιλοπατρίδων. Αἱ παρασκευαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἀγγελίᾳ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως προέβαινεν ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν κατεύνασιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Γαλλίᾳ αὐτῇ, παρεῖχον ἐλπίδας τοῖς Πολωνοῖς περὶ γενικῆς συγχύσεως καὶ ἀνατροπῆς τῶν πραγμάτων ἐν Εὐρώπῃ καὶ περὶ μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐν ᾧ ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ἔμελλε ν' ἀπασχοληθῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους. Διεδίδετο δὲ συγχρόνως καὶ ἡ ἐρεθιστικὴ διὰ τοὺς Πολωνοὺς εἴδησις, ὅτι τὴν πρωτοπορείαν τοῦ μεγάλου κατὰ τῆς Γαλλίας ἐπελάσοντος Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἔμελλε ν' ἀποτελέσῃ ὁ στρατὸς ὁ Πολωνικός, ὁ μὴ μετασχών, ὡς εἴδομεν, τοῦ Τουρκορωσσικοῦ πολέμου καὶ μηδαμῶς ἐκ τούτου δεκατισθείς. Πάντες οὗτοι οἱ λογισμοὶ καὶ πᾶσαι αὗται αἱ φῆμαι παρίστων τὸν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Πολωνίας ἀγῶνα ἔνθεν μὲν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον, ἔνθεν δὲ οὐχὶ τοσοῦτον ἄνισον, ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἤθελε φανῇ. Ἐξ ἄλλου ἀνάγκη νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι, καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ὑπονοουμένων τούτων εὐνοϊκῶν περιστάσεων, καὶ ἀπολύτως κρινομένη ἡ Πολωνικὴ ἐπανά-

στασις, ὡς εἶχε τότε ἡ ἀμοιβαία πρὸς ἀλλήλας θέσις Ῥωσσίας καὶ Πολωνίας, δὲν ἦτο τόλμημα πάντη μωρὸν καὶ ἀπεγνωσμένον. Ἡ Πολωνία ἀπετέλει κράτος ἱκανῶς εὐρύ, πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, ἔχουσα ἑτοιμοπόλεμον ἠσκημένον στρατὸν παντὸς ὅπλου 60 χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ ἀρχηγούς, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν γενναῖοι παλαίμαχοι τῆς σχολῆς τοῦ Ναπολέοντος. Καὶ ὁ στρατὸς οὗτος ταχέως ἠδύνατο νὰ ἐνισχυθῇ διὰ νέας στρατολογίας καὶ νὰ πολλαπλασιασθῇ, νὰ ἐνισχυθῇ δὲ καὶ ἠθικῶς διὰ τῆς ταχείας διαδόσεως τῆς ἐπαναστάσεως εἰς πάσας τὰς ἐν Ῥωσσίᾳ Πολωνικὰς χώρας· εἶχε δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τὰς ἀμυντικὰς δυνάμεις τῆς χώρας, ἐνῷ ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁπωσδήποτε ἔκδημον στρατείαν, ἐν ᾗ ὁ στρατὸς τῆς εἰσβολῆς ἔμελλε νὰ εὕρῃ οὐ σμικρὰς δυσχερείας ἐν ταῖς κινήσεσιν αὐτοῦ ἐν μέσῳ ἑλωδῶν ἐκτάσεων καὶ ἐν τῇ προμηθείᾳ τῶν ἀναγκαίων. Τὰ δὲ πράγματα ἐκ τῶν ὑστέρων ἐμαρτύρησαν ὅτι ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἡ Πολωνία ἔδειξε κραταιὰν ἀντοχὴν κατὰ τῶν Ῥώσσων. Σύστασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων, Αὐστρίας δηλονότι καὶ Πρωσσίας καὶ Ῥωσσίας ὁμοῦ δὲν ἐφοβοῦντο οἱ Πολωνοί, διότι τὸ τοιοῦτον προϋπετίθει Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, ἐν ᾧ πάντως ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἔμελλον νὰ καταταχθῶσιν ὑπὲρ τῆς Πολωνίας. Ἐν γένει δὲ αἱ τότε διεθνεῖς σχέσεις καὶ ἡ καθόλου κατάστασις τῆς Εὐρώπης ἐφαίνοντο μᾶλλον εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς τῇ ἐπιχειρήσει, ἀφοῦ ἡ φιλελευθέρα γνώμη, ἧς τὴν δύναμιν πρὸ μικροῦ ᾐσθάνθησαν αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι, διέκειτο πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, εὐνοϊκῶς πρὸς τοὺς Πολωνούς.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως. — Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἀρξαμένη ἐπανάστασις διεξήχθη ἐν ἀρχῇ μετὰ μεγάλης ἀπρονοησίας καὶ ἀτάκτου σπουδῆς καὶ ἐλλείψεως ἀποφασιστικῆς ἐνεργείας καὶ ἑνότητος γνώμης. Τὸ πρῶτον κίνημα ἐγένετο ἐν Βαρσοβίᾳ ὑπὸ ὁμάδος 160 περίπου νεαρῶν συνωμοτῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν μαθηταὶ τῆς σχολῆς τῶν ὑπαξιωματικῶν. Οἱ συνωμόται οὗτοι, ἀφοῦ προσηταιρίσθησαν ἱκανοὺς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ἐν Βαρσοβίᾳ Πολωνικῆς φρουρᾶς, ἤρξαντο τοῦ ἔργου τῇ 17/29 Νοεμβρίου 1830 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπολοχαγοῦ Βύστζκι διὰ συγχρόνου αἰφνιδίας ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων τοῦ ἀντιβασιλέως καὶ κατὰ τῶν στρατώνων τοῦ ἐν Βαρσοβίᾳ ὀλιγαρίθμου Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου

ἤθελον νὰ ἀφαιρέσωσι τὰ ὅπλα, ἵνα δι' αὐτῶν ὁπλίσωσι τὸν λαὸν τῆς Βαρσοβίας. Εἰς τὰ ἀνάκτορα εἰσέδυσαν ξιφήρεις καὶ ἀπροσδοκήτως 20 τῶν συνωμοτῶν κράζοντες: «Κάτω οἱ τύραννοι!», καὶ ἐφόνευσαν τοὺς εἰς τὴν φωνὴν ταύτην προσδραμόντας ὀλίγους φρουρούς, εἶτα δὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Ζάνδερ καὶ τὸν ἀντιπρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Λουμποβίτζκι· ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ εὕρωσι τὸν ἀντιβασιλέα κρυφθέντα ὑπό τινος ὑπηρέτου ἔν τινι ὑπὸ τὴν ἀκροτάτην στέγην δωματίῳ. Ἀλλ' οἱ ἐπελθόντες κατὰ τῶν Ῥωσσικῶν στρατώνων συνωμόται δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν· διότι οἱ Ῥῶσσοι στρατιῶται ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐπίθεσιν. Τότε δὲ οἱ συνωμόται διεχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς κράζοντες: «Πολωνοί, εἰς τὰ ὅπλα! οἱ Ῥῶσσοι σφάζουσι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν». Πλῆθος τότε πολιτῶν ἔσπευσεν εἰς τὰ κεντρικὰ μέρη τῆς πόλεως, ὁπόθεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν συνωμοτῶν ἐπῆλθε κατὰ τῆς ἀποθήκης τῶν ὅπλων, ἧς τὴν εἴσοδον ἐξεβίασεν, ἀφοῦ κατέβαλε τοὺς ὑπερασπίζοντας αὐτὴν ὀλίγους φρουρούς, καὶ διὰ τῶν οὕτω κυριευθέντων ὅπλων ὡπλίσθη ὁ ἄτακτος οὗτος ὄχλος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀντιβασιλεὺς εἶχε καλέσει εἰς τὰ ὅπλα πάντα τὸν ἐν Βαρσοβίᾳ εὑρισκόμενον στρατόν, Ῥωσσικόν τε καὶ Πολωνικόν. Οἱ Ῥῶσσοι στρατιῶται παρετάχθησαν ὡς ἐπὶ μάχην, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν, μὴ εὑρισκόμενοι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐν τοῖς στρατῶσιν, ἐφονεύθησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάντος λαοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἔσπευδον εἰς τοὺς στρατῶνας. Ὁ Κωνσταντῖνος συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν ἅπαντα σχεδὸν τὸν στρατόν, οὗ μέγιστον μέρος ἦσαν Πολωνοί. Ἀλλὰ μεγίστη ἐν τῷ στρατῷ τούτῳ ὑπῆρχε σύγχυσις. Οἱ πολλοὶ τῶν Πολωνῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν συνωμόται, ἀλλ' οὗτοι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα, ἐνῷ στρατεύματα δεικνύοντα διαθέσεις στασιαστικὰς ἦσαν ὑπὸ ἀξιωματικοὺς πιστοὺς εἰς τὸ καθεστώς. Καὶ ἐνῷ μέρος τοῦ Πολωνικοῦ στρατοῦ ηὐτομόλει πρὸς τοὺς στασιαστάς, ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ παρακαλούμενοι ὑπὸ τούτων ν' ἀναλάβωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος ἀπέκρουον ἐπιμόνως τὰς τοιαύτας προτάσεις. Τινὲς δὲ τῶν οὕτω ἀρνουμένων, ὡς ὁ στρατηγὸς Ποτότζκι, ἀρχηγὸς τοῦ ὅλου πεζικοῦ, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν στρατηγὸς Χάνκε καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐφονεύθησαν ἀσπλάγχνως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Τότε δὲ καὶ ὁ ἀντιβασιλεὺς κατὰ συμβουλὴν τοῦ Πολωνοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ κόμητος Ζαμόβσκι ἀπεχώρησε τῆς πόλεως πρὸς τὴν παρακειμένην κώμην Βίρ-

ζβα, διότι δῆθεν, ὡς ἔλεγεν ὁ Ζαμόϐσκις, ὁ λαὸς εἶχεν ἐξεγερθῆ ἁπλῶς ἕνεκα τῆς διαδοθείσης φήμης, ὅτι οἱ Ῥῶσσοι ἔμελλον νὰ καύσωσι τὴν πόλιν, ἀποδεικνυομένης δὲ ψευδοῦς ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς φήμης ἡ ταραχὴ καὶ ἡ στάσις ἔμελλον νὰ παύσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀναχώρησις τοῦ Κωνσταντίνου ἐκράτυνε τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ πιστοὶ μείναντες Πολωνοὶ στρατιῶται εὑρισκόμενοι νῦν ἄνευ ἀρχηγῶν καὶ ἄνευ διαταγῶν κατεδικάσθησαν εἰς ἀδράνειαν· τοῦτο δ' ἐπωφεληθέντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως διωργανώθησαν ἀμέσως. Καὶ ἐνῷ οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν στάσιν καὶ ἀπροσδοκήτως ὑπ' αὐτῆς καταληφθέντες, ὡς ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν πρίγκιψ Λουϐέτζκι, προσεκάλουν τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κατοίκους τῆς Βαρσοϐίας νὰ λάϐωσιν αὐτοὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κινήματος, ἵνα μετριάσωσι τὸν στασιαστικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἡ ἐξημμένη ἐπαναστατικὴ μερὶς ἧς προΐστατο ὁ δημοκρατικὸς συγγραφεὺς καὶ πρώην ἐν Βίλνᾳ καθηγητὴς Ἰωακεὶμ Λέλεϐελ, ὁ ἀπολέσας τὴν θέσιν ταύτην ἕνεκα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων, ἀπῄτει τὴν κατάργησιν τῶν καθεστηκυιῶν ἀρχῶν καὶ τὴν ἵδρυσιν προσωρινῆς κυϐερνήσεως ἐπαναστατικῆς. Οἱ μετριοπαθεῖς ἀριστοκρατικοὶ θεωροῦντες ὡς ἔργον ἀσύνετον καὶ ἀπεγνωσμένον τὸν κατὰ τῆς Ῥωσσίας πόλεμον ἐζήτουν νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἁπλῶς τὸ γεγονός, ἵνα πείσωσι τὴν κυϐέρνησιν νὰ προϐῇ εἰς δικαίας τινὰς παραχωρήσεις, ἐπὶ τούτῳ δὲ ἔπεμψαν ἐπιτροπείαν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τούτου περὶ τῶν ἀναγκαίων παραχωρήσεων. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἠρκέσθη νὰ παραπέμψῃ τὴν ἐπιτροπείαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγον κατέλιπεν ὅλως τὸ Πολωνικὸν ἔδαφος καὶ ἐζήτησεν ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ ἐδάφους. Τότε δὲ ἐπέστρεψαν εἰς Βαρσοϐίαν καὶ οἱ μετὰ τοῦ ἀντιϐασιλέως ἐξελθόντες καὶ τέως πιστοὶ μείναντες αὐτῷ Πολῶνοὶ στρατιῶται καὶ ἑκόντες ἄκοντες προσεχώρησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασαν εἰδήσεις ἐκ τῶν πλησιοχώρων ἐπαρχιῶν περὶ τῆς εὐφροσύνου ὑποδοχῆς, ἧς ἐτύγχανεν ἐν αὐταῖς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα. Οὕτω δὲ ἡ ἐπανάστασις γενικευθεῖσα κατέστη ἀληθῶς ἐθνική, καὶ τότε οἱ ἐν Βαρσοϐίᾳ ἀριστοκρατικοὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν δημοκρατικῶν προέϐησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυϐερνήσεως ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ περιφήμου Ἀδὰμ Κζαρτορύσκι, τοῦ ἄλλοτε ἐμπίστου φίλου καὶ συμϐούλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 528), καὶ τῆς κυϐερνήσεως ταύτης μέλος ἐγένετο καὶ ὁ Ἰωακεὶμ Λέλεϐελ.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ γενόμενα καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτῇ αἱ γνῶμαι ἦσαν δεδιχασμέναι. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ οὐδὲν ἄλλο διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐζήτουν ἢ τὴν βελτίωσιν τοῦ καθεστῶτος καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤθελον νὰ κλείσωσι πᾶσαν θύραν διαπραγματεύσεων καὶ διαλλαγῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Πρὸς τούτοις δὲ ἐζήτουν νὰ διεξάγωσι τὴν ἀρχὴν ἐν ὀνόματι τοῦ νομίμου ἡγεμόνος καὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐπανάστασιν αὐστηρῶς ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ βασιλείου. Τοὐναντίον δὲ οἱ περὶ τὸν Λέλεβελ δημοκρατικοὶ ἐζήτουν νὰ διαδώσωσι τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Λιθουανίαν καὶ τὴν Βολυνίαν, νὰ διαρρήξωσι πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, νὰ καθαιρέσωσι τὸν Νικόλαον καὶ ὅλον τὸν οἶκον Ῥωμανὼφ νὰ κηρύξωσιν ἔκπτωτον τοῦ Πολωνικοῦ θρόνου καὶ νὰ καθιδρύσωσι τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν. Ἵνα δὲ ἐξεγείρωσι τὸν λαὸν πανταχοῦ καὶ δώσωσι δύναμιν τῇ ἐπαναστάσει, ἀπῄτουν τὴν χειραφέτησιν τῶν χωρικῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, τοῦθ' ὅπερ ἀντέβαινεν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐκ πολιτικῆς ἐπόψεως κρινομένων τῶν πραγμάτων ἐφαίνετο ὅτι συνετώτερον ἐσκέπτοντο οἱ ἀριστοκρατικοί, ἀλλ' ὑπὸ καθαρῶς πραγματικὴν ἔποψιν ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων ἦτο ὑπὲρ τῶν δημοκρατικῶν· διότι μετὰ τὰ ἐκτεθέντα γεγονότα ἡ διαλλαγὴ μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καθεστῶτος, μετὰ νέων μάλιστα παραχωρήσεων, ἦτο ἥκιστα πιθανή, ἀπιθανώτατον δ' ἦτο ὅτι ἡγεμών, οἷος ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ἠδύνατο τὸ ἔγκλημα τῆς ἀνταρσίας, ὡς ἔλεγε, νὰ ἀνταμείψῃ διὰ παραχωρήσεων φιλελευθέρων. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἡ μόνη σωτηρία τῆς Πολωνίας ἐνέκειτο ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ διαίρεσις τῶν γνωμῶν ἐξηκολούθησεν ἐν ἀρχῇ καὶ παρέλυσε τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ ὀλεθρία κοινωνικὴ διαίρεσις, ἡ ἐπενεγκοῦσα τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἐπέδρασεν ὀλεθρίως καὶ ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ γενναῖος στρατηγὸς Χλωπίζκι, ἓν τῶν μεγάλων λειψάνων τοῦ Ναπολεοντίου στρατοῦ, εἰς ὃν ἡ κοινὴ γνώμη ἔδιδεν ἀξίαν στρατιωτικήν, καὶ ὅστις τὴν περὶ αὐτοῦ ταύτην ὑπόληψιν ἠδύνατο νῦν νὰ μεταβάλῃ εἰς ἀληθῆ δύναμιν ἐθνικήν, πειθαναγκασθεὶς νὰ λάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν μετέβαλεν αὐτήν, συναινέσει τῶν ἀριστοκρατικῶν, εἰς δικτατωρίαν, διότι τοῦτο ἀπῄτει, ὡς ἔλεγεν αὐτός, ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων τῆς Πατρίδος. Πᾶσα ἡ Πολωνία εὐφροσύνως ἐχαιρέτισε τὸν δικτάτωρα· ἀλλ' οὗτος ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς ἁπλοῦν θεματοφύλακα τῆς ἐξουσίας τοῦ μεγάλου

ἄρχοντος, τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, πρὸς ὃν ἔγραψεν ἐπιστολὴν καὶ ἔπεμψεν ἀντιπροσώπους δύο, ἵνα δηλώσωσι τὰς εὐχὰς καὶ τοὺς πόθους τοῦ Πολωνικοῦ λαοῦ. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τοῦ δικτάτωρος παρέλυσε τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν δημοκρατικῶν, ὧν ὁ ἀρχηγὸς ἀπεχώρησε νῦν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐδέξατο μὲν τοὺς ἀπεσταλμένους (1), ἀπέκρουσεν ὅμως ἐντονώτατα πᾶσαν διαπραγμάτευσιν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Τοῦτο δὲ ἐντονώτατα ἐδήλωσε καὶ ἐν τῇ προκηρύξει τῆς 5/17 Δεκεμβρίου, ἣν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Πολωνικὸν λαόν. Ὁ δικτάτωρ ἔλαβεν ἀπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος δηλοῦσαν εὐμένειαν πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ καταδικάζουσαν αὐστηρῶς τὰ γενόμενα. Τότε ὁ Χλωπίτζκι ἀπέθετο τὴν δικτατωρίαν μὴ θέλων νὰ περιέλθῃ εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτόν, προτιμῶν δὲ νὰ ὑπηρετήσῃ τῇ πατρίδι ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης. Ἀφοῦ δὲ καὶ οἱ εἰς Πετρούπολιν ἀποσταλέντες ἐπίτροποι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν (12/24 - 13/25 Ἰανουαρίου 1831) ἐξέθηκαν ἐν τῇ Γερουσίᾳ τὰ κατὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, τότε δημοκρατικοί τε καὶ ἀριστοκρατικοὶ ἐνόησαν ὅτι οὐδεμία πλέον ὑπελείπετο αὐτοῖς ἐλπὶς σωτηρίας πλὴν τῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως νίκης. Τότε δὲ ἐνίκησεν ὁριστικῶς ἡ ἐπαναστατικὴ μερὶς καὶ ἡ Γερουσία, ἥτις πρὸ ἑνὸς ἤδη μηνὸς ἐν μεγάλῃ προκηρύξει (8/20 Δεκεμβρίου) εἶχε δικαιολογήσει τὴν ἐπανάστασιν πρὸ τῆς Εὐρώπης, ἐκήρυξεν τὸν Νικόλαον καὶ ἅπαντα τὸν οἶκον Ῥωμανὼφ ἔκπτωτον τῶν ἐπὶ τοῦ Πολωνικοῦ θρόνου δικαιωμάτων αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ πολεμικὸν μέρος τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ στρατεία τοῦ Ὑπεραιμίου Δεϊβιτζ. — Καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐκήρυσσε πρὸς τοὺς εἰς Πετρούπολιν πεμφθέντας Πολωνοὺς ἀντιπροσώπους ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς ἀντάρτας καὶ τὸ ἔγκλημα νὰ βραβεύσῃ διὰ παραχωρήσεων καὶ ὅτι τὸ πρῶτον πυροβόλον, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐκπυρσοκροτήσῃ ἐν Πολωνίᾳ ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ αὐτοκράτορος, ἔμελλε νὰ πλήξῃ τὴν Πολωνίαν αὐτήν, ὁ ἄριστος τῶν στρατηλατῶν αὐτοῦ, ὁ δαφνοστεφὴς Ὑπεραίμιος ἥρως, μετὰ στρατοῦ 118 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐβάδιζε πρὸς τὰ ὅρια τῆς Πολωνίας. Ὁ Δεϊβιτζ

(1) Οἱ ἀπεσταλμένοι (ὁ Λουμπέσκις καὶ ὁ Ἰρτσιέρσκις) ἐκρατήθησαν τὸ πρῶτον ἐν Νάρβᾳ· ἐπετράπη δ' αὐτοῖς ἡ εἰς Πετρούπολιν μετάβασις μόνον ἐπὶ τῷ ὅρῳ, νὰ προσέλθωσιν ὡς «πιστοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπήκοοι».

μετὰ σπουδῆς προήλασεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἵνα πρὸ τοῦ ἔαρος καὶ πρὸ τῆς διαλύσεως τῶν πάγων δυνηθῶσι νὰ βαδίσωσι τὰ στρατεύματα αὐτοῦ διὰ τῶν παγωμένων ἑλωδῶν ἐκείνων ἐκτάσεων, αἵτινες μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ παγετοῦ μεταβάλλουσαι μέγα μέρος τοῦ ἐδάφους εἰς βορβορώδεις λίμνας καθίστων δυσχερεστάτην τὴν διάβασιν, ἀποτελοῦσαι τὸ λεγόμενον «πέμπτον στοιχεῖον» ἐν Πολωνίᾳ. Ὁ Δεϊβιτζ μετὰ τὴν εἰς Πολωνίαν εἰσέλασιν διῄρεσε τὸν στρατὸν εἰς διάφορα τμήματα, ἵνα ταῦτα κατὰ διαφόρους διευθύνσεις φθάσωσιν ὁμοῦ συγκεντρωτικῶς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Βαρσοβίας καὶ πλήξωσιν ἐνταῦθα τὸ κέντρον καὶ τὴν ψυχὴν τῆς ἀνταρσίας. Ἀλλ' ἐν τῇ προελάσει τῶν Ῥώσσων ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ ὑπὲρ τοῦ βωμοῦ καὶ τῆς ἑστίας ἀγωνιζομένους Πολωνοὺς νὰ δείξωσι πολλαχοῦ καὶ πολλάκις τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν κρατερὰν κατὰ τῶν πολεμίων ἀντοχήν. Ὁ Πολωνικὸς στρατὸς καὶ μετὰ τὴν πανστρατιᾷ εἰς τὰ ὅπλα πρόσκλησιν τῶν κατοίκων δὲν ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν 90 χιλ. ἀνδρῶν, ὧν οὐκ ὀλίγοι ἐλλείψει πυροβόλων (τυφεκίων) ἦσαν ὡπλισμένοι διὰ δρεπάνων· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀμυντικῆς δυνάμεως τῶν θέσεων αὐτοῦ, ἦτο σχεδὸν ἰσόπαλος πρὸς τὸν Ῥωσσικόν. Οἱ ὑπὸ γενναίους ἀρχηγούς, οἷοι ἦσαν ὁ Δβερνίτζκις, ὁ Σκριζνέτζκις, ὁ Δεμβίνσκις καὶ αὐτὸς ὁ Χλωπίτζκις, ἀγωνιζόμενοι Πολωνοὶ στρατιῶται εἰς πολλὰς μάχας ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν ᾄσματος «Ἡ Πολωνία δὲν ἀπώλετο ἔτι» ἐπέπιπτον λυσσωδῶς ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων καὶ ἐνίκων τοὺς Ῥώσσους, χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπώλειαν προξενοῦντες τοῖς πολεμίοις, πολλὰς δὲ χιλιάδας συλλαμβάνοντες αἰχμαλώτων καὶ οὐκ ὀλίγα λαφυραγωγοῦντες κανόνια τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Ἰδίως λαμπρῶς ἠγωνίσθησαν ἐν τῇ πρώτῃ παρὰ τὸ Στόσζεκ μάχῃ (2/14 Φεβρουαρίου), ἔνθα ᾐχμαλώτισαν 300 Ῥώσσους καὶ ἐκυρίευσαν 8 κανόνια, καὶ ἐν δυσὶ πρὸ τῆς Βαρσοβίας μάχαις, ἐν Βάβερ (7/19 Φεβρουαρίου) καὶ ἐν Γρόχωβ (13/25). Ἐν τῇ μάχῃ δὲ μόνον τοῦ Γρόχωβ οἱ Ῥῶσσοι ἀπώλεσαν 12 χιλ. ἀνδρῶν ἀπέναντι 8 χιλ. πεσόντων Πολωνῶν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐπληγώθη βαρέως καὶ ὁ Χλωπίτζκις. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Πολωνοὶ ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὑπερτέραν δύναμιν τῶν Ῥώσσων. Οὗτοι ἠδύναντο νῦν νὰ διαβῶσι τὸν Οὐιστούλαν καὶ νὰ προσβάλωσι τὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης κειμένην Βαρσοβίαν. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔδει πρότερον νὰ κυριευθῇ τὸ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τούτου

όχθης κείμενον προάστειον Πράγα· καὶ οἱ νικηταὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς θέσεως ταύτης. Ἀλλ' οἱ Πολωνοὶ ἠμύναντο ἐνταῦθα κρατερῶς ἐμβαλόντες πῦρ εἰς τὸ προάστειον καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ πεζικοῦ αὐτῶν στρατοῦ ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς τοὺς Ῥώσσους, ἀποβαλόντας 8 χιλ. ἄνδρας. Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν Ῥώσσων ἐγένετο ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον, πνεύσαντος τοῦ πρὸς διάλυσιν τοῦ πάγου εὐνοϊκοῦ ἀνέμου, τὰ περὶ τὸ Ῥωσσικὸν στρατόπεδον ἐδάφη μετεβλήθησαν εἰς ἕλη, ἐτάκη δὲ καὶ ὁ παγετὸς τοῦ Οὐιστούλα. Ταῦτα πάντα ἠνάγκασαν τὸν Δεΐβιτζ εἰς ἀπραξίαν. Ἄλλως τε αἱ τάξεις τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἶχον δεινῶς ἀραιωθῇ καὶ ἀνέμενε τὴν ὑπὸ τὸν μέγαν δοῦκα Μιχαὴλ(1) προσερχομένην ἐκ 40 χιλ. ἀνδρῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐπικουρίαν, ἵνα ἐπιχειρήσῃ τι γενναῖον κατὰ τῆς ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως τῆς Πολωνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ τὴν ἀπραξίαν ταύτην τῶν Ῥώσσων βραδέως μόνον ἐπωφελήθησαν οἱ Πολωνοί, ἐλπίζοντες τὴν τελικὴν ἐπιτυχίαν μᾶλλον ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως καὶ διαπραγματευόμενοι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Δεΐβιτζ καὶ διαβουκολούμενοι ὑπὸ τούτου δι' ἐλπίδων ἀπατηλῶν. Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ὁ Δεΐβιτζ, πρὶν ἔτι μετ' αὐτοῦ ἑνωθῇ ὁ στρατὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαήλ, ἐποιήσατο μὲν κινήσεις τινὰς πρὸς διάβασιν τοῦ Οὐιστούλα, ἀλλὰ κατὰ τὰς κινήσεις ταύτας δύο μοῖραι τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ὑπέστησαν ἥττας δεινὰς (19/31 Μαρτίου) ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, ἀπολέσασαι χιλιάδας ἀνδρῶν (5-6 χιλ. κατὰ τὰς Ῥωσσικὰς ἐκθέσεις, 17 χιλ. κατὰ τὰς Πολωνικὰς) καὶ 9 κανόνια. Αἱ ἡττηθεῖσαι μοῖραι κατεδιώχθησαν ἐπὶ ἡμέρας ὁλοκλήρους ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, οἵτινες κατὰ τὴν καταδίωξιν ταύτην συνέλαβον 10 χιλιάδας αἰχμαλώτων καὶ συνεκρότησαν δύο ἔτι μάχας ἐν Ἰγανίᾳ καὶ ἐν Ἰαγόδνῃ (29/10 Ἀπριλίου), ἔνθα οἱ Ῥῶσσοι ἀπώλεσαν 3500 ἄνδρας.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται μεγάλην ἐμποιήσασαι χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ἐν Βαρσοβίᾳ ἐπέρρωσαν αὖθις τὸ φρόνημα τῶν Πολωνῶν. Εἰς τοῦτο δὲ νῦν συνέτρεχον καὶ ἄλλαι εὐμενεῖς περιστάσεις. Ἐν Γαλλίᾳ ὁσημέραι ἰσχυροτέρα καθίστατο ἡ συμπάθεια ὑπὲρ τοῦ Πολωνικοῦ ἀγῶνος καὶ ὁ γηραιὸς ἀπόμαχος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν βορείων Ἀμερικανῶν Λαφαγέττος ἡγεῖτο τοῦ φιλοπολωνικοῦ κινήματος, μυστικαὶ δὲ ἐνθαρρύνσεις ἐδίδοντο καὶ ὑπὸ τῆς

(1) Νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου.

Γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ἐν Ἀγγλίᾳ δέ, ἔνθα τὴν ἐξουσίαν εἶχον ἀναλάβει πάλιν οἱ φιλελεύθεροι διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὑπουργείου Γρέϋ, ἐπίσης ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο ὑπὲρ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Πολωνίας, καίτοι ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Παλμερστὼν τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν ἄνευ πολέμου ἐθεώρει ἀνωφελῆ καὶ ματαίαν. Καὶ ἐν Αὐστρίᾳ δὲ ὁ πρίγκιψ Μεττερνῖχος ἐπιφυλακτικωτάτην ἐτήρει θέσιν ἀπέναντι τῆς πορείας τῆς ἐπαναστάσεως. Τῆς Αὐστρίας συμφέρον ἦτο ἡ ἐξασθένησις τῆς Ῥωσσίας διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Πολωνίας· ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος, ὅστις σφόδρα ἔχαιρεν ἐπὶ ταῖς Ῥωσσικαῖς ἥτταις, ἦτο ἠναγκασμένος νὰ καλύπτῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰς περιβοήτους περὶ τῆς νομιμότητος *ἀρχάς*, ἐφ' ὅσον δὲν ἐφίστατο διὰ τὴν Αὐστρίαν ἡ κατάλληλος ὥρα τῆς δράσεως. Καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ δὲ αὐτῇ, ἰδίως ἐν τῇ νοτίᾳ, πολλαὶ ἐξεδηλοῦντο συμπάθειαι ὑπὲρ τοῦ Πολωνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπιτροπεῖαι πρὸς συλλογὴν χρημάτων συνιστῶντο ἐνταῦθα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν συσταθεισῶν ἐν Γαλλίᾳ· οἱ δὲ ἀριστοκρατικοὶ πολιτικοὶ τῆς Πολωνίας ἐπειρῶντο καὶ αὐτὴν τὴν φιλόρωσσον Πρωσσικὴν πολιτικὴν νὰ διαθέσωσιν εὐμενεστέραν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν, προτείνοντες τὴν ἕνωσιν ἁπάσης τῆς Πολωνίας μετὰ τοῦ Πρωσσικοῦ βασιλείου. Ἐν μέσῳ τοιούτων ἐπιτυχιῶν καὶ τοιούτων ἐλπίδων ἡ ἐπανάστασις ἐξετάθη καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Πολωνικὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν παρὰ τὰ Πρωσσικὰ σύνορα Λιθουανίαν καὶ εἰς τὴν παρὰ τὴν Αὐστριακὴν Πολωνίαν ἐκτεινομένην Βολυνίαν. Ἀλλὰ τὸ κίνημα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χώραις δὲν ἔλαβε σπουδαίας διαστάσεις. Ἐν Λιθουανίᾳ ἡ κατὰ τῆς πρωτευούσης Βίλνας γενομένη ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἡ δὲ ἐπανάστασις διεξαγομένη δι' ὀλίγων ἑκατοντάδων φοιτητῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς περιφήμου Ἀμαζόνος, κομήσσης Αἰμυλίας Πλάτερ καὶ τοῦ θηριωδῶς ἀπανθρώπου χωρικοῦ Ματούστσεβιτζ, κατεστάλη διὰ πεντακοσίων μόνον Κοζάκων. Σπουδαιοτέρα πάντως καὶ ἐπικινδυνοτέρα τῆς ἐν Λιθουανίᾳ ἦτο ἡ ἐν Βολυνίᾳ καὶ Ποδολίᾳ ἐπαναστατικὴ κίνησις. Ἐνταῦθα εἶχον εἰσελάσει οἱ γενναῖοι Πολωνοὶ ἀρχηγοὶ Δβερνίτζκις καὶ Σεράβσκις, ἵνα ἐκ τῶν νώτων ἀπειλήσωσι τὴν θέσιν τοῦ Δεΐβιτζ. Ἀλλ' ἰσχυρὰ Ῥωσσικὰ στρατεύματα ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ῥύδιγερ, Ῥὼθ καὶ Κρόϋτζ, ἀντετάχθησαν κατὰ τῶν Πολωνῶν ἀρχηγῶν, καὶ ὁ μὲν Σεράβσκις ἡττηθεὶς ἀπώλεσεν ἅπαν τὸ πεζικὸν αὐτοῦ σωθεὶς μόνον μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ, ὁ δὲ Δβερ-

νίτζκις ἠναγκάσθη νὰ σωθῇ πέραν τῶν Αὐστριακῶν ὁρίων, ἔνθα ἀφωπλίσθη ὁ στρατὸς αὐτοῦ. Μετὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας ἡ ἐν Βολυνίᾳ καὶ ἐν Ποδολίᾳ ἐπανάστασις ταχέως κατεστάλη διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ῥώθ. Οὕτω δὲ ταχέως κατέπεσον αἱ μεγάλαι ἐλπίδες τῶν ἐν Βαρσοβίᾳ, ἔνθα ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τῇ 23/5 Μαΐου ἤτοι τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Δβερνίτζκι εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐν ἀγνοίᾳ ἔτι διατελοῦσα τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ ὑπὸ ἀπραγματοποιήτων κατεχομένη ἐλπίδων, εἶχε ψηφίσει τὴν μετὰ τῆς Πολωνίας ἕνωσιν τῆς Βολυνίας καὶ Ποδολίας.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλας ταύτας τὰς ἀποτυχίας τῶν πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἀποπειρῶν, ἐν αὐτῷ τῷ βασιλείῳ ἡ ἐπανάστασις διετηρεῖτο ἀκμαία ἔτι καὶ ἀδάμαστος. Ὁ Δεϊβιτζ μετὰ τὴν ἧτταν τῆς 19/31 Μαρτίου ἐτήρει ἀκίνητον τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἐπιχειρῶν ἐπίθεσιν πρὶν ἢ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαήλ. Ἀκριβῶς δὲ πρὸς ματαίωσιν τῆς ἑνώσεως ταύτης ὁ Πολωνὸς ἀρχηγὸς Σκριζνέτζκις, ὁ καταλαβὼν μετὰ τὸν δι' ἀνικανότητα παυθέντα πρίγκιπα Ῥάδζιβιλ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν, ἐπεχείρησε τῇ 30/12 Μαΐου νὰ ἐπέλθῃ πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ μεγάλου δουκός. Ἀλλ' ἐν τῇ πορείᾳ του ταύτῃ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ πρὸς βοήθειαν τοῦ Μιχαὴλ σπεύσαντος Δεϊβιτζ ἡττήθη ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ὀστρολέγκας (14/26 Μαΐου). Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ τῇ γενομένῃ παρὰ τὸν ποταμὸν Ναρέβαν οἱ Ῥῶσσοι κυριεύσαντες τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ γέφυραν ἀπεχώρισαν τὸ περίφημον τέταρτον Πολωνικὸν σύνταγμα ἀπὸ τοῦ κυρίου στρατοῦ. Καὶ τὸ μὲν σύνταγμα ὑπέστη δεινὰς ἀπωλείας ἀμυνόμενον γενναίως καὶ ἡρωϊκῶς ἐπὶ τῆς καιομένης γεφύρας· ὁ δὲ Σκριζνέτζκις, ἀντὶ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν τάξει πρὸς τὴν Βαρσοβίαν σώζων τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἠγωνίσθη ματαίως νὰ διασώσῃ τὴν γέφυραν καὶ νὰ ῥίψῃ τοὺς Ῥώσσους πέραν τοῦ ποταμοῦ ἀπολέσας ἀφρόνως εἰς τὸν ἄσκοπον τοῦτον ἀγῶνα τὸ κάλλιστον μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ.

Ἡ νίκη τῆς Ὀστρολέγκας ἐβελτίωσε τὴν θέσιν τῶν Ῥώσσων στρατιωτικῶς, ἰδίως διὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ἕνωσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Δεϊβιτζ στρατοῦ. Καθόλου δὲ ἡ ἐπιτυχία αὕτη, δι' οὓς λόγους θέλομεν ἀναφέρει μετ' ὀλίγον, δὲν ἐπέδρασε μὲν ἀμέσως ἐπὶ τὴν πορείαν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀπέβη ὠφέλιμος τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπὸ ἔποψιν πολιτικήν. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος διετέλει σφόδρα

δυσθύμως ἔχων ἀπέναντι τῆς πορείας τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως οὐ μόνον διὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἀπωλείας, ἃς ὑφίστατο ἡ Ῥωσσία, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ζημίαν τὴν προσγινομένην ἐντεῦθεν εἰς τὴν πολιτικὴν θέσιν τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης. Ὁλοσχερῆ ἧτταν τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Πολωνίας ἢ τὴν διὰ τῶν δυνάμεων τῆς ἐπαναστάσεως ἀνάστασιν μεγάλου Πολωνικοῦ κράτους δὲν ἐφοβεῖτο βεβαίως ὁ αὐτοκράτωρ· καὶ περὶ σταυροφορίας δὲ Εὐρωπαϊκῆς ὑπὲρ τοῦ Πολωνικοῦ ἀγῶνος, ἐν ᾗ θέσει διετέλουν τότε τὰ τῆς Εὐρώπης, δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος. Εἰς μεμονωμένον τι διπλωματικὸν διάβημα παρὰ τῷ ἀνακτοβουλίῳ τῆς Πετρουπόλεως εἶχε προβῆ μόνη ἡ Γαλλία, κατὰ τὸ θέρος τοῦ παρελθόντος ἔτους· ἀλλ' ὁ Νεσσελρῶδε εἶχεν ἐντόνως ἀπορρίψει πᾶσαν τοιαύτην μεσολάβησιν. Ὁπότε δὲ ἡ Γαλλία ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῆς Ἀγγλίας πρὸς γενναιοτέραν ὑπὲρ τῶν Πολωνῶν μεσολάβησιν, ὁ λόρδος Παλμερστὼν ἀπέρριψε, καθὰ εἴπομεν ἀνωτέρω, τὴν πρότασιν, ὡς μόνον διὰ πολέμου δυναμένην νὰ πραγματοποιηθῇ. Οὕτω δὲ καὶ αἱ ἐν Γαλλίᾳ ὑπὲρ τῶν Πολωνῶν συμπάθειαι περιωρίσθησαν εἰς τὰς ἐν τῇ βουλῇ ὑψουμένας ὑπὲρ αὐτῶν φωνὰς καὶ εἰς τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπευθυνομένην εὐχὴν ἵνα φροντίσῃ αὕτη ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Πολωνικοῦ ἔθνους ἐκ τῆς ἀπειλούσης αὐτὸ καταστροφῆς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ παράτασις τοῦ ἀγῶνος, αἱ πολλαὶ ἧτται καὶ ἀπώλειαι, ἃς ὑφίστατο ὁ Ῥωσσικὸς στρατός, ὁ φόβος τῆς διαδόσεως τῆς ἐπαναστάσεως εἰς εὐρυτέρας ἐκτάσεις, ἡ ἐξέγερσις τῆς φιλελευθέρας Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ αἱ ῥᾳδιουργίαι τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως ἦσαν λίαν ὀχληρὰ καὶ ἐπιζήμια διὰ τὴν διεθνῆ πολιτικὴν θέσιν τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις ἀμαυροῦσα τὴν ἐν τῇ διεθνεῖ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης ἠθικὴν δύναμιν καὶ γοητείαν τῆς Ῥωσσίας ἠλάττου τὴν πολιτικὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ παρέλυε τὰς διπλωματικὰς αὐτῆς ἐνεργείας ἐν τοῖς ἄλλοις Εὐρωπαϊκοῖς ζητήμασιν, ἰδίως ἐν τῷ τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἀλλ' ἡ νίκη τῆς Ὀστρολέγκας καὶ ἡ σύγχρονος καταστολὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς ἐκτὸς τοῦ βασιλείου χώραις ἡπλοποίησαν πολὺ τὸ Πολωνικὸν ζήτημα πολιτικῶς τε καὶ στρατιωτικῶς καταστήσασαι αὐτὸ ζήτημα μικροῦ χρόνου καὶ ὀλίγων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς ἅλωσιν τῆς Βαρσοβίας. Οὕτω δὲ ἐτέθη τέρμα καὶ εἰς τὰς Αὐστριακὰς ῥᾳδιουργίας καὶ ὁ Μεττερνῖχος, ὅστις ἄχρι τοῦδε ἐτήρει ἀπέναντι τῆς Πολωνικῆς

ἐπαναστάσεως θέσιν ἐπιφυλακτικὴν μικρὸν διαφέρουσαν τῆς εὐμενοῦς οὐδετερότητος, οἵαν θέσιν δὲν συνείθιζε νὰ τηρῇ ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἐπαναστάσεων, νῦν ἀπέρριψεν ὁριστικῶς τὰς ὑπὸ τοῦ Κζαρτορύσκι γενομένας αὐτῷ προτάσεις περὶ ἀναρρήσεως τοῦ ἀρχιδουκὸς Καρόλου (1) εἰς τὸν θρόνον τῆς ἡνωμένης Πολωνίας. Ὁ ἀρχιγραμματεὺς ὠχυρώθη πάλιν ἀσφαλῶς ἐν τῇ οὐδετερότητι αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ἱερῶν αὐτοῦ περὶ νομιμοφροσύνης *ἀρχῶν*. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω ἁπλοποιηθεὶς ὁ Πολωνικὸς ἀγὼν καὶ ἐκπεσὼν τῆς μέχρι τοῦδε περιωπῆς αὐτοῦ ἔν τε τῇ ἐξωτερικῇ διεθνεῖ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ τῆς Ῥωσσίας, ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἀπησχόλησε τὸν Ῥωσσικὸν στρατόν. Ὁ Δεϊβιτζ ἀνηρπάγη ὑπὸ τῆς χολέρας πρὶν ἢ μετὰ τὴν νίκην τῆς Ὀστρολέγκας ἐπιχειρήσῃ τι καίριον κατὰ τῆς Βαρσοβίας, ἀποθανὼν ἕνα περίπου μῆνα μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην (τῇ 29/10 Ἰουνίου 1831). Μετ' ὀλίγας δ' ἑβδομάδας ἠκολούθησεν εἰς τὸν τάφον τὸν ἔνδοξον στρατηγὸν καὶ ὁ μέγας δοὺξ Κωνσταντῖνος. Οὕτω δ' ἐξηφανίσθησαν ἐν ἀρχῇ τῆς τελευταίας πράξεως οἱ δύο πρώτιστοι τοῦ αἱματηροῦ δράματος ἥρωες. Τὸν Δεϊβιτζ διεδέξατο ὁ ἕτερος δαφνοστεφὴς ἥρως τοῦ Τουρκορωσσικοῦ πολέμου, ὁ Πάσκεβιτς Ἐριβάνσκις, πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Δεϊβιτζ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ Πάσκεβιτς ἐμφανισθῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος, οἱ Πολωνοὶ ἐσχάτους τινὰς κατέβαλον ἀγῶνας ἵνα ἀναζωπυρήσωσι τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Ὀστρολέγκας καθαιρεθέντος ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ Σκριζνέτζκι, ἡ ἀρχιστρατηγία ἀνετέθη τῷ γενναίῳ ἀρχηγῷ Δεμβίνσκι. Οὗτος δὲ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν Γείλγουδ καὶ Χλαπόβσκι εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λιθουανίαν μετὰ στρατοῦ ἀριθμοῦντος πλείονας τῶν 20 χιλιάδων ἄνδρας, ἵνα διαδώσῃ αὖθις τὴν ἐπανάστασιν καὶ καταλάβῃ τὴν Βίλναν. Ἀλλ' ὁ Πολωνικὸς στρατὸς προχωρῶν διῃρημένος ἡττήθη ἐν διαφόροις συμπλοκαῖς ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες ἀφαιρέσαντες ἀπὸ τῶν πολεμίων καὶ χιλίας ἁμάξας τροφῶν καὶ ἐφοδίων περιέστησαν αὐτοὺς εἰς μεγάλην ἀπορίαν καὶ ἀπέωσαν μέχρι τῶν Πρωσσικῶν συνόρων. Καὶ ὁ μὲν Δεμβίνσκις ἐγένετο ἄφαντος καὶ ἐπὶ μακρὸν οὐδαμοῦ ὤφθη, οἱ δὲ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ ἐτράπησαν πρὸς τὰ Πρωσσικὰ σύνορα. Ἀλλὰ καθ' ἣν ὥραν ἔμελλον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Πρωσ-

(1) Δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου, πατρὸς τοῦ νῦν αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσὴφ Α'.

σικὸν ἔδαφος, ἵνα παραδοθῶσιν εἰς τὰς Πρωσσικὰς στρατιωτικὰς ἀρχάς, ὁ μὲν Γείλγουδ ἐφονεύθη πληγεὶς διὰ πιστολίου εἰς τὸ μέτωπον ὑπό τινος τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ καλουμένου Σκάλσκι, κατηγοροῦντος αὐτὸν ἐπὶ προδοσίᾳ, ὁ δὲ Χλαπόβσκις ἐσώθη φυγών. Ὁ Πολωνικὸς στρατός, ἀφοῦ μέρος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ῥολάνδου ἀπεπειράθη νὰ διανοίξῃ πορείαν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡττήθη αὖθις ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, διέβη τὰ Πρωσσικὰ σύνορα (3/15 Ἰουλίου) καὶ ἀφωπλίσθη, ὡς ἐν Αὐστρίᾳ.

Ἡ στρατεία τοῦ Πάσκεβιτς Ἐριβάνσκι καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως. — Πέντε ἡμέρας μετὰ τὸ ἀτυχέστατον τοῦτο διὰ τοὺς Πολωνοὺς γεγονὸς διέβαινε τὸν Οὐιστούλαν ὁ Πάσκεβιτς (8/20 Ἰουλίου), ἵνα κατενέγκῃ τὸ καιριώτατον κτύπημα κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ Πάσκεβιτς ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Οὐιστούλα δὲν ἠκολούθησε τὸ ὑπὸ τοῦ Δεϊβιτζ ἐφαρμοσθὲν σχέδιον τῆς ἁλώσεως τῆς Πράγας καὶ τῆς ἐντεῦθεν διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ, ἀλλά, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς κινδύνους, εἰς οὓς ἐξετέθη ὁ προκάτοχος αὐτοῦ, ἐπεχείρησε νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν πολὺ κατωτέρω, πλησίον τῶν Πρωσσικῶν συνόρων, ἀφοῦ ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἵνα ἀπὸ τοῦ Πρωσσικοῦ φρουρίου Θόρν προμηθευθῇ πάντα τὰ ἐπιτήδεια καὶ τὸ ἀναγκαῖον πρὸς κατασκευὴν γεφυρῶν ὑλικόν. Οὕτω δὲ διαβὰς παρὰ τὴν τῆς Πρωσσίας μεθόριον γραμμὴν τὸν Οὐιστούλαν ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῆς Βαρσοβίας προσβολὴν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἀκολουθῶν ὁδὸν μακρὰν μέν, ἀλλ' ἀσφαλῆ. Ἀληθῶς δὲ ἐν τῷ ἱκανῶς μακρῷ διαστήματι τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ τῆς Βαρσοβίας καὶ τοῦ μέρους, ἔνθα ἐγένετο ἡ διάβασις τοῦ ποταμοῦ, οὐδεὶς στρατὸς ἐφάνη Πολωνικός, ἵνα φράξῃ τῷ Ῥωσσικῷ στρατῷ τὴν κατὰ τῆς πρωτευούσης πορείαν. Τοῦτο δ' ἦτο ἀποτέλεσμα καὶ τῶν διχονοιῶν, αἵτινες ἀνεφύησαν πάλιν μεταξὺ τῆς ἀριστοκρατικῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν 22/3 Αὐγούστου ἀπροσδόκητος ἐμφάνισις τοῦ ἥρωος Δεμβίνσκι παρέσχε νέον θάρρος καὶ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰ καταβεβλημένα στήθη τῶν ἀγωνιστῶν. Ὁ Δεμβίνσκις φυγὼν ἀπὸ τῆς Λιθουανίας μετὰ τὴν αὐτόθι μεγάλην ἀποτυχίαν τοῦ Πολωνικοῦ στρατοῦ διεσώθη εἰς Βαρσοβίαν μετὰ 3600 στρατοῦ καὶ 6 κανονίων, ἀφοῦ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ῥώσσων διῆλθεν ὄρη καὶ δρυμοὺς καὶ ποταμοὺς μεγάλους καὶ ἑλώδεις τόπους καὶ διὰ μακρᾶς περιδρομῆς ὁδοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν Πολωνίαν. Ἀλλ' ὁ τέως ἡρωϊκὸς ἀρχη-

γὸς ἰδὼν τὰς ἔριδας καὶ τὰς διχονοίας τῶν ἐν Βαρσοβίᾳ δὲν ἤθελε τοῦ λοιποῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ἥτις ἀνετέθη εἰς ἕνα τῶν ἀρίστων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, τὸν στρατηγὸν Προυδτζύνσκι. Ἀλλὰ καὶ ὁ νέος ἀρχιστράτηγος οὐδὲν γενναῖον ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῶν προελαυνόντων Ῥώσσων. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν τῇ προσεγγίσει τοῦ κινδύνου ὑπωπτεύετο πανταχοῦ προδότας συνεννοουμένους μετὰ τῶν Ῥώσσων καί, ὅσους ὑπωπτεύετο, διέβαλλεν εἰς τὸν μαινόμενον ὄχλον. Οὕτω δὲ ἱκανὸν πλῆθος στρατιωτικῶν ἔπεσαν θύματα τῆς διαβολῆς τῶν δημαγωγῶν καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ μανιώδους ὄχλου, ἣν ἐπιτηδείως ὑπέθαλπεν ὁ τῆς ἀρχιστρατηγίας ἐφιέμενος καὶ μέχρι τοῦδε ἥκιστα ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν διαπρέψας Κρουκοβιέτζκις. Τῇ 3/15 Αὐγούστου κατά τινα συνάθροισιν λαοῦ ἀπεφασίσθη νὰ φονευθῶσι πάντες οἱ προδόται, καὶ τότε αἱ φυλακαὶ ἐξεβιάσθησαν καὶ 10 περίπου στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ τέως πρῴην ἀνώτατοι πολιτικοὶ ὑπάλληλοι κατεμελίσθησαν ἀγρίως. Ὁ τέως προϊστάμενος τῆς κυβερνήσεως Ἄδαμ Κζαρτορύσκις ἐσώθη φυγών, τῇ δὲ ἐπαύριον (4/16 Αὐγούστου) ὁ δημαγωγὸς στρατηγὸς Κρουκοβιέτζκις ἐκδιώξας καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἔλαβεν ἐξουσίαν δικτατωρικὴν ἐν Βαρσοβίᾳ. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἀφιλόπατρις Κρουκοβιέτζκις τοιαῦτα εἰργάζετο ἐν Βαρσοβίᾳ, οἱ φιλοπάτριδες στρατηγοὶ Προυδζύνσκις (ὅστις ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ αὑτοῦ ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κρουκοβιέτζκι) καὶ Δεμβίνσκις μάτην ἠγωνίζοντο ἐκτὸς τῆς Βαρσοβίας, ἵνα ἀναχαιτίσωσι τὴν πρόοδον τῶν Ῥώσσων, οἵτινες καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα πλησίον τῆς Βαρσοβίας διελθόντες τὸν Οὐιστούλαν ἔμελλον νὰ ἑνωθῶσι πάντες μετ' ὀλίγον ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Βαρσοβίας. Ὁ Πολωνικὸς στρατὸς καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν συγκείμενος ἐξ 70 χιλιάδων ἀνδρῶν δὲν ὑπελείπετο πολὺ τοῦ Ῥωσσικοῦ κατὰ τὸν ἀριθμόν· ἀλλ' ἔλειπεν ἑνότης ἐνεργείας καὶ συμφωνία περὶ τοῦ πρακτέου. Καὶ ἐνῷ ὁ Δεμβίνσκης τὸ κύριον μέρος τοῦ στρατοῦ ἤθελε νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν Λιθουανίαν, ἵνα καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βαρσοβίας διατηρηθῇ ἡ ἐπανάστασις κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐζήτουν νὰ μάχωνται κατὰ τῶν Ῥώσσων πρὸ τῆς Βαρσοβίας. Τέλος δὲ ὑπερίσχυσεν ἡ δευτέρα γνώμη, ἀλλ' οἱ συνηγορήσαντες ὑπὲρ ταύτης δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τοῦ μεγέθους τοῦ κινδύνου. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς προσήγγιζε πρὸς τὴν Βαρσοβίαν, τὸ θάρρος κατέλιπε τοὺς πλείστους τῶν ἀρ-

χηγῶν, οἵτινες ἐζήτουν πάλιν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐν ταῖς μετὰ τοῦ Ῥώσσου ἀρχιστρατήγου Πάσκεβιτς διαπραγματεύσεσι. Καὶ ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ῥῶσσοι κατέλαβον τὴν πρώτην πρὸ τῆς πόλεως γραμμὴν τῶν ὀχυρωμάτων (τὰ ὀχυρώματα τοῦ Βόλα, 25/6 Σεπτεμβρίου) ὁ δικτάτωρ Κρουκοβιέτζκις διεπραγματεύετο νῦν μετὰ τοῦ Ῥώσσου ἀρχιστρατήγου περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως. Καὶ ἀπεδοκίμασε μὲν τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, πρὸς τὸ θεαθῆναι, τὴν περὶ παραδόσεως συμφωνίαν, ἀλλ' οἱ Ῥῶσσοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέλαβον καὶ τὴν δευτέραν γραμμὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Τότε δὲ ἐν ἑσπερινῇ συνεδρίᾳ μέλη τινὰ τῆς συνελεύσεως προέτειναν νὰ δοθῇ τῷ προέδρῳ πληρεξουσιότης πρὸς ἔναρξιν διαπραγματεύσεων πρὸς τοὺς Ῥώσσους. Ἀλλ' οἱ δημαγωγοὶ μόλις ἤκουσαν τοῦτο, καὶ καθαιρέσαντες τὸν Κρουκοβιέτζκιν ἀνηγόρευσαν ἀρχιστράτηγον τὸν Νεμόβσκιν. Ἀλλ' ἤδη μέρος τῆς φρουρᾶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κρουκοβιέτζκι εἶχε διαβῆ τὸν ποταμόν, ἵνα μεταβῇ εἰς Πράγαν, καὶ οὐδεὶς πλέον ἐπεθύμει νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς δευτέρας γραμμῆς ἡτοιμάζοντο εἰς ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως αὐτῆς. Τῇ 27/8 Σεπτεμβρίου συνωμολογήθη εἰκοσιτετράωρος ἀνακωχή, διαρκούσης τῆς ὁποίας οἱ Πολωνοὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκκενώσωσι τὸ προάστειον Πράγαν καὶ τὴν Βαρσοβίαν αὐτήν, ἐπιτρεπομένης τῇ τε ἐκ 34 χιλ. ἀνδρῶν συγκειμένῃ φρουρᾷ τῆς Βαρσοβίας καὶ τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει ἐλευθέρας ἀποχωρήσεως ἐκ τῆς πόλεως. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Ῥῶσσοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βαρσοβίαν καὶ ἐγένοντο κύριοι τῶν ἐν αὐτῇ εὑρισκομένων ἔτι ἀφθόνων πολεμεφοδίων, καὶ ὁ Πάσκεβιτς ἔγραφε τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῷ Τσάρῳ: «Μεγαλειότατε, ἡ Βαρσοβία κεῖται ὑπὸ τοὺς πόδας Σου».

Ἡ φράσις αὕτη τοῦ Ῥώσσου ἀρχιστρατήγου ἦτο λίαν χαρακτηριστικὴ τῆς πτώσεως τῆς Πολωνικῆς πρωτευούσης. Ἔπεσεν αὕτη ἀναξίως τοῦ ἡρωϊσμοῦ, μεθ' οὗ ἐπολέμησαν οἱ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ὑπερμαχοῦντες ἀγωνισταί, ἀξίως δὲ τῶν ἐσωτερικῶν ἀθλίων ἐρίδων καὶ διαιρέσεων, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ μάστιξ τῆς Πολωνίας. Οὐχὶ τοῦ Μεσολογγίου ἢ τῆς Σαραγόσσης, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μετρίως ἐν τῇ πτώσει δοξασθεισῶν πόλεων τὸν ἡρωισμὸν ἐμιμήθη ἡ περίφημος πρωτεύουσα τῆς Πολωνίας ἐν τῇ πτώσει αὐτῆς. Ὁμοίαν δὲ ἔκβασιν μετ' ὀλίγον ἔλαβεν καὶ ἡ ὅλη ἐπανάστασις. Ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βαρσοβίας ἥ τε ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ οἱ πολεμικοὶ ἀρχη-

γοὶ τοῦ ἀγῶνος διετήρουν, καίτοι ὀνόματι μόνον, τὸν πόλεμον ἐν ὀλίγοις παρὰ τὰ Αὐστριακὰ καὶ τὰ Πρωσσικὰ μεθόρια διαμερίσμασιν. Ἀλλ' ἔνθεν μὲν ἡ ἔλλειψις πίστεως ἐπὶ τὴν ἐπιτυχίαν, ἔνθεν δὲ ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν ἐπετάχυναν πανταχοῦ τὴν καταστροφήν. Ὁ Πεδεμόντιος ἀρχηγὸς Ῥαμορῖνος, ὁ ὁποῖος ἡγεῖτο σημαντικῆς ἔτι δυνάμεως καὶ εἰς τὸν ὁποῖον καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βαρσοβίας μεγάλας ἀνετίθουν ἐλπίδας οἱ Πολωνοί, 8 ἡμέρας μετὰ τὴν πτῶσιν ταύτην (4/16 Σεπτεμβρίου) διέβη τὰ Αὐστριακὰ σύνορα παρὰ τὴν Κρακοβίαν· τὸ παράδειγμα δὲ τούτου ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι. Μάτην ὁ γενναῖος Δεμβίνσκις ἤθελεν ἔτι νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἄνισον ἀγῶνα διὰ τολμηρᾶς προελάσεως ἐναντίον τῆς Βαρσοβίας. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐχαρακτήρισαν τὸ σχέδιον ἀπονενοημένον. Καὶ τῇ 23/5 Ὀκτωβρίου τὰ λείψανα τοῦ Πολωνικοῦ στρατοῦ συγκείμενα ἔτι ἐξ 24 χιλιάδων ἀνδρῶν μετὰ 95 πυροβόλων διέβησαν παρὰ τὸ Πρωσσικὸν *Στρασβοῦργον* τὰ Πρωσσικὰ σύνορα καὶ ἀφωπλίσθησαν ὑπὸ τῶν Πρωσσικῶν ἀρχῶν. Μεταξὺ τῶν παραδοθέντων εἰς τοὺς Πρώσσους τὴν μεγίστην συγκίνησιν ἐξήγειραν οἱ «δέκα» τοῦ τετάρτου συντάγματος, οἱ μόνοι ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἡρωικοῦ τούτου συντάγματος. Συγκινητικώταται δ' ἄλλαι σκηναὶ συνώδευσαν ἐνταῦθα τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ἀτυχεῖς στρατιῶται διαβαίνοντες τὰ Πρωσσικὰ σύνορα ἐρρίπτοντο ἐπὶ γῆς καταφιλοῦντες τὸ χῶμα τῆς πατρίδος καὶ μετὰ δακρύων ἀποχαιρετίζοντες αὐτήν. Ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις παρέσχεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τὰ μέσα τῆς εἰς Γαλλίαν μεταβάσεως, ἀλλὰ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν ἔδει νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι στρατιῶται προετίμων, ἀντιτασσόμενοι εἰς τὴν παράδοσιν, νὰ κατακοπῶσι διὰ Πρωσσικοῦ ξίφους ἢ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς εἰς Αὐστρίαν καταφυγόντας Πολωνοὺς ἀξιωματικούς τε καὶ στρατιώτας ἀφέθη ἐλευθέρα ἡ εἰς Γαλλίαν μετάβασις. Πλῆθος Πολωνῶν ἐπλήρωσεν ἔκτοτε τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Γαλλίας, τῆς Ἑλβετίας καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων κρατῶν ὑποστηριζόντων ἐκθύμως πᾶσαν διατάραξιν Εὐρωπαϊκὴν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὠφελείας τινὸς διὰ τὴν πατρίδα αὐτῶν· πολλοὶ δὲ Πολωνοὶ κατέφυγον ἔκτοτε καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἐν Πολωνίᾳ αὐτῇ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ τὰ μόνα ὑπολειπόμενα φρούρια Μόδλιν καὶ Ζαμόσκ παρεδόθησαν τοῖς Ῥώσ-

σεις. Καὶ ἡ ἡσυχία καὶ ἡ εἰρήνη τῆς ὑποταγῆς ἐβασίλευεν ἤδη ἐν Βαρσοβίᾳ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Πολωνίᾳ.

Τὸ τέλος τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως ἦτο καὶ ἀληθὲς τέλος τῆς Πολωνικῆς αὐτονομίας, τῆς Πολωνίας αὐτῆς. Καὶ νῦν ἐπληροῦτο ὁριστικῶς ἡ ἀπαίσιος πρόρρησις τοῦ Κοστζιούσζκου (finis Poloniae!). Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος κατέλυσε νῦν τὴν αὐτονομίαν τῆς Πολωνίας τὴν καθιερωθεῖσαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου· καὶ διετήρησε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας, βασιλεὺς ἔτι καὶ αὐτὸς προσωνυμούμενος τῆς Πολωνίας, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αὐτονομία τῆς χώρας κατελύθη καὶ ἡ Πολωνία ἐκυβερνᾶτο νῦν σχεδὸν ὡς ἐπαρχία Ῥωσσική, τοῦ στρατάρχου Πάσκεβιτς, (τοῦ προσλαβόντος νῦν καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ *πρίγκιπος* τῆς Βαρσοβίας), διορισθέντος Γενικοῦ διοικητοῦ (1). Ἀμνηστεία τις ἐδόθη μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς χώρας, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἐξαιρέσεων, αἵτινες ἀφῄρουν πᾶσαν σπουδαιότητα αὐτῆς. Πολλοὶ τῶν ἐνόχων ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν Σιβηρίαν, οἱ δὲ ἁπλῶς ὕποπτοι ἐστάλησαν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ῥωσσίας.

Ὑπὸ τὴν καθόλου ἔποψιν τοῦ δικαίου τῶν λαῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἡ κατάλυσις τῆς Πολωνικῆς αὐτονομίας ἦτο βεβαίως γεγονὸς ἐμποιοῦν θλῖψιν καὶ ἄλγος. Ἀλλ' ὑπὸ Ῥωσσικὴν ἔποψιν κρινομένη ἦτο φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία τῶν πραγμάτων. Ἡ Ῥωσσία δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ ὡς ἔπραξε. Καλὸν καὶ εὐφρόσυνον βεβαίως θὰ ἦτο ἂν οἱ Πολωνοὶ μόνοι διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἀνεκτῶντο τὴν ἐντελῆ ἐλευθερίαν αὐτῶν, ἔτι δὲ κάλλιον θὰ ἦτο ἂν ἡ Εὐρώπη ἅπασα ἐπεχείρει σταυροφορίαν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία ἡ παραχωρήσασα τῇ Πολωνίᾳ τὸ φιλελεύθερον σύνταγμα τοῦ 1815, δὲν ἠδύνατο νῦν μετὰ τὴν ἐπανά-

(1) Ἡ Πολωνία διετήρησε τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς διοίκησιν καὶ δικαστικὴν νομοθεσίαν, ἀλλὰ πάντες οἱ φιλελεύθεροι θεσμοὶ κατηργήθησαν. Κατὰ τὸν ὀργανικὸν θεσμὸν τῆς 14/26 Φεβρουαρίου 1832 ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἀντικαθίστατο διὰ συμβουλίου διοικητικοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Πολωνικὸς στρατὸς ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ τιθέμενος ὑπὸ Ῥώσσους ἀξιωματικοὺς καὶ πεμπόμενος εἰς τὰ ἀπόκεντρα μέρη τοῦ κράτους, ἅπασαν δὲ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν συνεκέντρου ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ὁ Γενικὸς διοικητής. Εἰσήχθη δὲ καὶ Ῥωσσικὴ ἀστυνομία εἰς τὴν Πολωνίαν. Πρὸς τούτοις κατηργήθησαν τὰ Πανεπιστήμια τῆς Βαρσοβίας καὶ τῆς Βίλνας καὶ εἰς τὰ σχολεῖα εἰσήχθη ἡ ὑποχρεωτικὴ διδασκαλία τῆς Ῥωσσικῆς γλώσσης καὶ τῆς Ῥωσσικῆς ἱστορίας, καὶ οὐδεὶς μὴ γινώσκων τὴν Ῥωσσικὴν ἐγίνετο δεκτὸς εἰς ἀξίωμα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικόν.

στασιν τοῦ 1830 - 1831 τὴν ἐπιβαλοῦσαν αὐτῇ τοσαύτας θυσίας εἰς ἄνδρας καὶ χρήματα, νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἐπικίνδυνον ἐκεῖνο καθεστὼς δημιουργοῦσα κράτος ἐν κράτει. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτονομία ἡ παραχωρηθεῖσα τῷ 1815 τῇ Πολωνίᾳ ὑπὸ τοῦ αἰσθηματίου καὶ ἰδεόφρονος Ἀλεξάνδρου ἦτο τὸ ὕψιστον ὅριον τῶν παραχωρήσεων τῆς Ῥωσσίας, ὑπερβαῖνον μάλιστα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πολιτικῆς φρονήσεως τὸ ἀναγκαῖον καὶ προσῆκον μέτρον. Ἀλλὰ τὸ δῶρον τοῦτο οὐ μόνον δὲν ἤρεσε τοῖς Πολωνοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπέβη ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ὅπλον ἐπικινδυνότατον τῇ Ῥωσσίᾳ. Ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830 - 1831 δὲν ἦτο ἐπανάστασις συνήθης, ἀλλὰ πόλεμος κράτους μικροῦ, ἀλλ' ἐν πᾶσι πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς συντεταγμένου, ἐναντίον κράτους μείζονος καὶ ἰσχυροτέρου. Τὰ γεγονότα δὲ ἀπέδειξαν οἵας καὶ ὁπόσας ἔτι ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ πληγὰς τῇ Ῥωσσίᾳ, ἂν ἀναλόγως τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καὶ τοῦ ἡρωισμοῦ τῶν ἀγωνιστῶν ὑπῆρχε μείζων πολιτικὴ σύνεσις καὶ μείζων ἐσωτερικὴ κοινωνικὴ συνοχὴ καὶ κοινωνικὴ ἐλευθερία. Καὶ κατὰ τοῦτο ἡ γνώμη τῶν φρονούντων ὅτι ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830 - 1831 ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους, δείξασα τοὺς πηλίνους πόδας τοῦ γιγαντίου ὀρειχαλκίνου ἀνδριάντος, ἐλέγχεται σφόδρα πλημμελής. Ἡ Ῥωσσία ἐπολέμησεν ἐπὶ 8 μῆνας καὶ καθυπέταξε καὶ κατέβαλεν οὐχὶ μίαν ἢ δύο ἐπαρχίας ἐπαναστάσας, ἀλλ' ὁλόκληρον κράτος ἐλεύθερον, κράτος ἐξ ἑκατομμυρίων οἰκούμενον κατοίκων καὶ ἑκατοντάδας χιλιάδων στρατοῦ δυνάμενον ἐν ἀνάγκῃ ἐσχάτῃ νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος. Ἵνα τοῦ λοιποῦ ἡ Ῥωσσία ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐκ Πολωνίας κινδύνου, δυοῖν θάτερον ἔδει νὰ πράξῃ: ἢ νὰ κηρύξῃ τὴν Πολωνίαν κράτος ἐντελῶς ἀνεξάρτητον προσαρτῶσα εἰς αὐτὸ καὶ πάσας τὰς Ῥωσσικὰς ἐπαρχίας, ἐφ' ἃς εἶχον ἀξιώσεις οἱ Πολωνοὶ (ὡς ἀνηκούσας εἰς τὸ Πολωνικὸν κράτος ἐν τῇ μεγάλῃ τούτου ἀκμῇ καὶ ἀποσπασθείσας ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας πρὸ τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ Πολωνικοῦ κράτους), ν' ἀπαιτήσῃ δ' ἴσως καὶ παρὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας τὴν εἰς τὸ νέον κράτος ἀπόδοσιν τῶν εἰς τὰ κράτη ταῦτα προσηρτημένων Πολωνικῶν χωρῶν· ἤ, μὴ ποιοῦσα οὕτω, νὰ καταστήσῃ τὴν Πολωνίαν ἐπαρχίαν Ῥωσσικήν, καταλύουσα πᾶσαν πολιτικὴν αὐτονομίαν καὶ φειδομένη ἁπλῶς τῆς ἐθνότητος τῆς Πολωνικῆς. Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει ἤθελε δημιουργήσει διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ὅπλων κράτος παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῆς

μετὰ 23 ἑκατ. κατοίκων, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν φιλία ἤθελεν εἶσθαι λίαν ἀμφίβολος, ἡ δὲ ἐχθρότης λίαν ἐπικίνδυνος· ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ περιστάσει ὑποδούλου ἔθνος ἄξιον ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀνίκανον νὰ διατηρήσῃ αὐτήν. Ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων ἦτο ὑπὲρ τῆς δευτέρας λύσεως, καὶ ἡ Πολωνία ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωσσική. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῶν διεθνῶν συνθηκῶν τὴν κατάργησιν τῶν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Πολωνίαν ἀναφερομένων ὅρων τῆς Βιενναίας συνθήκης τοῦ 1815 ἐδικαιολόγει αὐτὴ ἡ ἐπανάστασις τῶν Πολωνῶν, ἐξωτερικῶς δὲ καὶ αἱ κατὰ τὸ 1830 ἐπελθοῦσαι ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Βελγίῳ μεταβολαὶ παρεῖχον τὴν εὔσχημον πρόφασιν πρὸς τὴν ἀθέτησιν τῶν ὅρων ἐκείνων (ἴδ. σελ. 96). Τοιοῦτον ἔλαβε πέρας ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830 - 1831.

Ἡ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἐν Γαλλίᾳ, ἡ Βελγικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις, εἰσὶ τὰ τέσσαρα σπουδαιότατα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης γεγονότα τῶν ἐτῶν 1830 - 1833 μεταβαλόντα κατὰ μέγα μέρος ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς τὸ ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου τοῦ 1815 καθιερωθὲν πολιτικὸν καθεστὼς τῆς Εὐρώπης. Στρέψωμεν ἤδη τὸ βλέμμα καὶ ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἄλλης Εὐρώπης κατὰ τὰ ἔτη 1830-1848.

---

8. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὰ ἔτη 1830 - 1848.

Τὰ ἐν τῷ παπικῷ κράτη ἐπαναστατικὰ κινήματα. — Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ εἴς τινα πολιτικὰ κινήματα ὅμοια τοῖς κατὰ τὰ ἔτη 1820 - 1821, εἰς οὐδὲν ἀπολήξαντα σπουδαῖον ἀποτέλεσμα καὶ οὐδαμῶς ἀλλοιώσαντα τὸ ἀπὸ τοῦ 1815 ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ καθιερωθὲν πολιτικὸν καθεστώς. Οἱ ἐργάται καὶ τῶν κινημάτων τούτων, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1820-1821, ἦσαν οἱ κοινωνοὶ τῆς μυστικῆς ἑταιρείας τῶν Καρβοναρίων. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τούτων ἐστράφησαν νῦν οὐχὶ πρὸς τὰ μεγάλα κράτη τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Πεδεμοντίου, ὡς τῷ 1821, ἀλλ' εἰς τὸ παπικὸν κράτος καὶ εἴς τινα μικρὰ κράτη τῆς ἄνω Ἰταλίας. Ἐν τῷ παπικῷ κράτει τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλάν-

θρωπον Πάπαν Πίον Ζ', τὸν φίλον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης, ἀποθανόντα τῷ 1823 διεδέξατο ὁ Πίος Η', τοῦ ὁποίου ἡ μέχρι τοῦ 1830 βασιλεία οὐδὲν παρήγαγεν ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν ἀξιοσημείωτον. Τὸ σύστημα τῆς ἀντιδράσεως τὸ δεσπόζον ἐν ταῖς παπικαῖς κτήσεσιν ἀπὸ τοῦ 1815 ἐφηρμόσθη αὐστηρῶς καὶ ἐπὶ τοῦ Πίου Η'· ὁ δὲ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1830 ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Πάπα τούτου ἔδωκε τὴν εὐπρόσδεκτον εὐκαιρίαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τὴν ἀπειλοῦσαν νὰ ἐκραγῇ μετὰ τὸ ἄκουσμα τῆς Ἰουλιανῆς ἐν Παρισίοις ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτε ὁ Γρηγόριος ΙϚ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1831) εὑρέθη πρὸ ἐπαναστάσεως, ἧς κέντρον ἐγένετο ἡ Βονωνία. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἡ ἱδρυθεῖσα ἐνταῦθα κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκήρυξε τὴν κατάργησιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, συνεκλήθη δὲ γενικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἰταλῶν ἐν Βονωνίᾳ διὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1831 σκοπὸν ἔχουσα ἵνα δι' ἐπαναστάσεως καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν διαδιδομένης ἐπενέγκῃ τὴν πολιτικὴν ἕνωσιν τῆς Ἰταλίας. Τότε δὲ καὶ ὁ νέος ἄκρος ἀρχιερεὺς οὐδαμῶς ἐδίστασε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως τῆς προθύμως ἀσκούσης πάντοτε ἀστυνομικὴν ἐπὶ τῆς ὅλης Ἰταλίας ἐπιτήρησιν· καὶ ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1821 στρατηγὸς Φριμὼν (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 352) εἰσελάσας ἐκ τῆς Λομβαρδίας εἰς τὰς παπικὰς χώρας ἔθηκε τέρμα ταχὺ εἰς τοὺς ἐνεργουμένους ἐνταῦθα ἐπαναστατικοὺς νεωτερισμούς. Οἱ ἐπαναστάται ταχέως κατεβλήθησαν καὶ οἱ Αὐστριακοὶ εὐχερῶς ἐγένοντο κύριοι τῆς μέχρι Ἀγκῶνος παπικῆς ἐπικρατείας καταλαβόντες καὶ τὴν παράλιον ταύτην πόλιν. Ἀλλ' ἡ Αὐστριακὴ κατοχὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐν τῷ Γαλλικῷ κοινοβουλίῳ ἀντιπολίτευσιν ν' ἀπαιτήσῃ τὴν εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος συνεβούλευσε τῷ Πάπᾳ νὰ προσενεχθῇ τοῖς ὑπηκόοις μετὰ ἠπιότητος, ἵνα μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς Γαλλικὴν ἐπέμβασιν μέλλουσαν ν' ἀπολήξῃ εἰς κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Αὐστρία, ἵνα ἀποφύγῃ περιπλοκὰς πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἐξεκένωσε τὴν Ἀγκῶνα (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1831) καὶ ἅπαν τὸ παπικὸν κράτος, ἐνῷ ὁ Πάπας συμμορφούμενος πρὸς τὰς συμβουλὰς τῆς Γαλλίας ἐζήτει νὰ ἐφαρμόσῃ σύστημα διοικήσεως ἠπιώτερον, ὑπισχνεῖτο δὲ πολλὰς βελτιώσεις, πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ὁποίων κατέφυγε, κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Πα-

πωσύνης, εἰς συνομολόγησιν δανείου 3 ἑκατ. δουκ. μετὰ τοῦ *Ἰουδαίου* τραπεζίτου Ῥότσχιλδ. Ἀλλ' ἡ μετριοπάθεια αὕτη τοῦ Πάπα καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐπιδεικνυομένη πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας συμπάθεια ἐνεθάρρυνε πάλιν τὴν ἐπαναστατικὴν μερίδα, καὶ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐγένοντο πάλιν ἐν τῷ παπικῷ κράτει θέσαντα εἰς κίνησιν τὰ παπικὰ στρατεύματα. Ἀλλ' αἱ ὑπὸ τῶν ἀτάκτων καὶ ἀγρίων τούτων στιφῶν, ἀνοχῇ αὐτοῦ τοῦ παπικοῦ ἐπιτρόπου Καρδινάλεως Ἀλβάνι, διαπραχθεῖσαι ὠμότητες ἦσαν τοιαῦται, ὥστε αὐτοὶ οἱ κάτοικοι ἐπεκαλέσαντο τὴν ἐπέμβασιν τῶν Αὐστριακῶν ὡς σωτήρων καὶ ἐλευθερωτῶν. Οὗτοι ταχέως πάλιν εἰσήλασαν εἰς τὸ παπικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Χραβόβσκι. Ἀλλὰ τὸ διάβημα τοῦτο τῶν Αὐστριακῶν ἐπήνεγκε τὴν ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου κατάληψιν τῆς Ἀγκῶνος (11/23 Φεβρουαρίου 1832), καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνέπνευσε νῦν θάρρος τῇ ἐπαναστατικῇ μερίδι. Νέαι ἐπαναστατικαὶ ἀπόπειραι ἐγένοντο ἐν Βονωνίᾳ, καθ' ἃς ἐλιθοβολήθησαν ὅ τε ἀρχηγὸς τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν πόλιν εἰσελάσαντος παπικοῦ στρατοῦ Ζαμβιάνις καὶ ὁ Αὐστριακὸς στρατηγὸς Χραβόβσκις. Ἀλλὰ διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ Χραβόβσκι καὶ ἡ στάσις αὕτη κατεβλήθη ἀναιμωτεί(1), μεθ' ὃ παπικὰ στρατεύματα εἰσήλασαν (τὸν Μάϊον τοῦ 1832) καὶ εἰς τὴν Ἀγκῶνα καὶ ἐφρούρουν τὴν πόλιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ Γάλλοι καὶ Αὐστριακοὶ ταὐτοχρόνως ἐξεκένωσαν τὴν παπικὴν ἐπικράτειαν, ἐν ᾗ ἀποκατεστάθη νῦν ἐντελῶς ἡ ἡσυχία καὶ διετηρήθη μέχρι τῶν γεγονότων τοῦ 1848. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Γρηγόριος ΙϚ' ἐκυβέρνησε ἐπὶ 16 ἔτη δι' αὐστηροῦ ἀντιδραστικοῦ πολιτικοῦ συστήματος καταδιώκων οὐ μόνον πᾶσαν ἐλευθερίαν πολιτικήν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Πίου Θ', ἀνελθόντος εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τῷ 1847, ἤρξατο νέα περίοδος σπουδαία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Παπωσύνης.

Τὰ ἐν Μοδένῃ καὶ ἐν Πάρμῃ. — Πλὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους καὶ τὰ δουκικὰ κράτη τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης ἐγέ-

(1) Ὁ Χραβόβσκις (Σλαῦος ὢν αὐτὸς τὴν καταγωγὴν) διέταξεν Ἰταλιστὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν ἀπὸ Σλαύων τῆς Αὐστρίας συγκείμενα στρατεύματα νὰ πυροβολήσωσιν, ἀνεκάλεσε δὲ τὴν ἰδίαν στιγμὴν τὴν διαταγὴν φωνῶν Σλαυιστί. Οἱ ἐπαναστάται μόλις ἤκουσαν τὸ Ἰταλιστὶ δοθὲν πρόσταγμα τοῦ πυροβολισμοῦ καὶ διεσκορπίσθησαν ἀμέσως.

νοντο κατὰ τὸ ἔτος 1831 θέατρα ἐπαναστατικῶν κινήσεων. Ἐν Μοδένῃ ἅμα τῇ ἐξεγέρσει τοῦ λαοῦ ὁ δοὺξ Φερδινάνδος Δ' (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 156) καταλιπὼν τὴν χώραν κατέφυγεν εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἔδαφος καὶ ἐπεκαλέσατο τὴν στρατιωτικὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους τούτου. Ἡ δὲ ἐν Πάρμῃ ἀπὸ τοῦ 1815 ἡγεμονεύουσα περιβόητος Μαρία Λουΐζα, ἡ γνωστὴ ἡμῖν πρώην αὐτοκράτειρα τῶν Γάλλων ἡ ὁποία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς Ναπολέοντος Α' ἦλθεν εἰς νομίμου γάμου κοινωνίαν πρὸς τὸν αὐλάρχην αὐτῆς κόμητα Ναϊππέργην (ἴδ. Τόμ. Α' σελ. 126 καὶ 156), καταλιποῦσα τὴν Πάρμην κατέφυγεν εἰς Πλακεντίαν, ἥτις, ὡς καὶ ἡ Γουαστάλλα, ὑπήγετο εἰς τὸ κράτος αὐτῆς, ἀναμένουσα ἐνταῦθα τὴν Αὐστριακὴν ἐπέμβασιν. Ἀποκατασταθεῖσα δὲ διὰ τῶν Αὐστριακῶν λογχῶν εἰς τὸ κράτος της ἐκυβέρνησε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῆς (1847). Ἡ κυβέρνησις τῆς Μαρίας Λουΐζης ὑπῆρξεν ἐν πᾶσιν ἀναξία λόγου, οὐχὶ μὲν τυραννική, ἀλλ' οὐδαμῶς προαγαγοῦσα τὰ ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ συμφέροντα τοῦ ὑπ' αὐτῆς κυβερνωμένου λαοῦ, καὶ μὴ ἑλκύουσα οὔτε τὴν συμπάθειαν οὔτε τὸ μῖσος τῶν ὑπηκόων.

Εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ ταραχὰς τοῦ ἔτους 1831 ἔλαβον μέρος καὶ προσῆψαν σημασίαν τινὰ καὶ δύο ἀνεψιοὶ τοῦ Ναπολέοντος Α', οἱ τοῦ ποτὲ βασιλέως τῆς Ὁλλανδίας Λουδοβίκου υἱοὶ Ναπολέων Λουδοβῖκος καὶ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων ὡς θέλομεν ἱστορήσει ἐν ἄλλῳ κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου τούτου.

Τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς Ἰταλικαῖς χώραις. — Ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν Ἰταλικῶν χωρῶν ἡ Ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἀναγράψῃ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1830 - 1847 πολιτικὰ γεγονότα σπουδαῖα ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως τὸν κατὰ τὸ 1830 ἀποθανόντα βασιλέα Φερδινάνδον Α' διεδέξατο ὁ γνωστὸς ἡμῖν υἱὸς αὐτοῦ Φραγκῖσκος Α' (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 346) ἐν δὲ τῷ Πεδεμοντίῳ μετὰ τὸν κατὰ τὸ 1831 ἀποθανόντα βασιλέα Κάρολον Φήλικα, μεθ' οὗ ἐσβέσθη ἡ πρωτογενὴς γραμμὴ τοῦ οἴκου τῆς Σαβοίας, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ ἐκ τῆς πλαγίας (τῆς Καριγνανικῆς) γραμμῆς πρίγκιψ Καριγνάνης Κάρολος Ἀλβέρτος, ὁ λίαν γνωστὸς ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ ἔτους 1821 (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 356). Τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ βασιλεία ἐκτήσατο σπουδαιότητά τινα ἐν τοῖς γεγονόσι τῶν ἐτῶν 1848 - 1849.

---

6. Ἡ Γερμανία κατὰ τὰ ἔτη 1830-1848.

Ἡ θέσις τῶν Γερμανικῶν κρατῶν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας μετὰ τὸ 1830. Ἡ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις τοῦ 1834. — Ὁ ἐσωτερικὸς πολιτικὸς βίος τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, οἷος ἐμορφώθη διὰ τῶν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1815-1830 γεγονότων, δὲν ὑπέστη σπουδαίας μεταβολὰς ἐν τῇ χρονικῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1830-1848. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου δὲν ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Γερμανικῶν κρατῶν καὶ τὸ Μεττερνίχιον πολιτικὸν σύστημα τὸ στερεωθὲν κατὰ τὰ ἔτη 1820-30 ἐξηκολούθει νὰ ἐπικρατῇ ὡς καὶ πρὸ τοῦ 1830. Αἱ μεγάλαι μάλιστα Γερμανικαὶ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις, ἡ τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ τῆς Πρωσσίας, μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου ἐν Γαλλίᾳ καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως, προσήγγισαν τῇ Ῥωσσίᾳ, ἵνα προστατεύσωσι τὰς συντηρητικὰς μοναρχικὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπικρατοῦντος πολιτικοῦ συστήματος. Ἡ Αὐστρία, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν πρόοδον τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως χάριν πολιτικῶν Αὐστριακῶν συμφερόντων, ἔσπευσε νῦν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς, ἵνα ἐνισχύσῃ τὸ ἐν Γερμανίᾳ πολιτικὸν αὐτῆς σύστημα. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ῥωσσία συμφέρον εἶχε νὰ περιποιῆται τὰς δύο Γερμανικὰς αὐλὰς διὰ τὸ ζήτημα τῆς Πολωνίας. Ἐπὶ τούτῳ δὲ (29/10 Σεπτεμβρίου 1833) ἐγένετο ἡ συνέντευξις τῶν αὐτοκρατόρων Νικολάου καὶ Φραγκίσκου ἐν τῇ μικρᾷ Βοημικῇ πόλει Μύνχενγραιτζ (München-Grätz), ἐν ᾗ παρέστη καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Πρωσσικοῦ θρόνου, ἀφοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος συναντηθέντες ἐν Τέπλιτζ παρεσκεύασαν τὴν συνέντευξιν οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν τριῶν κρατῶν, ὁ Μεττερνῖχος, ὁ Νεσσελρῶδε καὶ ὁ Βέρνστωρφ. Ὑπὸ Αὐστροπρωσσικὴν ἔποψιν ἡ συνέντευξις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ συντηρητικοῦ συστήματος ἐν τοῖς μικροτέροις Γερμανικοῖς κράτεσι καὶ εἰς τὴν ἀντίδρασιν ἐναντίον πάσης ἐκ Γαλλίας ἐπαναστατικῆς ἢ ἁπλῶς φιλελευθέρας ῥοπῆς, πρὸς τοῦτο δὲ ἀπεφασίσθη ἵνα, ὡς καὶ κατὰ τὸ 1820, συγκροτηθῇ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις τῶν ὑπουργῶν τῶν διαφόρων Γερμανικῶν κρατῶν, καὶ ὁ πρίγκιψ διάδοχος τῆς Πρωσσίας περιῆλθε τότε τὰς πρωτευούσας τῶν κυριωτέρων

μικρῶν Γερμανικῶν κρατῶν (Μόναχον, Στουτγάρδην, Καρλσρούην, Δαρμστάτην), ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰς Αὐλὰς καὶ τὰς Κυβερνήσεις πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν Μύνχενγραιτζ ληφθεισῶν ἀποφάσεων. Ἀλλ' ὑπὸ Ῥωσσικὴν ἔποψιν προέκειτο μὲν καὶ περὶ ἀνανεώσεως τῶν πρὸς τὰ δύο μεγάλα Γερμανικὰ κράτη συμμαχικῶν σχέσεων ἀπέναντι τῆς ὁσημέραι μᾶλλον ἐνισχυομένης Ἀγγλογαλλικῆς φιλίας καὶ τῆς προστασίας, ἣν παρεῖχον αἱ δύο αὗται δυτικαὶ Δυνάμεις εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐσκόπει διὰ τῆς συνεντεύξεως ταύτης νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἐπικύρωσιν τῆς καταργήσεως τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας, οὗ τὴν αὐτοτελῆ σύστασιν εἶχον ὑπογράψει αἱ Δυνάμεις αὗται ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς Βιέννης τῷ 1815. Τοῦτο κυρίως ἐπεδίωκεν ἡ Ῥωσσικὴ πολιτική. Ἄλλως τῇ Ῥωσσίᾳ, καὶ ἐπὶ τοῦ Νικολάου ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πολὺ πλέον τῶν ἐσωτερικῶν θεσμῶν τῶν Γερμανικῶν κρατῶν διέφερον τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα, ἅτινα ἀπῄτουν ἵνα ἡ Ῥωσσία, ὡς κατὰ τὸ ἔτος 1820 (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 431) οὕτω καὶ νῦν ὑπερασπίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ συντηρητικοῦ ἢ φιλελευθέρου χαρακτῆρος τοῦ συντάγματος αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ συνέντευξις τοῦ Μύνχενγραιτζ πολὺ ἀπεῖχε κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ἡγεμονικῶν συνεντεύξεων τῆς Τροππαυίας, τῆς Λαϋβάχης καὶ τῆς Βερώνης. Ἦτο συνέντευξις γινομένη οὐχὶ ὑπὲρ κοινῶν Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων καὶ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἐν Εὐρώπῃ τάξεως, ἀλλὰ πρὸς ἀμοιβαίαν ὑπ' ἀλλήλων κάρπωσιν τῶν τριῶν κρατῶν. Καὶ ἐνῷ ὁ πρίγκιψ Μεττερνῖχος διὰ τῆς συνεντεύξεως ταύτης ἐζήτει νὰ παραστήσῃ τὴν Ῥωσσίαν ὑπέρμαχον καὶ συνήγορον τῆς Γερμανικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, ὁ Νικόλαος κατώρθωσε δι' αὐτῆς ἵνα αἱ δύο μεγάλαι Γερμανικαὶ Δυνάμεις ἀναγνωρίσωσι τὴν νέαν ἐν Πολωνίᾳ κατάστασιν τῶν πραγμάτων αἴρουσαι τὴν ἐγγύησιν, ἣν εἶχον δώσει τῷ 1814 περὶ τῆς αὐτονομίας τῆς Πολωνίας. Καὶ ἐνῷ ἐξ ἑνὸς κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἐν Μύνχενγραιτζ ληφθεισῶν ἀποφάσεων συνήρχετο ἐν Βιέννῃ τῇ 1/13 Ἰανουαρίου 1834 ἡ τῶν Γερμανῶν ὑπουργῶν Συνδιάσκεψις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Μεττερνίχου, ταὐτοχρόνως ἐκυκλοφόρει ἐν ταῖς Αὐλαῖς τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν μυστικὸν ὑπόμνημα Ῥωσσικὸν παρορμῶν καὶ ἐνθαρρύνον τοὺς ἡγεμόνας τῶν κρατῶν τούτων εἰς τὴν διατήρησιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας. Ἐν τῷ ὑπο-

μνήματι τούτῳ ἡ Γαλλία, ἥτις νῦν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου μείζονα ἐκτᾶτο ἐπιρροὴν ἐπὶ τὰς φιλελευθέρας κυβερνήσεις ἐν τοῖς μικροῖς Γερμανικοῖς κράτεσι, κατηγορεῖτο ὡς ζητοῦσα νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ σύστημα τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, ἡ Αὐστρία κατηγγέλλετο ὡς τρέφουσα πάντοτε σχέδια ἀνορθώσεως τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἡ Πρωσσία δὲ παρίστατο ὡς διὰ τοῦ συστήματος τῆς τελωνειακῆς ἑνώσεως ἀποβλέπουσα εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς Γερμανίας. Μόνη ἡ Ῥωσσία παρίστατο ἐν τῷ ὑπομνήματι ὡς εἰλικρινὴς προστάτις τῆς ἐλευθερίας τῶν μικροτέρων κρατῶν.

Τὸ ὑπόμνημα τὸ Ῥωσσικὸν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν θέσιν τῶν μικρῶν Γερμανικῶν κρατῶν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, ἔλεγε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Τῆς Ῥωσσίας ἡ πολιτικὴ ἀπῄτει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν κρατῶν ἐκείνων, οὐ μόνον διότι οὕτω ἐκωλύετο ἡ ἕνωσις τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ ἕτερον τῶν δύο μεγάλων Γερμανικῶν κρατῶν, τὴν ὁποίαν ἕνωσιν ἡ Ῥωσσία ἐπίσης εἶχε συμφέρον νὰ κωλύσῃ ὅπως καὶ ἡ Γαλλία, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Ῥωσσία ἐκτᾶτο ἐντεῦθεν μεγάλην δύναμιν ἐπιρροῆς ἐν τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἀπέναντι τῶν μεγάλων Γερμανικῶν κρατῶν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἡ Ῥωσσία συνδεδεμένη διὰ δυναστικῶν συγγενικῶν δεσμῶν πρὸς πολλὰ τῶν μικρῶν Γερμανικῶν κρατῶν καὶ διὰ τῶν συγγενῶν Αὐλῶν ἀσκοῦσα μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας ἤθελε νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐπιρροὴν ταύτην χαρακτῆρα πολιτικώτερον καὶ ἠθικώτερον διὰ τῆς προστασίας τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κρατῶν τούτων. Καὶ συνέφερε μὲν τῇ Ῥωσσίᾳ τοῦ Νικολάου ἵνα τὰ Γερμανικὰ κράτη διατελῶσιν ὑπὸ αὐστηρὸν ἀπολυταρχικὸν σύστημα, καὶ ἐνησμένιζεν οὕτος θεωρούμενος καὶ θεραπευόμενος ὑπὸ τῶν ἀπολυτοφρόνων ἡγεμόνων ὡς ἰσχυρὸς προστάτης τῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν· ἀλλ' ἡ ὑπερτέρα πολιτικὴ φρόνησις ἀπῄτει ἵνα αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι ὑποχωρῶσιν, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλλε τοῦτο, εἰς τὰ θετικώτερα πολιτικὰ συμφέροντα. Καὶ ἐὰν ἡγεμών τις Γερμανός, εἴτε ἐξ ἰδίας προαιρέσεως εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων ἀναγκαζόμενος, προέβαινεν εἰς παραχωρήσεις φιλελευθέρας, δὲν συνέφερε τῇ Ῥωσσίᾳ ἵνα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν μοναρχικῶν συμφερόντων ὑποστηρίζῃ τὴν Μεττερνίχιον πολιτικήν, τὴν δι' ὑπερασπίσεως τῶν *ἀρχῶν* τῆς νομιμότητος ζητοῦσαν νὰ στερεώσῃ ἐπὶ τῆς Γερμανίας τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας. Ὁ τοιοῦτος δὲ ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλικῶν συνεννοήσεων καὶ συνεντεύξεων ἀνταγωνισμὸς τῆς Ῥωσσίας

καὶ τῆς Αὐστρίας ἀπέναντι τῶν Γερμανικῶν πραγμάτων ἦτο ἰσχυρὰ ἐγγύησις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς ἐν τούτοις προαγωγῆς τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ἅμα δὲ καὶ ἰσχυρὸν κώλυμα τῆς ὑπὸ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τύπον πολιτικῆς ἑνότητος τῆς Γερμανίας. Οὐχ ἧττον ὑπεράνω τοῦ τοιούτου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας ἀνταγωνισμοῦ ἡ καθόλου κατάστασις τῆς Εὐρώπης, τὸ γενικὸν συμφέρον τῶν συντηρητικῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν, ἔτι δὲ καὶ τὰ Πολωνικὰ πράγματα οὐ μόνον ἀνενέωσαν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τινὸς συνέσφιγξαν τὰς μεταξὺ Ῥωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας φιλικὰς σχέσεις, καὶ ἡ ἐν Μύνχενγραιτζ συνεννόησις ἐπεσφραγίσθη λαμπρῶς διὰ νέας συνεντεύξεως τῆς Κάλιτζ τῆς γενομένης τῷ 1835. Εἰς τὴν Πολωνικὴν ταύτην πόλιν, τὴν γνωστὴν ἐκ τῆς περιφήμου συνθήκης καὶ διακηρύξεως τοῦ 1813 (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 204), συνῆλθον εἰς τὸ λαμπρὸν στρατόπεδον τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος μετὰ 6000 Πρώσσων στρατιωτῶν, ἵνα γένηται ἡ ἀδελφοποίησις τοῦ Ῥωσσικοῦ καὶ τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ, τὴν Αὐστρίαν δὲ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀντεπροσώπευεν ὁ ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης (θεῖος τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Α').

Πεντεκαίδεκα μῆνας πρὸ τῆς ἐν Κάλιτζ ἀδελφοποιήσεως ταύτης τῶν τριῶν συμμαχικῶν στρατῶν ἐν τῇ Βιενναίᾳ Συνδιασκέψει τοῦ ἔτους 1834 τῇ συγκροτηθείσῃ ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν διαφόρων Γερμανικῶν κρατῶν ἐλήφθησαν ἀποφάσεις, καθ' ἃς ὁ ἡγεμὼν ἑκάστου κράτους ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑπερασπίζῃ αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, οὐδὲν τούτων θυσιάζων εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς πιέσεις τοῦ κοινοβουλίου, ὁσάκις δὲ περιήρχετο εἰς ἔριδας πρὸς τὸ κοινοβούλιον, νὰ ποιῆται ἔκκλησιν πρὸς δικαστήρια διαιτησίας διοριζόμενα ὑπὸ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου. Πρὸς τούτοις δὲν ἔπρεπεν οἱ ἡγεμόνες νὰ ἀνέχωνται τὴν ἐκ μέρους τῶν κοινοβουλίων ἄρνησιν τῶν ἀπαιτουμένων ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων φόρων, καί, ὁσάκις τὰ κυριαρχικὰ αὐτῶν δικαιώματα ἐκινδύνευον, ἔδει νὰ ἐπικαλῶνται τὴν ἀρωγὴν τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ νὰ ζητῶσι τὴν ἀποστολὴν ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ. Πλὴν τούτων οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ κυβερνήσεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ Πανεπιστήμια, ἵνα ἐφαρμόζωνται ἐν αὐτοῖς αὐστηρῶς αἱ ἀποφάσεις τῆς Καρλσβαδείου Συνδιασκέψεως (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 230), καὶ νὰ περιορίσωσι τὴν ἔκδοσιν τῶν πολιτικῶν ἐφημερίδων.

Οἴκοθεν δῆλον ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων ἐσκόπουν τὴν καθυπόταξιν τῶν μικρῶν κρατῶν εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης, ἐμμέσως δὲ ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' εἰς τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις ἔδωκαν ἀφορμήν, ἐν μέρει καὶ ἐξωτερικῶς, γεγονότα τινὰ ἔν τισι Γερμανικοῖς κράτεσι, περὶ ὧν ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν συντόμως ἐν τῇ ἐνταῦθα ἐκτιθεμένῃ ἱστορίᾳ τῶν ἰδιαιτέρων Γερμανικῶν κρατῶν.

Τὰ μικρότερα Γερμανικὰ κράτη (1830-1847). — Ὡς κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1815 - 1830, οὕτω καὶ κατὰ τὴν περίοδον, ἧς ἐκτίθεμεν τὴν ἱστορίαν, τὰ κυριώτερα ἱστορικὰ γεγονότα ἐν τοῖς μικροῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν, ὡς καὶ ἐν Πρωσσίᾳ, ἀναφέρονται εἰς τοὺς περὶ συντάγματος ἀγῶνας μεταξὺ ἡγεμόνων καὶ λαῶν ἐκεῖ, ἔνθα δὲν καθιερώθησαν ἔτι συντάγματα φιλελεύθερα, ἢ εἰς ἔριδας συνταγματικὰς μεταξὺ κυβερνήσεων καὶ κοινοβουλίων ἐν τοῖς κράτεσι τοῖς λαβοῦσιν ὁπωσοῦν φιλελεύθερον σύνταγμα. Εἴδομεν ὅτι φιλελεύθερον ὁπωσοῦν σύνταγμα κατὰ τὸ 31 ἄρθρον τῆς περὶ Ὁμοσπονδίας *πράξεως* ἔδωκαν κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1815 - 1830 εἰς τὰ κράτη αὐτῶν οἱ ἡγεμόνες τῆς Βαυαρίας, τῆς Βυρτεμβέργης, τῆς Βάδης, τῆς Νασσαυίας καὶ τῆς Σαξωνικῆς Βεϊμάρης. Εἰς τὰ κράτη ταῦτα προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ 1830 ἡ Σαξωνία, τὸ Ἀννόβερον, ἡ Ἔσση Κασσέλη καὶ ἡ Βρυνσβίκη. Ἐν Σαξωνίᾳ ὁ ἀπὸ τοῦ 1827 τὸν Φρειδερῖκον Αὔγουστον Α' διαδεξάμενος βασιλεὺς Ἄντων, καίπερ ἄλλως ὢν κληρικόφρων καὶ ὑπὸ Ἰησουιτῶν δεσποζόμενος, κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἐπιμόνων ἀπαιτήσεων τῶν πολιτῶν τῆς Δρέσδης καὶ τῆς Λειψίας ἔδωκε τῷ 1831 εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ σύνταγμα μετ' ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ὅπερ μετά τινας συμπληρώσεις ἐπικρατεῖ μέχρι σήμερον ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Σαξωνίας.

Ἐν τῷ Ἀννοβέρῳ ὅπερ δυναστικῶς ἦτο ἡνωμένον μετὰ τῆς Ἀγγλίας ὁ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν ἀπὸ τοῦ 1830 ἄρχων βασιλεὺς Γουλιέλμος Δ', ὁ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως γνωστὸς ἡμῖν δοὺξ Κλαρεντίας, διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δουκὸς Καίμπριτζ Ἀδόλφου Φρειδερίκου, ὃν διώρισεν ἀντιβασιλέα ἐν Ἀννοβέρῳ, ἔδωκε τῷ βασιλείῳ τούτῳ (τῷ 1831) σύνταγμα φιλελεύθερον μετ' ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας ἐχούσης εὐρέα ὁπωσοῦν δικαιώματα. Ὁπότε δὲ τῷ 1837, ἀποθανόντος ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Δ', ἀνῆλ-

θεν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον ἡ κατὰ τοὺς Ἀγγλικοὺς νόμους νόμιμος κληρονόμος ἀνεψιὰ ἐκείνου Βικτωρία, ἐπειδὴ ἐν Ἀννοβέρῳ ἴσχυεν ὁ Σάλιος νόμος, καθ᾽ ὃν δὲν ἠδύνατο γυνὴ ν᾽ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐπῆλθεν ὁ προσωπικὸς χωρισμὸς τῶν δύο στεμμάτων καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἀννοβέρου ἐγένετο ὁ τέως δοὺξ Κουμβερλάνδης Ἐρνέστος Αὔγουστος, ὁ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸν θρόνον τοῦτον ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Γεωργίου Δ΄ τῆς Ἀγγλίας προωρισμένος (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 482). Ὁ νέος βασιλεύς, πιεζόμενος ὑπὸ πολλῶν χρεῶν καὶ θέλων πρὸς ἴδιον ὄφελος νὰ καρπωθῇ τὰ εἰσοδήματα τῶν διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1831 εἰς τὸ κράτος μεταβιβασθέντων δημοσίων κτημάτων, δὲν ἀνεγνώρισε τὸ σύνταγμα, ὡς δοθὲν τῇ χώρᾳ ἄνευ συναινέσεως αὐτοῦ, καὶ προέβη εἰς τὴν τούτου δι᾽ ἁπλοῦ διατάγματος (patent) (20/1 Νοεμβρίου) κατάργησιν. Τὸ τόλμημα μεγάλην ἐνεποίησεν αἴσθησιν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἑπτὰ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γοτίγγης, οἱ περίφημοι ἱστορικοὶ Δάλμαν, Οὐηβῆρος καὶ ὁ θεολόγος Ἕβαλδ, οἱ ἀδελφοὶ Γρίμμ (ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Γουλιέλμος), ὁ νομολόγος Ἄλβρεχτ καὶ ὁ διάσημος Γερβῖνος διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς πράξεως τοῦ βασιλέως καὶ ἠρνήθησαν νὰ δώσωσιν ὅρκον ὑπηρεσίας καὶ πίστεως εἰς τὸν νέον βασιλέα. Οἱ καθηγηταὶ οὗτοι ἐπαύθησαν τῶν θέσεων αὐτῶν, τρεῖς δὲ τούτων (ὁ Γερβῖνος, ὁ Δάλμαν καὶ ὁ Ἰάκωβος Γρίμμ) ὡς δημοσιεύσαντες τὰς διαμαρτυρίας αὐτῶν ἐξεβλήθησαν τοῦ βασιλείου. Ἀλλ᾽ οἱ οὕτω τιμωρηθέντες καθηγηταὶ ἐγένοντο ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ συμπαθείας ἐν ἁπάσῃ τῇ φιλελευθέρᾳ Γερμανίᾳ καὶ παρ᾽ αὐτῷ τῷ φιλελευθέρῳ βασιλεῖ Γουλιέλμῳ Α΄ τῆς Βυρτεμβέργης τῷ καλέσαντι τὸν Ἕβαλδ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης. Κατὰ τοῦ τολμήματος τοῦ βασιλέως ἐποιήσαντο ἔκκλησιν εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τὰ μέλη τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ οἱ ἐκλογικοὶ σύλλογοι, συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Βιενναίας ὑπουργικῆς Συνδιασκέψεως τοῦ 1834. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Μεττερνιχίου πολιτικῆς διατελοῦν Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον ἀπέσχε πάσης ἀναμίξεως, «ὡς μὴ ὑπαρχούσης εὐλόγου πρὸς τοῦτο ἀφορμῆς». Ἡ δὲ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Συμβουλίου κατεκρίθη μὲν σφόδρα ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐν Γερμανίᾳ γνώμης, ἀλλ᾽ ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ Ἐρνέστῳ Αὐγούστῳ νὰ ἐξακολουθῇ ἐφαρμόζων ἐν τῷ Ἀννοβέρῳ τὸ ἀντιδραστικὸν αὐτοῦ σύστημα μεταβάλλων τοὺς περὶ ἐκλο-

γῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐν ἰσχύϊ διατελοῦντας νόμους καὶ περιορίζων τὰ δικαιώματα τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας.

Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 742) νὰ ποιησώμεθα λόγον περὶ τοῦ συνταγματικοῦ ζητήματος ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Βρυνσβίκης ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ δουκὸς Καρόλου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος κυβερνῶν τὴν Βρυνσβίκην ἀπὸ τοῦ 1823 καὶ ἐπιμόνως ἀρνούμενος ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ ἀπὸ τοῦ 1820 κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κηδεμονικῶς ἄρχοντος τότε ἐν τῇ Βρυνσβίκῃ καὶ συγγενοῦς τῇ Βρυνσβικικῇ δυναστείᾳ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας δοθὲν σύνταγμα, μετὰ πολλὰς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἔριδας ἐξώσθη τοῦ κράτους, ἀφοῦ οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης (Βρυνσβίκης) ὁρμήσαντες εἰς τὸ δουκικὸν μέγαρον καὶ ἐμπρήσαντες αὐτὸ ἠνάγκασαν τὸν Κάρολον νὰ φύγῃ ἀπὸ τοῦ κράτους, ἀνέθεσαν δὲ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ ἐκπεσόντος δουκὸς πρίγκιπα Γουλιέλμον. Τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ τετελεσμένα γεγονότα, αὐτὸς δὲ ὁ νέος δοὺξ ἀνεγνώρισε (τῷ 1832) τὸ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ συντάγματος τοῦ 1820 ἐξεργασθὲν νέον φιλελεύθερον σύνταγμα τοῦ κράτους.

Ἐν Ἔσσῃ Κασσέλῃ ὁ ἀπὸ τοῦ 1821 ἄρχων ἐκλέκτωρ Γουλιέλμος Β' ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ τῷ 1831 σύνταγμα φιλελεύθερον εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἠναγκάσθη τὸ αὐτὸ ἔτος νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀρχὴν οὐχὶ μὲν ἐπισήμως, ἀλλὰ πραγματικῶς, δι' αἰτίαν ἱκανῶς σκανδαλώδη κατὰ τρόπον παράδοξον. Μὴ θέλων νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ παλλακίδος τῆς Βερολινείας Αἰμυλίας Ὄρτλεπ, κομήσσης Ῥάϊχενβαχ (ὕστερον κομήσσης Λέσσονιτζ), ὡς ἀπῄτουν ἐπισήμως οἱ ὑπήκοοι, κατέλιπε τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ καὶ μετέβη πρῶτον εἰς τὴν πόλιν Χάναου (1831), εἶτα δὲ καταλιπὼν ὅλως τὸ Ἐσσικὸν ἔδαφος, χάριν τῆς μισητῆς τῷ Ἐσσικῷ λαῷ παλλακίδος, μετῴκησεν εἰς τὴν γείτονα ἐλευθέραν πόλιν τῆς Φραγκφούρτης, ἵνα ἐντεῦθεν κυβερνᾷ τὸ κράτος, ζῶν οὕτω μακρὰν τῶν ὑπηκόων καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ βασιλίσσης Αὐγούστης, ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου Γ'. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τοιαύτην ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνωμαλίαν οὔτε οἱ νόμοι τοῦ κράτους του ἐπέτρεπον οὔτε τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον ἐπεδοκίμαζεν, ἠναγκάσθη νὰ προσλάβῃ συνάρχοντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φρειδερῖκον Γουλιέλ-

μον παραιτηθεὶς αὐτὸς σιωπηλῶς. Ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐκλέκτορος ἔλαβεν ἐπισήμως ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (1847). Τὰ δὲ γενόμενα ἐν Ἔσσῃ Κασσέλῃ, ἐν Σαξωνίᾳ καὶ ἐν Βρυνσβίκῃ ἔδωκαν ἐν μέρει ἀφορμὴν εἰς τὰς περιφήμους περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἡγεμόνων πρὸς τοὺς λαοὺς καὶ πρὸς τὰς ἐθνικὰς ἀντιπροσωπείας καὶ τούτων πάντων πρὸς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον ὡς ὑπέρτατον δικαστήριον ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου τούτου.

Ἐν τοῖς ἄλλοις μικροτέροις Γερμανικοῖς κράτεσι διετηρήθη ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία καὶ τὸ πρὸ τοῦ 1830 ἰσχῦον καθεστώς. Ἐν Βαυαρίᾳ ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ ὁ εὐγενὴς φιλέλλην Λουδοβῖκος Α΄ πατρικῶς μὲν καὶ φιλολάως, ἀλλ' ἀπολυταρχικῶς, διαφερόμενος ἐνίοτε πρὸς τὰς βουλὰς διὰ τὰ περισταλτικὰ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου μέτρα καὶ διὰ τὰ μεγάλα χρηματικὰ ποσά, δι' ὧν ἐπεβάρυνε τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ κράτους χάριν τῆς ὑπὲρ τῶν ὡραίων τεχνῶν ἀγάπης καὶ μερίμνης αὐτοῦ. Ἐν Βυρτεμβέργῃ δὲ ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ ὁ φιλελεύθερος Γουλιέλμος Α΄ πιστὸς διατελῶν εἰς τὸ ἀπονεμηθὲν ὑπ' αὐτοῦ φιλελεύθερον σύνταγμα. Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν φιλελευθερίαν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐν Βυρτεμβέργῃ, ὡς καὶ ἐν τῷ γειτονικῷ μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Βάδης καὶ ἐν ἄλλοις Γερμανικοῖς κράτεσιν, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀγαθῶν διαθέσεων τῶν ἡγεμόνων, ἱκανοὶ ἐγένοντο διωγμοὶ ἐναντίον τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν καὶ ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπερεμάχουν τούτων. Ὅπως τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1817 - 1818, ἡ ἑορτὴ δηλονότι τοῦ Βαρτβούργου καὶ ὁ φόνος τοῦ Κοτζεβοῦ (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 326), ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου σύστασιν τῆς περιβοήτου ἀνακριτικῆς ἐπιτροπείας τῆς Μαγχαίμης καὶ τὴν «καταδίωξιν τῶν δημαγωγῶν» (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 330), νῦν ὅμοια γεγονότα ἔδωκαν πρόφασιν ἵνα ἱδρυθῇ ὑπὸ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ὅμοιοι νὰ γείνωσι καταδιωγμοὶ τῶν φιλελευθέρων. Ἡ Γερμανικὴ νεότης, μεθ' ὅλα τὰ κατὰ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ κατὰ τῶν φοιτητικῶν ἑταιρειῶν διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Καρλσβάδης ἐφαρμοσθέντα μέτρα, δὲν ἔπαυε νὰ προβαίνῃ κατὰ καιροὺς εἰς διαδηλώσεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἑνότητος τῆς Γερμανίας καὶ ὑπὲρ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν μοναρχικῶν κρατῶν δι' ἡνωμένης Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Τὰ ἀπὸ τοῦ 1830 ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Βελγίῳ καὶ ἐν Πολωνίᾳ γενόμενα ἔδωκαν νέαν τροφὴν εἰς

πολλὰς τοιαύτης φύσεως διαδηλώσεις· αὗται δὲ ἀπέληξαν τῷ 1833 εἰς ἀπονενοημένον τι κίνημα τῶν Γερμανῶν σπουδαστῶν, ὅπερ ἔδωκεν εὐλογοφανῆ ἀφορμὴν εἰς νέας ἐκ Βιέννης κατὰ τῶν Πανεπιστημίων καὶ κατὰ τῶν φοιτητῶν ἀποφάσεις τῶν κυβερνήσεων. Δεκάδες τινὲς συνωμοτῶν φοιτητῶν καὶ ἄλλων λογίων ἀπεπειράθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1833) νὰ προκαλέσωσι γενικὴν ἐπανάστασιν ἐν Γερμανίᾳ ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς ψευδοῦς ἐλπίδος ὅτι ἔμελλον νὰ ὑποστηριχθῶσιν ὑπὸ χιλιάδων στρατιωτῶν ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξελέξαντο ὡς κέντρον ἐνεργείας αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, τὴν ἐπὶ Μοίνῳ Φραγκφούρτην. Ἐνταῦθα τῇ 22/3 Ἀπριλίου 1834 οἱ εἰρημένοι φοιτηταὶ καὶ λόγιοι ἐπέπεσον κατὰ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὀλιγαρίθμου στρατιωτικῆς φρουρᾶς καὶ ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἡ εἰς ἐλευθερίαν ἐπίκλησις οὐδαμοῦ εὗρεν ἠχώ· οἱ δὲ ὀλίγοι ἀπονενοημένοι συνωμόται ἐν μέρει μὲν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν καταδιωξάντων αὐτοὺς στρατιωτῶν, ἐν μέρει δὲ συνελήφθησαν, καὶ τὸ ὅλον κίνημα ἀπέτυχεν οἰκτρότατα. Ἀλλὰ τὸ ἀπονενοημένον τοῦτο τόλμημα ἔδωκεν ἀφορμὴν τοῖς περὶ τὸν Μεττερνῖχον νὰ ποιῶσι μέγαν θόρυβον διὰ τὸ ἀφυπνισθὲν ἐν Γερμανίᾳ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, καὶ διὰ τῆς Βιενναίας Συνδιασκέψεως τοῦ 1834 νὰ δώσωσι νέαν ἰσχὺν εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1820 ψηφισθέντα περὶ ἐπιτηρήσεως τῶν Πανεπιστημίων, φοιτητῶν, καθηγητῶν καὶ συγγραφέων μέτρα. Συνεστάθη δὲ νῦν καὶ κεντρικὴ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ ἐν Φραγκφούρτῃ μετὰ πολλῶν διακλαδώσεων ἐν ἄλλαις Γερμανικαῖς χώραις, καὶ χιλιάδες κατηγορουμένων ἢ ἁπλῶς ὑπόπτων ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς, βασανιζόμενοι ἐν αὐταῖς ἀπανθρώπως σωματικῶς τε καὶ πνευματικῶς. Εἰς τὰς κυβερνήσεις δὲ τὰς Γερμανικὰς ἐπεβλήθη ἡ ὑποχρέωσις νὰ περιορίσωσι τοὺς ἐλευθέρους αὐτῶν θεσμούς. Οὕτω δὲ ἡ κυβέρνησις τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης ἠναγκάσθη νὰ καταργήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν λογοκρισίαν, καθηγηταὶ δὲ καὶ συγγραφεῖς φιλελεύθεροι ὡς ὁ Βέλκερ (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 328) καὶ ὁ περιώνυμος καθηγητὴς καὶ ἱστοριογράφος Ῥόττεκ, τοῦ ὁποίου οὐχ ἅπαξ ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἀπώλεσαν τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Φρειβούργου ἕδρας αὐτῶν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου ψηφιζόμενα περισταλτικὰ μέτρα καὶ οἱ καταδιωγμοὶ ἐφηρμόζοντο πρὸ πάντων ἐν τοῖς μικροῖς Γερμανικοῖς κράτεσι τοῖς κυβερνωμένοις ὑπὸ φιλελευθέρων ἡγεμόνων καὶ διὰ φιλελευθέρων θεσμῶν. Οὐ-

τως εἶχον καθόλου τὰ πράγματα ἐν τοῖς μικροτέροις Γερμανικοῖς κράτεσι κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1830-1848.

Τὰ ἐν Πρωσσίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1830-1847. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ'. — Ἐν Πρωσσίᾳ καὶ μετὰ τὸ 1830 ἐξηκολούθει νὰ ἐπικρατῇ τὸ πολιτικὸν καὶ κυβερνητικὸν σύστημα τὸ ἀπὸ τοῦ 1815 ἐφαρμοζόμενον ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ'. Περὶ μεταβολῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ 1823 καθιερωθέντος διὰ βασιλικοῦ διατάγματος συστήματος τῶν ἐπαρχιακῶν ἀντιπροσωπειῶν εἰς σύστημα φιλελευθερώτερον δι' ἱδρύσεως ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας οὐδεὶς πλέον ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου ἐγίνετο λόγος. Τοὐναντίον δὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1833 καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς Βιενναίας Συνδιασκέψεως τοῦ 1834 ἐνίσχυσαν ἔτι μᾶλλον ἐν Πρωσσίᾳ τὴν ἀντίδρασιν. Σύμπτωμα δὲ τοιαύτης ἀντιδράσεως ἦτο καὶ ἡ μεγάλη δύναμις, ἣν ἐκτήσατο ὁ Κλῆρος κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς ὑπὸ Καθολικῶν τὸ πλεῖστον οἰκουμέναις παραρρηνίοις ἐπαρχίαις τῆς Πρωσσίας. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ', ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν εἶδεν ἀταράχως τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ ἐν μέρει διὰ τῆς ἀνοχῆς αὐτῆς συνετέλεσε πρὸς τοῦτο, περιῆλθε τέλος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου εἰς σοβαρὰν ἔριν πρὸς τὸν Καθολικὸν κλῆρον, προοίμιον, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀπὸ τοῦ 1871 ἀρξαμένου ἐπὶ τοῦ Γουλιέλμου Α' περιφήμου ὑπὲρ *ἡμερώσεως ἀγῶνος* (Culturkampf) τοῦ Βίσμαρκ. Αἱ περὶ μικτῶν γάμων διατάξεις τοιαύτην εὗρον ἀπείθειαν καὶ αὐθάδη ἀντίστασιν παρὰ τῷ κλήρῳ, ὥστε ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἐν Πρωσσίᾳ κληρικῶν μεγιστάνων, τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κολωνίας Δρέστε καὶ τὸν πριγκιπεπίσκοπον Δοῦνιν τῆς Ποσνανίας, νὰ περιορίσῃ ἐντὸς φρουρίων (1837). Καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη ἔρις διήρκεσε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως (1840), μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' διευθετήθη (1841) διὰ συμβάσεως (Κογκορδάτου) πρὸς τὸν Πάπαν, δι' ἧς ἀποκατεστάθησαν μὲν εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν οἱ καταδιωχθέντες ἀρχιεπίσκοποι, ἀνεγνώρισε δὲ ἡ παπικὴ αὐλὴ μικρά τινα δικαιώματα τῇ κυβερνήσει ἀπέναντι τοῦ Καθολικοῦ κλήρου.

Περὶ προαγωγῆς τῆς ἐθνικῆς Γερμανικῆς ἰδέας καὶ τῆς πολιτικῆς ἑνότητος τῆς Γερμανίας οὐδεμία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπησχόλει φροντὶς τὴν ἐπίσημον Πρωσσίαν. Τὸ μόνον ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐμ-

μέσως καὶ λεληθότως τὴν Γερμανικὴν ἑνότητα ὁπωσοῦν προπαρασκευάζον ἦτο ἡ περίφημος τελωνειακὴ ἕνωσις, περὶ ἧς ἤδη ἱκανὸν ἐποιησάμεθα ἀλλαχοῦ λόγον. Αἱ περὶ ταύτης μεταξὺ τῆς Πρωσσίας καὶ τῶν ἄλλων Γερμανικῶν κρατῶν συμβάσεις ἀνανεούμεναι συνεχῶς μετὰ τὴν λῆξιν αὐτῶν ἠμπέδουν τοὐλάχιστον τὴν οἰκονομικὴν ἑνότητα τῆς Γερμανίας. Ἄλλως δὲ ἡ ὑλικὴ εὐημερία, ἡ ἀνάπτυξις τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ἰδίως ἡ διὰ τῶν σιδηροδρόμων, ἡ καθόλου οἰκονομικὴ εὐεξία τοῦ κράτους, ἡ ἐπίδοσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἡ καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ὑψηλοτέρα ἀνάπτυξις τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος, καὶ αὐτὸς τέλος ὁ λαμπρὸς στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς παρεσκεύαζον λεληθότως τὴν Πρωσσίαν εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐπὶ τῆς Γερμανίας ἡγεμονίας, τοῦ ὁποίου μόλις μετὰ μίαν γενεὰν ἔμελλε νὰ ἐπιληφθῇ σπουδαίως τὸ κράτος τοῦτο.

Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ'. Αἱ πρῶται πράξεις αὐτοῦ. —Τὸν Φρειδερῖκον Γουλιέλμον Γ' ἀποθανόντα τῷ 1840 (26/7 Ἰουνίου) διεδέξατο ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ'. Ὁ νέος ἡγεμὼν καὶ διάνοιαν κεκτημένος ἰσχυρὰν καὶ μορφώσεως τυχὼν ἐπιμελοῦς, αὐξηθεὶς δὲ καὶ παιδευθεὶς ἐν τοῖς ἀξιομνημονεύτοις χρόνοις τῆς πολιτικῆς καταπτώσεως τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ οἴκου, εἶτα δε τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνδόξων ἀγώνων τοῦ 1813-1814, ὧν μετέσχε καὶ ὡς στρατιώτης, ἔδωκεν ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ προφανῆ δείγματα τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς Γερμανικῆς αὐτοῦ φιλοπατρίας. Πάντες οἱ ἀπὸ 30 ἐτῶν ἐπὶ πολιτικοῖς καταδιωκόμενοι ἁμαρτήμασιν ἔλαβον ἀμνηστείαν. Ὁ Βαϊὰν καὶ ὁ περίφημος Arndt, οἱ ἀπὸ τῶν ἀποφάσεων τῆς Καρλσβάδης ἐκτὸς πάσης θέσεως διατελοῦντες, ἀποκατεστάθησαν εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν, ὁ γηραιὸς πατὴρ τῆς γυμναστικῆς Φρειδερῖκος Γιὰν ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 328), ὁ Ἰάκωβος Γρίμμ ἐκλήθη εἰς Βερολῖνον, καὶ αὐτὸς ὁ ἥρως τῆς ἑορτῆς τοῦ Βαρτβούργου Μάσμαν προσεκλήθη ὡς καθηγητὴς εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πρωσσίας. Αἱ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Τύπου διατάξεις ἐμετριάσθησαν καὶ ἡ λογοκρισία κατηργήθη διὰ πραγματείας ὑπερβαινούσας τὸ μέγεθος τῶν 20 τυπογραφικῶν φύλλων. Ἐπίσης καὶ ἀπέναντι τῆς πρὸς τοὺς Καθολικοὺς ἐπισκόπους καὶ πρὸς τὴν Καθολικὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐγερθείσης ἔριδος ἐφάνη μεγάθυμος ὁ βασιλεύς, ἀφοῦ ἀποκατέστησεν εἰς τὰ ἀξιώματα αὐ-

τῶν τοὺς ἐν τοῖς φρουρίοις ἐγκαθειργμένους Καθολικοὺς ἀρχιεπισκόπους καὶ διὰ τοῦ Κογκορδάτου τοῦ 1841 ἐξησφάλισε τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην ἀπέναντι τῶν Καθολικῶν αὐτοῦ ὑπηκόων, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος (1842) μετέβη εἰς Κολωνίαν, ἵνα παραστῇ εἰς τὴν ἔναρξιν τῶν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ περιφήμου Καθολικοῦ ναοῦ ἐργασιῶν. Καὶ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς δὲ τῶν Γερμανῶν ἰδέας καὶ περὶ ἑνότητος τῆς Γερμανίας ἐνεφορεῖτο γενναιοτέρων αἰσθημάτων ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς Κολωνίας ἀπήγγειλε λόγον ἐνθουσιώδη ὑπὲρ τῆς «Γερμανικῆς ἑνότητος καὶ δυνάμεως», καὶ τοῦτο ἐνώπιον τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου καὶ τοῦ πρίγκιπος Μεττερνίχου. «Ἐκεῖ, εἶπε, θὰ ὑψωθῶσιν αἱ κάλλισται ἐν τῷ κόσμῳ πύλαι καὶ εἴθε νὰ ὦσιν αὗται πύλαι μεγάλου καὶ εὐδαίμονος χρόνου. Εἴθε μηδέποτε δι' αὐτῶν νὰ εἰσδύσῃ ἡ διχόνοια. Τὸ πνεῦμα τὸ κτίζον τὰς πύλας ταύτας εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος καὶ δυνάμεως». Οὐ μόνον δὲ ἐν λόγοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἔργοις ἐφρόντιζεν ὑπὲρ τῆς ἑνότητος καὶ τῆς δυνάμεως τῆς Γερμανίας, ἐνεργῶν ὑπὲρ πάντα ἄλλον Γερμανὸν ἡγεμόνα περὶ ἀνεγέρσεως φρουρίων κατὰ τὰ σύνορα τῆς Γερμανίας καὶ μελετῶν σχέδια ἰσχυροτέρας τινὸς ἑνότητος τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, ὅπερ ἦτο προσφιλὲς αὐτῷ μέλημα καὶ καθ' ὃν ἔτι χρόνον ἦτο ἁπλοῦς πρίγκιψ διάδοχος.

Ἡ πνευματικὴ κατάστασις ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1830-1848.—Ὅτι ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' εἶχε πνεῦμα πεφωτισμένον ὑψούμενον εἰς τὸ ὕψος τοῦ αἰῶνος καὶ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως τοῦ ἔθνους, οὗ ἐκλήθη νὰ ἄρχῃ, μαρτυροῦσιν οἱ θερμοὶ καὶ εὔγλωττοι λόγοι, οὓς ἐν πάσῃ ἐπισήμῳ περιστάσει ἀπέτεινε πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἐβασίλευεν, ἦσαν ταραχώδεις διὰ τὴν Γερμανίαν οὐχὶ τόσον ἐν τῷ βίῳ τῷ πολιτικῷ, ὅσον ἐν τῷ βίῳ τῷ πνευματικῷ, καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ θρησκευτικῷ. Ὁ χαρακτὴρ δ' οὗτος τῆς ταραχώδους μεταβατικῆς περιόδου ἐξεδηλοῦτο πρὸ πάντων ἐν Πρωσσίᾳ. Ἐνῷ οἱ Καθολικοὶ ἐν τῇ παραρρηνίῳ Πρωσσίᾳ καὶ ἐν Βεστφαλίᾳ διὰ τῆς ἐν Τρεβήροις ἐκτεθειμένης ἱερᾶς ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου ἐνήργουν μεγάλην θρησκευτικὴν κίνησιν ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ 1 ἑκατομμύριον καὶ 106 χιλιάδες Καθολικῶν ἐκ διαφόρων Καθολικῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, τοῦ Βελγίου καὶ ἐκ τῶν παρορίων Γαλλικῶν ἐπαρχιῶν ἔτρεχον εἰς προσκύνησιν τοῦ ἱεροῦ κει-

μηλίου, ἐν τοῖς κόλποις τῆς Προτεσταντικῆς ἐκκλησίας ἐδημιουργοῦντο κοινότητες ἐκκλησιαστικαὶ ἀρνούμεναι αὐτὰ σχεδὸν τὰ θεμελιώδη δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἱ κοινότητες «τῶν φίλων τοῦ φωτός», καὶ ἱεροκήρυκες ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος μεθ' ὅλης τῆς ἐλευθερίας ἡρμήνευον καὶ ἤλεγχον τὰ δόγματα ἐκεῖνα. Αὐτὴ ἡ ἐπὶ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' γενομένη ἐν Πρωσσίᾳ ἕνωσις τῆς Προτεσταντικῆς ἐκκλησίας (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 447), ἀντὶ νὰ ἐπιρρώσῃ, ἐπήνεγκε τὴν ἐξασθένωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρὰ τοῖς Προτεστάνταις. Καὶ ἐνῷ τοῦ Ἑγέλου ἡ φιλοσοφία ἐν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς κύκλοις διετήρει τὴν ὑπέροχον αὐτῆς ἐπιρροὴν καὶ ὁ περίφημος ὑπουργὸς Ἀλτενστάϊν (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 450) ἐκυβέρνα τὰ τῆς παιδείας ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ἕγελ, ἐξ ἄλλου οὐ σμικρὰς ἐποιεῖτο προόδους καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς ἔν τε τῇ Πρωσσίᾳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Γερμανικαῖς χώραις, ἀντιτασσόμενος μὲν κατὰ τοῦ Ἑγελιανισμοῦ, ἀλλ' ἐνεργῶν μετὰ τούτου πρὸς βλάβην τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς θετικῆς θρησκείας. Ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑγελιανισμοῦ προῆλθεν ἐν Βυρτεμβέργῃ ἡ σχολὴ τοῦ Βάουερ καὶ ἐκ ταύτης ἡ τοῦ Στράους, τοῦ ὁποίου ἡ τῷ 1835 ἐκδοθεῖσα περὶ τοῦ Ἱδρυτοῦ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας πραγματεία («Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ») μεγίστην ἐμποιήσασα ἐντύπωσιν ἐν Γερμανίᾳ ἐγένετο ἀντικείμενον πολλῶν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο γραφέντων ἔργων. Αἱ νεωτεριστικαὶ δὲ αὗται διδασκαλίαι ἐπιδρῶσαι καὶ ἐπὶ τὴν δημοσίαν, ἰδίως τὴν ἀνωτέραν, παίδευσιν μεγάλην κατὰ μικρὸν ἐπήνεγκον ἐπανάστασιν πνευματικήν, παρασκευάζουσαν καὶ ταύτην ἐν μέρει τὴν ἐπανάστασιν τὴν πολιτικήν. Διότι καὶ αἱ νέαι περὶ θρησκείας ἰδέαι καὶ αἱ νέαι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ συντηρητικὴ θεωρουμένη καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν κύκλων εὐνοηθεῖσα Ἑγελιανὴ φιλοσοφία, συνετέλεσαν σφόδρα εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ῥιζοσπαστικῶν πολιτικῶν ἰδεῶν καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν περαιτέρω πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν πραγμάτων ἐν Γερμανίᾳ. Ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης πνευματικῆς θυέλλης ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' δὲν ἀπώλεσε τὴν ἠθικὴν ἰσορροπίαν ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ. Μεθ' ὅλον δὲ τὸν σεβασμόν, ὃν ἔδειξε τῇ Καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ μεθ' ὅλην τὴν εὐσέβειαν, ἣν ἐτήρησε πρὸς τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτοῦ, πρὸς τὴν Προτεσταντικὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη, δὲν ἀπεστράφη τὸ «φῶς» καὶ τὴν «πρόοδον». Ὁπότε ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸ 1844 ἔθετε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ νέου πανεπι-

στηματικοῦ κτιρίου τῆς Καινιξβέργης, ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀπαγγελθέντι λόγῳ ἐντόνως προέφερε τὰς λέξεις «φῶς» καὶ «ἐμπρός», καὶ ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀκροωμένων διὰ τὸ φιλελεύθερον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὴν φιλελευθερίαν ταύτην δὲν ἤθελε νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἢ μᾶλλον ἤθελε νὰ παράσχῃ ἐλευθερίαν τῷ λαῷ κυβερνῶν ὡς ἐλευθερόφρων ἡγεμὼν ἄνευ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ τύπων, οὓς ἀπεστρέφετο σφόδρα. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἀλλερικῆς φιλοσοφίας, ἧς ἦτο ἐκ νεότητος θιασώτης.

Τὸ περὶ συντάγματος ζήτημα. — Καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν, ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' (Ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 314) ἐφρόνει ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὸ 1823 ἱδρύσεως τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων ἐξεπληροῦτο ἡ περίφημος περὶ ἐλευθέρων θεσμῶν ὑπόσχεσις ἡ δοθεῖσα παρὰ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' εἰς τὸν λαὸν τῆς Πρωσσίας, ὁπότε ὁ λαὸς οὗτος (τῷ 1813) ἐκαλεῖτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἀγῶνα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁπότε κατὰ τὸ τρίτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος ἐκλήθησαν εἰς Βερολῖνον ἐπιτροπεῖαι πασῶν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀντιπροσωπειῶν, ἵνα ὁμοῦ διασκεφθῶσι περὶ τῶν κοινῶν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα αὐτῶν ὑπαγομένων ὑποθέσεων, οἱ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν φίλοι ἤλπισαν ἐπὶ μικρὸν ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἔμελλε νὰ καταστῇ ἀρχὴ τῆς συγκλήσεως ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας δι' ἅπαν τὸ κράτος. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες αὗται δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Ἡ πρὸς τοὺς φιλελευθέρους πολιτικοὺς θεσμοὺς καὶ πρὸς τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν πολιτείαν ἀποστροφὴ τοῦ βασιλέως ὑπεθάλπετο ἐπιτηδείως ὑπὸ τῶν ἀντιδραστικῶν, οἵτινες ἐπωφελοῦντο ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καὶ γεγονότα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα κατὰ βάθος πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων. Τοιοῦτον γεγονὸς ἦτο ἡ κατὰ τὸ 1844 ἐν ταῖς βιομηχανικαῖς πόλεσι τῆς Σιλεσίας ἐκραγεῖσα καὶ αἱματηρῶς καταβληθεῖσα στάσις τῶν ἐργατῶν καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Βερολίνῳ γενομένη κατὰ τοῦ βασιλέως ἀπόπειρα φόνου ὑπό τινος καθαιρεθέντος πρῴην ἐπαρχιακοῦ δημάρχου καλουμένου Τσέχου (Tscheche). Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, καίτοι, ὡς ἀπεδείχθη, ἦτο ἀπόρροια ἀτομικῆς κακοβουλίας, οὐχ ἧττον ἐδόθη σημασία πολιτικὴ ὑπὸ τῶν ἀντιδραστικῶν, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ εὑρέθησαν καὶ ἄγαν φιλελεύθεροι ἢ ἐπαναστατικοὶ ἱκανῶς ἄφρονες, οἵτινες τὸν διὰ θανατικῆς ποινῆς τιμωρηθέντα κακοῦργον παρέστησαν ὡς μάρτυρα τῆς ἐλευθε-

ρίας καὶ τὴν ὀρφανωθεῖσαν τούτου θυγατέρα ἐπιδεικτικῶς ἐστεφάνωσαν καὶ ἔπεισαν αὐτὴν ν' ἀπορρίψῃ τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρασχεθεῖσαν προστασίαν.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' καὶ ἐπὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ πολλῷ πλέον τῶν τοιούτων γεγονότων ἐπέδρων ἰδίως αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ βαθεῖαι αὐτοῦ πεποιθήσεις περὶ τῆς ἠθικῆς σημασίας καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας καὶ περὶ τοῦ ἀληθοῦς καθήκοντος τοῦ μονάρχου. Τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων διακήρυξιν ἐπίσημον καὶ πανηγυρικὴν ἐποιήσατο κατὰ τὸ 1847. Καὶ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅπως τῷ 1842, συνεκλήθησαν ἐπιτροπεῖαι πασῶν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀντιπροσωπειῶν τῆς Πρωσσίας εἰς Βερολῖνον καὶ τὸ γεγονὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέας ἐλπίδας. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς διὰ τοῦ ἐναρκτηρίου λόγου ἔδωκεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ πίστεως. «Οὐδεμία τῆς γῆς δύναμις, εἶπε, θὰ δυνηθῇ νὰ μὲ πείσῃ ἵνα τὴν μεταξὺ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τοῦ λαοῦ φυσικὴν σχέσιν μεταβάλω εἰς σχέσιν κατὰ *συνθήκην ὑφισταμένην* (conventionel), εἰς σχέσιν συνταγματικήν· καὶ οὔτε νῦν οὔτε οὐδέποτε θὰ ἐνδώσω ὥστε μεταξὺ τοῦ ἐν οὐρανοῖς Κυρίου ἡμῶν Θεοῦ καὶ τῆς χώρας ταύτης νὰ παρεμβληθῇ τι ὡς δευτέρα τις Πρόνοια, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἱερὰν πίστιν. Τὸ στέμμα δύναται νὰ ἄρχῃ μόνον κατὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χώρας καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐλευθέραν ἀπόφασιν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν θέλησιν τῶν πλειονοψηφιῶν. Ἡ Πρωσσία δὲν δύναται νὰ ἀνέχηται τοιαύτην κατάστασιν. Ῥίψατε ἓν βλέμμα ἐπὶ τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης, ἐπὶ τὴν θέσιν τῆς ἡμετέρας χώρας, πρὸ πάντων δὲ βλέψατε διὰ πνευματικοῦ τινος βλέμματος εἰς τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν». Ἡ διακήρυξις αὕτη ἐματαίωσε τὰς ἐλπίδας τῶν φιλελευθέρων καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τοσοῦτον πανταχοῦ ἀθύμως διετέθη, ὥστε αὐτὴ ἡ σύνοδος τῶν ἐπαρχιακῶν ἀντιπροσωπειῶν ἐξέφρασεν ἐπισήμως τῷ βασιλεῖ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ διάταγμα τῆς 22/3 Φεβρουαρίου (1847), τὸ συγκαλέσαν τὸ συνέδριον τῶν ἐπαρχιακῶν ἀντιπροσωπειῶν, ἔμελλε νὰ ἦναι ἡ ἀρχή, οὐχὶ τὸ τέρμα τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ βασιλείου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐλπίδος ταύτης ἐπῆλθον τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν ἐτῶν 1848-1849.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' μέχρι τοῦ ἔτους 1848. — Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Πρωσσίας

οὐδεμίαν καὶ ἐπὶ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ὑπέστη μεταβολὴν πρὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1848-1849. Ἡ στενὴ ἕνωσις πρός τε τὴν Ῥωσσίαν καὶ πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἐν πᾶσι τοῖς σπουδαίοις Εὐρωπαϊκοῖς ζητήμασιν ἦτο ὁ θεμελιωδέστατος κανὼν τῆς ἐξωτερικῆς τούτου πολιτικῆς. Ἡ τελευταία πολιτικὴ ὑποθήκη, ἣν ὡς διαθήκην ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἔλαβε παρὰ τοῦ θνήσκοντος πατρός του, ἦτο ἡ συμβουλὴ περὶ στενῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἑνώσεως. Καὶ ἡ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου πολιτικὴ τῆς Πρωσσίας εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸ ὅλον Γερμανικὸν ζήτημα οὐδεμίαν ὑπέστη σπουδαίαν μεταβολήν. Αἱ δὲ περὶ τῆς ἰσχυροτέρας ἐσωτερικῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας καὶ αἱ περὶ κρείττονος μεταρρυθμίσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ὁμοσπονδίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν διαπραγματεύσεις εἰς οὐδὲν εἶχον ἀπολήξει ἀποτέλεσμα, ὁπότε ἦλθον τὰ μεγάλα ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 1848 τὰ τοσοῦτον ἐπιδράσαντα ἐπὶ τὰς ἀμοιβαίας πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν Γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἔν τινι δὲ μέτρῳ καὶ ἐπὶ τὰς πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Ῥωσσίαν σχέσεις τῆς Πρωσσίας.

Ἡ πνευματικὴ κατάστασις ἐν Αὐστρίᾳ (1830-1848). Ὁ Φερδινάνδος Α'.—Ἐν Αὐστρίᾳ καὶ μετὰ τὸ 1830 μέχρι τῆς μεγάλης κινήσεως τοῦ 1848 ἐξηκολούθησε νὰ ἐπικρατῇ τὸ αὐτὸ πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν σύστημα, τὸ ἐφαρμοζόμενον ἐν τῷ κράτει τούτῳ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1815, καὶ περὶ οὗ ἱκανὸς ἤδη ἐγένετο ἡμῖν λόγος ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου (ἴδ.Τόμ.Α',σελ.227 κἑξ.). Τὸ Αὐστριακὸν κράτος οὔτε ὑπὸ ἐθνικὴν οὔτε ὑπὸ πολιτικὴν οὔτε ὑπὸ τὴν τοῦ ὑψηλοτέρου πνευματικοῦ βίου ἔποψιν παρηκολούθει τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῆς λοιπῆς Γερμανίας. Κατὰ τὴν περίοδον μάλιστα τὴν χρονικὴν τῶν ἐτῶν 1830-1848 ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν τὸ Γερμανικὸν στοιχεῖον καθυστέρει πολὺ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Αὐστρίας, καὶ ἰδίως τοῦ Οὑγγρικοῦ καὶ τοῦ Βοημικοῦ, χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ μνημονεύσωμεν τῶν διὰ τῆς βίας ὑποτεταγμένων Ἰταλικῶν λαῶν. Ἡ Βιέννη ἐξηκολούθει νὰ ἦναι πόλις ξένη πνευματικῶς πρὸς τὸν ὑψηλότερον Γερμανικὸν πολιτισμόν, οἰκουμένη ὑπὸ ὄχλου ἀμαθοῦς οὐδεμίαν ἔχοντος ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἀστικῆς τάξεως κοσμοπολιτικῆς μὴ συνδεομένης διὰ τῶν δεσμῶν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἰσθήματος πρὸς τὴν μεγάλην Γερμανικὴν πατρίδα, ὑπὸ ἀριστοκρατίας πολυφύλου

καὶ πλουτοκρατίας Ἰουδαϊκῆς, διατελοῦσα ἕδρα καὶ ἑστία τῆς Αὐστριακῆς διπλωματίας, ἤτοι ἑστία διπλωματικῶν ῥᾳδιουργιῶν καὶ γραφειοκρατίας ἐστερημένης πάσης πνευματικότητος, τοκογλυφίας Ἰουδαϊκῆς, σπατάλης καὶ ἀκολασίας συβαριτικῆς, διαφθορᾶς πολιτικῆς, ἐλαφρότητος ἠθικῆς, πόλις θεαμάτων ἐξωτερικῶν καὶ ὑλικῆς εὐζωίας(1). Ὑλικὴ πρόοδος ὑπῆρχε πάντοτε ἐν τοῖς διαφόροις κλάδοις τοῦ δημοσίου βίου, καὶ αὐταὶ αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι αἱ μηδὲν ἔχουσαι τὸ κοινὸν πρὸς τὸν βαθύτερον πνευματικὸν βίον καὶ τὴν ὑψηλοτέραν ἠθικὴν μόρφωσιν οὐ μόνον ἐκαλλιεργοῦντο, ἀλλὰ καὶ προήγοντο, ἀφοῦ μάλιστα τῷ 1826 δύο ἱδρύθησαν νέα Πανεπιστήμια ἐν Ἰνσβρύκῃ καὶ ἐν Γράτζ. Ἀλλὰ τὰ πρὸς ὑψηλοτέραν πνευματικὴν κίνησιν ἐλατήρια ἦσαν ἀσθενέστατα· καὶ ἡ δημοσία παίδευσις καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐλάχιστα ἐπενήργουν ἐπὶ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν. Ἐποιησάμεθα ἀλλαχοῦ λόγον περὶ τοῦ συστήματος τῆς παιδεύσεως τοῦ ἐφαρμοζομένου ἐν Αὐστρίᾳ. Τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ἐπικρατῆσαν μέχρι τοῦ 1848, οὐ μόνον ἐκώλυε πᾶσαν ὑγιᾶ παίδευσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει ἐμμέσως συνετέλει εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν. Αὐτὴ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς εἰσαγωγῆς βιβλίων ἐκ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἐγίνετο κατ' ἀντίδρασιν αἰτία ἵνα διὰ τὰς ἀνωτέρας τάξεις παρεισκομίζωνται πάντα τὰ φαῦλα προϊόντα τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς συγγραφικῆς τέχνης καὶ δημοσιογραφίας καί, ἀναγινωσκόμενα ἀπλήστως ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων, νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν ἐν ταῖς τάξεσι ταύταις. Ὑπὸ τοιούτους δ' ὅρους ἀρνητικῶς μόνον μετεῖχεν ἠθικῶς ἡ Γερμανικὴ Αὐστρία τῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ πυρετώδους πνευματικῆς κινήσεως τῆς ἀρξαμένης ἰδίως μετὰ τὸ 1830.

Εἰς τὴν οὕτω καθόλου σκιαγραφουμένην ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους οὐδεμίαν ἐπήνεγκε μεταβολὴν ὁ κατὰ τὸ 1835 (18/2 Μαρτίου) ἐπελθὼν θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκί-

(1) Τοιοῦτον χαρακτῆρα εἶχε καὶ ὁ βίος ὁ αὐλικός. Ὁ καὶ ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας χρηματίσας λόρδος Λόφτους ἐν τοῖς πρὸ μικροῦ δημοσιευθεῖσιν Ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ λέγει ὅτι, ἐνῷ ἡ Πρωσσικὴ πρωτεύουσα καὶ ἡ Κυβέρνησις ἡ Πρωσσικὴ συνεκέντρουν ἐν ἑαυταῖς πᾶσαν τὴν ὑψηλοτέραν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ κράτους καὶ ἐν τῇ Αὐλῇ τῇ Πρωσσικῇ ἔβλεπέ τις ἄνδρας πνευματικῆς ὑπεροχῆς, οἷος ὁ Οὐμβόλδος, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰς τὴν Αὐλὴν φοιτῶντες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἦσαν ἄνδρες ὑψηλῆς πνευματικῆς μορφώσεως, οὐδεμίαν ἐν τῇ Βιενναίᾳ Αὐλῇ καὶ Κυβερνήσει ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἔξοχον διάνοιαν, ἐχόρευον δ' ἐν τῇ Αὐλῇ ταύτῃ «Δερβῖσαι καὶ δαίμονες τῶν Ἀπόκρεων».

σκου Α', τοῦ τελευταίου, ὡς εἴπομεν καὶ ἄλλοτε, ἐκ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ πρώτου *αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας*, καὶ ἡ εἰς τὸν θρόνον ἄνοδος τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Φερδινάνδου Α'. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ. πιστὸς μένων εἰς τὴν διαθήκην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἠκολούθησε τὸ ὑπὸ τούτου ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐφαρμοσθὲν ἔν τε τῇ ἐσωτερικῇ καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ σύστημα, σύμβουλον ἔχων πάντοτε τὸν πρίγκιπα Μεττερνῖχον, μεχρισοῦ τὰ γεγονότα τοῦ 1848 ἔθηκαν τέρμα εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ σύστημα τοῦ περιβοήτου ἀρχιγραμματέως.

Ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις. — Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω τὸ σχετικῶς μᾶλλον πεπολιτισμένον καὶ ἀναπτύξεως ἐπιδεκτικὸν Γερμανικὸν στοιχεῖον τοσοῦτον ἠθικῶς κατέπιπτεν ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει, μεγάλη κατὰ μικρὸν ἤρξατο κίνησις ἐθνικὴ ἐν τοῖς Οὔγγροις καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς Σλαυικοῖς λαοῖς. Καθὰ ἐν τοῖς πρότερον περὶ τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους ἱστορηθεῖσιν εἴδομεν, ἡ Οὐγγαρία ἐν τῷ κράτει τούτῳ εἶχεν εἶδός τι ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας ἀξίας τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ ἡ ἀντιπροσωπεία αὕτη, ἤτοι ἡ Οὐγγρικὴ δίητα, μετὰ τριῶν καὶ δέκα ἐτῶν ἀπουσίαν ἤρξατο νὰ συνέρχηται ἀπὸ τοῦ 1825. Καίτοι δὲ αἱ πολιτικαὶ πράξεις τῆς διήτης ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἦσαν παντελῶς ἀνάξιαι λόγου, οὐχ ἧττον αὕτη ἐκτήσατο ἔκτοτε σπουδαιότητά τινα διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Οὐγγαρίας, διότι ἐγένετο ὄργανον νόμιμον τῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἐθνικῶν τάσεων τῶν Μαγιάρων. Καὶ ἐνῷ οἱ ῥήτορες τῆς διήτης ἀπῄτουν τὴν ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐπίσημον χρῆσιν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἀντὶ τῆς τέως Λατινικῆς, ἐκτὸς αὐτῆς ἄνδρες πλούσιοι καὶ φιλοπάτριδες, οἷος ὁ Στέφανος Σζεχέννυς, διὰ τῆς γενναιότητος αὐτῶν ἔπραττον ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως ὅ,τι ἡ κυβέρνησις δὲν ἤθελεν ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ. Διὰ τῶν γενναίων συνδρομῶν τῶν ἀνδρῶν τούτων ἱδρύθη Μαγιαρικὴ Ἀκαδημία ἐν Πέστῃ καὶ ἄλλα καταστήματα ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον. Οὕτω δὲ οἱ Μαγιάροι κατώρθωσαν ἤδη τῷ 1830 νὰ ἀντικαταστήσωσι τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν διὰ τῆς Οὐγγρικῆς ἔν τε τῇ διήτῃ καὶ κατὰ μικρὸν ἐν πάσῃ ἐπισήμῳ πράξει, καὶ ὁ τῷ 1847 στεφθεὶς Φερδινάνδος Α' κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην περίστασιν ἐν τῇ πρὸς τὸν λαὸν προσφωνήσει, ἀντὶ τῆς Λατινικῆς, ἐχρήσατο τῇ Οὐγγρικῇ. Ἡ κυβέρνησις ἡ Αὐστριακὴ καὶ ὁ ἄπατρις Μεττερνῖχος μετ' ἀδιαφορίας ἔβλεπον εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἐν Οὐγγαρίᾳ κίνησιν, ἀφοῦ

οὐδαμῶς ἐντεῦθεν ἠπειλεῖτο ἡ θέσις τῆς Αὐστρίας ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀφοῦ αἱ περὶ χωρισμοῦ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας ἀπαιτήσεις τῶν Οὔγγρων ἐν τῷ χώρῳ τῷ πολιτικῷ περιωρίζοντο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μόνον εἰς ζητήματα οἰκονομικὰ καὶ φορολογικά. Χαρακτηριστικώτατον δὲ μαρτύριον τῆς ἀντιθέσεως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐθνικῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Λείθα ἐθνικῆς νεκρώσεως ἦτο καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ ἐν Οὐγγαρίᾳ μέγα καὶ ἰσχυρὸν ἠθικόν, καίτοι ἀρνητικόν, ἐλατήριον τῆς πνευματικῆς κινήσεως ἦτο τὸ σφοδρὸν μῖσος κατὰ παντὸς Γερμανικοῦ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἐν παντὶ τῷ πνευματικῷ βίῳ, ἡ ἐν Βιέννῃ Γερμανικὴ ἀριστοκρατία ἐπετήδευεν Οὐγγρικοὺς νεωτερισμοὺς ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ ἡ χρῆσις τῆς Οὐγγρικῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἀριστοκρατικαῖς συναναστροφαῖς ἐθεωρεῖτο εὐγενὴς νεωτερισμὸς ὑπὸ τῆς ἀπάτριδος Βιενναίας ἀριστοκρατίας. Ἀλλ' ἡ ζωηρὰ ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ ἐν Οὐγγαρίᾳ κίνησις δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ προσλάβῃ ταχέως χαρακτῆρα πολιτικόν. Ἀπὸ τοῦ 1832 ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μεταρρυθμιστικῆς μερίδος παρέστη ἐνταῦθα ὁ ὕστερον διάσημος Φραγκῖσκος Δεάκ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1840 ὁ Λουδοβῖκος Κοσσοὺθ ὡς δημοσιογράφος καὶ ὡς μέλος τῆς δίαιτης κατέστη ἀρχηγὸς τῆς ῥιζοσπαστικῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς Οὐγγρικῆς μερίδος. Ἀλλὰ τὴν μεγάλην ἐν Οὐγγαρίᾳ πολιτικὴν κίνησιν ἐπήνεγκον τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1848-1849.

Οἱ Σλαυικοὶ λαοὶ ἐν Αὐστρίᾳ. Ἀρχαὶ τῆς πανσλαυιστικῆς κινήσεως. — Ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐθνικὴ κίνησις ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν ἐθνικὴν κίνησιν τῶν Σλαυικῶν λαῶν. Ἔνθεν μὲν ἡ ἀξίωσις τῶν Οὔγγρων ἵνα ἐν τῷ Οὐγγρικῷ καλουμένῳ βασιλείῳ ὑποτάξωσιν ἑαυτοῖς πάντα τὰ Σλαυικὰ στοιχεῖα, ἔνθεν δὲ ἡ ἐν τῷ ἰσχυροτέρῳ, συμπαγεστέρῳ καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐθνικῶς σπουδαιοτέρῳ Σλαυικῷ λαῷ τῆς Βοημίας κατὰ μίμησιν τῶν Οὔγγρων ἀρξαμένη ἐθνικὴ ζωὴ ἐπήνεγκον τὴν κίνησιν ταύτην. Ἡ Σλαυικὴ φυλετικὴ κίνησις δὲν εἶχε μὲν τὴν ἐσωτερικὴν ἑνότητα καὶ δύναμιν τῆς Οὐγγρικῆς, ἀλλὰ προσελάμβανε δύναμιν ἔξωθεν. Οἱ τότε ἐν Ῥωσσίᾳ ἡγέται τῆς πανσλαυιστικῆς κινήσεως Καραμσῖνος καὶ Βουλγαρῖνος εὗρον τοὺς πρώτους συνεργοὺς ἐν τοῖς Σλαύοις τῆς Αὐστρίας Σάφφαρικ, Κόλλαρ καὶ Παλλάσκιν καὶ ἔδωκαν ὤθησιν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκείνην κίνησιν, τὴν κατασταθεῖσαν ὕστερον σπουδαίαν καὶ ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων ἀναγόμενα κυρίως εἰς τὴν μετὰ τὸ 1848 ἱστορίαν ἐκτεθήσονται ἐν τοῖς

ὕστερον περὶ Αὐστρίας καὶ περὶ Πανσλαυισμοῦ ἱστορηθησομένοις.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας (1830-48).—Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας, ὅπως καὶ τῆς Πρωσσίας, συνίστατο καὶ νῦν κυρίως εἰς τὴν στενὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς Ῥωσσίας πρὸς ἐπικράτησιν τῶν συντηρητικῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, ἄνευ ὅμως τῆς ἀπαισίου ἐκείνης ἀστυνομικῆς ἐπιτηρήσεως καὶ ἐπεμβάσεως ἐπὶ τὰς σχέσεις τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν κύριον χαρακτῆρα τοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1830 ἰσχύοντος συστήματος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Αἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν διαφωνίαι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι καὶ ἡ ὕπουλος πολιτικὴ διαγωγὴ τοῦ Μεττερνίχου ἀπέναντι τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830 - 1831 δὲν προέβησαν, ὡς εἴδομεν, μέχρι ῥήξεως. Καθόλου δὲ ἡ ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας, καίπερ κατὰ βάθος ἀντίθετος οὖσα τῇ Ῥωσσικῇ, συνεβάδιζεν αὐτῇ μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ πρὸς τὴν Πρωσσίαν ἐν Γερμανίᾳ σχέσις, καίπερ κατὰ βάθος οὖσα ἀντίθετος καὶ ἐμπνεομένη πάντοτε ὑπὸ ἀντιζηλίας ἀμοιβαίας, δὲν προσέκρουσεν εἰς μεγάλας δυσχερείας καὶ ἐν τοῖς καθόλου διετήρησε κατ' ἐπιφάνειαν τὸν φιλικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Ἡ Ῥωσσία τοῦ Νικολάου Α' ἦτο πάντοτε τὸ στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικῆς διαλλαγῆς μεταξὺ τῶν δύο Γερμανικῶν κρατῶν, τὸ κράτος τὸ διατηροῦν τὴν μεταξὺ τούτων ἰσορροπίαν ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἡ μικρὰ Πολωνικὴ ἐπανάστασις ἡ γενομένη κατὰ τὰ ἔτη 1846-1847 ἐν τῇ Πρωσσικῇ εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ Αὐστριακῇ Πολωνίᾳ καὶ καταβληθεῖσα εὐχερῶς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Δυνάμεων ἐστερέωσεν ἔτι μᾶλλον, τοὐλάχιστον ἐν τῷ Πολωνικῷ ζητήματι, τὴν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀλληλεγγύην καὶ τὸν κοινὸν τούτων πρὸς τὴν Ῥωσσίαν δεσμόν· μόνον δὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1848 - 1849 καὶ τὰ πολλὰ ἐπακολουθήματα αὐτῶν συνέδεσαν τὴν Ῥωσσίαν στενώτερον πρὸς τὴν Αὐστρίαν πρὸς βλάβην τῆς Ῥωσσοπρωσσικῆς συμπνοίας.

---

7. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ ἔτη 1832 - 1848.

Τὸ ὑπουργεῖον Μελβούρνου. Ἡ βασίλισσα Βικτωρία. — Τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας ἐξεθήκαμεν μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Δ' διὰ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου Γρέϋ ἐγένετο ἡ μεγάλη ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις τοῦ 1832. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τὸ ὑπουργεῖον Γρέϋ διετήρησεν ἐπὶ δύο ἔτη τὴν ἐξουσίαν ἕωσοῦ τῷ 1834 ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἐπίσης Οὐιγικοῦ ὑπουργείου τοῦ λόρδου Μελβούρνου, ἐν ᾧ ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν παρέμεινεν ὁ ἀπὸ τοῦ 1830 ἐν τῷ ὑπουργείῳ Γρέϋ τοιοῦτος ὑπουργὸς διατελέσας λόρδος Παλμερστών. Κυβερνῶντος τοῦ ὑπουργείου Μελβούρνου, τῷ 1837 (8/20 Ἰουνίου) ἀπέθανεν ὁ ἄτεκνος βασιλεὺς Γουλιέλμος Δ' καταλείπων τὸν θρόνον εἰς τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ Ἀλεξανδρίνην Βικτωρίαν, θυγατέρα τοῦ ἀποθανόντος δουκὸς Κεντικῆς, τοῦ ἀμέσως νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Γουλιέλμου, τὸ 18 τῆς ἡλικίας ἄγουσαν τότε ἔτος (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 482). Καθὰ ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τοῖς περὶ Γερμανίας καὶ περὶ Ἀννοβέρου, διὰ τῆς ἀνόδου τῆς Βικτωρίας εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον ἔπαυσεν ἡ ἀπὸ τοῦ 1714 ὑφισταμένη προσωπικὴ ἕνωσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἀννοβέρου, ἔμεινε δὲ μόνον ἡ δυναστική, τοῦ θείου τῆς Βικτωρίας Ἐρνέστου Αὐγούστου γενομένου βασιλέως τοῦ Ἀννοβέρου (ἴδ. σελ. 134). Ἡ Βικτωρία, καίπερ οὖσα ἱκανῶς πνευματώδης καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως γυνή, δὲν ἔδειξε πνεῦμα ἀρχικὸν καὶ δὲν κατείχετο ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας νὰ ἐπιδρᾷ ἀμέσως ἐπὶ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Αὐξηθεῖσα δὲ καὶ παιδευθεῖσα μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλελευθέρας μερίδος παρέδιδεν ἀσμένως τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν ἰσχύουσαν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ μερίδα, δεικνύουσα οὕτω μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τοὺς συνταγματικοὺς θεσμοὺς τοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον αὐτῆς οὐδεμία ἐγένετο ἐν τῇ κυβερνήσει μεταβολή. Τῷ 1840 συνεζεύχθη μετὰ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τοῦ Σαξωνικοῦ Κοβούργου, ἀνεψιοῦ τοῦ Λεοπόλδου τοῦ Βελγίου, ἑνὸς τῶν ὡραιοτάτων πριγκίπων τῶν χρόνων αὐτοῦ, καὶ ὁ γάμος οὗτος ὑπῆρξε γόνιμος εἰς πολλὰ τέκνα, δι' ὧν ἐξηκολούθησεν ἐν τῇ θηλείᾳ γραμμῇ (τῇ Σαξο-Κοβουργικῇ) ὁ ἐν τῇ ἄρρενι γραμμῇ κινδυνεύων νὰ ἐκλίπῃ Ἀγγλικὸς

Ἀννοβερικὸς δυναστικὸς οἶκος. Καίτοι δὲ ὁ πρίγκιψ Ἀλβέρτος, ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1842 λαβὼν τὴν προσωνυμίαν τοῦ «Πρίγκιπος Συζύγου τῆς Αὐτῆς εὐμενεστάτης Μεγαλειότητος (Prince Consort of her most gracious Majesty)», ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ γινώσκων πάντα τὰ μυστικὰ τοῦ κράτους, καὶ εἰς τὰς ἀκροάσεις τῶν ὑπουργῶν παρὰ τῇ ἀνάσσῃ παριστάμενος, μεγίστην ἤσκει ἐπιρροὴν ἐπὶ τὰς βουλὰς τῆς βασιλίσσης, ἡ ἐνεργὸς ἀνάμιξις τοῦ στέμματος εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως ἔμεινε πάντοτε λίαν περιωρισμένη. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες μετὰ ζηλοτύπου ὄμματος ἐπετήρουν τὴν πολιτικὴν διαγωγὴν τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου καὶ ἀπέκλειον αὐτὸν πάσης συμμετοχῆς εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τῷ ἔργῳ δὲ τούτῳ ἡμιλλᾶτο καὶ ὁ Ἀγγλικὸς τύπος πρὸς τοὺς Ἄγγλους πολιτικούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλβέρτος, ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς λεπτῆς αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Ἀγγλικῆς πολιτείας θέσεως, ἀπεῖχεν ἐπιμελῶς πάσης δημοσίας καὶ ἐπισήμου εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναμίξεως, στάδιον εὑρίσκων διὰ τὴν συνετὴν ἐνεργητικότητα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς καλλιεργείας τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐν τῇ προστασίᾳ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῶν ἄλλων πηγῶν τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ τῆς κοινῆς εὐημερίας.

Ὑπουργεῖον Πήλ. Τὸ Ἰρλανδικὸν ζήτημα.—Ἡ Βικτωρία, καίπερ, ὡς εἴπομεν, αὐξηθεῖσα καὶ παιδευθεῖσα τὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς βασιλείας ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς δόγμασι τῶν Οὐΐγων, μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον αὐτῆς ἐφάνη εὐμενέστερον ἔχουσα πρὸς τοὺς Τόρεις καὶ οὐχὶ ἄνευ συμπαθείας ἐχαιρέτισε τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπάνοδον τῆς μερίδος ταύτης. Τὸ δεύτερον ἔτος μετὰ τοὺς γάμους τῆς βασιλίσσης, οἱ ἀπὸ τοῦ 1832 ἐκπεσόντες τῆς ἐξουσίας Τόρεις ἐπανῆλθον εἰς αὐτήν (1841). Ἀλλὰ τοῦ νέου Τορικοῦ ὑπουργείου δὲν προΐστατο πλέον ὁ αὐστηρὸς Τόρυς Οὐελλιγκτὼν (οὗτος μετεῖχε τῆς νέας κυβερνήσεως ἁπλῶς ὡς ὑπουργὸς ἄνευ χαρτοφυλακίου), ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν μετριοπαθεστέρων ἀνδρῶν τοῦ Τορικοῦ κόμματος Ῥοβέρτος Πήλ. Οὗτος, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ 1821-1827 ἐν τῷ ὑπουργείῳ Λίβερπουλ, εἶτα δὲ μετὰ παροδικὴν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἀποχώρησιν ἐπὶ τῶν βραχυχρονίων ὑπουργείων Γεωργίου Κάννιγκ καὶ Γόδεριχ, ἀπὸ τοῦ 1828-1832 ὑπὸ τὸν Οὐελλιγκτῶνα μετέσχε τῆς κυβερνήσεως ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῷ 1829 εἰσηγήσατο ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τὴν κατάργησιν τοῦ ἐναντίον τῶν Καθολικῶν θρη-

σκευτικοῦ νόμου (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 499), μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1832 πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Οὐελλιγκτῶνος ἀποχωρήσας τῆς ἐξουσίας ἐγένετο (1833) ἱδρυτὴς μέσης τινὸς μερίδος πολιτικῆς, ἤτοι φιλελευθέρας Τορικῆς, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς μερίδος ταύτης ἐκυβέρνησε νῦν ὡς πρωθυπουργὸς (1841 - 1846) μέσην τινὰ βαδίζων ὁδὸν ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν ἄγαν φιλελευθέρων καὶ τῶν ἄγαν συντηρητικῶν διαμάχαις.

Σπουδαῖα ζητήματα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ὑπουργείων Μελβούρνου καὶ Ῥοβέρτου Πὴλ τὸ Ἰρλανδικὸν καὶ τὸ τοῦ νόμου περὶ σίτου. Ἐν Ἰρλανδίᾳ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1828 ἐπιτευχθεῖσαν θρησκευτικὴν χειραφέτησιν τὴν ἐπιτρέψασαν τὴν εἰς τὸ κοινοβούλιον εἴσοδον καὶ τοῖς Καθολικοῖς, οἱ ἀγῶνες τῶν περὶ τὸν Ὀκόννελ ἐστράφησαν ἔνθεν μὲν εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ ἐν Ἰρλανδίᾳ κράτους τῆς Προτεσταντικῆς ἢ Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, ἔνθεν δὲ εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἐθνικῆς τινος αὐτονομίας, εἰς τὴν ἐπίτευξιν δηλονότι αὐτονόμων τινῶν πολιτικῶν θεσμῶν ὑπὲρ τῆς Ἰρλανδίας. Οἱ Ἰρλανδοὶ ἀπήτουν δικαιότατα τὴν κατάργησιν τοῦ ἐπαχθεστάτου φόρου τοῦ δεκάτου, ὃν ὁ ἀτυχὴς Καθολικὸς λαὸς τῆς Ἰρλανδίας, ὁ ἐκ τῶν πενιχρῶν αὐτοῦ πόρων διατηρῶν, ἄνευ τῆς τοῦ κράτους προστασίας, τὸν ἴδιον αὐτοῦ Κλῆρον, ἔδει νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ξένον τῇ χώρᾳ Ἀγγλικὸν Κλῆρον (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 465). Σύνθημα τῶν Ἰρλανδῶν κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ἀγῶνας ἦτο ἡ «Κατάργησις» (1) (Repeal). Ἡ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ὀκόννελ ἐκπεμφθεῖσα αὕτη λέξις εὗρεν εὐφρόσυνον ἠχὼ ἐν τῷ Ἰρλανδικῷ λαῷ καὶ πανταχοῦ νῦν ἐσχηματίσθησαν «Σύλλογοι καταργήσεως (Repeal-association)». Συνεστήθη δὲ μετ' ὀλίγον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ὀκόννελ ὁ «ἑκούσιος Ὀκοννέλλιος φόρος» (Okonnel Pact) σκοπὸν ἔχων τὸν δι' ἑκουσίων φόρων ἢ ἐράνων πορισμὸν τῶν χρηματικῶν μέσων τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς «Καταργήσεως». Ἀλλ' ὁ πολὺς λαὸς ὁ Ἰρλανδικὸς οὐδαμῶς περιοριζόμενος εἰς νομίμους διαδηλώσεις, οὐδ' εἰς ἁπλῆν παθητικὴν ἀντίστασιν, οὐ μόνον ἠρνεῖτο εἰς τὸν Ἀγγλικανὸν Κλῆρον τὸν ὀφειλόμενον φόρον καὶ ἀνθίστατο εἰς οἱονδήποτε ἐνεχυριασμόν, ἀλλὰ καὶ διὰ φόνου καὶ ἐμπρησμοῦ ἐξεδικεῖτο τὸν μισητὸν Ἄγγλον ἤ, ὡς ἐκάλει αὐτόν, Σάξωνα.

(1) Κατάργησις δηλονότι τῆς περὶ ἑνότητος τῆς Ἰρλανδίας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πράξεως (ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστ. τοῦ ΙΘ' αἰῶνος σελ. 116).

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ παρεκτροπαὶ αὗται ἐξηρέθιζον τὴν κοινὴν γνώμην ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ αὐτὰ τὰ φιλελεύθερα ὑπουργεῖα Γρέϋ καὶ Μελβούρνου οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν Ἰρλανδῶν. Τὸ ὑπουργεῖον μάλιστα Γρέϋ ὡς φάρμακον κατὰ τῶν Ἰρλανδικῶν παρεκτροπῶν ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε παρὰ τοῦ κοινοβουλίου τὴν καθιέρωσιν νόμου ἐπιτρέποντος τῷ ἀντιβασιλεῖ τῆς Ἰρλανδίας νὰ ἐφαρμόζῃ ἐν Ἰρλανδίᾳ τὸν στρατιωτικὸν νόμον ἤτοι τὸ σύστημα τῆς καταστάσεως τῆς πολιορκίας. Ὡς πρὸς τὸν φόρον δὲ τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας ἀμφότερα τὰ φιλελεύθερα ὑπουργεῖα προέτειναν τῷ κοινοβουλίῳ μέτρα ἀνακουφίζοντα τὸν Ἰρλανδικὸν λαόν, ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα σφοδρῶς καταπολεμηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικανικοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας ἀπερρίφθησαν. Σφοδρῶς δ' ἰδίως κατεκρίθη καὶ ὡς ἀσέβεια κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικανικοῦ Κλήρου τὸ ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου λόρδου Ῥώσσελ, ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν, προταθὲν τῷ 1838 μέτρον, καθ' ὃ τὰ περισσεύματα τῶν ἐν Ἰρλανδίᾳ εἰσοδημάτων τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας ἔδει νὰ διατεθῶσιν ὑπὲρ τῶν Ἰρλανδικῶν σχολείων. Καὶ κατηργήθη μὲν ἐπὶ τέλους (τῷ 1838) ὁ φόρος τῆς δεκάτης τοῦ Ἀγγλικανικοῦ Κλήρου, ἀλλὰ κατὰ τύπον μόνον, διότι ἀντικατεστάθη διὰ νέου φόρου ἐγγείου οὐχὶ πολὺ ἐλαφροτέρου τοῦ καταργηθέντος. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ λεγομένη μεταρρύθμισις τοῦ περὶ δήμων νόμου (Municipalreform) ἦτο μεταρρύθμισις ἀπατηλὴ οὐδεμίαν παρέχουσα κατ' οὐσίαν δύναμιν τοῖς δήμοις πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς καὶ τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον τοσοῦτον γλίσχροι ἐφαίνοντο εἰς τὰς πρὸς τοὺς Ἰρλανδοὺς παραχωρήσεις, ὁ Ὀκόννελ ἐξηκολούθει ἀκάματος τὸ ἀπελευθερωτικὸν αὐτοῦ ἔργον ὡς ἡγεμὼν βασιλεύων ἐν ταῖς καρδίαις τοῦ Ἰρλανδικοῦ λαοῦ. Τῷ 1840 ὁ εὐγνωμονῶν Ἰρλανδικὸς λαὸς ἀπένειμεν αὐτῷ τὴν προσωνυμίαν τοῦ «Ἐλευθερωτοῦ (Liberator)», τῷ δὲ 1842 τὴν τοῦ «Δημάρχου (Lordmajor) τοῦ Δουβλίνου». Ἀλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Ὀκόννελ δὲν ἠδύναντο νὰ στεφθῶσιν εὐκόλως. Εἷς μόνος ἀνήρ, μεθ' ὅλην τὴν φλογερὰν αὐτοῦ εὐγλωττίαν καὶ τὴν ἀκάματον ἐνεργητικότητα καὶ τὸν ζῆλον, καὶ ὀλίγοι Ἰρλανδοὶ βουλευταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι μεγάλα ἐν κοινοβουλίῳ Ἀγγλικῷ καὶ ἀπέναντι μάλιστα τοῦ Τορικοῦ ὑπουργείου Πήλ, τοῦ αὐστηρῶς περιστέλλοντος τὴν ἐξέ-

Ὁ Ῥοβέρτος Πὴλ

γερσιν τοῦ Ἰρλανδικοῦ λαοῦ. Τῷ 1843 μάλιστα αὐτὸς ὁ Ὀκόννελ κατηγορήθη πρὸ τῶν δικαστηρίων ὡς ἔνοχος διαταράξεως τῆς δημοσίας τάξεως. Καὶ ἠθωώθη μὲν ὁ μέγας φιλόπατρις ἀνὴρ καὶ ἐξηκολούθησε τὰς ἐπὶ τὸν Ἰρλανδικὸν λαὸν ἐνεργείας αὐτοῦ διὰ τῶν μεγάλων λαϊκῶν συνόδων (monster meetings), ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τῶν Ἰρλανδῶν περισταλτικὰ μέτρα ἐξηκολούθησαν ἐφαρμοζόμενα μετ' αὐστηρότητος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ῥοβέρτου Πὴλ, ἑωσοῦ ἡ αὐστηρότης αὕτη ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν αὐτὴν τῆς Τορικῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ἐπάνοδον τῶν Οὐίγων εἰς τὴν ἐξουσίαν.

Ἄμεσον ἀφορμὴν εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Πὴλ ἔδωκεν ἡ ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ἀπόρριψις τῶν νέων περὶ Ἰρλανδίας ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου προταθέντων περισταλτικῶν μέτρων, αὐστηροτέρων τῶν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου Γρέϋ ψηφισθέντων (ἴδ. σελ. 152), ἀλλ' εἰς τὴν πτῶσιν ταύτην συνετέλεσεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω, καὶ τὸ ἄλλο σοβαρὸν ζήτημα τῆς ἡμέρας, τὸ περὶ τοῦ νόμου τῶν σιτηρῶν. Ἀλλ' ἡ οὕτω ἐπελθοῦσα πτῶσις τοῦ Πὴλ ἀρνητικῶς μόνον ὠφέλησε τὴν Ἰρλανδίαν ἤτοι δὲν κατέστησε χείρονα τὴν κατάστασιν αὐτῆς, ἥτις ἦτο πάντοτε οἰκτρά. Καὶ τὴν ἀρνητικὴν δὲ ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Τορικοῦ ὑπουργείου ὠφέλειαν ἠκολούθησαν μεγάλαι συμφοραὶ διὰ τὸν ἀτυχῆ Ἰρλανδικὸν λαόν. Τῷ 1847 ἐτελεύτησεν ὁ ἐν τοῖς δεινοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀγῶσι τοσοῦτον ταλαιπωρηθεὶς καὶ ἀπειρηκὼς μέγας Ὀκόννελ, ἀφοῦ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡ μεγάλη ἐν Ἰρλανδίᾳ δύναμις καὶ ἐπιρροὴ τοῦ ἀνδρὸς ἐμειώθη σημαντικῶς διὰ τοῦ κόμματος τῆς νέας Ἰρλανδίας. Πλὴν δὲ τῆς μεγάλης ταύτης ἐθνικῆς συμφορᾶς τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν ἀτυχῆ Ἰρλανδίαν ἐμάστισε καὶ ἄλλη δεινὴ συμφορὰ φυσική. Ἡ τῷ 1846 πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἐνσκήψασα νόσος τῶν γεωμήλων ἐπήνεγκεν ἐν Ἰρλανδίᾳ ἰδίως φοβερὸν λιμόν, ἐξ οὗ ἀπέθνησκον χιλιάδες ἀνθρώπων καὶ οὐκ ὀλίγαι προῆλθον κατὰ μέρος αἱματηραὶ ταραχαί. Τότε δὲ ἰδίως ἤρξατο καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν ἐξ Ἰρλανδίας μετανάστευσις, ἥτις ἐξακολουθοῦσα ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἐδημιούργησε νέαν Ἰρλανδίαν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ τῶν Ἀμερικανῶν τοσοῦτον κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐπιδρῶσαν ἐπὶ τὰς τύχας τῆς ἐν Εὐρώπῃ Ἰρλανδικῆς πατρίδος.

Ὁ περὶ σίτου νόμος. Ἡ σχολὴ τῆς ἐλευθέρας ἐμπορίας. — Ἡ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπάνοδος τῶν Οὐίγων καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπουργείου Ῥῶσσελ-Παλμερστῶνος οὐδεμίαν ἐπήνεγκον με-

ταβολὴν σπουδαίαν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἰρλανδίας. Τοῦ νέου ὑπουργείου αἱ φροντίδες ἐστράφησαν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ πρὸς τὸ ζήτημα τὸ περὶ σίτου. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο σπουδαιότατον ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς συνδεόμενον ἀμέσως μὲν μετὰ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἐμμέσως δὲ ἐπενεργοῦν καὶ ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνάπτυξιν. Μέγα ἐσωτερικὸν πολιτικὸν ζήτημα διὰ τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο ὁ μεταξὺ τῶν βιομηχάνων ἀστικῶν τάξεων καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν γαιοκτημόνων ἀγὼν ἢ μᾶλλον ὁ διαγωνισμὸς ὁ μεταξὺ τοῦ σίτου καὶ τοῦ βάμβακος. Ὁ ἀριστοκρατικὸς γαιοκτήμων, δημιουργῶν καὶ αὐξάνων τὸν μέγαν αὐτοῦ πλοῦτον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγρῶν αὐτοῦ, συμφέρον εἶχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τῷ σίτῳ αὐτοῦ ὑπέροχον θέσιν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἀγορᾷ, καὶ διὰ τοῦτο ἐψηφίσθησαν πρὸ πολλοῦ οἱ περὶ σίτου νόμοι οἱ καθιστῶντες ἐν Ἀγγλίᾳ ἀδύνατον τὸν διαγωνισμὸν τοῦ ξένου σίτου πρὸς τὸ ἐγχώριον προϊὸν καὶ διὰ τοῦτο καταπιέζοντες σφόρα τὴν ἐργατικὴν τάξιν τοῦ λαοῦ (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 476). Ἐξ ἄλλου ὁ βιομήχανος ἀστός, ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ πτωχοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ δημιουργῶν τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, συμφέρον εἶχεν ἵνα ὁ λαὸς οὗτος, διὰ νὰ μὴ στενοχωρῆται ὑπὸ τῆς πείνης καὶ μὴ ἔχῃ ἀμέτρους ἀξιώσεις διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας, πορίζηται εὐώνως τὸν σῖτον. Ἀλλὰ τὸ ἐμπορικὸν τοῦτο καὶ οἰκονομικὸν κατὰ βάθος ζήτημα ἐλάμβανε πολιτικὴν σημασίαν, διότι ὁ βιομήχανος ἀστὸς μόνον διὰ τῆς κοινοβουλευτικῆς μεταρρυθμίσεως τῆς εὐρυνούσης τὸν ἐκλογικὸν νόμον ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τῆς ἰσχύος τῆς ἀριστοκρατίας καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ ψήφου νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, παρὰ τῷ πρακτικωτάτῳ λαῷ τοῦ κόσμου, πρὸ πάντων οἱ περὶ πολιτείας καὶ περὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀγῶνες ἦσαν πάντοτε πρακτικοὶ συνδεόμενοι μετὰ πρακτικωτάτων ζητημάτων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, καὶ ζητήματα πολιτικά, κοινωνικά, οἰκονομικὰ καὶ τὸ τῶν ἐργατῶν συνήπτοντο στενώτατα πρὸς ἄλληλα. Ἀλλ' ἡ σπουδαία ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις τοῦ ἔτους 1832, καίπερ σχετικῶς αὐξήσασα μεγάλως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλογέων καὶ τῶν ἐκλεξίμων Ἄγγλων πολιτῶν καὶ προσθεῖσα 1/2 ἑκατομμ. νέων ἐκλογέων εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ἀριθμὸν τῶν ἐχόντων ψῆφον, οὐδαμῶς ἐπήρκει εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν θιασωτῶν τῶν ῥιζικῶν μεταρρυθμίσεων. Οὗτοι διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἱδρυομένων πολυαρίθμων

ἐργατικῶν συλλόγων ἐζήτουν νέα δικαιώματα καὶ νέον *Χάρτην ἐλευθεριῶν* κληθέντα *Χάρτην τοῦ Λαοῦ* (κατ' ἀντίθεσιν τοῦ «*Μεγάλου Χάρτου τῶν ἐλευθεριῶν*», ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστ. τοῦ ΙΘ' αἰῶνος σελ. 115). Τὸ πρόγραμμα τῶν θιασωτῶν τοῦ νέου Χάρτου, ὅπως συνετάχθη τοῦτο ἐν τῇ πρὸς τὸ κοινοβούλιον ἀναφορᾷ τῆς ἐν Βιρμιγχάμῃ τῷ 1838 συγκροτηθείσης μεγάλης λαϊκῆς (ἐργατικῆς πρὸ πάντων) συναθροίσεως, περιελάμβανε: 1) Δικαίωμα καθολικῆς ψηφοφορίας. 2) Ψηφοφορίαν μυστικήν. 3) Ἐνιαύσιον κοινοβούλιον. 4) Κατάργησιν παντὸς τιμήματος διὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς (ἴδ. Τόμ. Α', σελ 514). 5) Μισθοδοσίαν διὰ τοὺς βουλευτὰς τῆς κάτω βουλῆς. Καὶ τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας ἐζήτουν οἱ θιασῶται τοῦ Χάρτου δι' ἀναφορῶν φερουσῶν ἑκατοντάδας χιλιάδων ὑπογραφῶν (1). Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιμονώτερον ἀστοί τε καὶ ἐργάται ἀπῄτουν παρὰ τοῦ Κοινοβουλίου, ἦτο ἡ κατάργησις ἢ τοὐλάχιστον ἡ μεταρρύθμισις τοῦ περὶ σίτου νόμου. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διὰ τὰς ἐργατικὰς καὶ αὐτὰς τὰς βιομηχανικὰς τάξεις τοσοῦτον εὐεργετικοῦ τούτου σκοποῦ εἶχεν ἱδρυθῇ ἐν Μαγχεστρίᾳ ἀπὸ τοῦ 1831 ἡ περίφημος Ἑταιρεία ἢ «Σύλλογος κατὰ τοῦ περὶ σίτου νόμου» (Anticornlaw-league) ἔχων διακλαδώσεις πανταχοῦ τῆς Ἀγγλίας. Τοῦ συλλόγου δὲ τούτου προΐστατο ἀπὸ τοῦ 1841 ὁ περίφημος Ῥιχάρδος Κόβδεν. Ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ἡγέτης τῆς Μαγκεστριανῆς σχολῆς τῆς ὑπερμαχούσης τῶν συμφερόντων τῆς νέας βιομηχανικῆς καὶ ἀστικῆς Ἀγγλίας ἐναντίον τῆς ἀρχαίας ἀγροτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς Ἀγγλίας, ἔτι δὲ τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθέρας ἐμπορίας, ἐκλεχθεὶς τῷ 1841 μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἠγωνίσθη ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, διὰ τῶν γενικῶν συναθροίσεων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, μετὰ μεγίστης ζέσεως ὑπὲρ τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου, κατώρθωσε δὲ νὰ προσεταιρισθῇ εἰς τὸ σχέδιον αὐτοῦ πολλοὺς μικροὺς γαιοκτήμονας δυναμένους νὰ ἐπιδράσωσι σπουδαίως ἐπὶ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς καὶ νὰ ἐξουδετερώσωσιν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τὴν δύναμιν τῶν μεγάλων λόρδων γαιοκτημόνων. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοσοῦτον ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἀγγλίᾳ ἰσχυρῶς ἐξηγέρθη ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ περὶ σίτου νόμου, ὥστε αὐτὸς ὁ Πὴλ ἠναγκάσθη νῦν νὰ ζητήσῃ τὴν κατάργησιν τούτου παρὰ τοῦ Κοινοβουλίου. Ἡ πρότασις αὐτοῦ

(1) Ἡ ἀναφορὰ αὕτη ἐκλήθη «*Χάρτης τοῦ Λαοῦ*».

εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν καὶ προεκάλεσε τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου αὐτοῦ (18/30 Δεκεμβρίου 1845). Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ παραίτησις αὕτη ἐπέσπευσε τὴν παραδοχὴν τῆς περὶ καταργήσεως προτάσεως. Διότι μὴ ἀποδεξαμένου τότε τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Οὐίγων Ἰωάννου Ῥῶσσελ τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου ἡ Τορικὴ πλειονοψηφία τοῦ κοινοβουλίου ἠναγκάσθη νὰ ψηφίσῃ τὴν τοῦ Πὴλ πρότασιν, ἀφοῦ οὗτος κατὰ παράκλησιν τῆς βασιλίσσης ἔστερξε νὰ μένῃ ἐν τῇ κυβερνήσει. Οὕτω δὲ κατὰ Μάϊον τοῦ 1846 ἀμφότεραι αἱ βουλαὶ ἐψήφισαν τὸν εἰς ἐλάχιστα περιορισμὸν τῶν τελῶν τοῦ εἰσαγομένου σίτου, μετὰ τρία δ' ἔτη κατηργήθη καὶ τὸ τέλος τοῦτο καὶ οὕτω ἐντελῶς κατελύθη ὁ περίφημος «περὶ σίτου νόμος». Τότε δὲ (1849) διελύθη καὶ ὁ κατὰ τῶν νόμων τούτων ὑφιστάμενος σύνδεσμος. Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κόβδεν κατηργήθησαν ἐντελῶς καὶ οἱ ἄλλοι περίφημοι περὶ ναυτιλίας Ἀγγλικοὶ νόμοι (1).

Ἡ ἐντελὴς κατάργησις τῶν περὶ σίτου καὶ περὶ ναυτιλίας νόμων ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Οὐιγικοῦ ὑπουργείου Ῥῶσσελ-Παλμερστῶνος. Διότι, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀνεφέραμεν, τὸ ὑπουργεῖον Πὴλ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1846 ἤτοι ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ψήφισιν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ περὶ σίτου νόμου, παρῃτήθη ἐκ νέου ὁριστικῶς ἕνεκα τοῦ Ἰρλανδικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀνέλαβον οἱ Οὐΐγοι. Πρόεδρος τοῦ ὑπουργείου τούτου καὶ ὀνόματι ἡγέτης τοῦ κόμματος τῶν Οὐίγων ἦτο ὁ Ἰωάννης Ῥῶσσελ. Ἀλλ' ὁ πραγματικὸς ἡγέτης τοῦ τε κόμματος καὶ τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ περίφημος ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν λόρδος Παλμερστών. Οὗτος τὸ τρίτον ἤδη γενόμενος ὑπουργὸς ἐπανέλαβεν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης τὴν πολιτικὴν τοῦ περιφήμου Γεωργίου Κάννιγκ. Ὡς ὁ Γ. Κάννιγκ, οὕτω καὶ ὁ Παλμερστὼν ἐζήτει νὰ ἀντιτάσσῃ τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας ἐναντίον τῆς τῶν ἠπειρωτικῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐπιδρᾷ σπουδαίως ἐπὶ τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης. Ὡς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, οὕτω καὶ ὁ Παλμερστὼν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐπωφελεῖτο τὴν μεταξὺ τῆς συντηρητικῆς καὶ τῆς φιλελευθέρας ἢ μᾶλλον (ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848) ἐπαναστατικῆς καὶ δημοκρατικῆς Εὐρώπης πάλην. Ἀλλ' ὁ μὲν Κάννιγκ ἔλεγε καὶ ἐνήργει μετὰ

(1) Κατὰ τοὺς *περὶ ναυτιλίας νόμους* (Navigationsacte) τοὺς ψηφισθέντας τῷ 1651 ἐπὶ τοῦ Κρόμβελ πᾶν προϊὸν φυσικὸν ἢ βιομηχανικὸν ξένης χώρας ἠδύνατο νὰ εἰσάγηται εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὰς Ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐπὶ πλοίων μόνον Ἀγγλικῶν ἢ καὶ ἐπὶ πλοίων τῆς χώρας τῆς παραγούσης τὰ προϊόντα ἐκεῖνα.

μείζονος τόλμης καὶ παρρησίας καὶ κρότου καὶ θορύβου ἔτι δὲ καὶ μετὰ μείζονος ἀγάπης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁ δὲ Παλμερστὼν ἐπολιτεύετο ἧττον μὲν θορυβωδῶς καὶ μᾶλλον πολιτικῶς, τοὺς δὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας μετεχειρίζετο μᾶλλον ὡς μέσον τῆς ἐπιτυχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς αὐτοῦ πολιτικῆς τῆς ἀποβλεπούσης πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἀγγλικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Εὐρώπης. Τὰ γεγονότα δὲ τῶν ἐτῶν 1848-49 μέγα παρεσκεύασαν στάδιον εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ. Τοιαύτη εἶναι ἐν περιλήψει ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τοῦ Ἀγγλικοῦ κράτους κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1830-48.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰ ἔτη 1830-1848. Ἡ κατὰ τοῦ Ἀφγανιστὰν στρατεία τοῦ 1840.—Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης ἐν τῷ παγκοσμίῳ κράτει τῆς Ἀγγλίας ἐπῆλθον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην γεγονότα οὐχὶ ἀνάξια λόγου διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τε Ἀγγλικοῦ κράτους καὶ τοῦ κόσμου ἐν γένει. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1823 νομοθετικῶς ἀρξαμένη χειραφέτησις τῶν *μαύρων* ἐν ταῖς Ἀγγλικαῖς ἀποικίαις (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 492) συνετελέσθη μετὰ δεκαετίαν ἐπὶ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου Γρέϋ διὰ τῆς γενομένης τελείας ἐλευθερώσεως τῶν δούλων ἐν ταῖς δυτικαῖς Ἰνδίαις καὶ διὰ τῆς δοθείσης τοῖς τέως δεσπόταις τῶν δούλων ἀποζημιώσεως 20 ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν. Ἐφηρμόσθησαν δ' ἀπὸ τοῦδε αὐστηρότερον ὑπὸ τῶν Ἄγγλων αἱ κατὰ τῆς ἀνθρωπεμπορίας ὡς πειρατείας ἀπὸ τοῦ 1823 ἤδη ψηφισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου αὐστηρόταται ποιναί. Καὶ οὕτω μὲν συνετελέσθη βεβαίως πρᾶξις φιλανθρωπικὴ μεγίστην καθ' ἑαυτὴν ἔχουσα ἠθικὴν ἀξίαν. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἀνθρωπεμπορίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλανθρωπίας ἐπεδίωκε καὶ ἐμπορικὰ σχέδια ἐγωιστικά, ζητοῦσα διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν δούλων νὰ καταστρέψῃ πάντα διαγωνισμὸν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἱσπανικῶν ἀποικιῶν πρὸς τὰς Ἀσιατικὰς ἀποικίας ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐμπορίαν προωρισμένων ἀποικιακῶν προϊόντων. Ὅτι ἄλλως ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐν πάσαις ταῖς ἀποικιακαῖς κτήσεσι δὲν ἐφήρμοζε σύστημα ἐμπνεόμενον ὑπὸ ἄγαν φιλανθρωπικῶν ἀρχῶν, μαρτύριον τούτου παρέσχεν ἡ διοίκησις τοῦ Εὐέλπιδος ἀκρωτηρίου. Οἱ ἐνταῦθα οἰκοῦντες Ὀλλανδοὶ ἄποικοι Βόερς, ἀφότου ἡ πρότερον Ὀλλανδικὴ ἐκείνη κτῆσις περιῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἀγγλίας (1806) τοσοῦτον ὀλίγον ἀπήλαυον φιλοδικαίας

καὶ φιλανθρώπου διοικήσεως ἐκ μέρους τῆς μητροπόλεως, ὥστε ἀπὸ τοῦ 1834 σωρηδὸν μετενάστευσαν εἰς τὴν βορειανατολικῶς ἐκτεινομένην παραλίαν χώραν Ναταλίαν (Port Natal) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τρασβάαλ, ἔνθα ἵδρυσαν ἐλευθέρας δημοκρατίας. Καὶ οἱ ἰθαγενεῖς δὲ Κάφροι, μὴ τυγχάνοντες ἀγαθωτέρας ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας διοικήσεως, πολλάκις ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Ἄγγλων καταστάντες ἐπικινδυνότατοι ἐχθροὶ εἰς τὴν Ἀφρικανικὴν ἀποικιακὴν κτῆσιν.

Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὰς Ἀφρικανικὰς κτήσεις αἱ ἐν Αὐστραλίᾳ Ἀγγλικαὶ ἀποικιακαὶ κτήσεις μεγάλας ἐποιήσαντο προόδους ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας. Εἰς τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ κόσμου Ἀγγλικῶν κτήσεων προσηρτήθη ἀπὸ τοῦ 1840 καὶ ἅπασα ἡ τότε κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων Νέα Ζηλανδία. Ἀλλὰ πολλῷ μείζονα σημασίαν τῶν ἐνταῦθα προόδων διὰ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας εἶχον αἱ γενόμεναι ἐν ταῖς Ἀγγλικαῖς Ἰνδίαις πρόοδοι καὶ αἱ νέαι κατακτήσεις. Ὁ τῷ 1825 ἀρξάμενος κατὰ τῶν Βιρμάνων πόλεμος ἔληξεν εἰς τὴν εἰς τὸ Ἰνδικὸν κράτος διαδοχικὴν προσάρτησιν πάσης τῆς ἀπὸ Καλκούττας μέχρι Ῥαγκοὺν Βιρμανικῆς χώρας, τῆς Βρεττανικῆς καλουμένης Βιρμανίας, εἰς ἣν προσάρτησιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἠκολούθησεν ἡ τοῦ ὅλου κράτους τοῦ Βιρμὰν (1886). Ἐπίσης δὲ καὶ πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν διεύθυνσιν ηὐξήθη τὸ Ἰνδικὸν κράτος. Ὁ ἐν Καβοὺλ ἀπὸ τοῦ 1823 ἄρχων καὶ τοῦ ὅλου Ἀφγανιστὰν τῆς ἡγεμονίας ἀντιποιούμενος ἡγεμὼν (Ἐμίρης) Δὸστ Μωχαμμὲτ Χὰν διὰ τῆς Ῥωσσοφίλου αὐτοῦ πολιτικῆς προεκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἔχθραν τῶν Ἄγγλων, οἵτινες ἐστράτευσαν κατὰ τοῦ Ἐμίρου συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Πανδζὰπ (Πενταπόταμον), ἵνα ὑποστηρίξωσι τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Σουδζὰχ Σάχ. Οἱ Ἄγγλοι ἐγένοντο κύριοι τῆς Καβούλης καὶ ἐγκατέστησαν τὸν ὑπ' αὐτῶν προστατευόμενον ἡγεμόνα (1839). Ἀλλ' οἱ Ἀφγανοὶ ἐξεγερθέντες μετὰ δύο ἔτη ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Δὸστ Μωχαμμὲτ Ἄκβαρ καὶ καταλαβόντες αἰφνιδίως τὴν Καβούλην ἠνάγκασαν εἰς ὑποχώρησιν τὸν Ἀγγλικὸν στρατόν. Τούτου ὁ ἀρχηγὸς μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ παρεδόθη δι' ὁμολογίας καὶ αὐτός τε καὶ οἱ ἄριστοι τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ ἐκρατήθησαν ὡς ὅμηροι· τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ (6 χιλ. ἀνδρῶν) κατεστράφη ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν κατοίκων τῶν διόδων τοῦ Κεϋβέρ. Ἀλλ' οἱ Ἄγγλοι ἐπιχειρήσαντες τὸ ἑπόμενον ἔτος νέαν στρατείαν ἐκδικήσεως κατέλαβον τὴν Καβούλην καὶ τὴν Κανδαχά-

ρην, ἀλλ' ἐξεκένωσαν τὸ Ἀφγανιστὰν χωρὶς νὰ αὐξήσωσι τὸ κράτος αὐτῶν διὰ προσαρτήσεως Ἀφγανικῆς χώρας. Ἀλλ' ἐδαφικὴν ἀποζημίωσιν διὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἐζήτησαν οἱ Ἄγγλοι καὶ εὗρον ἀλλαχοῦ πλουσιωτάτην. Τῷ 1843 ἡ κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἰνδοῦ χώρα Σίνδη κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰ ἑπόμενα ἔτη (1843-1849) ἡ χώρα τῶν Σίγων καὶ τὸ Πενταπόταμον.

Ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀφγανιστὰν πολέμῳ οἱ Ἄγγλοι ἐζήτουν οὐχὶ ἁπλῶς νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς κτήσεις αὐτῶν πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τήν τε πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀμυντικὴν δύναμιν αὐτῶν πρὸς τὰ μέρη ταῦτα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν εἰς τὴν μέσην Ἀσίαν πρόοδον τῆς Ῥωσσίας, ἥτις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐποιεῖτο τὴν κατὰ τῆς Χίβας στρατείαν καὶ προσήγετο εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς τὸ Ἀφγανιστὰν διὰ τοῦ Δὸστ Μωχαμμέτ. Ἀλλὰ περὶ τούτων μακρότερος γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Ῥωσσίας.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (1840-1842) οἱ Ἄγγλοι ἐπεχείρησαν καὶ διεξήγαγον πόλεμον νικηφόρον ἐν τῇ ἐσχάτῃ Ἀσίᾳ κατὰ τῆς Κίνας καὶ προσήρτησαν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν τὴν νῆσον Χόνκογκ (Hon-Kong). Ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τοῦ πολέμου τούτου ἐκτενέστερον ἱστορηθήσονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Καθ' ὃν δὲ χρόνον διὰ τῆς κτήσεως τῆς Χόνκογκ τὸ μέγα Ἀσιατικὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας ἐκτᾶτο νέον σταθμὸν σπουδαῖον ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς θαλάσσαις τῆς Ἀσίας, κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον (1838) ἡ διὰ χρημάτων ἀγορὰ καὶ προσάρτησις τοῦ Ἄδεν ἐν τῷ νοτίῳ στομίῳ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐδημιούργει νέον ἰσχυρὸν προπύργιον ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ ἄκρᾳ τῆς Ἀσιατικῆς ἠπείρου ἐξασφαλίζον τὴν πρὸς τὴν μητρόπολιν συγκοινωνίαν τοῦ μεγίστου τῶν ἀποικιακῶν κρατῶν. Τοιαύτην ἐκτᾶτο δύναμιν ἐν τῷ κόσμῳ τὸ νησιωτικὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας καθ' ὃν χρόνον τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης ἐταράσσετο ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τῶν ἐτῶν 1848-1849 τῆς ἀρξαμένης ἀπὸ τῆς Γαλλίας.

---

8. Ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (1830-1848).

Ἡ διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου δημιουργηθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ καθόλου πολιτικὴ κατάστασις.—Ἡ διὰ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως ἱδρυθεῖσα βασιλεία τοῦ *πολίτου βασιλέως* τῶν Γάλλων Λουδοβίκου Φιλίππου ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκπληροῦσα τὸ ἰδεῶδες μοναρχίας συνταγματικῆς ἐπὶ δημοκρατικῶν ἀρχῶν ἐρειδομένης. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Μιραβὼ ἐν ἀρχῇ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 ἐπεδίωκεν ὡς τὸν ὕψιστον σκοπὸν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης, ὁ δὲ Βενιαμὶν Κωνστὰν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς παλινορθωθείσης Βουρβωνικῆς ἀρχῆς παρίστα ὡς τέρμα τῶν πόθων τῆς φιλελευθέρας μερίδος, ἐφάνη ἐπὶ στιγμὴν πραγματοποιηθὲν διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ὡς «βασιλέως τῶν Γάλλων». Ὁ νέος βασιλεὺς κοινὴν πρὸς τὰς παλαιὰς μοναρχικὰς παραδόσεις εἶχε μόνον τὴν καταγωγὴν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστηρίζετο κατ' ἐπιφάνειαν ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, ἦτο βασιλεὺς οὐχὶ τῆς Γαλλίας, ἀποτελούσης μεγάλην φεουδαλικὴν κτῆσιν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἀλλὰ βασιλεὺς ἤτοι ἀνώτατος ἄρχων τῶν Γάλλων, τοῦ Γαλλικοῦ δηλονότι λαοῦ. Ἡ παλαιὰ μοναρχία ἐφαίνετο καταδεδικασμένη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ οὐχὶ ὡς μοναρχία καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ὡς μοναρχία ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰς νομίμους πολιτικὰς ἐλευθερίας καὶ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς ἐλευθέρας πολιτείας τῆς ἀνακηρυχθείσης ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, ὡς δυναστεία μὴ σεβασθεῖσα τὰς ὑπ' αὐτῆς ταύτης παραχωρηθείσας τῷ ἔθνει ἐλευθερίας. Ἡ δημοκρατία δὲ ἐκ τῶν γεγονότων τῶν ἐτῶν 1792-1800 εἶχεν ἀποδειχθῇ ἀδύνατος ὡς παρεκτρεπομένη εὐκόλως εἰς ὀχλοκρατίαν καὶ ἀναρχίαν ἢ εἰς στρατιωτικὴν δικτατωρίαν. Πλὴν τούτων ἥ τε δημοκρατία ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ ἐκ ταύτης προελθοῦσα αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος εἶχε καταδικασθῇ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἡ ἀπόπειρα τῆς ἀνορθώσεως αὐτῶν ἦτο πιθανὸν νὰ ἄγῃ εἰς σύγκρουσιν τὴν Γαλλίαν πρὸς τὴν Εὐρώπην. Τί συνετώτερον λοιπὸν ὑπῆρχε διὰ τὸν Γαλλικὸν λαὸν ἢ τὸ ἀποδεχθῆναι πολίτευμα, ἐν ᾧ ἡ μοναρχία συνεδυάζετο ἁρμονικώτατα πρὸς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἡ τάξις, ἣν

ἐγγυᾶται ἡ κυβέρνησις ἡ μοναρχική, συνεδέετο μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς δημοκρατικῆς; Καὶ τί ἄλλο πλεονέκτημα ἰδιάζον ἐκέκτητο καὶ ἡ ἐκ τῆς δημοκρατίας προελθοῦσα αὐτοκρατορία ἢ τὸ ὅτι συνεδύαζε κατὰ θεωρίαν τὴν τάξιν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν; Βεβαίως ἡ αὐτοκρατορία αὕτη εἶχε τὸ μέγα πλεονέκτημα τῆς *στρατιωτικῆς δόξης*, δι' ἧς ἐπλήρωσε τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη ἦτο ἔργον οὐχὶ τοῦ συστήματος, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἱδρύσαντος τὸ σύστημα· ὁ δ' ἀνὴρ οὗτος εἶχε καταστῆ πρὸ 19 ἤδη ἐτῶν ἀφανὴς ἐξ ἀνθρώπων. Πλὴν τούτου ἂν ἡ αὐτοκρατορία εἶχε τὸ πλεονέκτημα τῆς δόξης, εἶχε καὶ τὸ μειονέκτημα τῆς στρατοκρατίας καὶ τῆς στρατιωτικῆς μοναρχίας τῆς δυσκόλως συμβιβαζομένης πρὸς τοὺς ἐλευθέρους πολιτικοὺς θεσμούς. Κατὰ θεωρίαν λοιπὸν ἡ διὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἱδρυθεῖσα δημοκρατικὴ βασιλεία, ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ juste milieu, οὐ μόνον κατὰ θεωρίαν ἐφαίνετο ἡ ἀρίστη, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων ἡ μόνη εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1789 δημιουργηθεῖσαν ἐν Γαλλίᾳ πολιτικὴν κατάστασιν ἄριστα ἁρμόζουσα καὶ μείζονας ἐγγυήσεις μονιμότητος παρέχουσα πολιτεία.

Ἀλλ' ὑπὸ τὴν καθόλου λαμπρὰν καὶ εὐάρεστον ταύτην ὄψιν τῶν πραγμάτων ἐκρύπτετο ἡ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ κατάστασις ἡ μὴ ἐπιτρέπουσα ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν πολιτειακήν. Ὄπισθεν τῶν περὶ μοναρχίας καὶ περὶ δημοκρατίας ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, ὧν ἡ σύγκρουσις ἐφαίνετο καταστελλομένη ἐν τῷ συστήματι καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολίτου βασιλέως, τὰ πράγματα αὐτὰ ἢ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι οἱ δημιουργοῦντες τὰ πράγματα καὶ πρεσβεύοντες τὰς ἀρχὰς δὲν συνεβιβάζοντο εὐκόλως. Αἱ διάφοροι πολιτικαὶ ἀρχαὶ εἶχον δημιουργήσει διαφόρους πολιτικὰς μερίδας, ὧν οὔτε τὰ συμφέροντα ἐξεπληροῦντο οὐδὲ τὰ πάθη κατηυνάζοντο διὰ τεχνητοῦ συμβιβασμοῦ τῶν ἀρχῶν. Τὸ ἱδρυθὲν ἦτο ἁπλῶς ἀνάγκη τῆς στιγμῆς καὶ ἀποτέλεσμα τῆς στιγμιαίας νίκης μιᾶς μερίδος. Διαρκῶς δὲ οὔτε ἐκεῖνοι, οὓς κατέβαλεν ἡ ἐπανάστασις, κατεβλήθησαν ὁριστικῶς, οὔτε οἱ πόθοι, οὓς ἐξήγειρεν ἡ ἐπανάστασις παρὰ πολλοῖς, ἐξεπληρώθησαν. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς νομιμόφρονος μοναρχικῆς μερίδος, καίπερ πρὸς στιγμὴν καταβεβλημένοι, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς πτώσεως τῆς μοναρχίας ταύτης ἤρξαντο ν' ἀγωνίζωνται ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἔχοντες σύμμαχον ἰσχυρὸν τὸ μεῖζον μέρος τοῦ Κλήρου. Οἱ τῶν διαφόρων ἀποχρώσεων δημοκρατικοί, ὧν οὔτε τὸ περὶ πολιτείας ἰδεῶδες ἐπραγματοποιεῖτο ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ

Λουδοβίκου Φιλίππου οὔτε τὰ συμφέροντα προήγοντο, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολίτου βασιλέως οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπον ἢ φραγμόν τινα τεχνητὸν παρεμβαλλόμενον εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν λογικὴν πορείαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἔργου τοῦ Ἰουλίου, τερατῶδές τι σύμμικτον εἶδος πολιτείας μοναρχικῆς καὶ δημοκρατικῆς κιβδηλεῦον ἑκάτερον τῶν πολιτικῶν τούτων συστημάτων, τέλος δὲ μεταβατικὴν κατάστασιν ὀφείλουσαν ν' ἀπολήξῃ εἰς τὸ φυσικὸν αὐτῆς καὶ λογικὸν τέρμα: τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν δημοκρατίαν. Διὰ τοὺς θιασώτας δὲ τῆς αὐτοκρατορίας ἡ πτῶσις τοῦ θρόνου τῶν Βουρβώνων οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινεν ἢ τὴν κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον τελεσθεῖσαν ἐθνικὴν ἐκδίκησιν ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῆς Εὐρώπης γενομένης τῇ Γαλλίᾳ προσβολῆς, τὴν ἀτελῆ κατάλυσιν τοῦ ὑπὸ τῶν ξένων ἐπιβληθέντος τῇ Γαλλίᾳ πολιτικοῦ συστήματος, τοῦ ὁποίου ἡ ὁλοσχερὴς κατάλυσις ἔδει νὰ κατορθωθῇ οὐχὶ διὰ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ οὐκέτι ἐν ἀνθρώποις ὑπάρχοντος μεγάλου αὐτοκράτορος, ἀλλὰ διὰ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ συστήματος καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ παραδόσεων, πρὸ πάντων δὲ διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκείνου ἀρχῆς ἐν τῷ κληρονόμῳ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὁ πολίτης βασιλεὺς ἀπέναντι τῶν αὐτοκρατορικῶν ἢ Βοναπαρτιστῶν οὐδὲν ἄλλο παρίστα ἢ τὴν ὑπὸ νέαν κίβδηλον μορφὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἀρχαίου ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους καταδικασθέντος συστήματος. Πλὴν τούτου οἱ θιασῶται τοῦ οἴκου τοῦ Ναπολέοντος ἐζήτουν τὴν ἀνάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας οὐχὶ ἁπλῶς χάριν τῆς δόξης τῆς περιβαλλούσης τὸ ὄνομα καὶ τὸν θεσμὸν τοῦτον καὶ πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐνδόξων παραδόσεων τῆς Ναπολεοντίου ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῷ συστήματι τὰς αὐτοκρατορίας ἔβλεπον τὸ μόνον ὑγιὲς πολίτευμα τὸ συμφωνοῦν πρὸς τὰς ἀθανάτους ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789. Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος ἦτο κατ' αὐτοὺς ἡ ἀληθὴς δημοκρατικὴ πολιτεία ἡ συνδυάζουσα τὴν ἐλευθερίαν πρὸς τὴν τάξιν, ἡ κεκτημένη τὴν δύναμιν νὰ προάγῃ τὴν ἐλευθερίαν ἐνταυτῷ δὲ νὰ προστατεύῃ αὐτὴν ἐναντίον τῶν τε ἀναρχικῶν παρεκτροπῶν τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν σφετερισμῶν τῆς ἐλέῳ Θεοῦ βασιλείας. Ἡ αὐτοκρατορία ἦτο προσέτι κατ' αὐτοὺς μοναρχία ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ λαοῦ ἐξελθοῦσα καὶ τούτου τὴν κυριαρχίαν ἐκπροσωποῦσα, στηριζομένη αὐτὴ ἐπὶ τῆς ἰσότητος πάντων καὶ ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ τῆς διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκδηλουμένης

καὶ οὕτω παρέχουσα τὰς μόνας ἀσφαλεῖς θετικὰς βάσεις εἰς τὰς περὶ πολιτείας καὶ περὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀρχὰς τὰς κηρυχθείσας ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789. Ἀρχὴ ἰσχυρὰ μετ' ἐλευθερίας καὶ δόξης καὶ ἰσότης μετὰ τῆς τάξεως τῆς δημοσίας· ἰδοὺ τὸ λόγιον τοῦ ἐμβλήματος, ὅπερ ἔφερον οἱ θιασῶται τοῦ συστήματος τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀπέναντι τῶν τοιούτων ἐχθρικῶν στοιχείων ἡ μόνη κοινωνικὴ μερίς, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ ἀρχὴ τοῦ πολίτου βασιλέως, ἦτο ἡ τῆς τάξεως τῶν ἀστῶν, ἡ τάξις ἡ καλουμένη μεσαία, ἡ ἀγαπῶσα μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἐν τάξει καὶ εὐνομίᾳ, ἀλλὰ καὶ μυσαττομένη τὰς ῥιζοσπαστικὰς τάσεις τῆς συνταγματικῆς πολιτείας καὶ φοβουμένη τὰς ἀναρχικὰς παρεκτροπὰς τῆς δημοκρατίας· ἡ μόνη δὲ πολιτικὴ μερίς, ἐφ' ἧς ἐρειδομένη ἐκυβέρνα τὴν Γαλλίαν ἡ νέα βασιλεία, ἦτο ἡ τῶν θιασωτῶν τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας καὶ τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο κατὰ βάθος ἦτο ἢ αὐτὸ τὸ διὰ τοῦ περιφήμου Χάρτου τοῦ 1814 ἐγκαινισθέν· ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ νέου συστήματος ἐθεωροῦντο καὶ ἐλέγοντο θιασῶται τοῦ Χάρτου. Αἱ μεταβολαὶ καὶ τροποποιήσεις αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ Χάρτου διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ ἐπὶ τῆς νέας βασιλείας ἦσαν μικραὶ καὶ ἀνάξιαι λόγου. Περὶ ῥιζικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ πολιτεύματι, περὶ καθολικῆς ψηφοφορίας ἢ τοὐλάχιστον περὶ σπουδαίας ἐπεκτάσεως τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ἐπὶ μείζονα ἀριθμὸν πολιτῶν οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος· ἡ δὲ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἐκπεσόντος συστήματος καὶ τοῦ νέου ἤτοι μεταξὺ τῆς βασιλείας τῆς παλινορθώσεως καὶ τῆς νέας ἀστικῆς βασιλείας, ἦτο ὅτι ἐκείνη δὲν ἤθελε νὰ παραδώσῃ ἀπολύτως τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς τὰς χεῖρας τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας, ἐνῷ διὰ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐνεκαινίζετο τὸ κράτος τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας. Οὕτω δὲ τὸ ἐγκαινισθὲν κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἦτο κατὰ βάθος τὸ τῆς βουλευτοκρατίας. Καὶ τὸ σύστημα τοῦτο οὔτε τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ ἠδύνατο νὰ προαγάγῃ οὔτε τὸν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα τῆς πολιτείας ἐνίσχυεν οὔτε τὴν ἠθικὴν περιωπὴν καὶ δύναμιν τοῦ κοινοβουλίου ηὔξανε, πολλῷ δ' ἧσσον συνετέλει εἰς τὴν ὕπαρξιν ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως. Τοὐναντίον μάλιστα οὐ μόνον τὸ κῦρος τῆς κυβερνήσεως ἐξησθένει διὰ τῶν διηνεκῶν κυβερνητικῶν μεταβολῶν καὶ τῆς κομματικῆς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ πάλης, οὐ μόνον

ἡ ἐκ τῆς μονιμότητος τῆς κυβερνητικῆς προϊοῦσα πολιτικὴ τάξις εἰς διηνεκεῖς ἐξετίθετο κινδύνους, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ ἀνηθικότης ὀλεθρίας ἐποιεῖτο προόδους ἐν ταῖς τάξεσι τῶν πολιτευομένων. Ἡ κυβέρνησις ἤτοι ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία κατέστη ἀντικείμενον συναλλαγῆς καὶ ἐμπορίας μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας. Ταύτην ἐξησφάλιζεν ὁ βασιλεὺς διὰ παροχῆς ἀξιωμάτων καὶ ἀμοιβῶν εἰς τὰ μέλη τῆς βουλῆς καὶ εἰς τοὺς τούτων συγγενεῖς. Τὸ κακὸν δὲ τὸ ἐντεῦθεν προκύπτον ἦτο τοσοῦτον μέγα, ὅσον ὁ νόμος ἐπέτρεπεν ἵνα οἱ βουλευταὶ κατέχωσι καὶ θέσεις καὶ ἀξιώματα ἐν τῇ πολιτείᾳ ὡς ὑπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως. Ἐντεῦθεν τὸ κοινοβούλιον κατέπιπτεν εἰς ἀγοράν, ἐν ᾗ ἡ ἐξουσία ἠγόραζε τὰς συνειδήσεις, τὰς ψήφους καὶ τὰς περὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸν θρόνον διακηρύξεις διὰ παροχῆς ἀξιωμάτων, παρασήμων, προσωνυμιῶν εὐγενείας καὶ παραχωρήσεων δημοσίων ἔργων, ἐν οἷς ἡ αἰσχρὰ κερδοσκοπία τοσοῦτον εὐρύτερον ἤνοιγε ἑαυτῇ στάδιον ἐνεργείας, ὅσον διὰ τῆς ὑλικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κράτους καὶ διὰ τῶν νέων ἐφευρέσεων, καὶ ἰδίως διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν σιδηροδρόμων, τὰ δημόσια ἔργα ἦσαν μεγάλα καὶ πολλαπλᾶ καὶ διὰ μεγάλων ἐνηργοῦντο κεφαλαίων. Καὶ ἀπέναντι τοιούτου κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἵστατο καὶ διὰ τοιούτου συστήματος ἐκυβέρνα βασιλεὺς οὐχὶ ἀνώτερος τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ ὑπηρετοῦντος αὐτῷ κοινοβουλίου. Καὶ ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τοῦ διὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐγκαινισθέντος καὶ καθιερωθέντος οὐ μικρὸν ἐπέδρασεν αὐτὸς ὁ πολιτικὸς χαρακτὴρ τοῦ βασιλέως. Ὁ πολίτης βασιλεὺς ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον ἱδρυτὴς τοῦ ἀληθοῦς κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἦτο κατὰ βάθος διαφθορεὺς τοῦ τοιούτου πολιτεύματος. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἦτο κατὰ βάθος ἡγεμὼν δεσποτικὸς ἀξιῶν νὰ κυβερνᾷ αὐτὸς τὸ κράτος κατὰ τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ, ἐπιδιώκων διὰ τῶν πολλῶν καὶ συχνὰ μεταβαλλομένων κοινοβουλευτικῶν κυβερνήσεων τὴν πραγματοποίησιν τῆς «*ἀναλλοιώτου διανοίας* (pensée immuable)» αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος. Οὗτος ἐκάλεσεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀλληλοδιαδόχως πάσας τὰς συνταγματικὰς μοναρχικὰς μερίδας, καὶ ἐντὸς τῶν 18 ἐτῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ 10 ὑπουργεῖα ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος, χωρὶς μηδεμία τῶν κυβερνήσεων τούτων, πλὴν ἐν μέρει τῆς τοῦ Καζιμὶρ Περιέ, νὰ διατυπώσῃ καὶ ἐφαρμόσῃ ἴδιον πρόγραμμα πολιτικὸν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ.

Μάτην ὁ Θιέρσος εἰς τὴν «ἀμετάβλητον διάνοιαν» τοῦ βασιλέως ἀντέτασσε τὸ περίφημον αὐτοῦ συνταγματικὸν ἀξίωμα: «Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ (Le roi règne, mais ne gouverne pas)». Ὁ βασιλεύς, ἵνα δώσῃ μείζονα μοναρχικὸν ἢ μᾶλλον προσωπικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ καὶ μειώσῃ τὸ κῦρος τῶν πρωθυπουργῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν κοινοβουλευτικῶν μερίδων, τὴν προεδρείαν αὐτὴν τῆς κυβερνήσεως παρέδιδε πολλάκις εἰς ἄνδρας στρατιωτικούς, οἷοι ὁ δὶς πρωθυπουργήσας στρατάρχης Σοὺλτ καὶ ὁ Μολέ, καὶ ὑπὸ τοὺς σπαθοφόρους τούτους ὡς ὑπουργοὶ εἰργάζοντο πολιτικοὶ ἄνδρες. Καὶ κατὰ τοῦτο ὁ πολίτης βασιλεὺς οὐδαμῶς ἐπολιτεύθη συνταγματικώτερον τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' ἐπὶ τῶν ὑπουργείων Ῥισελιὲ καὶ Δεκάζ. Ἀλλὰ καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν σπουδαίων καὶ χαρακτήρων ἀνεξαρτήτων καὶ ὑπερόχων καὶ δυναμένων καὶ ἀξιούντων νὰ κυβερνῶσι κατὰ τὸ συνταγματικὸν ἀξίωμα τοῦ Θιέρσου λίαν ἐσπάνιζεν ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Ὁ δημοτικώτατος τῶν ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν χρόνον τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, ὁ μέγας ἥρως τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης Λαφαγέττος, ἦτο ἥκιστα ἐπιτήδειος νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παγίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης ἱδρυθέντος καθεστῶτος. Ὁ Λαφαγέττος ἦτο ἀνὴρ μᾶλλον αἰσθήματος ἢ διανοίας καὶ διὰ τοῦτο ὅσον ἐξ ἑνὸς ἦτο ἁρμόδιος, διὰ τὸ ἁγνὸν καὶ εὐγενὲς καὶ ἐνθουσιῶδες τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς φιλελευθερίας αὐτοῦ, νὰ ἐμπνέῃ ἐνθουσιασμὸν τοῖς ἄλλοις, τοσοῦτον ἀνεπιτήδειος ἦτο εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ ὡς ἀνὴρ πολιτικός, πολλῷ δὲ πλέον εἰς τὸ νὰ ἐφαρμόζῃ σύστημα πολιτικόν. Ἐντεῦθεν ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἦτο καὶ μετὰ τὴν Ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν ἐπίσης ἀνώμαλος ὡς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπαναστάσει. Θιασώτης ὢν θερμὸς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ ἁγνὸς φιλόπατρις καὶ φίλος τῆς τάξεως, ἀσχέτως πρὸς τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας, ἦτο οὔτε μοναρχικὸς γνήσιος καὶ εἰλικρινὴς οὔτε δημοκρατικός. Τὸ ἀξίωμα, ὅπερ περιεβλήθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, δὲν ἦτο τὸ τοῦ κυβερνήτου ἢ τοῦ ὑπουργοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπαναστάσει, τὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς. Διὰ τοῦ ἀξιώματος τούτου παρέχοντος αὐτῷ τὴν ἀρχηγίαν 1 $^1/_2$ ἑκατομμυρ. Γάλλων πολιτῶν ἐθνοφυλάκων καὶ διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δημοτικότητος μετὰ τὸ 1830 ἐδημιούργει ἑαυτῷ ἐν Γαλλίᾳ κράτος καὶ δύναμιν ἡγεμονικὴν ἀπέναντι τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ τὴν δύναμιν ταύτην οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ ἵνα ἐπιδρᾷ ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν

πορείαν τῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ ἀνὴρ ὁ τὸ σύστημα τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καλέσας *σχεδὸν παλινόρθωσιν* (quasi restauration) καθίστατο ἐν τῇ τοιαύτῃ μοναρχικῇ παλινορθώσει *σχεδὸν* ἀρχηγὸς δημοκρατίας ἄνευ πραγματικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας πολιτικῆς. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ τοῦ Λαφαγέττου πολιτικὴ ἐνέργεια ἐν τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων ἦτο ἴση τῷ μηδενί, καίτοι ἡ δημοτικότης αὐτοῦ ἔμεινεν ἀμείωτος μέχρι τοῦ θανάτου. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὡς πρωθυπουργοὶ ἢ ὡς ὑπουργοὶ μετέσχον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, οἱ σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ γνωστοὶ ἤδη ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς προηγουμένης περιόδου Dupont de l'Eure, Κ. Περιέ, Θιέρσος καὶ Γκιζῶτος. Ὁ Dupont de l'Eure γενόμενος πρωθυπουργὸς τῷ 1830 διεκρίθη ἐπὶ σταθερότητι καὶ εὐθύτητι χαρακτῆρος, ἀνεξαρτησίᾳ φρονήματος, τόλμῃ καὶ δραστηριότητι. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1831-32 κυβερνήσας Κ. Περιὲ ἦτο ἀνὴρ ἀρχικώτατος, μόνος κατορθώσας νὰ ἀντιτάξῃ εὐσταθῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐναντίον τῆς αὐταρχίας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου τὴν θέλησιν καὶ τὰ δικαιώματα ἀρχηγοῦ κυβερνήσεως κοινοβουλευτικῆς ὑπευθύνου, τὴν αὐτὴν δὲ σταθερότητα δείξας καὶ ἀπέναντι τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ὑπουργῶν καὶ αὐστηρὰν μὲν ἐπιβάλλων τοῖς πᾶσι πειθαρχίαν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἄκαμπτον δὲ εὐστάθειαν καὶ ἀποφασιστικότητα τηρῶν ἀπέναντι τοῦ κοινοβουλίου καὶ τῆς χώρας ἐν ταῖς πολλαῖς πολιτικαῖς ταραχαῖς, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκυβέρνα τὴν χώραν. Ὁ Καζιμὶρ Περιὲ διετύπωσεν ὡς ἀρχὴν κυβερνητικὴν τὸ περίφημον juste milieu τὸ καταστὰν ἔκτοτε σύμβολον τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας· αὐτὸς δὲ ἦτο καὶ ὁ εἰσηγησάμενος τὰς ἄλλως φιλελευθέρας, ἀλλ' οὐχὶ μεγάλας οὐδὲ ῥιζικὰς μεταρρυθμίσεις. Ὁ Θιέρσος, ὁ κατὰ τὰ ἔτη 1832-1834 λαβὼν διάφορα ὑπουργεῖα, εἶτα δὲ τῷ ἔτει 1836 καὶ 1840 πρωθυπουργὸς (ἐπὶ ὀλίγους μῆνας ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσι) διατελέσας, ἦτο ἀνὴρ πολιτικὸς συνετὸς καὶ ἱκανός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οὗτος παντάπασιν ἁγνὸς τὸν χαρακτῆρα. Ἀνῆκεν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν (imperialiste) καλουμένην ἐκείνην μερίδα τῶν θιασωτῶν τῆς νέας μοναρχίας, ἥτις εἰς τὴν Ἰουλιανὴν μοναρχίαν τῶν Ὀρλεανιδῶν ἐζήτει νὰ περιάπτῃ χροιὰν καὶ τάσεις τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος, ἰδίως ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης πολιτικῇ. Ἦτο δ' ὑπέρμαχος ὁ Θιέρσος τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν ἐν ᾧ μέτρῳ διὰ τούτων ἐξησφαλίζετο ἡ ἀρχὴ

εἰς τὴν πλειονοψηφίαν καὶ ἱκανοποιοῦντο αἱ ἀπαιτήσεις τῆς μετριόφρονος κοινῆς γνώμης. Καὶ ἡ περίφημος ἀρχὴ αὐτοῦ περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ συνταγματικοῦ βασιλέως, τοῦ ὀφείλοντος νὰ βασιλεύῃ καὶ νὰ μὴ κυβερνᾷ, εἶχε διὰ τὴν πολιτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θιέρσου χαρακτῆρα μᾶλλον ἀρνητικὸν χρησιμεύουσα κυρίως ὡς ἀντιπολιτευτικὸν ὅπλον ἐπιθέσεως κατὰ τῆς κυβερνώσης μερίδος, διότι ὁ ἀνὴρ ἦτο ἐπιτηδειότατος ἐν τῇ τακτικῇ τοῦ διεξάγειν τοὺς περὶ πλειονοψηφίας κομματικοὺς ἀγῶνας καὶ τοῦ ἀνατρέπειν κοινοβουλευτικῶς τὰς κυβερνήσεις. Εὐθύτερος τοῦ Θιέρσου κατὰ τὸν ἠθικὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἁγνοτέρων αἰσθημάτων καὶ ἐλατηρίων ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ ἐμφορούμενος ἦτο ὁ περίφημος Γκιζῶτος. Ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν *δογματικῶν* καὶ διὰ τοῦτο διαπρέπων μᾶλλον ἐν τῇ θεωρίᾳ ἢ ἐν τῇ πράξει, ὅσον ὡς ὑπουργὸς ἐν ταῖς διαφόροις κυβερνήσεσιν ἠγωνίσθη νὰ φανῇ ὠφέλιμος μεταρρυθμιστὴς εἰς τὸν ἐμπιστευθέντα αὐτῷ κλάδον τῆς ὑπηρεσίας, ἰδίως ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τοσοῦτον ὡς πρωθυπουργὸς (1847-48) ἐφάνη ἀτυχὴς καὶ συνέδεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς ἀνατρεψάσης τὸν θρόνον τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἀνατραπεὶς μετὰ τούτου διὰ παντὸς ἐκ τῆς ἐξουσίας. Ἐν γένει δὲ ἡ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν χορεία ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πιστὴ ἀπεικόνισις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ὅλης βασιλείας, ἦτο χορεία μετριοτήτων ἐνδόξων. Καὶ τοῦτο ἐκ περισσοῦ ἀπετέλει μέρος τοῦ ὅλου χαρακτῆρος τῆς ἱστορίας τοῦ Γαλλικοῦ κράτους καὶ ἔθνους κατὰ τὴν μεταβατικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1830-1848. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος δύναται νὰ εἰκονισθῇ δι' ὀλίγων ἐν τοῖς ἑξῆς: Πολίτης βασιλεὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων, κυβέρνησις κοινοβουλευτικὴ διεξαγομένη κατ' οὐσίαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὑπὸ τῆς τούτου «ἀναλλοιώτου διανοίας» ἐμπνεομένη, εὔκαμπτος καὶ δειλὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μετὰ Ναπολεοντίων τάσεων καὶ ἀξιώσεων, εἰρήνη ἐσωτερικὴ καὶ ἐλευθερία συνταγματικὴ μετὰ διηνεκῶν ταραχῶν καὶ στάσεων πολιτικῶν, ἐξοχότητες πολιτικαὶ ἐν τῇ κυβερνήσει ἄνευ οὐδεμιᾶς μεγαλοφυίας. Ἡ τοιαύτη κατάστασις, ἡ τὰ ἀσθενῆ, μικρὰ καὶ παρηκμακότα κράτη καὶ ἔθνη φέρουσα συνήθως εἰς μαρασμὸν καὶ διάλυσιν, δι' ἔθνος καὶ κράτος μέγα, οἷον ἦτο τὸ Γαλλικόν, ἦτο μεταβατικὴ περίοδος ἐγκυμονοῦσα νέας μεγάλας μεταβολὰς καὶ ἀνατροπάς.

Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος καὶ ἡ νομιμόφρων Βουρβωνικὴ μερίς. — Μεταβαίνοντες ἤδη ἐκ τῆς οὕτω γενικῶς σκιαγραφηθείσης καθόλου καταστάσεως εἰς τὰ καθέκαστα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐκτίθεμεν κατὰ πρῶτον τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ ἐναντίον τῶν τριῶν πολεμίων τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ συστήματι πολιτικῶν μερίδων. Ἡ πρώτη κινήσασα τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου πολιτικὴ μερὶς ἦτο αὐτὴ ἡ ὑπὸ τούτου καταβληθεῖσα τῆς ἀπολυταρχικῆς καὶ νομιμόφρονος μοναρχίας μερίς. Ἀλλ' ἡ μερὶς αὕτη, πρὶν νὰ προβῇ εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων, κατεδιώχθη ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς θριαμβευσάσης ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου, καὶ τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ὑπουργεῖον, τὸ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Dupont de l'Eure, οὗ μετεῖχον ὁ Λαφίτ, Γεράρδος, Μολέ, Γκιζῶτος, Βρολί, Λουί, Σεβαστιάνης, ὁ Καζιμὶρ Περιὲ καὶ ὁ Δυπέν, ἐπησχολήθη πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους 1830 μετὰ τῆς δίκης τῶν τελευταίων ὑπουργῶν τοῦ ἐκπεσόντος βασιλέως Καρόλου Ι' Πολινιάκ, Πεϋροννέ, Γερνὼν δὲ Ῥαμβὶλ καὶ Σαντελῶζ. Οὗτοι φεύγοντες εἶχον συλληφθῇ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, ἐν ταῖς τάξεσιν ἰδίως τῶν ἐργατῶν, ἀπῄτει τὴν ἄνευ δίκης διὰ θανάτου τιμωρίαν αὐτῶν. Καὶ ἐπειδή, ὡς εἰκός, ἡ κυβέρνησις ἠρνεῖτο νὰ προβῇ εἰς τοιοῦτον ἄδικον μέτρον ὑπισχνουμένη ἄλλως νὰ παραπέμψῃ εἰς δίκην τοὺς συλληφθέντας ὑπουργούς, στάσις σοβαρὰ ἐγένετο ἐν Παρισίοις τῇ 6/18 Ὀκτωβρ. καθ' ἣν οἱ στασιασταὶ ὥρμησαν εἰς τὸ φρούριον τῶν Βινσεννῶν, ἵνα προβῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου. Καὶ τὸ κίνημα μὲν τοῦτο ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἢ μᾶλλον ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν τῶν καταγγελλομένων. Τῇ 3/15 Δεκεμβρίου συνῆλθεν ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Λουξεμβούργου ἡ εἰς δικαστήριον ἔκτακτον μεταβληθεῖσα βουλὴ τῶν ὁμοτίμων (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 83) καὶ τῇ 9/21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατεδίκασεν αὐτούς, μετὰ γενναίαν καὶ εὔγλωττον ὑπὲρ τῶν κατηγορουμένων ἀπολογίαν τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ *Μαρτινιάκ*, εἰς ἰσόβιον εἱρκτήν, προσδιορίσασα ὡς φυλακὴν τὸ φρούριον Χάμ. Πᾶσαι αἱ θορυβώδεις διαδηλώσεις, δι' ὧν ὁ ὄχλος ἀπεπειράθη νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τοῦ δικαστηρίου τὴν εἰς θάνατον καταδίκην, ἀπέτυχον. Αὐτὸς ὁ Λαφαγέττος ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς, τῆς ἐκπροσωπούσης ἰδίως τὴν τάξιν τῶν φιλονόμων ἀστῶν, ἐβοήθησε τῇ κυβερνήσει πρὸς καταστολὴν τῶν ἀτάκτων κινημάτων καὶ ἡ τά-

ξις ἀποκατέστη ἀφοῦ 400 στασιασταὶ συλληφθέντες ἐφυλακίσθησαν.

Ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦτο οὐδόλως κατέβαλε τὸ φρόνημα καὶ τὸ θράσος τῶν νομιμοφρόνων. Καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας, νομίζοντες οὗτοι ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν κατὰ μικρὸν παρὰ τῷ λαῷ αὐξανομένην κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου δυσαρέσκειαν, προέβησαν εἰς διαδήλωσιν ὑπὲρ τῶν ἐκπεσόντων Βουρβώνων. Τῇ 2/14 Φεβρουαρίου 1831, τὴν ἐπέτειον τοῦ φόνου τοῦ δουκὸς Βερρύ, παρεσκεύασαν μεγαλοπρεπὲς μνημόσυνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ. Ἀλλ' ὁ ὄχλος ἐρεθισθεὶς ἐπὶ τῇ οὕτω παρασκευαζομένῃ διαδηλώσει εἰσώρμησε βιαίως εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐξελάσας τοὺς ἐνταῦθα συνηγμένους κορυφαίους τῶν νομιμοφρόνων κατέστρεψε πᾶν ὅ,τι εὗρε καὶ ἐποίησεν οὕτω ἀρχὴν στάσεως ἐν τῇ πόλει. Ὄχλος πολὺς ὥρμησε τότε, ὡς κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου (ἴδ. σελ. 57), κατὰ τοῦ μεγάρου τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων Δὲ Κελέν, ἀρχαίου φίλου τοῦ Καρόλου Ι', καὶ κατέστρεψε τελείως τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος, χωρὶς ἡ ἀστυνομία νὰ προβῇ ἐνεργητικῶς εἰς παρακώλυσιν τῶν γινομένων, τοῦθ' ὅπερ ἐμαρτύρει τὴν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ γινόμενα (1). Ἀλλὰ τὰ ἐν Παρισίοις γενόμενα δὲν ἠδύναντο νὰ καταβάλωσιν εὐχερῶς καὶ ὁλοσχερῶς τὴν δύναμιν τῶν Βουρβώνων ἐν τῇ λοιπῇ Γαλλίᾳ. Ἐν πάσῃ τῇ Γαλλίᾳ, ἀλλ' ἰδίως ἐν ταῖς νοτίαις χώραις καὶ ἐν τῇ Βανδέᾳ ὑπῆρχε μεγάλη μερὶς Γάλλων ἀφωσιωμένων εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καρόλου Ι', καὶ ἡ μερὶς αὕτη ἀπέβλεπε πάντοτε πρὸς τὸν μικρὸν Βουρβωνίδην Ἑρρῖκον τοῦ Σαμβὼρ ὡς πρὸς τὸν μόνον νόμιμον βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ ἦτο ἑτοίμη νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὸ πρῶτον σύνθημα τὸ διδόμενον ἀπὸ τοῦ Χόλυρουδ τῆς Ἀγγλίας, ἔνθα διέμενεν ὁ ἐκπεσὼν οἶκος. Ἐξ ἄλλου δὲ ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ μείζονα ἢ ὁ γηραιὸς Κάρολος καὶ ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας φιλοδοξίαν καὶ ἐπιχειρηματικότητα ἀνέπτυσσεν ἡ τοῦ Ἑρρίκου μήτηρ, ἡ γνωστὴ ἡμῖν (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 280) χήρα τοῦ

(1) Λέγεται ὅτι ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος διέταξε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀστυνομίας νὰ φροντίσῃ μόνον περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἀνακτόρων, συνιστῶν αὐτῷ οὕτω ἀδράνειαν ἀπέναντι τῶν κατὰ τῶν νομιμοφρόνων παρεκτροπῶν τοῦ ὄχλου. Τὸ ἐπιλήψιμον τῆς διαγωγῆς τοῦ βασιλέως κατεδείχθη μετ' ὀλίγον ὁπότε ὁ μαινόμενος ὄχλος διενοήθη νὰ ἐκβάλῃ ἐκ πάντων τῶν ἐν Παρισίοις ναῶν τοὺς σταυροὺς καὶ τὰ οἰκόσημα τῶν Βουρβώνων. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐχαρακτήρισε τὴν ἀπαίτησιν τοῦ λαοῦ ὡς ἀθῴαν, διέταξε δὲ νὰ ἐκβάλωσι καὶ ἐκ τῶν ἀνακτόρων αὐτῶν τὰ ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐν χρήσει οἰκόσημα τῶν Βουρβώνων, ἅτινα ἦσαν οἰκόσημα τοῦ ἰδίου αὐτοῦ οἴκου.

δουκὸς Βερρύ, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου Α' τῆς Νεαπόλεως Καρολῖνα. Ἐνθαρρυνομένη αὕτη ὑπὸ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ὀπαδῶν καὶ ὑπό τινων μοναρχικῶν αὐλῶν, ἰδίως ὑπὸ τῆς Ὁλλανδικῆς, χρήμασιν ὑποστηριζομένη μετέβη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1832 ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ὁλλανδίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ἐπεβιβάσθη ἐν Λιβόρνῳ ἐπὶ ἀτμοπλοίου, ἵνα μεταβῇ εἰς Μασσαλίαν, ἔνθα οἱ θιασῶται τῶν Βουρβώνων εἶχον παρασκευασθῇ πρὸς μέγα τι κίνημα. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα ἐγκαίρως εἶχε λάβει πάντα αὐτῆς τὰ μέτρα ἵνα καταπνίξῃ ἐν σπέρματι τὸ κίνημα. Τοῦτο δὲ μαθοῦσα καθ' ὁδὸν ἡ δούκισσα ἠναγκάσθη μὲν νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς Μασσαλίας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπεθαρρύνθη ἐν τῷ ἔργῳ. Ἀποβᾶσα κρυφίως εἰς μικράν τινα παραλίαν πόλιν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Πεδεμοντίου, ἐπειράθη ἐντεῦθεν ν' ἀνάψῃ τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ μὴ εὑροῦσα ὑποστήριξιν μηδεμίαν παρὰ τοῖς κατοίκοις ἠναγκάσθη ἐν μέσῳ πολλῶν κινδύνων, βαδίζουσα πολλάκις πεζῇ δι' ὀρέων καὶ χαραδρῶν, νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ἀλλ' ἐνταῦθα λαβοῦσα ἐνθαρρυντικὰς ἐπιστολὰς παρὰ τῶν ἐν Γαλλίᾳ φίλων ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἑστίαν αὐτὴν τῶν βασιλοφρόνων, εἰς τὴν πιστὴν Βανδέαν. Ἀξιοθαύμαστος ἀληθῶς ἡ τόλμη καὶ ἡ καρτερία τῆς δουκίσσης ὁπότε ἀπὸ τῆς ἐσχάτης νοτιανατολικῆς γωνίας τῆς Γαλλίας διηυθύνετο εἰς τὴν ἐσχάτην βορειοδυτικὴν διελαύνουσα μακροτάτην ὁδὸν καὶ μεταβαίνουσα ἀπὸ πύργου εἰς πύργον ἑωσοῦ εὑρέθη ἐν Βανδέᾳ ἐν μέσῳ τῶν πιστῶν στρατιωτῶν τοῦ ἀγῶνος αὐτῆς. Οἱ γενναῖοι Βανδαῖοι χωρικοὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως ἤδη τῆς Καρολίνης εἶχον λάβει τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς λευκῆς σημαίας ἀγόμενοι ὑπὸ τῶν Εὐγενῶν τοῦ τόπου καὶ ὑπὸ τὸ ἱστορικὸν πλέον καταστὰν ὄνομα Chouans(1) διεξῆγον τὸν μικρὸν αὐτῶν πόλεμον κατὰ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ἀλλ' ὁ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας ταχέως κατέστειλε τὰς ταραχὰς ταύτας, καὶ ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου (1832) ἀποκατεστάθη ἡ ἡσυχία ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, μόνον δὲ ἐν τῷ πύργῳ Pennissière de la Cour ἀνθίσταντο ἐπὶ μακρότερον χρόνον πεισματωδέστατα οἱ τελευταῖοι ἀγωνισταί, καὶ οἱ κυβερνητικοὶ στρατιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ καύσωσι τὸν πύργον τοῦ-

(1) Οὕτω ἐκαλοῦντο ἐπὶ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ βασιλόφρονες πολεμισταὶ τῆς Βρεττάνης οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς βασιλείας κατὰ τῆς ἐν Παρισίοις ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, λαβόντες τὸ ὄνομα ἔκ τινος ἀρχηγοῦ αὐτῶν.

τον διὰ νὰ καταπνίξωσιν ἐντελῶς τὴν στάσιν. Ἐν τῷ πύργῳ δὲ ὑπετίθετο ὅτι εὑρίσκετο ἡ Καρολῖνα. Καὶ νῦν οἱ θιασῶται τῆς μερίδος διέδωκαν ἐπίτηδες ὅτι ἡ δούκισσα ἐκάη μετὰ τοῦ πύργου, ἵνα παύσωσι πᾶσαν καταδίωξιν. Ἡ θέσις τῆς ἀτυχοῦς ταύτης πριγκιπίσσης ζωηρῶς ἠνώχλει τοὺς κορυφαίους τοῦ νομιμόφρονος κόμματος καὶ ὁ γηραιὸς Σατωβριάνδος εἶχε πρότερον ἔτι γράψει αὐτῇ ἐξορκίζων αὐτὴν νὰ καταλίπῃ τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας, ἵνα μὴ δωρεὰν ἐκτίθηται εἰς δεινὰς περιπετείας. Ἡ δὲ Καρολῖνα μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐν Βανδέᾳ κινήματος ἔφευγεν ἀπὸ πύργου εἰς πύργον ζητοῦσα κρησφύγετον ἀσφαλὲς ἑωσοῦ ἔφθασεν εἰς Νάντην, ὁπόθεν ἐζήτει νὰ μεταβῇ κρυφίως εἰς Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἡ ἀστυνομία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου οὐδαμῶς πιστεύουσα εἰς τὰς περὶ καύσεως φήμας πρὸ πολλοῦ παρηκολούθει τὰ ἴχνη τῆς δουκίσσης, τέλος δὲ ὅτε ἡ ἀτυχὴς γυνὴ ἔφθασεν εἰς Νάντην, συνελήφθη προδοθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀνθρώπων. Ἡ κυβέρνησις διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν, ὅστις ἦτο τότε ὁ Θιέρσος, εἶχεν ὑποσχεθῇ ἀμοιβὴν 500 χιλιάδων φράγκων διὰ τὴν σύλληψιν τῆς δουκίσσης. Τοῦτο ἦτο ἱκανῶς δελεαστικὸν διὰ τὸν τέως ἔμπιστον ἀκόλουθον τῆς Καρολίνης Γερμανὸν Ἰουδαῖον Deutz, εἰς ὃν αὕτη ἐνεπίστευε πάντα τὰ μυστικὰ αὐτῆς. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἀμοιβῆς ἐφανέρωσε τῷ ὑπουργείῳ τὸ ἐν Νάντῃ κρησφύγετον τῆς Καρολίνης, μετ' ὀλίγον δ' ὁ οἶκος, ἐν ᾧ ἐκρύπτετο αὕτη, περιεζώσθη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ἀνηρευνήθησαν πάντα τὰ ἔνδον αὐτοῦ. Τέλος δὲ εὑρέθη κατὰ τρόπον ἀπροσδόκητον (1) ἡ Καρολῖνα καὶ συλληφθεῖσα ἀπήχθη εἰς τὸ φρούριον Βλαΰ, ἀφοῦ ὁ συνοδὸς αὐτῆς στρατηγὸς Βουρμών, ὁ ἀπ' ἀρχῆς τῆς εἰς Γαλλίαν στρατείας συνο-

(1) Ἡ εὕρεσις αὕτη ἐγένετο ὡς ἑξῆς. Ἀφοῦ ἡ οἰκία περιεζώσθη ὑπὸ ἐνόπλου δυνάμεως καὶ ἠρευνήθησαν πάντα τὰ ἔνδον, οὐδὲν ἄλλο εὑρέθη ἐν τῇ κενῇ οἰκίᾳ ἐνδεικτικὸν τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως τῆς Καρολίνης ἢ τράπεζά τις ἔν τινι δωματίῳ πλήρης ἐδεσμάτων καί τις ἀτελείωτος ἐπιστολὴ ὑπὸ τῆς δουκίσσης γεγραμμένη. Ἐκ τῶν ἐνδείξεων τούτων πειθόμενοι οἱ ζητοῦντες ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ εὑρίσκετο κεκρυμμένη ἡ δούκισσα ἔθηκαν ἐν πᾶσι τοῖς θαλάμοις φρουρούς. Ἔν τινι δὲ τῶν θαλάμων τούτων δύο φρουροὶ μὴ ὑποφέροντες τὸ ψῦχος ἀνῆψαν πῦρ ἐν τῇ καμίνῳ τῇ τοποθετημένῃ ἐν τῷ θαλάμῳ. Ἀλλ' ὄπισθεν τῆς καμίνου ἀκριβῶς, ἐντὸς τοῦ τοίχου, εὑρίσκετο στενός τις χῶρος ἢ κρυπτήριον χωριζόμενον ἀπὸ τῆς καμίνου διὰ λεπτοτάτου διαφράγματος, ἐν τούτῳ δὲ τῷ στενῷ χώρῳ ἦτο κεκρυμμένη ἡ Καρολῖνα μετὰ μιᾶς ἀκολούθου καὶ δύο ἄλλων ἀνδρῶν. Μὴ δυνάμενοι λοιπὸν οὗτοι νὰ ὑπομένωσιν ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ τόπῳ τὸν ἐκ τοῦ πυρὸς τῆς καμίνου καύσωνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἄκοντες καὶ συνελήφθησαν, ἀφοῦ ἐπὶ 20 ὁλοκλήρους ὥρας ἐβασανίσθησαν ἐν τῇ εἱρκτῇ ἐκείνῃ.

δουκὸς Βερρύ, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου Α΄ τῆς Νεαπόλεως Καρολῖνα. Ἐνθαρρυνομένη αὕτη ὑπὸ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ὀπαδῶν καὶ ὑπό τινων μοναρχικῶν αὐλῶν, ἰδίως ὑπὸ τῆς Ὁλλανδικῆς, χρήμασιν ὑποστηριζομένη μετέβη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1832 ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ὁλλανδίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ἐπεβιβάσθη ἐν Λιβόρνῳ ἐπὶ ἀτμοπλοίου, ἵνα μεταβῇ εἰς Μασσαλίαν, ἔνθα οἱ θιασῶται τῶν Βουρβώνων εἶχον παρασκευασθῆ πρὸς μέγα τι κίνημα. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα ἐγκαίρως εἶχε λάβει πάντα αὐτῆς τὰ μέτρα ἵνα καταπνίξῃ ἐν σπέρματι τὸ κίνημα. Τοῦτο δὲ μαθοῦσα καθ' ὁδὸν ἡ δούκισσα ἠναγκάσθη μὲν νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς Μασσαλίας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπεθαρρύνθη ἐν τῷ ἔργῳ. Ἀποβᾶσα κρυφίως εἰς μικράν τινα παραλίαν πόλιν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Πεδεμοντίου, ἐπειράθη ἐντεῦθεν ν' ἀνάψῃ τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ μὴ εὑροῦσα ὑποστήριξιν μηδεμίαν παρὰ τοῖς κατοίκοις ἠναγκάσθη ἐν μέσῳ πολλῶν κινδύνων, βαδίζουσα πολλάκις πεζῇ δι' ὀρέων καὶ χαραδρῶν, νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ἀλλ' ἐνταῦθα λαβοῦσα ἐνθαρρυντικὰς ἐπιστολὰς παρὰ τῶν ἐν Γαλλίᾳ φίλων ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἑστίαν αὐτὴν τῶν βασιλοφρόνων, εἰς τὴν πιστὴν Βανδέαν. Ἀξιοθαύμαστος ἀληθῶς ἡ τόλμη καὶ ἡ καρτερία τῆς δουκίσσης ὁπότε ἀπὸ τῆς ἐσχάτης νοτιανατολικῆς γωνίας τῆς Γαλλίας διηυθύνετο εἰς τὴν ἐσχάτην βορειοδυτικὴν διελαύνουσα μακροτάτην ὁδὸν καὶ μεταβαίνουσα ἀπὸ πύργου εἰς πύργον ἑωσοῦ εὑρέθη ἐν Βανδέᾳ ἐν μέσῳ τῶν πιστῶν στρατιωτῶν τοῦ ἀγῶνος αὐτῆς. Οἱ γενναῖοι Βανδαῖοι χωρικοὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως ἤδη τῆς Καρολίνης εἶχον λάβει τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς λευκῆς σημαίας ἀγόμενοι ὑπὸ τῶν Εὐγενῶν τοῦ τόπου καὶ ὑπὸ τὸ ἱστορικὸν πλέον καταστὰν ὄνομα Chouans(1) διεξῆγον τὸν μικρὸν αὐτῶν πόλεμον κατὰ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ἀλλ' ὁ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας ταχέως κατέστειλε τὰς ταραχὰς ταύτας, καὶ ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου (1832) ἀποκατεστάθη ἡ ἡσυχία ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, μόνον δὲ ἐν τῷ πύργῳ Pennissière de la Cour ἀνθίσταντο ἐπὶ μακρότερον χρόνον πεισματωδέστατα οἱ τελευταῖοι ἀγωνισταί, καὶ οἱ κυβερνητικοὶ στρατιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ καύσωσι τὸν πύργον τοῦ-

(1) Οὕτω ἐκαλοῦντο ἐπὶ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ βασιλόφρονες πολεμισταὶ τῆς Βρεττάνης οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς βασιλείας κατὰ τῆς ἐν Παρισίοις ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, λαβόντες τὸ ὄνομα ἔκ τινος ἀρχηγοῦ αὐτῶν.

τον διὰ νὰ καταπνίξωσιν ἐντελῶς τὴν στάσιν. Ἐν τῷ πύργῳ δὲ ὑπετίθετο ὅτι εὑρίσκετο ἡ Καρολῖνα. Καὶ νῦν οἱ θιασῶται τῆς μερίδος διέδωκαν ἐπίτηδες ὅτι ἡ δούκισσα ἐκάη μετὰ τοῦ πύργου, ἵνα παύσωσι πᾶσαν καταδίωξιν. Ἡ θέσις τῆς ἀτυχοῦς ταύτης πριγκιπίσσης ζωηρῶς ἠνώχλει τοὺς κορυφαίους τοῦ νομιμόφρονος κόμματος καὶ ὁ γηραιὸς Σατωβριάνδος εἶχε πρότερον ἔτι γράψει αὐτῇ ἐξορκίζων αὐτὴν νὰ καταλίπῃ τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας, ἵνα μὴ δωρεὰν ἐκτίθηται εἰς δεινὰς περιπετείας. Ἡ δὲ Καρολῖνα μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐν Βανδέᾳ κινήματος ἔφευγεν ἀπὸ πύργου εἰς πύργον ζητοῦσα κρησφύγετον ἀσφαλὲς ἑωσοῦ ἔφθασεν εἰς Νάντην, ὁπόθεν ἐζήτει νὰ μεταβῇ κρυφίως εἰς Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἡ ἀστυνομία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου οὐδαμῶς πιστεύουσα εἰς τὰς περὶ καύσεως φήμας πρὸ πολλοῦ παρηκολούθει τὰ ἴχνη τῆς δουκίσσης, τέλος δὲ ὅτε ἡ ἀτυχὴς γυνὴ ἔφθασεν εἰς Νάντην, συνελήφθη προδοθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀνθρώπων. Ἡ κυβέρνησις διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν, ὅστις ἦτο τότε ὁ Θιέρσος, εἶχεν ὑποσχεθῇ ἀμοιβὴν 500 χιλιάδων φράγκων διὰ τὴν σύλληψιν τῆς δουκίσσης. Τοῦτο ἦτο ἱκανῶς δελεαστικὸν διὰ τὸν τέως ἔμπιστον ἀκόλουθον τῆς Καρολίνης Γερμανὸν Ἰουδαῖον Deutz, εἰς ὃν αὕτη ἐνεπίστευε πάντα τὰ μυστικὰ αὐτῆς. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἀμοιβῆς ἐφανέρωσε τῷ ὑπουργείῳ τὸ ἐν Νάντῃ κρησφύγετον τῆς Καρολίνης, μετ' ὀλίγον δ' ὁ οἶκος, ἐν ᾧ ἐκρύπτετο αὕτη, περιεζώσθη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ἀνηρευνήθησαν πάντα τὰ ἔνδον αὐτοῦ. Τέλος δὲ εὑρέθη κατὰ τρόπον ἀπροσδόκητον (1) ἡ Καρολῖνα καὶ συλληφθεῖσα ἀπήχθη εἰς τὸ φρούριον Βλαύ, ἀφοῦ ὁ συνοδὸς αὐτῆς στρατηγὸς Βουρμὼν, ὁ ἀπ' ἀρχῆς τῆς εἰς Γαλλίαν στρατείας συνο-

(1) Ἡ εὕρεσις αὕτη ἐγένετο ὡς ἑξῆς. Ἀφοῦ ἡ οἰκία περιεζώσθη ὑπὸ ἐνόπλου δυνάμεως καὶ ἠρευνήθησαν πάντα τὰ ἔνδον, οὐδὲν ἄλλο εὑρέθη ἐν τῇ κενῇ οἰκίᾳ ἐνδεικτικὸν τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως τῆς Καρολίνης ἢ τράπεζά τις ἔν τινι δωματίῳ πλήρης ἐδεσμάτων καί τις ἀτελείωτος ἐπιστολὴ ὑπὸ τῆς δουκίσσης γεγραμμένη. Ἐκ τῶν ἐνδείξεων τούτων πειθόμενοι οἱ ζητοῦντες ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ εὑρίσκετο κεκρυμμένη ἡ δούκισσα ἔθηκαν ἐν πᾶσι τοῖς θαλάμοις φρουρούς. Ἔν τινι δὲ τῶν θαλάμων τούτων δύο φρουροὶ μὴ ὑποφέροντες τὸ ψῦχος ἀνῆψαν πῦρ ἐν τῇ καμίνῳ τῇ τοποθετημένῃ ἐν τῷ θαλάμῳ. Ἀλλ' ὄπισθεν τῆς καμίνου ἀκριβῶς, ἐντὸς τοῦ τοίχου, εὑρίσκετο στενός τις χῶρος ἢ κρυπτήριον χωριζόμενον ἀπὸ τῆς καμίνου διὰ λεπτοτάτου διαφράγματος, ἐν τούτῳ δὲ τῷ στενῷ χώρῳ ἦτο κεκρυμμένη ἡ Καρολῖνα μετὰ μιᾶς ἀκολούθου καὶ δύο ἄλλων ἀνδρῶν. Μὴ δυνάμενοι λοιπὸν οὗτοι νὰ ὑπομένωσιν ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ τόπῳ τὸν ἐκ τοῦ πυρὸς τῆς καμίνου καύσωνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἄκοντες καὶ συνελήφθησαν, ἀφοῦ ἐπὶ 20 ὁλοκλήρους ὥρας ἐβασανίσθησαν ἐν τῇ εἱρκτῇ ἐκείνῃ.

δεύων αὐτήν, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Διὰ τῆς συλλήψεως τῆς δουκίσσης Βερρὺ συνεπληροῦτο στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ἡ ἀποτυχία τοῦ ἀγῶνος τῶν νομιμοφρόνων. Ἀλλ' ἠθικῶς τὰ γενόμενα οὐ μόνον τὸ φρόνημα τούτων δὲν κατέβαλον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν παρεῖχον χαρακτῆρα ὁπωσοῦν τραγικὸν ἐμπνέοντα συμπάθειαν τοῖς πολλοῖς, καὶ αἱ περιπέτειαι αὐταὶ τῆς Καρολίνης ἀποτελοῦσαι εἶδός τι ἡρωισμοῦ ἀναμίκτου μετὰ μαρτυρίου περιέβαλλον τὸ πρόσωπον αὐτῆς δι' αἴγλης ῥωμαντισμοῦ κινοῦντος τὸν θαυμασμὸν τῶν εὐαισθήτων Γάλλων. Αὐτὸς ὁ Σατωβριάνδος ἔγραφεν ἐπιστολὰς πρὸς τὴν εὐγενῆ αἰχμάλωτον πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ παριστῶσας αὐτὴν ὡς εὐγενῆ μάρτυρα ὑφισταμένην τοσαῦτα μαρτύρια ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δικαίων τοῦ τέκνου αὐτῆς. Φῆμαι δὲ διαδιδόμεναι περὶ τῆς ἀσθενείας τῆς αἰχμαλώτου καὶ περὶ τῆς δῆθεν δηλητηριάσεως αὐτῆς ἐνεργείᾳ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου συνεκίνουν πολλοὺς διὰ τὰ παθήματα αὐτῆς. Ἀλλὰ νέον γεγονὸς ἀποκαλύπτον ἀγνώστους περιπετείας τῆς δουκίσσης οὐ μόνον τὴν ῥωμαντικὴν ταύτην γοητείαν ἀφεῖλεν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς ἡρωίδος καὶ μάρτυρος, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἐξεφαύλισε, τοὐλάχιστον παροδικῶς, τὸν ἀγῶνα τῶν νομιμοφρόνων. Ὁ ἐπίσημος «Μηνύτωρ» τῆς 10/22 Φεβρουαρίου ἀνήγγειλε πρὸς ἔκπληξιν τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους ὅτι ἡ δούκισσα Βερρὺ εἶχεν ἐξομολογηθῆ τῷ διοικητῇ τῆς Βλαὺ ὅτι κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ διαμονὴν αὐτῆς εἶχε συνάψει μυστικῶς νέον γάμον καὶ ὅτι ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη εἶχε κατατεθῆ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ κράτους· μετ' ὀλίγον δὲ ἐγνώσθη ὅτι ἡ δούκισσα ἦτο ἔγκυος. Ἐννοεῖται ὁποίαν ἐντύπωσιν ἰσχυρὰν ἐνεποίησαν εἰς τὴν Γαλλικὴν κοινωνίαν αἱ ἀποκαλύψεις αὗται καὶ πόσον ἠθικῶς ἠμαύρωσαν τὸ ὄνομα τῆς δουκίσσης καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Ἐν τούτοις αἴσθημά τι συμπαθείας ὑπὲρ τῆς δυστυχοῦς Καρολίνης ἐξεδηλώθη μετ' ὀλίγον παρὰ πολλοῖς πρὸς μεγίστην ἠθικὴν ζημίαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὅτε διεδόθη ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος, καίπερ γινώσκων πρότερον ὅτι ἡ δούκισσα ἦτο ἔγγυος, προσεποιήθη ὅτι οὐδὲν ἐγίνωσκεν ἑωσοῦ ἐπειθανάγκασε τὴν ἀτυχῆ γυναῖκα νὰ προβῇ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνακοίνωσιν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐχαρακτήρισε τὴν τοιαύτην διαγωγὴν ὡς ἀναξίαν τῆς Γαλλικῆς τιμιότητος, ἅπας δ' ὁ ἀνεξάρτητος τύπος καὶ αἱ δημοκρατικαὶ ἐφημερίδες ἐχαρακτήρισαν τὴν πρᾶξιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ὡς ἔργον ἀγενὲς καὶ παρέστησαν τοῦτον ἀποπειρώμενον ἵνα δι' ἠθικοῦ στιγματισμοῦ γυναικὸς ἀτυ-

χοῦς καὶ ἀδυνάτου καὶ μέλους τῆς οἰκογενείας τῆς βασιλικῆς καταπολεμήσῃ πολιτικὸν ἀνταγωνιστὴν καὶ στερεώσῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τὰ ἐκτεθέντα γεγονότα ἐμείωσαν πολύ, ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς, τὴν δύναμιν τῶν νομιμοφρόνων καὶ ἀπεσόβησαν τὸν ἐκ τούτων ἀπειλοῦντα κίνδυνον τὸν θρόνον τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου.

Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος καὶ οἱ δημοκρατικοί. — Πολὺ σπουδαιότεροι τῶν νομιμοφρόνων καὶ δεινότεροι πολέμιοι τοῦ θρόνου ἦσαν οἱ δημοκρατικοί. Ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις τοσοῦτον ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καθίστατο ἰσχυρὰ καὶ ἐπίφοβος, ὅσον πλὴν τῶν *κατ' ἀρχὴν* δημοκρατικῶν περιελάμβανε πάντας τοὺς θιασώτας τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, ὧν ὁ ἀριθμός, δι' οὓς θέλομεν ἀναφέρει περαιτέρω λόγους, ηὐξάνετο ὁσημέραι. Πολλοὶ τῶν φιλελευθέρων, καὶ αὐτὸς ὁ Λαφαγέττος, εἶχον στέρξει καὶ εἶχον ὑποστηρίξει μάλιστα τὴν ἀνάρρησιν τοῦ «πολίτου βασιλέως» ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι ὅτι ῥιζικαὶ ὑπὸ δημοκρατικὴν ἔννοιαν μεταβολαὶ καὶ μεταρρυθμίσεις φιλελεύθεροι ἔμελλον νὰ ἐπενεχθῶσιν εἰς τὸ καθεστὼς τῆς πολιτείας. Ἀλλ' αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐγένοντο μόλις τὸ δεύτερον ἔτος μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ γενόμεναι οὐδαμῶς ἐπήρκεσαν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν φιλελευθέρων. Αἱ μεταρρυθμίσεις αἱ γενόμεναι κατ' εἰσήγησιν τοῦ πρωθυπουργοῦ Καζιμὶρ Περιὲ (3/15 Αὐγούστου 1831) συνίσταντο κατὰ τύπον εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ἐπὶ 70 χιλιάδων πολιτῶν, οἵτινες προσετίθεντο ὡς νέοι ἐκλογεῖς εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ἀριθμὸν τῶν ἐκλογέων, ἀνερχομένων εἰς 95 χιλιάδας. Ἄλλη μεταρρύθμισις γενομένη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Καζιμὶρ Περιὲ ἦτο ἡ κατάργησις τοῦ κληρονομικοῦ τῶν ὁμοτίμων καὶ ὁ διορισμὸς νέων ὁμοτίμων. Ἀλλ' οὔτε αἱ μικραὶ αὗται μεταρρυθμίσεις οὔτε ἡ τὸ αὐτὸ ἔτος (1831) γενομένη διάλυσις τῆς συντηρητικῆς θεωρουμένης βουλῆς καὶ ἡ κατὰ τὸν νέον ἐκλογικὸν νόμον γενομένη ἐκλογὴ νέας βουλῆς ἱκανοποίησαν τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἄκρων φιλελευθέρων. Οὗτοι ἦσαν δυσηρεστημένοι ἐκ περισσοῦ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως, ἣν κατηγόρουν ὡς προδοῦσαν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας ἐν Ἰταλίᾳ, Βελγίῳ, Πολωνίᾳ καὶ ὡς ἐξαπατήσασαν τοὺς Πολωνούς. Ὁ τρόπος, δι' οὗ ὁ Σεβαστιάνης ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ἀνήγγειλε τῇ βουλῇ (4/16 Σεπτεμβρίου) τὴν πτῶσιν τῆς Βαρσοβίας, προσθείς: «ἡ ἡσυχία βασιλεύει ἐν Βαρσοβίᾳ», κατεκρίθη σφοδρότατα

ὑπὸ τῶν ἄκρων φιλελευθέρων, ὧν ἡ τάξις ἐνισχύθη σπουδαίως ἀφότου ἄνδρες τῆς μετριοπαθοῦς φιλελευθέρας μερίδος, ὁ Dupont de l'Eure, Ὀδιλλὼν Βαρρώ, Μελιδού, Λαφὶτ ἀποχωρήσαντες τῆς ὑπηρεσίας τῆς κυβερνήσεως εἶχον λάβει θέσιν ἀντιπολιτευτικὴν ἀπέναντι ταύτης (τῷ 1831). Ὁ Λαφαγέττος εἶχεν ἐπίσης παραιτηθῆ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1830 ἀπὸ τῆς ἀρχηγίας τῆς ἐθνοφυλακῆς καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν ταύτην εἶχε διαλυθῆ τὸ λίαν δημοτικὸν ἐν Παρισίοις πυροβολικὸν τῆς ἐθνοφυλακῆς. Τὴν δ' οὕτω ἐνισχυομένην φιλελευθέραν ταύτην ἀντιπολίτευσιν ἔτι μᾶλλον ἐνίσχυσεν ἡ πολυάριθμος φάλαγξ τῶν προσφύγων Πολωνῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὧν αἱ συμπάθειαι ἦσαν φυσικῶς ὑπὲρ τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ οἵτινες διὰ τῶν δημοσιεύσεων αὐτῶν περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐν Πολωνίᾳ, περὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐνθαρρύνσεως τῶν ἐπαναστατῶν καὶ περὶ τῶν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας δοθεισῶν καὶ μὴ τηρηθεισῶν ὑποσχέσεων (1) ἐξέθετον σφόδρα τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ προσέβαλλον τὴν ἠθικὴν γοητείαν αὐτῆς. Καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ πλήθους ἐν Παρισίοις ἰδίως εἶχε προκαλέσει πολλὰς ταραχάς. Καὶ κατεβάλλοντο μὲν αὗται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων ἀσυνήθης ἀθώωσις τῶν συλλαμβανομένων ὡς ἐνόχων ἔτι μᾶλλον ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στάσεων. Ἐξ ἄλλου ἡ κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κοινοβουλευτικὴ ἀντιπολιτεία τοσοῦτον ἐντὸς σμικροῦ ἀνεπτύχθη ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν ἄκρων φιλελευθέρων, ὥστε, ὁπότε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καζιμὶρ Περιὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν τούτου θέσιν ἐκάλεσε τὸν Μονταλιβέ, 41 βουλευταὶ τῆς μερίδος ταύτης, οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν τέως θιασωτῶν τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας καὶ ὑπουργῶν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, Λαφίτ, Λαφαγέττος, Dupont de l'Eure, Ὀδιλλὼν Βαρρώ, Μωγιώ, Λαμάρκ, Γαρνιὲ Παζέ, Ἀραγώ, συνελθόντες παρὰ τῷ Λαφὶτ (10/22 Μαΐου 1832) συνέταξαν ἔκθεσιν προωρισμένην εἰς δη·

(1) Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς βουλῆς, καθ' ἣν ὁ Σεβαστιάνης ἤγγελλεν ὅτι «ἡ ἡσυχία βασιλεύει ἐν Βαρσοβίᾳ», ὁ Λαφαγέττος παρουσίασεν ἐπιστολὴν τῶν ἐν Παρισίοις Πολωνῶν πρακτόρων, ἐν ᾗ ἔγραφον οὗτοι: «Κηρύττομεν ὅτι ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν προσεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ πέμψωμεν ταχυδρόμον εἰς Βαρσοβίαν, τὰς δαπάνας τοῦ ὁποίου ἐπλήρωσεν αὐτός. Ὁ σκοπὸς τῆς ταχυδρομικῆς ταύτης ἀποστολῆς ἦτο, καθὰ διεβεβαίωσεν ἡμᾶς ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ὁ κόμης Σεβαστιάνης, νὰ πείσῃ τὴν ἡμετέραν κυβέρνησιν νὰ ἀντίσχῃ ἐπὶ δύο ἔτι μῆνας, διότι αἱ διαπραγματεύσεις τοσοῦτον ἀπῄτουν χρόνον».

μοσίευσιν περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ κράτους, ἐν ᾗ σφοδρῶς κατεκρίνετο ἡ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως, ἥ τε ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερική, καὶ κατεδικάζετο πρὸ πάντων ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ μετὰ τῆς πολλῆς σπατάλης καὶ τῶν βαρέων φόρων τῶν καταπιεζόντων ἰδίως τὴν τάξιν τῶν ἐργατῶν. Ὁποίαν ἐντύπωσιν ἐνεποίουν εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην αἱ τοιαῦται διαδηλώσεις τῆς ἀντιπολιτείας ἀπεδείχθη μετ' ὀλίγον ἐν τῇ κηδείᾳ τοῦ ἀπὸ τῆς χολέρας (1) ἀποθανόντος στρατηγοῦ Λαμὰρκ (20/1 Ἰουνίου), ὅστις ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου εἶχεν ὑπογράψει τὴν μνημονευθεῖσαν ἔκθεσιν. Ἡ κηδεία τοῦ Λαμὰρκ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὡς ἡ τοῦ στρατηγοῦ Φοᾶ ἐπὶ τοῦ Καρόλου Ι' (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 419), ἀφορμὴ καὶ ἀντικείμενον μεγίστης καὶ ἐπιβλητικωτάτης διαδηλώσεως. Διακόσιαι χιλιάδες πενθηφορούντων πολιτῶν παρηκολούθησαν ταύτην ὑπὸ ῥαγδαίαν βροχήν. Τὴν νεκροφόρον ἄμαξαν ἔσυρον 150 φοιτηταὶ καὶ ἀπόμαχοι στρατιωτικοὶ καὶ ἀγωνισταὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου ἐκ τῶν φερόντων τὰ ἀριστεῖα τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου. Τὰς ταινίας τοῦ φερέτρου ἐκράτουν ὁ Λαφαγέττος, ὁ Λαφίτ, ὁ στρατάρχης Κλωζὲλ καὶ ὁ Μωγέν. Παρηκολούθουν δὲ τὸ φέρετρον τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπολέοντος, οἱ πολιτικοὶ πρόσφυγες, οἵ τε ἐκ Πολωνίας καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων χωρῶν, μετὰ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν σημαιῶν, ἡ ἐθνοφυλακή, οἱ ἀπόμαχοι, διάφοροι συντεχνίαι τῶν ἐργατῶν, τὰ μέλη τῆς ἑταιρείας «Ὁ φίλος τοῦ λαοῦ» καὶ πλείονες τῶν πεντακισχιλίων σπουδαστῶν. Ἡ κηδεία ἐγένετο ἐν τάξει, αὐτοῦ τοῦ Λαφαγέττου ἀποτρέποντος τὸ πλῆθος ἀπὸ παρεκτροπῶν δυναμένων νὰ κηλιδώσωσι τὸ μεγαλεῖον τῆς ἡμέρας. Οὐχ ἧττον σπουδαῖαι ἐξερράγησαν ταραχαί. Ἡ ἐρυθρὰ σημαία ὑψώθη, αἱ φωναί: «Κάτω ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Ζήτω ἡ δημοκρατία!» ἤχουν πολλαχόθεν, ὁδοφράγματα ἠγέρθησαν ἐν τοῖς προαστείοις καὶ 40 χιλ. στρατιωτῶν βοηθουμένων καὶ ὑπὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς (ἥτις ἀπεδοκίμασε τὰ γενόμενα) ἐκινήθησαν κατὰ τῶν ἀνταρτῶν. Ἐπὶ διήμερον

(1) Ἡ χολέρα, ἥτις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐνσκήψει ἐν Ῥωσσίᾳ (ἴδ. σ. 107 καὶ 119) διεδόθη τῷ 1832 εἰς πλείστας Εὐρωπαϊκὰς χώρας μεγάλην ποιοῦσα θραῦσιν. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Παρισίοις (ἔνθα ἐνέσκηψε τὸν Μάρτιον τοῦ 1832) πλῆθος ἀνθρώπων ἀπέθανον ἐκ τῆς νόσου ταύτης, πλεῖστοι δ' ἦσαν οἱ φεύγοντες ἐκ τῆς πρωτευούσης. Ἐκ τῶν βουλευτῶν μόνον τοσοῦτοι ἦσαν οἱ φυγόντες, ὥστε ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν περιωρίσθη εἰς 35. Ὑπὸ χολέρας προσβληθεὶς ἀπέθανε καὶ ὁ Καζιμὶρ Περιέ.

τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἐγένετο θέατρον μάχης· καὶ τέλος διὰ ῥοκετῶν καὶ διὰ λογχῶν ἀποκατεστάθη ἡ τάξις. Ἀλλὰ τὴν νίκην τῆς κυβερνήσεως ἠκολούθησε σύστημα ἀντιδράσεως ἰσχυρᾶς. Ἐν Παρισίοις, ἀφοῦ ἔπαυσε πᾶσα ἀντίστασις, ἐκηρύχθη ὁ στρατιωτικὸς νόμος, πλεῖστοι ὕποπτοι συνελήφθησαν, ἡ ἐθνοφυλακὴ τοῦ πυροβολικοῦ κατηργήθη, ἡ πολυτεχνικὴ σχολή, τῆς ὁποίας οἱ μαθηταὶ μετέσχον τῆς διαδηλώσεως, διελύθη, συνελήφθησαν δὲ κατὰ παράδοξον τρόπον, πλὴν τῶν δημοκρατικῶν, καὶ οἱ κορυφαῖοι τῆς νομιμόφρονος μερίδος, ἐν οἷς καὶ ὁ Σατωβριάνδος, πολλοὶ δὲ διευθυνταὶ ἐφημερίδων καταδιωχθέντες ἐσώθησαν διὰ φυγῆς. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐν ᾗ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν διηύθυνεν ὁ Θιέρσος, διὰ τῶν τοιούτων αὐτῆς μέτρων ἔπαθεν ἧτταν ἠθικὴν δεινήν. Ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐκηρύχθη κατὰ τῶν μέτρων τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος ἠκύρωσε πάσας τὰς διαρκοῦντος τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου ὑπὸ τῶν στρατοδικείων ἐκδοθείσας ἀποφάσεις, ἀπελύθη δὲ καὶ ὁ Σατωβριάνδος. Ταῦτα ἔπεισαν τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον νὰ ἄρῃ τὸν στρατιωτικὸν νόμον· ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη οὐδαμῶς ηὔξησε τὴν δημοτικότητα αὐτοῦ, ἡ δὲ μετ' ὀλίγον τελεσθεῖσα ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς 16/28 Ἰουλίου, ὑπὸ τὴν ἐπίσημον βασιλικὴν αὐτῆς ἰδιότητα ἦτο οἱονεὶ παρῳδία τῆς μεγάλης ἑορτῆς τοῦ Λαμάρκ. Βασιλεὺς καὶ κυβέρνησις παρεσκεύασαν τὴν παρῳδίαν ταύτην καὶ δι' ἄλλων μέτρων, πρὸ πάντων δὲ διὰ τῶν ἀπονεμηθέντων ἀναριθμήτων παρασήμων τῶν κοσμούντων τὰ στήθη τῶν συνήθων κλητήρων τῆς ἀστυνομίας. Οὐχ ἧττον εἰς τὸ τρίτον ἔτος τῆς βασιλείας εἰσῆλθεν ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ἔν τινι μέτρῳ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀπειλούντων τοῦτον κινδύνων. Δημοκρατικοὶ καὶ νομιμόφρονες εἶχον ἡττηθῆ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὁ δὲ ἐκ τῶν Βοναπαρτιστῶν ἄμεσος κίνδυνος εἶχεν ἀποσοβηθῆ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, διὰ τοῦ κατὰ τὸ 1832 ἐπελθόντος θανάτου τοῦ Ναπολέοντος Β'. Ἡ πλειονοψηφία τῆς νέας βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων κατέστη κατὰ μικρὸν εὐπειθὴς εἰς τὰ νεύματα τῆς βασιλείας διὰ τοῦ συστήματος τῶν παροχῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς, ἡ δὲ μεγάλη δύναμις τῆς ἀντιπολιτείας περιωρίσθη νῦν εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἡ ἐν αἵματι καταβαλοῦσα τὴν ἔνοπλον ἐπανάστασιν δὲν ἤθελε νὰ καταλίπῃ καὶ ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν εἰς τὸν μέγαν αὐτῆς ἠθικὸν ἐχθρόν. Ὁ φιλελεύθερος τύπος, ἰδίως

ὁ τῶν Παρισίων, εἶχε καταστῆ ἀληθῶς ἀχαλίνωτος. Δεινόταται ὕβρεις ἐξακοντιζόμεναι ἀνέδην κατὰ τῶν βουλῶν, τῆς κυβερνήσεως καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ἔμενον ἀτιμώρητοι καὶ αἱ ἐφημερίδες θρασυνόμεναι ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας ἐδημιούργουν εἶδός τι τρομοκρατίας δημοσιογραφικῆς, εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ὁποίας ἦτο ἐκτεθειμένη ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὑπόληψις πάντων τῶν πολιτευομένων. Κατὰ τῆς τοιαύτης ἀκολασίας τοῦ Τύπου αἱ βουλαὶ ἐψήφισαν κατὰ τὰ ἔτη 1833-1834 διάφορα μέτρα εἰσηγήσει τῆς κυβερνήσεως. Τὰ μέτρα ταῦτα ἦσαν ἡ ἀπαγόρευσις τῆς κατὰ τὰς ὁδοὺς πωλήσεως τῶν ἐφημερίδων, ὁ περιορισμὸς τοῦ κύκλου τῆς ἁρμοδιότητος τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων καὶ ἡ ἐξουσία ἡ διδομένη εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ διαλύσῃ πάντας τοὺς συλλόγους, καὶ αὐτοὺς τοὺς μὴ πολιτικούς. Ἀλλ' ἡ διὰ τῶν μέτρων τούτων δημιουργουμένη κατάστασις θεωρηθεῖσα ὡς ἀρχὴ γενικοῦ ἀντιδραστικοῦ συστήματος προεκάλεσε πολλαχοῦ τῆς Γαλλίας ἐπαναστατικὰ κινήματα, γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τῆς Λυὼν (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1831), ἔνθα καὶ τῷ 1832 μεγάλη στάσις ἐργατῶν εἶχε κατασταλῆ αἱματηρῶς. Τὸ παράδειγμα τῆς Λυὼν ταχέως ἐμιμήθησαν οἱ Παρίσιοι, ἡ Λυνεβίλλη, ἡ Γρενόβλη, ἡ Νίμη καὶ ἄλλαι τινὲς πόλεις. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις οὐδαμοῦ ἐπέτυχε. Μόνον ἐν Λυὼν οἱ ἐπαναστάται ἀντέστησαν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, ἐν δὲ Παρισίοις ἐπὶ δύο ἡμέρας. Αἰτία δὲ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἦτο ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξις δὲν μετεῖχε τοῦ κινήματος, ἐνῷ τοὐναντίον αἱ ἐργατικαὶ τάξεις ἐνεργὸν λαμβάνουσαι μέρος εἰς τοιαύτας στάσεις καὶ πολλάκις αὐταὶ προβαίνουσαι εἰς ἀπεργίας καὶ στάσεις καθίστων τὸ ὄνομα τῆς ἐπαναστάσεως τρομερὸν εἰς τὴν φιλήσυχον καὶ φιλόνομον μερίδα τοῦ λαοῦ. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἐργατικῶν τάξεων ὑπεβοήθει τὴν διάδοσιν νέων ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν, ἀναφερομένων οὐχὶ εἰς ἐπανάστασιν πολιτικήν, ἀλλ' εἰς ἐπανάστασιν κοινωνικήν. Καὶ αἱ τοιαῦται ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι εἶχον καταστῆ ἀντικείμενον αἱρέσεων φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνικῶν λίαν ἐπικινδύνων εἰς τὴν κοινωνικὴν τάξιν. Ὁ τοιοῦτος δὲ συνδυασμὸς τοσοῦτον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῆς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως, ὥστε ἐν ταῖς κατὰ τὸ ἔτος 1834 γενομέναις νέαις βουλευτικαῖς ἐκλογαῖς ἡ ἄγαν φιλελευθέρα ἀντιπολίτευσις ἀπολέσασα περὶ τὰς 70 ἕδρας ἐξεβλήθη σχεδὸν τοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλὰ νῦν ἡ ἐν ταῖς ἐκλογαῖς ἧττα καὶ ἡ ἐκ τοῦ κοινοβουλίου ἔξωσις ὤθησε τὴν δημοκρατικὴν μερίδα εἰς

τὰ ἔσχατα. Μὴ δυναμένη νὰ νικήσῃ ἀμέσως διὰ τῆς ἐπαναστάσεως εὗρε καταφύγιον εἰς συνωμοσίας καὶ εἰς ἀποπείρας βασιλοκτονίας, καὶ ἐν τῇ κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἀντιπολιτεύσει εὗρε νέους συμμάχους, τοὺς θιασώτας τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, οὓς θέλομεν ἴδει μετ' ὀλίγον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν *κοινοτιστῶν* (communistes) καὶ τῶν *κοινωνιστῶν* (socialistes) ἐμφανιζομένους ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς πολιτείας. Πολλαὶ ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1848 ἀπόπειραι φονικαὶ κατὰ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐν αἷς πάσαις διέφυγε τὸν κίνδυνον θαυμασίως. Τινὲς τούτων, ὡς ἡ τῆς 7/19 Νοεμβρίου 1832, ἐθεωρήθησαν χαλκευθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Ἀλλὰ σοβαρωτάτη διὰ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς ἦτο ἡ ἀπόπειρα τοῦ Κορσικανοῦ Φιέσκι ἡ γενομένη τῇ 16/28 Ἰουλίου 1835. Ὁπότε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ βασιλεὺς ἔφιππος διήρχετο μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ τὴν λεωφόρον τοῦ Ναοῦ (Boulevard du Temple), ἵνα παραστῇ εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ τὴν γινομένην χάριν τῆς ἑορτῆς τῆς ἡμέρας (ἐπετείου τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως), καταχθόνιος μηχανὴ ἐξηκόντισε κατὰ τοῦ βασιλέως πῦρ ἐξ ἑκατὸν σωλήνων συνημμένων. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς οὐδὲν ἔπαθεν, ἀλλ' ἑξήκοντα καὶ ἐπέκεινα ἄνδρες τῆς συνοδείας ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθησαν, ἐφονεύθη δὲ καὶ ὁ γέρων στρατάρχης Μορτιέ. Ὁ αὐτουργὸς τῆς πράξεως καὶ οἱ δύο τῶν συνεργῶν αὐτοῦ συνελήφθησαν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ τόπου καὶ καταδικασθέντες ἐθανατώθησαν, ἀλλ' ἡ κυβέρνησις δὲν περιωρίσθη ἁπλῶς εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων. Τοὐναντίον δὲ ἐπωφελουμένη τὴν ἐξεγερθεῖσαν παρὰ τοῖς φιλονόμοις τῶν κατοίκων ἀγανάκτησιν εἰσηγήσατο τοὺς περιβοήτους περισταλτικοὺς νόμους τοῦ Σεπτεμβρίου (τοῦ 1834), οὓς προθύμως ἐψήφισεν ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς ἐναντίον τῶν διαμαρτυριῶν τῶν ὀλίγων φιλελευθέρων καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν δογματικῶν φιλελευθέρων Ῥοαγὲ-Κολλάρ. Διὰ τῶν νέων τούτων νόμων νέοι περιορισμοὶ ἐτίθεντο εἰς τὸ σύστημα τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων, ἐπεβάλλοντο δὲ μεγάλοι περιορισμοὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου, εἰς ὃν δὲν ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ μήτε τὰς βάσεις τοῦ πολιτεύματος νὰ προσβάλῃ, μηδ' ἁπλῶς εὐχὴν νὰ δηλώσῃ ὑπὲρ τῆς πτώσεως τῆς μοναρχίας, πᾶσα δὲ προσβολὴ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως καὶ κατὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ὡς καὶ πᾶσα συνηγορία ὑπὲρ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν ἐτιμωροῦντο διὰ βαρειῶν ποινῶν. Ἀλλ' ὅσον ἐξ ἑνὸς ἡ κυβέρνησις τὰς φονικὰς ἀποπείρας ἐκμεταλλευομένη

ἐπολλαπλασίαζε τὰ κατὰ τῆς δημοκρατικῆς ἀντιπολιτεύσεως περισταλτικὰ μέτρα, τοσοῦτον ἡ ἀντιπολίτευσις αὕτη ἐπολλαπλασίαζε τὰς φονικὰς ἀποπείρας. Τοιαῦται ἀπόπειραι φόνου ἐγένοντο τῷ 1838 ὑπό τινος Γάλλου Huber, τῷ 1840 (5/17 Δεκεμβρίου) ὑπὸ τοῦ Δαρμὲ (Darmes), τῷ 1846 (4/16 Μαρτίου) ὑπὸ τοῦ Lecomte καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑνρὺ (Henry) (17/29 Ἰουλίου). Πᾶσαι αὗται αἱ ἀπόπειραι ἀπέτυχον. Ὡσαύτως δὲ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ἡ τῷ 1839 (30/12 Μαΐου) γενομένη ὑπό τινων ἀρχηγῶν τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατικῆς μερίδος (Βαρβέ, Βλαγκὶ καὶ Βερνάρδου) καί τινων ἑκατοντάδων μελῶν τοῦ συλλόγου τῶν «Τεσσάρων ὡρῶν τοῦ ἔτους» ἀπόπειρα πρὸς φανερὰν ἐπανάστασιν, οὐδαμοῦ εὑροῦσα βοήθειαν καὶ ὑποστήριξιν. Ἡ μεγαλειτέρα καὶ ὑγιεστέρα μερὶς τῆς δημοκρατικῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐβδελύσσετο τὰς συνωμοσίας καὶ τὰς βασιλοκτονίας καὶ τὴν μετὰ τῶν κοινωνιστῶν καὶ τῶν κοινοτιστῶν συμμαχίαν, ὁ δὲ κλονισμὸς καὶ ἡ πτῶσις τοῦ θρόνου τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς μετριοπαθοῦς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τῶν μετριοπαθῶν φιλελευθέρων. Τοῦτο δὲ ἐγένετο τῷ 1848. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἡ Ἰουλιανὴ μοναρχία διεξήγαγεν ἀγῶνας ἐσωτερικοὺς καὶ κατὰ τοῦ τρίτου αὐτῆς ἐχθροῦ, ἤτοι κατὰ τῆς μερίδος τῶν Βοναπαρτιστῶν ἢ μᾶλλον κατὰ τῆς δυναστείας τοῦ Ναπολέοντος Α΄.

Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος καὶ οἱ Βοναπαρτισταί. Ὁ Ναπολέων Β΄ καὶ ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων. — Καθὰ πολλάκις μέχρι τοῦδε ὑπῃνιξάμεθα, ὁ ἐκ τῶν Βοναπαρτιστῶν κίνδυνος ἦτο λίαν σπουδαῖος, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναπολέοντος Α΄, διά τε τὴν Βουρβωνικὴν δυναστείαν καὶ διὰ τὴν Αὐρηλιανήν, ἅμα ἤθελεν ὑπάρξει ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐκπροσωπήσῃ ἐν ἑαυτῷ τὸ ὄνομα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ναπολεοντίου αὐτοκρατορίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναπολέοντος Α΄ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν παραδόσεων τούτων καὶ φυσικὸς κληρονόμος τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος ἦτο ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς κατὰ τὸ 1815 ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ καὶ Ναπολέων Β΄. Ὁ νεαρὸς ἡγεμονόπαις κατὰ τὸ 1814 ἀχθεὶς ὑπὸ τῆς μητρός του εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 72) διέτριβε τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ἀνακτόροις Σαίνβρουν, εἶτα δέ, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1815 γενομένην καὶ ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν τῆς εἰς Γαλλίαν πρὸς τὸν ἐξ Ἔλβας ἐπανελθόντα πατέρα ἀπαγωγῆς αὐτοῦ, ἐν τῷ ἐν τῇ πόλει τῆς Βιέννης ἀνα-

κτόρῳ (Hofburg) ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν Γερμανῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ Μαρία Λουίζα διέτριβε μακρὰν τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Πάρμης. Ὁπότε δὲ διὰ τῆς μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Ἱσπανίας συνομολογηθείσης συνθήκης τοῦ 1817 ὁ νεαρὸς Ναπολέων ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας ἐπὶ τὸ κράτος τῆς μητρός, ὁ πάππος αὐτοῦ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος διώρισεν αὐτὸν δοῦκα Ῥαϊχστάδης. Ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναπολέοντος Α΄ ὑπῆρξεν ἐπιμελής, καίτοι γινομένη ὑπὸ πνεῦμα Αὐστριακόν. Αὐτὸς δὲ ὁ ἡγεμονόπαις ὡς μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῆς Αὐστρίας ἀπήλαυε τῶν εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ὀφειλομένων τιμῶν, καίπερ, ἐννοεῖται, αὐστηρῶς ἐπιτηρούμενος καὶ περιοριζόμενος ἐν ταῖς κινήσεσι καὶ ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ. Ὁ Ναπολέων Β΄ ἦτο νέος εὐφυὴς καὶ πνευματώδης, ἔμπλεως ἀγάπης καὶ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρός, οὗ ἐζήτει νὰ φανῇ ἄξιος υἱός· καὶ διὰ τοῦτο μετὰ πάθους ἠσχολεῖτο εἰς τὰ στρατιωτικά, νεαρὸς δ' ἔτι, τὸ 19 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων, εἶχε προβιβασθῇ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Ἡγεμονόπαις τοιοῦτον φέρων ὄνομα καὶ τοιαῦτα κεκτημένος φυσικὰ καὶ ἠθικὰ προτερήματα ἠδύνατο βεβαίως καὶ πρὸ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνος τῇ Βουρβωνικῇ δυναστείᾳ, καὶ ἐν τῇ ἐπαναστάσει δὲ πλήρης ἐλπίδων νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Ἀλλ' ἡ Αὐστριακὴ αὐλὴ ἐκράτει αὐτὸν περιωρισμένον χάριν τῆς ἰδίας αὐτῆς πολιτικῆς, ἔχουσα ἐν αὐτῷ πολύτιμον ὅμηρον ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐν ταῖς πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῆς χώρας σχέσεσιν αὐτῆς (ἴδ. Τόμ. Β΄, σελ. 764). Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου οἱ κορυφαῖοι τῶν Βοναπαρτιστῶν εἶχον ζητήσει νὰ κηρύξωσι τὴν εἰς τὸν Γαλλικὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Ναπολέοντος Β΄· ἀλλ' αἱ ἐπιστολαί, ἃς ἐπὶ τούτῳ ἀπηύθυνεν ὁ τοῦ ἡγεμονόπαιδος θεῖος Ἰωσὴφ Βοναπάρτης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, οὐδεμιᾶς ἔτυχον ἀπαντήσεως. Καθ' ὃν δὲ χρόνον μετ' ὀλίγον (1832) ἡ Ἰουλιανὴ μοναρχία σοβαρὸν διεξῆγεν ἀγῶνα κατὰ τῶν Νομιμοφρόνων καὶ κατὰ τῶν Δημοκρατικῶν, μοῖρα εὐμενὴς τῇ νέᾳ βασιλείᾳ, ἀλλὰ δυσμενὴς τῇ Ναπολεοντίῳ δυναστείᾳ, ἴσως δὲ καὶ τῇ Γαλλίᾳ αὐτῇ, ἔκοπτεν ἀποτόμως τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ ἐν θαλερᾷ νεότητι ὑπὸ φθίσεως προσβληθέντος νεαροῦ Βοναπάρτου. Ἡ νόσος μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆς τοιαύτας ἐποιήσατο ταχείας προόδους, ὥστε μόλις κατώρθωσεν ἡ Μαρία Λουίζα νὰ φθάσῃ

ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Βιέννην, ἵνα παραστῇ εἰς τὸν πρόωρον θάνατον (10/22 Ἰουλίου 1832) τοῦ τὸ 22 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντος υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ «αἰχμαλώτου τῆς Εὐρώπης», ὡς ἐκάλει αὐτὸν ὁ πατήρ, ἀποθανόντος κατὰ παράδοξον ἰδιοτροπίαν τῆς τύχης ἐν τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ θαλάμῳ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Βιέννης παλατίου, ἔνθα πρὸ 23 ἐτῶν ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν ἐκδώσει τὰ περίφημα ἐκεῖνα διατάγματα κατὰ τοῦ Πάπα καὶ κατὰ τοῦ Αὐστριακοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Ῥαϊχστάδης ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Βοναπαρτῶν δικαιώματι πρεσβυγενείας καθίστατο ὁ ἐκ τῶν τοῦ Ναπολέοντος Α΄ ἀδελφῶν πρεσβύτατος Ἰωσὴφ Βοναπάρτης (πρεσβύτερος τοῦ Ναπολέοντος κατὰ ἓν ἔτος), πρώην βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας, εἶτα δὲ Γενικὸς Ἐπίτροπος τοῦ κράτους καὶ ἀνώτατος στρατιωτικὸς διοικητὴς τῶν Παρισίων καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν ἑκατὸν ἡμερῶν πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 38). Τούτου δὲ καὶ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ Λουδοβίκου, τοῦ πρώην βασιλέως τῆς Ὀλλανδίας (1806 - 1810), αἱ οἰκογένειαι κατὰ τὰς περὶ διαδοχῆς διατάξεις τοῦ Ναπολέοντος Α΄ εἶχον μόναι δικαίωμα διαδοχῆς ἐπὶ τὸν Γαλλικὸν θρόνον μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ οἴκου τοῦ Ναπολέοντος. Ἀλλὰ νῦν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Ῥαϊχστάδης ὡς κληρονόμος τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ναπολέοντος παρέστη ὁ τοῦ Λουδοβίκου τριτότοκος υἱὸς καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἀνεψιὸς Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων. Ὁ Ἰωσὴφ Βοναπάρτης μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1815 εἶχε μετοικήσει εἰς Ἀμερικὴν ἄνευ, ἐννοεῖται, οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ Ναπολέοντος, ὡς νόμιμον κληρονόμον καὶ διάδοχον τοῦ ὁποίου ἀνεγνώριζε καὶ οὗτος καὶ πάντες οἱ Βοναπάρται τὸν δοῦκα Ῥαϊχστάδης, καὶ διέτριβεν ἐνταῦθα καθ' ὃν χρόνον οἱ τοῦ Λουδοβίκου δύο υἱοί, ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων καὶ ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων, δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ δουκὸς Ῥαϊχστάδης λαβόντες μέρος ἐν ταῖς κατὰ τὸ 1830 ἐν Ἰταλίᾳ ταραχαῖς ἔδωκαν ἐν Ἰταλίᾳ νέαν ζωὴν εἰς τὰς Ναπολεοντίους ἰδέας. Ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο ἀδελφῶν Λουδοβῖκος Ναπολέων (γεννηθεὶς τῷ 1814)(1), νέος φημιζόμενος ἐπὶ εὐγενείᾳ χαρακτῆρος καὶ ζωηρότητι αἰσθημάτων καὶ ἐπιχειρηματικῷ πνεύματι, ἐνυμφεύθη τῷ 1825 μετὰ

(1) Ὁ Λουδοβῖκος εἶχε καὶ τούτου πρεσβύτερον υἱὸν Λουδοβῖκον Κάρολον ἀποθανόντα τῷ 1807· ἐγεννήθησαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς ἐκ τῆς βασιλίσσης Ὀρτενσίας.

τῆς ἐξαδέλφης αὐτοῦ δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ Ἰωσὴφ Καρλόττας (ἄρρενα τέκνα δὲν εἶχεν ὁ Ἰωσήφ), διαμένων δὲ ἐν Ῥώμῃ μέχρι τοῦ 1829 (καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1826 ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Φλωρεντίαν μετοίκησιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λουδοβίκου) μετὰ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐξεδιώχθη ἐντεῦθεν τὸ ἔτος τοῦτο διὰ τὰς πρὸς τὰς μυστικὰς ἐν Ἰταλίᾳ πολιτικὰς ἑταιρείας καὶ συνωμοσίας σχέσεις αὐτοῦ καὶ μεταβὰς εἰς Φλωρεντίαν, ἐντεῦθεν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ταραχῶν μετέσχε τῶν ταραχῶν τούτων ὡς καὶ τῆς κατὰ τῆς Ῥώμης στρατείας· ἀλλ' ἐν ταῖς μετὰ τὴν ἧτταν τῶν ἐπαναστατῶν ταλαιπωρίαις τῆς φυγῆς νοσήσας ἀπεβίωσε (5/17 Μαρτίου 1832). Ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ μόνος νῦν ὑπολειφθεὶς υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων, ἐσώθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος τῆς μητρὸς Ὁρτενσίας, ἥτις ἐν τῇ φιλοστοργίᾳ αὐτῆς μεταβᾶσα εἰς ἀναζήτησιν τῶν υἱῶν ἀνεῦρε ζῶντα μόνον τὸν νεώτερον, ὃν καὶ ἔσωσε μεταμφιέσασα εἰς ὑπηρέτην τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀποθανόντος τοῦ δουκὸς Ῥαϊχστάδης ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων καθίστατο μετὰ τὸν θεῖον Ἰωσὴφ καὶ τὸν πατέρα Λουδοβῖκον, ὧν οὐδέτερος ἐφίετο δράσεως πολιτικῆς, ὁ ἐγγύτατος κληρονόμος τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ναπολέοντος Α'. Καὶ περὶ τοῦτον ἤδη στρέφεται ἡ ἱστορία οὐ μόνον τοῦ οἴκου τοῦ Ναπολέοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Βοναπαρτισμοῦ, ἐν Γαλλίᾳ τε καὶ ἐν Εὐρώπῃ.

Ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐγεννήθη τῇ 8/20 Ἀπριλίου 1808 ἐν Παρισίοις ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Κεραμεικοῦ καθ' ὃν χρόνον ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ θείου αὐτοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος εὑρίσκετο ἐν τῇ ὑψίστῃ βαθμίδι τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Ὡς νήπιον ἀνετράφη καὶ ηὐξήθη ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ τοῦ θείου αὐτοῦ· ἀλλ' αἱ μεγάλαι περιπέτειαι τοῦ 1815 ἠνάγκασαν τὴν μητέρα τοῦ μικροῦ ἡγεμονόπαιδος νὰ καταλίπῃ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὴν Γαλλίαν μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐποιήσατο ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐν Αὐγούστῃ τῆς Βαυαρίας, τῷ δὲ ἔτει 1824, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν, μετέβη παρὰ τῇ μητρὶ αὐτοῦ διαμενούσῃ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐν τῷ παρὰ τὴν ὄχθην τῆς Βριγαντίας λίμνης ἀγορασθέντι ὑπὸ τῆς Ὁρτενσίας πύργῳ Ἄρενβεργ. Ἡ Ἑλβετικὴ τοπαρχία Τυργαυία, ἐν ᾗ κεῖται τὸ Ἄρενβεργ, ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς πολλὰς πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῆς χώ-

ρας φιλανθρώπους πράξεις τῆς Ὀρτενσίας ἔδωκε τῷ 1830 τῷ νεαρῷ πρίγκιπι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιτίμου πολίτου, τὴν ὁποίαν τιμὴν ἀνταπέδωκεν ὁ Λουδοβῖκος τῇ τοπαρχίᾳ χαρισάμενος αὐτῇ δύο τηλεβόλα. Καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ διαμονῆς αὐτοῦ ἐπωφελήθη ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων ἵνα σπουδάσῃ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς πόλεως Thun καὶ ἐξαιρέτους ποιησάμενος ἐνταῦθα σπουδὰς διωρίσθη λοχαγὸς ἐν τῇ τοπαρχίᾳ Βέρνης. Μετὰ τὸ

Ὁ Θιέρσος

ἀτυχὲς δὲ πέρας τῆς Ἰταλικῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας, καθὰ εἴδομεν, μετέσχε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλβετίαν, ἔνθα ἐπεδόθη πάλιν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ σπουδάς. Ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων, καίτοι τὴν μορφὴν καὶ τὸ ἦθος ἦτο μᾶλλον Βωαρναὶ ἢ Βοναπάρτης, πρωίμως ἐν τούτοις ἐνεφορήθη ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων Ναπολεοντίων. Ἡ ἡδύτης τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἤθους καί τις πρὸς ἡδυπάθειαν κλίσις δὲν ἀπέκλειον ἐν αὐτῷ τὴν μετὰ σοβα-

ρότητος καὶ ἐμβριθείας ἀφοσίωσιν εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ φιλοδοξίας, εἰς ὃ μετὰ τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1832 θάνατον τοῦ δουκὸς Ῥαϊχστάδης ἐθεώρει ἑαυτὸν καὶ ἐκ γένους καὶ ἐκ δικαιώματος κεκλημένον. Ἐν τοῖς «Πολιτικοῖς ὀνειροπολήμασιν (Reveries politiques)» αὐτοῦ, τοῖς δημοσιευθεῖσι μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ναπολέοντος Β', ἀπεκάλυψε τὸ πρῶτον ὁ νεαρὸς Βοναπάρτης τὸ κατ' αὐτὸν ἰδεῶδες τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐν Γαλλίᾳ συστήματος. Τὸ ἰδεῶδες τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ αὐτὸ τὸ κηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Α', ἀλλ' ἐν τῇ πράξει ἀτελῶς ἐφαρμοσθέν, μοναρχία δηλονότι ἐπὶ δημοκρατικῶν βάσεων στηριζομένη, προερχομένη ἀπὸ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἀναγνωρίζουσα καὶ ἐφαρμόζουσα πάσας τὰς μεγάλας ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 καὶ δι' ἰσχυροῦ ὑπευθύνου ἀπέναντι τοῦ ἔθνους μονάρχου ἐξασφαλίζουσα τὴν ἐλευθερίαν ἀπέναντι τῶν παρεκτροπῶν τῆς ἀναρχίας. Ὁ μικρὸν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν «Πολιτικῶν ὀνειροπολημάτων» ἐπελθὼν θάνατος τοῦ δουκὸς Ῥαϊχστάδης καὶ ἡ ἰδιότης, ἣν ἐλάμβανεν οὕτω ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων ὡς κληρονόμος τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ θανόντος, οὐδεμίαν ἐπήνεγκον ἄμεσον μεταβολὴν ἐν τῇ πολιτικῇ διαγωγῇ τοῦ πρίγκιπος. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξηκολούθει οὗτος ν' ἀπέχῃ πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας ἀσχολούμενος εἰς μελέτας καὶ εἰς συγγραφὰς οὐδεμίαν ἄμεσον ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ὀνειροπολημάτων, προωρισμένας δὲ νὰ δείξωσι τῷ κόσμῳ ὅτι ὁ ἐκ γένους καὶ δικαιώματος κληρονόμος τοῦ Ναπολέοντος Α' νεαρὸς πρίγκιψ δὲν ἦτο τὸν νοῦν καὶ τὰ ἔργα ἀνάξιος τοῦ μεγάλου κληροδότου. Τῷ 1833 ἐδημοσίευσε νέαν πραγματείαν «Περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλβετίας», τῷ δὲ 1834 «Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ πυροβολικοῦ». Ἀφοῦ δὲ διὰ τῶν δημοσιεύσεων τούτων ἀρκούντως ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν κόσμον καὶ εἵλκυσεν ἐν Γαλλίᾳ τε καὶ ἐν Εὐρώπῃ τὰ βλέμματα τῶν πολλῶν ἐφ' ἑαυτόν, προέβη τῷ 1836 εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ πολιτικὸν τόλμημα. Μεταβὰς ἐξ Ἑλβετίας εἰς τὴν πλησίον τῶν Γαλλικῶν ὁρίων Βαδικὴν πόλιν Βάδεν (Baden - Baden) συνῆψεν ἐντεῦθεν σχέσεις μετά τινων ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ τῆς ἐν Στρασβούργῳ φρουρᾶς. Ἐπιτυγχάνοντος τοῦ τολμήματος ἐν τῷ Στρασβούργῳ ἤλπιζεν ὅτι διά τε τῆς ἐπιτυχίας ταύτης, διὰ τῆς αἴ-

γλης τοῦ ὀνόματος καὶ διὰ τοῦ ἐκπροσωπουμένου ὑπ' αὐτοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀντιπαθείας, ἣν πολλαχοῦ τῆς Γαλλίας εἶχε διεγείρει καθ' ἑαυτῆς ἡ Αὐρηλιανὴ μοναρχία, εὐκόλως ἔμελλε νὰ συναρπάσῃ ἅπασαν τὴν Γαλλίαν. Οὕτω δὲ τῇ 18/30 Ὀκτωβρίου 1836 μεταβὰς εἰς Στρασβοῦργον, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν πρὸς τὸν συνταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ Βωδρὲ καὶ πρὸς ἄλλους τῆς φρουρᾶς ἀξιωματικοὺς προπαρασκευάσαντας ὡς ἠδύναντο τὰ πράγματα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀνεκηρύχθη τῇ πρωίᾳ τῆς αὐτῆς ἡμέρας αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων. Μέρος τοῦ στρατοῦ, ἰδίως τοῦ πυροβολικοῦ, προσεχώρησε τῷ νέῳ αὐτοκράτορι, ὁ νομάρχης καὶ ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν ἀμέσως, ἀλλὰ τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἰδίως τοῦ πεζικοῦ, οὐδὲν ἤθελε νὰ ἠξεύρῃ περὶ ἀποστασίας, καὶ μετ' ὀλίγον οἱ συνωμόται συνελήφθησαν, ὁ δὲ μνηστὴρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος συλληφθεὶς ἀπήχθη εἰς Παρισίους πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον. Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο τόλμημα τὸ τοσοῦτον οἰκτρῶς ἐν τῇ γενέσει ἀποτυχὸν κατέστησε παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Εὐρώπης τοσοῦτον γελοῖον τὸν ἀτυχῆ μνηστῆρα, ὥστε ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἐθεώρησεν ἔργον πολιτικῆς φρονήσεως νὰ μὴ ζητήσῃ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἥρωος τοῦ ἀτυχοῦς τολμήματος, ἀρκεσθεὶς ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀκίνδυνον. Ἐπέτρεψε λοιπὸν τῷ Καρόλῳ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι ν' ἀπέλθῃ ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἐδάφους οὐχὶ πλέον ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἀλλ' ἐπὶ πλοίου Γαλλικοῦ διαπεραιούμενος εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ διαμονὴ καὶ αἱ περιηγήσεις τοῦ Κ. Λουδοβίκου Ναπολέοντος δὲν διήρκεσαν μακρὸν χρόνον. Ἡ φωνὴ τῆς νοσούσης μητρὸς ἐκάλεσεν αὐτὸν τῷ ἑπομένῳ ἔτει εἰς τὴν Ἑλβετίαν παρὰ τὴν κλίνην τῆς ψυχορραγούσης βασιλίσσης Ὁρτενσίας, ἧς ηὐτύχησε νὰ κλείσῃ τοὺς νεκρικοὺς ὀφθαλμοὺς (23/5 Ὀκτωβρίου 1837). Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ αὐτοκρατορικὸς μνηστὴρ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην, γεγονός τι ἐν Γαλλίᾳ εἶχεν ἀποδείξει ὅτι τὸ κοινῶς γελοῖον θεωρηθὲν τόλμημα τοῦ Στρασβούργου δὲν εἶχεν ἀποβῆ ὅλως ἀνωφελὲς διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ μνηστῆρος. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐνεργοῦσα μετ' ἀσυνεσίας πολλῆς καὶ ἀνακολουθίας εἶχε παραπέμψει εἰς δίκην τοὺς συλληφθέντας συνωμότας τοῦ τολμήματος, ἀφοῦ τὸν ἀρχηγὸν αὐτὸν τῆς συνωμοσίας ἀπήλλαξε πάσης δικαστικῆς καταδιώξεως καὶ τιμωρίας. Ἀλλὰ

τὸ δικαστήριον τῶν ἐνόρκων, οἱονεὶ ἐνεργοῦν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀπολυσάσης τὸν ἀρχηγόν, ἐκήρυξεν ἀθῴους πάντας τοὺς κατηγορουμένους. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἦτο μὲν ἧττα ἠθικὴ διὰ τὴν Ἰουλιανὴν μοναρχίαν, ἐνίσχυσε δὲ τὴν δυναστικὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς αὐτοῦ διέμεινεν ἐν Ἑλβετίᾳ ἐπὶ ἓν περίπου ἔτος, ἀλλ' ἡ περαιτέρω ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διαμονὴ μικροῦ δεῖν ἐπέφερε σύγκρουσιν σοβαρὰν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλβετίας. Τῷ 1838 ἀπήτησεν ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος παρὰ τῆς Ἑλβετίας τὴν ἔξωσιν τοῦ μνηστῆρος. Ἀλλ' ἡ Ἑλβετικὴ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἦτο πολίτης Ἑλβετός, ἡ τοπαρχία μάλιστα τῆς Τυργαυίας διεμαρτυρήθη ῥητῶς κατὰ τοῦ διαβήματος τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως, τινὲς δὲ τοπαρχίαι, ὡς αἱ τῆς Γενεύης καὶ τῆς Βὰαδ, ἤρξαντο καὶ πολεμικῶν παρασκευῶν, ἵνα καὶ ἐνόπλως ἀμύνωνται κατὰ τῶν ἀξιώσεων τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἔκρινε φρόνιμον νὰ μὴ καταστῇ ἀντικείμενον τοιαύτης σοβαρᾶς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, τὸ μὲν φειδόμενος τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλβετίας, τὸ δὲ μὴ θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἦτο μᾶλλον Ἑλβετὸς ἢ Γάλλος· οὕτω δὲ ἔλυσεν αὐτὸς εἰρηνικῶς τὸ ζήτημα κηρύξας (17/29 Σεπτεμβρίου) ὅτι ἔμελλε νὰ ἐγκαταλίπῃ ἑκουσίως τὴν Ἑλβετίαν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίνῳ. Καὶ κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν του ὁ Ναπολέων εἶχεν ἐστραμμένον πάντοτε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ πρὸς τὸ μέλλον, ὅπερ ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ παρασκευάσῃ ἑαυτῷ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Τῷ 1839 ἐξέδωκε τὰς «Ναπολεοντίους Ἰδέας (Idées Napoleoniennes)» αὐτοῦ, ἐν αἷς ἀπεκάλυπτεν εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον τὰ μέλλοντα πολιτικὰ αὐτοῦ σχέδια, εἴποτε ἡ τύχη αὐτοῦ, εἰς ἣν βαθεῖαν ἔτρεφε πίστιν, ἀνῆγεν αὐτὸν εἰς τὸν Γαλλικὸν θρόνον. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὴν διὰ τοιούτων ἠθικῶν μέσων προπαρασκευὴν ἐζήτησεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ. Ἡ ἐν Γαλλίᾳ κατάστασις τῶν πραγμάτων, οὖσα πάντοτε πολιτικῶς ἀνώμαλος, καὶ ἡ διηνεκῶς αὐξανομένη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἀντιπολίτευσις ἐνίσχυον τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1840 ἐκραταίωσαν ἔτι μᾶλλον τὰς ἐλπίδας ταύτας. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου,

πρωθυπουργοῦντος τοῦ Θιέρσου, εἶχε λάβει προκλητικὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ἐν τῷ Ἀνατολικῷ ζητήματι. Ὁ δὲ Θιέρσος, θαυμαστὴς ὢν τῶν Ναπολεοντίων παραδόσεων, παρασκευαζόμενος τότε εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν παραρρηνίων ἐπαρχιῶν καὶ διὰ πολλῶν φρουρίων καὶ μεγάλων ἀμυντικῶν ἔργων ὀχυρῶν τοὺς Παρισίους, συνεβούλευσε τῷ βασιλεῖ ἵνα ζητήσῃ παρὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπόδοσιν τῶν ἐν Ἁγίᾳ Ἑλένῃ ἀναπαυομένων λειψάνων τοῦ Ναπολέοντος Α΄. Διὰ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τούτων ὁ Θιέρσος δὲν ἤθελεν ἁπλῶς νὰ ἀποτίσῃ φόρον σεβασμοῦ πρὸς τὸν μέγαν στρατιωτικὸν ἥρωα τῆς Γαλλίας, τοῦ ὁποίου ἦτο μέγας θαυμαστής, ἔμελλε δὲ μετ' ὀλίγον νὰ ἦναι ἐγκωμιαστὴς ἱστοριογράφος, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ μεγαλοπρεπῶς τελουμένης θεατρικῆς πως, ἀλλὰ πάντως συγκινητικῆς ἐπιδείξεως νὰ ἀναρριπίσῃ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν φιλοδοξίαν τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, καθ' ἣν στιγμὴν τοῦτο, κατὰ τὰ φαινόμενα, εὑρίσκετο ἐν παραμοναῖς μεγάλου πολέμου, ὃν ἠπείλει κατὰ τῆς συμπάσης σχεδὸν Εὐρώπης. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἀσμένως προσεχώρησεν εἰς τὰς σκέψεις τοῦ συμβούλου αὐτοῦ καὶ μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν, ἣν τότε διηύθυνον οἱ φιλελεύθεροι ὑπὸ τὸ ὑπουργεῖον Ῥῶσσελ, ἐπέτυχε τὴν ἐπάνοδον τῶν σεπτῶν λειψάνων. Καὶ νῦν πρὸς ἐπίδειξιν μείζονος μεγαλοφροσύνης ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως καὶ πρὸς μείζονα ἔξαρσιν τῆς σημασίας τοῦ γεγονότος ἐπέμφθη μετὰ στόλου πρὸς παραλαβὴν τῶν λειψάνων αὐτὸς ὁ τρίτος τοῦ βασιλέως υἱὸς πρίγκιψ Ζοαμβίλ. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον ἡ Γαλλία ἐνθουσιωδῶς παρεσκευάζετο πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὀστῶν τοῦ μεγάλου ἥρωος αὐτῆς καὶ αἱ ἀναμνήσεις τῶν ἐνδόξων παραδόσεων τῶν μετὰ τοῦ μεγάλου ὀνόματος τοῦ Ναπολέοντος συνδεομένων μετὰ μεγίστης αἴγλης ἠθικῆς ζωηρῶς συνεκίνουν καὶ συνήρπαζον τὸν εὐαίσθητον Γαλλικὸν λαόν, ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ ἠθικῶς τε καὶ ψυχολογικῶς προσφορωτέραν στιγμὴν πρὸς νέα τολμήματα. Οὕτω λοιπὸν ἐπιχειρήσας τῇ 23/4 Αὐγούστου 1840 τὴν εἰς Βουλώνην ἀπόβασιν μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν ἀνεκήρυξεν ἑαυτόν, καθὼς ἐν Στρασβούργῳ, αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων καὶ διώρισεν ἐν Παρισίοις προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Θιέρσου. Ἀλλὰ τὰ ἐν Βουλώνῃ στρατεύματα δὲν προσεχώρησαν εἰς τὸν νέον αὐτοκράτορα καὶ ὁ Ναπολέων διὰ πυροβολισμῶν καταδιωκόμενος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ κα-

φύγιον εἰς τὸν λέμβον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ λέμβος ἀνετράπη (1) καὶ ὁ Ναπολέων μικροῦ δεῖν πνιγόμενος συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς Παρισίους πρὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν ὁμοτίμων. Πρὸ τοῦ δικαστηρίου τούτου ἀπελογήθη ὁ πρίγκιψ θαρραλέως ὑπεραμυνόμενος τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ. «Μὲ βλέπετε περικυκλούμενον ὑπὸ ὅπλων καὶ ὡς ὑπόδικον παριστάμενον ἐνώπιον ὑμῶν, ἔλεγε τοῖς δικασταῖς αὐτοῦ, καὶ ὅμως εὑρίσκομαι ἐν αἰθούσαις γνωσταῖς ἐμοὶ ἀπὸ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας. Ἐγεννήθην ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ θρόνου. Ψῆφος δὲ ὁλοκλήρου λαοῦ ὕψωσε τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας. Ὁ θεῖός μου ἀπώλεσε τὸν θρόνον, διότι δὲν ἤθελε ν' ἀπολέσῃ οὐδὲ μίαν κώμην Γαλλικήν. Ὁ πατήρ μου παρήτησε τὸν θρόνον τῆς Ὁλλανδίας, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβάσῃ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας ταύτης μετὰ τῶν τῆς Γαλλίας. Ὅ τε θεῖος καὶ ὁ πατήρ μου τὰ πάντα ἐθυσίασαν εἰς τὴν τιμὴν τῆς Γαλλίας· ἐγὼ δὲ οὐδὲ στιγμὴν ἐπελαθόμην τῶν διδαγμάτων τούτων. Ἐταύτισα ἐμαυτὸν μετὰ τῆς τιμῆς καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς Γαλλίας καὶ οὐδεμία δυστυχία δύναται νὰ μὲ πείσῃ νὰ πράξω τὸ ἐναντίον ἢ νὰ καμφθῶ πρὸ τῆς ἀποτυχίας». Ἀλλ' οἱ λόγοι οὗτοι μεθ' ὅλην τὴν ἐν αὐτοῖς διαλάμπουσαν εὐγενῆ καὶ φαεινὴν ὄψιν τῆς Ναπολεοντίου ἰδέας δὲν ἔσωσαν τὸν τολμητίαν πρίγκιπα. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ἰσόβιον εἱρκτήν, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Γαλλίᾳ οὐδαμῶς συνεκινήθη ἐκ τῆς πράξεως καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ πρίγκιπος. Παρὰ τοῖς πολλοῖς ὁ Ναπολέων ἐθεωρήθη γελοῖος ἥρως ἀπονενοημένου τολμήματος, καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ του Λουδοβῖκος, ἐξαιτούμενος χάριν ὑπὲρ τοῦ καταδικασθέντος υἱοῦ, πρὸς δικαιολογίαν τῆς αἰτήσεως ἔφερε τὸ παράλογον καὶ παράφρον τῆς πράξεως. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων δὲν ἐκάμφθη ὑπὸ τῆς δυστυχίας καὶ ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐξενεχθέντα πολιτικὰ δόγματα. Τὸ φρούριον Χάμ, εἰς ὃ ἀπήχθη καὶ ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἀποτίσῃ τὴν ποινὴν ἐγκεκλεισμένος διὰ παντός, οἰκῶν ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ πρότερον ὁ Πολινιὰκ (ἴδ. σελ. 170)

(1) Ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ, ἐφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας ὁ Ναπολέων, εὑρέθη ἀετὸς προωρισμένος νὰ πέτηται ἀπὸ ναοῦ εἰς ναὸν μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ἐν Παρισίοις. Τὸ πρᾶγμα ἦτο συμβολικὴ παράστασις τῆς δυνάμεως τῆς Ναπολεοντίου ἀρχῆς καὶ αὐτοκρατορίας κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ναπολέοντος Α' κατὰ τὴν ἐξ Ἔλβας ἐπάνοδον (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 104). Εὑρέθησαν δὲ καὶ ἔγγραφα, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ διορισμοῦ προσωρινῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Θιέρσου.

ὑπῆρξεν ἀληθὲς πολιτικὸν φροντιστήριον ἤ, ὡς ἔλεγεν αὐτός, Πανεπιστήμιον διὰ τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας. Ἐνταῦθα εἰργάζετο ἀπαύστως ἐπὶ 6 ἔτη συγγράφων περὶ τῶν σπουδαιοτάτων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων τῆς ἡμέρας. Ἐδημοσίευσεν ἄρθρα πολλὰ ἐν ταῖς ἐφημερίσι, συνέγραψε διαφόρους πραγματείας («Περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ πυροβολικοῦ», «Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς σακχάρεως», «Περὶ τῆς ἐξαλείψεως τῆς πενίας») διετήρει δὲ σχέσεις πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν φιλελευθέρων κομμάτων (Λουὶ Μπλάν, Ὀδιλλὼν Βαρρὼ) καὶ ἐλάμβανεν οὕτω ὡς δυνατὸν ζωηρὸν μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, παρασκευαζόμενος πάντοτε εἰς τὸ μέγα μέλλον, ὅπερ ἐθεώρει ἀχώριστον ἀπὸ τῆς ἰδέας, ἣν ἐξεπροσώπει ἐν ἑαυτῷ. Εὐτυχής τις περίστασις ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ἐκφύγῃ τῆς εἱρκτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1846 (14/26 Μαΐου). Ἐπωφελούμενος τὴν περίστασιν, καθ' ἣν ἐγίνοντο ἐπισκευαί τινες εἰς τὸ φρούριον καὶ ἀφίετο ἐλευθέρα ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς ἐργάτας, συνεργείᾳ πιστῶν βοηθῶν μετημφιέσθη εἰς ἐργάτην καὶ φέρων μέγα βάρος οἰκοδομησίμου ξυλείας ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ κύπτων ὑπὸ τὸ φορτίον τὴν κεφαλὴν καὶ ἀγνώριστος οὕτω καθιστάμενος τοῖς φρουροῖς ἐξῆλθε τῆς εἱρκτῆς καὶ κατώρθωσε, διαβὰς τὰ Γαλλικὰ σύνορα, νὰ σωθῇ εἰς τὸ Βέλγιον, ὁπόθεν μετέβη αὖθις εἰς Λονδῖνον. Ἐν Λονδίνῳ ἐξηκολούθει διάγων ὅπως καὶ πρὸ τοῦ τολμήματος τοῦ 1840 μεχρισοῦ τὰ γεγονότα τοῦ 1848 ἤνοιξαν αὐτῷ ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔνθα τὰ γεγονότα μέγα νῦν παρεῖχον αὐτῷ στάδιον ἐνεργείας.

Ἡ νέα ἀποτυχία τοῦ Ναπολέοντος ἐφάνη ἀποσοβήσασα ἐπὶ μακρὸν τοὐλάχιστον πάντα ἐκ τῶν Βοναπαρτῶν κατὰ τοῦ θρόνου τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κίνδυνον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τὸ οἰκτρῶς ἀποτυχὸν τόλμημα, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ὑπέστη οἰκτρὰν ἀποτυχίαν ἐν τοῖς Ἀνατολικοῖς πράγμασιν ἐπενεγκοῦσα τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Θιέρσου. Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη δὲν ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας, ἥτις μετὰ τὸ ἔτος 1840 ἐφαίνετο στερεουμένη, καίτοι ἡ στερέωσις αὕτη ἠρείδετο ἐπὶ τῆς ἥττης καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀντιπολιτευομένων μερίδων καὶ ἐπὶ τοῦ συστήματος τῆς διαφθορᾶς, δι' οὗ συνεκρατεῖτο ἡ κοινοβουλευτικὴ πλειονοψηφία ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως. Ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς πολιτικῆς θέσεως τῆς Γαλλίας ἀπέναντι τῆς ἄλλης Εὐρώπης, ἡ δυνα-

στικὴ θέσις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, τοῦ κατὰ βάθος σφετεριστοῦ καὶ ἐπαναστάτου βασιλέως, εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ βελτιωθῆ σπουδαίως. Μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ μόχθους ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος κατώρθωσε νὰ συνάψῃ συγγενικοὺς δεσμοὺς πρὸς Γερμανικοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους. Ἡ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἕνεκα τῶν ἐν Ἀνατολῇ γεγονότων κατὰ τὰ ἔτη 1840-1841 ἐπελθοῦσα ψυχρότης ὑπεχώρησε κατὰ τὰ ἀμέσως ἑπόμενα ἔτη εἰς «ἐγκάρδιον συνεννόησιν», καὶ τῷ 1844 ὁ βασιλεὺς μετέβη εἰς Λονδῖνον καὶ ἔτυχεν ἐνταῦθα μεγαλοπρεποῦς ὑποδοχῆς τιμηθεὶς καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπονομῆς τοῦ παρασήμου τῆς περικνημῖδος(1). Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ἐν Γοιρτσίῳ ὁ δοὺξ Ἀγγολεσμίας (22/3 Ἰουνίου 1844), διὰ τοῦ θανάτου δὲ τούτου ἐφαίνετο ἐκλιπὼν ὁ ἐκ τῶν Βουρβώνων διὰ τὴν Αὐρηλιανὸν οἶκον κίνδυνος, ἀφοῦ ὁ μόνος νῦν ὑπολειφθεὶς κληρονόμος τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου κόμης Σαμβὼρ ἐφαίνετο ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀγωγῆς ἥκιστα ἐπιτήδειος εἰς τολμήματα καὶ στάσεις. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος καὶ ὁ ἐν Ἀλγερίᾳ πόλεμος ἔλαβε τροπὴν ὁριστικῶς εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν Γαλλικῶν ὅπλων.

Τὰ ἐν Ἀλγερίᾳ. — Ἡ τῷ 1830 τελεσθεῖσα στρατιωτικὴ κατάκτησις τῆς Ἀλγερίας δὲν συνεπήγετο τὴν εἰρηνικὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν καὶ διοίκησιν τῆς χώρας ταύτης. Χώρα εὐρεῖα ὑπὸ φανατικοῦ μωαμεθανικοῦ πληθυσμοῦ οἰκουμένη καὶ ὑπὸ τῆς ἐρήμου πρὸς τὰ ἔνδον φρουρουμένη παρεῖχεν εὐρὺ στάδιον εἰς ἐπαναστάσεις διηνεκεῖς, αἵτινες ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπησχόλουν ἱκανὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τῆς Γαλλίας κατὰ τῶν Ἀφρικανικῶν ἐκείνων χωρῶν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ὁ τοιοῦτος χαρακτὴρ τῆς κατακτήσεως καθίστα τὴν χώραν ἐκείνην διηνεκὲς πεδίον μάχης καὶ μεγάλην σχολὴν πρακτικῆς ἀσκήσεως στρατιωτικῶν ἀρετῶν διὰ τὴν φιλοπόλεμον στρατιωτικὴν νεότητα τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Δέϋ Χουσεῒν δεινὸς πολέμιος τῶν Γάλλων παρέστη ἐν Ἀλγερίᾳ ὁ ἀπὸ Μάσκαρα ὁρμώμενος καὶ ἐκ τοῦ δερβισικοῦ οἴκου τῶν Μαραυιτῶν καταγόμενος περιώνυμος Ἄβδ-ἐλ-Καδὲρ ἐξεγείρας κατὰ τῶν ξένων κατακτητῶν δεινὸν θρησκευτικὸν πόλεμον καὶ σφοδρότατον ἐμπνέων φανατισμὸν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως μαχομένους στρατιώτας αὐτοῦ. Μάτην οἱ

(1) Τῆς ἐπισκέψεως ταύτης προηγήθη ἡ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας τὸ προηγούμενον ἔτος εἰς τὴν πόλιν Eu (οὐ μακρὰν τῆς Διέππης), ἔνθα μετέβη εἰς ὑποδοχὴν αὐτῆς ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος.

Γάλλοι ἐκυρίευσαν τῷ 1835 τὸ Μάσκαρα καὶ μετὰ δεινὰς ἀπωλείας κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν ὀχυρὰν Κωνσταντίαν πεσόντος κατὰ τὴν ἔφοδον τοῦ στρατηγοῦ Δανρεμών. Ὁ φοβερὸς Ἐμίρης νέα συνήγαγε περὶ αὐτὸν μεγάλα πλήθη (40 χιλ.) πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ «ἱεροῦ πολέμου» καὶ μετὰ τούτων ἐπέδραμε μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τοῦ Ἀλγερίου καὶ ἠνάγκασε τοὺς Γάλλους ἵνα διὰ τῆς συνθήκης τῆς Τάφνας ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ἡγεμόνα τοῦ Ἀλγερίου ὑποκείμενον ἁπλῶς κατ' ὄνομα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἡ εἰρήνη δὲν διετηρήθη. Οἱ φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Ἄβδ-ἐλ-Καδὲρ ἐβίασαν αὐτὸν νὰ κηρύξῃ ἐκ νέου τὸν ἱερὸν πόλεμον (1841). Ἀλλὰ νῦν ὁ στρατηγὸς Βυζὼ (Bugeaud), ὑφ' ὃν ὑπηρέτουν γενναῖοι ἀξιωματικοί, ἐν οἷς εὑρίσκετο καὶ ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας τέταρτος υἱὸς δοὺξ Ὠμάλης, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου νέον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα καὶ διεύθυνσιν. Πόλεμος ἐξολοθρεύσεως διεξήχθη νῦν ὑπὸ τῶν Γάλλων μετὰ πολλῆς ῥώμης καὶ αὐστηρότητος· τὰ δεινὰ δὲ ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου πολέμου ἠνάγκασαν πολλὰς φυλὰς νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν γενναῖον ἀρχηγόν. Ὁ Ἄβδ-ἐλ-Καδὲρ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ, ὅπως τὸ πάλαι ὁ Ἰουγούρθας, πρὸς ὃν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ ὁ νέος Ἀφρικανὸς ἥρως οὐχὶ βεβαίως κατὰ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ κατὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ κατὰ τῶν ἐπηλύδων κατακτητῶν μίσους, εἰς τὸ Μαρόκκον. Ὁ Σουλτάνος τῆς χώρας ταύτης Ἀβδουρραχμὰν ἐδέξατο τὸν Ἄβδ-ἐλ-Καδέρ, ὅπως τὸ πάλαι ὁ Βόκχος τὸν Ἰουγούρθαν, καὶ προθύμως συνεμάχησεν αὐτῷ ἐν τῷ κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπιδρομέων ἀγῶνι. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Βυζὼ εἰσβαλὼν νῦν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Σουλτάνου ἐνίκησεν αὐτὸν ἐν τῇ περιφήμῳ μάχῃ τοῦ Ἰσλὺ (2/14 Αὐγούστου 1844), ἐνῷ συγχρόνως ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου πρίγκιψ Ζοαμβὶλ ἡγούμενος τοῦ Γαλλικοῦ στόλου προσέβαλλε τὰ παράλια φρούρια τοῦ Μαρόκκου. Ὁ Σουλτάνος Ἀβδουρραχμὰν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην καὶ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Ἄβδ-ἐλ-Καδέρ. Ἀλλ' ὁ γενναῖος Ἐμίρης οὐδ' οὕτω ἀπηύδησεν ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ· τοὐναντίον δὲ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ Μαρόκκῳ στρατολογῶν ἐκ τῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' οὕτω καταστὰς ἐπικίνδυνος εἰς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον ἠνάγκασε τοῦτον νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἧτταν αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Σουλτάνου πολλαὶ φυλαὶ ἐγκατέλιπον αὐτόν. Τότε δὲ πανταχόθεν πιεζόμενος

παρεδόθη εἰς τὸν Γάλλον στρατηγὸν Λαμορισιὲρ (κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1847) καὶ ἀπήχθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔνθα καθείρχθη ὡς αἰχμάλωτος ἐν τῷ φρουρίῳ Ἀμβοάζ (1). Διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἄβδ-ἐλ-Καδὲρ ἐπετεύχθη κατ' οὐσίαν ἡ εἰρήνευσις τοῦ Ἀλγερίου καὶ αἱ παροδικῶς ἔκτοτε ἀπασχολοῦσαι τοὺς Γάλλους μικραὶ στάσεις οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν τύχην τῆς χώρας.

Ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας.—Ἀλλ' ἡ διὰ τῆς ὑποταγῆς τοῦ Ἀλγερίου αὐξηθεῖσα ὁπωσοῦν ἠθικὴ γοητεία τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας ἐλαχίστην ἠδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς τὴν μοναρχίαν ταύτην ἠθικὴν δύναμιν ἀπέναντι τῆς καθ' ἑκάστην ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐξανομένης δυσαρεσκείας τῶν διαφόρων πολιτικῶν μερίδων. Πλὴν τῆς ἀντιδυναστικῆς κατὰ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας ἀντιπολιτεύσεως τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ τῶν μοναρχικῶν μερίδων τῶν νομιμοφρόνων καὶ τῶν Βοναπαρτιστῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φιλελευθέρᾳ συνταγματικῇ μερίδι ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν πνεῦμα ἀντιπολιτεύσεως οὐχὶ μὲν ἀντιδυναστικόν, ἀλλὰ δυνάμενον ταχέως νὰ λάβῃ τοιαύτην διεύθυνσιν ἕνεκα τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος, ὃν ἔδιδεν ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος εἰς τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ. Ὁ τοιοῦτος χαρακτὴρ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος ἐγίνετο αἰτία ἵνα διὰ πάσας τὰς ἐπονειδίστους πράξεις τῶν διεφθαρμένων λειτουργῶν, τὰς κηλιδούσας τὴν κυβέρνησιν, θεωρῆται ὑπεύθυνος αὐτὸς ὁ βασιλεύς. Τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς ἐν τῇ διοικήσει καὶ τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν ἀξιωμάτων ἐλάμβανεν ὁσημέραι μεγάλας διαστάσεις, ἡ δὲ δωροδοκία καὶ ἡ διαφθορὰ πρὸ πάντων ἐν ταῖς τάξεσι τῶν βουλευτῶν ἐπὶ τοσοῦτον προεχώρησεν, ὥστε τῷ 1844 ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων ἐγένετο πρότασις ἵνα ἀπαγορευθῇ τοῖς βουλευταῖς τὸ νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς σιδηροδρομικὰς ἑταιρείας. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο ἐμμέσως κερδοσκοπῶν πρὸς ζημίαν τοῦ κράτους (2), πᾶσα δὲ ἀποκαλυ-

(1) Ὁ Ἄβδ-ἐλ-Καδὲρ παρεδόθη τῷ στρατηγῷ Λαμορισιὲρ ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ ἀπέλθῃ ἐλεύθερος εἰς Συρίαν· τὴν συμφωνίαν δὲ ταύτην παρεδέξατο καὶ ὁ δοὺξ Ὠμάλης ὡς διοικητὴς τῆς Ἀλγερίας. Ἀλλ' ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος δὲν ἐπεκύρωσε τὰ συμπεφωνημένα καὶ ἐντεῦθεν προέκυψε παρασπονδία τις ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας πρὸς τὸν ὁπωσδήποτε ἑκουσίως καὶ ἐπὶ ὅροις παραδοθέντα Ἐμίρην.

(2) Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔδωκε χαρακτηριστικώτατον δεῖγμα τῆς φιλαργυρίας καὶ τοῦ κερδοσκοπικοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Τὴν παραμονὴν τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως ἐγκατέλιπε πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, ἵνα μένῃ αὕτη πάντοτε ἰδιωτικὴ περιουσία τοῦ οἴκου τῆς Αὐρηλίας

πτομένη σοβαρὰ κατάχρησις ἐν τῇ διοικήσει ἐπεβάρυνεν, ὡς εἴπομεν, ἠθικῶς τὸν βασιλέα. Τοῦτο ἐγένετο καὶ ὁπότε τῷ 1847 ὁ πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ πρῴην ὑπουργὸς τῶν δημοσίων ἔργων Τὲστ καὶ ὁ πρῴην ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Κουβιέρος κατηγορήθησαν καὶ κατεδικάσθησαν διὰ μεγάλας καταχρήσεις καὶ δωροδοκίας. Τὰ γεγονότα ταῦτα ὡς καὶ ὁ τῷ αὐτῷ ἔτει γενόμενος φόνος τῆς δουκίσσης Πρασλὲν (τῆς ἐναρέτου θυγατρὸς τοῦ στρατάρχου Σεβαστιάνη) ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῆς συζύγου δουκὸς Πρασλέν, τελέσαντος τὴν στυγερὰν πρᾶξιν ἐν αὐτῷ τῷ κοιτῶνι, ἐθεωρήθησαν ὡς δεινὰ συμπτώματα τῆς

καὶ μὴ καταστῇ περιουσία τοῦ στέμματος δυναμένη ν' ἀπολεσθῇ μετὰ τοῦ στέμματος αὐτοῦ. Συνέβη δὲ μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον αὐτοῦ καὶ τὸ ἑξῆς περίεργον γεγονὸς παρασχὸν πολλὴν ἀφορμὴν εἰς σκανδαλώδεις εἰκασίας. Τῇ 15/27 Αὐγούστου 1830 ὁ γηραιὸς πρίγκιψ Κονδέ, ἀδελφὸς τοῦ περιφήμου δουκὸς Ἐνγιὲν (Ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 553), εὑρέθη τὴν πρωίαν νεκρὸς ἐν τῷ θαλάμῳ αὐτοῦ χωρὶς νὰ ὑπάρχωσιν ἐνδεικτικὰ σημεῖα αὐτοκτονίας. Κατ' ἀπροσδόκητον δὲ τρόπον εὑρέθη καὶ διαθήκη τοῦ θανόντος, δι' ἧς ὁ Βουρβωνίδης οὗτος πρίγκιψ κατέλειπε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ οὐχὶ εἰς τὸν πρεσβυγενῆ Βουρβωνικὸν οἶκον, εἰς ὃν πόρρωθεν ἀνῆκε καὶ αὐτός, ἢ τοὐλάχιστον εἰς τοὺς φυσικοὺς κληρονόμους τοῦ οἴκου Ῥοάν, ἀλλ' εἰς ἕνα τῶν υἱῶν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, τὸν δοῦκα Ὠμάλης, γενόμενον ἀμέσως κύριον τῆς ὅλης περιουσίας. Ὅτε δὲ ὁ οἶκος Ῥοὰν ἐζήτησε δικαστικῶς νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς δίκης ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος διετέλει εἰς συνεννόησιν πρὸς τὴν παλλακὴν τοῦ θανόντος πρίγκιπος (Madame de Fouchères, ἥτις καὶ αὕτη ἐλάμβανεν ἐκ τῆς κληρονομίας 10 ἑκατομμύρια) καὶ ὅτι αὕτη παρεκίνει πολυτρόπως τὸν γηραιὸν Κονδὲ νὰ ὑπογράψῃ διαθήκην καταλείπουσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὸν δοῦκα Ὠμάλης. Ἀλλ' ὁ Κονδὲ ἠρνεῖτο πάντοτε, ἑωσοῦ ἐκραγείσης τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως ἐζήτησε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἔκπτωτον βασιλέα Κάρολον Ι' εἰς τὴν ἐξορίαν (εἰς τὴν Ἀγγλίαν). Ἀλλὰ τότε ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος τὰ πάντα ἐμηχανήσατο ἵνα ἀποτρέψῃ τὸν γηραιὸν Βουρβωνίδην τῆς ἀποδημίας ταύτης καὶ αὐτὴ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία μετέβη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κονδὲ φέρουσα εἰς αὐτὸν τὸν ἀστέρα τοῦ λεγεῶνος τῆς τιμῆς, ἵνα οὕτω δελεάσῃ τὸν δυστροποῦντα γέροντα. Ἀλλ' οὗτος ἔμενεν ἀνένδοτος· καὶ τότε ἐπηκολούθησεν ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐταράχθη σφόδρα ἐπὶ ταῖς ἀποκαλύψεσι ταύταις καὶ ἀπῄτει ἵνα ὁ βασιλεὺς μὴ ἐπιτρέψῃ τῷ δουκὶ Ὠμάλης τὴν παραδοχὴν τῆς κληρονομίας. Ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδεμίαν εἰς ταῦτα ἔδωκε προσοχήν. Τῆς ἀναρμόστου πρὸς ἡγεμόνα φιλαργυρίας καὶ τῆς πρὸς ζημίαν τοῦ κράτους κερδοσκοπίας δείγματα ἔδωκεν ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος πολλάκις καὶ ἐν τοῖς νομοσχεδίοις τοῖς ὑποβαλλομένοις εἰς τὰς βουλὰς διὰ προικοδότησιν τῶν νυμφευομένων τέκνων αὐτοῦ. Τινὰ τούτων ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς βουλῆς· ἀλλ' ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὸ πείραμα. Ἐξ ἄλλου εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ τὰ μέλη τῆς βουλῆς, οὐχὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ βασιλέως, ἐλάμβανον παροχὰς πλουσιωτάτας πρὸς ζημίαν τοῦ κράτους. Ὁ δημοκρατικὸς βουλευτὴς Μαρράστος ἀχθεὶς εἰς δίκην τῷ 1833 ὡς ἐπαναστάτης, ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ ἀπέδειξεν ὅτι 122 ἑκατομμύρια φράγκων ἐδαπανήθησαν τότε ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐν γνώσει τοῦ βασιλέως, πρὸς διαφθορὰν τῶν βουλευτῶν.

ἐπικρατούσης ἀκολασίας ἠθῶν ἰδίως ἐν τῇ περιστοιχιζούσῃ τὸν θρόνον ἀριστοκρατίᾳ. Ὁπότε δὲ ὁ φονεὺς σύζυγος Πρασλὲν ηὐτοκτόνησεν ἐν τῇ φυλακῇ διὰ δηλητηρίου, ἡ κοινὴ γνώμη ἀπέδωκε τὴν τοιαύτην λύσιν τοῦ δράματος εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς κυβερνήσεως, μὴ θελούσης νὰ παράσχῃ τῷ πλήθει τὸ θέαμα δουκὸς ἀποκεφαλιζομένου διὰ τὸ διαπραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ στυγερώτατον ἀνοσιούργημα. Ἐκ πάντων τούτων ἡ κοινὴ γνώμη εἰς ἄκρον ἐξεγειρομένη καὶ ἐν τῷ ἐπικρατοῦντι κοινοβουλευτικῷ καλουμένῳ συστήματι βλέπουσα τὴν πηγὴν τῆς ἠθικῆς καχεξίας καὶ τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς ἐζήτει τὴν θεραπείαν τῆς νόσου ἐν τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος. «Μεταρρύθμισις ἐκλογική!» ἐγένετο νῦν πανταχοῦ τὸ σύνθημα τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἑνοῦν ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν συνταγματικούς τε καὶ δημοκρατικούς, νομιμόφρονας καὶ Βοναπαρτιστάς. Ὁ ἀγὼν οὗτος ὁ περὶ ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τὰ «συμπόσια τῆς μεταρρυθμίσεως» (ἴδ. περαιτέρω) ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν Φεβρουαριανὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 τὴν ἐπενεγκοῦσαν τὴν πτῶσιν τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας. Ἀλλ' οὔτε τὸ ἐκλογικὸν ζήτημα ἦτο τὸ μόνον ἢ τὸ κύριον αἴτιον τῆς ἐπαναστάσεως οὔτε ἡ πτῶσις τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας τὸ μόνον σπουδαῖον ἔργον τῆς μεταπολιτεύσεως ἐκείνης. Τοὐναντίον δὲ ἡ μεταπολίτευσις τοῦ 1848, ὅπως ἡ μεγάλη μεταπολίτευσις τοῦ 1789, ἦτο ἀποτέλεσμα σπουδαίας ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἐγκυμονησάσης μεγάλα ζητήματα πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ καὶ παρασκευασάσης ἀνατροπὴν οὐχὶ ἁπλῶς δυναστικὴν οὐδὲ κἂν ἁπλῶς πολιτικήν, ἀλλὰ σὺν τῇ πολιτικῇ καὶ μεγάλην ἐπανάστασιν κοινωνικήν. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848, ὡς καὶ ἡ τοῦ 1789, ὑπῆρξε σπουδαία ἐν τῇ ἱστορίᾳ πολλῷ πλέον δι' ὅσα ἐμμέσως παρήγαγε μετὰ τὸ κύριον ἐπαναστατικὸν ἔργον αὐτῆς ἢ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ σπουδαιότης αὐτὴ ἔχει ἀναφορὰν ἰδίως πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας. Ἡ ὑπὸ τοιοῦτον χαρακτῆρα μελέτη καὶ ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὴν Φεβρουαριανὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1848 ἀπαιτεῖ ἵνα ἐκτεθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων ἐνταῦθα τὰ ἐσωτερικὰ ἠθικὰ αἴτια καὶ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν ἐπανάστασιν ταύτην καὶ ἐπιδράσαντα ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν πορείαν αὐτῆς.

---

9. Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848.

Τὰ ἠθικὰ αἴτια καὶ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα τὰ παρασκευάσαντα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848. Α'. Τὰ ἠθικὰ αἴτια.—Τὰ ἠθικὰ αἴτια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἦσαν ἡ μεγάλη ἠθικὴ διαφθορὰ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ Γαλλικῇ κοινωνίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας. Ἡ διαφθορὰ αὕτη ἀναπτυσσομένη ἔν τε τῷ ἰδιωτικῷ καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ καὶ διὰ τῆς τούτων ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως ἐπιδρῶσα ἐπὶ τὸν ὅλον πνευματικὸν βίον ἐξεδηλώθη ζωηρῶς οὐ μόνον ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἥτις πάλιν κατ' ἀντιπεπονθότα λόγον ἐπέδρα ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς καταστάσεως, ἧς ἦτο ἀπόρροια. Κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι τῆς τοιαύτης φιλολογικῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας ἦσαν οἱ ποιηταὶ καὶ συγχρόνως πολιτευόμενοι Βίκτωρ Οὐγκὼ καὶ Λαμαρτῖνος. Ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, ἀφοῦ ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως τῶν Βουρβώνων ἐγένετο ὁ θερμότατος συνήγορος τῆς νομιμοφροσύνης καὶ ἐξυμνητὴς τῶν κατορθωμάτων τῶν Βανδαίων· ἀφοῦ γηθοσύνως ἐχαιρέτισε καὶ ἐξύμνησε τὸ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Βερρὺ γεννηθὲν «τέκνον τῆς Γαλλίας (enfant de la France)» καὶ ἔλαβε τιμὰς καὶ ἀμοιβὰς παρὰ τῆς βασιλείας ἐκείνης, περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου Ι' ἐπὶ τῇ προβλεπομένῃ πτώσει τῶν Βουρβώνων ἐρρύθμισε τοὺς ὕμνους καὶ τὰς ᾠδὰς αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐνδόξων παραδόσεων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου τούτων Ναπολέοντος Β'. Τὰς πρὸς τὴν μνήμην τῶν Ναπολεόντων συμπαθείας αὐτοῦ διετήρησεν ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ καὶ ἐπὶ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναπολέοντος Β' καὶ τῷ 1847 προέτεινεν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ὁμοτίμων τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπάνοδον τῶν Βοναπαρτῶν. Ὁ μέγιστος τῶν τότε ποιητῶν τῆς Γαλλίας θεωρούμενος οὗτος ἀνὴρ δὲν ἦτο ἐχθρὸς τῆς διὰ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας ἱδρυθείσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ μάλιστα τῷ 1845 ἔλαβε θέσιν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ὁμοτίμων. Οὐχ ἧττον ὁ Οὐγκὼ ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ ἐν τοῖς δραματικοῖς αὐτοῦ ποιήμασι παρέστησε τὰς κοινωνικὰς κακίας καὶ τὰ κακουργήματα ὑπὸ τὴν ἀπεχθεστάτην, εἰδεχθεστάτην καὶ ἀπαισιω-

τάτην αὐτῶν ὄψιν καὶ εὐηγγελίσατο οὕτω ἐμμέσως τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἀρχὴν μεγάλων κοινωνικῶν ἀναμορφώσεων. Μετὰ τὸν Βίκτωρα Οὐγκὼ ἐπιφανέστατος τῶν τότε ποιητῶν τῆς Γαλλίας ἦτο ὁ Λαμαρτῖνος, μετέχων ἐπίσης ἐνεργῶς τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἐκλεχθεὶς τῷ 1845 μέλος τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ πρῶτος ἐνταῦθα ὑψώσας φωνὴν ὑπὲρ τῆς τάξεως τῶν πενήτων καὶ ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πλεονεξίας τῆς ἐπικρατούσης ἐπὶ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας. Τὰ δημοκρατικὰ αὐτοῦ φρονήματα ὁ πολιτευόμενος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς ἐξεδήλωσε διὰ τῆς τῷ 1842 δημοσιευθείσης αὐτοῦ «Ἱστορίας τῶν Γιρονδίνων», εὐηγγελίσατο δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, καὶ ἀμεσώτερον τούτου, τὴν ἐπανάστασιν ἀφοῦ παρέστησε τοσοῦτον ζωηρῶς τὰς ἠθικὰς ἀσχημίας τοῦ καθεστῶτος καὶ ὕψωσεν οὕτω λεληθότως τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πολλῶν. Ἐνῷ δὲ οἱ δύο μεγάλοι ποιηταὶ ἐμμέσως οὕτω καὶ ἠθικῶς συνηγόρουν ὑπὲρ μεταβολῆς τινος τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, ὡς ὁ Εὐγένιος Σύης, ἡ κυρία Dudevant (ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Γεώργιος Σάνδ), ὁ Βαλζάκ, ὁ Πὼλ δὲ Κόκ, ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς ἀμεσώτερον συνετέλουν ἐπὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἠθικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τοῦ ἠθικοῦ πολέμου, ὃν ἤγειρον ἐν τοῖς ποιήμασιν ἢ συγγράμμασιν αὐτῶν ἐναντίον τῆς κοινωνικῆς τάξεως περιγράφοντες διὰ τρόπου καὶ μεθ' ὕλης ἐπαγωγοῦ τὰς ἡδυπαθείας καὶ αἰσχρότητας καὶ ἐξεγείροντες πάθη καὶ μίση σφοδρὰ ἐναντίον τῆς καθεστηκυίας κοινωνικῆς τάξεως. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, καὶ ἰδίως ἡ ζωγραφική, ὑπέκυψαν ἐν μέρει εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἐκδηλουμένου ἠθικοῦ ἀνατρεπτικοῦ πνεύματος. «Ἐν ἁπάσῃ τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ, λέγει τις ἱστοριογράφος, τῆς Γαλλίας τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας, ὥσπερ ἐν ἡφαιστείῳ τινὶ ἐκόχλαζε τὸ πῦρ τῆς πρὸς καταστροφὴν ὁρμῆς. Ἡ ἀποτυχία τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως ἐξήγειρε τὴν βουλιμίαν πρὸς ἄλλην ἐπανάστασιν, τὸ ὁρμέμφυτον τῆς τίγρεως ἐν τῷ λαῷ. Ἡ μέλλουσα ἐπανάστασις ἐγένετο ἀντικείμενον λατρείας ὥσπερ τις θεά, καὶ ἡ τοιαύτη λατρεία κατέστη πυρετώδης τις καὶ ὀργιαστικὴ καὶ δαιμονιῶσα λατρεία τῶν πνευμάτων. Ἐνόσῳ ἐβασίλευεν ὁ ἀρχαιότερος Βουρβωνικὸς οἶκος, ἡ κατὰ τούτου ἀντιπολίτευσις εἶχέ τι τὸ νομοταγές, νηφάλιον, τίμιον, καὶ ἡ ἀγαθὴ πίστις τῶν δογματιστῶν καὶ ἡ ἐκ πεποιθήσεως ἀπορρέουσα εἰλικρίνεια τῶν συνταγματικῶν ἦσαν αἱ ἐπι-

κρατοῦσαι ἐν τοιαύτῃ ἀντιπολιτεύσει δυνάμεις. Ἀλλὰ νῦν αἱ ἀρεταὶ αὗται ἐξηφανίσθησαν ὥς τις παλαιὰ ἀστικὴ ἐθιμοτυπία. Οἱ ἄνθρωποι εἶχον λατρεύσει τότε τὸν *Χάρτην* ὥς τινα ἐρωμένην πρὸ τοῦ γάμου. Ὅτε εἶχον τὸν Χάρτην τοῦτον διὰ τοῦ Φιλίππου καὶ μετὰ τοῦ Φιλίππου, παρημέλησαν αὐτοῦ καὶ περιεφρόνησαν καὶ ἐμίσησαν αὐτὸν ὥς τινα δέσποιναν, ἥτις μετὰ τὸν γάμον φαίνεται ὅλως διάφορος τῆς τέως νομιζομένης, καὶ ὑφ' ἧς νομίζει τις ὅτι ἠπατήθη καὶ προὐδόθη. Ἡ ἀνειλικρίνεια τοῦ πολίτου βασιλέως ἐδικαιολόγει τὴν διπλῆν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν τὴν καταλαμβάνουσαν σφοδρῶς ἔνθεν μὲν τοὺς καταπιεζομένους ἀντιπάλους, ἔνθεν δὲ τὰ ἐξέχοντα πνεύματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ μερίδος... Ὁ κακὸς δαίμων εὑρίσκετο ἤδη ὅλως ἐν τῷ στοιχείῳ αὐτοῦ καὶ ἀνέβραζε διὰ τοῦ πηλοῦ καὶ διὰ τοῦ πυρός. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπὶ Λ. Φιλίππου πλούσιοι γενόμενοι ποιηταὶ καὶ ἐφημεριδογράφοι ἡμιλλῶντο πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς *κυνικοὺς* ἐν τῷ ἀφαιρεῖν τὴν γαλήνην ἀπὸ πάσης καρδίας, ἐν τῷ δηλητηριάζειν τὰς ψυχάς, ἐν τῷ πληροῦν τὴν φαντασίαν δι' εἰκόνων αἰσχρῶν καὶ ἐν τῷ ἐρεθίζειν καὶ ἐξεγείρειν πάντα τὰ φαῦλα πάθη τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ μυχιαιτάτου βάθους αὐτῶν δι' ἐπιβούλου φθοροποιᾶς ἐνεργείας τῆς τελουμένης ἐν τῇ σκηνογραφίᾳ τῆς ἀπορίας, τοῦ αἴσχους, τοῦ κακουργήματος, τῆς ἐπιβούλου ἐκδικήσεως, τῆς μανιώδους ὠμότητος καὶ αἱμοδιψίας».

Β'. Τὰ κοινωνικὰ ζητήματα. Κοινοτισμὸς καὶ κοινωνισμός. — Ἐν μέσῳ τοιαύτης διαφθορᾶς ἠθῶν τῆς ἐπικρατούσης ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ ταῖς μέσαις τάξεσι καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς τοιαύτης φιλολογίας ἐδημιουργήθησαν ἢ μᾶλλον ἀνεπτύχθησαν ζητήματα κοινωνικά, ὧν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ γένεσις ὑπῆρχε φανερῶς ἢ λεληθότως ἐν τῇ μεγάλῃ Γαλλικῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1789. Ἀφότου ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐκήρυξε τὴν ἀπόλυτον ἰσότητα μεταξὺ πασῶν τῶν τάξεων τοῦ ἔθνους καὶ ἀφωμοίωσε πολιτικῶς τὴν καλουμένην *τρίτην τάξιν* (tiers état) πρὸς τὰς τέως προνομιούχους ἀριστοκρατικάς, μετὰ τὴν καθιερωθεῖσαν ἰσοπολιτείαν τῶν τριῶν τάξεων ἐκ τῆς οὕτω πολιτικῶς ἀφομοιωθείσης κοινωνίας παρήχθη νέα τάξις κοινωνική, ἡ *τετάρτη* συνήθως καλουμένη, ἡ τάξις δηλονότι τοῦ πένητος καὶ ἀκτήμονος λαοῦ τοῦ ζῶντος ἐκ τῆς ἡμεροβίου ἐργασίας. Διὰ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως καθιερωθείσης τῆς πολιτικῆς ἰσότητος μεταξὺ πάντων τῶν πολιτῶν τῆς Γαλλίας, ἡ ὕπαρξις νέας τάξεως, τετάρτης, οὐδένα εἶχε λόγον καὶ χαρακτῆρα πολιτικόν. Δι' αὐτὴν δὲν προέκειτο περὶ ἰσονομίας,

περὶ ἰσότητος δηλονότι πρὸ τοῦ νόμου καὶ περὶ ἰσοπολιτείας ἤτοι περὶ ἀσκήσεως ἴσων δικαιωμάτων πολιτικῶν ὑπὸ πάντων τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἰσότητος ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ ζῆν καὶ τοῦ εὖ ζῆν, περὶ ἀναλόγου διανομῆς τῆς περιουσίας καὶ περὶ ἐξαλείψεως τῆς μεταξὺ τῶν πενήτων καὶ τῶν πλουσίων διαφορᾶς. Τοιαῦτα ζητήματα βεβαίως δὲν εἶναι ὅλως ξένα πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον καὶ πρὸς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ ἡ ἱστορία ἀκριβῶς τῶν περὶ ἰσοπολιτείας ἀγώνων παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις λαοῖς στενῶς συνδέεται μετὰ τῶν ζητημάτων τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, τῶν ζητημάτων δηλονότι τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σχέσεις τοῦ θητὸς καὶ πενέστου ἢ δουλοπαροίκου πρὸς τὸν εὐπατρίδην γεωμόρον. Ἡ δὲ ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις καθιερώθη καὶ ἐστερεώθη, ἀφοῦ διὰ τῆς καταργήσεως τῶν σχέσεων τῆς ὑποτελείας ἢ μᾶλλον τῆς δουλοπαροικίας τοῦ πολλοῦ λαοῦ εἰς ὀλίγους εὐπατρίδας ἐδημιουργήθη ἡ τάξις τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν καὶ τῆς ἐλευθέρας ἰδιοκτησίας. Καὶ ἀκριβῶς ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεκαίνισε τὴν τοιαύτην μεταρρύθμισιν διὰ τῆς καθιερώσεως τῶν περὶ ἰσότητος πολιτικῶν ἀρχῶν. Ἀλλὰ νῦν δὲν προέκειτο πλέον περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πενέστου καὶ γεωργοῦ καὶ μικροῦ γαιοκτήμονος ἀπέναντι τοῦ εὐπατρίδου, ἀλλὰ τοὐναντίον περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς τῆς ἰδιοκτησίας. Προέκειτο περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀκτήμονος τοῦ ἀξιοῦντος νὰ μετέχῃ τῆς καρπώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ γαιοκτήμονος ὡς ἰδιοκτησίας κατεχομένης γῆς καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν ταύτην κοινὴν διὰ πάντας, προέκειτο δηλονότι περὶ τῆς καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς καθιερώσεως τῆς κοινότητος τῶν κτημάτων. Οὕτω δὲ παρήγετο ζήτημα κοινωνικὸν ὑψίστης σημασίας κλονοῦν αὐτὰς τὰς βάσεις καὶ τοὺς ἀπαραιτήτους θεωρουμένους ὅρους τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Τοιαῦτα ζητήματα φανερῶς ἢ λεληθότως, ῥητῶς ἢ ὑπονοουμένως, ὑπεκινήθησαν ἔν τε ταῖς ἀρχαίαις καὶ ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτείαις· καὶ ὁτὲ μὲν παρήχθησαν ταῦτα ἐκ τῶν ἀγροτικῶν ζητημάτων, ὁτὲ δὲ ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς δημαγωγίαν πολιτικήν, ἄλλοτε πάλιν, ὡς ἐν τοῖς κατὰ τὸν ΙΕ′ αἰῶνα ἐν Γερμανίᾳ πολέμοις, συνεδέθησαν μετὰ διδαγμάτων καὶ ἀρχῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν, καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐδημιούργησαν, ἰδίως ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, καὶ θεωρίας καὶ συστήματα καὶ δὴ καὶ σχολὰς περὶ τὴν συζήτησιν καὶ τὴν λύσιν τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀσχολουμένας. Ἀλλ' ἡ

ἀληθὴς σημασία καὶ δύναμις τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος (ὡς ἐκλήθη ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις) συνεδέθη πάντοτε μετὰ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀνάγκης τῆς παραγαγούσης αὐτό. Ἐν τῇ μεγάλῃ Γαλλικῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1789, ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων ἐκείνων πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν κλονισμῶν, τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ἐν παρόδῳ μόνον ἐκινήθη καὶ δὲν ἔλαβε σπουδαίας διαστάσεις, διότι δὲν ὑπῆρχε γόνιμον ἔδαφος πρὸς τοῦτο. Μόλις κατὰ τὸ 1796, ὁπότε ἀκριβῶς ἡ ὁρμὴ τῆς ἐπαναστάσεως κατεστάλη καὶ ἤρξατο ἡ ἀναδημιούργησις καὶ ἡ τακτοποίησις καὶ ἐμπέδωσις τῆς πολιτείας διὰ τοῦ Διευθυντηρίου, ὁ δημαγωγὸς Γράκχος Βαβὲφ εἰσηγήσατο τῷ Παρισιανῷ λαῷ τὸ σχέδιον τῆς νέας διανομῆς τῶν περιουσιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσότητος πάντων. Τὸ κίνημα τοῦτο ἀπέτυχε, διότι ἦτο μᾶλλον μέσον δημαγωγικὸν καὶ εἶχε χαρακτῆρα μᾶλλον πολιτικὸν ἢ κοινωνικὸν προσελκῦον τὸν ἄεργον λαὸν τῶν Παρισίων ἢ ἄλλων ὀλίγων μεγάλων πόλεων, δὲν προήρχετο δὲ ἐξ ἀνάγκης κοινωνικῆς ἰσχυρᾶς δυναμένης νὰ κινήσῃ τὸν Γαλλικὸν λαόν. Ὁ λαὸς οὗτος ὁ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτησάμενος τὴν ἰσοπολιτείαν καὶ καθιερώσας τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ παραπλανηθῇ εἰς κινήματα σκοποῦντα τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας. Μεταξὺ τοῦ ἐλευθέρου καταστάντος ἀγρότου καὶ τοῦ εὐπατρίδου δὲν ἠδύνατο νὰ τεθῇ ζήτημα κοινοκτημοσύνης, μεταξὺ δὲ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκούντων πλουσίων ἢ πενήτων δὲν ἦτο τοιαύτη ἡ διαφορὰ τοῦ κινητοῦ πλούτου τῶν ἀστῶν καὶ τῆς πενίας τοῦ δημαγωγουμένου ἀέργου πλήθους ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἐντεῦθεν μέγα ζήτημα διαφέρον τῷ πολλῷ λαῷ. Τὸ ἀληθὲς κοινωνικὸν ζήτημα παρήχθη οὐχὶ γενικῶς ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ πλούτου καὶ τῆς πενίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἐντεῦθεν δὲ ἦτο κατὰ βάθος ζήτημα οὐχὶ μεταξὺ τοῦ εὐπατρίδου καὶ τοῦ ἀγρότου, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ βιομηχάνου ἀστοῦ καὶ τοῦ πένητος ἐργάτου. Ἡ μεγάλη ἀπὸ τῶν χρόνων ἰδίως τῆς αὐτοκρατορίας ἀρξαμένη ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι συνεσώρευσεν ἐν ταύταις μέγα πλῆθος ἐργατῶν, ὧν ὁ βίος ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἀμοιβῆς, ἣν εὕρισκεν ἡ ἐργασία αὐτῶν ἐν τοῖς μεγάλοις βιομηχανικοῖς καταστήμασιν. Ἀλλ' ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἐνῷ ὁ βίος ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καθίστατο πολυδαπανώτερος, ὁ μισθὸς τοῦ πένητος ἐργάτου καθίστατο ὅλως δυσανάλογος πρὸς τὰς μεγάλας ἀνάγκας τοῦ τοιούτου βίου. Ἐργάτης ἐργαζόμενος τὸ ἡμερονύκτιον 18

ὥρας ἐλάμβανεν ὡς ἡμερομίσθιον 18 σόλδια ἤτοι 80 - 100 λ. δι' οὗ ἔπρεπε νὰ συντηρῇ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Ἡ φοβερὰ αὕτη δυσαναλογία μεταξὺ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μισθοῦ, εἶτα δὲ μεταξὺ τοῦ μισθοῦ καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου, φέρουσα εἰς ἀπόγνωσιν τὰς πολλὰς χιλιάδας τῶν ἐργατῶν ὤθει αὐτὰς εἰς ταραχώδη κινήματα. Οἱ ἐργάται ἠπείλουν τοὺς καταστηματάρχας δι' ἀπεργιῶν καὶ διὰ θορυβωδῶν διαδηλώσεων. Ἀλλ' οἱ βιομήχανοι ἀστοὶ ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν πᾶσαν τὴν φιλήσυχον μεσαίαν τάξιν καὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐκ τῆς τάξεως ταύτης τὸ πλεῖστον ἀποτελουμένης ἐθνοφυλακῆς ἀντέτασσον ἀγέρωχον ἄρνησιν κατὰ τῶν μετρίων ἔτι ἀπαιτήσεων τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἡ δὲ κυβέρνησις ἐν τοῖς κινήμασι τῶν ἐργατῶν βλέπουσα δεινοὺς κινδύνους διὰ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ διὰ τὰ καθεστῶτα νόμιμα προσήρχετο ἐπίκουρος πρὸς τοὺς κεφαλαιούχους. Στρατὸς τακτικὸς καὶ ἐθνοφυλακὴ ἐκινοῦντο κατὰ τῶν ἀόπλων ἢ κακῶς ὡπλισμένων ἐργατῶν, οἵτινες σύνθημα εἶχον τὸ «Ζῆν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἢ ἀποθνήσκειν ἐν τῷ ἀγῶνι». Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1831 σοβαρὰ ἐγένετο στάσις ἐργατῶν ἐν τῇ βιομηχανικωτάτῃ τῆς Γαλλίας πόλει Λυὼν κατασταλεῖσα αἱματηρῶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ στρατοῦ 20 χιλιάδων ἀνδρῶν πεμφθέντος αὐτόσε ὑπὸ τὸν στρατάρχην Σοὺλτ καὶ τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας καὶ ἀπολήξασα εἰς τὴν ἐκδίωξιν 10 χιλιάδων ἐργατῶν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης. Ὅμοιαι ταραχαὶ συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη 1831 - 1832 ἐν Γρενόβλῃ καὶ ἐν Μομπελλιὲ κατασταλεῖσαι δι' ἐπεμβάσεως στρατιωτικῆς. Τοιαῦται ταραχαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐτάραξαν ἐκ διαλειμμάτων πολλάκις τὴν Γαλλίαν καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Λ. Φιλίππου καὶ ἔδωκαν ὑπόστασιν θετικὴν εἰς τὸ ζήτημα τὸ κοινωνικὸν τὸ παραχθὲν ἐκ τῆς γενέσεως τῆς τετάρτης τάξεως. Ἡ αὔξησις καὶ ἡ πολλαπλασίασις τῶν βιομηχανικῶν κέντρων, ἡ ἀνάπτυξις μεγάλων δημοσίων ἔργων, ὁ σχηματισμὸς πολυαρίθμων ἑταιρειῶν σκοπὸν ἐχουσῶν τὴν διὰ τῆς ἐργασίας ἀνάπτυξιν καὶ πολλαπλασίασιν τοῦ κεφαλαίου, ἐνῷ ἐξ ἑνὸς τεραστίως ηὔξανον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργατῶν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐξ ἄλλου δεινότερον περιέπλεκον τὸ ζήτημα τῆς τύχης τοῦ ἐργάτου ὡς ζήτημα κοινωνικόν. Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ περιπλεχθῇ μετὰ τῆς πολιτικῆς. Αἱ πολιτικαὶ μερίδες, ἰδίως ἡ δημοκρατική, αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς καθεστηκυίας πολιτικῆς τάξεως, μετὰ συμπαθείας ἀπέβλεπον πρὸς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἧς ἐλάμβανον τὴν προστασίαν καὶ

ὑπεράσπισιν καὶ ἐφ' ἣν ἠδύναντο νὰ στηριχθῶσιν ἐν τῇ κατὰ τοῦ καθεστῶτος πάλῃ. Ἡ δημοκρατία ἐφαίνετο τὸ πολίτευμα τὸ φυσικῶς καὶ λογικῶς δυνάμενον νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν ἐργατῶν καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδεῶδες τῆς νέας ταύτης κοινωνικῆς τάξεως. Ἐντεῦθεν δὲ παρὰ τῇ σχολῇ τῶν πολιτικῶν δημοκρατικῶν ἢ τῶν δημοκρατικῶν δογματιστῶν ἐδημιουργήθη κατὰ μικρὸν ἡ μερὶς τῆς *κοινωνικῆς δημοκρατίας*. Ἀλλὰ καὶ ἡ μερὶς τῆς αὐτοκρατορίας, ἧς τὴν δημοκρατικὴν ἀρχὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐξῆραν καὶ ἐξύμνησαν πάντοτε οἱ θιασῶται τῆς πολιτικῆς ταύτης μερίδος, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ συμπαθῇ πρὸς τὸ κίνημα. Αὐτὸς ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων, καθὰ εἴπομεν, ἐν τῇ εἱρκτῇ τοῦ Χὰμ μεταξὺ τῶν ἄλλων συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε τὴν «περὶ ἐξαλείψεως τῆς πενίας» πραγματείαν, ἐκδηλῶν οὕτω τὸ διαφέρον, ὅπερ ᾐσθάνετο ὑπὲρ τῆς τύχης τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἐπαγγελλόμενος δὲ συγχρόνως τὰ ἀγαθά, ἅπερ ἡ τάξις αὕτη ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ἐκ τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ μικρὸν τὸ ζήτημα τῶν ἐργατῶν, ἤτοι τῆς τετάρτης τάξεως, ἐγένετο προσφιλὲς ἀντικείμενον σπουδῆς εἰς πάντας τοὺς θιασώτας τῶν πολιτικῶν νεωτερισμῶν, καὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς διαπρεπεῖς ὑπερήσπισαν μετὰ ζήλου τὸν ἀγῶνα τῆς τάξεως ταύτης. Ὁ μέλλων συγγραφεὺς τῶν «Ἀθλίων», ὁ Οὐγκώ, προῆγεν ἐμμέσως τὸ κοινωνικὸν ζήτημα περιγράφων, ὡς εἴπομεν, ἐν ταῖς τραγῳδίαις τὰ φαυλότατα καὶ σαπρότατα στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἀλλ' ὁ ἕτερος τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας παρέστη ἀμέσως καὶ φανερῶς ὡς ὑπέρμαχος τῆς τάξεως τῶν πενήτων ἢ θητῶν (Proletarist, ὡς ὠνομάσθη) λαβών, ὡς εἴπομεν, τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγῶνα ἐν αὐτῇ τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων. Σφοδρὸς ὑπέρμαχος τῆς τετάρτης τάξεως ἦτο καὶ ὁ Εὐγένιος Σύη περιγράψας ζωηρῶς τὰς καταπιεζούσας ταύτην ἀνάγκας, δικαιολογῶν τὰ ἐκ τῶν τοιούτων ἀναγκῶν προερχόμενα κακουργήματα καὶ ἐξεγείρων ἐν αὐτῇ πάθη ἐπαναστατικὰ κατὰ πάσης τῆς καθεστηκυίας θρησκευτικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως, Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ Γεωργίου Σὰνδ γνωστὴ μυθιστοριογράφος (ἴδ. σελ. 198), ἐκήρυξεν ἀπροκαλύπτως ἐν ταῖς ἐν τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ ἀπλήστως ἀναγινωσκομέναις μυθιστορίαις αὐτῆς τὴν ἀνάγκην μεγάλης ῥιζικῆς κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως «τῆς τετάρτης τάξεως» καὶ πρὸς περιστολὴν τῆς δυνάμεως τῶν πλουσίων τάξεων.

Ἀλλ' ἐνῷ διὰ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων τούτων τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ἐγίνετο θέμα τῆς ἡμερησίας διατάξεως ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ ἐπασχολοῦν ζωηρότατα τὰ πνεύματα, ἄλλοι συγγραφεῖς πολιτικοὶ καὶ φιλόσοφοι διετύπουν σαφῶς καὶ ὡρισμένως ὡς δόγματα πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ τὰς περὶ τοῦ μεγάλου κοινωνικοῦ ζητήματος ἀρχὰς καὶ θεωρίας αὐτῶν καὶ ἐδημιούργουν σχολὰς καὶ *αἱρέσεις* νέας πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ὧν αἱ κυριώταται ἦσαν ἡ τοῦ κοινοτισμοῦ καὶ τῶν κοινοτιστῶν (communisme, communistes) καὶ ἡ τοῦ κοινωνισμοῦ καὶ τῶν κοινωνιστῶν (socialisme, socialistes).

Α'. Τοῦ κοινοτισμοῦ οἱ κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι οἱ δογματίσαντες τὰς ἀρχὰς τῆς σχολῆς ταύτης ἦσαν: α') Ὁ Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν Βουαναρόττι. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ζήσας καὶ δράσας ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως καὶ ὡς μέλος τῆς συνωμοσίας τοῦ Γράκχου Βαβὲφ (ἴδ. σελ. 201) συνεχίζων τὰς παραδόσεις τῆς ἀποτυχούσης ἐκείνης κοινοτιστικῆς συνωμοσίας, ἀφοῦ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐπανῆλθε τῷ 1830 εἰς Παρισίους, ἀνέπτυξε δραστηριότητα μεγίστην, ἵνα διαδώσῃ ἐν ταῖς ἐργατικαῖς τάξεσι τὰ διδάγματα τῆς σχολῆς τοῦ Βαβέφ. Ὁ Βουαναρόττι, ὡς ὁ Βαβέφ, εἰργάζετο πρακτικῶς ἐπιδρῶν ἐπὶ τὸν λαὸν διὰ λόγου καὶ ἱδρύων ἑταιρείας κοινοτιστικάς. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάλογον διανομὴν τῆς περιουσίας μεταξὺ πάντων. β') Μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κοινοτισμοῦ ἡ σχολὴ ἢ ἡ αἵρεσις τοῦ Σαὶν Σιμὼν ἢ μᾶλλον ἡ σχολὴ τῶν ἀπὸ τούτου Σαινσιμωνιστῶν κληθέντων κοινοτιστῶν. Ὁ κόμης Σαὶν Σιμὼν ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἦτο δὲ ἐκ τῶν ἰδεαλιστῶν ἐκείνων ἐνθουσιωδῶν θιασωτῶν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ὀνειροπολούντων, ὡς ὁ Ῥουσσώ, τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν φυσικὴν κατάστασιν, διὰ τῆς διαλύσεως τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος καὶ διὰ τῆς καθιερώσεως ἀπολύτου ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Σαὶν Σιμὼν ἐδίδασκε τὰ φιλανθρωπικὰ αὐτοῦ δόγματα ἁπλῶς ὡς ἠθικολόγος ἐνθουσιαστής. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ διάδοσιν μείζονα καὶ διεύθυνσιν πρακτικωτέραν καθ' ὃν χρόνον ἀποθανόντος τοῦ ἱδρυτοῦ (1825) ἀνέλαβον τὸ ἔργον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐν οἷς πλὴν τοῦ Ἱσπανοῦ Ἰουδαίου Ῥοδρίγου (Rodrigues), τοῦ μετὰ ζήλου ἐργασαμένου πρὸς διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ Σαινσιμωνισμοῦ,

ὑπῆρχον καὶ ἄνδρες ἔξοχον ὁπωσοῦν κατέχοντες θέσιν ἐν τῇ Γαλλικῇ κοινωνίᾳ. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ περίφημος πολιτικὸς οἰκονόμος Μιχαὴλ Σεβαλιέ, ὁ ὀνομαστὸς δημοσιογράφος ἐπὶ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας Καρνώ, (υἱὸς τοῦ περιφήμου Καρνὼ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πατὴρ τοῦ νῦν προέδρου τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας), καὶ ὁ βαθύπλουτος τραπεζίτης Περείρ. Οἱ Σαινσιμωνισταὶ ἀπέδιδον εἰς τὴν ἑταιρείαν αὐτῶν χαρακτῆρα «Οἰκογενείας», ἧς οἱ προϊστάμενοι ἐκαλοῦντο πατέρες, ἐδίδασκον δὲ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην μεταξὺ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ γάμου ὡς διὰ σχηματισμοῦ ἰδίας οἰκογενείας κωλύοντος τὴν μεταξὺ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀδελφότητα καὶ οἰκογενειακὴν ἕνωσιν. Ἡ διδασκαλία αὕτη εὕρισκε πλείστους ὀπαδούς, ἰδίως ἀφότου *πατὴρ* τῶν Σαινσιμωνιστῶν ἐγένετο ὁ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ἐξαιρετικῆς καλλονῆς καὶ διὰ τοῦ ἄλλου ἐπαγωγοῦ αὐτοῦ τρόπου μεγίστης ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Παρισίων, ἐν ταῖς γυναιξὶν ἰδίως, ὑπολήψεως ἀπολαύων Ἐνφαντῖνος. Πλοῦτος ἄπειρος εἰσέρρεεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς «Οἰκογενείας» καὶ οἱ Σαινσιμωνισταὶ ἐφαντάσθησαν πρὸς μίαν στιγμὴν καὶ ἐπίστευσαν ἀφελῶς ὅτι διὰ τοῦ πλούτου τῆς «Οἰκογενείας» ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν ἀγοράζοντες διὰ χρημάτων παρὰ τοῦ βασιλέως τὰ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν δικαιώματα αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην ταύτην δύναμιν ἔθηκαν ἐν μέρει τέρμα τὰ περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς κοινότητος τῶν γυναικῶν δόγματα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐπήνεγκον ἐπὶ τέλους τὴν ἐπέμβασιν τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς. Καὶ διελύθη μὲν οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ «*Οἰκογένεια*», ἀλλ' αἱ ἰδέαι τῆς αἱρέσεως ἐπέζησαν τῆς διαλύσεως τῆς «Οἰκογενείας» καὶ διεμορφώθησαν εἰς νέαν αἵρεσιν καὶ σχολὴν ὑπὸ τὸν Φουριέρον. γ') Ὁ Φουριέρος ἐζήτησε νὰ ἁπλοποιήσῃ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τὸ περὶ οἰκογενείας δόγμα τοῦ Σαινσιμωνισμοῦ διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς *Φάλαγγος*. Ἡ Φάλαγξ ἔδει ν' ἀποτελῆται ἐκ 400 οἰκογενειῶν ἢ ἐκ 1500 - 1800 ἀνθρώπων οἰκούντων πάντων ὁμοῦ ἐν τῷ «*Φαλαγγείῳ* (Phalanstère)», ἐργαζομένων δὲ καὶ ἀπολαυόντων ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου. Ἡ ἵδρυσις καὶ ἐπιτυχὴς ἀνάπτυξις μιᾶς μόνης τοιαύτης κοινότητος ἔμελλε, κατὰ τὸν κοινωνιολόγον δογματιστήν, νὰ καταστῇ παράδειγμα ἑλκυστικὸν εἰς τὰ κράτη, ἅτινα ἔμελλον οὕτω νὰ ἀποσυντεθῶσιν ἐντὸς σμικροῦ εἰς μέγα πλῆθος «φαλαγγείων». Ἀλλὰ τὸ ἑλκυστικὸν τοῦτο παράδειγμα δὲν ἠδυνήθη νὰ παράσχῃ ὁ ἱδρυτὴς τῆς σχολῆς. Αἱ πρὸς ἵδρυσιν «Φαλαγγείου» γενόμεναι ἀπό-

πειραι ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν ἐν Ἀμερικῇ θιασωτῶν τῆς σχολῆς ἀπέτυχον. δ΄) Ἔτι πρακτικώτερος καὶ ἠθικώτερος τοῦ Φουριέρου παρέστη ὁ Καμπὲ (Cabet) ἐν τῇ περὶ κοινωνικῆς εὐημερίας διδασκαλίᾳ αὐτοῦ. Ὁ Καμπὲ τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φουριέρου ἤτοι τῷ 1840 ἐξέδωκε τὴν περίφημον αὐτοῦ πραγματείαν «Πλοῦν εἰς *Ἰκαρίαν*», ἐν τῇ ὁποίᾳ πραγματείᾳ παρίστα τὸ ἰδεῶδες πολιτείας δημοκρατικῆς, ἐν ᾗ οὐδεμία ἐπιτρέπεται ἰδιοκτησία, ἀλλὰ μόνον κοινὴ ἐργασία καὶ κοινὴ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἐργασία εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ πάντας καὶ ὁ μὴ ἐργαζόμενος θεωρεῖται κλέπτης καὶ ἐπιβάλλεται αὐτῷ καταναγκαστικῶς ἡ ἐργασία, ἧς τὰ προϊόντα παραδίδονται ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν *βιομηχανικὴν ἐπιτροπείαν*, ἤτοι τὴν κυβέρνησιν τῆς κοινότητος, ἥτις διανέμει ταῦτα εἰς τοὺς πολίτας ἐν πλήρει ἰσότητι. Τὸ σύστημα τοῦ Καμπὲ δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερον τοῦ Φουριερισμοῦ ἐν τῇ ἀποπείρᾳ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἀλλ' ἐπέδρασεν ἰσχυρότερον ἐπὶ τὰ πνεύματα τῶν ἐργατῶν. ε΄) Τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ὁ Καμπὲ ἐξέδωκε τὸν «Πλοῦν εἰς Ἰκαρίαν», ὁ πνευματωδέστατος πάντων τῶν κοινοτιστῶν συγγραφέων, ἀλλ' ἥκιστα πρακτικὸς Προυδὼν ἐξέδωκε τὴν περιβόητον αὐτοῦ πραγματείαν «Τί ἐστιν ἡ ἰδιοκτησία; (Qu'est ce que la proprieté?)», ἐν ᾗ διετύπωσε τὸ περιβόητον δόγμα «Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπή», καὶ διὰ τοῦ μόνου τούτου δόγματος ὁ θεωρητικὸς κοινωνιολόγος ἐπέδρασε ζωηρότερον καὶ ἰσχυρότερον ἐπὶ τὸ κίνημα τὸ κοινοτιστικὸν ἢ πάντες οἱ ἄλλοι πρακτικώτεροι δογματισταί. Ἀληθῶς τὸ δόγμα τοῦτο τὸ ἐκδηλοῦν καὶ ἑρμηνεῦον, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ ἐξάπτον πάντα τὰ πάθη τὰ γεννώμενα ἐν τῷ στήθει τοῦ πένητος ἐργάτου ἐν τῇ ἀθλιότητι τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἱδρῶτος αὐτοῦ πλουτοῦντος κεφαλαιούχου, ἦτο τὸ δραστικώτατον σύνθημα πρὸς ἐπανάστασιν κοινωνικήν. Πᾶσαι αἱ ἄλλαι κοινοτιστικαὶ θεωρίαι ἀπέναντι τῆς τοῦ Προυδὼν εἶχον πρακτικώτερόν τινα χαρακτῆρα κατὰ τοῦτο, ὅτι ᾠκοδόμουν τι θετικὸν δυνάμενον νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ βαθμιαίας μεταμορφώσεως τῆς κοινωνίας. Καὶ ὅμως ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ ἐλάχιστον ἰδεῶδες, εἰς ὃ ἀπέβλεπον αἱ διδασκαλίαι αὐτῶν, ἀπήντα τὰς μεγίστας καὶ ἀκαταγωνίστους δυσχερείας· καὶ ἀπέναντι τῶν τοιούτων ἀπραγματοποιήτων θετικῶν μεταβολῶν καὶ μεταρρυθμίσεων μίαν μόνην ἐδίδασκε τὸ σύστημα τοῦ Προυδὼν ἀρνητικήν, ἀλλὰ κατορθωτήν, μεταμόρφωσιν :

τὴν καταστροφήν, τὴν ἀνατροπήν, τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἀκριβῶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἄκρων, μεταξὺ τῶν ἀπραγματοποιήτων θετικῶν ἀρχῶν τῶν κοινοτιστῶν καὶ τῆς δι' ἐπαναστάσεως κατορθουμένης ἀρνητικῆς ἀρχῆς τοῦ Προυδών, ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Λουὶ Μπλὰν ἐξήνεγκε τὸ δόγμα τοῦ *Κοινωνισμοῦ* καὶ ἵδρυσε τὴν σχολὴν τῶν Κοινωνιστῶν.

Β'. *Κοινωνισμός*. Ὁ Λουὶ Μπλὰν ἐνόησε καὶ διετύπωσε τὸ κοινωνικὸν ζήτημα κατὰ τρόπον ὅλως πρακτικὸν καί, οὕτως εἰπεῖν, πολιτικὸν ἀπαλλάξας αὐτὸν παντὸς χαρακτῆρος κοινοτισμοῦ, θεωρήσας τὸ ὅλον ζήτημα ὡς ζήτημα βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἐργατῶν διὰ τῆς προνοίας, ἣν ὀφείλει τὸ κράτος νὰ λάβῃ ὑπὲρ τούτων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐδημοσίευσε τῷ 1841 τὴν περὶ «Ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας» πραγματείαν αὐτοῦ, δι' ἧς ἀπῄτει δύο τινὰ κυρίως παρὰ τοῦ κράτους: τὴν ἀπονομὴν ἐργασίας εἰς τὸν ἐργάτην καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας. Ἡ ἰδιοκτησία καὶ ὁ γάμος ἔμενον σεβαστά, ἡ δὲ βελτίωσις τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως ἐζητεῖτο διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Τὸ κράτος πρέπει, κατὰ τὸν Λουὶ Μπλάν, συνεργείᾳ τῶν ἐργατικῶν τάξεων νὰ φροντίζῃ περὶ τοιαύτης διοργανώσεως τῆς ἐργασίας, ὥστε ὁ ἐργάτης νὰ εὑρίσκῃ πάντοτε ἐργασίαν ἀμείβουσαν τοὺς πόνους αὐτοῦ καὶ παρέχουσαν αὐτῷ τὰ μέσα ὑπάρξεως ἀνεκτῆς. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἱδρυθῶσιν ὑπὸ τοῦ κράτους μεγάλα καταστήματα ἐργασίας καὶ νὰ δανείζωνται πρὸς ταῦτα ἀτόκως τὰ ἀναγκαιοῦντα κεφάλαια, εἰς δὲ τὸ κέρδος τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν κεφαλαίων ἕκαστος ἐργάτης νὰ ἔχῃ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ μερίδα κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Ἡ ἰδιοκτησία, ὡς ἐρρήθη, πρέπει νὰ μένῃ κατ' ἀρχὴν σεβαστή, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῇ διὰ νόμων καταλλήλων οὕτω, ὥστε μεγάλη περιουσία κεφαλαίων νὰ μὴ σωρευθῇ εἰς χεῖρας τῶν ὀλίγων πρὸς βλάβην τῶν πολλῶν· οἱ πλάγιοι συγγενεῖς δηλονότι πρέπει ν' ἀποκλείωνται ἀπὸ τῆς κληρονομίας, ἥτις πρέπει νὰ μεταβιβάζηται μόνον ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων εἰς τοὺς γονεῖς, ἐν ἐλλείψει δὲ τοιούτων κληρονόμων ὁ μόνος κληρονόμος πρέπει νὰ ἦναι τὸ κράτος. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν καθισταμένου τοῦ κράτους κατόχου μεγάλων κεφαλαίων δύναται νὰ προοδοποιηθῇ ἡ πραγμάτωσις τῶν διὰ τοῦ κοινοτισμοῦ ἐπιζητουμένων κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ σχολὴ τοῦ

Λουὶ Μπλάν, ἡ ἀντιλαμβανομένη τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος ὑπὸ ἔννοιαν πρακτικωτέραν καὶ διατυποῦσα ἀξιώσεις ἐπιεικεστέρας καὶ κρείττονα καὶ φυσικωτέραν διαρρύθμισιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζητοῦσα, ἐκλήθη *κοινωνισμὸς* (socialisme) καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου διεκρίθη ἀπὸ τοῦ πᾶσαν ἰδιοκτησίαν καταργοῦντος *κοινοτισμοῦ* (communisme).

Αἱ ἀξιώσεις τῶν κοινοτιστῶν ἦσαν ἀπραγματοποίητοι, ἀλλὰ σαφῶς καὶ ἁπλῶς διατυπωμέναι ἐστηρίζοντο ἐπὶ καθολικῆς ἀνατροπῆς τοῦ ὑφισταμένου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος καὶ ἐπὶ δημιουργίας καὶ ἱδρύσεως νέας κοινωνίας καὶ πολιτείας ἐπὶ νέων ὅλως βάσεων· τοὐναντίον δὲ αἱ τῶν κοινωνιστῶν δὲν ἦσαν μὲν ἀπραγματοποίητοι, ἀλλ'ἵνα πραγματοποιηθῶσιν, ἔδει νὰ συνδυασθῶσι μετὰ πολλῶν ῥιζικῶν νομοθετικῶν μέτρων ἀλλοιούντων ἐν μέρει τὰς βάσεις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστῶτος· διότι ὅσον ἐξ ἑνὸς κατέλειπον ἀθίκτους τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ συστήματος, τοσοῦτον ἐξ ἄλλου περιέπλεκον τὴν πολιτείαν εἰς δυσχερῆ κοινωνικὰ ζητήματα καὶ προβλήματα ζητοῦσαι διὰ τῆς πολιτείας νὰ λύσωσι ζητήματα κοινωνικὰ καὶ διὰ τοῦ κράτους καὶ τῆς πολιτείας νὰ θεραπεύωσιν πληγὰς κοινωνικάς. Ἀλλ' ὅσον δυσχερὴς ἦτο ἡ πραγματοποίησις τῶν ὑπὸ τῶν κοινοτιστῶν καὶ τῶν κοινωνιστῶν ἀπαιτουμένων μεταρρυθμίσεων, τοσοῦτον μεγάλη ἦτο ἡ πολιτικὴ δύναμις, ἣν αἱ ἀντιπολιτευόμεναι τῷ καθεστῶτι πολιτικαὶ μερίδες, ἰδίως ἡ δημοκρατική, ἠδύναντο νὰ καρπωθῶσιν ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συμμαχίας. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἤθελε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος δι' ἐπαναστάσεως, ἡ ἐπανάστασις δ' αὕτη ἐθεωρεῖτο ὑπό τε τῶν κοινοτιστῶν καὶ ὑπὸ τῶν κοινωνιστῶν, ἢ μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀπειροπληθοῦς τάξεως τῶν ἐργατῶν καὶ πενήτων, ὧν ὁ ἀγὼν ἀπετέλει τὸ ἀντικείμενον τῶν κοινοτιστικῶν καὶ κοινωνιστικῶν θεωριῶν καὶ σχολῶν, ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς πραγματώσεως τῶν ἐλπίδων τῆς τάξεως ταύτης. Ἐντεῦθεν ἐν τῷ κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἀγῶνι ἡνώθησαν πᾶσαι αἱ μερίδες αἱ ἐπιδιώκουσαι οἱονδήποτε νεωτερισμὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἡ δημοκρατία ἐφαίνετο νῦν τὸ μόνον πολίτευμα τὸ παρέχον στάδιον εὐρὺ εἰς πραγμάτωσιν καὶ τῶν χιμαιρικωτάτων ἐλπίδων. Ἡ νομιμόφρων βασιλεία ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν νεωτεριστῶν ἐκλιποῦσα διὰ παντός. Οἱ θιασῶται αὐτῆς, καίπερ ὄντες οὐχὶ ὀλιγάριθμοι, οὐδεμίαν ἐδείκνυον ζωὴν καὶ κίνησιν. Τοὐναντίον οἱ Βοναπαρτισταὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Βοναπάρται, οὐδὲ τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος

ἐξαιρουμένου, μετὰ τὰς ἀποτυχίας τῶν πρὸς ἄμεσον ἀνόρθωσιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀποπειρῶν, συνεπάθουν πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ἥτις ἄλλως καθιστῶσα τὸν λαὸν κύριον τῶν τυχῶν αὐτοῦ ἠδύνατο διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας νὰ προλεάνῃ αὖθις τὴν πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ὁδόν. Οἱ δογματικοὶ δημοκρατικοί, οἱ κοινοτισταὶ καὶ οἱ κοινωνισταὶ ἐζήτουν τὴν δημοκρατίαν. Αὐτὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μερὶς τοῦ φιλελευθέρου νῦν καταστάντος Λαμμεναὶ (ἴδ.Τόμ. Α΄,σελ.129) ἤθελε νὰ καταστήσῃ δημοκρατικὴν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν παπικὴν ἀρχὴν μεταποιοῦσα τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς μεγάλην τινὰ καθολικὴν δημοκρατικὴν πολιτείαν καὶ διὰ τῆς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συμμαχίας ἁγιάζουσα τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ πνευματώδης ἱερεὺς καὶ συγγραφεὺς τὰς τολμηρὰς αὐτοῦ ταύτας ἀρχὰς καὶ θεωρίας ἐκήρυξε καὶ ἀνέπτυξεν ἐν τῇ ἐφημερίδι «Μέλλον» (Avenir) καὶ ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Οἱ λόγοι ἑνὸς πιστοῦ (Les paroles d'un croyant)» καὶ ἐκδοθείσῃ τῷ 1834. Ὁ Πάπας κατεδίκασε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς θεωρίας τοῦ Λαμμεναὶ καὶ οὕτω τὸ νέον δημοκρατικὸν ἰδεῶδες ἀφῃρέθη τὴν ἱερὰν αἴγλην τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ ἀγῶνες τοῦ Λαμμεναί, ὅστις ἐξηκολούθησε ὑπερασπίζων τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μετὰ τὴν παπικὴν καταδίκην, συνετέλεσαν τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν, τὴν σπουδαιοτάτην βοήθειαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἤνεγκεν αὐτὴ ἡ ἄκρα φιλελευθέρα μοναρχικὴ μερὶς διὰ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως, ἐν ᾧ, καθὰ εἴπομεν, συνηνώθησαν πρὸς ἀλλήλους πάντες οἱ πολέμιοι τοῦ καθεστῶτος, δημοκρατικοί τε καὶ ἀντιδυναστικοὶ μοναρχικοί, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν τέως θιασωτῶν τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας. Αὐτὸς ὁ Θιέρσος, ἀφότου ἀπὸ τοῦ 1840 ἐξέπεσε τῆς ἐξουσίας, εὑρίσκετο ἐν ταῖς τάξεσι τῆς συνταγματικῆς ἀντιπολιτεύσεως τῆς ἀπαιτούσης τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ θιασῶται τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους ὡς πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀπαιτουμένης μεταρρυθμίσεως· διότι ἐνῷ ἡ δυναστικὴ ἀντιπολίτευσις τῶν δημοκρατικῶν καὶ τῶν Βοναπαρτιστῶν ἀπήτει ἁπλῶς καὶ καθαρῶς τὴν καθιέρωσιν τοῦ συστήματος τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, οἱ περὶ τὸν Θιέρσον καὶ τὸν Ὀδιλλὼν Βαρρὼ συνταγματικοὶ φιλελεύθεροι ἠρκοῦντο εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ἐφ' ὅλην τὴν μεσαίαν τάξιν, τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἐκλογι-

κοῦ τιμήματος, τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος ἀποκλεισμὸν πάντων τῶν δημοσίων λειτουργῶν, ὧν τὰ ἀξιώματα δὲν ἦσαν ἰσόβια (1). Αἱ ἀπαιτήσεις αὗται ἦσαν καὶ δίκαιαι καὶ μέτριαι καὶ ἐπιτυγχανόμεναι ἠδύναντο νὰ προλάβωσιν ἴσως τὴν ἐπανάστασιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ διασπάσωσι τὴν τάξιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως χωρίζουσαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς δυναστείας πάντας τοὺς συνταγματικοὺς φιλελευθέρους καὶ πάντας τοὺς μετριόφρονας καὶ εἰρηνικοὺς καὶ φιλονόμους πολίτας. Ἀλλ' ἡ τυφλωθεῖσα κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, τοῦ πολίτου βασιλέως, ἧς ἀπὸ τοῦ 1847 ἡγεῖτο ὁ δογματικὸς φιλελεύθερος Γκιζῶτος, κατεπολέμησε τὰς πολλάκις ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν γενομένας περὶ ἐκλογικῆς καὶ κοινοβουλευτικῆς μεταρρυθμίσεως προτάσεις. Τότε δὲ ἡ ἀντιπολίτευσις συνέλαβε τὸ σχέδιον ἵνα δι' εἰρηνικῶν πολιτικῶν διαδηλώσεων καταβάλῃ τὴν κυβερνητικὴν ἀντίστασιν ἐπινοήσασα καινοφανῆ ὅλως μέσα πρὸς τοιαύτας πανδήμους διαδηλώσεις. Αὗται ἔδει νὰ γείνωσι διὰ τῶν οὕτω καλουμένων «συμποσίων τῆς μεταρρυθμίσεως (banquets de reforme)». Τὰ συμπόσια ταῦτα συνάγοντα ἐπὶ τὸ αὐτὸ πολυαρίθμους ἀντιπροσώπους πάσης τάξεως πολιτῶν ἔμελλον νὰ παρέχωσιν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ῥήτορας τῆς ἀντιπολιτεύσεως νὰ ἀναπτύσσωσι τὰς περὶ μεταρρυθμίσεως θεωρίας, νὰ ἐκθέτωσι τοὺς ὑπὲρ ταύτης συνηγοροῦντας λόγους καὶ νὰ ἑλκύωσι τὴν ὁμόθυμον ἔγκρισιν τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπὸ τῶν προσκαλουμένων καὶ διὰ τοιούτων συχνὰ ἐπαναλαμβανομένων διαδηλώσεων νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἠθικῶς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ ἐσχηματίσθη ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ μεγάλη ἐκλογικὴ ἐπιτροπεία προωρισμένη νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὸ δημόσιον τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐκλογικοῦ καὶ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Τὸ πρῶτον μέγα μεταρρυθμιστικὸν συμπόσιον ἐγένετο τῇ 25/7 Ἰουλίου 1847 ἐν Σατωροὺζ ἐγγὺς τῶν Παρισίων καὶ ἐνταῦθα μετὰ φλογερᾶς εὐγλωττίας οἱ ῥήτορες τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐξέθηκαν τὰ διανοήματα αὐτῶν. Κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ συμποσίου τούτου παρεσκευάζοντο νῦν ὅμοια συμπόσια ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἡ κυβέρνησις ἐφάνη πρὸ τῶν βουλῶν ὡς μηδεμίαν διδοῦσα σημασίαν εἰς τὰς

(1) Ἐν τῇ τελευταίᾳ πρὸ τοῦ 1848 βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων παρεκάθηντο ὡς βουλευταὶ 200 ὑπάλληλοι μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ οὓς ἡ κυβέρνησις ἠδύνατο ἐν πάσῃ στιγμῇ ν' ἀπολύσῃ τῶν θέσεων αὐτῶν.

ἐνεργείας ταύτας, καὶ ὁ βασιλικὸς λόγος (10/22 Δεκεμβρίου) κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς βουλευτικῆς συνόδου ἔλεγεν ὅτι αἱ ὑπὸ τυφλῶν παθῶν ἐξεγειρόμεναι ταραχαὶ ἔμελλον νὰ θραυσθῶσι πρὸ τῆς ὁμοθυμίας τῶν μεγάλων τῆς πολιτείας ἐξουσιῶν. Ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς, ἡ καὶ μέχρι τοῦδε κατ' εἰσήγησιν τῆς κυβερνήσεως ἀπορρίψασα τὰς περὶ ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως προτάσεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐξέφρασε τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῆς πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ κατέκρινε διὰ δριμυτάτων λέξεων τὰς γενομένας «ὀχλαγωγίας». Ὅτε δὲ τέλος ἡ ἀντιπολίτευσις παρεσκεύαζε συμπόσιον διὰ τὴν 10/22 Φεβρουαρίου καὶ ἐν Παρισίοις καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἡ κυβέρνησις ἀπηγόρευσεν ἐπισήμως τὴν παρασκευὴν τοῦ συμποσίου καὶ ἠπείλησε νὰ πατάξῃ διὰ τοῦ στρατοῦ πᾶσαν ἐναντίαν ἀπόπειραν. Ἡ μετριοπαθὴς μερὶς τῆς ἀντιπολιτεύσεως παρήτησε τότε τὸ σχέδιον τοῦ συμποσίου καὶ μετήνεγκε τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν βουλὴν ἀφοῦ τῇ 9/21 Φεβρουαρίου, ἤτοι τῇ παραμονῇ τῆς διὰ τὸ συμπόσιον τεταγμένης ἡμέρας, διὰ προτάσεως ὑπογεγραμμένης ὑπὸ 54 βουλευτῶν ἀπήτησε τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν τῶν ὑπουργῶν ὡς παραβιασάντων τὸ ἐκ τοῦ συντάγματος παρεχόμενον τῷ λαῷ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ ἀθετούντων ἐν γένει τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830 καθιερωθείσας ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Τὸ διάβημα τοῦτο οἱ ἀντιπολιτευόμενοι βουλευταὶ ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν λαὸν διὰ προκηρύξεως προτρέποντες αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ τὸ σχέδιον τοῦ συμποσίου. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ μετριόφρων ἀντιπολίτευσις ἠγωνίζετο ἐρρωμένως ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κατὰ τῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὴν διὰ τὸ συμπόσιον τεταγμένην ἡμέραν τῆς 10/22 Φεβρουαρίου πλῆθος λαοῦ συγκείμενον ἀπὸ ἐργατῶν, φοιτητῶν, πολλῶν μελῶν τῶν μυστικῶν ἑταιρειῶν καὶ τοῦ ἄλλου Παρισιανοῦ ὄχλου διῆλθε τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων κραυγάζον: «Μεταρρύθμισις! Κάτω ὁ Γκιζῶτος!». Αἱ πρῶται αὗται συναθροίσεις τῆς 10/22 Φεβρουαρίου ταχέως διελύθησαν ὑπὸ τῶν μικρῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων καὶ τὰ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν ἐγερθέντα ὁδοφράγματα εὐχερῶς κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Τὸ γεγονὸς ἐθεωρήθη ὡς ἐκ τῶν συνηθεστάτων πλέον καταστασῶν ἐν Παρισίοις μικρῶν στασιαστικῶν διαδηλώσεων. Ἀλλὰ τῇ ἑπομένῃ ἡμέρᾳ ἐπανελήφθησαν αἱ συναθροίσεις καὶ τὰ πράγματα ἔλαβον σοβαρώτερον χαρακτῆρα. Οὐ μόνον νέα πολυάριθμα ὁδοφράγματα ἠγέρθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τάξεων τῆς ἐθνοφυλακῆς ἠκούσθησαν κραυγαί: «Ζήτω ἡ μεταρρύθ-

μισις! Κάτω ὁ Γκιζῶτος!». Ὁ Γκιζῶτος ἐννοῶν τὴν σοβαρότητα τῶν πραγμάτων πλέον ἢ ὁ βασιλεὺς καὶ μὴ θέλων νὰ λάβῃ τὴν περαιτέρω εὐθύνην τῶν γενησομένων ὑπέβαλε τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ (11/23 Φεβρουαρίου) τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ἥτις καὶ ἐγένετο δεκτή, ἐκλήθη δὲ νῦν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ στρατηγὸς Μολέ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, γνωσθὲν τῇ πρωίᾳ τῆς 12/24 Φεβρουαρίου, διὰ τῆς εὐαρέστου ἐντυπώσεως, ἣν ἐνεποίησε τοῖς μετριοπαθεστέροις, ἐφάνη ἐπὶ στιγμὴν ὅτι ἔμελλε νὰ περατώσῃ εἰρηνικῶς τὴν κρίσιν. Ἀλλ' ὡς συμβαίνει ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, μικρόν τι ἐπεισόδιον ἤρκεσε νὰ δεινώσῃ ἐκ νέου τὰ πράγματα. Πεντακόσιοι περίπου ἐργάται ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῶν πρακτόρων τῶν μυστικῶν ἑταιρειῶν προέβησαν (τῇ 12/24 Φεβρουαρίου) εἰς διαδήλωσιν πρὸ τοῦ μεγάρου τοῦ ἐκπτώτου πρωθυπουργοῦ Γκιζώτου. Ὁ ἀξιωματικὸς ὁ διοικῶν τὸ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα, ὅπερ ἐφρούρει τὸ μέγαρον, ἐξυβρισθεὶς ἐπανειλημμένως ὑπό τινος τῶν διαδηλωτῶν διέταξεν ἐπὶ τέλους τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς διαδηλωτὰς διὰ τῶν λογχῶν· ἐν δὲ τῇ συγκρούσει τῇ ἐντεῦθεν προελθούσῃ ἐφονεύθησάν τινες τῶν διαδηλωτῶν καὶ ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες καὶ παιδία. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἤρκεσε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Παρισίους ἐκ νέου. Τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων, ὡς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου, ἠνέχθησαν ἐπὶ φορτηγῶν ἁμαξῶν διὰ τῶν λεωφόρων καὶ φωνὴ πανταχόθεν ἤχει: «Φόνος! Προδοσία! Εἰς τὰ ὅπλα!». Ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ περιστάσει εὑρέθησαν καὶ ῥήτορες δημοσιογράφοι ἐξεγείροντες ἔτι μᾶλλον τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους. Ἐντὸς σμικροῦ δὲ τὰ πράγματα ἔλαβον τοιαύτην σοβαρὰν καὶ ἀπειλητικὴν τροπήν, ὥστε ὁ Μολὲ ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ καταθέσῃ τὴν ἐντολήν, ἣν εἶχε λάβει περὶ σχηματισμοῦ νέου ὑπουργείου. Ὁ Θιέρσος ἐκλήθη νῦν νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον καὶ ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, ἀφοῦ ἐπέβαλεν εἰς τὸν βασιλέα ὑπουργοὺς γνωστοὺς διὰ τὸ ἀντιπολιτευτικὸν αὐτῶν φρόνημα καὶ ἰδίως τὸν Ὀδιλλὼν Βαρρῶ. Ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ὁ μέχρι τῆς 11/23 Φεβρουαρίου ἐπιμόνως ἀρνούμενος πᾶσαν παραχώρησιν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης κατέστη ἀναποφάσιστος καὶ δειλὸς καὶ διὰ τῆς δειλῆς αὐτοῦ ὑποχωρήσεως ἐπετάχυνε τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, ὅπως διὰ τῆς προτέρας πεισμονος ἀντιστάσεως παρεσκεύασε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐνῷ ἠδύνατο, πρὶν ἢ ἡ στάσις λάβῃ ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα, διὰ τῶν τακτικῶν στρατευμάτων, τῶν διοικουμένων ὑπὸ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλγερίας στρατάρχου Βυζώ, νὰ περιορίσῃ τὴν ἐν ταῖς

τάξεσι τῆς ἐθνοφυλακῆς ἀποστασίαν καὶ νὰ καταβάλῃ στρατιωτικῶς τὴν στάσιν, διέταξε τὸν Βυζῶ νὰ τηρήσῃ θέσιν ὅλως παθητικήν· ὅτε δὲ ὁ Θιέρσος ἐσχημάτισε τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ προσχωρήσῃ εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νέου ὑπουργείου, αἵτινες ἦσαν ἡ διάλυσις τῆς βουλῆς καὶ ἡ σύγκλησις νέας βουλῆς πρὸς ψήφισιν τῶν ἀπαιτουμένων ἐκλογικῶν μεταρρυθμίσεων, ἡ ἀπαγόρευσις εἰς τὸν στρατὸν πάσης κατὰ τοῦ λαοῦ προσβολῆς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Βυζῶ διὰ τοῦ Λαμορισιέρ. Τὰς παραχωρήσεις ταύτας τὸ νέον ὑπουργεῖον ἀνεκοίνωσε τῷ λαῷ ἀπὸ τῆς πρωίας τῆς 12/24 Φεβρουαρίου διὰ προκηρύξεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ἦτο ἤδη ἀργά· κατὰ κακὴν δὲ μοῖραν τοῦ βασιλέως ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως, ἐν ᾗ διετέλουν αὐτοὶ οἱ κυβερνῶντες, εἶχον οὗτοι λησμονήσει νὰ ὑπογράψωσι τὴν προκήρυξιν. Ἡ ἀνυπόγραφος προκήρυξις εἰς ὀλίγας μόνον ὁδοὺς τοιχοκολληθεῖσα ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς ἐμπαιγμὸς καὶ ὡς μέσον ἐξαπατήσεως τοῦ λαοῦ διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων καὶ διὰ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐξηρέθισε τὰ πλήθη. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀπόλυσις τοῦ Βυζῶ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ τὴν τελευταίαν ὥραν ὑπογραφεῖσα κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν νέα πρὸς τοὺς στρατιώτας ἀπαγόρευσις πάσης κατὰ τοῦ πλήθους προσβολῆς ἐπήνεγκε πολλαχοῦ τὴν συναδέλφωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἤδη γεγονὸς τετελεσμένον. Ὁ λαὸς οὐδὲν πλέον φοβούμενος ἐκ τοῦ στρατοῦ καὶ οὐδὲν θέλων νὰ ἠξεύρῃ περὶ ἀνακωχῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ ἤγειρεν ἀπαύστως νέα ὁδοφράγματα καὶ διαρκῶς προὐχώρει κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ. Μετ' ὀλίγον τὸ πλῆθος ὥρμησεν εἰς τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαίτημα τοῦ οἴκου τοῦ Αὐρηλιανοῦ, εἰς τὸ Palais Royal, καὶ κατέστρεψεν ἐν αὐτῷ πᾶν ὅ,τι εὗρεν, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχον κατορθώσει νὰ φύγωσι καὶ νὰ σωθῶσιν ἐν τῷ Κεραμεικῷ τὰ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐκείνῳ οἰκοῦντα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἡ προσβολὴ κατὰ τοῦ Palais Royal ἐγένετο ἐνώπιον τῶν φρουρούντων στρατιωτῶν, οἵτινες συμφώνως πρὸς τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς διαταγὴν ἔμενον ἀπαθεῖς θεαταὶ τῶν γινομένων. Μάτην ὁ ἀπολυθεὶς στρατάρχης Βυζῶ προέτρεπε τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ν' ἀποκρούσωσι τὴν βίαν διὰ τῆς βίας. Ὁ δοὺξ Νεμούρ, ὁ πρεσβύτατος νῦν υἱὸς τοῦ βασιλέως (1), ὅστις ἐν περιπτώσει παραιτήσεως

(1) Ὁ τοῦ δουκὸς Νεμοὺρ πρεσβύτερος δοὺξ Αὐρηλίας καὶ πρίγκιψ διάδοχος Φερδινάνδος, ὁ γεννηθεὶς τῷ 1810 καὶ μετασχὼν τῶν ἐν Βελγίῳ (1830) καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ (1836 - 1840) Γαλλικῶν στρατειῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1837 συζευχθεὶς τὴν πριγκίπισσαν

τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ κόμητος τῶν Παρισίων(1) ἤλπιζε νὰ λάβῃ τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀπηγόρευσε τῷ φρουρῷ πᾶσαν κατὰ τοῦ πλήθους προσβολήν. Ἐν τῷ οἴκῳ τῷ βασιλικῷ ὑπῆρχον τότε δύο μερίδες, ὧν ἡ μέν, εἰς ἣν ἀνῆκον οἱ δοῦκες Νεμοὺρ καὶ Μονπανσιέ, ἐζήτει τὴν διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου διάσωσιν τῆς δυναστείας, ἡ δέ, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ἡ βασίλισσα Ἀμαλία, ἀνθίστατο κατὰ πάσης τοιαύτης λύσεως θέλουσα νὰ νικήσῃ ἢ νὰ πέσῃ ἐνδόξως μετὰ τοῦ βασιλέως. Ἡ φιλόδοξος ἐκ Σικελίας καταγομένη βασίλισσα ἔπεισε τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον νὰ ἐπιθεωρήσῃ ἔφιππος (περὶ μεσημβρίαν τῆς 12/24 Φεβρουαρίου) τὸν στρατὸν τὸν τεταγμένον ἐν τῇ πλατείᾳ Καρουσὲλ πρὸς φρούρησιν τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ συγκείμενον ἐκ στρατιωτῶν τακτικῶν καὶ ἐξ ἐθνοφυλάκων. Ἀλλ' ὅτε ὁ βασιλεὺς παρήλασε πρὸ τοῦ στρατοῦ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν υἱῶν του, τῶν δουκῶν Νεμοὺρ καὶ Μονπανσιέ, οἱ μὲν στρατιῶται ἐτήρησαν βαθεῖαν σιωπήν, οἱ δὲ ἐθνοφύλακες ἐκραύγασαν: «Ζήτω ἡ μεταρρύθμισις!». Ταῦτα ἐγίνοντο καθ' ὃν χρόνον ὁ λαὸς ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ προσέβαλλε τὸ Palais Royal. Ὁπότε δ' ὁ βασιλεὺς ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως καταβεβλημένος ὑπὸ ἀθυμίας καὶ φόβου, εἰσώρμησεν ὁ περίφημος Ἑβραῖος βουλευτὴς Κρεμιέ, ὁ ὕστερον ἱδρυτὴς τῆς «Ἰσραηλιτικῆς ἑνώσεως (Alliance Israélite)», εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ βασιλέως κραυγάζων: «Μεγαλειότατε, παραιτήθητι, ἄλλως ἡ δυναστεία σου ἀπώλετο!». Ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε τότε νὰ συγκαλέσῃ οἰκογενειακὸν συμβούλιον, ἐν ᾧ σφοδροτάτη ἐγένετο περὶ τοῦ πρακτέου συζήτησις μεταξὺ τῶν δύο αὐλικῶν μερίδων. Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἐξώρκιζε τὸν γέροντα βασιλέα νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἵππου αὐτοῦ καὶ νὰ πέσῃ ἐνδόξως. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς συνετάχθη τῇ γνώμῃ τῆς πλειονοψηφίας καὶ ὑπέγραψε τὸ ἔγγραφον τῆς παραιτήσεως, δι' οὗ ὁ θρόνος ἀφίετο εἰς τὸν ἔγγονον αὐτοῦ κόμητα τῶν Παρισίων. Μάτην ὁ Βυζῶ ἠγωνίσθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ ἀποτρέψῃ τὸν βασιλέα τῆς παραιτήσεως. Μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς ἐνδεδυμένος τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐνδυμασίαν, φέρων τὸν μάρσιπον τὸν περιέχοντα τὰ σπουδαῖα ἔγγραφα αὐτοῦ καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς βασιλίσσης καὶ τῶν ἄλλων μελῶν

Ἑλένην τοῦ Μεκλεμβούργου Σβερίνου ἀπέθανε τῷ 1842 πηδήσας ἐκ τῆς ἁμάξης, καθ' ἣν στιγμὴν ἀφηνίασαν οἱ φέροντες αὐτὴν ἵπποι.

(1) Τοῦ ὁμωνύμου τῷ πάππῳ Λουδοβίκου Φιλίππου, πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ ἀποθανόντος δουκὸς τῆς Αὐρηλίας.

τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, πλὴν τοῦ κόμητος τῶν Παρισίων καὶ τοῦ μικροτέρου τούτου ἀδελφοῦ τοῦ δουκὸς Σάρτρης, τῆς μητρὸς τούτων πριγκιπίσσης Ἑλένης καὶ τοῦ δουκὸς Νεμούρ, μετέβη ἀπαρατήρητος διὰ τῶν κήπων τοῦ Κεραμεικοῦ εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς ἁμάξης διηυθύνθη εἰς Σαὶν Κλοῦ ὑπὸ τὴν φρουρὰν ὀλίγων θωρακοφόρων. Τὰ λοιπὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἠκολούθησαν τὸ βασιλικὸν ζεῦγος ἐντὸς δύο ἄλλων ἁμαξῶν.

Ἀλλ' ἡ παραίτησις καὶ ἡ φυγὴ τοῦ βασιλέως οὐδαμῶς ὠφέλησαν τὴν τύχην τῆς δυναστείας. Ἡ ἐπανάστασις ἠκολούθει τὴν πορείαν αὐτῆς καὶ ἡ πριγκίπισσα Ἑλένη καὶ ὁ δοὺξ Νεμοὺρ πρὸ τῆς ἐπικειμένης κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ ἐπιθέσεως κατέφυγον εἰς τὸ παρακείμενον μέγαρον τῆς νομοθετικῆς βουλῆς ὡς τὸ 1792 ἡ οἰκογένεια τοῦ δυστυχοῦς Λουδοβίκου ΙϚ' μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 29/10 Αὐγούστου εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς νομοθετικῆς συνόδου. Ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ Λουδοβίκου ΙϚ' οἰκογένεια ἐζήτει τότε ἁπλῶς ἄσυλον καὶ σωτηρίαν ἐν μέσῳ νομοθετικῆς βουλῆς ἐχθρικῆς, ἐνῷ οἱ τῇ 12/24 Φεβρουαρίου τοῦ 1848 εἰς τὴν νομοθετικὴν βουλὴν καταφυγόντες Ὀρλεανίδαι ἐζήτουν νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἐνώπιον βουλῆς, ἧς ἡ πλειονοψηφία ἦτο ἀφωσιωμένη τῷ τέως ἐπικρατοῦντι συστήματι. Καὶ ἀληθῶς ἡ βουλὴ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν πριγκίπων ἐξερράγη εἰς ζητωκραυγάς, εὑροῦσα οἱονεὶ ἀνακούφισιν ἐν τῇ στενοχωρίᾳ καὶ ἀπορίᾳ, ἐν ᾗ διετέλει. Ἀλλ' οὔτε ἡ νέα βασιλεομήτωρ Ἑλένη, οὔτε ὁ δοὺξ Νεμοὺρ ἐφάνησαν ἄξιοι τοῦ μεγέθους τῆς στιγμῆς. Μάτην οἱ πιστοὶ εἰς τὴν δυναστείαν ἤλπισαν ὅτι ἡ βασιλεομήτωρ διὰ λόγων συγκινητικῶν ἔμελλε νὰ συναρπάσῃ τὴν βουλὴν καὶ δι' αὐτῆς ἴσως καὶ τὸν λαόν. Ἐν μέσῳ τῆς νεκρικῆς σιωπῆς, ἣν ἐτήρουν ἥ τε πριγκίπισσα Ἑλένη, ἡ ἀρκεσθεῖσα μόνον διὰ τοῦ νεύματος τῆς κεφαλῆς νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ἐνθουσιωδῶς χαιρετίζουσαν αὐτὴν πλειονοψηφίαν, καὶ ὁ δοὺξ Νεμούρ, ὁ βουλευτὴς Δυπὲν εἶπέ τινα ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ κόμητος τῶν Παρισίων προτείνων τῇ βουλῇ ἵνα προσφέρῃ τὰ σεβάσματα αὐτῆς τῷ νεαρῷ βασιλεῖ ἀναθέτουσα συγχρόνως τῇ δουκίσσῃ τὴν ἀντιβασιλείαν. Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ Δυπὲν διεκόπησαν ἐκ τοῦ δεινοῦ θορύβου τοῦ ἀγρίως εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ βουλευτηρίου ὁρμῶντος ἐνόπλου πλήθους τοῦ ζητοῦντος νὰ κωλύσῃ διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀντιβασιλείας. Τότε ὁ Λαμαρτῖνος προέτεινε τὴν ἀναβολὴν τῆς συνεδρίας, ὡς μὴ οὔσης

δυνατῆς τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν συζητήσεων ἐνώπιον τῆς δουκίσσης. Ἐπὶ τούτῳ ὁ πρόεδρος τῆς βουλῆς Σωζὲ παρεκάλεσε τὴν δούκισσαν νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἀλλ' αὕτη βλέπουσα ὅτι διὰ τῆς ἑκουσίας ἀποχωρήσεως αὐτῆς ἔμελλε τρόπον τινὰ νὰ θυσιάσῃ ἐμπράκτως τὰ δικαιώματα τῶν τέκνων καὶ τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀξιώσεις, ἐδίστασε νὰ ἐξέλθῃ. Ὁ στρατηγὸς Οὐδινὼ ἐπειράθη νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἐπνίγη ὑπὸ τῶν ἀγρίων φωνῶν τοῦ ἀκαταπαύστως εἰσορμῶντος νέου πλήθους. Ἐν μέσῳ τῆς ἀταξίας ταύτης ὁ δημοκρατικὸς δικηγόρος Μαρὶ ὥρμησεν ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ προέτεινεν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Κρεμιέ, ἵνα ἡ βουλὴ προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως. Ἡ πρότασις αὕτη ἐχαιρετίσθη διὰ παταγωδῶν ἐκ μέρους τοῦ πλήθους ἀνευφημιῶν καὶ χειροκροτήσεων. Ἐχειροκρότει δέ, κατὰ παράδοξον εἰρωνείαν τῆς τύχης, μετὰ παιδικῆς ἀφελείας καὶ ἀθῳότητος καὶ ὁ μικρὸς κόμης τῶν Παρισίων, οὐδαμῶς αἰσθανόμενος ὅτι ἐπεκρότει εἰς τὴν προγραφὴν τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ δικαιωμάτων καὶ εἰς τὴν ὁριστικὴν καταδίκην τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην προσελθὼν ὁ Κρεμιὲ ἐνεχείρισε τῇ δουκίσσῃ δελτίον ἔγγραφον διαλαμβάνον διακήρυξιν ἐκ μέρους αὐτῆς, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ ὑποκύψῃ εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς βουλῆς. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο παρεκαλεῖτο ἡ δούκισσα νὰ ἀναγνώσῃ εἰς ἐπήκοον τῆς βουλῆς. Ἀλλ' αὕτη ἀπέφυγε νὰ προβῇ εἰς τοιαύτην διακήρυξιν, ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς ὁριστικὴν παραίτησιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς ὡς ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπειράθησαν ἔτι ὁ Δυπὲν καὶ ὁ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ νὰ λαλήσωσιν ὑπὲρ τῆς δουκίσσης, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν· καὶ αὐτὴ ἡ δούκισσα ἐζήτησε νὰ εἴπῃ τι, ἀλλ' ὁ πρόεδρος δὲν ἔδωκεν αὐτῇ τὸν λόγον. Φωναὶ ἐκ τοῦ πλήθους ἠκούοντο θορυβώδεις: «Οὐχὶ ἀντιβασιλεία!», ὤφθη δὲ καὶ σημαία τις, αὐτὴ ἐκείνη ἡ κοσμοῦσα τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Κεραμεικῷ. Τότε ἐνόησαν οἱ βουλευταὶ ὅτι τὸ ἀνάκτορον τοῦτο εἶχεν ἤδη λεηλατηθῇ καὶ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἦτο κυρία τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἀληθῶς δὲ τὸ πλῆθος εἶχεν ἤδη εἰσορμήσει εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ καταστρέφον καὶ συντρῖβον πᾶν, ὅπερ εὕρισκεν ἐν αὐτῷ ἔπιπλον ἢ ἀντικείμενον καλλιτεχνίας, ἐν οἷς καὶ τὴν προτομὴν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, διαρπάζον δὲ ὅ,τι εὕρισκε χρήσιμον εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Τὰ μαγειρεῖα καὶ αἱ ἀποθῆκαι διηρπάγησαν. Στρωμναὶ μαλακαὶ μετὰ περιβλημάτων ἐκ σηρικοῦ ἐχρησίμευον εἰς τοὺς ἐγκατασταθέντας

νῦν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἵνα κατοικήσωσιν ἐν αὐτοῖς. Ἦσαν δ' οὗτοι ἄνθρωποι τῆς κατωτάτης τάξεως, ἐν οἷς ὑπὲρ τὰς χιλίας γυναῖκες ἐκ τῶν σωφρονιστηρίων νῦν ἐξαχθεῖσαι, αἱ καλούμεναι *Βεσουβιαναί*. Ὁ δὲ βασιλικὸς θρόνος, ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἐκυμάτισεν ἐπ' αὐτὸν ἡ ἐρυ-

Ὁ Γκιζῶτος

θρὰ σημαία τοῦ κοινωνισμοῦ, ἤχθη διὰ τῶν ὁδῶν ἵνα ῥιφθῇ εἰς τὸ πῦρ, ἐνῷ, καθὰ εἴπομεν, ἡ τρίχρους σημαία ἡ κυματίζουσα τέως ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκομίσθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὸ βουλευτήριον. «Ἡ σημαία αὕτη, ἐφώνησεν εἷς τῶν ἡγετῶν τοῦ πλήθους, δείκνυσιν ὑμῖν

ὅτι εἴμεθα κύριοι τῶν πραγμάτων καὶ 200 χιλιάδες μαχητῶν ἵστανται ἔξω μὴ θέλοντες οὔτε βασιλέα οὔτε ἀντιβασιλείαν». Ἡ δυστυχὴς δούκισσα εὑρίσκετο ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ. Τὴν φοβερὰν ἀλήθειαν, ἣν ἤγγελλεν αὐτῇ χαιρεκάκως ὁ ἐν τῇ βουλῇ ἀρχηγὸς τῶν νομιμοφρόνων μοναρχικῶν Λαρὸς Ζακελὶν ψιθυρίζων εἰς τὸ οὖς αὐτῆς: «Δὲν εἶσθε πλέον τίποτε!», ἐπεκύρουν αἱ ἐκ τοῦ πλήθους ἀκουόμεναι φωναί: «Ποῦ αὔτη; ποῦ αὔτη;». Ἡ δούκισσα μετὰ τῶν παίδων αὐτῆς ὠθουμένη ὑπὸ τοῦ ἐνόπλως ὁρμῶντος πλήθους εἰς μίαν γωνίαν τοῦ βουλευτηρίου καὶ ὁδηγουμένη μετὰ πολλοῦ κόπου εἰς τὴν ἔξοδον ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀκολουθίας καὶ ὑπὸ τῶν βουλευτῶν προσέκρουσεν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους εἰς τὴν ὑελόφρακτον θύραν τῆς πρὸς τὸν κῆπον ἐξόδου, καὶ ἐθραύσθη μὲν ἡ θύρα ἐκ τῆς προσκρούσεως, ἀλλ' οὕτω ἡ δούκισσα Αὐρηλίας ἐσώθη εἰς τὸν κῆπον. Ἀλλ' ἐκ τῶν δύο υἱῶν αὐτῆς ὁ μὲν κόμης τῶν Παρισίων ἀμέσως εὗρε τὴν μητέρα, ἀλλ' ὁ μικρότερος, ὁ δοὺξ τῆς Σάρτρης, καταπατηθεὶς ἠφανίσθη ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους καὶ μετὰ πολλὰς ἡμέρας, ἀφοῦ ἤδη ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀπῆλθεν ἐκ Παρισίων, ἀνευρεθεὶς ἀνελπίστως ὡδηγήθη πρὸς τὴν μητέρα (1). Αὕτη μετὰ τὴν ἐκ τοῦ βουλευτηρίου ἔξοδον κατέφυγεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀπομάχων καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ κόμητος Μοντεσκιοῦ ὡδηγήθη εἰς τὸν τούτου ἰδιόκτητον πύργον Βλιγνύ, ὁπόθεν μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς μετέβη εἰς Βάδην τῆς Γερμανίας, ἵνα ἀναθρέψῃ ἐνταῦθα τὰ τέκνα, μὴ ἀκολουθήσασα οὕτω τὴν λοιπὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ δοὺξ Νεμούρ, ὁ συνοδεύσας τῇ δουκίσσῃ Αὐρηλίας εἰς τὸ βουλευτήριον, μόλις ἐσώθη φυγὼν μετημφιεσμένος εἰς στρατιώτην τῆς ἐθνοφυλακῆς.

Ὁ ἔκπτωτος βασιλεὺς Λουδοβῖκος Φίλιππος ἀπὸ Σαὶν Κλοῦ εἶχε μεταβῆ εἰς Dreux. Ἐνῷ δὲ διέτριβεν ἐπί τινας ἡμέρας ἐνταῦθα πρὸς ἀνάπαυσιν, μαθὼν τὰ ἐν Παρισίοις μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ γενόμενα καὶ φοβούμενος μὴ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἔσπευσε δρομαῖος καὶ μετὰ πολλῶν προφυλάξεων εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Νορμανδίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἔφθασεν εἰς Ἄβρην, ὁπόθεν ἐπὶ Ἀγγλικοῦ ταχυδρομικοῦ πλοίου διεπεραιώθη ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ κατῴκησε μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐν τῷ εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ (βασιλέα τοῦ Βελγίου Λεοπόλδον) ἀνήκοντι πύργῳ Κλάρεμον.

(1) Τὸ παιδίον ἀνεγνωρίσθη τυχαίως ὑπό τινος Ἀλσατοῦ καλουμένου Λίπμαν καὶ ὑπὸ τούτου ἤχθη πρὸς τὴν μητέρα.

Τὰ κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς νέας κυβερνήσεως.—Ἡ ταραχὴ καὶ ὁ θόρυβος ἐν τῇ βουλῇ εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον καθ' ὃν χρόνον ἡ δούκισα Αὐρηλίας κατέλειπε φεύγουσα τὴν αἴθουσαν τοῦ βουλευτηρίου. Μάτην ὁ Λαμαρτῖνος εἶχε καταλάβει τὸ βῆμα, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἐστήθη ὑπὸ τοῦ πλήθους ἡ τρίχρους σημαία, ἵνα διὰ τῆς φωνῆς αὐτοῦ καταστείλῃ τὸν θόρυβον. Ἀλλ' ὁ δημοφιλὴς ἀνὴρ δὲν κατέλιπε τὸ βῆμα ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου ἐκείνου· ὅτε δὲ μετὰ τὴν φυγὴν τῆς δουκίσσης ὁ θόρυβος ἤρξατο ὁπωσοῦν καταστελλόμενος, ἐδημηγόρησεν εὐγλώττως πρὸς τὸ πλῆθος, κατέστη κύριος τοῦ βήματος καὶ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ ἀκροατηρίου καὶ προσκαλέσας εἰς τὸ βῆμα τῆς βουλῆς ὡς πρόεδρον τὸν γηραιὸν καὶ σεβάσμιον Dupont de l'Eure, «τὸν πάππον τῆς ἀντιπολιτεύσεως», ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν τὸ δελτίον, ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως. Ἦσαν δὲ ταῦτα Dupont de l'Eure, Λαμαρτῖνος, Ἀραγώ, Μαρί, Γαρνιὲ Παζέ, Λεδροῦ Ῥολλὲν καὶ Κρεμιέ. Ἅμα δὲ ἡ βουλὴ ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ πλήθους ἀνεκήρυξε τὴν νέαν κυβέρνησιν, προέτεινεν ὁ Λαμαρτῖνος ἵνα ἡ κυβέρνησις μεταβῇ ἀμέσως εἰς τὸ δημαρχεῖον. Τοῦτο προέτεινεν ὁ ἀνήρ, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ἐκτὸς τῆς βουλῆς ἡ κοινοτιστικὴ μερὶς ἐμελέτα τὴν ἀνακήρυξιν τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας καὶ ὅτι ἄλλη κυβέρνησις ἔμελλε νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἐν τῷ δημαρχείῳ. Ἀληθῶς δὲ ἐν τοῖς γραφείοις τῶν ἐφημερίδων «Ἐθνικῆς» καὶ «Μεταρρυθμίσεως» εἶχεν ἐκλεχθῇ ἄλλη προσωρινὴ κυβέρνησις ἀπὸ κοινωνιστῶν τὸ πλεῖστον συγκειμένη, ἥτις μεταβαίνουσα εἰς τὸ δημαρχεῖον ἔμελλε νὰ κηρύξῃ ἐνταῦθα τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν καὶ ἔμελλεν οὕτω νὰ ἐπέλθῃ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων γινομένη ἀρχὴ νέας ἐπαναστάσεως κοινωνιστικῆς καὶ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἔγκαιρος πρόνοια τοῦ Λαμαρτίνου προέλαβε τὸν τοιοῦτον κίνδυνον. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς βουλῆς μεταβᾶσα εἰς τὸ δημαρχεῖον προσέλαβε κατ' ἀρχὰς ὡς γραμματεῖς ἢ ὡς νέα μέλη μετὰ συμβουλευτικῆς ψήφου, εἶτα δὲ ὡς μέλη τακτικὰ τῆς κυβερνήσεως, τὰ κυριώτερα μέλη τῆς νέας ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, τὸν Λουὶ Μπλάν, τὸν Μαρράστον (συντάκτην τῆς «Ἐθνικῆς»), τὸν Floçon (συντάκτην τῆς «Μεταρρυθμίσεως»), τὸν τυπογράφον Πανιὲρ (Pagnerre) καὶ τὸν κλειδοποιὸν Ἀλβέρτον, ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς ἐργατικῆς τάξεως, καὶ οὕτω αἱ δύο αὗται κυβερνήσεις συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν. Ἀλλ' οὐδὲ

τοῦτο τὸ μέτρον ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ταραχήν. Ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν ἀπήτει τὴν ἀνακήρυξιν τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας καὶ ὁ ὄχλος ἔνοπλος εἰσώρμα νῦν εἰς τὰς αἰθούσας καὶ εἰς τοὺς θαλάμους τοῦ δημαρχείου ἀπαιτῶν τὴν ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀποβολὴν τῶν μετριοπαθεστέρων αὐτῆς μελῶν. Ἡ κυβέρνησις, ἐν ᾗ τότε ὁ Λαμαρτῖνος ἦτο ὁ ἐκθυμότατα πάντων ὑπὲρ τῆς τάξεως ἐργαζόμενος καὶ μεθ' ἑτοιμότητος πνεύματος, εὐφυΐας καὶ εὐγλωττίας, ἀνθιστάμενος ἐπιτηδείως καὶ εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους καὶ ἐπιβάλλων τὴν σιωπήν, ἠναγκάσθη, πρὸς κατευνασμὸν τοῦ πλήθους, ν' ἀνακηρύξῃ τὴν *δημοκρατίαν*, ἀλλ' ἐπιφυλασσομένης τῆς ὁριστικῆς περὶ τῆς πολιτείας ἀποφάσεως εἰς τὴν μετ' ὀλίγον ἐκλεχθησομένην ἐθνικὴν συντακτικὴν σύνοδον· καὶ οὕτω ἐπὶ μικρὸν ἐκόπασεν ἡ ταραχή. Ταῦτα ἐγένοντο τῇ 12/24 Φεβρουαρίου. Ἀλλ' αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν τὴν ἑπομένην ἡμέραν καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ ὄψις τῶν Παρισίων ἦτο ἐπαναστατική. Ὁ ἐργατικὸς ὄχλος ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῶν κοινωνιστῶν δημοκρατικῶν ἀπήτει πλέον τι τῆς προσωρινῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας καὶ συγκλήσεως ἐθνικῆς συνόδου κυριάρχου· ἀπήτει δηλονότι τὴν ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἀναγνώρισιν τοῦ «δικαιώματος τῆς ἐργασίας», ἤτοι τοῦ δικαιώματος, ὅπερ ἔχει ἕκαστος νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς πολιτείας ἐργασίαν, τὴν «διοργάνωσιν τῆς ἐργασίας» καὶ τὴν «ἀνακήρυξιν τῆς *λαϊκῆς* (démocratique) καὶ κοινωνιστικῆς δημοκρατίας (de la republique démocratique et socialiste)», τῆς δημοκρατίας «τῆς ἐρυθρᾶς». Πρὸς τοῦτο δὲ τῇ 13/25 Φεβρουαρίου ἤτοι τῇ ἐπαύριον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐφάνη λήξασα ἡ ἐπανάστασις ἡ καθαιρέσασα τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον καὶ ἱδρύθη ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις, στίφη ἔνοπλα ἐργατῶν καὶ πολλοῦ ὄχλου ἀγόμενα ὑπὸ τοῦ κοινοτιστοῦ Λεγρὰνζ ὥρμησαν μετὰ τῆς ἐρυθρᾶς αὐτῶν σημαίας ἐναντίον τοῦ δημαρχείου, ἵνα ἀνατρέψωσι τὴν νέαν κυβέρνησιν καὶ ἱδρύσωσι τὴν κοινοτιστικὴν δημοκρατίαν. Μὴ ἀρκούμενα δὲ τὰ στίφη ταῦτα εἰς ἀπειλὰς φόνου καὶ καταστροφῆς ἐσκέφθησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν κυβέρνησιν διὰ μέσων ἀποτροπαιοτάτων, ἀφοῦ ἐκόμισαν σωροὺς πτωμάτων ἀνθρώπων καὶ ἵππων φονευθέντων τὴν προτεραίαν καὶ διὰ τούτων ἐπλήρωσαν τὰ ἰσόγαια καὶ τὰς κλίμακας τοῦ δημαρχείου, ἵνα διὰ τῆς ἐντεῦθεν ἐκπεμπομένης δυσωδίας ἐξαναγκάσωσι τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποχώρησιν. Ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν. Καὶ νῦν πάλιν ὁ Λαμαρτῖνος ἀντέταξε τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ καὶ εὔγλωττον φωνὴν καὶ

τὸ ἀτρόμητον ἦθος ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων. «Ἡ ἐρυθρὰ ὑμῶν σημαία, εἶπεν ὁ εὔγλωττος ποιητὴς καὶ πολιτευτὴς ἐκ τοῦ ἐξώστου πρὸς τὸ πλῆθος, περιῆλθε μόνον τὸ Ἄρειον πεδίον καὶ ἐβάφη διὰ τοῦ αἵματος τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἡ τρίχρους σημαία, ἣν θέλετε νὰ ἐξελάσητε, περιῆλθε τὸν κόσμον φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς τὴν δόξαν τῆς Γαλλίας. Τὸ ἐξαφανίζειν τὴν σημαίαν ταύτην ταυτὸν σημαίνει τῷ παραδιδόναι εἰς σκότος καὶ εἰς λήθην τὸ ἥμισυ τῆς δόξης τῆς Γαλλίας». Ἡ εὐστάθεια αὕτη τοῦ διαπρεπεστάτου μέλους τῆς κυβερνήσεως καὶ ἡ συνδρομή, ἣν παρέσχον εἰς αὐτὴν πλεῖστοι φιλόνομοι πολῖται σπεύσαντες εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἀμυνόμενοι ἐναντίον τῆς νέας ἐπαναστάσεως τῆς ἀπειλούσης πᾶσαν τάξιν κοινωνικήν, ἀνέκοψε τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους. Συνετέλεσε δὲ εἰς τὸν κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων παρὰ τῷ ὄχλῳ καὶ ἡ διαγωγὴ τοῦ Λουὶ Μπλὰν μείναντος πιστοῦ ἐν τῇ τάξει τῆς κυβερνήσεως. Ὁπότε τῇ 14/26 Φεβρουαρίου ὁ ὄχλος ὁ συναχθεὶς παρὰ τὸ δημαρχεῖον εἶδε τὸν Λουὶ Μπλὰν ἐμφανιζόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Λαμαρτίνου, ἐξερράγη εἰς ἀνευφημίας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ κυβέρνησις τοῦ Λαμαρτίνου προέβη εἰς ἱκανὰς παραχωρήσεις. Τῇ ἐπαύριον ἤτοι τῇ 15/27 Φεβρουαρίου ἡ δημοκρατία ἀνεκηρύχθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Βαστίλλης, ἔνθα ἐγένετο τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ἐπιθεώρησις παντὸς τοῦ ἐνόπλου πληθυσμοῦ τῶν Παρισίων· τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ τέως ἐν τῇ κυβερνήσει γραμματέως θέσιν κατέχων Λουὶ Μπλὰν διωρίσθη ὑπουργὸς τῆς «Προόδου». Ὁ διορισμὸς δὲ οὗτος, ὡς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ νέου ὑπουργοῦ, ἐδήλουν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὄχλου τὴν νίκην τῶν κοινωνιστικῶν ἀρχῶν, καὶ τὰ πράγματα δὲν ἐβράδυναν νὰ δικαιώσωσι μέχρι τινὸς τὴν τοιαύτην γνώμην τοῦ ὄχλου. Ἵνα ἡ κυβέρνησις φανῇ ὅτι σπουδαίως εἰργάζετο πρὸς λύσιν τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος, συνεκάλεσεν εἶδός τι συνόδου ἢ κοινοβουλίου τῶν ἐργατῶν. Αἱ μεγαλοπρεπεῖς αἴθουσαι τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Λουξεμβούργου, αἱ χρησιμεύουσαι μέχρι νῦν διὰ τὰς συνεδρίας τῆς βουλῆς τῶν ὁμοτίμων, διετέθησαν ὑπὲρ τοῦ κοινοβουλίου τῶν ἐργατῶν, οὗ προήδρευεν αὐτὸς ὁ Λουὶ Μπλάν, παρισταμένου καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἐργατικῆς τάξεως ληφθέντος ὑπουργοῦ Ἀλβέρτου. Ἐνταῦθα δὲ συνεργαζόμενοι οὗτοι καὶ συνδιασκεπτόμενοι ἀπεφάσισαν ἵνα ἡ κυβέρνησις ἱδρύσῃ μεγάλα δημόσια ἐργοστάσια, ἐν οἷς νὰ εὑρίσκῃ πάντοτε ἐργασίαν ὁ ἐργατικὸς λαός. Ἡ ἀπόφασις ἦτο ἥκιστα πρακτικὴ καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λουὶ Μπλὰν δὲν ἐπεδοκίμασεν αὐτήν. Ὁ ἀνὴρ

οὗτος ἐφρόνει ὅτι τὸ ἐργατικὸν ζήτημα δὲν ἠδύνατο νὰ λυθῇ δι' ἀμέσου ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἐκμισθώσεως τῆς ἐργασίας, ἐθεώρει δὲ ὅτι πρακτικωτέρα ἦτο ἡ λύσις, ἣν ἐπεδίωκον οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐργάται συνεταιριζόμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τοιούτου συνεταιρισμοῦ καθιστάμενοι κύριοι τῆς ἐργασίας δι' ἀγορᾶς μηχανῶν καὶ δι' ἱδρύσεως βιομηχανικῶν ἐργοστασίων ἑταιρικῶν, ἐν οἷς ἥ τε ἐργασία καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς κέρδος ἔμελλον ν' ἀνήκωσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ μέλη τῆς ἑταιρίας. Ἀλλ' ὁ Λαμαρτῖνος καὶ τὰ ἀντικοινωνιστικὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, καίτοι ἐφρόνουν ὅτι πᾶσα ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως διοργάνωσις καὶ διεύθυνσις τῆς ἐργασίας ἦτο ἔργον παράβολον καὶ ἀπραγματοποίητον, ὅμως, εἴτε διὰ νὰ κερδίσωσι χρόνον καὶ ἀπαλλαγῶσι προσωρινῶς τῶν ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν ἐνοχλήσεων, εἴτε διὰ νὰ ἐξασθενώσωσι τὸ κῦρος τοῦ Λουὶ Μπλὰν παρὰ τῷ ὄχλῳ, ἐθεώρουν φρόνιμον νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῶν ἐργατῶν. Οὕτω δὲ ἱδρύθησαν καταστήματα διὰ βαναύσους ἐργασίας τὰ καλούμενα «ἐθνικὰ ἐργοστάσια (ateliers nationaux)» καὶ ἠνεῴχθησαν κατάλογοι ἐργατῶν σιτιζομένων ἀπὸ τοῦ κυβερνητικοῦ ταμείου δι' ἡμερομισθίου 2 φράγκων. Καὶ ἐνῷ οἱ κατάλογοι οὗτοι κατ' ἀρχὰς περιεῖχον 20 χιλιάδας μόνον ἐργατῶν ὀνόματα, ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων διὰ συρροῆς πολλῶν ἐργατῶν ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν ἐργοστασίων καὶ διὰ μετοικήσεως ἄλλων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς Παρισίους ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τοῖς καταλόγοις γραφομένων ἀνῆλθεν εἰς 120 χιλιάδας.

Διὰ τῆς τοιαύτης προσκαίρου λύσεως τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος ἡ κυβέρνησις εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον καὶ ἡσυχίαν, ἵνα στερεώσῃ ὁπωσοῦν τὴν θέσιν αὐτῆς. Ὁ Λαμαρτῖνος, ὡς διευθύνων τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, διεβεβαίωσε τὰς ξένας κυβερνήσεις περὶ τῶν εἰρηνικῶν διαθέσεων τῆς νέας κυβερνήσεως· ἀλλὰ συγχρόνως ὁ τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν διευθύνων Ἀραγὼ μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ στρατοῦ ἀναβιβάσας τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς 580 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπιτηρητικὰς φρουρὰς ἰσχυρὰς ἐν τοῖς συνόροις, ἵνα μὴ ἡ ἐπαναστατικὴ καὶ δημοκρατικὴ Γαλλία εὑρεθῇ πρὸ αἰφνιδίου κινδύνου ἐξωτερικῆς εἰσβολῆς. Ἵνα δὲ πληρώσῃ τὸ κενὸν τοῦ δημοσίου ταμείου, ἡ κυβέρνησις, συνῆψε δάνειά τινα καὶ ὕψωσε τοὺς ἀμέσους φόρους κατὰ $^{45}/_{100}$. Ἐσωτερικῶς ἐκτὸς τῶν Παρισίων οὐδαμοῦ τῆς Γαλλίας ἡ νέα κυβέρνησις

εὗρεν ἐχθρόν. Οἱ θιασῶται τοῦ ἐκπεσόντος βασιλικοῦ οἴκου οὐδαμοῦ οὐδεμίαν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Ὁ ἐν Ἀλγερίᾳ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν ἀσκῶν δοὺξ Ὠμάλης παρέδωκε τὴν ἀρχὴν τῷ στρατηγῷ Σαγγαρνιὲ καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ· τοῦτο δ' ἔπραξε καὶ ὁ τοῦ στόλου ἀρχηγὸς πρίγκιψ Ζοαμβὶλ, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ὁ πιστὸς τῷ βασιλικῷ οἴκῳ μέχρι τέλους διατελέσας στρατάρχης Βυζὼ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ τῆς δουκίσσης Αὐρηλίας καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας ἐτάχθη προθύμως ὑπὸ τὰς διαταγὰς ταύτης. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς νομιμόφρονος βασιλείας οὐδαμῶς ἐκινήθησαν, αὐτοὶ δὲ οἱ Βοναπαρτισταὶ ἐζήτουν νὰ ἐπωφεληθῶσι τὰ γενόμενα κηρυσσόμενοι ὑπὲρ τοῦ νέου καθεστῶτος. Πανταχοῦ λοιπὸν ἐστερεώθη τὸ κῦρος τῆς νέας κυβερνήσεως, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κλῆρος δὲν ἐφάνη λίαν δυσμενὴς πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, καθ' ὅσον οὐδεμία ἐν τῇ νέᾳ ἐπαναστάσει ἐξεδηλώθη ἐχθρικὴ διάθεσις κατὰ τῆς Ἐκκλησίας οὐδ' ἐγένετό τι πρὸς ὕβριν αὐτῆς ὑπενθυμίζον τὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830 (ἴδ. σελ. 57) καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (ἴδ. σελ. 171) κατὰ τὸ 1832 γενόμενα.

Αἱ κατ' Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τοῦ 1848 ἐργατικαὶ ἐπαναστάσεις. — Ἀλλ' ἡ οὕτω ἐπιτευχθεῖσα εἰρήνη δὲν ἦτο ἀσφαλής. Ὁ ἐπαναστατικὸς ὀργασμὸς δὲν εἶχεν ἔτι ὁριστικῶς κατευνασθῆ. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἦτο κυρία τῶν πάντων· ἀλλ' ἡ μερὶς αὕτη εἶχεν ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς ἐπικίνδυνα στοιχεῖα διαιρέσεων καὶ διαπληκτισμῶν. Οἱ συντηρητικώτεροι τῶν δημοκρατικῶν, ὧν ἡγοῦντο οἱ ἐν τῇ κυβερνήσει διαπρέποντες Dupont de l'Eure, Λαμαρτῖνος καὶ Ἀραγὼ ἠγωνίζοντο νὰ τηρήσωσιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τὴν τάξιν καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τὴν εἰρήνην, πάντων δὲ τῶν περὶ πολιτείας ζητημάτων τὴν ὁριστικὴν λύσιν ἀνέμενον ἐκ τῆς ὅσονούπω συνερχομένης ἐθνικῆς συνόδου. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ δημοκρατικοὶ ῥιζοσπάσται οἱ ἀναπολοῦντες ζωηρῶς τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ Μαράτου καὶ τοῦ Ῥοβεσπιέρρου. Οἱ τοιοῦτοι ἤθελον καὶ εἰς τὴν νέαν ἐπανάστασιν νὰ παράσχωσι τὴν ὄψιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἐτῶν 1791-93. Πλῆθος ἐπιγραφῶν: Ἐλευθερία, Ἰσότης, Ἀδελφότης (Liberté, Egalité, Fraternité) καὶ ἐρυθρὰ πιλίκια ὑπεμίμνησκον τὰ συνήθη ἐμβλήματα τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης. Καὶ τὸ ὄνομα «*πολίτης* (citoyen)» ἐξήλασεν αὖθις τὸ «κύ-

ριος (monsieur)». Πανταχοῦ ἱδρύοντο δένδρα τῆς ἐλευθερίας (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 267) καὶ ἡ εἰκὼν τῆς ἐλευθερίας περιήγετο ἐν ταῖς δημοσίαις ἑορταῖς μετὰ πιλικίου ἐρυθροῦ. Ἐφημερίδες ἡμερήσιαι ὑπὸ τὰ ὀνόματα «Guillotine (Λαιμητόμος)»(1), «Canaille (Σκυλολόγιον)», «Pilori (Ὀκρίβας)»(2), «Carmagnole»(3), «Ροβεσπιέρρος» παρώρμων φανερῶς τὰ πλήθη εἰς φόνον καὶ ἁρπαγὴν τῶν πλουσίων. Ἔν τισι δὲ ἐπαρχίαις ἤρξατο καὶ διωγμὸς κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Ἀλλ' ὁ διωγμὸς οὗτος ἔφερε χαρακτῆρα οὐχὶ θρησκευτικόν, ἀλλὰ κοινωνικὸν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν Παρισίοις τελεσθείσης μεταπολιτεύσεως. Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις, ἥτις, καθὰ εἴπομεν, οὐδαμῶς προσέβαλε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, εἰς πᾶν ἄλλο ἀπέβλεπεν ἢ εἰς τὸν διωγμὸν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἠρεθισμένον πλῆθος κατέκαυσε τὴν ἔπαυλιν τοῦ βαθυπλούτου Ἰουδαίου τραπεζίτου Ῥότσχιλδ, αὐτὸν δὲ τοῦτον ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν· ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἡ αὐτὴ ἐπανάστασις ὕψωσεν εἰς τὴν τάξιν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τὸν μνημονευθέντα Ἰουδαῖον Κρεμιὲ καὶ ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν κατέστησε τὸν Ἰουδαῖον Goudchaux. Ὄπισθεν πασῶν τούτων τῶν δημοκρατικῶν ὑπερβολῶν καὶ παρεκτροπῶν καὶ τοῦ διηνεκοῦς ἐπαναστατικοῦ ὀργασμοῦ ἀπεκαλύπτετο ἡ φοβερὰ μορφὴ τοῦ κοινωνισμοῦ καὶ τοῦ δυσχεροῦς ἐργατικοῦ ζητήματος, ὅπερ ἐξεμεταλλεύοντο οἱ κοινωνισταὶ καὶ οἱ ἄκροι δημοκρατικοὶ καὶ οἱ δημαγωγοὶ καὶ οἱ *μασσῶνοι* ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν σκοπῶν καὶ συμφερόντων. Ἡ προσωρινὴ λύσις ἡ δοθεῖσα εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν ἐθνικῶν ἐργοστασίων οὐδὲν μὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα ὁριστικὸν καὶ σπουδαῖον, συνετέλει δὲ μᾶλλον εἰς τὸ νὰ συνδέσῃ τὸ ἐργατικὸν ζήτημα μετὰ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων καὶ ἀγώνων τῆς ἡμέρας καὶ νὰ καταστήσῃ τοὺς ἐργάτας ὄργανον πολιτικῆς διαμάχης καὶ ὀχλαγωγιῶν. Τὰ ἐθνικὰ ἐργοστάσια κατήντησαν κατὰ μικρὸν ἄσυλον διὰ τοὺς ἀνετώτερον βίον ζητοῦντας ἐργάτας καὶ κέντρα ἐνταυτῷ δημαγωγικῶν ἐνεργειῶν.

(1) Οὕτως ὀνομασθεῖσα (ἡ λαιμητόμος μηχανή), ὡς λέγεται, ἐκ τοῦ ἐπινοήσαντος αὐτὴν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἰατροῦ Guillotine.

(2) Ὀκρίβας ἀτιμωτικὸς κινούμενος διά τινος μηχανῆς καὶ καθιστῶν πάντοθεν θεατὸν τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενον κατάδικον.

(3) Ἐπενδύτης βραχύς, συνήθης τοῖς ἐπαναστάταις τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἰδίως τοῖς Ἰακωβίνοις. Ἐκαλεῖτο δ' οὕτω καὶ ᾆσμα ἐπαναστατικὸν ᾀδόμενον τῷ 1793 πρὸς ὕβριν τῆς βασιλικῆς Αὐλῆς.

Αἱ δεκάδες χιλιάδων ἐργατῶν ὡδηγοῦντο καθ' ἑκάστην πρωίαν ὑπὸ δημαγωγῶν ἀρχηγῶν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἑσπέραν ἐπέστρεφον ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀγόμεναι ἀρχηγῶν εἰς τὰ περιβόητα συλλαλητήρια (Clubs), ἵνα ἀκροῶνται ἐνταῦθα τῶν περὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ περὶ κοινοκτημοσύνης θεωριῶν τῶν ἐξάλλων κοινωνιστῶν πολιτικῶν. Ἐν τοῖς συλλαλητηρίοις τούτοις ἐξετίθεντο καὶ συνεζητοῦντο αἱ λίαν ἐπαγωγοὶ διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν θεωρίαι περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ τέως κρατοῦντος κοινωνικοῦ συστήματος τοῦ καρποῦσθαι ἄνθρωπον τὴν τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου ἐργασίαν (l'exploitation de l'homme par l'homme). Τοῦ λοιποῦ κατὰ τὰς θεωρίας ταύτας δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσιν ὑπηρέται καὶ αὐθένται, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἔδει νὰ ῥυθμισθῶσι καὶ αἱ τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν κεφαλαιούχων πρὸς τοὺς ἐργάτας σχέσεις. Καὶ αἱ ἐν τοῖς συλλαλητηρίοις τῶν ἐργατῶν ἐξαγγελλόμεναι αὗται θεωρίαι καὶ αἱ περὶ τούτων συζητήσεις τοσαύτην ἐνεποίουν συγκίνησιν εἰς τοὺς φιλησύχους ἀστοὺς ἰδιοκτήτας, ὥστε κατὰ τὰς τελευταίας ἤδη ἡμέρας τοῦ Μαρτίου πολλοὶ ἰδιοκτῆται ἐν Παρισίοις ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ χαρίσωσι τοῖς πτωχοῖς ἐνοικιασταῖς τὸ καθυστερούμενον τοῦ ἐνοικίου καὶ νὰ ἐξαγγείλωσι τοῦτο διὰ σημαιῶν τριχρόων φερουσῶν τὴν ἐπιγραφήν: «Terme donné! (Ἐξωφλημένον!)». Οὐ μόνον δὲ πᾶσα ἡ ἐσωτερική, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως ὑπεβάλλετο εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐν τοῖς συλλαλητηρίοις ἀγορευόντων καὶ συζητούντων ῥητόρων. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο μάλιστα διότι ἐν ταῖς τάξεσι τῶν δημαγωγῶν καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν δημαγωγουμένου πλήθους πλεῖστοι ὑπῆρχον Πολωνοὶ φυγάδες, οἵτινες τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ πολιτικὴν μεταβολὴν ἐζήτουν νὰ ἐπωφεληθῶσιν ὑπὲρ τῆς Πολωνίας, καὶ παριστῶντες τὴν ἐν τῇ Πρωσσικῇ Πολωνίᾳ (Ποσνανίᾳ) μικρὰν ἐπανάστασιν ὡς ἀρχὴν μεγάλου ἐθνικοῦ Πολωνικοῦ ἀγῶνος ἐζήτουν νὰ ἐξεγείρωσι τὴν Γαλλίαν εἰς μεγάλην ὑπὲρ τῆς Πολωνίας σταυροφορίαν. Ἐν μέσῳ τοιούτου πολιτικοῦ ἀναβρασμοῦ καὶ συγχύσεως ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν πολιτικῶν στάσεις καὶ ταραχαὶ δὲν ἦσαν βεβαίως ἀσυνήθη γεγονότα. Ἀλλὰ τῇ 5/17 Μαρτίου τὰ πράγματα ἔλαβον σοβαρώτερον χαρακτῆρα. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην 150 χιλιάδες ἀνθρώπων τοῦ ὄχλου ἀγόμενοι ὑπὸ τῶν κοινωνιστῶν πολιτικῶν Καμπέ, Ῥασπάϊλ καὶ Βλαγκὶ συνήχθησαν πρὸ τοῦ μεγάρου, ἐν ᾧ συνεδρίαζεν ἡ κυβέρνησις, κραυγάζοντες: «Ζήτω ὁ Λεδρού Ῥολλέν!»,

ἀπαιτοῦντες μεταβολὴν κυβερνητικήν, πρὸ πάντων τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Λαμαρτίνου, καὶ νέαν κυβέρνησιν κοινωνιστῶν δημοκρατικῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λεδροὺ Ῥολλέν, ἀπαιτοῦντες δὲ καὶ τὴν ἀναβολὴν τῶν διὰ τὴν ἐθνικὴν σύνοδον ἐκλογῶν μέχρι τέλους Ἀπριλίου. Τὴν τοιαύτην ἀναβολὴν ἐζήτουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κοινωνιστῶν, ἵνα οὕτω ἔχωσι καιρὸν πρὸς κρείττονα διοργάνωσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ δὲ κυβέρνησις δὲν ἐνέδωκε μὲν εἰς τὰς περὶ κυβερνητικῆς μεταβολῆς ἀπαιτήσεις τοῦ πλήθους, ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἵνα κατευνάσῃ τὴν τούτου ὁρμήν, προσεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τῇ 4/16 Ἀπριλίου, τεσσαράκοντα χιλιάδες ἐργατῶν ἐνεφανίσθησαν πάλιν πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς κυβερνήσεως, ἵνα δώσωσιν αἴτησιν ἔγγραφον ἀναφερομένην εἰς τὸ ζήτημα τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Ἀλλ' ἡ νέα αὕτη στάσις εὐχερῶς κατεστάλη, ἀφοῦ 100 χιλιάδες πολιτῶν ἐνόπλων ἀνηκόντων εἰς τὴν μόνιμον καὶ εἰς τὴν κινητὴν ἐθνοφυλακήν, ἔσπευσαν πρὸς ἄμυναν πάσης ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν προσβολῆς κραυγάζοντες: «Κάτω ὁ Καμπέ! Κάτω ὁ κοινοτισμός!». Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τακτικὰ στρατεύματα ἐκλήθησαν εἰς Παρισίους καὶ συνηνώθησαν μετὰ τῆς ἐθνοφυκαλῆς, ἡ θέσις τῆς κυβερνήσεως ἐνισχύθη σπουδαίως καὶ αἱ ἐκλογαὶ τῆς 18/30 Ἀπριλίου ἐγένοντο ἄνευ σπουδαίων ταραχῶν ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὰς παραμονὰς δὲ τῶν ἐκλογῶν γενομέναις ἔν τισιν ἐπαρχιακαῖς πόλεσι, καὶ ἰδίως ἐν τῇ πόλει Ῥουέν, ταραχαῖς οἱ ἐργάται ἡττήθησαν μεθ' αἱματηρὰς συμπλοκάς.

Τῇ 22/4 Μαΐου ἡ ἐθνικὴ σύνοδος ἤρξατο ἐν Παρισίοις τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς καὶ ὁ τέως πρόεδρος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως Dupont de l'Eure κατέθηκεν ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως ταύτης τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τῆς Συνόδου. Αὕτη ἐν εὐφημίαις ἀνεκήρυξε νῦν τὴν δημοκρατίαν ὡς τὸ νόμιμον πολίτευμα τῆς Γαλλίας καὶ ἵδρυσε προσωρινὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπείαν, ἧς μέλη ἐξελέγησαν ἐκ τῶν τέως ἀποτελούντων τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ἀνδρῶν ὁ Λαμαρτῖνος, Ἀραγώ, Γαρνιὲ Παζέ, Μαρὶ καὶ Λεδροὺ Ῥολλέν. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οἱ ἀντιπροσωπεύοντες ἐν τῇ τέως κυβερνήσει τὴν κοινωνιστικὴν μερίδα, καὶ αὐτὸς ὁ Λουὶ Μπλάν, ἀπεκλείσθησαν τῆς νέας κυβερνήσεως. Τοῦτο ἦτο τρανὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ ἐθνικὴ Σύνοδος ἀναγνωρίζουσα καὶ ἀνακηρύττουσα τὴν δημοκρατίαν οὐδαμῶς ἐνόει νὰ

διοργανώσῃ αὐτὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ κοινωνισμοῦ, νὰ ἱδρύσῃ δηλονότι τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν (1). Τοῦτο δ' ἤρκει ἵνα ἐπανέλθῃ ἡ ταραχὴ καὶ ὁ ἐρεθισμὸς ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐργατῶν καὶ νὰ κινηθῇ ἡ εὐγλωττία τῶν ἀρχηγῶν τῶν κοινωνιστῶν καὶ τῶν κοινοτιστῶν. Καὶ δὴ τῇ 3/15 Μαΐου, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν, πάντων τῶν συλλαλητηρίων οἱ θαμῶνες, 100 περίπου χιλιάδες ἄνδρες, ἡνώθησαν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Βαστίλλης, ἵνα δώσωσιν ἀναφορὰν τῇ Συνόδῳ, ταύτην τὴν φορὰν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος μόνον τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν Πολωνῶν καὶ ὑπὲρ τῶν πενήτων. Οἱ στασιασταὶ ἐξεβίασαν τὴν εἴσοδον εἰς τὸ βουλευτήριον περιορίσαντες ἐντὸς κιγκλίδων τὴν ἐκ 400 περίπου ἀνδρῶν συγκειμένην φρουρὰν τῆς Συνόδου καὶ φυλακίσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς κινητῆς ἐθνοφυλακῆς Ταμπούρ. Ἀφοῦ δὲ εἰσώρμησαν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, ἀπήτουν παρὰ τοῦ προέδρου διὰ βοῆς καὶ ἀπειλῆς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς κυβερνήσεως. Οὐδὲν δὲ διὰ τῶν ἀπειλῶν κατορθώσαντες προέβησαν καὶ εἰς ἔργα. Εἷς τῶν ἡγετῶν τοῦ πλήθους, ὁ Huber, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ ἐκήρυξε τὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ἵδρυσιν νέας κυβερνήσεως. Ἐν τῷ δημαρχείῳ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχεν ἱδρυθῇ ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Βαρβὲ (ἴδ. σελ. 181). Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ἐθνικῆς συνόδου εὑρισκόμενοι στασιασταὶ ἐζήτουν νὰ δώσωσιν εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν χαρακτῆρα μείζονος νομιμότητος, καὶ πρὸς τοῦτο ἠγωνίζοντο νὰ πείσωσι τὸν Λεδροὺ Ῥολλὲν νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχηγίαν τῆς νέας κυβερνήσεως. Μάτην ὁ Λαμαρτῖνος ἠγωνίζετο πάλιν διὰ τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ νὰ κατευνάσῃ τὸ πλῆθος καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν στάσιν. Εἰς τὸ βῆμα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ καὶ ἡ φωνή του ἐπνίγετο ἐν τῇ ἀκαταπαύστῳ ταραχῇ. Ἀλλ' ὁ Λεδροὺ Ῥολλὲν δὲν ἐδέχθη τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ ἀξίωμα. Καὶ ὁ ὄχλος, καίπερ γενόμενος πρὸς στιγμὴν κύριος τῶν πάντων, ἄνευ ἀρχηγῶν σπουδαίων δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν πρώτην ἐπιτυχίαν συλλαμβάνων ἢ φονεύων τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ τοὺς διαπρεπεστάτους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ἄνδρας

(1) Ἀνωτέρω ἐποιησάμεθα τὴν διάκρισιν τῶν κοινωνιστῶν (socialistes) ἀπὸ τῶν κοινοτιστῶν (communistes). Ἀλλὰ προκειμένου περὶ *δημοκρατίας κοινωνιστικῆς* εἴτε καὶ *κοινοτιστικῆς*, ὁ συνήθης ὅρος εἶναι *δημοκρατία κοινωνιστικὴ* (republique socialiste) καὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ χρώμεθα πάντοτε ἀνεξαρτήτως τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας τοῦ *κοινωνισμοῦ* καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ *κοινοτισμοῦ*.

τοὺς ἐν τῇ Συνόδῳ εὑρισκομένους. Οὗτοι κατώρθωσαν νὰ πέμψωσι μυστικὰς ἐντολὰς εἰς διαφόρους ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐθνοφυλακῆς, μετ' ὀλίγον δ' ἠκούσθησαν αἰφνιδίως ἦχοι σαλπίγγων ἀγγέλλοντες τὴν προσέγγισιν τοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ ὁ ἀσύντακτος οὗτος ὄχλος κατὰ μέγα μέρος κατέλιπε τὰς αἰθούσας τοῦ βουλευτηρίου καὶ διεχύθη εἰς τὰς ὁδούς. Τότε δὲ ἡ περιορισθεῖσα ἐντὸς τῶν κιγκλίδων φρουρὰ τῆς Συνόδου θραύσασα τὰς κιγκλίδας ἔδραμεν εἰς τὰ ὅπλα. Ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ στιγμῇ ὁ Λαμαρτῖνος ἀπετάθη εἰς τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Λεδροὺ Ῥολλὲν καὶ προσεκάλεσε τοῦτον νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἵνα ἐπαναγάγωσι τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν τάξιν. Ὁ Λεδροὺ Ῥολλὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν, καὶ οἱ δύο ἄνδρες ἔφιπποι ἔδραμον εἰς τὸ δημαρχεῖον συνοδευόμενοι ὑπὸ τακτικῶν στρατιωτῶν καὶ ἐθνοφυλάκων. Ἡ ἕνωσις τῶν δύο ἀνδρῶν καὶ ἡ δραστηρία ἐνέργεια αὐτῶν ἔθηκαν τέρμα ταχὺ εἰς τὸ κράτος τῆς ἐν τῷ δημαρχείῳ κοινοτιστικῆς κυβερνήσεως. Πολλοὶ τῶν στασιαστῶν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ Λεδροὺ Ῥολλὲν καὶ τοῦ Λαμαρτίνου ἀπεχώρησαν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, καὶ μετ' ὀλίγον τὸ δημαρχεῖον κατελήφθη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως. Ὁ Βαρβὲ συνελήφθη αἰχμάλωτος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ κατηγορηθεὶς ἐπὶ στάσει ἐξωρίσθη ὁμοῦ μετὰ τοῦ Huber καὶ τοῦ Ἀλβέρτου, μετὰ τούτων δὲ κατηγορήθη καὶ ὁ Λουὶ Μπλάν, ἀλλ' ἐσώθη φυγών. Οὕτω ἀναιμωτεὶ κατεστάλη καὶ τὸ νέον ὁπωσοῦν σοβαρὸν φανὲν κίνημα τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, ἡ δὲ ἡμέρα τῆς 3/15 Μαΐου ἐχώρισεν ὁριστικῶς τὴν μερίδα τῶν κοινωνιστῶν ἀπὸ τῆς τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατικῶν, τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, καὶ ἔδειξε τὴν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀδυναμίαν τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Αἱ αἱματηραὶ στάσεις τοῦ Ἰουνίου. — Ἀλλ' ἡ ἀδυναμία αὕτη ἦτο ἀποτέλεσμα μᾶλλον ἐλλείψεως ὀργανισμοῦ καὶ πειθαρχίας ἐν τῇ τάξει τῶν ἐργατῶν καὶ τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος ἐκ μέρους τῶν ἰθυνόντων αὐτοὺς κοινωνιστῶν ἀρχηγῶν ἢ ἔλλειψις ἀνδρείας καὶ καρτερίας αὐτῶν τούτων τῶν ἐργατῶν. Διὰ τῆς νίκης τῆς 3/15 Μαΐου ἡ κυβέρνησις ἐνίκησε τὴν ἐπίσημον κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοὺς ἐργάτας τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῆς μερίδος ταύτης. Ἀλλ' ὁπότε μετ' ὀλίγον ἡ κυβέρνησις αὕτη προεκάλεσε τοὺς ἐργάτας ἀπ' εὐθείας, ἡ πάλη ὑπῆρξε σοβαρὰ καὶ ὁ κίνδυνος μέγας καὶ ἐναγώνιος καὶ ἡ νίκη δυσχερεστάτη. Μετὰ

τὴν ἀναίμακτον ἐπιτυχίαν τῆς 3/15 Μαΐου ἡ κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ καταργήσῃ καὶ τὰ λεγόμενα ἐθνικὰ ἐργαστήρια. Ταῦτα, ὡς εἴπομεν, εἶχον καταστῆ κέντρα καὶ ὄργανα ὀχλαγωγίας κοινωνιστικῆς, εἰς ἃ πανταχόθεν τῆς Γαλλίας ἔτρεχον χιλιάδες ἀνθρώπων τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἐνῷ δὲ ἐν Παρισίοις ἡ συσσώρευσις 120 χιλιάδων ἐργατῶν ὡπλισμένων καὶ διωργανωμένων στρατιωτικῶς ἀπετέλει κίνδυνον σοβαρὸν καὶ διαρκῆ, ἡ ὕπαρξις τοιαύτης δυνάμεως ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Γαλλίας ἦτο διὰ τὰς ἐπαρχίας ἀφορμὴ διηνεκοῦς ἐρεθισμοῦ, στάσεων καὶ ταραχῶν, εἰς ἃς προέβαινον αἱ ἐργατικαὶ τάξεις πιέζουσαι τοὺς ἰδιοκτήτας, καταστρέφουσαι τὰς μηχανὰς ἐν τοῖς ἐργοστασίοις καὶ ἄλλας διαπράττουσαι ἀταξίας ἐμβαλλούσας εἰς διηνεκῆ φόβον τοὺς φιλησύχους ἀστούς. Καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν δὲ ἔποψιν ἦτο καταστρεπτικὸν διὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἡ ἐκ τούτου δι' ἡμερησίας δαπάνης 240 χιλιάδων φράγκων διατροφὴ ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ δημόσιον εἶχε δαπανήσει ἐντὸς δύο μηνῶν 14 ἑκατομμύρια φράγκων, ἵνα συντηρῇ τὸν μέγαν τοῦτον στρατόν, τὸν ἐλάχιστα μὲν καὶ ἀνάξια λόγου ἐκτελοῦντα δημόσια ἔργα, ἕτοιμον δὲ νὰ ἀνατρέψῃ καθ' ἑκάστην τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστὼς τασσόμενος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ἡγετῶν τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας. Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ ὀλεθρίου συστήματος οὐχὶ ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Τῇ 10/22 Ἰουνίου ἀπεφάσισε νὰ ἐκβάλῃ τῶν ἐθνικῶν ἐργαστηρίων 7 χιλιάδας ἐργάτας θεωρουμένους ἀχρήστους, ἀπεφάσισε δὲ συγχρόνως νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ ὅπλα ἀπὸ πάντων τῶν ἐργατῶν τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐθνοφυλακήν. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς Βλούζας(1) ἤτοι οἱ ἐργάται προβλέποντες τοιαύτην ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἐνέργειαν εἶχον παρασκευασθῆ σπουδαίως εἰς ἀντίστασιν, ἐφοδιασθέντες πλουσίως διὰ τῶν πρὸς ἄμυναν ἐπιτηδείων, καὶ δὲν ἤθελον νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀμαχητεί. Τῇ 11/23 Ἰουνίου πλῆθος ἐργατῶν συνήχθη περὶ τὸ Πάνθεον, εἰς πολλὰς δὲ ὁδοὺς τῶν Παρισίων καὶ μάλιστα ἐν τοῖς προαστείοις ἤχει ἰσχυρῶς ἡ κραυγή: «Εἰς τὰ ὅπλα!». Ἡ κυβέρνησις, ἥτις καὶ αὐτὴ προϊδοῦσα τὴν ἀντίστασιν εἶχε παρασκευασθῆ ἀναλόγως, ἀνέθηκε τὴν ἄμυναν τῶν Παρισίων τῷ στρατηγῷ Καβαινιάκ, ὑφ' ὃν ἐτάχθησαν οὐ μόνον ὁ τακτικὸς

(1) Οὕτω καλούμενοι ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ἐνδύματος (Blouse), ὅπερ ἐφόρουν.

στρατὸς καὶ ἡ ἐθνοφυλακή, ἀλλὰ καὶ νέον τι εἶδος κινητῆς ἐθνοφυλακῆς τῆς συσταθείσης ὑπὸ τοῦ Λαμαρτίνου καὶ συγκειμένης ἐκ τῶν ἀγυιοπαίδων (Gamins) τῶν Παρισίων. Καὶ ἡ νέα αὕτη ἐθνοφυλακὴ ἐτήρησε μείζονα πειθαρχίαν ἢ ἡ κυρίως ἐθνοφυλακή, ἧς οὐκ ὀλίγα τάγματα ηὐτομόλησαν πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐργατῶν εἴτε πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας εἴτε καὶ φοβούμενα τὴν ἀντεκδίκησιν τῶν ἐργατῶν. Ἀληθῶς δὲ οἱ ἐργάται κατείχοντο ὑπὸ μεγάλης μανίας καὶ λύσσης. Δι' αὐτοὺς δὲν προέκειτο περὶ νίκης ἢ ἥττης, ἀλλὰ περὶ ζωῆς ἢ θανάτου. Μία ἧττα ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ διὰ παντὸς πάσας τὰς ἐλπίδας, ὑφ' ὧν διεβουκολοῦντο ἀπὸ τοσούτου χρόνου καὶ αἵτινες ἀπὸ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως εἶχον ἀρχίσει νὰ πραγματοποιῶνται. Πλὴν τούτου ἐθεώρουν ὅτι εὑρίσκοντο ἀπέναντι οὐχὶ πολεμίων, ἀλλὰ προδοτῶν καὶ ἀπατεώνων σφετεριστῶν καὶ παρασπόνδων συμμάχων. Εἰς πολλὰ μέρη, ὅσους ἠδυνήθησαν νὰ συλλάβωσι τῶν πολιτῶν, ἀπεκεφάλιζον ἢ ἀπηγχόνιζον ἀμέσως τούτους, τριάκοντα δὲ ἐθνοφύλακες ἐσώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐλθόντος πρὸς βοήθειαν στρατοῦ καθ' ὃν χρόνον ἔμελλον νὰ ἐψηθῶσιν ἔν τινι ἰπνῷ. Ἐννοεῖται δὲ μεθ' οἵας ἀνδρείας καὶ ἀλκῆς ἐμάχοντο οἱ ὑπὸ τοιούτου πάθους ἐσωτερικῶς κατεχόμενοι καὶ σωματικῶς ῥωμαλέοι τὸ πλεῖστον ἐργάται. Πρὸς τούτοις τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τῶν ἐργατῶν ἐτελέσθησαν μετὰ μεγάλης παρασκευῆς καὶ ἐν μεγίστῃ ἐκτάσει. Αἱ κυριώταται τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων θέσεων, ὡς τὸ Πάνθεον, ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, τὰ προάστεια τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τὸ Poissonière, ὁ Ἅγιος Μαρτῖνος καὶ τὸ Temple, εἶχον μεταβληθῆ εἰς δυσπόρθητα ὀχυρώματα. Αὐτὰ τὰ ὁδοφράγματα δὲν ἐγίνοντο, ὡς μέχρι τοῦδε, δι' ἀτάκτου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους συσσωρεύσεως ἁμαξῶν καὶ σκευῶν πεπληρωμένων χώματος, ἀλλ' ἦσαν ἀληθῆ ὀχυρώματα ἐκ λίθων μεγάλων ἐκτισμένα, θεμελιωμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ δυνάμενα νὰ ἀντέχωσιν εἰς τὴν προσβολὴν βαρυτάτων πυροβόλων. Ὑπεράνω τοῦ τοιούτου ὀχυρώματος ἦσαν ἐρριμμένα εἰς σύνηθες ὕψος οἰκίας αἱ ἅμαξαι καὶ τὰ ἄλλα εἰς τὰ συνήθη ὁδοφράγματα χρησιμοποιούμενα πράγματα, ὄπισθεν δὲ σωρὸς ἐκ λίθων ἀποσπωμένων ἐκ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους τῶν ὁδῶν. Ἐνῷ δὲ ἡ διὰ τῶν ὁδῶν διάβασις ἕνεκα τῶν πολυαρίθμων ἀληθῶς ὀχυρωματικῶν ἐργασιῶν καθίστατο δυσχερεστάτη εἰς τὸν στρατόν, συγχρόνως καὶ πολλαὶ ἐπὶ τῶν ὁδῶν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν κατεχόμεναι οἰκίαι ἦσαν πλήρεις ἐνόπλων ἀνδρῶν προωρισμένων νὰ πυ-

ροβολῶσιν ἐκ τῶν παραθύρων. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης παρασκευῆς τῶν ἐργατῶν καὶ τῆς ἄλλως ἀπεγνωσμένης αὐτῶν ἀνδρείας ὁ ἀγὼν τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς συνόδου καθίστατο δυσχερέστατος. Οἱ ἄριστοι τῶν στρατηγῶν τῆς Γαλλίας, οἷοι ὁ Λαμορισιέρ, ὁ Δαμέσμ, ὁ Λαφονταίν, ἐπολέμουν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καβαινιάκ, ἀλλ' ἡ ἀντίστασις, ἣν εὗρον παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν (11/23 Ἰουνίου) τῆς μάχης πολλαὶ ἔφοδοι τῶν στρατευμάτων τῆς κυβερνήσεως ἀπεκρούσθησαν μετὰ ἀπωλείας ἑκατοντάδων ἀνδρῶν καὶ στρατηγοὶ ἐπληγώθησαν, μόνον δὲ ὀλίγα ὁδοφράγματα ἐκυριεύθησαν διὰ λόγχης. Ἡ ὅλη κατάστασις τὴν νύκτα τῆς 11/23 πρὸς τὴν 12/24 Ἰουνίου ἦτο τοιαύτη, ὥστε περὶ τὴν 10 μ. μ. ὥραν ὁ Καβαινιὰκ εἰσελθὼν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐθνικῆς συνόδου ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ἀντίστασις ἦτο δυσκατάβλητος καὶ ὅτι κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ὁ στρατὸς ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτοῦ θέσεων, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς τελεσφόρου φρουρήσεως τῆς ἐθνικῆς συνόδου καὶ ὅτι εἶχε πέμψει τηλεγραφικῶς διαταγὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἵνα στρατεύματα τακτικὰ καὶ ἐκ τῆς ἐθνοφυλακῆς τῶν ἐπαρχιῶν σπεύσωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πρωτευούσης. Εὐτυχῶς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲν συνέβησαν σπουδαῖαι ταραχαὶ καὶ ἱκανὸν μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐθνοφυλακῆς τῶν πλησιεστέρων πόλεων ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τῇ ἐπαύριον δὲ (12/24 Ἰουνίου) ὁ στρατηγὸς Καβαινιὰκ περιεβλήθη ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνόδου διὰ δικτατωρικῆς ἐξουσίας, ἐκηρύχθη δὲ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἡ πόλις τῶν Παρισίων ὡς ἐν καταστάσει πολιορκίας διατελοῦσα καὶ οὕτω ἤρξατο σπουδαιοτέρα καὶ δραστικωτέρα ἐνέργεια πολεμική. Ὁ στρατὸς καὶ ἡ ἐθνοφυλακή, ἰδίως ἡ τῆς Ῥουένης, ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐργάται ἀντέταξαν γενναιοτάτην ἄμυναν. Ὁ πεισματωδέστατος καὶ λυσσωδέστατος ἀγὼν συνήφθη ἰδίως περὶ τὸ Πάνθεον διαρκέσας μέχρι νυκτός. Ἐνταῦθα ἔπεσεν ὁ στρατηγὸς Δαμέσμ. Αἱ προσβολαὶ τοῦ Λαμορισιὲρ κατὰ τῶν προαστείων μικρὰς ἐπήνεγκον ἐπιτυχίας καὶ μεγάλας ἀπωλείας ἀνδρῶν. Ὁ στρατηγὸς Λαφονταὶν καὶ ὁ συνταγματάρχης Λουζὼ ἐτραυματίσθησαν βαρέως καὶ ἡ καθόλου κατάστασις τὴν νύκτα ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὅ τε Καβαινιὰκ καὶ ἡ Σύνοδος ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ προβῶσιν εἰς μέτρα καὶ διαβήματα διαλλαγῆς καὶ εἰρήνης πρὸς τοὺς ἐργάτας πρὶν ἢ τὴν ἐπαύριον ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ἡ Σύνοδος ἐψήφισε 3 ἑκατομμύρια φράγκων διὰ

τοὺς πένητας, ὁ δὲ Καβαινιὰκ ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἐν ὀνόματι τῆς κοινῆς πατρίδος ἐξώρκιζε τοὺς ἐργάτας νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ διεβεβαίου αὐτοὺς ὅτι οὕτω ποιοῦντες ἔμελλον νὰ τύχωσιν ἀδελφικῆς ὑποδοχῆς παρά τε τῆς Συνόδου καὶ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀντιπρόσωποί τινες τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ ἐκ τῶν δημοτικωτέρων ἀνέλαβον νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐργατῶν μετὰ τῆς προκηρύξεως ταύτης, τούτους δὲ πρὸς δυστυχίαν του ἠκολούθησε μετὰ δύο ἀξιωματικῶν καὶ ὁ ἐν τῷ Πανθέῳ ἀντὶ τοῦ φονευθέντος Δαμὲσμ τὴν ἀρχηγίαν λαβὼν Βρέας. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸ Πάνθεον ἀμυνόμενοι ἐργάται ἀφοῦ ἐπέτρεψαν δίοδον διὰ τῶν ὁδοφραγμάτων εἰς τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένους κήρυκας, εἰς μὲν τοὺς ἀντιπροσώπους ἐπέτρεψαν ἀσφαλῆ ἐπιστροφήν, ἀλλὰ τὸν στρατηγὸν Βρέαν καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ ἐκράτησαν ὡς ὁμήρους ἀπαιτοῦντες μάλιστα παρ' ἐκείνου διαταγὴν πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ πρὸς παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὅτε δὲ ὁ τὸν Βρέαν ἀντικαταστήσας στρατηγὸς Θωμᾶς ἀπαιτήσας τὴν ἀπόδοσιν τῶν συλληφθέντων οὐδὲν ἐπέτυχε, διέταξεν ἔφοδον κατὰ τῶν θέσεων τῶν ἐργατῶν. Καὶ κατελήφθησαν μὲν αἱ θέσεις αὗται μετὰ αἱματηρὰν συμπλοκήν, ἀλλ' οἱ νικηταὶ οἱ πολεμοῦντες ἕνεκα τῆς συλλήψεως τῶν ἀξιωματικῶν εὗρον ὡς τρόπαιον τῆς νίκης τὰ οἰκτρῶς διαμεμελισμένα πτώματα τῶν συλληφθέντων. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ στρατηγοὶ Δουβιβιὲ καὶ Νὲγρ ὑπὸ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν πολεμίων προχωροῦντες ἠδυνήθησαν νὰ διανοίξωσιν ὁδὸν μέχρι τῆς πλατείας τῆς Βαστίλλης καὶ νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ Λαμορισιέρ. Ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Βαστίλλης ἐφονεύθη βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας καὶ ὁ στρατηγὸς Νέγρ, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ μέλος τι τῆς Συνόδου· ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ κατόρθωμα τοῦ φονευθέντος στρατηγοῦ ἦτο σπουδαῖον καθόσον μάλιστα καὶ ὁ Λαμορισιὲρ μετὰ δεινοτάτους ἀγῶνας, καὶ ἀφοῦ ἐφονεύθη ὁ φέρων αὐτὸν ἵππος, εἶχεν ἤδη κυριεύσει τρία προάστεια (τὸ Poissonière, τὸν Ἅγιον Διονύσιον καὶ τὸν Ἅγιον Μαρτῖνον). Ἡ τρίτη ἡμέρα εἶχε λήξει μετὰ σημαντικῶν ἐπιτυχιῶν τῶν κυβερνητικῶν στρατευμάτων. Ἀλλ' ὁ πόλεμος δὲν εἶχεν ἔτι λήξει, διότι ἀνθίστατο ἔτι κρατερῶς τὸ ἰσχυρότατον προπύργιον τῶν Παρισιανῶν ἐπαναστατῶν, τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.

Ἀλλ' ἡ ὁπωσοῦν εὐτυχὴς διὰ τὴν ἐθνικὴν σύνοδον καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν ἡμέρα τῆς 13/25 Ἰουνίου ἐπέπρωτο νὰ λήξῃ μετὰ νέου ἐπεισοδίου τραγικωτάτου. Ὁ πολυσέβαστος ἀρχιεπίσκοπος τῶν Πα-

ρισίων Δάφφρ (D'Affre) ἀπὸ χριστιανικῆς φιλανθρωπίας ὁρμώμενος καὶ ἱερὸν πατρικὸν καὶ ἀρχιερατικὸν καθῆκον ἐκπληρῶν, ἐν ἐπισήμῳ ἀρχιερατικῇ στολῇ, φέρων τὸν σταυρὸν ἐν τῇ χειρί, μετέβη εἰς τὸ ἐν Ἁγίῳ Ἀντωνίῳ στρατόπεδον τῶν ἐργατῶν, ἵνα νουθετήσῃ τούτους

Ὁ Λαμαρτῖνος

καὶ συστήσῃ αὐτοῖς εἰρήνην καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους. Οἱ ἐργάται ὑπεδέξαντο μετὰ σεβασμοῦ τὸν σεβάσμιον λειτουργὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐκ παρανοήσεως προελθοῦσα ἐπανάληψις τῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἀνασταλεισῶν ἐχθροπρα-

ξιῶν, μεταξὺ τῶν ἐργατῶν καί τινος τότε ἀφικνουμένου στρατιωτικοῦ τάγματος, ἐπήνεγκε τὸν φόνον τοῦ σεβασμίου κληρικοῦ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δάφφρ ἔπεσε βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἀγνώστου προελεύσεως. Ὁ δὲ φόνος οὗτος ἐματαίωσε καὶ τὰς τελευταίας προσπαθείας πρὸς εἰρηνικὴν περάτωσιν τοῦ ἀγῶνος. Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἀρχιεπίσκοπος μετέβαινεν εἰς τὸ ὁδόφραγμα τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, εἶχον ἔλθει ἐνταῦθα πάλιν καὶ δύο μέλη τῆς Συνόδου φέροντα πρὸς τοὺς ἐργάτας τὴν μνημονευθεῖσαν προκήρυξιν τοῦ Καβαινιὰκ καὶ προτρέποντα αὐτοὺς εἰς εἰρήνην. Οἱ ἐργάται ἐφαίνοντο διατεθειμένοι εἰς διαπραγματεύσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ προκήρυξις δὲν ἔφερε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Καβαινιάκ, τὸ ἕτερον τῶν μνημονευθέντων μελῶν ἀπήρχετο, ἵνα κομίσῃ τὴν προκήρυξιν ὑπογεγραμμένην, τοῦ ἑτέρου μένοντος παρὰ τοῖς ἐργάταις. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ ἀπελθὼν ἀντιπρόσωπος ἐπιστρέψῃ, συνέβη τὸ περὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον δυστύχημα καὶ τότε ὁ Καβαινιὰκ ἔπαυσε πᾶσαν διαπραγμάτευσιν καὶ παρεσκευάσθη νὰ δώσῃ τὸ τελευταῖον κτύπημα τὴν ἐπαύριον ἡμέραν. Τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ἐνισχύθη σπουδαίως ἡ ὑπὸ τὸν Καβαινιὰκ ἔνοπλος δύναμις ἀφοῦ νέοι ἐθνοφύλακες προσερχόμενοι διηνεκῶς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐνίσχυον τὰς τάξεις τοῦ κυβερνητικοῦ στρατοῦ ἀνελθόντος ἤδη μέχρι 100 χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐνῷ ὁ στρατὸς ὁ ἐργατικὸς δὲν ὑπερέβαινε τὰς 40 χιλιάδας. Ἐν τούτοις πρὶν ἢ συγκροτηθῇ ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη, βουλευταί τινες, διαρκούσης ἔτι τῆς νυκτός, μετέβησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐργατῶν, ἵνα πείσωσιν αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν. Οὗτοι συνήνεσαν νὰ πέμψωσιν ἐπιτρόπους εἰς τὴν Σύνοδον, ἵνα δηλώσωσιν αὐτῇ τοὺς ὅρους, ἐφ' οἷς ἦσαν ἕτοιμοι νὰ παύσωσι τὴν ἀντίστασιν· ἦσαν δ' οὗτοι: ἡ απομάκρυνσις τοῦ στρατοῦ, ἡ διατήρησις τῶν ἐθνικῶν ἐργοστασίων καὶ ἡ ψήφισις τοῦ νέου πολιτεύματος ὑπὸ τῶν ἐκλογικῶν συνεδρίων. Ἀλλ' αἱ προτάσεις αὗται δὲν ἔτυχον εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ τῇ 14/26 Ἰουνίου ἀπὸ πρωίας ἤρξατο ἡ κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων ἔφοδος. Φοβερὸς κανονιοβολισμὸς προσβάλλων ἐπὶ ὥραν τὸ μέγιστον τῶν ὁδοφραγμάτων ἐξ ὅσων εἶδεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ πόλις τῶν Παρισίων, μόλις ἤνοιξε ῥῆγμα ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν αἱ γενόμεναι ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλῆς ἀπωλείας. Οἱ ἐργάται βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν ἀνθίσταντο μετ' ἀπεγνωσμένης ἀνδρείας. Τότε δὲ οἱ στρατιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ καταλάβωσι, μαχόμενοι, μίαν πρὸς μίαν τὰς περὶ τὸ ὁδόφραγμα οἰκίας, ἵνα διορύσσοντες

τὰ τείχη τῶν οἰκιῶν περικάμψωσι τὸ ὁδόφραγμα. Ἀλλὰ καὶ τούτου γενομένου ἡ πάλη ἐξηκολούθει σφοδροτάτη περὶ τὰ ἄλλα ὁδοφράγματα καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς μέχρι τῆς 7 μ.μ., ὁπότε πλέον οἱ στρατιῶται ἐγένοντο ἐντελῶς κύριοι τῶν προαστείων. Οὕτως ἔληξεν ἡ τετραήμερος αἱματηροτάτη ἐπανάστασις τοῦ Ἰουνίου, ἐν ᾗ ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἐργατῶν, συνελήφθησαν δὲ περὶ τὰς 12 - 14 χιλιάδας.

Οὕτω περατωθέντος τοῦ ἀγῶνος ὁ Καβαινιάκ, γενόμενος νῦν ἥρως τῆς ἡμέρας καὶ ἀντικείμενον σεβασμοῦ μὲν καὶ εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους τῆς νικητρίας μερίδος, μίσους δὲ καὶ κατάρας ἐκ μέρους τῆς ἡττημένης, κατέθηκε τὴν δικτατωρικὴν ἐξουσίαν πρὸ τῆς Συνόδου. Αὕτη δὲ ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀνδρὸς κατέστησεν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Λαμορισιὲρ ἐγένετο νῦν ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ὁ δὲ Σαγγαρνιὲ ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς. Καὶ νῦν ἡ Σύνοδος, ὡς καὶ ἡ νέα κυβέρνησις, διὰ τῶν δραστηρίων κατασταλτικῶν αὐτῆς μέτρων ἐζήτει νὰ στερεώσῃ εἰρηνικῶς τὴν διὰ πολέμου ἐπιτευχθεῖσαν κατὰ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας νίκην. Πολλοὶ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐργατῶν ἀπελύθησαν, ἀλλ' ὑπὲρ τὰς 4 χιλιάδας ἐξ αὐτῶν ἐξωρίσθησαν· τῶν κοινωνιστικῶν ἐφημερίδων ἀπηγορεύθη ἡ ἔκδοσις, ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου καὶ τῶν λαϊκῶν συναθροίσεων περιεστάλη διὰ νόμων· τὸ δὲ κυριώτατον, ἐκλείσθησαν τὰ λεγόμενα ἐθνικὰ ἐργοστάσια καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας περιῆλθον εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ταπεινώσεως καὶ μίσους καὶ περιφρονήσεως ἐκ μέρους τῆς πλειονοψηφίας τοῦ λαοῦ, εἰς ἣν εἶχον περιέλθει τῷ 1794 οἱ θιασῶται τῆς τρομοκρατίας μετὰ τὴν 15/27 Ἰουλίου. Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἐστερεώθη ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία καὶ ἐνηργήθησαν καί τινες ἀναπληρωματικαὶ ἐκλογαὶ πέμψασαι εἰς τὴν Σύνοδον, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς φρονημάτων, ἄνδρας συντηρητικοὺς καὶ μοναρχικοὺς (οἷοι ὁ Θιέρσος, Μολέ, Σαγγαρνιέ, Καβαινιάκ), ἡ σύνοδος ἤρξατο τοῦ σπουδαιοτάτου αὐτῆς ἔργου, τῆς συντάξεως δηλονότι τῆς νέας πολιτείας. Αἱ περὶ τούτου συζητήσεις διαρκέσασαι δύο μῆνας (ἀπὸ 23/4 Σεπτεμβρίου μέχρι 23/4 Νοεμβρίου) ἀπέληξαν εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀνακηρυχθείσης ἤδη Δημοκρατίας μετὰ προέδρου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐκλεγομένου κατὰ τετραετίαν ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ἔχοντος τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκ νέου ἐκλέγεσθαι οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς τετραετοῦς

ἀρχῆς, ἀλλὰ μετὰ τετραετίαν ὅλην ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς πρώτης προεδρείας. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνετέθη, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, εἰς τὴν ἐθνικὴν σύνοδον. Καὶ περὶ τὸ ζήτημα τὸ ἐργατικὸν ἠσχολήθη σπουδαίως ἡ ἐθνικὴ σύνοδος, ἀλλὰ λύσις πρακτικὴ σπουδαία τοῦ τοιούτου ζητήματος οὐδὲ νῦν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἡ Σύνοδος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ «δικαιώματος τῆς ἐργασίας» (ἴδ. σελ. 207), ἠρκέσθη δὲ νὰ ἀνακηρύξῃ τὸ καθῆκον, ὅπερ ἔχει ἡ δημοκρατία νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐνδεοῦς καὶ προστασίας δεομένου ἐργάτου. Τῇ 31/12 Νοεμβρίου ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως τὸ νέον σύνταγμα, καὶ νῦν πάντων ἡ προσοχὴ καὶ ἡ μέριμνα ἐστράφη περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τὴν μέλλουσαν νὰ γείνῃ τῇ 28/10 Δεκεμβρίου.

Ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. — Ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἐκτήσατο χαρακτῆρα ὅλως προσωπικόν, διότι μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου παρέστη καὶ ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς τοῦ Χὰμ δραπέτευσιν (1846) ἐγκατασταθείς, ὡς εἴδομεν, ἐν Λονδίνῳ, μόλις ἐνταῦθα ἔμαθε τὰ ἐν Παρισίοις γενόμενα κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1848, ἔσπευσεν ἀπὸ τοῦ Λονδίνου εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς τότε προσωρινῆς κυβερνήσεως ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς Γαλλίας, προθύμως ὑπήκουσε τῇ παρακλήσει ταύτῃ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Λονδῖνον ἀναμένων ἐνταῦθα κρείττονα πρὸς ἐπάνοδον εὐκαιρίαν, ἥτις ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπιστῇ. Οὐχ ἧττον καὶ ἡ πρώτη αὕτη ἐμφάνισις καὶ αὐτὴ ἡ ἄμεσος ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ ἦτο αἰτία ἐνθαρρύνσεως μᾶλλον ἢ ἀποθαρρύνσεως. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἐπεθύμει τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνδρός, διότι ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἠκούσθη προφερόμενον τὸ ὄνομα «Ναπολέων» καὶ ἡ κυβέρνησις ἀπέδωκε τοῦτο εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν κοινωνιστῶν βουλομένων διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου νὰ ἀποπλανήσωσι τὸν στρατὸν καὶ νὰ στερήσωσι τὴν κυβέρνησιν τῆς τούτου ὑποστηρίξεως. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ἡ κατὰ παράκλησιν τῆς κυβερνήσεως ἀπομάκρυνσις τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς Γαλλίας ἐδήλου μᾶλλον τὴν δύναμιν ἢ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Βοναπαρτισμοῦ. Ὅτι ὅμως ἡ περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ναπολέοντος κίνησις δὲν ἦτο ἁπλῶς ἀποτέλεσμα τῶν ῥᾳδιουργιῶν τῆς κοινωνιστικῆς μερίδος ἐφάνη ἐν ταῖς ἀναπληρωματικαῖς διὰ τὴν ἐθνικὴν σύνοδον ἐκλογαῖς τῆς 27/8 Ἰου-

νίου, ὁπότε ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος διὰ τὴν ἐθνικὴν Σύνοδον οὐ μόνον ἐν Παρισίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δύο ἄλλοις νομοῖς ἐν Κάτω Σαρέντῃ (Bas-Charente) καὶ ἐν Ὑόννῃ (Yonne). Ἡ τριπλῆ αὕτη ἐκλογὴ ἦτο σύμπτωμα ἀρκούντως δηλωτικὸν τῆς μεταξὺ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν μικροπολιτῶν πάντοτε μὲν ὑπαρχούσης, ἀλλὰ νῦν ταχέως αὐξανομένης δημοτικότητος τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἔφερεν ὁ ἀνήρ. Τὸ γεγονὸς τοσαύτην ἐνεποίησεν αἴσθησιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν μετριοπαθῶν καὶ γνησίων δημοκρατικῶν, ὥστε αὐτὸς ὁ Λαμαρτῖνος προέτεινε τῇ 1/13 Ἰουλίου ἐν τῇ ἐθνικῇ συνόδῳ ἵνα τὰ ἀρχαῖα κατὰ τῶν Ναπολεοντιδῶν ἐκδεδομένα διατάγματα ἐξορίας, τὰ ἀνακληθέντα, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου προτάσει τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, διατηρήσωσι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐξαιρετικῶς διὰ τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα (1). Ἡ πρότασις τοῦ Λαμαρτίνου ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς Συνόδου, ἀπερρίφθη δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως γενομένη πρότασις περὶ ἀκυρώσεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ Λ. Ναπολέοντος, ἀφοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπικυρώσεως συνηγόρησαν οἱ κορυφαῖοι τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ περίφημος ὕστερον γενόμενος καὶ γνωστὸς ὡς φιλέλλην Ἰούλιος Φάβρος καὶ αὐτὸς ὁ Λουὶ Μπλάν. Ἀλλ' ὁ Λ. Ναπολέων δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν τριπλῆν ταύτην νίκην ἵνα ἐμφανισθῇ ἐν τῇ Συνόδῳ· ἔγραψε δὲ τῇ Συνόδῳ εὐχαριστῶν αὐτῇ διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς κατ' αὐτοῦ προτάσεως· ἀγγέλλων δὲ συγχρόνως ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδικαιολόγει τὴν ἀπόφασιν ταύτην διὰ τῶν ἑξῆς: «Ὅταν ὁ λαὸς μοὶ ἀναθέτῃ καθήκοντα, ὀφείλω νὰ ἐκπληρώσω αὐτά. Ἀλλὰ τὸ ὄνομά μου δὲν πρέπει νὰ καταχρῶνται πρὸς ὑποκίνησιν ταραχῶν. Ἵνα ἀποφύγω τοιοῦτό τι κακόν, μένω ἐν τῇ ἐξορίᾳ». Ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων λέγων «κατάχρησιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς ὑποκίνησιν ταραχῶν» ὑπῃνίσσετο ἰδίως τὰ γενόμενα κατὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐργατικὴν στάσιν τῆς 1/13 Μαΐου, ὁπότε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς τῶν Παρισίων ὑπὸ πολλῶν ὁμάδων τοῦ ἐργατικοῦ ὄχλου ἠκούετο ἡ κραυγή: «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ!». Καὶ ἀπὸ τῆς

(1) Δύο ἐξάδελφοι τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος, ὁ πρίγκιψ Ἱερώνυμος Ναπολέων, υἱὸς τοῦ Ἱερωνύμου βασιλέως τῆς Βεστφαλίας, καὶ ὁ Πέτρος Βοναπάρτης, υἱὸς τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου (ἀδελφὸς τοῦ ὁμωνύμου Λουκιανοῦ Βοναπάρτου), ἦσαν ἐπίσης μέλη τῆς ἐθνικῆς συνόδου ὡς ἁπλοῖ πολῖται «Βοναπάρται», χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἑλκύωσι σπουδαίαν προσοχὴν ἐφ' ἑαυτοὺς ἐν τῇ Συνόδῳ ἢ ἐκτὸς αὐτῆς.

ἡμέρας μάλιστα ἐκείνης τὸ ὄνομα τοῦτο κατέστη κατὰ μικρὸν δημοτικὸν ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ἐργατικοῦ πλήθους. Ἡ δημοτικότης δ' αὕτη ἔτι μᾶλλον ηὐξήθη ἀπὸ τῶν αἱματηρῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουνίου, αἵτινες ἐχώρισαν ὁριστικῶς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς θιασώτας τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας ἀπὸ τῆς καθεστηκυίας πολιτικῆς δημοκρατίας. Αἱ ἐργατικαὶ τάξεις, μὴ ἐλπίζουσαι πλέον σωτηρίαν ἀπὸ τῆς δημοκρατίας ταύτης, οὖσαι δὲ μάλιστα ἔμπλεοι μίσους καὶ πνέουσαι ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀρχόντων, ἀπέβλεπον νῦν πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς τοῦ Χὰμ εἶχε μαρτυρήσει τὸ μέγα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν πενήτων διαφέρον. Προκειμένου μάλιστα περὶ ἐκλογῆς μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ μισητοῦ καὶ ἀποτροπαίου καταστάντος τοῖς ἐργάταις Καβαινιάκ, ἡ προτίμησις τοῦ πρώτου ἐπεβάλλετο οἴκοθεν. Οὕτω ἡ δημοτικότης τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἀπὸ τῶν τάξεων τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν μικροπολιτῶν κατελάμβανεν, ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι, καὶ τὰς ἐργατικὰς τάξεις.

Ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα τοῦ Ἰουνίου τὰ διαθέσαντα τοσοῦτον δυσμενῶς τὰς ἐργατικὰς τάξεις ἐναντίον τῆς καθεστηκυίας δημοκρατικῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κρατούσης δημοκρατικῆς μερίδος στρατηγοῦ Καβαινιὰκ καὶ στρέψαντα τὰς συμπαθείας τῶν τάξεων τούτων πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα, αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα διέθηκαν εὐμενῶς πρὸς τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἄνδρα καὶ πάσας ἐκείνας τὰς φιλονόμους καὶ φιλησύχους τάξεις τῶν πολιτῶν, αἵτινες, ἀνεξαρτήτως τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν πολιτικῶν φρονημάτων, ἐν τῷ κινήματι τῶν ἐργατῶν καὶ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας ἔβλεπον τοὺς δεινοτάτους κατὰ τῆς κοινωνίας κινδύνους καὶ τὴν καθεστηκυῖαν δημοκρατικὴν πολιτείαν ἐθεώρουν οὐ μόνον ἀνίκανον νὰ φρουρήσῃ τὴν κοινωνίαν ἐναντίον τῶν τοιούτων κινδύνων, ἀλλὰ καὶ γεννῶσαν ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς τοὺς κινδύνους τούτους. Πάντες οἱ πολῖται οὗτοι ἐζήτουν νῦν κυβέρνησιν ἰσχυράν. Ἀλλὰ ποῦ ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ τοιαύτη κυβέρνησις; Ἡ νομιμόφρων μοναρχικὴ μερὶς εἶχεν ὀλίγους πλέον θιασώτας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγωνισθῇ κατὰ πασῶν τῶν μερίδων τῶν φιλελευθέρων μοναρχικῶν, τῶν Βοναπαρτικῶν, τῶν μετρίων δημοκρατικῶν καὶ τῶν κοινωνιστῶν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης Ἑρρῖκος Σαμβώρ, ἀνὴρ κατ' ἐξοχὴν εὐθύς, τίμιος, χρηστός, ἱππότης καὶ στερρῶς ἐχόμενος τῶν αὐστηρῶν μοναρχικῶν παραδόσεων περὶ τοῦ θείου τῆς καταγωγῆς αὐ-

τῆς, ἦτο ξένος ἀπὸ χαρακτῆρος πρὸς πολιτικὰς ῥαδιουργίας καὶ ὀχλαγωγίας. Τὸ σύστημα τοῦ *πολίτου βασιλέως* εἶχε πρὸ μικροῦ καταδικασθῆ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ἔθνους καὶ καταπέσει δι' ἐπαναστάσεως. Ποῖον λοιπὸν ἔμεινε πολιτικὸν σύστημα συνᾷδον πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ πρὸς τοὺς πόθους τῶν φιλονόμων καὶ φιλησύχων πολιτῶν εἰμὴ τὸ τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ συνδυάζον τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῆς τάξεως, τὸ ἐπὶ δημοκρατικῶν βάσεων στηριζόμενον καὶ παρέχον ἐν τούτοις πᾶσαν ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς τάξεως ἐγγύησιν ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς μοναρχίας, ἐκ περισσοῦ δὲ λαμπρυνόμενον διὰ τῶν ἐνδοξοτάτων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν παραδόσεων τῆς νέας Γαλλίας; Διὰ ταῦτα πάντα ἡ νίκη τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ Βοναπαρτισμοῦ ἦτο κατ' οὐσίαν ὁριστικὴ ἀφ' ἧς ἀκριβῶς ἡμέρας ἡ τρίχρους δημοκρατία ἡ ἀνατρέψασα τὴν Ἰουλιανὴν μοναρχίαν, βοηθείᾳ τῆς ἐρυθρᾶς δημοκρατίας, περιῆλθεν εἰς θανάσιμον, καίτοι πρὸς στιγμὴν νικηφόρον, ἀγῶνα πρὸς τὴν ἐρυθρὰν σημαίαν. Ἀλλ' ἵνα ἡ αὐτοκρατορία αὕτη μεταβληθῇ ἀπὸ ἰδέας καὶ συστήματος πολιτικοῦ εἰς πραγματικότητα καὶ ἀρχὴν πραγματικήν, ἔδει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐπενέγκῃ τὴν πραγμάτωσιν ταύτην ἐνσαρκῶν τὴν ἰδέαν ἐν ἑαυτῷ. Καὶ τοιοῦτος ἀνήρ, ἄξιος τῆς λαχούσης αὐτῷ ἀποστολῆς, ἐφάνη ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων. Αἱ ἀναπληρωματικαὶ ἐκλογαὶ τῆς 1/13 Ἰουνίου αἱ ἀναδείξασαι βουλευτὴν ἐν τρισὶ νομοῖς τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα εἶχον ἀποδείξει μέχρι τινὸς χαρακτηριστικώτατα ὅτι ἡ Γαλλία ἐκυμαίνετο νῦν μεταξὺ τῶν ἄκρων. Αἱ ἐκλογαὶ αὗται ἔπεμψαν εἰς τὴν Σύνοδον σὺν τῷ Ναπολέοντι καὶ κοινωνιστάς, οἷοι ὁ Προυδὼν καὶ ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, ἐν μέρει δὲ καὶ μοναρχικούς, οἷος ὁ Θιέρσος. Πάντες δὲ οὗτοι, καίπερ ἐξ ἄκρων ἀντιθέτων ὁρμώμενοι ἀρχῶν καὶ πρὸς ἀντιθέτους ἀποβλέποντες σκοπούς, ὑπεστήριζον ἐν τῷ νέῳ ἐκλογικῷ περὶ τοῦ Προέδρου τῆς δημοκρατίας ἀγῶνι τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα. Οἱ περὶ τὸν Θιέρσον καὶ Μολὲ καὶ Μονταλεμβέρτον μοναρχικοὶ ὑπεστήριζον ἐν τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι οὐχὶ τὴν ἐκπροσωπουμένην ἐν αὐτῷ Ναπολεόντιον ἰδέαν, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνδρα, θεωροῦντες αὐτὸν ἀνάξιον νὰ διαπράξῃ τι μέγα καὶ νὰ δημιουργήσῃ καθεστὼς μόνιμον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ ὑπὲρ τῆς ἐν αὐτῷ ἐκπροσωπουμένης ἰδέας. Καὶ ἐνῷ ἐν τῇ προαγωγῇ αὐτοῦ ἔβλεπον τὴν μονιμότητα τῶν συντηρητικῶν ἀρχῶν, ἐκ τῆς μικρᾶς ἀτομικῆς ἀξίας καὶ τῆς ἀνικανότητος αὐτοῦ ἤλπιζον ταχεῖαν ἐπάνοδον εἰς τὸ

καταργηθὲν μοναρχικὸν σύστημα. Ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐφαίνετο αὐτοῖς ὅτι ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γέφυρα μεταβατικῆς περιόδου ἄγουσα ἀπὸ τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν μοναρχίαν τὴν συνταγματικήν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἄνδρες σπουδαῖοι, οἷοι ὁ Ὀδιλλὼν Βαρρὼ καὶ ὁ Κρεμιέ, καὶ δημοσιογράφοι δεινοί, οἷος ὁ Αἰμίλιος Γιραρδῖνος, συνετάχθησαν τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι. Τὴν δύναμιν τούτου ἐν ταῖς ἐκλογαῖς ηὔξανε καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν ἀνθυποψηφίων. Οὗτοι ἦσαν τρεῖς: ὁ Ῥασπάϊλ, ὁ Λαμαρτῖνος καὶ ὁ Καβαινιάκ. Ἀλλ' ἐκ τούτων μόνος ὁ Καβαινιὰκ εἶχε δύναμιν σπουδαίαν· διότι ὁ μὲν Ῥασπάϊλ, ὢν ἐκ τῶν ἄγαν δημοκρατικῶν τῶν ἀνηκόντων σχεδὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν κοινωνιστῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ τύχῃ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐργατῶν μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου, τὰ ὁποῖα δείξαντα εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις τὴν ἀδυναμίαν τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας προσήγαγον ταύτας εἰς τὸν Ναπολέοντα καὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν· ὁ δὲ Λαμαρτῖνος, ὢν μᾶλλον δαιμόνιος ποιητὴς καὶ εὔγλωττος ῥήτωρ, ἠδύνατο νὰ δράσῃ καὶ νὰ διαπρέψῃ ὡς ἔδρασε καὶ διέπρεψεν ἐν μεμονωμέναις στιγμαῖς, οὐχὶ δὲ νὰ ἱδρύσῃ δύναμιν πολιτικὴν μόνιμον καὶ στερεάν. Ἂν ἦτο μόνος ὑποψήφιος τῆς καθεστηκυίας δημοκρατίας, ἠδύνατο νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν δύναμιν ἱκανήν· ἀλλ' ἀπέναντι τούτου ἵστατο ὁ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος τῆς κρατούσης δημοκρατικῆς μερίδος, ὁ σωτὴρ τῆς τάξεως καὶ τῆς κοινωνίας, ὁ καταβαλὼν τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν. Ἀλλ' ὁ σωτὴρ οὗτος οὔτε ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, οὔτε ὑπὸ τῶν μικροπολιτῶν, οὔτε ὑπὸ τῶν μετριοπαθῶν φιλελευθέρων ἐθεωρεῖτο παρέχων ἐγγύησιν ἰσχυρὰν ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἐμισεῖτο δὲ θανασίμως ὑπὸ τῶν ἐργατῶν. Ἀλλ' ὁ Καβαινιὰκ ἐξεπροσώπει ὁπωσδήποτε πᾶσαν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς κρατούσης μερίδος, καὶ κατ' αὐτοῦ κυρίως ἐστρέφοντο πάντες οἱ ἀγῶνες τῶν Βοναπαρτιστῶν, μεθ' ὧν, πλὴν τῶν κοινωνιστῶν, συνεμάχουν καὶ οἱ ῥιζοσπάσται δημοκρατικοὶ ἐν τῷ κατὰ τοῦ στρατηγοῦ ἀγῶνι. Ὁ ἀνὴρ κατηγορεῖτο ὅτι ἐνίσχυσεν ἐπίτηδες τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐργατῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου, ἵνα δρέψηται δόξαν σωτῆρος καὶ δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Πλὴν τούτου ἐξεμεταλλεύθησαν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς οἱ ἀντίπαλοι καί τινα ἐν ἀγνοίᾳ πάντως αὐτοῦ γενόμενα παραπτώματα. Οὕτω ἐν τῷ καταλόγῳ 5 χιλιάδων ἀνδρῶν τῶν λεγομένων «συνταξιούχων τοῦ στρατηγοῦ Καβαινιάκ», ὑπὲρ ὧν ἤθελεν ὁ στρατηγὸς κατὰ τὰς παρα-

μονὰς τῶν ἐκλογῶν ἀμοιβὴν ἐθνικὴν διὰ τὰς κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου ὑπηρεσίας αὐτῶν, εὑρέθησαν ὀνόματα κλεπτῶν ἔτι δὲ καὶ ὀρφανῶν, ὧν οἱ πατέρες ἦσαν φονεῖς. Ἀπέναντι τῶν τοιούτων σφαλμάτων καὶ ἀπέναντι τοῦ μίσους, οὗ ἦτο ἀντικείμενον παρὰ τῷ πολλῷ λαῷ, οὐδὲν ἢ σμικρὸν ὠφέλησαν τῷ Καβαινιὰκ πράξεις τινὲς αὐτοῦ σκοποῦσαι νὰ διαλλάξωσι τὰ πνεύματα πρὸς τὸν ἄνδρα. Τοιαύτη τις πρᾶξις ἦτο καὶ ἡ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1849 ἄρσις τῆς καταστάσεως τῆς πολιορκίας ἐν Παρισίοις. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τρόπος, δι' οὗ ἐπολέμει πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Λουδοβῖκον Ναπολέοντα, δὲν ἦτο λίαν εὔστοχος καὶ συνετός. Ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐκλεγῆ αὖθις ἀντιπρόσωπος ἐν πέντε νομοῖς κατὰ τὰς συμπληρωματικὰς ἐκλογὰς τῆς 5/17 Σεπτεμβρίου, μόνοι δὲ οἱ Παρίσιοι εἶχον δώσει αὐτῷ 110 χιλ. ψήφων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔπεισεν ἐπὶ τέλους τὸν ἄνδρα τοῦτον νὰ σπεύσῃ εἰς Παρισίους, καὶ τῇ 14/26 Σεπτεμβρίου ἐνεφανίσθη ἐν τῇ Συνόδῳ, τὴν ὁποίαν καὶ προσηγόρευσε δι' ὀλίγων λέξεων. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐψηφίσθη τὸ περὶ Προέδρου τῆς δημοκρατίας ἄρθρον τοῦ νέου συντάγματος, μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῶν διὰ τὴν θέσιν ταύτην ὑποψηφίων, παρὰ τὰ ὀνόματα τοῦ Καβαινιάκ, Ῥασπάϊλ, Λεδροὺ Ῥολλὲν καὶ Λαμαρτίνου διελαλήθη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος. Ἡ ὑποψηφιότης τοῦ ἀνδρὸς κατεπολεμήθη ἐν τῇ Συνόδῳ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ τῇ 13/25 Ὀκτωβρίου, τοῦτο δὲ ἠνάγκασε τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα νὰ ἐμφανισθῇ τῇ ἐπαύριον ἐν τῇ Συνόδῳ, ἔνθα ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα εἶπεν ὀλίγας χαρακτηριστικωτάτας λέξεις, δι' ὧν ἐζήτει συγχρόνως νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην τοῖς ἀστοῖς ἀπέναντι τοῦ ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων κινδύνου, νὰ παρηγορήσῃ δὲ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ αὐτὰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις. «Ἡ Γαλλία, εἶπεν, ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι βλέπει ἐγγύησιν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας, καὶ οὐδενὸς πράγματος τοσοῦτον δεῖται αὕτη, ὅσον κυβερνήσεως, ἥτις δὲν παραβλέπει τὸ κακόν, ἀλλὰ θεραπεύει αὐτό». Ἐν προκηρύξει δὲ ἐκλογικῇ πρὸς τὸν λαὸν ὑπισχνεῖτο τῇ Γαλλίᾳ τάξιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, εἰρήνην ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐλάττωσιν τῶν φόρων καὶ ὑπουργεῖον συγκείμενον ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ κρατίστων ἀνδρῶν πάσης οἱασδήποτε πολιτικῆς ἀποχρώσεως. Ἐνῷ δὲ ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων μετὰ συνετῆς μετριοπαθείας καὶ μεμετρημένων δηλώσεων καὶ ὑποσχέσεων ἐζήτει νὰ καταστήσῃ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἀρεστὴν πρὸς πάσας τὰς μερίδας, συντη-

ρητικὰς καὶ φιλελευθέρας, ἀστικὰς καὶ ἀγροτικὰς καὶ ἐργατικάς, μοναρχικὰς καὶ δημοκρατικάς, καὶ πρὸς τὸν Κλῆρον τὸν Καθολικόν, ὁ Καβαινιὰκ διὰ τῶν ἐπισήμων καὶ ἡμιεπισήμων ἐφημερίδων ἐζήτει νὰ παραστήσῃ τὸν ἄνδρα γελοῖον καὶ ἐστερημένον πάσης ἀξίας· καίτοι κατὰ βάθος ἐφοβεῖτο αὐτὸν ἐννοῶν ὅτι μόνον ἡ τοῦ ὀνόματος αἴγλη ἠδύνατο νὰ ἀσφαλίσῃ εὐχερεστέραν τὴν νίκην καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν ἐμπαιζόμενον ἀνταγωνιστὴν εὐτυχέστερον. «Βλέπω καλῶς, ἔλεγεν, ὅτι οἱ Γάλλοι δὲν εἶναι ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ δημοκρατεῖσθαι, καὶ ἔχουσιν οὕτω ἐρριζωμένην ἐν τῇ ψυχῇ τὴν μοναρχίαν, ὥστε εἶναι ἄξιοι νὰ ἀνακηρύξωσιν αὐτοκράτορα καὶ τὸν *Πολιχινέλλον Α'!* ». Καὶ οὕτω ἔμελλε νὰ γένηται! Ἐκ τῶν καλπῶν τῆς 28/10 Δεκεμβρίου τοῦ 1849 ἐπὶ 7,300,000 ψηφισάντων πολιτῶν ἐξῆλθον ψηφοδέλτια φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ Λεδροῦ Ῥολλὲν 37,000, τοῦ Ῥασπάϊλ 27,000, τοῦ Λαμαρτίνου 17,000, τοῦ Καβαινιὰκ 1,448,000, τοῦ δὲ Λουδοβίκου Ναπολέοντος 5,430,000(1). Τοῦ ἀποτελέσματος τούτου γνωσθέντος ἐπισήμως ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ 8/20 Δεκεμβρίου, ὁ Καβαινιὰκ ἔδωκε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς προεδρείας τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ Λουδοβῖκος Ναπολέων παρὼν ἐν τῇ Συνόδῳ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ὡς Προέδρου τῆς δημοκρατίας, καὶ ἀφοῦ προσηγόρευσε φιλοφρόνως τὸν τέως ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως στρατηγὸν Καβαινιὰκ μετέβη ἐν συνοδείᾳ τοῦ προεδρείου τῆς Συνόδου εἰς τὰ ὑπὸ ταύτης πρὸς κατοικίαν προσδιορισθέντα διὰ τὸν Πρόεδρον τῆς δημοκρατίας ἀνάκτορα τῶν Ἠλυσίων. Ἡ Σύνοδος ἐψήφισεν αὐτῷ ὡς ἐπιχορήγησιν ἐτησίαν 600 χιλιάδας φράγκων. Τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων διώρισε τὸ ὑπουργεῖον αὐτοῦ ἀναθεὶς τὴν προεδρείαν εἰς τὸν Ὀδιλλὼν Βαρρώ.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Λ. Ναπολέοντος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τῆς δημοκρατίας θεῖσα τέρμα εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 ἀρξαμένην ἐν Γαλλίᾳ ἐπαναστατικὴν κίνησιν γηθοσύνως ἐχαιρετίσθη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ πάντων τῶν συντηρητικῶν τε καὶ μετριοπαθῶν φιλελευθέρων πολιτικῶν μερίδων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατικῶν. Ἐν Γαλλίᾳ αἱ βασιλικαὶ μοναρχικαὶ μερίδες ἔβλεπον ἐν τῇ ἀναρρήσει ταύτῃ οὐ μόνον τὸ τέλος τῆς ἐπανα-

(1) Ἐκ τῶν 86 νομῶν τέσσαρες μόνοι ἔδωκαν πλειονοψηφίαν τῷ Καβαινιάκ, ἐν Παρισίοις δὲ τὰ δύο τρίτα τῶν ψηφοφόρων ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος.

στάσεως, ἀλλά, δι' οὓς λόγους εἴπομεν, καὶ τὴν ἀρχὴν μεταβατικῆς περιόδου μελλούσης ν' ἀπολήξῃ εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς μοναρχίας. Διὰ τοὺς θιασώτας τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν ὡς καὶ διὰ τοὺς μετριοπαθεῖς δημοκρατικοὺς αὐτὴ ἡ φαινομένη παγίωσις τῆς δημοκρατίας ἦτο κέρδος μέγα. Ὁ σχηματισμὸς μάλιστα ὑπουργείου ὑπὸ τὸν ὀνομαστότατον τῶν ἀρχηγῶν τῶν φιλελευθέρων Ὀδιλλὼν Βαρρῶ ἦτο ἐκ περισσοῦ ἐγγύησις ὑπὲρ τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν ἄνευ κινδύνου νέας ἐπαναστάσεως. Τὸν Κλῆρον, ὡς θέλομεν ἴδει περαιτέρω, προσεπάθησεν ὁ Ναπολέων διὰ παντὸς τρόπου νὰ καταστήσῃ εὐμενῆ πρὸς ἑαυτὸν καὶ κατώρθωσε τοῦτο. Οἱ ἀγρόται καὶ οἱ μικροπολῖται ἦσαν ἐνθουσιωδῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ναπολέοντος· αἱ δ' ἐργατικαὶ τάξεις τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν ἀνέμενον νῦν μόνον παρὰ τοῦ Ναπολέοντος. Οἱ μόνοι δυσηρεστημένοι ἐκ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων ἦσαν οἱ ἄγαν δημοκρατικοὶ καὶ οἱ κοινωνισταὶ οἱ μὴ δυνηθέντες νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸ ἐργατικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας καὶ βλέποντες νῦν τὴν ἐξουσίαν ἐκφεύγουσαν τῶν χειρῶν αὐτῶν. Ἐν τῇ μοναρχικῇ καὶ αὐτοκρατορικῇ Εὐρώπῃ ἡ εἰς τὴν προεδρείαν ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἐθεωρήθη ὡς ἧττα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τέλος τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου τῆς τοσοῦτον ταραττούσης τὴν Εὐρώπην. Καὶ διὰ τοῦτο ὑπεράνω τῶν ἀντιπαθειῶν καὶ τῶν φόβων, οὓς ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ὄνομα ἑνὸς Ναπολέοντος, ἡ συντηρητικὴ Εὐρώπη οὐχὶ δυσμενῶς προσεῖδε τὴν εἰς τὴν προεδρικὴν ἕδραν ἄνοδον τοῦ πρῴην ἐπαναστάτου τῆς Ἰταλίας καὶ τυχοδιωκτικοῦ συνωμότου τοῦ Στρασβούργου καὶ τῆς Βουλώνης. Ἐξ ἄλλου οἱ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης φιλελεύθεροι ἐν τῇ ἀναρρήσει ταύτῃ τοῦ Ναπολέοντος ἔβλεπον τὴν παγίωσιν τῆς σώφρονος δημοκρατίας. Ἀλλ' ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἡ προεδρεία τοῦ Ναπολέοντος, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐπαγαγόντα αὐτὴν αἴτια θεωρουμένη, ἦτο ἁπλοῦς σταθμὸς καὶ ἀνάπαυλα ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τοῦ Βοναπαρτισμοῦ. Ναπολέων καὶ δημοκρατία ἦσαν δύο στοιχεῖα διὰ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν θέσεως καὶ ἐνεργείας ἄγοντα εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο κατὰ βάθος ἡ δύναμις ἡ ἀναγαγοῦσα τὸν Ναπολέοντα εἰς τὴν προεδρείαν τῆς δημοκρατίας, καὶ ἡ ἰδέα αὕτη ἔδει νῦν νὰ πραγματωθῇ διὰ τῆς προεδρείας ταύτης. Τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ διαχει-

ριζομένου νῦν τὴν ἀρχὴν τῆς δημοκρατίας Ναπολέοντος. Καὶ ὁ ἀνὴρ ἐφάνη ἀληθῶς ἄξιος τῆς θέσεως καὶ κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, εἰς ὃ ἐθεώρει ἑαυτὸν προωρισμένον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ λεπτομερέστερον ἀφηγηθῶμεν τὰ κατὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἰδίως ἐπὶ τὴν ἐν αὐτῇ διὰ τῆς νέας Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν.

---

10. Τὰ ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1848-1850.

Ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῶν ἐκτὸς τῆς Γαλλίας Εὐρωπαϊκῶν ἐπαναστάσεων. — Ὅπως ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οὕτω καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐπέδρασε καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοὺς λαοὺς καὶ ἐπὶ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπήνεγκε μεγάλας διαταράξεις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ πολιτικῷ συστήματι λαῶν καὶ κυβερνήσεων ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας μέχρι τῶν προθύρων τῆς Τουρκίας. Ἡ ἐπίδρασις δ' αὕτη, ἡ ἀπὸ τῶν Παρισίων καὶ ἐκ τῆς Γαλλίας, ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον δραστικὴ καὶ ταχεῖα, ὅσον ἡ διὰ τοῦ τηλεγράφου πλέον γινομένη συγκοινωνία μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ ἠλεκτρικῆς ταχύτητος διέχεε πανταχοῦ τὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ γενομένων. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς κηρυχθεισῶν ἀρχῶν ἐπιδρῶσα ἐπὶ τὰ πνεύματα τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐξήγειρε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς κυβερνήσεις ἐναντίον τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ προὐκάλεσε μεγάλας συστάσεις ἡγεμόνων καὶ κρατῶν ἐναντίον τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας, ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 διαδοθεῖσα πέραν τῶν Γαλλικῶν ὁρίων ἐξήγειρε τοὺς λαοὺς ἐναντίον τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων. Αἱ ἐξεγέρσεις αὗται ἐγένοντο ἰδίως ἐν τοῖς Ἰταλικοῖς καὶ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους ἐξαιρουμένου. Ἀλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ ἐκ Γαλλίας μεταδοθεῖσα ἐπανάστασις ἐνήργησεν ἐν τοῖς διαφόροις λαοῖς, ὑπῆρξε διάφορος ἀναλόγως τῆς διαφορᾶς τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀφορμῶν τῶν ἐν ταῖς διαφόροις χώραις ἐπαναστά-

σεων. Ὁ μεταδοτικὸς χαρακτὴρ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἐνέκειτο κυρίως ἐν ταῖς νέαις περὶ κοινωνίας καὶ περὶ κοινωνικῶν ζητημάτων ἀρχαῖς καὶ θεωρίαις, αἵτινες πραγματικὴν ὑπόστασιν καὶ πρακτικὴν ἐφαρμογὴν εὕρισκον ἐν τῷ ζητήματι τῷ ἐργατικῷ. Τὸ ζήτημα τοῦτο, ὡς ἐκ τοῦ διεθνοῦς χαρακτῆρος τῆς θητείας καὶ τῆς ἐργασίας, ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων συνήνου εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα τὰς ἐργατικὰς τάξεις πασῶν τῶν χωρῶν. Αἱ δὲ ὑπὸ κεντρικῶν ἐπιτροπειῶν ἐν Παρισίοις καὶ ὑπὸ διεθνῶν ἀποστόλων πανταχοῦ γενόμεναι ἐνέργειαι ἀπέβλεπον εἰς τοιαύτην τινὰ γενίκευσιν τῶν ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τοῦ κοινωνισμοῦ καὶ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας ἀγώνων. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα αἱ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας ἐπαναστάσεις τῶν λαῶν ἔφερον χαρακτῆρα ἧττον κοινωνιστικὸν καὶ μᾶλλον πολιτικὸν καὶ ἐθνικόν. Ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ἐπανάστασις, ἀρξαμένη μάλιστα πρὸ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Φεβρουαριανῆς, ἦτο ἐξακολούθησις τῶν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἑνότητος ἀγώνων τῶν ἐτῶν 1815, 1820 καὶ 1830, ἐνισχυθεῖσα ἁπλῶς ἐκ τῶν ἐν Γαλλίᾳ συμβάντων. Ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἐπίσης κράτεσιν ἡ ἐπανάστασις εἶχε χαρακτῆρα πολιτικὸν καὶ ἐθνικόν, προὔκειτο δηλονότι περὶ ἀπονομῆς ἐλευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν, συγχρόνως δὲ περὶ ἐπιτεύξεως ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἑνότητος κρείττονος τῆς διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης καθιερωθείσης. Διότι ἐν Γερμανίᾳ, ὅπως καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, τὸ ἔδαφος δὲν ἦτο παρεσκευασμένον εἰς κοινωνικὰς ἐπαναστάσεις οὐδ' ὑπῆρχον ἔτι ζητήματα κοινωνικά, ἤτοι ἐργατικά, ἔχοντα ὑπόστασιν θετικὴν καὶ λαβόντα σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Οἱ ἀγῶνες τῶν νεωτεριστῶν πάσης ἀποχρώσεως ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα. Καίτοι δὲ οἱ ἀγῶνες οὗτοι συνωδεύοντο ὑπὸ ὀχλαγωγικῶν κινημάτων φερόντων ἐν μέρει χροιὰν κοινωνιστικήν, οὐχ ἧττον ὁ καθόλου χαρακτὴρ τῶν ἐπαναστάσεων ἐκείνων ἦτο πολιτικὸς καὶ ἐθνικός· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐνιαχοῦ δημοκρατικὰ κινήματα ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα καὶ ἐκηρύσσοντο ἐν ὀνόματι τούτων. Ἀλλ' ὡς πρὸς ταῦτα ἐξαίρεσιν ἐν τοῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν ἀπετέλει τὸ Αὐστριακὸν κράτος. Ἐνταῦθα ὅπου μὲν ὑπῆρχεν ἐθνότης ἔχουσα ἀνεπτυγμένην ἐθνικὴν συνείδησιν, ὡς ἐν Οὑγγαρίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς καὶ ἐν ταῖς Σλαυικαῖς ἐπαρχίαις, ἡ ἐπανάστασις εἶχε χαρακτῆρα ἐθνικὸν καὶ πολιτικόν· ὅπου δὲ δὲν ὑπῆρχε τοιαύτη ἐθνότης, ὡς ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Γερμανικαῖς

ἐπαρχίαις τῆς Αὐστρίας, τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα εἶχον χροιὰν μᾶλλον κοινωνιστικὴν καὶ ὀχλαγωγικήν. Ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει ἡ ἐπανάστασις ἥψατο μόνον τῶν παραδουναβίων χωρῶν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία ἐξ αἰτίων καὶ λόγων ὅλως ἀντιθέτων, ἀλλ' εἰς ταὐτὸ τεινόντων, δὲν προσεβλήθησαν *ἀμέσως* ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ μικρὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἐλαφρῶς μόνον προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τοῦ ἐπαναστατικοῦ. Ἀλλ' ἂς μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν σύντομον ἀφήγησιν τῶν ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ γεγονότων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Γερμανίας.

Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 1848. — Ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ὁμόρου τῇ Γαλλίᾳ κράτους τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης. Μόλις ἠκούσθησαν ἐνταῦθα διὰ τοῦ τηλεγράφου τὰ ἐν Παρισίοις ἀπὸ τῆς 10/22 - 13/25 Φεβρουαρίου γενόμενα, καὶ ἀμέσως τῇ 15/27 ἐγένετο ἐν τῇ ὀνομαστῇ ἐπαρχιακῇ πόλει τοῦ μεγάλου δουκάτου Μαγχαίμῃ μεγάλη συνάθροισις λαοῦ, ἥτις ἀπῄτει παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου, ὁρκωτὰ δικαστήρια, ἐθνοφυλακὴν καὶ *Γερμανικὸν κοινοβούλιον*. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων αἰτήσεων αἱ μὲν πρῶται τρεῖς ἀπέβλεπον μόνον τὸ Βαδικὸν κράτος, ἡ δὲ τετάρτη ὅλην τὴν Γερμανικὴν πατρίδα. Ἡ Βαδικὴ κυβέρνησις, ἡ φιλελευθερωτάτη πασῶν τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ φρονήματα τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν ἀνδρῶν, προθυμότατα ἀνταπεκρίθη εἰς τοὺς ἐκδηλωθέντας οὕτω πόθους τοῦ λαοῦ, καὶ τῇ 17/29 Φεβρουαρίου ὁ πρωθυπουργὸς Βέκκιος ἤγγελλεν εἰς τὴν Βαδικὴν δίηταν τὴν εἰς τὰς αἰτήσεις τοῦ λαοῦ προσχώρησιν τοῦ μεγάλου δουκός. Τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης ἐξήγειρε τὸ φρόνημα καὶ τὸ θάρρος τῶν φιλελευθέρων ἐθνικῶν μερίδων καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μικροῖς κράτεσι τῆς Γερμανίας. Ἐν τῷ γείτονι βασιλείῳ τῆς Βυρτεμβέργης λαϊκαὶ συναθροίσεις ὅμοιαι τῇ ἐν Μαγχαίμῃ συνεκροτήθησαν ταὐτοχρόνως σχεδὸν ἔν τε Στουτγάρδῃ καὶ ἐν Τυβίγγῃ. Τὸ κίνημα διεδόθη ἐν σμικρῷ χρόνῳ εἰς πάντα τὰ μικρότερα κράτη τῆς νοτίου καὶ τῆς δυτικῆς Γερμανίας. Ἐν Βαυαρίᾳ, ἐν Ἔσσῃ Δαρμστάτῃ, Νασσαυίᾳ, Ἔσσῃ Ἐκλεκτορικῇ καὶ ἐν ταῖς ἐλευθέραις πόλεσιν Ἀμβούργῳ καὶ Βρέμῃ καὶ ἐν ταῖς παραρρηνίοις ἐπαρχίαις τῆς Πρωσσίας, πανταχοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηρὰ κινήματα ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἄνευ μὲν αἱματοχυσίας, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ζωηρότητος ἐκδηλούμενα, ἠνάγκαζον

τὰς κυβερνήσεις εἰς παραχωρήσεις μᾶλλον ἢ ἧττον φιλελευθέρας. Ἀλλ' ὁ ἐν ἑκάστῳ Γερμανικῷ κράτει ἐξεγειρόμενος λαὸς προέβαινεν εἰς ἀξιώσεις, ὧν ἡ παραδοχὴ δὲν ἐξηρτᾶτο ἁπλῶς μόνον ἀπὸ τῆς καλῆς διαθέσεως τῶν κυβερνήσεων. Ὡς εἴδομεν, ἡ τετάρτη τῶν αἰτήσεων τῆς ἐν Μάνχαϊμ λαϊκῆς συναθροίσεως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σύστασιν Γερμανικοῦ κοινοβουλίου. Ἐν Καρλσρούῃ δὲ τῇ ἐπαύριον ἀκριβῶς τῆς ὑπὸ τῆς Βαδικῆς κυβερνήσεως γενομένης διακηρύξεως περὶ τῆς παραδοχῆς τῶν μνημονευθεισῶν τριῶν αἰτήσεων τῆς ἐν Μαγχαΐμῃ συναθροίσεως, ἤτοι τῇ 17/1 Μαρτίου, συνῆλθον πολλαὶ ἐπιτροπεῖαι ἐκ διαφόρων τοῦ κράτους μερῶν πεμπόμεναι, αἵτινες πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπήτουν καὶ τὴν κατάργησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου τῆς Φραγκφούρτης δι' ἅπαντα τὰ ὁμόσπονδα Γερμανικὰ κράτη κατὰ τὰ ἔτη 1832 καὶ 1834 ἐψηφισμένων ἀποφάσεων. Ἐν Ἔσσῃ Δαρμστάτῃ ὁ περίφημος φιλελεύθερος βουλευτὴς Γάγερν ἐποιήσατο πρότασιν τῇ 16/28 Φεβρουαρίου ἐν τῇ Ἑσσικῇ διήτῃ περὶ «ἱδρύσεως *Γερμανικοῦ κοινοβουλίου* καὶ *κεντρικῆς κυβερνήσεως Γερμανικῆς* χάριν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας τῆς Γερμανίας». Ἡ παραδοχὴ καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν τοιούτων εἰς ἅπασαν τὴν Ὁμοσπονδίαν ἀναφερομένων προτάσεων δὲν ἦτο ἔργον τῶν κυβερνήσεων τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν, ἀλλὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου. Ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅτι μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς καὶ ζέσεως ἐν αὐτοῖς τοῖς μικροῖς κράτεσιν ἐκινοῦντο ζητήματα καὶ διετυποῦντο αἰτήσεις ἀποβλέπουσαι ὅλην τὴν Γερμανίαν καὶ ὅτι αἱ κυβερνήσεις τῆς Βάδης καὶ τῆς Βυρτεμβέργης αὐθαιρέτως εἶχον προβῆ εἰς παραχωρήσεις ἀντιβαινούσας εἰς τὰς ὁμοσπονδιακὰς ἀποφάσεις τῶν ἐτῶν 1832 καὶ 1834, συνεκίνησε ζωηρῶς καὶ τὸ ἐν Φραγκφούρτῃ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον. Καὶ οἱονεὶ προβλέπων τοῦτο τὴν ἐπερχομένην θύελλαν τῆς γενικῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, ἧς ἡ πρώτη ὁρμὴ ἔμελλε νὰ διευθυνθῇ κατ' αὐτοῦ, ἐνόμισεν ὅτι δι' οἰκειοθελῶν παραχωρήσεων ἠδύνατο νὰ προλάβῃ τὴν θύελλαν. Πρὸς τοῦτο τῇ 20/3 Μαρτίου τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον, τὸ μέχρι τοῦδε εὐπειθὲς ὂν ὄργανον τῆς Μεττερνιχίου πολιτικῆς, ἐκήρυξεν ὅτι πᾶσα Γερμανικὴ κυβέρνησις ἠδύνατο, ἂν ἔκρινε, νὰ καταργήσῃ τὴν λογοκρισίαν καὶ νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου, ὅπως ἔπραξαν αἱ κυβερνήσεις τῆς Βάδης καὶ τῆς Βυρτεμβέργης. Ἀλλ' αἱ παραχωρήσεις αὗται, ἀντὶ νὰ κατευνάσωσι τὸ ἐξεγερθὲν ἐθνικὸν καὶ φιλελεύθερον φρόνημα, ἐξῆ-

ραν αὐτὸ καὶ ἐπέρρωσαν ἔτι μᾶλλον. Καὶ νῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ ἐθνικῶν καὶ φιλελευθέρων μεριδων προέβησαν εἰς τολμηρόν τι διάβημα εἰρηνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἷς καὶ πεντήκοντα τῶν ἀρχηγῶν τούτων συνελθόντες ἐν Ἑϊδελβέργῃ τῇ 22/5 Μαρτίου ἐξελέξαντο ἐπιτροπείαν ἑπταμελῆ, δι' ἧς προσεκάλεσαν εἰς γενικὴν συνέλευσιν ἐν Φραγκφούρτῃ πάντα τὰ νῦν μέλη τῶν ἐν τοῖς διαφόροις Γερμανικοῖς κράτεσι διητῶν καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς πρότερον χρηματίσαντας μέλη τῶν τοιούτων διητῶν· καὶ τῆς οὕτω συγκροτηθησομένης συνελεύσεως, ἣν ἐκάλουν *Προπαρασκευαστικὸν κοινοβούλιον* (Vorparlament), ἔργον ἔμελλε νὰ ἦναι τὸ νὰ ἀπαιτήσῃ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων τὸν σχηματισμὸν *Γερμανικοῦ κοινοβουλίου* κατὰ τοὺς διακαεῖς πόθους πάντων τῶν φιλοπατρίδων Γερμανῶν τῶν ποθούντων τὴν πολιτικὴν ἑνότητα τῆς πατρίδος αὐτῶν. Τὸ εἰρηνικὸν τόλμημα τῆς Ἑϊδελβέργης ἦτο δεινὸν κτύπημα κατὰ πασῶν τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων, κατὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου τῆς Φραγκφούρτης καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Βιενναίας συνθήκης τῆς καθιερωσάσης τὸ τέως ἰσχῦον καθεστὼς τῆς ὁμοσπονδιακῆς Γερμανίας τῆς μεταβαλλομένης νῦν εἰς Γερμανίαν κοινοβουλευτικήν. Τὸ διάβημα τῶν ἐν Ἑϊδελβέργῃ ἦτο ἔργον καθαρῶς ἐπαναστατικὸν καὶ σφετερισμὸς ὑπὸ ἀνδρῶν ἰδιωτῶν ἐξουσίας ἀνηκούσης εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τὴν ὑπάτην ὁμοσπονδιακὴν ἀρχὴν τὴν ἑδρεύουσαν ἐν Φραγκφούρτῃ. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τῶν 51 ἀνδρῶν τῆς Ἑϊδελβέργης ἦτο φωνὴ τῶν ἠθικῶν ἀντιπροσώπων ἁπάσης τῆς φιλελευθέρας καὶ ἐθνικῆς Γερμανίας, τῆς εἰρηνικῶς ἐπανισταμένης· καὶ διὰ τοῦτο εὗρεν αὕτη ἠχὼ ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ ἐν τῷ αἰσθήματι τῶν πλείστων Γερμανῶν καὶ οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ κυβερνήσεις σιωπηλῶς ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην φωνήν. Αὐτὸ τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης, ἐννοοῦν ὅτι τὸ τόλμημα τῆς Ἑϊδελβέργης ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὸ θανατηφόρον κατ' αὐτοῦ κτύπημα, ἐζήτησε νὰ ἀποσοβήσῃ τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον διὰ παραχωρήσεων φιλελευθέρων, θέλον οὕτω νὰ φανῇ ὡς ἡγούμενον τῶν κυβερνήσεων τοῦ ἔθνους ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἀναζωογονήσεως καὶ ν' ἀνυψωθῇ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ἀναζωογονήσῃ οὕτω τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὕπαρξιν. Δι' ἀποφάσεως τῆς 27/10 Μαρτίου τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον προσεκάλεσε τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις νὰ πέμψωσιν εἰς Φραγκφούρτην ἰδιαιτέρους ἐμπίστους ἀντιπροσώπους, ἵνα οὗτοι ἀπὸ

κοινοῦ μετὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου διασκεφθῶσι περὶ τῶν ἐπενεκτέων εἰς τὸ σύνταγμα τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας μεταρρυθμίσεων. Αἱ κυβερνήσεις ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην καὶ ἔπεμψαν μάλιστα ἄνδρας οὐχὶ ἀντιδραστικούς, ἀλλὰ φιλελευθέρους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ διαπρεπέστατοι ἀντιπρόσωποι τῆς φιλελευθέρας Γερμανίας, οἷοι οἱ καθηγηταὶ Γερβῖνος, Δάλμαν, Ἰόρδαν, Οὐλάνδος, Βέλκερ καὶ Δρόϋσεν. Καὶ ὅμως εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν πᾶσαι αὗται αἱ παραχωρήσεις τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν κυβερνήσεων. Αὗται αἱ κυβερνήσεις αἱ Γερμανικαί, οὐδὲν ἐλπίζουσαι ἐκ τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ διασκέψεως, συνεννοοῦντο πρὸς ἀλλήλας περὶ σπουδαιοτέρων μέτρων πρὸς πρόληψιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις μετ' ὀλίγον ἀκατάσχετος ἐνέσκηψε καὶ ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Βιέννῃ. Πρὸς τοῦτο δὲ διαπραγματεύσεις ἐγίνοντο περὶ προσεχοῦς συνόδου τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων (Fürstentag) ἐν Δρέσδῃ. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἐπιτροπεία τῆς Εϊδελβέργης ἐνήργει ὡς ἰδία ἀρχὴ προσκαλοῦσα τὸ Προπαρασκευαστικὸν κοινοβούλιον εἰς Φραγκφούρτην· καὶ πρὸς τὴν συνέλευσιν ταύτην, οὐχὶ πρὸς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον καὶ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ἐμπίστων ἀπεσταλμένων, ἦσαν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πάντων ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ πρὶν ἔτι τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον καὶ οἱ νέοι ἀπεσταλμένοι βουλευθῶσί τι σπουδαῖον, συνῆλθε (τῇ 19/31 Μαρτίου) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Παύλου τὸ περίφημον Προπαρασκευαστικὸν κοινοβούλιον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔπεισε τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον νὰ προβῇ ἔτι περαιτέρω ἐν τῇ ὁδῷ τῶν παραχωρήσεων καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν συνῆλθε τὸ Προπαρασκευαστικὸν κοινοβούλιον, ἵνα προλάβῃ τὰς τούτου ἐνεργείας, τῇ παραμονῇ αὐτῇ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου ἐκείνου, ἤτοι τῇ 18/30 Μαρτίου τοῦ 1848, ἐψηφίσατο ἵνα ἐν πᾶσι τοῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν ἐνεργηθῶσιν ἐκλογαὶ πρὸς συγκρότησιν Γερμανικοῦ κοινοβουλίου. Οὕτω ἐν Φραγκφούρτῃ ἥδρευον νῦν δύο συμβούλια, τὸ νομίμως ὑφιστάμενον, ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους ἠθικῶς καταπεσὸν Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον, τὸ ἀντιπροσωπεῦον τὴν Γερμανίαν τοῦ 1815, καὶ τὸ ἐκνόμως καὶ ἐπαναστατικῶς συνελθόν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῆς Γερμανίας τοῦ 1848 ἐρειδόμενον καὶ ἐκ τῶν ἐθνικῶν πόθων ἀπορρέον Προπαρασκευαστικὸν κοινοβούλιον· ἡμιλλῶντο δὲ τὰ συμβούλια ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὰ ἐν Φραγκφούρτῃ

συμβούλια προβῶσιν εἰς βουλεύματα καὶ προτάσεις καὶ πρὶν ἔτι συνέλθῃ τὸ Προπαρασκευαστικὸν κοινοβούλιον καὶ τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον προσλάβῃ τοὺς ἐμπίστους ἀπεσταλμένους, ἐν τρισὶν ὀνομαστοτέροις Γερμανικοῖς κράτεσιν, ἐν Αὐστρίᾳ, ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν Βαυαρίᾳ ἐπῆλθον μεταβολαὶ ἐξ ἐπαναστάσεων, μεγάλως ἐπιδράσασαι ἐπὶ τὴν περαιτέρω ἀνέλιξιν τῶν ἐν Φραγκφούρτῃ πραγμάτων.

Τὰ ἐν Αὐστρίᾳ. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Βιέννης. Ἡ πτῶσις τοῦ Μεττερνίχου. — Ἐν Αὐστρίᾳ τὸ πρῶτον κίνημα ἐγένετο ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ εἶχε χαρακτῆρα ἐθνικὸν μὲν ἀκραιφνῶς, ἀλλ', ὡς ἐννοεῖται,ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸ ἐν Γερμανίᾳ ἐθνικὸν κίνημα. Ἡ πρώτη φωνὴ ὑπὲρ τῶν φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν δι' ἁπάσας τὰς ἐθνότητας τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας ἤχησεν ἐν τῇ Οὐγγρικῇ διήτῃ τῇ 20/3 Μαρτίου διὰ τοῦ στόματος τοῦ Κοσσούθ. Ἀφορμὴν λαμβάνων οὗτος οὐχὶ ἐκ τῆς εἰδήσεως περὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς κατατρυχούσης τὴν Αὐστριακὴν μοναρχίαν δεινῆς οἰκονομικῆς καχεξίας, ἐκήρυξεν ἐντόνως ὅτι τὸ κρατοῦν ἀπολυταρχικὸν σύστημα ἐμόλυνε τὴν πολιτικὴν ἀτμόσφαιραν, παρέλυε τὰ νεῦρα τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀνέκοπτε πᾶσαν πτῆσιν τῶν πνευμάτων. Ἀπαιτῶν δὲ συνταγματικοὺς θεσμοὺς δι' ἁπάσας τὰς χώρας τῆς μοναρχίας ἐκήρυττεν ὅτι ἡ Οὐγγαρία ἔδει νὰ ἔχῃ ἰδίαν κυβέρνησιν ἐθνικὴν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Οὐγγρικῆς διήτης ἀπορρέουσαν. Πᾶσα ἡ Οὐγγρικὴ δίητα, οἵ τε ἀντιπρόσωποι δηλονότι τῶν τάξεων καὶ οἱ *μαγνάτοι* συνετάχθησαν ὁμοφώνως εἰς τὰς εὐγλώττως ὑπὸ τοῦ Κοσσοὺθ κηρυχθείσας ἀρχάς, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον (29/10 Ἀπριλίου 1843) νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Οὐγγρικῆς διήτης οὕτω διατυπωθείσας ἀξιώσεις. Οὕτω δὲ ἡ Οὐγγαρία ἔλαβεν ὑπουργεῖον ἐθνικὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος προσωπικῶς ἡνωμένον μετὰ τῶν Ἀψβουργικῶν κτήσεων, καὶ ἐν τῷ κράτει τούτῳ περιελήφθησαν αἱ Αὐστριακαὶ χῶραι αἱ καλούμεναι παραρτήματα τῆς Οὐγγαρίας (καθὸ ἄλλοτε ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ Οὐγγρικοῦ κράτους) ἤτοι ἡ Κροατία, ἡ Σλαβωνία, ἡ Τρανσυλβανία ἢ τὸ Ἑπταπύργιον καὶ τὰ πολεμικὰ μεθόρια, χῶραι οἰκούμεναι τὸ πλεῖστον ὑπὸ λαῶν Σλαυικῶν. Τὰς μεγάλας ταύτας παραχωρήσεις ἐπέτυχον οἱ Οὔγγροι ἐπωφελούμενοι τὰς μεγάλας στενοχωρίας, εἰς ἃς περιήγαγον τὸν αὐτοκράτορα Φερδινάνδον τὰ ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Αὐστρίᾳ γενόμενα. Διότι μικρὸν μετὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐν Οὐγ-

γαρίᾳ ἡ ἐπελθοῦσα εἰς τὰ πνεύματα ἐπανάστασις ἐξεδηλώθη ἁπλῶς ἐν τῇ διήτῃ δι' ἐνθουσιωδῶν διαδηλώσεων Οὐγγρικῆς φιλοπατρίας καὶ ἄνευ συμπτωμάτων βιαίας ἐπαναστάσεως, ἐν Βιέννῃ ἐξερράγη βιαία καὶ σφοδρὰ ἐπανάστασις, οὐδένα μὲν φέρουσα ἐθνικὸν Γερμανικὸν χαρακτῆρα, οὖσα δὲ ἀποτέλεσμα πρὸ πάντων τῆς οἰκτρᾶς οἰκονομικῆς καταστάσεως, τῆς δεινῆς πενίας τῶν λαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν ἐκ Παρισίων μεταδοθεισῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, ἔτι δὲ καὶ τῆς δυσαρεσκείας, ἥτις ὑπῆρχε παρὰ πολλαῖς τάξεσι τοῦ λαοῦ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνωτέραις κατὰ τῶν ἐν τῇ κυβερνήσει δρώντων προσώπων. Ἡ οἰκονομικὴ καχεξία ἦτο οὕτω μεγάλη, τῶν τραπεζιτικῶν γραμματίων ἡ ἀξία εἶχεν οὕτω ἐκπέσει, ὥστε ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐφάνη πρόθυμος νὰ δεχθῇ τὴν παρὰ τῆς Ῥωσσίας προσφερομένην αὐτῇ διὰ χρηματικῆς χορηγίας οἰκονομικὴν συνδρομήν. Ἐν μέσῳ δὲ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων ἦλθον αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως καὶ περὶ τῶν ἐν Παρισίοις ἐργατικῶν κινημάτων, ἔτι δὲ περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐθνικῶν ἐξεγέρσεων καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ Οὐγγρικῇ διήτῃ γενομένων, καὶ ὁ λαὸς ὁ πένης καὶ ὁ ἐργατικὸς σφοδρῶς ἐκ πάντων τούτων ἐξηρεθισμένος ἦτο ἕτοιμος εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν. Ἀλλ' εἰς τὴν πρώτην κίνησιν ἔλαβε μέρος καὶ ἡ νεωτερίζουσα νεολαία, πρὸ πάντων ἡ ἀκαδημαϊκή, οὐχὶ ἐμφορουμένη τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν ἐνεπνέετο ἡ πανεπιστημιακὴ νεότης ἐν ταῖς λοιπαῖς Γερμανικαῖς χώραις, ἀλλ' ἀγομένη ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς ὁρμῆς τῆς κατεχούσης τὰς λαϊκὰς τάξεις. Τὰ ἐπικρατοῦντα παρὰ τῷ κατωτέρῳ λαῷ αἰσθήματα ἐπωφελούμεναι αἱ ἀστικαὶ τάξεις τῶν βιομηχάνων ἐζήτουν παρὰ τῆς κυβερνήσεως δι' ἀναφορῶν τὴν καθιέρωσιν μέτρων σκοπούντων τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν (23/6 Μαρτίου 1848). Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν λογίων τάξις ἤθελε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ ἀναφορά τις τοῦ «νομικοῦ καὶ πολιτικοῦ Ἀναγνωστηρίου» τῆς Βιέννης πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐζήτει συνταγματικὸν πολίτευμα μετὰ φιλελευθέρων θεσμῶν, ἐνῷ οἱ φοιτηταὶ ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτῶν ἠξίουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς διδασκαλίας, τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου. Ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς κινήμασι δὲν ὑπῆρχε σκοπὸς ἐθνικὸς Γερμανικός, ἀλλ' ἁπλοῦς νεωτεριστικὸς ἄνευ ἰδέας Γερμανικῆς καὶ ἐθνικῆς. Οὐχ ἧττον τὸ κίνημα ἦτο ἀσύνηθες ὅλως διὰ τὴν Αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, ἐν ᾗ κατὰ τὴν παροιμίαν διὰ χιλίων ὀπτῶν ἀλεκτρυόνων ἠδύνατο νὰ προλάβῃ τις οἱανδήποτε ἐπανάστασιν (ἰδ. Τ. Α', σ. 219),

καὶ ὁ γηραιὸς Μεττερνῖχος ἐθεώρει γελοῖον τὸ νὰ πιστεύῃ τις εἰς ἐπανάστασιν ἐπικειμένην ἐν Βιέννῃ. Καὶ ὅμως ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἡ μὴ ἐμφορουμένη ὑψηλοτέρων ἰδεῶν ἓν εἶχε σύνθημα κοινὸν διὰ πάντας τοὺς θιασώτας αὐτῆς, τὸ ὄνομα τοῦ Μεττερνίχου, τὴν πτῶσιν τοῦ Μεττερνίχου. Οὗτος ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκπροσωπῶν καὶ ἐνσαρκῶν ἐν ἑαυτῷ τὸ κρατοῦν σύστημα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸ σύστημα τοῦτο ἔδει ὁπωσδήποτε νὰ ὑποστῇ μεταβολήν. Ἐντεῦθεν ἡ πτῶσις τοῦ γηραιοῦ ἀρχιγραμματέως ἦτο κοινὸς πόθος καὶ κοινὴ ἀπαίτησις πάντων. Τὴν 1/13 Μαρτίου, τὴν ἡμέραν τὴν προσδιωρισμένην διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπαρχιακῆς διήτης τῆς Κάτω Αὐστρίας, ἐξελέξαντο οἱ θιασῶται τῶν νεωτερισμῶν πρὸς ἔναρξιν τῶν ἐπαναστατικῶν αὐτῶν διαδηλώσεων, καὶ ἡ ἐπαρχιακὴ δίητα ἔμελλε νὰ καταστῇ κέντρον τῶν διαδηλώσεων τούτων. Τοῦτο προβλέπων ὁ Μεττερνῖχος εἶχεν ἀνακοινώσει τῇ προτεραίᾳ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς διήτης Μοντεκουκούλιν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ διαρκῆ ἀντιπροσωπευτικὴν ἐπιτροπείαν ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀλλ' ἡ παραχώρησις αὕτη δὲν ἐξήρκεσεν ἵνα κατευνασθῇ ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμή. Ἀπὸ τῆς πρωίας τῆς 1/13 Μαρτίου οἱ φοιτηταὶ μετὰ χιλιάδων πολιτῶν εἶχον σχηματίσει συνάθροισιν, εἰς ἣν ἔμελλε νὰ ἀνακοινωθῇ ἡ ἀπάντησις τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τῶν καθηγητῶν, οἵτινες εἶχον ἐγχειρίσει τὴν ἀναφορὰν τῷ αὐτοκράτορι. Τῆς ἀπαντήσεως ταύτης θεωρηθείσης ἀνεπαρκοῦς τὸ πλῆθος τοῦτο συνέρρευσεν εἰς τὸ κατάστημα, ἐν ᾧ συνεδρίαζεν ἡ δίητα, καὶ ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι ἡ δίητα οὐδὲν πλέον ἔμελλε νὰ συζητήσῃ ἢ τὸν σχηματισμὸν γενικῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιτροπείας, εἰσώρμησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδρίας καὶ ἠνάγκασε τὸν πρόεδρον νὰ μεταβῇ μετά τινων ἀντιπροσώπων παρὰ τῷ αὐτοκράτορι εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον (Hofburg), ἵνα ἀνακοινώσῃ αὐτῷ τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὅπου εἶχε συνέλθει τὸ συμβούλιον τῆς κυβερνήσεως (Staatsconferenz)(1) ὑπὸ τὸν Μεττερνῖχον, ἐπεκράτει μεγίστη ἀβουλία καὶ ἀπορία περὶ τοῦ πρακτέου, ἐζήτουν

(1) Τοῦτο ἦτο ὅλως ἰδιωτικὸν καὶ μυστικὸν τῆς Αὐλῆς συμβούλιον πρόεδρον μὲν ἔχον τὸν νεώτατον τῶν ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Α' (θεῖον ἄρα τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α') ἀρχιδοῦκα Λουδοβῖκον, μέλη δὲ λοιπὰ τὸν ἀρχιδοῦκα Φραγκῖσκον Κάρολον (ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α', πατέρα τοῦ νῦν αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσὴφ Α'), τὸν κόμητα Κολοβράτον καὶ τὸν πρίγκιπα Μεττερνῖχον.

δὲ δι' ἀναβολῶν καὶ δι' ἀορίστων ὑποσχέσεων νὰ καταστείλωσι τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ. 'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ὑπὸ τὸν ἀρχιδοῦκα 'Αλβρέχτον πρὸς φρούρησιν τῆς πρωτευούσης τεταγμένος στρατὸς φανεὶς πρὸ τοῦ καταστήματος τῆς διήτης, ἔνθα ὁ λαὸς ἀνέμενε τὴν ἐπάνοδον τοῦ προέδρου, ἐγένετο ἀντικείμενον ἐχθρικωτάτων διαδηλώσεων. Ἐκ τῶν παραθύρων τοῦ καταστήματος ἐρρίπτοντο ἔπιπλα κατὰ τοῦ στρατοῦ θραύοντα κρανία καὶ σκέλη· ὅτε δὲ τοιοῦτόν τι κτύπημα ὑπέστη καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιδούξ, ἤρξατο ὁ στρατὸς νὰ ποιῆται χρῆσιν τῶν ὅπλων. Τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα τὸ πλῆθος διασκεδασθῇ ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον φωναὶ ἤχησαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν: «Κάτω ὁ Μεττερνῖχος! Κάτω ὁ στρατός!». Τὸ πλῆθος ἔτρεχε πανταχόθεν πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ στρατοῦ, οἱ φοιτηταὶ ἐζήτουν παρὰ τοῦ πρυτάνεως τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ὁπλισθῶσι καὶ ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως. Συγχρόνως δὲ ἐπιτροπεῖαι ἐπέμποντο πλεῖσται πανταχόθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα ἀπαιτήσωσι τὴν ἀποπομπὴν τοῦ Μεττερνίχου καὶ φωναὶ ἐκ τοῦ πλήθους ἠκούοντο συχναί: «Παραίτησις! Παραίτησις!». Ὁ ἀσθενὴς καὶ ἄβουλος αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος εἰς οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ προβῇ ἀπόφασιν, ἐνῷ ἡ εὐσεβὴς αὐτοκράτειρα ἐνόμιζεν ὅτι διὰ προσευχῶν ἠδύνατο ν' ἀποσοβήσῃ τὸν κίνδυνον. Καὶ ὅμως τὰ ἀνάκτορα ὡς διὰ πολιορκίας στενῶς ἀπεκλείσθησαν πανταχόθεν. Τότε δὲ τέλος αἱ περὶ παραιτήσεως φωναὶ ἤρχισαν νὰ εὑρίσκωσιν ἠχὼ καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ δὴ καὶ παρ' αὐτῇ τῇ αὐτοκρατορικῇ οἰκογενείᾳ. Μάτην ὁ πανίσχυρος τέως θεωρούμενος ἀρχιγραμματεὺς ἀνθίστατο λέγων ὅτι τὰ γενόμενα ἦσαν ἁπλῶς ὀχλαγωγικαὶ διαδηλώσεις ὀργανωθεῖσαι ὑπὸ ὀλίγων ξένων, Πολωνῶν καὶ Γάλλων. 'Αλλ' ἄλλως ἐσκέπτετο ὁ μνημονευθεὶς θεῖος τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχιδοὺξ Λουδοβῖκος. Παραλαβὼν οὗτος κατ' ἰδίαν τὸν Μεττερνῖχον παρέστησεν αὐτῷ ὅτι ἡ σωτηρία τῶν ἀνακτόρων ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ· εὑρέθησαν δὲ καὶ ἄνδρες ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐκ τῶν ἀφωσιωμένων τῷ αὐτοκράτορι κηρύξαντες ὅτι ἠγγυῶντο περὶ τῆς ἀποσοβήσεως παντὸς κινδύνου, ἂν παρῃτεῖτο ὁ Μεττερνῖχος. Τότε δὲ πλέον ὁ ὑπερεβδομηκοντούτης πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπέκυψεν εἰς τὸ ἀπαραίτητον εἰπὼν μετ' ἐπιτετηδευμένης αὐταπαρνήσεως ὅτι ἀγωνιζόμενος πάντοτε κατὰ τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς μοναρχίας ἦτο πρόθυμος νὰ ὑποστῇ καὶ νῦν πᾶσαν θυσίαν, ἐὰν τὰ συμφέροντα ἐκεῖνα ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐφαίνοντο κινδυνεύοντα. Ὁ

λαὸς μετ' ἐνθουσιωδῶν ἐπευφημιῶν ἐδέξατο τὴν ἀγγελίαν τῆς πτώσεως τοῦ Μεττερνίχου θεωρῶν τοῦτο ὡς ἀποδοχὴν τῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα γενομένων αἰτήσεων καὶ ἡ γενικὴ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις ἐξεδηλώθη τὴν ἑσπέραν ἐκείνην διὰ λαμπρᾶς φωταγωγήσεως τῆς πόλεως. Καὶ ἀληθῶς τῇ ἑπομένῃ ἡμέρᾳ ἐξεδόθησαν αὐτοκρατορικὰ διατάγματα ἀγγέλλοντα τὴν ἀποδοχὴν τῆς παραιτήσεως τοῦ Μεττερνίχου, τὴν κατάργησιν τῆς λογοκρισίας καὶ τὴν σύστασιν τῆς πολιτοφυλακῆς. Αἱ παραχωρήσεις αὗται, καίτοι δὲν ἀνταπεκρίνοντο ἐν πᾶσιν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν αἰτησαμένων, οὐχ ἧττον, προκειμένου περὶ Αὐστρίας, ἦσαν μεγάλαι, ἐθεωροῦντο δὲ καὶ ἀρχὴ σπουδαιοτέρων παραχωρήσεων καὶ μεταρρυθμίσεων. Ἡ πτῶσις τοῦ Μεττερνίχου, αὐτὴ καὶ μόνη, ἐθεωρήθη, καὶ ἦτο μέχρι τινός, μεγάλη ἠθικὴ νίκη τῆς ἐπαναστάσεως, οὐδεὶς δ' ὑπῆρχε κίνδυνος περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὁ ἔκπτωτος ἀρχιγραμματεὺς καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ τοσοῦτον ἐμισεῖτο ὑπὸ τῶν ἀδυσωπήτων νικητῶν αὐτοῦ, ὥστε τὴν ἐπαύριον τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Βιέννην. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ ἡμέρας τινὰς διέτριψεν ἐν τῷ ὥρας τινὰς ἀπέχοντι πύργῳ Φέλδσβεργ, μὴ θεωρῶν ἀκίνδυνον τοῦ λοιποῦ τὴν ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ διαμονήν, μετέβη εἰς τὴν Ὁλλανδίαν (1) καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὑπερασπίζων ἐντεῦθεν, ἐκ τῆς ἐξορίας, τὴν πολιτείαν καὶ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχάς.

Αἱ παραχωρήσεις τῆς 1/13 Μαρτίου ἐπὶ ἡμέρας μόνον ἐπέσχον τὴν ὁρμὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Βιέννῃ. Ὁ σχηματισμὸς τῆς πολιτοφυλακῆς καὶ ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Τύπον ἐλευθερία νέαν ἔδωκαν τροφὴν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἐν τῇ τάξει τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν ἀστῶν, ἐνῷ ὁ πολὺς ὄχλος ὁ κατὰ τὴν 1/13 Μαρτίου λεηλατήσας τὰ τελωνεῖα ἐζήτει εὐκαιρίαν πρὸς νέας διαρπαγὰς καὶ λεηλασίας. Ἀκατονόμαστος νῦν κατάστασις ἀναρχίας καὶ ἀνομίας διεδέξατο τὸ τέως ἰσχῦον δεσποτικώτατον σύστημα. Ἡ δημοσιογραφία κατέστη ἐπαναστατική, τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι ἐδω-

(1) Πρὸ δύο μηνῶν ἐδημοσιεύθη ἐπιστολὴ τοῦ Μεττερνίχου γραφεῖσα ἐξ Ὁλλανδίας (ἀπὸ τῆς 6/18 Ἀπριλίου 1848) πρὸς τὸν ἀρχιδοῦκα Λουδοβῖκον, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ τέως ἀρχιγραμματεὺς ὁμολογῶν ὅτι τὴν ἀποτυχίαν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐπήνεγκον κακοὶ σύμβουλοι, θεωρεῖ τὴν Γαλλίαν ὡς ὀλεθρίαν κοιτίδα πασῶν τῶν κατὰ τοὺς νέους χρόνους ἀνατρεπτικῶν τάσεων τῶν λαῶν καὶ προβλέπει τὰ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κακὰ μείζονα διὰ τὸ Αὐστριακὸν κράτος ἢ διὰ πᾶσαν ἄλλην Εὐρωπαϊκὴν χώραν ἕνεκα τοῦ πολυφύλου τοῦ κράτους τούτου.

κεν ἀφορμὴν εἰς τὴν συγκρότησιν ἐπαναστατικῶν συναθροίσεων καὶ εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ. Ἡ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 1/13 Μαρτίου δημιουργηθεῖσα πολιτοφυλακὴ καὶ μετὰ ταύτης οἱ φοιτηταὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἧς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις ἐξεμεταλλεύοντο ἐπιτηδείως, ἐζήτουν κατὰ μικρὸν νὰ σφετερισθῶσιν ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἐξ ἄλλου ὁ αὐτοκράτωρ, καίπερ ἐπιτρέψας τὴν ἵδρυσιν τῆς πολιτοφυλακῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου καὶ ἀπολύσας τὸν Μεττερνῖχον, δὲν εἶχε καλέσει εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρας φιλελευθέρους ὁπωσοῦν, ἐμπνέοντας ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν λαόν. Τοὐναντίον μάλιστα ἐν τῇ κυβερνήσει διετηρήθησαν ἄνδρες συντηρητικοί, ἡ δ' ἀρχηγία τοῦ ἐν Βιέννῃ στρατοῦ ἀνετέθη εἰς ἄνδρα ἐλαχίστην παρέχοντα ἐγγύησιν περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐμμονῆς τῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ νέᾳ ὁδῷ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ πρίγκιψ Βίνδισγραιτζ (Windischgrätz) ἦτο ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐφρόνουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ ἦναι ἀληθὴς *ἄνθρωπος* ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ βαρώνου. Τὸ μέγα ζήτημα μετὰ τὴν 1/13 Μαρτίου ἦτο ἡ ἐκπλήρωσις τῆς τότε δοθείσης ὑποσχέσεως περὶ συγκλήσεως γενικοῦ κοινοβουλίου ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἵνα διασκεφθῇ περὶ τοῦ «συντάγματος τῆς πατρίδος». Καὶ ὅμως τὸ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεττερνίχου σχηματισθὲν ὑπουργεῖον, οὗ τὰ κυριώτατα μέλη ἦσαν ὁ κόμης Φίκελμον καὶ ὁ βαρῶνος Πίλλερσδορφ, ἄνδρες οὐχὶ μὲν ἀντιδραστικοί, ἀλλ' οὐχὶ καὶ φιλελεύθεροι, τὴν μνημονευθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἤθελε νὰ ἐκπληρώσῃ δι' ἁπλῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν συγκλήσεως ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων ἐπαρχιακῶν διητῶν, ἵνα ἀκούσῃ τὴν τούτων γνώμην. Τοῦτο ἔδωκε τοῖς φοιτηταῖς καὶ τῇ πολιτοφυλακῇ νὰ νοήσωσιν ὅτι μόνον διὰ νέας ἐπαναστατικῆς διαδηλώσεως ἠδύναντο νὰ ἀναγκάσωσι τὴν κυβέρνησιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποσχέσεις αὐτῆς. Καὶ ἡ νέα αὕτη διαδήλωσις δι' ἐνόπλου συναθροίσεως ἐγένετο τῇ 3/15 Μαΐου, ὁπότε συνέστη κεντρικὴ ἐπιτροπεία ἐκ φοιτητῶν καὶ πολιτοφυλάκων ἀποτελοῦσα ἀληθῆ κυβέρνησιν ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ διατάττουσα τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλογὴν *κοινοβουλίου* μέλλοντος νὰ δώσῃ σύνταγμα εἰς τὸ κράτος. Τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο τόλμημα ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα Φερδινάνδον νὰ καταλίπῃ τὴν Βιέννην καὶ νὰ μεταβῇ μεθ' ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας εἰς Ἰνσβρύκην. Τότε δὲ ἐδηλώθη πάλιν πόσον ἡ Αὐστρία, καὶ ἰδίως ἡ Βιέννη, ἦτο κατὰ βάθος ἀφω-

σιωμένη τῷ αὐτοκράτορι. Οἱ ἀγαθοὶ Βιενναῖοι εὑρέθησαν μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος, εὑρέθησαν ἐν τῇ δυσαρέστῳ θέσει ἢ νὰ θυσιάσωσι πάντας τοὺς καρποὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἢ νὰ στερηθῶσι τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀναφοραὶ νῦν πανταχόθεν ἀπηυθύνοντο καθικετεύουσαι τὸν δυσηρεστημένον αὐτοκράτορα νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὸ δὲ ὑπουργεῖον ζητῆσαν νὰ καρπωθῇ τὴν τοιαύτην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀγάπην τοῦ λαοῦ ἔθηκε νῦν ὡς ὅρον τῆς ἐπανόδου τοῦ ἡγεμόνος τὴν διάλυσιν τοῦ λεγεῶνος τῶν φοιτητῶν, ἐκδὸν καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ διάταγμα. Ἀλλὰ τὸ διάβημα τοῦτο τῆς κυβερνήσεως ἐξήγειρεν ἐκ νέου τὰ πνεύματα σφοδρῶς. Νέα ἐπανάστασις, τρίτη αὕτη, τῇ 14/26 Μαΐου ἐξερράγη ἐν Βιέννῃ σφοδροτέρα τῶν δύο πρώτων, διοργανωθεῖσα, κατὰ τὸ σύστημα τῶν Παρισιανῶν ἐπαναστάσεων, δι' ὁδοφραγμάτων, ὧν εἶχε γείνει πρὸ ὀλίγου χρῆσις καὶ ἐν Βερολίνῳ· καὶ ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη οὐ μόνον νὰ παραιτήσῃ τὰ κατὰ τῶν φοιτητῶν μέτρα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἵδρυσιν ἐπιτροπείας τῆς δημοσίου ἀσφαλείας συγκειμένης ἐκ φοιτητῶν καὶ πολιτοφυλάκων, εἰς ἣν ἀνέθηκε τὴν φρουρὰν τῆς πρωτευούσης, καὶ νὰ περιορίσῃ τὸν στρατὸν ἐν τοῖς στρατῶσιν. Ἡ νέα αὕτη ἐπιτροπεία ἡ ἀσκοῦσα πλέον δικτατωρικὴν ἐξουσίαν ἐν Βιέννῃ συνεκάλεσε *κοινοβούλιον συντακτικὸν* (Constituirende Reichstag) διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλεγόμενον, ὅπερ συνελθὸν τῇ 10/22 Ἰουλίου ᾐτήσατο δι' ἀναφορᾶς εὐσεβάστου παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπάνοδον τούτου. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἐν Βιέννῃ τοιαύτην ἐποιεῖτο πρόοδον ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἐν ἄλλαις Αὐστριακαῖς χώραις ἐξερρήγνυτο ἐπανάστασις ἔχουσα αὕτη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χαρακτῆρα ἐθνικόν.

Εἴδομεν πῶς οἱ Οὔγγροι ἄνευ ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ δι' ἁπλῆς ἐπισήμου καὶ πανηγυρικῆς διατυπώσεως τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν ἀνεκτήσαντο πλήρη ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' ὅμοιόν τι δὲν συνέβη ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς κτήσεσι τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους. Ἐνταῦθα ὁ λαὸς ἐζήτει νὰ διεκδικήσῃ διὰ πολέμου τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν, ὡς θέλομεν ἐκτενέστερον ἐκθέσει περὶ τούτων ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Συγχρόνως δὲ ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ Σλαῦοι τῆς Βοημίας (οἱ Τσέχοι) καὶ τῆς Μοραυίας καὶ τῆς ἄνω Σιλεσίας ζητοῦντες νὰ συγκροτήσωσιν ἴδιον Σλαυικὸν κράτος, καὶ πρὸς τοῦτο συνεκάλεσαν γενικὴν συνέλευσιν Σλαυικὴν ἐν Πράγᾳ. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 21/2 Ἰουνίου πρόεδρον ἐκλέξασα τὸν περίφημον ἱστο-

ριογράφον Παλάσκιν (ἴδ. σελ. 147), ἱδρύσασα δὲ καὶ προσωρινὴν κυβέρνησιν ἀνέθηκεν εἰς τὸν περίφημον πανσλαυιστὴν Ῥῖγερ (τὸν γαμβρὸν τοῦ Παλάσκιν) τὴν σύνταξιν τοῦ συντάγματος τοῦ νέου κράτους. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη πρᾶξις τῆς Βοημικῆς συνελεύσεως νέας προὐκάλεσεν ἐμφυλίους ταραχὰς καὶ συγκρούσεις οὐχὶ πλέον μεταξὺ τῶν ἐπαναστάντων Βοημῶν καὶ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐν Βοημίᾳ Σλαύων (Τσέχων) καὶ τῶν Γερμανῶν. Διότι τὸ μὲν σύνταγμα συνετάχθη οὕτω, ὡσεὶ ἡ χώρα ἦτο ἐντελῶς καὶ καθαρῶς Σλαυική, οἱ δὲ ἐνταῦθα ἰσχυρὰν ὁπωσδήποτε ἀποτελοῦντες μειονότητα Γερμανοί, βλέποντες ὅτι ὑπεδουλοῦντο οὕτω εἰς τὴν σλαυικὴν πλειονότητα, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς Συνελεύσεως. Εἰς τὰς ἐντεῦθεν δὲ μεταξὺ τῶν Σλαύων καὶ τῶν Γερμανῶν ἐπελθούσας αἱματηρὰς διαμάχας παρενέβη νῦν ὁ Αὐστριακὸς στρατὸς καὶ ὁ τότε στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Πράγας, ὁ μνημονευθεὶς Βίνδισγραιτζ· καὶ μετὰ τὴν αἱματηρὰν μεταξὺ τῶν Τσέχων καὶ τοῦ στρατοῦ σύγκρουσιν, τὴν γενομένην τὴν 31/12 Ἰουνίου καὶ τὴν ἐπαύριον, κατεστάλη πᾶσα ἐν Βοημίᾳ ἐθνικὴ ἐπαναστατικὴ κίνησις. Καὶ νῦν ἡ Βιέννη καὶ τὸ ἐνταῦθα συνελθὸν συντακτικὸν κοινοβούλιον κατέστησαν ἀφετηρία καὶ κέντρον τῶν ἐν πάσῃ τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Λείθα Αὐστρίᾳ μεγάλων πρὸς μεταπολίτευσιν ἐνεργειῶν. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸ κοινοβούλιον τοῦτο, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Βιέννην, συνδέονται μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐν τῇ Αὐστριακῇ μοναρχίᾳ ταραχῶν καὶ ἐπαναστάσεων, πρὸ τῆς ἀφηγήσεως τῶν ὁποίων ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον σπουδαῖα γεγονότα.

Τὰ ἐν Πρωσσίᾳ. Αἱ ἡμέραι τοῦ Μαρτίου. — Ἡ Πρωσσία ἦτο ἐκ τῶν πρώτων Γερμανικῶν κρατῶν τῶν ἐπηρεασθέντων ἀπὸ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ κίνησις ἐχώρησε κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν ἄκρων πρὸς τὸ κέντρον. Πολλαὶ πόλεις ἐν τῇ παραρρηνίῳ Πρωσσίᾳ, ἰδίως ἡ Κολωνία, καὶ ἄλλαι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις, ὡς ἡ Καινιξβέργη καὶ ἡ Βρεσλαυία, ἔδειξαν, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου, τὰ πρῶτα συμπτώματα τοῦ ἐπελθόντος εἰς τὸν λαὸν πολιτικοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ ἐκδηλωθέντος οὐχὶ μὲν δι' αἱματηρῶν στάσεων, ἀλλὰ διὰ σπουδαίων ὁπωσδήποτε ταραχῶν. Οἱ ἐν Βερολίνῳ νεωτερισταὶ περιωρίσθησαν ἐν ἀρχῇ εἰς λόγους ἐκφωνουμένους ἐν συναθροίσεσι τοῦ λαοῦ καὶ εἰς ἀναφορὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν βασιλέα ὑπὲρ ἀπονομῆς φιλελευθέρου

συντάγματος. Βάσις τοῦ τοιούτου συντάγματος ὑπῆρχεν ἤδη, καθὰ πρότερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Πρωσσίας εἴπομεν (ἴδ. σελ. 143), ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἐπαρχιακῶν διητῶν τῇ συνελθούσῃ ἐν Βερολίνῳ κατὰ τὸ 1847. Εἴδομεν δὲ ὅτι τὸ συνέδριον τοῦτο, θεωροῦν ἑαυτὸ οἱονεὶ ἀντιπροσωπείαν τοῦ λαοῦ, ἠξίου νὰ συγκαλῆται τακτικῶς καθ' ὡρισμένον χρόνον τοῦ ἔτους, ἠξίου δέ, καθὰ καὶ τοῦτο εἴπομεν, νὰ περιβληθῇ διὰ πλειόνων δικαιωμάτων ἁρμοζόντων εἰς τὴν ἰδιότητα ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Κατὰ Ἰούνιον (13/25) τοῦ 1847 τὸ συνέδριον τοῦτο, κατὰ τὸν χρόνον τῆς λήξεως τῆς συνόδου, εἶχεν ἐκλέξει ἐπιτροπείας ἀντιπροσωπευούσας αὐτό, καὶ εἰς τὰς ἐπιτροπείας ταύτας συνελθούσας ἀπὸ τῆς 5/17 Ἰανουαρίου καὶ συνεδριασάσας μέχρι τῆς 24/7 Μαρτίου εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ ἐκπόνησις τοῦ νέου ποινικοῦ κώδικος. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ βασιλεὺς ἀπολύων τὰς ἐπιτροπείας ὑπεσχέθη ὅτι ἔμελλε νὰ συγκαλέσῃ τακτικῶς τὸ συνέδριον τῶν διητῶν. Εἰς τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην προέβη ὁ βασιλεὺς καθ' ὃν χρόνον συμπτώματα ἐπαναστατικὰ εἶχον ἐκδηλωθῇ ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις καὶ τὸ Βερολῖνον ὁσημέραι κατελαμβάνετο ὑπὸ μείζονος ἐρεθισμοῦ, τὰ δὲ νότια Γερμανικὰ κράτη προέβαινον εἰς παραχωρήσεις φιλελευθέρων συνταγμάτων, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης ἔσπευδε νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν φιλελευθέρων παραχωρήσεων. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη πορεία τῶν πραγμάτων ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἀπῄτει παρὰ τοῦ βασιλέως παραχωρήσεις μείζονας ἢ τὴν ἁπλῆν σύγκλησιν τῶν ἡνωμένων διητῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ ἀπὸ 25/8 Μαρτίου ἐνετείλατο τῷ ὑπουργείῳ νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Τύπου, ἵνα ἡ Πρωσσία μὴ φανῇ καθυστεροῦσα ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἐλευθερίας προκειμένου περὶ τῆς ὅλης Γερμανίας. Ἀλλὰ καὶ τὸ διάβημα τοῦτο ἦτο μικρὸν καὶ ἀνάξιον λόγου ἀπέναντι τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Πρωσσικοῦ λαοῦ ἐπιθυμοῦντος φιλελευθέρους συνταγματικοὺς θεσμοὺς ἐν Πρωσσίᾳ καὶ κρείττονα καὶ ἐθνικωτέραν ὀργάνωσιν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Τῆς ἐπιθυμίας ταύτης τοῦ Πρωσσικοῦ λαοῦ ἐγένετο διερμηνεὺς παρὰ τῷ βασιλεῖ τῇ 2/14 Μαρτίου αὐτὸ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τοῦ Βερολίνου, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπεσχέθη νὰ εἰσαγάγῃ πλείονας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους, νὰ ἐνεργήσῃ δὲ ὑπὲρ τῆς ἰσχυροτέρας ἑνότητος τῆς Γερμανίας διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς τέως ὑφισταμένης *Ὁμο-*

σπονδίας τῶν κρατῶν (Staatenbund) εἰς κράτος ὁμοσπονδίας ἢ κράτος ὁμοσπόνδων κυβερνήσεων (Bundesstaat). Ἡ πρώτη ὑπόσχεσις ἔμελλε νὰ πραγματωθῇ διὰ τοῦ συνεδρίου τῶν διητῶν τοῦ συνερχομένου, καθὰ ὑπεσχέθη ὁ βασιλεύς, τῇ 15/27 Ἀπριλίου καὶ μέλλοντος νὰ συνεργασθῇ τῷ βασιλεῖ περὶ καθιερώσεως φιλελευθέρου πολιτεύματος· ὡς πρὸς δὲ τὴν δευτέραν, τὴν περὶ Γερμανίας, ὁ βασιλεὺς ὑπισχνεῖτο ὅτι ἔμελλε νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς πραγματώσεως αὐτῆς ἐν τῇ ὁσονούπω ἐν Δρέσδῃ συνερχομένῃ συνόδῳ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας (ἴδ. σελ. 249). Ἀλλ' αἱ οὕτω γινόμεναι ὑποσχέσεις ἐθεωρήθησαν ἀόριστοι καὶ ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῶν ἐφαίνετο μέλλουσα νὰ βραδύνῃ, καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης, εἰς ἣν τότε συνέρρεον καθ' ἑκάστην οὐ μόνον ἐπιτροπεῖαι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπόστολοι τῆς ἐπαναστάσεως, Γερμανοί τε (ἐκ τῆς νοτίου ἰδίως Γερμανίας) καὶ ξένοι (Γάλλοι καὶ Πολωνοί), αὐξανόμενος καθ' ἑκάστην ἠπείλει σοβαρὰς ταραχάς. Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο μοιραίως φέροντα εἰς ἐπανάστασιν, διότι οἱ μὲν ἄγαν βασιλισταί, ἰδίως οἱ στρατιωτικοί, ἠγανάκτουν ἐπὶ ταῖς γινομέναις καθ' ἑκάστην ὀχλαγωγίαις, καὶ θεωροῦντες ταύτας ὡς ἔργον ὀλίγων φιλοταράχων Γερμανῶν καὶ ξένων, καὶ ἰδίως ἐξημμένων Ἰουδαίων νέων ἐνόχων «ἐγκλήματος καθοσιώσεως», ὡς ἐκάλει αὐτοὺς ἡ συντηρητικὴ ἐφημερὶς Vossische Zeitung (Hochverräterische - Judenjungen), ἐζήτουν νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱανδήποτε ταραχὴν ἢ ἐπαναστατικὴν κίνησιν, ἵνα καταπνίξωσι τὴν ἐπανάστασιν ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς καὶ ἅπαξ διὰ παντὸς θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν νεωτεριστῶν· οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν νεωτεριστῶν διέδιδον τοὐναντίον ποικίλας φήμας ψευδεῖς περὶ στρατιωτικῶν παρασκευῶν τῆς Αὐλῆς καὶ περὶ συμμαχίας μετὰ τῆς Ῥωσσίας πρὸς κατάπνιξιν πάσης φιλελευθέρας καὶ ἐθνικῆς ἐν Γερμανίᾳ κινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως ἐποιεῖτο συντόνους παρασκευὰς στρατιωτικάς. Ἀλλ' αὗται ἀλλοίαν ὅλως εἶχον αἰτίαν καὶ ἀφορμήν. Ὅπως οἱ ἐν Γαλλίᾳ, κατ' ἀκολουθίαν τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως φοβούμενοι Εὐρωπαϊκήν τινα ἐπέμβασιν καὶ σύστασιν τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς νέας δημοκρατίας ὁμοίαν τῇ τῶν χρόνων τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, παρεσκευάζοντο εἰς ἄμυναν κρατερὰν (ἴδ. σελ. 222), οὕτω καὶ αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, μάλιστα δ' ἡ Πρωσσία, ἐφοβοῦντο

στρατιωτικήν τινα εἰσβολὴν Γαλλικὴν εἰς τὸ Βέλγιον καὶ εἰς τὰς ὁμόρους Γερμανικὰς χώρας. Ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἅμα μαθὼν τὰ κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας εἶχε προσκαλέσει τὰς συμμάχους κυβερνήσεις τῆς Ῥωσσίας, Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας ἵνα κηρύξωσιν ὁμοῦ μετὰ τῆς Πρωσσίας πρὸς τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν, ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα Γαλλικῆς εἰσβολῆς ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὰς τέσσαρας Δυνάμεις ἡνωμένας πρὸς κρατερὰν ἄμυναν. Τὸ διάβημα τοῦτο δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ ἕνεκα τῆς ἀντιπράξεως τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ ἰδίως τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος τοῦ ἐφαρμόζοντος πολιτικὴν προστατεύουσαν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης τοὺς φιλελευθέρους καὶ τὴν ἐπανάστασιν (ἴδ. σελ. 158). Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη ἔπεισε τὸν Φρειδερῖκον Γουλιέλμον νὰ προβῇ εἰς παρασκευὰς σπουδαίας παρὰ τὸν Ῥῆνον, ἵνα ἐνδεχομένην τινὰ Γαλλικὴν εἰσβολὴν ἀποκρούσῃ ἐρρωμένως μόνος ἢ καὶ μετὰ τῶν Ῥωσσικῶν στρατευμάτων. Τῶν τοιούτων σχεδίων τοῦ βασιλέως γνῶσιν λαβόντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων διέδιδον παρὰ τῷ λαῷ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐσκόπει διὰ τοῦ στρατοῦ, συμπράξει μάλιστα τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, νὰ πατάξῃ πᾶν κίνημα ὑπὲρ ἐλευθερίας ἢ ὑπὲρ ἐθνικῆς ἑνότητος ἐν Γερμανίᾳ. Ὡς εἰσηγητὴς δὲ καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς τοιούτοις αὐτοῦ σχεδίοις ἐθεωρεῖτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ἐπίδοξος διάδοχος «πρίγκιψ τῆς Πρωσσίας» Γουλιέλμος. Τοῦτον ὁ βασιλεύς, ὡς ἔμπειρον περὶ τὰ στρατιωτικά, ἤθελε νὰ καταστήσῃ ἀρχηγὸν τοῦ παρὰ τὸν Ῥῆνον συγκεντρωμένου ἐναντίον τῆς Γαλλίας στρατοῦ. Ἀλλ' οἱ διαβάλλοντες τὸν βασιλέα καὶ τὸν πρίγκιπα παρὰ τῷ λαῷ κατέστησαν πιστευτὴν ἐν ταῖς παραρρηνίοις ἐπαρχίαις τὴν φήμην, ὅτι ὁ πρίγκιψ ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ μόνον ἵνα πατάξῃ τὴν ἐνδεχομένην ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις νὰ ἐκραγῇ ἐπανάστασιν. Τοσοῦτον δ' ἐντεῦθεν ἡ κοινὴ γνώμη ἐν ταῖς χώραις ταύταις διετέθη δυσμενῶς κατὰ τοῦ πρίγκιπος, ὥστε ὁ βασιλεὺς παρῄτησε τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ἀποστείλῃ τὸν Γουλιέλμον εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου. Ἀλλ' ἡ οὕτω γενομένη διάψευσις τοῦ ἀποδιδομένου εἰς τὴν πρὸς τὰς παραρρηνίους ἐπαρχίας ἀποστολὴν τοῦ πρίγκιπος σκοποῦ καὶ ἡ διαμονὴ αὐτοῦ ἐν Βερολίνῳ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς νέας διαβολὰς καὶ συκοφαντίας, καθ' ἃς ὁ πρίγκιψ ἔμενεν ἐν Βερολίνῳ, ἵνα δῆθεν ἐνταῦθα ἐνεργήσῃ μετὰ στρατοῦ κατὰ τῶν ἀπαιτούντων φιλελευθέρας μεταρρυθμίσεις. Καὶ νῦν ὁ Γου-

λιέλμος κατέστη ἀντικείμενον σφοδροτάτου μίσους ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ ψυχὴ τοῦ ἀντιδραστικοῦ κόμματος, ἐνῷ τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἥκιστα τότε εἰς τὰς πολιτικὰς ῥᾳδιουργίας ἀναμιγνυόμενος, μάλιστα δὲ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀσχολούμενος πρίγκιψ, ἐξ ἁπλῆς φρονήσεως πολιτικῆς ὁρμώμενος εἰσηγεῖτο μετριοπαθῆ διαγωγὴν τῷ βασιλεῖ ἀπέναντι τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ συμβουλεύσας τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ νὰ δώσῃ εἰς τὰς ἐπιτροπείας τοῦ συνεδρίου τῶν διητῶν τὴν ὑπόσχεσιν τῆς 23/7 Μαρτίου περὶ ταχείας συγκλήσεως τοῦ συνεδρίου τούτου. Ἐν μέσῳ τοιαύτης ἀνωμάλου καταστάσεως πραγμάτων, καθ' ἣν τὸ ψεῦδος καὶ ἡ διαβολὴ συνέπραττον τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ δικαίῳ καὶ δημαγωγοὶ καὶ ἐπαναστάται τοῦ χειρίστου εἴδους συνεμάχουν τοῖς θιασώταις τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος, ἀντὶ νὰ διευκρινήσῃ τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων δι' ἑνὸς γενναίου διαβήματος ἢ διακηρύξεως ἐκδηλῶν τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ βουλεύματα καὶ προσελκύων τοὺς θιασώτας τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἀπομονῶν τοὺς ἡγέτας καὶ εἰσηγητὰς τῶν ἐπικινδύνων νεωτερισμῶν, μετὰ δισταγμοῦ καὶ δειλίας προύχώρει εἰς τὸ ἔργον κυμαινόμενος μεταξὺ ὑποχωρήσεως καὶ ἀντιστάσεως καὶ ἐπιλαμβανόμενος μέτρων ἡμιτελῶν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὁπότε τῇ 3/15 Μαρτίου ἦλθεν ἡ ἀγγελία τῶν ἐν Βιέννῃ κατὰ τὴν 1/13-2/14 Μαρτίου γενομένων. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἤρξαντο νὰ γίνωνται συναθροίσεις τοῦ λαοῦ περὶ τὰ ἀνάκτορα ἐν Βερολίνῳ καὶ ὁ στρατός, ἰδίως τὸ ἱππικόν, εὑρίσκετο εἰς μεγάλην κίνησιν· ὁ δὲ βασιλεὺς θεωρήσας ἱκανῶς κρίσιμον τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων ἔσπευσεν ἐκ Ποτσδάμης εἰς Βερολῖνον, ἔνθα κατὰ τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας ἐδέξατο πλῆθος πρεσβειῶν ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους προσερχομένων, ἵνα ὑποβάλωσι ταυτοσήμους σχεδὸν αἰτήσεις περὶ συντάγματος φιλελευθέρου καὶ περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Τέλος δὲ τῇ 6/18 Μαρτίου ὁ βασιλεὺς ἐξέδωκε τὸ βαρυσήμαντον διάταγμα, δι' οὗ οὐ μόνον ἐπετάχυνε τὴν σύγκλησιν τῆς διήτης, συγκαλουμένης νῦν διὰ τὴν 21/2 Ἀπριλίου, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνεῖτο ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τοῖς συμμάχοις ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας εἰς ὁμόσπονδον κράτος, ἐκηρύσσετο δὲ συγχρόνως καὶ ὑπὲρ τῆς συγκροτήσεως Γερμανικοῦ κοινοβουλίου καὶ εἰσαγωγῆς συνταγματικῶν θεσμῶν εἰς τὰς κυβερνήσεις τοῦ νέου Γερμανικοῦ κράτους. Ἡ διακήρυξις αὕτη τοῦ

βασιλέως ἠκούσθη μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφημιῶν ὑπό πάντων τῶν φίλων τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Ἀλλ' οἱ ζητοῦντες ἐπαναστάσεις καὶ ἀνατροπὰς δημαγωγοὶ δὲν ηὐχαριστήθησαν καὶ ἐζήτουν νῦν νὰ εὕρωσι νέας ἀφορμὰς καὶ προφάσεις, ἵνα διατηρήσωσιν ἐν τῷ λαῷ τὸν ἐπαναστατικὸν ἐρεθισμόν. Οὕτω δὲ ἀδίκως, ἀλλὰ μοιραίως, ἡ φαιδρὰ ἀνατείλασα ἡμέρα τῆς 6/18 Μαρτίου μετεβλήθη ἀπροσδοκήτως εἰς ἡμέραν σφαγῆς καὶ αἵματος. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ λαὸς ἔμπλεως χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἔδραμεν εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν, ἵνα ἀνευφημήσῃ τὸν βασιλέα. Οὗτος ἐφάνη ἐπὶ τοῦ ἐξώστου καὶ ηὐχαρίστησε τῷ ἀνευφημοῦντι λαῷ. Ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν διελύθη καὶ ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἀπεχώρησεν εἰς τὰ ἔνδον· καὶ ἀφοῦ δὲ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἀνεγνώσθη μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ μνημονευθὲν βασιλικὸν διάγγελμα, ὁ λαὸς δὲν ἀπεχώρει, τοὐναντίον δὲ ἠκούοντο νῦν φωναὶ προκλητικαὶ ἀπαιτοῦσαι τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων. Αἱ ἐχθρικαὶ αὗται κατὰ τοῦ στρατοῦ διαδηλώσεις κατὰ μικρὸν ἐλάμβανον πρακτικώτερον χαρακτῆρα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ὄχλου κατὰ τῶν ἵππων καὶ κατὰ τῶν ἱππέων γενομένων προσβολῶν καὶ ἀπωθήσεων. Τότε ἠκούσθησαν αἰφνιδίως δύο ἐκπυρσοκροτήσεις τυφεκίων, χωρὶς μηδεὶς νὰ πληγωθῇ καὶ χωρὶς νὰ γνωσθῇ κἂν πόθεν αὗται προῆλθον καὶ πρὸς τί ἐγένοντο. Οὐχ ἧττον ἀμέσως ἐν τῷ ὄχλῳ ἤχησαν φωναί: «Προδοσία! Εἰς τὰ ὅπλα!». Τὸ πλῆθος διεσκορπίσθη ἀτάκτως εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ διοργανοῖ ἐπανάστασιν δι' ἐγέρσεως ὁδοφραγμάτων, κατὰ τὸ ἐπαναστατικὸν ἔθος τῶν Παρισιανῶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ στρατὸς ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν φιλησύχων πολιτῶν. Τὰ ὁδοφράγματα ἐντὸς σμικροῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἡ πόλις ἔλαβεν ὄψιν ἐπαναστατικὴν ἀπρακτοῦντος ὅλως τοῦ στρατοῦ. Πανταχοῦ ἠκούοντο φωναί: «Προδοσία!», καὶ τὰ ὁπλοπωλεῖα ἐλεηλατοῦντο ὑπὸ τοῦ ὄχλου τοῦ προθυμουμένου νὰ ὁπλισθῇ. Φοιτηταὶ δὲ καὶ ἄλλοι λογιώτατοι ἦσαν καὶ ἐνταῦθα, κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν Βιέννῃ συναδέλφων αὐτῶν, οἱ ὁδηγοῦντες τὰ πλήθη, ἐργάται δὲ καταλείποντες τὰς ἐργασίας ἐκ τῶν ἐργοστασίων ἔσπευδον εἰς τὰ ὁπλοπωλεῖα. Μάτην ὁ βασιλεὺς μαθὼν τὰ γενόμενα διέταξε νὰ ὑψωθῇ λευκὴ σημαία πρὸ τῶν ἀνακτόρων μετ' ἐπιγραφῆς: «Παρανόησις!». Οἱ διοργανωταὶ τῆς στάσεως μετὰ χλεύης καὶ γογγυσμοῦ ἀπέβλεπον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρεχόμενον σύνθημα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς διαλλαγῆς. Οἱ στα-

σιασταὶ ἐζήτουν νὰ ἀπομακρυνθῇ ὁ στρατός· ἄνδρες δὲ φιλοπάτριδες, ἡγουμένου τοῦ ἐπισκόπου Νεάνδρου, μετέβησαν ὡς ἐν πρεσβείᾳ πρὸς τὸν βασιλέα, ἵνα συστήσωσιν αὐτῷ τὴν αἴτησιν τοῦ λαοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἐδέξατο φιλοφρόνως τοὺς ἄνδρας τούτους, ἀλλὰ δὲν ἀπεδέξατο τὴν αἴτησιν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀρχίσει τὸ ἔργον τῆς βιαίας καταστολῆς. Τὰ ὁδοφράγματα προσεβλήθησαν διὰ πυροβόλων, ἔνοπλοι στασιασταὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ αἱματηρὰ σύγκρουσις διήρκεσε μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ὁπότε ὁ στρατὸς ἐγένετο κύριος τοῦ πλείστου τῶν ὁδοφραγμάτων. Ὁ βασιλεύς, μὴ θέλων νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ αἱματοχυσία τὴν ἐπαύριον, ἐνδίδων δέ, ὡς λέγεται, καὶ εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς βαρέως ἀσθενούσης καὶ ὑπὸ τῆς βοῆς τῆς μάχης ταρασσομένης βασιλίσσης, τὴν ἐπαύριον ἡμέραν λίαν πρωὶ ἐποιήσατο νέαν διακήρυξιν «πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ Βερολιναίους», ἐν ᾗ ἐκήρυσσεν ὅτι ὁ στρατὸς ἐξ ἀνάγκης καὶ πρὸς ἄμυναν ἐποιήσατο χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἐξώρκιζε δὲ τοὺς κατοίκους τῆς πρωτευούσης νὰ παύσωσι τὴν στάσιν· καὶ ἑνῶν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ παρακλήσεων καὶ «τὰς τῆς βαρέως πασχούσης βασιλίσσης, τῆς ἀληθοῦς ταύτης μητρὸς καὶ φίλης τοῦ λαοῦ», ἔδιδε τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ὁ στρατὸς ἤθελεν ἀποχωρήσει ἅμα ἤθελον ἐγκαταλειφθῇ τὰ ὁδοφράγματα. Ἡ τοῦ βασιλέως ἐπίκλησις οὐδὲν ἐν ἀρχῇ ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 9 π. μ. ὥρας, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ νέα πρεσβεία ἀφωσιωμένων τῷ βασιλεῖ πολιτῶν, ἡγουμένου τοῦ δημάρχου τοῦ Βερολίνου, μεταβᾶσα εἰς τὰ ἀνάκτορα παρέστησε τῷ βασιλεῖ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποπομπῆς τῶν στρατευμάτων. Τότε τέλος ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατοῦ. Οὕτω δὲ ὁ λαὸς κατ' ἐπιφάνειαν καταστὰς νικητής, ἀφοῦ ἐν τῷ διαστήματι τῆς 19 ὥρας διαρκεσάσης μάχης ἀπώλεσε 216 ἄνδρας ἀπέναντι 18 στρατιωτῶν φονευθέντων, ἔδραμεν ἐν ἀλαλαγμοῖς εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων πολιτῶν. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ φανῇ ἐπὶ τοῦ ἐξώστου ἄγων ἐκ τοῦ βραχίονος καὶ τὴν ἀσθενοῦσαν βασίλισσαν καί, ἀφαιρῶν τὸν πῖλον, νὰ χαιρετίσῃ τοὺς νεκροὺς τῶν θυμάτων τῆς ἐμφυλίου πάλης. Ἡ νίκη τοῦ λαοῦ ἐπεσφραγίσθη αὐθημερὸν διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἀποχωρήσαντος στρατοῦ ὑπὸ τῆς νῦν συγκροτηθείσης πολιτοφυλακῆς, ἔτι δὲ διὰ τῆς πτώσεως τοῦ ὑπουργείου καὶ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ νέου ὑπουργείου ἐξ ἀνδρῶν φιλελευθέρων συγκει-

μένου καὶ διὰ τῆς ἐκ Βερολίνου ἀποχωρήσεως τοῦ πρίγκιπος τῆς Πρωσσίας, μεταβάντος κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς Ἀγγλίαν, διὰ νὰ ἦναι μακρὰν τῆς ὀργῆς τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς ἐξεδικήθη τὸν ἀδίκως ὑπ' αὐτοῦ μισούμενον πρίγκιπα γράψας ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ μεγάρου αὐτοῦ: «Ἐθνικὴ ἰδιοκτησία!». Ἡ τοιαύτη δὲ ἐπιγραφὴ ἔσωσε τὸ μέγαρον ἀπὸ διαρπαγῆς καὶ λεηλασίας καὶ καταστροφῆς. Ἵνα δὲ ἡ ἐπανάστασις δείξῃ καὶ τὸν διεθνῆ χαρακτῆρα αὐτῆς, ἀπελύθησαν ἀπὸ τῶν φυλακῶν οἱ ἀπὸ τοῦ 1846 ἕνεκα τῆς ἐν Ποσνανίᾳ ἐπαναστάσεως προφυλακισθέντες Πολωνοὶ καὶ ὁ Πολωνὸς Μιεροσλάβσκις, ὁ ἥρως τῆς ἐν Σικελίᾳ ἐπαναστάσεως (ἴδε κατωτέρω), θριαμβευτικῶς εἰσήλασεν εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ ὑποσχεθῇ ἐν προκηρύξεσι τὴν προσεχῆ πολιτικὴν ἀποκατάστασιν τῆς Πολωνίας, πάντες δὲ οἱ ἐν Βερολίνῳ Πολωνοὶ ὁπλισθέντες ἀπετέλουν ἰδιαιτέρους λόχους.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐν Βερολίνῳ ἐπανάστασις δὲν ἐστερεῖτο ὑψηλοτέρου ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοιαύτην ἔννοιαν ἐν μέρει εἶχεν ἡ ἀνάμιξις τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν λογίων εἰς τὰ γεγονότα τῆς 6/18 Μαρτίου. Διὸ καὶ ἡ πολιτικὴ νίκη τῆς ἐπαναστάσεως ἔδει νὰ ἦναι νίκη τῆς ἰδέας τῆς Γερματικῆς ἑνότητος. Τῇ 9/21 Μαρτίου ὁ Πρωσσικὸς στρατὸς παρὰ τοῖς Πρωσσικοῖς ἐθνοσήμοις ἔλαβε καὶ τὸ Γερμανικὸν (τὸ τοῦ ἀρχαίου Γερμανικοῦ κράτους), προκήρυξις δὲ τοῦ νέου ὑπουργείου «πρὸς τὸ Γερμανικὸν ἔθνος» ἔλεγε μετὰ περισσῆς τόλμης ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν ἄλλων Γερμανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ὅλης, ἰδίως τῆς Γαλλίας, ὅτι ὁ βασιλεύς, ἵνα σώσῃ τὸ Γερμανικὸν ἔθνος, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν συμπάσης τῆς πατρίδος, ὅτι μετὰ τῶν πιστῶν χρωμάτων τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους κοσμούμενος θὰ ἐμφανισθῇ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ *ὡς ἡγεμὼν συνταγματικός, ὡς ἡγέτης σύμπαντος τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, ὡς νέος βασιλεὺς τοῦ ἀναγεννηθέντος Γερμανικοῦ ἔθνους*. Ἀληθῶς δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὁ Φρειδ. Γουλιέλμος Δ' διῆλθε διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Βερολίνου κεκοσμημένος διὰ τῶν Γερμανικῶν χρωμάτων, προπορευομένων τῶν φοιτητῶν μετὰ τῆς σημαίας τοῦ κράτους (φερούσης τὸν Γερμανικὸν δικέφαλον ἀετὸν) καὶ ἀκολουθούντων τῶν πριγκίπων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν στρατηγῶν, κεκοσμημένων πάντων διὰ ταινιῶν μετὰ Γερμανικῶν χρωμάτων. Κατὰ τὴν θριαμβευτικήν, οὕτως εἰπεῖν, ταύτην περιπολίαν ὁ βασιλεὺς προσηγορεύετο ὑπὸ τοῦ πλήθους ποῦ μὲν ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ποῦ δὲ ὡς βασιλεὺς

τῶν Γερμανῶν. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος, ἐννοῶν τὸν κίνδυνον τῶν τοιούτων προώρως ἀπονεμομένων προσωνυμιῶν, ἐν ταῖς ἄλλως μεσταῖς φιλοπατρίας πρὸς τὸν λαὸν προσφωνήσεσιν αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ μετριάσῃ τὴν σημασίαν τῶν γινομένων. «Οὐδὲν θέλω νὰ σφετερισθῶ, εἶπεν ἔν τινι προσφωνήσει, οὐδὲν στέμμα νέον θέλω· ἔπραξα μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πολλάκις συνέβη, ὁσάκις, τῆς τάξεως ταρασσομένης, ἰσχυροὶ ἡγεμόνες (Fürsten) καὶ στρατηλάται (Herzogen)(1) ἔλαβον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ λαοῦ». Ἐν ἄλλῃ τινὶ προσφωνήσει πρὸς τὸν λαὸν ἔλεγεν: «Ἀναλαμβάνω τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ὁ λαός μου δὲν θὰ μὲ ἐγκαταλίπῃ καὶ ἡ Γερμανία μετ' ἐμπιστοσύνης θέλει ἑνωθῇ μετ' ἐμοῦ. Ἡ Πρωσσία μεταβάλλεται εἰς Γερμανίαν». Διὰ τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἕνεκα τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ βασιλέως ἐπανῆλθεν ἡ ἀπὸ τῆς 6/18 Μαρτίου διαταραχθεῖσα μεταξὺ λαοῦ καὶ βασιλέως ἁρμονία. Τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐθεωρήθησαν, ὡς ἦσαν ἀληθῶς, ἁπλοῦν τι ἐπεισόδιον λυπηρὸν προελθὸν ἐκ παρανοήσεως. Τῇ δὲ 10/22 Μαρτίου ἐγένετο ἡ κηδεία τῶν θυμάτων τῆς μάχης τῶν ὁδοφραγμάτων. Ἄπειρον πλῆθος λαοῦ συνώδευσεν εἰς τὸν τάφον μετὰ σημαιῶν μελαινῶν τὰς 183 σορούς, θεωμένου τοῦ βασιλέως ἀσκεποῦς ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τὴν ἐπιβάλλουσαν πομπήν, ἧς μετέσχον πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ σύλλογοι. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ βασιλεὺς ἐπεσφράγισε τὴν ἐπελθοῦσαν πρὸς τὸν λαὸν διαλλαγὴν διὰ παραχωρήσεων σπουδαίων, διὰ τῆς καθιερώσεως δηλονότι τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνέρχεσθαι, τῆς ἐλευθερίας τοῦ Τύπου καὶ τοῦ συστήματος τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας συνῆλθε τῇ 21/2 Ἀπριλίου διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ συνέδριον τῶν διητῶν, ἵνα ἐγκρίνῃ νόμον ἐκλογικὸν παρέχοντα εἰς πάντα Πρῶσσον συμπληρώσαντα τὸ 24 ἔτος τῆς ἡλικίας τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογικῆς ψήφου. Τὸ συνέδριον τοῦτο, ὅπερ καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχε δείξει τὰς φιλελευθέρας αὐτοῦ τάσεις (ἴδ. σελ. 258), ἐξέφρασε νῦν πρὸς τὸν βασιλέα δι' ἀναφορᾶς τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ διὰ τὰς γινομένας φιλελευθέρας παραχωρήσεις. Πάντα τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου, πλὴν δύο, ἐν εὐφημίαις προσεχώρησαν εἰς τὴν ἀναφοράν. Ἐκ τῶν δύο δὲ τῶν ἐξαιρουμένων ὁ εἷς ἦτο ὁ τὸ παρελθὸν ἔτος τὸ πρῶτον

(1) Herzog (δοὺξ) κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος σημαίνει *στρατηλάτης* καὶ ἐλέγοντο οὕτω ἀρχαιότατα οἱ ἡγεμόνες τῶν Γερμανικῶν λαῶν ὡς ἁπλοῖ στρατηλάται (ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἰστ. τοῦ ΙΘ' αἰῶνος σελ. 36).

μέλος τοῦ συνεδρίου τῶν ἡνωμένων διητῶν ἐκλεχθείς, ὁ ἐκ τῆς τάξεως τῶν Πρώσσων εὐπατριδῶν Ὄθων Βίσμαρκ. Ὁ Ὄθων Βίσμαρκ ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἀπέλθῃ τοῦ συνεδρίου φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἓν ψεῦδος. Καὶ ἀνεγνώριζε μὲν ὅτι τὸ παρελθὸν ἐτάφη πλέον, καὶ ὡμολόγει ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἠδύνατο ν' ἀναστήσῃ τὸ παρελθὸν τοῦτο, ἀφοῦ τὸ στέμμα αὐτὸ ἔρριψε τὸ χῶμα ἐπὶ τὴν σορόν· ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα, ἔλεγε, δὲν ἠδύνατο αὐτὸς νὰ ἐκδηλώσῃ ὑποκριτικῶς χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην δι' ἔργον, ὅπερ ἐθεώρει ὁδὸν ἀτυχῆ. Τὸ συνέδριον τῶν ἡνωμένων διητῶν διελύθη διὰ παντὸς μετὰ μίαν ἑβδομάδα (29/10 Ἀπριλίου).

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων παραχωρήσεων ἐλύετο κατ' ἀρχὴν τὸ ζήτημα τὸ συνταγματικὸν ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐξεπληροῦτο τὸ πρῶτον μέρος τῶν βασιλικῶν ὑποχρεώσεων τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Πρωσσίας. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον μέρος τῶν ὑποσχέσεων τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Γερμανίαν, τὰ κατὰ τὴν 9/21 Μαρτίου λεχθέντα καὶ πραχθέντα ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅσον ὑπὸ Πρωσσικὴν ἔποψιν προῆγον τὴν λύσιν τοῦ Γερμανικοῦ ζητήματος, τοσοῦτον ὑπὸ καθόλου Γερμανικὴν ἔποψιν περιέπλεκον αὐτό. Οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ κυβερνήσεις τῶν λοιπῶν Γερμανικῶν κρατῶν, καὶ ἰδίως τῶν νοτίων, μετά τινος ἀντιζηλίας καὶ ἀγανακτήσεως ἤκουσαν τὰς περὶ τῆς Γερμανίας ἐκφράσεις τοῦ βασιλέως. Τὸ ὅλον γεγονὸς τῆς 9/21 Μαρτίου ἐθεωρήθη ὡς θεατρικὴ παράστασις κινοῦσα ἐμπαιγμὸν καὶ γέλωτα διὰ τὴν διαγωγὴν βασιλέως ταπεινουμένου πρὸ τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ καὶ ἀξιοῦντος ἐνταυτῷ νὰ καταστῇ ἡγεμὼν τῆς ὅλης Γερμανίας ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ἀληθῶς δὲ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ κατευνάζειν τὴν ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τοῦ Βερολίνου δι' ὑποσχέσεων περὶ τῆς ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ἡγεμονίας ἦτο ἥκιστα κατάλληλος ὁδὸς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας, ἥκιστα δὲ κατάλληλος πρὸς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἦτο καὶ ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ'. Ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ εἰρηνικῶς καὶ ἄνευ πολέμου ἡ ἑνότης τῆς Γερμανίας, δύο μόναι πρὸς τοῦτο ἦγον ὁδοί. Τούτων ἡ μὲν πρώτη ἦτο ἡ εἰρηνικὴ συνεννόησις τῶν ἡγεμόνων, ἡ δὲ δευτέρα ἡ ἰσχυρὰ καὶ ὁμόθυμος θέλησις καὶ ἀπόφασις σύμπαντος τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Τὴν πρώτην λύσιν ἐσκέφθησαν ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ ἐπιδιώξωσιν οἱ ἡγεμόνες διὰ συνόδου ἡγεμονικῆς ἐν Δρέσδῃ. Ἀλλὰ σύνοδος τοιαύτη δὲν κατωρθώθη νὰ συνέλθῃ. Τὴν δευτέραν λύσιν ἐπε-

δίωξε τὸ ἐν Φραγκφούρτῃ παγγερμανικὸν κοινοβούλιον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Φραγκφούρτῃ, ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐν ἄλλοις τισὶ Γερμανικοῖς κράτεσι κατὰ τὸ 1848 συμβάντων.

Τὰ ἐν Βαυαρίᾳ καὶ ἐν Σαξωνίᾳ.—Καὶ ἡ Βαυαρία δέ, ὅπως τὰ λοιπὰ κράτη τῆς Γερμανίας, ὑπέκυψεν εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦ ἔτους 1848 πνεῦμα καὶ ὑπέστη τοὺς ἐντεῦθεν προερχομένους κλονισμούς. Καὶ ἐνταῦθα, πλὴν τῆς ἐκ Γαλλίας διὰ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως ἀμέσου ἐπιδράσεως, παρεσκεύασε τὴν ἐπανάστασιν ἡ ἔκρυθμος καὶ ἀνώμαλος κυβερνητικὴ κατάστασις, τὴν ὁποίαν ἐν Βαυαρίᾳ ἐδημιούργησεν ἰδίως αὐτὸς ὁ ἄλλως ἐξαίρετος βασιλεὺς Λουδοβῖκος Α΄. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις τὴν εὐγένειαν τοῦ φρονήματος, τὴν πρὸς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα ἀγάπην καὶ τὸν ἀκραιφνῆ φιλελληνισμὸν συνέδεε πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἀπολυταρχικὸν καὶ ἠξίου νὰ κυβερνᾷ κατὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ μοναρχικὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις, περιῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1846 εἰς θέσιν ἠθικῶς λίαν ἀνώμαλον περιπλακεὶς εἰς τὰ δίκτυα τῆς περιβοήτου Λόλας Μοντέζ. Ἡ ἐπὶ κάλλει ἐξέχουσα καὶ τὴν τούτου γοητείαν ἐπιτηδείως ἀσκοῦσα Ἱσπανὶς ἢ Σκωτὶς αὕτη χορεύτρια ἐπισκεφθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1846 τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βαυαρίας κατώρθωσεν ἐντὸς σμικροῦ νὰ σαγηνεύσῃ τοσοῦτον εἰς τὰ ἐρωτικὰ δίκτυα αὐτῆς τὸν φιλογύνην βασιλέα, ὥστε δὲν ἐδίστασεν οὗτος, πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν ὑπηκόων, νὰ ἀπονείμῃ δικαιώματα ἰθαγενείας εἰς τὴν εὐνοουμένην, καὶ μάλιστα νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν κόμησσαν Λάνδσβεργ. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1846 ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν ἐν Βαυαρίᾳ, ὁ λίαν γνωστὸς ἐν Ἑλλάδι Ἄβελ, ἀρνηθεὶς νὰ ὑπογράψῃ τὸ διάταγμα τὸ ἀφορῶν τὴν Λόλαν Μοντέζ, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Λουδοβῖκος ἐμμένων σκανδαλωδῶς ἐν τῷ βουλεύματι αὐτοῦ διώρισε νέον ὑπουργεῖον, οὗ μετέσχεν ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ ἐπίσης ἐν Ἑλλάδι λίαν γνωστὸς Μάουρερ, καὶ διὰ τοῦ ὑπουργείου τούτου ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1847). Μὴ ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς τὴν μεταβολὴν τὴν ὑπουργικήν, ἵνα προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν φιλελευθέραν μερίδα τὴν ἀντιπολιτευομένην πρότερον τῷ διὰ τὴν ἄκραν συντηρητικὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ πολιτείαν κατηγορουμένῳ Ἄβελ, ἔπαυσεν ἑπτὰ καθηγητὰς Καθολικοὺς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ εἰς ἄλλα προέβη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐχθρικὰ μέτρα. Ἀλλ' αἱ πρά-

ξεις αὗται τοῦ βασιλέως σφοδρὰν ἐξήγειραν κατ' αὐτοῦ τὴν δημοσίαν γνώμην, ἰδίᾳ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν φοιτητῶν· καὶ ἐνῷ οἱ παυθέντες καθηγηταί, ἰδίᾳ δὲ ὁ διὰ τὰ πολλὰ σοφὰ ἔργα αὐτοῦ γνωστὸς θεολόγος Λασσώ, ἐγένοντο ἀντικείμενον διαδηλώσεων συμπαθῶν ἐκ μέρους τῶν σπουδαστῶν, ἡ Λόλα Μοντὲζ ἐν τῷ στόματι πάντων ἦτο ἀντικείμενον ἀρῶν καὶ βλασφημιῶν. Ἀλλ' οἱ λεγόμενοι φιλελεύθεροι καὶ ἀντικληρικοί, ἐφαρμόζοντες αὐτοὶ ἀκριβῶς ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν τὸ εἰς τοὺς Ἰησουΐτας ἀποδιδόμενον γνωστὸν ἀξίωμα, παρέστησαν ὡς ὑπέρμαχοι τῆς Λόλας Μοντέζ, ὅπως αὕτη παρέστη ὡς προστάτις καὶ ὑπέρμαχος τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν. Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς εὐνοουμένης περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1847 παραιτηθέντος τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου ἐσχηματίσθη ὑπουργεῖον ἔτι φιλελευθερώτερον τὸ τοῦ Βελλερστάϊν (Oetingen - Wellerstein) καὶ Βέρεν, κληθὲν ἐμπαικτικῶς «Ὑπουργεῖον Λόλας». Τότε δὲ ἡ Λόλα, ἵνα ἐξουδετερώσῃ τὰς καθ' ἑαυτῆς ἐχθρικὰς διαδηλώσεις καὶ ἐνεργείας τῶν φοιτητῶν, ἐσχημάτισε περὶ ἑαυτὴν θίασον ἔκ τινων φοιτητῶν προσελκυσθέντων διὰ παντοίων μέσων, καὶ μετὰ τοῦ θιάσου τούτου, ὁ ὁποῖος πρὸς ὕβριν τοῦ Γερμανικοῦ ὀνόματος καὶ τῆς Γερμανικῆς νεότητος, ἰδίως τῆς φοιτητικῆς, ὠνομάσθη Ἀλεμαννία (Alemannia), ἡ μάγισσα Ἐρινὺς διήρχετο ἐν θορυβώδει πομπῇ καὶ ἐν ὀργίοις τὰς ὁδοὺς τοῦ Μονάχου. Τὸ δεινὸν τοῦτο σκάνδαλον, τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ διαπραττόμενον ἐναντίον τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς δημοσίας ἠθικῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ παραγάγῃ σφοδρὰν καὶ ἰσχυρὰν ἠθικὴν ἀντίδρασιν σπουδαίαν. Ὁ κατὰ τὴν 17/29 Ἰανουαρίου 1848 ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ περιφήμου Γοίρρη, τοῦ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντος (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 161) φιλοπάτριδος τούτου ἀνδρός, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1827 διδάσκων ὡς καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου ἦτο εἷς τῶν ἕνεκα τῆς Λόλας παυθέντων ἑπτὰ καθηγητῶν, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς δημοσίας ἀγανακτήσεως. Κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ ἀνδρὸς ἡ Λόλα Μοντὲζ ζητήσασα θρασέως νὰ θεάσηται τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐπικήδειον πομπὴν καὶ δοῦσα ἀφορμὴν εἰς περιφρονητικὰς καθ' ἑαυτῆς διαδηλώσεις, ἠπείλησε θρασύτατα ὅτι ἔμελλε νὰ κλείσῃ τὸ Πανεπιστήμιον. Αἱ ἀπειλαὶ τῆς Ἐρινύος δὲν ἐβράδυναν νὰ πραγματοποιηθῶσιν. Αἱ ὑπὸ τῶν φοιτητῶν παρασκευαζόμεναι διὰ τὴν 22/3 καὶ 25/6 Φεβρουαρίου ἐπιτάφιοι πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Γοίρρη τιμητικαὶ τελεταὶ ἀπηγορεύθησαν. Ὁπότε δὲ

τὴν ἐπαύριον (26/7 Φεβρουαρίου) οἱ φοιτηταὶ ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτῶν ἐπετέθησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐναντίον τοῦ θιάσου Ἀλεμαννίας, ἡ Λόλα μετὰ τῆς συνήθους αὐτῇ θρασύτητος καὶ τόλμης ἔσπευσεν αὐτὴ εἰς βοήθειαν τῶν δορυφόρων αὐτῆς· καὶ ἀφοῦ ὑπέστη ἱκανὰς προσβολὰς ὑπὸ τοῦ μαινομένου πλήθους, ἐσώθη καταφυγοῦσα εἴς τινα ναόν. Καὶ ὅμως ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης διέταξε νὰ κλεισθῇ τὸ Πανεπιστήμιον, ἐπενέβη δὲ ὁ στρατὸς ἵνα διασκορπίσῃ τοὺς διώκτας τῆς Λόλας. Ἀλλ' οὕτω τὰ νέα μέτρα τοῦ βασιλέως προὐκάλεσαν δραστικωτέραν ἐνέργειαν καὶ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ. Τῇ 27/8 Φεβρουαρίου οἱ κάτοικοι τοῦ Μονάχου ἐτέθησαν εἰς κίνησιν γενικήν, ἵνα ἀπαιτήσωσι παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν ἀποπομπὴν τῆς Λόλας· καὶ αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους συνηγόρησαν ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς ἰδὼν ἐπὶ τέλους τὸ βάραθρον, εἰς ὃ ἡ ἀλόγιστος ἡδυπάθεια ἐκινδύνευε νὰ ῥίψῃ αὐτόν τε καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, ἠθουλήθη συνιέναι τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τῇ 30/11 Φεβρουαρίου διετάχθη ἡ ἄνοιξις τοῦ Πανεπιστημίου· ἡ δὲ Λόλα ἐννοήσασα ὅτι ἐγκατελείπετο εἰς τὴν τύχην αὐτῆς ἐδραπέτευσε καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλεν ὁ λαὸς νὰ ὁρμήσῃ εἰς τὴν κατοικίαν αὐτῆς· ἐξηφανίσθησαν δὲ φυγόντες τῇδε κἀκεῖσε οἱ τοῦ θιάσου τῆς Ἀλεμαννίας. Οὕτως ἔληξαν αἱ ἐκ τῆς Λόλας Μοντὲζ προελθοῦσαι ταραχαί· ἀλλ' ἡ δυσαρέσκεια καὶ ὁ ἐρεθισμὸς δὲν κατηυνάσθησαν εὐκόλως. Ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ ὑπουργείου Λόλα ἤτοι Βελλερστάιν καὶ Βέρεν ἦσαν ἔτι σφοδρότατα. Καὶ ἐν μέσῳ τοιαύτης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀνωμάλου καταστάσεως ἦλθεν ἡ εἴδησις τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως. Τῇ 19/2 Μαρτίου, ἤτοι ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν Φεβρουαριανὴν ἐπανάστασιν, ὁ λαὸς τοῦ Μονάχου προέβη εἰς ἄτακτα κινήματα λιθοβολήσας κατὰ τῶν παραθύρων τοῦ μεγάρου τοῦ Βέρεν. Ὁ βασιλεὺς κατ' ἀρχὰς ἐζήτησε νὰ ἀντισταθῇ, ἀφοῦ διὰ στρατοῦ καὶ διὰ πυροβόλων ἐφρόντισε περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἀνακτόρων. Ἀλλὰ ταχέως μετέβαλε γνώμην καὶ ἀπολύσας τὸ ὑπουργεῖον Βελλερστάϊν καὶ Βέρεν ἐκάλεσε πάλιν εἰς τὰ πράγματα τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς φιλελευθέρας ἀντιπολιτεύσεως. Συγχρόνως δὲ προὐθυμήθη νὰ φανῇ καὶ Γερμανὸς ἡγεμὼν ἐμφορούμενος αἰσθημάτων ἀκραιφνῶν ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἑνότητος καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Γερμανίας. «Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, ἔλεγεν ἔν τινι προσφωνήσει τῇ 23/6 Μαρτίου, ὑπερηφα-

νεύεται διότι εἶναι Γερμανός. Τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς Γερμανίας». Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνθουσιώδεις οὗτοι λόγοι δὲν διήλλαξαν τὰ πνεύματα τῶν ὑπηκόων πρὸς τὸν βασιλέα. Ἁπλῆ φήμη ψευδὴς περὶ τῆς ἐπανόδου τῆς Λόλας ἤρκει ἵνα ἐξεγείρῃ ταραχὰς (4/16 Μαρτίου). Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων, τὴν ὁποίαν κατὰ μέγιστον μέρος προὐκάλεσεν αὐτὸς ὁ Λουδοβῖκος διὰ τῆς ἀναρμόστου εἰς ἡγεμόνα χρηστὸν ἠθικῆς ἀδυναμίας καὶ ἐλαφρότητος, ἧς νῦν βαρεῖαν ᾐσθάνετο τὴν εὐθύνην, ἐν δεινῇ ἠθικῇ ἀπογοητεύσει διατελῶν ἀπεφάσισε ἐπὶ τέλους νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μαξιμιλιανοῦ (8/12 Μαρτίου) καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ὁ βασιλεὺς Μαξιμιλανὸς Β΄ ἅμα τῇ ἀναρρήσει αὐτοῦ ἐπεκύρωσεν ἐν τῇ πρὸς τὸν λαὸν προκηρύξει πάσας τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας τῆς Βαυαρίας καὶ ἔδωκεν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει ἐνεργήσει ὑπὲρ ἱδρύσεως Γερμανικοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλὰ τοῦ ἔργου τούτου εἶχεν ἐπιληφθῆ κατ' αὐτὰς ἀκριβῶς ἐκείνας τὰς ἡμέρας τὸ Πρ. κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης.

Καὶ ἐν Σαξωνίᾳ, μόλις ἠκούσθησαν τὰ κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου, ἐγένοντο διαδηλώσεις ὑπὲρ φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἡ Λειψία ἦτο τὸ κέντρον τῶν τοιούτων διαδηλώσεων καὶ συναθροίσεων καὶ ἀναφορῶν. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀντέστη σταθερῶς ἐναντίον τοῦ ἐπαναστατικοῦ ῥεύματος καὶ ἀπέρριψεν ἐπανειλημμένως τὰς πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνθείσας αἰτήσεις περὶ παραχωρήσεως φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἀλλ' ἡ ἐκ Βιέννης ἐλθοῦσα ἀγγελία τῆς πτώσεως τοῦ Μεττερνίχου ἔπεισεν ἐπὶ τέλους τὸν βασιλέα νὰ ἐνδώσῃ (4/16 Μαρτίου) καὶ ν' ἀναθέσῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς ὑπουργεῖον συγκροτούμενον ἐκ φιλελευθέρων ἀνδρῶν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν Ἀννοβέρῳ ὁ βασιλεὺς Ἐρνέστος Αὔγουστος, ἀρνηθεὶς μέχρι τῆς 2/14 Μαρτίου τὰς περὶ ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ περὶ ἐλευθερίας τοῦ Τύπου αἰτήσεις τοῦ λαοῦ, ἅμα ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἐν Βιέννῃ συμβάντων, εἶτα δὲ καὶ τῶν ἐν Βερολίνῳ, ἐκάλεσεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρας φιλελευθέρους, οἵτινες καθιέρωσαν ἐν Ἀννοβέρῳ τὸ εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βάδης νεωστὶ ἐφαρμοσθὲν φιλελεύθερον σύνταγμα. Ἀλλ' ἡ τύχη τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ὡς καὶ ἅπασα ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, ἐξηρτᾶτο νῦν ἐκ τῆς πορείας τῶν ἐν Φραγκφούρτῃ πραγμάτων.

Τὸ ἐν Φραγκφούρτῃ Πρ. κοινοβούλιον καὶ αἱ δημοκρατικαὶ ἐπαναστάσεις. — Ἐν τῷ μεταξὺ συνήρχοντο εἰς Φραγκφούρτην πανταχόθεν τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Αὐστρίας (1), ἰδίως ἐκ τῶν μεσαίων καὶ μικροτέρων κρατῶν, οἱ ἄνδρες οἱ μέλλοντες ν' ἀποτελέσωσι τὸ ἐν Ἑϊδελβέργῃ ἀποφασισθὲν Πρ. κοινοβούλιον. Αἱ ἐργασίαι τῆς ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τούτων συγκροτηθείσης Συνελεύσεως ἤρξαντο τῇ 19/31 Μαρτίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Παύλου, καὶ εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας ἐνήργει ἡ Συνέλευσις ὡς ὑπερτάτη ἀρχὴ ἁπάσης τῆς Γερμανίας. Οὕτω τῇ 23/4 Ἀπριλίου δι' ἀποφάσεως αὐτῆς ἀνέθηκε τῇ Πρωσσίᾳ νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῆς Δανίας καὶ τοῦ δουκάτου τῆς Ὁλσατίας ἐν τῇ τότε ἀναφυείσῃ μεταξὺ τοῦ δουκάτου καὶ τοῦ Δανικοῦ κράτους ἔριδι. Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτάτη τῶν πράξεων αὐτῆς ἦτο ἡ τῇ 22/3 Ἀπριλίου ληφθεῖσα ὑπ' αὐτῆς ἀπόφασις ἵνα ἡ μέλλουσα ἐντὸς μικροῦ νὰ συνέλθῃ Ἐθνικὴ Γερμανικὴ συνέλευσις, μόνη αὐτή, ἀποκλειομένης τῆς συμπράξεως τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, προβῇ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς μελλούσης πολιτείας τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἐνῷ ἐκ τῶν προτέρων διέθετε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας κατὰ τῆς συγκαλουμένης Ἐθνικῆς συνόδου καὶ τῶν πράξεων αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν προτέρων καθίστα δυσχερέστατον, ἂν μὴ ἀδύνατον, οἱανδήποτε πολιτικὴν ἀναδημιούργησιν τῆς Γερμανίας κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τοὺς πόθους τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, ἐξ ἄλλου ἐπέσπευδε τὴν ἔκρηξιν νέων ταραχῶν καὶ στάσεων ἐκ μέρους τῶν ἄγαν φιλελευθέρων καὶ τῶν δημοκρατικῶν. Τὸ Πρ. κοινοβούλιον ὑπερετίμησε πολὺ τὰς ἐκ τῶν λαϊκῶν ἐξεγέρσεων παρεχομένας αὐτῷ δυνάμεις, ὑπετίμησε δὲ παρὰ πολὺ τὴν δύναμιν τῶν ἡγεμόνων ἐκλαμβάνον τὴν ἀπέναντι τῶν πρώτων ἐθνικῶν ἐξεγέρσεων ὑποχώρησιν αὐτῶν ὡς ἀδυναμίαν ἐσχάτην καὶ κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς παντελῆ ἐκμηδένισιν πολιτικὴν ἀποκλεῖον αὐτοὺς πάσης συμπράξεως εἰς τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν σύνταξιν τῆς Γερμανίας, ἧς ἦσαν ἔτι, καὶ ἕκαστος κατ' ἰδίαν καὶ πάντες ὁμοῦ, κυρίαρχοι καὶ κυβερνῆται. Ἀλλὰ

(1) Τὴν Αὐστρίαν ἀντεπροσώπευεν εἷς καὶ μόνος, καὶ οὗτος Ἰουδαῖος, ὀλίγοι δ' ἦσαν οἱ ἐκ Πρωσσίας συνελθόντες. Ἦσαν δ' οἱ ἄνδρες οἱ ἀποτελοῦντες τὸ Πρ. κοινοβούλιον οὐχὶ ἁπλῶς μέλη τῶν διητῶν τῶν διαφόρων Γερμανικῶν κρατῶν (ἀνήκοντα τὰ πλεῖστα εἰς τὰς ἀντιπολιτευτικὰς μερίδας), ὡς ἐκέλευεν ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑϊδελβέργης, ἀλλ' ἦσαν ἐν τούτοις καὶ πολλοὶ αὐθαιρέτως προσελθόντες ἢ ὑπὸ μεμονωμένων ὁμάδων ἀποστελλόμενοι αὐτεπάγγελτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Τοιοῦτος δ' ἦτο καὶ ὁ μνημονευθεὶς Ἰουδαῖος Αὐστριακὸς ἀντιπρόσωπος Βῖσνερ.

καὶ οἱ θιασῶται τῆς δημοκρατίας, μὴ ἔχοντες μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δύναμιν τῆς μελλούσης Ἐθνικῆς συντακτικῆς συνελεύσεως, ἐζήτουν νῦν νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν πρώτην ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως ἐκδηλουμένην πανταχοῦ ἀπαίτησιν, ἵνα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος πραγματοποιήσωσι τὰ περὶ δημοκρατίας σχέδια αὐτῶν, κηρύττοντες ὅτι μόνον διὰ τῆς καταλύσεως τῆς ἐξουσίας τῶν ἡγεμόνων καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως δημοκρατικῶν θεσμῶν ἦτο δυνατὴ ἡ πολιτικὴ ἕνωσις τῆς Γερμανίας. Οὕτω δέ, πρὶν ἢ συνέλθῃ ἡ μεγάλη Ἐθνικὴ συντακτικὴ σύνοδος, ἐπῆλθε διαίρεσις ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς ἐπαναστάσης Γερμανίας καὶ ἤρξατο σχεδὸν πόλεμος ἐμφύλιος καὶ πάλη ἐπίμονος μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν, τῶν ζητούντων νὰ ἱδρύσωσι μεγάλην Γερμανικὴν δημοκρατίαν ἡνωμένην, καὶ τῶν ἄλλων θιασωτῶν τῆς ἑνώσεως, τῶν ζητούντων νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν ἕνωσιν δι' Ἐθνικῆς συντακτικῆς συνόδου, τῶν καλουμένων Συνταγματικῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ ἐνήργουν συνεπέστερον καὶ λογικώτερον ἢ οἱ θιασῶται τῆς Ἐθνικῆς συνόδου οἱ ἀποκλείοντες τοὺς ἡγεμόνας πάσης συμπράξεως εἰς τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν μεταμόρφωσιν τῆς Γερμανίας· ἀλλ' ἦσαν ἀσθενέστεροι. Ἡ μεγάλη ἐλπὶς αὐτῶν ἦτο ἡ ἐκ τῆς δημοκρατικῆς Γαλλίας προσδοκωμένη βοήθεια. Ἡ ἐλπὶς δ' αὕτη ἐπήνεγκε τὴν ἔκρηξιν δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ ὁμόρῳ τῇ Γαλλίᾳ μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Βάδης. Τὸ κίνημα τῶν δημοκρατικῶν ἀπεδοκιμάσθη σφοδρῶς ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων ἑνωτικῶν· καὶ κατώρθωσαν μὲν ἐκεῖνοι νὰ προσαγάγωσιν εἰς ἑαυτοὺς μέρος τοῦ Βαδικοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ δημοκρατία ἐν Βάδῃ ἐφάνη ἐπὶ στιγμὴν κυρία τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ τὰ ἐν ταῖς ἄλλαις νοτιογερμανικαῖς χώραις, ἐν Βυρτεμβέργῃ (ἐν τῇ πρωτευούσῃ Στουτγάρδῃ), ἐν τῷ ἐκλεκτοράτῳ τῆς Ἔσσης (ἐν Ἔσσῃ Κασσέλῃ) καὶ ἐν Βαυαρίᾳ (ἐν Βαμβέργῃ) δημοκρατικὰ κινήματα οὐδαμῶς ἐπέτυχον, αἱ δὲ φιλελεύθεραι κυβερνήσεις τῶν χωρῶν τούτων (αἱ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ τῆς Ἔσσης) ἔσπευσαν δι' ἀποστολῆς στρατευμάτων νὰ πατάξωσι τὴν δημοκρατικὴν ἐπανάστασιν, ἥτις καὶ κατεβλήθη ταχέως πρὸ τῆς λήξεως ἔτι τοῦ Ἀπριλίου καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐθνικῆς συντακτικῆς συνόδου εἴτε τοῦ Γερμανικοῦ *κοινοβουλίου* (Parlament) τῆς Φραγκφούρτης, ὡς συνήθως καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης. — Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου αἱ ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν ἐν πάσαις ταῖς χώραις

τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν τῆς Ὁμοσπονδίας, συνῆλθεν ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Παύλου τῇ 6/18 Μαΐου. Ἡ μεγάλη πλειονοψηφία ἐν τῇ συνελεύσει τῇ συγκειμένῃ ἐκ 500 (1) περίπου ἀνδρῶν ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν *Συνταγματικῶν*, μικρὰν δὲ καὶ ἀσθενῆ ἀπέναντι τούτων ἀπετέλει μειονοψηφίαν ἡ μερὶς ἡ δημοκρατικὴ ἡ πρὸ μικροῦ ἡττηθεῖσα ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος. Τὰ φιλελεύθερα συνταγματικὰ φρονήματα αὐτῆς ἔδειξεν ἡ Συνέλευσις ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς πράξεως (2) ἐκλέξασα ὡς πρόεδρον (7/19 Μαΐου) τὸν φιλελεύθερον πρωθυπουργὸν τῆς Ἔσσης Δαρμστάτης Ἑρρῖκον Γάγερν τὸν τιμώμενον ἐν ταῖς τάξεσι τῶν φιλελευθέρων διὰ τῆς ἐξόχου τιμητικῆς ἐπωνυμίας τοῦ «*εὐγενοῦς* (der Edle)». Ἐν γένει δὲ ἥ τε πλειονοψηφία αὕτη καὶ ἅπαν συλλήβδην τὸ κοινοβούλιον, συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἀπὸ πολιτικῶν ἀνδρῶν, καθηγητῶν φιλοσόφων, θεολόγων καὶ κληρικῶν διακεκριμένων καὶ ἐκ πάσης πνευματικῆς ἀριστοκρατίας, ἐξεπροσώπει τὰ ἄριστα κοινωνικὰ στοιχεῖα καὶ τὰς μεγίστας πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, ἐνεφορεῖτο δὲ τῶν εὐγενεστάτων αἰσθημάτων τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Πόθοι εὐγενεῖς τῆς ἑνώσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, τὸ πολιτικὸν ἰδεῶδες τῆς Γερμανίας ἐν ᾧ συνεδυάζοντο αἱ λαμπρόταται περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Γερμανίας ἰδέαι τοῦ ἔθνους μετὰ τῶν γοητευτικῶν ῥωμαντικῶν ἀναμνήσεων τῶν ἐνδόξων περιόδων τῆς Γερμανικῆς ἱστορίας ἐν τῷ παρελθόντι, ἠωροῦντο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ κοινοβουλίου. «Κατὰ τὰς ὡραίας ἐκείνας ἐαρινὰς ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου, (λέγει Γερμανός τις ἱστοριογράφος τῶν τότε χρόνων, ποιούμενος τὸν λόγον περὶ τῶν διὰ τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης ἐκλογῶν), διέπνεεν ὥσπερ αὐτοκρατορικὴ

(1) Οἱ πρῶτοι συνελθόντες ἦσαν περὶ τοὺς 300, ἀλλὰ διὰ τῆς προσελεύσεως καὶ ἄλλων μελῶν ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπεσταλμένων μέχρι τῶν 500

(2) Χαρακτηριστικώτατον ἐν τούτοις διὰ τὰ φρονήματα τῆς Συνελεύσεως εἶναι καὶ τὸ ὅτι αὕτη ἀπέρριψε τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Μυνστέρης Μύλλερ πρότασιν νὰ ἄρξωνται αἱ ἐργασίαι διὰ προσευχῆς. Ὁ εὐσεβὴς ἐπίσκοπος ὑπέμνησε τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ τὸ τοῦ Δαυΐδ: «Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες». Πρὸς τὴν εὐσεβῆ ταύτην ὑπόμνησιν τῆς Δαυιδικῆς ῥήσεως τὴν μὴ εἰσακουσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ἀντεφώνησεν ὁ ἀντιπρόσωπος Ῥαβὼ (**Raveaux**) τὸ γνωστὸν γνωμικὸν τῆς γνωστῆς ἡμῖν ἤδη φιλελευθέρας πολιτικῆς Ἑταιρείας: «**Βοήθει σαυτὸν καὶ ὁ Θεὸς βοηθήσει σοι**» (**Ἴδ. Τόμ. Α′, σελ. 434**).

αὖρα τὰς εὐρείας Γερμανικὰς χώρας. Αἱ μεγάλαι ἰδέαι τῆς αὐτοκρατορίας, πανάρχαιαι ἀναμνήσεις τῆς λαμπρότητος τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, ἐκίνουν τὰ πνεύματα καὶ παρεῖχον ἐμπνεύσεις θαυμασίως ὑψηλάς, ὡς ἐὰν ὁ παλαιὸς Βαρβαρόσσας, ὁ κοιμώμενος ἐν τῷ ὄρει Κυφφχάουζερ, ἤθελεν ἀμέσως ἐξεγερθῇ καὶ ὡς ἐὰν αἱ ἀόρατοι πύλαι τοῦ ὄρους ἠνεῴχθησαν ἤδη. Ἐν τῇ τοιαύτῃ διαθέσει τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους ἀπεκαλύπτετό τις δύναμις, ἥτις δὲν καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ ἥτις οὐδέποτε ἀποθνήσκει: τὸ μυχιαίτατον συναίσθημα τῆς δυνάμεως, ὅπερ ἔχει ὁ Γερμανικὸς λαός, καὶ ἡ ὑπερτέρα αὐτοῦ ἠθικὴ συνείδησις. Ἐν τῇ αὐτῇ ψυχικῇ διαθέσει, ἐκπορευθείσῃ τότε ἀπὸ τῆς Πρωσσίας, εἶχεν εὑρεῖ ἡμᾶς (τοὺς Γερμανοὺς) τὸ ἔτος 1813. Νῦν αὕτη ἐξεπορεύθη ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς πρῴην Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, ἵνα παράσχῃ τὴν ὡραίαν ἀπόδειξιν πόσον ὀλίγον ἐπλανήθη ἐνταῦθα ὁ φυσικὸς νοῦς τοῦ ἔθνους παρὰ πᾶσαν τὴν ἐπήρειαν ξένης σχολῆς καὶ ξένης τέχνης, παράσχῃ δ' ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐγγύησιν, ὅτι τοσοῦτον ἰσχυρὸν συναίσθημα οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδεμιᾷ μοίρᾳ τοῦ ἔθνους δύναται νὰ ἐκλίπῃ, ἀλλ' ὅτι πάντοτε πρέπει καὶ μέλλει νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἡ παραμυθία αὕτη μένει πάντοτε, καίπερ ψευσθεισῶν τῶν προσδοκιῶν τοῦ 1848, ὡς καὶ τῶν τοῦ 1813. Ἂν τὸ Γερμανικὸν ἔθνος ἦτο τῷ 1848 ὀλιγώτερον μέγα, ἤθελεν ἴσως ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τῷ ἔθνει τούτῳ προσῆκε τὸ μέγιστον μόνον νὰ θέλῃ. Ὅμως δὲν αἰσχύνεται διότι ἤθελε καὶ ἐζήτει τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο, καίτοι δὲν ἐπέτυχε νὰ πραγματώσῃ τότε αὐτὸ διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ δυνάμεων. Ἡ ἑνότης τοῦ κράτους ὑπὸ ἰσχυρὸν αὐτοκράτορα ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἡ τεραστία πλειονότης τῶν Γερμανῶν, καὶ τοῦτο θὰ θέλῃ αὕτη πάντοτε, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι Γερμανοὶ ἐν τῷ κόσμῳ».

Δυστυχῶς ὅπου ἰδέαι μεγάλαι ὑπὸ πολλῶν πολλαχῶς διατυποῦνται καὶ ἑρμηνεύονται καὶ ἰδεολόγοι φιλόσοφοι καθίστανται ἑρμηνεῖς τούτων καὶ σὺν τῷ προθύμῳ πνεύματι δὲν ἐνισχύεται καὶ ἐπιρρώνυται προσηκόντως ἡ φέρουσα ἐκεῖνο σὰρξ καὶ αἱ ἀπαραίτητοι πραγματικαὶ δυνάμεις αἱ ὑλικαί· πολὺ δὲ πλέον ὅπου μετὰ τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος δὲν συνδυάζονται αἱ θετικαὶ ἠθικαὶ δυνάμεις τῆς πολιτικῆς φρονήσεως καὶ τῆς πολιτικῆς τέχνης καὶ τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης μεγαλοφυίας καὶ τόλμης καὶ τοῦ σιδηροῦ χαρακτῆρος, ἐκεῖ αἱ ἰδέαι ἐξατμίζονται ἀσκόπως καὶ ἀνωφελῶς εἰς λόγους

καὶ εἰς ῥητορείας, ὡς πολλάκις ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς βουλαῖς καὶ ἐν ταῖς λαϊκαῖς συνόδοις, καὶ αἱ κάλλισται εὐκαιρίαι ἀπόλλυνται καταλείπουσαι ὄπισθεν αὐτῶν σκιὰς μόνον καὶ κενὰς εἰκόνας ἄνευ σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ζωῆς. Τοιοῦτό τι ἔπαθε τὸ Γερμανικὸν κοινοβούλιον τοῦ 1848 ζητῆσαν, συνῳδὰ πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πρ. κοινοβουλίου, διὰ μόνον τῶν ὡραίων λόγων τῶν ῥητόρων αὐτοῦ καὶ ἄνευ συμπράξεως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πραγματικῆς δυνάμεως νὰ λύσῃ τὸ μέγα ζήτημα τῆς πολιτικῆς ἑνότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Τὸ κοινοβούλιον, ἀποφασίζον νὰ συντάξῃ, αὐτὸ καὶ μόνον, τὴν νέαν πολιτείαν τῆς Γερμανίας ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν ἡγεμόνων, οὐδὲν ἄλλο εἶχεν ὅπλον ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τούτων ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως εἰμὴ τὸν πάγκοινον ἐνθουσιασμόν, ὑφ' οὗ συνηρπάγη τότε ὁ Γερμανικὸς λαός, καὶ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον καὶ τὴν γοητείαν τοῦ «αὐτοκράτορος», ὃν ἔμελλε νὰ χειροτονήσῃ. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ τίνα ἰσχὺν θὰ ἐκέκτητο αὐτοκράτωρ Γερμανὸς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ἐκλεγόμενος καὶ διοριζόμενος ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας ἢ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ τῶν ἄλλων Γερμανῶν ἡγεμόνων πάντων ὁμοῦ ἢ καὶ ἑκάστου κατ' ἰδίαν πολεμούντων κατὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος; Ῥήτορές τινες ἐζήτησαν ἀληθῶς καὶ εὗρον καὶ ἄλλους συμμάχους. Ὁ προμνημονευθεὶς Ῥαβὼ προέτεινεν ἵνα συγχρόνως τῷ κοινοβουλίῳ συνέλθωσιν εἰς σύνοδον πᾶσαι αἱ δίηται ἤτοι τὰ ἰδιαίτερα κοινοβούλια τῶν ἰδιαιτέρων Γερμανικῶν κρατῶν, ἵνα διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν συζητήσεων αὐτῶν διατηρῶσι τὸν ἐνθουσιασμὸν ἀκμαῖον καὶ γίνωνται ἀρωγοὶ τῷ ἔργῳ τοῦ μεγάλου κοινοβουλίου. Ἄλλοι τῶν ἀντιπροσώπων, ὡς ὁ περίφημος Αὐστριακὸς Βλούμ, ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ διεῖδον κινδύνους, φοβούμενοι μὴ τὰ ἰδιαίτερα ταῦτα κοινοβούλια ἐκ πνεύματος ἀντιζηλίας καὶ ὑπὸ τὸ κράτος ἰδιαιτέρων τοπικῶν ἐπηρειῶν ἀντὶ συμμάχων καταστῶσιν ἀντίπαλοι καὶ ἐπιφέρωσι δυσκολίας εἰς τὸ ἔργον τῆς Φραγφούρτης. Τὸ κοινοβούλιον ἐδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ Ῥαβώ. Τὰ γεγονότα δ' ἀπέδειξαν ὅτι οὐδετέρα τῶν γνωμῶν εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς ὠφελείας ἢ τῆς βλάβης τῶν νέων τούτων συμμάχων ἢ ἀντιπάλων καὶ ἀνεξαρτήτως ἔτι τῆς συμπράξεως ἢ τῆς ἀντιπράξεως τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς πολιτειακῆς συντάξεως τῆς Γερμανίας, οὗ ἐπελήφθη τὸ κοινοβούλιον, ἡ σύστασις δηλονότι ἑνιαίου Γερμανικοῦ κράτους ὁμοσπον-

διακοῦ ὑπὸ ἰσχυρὰν αὐτοκρατορικὴν μοναρχίαν, ἦτο δυσχερέστατον. Διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῶν μικρῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ θέσιν ἀνεξάρτητον ἀπέναντι τῶν μεγάλων κρατῶν, λαμβανόμενος δὲ ἐκ τοῦ ἑτέρου τῶν δύο μεγάλων Γερμανικῶν κρατῶν ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ἐχθρικὰ τὰ κράτη ταῦτα πρὸς ἄλληλα. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ὡς ἀπόγονος καὶ διάδοχος τῶν αὐτοκρατόρων «τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους» εἶχε βεβαίως νομιμωτέρας ἀξιώσεις ἐπὶ τὴν ὑπερτάτην ἡγεμονικὴν ἀρχὴν τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἡ Πρωσσία ἦτο ἰσχυρότατον καὶ ἀκραιφνῶς Γερμανικὸν κράτος, οὗτινος ἀκριβῶς ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖον ἦτο ἐν μέρει αἰτία, ἐν μέρει δὲ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξασθενήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου ἐν Γερμανίᾳ. Ἐξ ἄλλου ἡ Αὐστρία ὑπὸ ἐθνικὴν τε καὶ ὑπὸ φυλετικὴν μὲν ἔποψιν δὲν ἦτο κράτος ἀκραιφνῶς Γερμανικόν, ὑπὸ πολιτικὴν δὲ πολλαὶ καὶ σπουδαιόταται χῶραι τοῦ κράτους τούτου δὲν ὑπήγοντο εἰς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν. Εἶχε μὲν καὶ ἡ Πρωσσία ἐπαρχίας τινὰς μὴ Γερμανικὰς (Πολωνικάς), αἵτινες καὶ πολιτικῶς ἦσαν ἀποκεκλεισμέναι τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας· ἀλλ' αἱ μὲν Πολωνικαὶ χῶραι τῆς Πρωσσίας ἦσαν μικραὶ καὶ ἀσήμαντοι ἀπέναντι τοῦ μεγίστου Γερμανικοῦ μετὰ Γερμανικῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ μετὰ Γερμανικοῦ πολιτισμοῦ πεπροικισμένου ἀκραιφνῶς Γερμανικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ κράτους τούτου. Τοὐναντίον δὲ Αὐστριακαί τινες χῶραι (ὡς ἡ Βοημία καὶ ἡ Μοραυία, ἡ Στειρία καὶ ἡ Καρνιόλη καὶ ἡ Καρινθία καὶ ἡ Ἰστρία) καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Γερμανικῇ ὁμοσπονδίᾳ περιλαμβανομένων εἶχον πλειονότητα πληθυσμοῦ μὴ Γερμανικήν. Καὶ ἀνεγνώρισε μὲν τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης δι' ἀποφάσεως αὐτοῦ (ἀπὸ 19/31 Μαΐου) καὶ ἐκήρυξε σεβαστὰ τὰ ἐθνικὰ δικαιώματα τῶν ἐν τῇ Γερμανικῇ ὁμοσπονδίᾳ μὴ Γερμανικῶν ἐθνοτήτων, δὲν ἀπέλυσεν ὅμως ταύτας τῶν πρὸς τὴν Ὁμοσπονδίαν συνδεόντων αὐτὰς πολιτικῶν δεσμῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ Αὐστρία μετὰ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ὁμοσπονδίας μὴ Γερμανικῶν ἐθνοτήτων αὐτῆς τῶν ἀποτελουσῶν ὑπὲρ τὰ $^{2}/_{3}$ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους ἦτο ἥκιστα κατάλληλος ἵνα ἀποτελέσῃ πυρῆνα καὶ κέντρον Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας συνεχούσης καὶ συγκρατούσης περὶ ἑαυτὴν τοσαῦτα μεγάλα καὶ μικρὰ ἀκραιφνῶς Γερμανικὰ κράτη καὶ τὴν μεγάλην Πρωσσίαν. Τὸ τοιοῦτον ἐνῷ ὑπὸ ἔποψιν Γερμανικήν, καὶ δυνατὸν ἔτι ἂν

ὑπετίθετο, ἦτο ἐπιβλαβέστατον διὰ τὴν Γερμανίαν, ἐξ ἄλλου ἦτο ὀλεθριώτατον διὰ τὰ μὴ Γερμανικὰ ἔθνη τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας, ὧν ἡ ἐθνικὴ ὕπαρξις αὐτὴ ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον ἐν κράτει ἔχοντι ἐπὶ πληθυσμοῦ 70 ἑκατομμυρίων ὑπὲρ τὰ 50 ἑκατομμύρια Γερμανῶν, οἵτινες καὶ πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς ὑπερεῖχον τῶν πολυφύλων καὶ πολυωνύμων μὴ Γερμανικῶν ἐθνῶν τῆς μειονότητος. Ἄλλως τε ἡ φιλελευθέρα πλειονότης τοῦ κοινοβουλίου ἡ ἀναγνωρίσασα τὰ ἐθνικὰ δικαιώματα τῶν μὴ Γερμανικῶν λαῶν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας οὐδαμῶς διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι Γερμανικῷ κράτει περιλήψεως τῶν ἀπὸ τῆς Ὁμοσπονδίας ἀποκλειομένων μὴ Γερμανικῶν λαῶν τῆς Αὐστρίας. Ἡ ἐπανάστασις μάλιστα τῆς Οὐγγαρίας καὶ ὁ χωρισμὸς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἄλλου Ἀψβουργικοῦ κράτους (ἴδε κατωτέρω) εὐφροσύνως ἐχαιρετίσθη ἐν Φραγκφούρτῃ, καὶ οἱ Οὔγγροι ἀπεσταλμένοι (Παζμάνδυ καὶ Σκάλεϋ) οἱ ἀποσταλέντες εἰς Φραγκφούρτην ἐν ὀνόματι τοῦ νέου ἀνεξαρτήτου Οὐγγρικοῦ κράτους μετ' ἀνευφημιῶν ἠκούσθησαν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπὸ Γερμανικὴν ἔποψιν ὁ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας χωρισμὸς τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῶν ἄλλων μὴ Γερμανικῶν ἐθνοτήτων τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡπλοποίει τὸ ζήτημα τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἡ λύσις τοῦ ζητήματος καθίστατο ἔτι δυσχερεστέρα, διότι Αὐστριακὸν κράτος Γερμανικὸν Καθολικόν, ἐκ μόνων τῶν Αὐστριακῶν ἐπαρχιῶν συγκείμενον, αὐτὸ μὲν δὲν ἠδύνατο ἀπέναντι τῆς πολλῷ κραταιοτέρας Προτεσταντικῆς Πρωσσίας ν' ἀποτελέσῃ κέντρον νέου κράτους, ἠδύνατο δὲ ἐξ ἄλλου νὰ παρεμβάλῃ δυσχερείας μεγάλας εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ἕνωσιν τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλης ἀπόψεως ἡ ἕνωσις τῆς Γερμανίας συνδυαζομένη μετὰ τῆς διαλύσεως τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους ἦτό τι ἀδύνατον· διότι οὕτω τὸ Γερμανικὸν ζήτημα ἔμελλε νὰ καταστῇ Εὐρωπαϊκὸν καὶ νὰ ἐπενέγκῃ μεγάλας περιπλοκάς. Ἄλλως τε τὸ κράτος τὸ Αὐστριακὸν ὡς κράτος Ἀψβουργικόν, ὡς κράτος δηλονότι δυναστικόν, ἦτο ἀδύνατον τὴν ἰδιότητα ταύτην νὰ θυσιάσῃ εἰς Γερμανικὸν κράτος. Ἦτο ἀδύνατον ὁ οἶκος ὁ Ἀψβουργικὸς νὰ θυσιάσῃ τὸ μέγιστον μέρος τῶν δυναστικῶν αὐτοῦ κτήσεων χάριν τοῦ μικροτέρου ἤτοι χάριν τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν. Ἦτο πολὺ αἱρετώτερον καὶ λογικώτερον διὰ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον νὰ καταλίπῃ ἐν ἀνάγκῃ τὰς Γερμανικὰς αὐτοῦ χώρας καὶ νὰ ἄρχῃ κράτους Αὐ-

στριακοῦ Οὐγγροσλαυικοῦ. Ἐκ τούτων πάντων καθίστατο ἀδύνατος ἡ δημιουργία Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ αὐτοκράτορα Αὐστριακὸν ἢ Ἀψβοῦργον. Πᾶσαι αἱ δυσχέρειαι αἱ παρεμβαλλόμεναι πρὸς τοῦτο τῷ 1815 καὶ περὶ ὧν μακρὸν ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου ἐποιησάμεθα λόγον (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 164 κέξ.), ὑφίσταντο τῷ 1848 καταντῶσαι ἔτι μείζονες καὶ μᾶλλον ἀνυπέρβλητοι.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ἕνωσις τῆς Γερμανίας εἰς ἑνιαῖον ὁμόσπονδον κράτος προσέκρουεν ἐπίσης εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, ἐνόσῳ ἡ Αὐστρία ἀπετέλει μέλος τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς *ἑνώσεως* ἢ ὁμοσπονδίας. Καὶ περὶ τῶν δυσχερειῶν δὲ τούτων ἐπίσης ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ μνημονευθέντι τοῦ βιβλίου τούτου μέρει. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Πρωσσία τοῦ 1848 ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μείζονας ἀξιώσεις ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γερμανίας ἢ ἡ Πρωσσία τοῦ 1815, καὶ ἡ πλειονοψηφία τῶν *Συνταγματικῶν* ἐν τῷ Γερμανικῷ κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης, καὶ μάλιστα οἱ περὶ τὸν πρόεδρον Γάγερν, ἔκλινον πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ἀλλ' ὅρος ἀπαραίτητος τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν ἑνώσεως τῆς Γερμανίας ἦτο ἡ ἔξωσις τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Τοῦτο δὲ ἐννοοῦντες κατὰ βάθος οἱ πρακτικώτερον σκεπτόμενοι ἐπενόησαν νέον σχέδιον Γερμανικῆς ἑνώσεως ἧττον δυσχερὲς καὶ μᾶλλον εὐκατόρθωτον, ἐκπληροῦν *κατ' οὐσίαν* τὸν σκοπὸν τῆς ἑνώσεως. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἡ Αὐστρία ἔδει νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἰδιαιτέρας Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, ἥτις ἔμελλεν οὕτω νὰ ἑνωθῇ εἰς ἓν ὁμόσπονδον κράτος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας, τὸ νέον δὲ τοῦτο Γερμανικὸν κράτος ἔπρεπε νὰ συνδεθῇ διὰ συμμαχικῶν καὶ δι' ἄλλων πολιτικῶν δεσμῶν πρὸς τὸ ἀνεξάρτητον Αὐστριακὸν κράτος, οὕτω δὲ τὰ δύο κράτη, ἡ ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν ἡνωμένη Γερμανία καὶ ἡ δι' ἀρρήκτων συμμαχικῶν δεσμῶν πρὸς αὐτὴν συνδεομένη Αὐστρία, ἔδει ν' ἀποτελῶσιν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης πολιτικῶς ἡνωμένην Γερμανίαν 70 ἑκατομμυρίων. Οἱ τῆς τοιαύτης Γερμανικῆς ἑνώσεως θιασῶται ἀπετέλεσαν κατὰ μικρὸν ἐν Φραγκφούρτῃ ὡρισμένην πολιτικὴν μερίδα κληθεῖσαν Μικρὰν Γερμανικὴν μερίδα ἤτοι μερίδα τῆς Μικρᾶς Γερμανίας (Kleindeutche Partei), ἀπέναντι δὲ ταύτης οἱ ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἰδέαν καὶ εἰς τὸ σχέδιον τῆς εἰς ἓν ὁμόσπονδον κράτος καὶ ὑπὸ μίαν ὑπερτάτην τοῦ κράτους ἀρχὴν ἑνώσεως πασῶν τῶν Γερμανικῶν χωρῶν καὶ τῆς Αὐστρίας συμπεριλαμβανομένης, ὠνομάσθησαν μερὶς ἢ κόμμα τῆς Μεγάλης

Γερμανίας (Grossdeutche Partei). Θιασῶται τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν ἡγεμονίας τῆς Γερμανίας ἦσαν οἱ περὶ τὸν Γάγερν ἰδίως συνταγματικοὶ φιλελεύθεροι. Οὗτοι δ' ἤθελον πρὸς τῇ κληρονομικῇ αὐτοκρατορικῇ ἀρχῇ καὶ ἐθνικὴν *Γερμανικὴν ἀντιπροσωπείαν* νομοθετικὴν συγκειμένην ἐκ δύο βουλῶν, τὴν μὲν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν ὡς εἶδος ἄνω βουλῆς, τὴν δὲ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ ἐκλεγομένην. 'Αλλ' ἡ μερὶς αὕτη δὲν ἠδυνήθη νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν σχεδίων αὐτῆς, οὐ μόνον διότι πολλοὶ ἦσαν ἔτι ἐν τῷ κοινοβουλίῳ οἱ ὀπαδοὶ τῆς παγγερμανικῆς ἑνώσεως ἤτοι τῆς Μεγάλης Γερμανίας, ἀνήκοντες καὶ οὗτοι εἰς τὴν συνταγματικὴν μερίδα, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ συμπάθειαι πρὸς τὴν Πρωσσίαν οὔτε ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, οὔτε ἐν τῇ ἄλλῃ Γερμανίᾳ, καὶ ἰδίᾳ παρὰ ταῖς κυβερνήσεσιν, ἦσαν τότε μεγάλαι. Οὐ μικρὰ δὲ ὑπῆρχε δυσαρέσκεια. καθὰ εἴπομεν, παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ παρὰ ταῖς κυβερνήσεσι τῆς 'Ομοσπονδίας διὰ τὰ ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῇ 6/18 Μαρτίου πραχθέντα. Διὰ ταῦτα ἀπῃτεῖτο χρόνος τις ἵνα ὡριμάσῃ τὸ σχέδιον καὶ ἐπιχειρηθῇ ἡ πραγμάτωσις αὐτοῦ μετ' ἐλπίδος ἐπιτυχίας. Διὸ καὶ πολλαὶ ἡμέραι τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης παρῆλθον ἐν μέσῳ ἀβεβαιοτήτων καὶ δισταγμῶν καὶ ἐλλείψεως τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος.

'Αλλὰ ἡ τοιαύτη ἀπραξία τοῦ κοινοβουλίου τὸ ῥεῦμα τῆς ἐθνικῆς ὁρμῆς ἀπὸ τῆς φυσικῆς καὶ κανονικῆς αὐτοῦ κοίτης, ἥτις ἦτο ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης, μετέτρεψεν εἰς ἄλλους χώρους ἐνεργείας ἐπαναστατικῆς ἀτάκτου. Δημοκρατικὰ κινήματα σποράδην ἤρξαντο πάλιν νὰ ταράττωσι τὰς διαφόρους Γερμανικὰς χώρας, ἰδίως τὰ μικρότερα Γερμανικὰ κράτη· τὰ κινήματα δὲ ταῦτα τοσούτῳ μᾶλλον ἦσαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν καθεστηκυῖαν πολιτικὴν τάξιν, ὅσον οἱ δημοκρατικοὶ ἐποφθαλμίων πρὸ πάντων ἐπὶ τὸν στρατὸν καὶ ἐν ταῖς τάξεσι τούτου ἐνήργουν προσηλυτισμόν, κατώρθωσαν δὲ ἐνιαχοῦ ὁλόκληρα τάγματα στρατοῦ νὰ ἑλκύσωσι πρὸς τὸ μέρος αὐτῶν. 'Η κατάστασις τῆς Γερμανίας ἦτο κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐκ τῶν παραδοξοτάτων. 'Υπὸ τὸ κράτος ἀκριβῶς τῶν ὑψίστων ἰδεῶν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἑνότητος καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἐμπνεομένων εὐγενεστάτων αἰσθημάτων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος, ἐν τῷ πολιτικῷ ὀργανισμῷ τῆς Γερμανίας, κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ, ἐπεκράτει ἡ μεγίστη ἀκαταστασία ἢ μᾶλλον κατάστασίς τις πολιτικὴ

σύμμικτος ἀπὸ πολυαρχίας καὶ ἀναρχίας. Ἐν Φραγκφούρτῃ ἥδρευε συντακτικὴ σύνοδος παγγερμανικὴ κειμένη θεωρητικῶς ὑπεράνω τῶν ἰδιαιτέρων Γερμανικῶν κρατῶν καὶ κυβερνήσεων καὶ διητῶν, ἀλλ' οὖσα ἄνευ πραγματικῆς δυνάμεως ἐκτελεστικῆς, περιοριζομένη εἰς ἐπινόησιν ὡραίων σχεδίων πολιτικῆς ἑνώσεως καὶ δημιουργίας κληρονομικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας παγγερμανικῆς. Καὶ εἵλκυε μὲν αὕτη πρὸς ἑαυτὴν τὰ βλέμματα καὶ τὰς προσδοκίας καὶ τοὺς πόθους τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ καὶ τῆς φιλελευθέρας Εὐρώπης, ἀλλ' ἐνέπνεε καὶ φόβον εἰς πολλοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας καὶ εἴς τινας κυβερνήσεις Γερμανικάς τε καὶ Εὐρωπαϊκάς. Ἐκτὸς δὲ τῆς συνελεύσεως ταύτης ἐκυβέρνων ἐν τοῖς κράτεσιν ἡγεμόνες ἀποκλειόμενοι μὲν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης πάσης συμπράξεως εἰς τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν σύνταξιν τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ μὴ τολμῶντες νὰ πράξωσί τι κατὰ τοῦ κοινοβουλίου, μηδὲ νὰ διαμαρτυρηθῶσι κἂν κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ. Τὸ μέγα Αὐστριακὸν κράτος παρίστα εἰκόνα τελείας σχεδὸν διαλύσεως. Ἡ Οὐγγαρία εἶχε κηρύξει τὴν πλήρη αὐτῆς πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν· ἡ Βιέννη εἶχεν ἀναγκάσει τὸν αὐτοκράτορα νὰ καταλίπῃ τὴν πρωτεύουσαν παραδιδομένην εἰς τὸ κράτος δημαγῶν, πολιτοφυλάκων καὶ φοιτητῶν· συντακτικὴ δὲ σύνοδος συνήρχετο ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν τούτων, ἵνα θεσπίσῃ τὸ μέλλον σύνταγμα τοῦ κράτους. Ἐν Πρωσσίᾳ δὲν ἐγίνοντο μὲν ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ τέως ἀσάλευτος μοναρχικὴ ἐξουσία εἶχεν ὑποχωρήσει πρὸ τοῦ κύρους συντακτικῆς συνελεύσεως ἐθνικῆς ἐπιβληθείσης ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν ὁμοίᾳ καταστάσει διετέλουν καὶ τὰ λοιπὰ Γερμανικὰ κράτη. Πανταχοῦ δὲ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα τῆς ἐλευθερίας ἀνεμίγνυντο μετὰ ἐξάψεως καὶ ὑπερβολῆς τινος ἐνθουσιασμοῦ ἐπαναστατικοῦ ὑπερβαίνοντος τὰ ὅρια οὐ μόνον τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς κοσμιότητος καὶ ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Οἱ δημοκρατικοὶ ἐζήτουν πανταχοῦ τῆς Γερμανίας νὰ προσηλυτίσωσι τὸν στρατὸν εἰς τὰ πολιτικὰ φρονήματα αὐτῶν, ἐνιαχοῦ δέ, ὡς ἐν Μογουντίᾳ, ἐζήτουν νὰ ἐξεγείρωσι τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ στρατοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου μεταβάλλοντες εἰς ἀκολασίαν δημοσιογραφικήν, καὶ ἠγωνίζοντο ἐν Φραγκφούρτῃ διὰ βοῆς καὶ θορύβου νὰ ἄρξωσιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κοινοβουλίου. Οἱ ἄγαν φιλελεύθεροι ῥήτορες τοῦ κοινοβουλίου ἐξέφραζον τὰς συμπαθείας αὐτῶν ὑπὲρ τῶν κατὰ τῆς Γερμανικῆς Αὐστρίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν πολεμούντων Οὔγγρων, Τσέχων

καὶ Ἰταλῶν, καὶ ὁ Κοσσοὺθ καὶ ὁ Ματζίνης καὶ ἡ ἐν Πράγᾳ σύνοδος τῶν Τσέχων ἦσαν ἀντικείμενα θαυμασμοῦ καὶ συμπαθειῶν ἐν αὐτῷ τῷ Γερμανικῷ κοινοβουλίῳ. Ὀλίγον πρότερον τούτων, μετὰ τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 6/18 Μαρτίου, ὁ Πολωνὸς Μιεροσλαύσκις εἰσήλαυνεν εἰς Βερολῖνον ὡς θριαμβευτὴς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Πρωσσικῆς πρωτευούσης ἐτοιχοκολλοῦντο ἐπισήμως τὰ κηρύγματα τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Πολωνίας. Τοσοῦτον διεθνῆ καὶ φιλάνθρωπον χαρακτῆρα εἶχον λάβει αἱ περὶ ἐλευθερίας ἰδέαι καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν φιλοσόφων καὶ φιλοσοφικῶν θεωριῶν ἐπαναστάντος Γερμανικοῦ ἔθνους! Καὶ ἐνῷ οἱ ἐν Βιέννῃ φοιτηταὶ ἵδρυον κυβέρνησιν προσωρινὴν καὶ τὴν μεγάλην αἴθουσαν (Aula) τοῦ Πανεπιστημίου μετέβαλλον εἰς στρατηγεῖα, ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ ἡ Ἀκαδημαϊκὴ νεότης ἐν τῷ ἱστορικῷ διὰ τοὺς Γερμανοὺς φοιτητὰς Βαρτβούργῳ (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 318) συνερχομένη ἐξέδιδε ψηφίσματα (31/12 Ἰουνίου) ἵνα τοῦ λοιποῦ τὰ Γερμανικὰ Πανεπιστήμια πάντα ἐξαρτῶνται μόνον ἀπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως τῆς δημιουργηθησομένης ὑπὸ τοῦ ἐν Φραγκφούρτῃ κοινοβουλίου αὐτοκρατορίας καὶ ἐν τοῖς οὕτω αὐτονόμοις καθισταμένοις Πανεπιστημίοις οἱ καθηγηταὶ νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τῶν φοιτητῶν! Ὁμοία σύνοδος τῶν καθηγητῶν πάντων τῶν Γερμανικῶν κρατῶν συνελθοῦσα ἐν Ἰένῃ ἐξέδιδε ψήφισμα περὶ ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις.

Ἡ ἐν μέσῳ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων περιστάσεων ἐργαζομένη ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης ἐνόησεν ὅτι πολιτικὴ ἀναδημιούργησις τῆς Γερμανίας καὶ μάλιστα ἡ ἵδρυσις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτοκράτορος ἄνευ συμπράξεως τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων δὲν ἦτο τοσοῦτον εὔκολον, ὅσον ἐφαίνετο ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Διὰ τοῦτο κατὰ πρότασιν αὐτοῦ τοῦ Γάγερν καὶ μετὰ συνεννόησιν ἀνεπίσημον πρὸς τὰς μεγάλας Γερμανικὰς κυβερνήσεις καὶ πρὸς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης προέβη ἡ Συνέλευσις εἰς ἐκλογὴν *προσωρινοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους* (Reichsverweser) *τοποτηρητοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς*, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἦναι τρόπον τινὰ πρόδρομος τοῦ αὐτοκράτορος ἢ προαυτοκράτωρ (Vorkeiser) ὅπως τὸ Πρ. κοινοβούλιον ἦτο πρόδρομον τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ κοινοβουλίου. Τοιοῦτος δὲ ἐξελέγη (17/29 Ἰουνίου 1848) κατὰ πρότασιν τοῦ Γάγερν ὁ ἔκ τινος

ἐν Κολωνίᾳ προπόσεως λίαν δημοτικὸς παρὰ τοῖς φιλελευθέροις καταστὰς Αὐστριακὸς ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης (1).

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου. — Ἡ ἀσθένεια τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἐν τῇ συστάσει τοῦ νέου Γερμανικοῦ κράτους ἐξεδηλώθη ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους καὶ ἐν τῇ τούτου κυβερνήσει. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου ὡς ἐπιτρόπου ἐγένετο, ὡς εἴπομεν, ἐν γνώσει καὶ ἐν συναινέσει τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου. Πρῶσσοι δὲ ἀντιπρόσωποι εἰς ἐμπιστευτικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Πρωσσικὴν κυβέρνησιν διατελοῦντες ἦσαν οἱ θερμῶς συνηγορήσαντες ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς καὶ ἡ μεγάλη πλειονοψηφία ἡ ἐκλέξασα τὸν ἀρχιδοῦκα συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς μερίδος (τῆς τοῦ Γάγερν) τῆς ζητούσης αὐτοκρατορίαν Πρωσσικήν. Οὕτω δὲ ὡς διὰ συμφωνίας σιωπηλῆς ἥ τε Πρωσσικὴ κυβέρνησις καὶ ἡ πρωσσίζουσα πλειονοψηφία τοῦ κοινοβουλίου ὑπεστήριξαν τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Αὐστριακοῦ ἐπιτρόπου, ἐνῷ ἡ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου Βράουν Κῖσλεν γενομένη τότε πρότασις περὶ ἀνακηρύξεως τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ὡς αὐτοκράτορος ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς πρωσσιζούσης πλειονοψηφίας ἐν μέσῳ τῶν σκωπτικῶν γελώτων τῶν δυσμενεστάτων πρὸς τὴν Πρωσσίαν διακειμένων δημοκρατικῶν. Ῥητὴ ἢ σιωπηλὴ συμφωνία ἐφαίνετο ὑφισταμένη μεταξὺ τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς πλειονοψηφίας τῆς συνταγματικῆς τοῦ κοινοβουλίου σκοποῦσα τὴν δι' ἐφημέρου ἀρχῆς τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου ἱκανοποίησιν τῆς Αὐστρίας, τὸν κατευνασμὸν τῶν παρά τισι κυβερνήσεσι καὶ ἔν τινι μερίδι τοῦ κοινοβουλίου, καὶ ἰδίως ἐν τῇ δημοκρατικῇ, ἐπικρατουσῶν ἀντιπρωσσικῶν διαθέσεων καὶ τὴν παρασκευὴν τῶν πραγμάτων ὑπὲρ τῆς Πρωσσικῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἀρχιδουκὸς ἐπέτυχε μὲν ἐν τῷ κοι-

(1) Καθὰ ἐν σελίδι 140 εἴδομεν, κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐν Κολωνίᾳ περιφήμου ναοῦ (Dom) τῶν Καθολικῶν ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' εἶχε ποιήσει πρόποσιν ἐνθουσιώδη ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Εἰς τὴν πρόποσιν ἐκείνην ἀπαντῶν ὁ τῶν ἑορτῶν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας μετέχων ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης εἶπεν ἐν τῇ προπόσει αὐτοῦ: «Ἐφ' ὅσον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ὁμονοοῦσιν, οὐδεὶς ὑπάρξει κίνδυνος διὰ τὴν Γερμανίαν, ἥτις θὰ μένῃ στερεὰ ὡς ὄρος». Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ ἀρχιδουκὸς μετεποιήθη ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, ἐγράφη δὲ ὅτι εἶπε: «Οὐδεμία πλέον Αὐστρία, οὐδεμία Πρωσσία, μόνον μία μεγάλη Γερμανία!». Καὶ ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ ἡ μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς δημοτικότης.

νοβουλίῳ διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας, ἐπεδοκιμάσθη δὲ καὶ ἐκτὸς τοῦ κοινοβουλίου ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Οὐδεμία Γερμανικὴ κυβέρνησις, οὐδεὶς Γερμανὸς ἡγεμὼν (1) διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκλογῆς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον διετέλει εἰς κανονικὰς σχέσεις πρὸς τὸ κοινοβούλιον, ἔπεμψε συγχαρητήρια τῷ ἀρχιδουκὶ ἀγγέλλον αὐτῷ συγχρόνως ὅτι αἱ κυβερνήσεις πρὸ τῆς ἐκλογῆς ἔτι εἶχον ἐπιδοκιμάσει τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ πρότασιν. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος, ὅστις πρὸ ἡμερῶν ἤδη εἶχε διορίσει τὸν ἀρχιδοῦκα ὡς τοποτηρητὴν αὐτοῦ ἐν Βιέννῃ, ἔδωκε τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιδουκὸς ἀποδοχὴν τοῦ νέου ἀξιώματος. ἀφοῦ τριμελὴς ἐπιτροπεία τῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου ἐπέμφθη εἰς Βιέννην, ἵνα προσφέρῃ αὐτῷ τὸ ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ψηφισθὲν νέον ἀξίωμα. Οὕτω δὲ ὁ *Ἐπίτροπος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους*, (ὅστις ἦτο συγχρόνως καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Αὐστριακὸς ἐν τῷ ἡμίσει τμήματι τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας) εἰσήλασεν ἐν θριάμβῳ τῇ 29/11 Ἰουλίου εἰς Φραγκφούρτην· καὶ τῇ ἐπαύριον μεταβὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παύλου ἀνέλαβεν ἐπισήμως τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, ἀφοῦ ἐδήλωσε τῷ κοινοβουλίῳ ὅτι παρεκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἵνα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Αὐστριακῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τοῦ καθήκοντος τοῦ Αὐστριακοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου, ἵνα οὕτω περιορισθῇ μόνον εἰς τὰ νέα αὐτοῦ καθήκοντα τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. Ἡ εἴσοδος τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου εἰς Φραγκφούρτην καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις αὐτοῦ ἐν τῷ νέῳ ἀξιώματι ὡς ὑπερτάτου ἀρχηγοῦ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας πρῶτον ἀποτέλεσμα εἶχε τὴν διάλυσιν τοῦ ἀπὸ τοῦ 1815 ἐν Φρανκφούρτῃ ὡς ὑπερτάτης ὁμοσπονδιακῆς ἀρχῆς λειτουργοῦντος Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου. Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ κράτους, ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν (29/11 Ἰουλίου) ἀπὸ τοῦ κοινοβουλίου μετέβη εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον, ἵνα διαλύσῃ αὐτό. Τὸ συμβούλιον τοῦτο διελύθη ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἕνεκα τῶν ἱστορη-

(1) Μόνος ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀννοβέρου ἔδειξε δισταγμούς τινας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ βασιλέως τούτου τοσαύτη ἠγέρθη κατακραυγὴ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, ὥστε καὶ πρότασις ἐγένετο ἵνα ψηφισθῇ ἡ καθαίρεσις αὐτοῦ καὶ ἡ ὑπαγωγὴ τοῦ Ἀννοβέρου ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ νέου Γερμανικοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν ἐγένετο ἐνεργείᾳ αὐτοῦ τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου.

θέντων γεγονότων εἶχε λάβει μείζονα σπουδαιότητα ὡς ἐκ τῶν συγκροτούντων αὐτὸ προσώπων, διότι ὡς εἴδομεν, αἱ κυβερνήσεις ἅμα τῇ πρώτῃ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον φιλοτιμηθῆ νὰ πέμψωσιν ὡς προσθέτους ἀντιπροσώπους ἄνδρας ἐπιφανεῖς διακρινομένους ἐπὶ τοῖς φιλελευθέροις αὐτῶν φρονήμασιν, (οἷοι ἦσαν ὁ Βέλκερ, Οὔσεδομ, Ἰόρδαν). Ἐντεῦθεν δὲ τὸ Συμβούλιον τοῦτο κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸ Πρ. κοινοβούλιον καὶ προέτρεχε μάλιστα αὐτοῦ ἐν ταῖς περὶ συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀποφάσεσι καὶ ἐν ταῖς περὶ ἑνώσεως τῆς Γερμανίας ἐνεργείαις, διετήρησε δὲ μέχρι τῆς διαλύσεως ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης. Ἀλλ' ἡ ἵδρυσις νέας ὑπερτάτης ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς ἐν τῇ Ὁμοσπονδίᾳ συνεπήγετο οἴκοθεν τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου.

Ἀλλ' ἡ νέα ὑπερτάτη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας δὲν ἦτο ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτῆς ἰσχυροτέρα τοῦ διαλυθέντος Ὁμ. συμβουλίου. Ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος, κατὰ τὰ περὶ τούτου ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τεθεσπισμένα ἦτο ἀνεύθυνος, ἀλλ' ἔδει νὰ ἔχῃ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους (Reichsministerium) ὑπεύθυνον ἀπέναντι τοῦ κοινοβουλίου. Μάτην ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις συνεβούλευσεν ἵνα παρὰ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους ὑπάρχῃ καί τι ἰδιαίτερον συμβούλιον ἑνδεκαμελὲς (τοῦ ὁποίου τὰ ἓξ μέλη, ἀνὰ τρία, νὰ ἦναι Αὐστριακοὶ καὶ Πρῶσσοι, τὰ δὲ πέντε ἐκ τῶν ἄλλων Γερμανικῶν κρατῶν) ἵνα μεσάζῃ μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους καὶ τῶν λοιπῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους ἐσχημάτισεν ὁ Ἐπίτροπος κατ' ἀρχὰς ἐκ τριῶν μόνον ἀνδρῶν παραλαβὼν ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν τὸν Αὐστριακὸν Σμέρλιγκ (Schmerling), ὡς ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν Πρῶσσον στρατηγὸν Πεῦκερ (von Peuker) καὶ ὡς ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης τὸν Ἀμβούργιον Ἰουδαῖον Ἕξερ (Heckscher), εἶτα δὲ συνεπλήρωσε τὸ ὑπουργεῖον παραλαβὼν ὑπουργοὺς καὶ ἐξ ἄλλων Γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἐλευθέρων πόλεων. Ἀλλ' ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ κράτους εὑρέθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν ἀνωμάλῳ καὶ ἀκανονίστῳ ἀπέναντι τῶν κυβερνήσεων τῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν θέσει. Ὁπότε ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργὸς τοῦ κράτους ἐξέδωκε διαταγήν, καθ' ἣν τῇ 25/6 Αὐγούστου διετάσσοντο πάντες οἱ στρατοὶ τῆς πρῴην Ὁμοσπονδίας νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν εἰς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ κράτους, ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελέ-

σθη μόνον ἐν τρισὶ μικροῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν· ἐν Αὐστρίᾳ οὐδὲ κἂν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν, ἐν Πρωσσίᾳ δὲ ἐξετελέσθη ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Ὁμοσπονδίας τοῖς κατεχομένοις ὑπὸ Πρωσσικῶν στρατευμάτων. Λίαν χαρακτηριστικὸν τῆς θέσεως τῆς Πρωσσίας ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀρχιδουκὸς καὶ τῆς καθόλου ἀνωμάλου θέσεως τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀπέναντι τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους ἦτο ἡ πρὸς τὸν στρατὸν διαταγὴ τῆς 17/29 Ἰουλίου, ἐν ᾗ διετάσσοντο οἱ Πρῶσσοι στρατιῶται νὰ ὑπακούωσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως («κατὰ τὸ ἐμὸν πρόσταγμα» ἐλέγετο ἐπὶ λέξει) τῇ Α. Αὐτοκρατορικῇ Ὑψηλότητι τῷ ἀρχιδουκὶ Ἐπιτρόπῳ τοῦ κράτους ἐκεῖ, ἔνθα πρόκειται νὰ ἐνεργῇ ὁ στρατὸς ὑπὲρ τῶν Γερμανικῶν συμφερόντων». Ἀξιοσημείωτοι καὶ χαρακτηριστικώτατοι ἐπίσης ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν εἶναι οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας οἱ ἀπευθυνθέντες πρὸς τὸν Γάγερν: «Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω, ἔλεγεν ὁ βασιλεύς, οἷον μέγα ἔργον εἴσθε ὑμεῖς κεκλημένοι νὰ ἱδρύσητε· ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς μηδέποτε λησμονήσητε ὅτι *ἐν Γερμανίᾳ* ὑπάρχουσιν ἡγεμόνες καὶ ὅτι ἐγὼ ἀνήκω εἰς τὴν τούτων τάξιν». Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις ἐξεδηλοῦτο ἅπασα ἡ σοβαρότης τοῦ Γερμανικοῦ ζητήματος. Ἑνότης πολιτικὴ ὑπ' ἀνώτατον ἄρχοντα συνδυαζομένη μετὰ διαιρέσεως πολιτικῆς ἰσχυροτάτων μοναρχιῶν· ἰδοὺ τὸ δύσλυτον αἴνιγμα τιθέμενον εἰς λύσιν πρὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ πρὸ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, ἡ μὴ εὑρίσκουσα σεβασμὸν μέγαν παρὰ τοῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν, ἔτι ὀλιγωτέρου ἐτύγχανε σεβασμοῦ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Γερμανίας. Πολλαὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων οὐδ' ἀνεγνώρισαν κἂν τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεπισήμως μόνον ἐδέχθη τὸν πρεσβευτὴν τοῦ *Γερμανικοῦ κράτους* (τὸν Αὐστριακὸν Ἄνδριαν). Ἐν Γαλλίᾳ ὁ τότε προϊστάμενος τῆς Δημοκρατίας Καβαινιὰκ ἐπὶ ἑβδομάδας ἀπέφυγε νὰ δεχθῇ τὸν ὡς πρεσβευτὴν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους πεμφθέντα εἰς Παρισίους Πρῶσσον ἱστοριογράφον Ῥάουμερ. Ἡ Δανία διεπραγματεύετο περὶ τοῦ Σλεσβίκου μόνον μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς Φραγκφούρτης, καίτοι τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης πολὺν ἐποιεῖτο θόρυβον διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Σλεσβίκου καὶ ἐψήφιζε τὸν καταρτισμὸν στόλου Γερμανικοῦ ἰσχυροῦ, ἵνα πολεμήσῃ τελεσφορώτερον ἡ Γερμανία κατὰ τοῦ Δανικοῦ κράτους.

Ἐνῷ δὲ οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν θέσιν τῆς κυβερνήσεως τῆς

Φραγκφούρτης ἀπέναντι τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης, τὸ κοινοβούλιον ἢ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης συνεζήτει περὶ τῶν λεγομένων θεμελιωδῶν Γερμανικῶν δικαιωμάτων (Deutche Grundrechte), εἰς ἣν συζήτησιν ἐδαπανᾶτο ἀφειδῶς ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ ῥητορικὴ καὶ διαλεκτικὴ δεινότης τῶν ῥητόρων τοῦ κοινοβουλίου· οὕτω δὲ μετὰ τρεῖς μόλις μῆνας ἐψηφίσθη τὸ νομοσχέδιον τὸ περιλαμβάνον διατάξεις περὶ κοινοῦ Γερμανικοῦ ἀστικοῦ δικαίου, περὶ ἰσότητος πάντων τῶν Γερμανῶν πρὸ τοῦ νόμου, περὶ ἐλευθερίας προσωπικῆς, περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Τύπου, τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ περὶ ἐλευθερίας τῶν δήμων (1), τέλος δὲ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ὑπάρχωσι, πλὴν τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ κοινοβουλίου, ἰδιαίτεραι ἐθνικαὶ ἀντιπροσωπεῖαι ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις κράτεσιν.

Ἡ ἀπογοήτευσις, ἣν τοιαῦται μακραὶ καὶ ἀτελεύτητοι συζητήσεις τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἡ ἀδράνεια καὶ τὸ ἥκιστα ἰσχυρὸν κῦρος τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους ἐνεποίουν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἔδιδον πάντοτε ὅπλα τοῖς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ δημοκρατικοῖς ἐναντίον τοῦ καθιερωθέντος μοναρχικοῦ καθεστῶτος. Ὑπὸ σφοδρᾶς δ' οὗτοι κατελήφθησαν ἀγανακτήσεως ὁπότε ἠκούσθη ὅτι ἡ Πρωσσία, ἡ ἐν ὀνόματι τῆς Γερμανίας πολεμοῦσα κατὰ τῆς Δανίας ὑπὲρ τοῦ Σλεσβίκου, εἶχε δεχθῆ τὴν μεσολάβησιν τῆς Σουηδίας καὶ εἶχε συνομολογήσει τῇ 14/26 Αὐγούστου τὴν περίφημον ἀνακωχὴν τῆς Μαλμόης. Ὅτε δὲ τὸ κοινοβούλιον ἐπεκύρωσε (4/16 Σεπτεμβρίου) τὴν ἐν Μαλμόῃ συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Δανίας συνθήκην, δι' ἧς τὸ Σλέσβικον ἡνοῦτο πάλιν προσωπικῶς μετὰ τῆς Δανίας, ἡ ὀργὴ καὶ ἡ μανία τῶν δημοκρατικῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐβόων οὗτοι κατὰ τῆς Πρωσσίας ὡς προδούσης, Ῥωσσικῇ δῆθεν εἰσηγήσει, τὰ συμφέροντα τῆς Γερμανίας, ἐβόων δὲ καὶ κατὰ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Συνελεύσεως ὡς ἐπικυρούσης τὸ προδοτικὸν ἔργον τῆς Πρωσσίας. Φωναὶ ἠκούοντο νῦν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἐκπεμπόμεναι ὑπὸ Πρώσσων δημο-

(1) Διὰ τοῦ νομοσχεδίου κατηργοῦντο πρὸς τούτοις τὰ προνόμια τῶν ἰδιαιτέρων κοινωνικῶν τάξεων, καθιεροῦτο δὲ ἡ γενικὴ στρατολογία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐγκαταστάσεως παντὸς Γερμανοῦ ἐν οἱᾳδήποτε χώρᾳ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, ἰσότης πασῶν τῶν θρησκειῶν, ὁ χωρισμὸς τῆς Σχολῆς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, καθιεροῦντο δὲ καὶ τὰ ὁρκωτὰ δικαστήρια, ἡ δημοσιότης τῶν δικαστηρίων· κατηργοῦντο πρὸς τούτοις οἱ ἐπιβαρύνοντες τὰς γεωργικὰς τάξεις φεουδαλικοὶ φόροι, ἔτι δὲ πάντες οἱ φεουδαλικοὶ δεσμοί, τέλος δὲ κατηργεῖτο καὶ ἡ θανατικὴ ποινή.

κρατικῶν ἀντιπροσώπων περὶ «ἀφανισμοῦ τῶν 34 Γερμανικῶν θρόνων» καὶ ἰδίως «περὶ τῆς ἐξολοθρεύσεως τῆς Πρωσσίας ὑπὸ αἱματηροὺς σπαραγμούς». Καὶ νῦν τινὲς τῶν ἐν Φραγκφούρτῃ δημοκρατικῶν ἀντιπροσώπων ἦλθον εἰς συμφωνίας πρὸς τοὺς πανταχοῦ τῆς Γερμανίας δημοκρατικοὺς συλλόγους, ἵνα πανταχοῦ δι' ἐξεγέρσεων κατακλύσωσι τὴν Γερμανίαν δι' ἰσχυροῦ ῥεύματος ἐπαναστατικοῦ. Ἐν Φραγκφούρτῃ δὲ ἀπεφασίσθη (τῇ 5/17 Σεπτεμβρίου) ἵνα εἰσορμήσωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Παύλου καὶ ἐκδιώκοντες τὴν συνταγματικὴν μερίδα ἐκ τῆς δημοκρατικῆς ἀριστερᾶς σχηματίσωσιν οὕτω εἶδός τι *Συμβατικῆς* (Convenant) Γερμανικῆς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλικῆς Συμβατικῆς τοῦ ἔτους 1793 μεταβάλλοντες τὴν Φραγκφούρτην εἰς «*Fractur*». Ἐνῷ λοιπὸν πρὸς τοῦτο παρεσκεύαζον τὸν ὄχλον καὶ ἤγειρον ὀδοφράγματα, ἐπέδωκαν ἀναφορὰν τῷ κοινοβουλίῳ ἀπαιτοῦντες τὴν ἀνάκλησιν τῆς γενομένης τῇ 4/16 Σεπτεμβρίου περὶ Σλεσβίκου ἀποφάσεως. Ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀναφορᾶς ἔμελλε νὰ ἦναι τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἐπιτρόπου μετεπέμψατο τάχιστα ἐκ Μογουντίας Αὐστριακά τινα καὶ Πρωσσικὰ τάγματα, δι' ὧν ἀπεκρούσθη μὲν ἡ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Παύλου ἔφοδος, ἐκυριεύθησαν δὲ ἄνευ πολλῆς αἱματοχυσίας τὰ ὀδοφράγματα. Οἱ δημοκρατικοὶ ἡττήθησαν ἐντελῶς, μεθ' ὃ ἡ Φραγκφούρτη ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους εἰς κατάστασιν πολιορκίας, διελύθησαν δὲ πάντες οἱ δημοκρατικοὶ σύλλογοι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως πολλὰ τῶν ἐξεχόντων δημοκρατικῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου μετέβησαν εἰς Βιέννην καὶ εἰς Βερολῖνον, ἵνα διοργανώσωσι δημοκρατικὰ κινήματα ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις· συγχρόνως δὲ ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Γερμανίας ἄλλοι δημοκρατικοὶ ἤγειραν στάσεις, πολλοὶ δὲ δημοκρατικοὶ Γερμανοὶ εὑρισκόμενοι ἐν Ἑλβετίᾳ ὥρμησαν ἐντεῦθεν μετὰ πολυαρίθμων στιφῶν. Ἔν τισι πόλεσιν, ἰδίως τῆς νοτίου Γερμανίας, ἐκηρύχθη ἡ δημοκρατία, ἐνιαχοῦ δὲ κατώρθωσαν τὰ δημοκρατικὰ στίφη νὰ ἀφοπλίσωσι τὸν στρατόν. Ἀλλὰ τὰ κινήματα ταῦτα ταχέως κατεβλήθησαν ποῦ μὲν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων, ποῦ δὲ ὑπὸ τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν φιλησύχων πολιτικῶν. Ἐν Βερολίνῳ ἤδη τῇ 18/30 Αὐγούστου οἱ δημοκρατικοὶ εἶχον συνέλθει εἰς συνέλευσιν, ἀλλ' αὕτη περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ διεσκορπίσθη. Καὶ συνέστη μὲν πάλιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ «Κεντρικὴ

ἐπιτροπεία τῆς δημοκρατικῆς Γερμανίας» καὶ ἐξέδωκεν αὕτη (21/3 Ὀκτωβρίου) προκήρυξιν πρὸς τὸν Γερμανικὸν λαὸν κατὰ τῆς «ἐπονειδίστου συνελεύσεως τῆς Φραγκφούρτης» συνεκάλεσε δὲ διὰ τὴν 14/26 Ὀκτωβρίου μεγάλην δημοκρατικὴν σύνοδον εἰς Βερολῖνον· ἀλλ' ἡ σύνοδος αὕτη περιωρίσθη εἰς λόγους. Αἱματηρά τις σύγκρουσις ἐγένετο (4/16 Ὀκτωβρίου) ἐν Βερολίνῳ πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς δημοκρατικῆς συνόδου μεταξὺ τῶν ἐργατῶν καὶ τῆς ἐθνοφυλακῆς, δύο δὲ ἡμέρας ὕστερον (6/18 Ὀκτωβρίου) ὁ ὄχλος ἐπολιόρκησε τὸ κατάστημα, ἐν ᾧ συνεδρίαζεν ἡ συντακτικὴ συνέλευσις τῆς Πρωσσίας, καὶ ἐξερράγη εἰς ὕβρεις καὶ εἰς ἀπειλὰς κατὰ τῶν συνταγματικῶν ἀντιπροσώπων· ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἐτόλμησε νὰ προβῇ ἐπαναστατικὸν ἔργον. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ μεγάλη συνάθροισις τοῦ ὄχλου ἡ γενομένη τῇ 17/29 Ὀκτωβρίου, ἵνα ἐμπνεύσῃ θάρρος τῇ δημοκρατικῇ συνόδῳ, εἰς οὐδὲν ἐτόλμησε νὰ προβῇ ἐπαναστατικὸν ἔργον, περιορισθεῖσα εἰς τὴν διὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτῆς κατάργησιν τῆς «εὐγενείας», καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας ἀποφάσεις ἐστερημένας πάσης πραγματικῆς δυνάμεως καὶ ἀξίας. Ὁμοίως ἀπέτυχον καὶ τὰ ἐν Βιέννῃ δημοκρατικὰ κινήματα, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω ἐν τοῖς περὶ Αὐστρίας.

Ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ ἑδρεύουσα κατ' ὄνομα ὑπερτάτη Γερμανικὴ κυβέρνησις, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, ἔδειξαν τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀπέναντι τῶν τε Γερμανικῶν καὶ τῶν ξένων κυβερνήσεων. Ὁ ἔκτακτος ἀπεσταλμένος, ὃν ἔπεμψαν εἰς τὴν Ἑλβετικὴν ὁμοσπονδίαν, ἵνα ποιήσηται παραστάσεις πρὸς τὴν ὁμοσπονδιακὴν κυβέρνησιν διὰ τὰ ἐλευθέρως ἐπὶ Ἑλβετικοῦ ἐδάφους ὑπὸ τῶν Γερμανῶν δημοκρατικῶν διοργανούμενα στίφη, ἔτυχεν ἀπαντήσεως περιφρονητικῆς. Ἐπίσης οὐδαμῶς ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως αἱ μομφαί, ἃς ἀπηύθυνεν εἰς αὐτὴν ἕνεκα τῆς διὰ θανατικῆς ποινῆς τιμωρίας τοῦ Αὐστριακοῦ δημοκρατικοῦ μέλους τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως Ῥοβέρτου Βλούμ. Οὐδεμιᾶς ἐπίσης σπουδαίας ἠξιώθη προσοχῆς καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ληφθεῖσα ἀπόφασις τοῦ ἐπιτιμῆσαι τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας διότι τὴν ἐν Βερολίνῳ συνελθοῦσαν ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν μετέστησεν εἰς Βρανδεμβοῦργον. Καθ' ὃν χρόνον πᾶσαι σχεδὸν αἱ Γερμανικαὶ χῶραι ἐταράσσοντο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπὸ τῶν ἐν Φραγκφούρτῃ ἀρξαμένων δημοκρατικῶν στάσεων, ἡ ἐνταῦθα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξηκολούθει ἀδρανῶς τὰς ἐργασίας αὐτῆς συζητοῦσα περὶ τῶν «θεμελιω-

δῶν δικαιωμάτων» τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ὁ περὶ τούτων νόμος ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως (τῇ 9/21 Δεκεμβρίου) καὶ ἀνεκοινώθη ἐπισήμως εἰς πάσας τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις. Ἀλλὰ μόνον αἱ τῶν μικροτέρων κρατῶν κυβερνήσεις ἀνεγνώρισαν καὶ ἀνεκήρυξαν τοῦτον ἐν ταῖς κράτεσιν αὐτῶν· τοὐναντίον δὲ ἡ Αὐστρία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Βαυαρία ἀνέβαλον τὴν ἀναγνώρισιν μέχρι τῆς ὁριστικῆς λύσεως τοῦ συνταγματικοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ περὶ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς τοῦ κράτους ζητήματος.

Τὸ ζήτημα ἑνιαίου καὶ ἀδιαιρέτου κράτους περιλαμβάνοντος ἅπαν τὸ Γερμανικὸν κράτος ἐλύθη ἤδη κατὰ πρᾶξιν καὶ κατὰ θεωρίαν διὰ τῆς ἐκλογῆς ὑπερτάτου ἀνευθύνου Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους μετὰ ὑπουργείου τοῦ κράτους ὑπευθύνου ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἀλλ' ἡ κατ' οὐσίαν λύσις τοῦ ζητήματος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς διακανονίσεως λεπτομερειῶν τινων, ἐν αἷς τὴν πρωτίστην θέσιν εἶχεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος καὶ αἱ περὶ τούτου συζητήσεις ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 8/20 Ὀκτωβρίου ἐν τῇ Συνελεύσει. Ὑπὸ δημοκρατικὴν ἔποψιν ἡ λύσις ἦτο ἁπλουστάτη, προέκειτο ἁπλῶς, καθὰ προέτεινον οἱ δημοκρατικοὶ ἀντιπρόσωποι, περὶ ἐκλογῆς *Προέδρου* τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἢ δημοκρατίας ἐκλεγομένου ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον. Ἀλλ' ἡ τῶν δημοκρατικῶν πρότασις, γενομένη μάλιστα καθ' ὃν χρόνον κατεβλήθησαν πανταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν. Προέκειτο δὲ κυρίως νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα, ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἢ ὁ ὑπέρτατος ἄρχων ἔδει νὰ ἦναι Αὐστριακὸς ἢ Πρῶσσος, τοῦθ' ὅπερ ἐσήμαινε κατ' οὐσίαν ἂν ἡ Αὐστρία ἔδει νὰ μένῃ ἐν τῷ νέῳ Γερμανικῷ κράτει ἢ νὰ ἀποκλεισθῇ τούτου. Διότι, ἵνα ὑπάρχῃ αὐτοκρατορία Γερμανική, τὸ ἕτερον τῶν κρατῶν τούτων ἔδει νὰ ἀποχωρισθῇ τῆς Γερμανίας. Καὶ Γερμανικὴ μὲν αὐτοκρατορία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ, δι' οὓς λόγους ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀνεφέραμεν, ἀλλὰ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ὑπὸ Αὐστριακὴν ἡγεμονίαν, ἀποκλειομένης τῆς Πρωσσίας, ἦτό τι ἀδύνατον. Ἐν τῇ συζητήσει τοῦ θέματος τούτου σαφῶς νῦν διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἐν τῇ Συνελεύσει αἱ δύο πολιτικαὶ μερίδες, ἡ *μικρογερμανικὴ* καὶ ἡ *μεγαλογερμανικὴ* (ἴδ. σελ. 278). Οἱ τοῦ μικρογερμανικοῦ κόμματος ὀπαδοὶ διετύπουν σαφῶς τὴν πρότασιν αὐτῶν περὶ αὐτοκρατορίας Πρωσσικῆς ἑνουμένης διὰ συμμαχικῶν δεσμῶν πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἀποκλειομένην Αὐστρίαν·

τοὐναντίον δὲ τὸ μεγαλογερμανικὸν κόμμα βλέπον τὸ ἀδύνατον τῆς ὑπὸ Αὐστριακὸν αὐτοκράτορα ἑνώσεως συμπάσης τῆς Γερμανίας οὐδεμίαν ἄλλην εὕρισκε πρόσφορον λύσιν συνεπαγομένην τὴν ἐν Γερμανίᾳ διατήρησιν τῆς Αὐστρίας ἢ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ καθεστὼς τοῦ 1815, ἤτοι εἰς τὸ καθεστὼς τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου τῆς Φραγκφούρτης, μετά τινων μεταβολῶν καὶ μεταρρυθμίσεων, δι' ὧν ἐσκοπεῖτο ἡ μείζων ἐνίσχυσις τῆς ὑπερτάτης ταύτης ἀρχῆς τῆς Ὁμοσπονδίας. Αἱ προτεινόμεναι μεταρρυθμίσεις ἦσαν ὅμοιαι πρὸς τὰ σχέδια τὰ προταθέντα ἤδη ὑπό τινων κυβερνήσεων κατὰ τὸ 1815 κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου. Ἀλλ' ἀπέναντι τοιαύτης λύσεως, ἣν προέτεινον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ μεγαλογερμανικοῦ κόμματος, τὸ σχέδιον τοῦ μικρογερμανικοῦ εὕρισκε πλείονας συνηγόρους, διότι ὅσοι ἐπόθουν ὁπωσδήποτε μίαν πολιτικῶς ἡνωμένην Γερμανίαν, μόνον ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ εὕρισκον λύσιν τινὰ συνᾴδουσαν, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ, πρὸς τοὺς πόθους αὐτῶν. Ἐν τούτοις σπουδαῖον σύμμαχον εὗρον οἱ μεγαλογερμανικοὶ ἢ μᾶλλον, ἵνα ἀληθέστερον εἴπωμεν, οἱ ἀντιπρωσσικοὶ οὐχὶ ἁπλῶς ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἐτήρει ἀπ' ἀρχῆς ἐπιφυλακτικὴν θέσιν ἀπέναντι τῶν ἐν Φραγκφούρτῃ γινομένων καὶ κατεχόμενος διηνεκῶς ὑπὸ ἐνδοιασμῶν ἐσωτερικῶν δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ὁριστικήν. Ἕνωσις Γερμανίας πολιτικὴ ὑπὸ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἕτερον τύπον ἦτο πρᾶγμα λίαν προσφιλὲς τῷ βασιλεῖ. Εἶχεν οὗτος τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν νὰ παραστῇ ὡς πρῶτος ἡγεμὼν τῆς Γερμανίας καὶ νὰ διέπῃ τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῇ σοβαρᾷ ἐσωτερικῇ κρίσει, ἣν διήρχετο τὸ Γερμανικὸν ἔθνος· ἤθελε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν μοναρχικὴν ἀρχὴν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν. Ἀλλ' ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία του ἠρκεῖτο ἁπλῶς εἰς τὴν προσωνυμίαν διοικητοῦ ἢ ἀρχιστρατήγου τῆς Γερμανίας, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἡγεμόνος ἢ βασιλέως τῶν Γερμανῶν. Δὲν ἀπέστεργε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ἤθελεν οἱονδήποτε ἀξίωμα νὰ δοθῇ αὐτῷ οὐχὶ ἁπλῶς ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Δὲν ἔμενεν ἀπαθὴς εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας προτιμήσεις τῆς πλειονοψηφίας τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης. Πρὸ μηνῶν ἡ πλειονοψηφία αὕτη εἶχε πέμψει τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῆς ἄνδρας, ἵνα ἐμπιστευτικῶς διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ Βάσσερμαν, ὁ Σίμσων καὶ

αὐτὸς ὁ Γάγερν εἶχον μεταβῆ διαδοχικῶς εἰς Βερολῖνον, ἵνα προδιαθέσωσι τὸν Φρειδερῖκον Γουλιέλμον Δ΄ ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος. Τούτους πάντας ἐδέχετο ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ μετ' εὐμενείας μεγίστης, ἀλλ' ἀπέλυεν ἄνευ ἐνθαρρύνσεως, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀποθαρρύνῃ αὐτοὺς ἐντελῶς. Ἤθελε νὰ συνέλθῃ ἐν Φραγκφούρτῃ πρὸς τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει καὶ σύνοδος τῶν ἰδιαιτέρων ἀντιπροσώπων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, εἰς τοὺς ὁποίους ν' ἀνατεθῇ ἀποκλειστικῶς ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς Γερμανίας. Μέγα πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως ἀποδοχὴν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἦτο καὶ τὸ νέον σύνταγμα τοῦ κράτους τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἐπὶ ἀρχῶν καὶ βάσεων λίαν φιλελευθέρων, καὶ οὐδεὶς Γερμανὸς ἡγεμών, ἥκιστα δὲ πάντων ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος, ἠδύνατο ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς Γερμανὸς νὰ κυβερνᾷ τὸ Γερμανικὸν κράτος διὰ θεσμῶν ἀπᾳδόντων κατ' ἀρχὴν εἰς τοὺς θεμελιώδεις πολιτειακοὺς θεσμοὺς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κράτους. Ἀρχὴ ἀνεύθυνος μετὰ ὑπουργείου ὑπευθύνου ἀπέναντι Γερμανικῆς βουλῆς δὲν συνεφώνει πρὸς τὰς περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας ἰδέας τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ΄. Δὲν ἤθελεν οὗτος ν' ἀποκηρύξῃ τὴν ἀρχαίαν Γερμανίαν τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τῶν ὁμοσπόνδων ἡγεμόνων, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ καταδικάσῃ καὶ τὴν νέαν Γερμανίαν τὴν ποθοῦσαν ἑνότητα πολιτικὴν καὶ κράτος μέγα Γερμανικὸν ἡνωμένον. Ἐν Φραγκφούρτῃ ἔβλεπε μὲν δημοκρατικοὺς ἐπαναστάτας καὶ συνταγματικοὺς διαπληκτιζομένους, πάντα ταῦτα ἀντικείμενον φόβου καὶ ἀποστροφῆς διὰ τὸν συντηρητικὸν μονάρχην· ἀλλ' ἔβλεπε καὶ ἰδέας καὶ αἰσθήματα καὶ δύναμιν ἠθικήν, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ περιφρονήσῃ. Ἠγωνίζετο ὡς δυνατὸν νὰ συνδυάσῃ τὴν νέαν κατάστασιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, τὰ κοινοβούλια πρὸς τοὺς ἡγεμόνας, τὴν ἡνωμένην Γερμανίαν πρὸς τὰ ὁμόσπονδα κράτη, τὴν Πρωσσίαν πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Μετ' ἰδιαιτέρου δὲ ὅλως ζήλου καὶ προθυμίας ἐζήτει νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Αὐστρίας περὶ τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ ζητήματος (1).

(1) Πόσον ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς ἰδεώδους νομιμότητος καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ συμβιβάσαι τὰ πάντα ἀπεμακρύνετο παντὸς θετικοῦ ἐδάφους πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μαρτυροῦσι καὶ ὅσα ἐν ἐμπιστευτικῇ ἐπιστολῇ ἔγραφε πρὸς τὸν Δάλμαν. Ἐν ταύτῃ ἔλεγεν εἰλικρινῶς ὅτι τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ ἐφ' ὅσον ἡ Αὐστρία δὲν ἐξήρχετο ἀμετακλήτως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας.

Τῆς Αὐστρίας τὰ πράγματα διηύθυνε τότε ὁ πρίγκιψ Φῆλιξ Σβάρτζεμβεργ, ἀνὴρ στρατιωτικὸς ἅμα καὶ πολιτικὸς συνετὸς καὶ ῥέκτης, ἀλλὰ λίαν συντηρητικός, καταγόμενος ἐξ οἴκου μεγίστου καὶ ὢν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν Αὐστρίᾳ μερίδος, καὶ διὰ τοῦτο ἥκιστα συγκινούμενος ἀπὸ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς νέας Γερμανίας. Ὁ Σβάρτζεμβεργ οὐχὶ μετ' εὐαρεσκείας παρηκολούθει τὰ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης γινόμενα. Ὁπότε δὲ ἐτέθη ἐν αὐτῷ τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ μελλούσῃ διαμορφώσει τῆς Γερμανίας, προκειμένου νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν δύο ὁδῶν, τοῦ ἐντελοῦς δηλονότι ἀποχωρισμοῦ τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς στενῆς μετ' αὐτῆς συμμαχικῆς ἑνώσεως καὶ τῆς περαιτέρω ἐμμονῆς αὐτῆς ἐν τῇ Γερμανίᾳ, ὁ Αὐστριακὸς πρωθυπουργὸς ἠξίου ὅτι ἡ Αὐστρία οὐ μόνον δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν *μετὰ πασῶν τῶν κτήσεων αὐτῆς*, ἵνα ἀποτελεσθῇ οὕτω τὸ μέγα τοῦ Σβάρτζεμβεργ Γερμανικὸν κράτος τῶν 70 ἑκατομ. κατοίκων, ὧν τὰ 38 ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν οἱ πολύφυλοι λαοὶ τῆς Αὐστρίας ἀπέναντι τῶν 32 ἑκατομ. Γερμανῶν τῆς λοιπῆς Γερμανίας. Τοιαύτη, κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ Αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ, ἔμελλε νὰ ἦναι ἡ νέα διαμόρφωσις τῆς Γερμανίας, οὐχὶ χωρισμὸς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὑποταγὴ εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων καὶ ἕνωσις μετ' αὐτοῦ πολλῷ ἰσχυροτέρα καὶ στερεωτέρα ἢ οἵα ἦτο ἐπὶ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ὁ Σβάρτζεμβεργ ἐννοῶν ὅτι τοιαύτη μεγαλεπήβολος ἀπέναντι τῆς Γερμανίας Αὐστριακὴ πολιτικὴ δὲν συνῇδε πρὸς τὴν τότε ἐσωτερικὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους, καθ' ὃν χρόνον Οὔγγροι καὶ Σλαῦοι καὶ Ἰταλοὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἠγωνίζοντο μέχρι τινὸς νικηφόρως πρὸς διάλυσιν

Ἄλλως εὐχαρίστως θὰ ἀνεγνώριζε τὸν μὲν Ἀψβοῦργον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ὡς αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, αὐτὸς δὲ θὰ ἠρκεῖτο νὰ λάβῃ τὴν προσωνυμίαν τοῦ *βασιλέως* τῶν Γερμανῶν, δευτέραν ἔχων θέσιν μετὰ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ τοῦτο πάλιν, ἐὰν οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες ἐξέλεγον αὐτὸν διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελεν αὐτός, ὁ Προτεστάντης ἡγεμών, νὰ στεφθῇ βασιλεὺς ἐν τῇ Καθολικῇ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Κολωνίας, ἵνα τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἔχῃ κῦρος καὶ διὰ τοὺς Καθολικοὺς τῆς Γερμανίας, καὶ ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, νὰ *χρισθῇ* δὲ ὑπὸ τοῦ Προτεστάντου ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μαγδεμβούργου, καὶ οὕτω ὡς ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένος ἄρχων νὰ φέρῃ τὸ ξίφος τῆς Γερμανίας λαμβάνων καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ «ἀνωτάτου ἀρχιστρατήγου» τοῦ κράτους (Reichserzfeldherr).

τοῦ κράτους τούτου, ἐδήλωσε τοῖς ἐν Φραγκφούρτῃ ὅτι τὸ περὶ τῶν σχέσεων τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Γερμανίαν ζήτημα πρέπει νὰ μένῃ ἐκκρεμές, ἕωσοῦ τὸ Αὐστριακὸν κράτος διακανονίσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ μέλλον ἐννοῶν τὴν περάτωσιν τῶν ἐσωτερικῶν πολέμων καὶ τὸ διὰ τῆς ἐν Κρεμσὶρ ἑδρευούσης συντακτικῆς συνελεύσεως δοθησόμενον τῷ κράτει σύνταγμα (ἴδε κατωτέρω). Ἡ τοιαύτη διακήρυξις τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἄλλως ἀντέβαινεν εἰς τὰ ἀπὸ τῆς 15/27 Ὀκτωβρίου ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως περὶ τῶν μὴ Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν ψηφισθέντα, χαρακτηρισθεῖσα ὑπὸ τῆς πλειονότητος τοῦ κοινοβουλίου ὡς εἰς θάνατον καταδίκη τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος ἔπεισεν αὐτὴν νὰ προβῇ εἰς γενναιότερα διαβήματα. Ἡ μικρογερμανικὴ ἢ Πρωσσικὴ μερὶς ἐνισχύθη σπουδαίως· ἡ θέσις τοῦ Αὐστριακοῦ Σμέρλιγκ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τοῦ κράτους ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ὡς προέδρου ἐκλονήθη ἀμέσως καὶ ὁ ἀρχιδοὺξ Ἐπίτροπος ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπουργείου αὐτὸν τὸν πρωσσίζοντα πρόεδρον τοῦ κοινοβουλίου Γάγερν. Ὁ Σμέρλιγκ ἀπεχώρησεν ὅλως τοῦ ὑπουργείου, γενόμενος νῦν ἁπλοῦς πληρεξούσιος ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως παρὰ τῇ κυβερνήσει τοῦ Γερμανικοῦ κράτους· πρόεδρος δὲ τοῦ κοινοβουλίου ἀντὶ τοῦ Γάγερν ἐξελέγη νῦν, πρὸς δήλωσιν τῆς πρὸς τὴν Πρωσσίαν συμπαθείας τοῦ κοινοβουλίου, ὁ Πρῶσσος ἀντιπρόσωπος Σίμσων. Ταῦτα ἐγένοντο τῇ 4/16 Δεκεμβρίου. Δύο ἡμέρας ὕστερον (6/18 Δεκεμβρίου) ὁ Γάγερν παρέστη πρὸ τοῦ κοινοβουλίου μετὰ τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος αὐτοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὸν σχηματισμὸν «στενωτέρου τινὸς ὁμοσπονδιακοῦ Γερμανικοῦ κράτους» ἡνωμένου διὰ στενῆς συμμαχίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ἐζήτησε δὲ πληρεξουσιότητα παρὰ τοῦ κοινοβουλίου ἵνα διαπραγματευθῇ πρὸς τὴν Αὐστρίαν περὶ τοιαύτης τινὸς λύσεως τοῦ ζητήματος τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ κοινοβούλιον λάβῃ ἀπόφασίν τινα καὶ δώσῃ τὴν ζητηθεῖσαν πληρεξουσιότητα, ἐπανῆλθεν ὁ εἰς Ὀλμοῦτζ πρὸ μικροῦ χάριν συνεντεύξεως μετὰ τοῦ Σβάρτζεμβεργ μεταβὰς Σμέρλιγκ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ διακοίνωσιν τοῦ Σβάρτζεμβεργ (ἀπὸ 16/28 Δεκεμβρίου), δι' ἧς οὗτος ἀπῄτει ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας τὴν ἀπὸ χιλιετοῦς ἱστορίας ἐν Γερμανίᾳ ἀνήκουσαν αὐτῇ θέσιν. Διὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς τοῦ Σβάρτζεμβεργ ἐπεσπεύδετο ἡ λύσις τοῦ ζητήματος· διότι τὸ ζήτημα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τοῦ μέλλοντος Γερμανικοῦ κράτους ἢ τῆς εἰσόδου αὐτῆς εἰς τοῦτο μεθ' ὅλων τῶν κτή-

σεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ κράτους, ὡς ἠξίου ὁ Σβάρτζεμβεργ, ἦτο ζήτημα πολιτικῆς ἑνότητος ἢ πολιτικοῦ χωρισμοῦ τῆς Γερμανίας. Καὶ ὁ Γάγερν δὲν ἐδίστασε τῇ 29/11 Δεκεμβρίου νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν συζήτησιν τοῦ κοινοβουλίου τὸ ζήτημα: ἂν χάριν τῆς πολιτικῆς ἑνότητος τῆς Γερμανίας ἤτοι χάριν τῆς δημιουργίας Γερμανικοῦ κράτους ὁμοσπονδιακοῦ ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν ἤξιζε νὰ θυσιασθῶσι (νὰ μείνωσι δηλονότι ἐκτὸς τοῦ κράτους) αἱ Γερμανικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας (1). Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ζωηρὰ συζήτησις. Πολλοὶ τῶν τέως ὀπαδῶν τοῦ μεγαλογερμανικοῦ κόμματος, ὅσοι ἦσαν εἰλικρινεῖς θιασῶται τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος, ἐννοοῦντες νῦν ὅτι μεγάλη Γερμανία, ὅπως οὗτοι ἐνόουν αὐτὴν (περιλαμβανομένων καὶ τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐστρίας) πολιτικῶς ἡνωμένη καθίστατό τι ἀδύνατον, προσεχώρησαν εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Γάγερν. Διὰ τοὺς θιασώτας τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος προέκειτο κυρίως περὶ θυσίας τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐστρίας, ἵνα οὕτω κατορθωθῇ ἑνότης ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας· διότι τὸ ἐξ 70 ἑκατομμ. Γερμανο-σλαυο-ουγγρο-ιταλικὸν κράτος τοῦ Σβάρτζεμβεργ οὐδεὶς φιλόπατρις Γερμανὸς ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ὡς πολιτικῶς ἡνωμένην Γερμανίαν. Αὐτὸς ὁ ἐνθουσιώδης Arndt ὁ περιλαμβάνων ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Γερμανικῆς πατρίδος πάντα τόπον, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖτο Γερμανιστὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὁ ποιητὴς τοῦ ᾄσματος τοῦ πανταχοῦ τῆς Γερμανίας ψαλλομένου: «Οὐχὶ Πρωσσία, οὐχὶ Σαξωνία, ἀλλ' ἅπασα ἡ Γερμανία», προκειμένου νῦν νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ Γάγερν καὶ Σβάρτζεμβεργ προσεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ μικρογερμανικὸν μεθ' ὅλους τοὺς χλευασμοὺς τῶν μεγαλογερμανῶν τῶν ὑπομιμνησκόντων τὸ μνημονευθὲν αὐτοῦ ᾆσμα. Ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλογερμανικὸν κόμμα ἐνισχύθη νῦν κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν. Εἰς τοῦτο προσετέθησαν νῦν πάντες, ὅσοι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἰδέας τῆς μεγάλης Γερμανίας ἔκρυπτον τὰ χωριστικὰ αὐτῶν περὶ Γερμανίας σχέδια, ἐπιθυμοῦντες κατὰ βάθος τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ καθεστὼς τῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν, εἰς τὸ καθεστὼς δηλονότι τῆς Ὁμοσπονδίας τοῦ

(1) Πλὴν τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐστρίας ἀπεκλείοντο, κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Γάγερν, τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἢ συνεδέοντο μετ' αὐτοῦ μόνον διὰ προσωπικῆς ἑνώσεως καὶ ἡ Ὁλσατία καὶ τὸ Λουξεμβοῦργον. Εἰς τὴν θυσίαν ταύτην προέβη ἡ μερὶς τοῦ Γάγερν κατ' εἰσήγησιν, ὡς λέγεται, τῆς Πρωσσίας, εἰς ἣν πάλιν ἐπεβλήθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος, διότι ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἀπῄτει ἵνα ἡ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Δανίας ἀνήκουσα Ὁλσατία καὶ τὸ μετὰ τῆς Ὁλλανδίας προσωπικῶς ἡνωμένον Λουξεμβοῦργον (ἴδ. σελ. 99) μὴ περιληφθῶσιν ἐν τῷ Γερμανικῷ κράτει.

1815. Τοιοῦτοι ἦσαν πρὸ πάντων οἱ τῆς «Ὑπεραλπείου» Καθολικῆς μερίδος, οἵτινες οὐδαμῶς ἀσμένως ἔβλεπον τῆς Γερμανίας τὴν ἡγεμονίαν περιερχομένην εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Προτεστάντου βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ βασιλέα αἱρετικὸν περιβαλλόμενον τὸ στέμμα τοῦ Μεγάλου Καρόλου. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ οἱ δημοκρατικοί, οἵτινες ἐν τῇ Γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἔβλεπον τὸν θανάσιμον αὐτῶν ἐχθρόν, ἐτάσσοντο νῦν μετὰ τῶν μεγαλογερμανικῶν, ἀκριβῶς διότι ἔβλεπον ὅτι τὸ πρόγραμμα τούτων ἦτο ἀρνητικὸν κατ᾽ οὐσίαν μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς Γερμανικὴν ἑνότητα ὑπὸ ἕνα μονάρχην. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ μεγάλη συζήτησις ἔληξεν εἰς νίκην οὐχὶ περιφανῆ τοῦ Γάγερν, ἀφοῦ μόνον διὰ ψήφων 261 κατὰ 224 ἐδόθη αὐτῷ ἡ ζητηθεῖσα ἄδεια νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἐπὶ τοῖς μνημονευθεῖσιν ὅροις, περὶ ἀποκλεισμοῦ δηλονότι ταύτης ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ στενῆς συμμαχικῆς ἑνώσεως πρὸς τὸ νέον ὁμόσπονδον Γερμανικὸν κράτος. Ἀφοῦ δ᾽ οὕτω κατ᾽ ἀρχὴν ἐλύθη τὸ ζήτημα ὑπὲρ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Αὐστρίας, δὲν ἔλειψαν φωναί τινες καὶ προτάσεις τείνουσαι εἰς συμβιβασμὸν τῶν ἀσυμβιβάστων. Οὕτω προὐτάθη ὑπό τινων ἀντιπροσώπων ἵνα τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γερμανίας ἀσκῶσιν ἐναλλὰξ ἐπὶ ἑξαετίαν δι᾽ ἰδιαιτέρου Διευθυντηρίου ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία· ἄλλοι ἐποιοῦντο τὴν ἔτι ὀλιγώτερον πρακτικὴν πρότασιν περὶ ὑπάρξεως δύο μεγάλων Γερμανικῶν κρατῶν, ὧν τὸ μὲν (ἡ Πρωσσία) νὰ διευθύνῃ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Γερμανίας, τὸ δὲ (ἡ Αὐστρία) τὴν ἐξωτερικήν, Τῇ 7/19 Ἰανουαρίου 1849 τὸ Κοινοβούλιον διὰ πλειονοψηφίας μικρόν τι ἰσχυροτέρας ἢ κατὰ τὴν 30/11 Ἰανουαρίου (258 κατὰ 211) ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς Γερμανοῦ ἡγεμόνος ὡς ὑπερτάτου ἄρχοντος τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῆς προσωνυμίας τοῦ ἄρχοντος πλειονοψηφία 9 μόνων ψήφων ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς προσωνυμίας τοῦ «αὐτοκράτορος», ἀφέθησαν δὲ εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ συντάγματος τοῦ νέου κράτους τὰ περὶ διαρκείας καὶ κληρονομικότητος τοῦ νέου ἀξιώματος (1).

Πρὶν ἢ τὰ ζητήματα ταῦτα λυθῶσιν ὁριστικῶς, μεγάλαι κατεβάλ-

(1) Καὶ ἐνταῦθα ἐγίνοντο διάφοροι προτάσεις τῶν μὲν προτεινόντων ἀρχὴν αὐτοκρατορικὴν ἁπλῶς ἑξαετῆ, ἄλλων δὲ δωδεκαετῆ, ἄλλων ἰσόβιον καὶ ἄλλων κληρονομικήν. Ταῦτα ἐγίνοντο ἐν μέσῳ τῶν χλευασμῶν τῶν Καθολικῶν εἰρωνικῶς ἀντιπαραβαλλόντων τὴν ὑπερχιλιετῆ διάρκειαν τοῦ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δοθέντος τῷ Μεγάλῳ Καρόλῳ ἀξιώματος πρὸς τὴν ἑξαετῆ διάρκειαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος τοῦ ψηφιζομένου ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῆς Φραγκφούρτης.

λοντο ἐν Βερολίνῳ ἐνέργειαι ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ μικρογερμανικοῦ κόμματος ἵνα πεισθῇ ὁ βασιλεὺς νὰ δεχθῇ τὸ νέον σύνταγμα τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' μετὰ πολλοὺς ἐνδοιασμοὺς ἐφάνη κλίνων πρὸς συνεννόησιν καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐγκύκλιος τοῦ Πρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου (11/23 Ἰανουαρίου) προσεκάλει τὰς κυβερνήσεις τῶν Γερμανικῶν κρατῶν νὰ φέρωσι τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ νέου συντάγματος τῆς Γερμανίας καὶ νὰ διαβιβάζωσι ταύτας διὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ κράτους εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ὁ σκοπὸς τῆς Πρωσσικῆς ἐγκυκλίου ἦτο ἡ βολιδοσκόπησις τῶν διαθέσεων τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς συναινέσεως αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀποδοχὴν τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως. Ἡ ἐγκύκλιος ἔλεγεν ὅτι, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχετο νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸ νέον σύνταγμα, ἠδύνατο νὰ γείνῃ σκέψις περὶ νέας τινὸς *ὁμοσπονδιακῆς* ἑνώσεως (Bund) τοῦ νέου κράτους μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους, ἀλλ' ἀπῄτει ὑπὲρ τῶν ἄλλων κρατῶν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἱδρύσωσιν ἰδίαν Ὁμοσπονδίαν στενωτέραν. Εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἡγεμόνες, πάντες δηλονότι οἱ μικρότεροι Γερμανοὶ ἡγεμόνες, προεξάρχοντος τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Βάδης, καὶ αἱ ἐλεύθεραι πόλεις (ἡ Βεϊμάρη καὶ ἡ Φραγκφούρτη εἶχον δηλώσει τὴν προσχώρησιν αὐτῶν πολὺ πρότερον) ἐκήρυξαν τὴν συναίνεσιν αὐτῶν εἰς τὸ νέον σύνταγμα τοῦ κράτους, ἀντετάχθησαν δὲ κατ' αὐτοῦ οἱ βασιλεῖς (πλὴν ἐννοεῖται τοῦ τῆς Πρωσσίας) καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας. Ὁ πρίγκιψ Σβάρτζεμβεργ διὰ διακοινώσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους ἀπὸ 23/4 Φεβρουαρίου ἐκήρυσσεν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ ὑποταχθῇ εἰς ἐξουσίαν διαχειριζομένην ὑπὸ ἡγεμόνος μὴ Αὐστριακοῦ οὔτε νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ἵδρυσιν στενωτέρας ὁμοσπονδίας, ἀπῄτει δὲ ἵνα τὸ νέον σύνταγμα στηριχθῇ ἐπὶ βάσεων παρεχουσῶν εἴσοδον εἰς πάντα τὰ Γερμανικὰ κράτη μετὰ πασῶν τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Τὰ μικρὸν μετὰ τὴν διακήρυξιν ταύτην ἐν Αὐστρίᾳ συμβάντα ἔτι μᾶλλον ἐνεθάρρυναν τὸν Σβάρτζεμβεργ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διαχαραχθείσῃ ὁδῷ. Τὰ Αὐστριακὰ στρατεύματα ἤραντο νίκας τινὰς οὐχὶ ἀσημάντους κατὰ τῆς Οὑγγρικῆς ἀνταρσίας καὶ ὁ νεαρὸς αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ προέβη εἰς τὸ πολιτικὸν τόλμημα τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Κρεμσὶρ συντακτικῆς συνελεύσεως (23/7 Μαρτίου), δοὺς αὐτὸς νέον σύνταγμα εἰς τὸ κράτος

Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας

λοντο ἐν Βερολίνῳ ἐνέργειαι ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ μικρογερμανικοῦ κόμματος ἵνα πεισθῇ ὁ βασιλεὺς νὰ δεχθῇ τὸ νέον σύνταγμα τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ μετὰ πολλοὺς ἐνδοιασμοὺς ἐφάνη κλίνων πρὸς συνεννόησιν καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐγκύκλιος τοῦ Πρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου (11/23 Ἰανουαρίου) προσεκάλει τὰς κυβερνήσεις τῶν Γερμανικῶν κρατῶν νὰ φέρωσι τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ νέου συντάγματος τῆς Γερμανίας καὶ νὰ διαβιβάζωσι ταύτας διὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ κράτους εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ὁ σκοπὸς τῆς Πρωσσικῆς ἐγκυκλίου ἦτο ἡ βολιδοσκόπησις τῶν διαθέσεων τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς συναινέσεως αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀποδοχὴν τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως. Ἡ ἐγκύκλιος ἔλεγεν ὅτι, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχετο νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸ νέον σύνταγμα, ἠδύνατο νὰ γείνῃ σκέψις περὶ νέας τινὸς *ὁμοσπονδιακῆς* ἑνώσεως (Bund) τοῦ νέου κράτους μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους, ἀλλ' ἀπῄτει ὑπὲρ τῶν ἄλλων κρατῶν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἱδρύσωσιν ἰδίαν Ὁμοσπονδίαν στενωτέραν. Εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἡγεμόνες, πάντες δηλονότι οἱ μικρότεροι Γερμανοὶ ἡγεμόνες, προεξάρχοντος τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Βάδης, καὶ αἱ ἐλεύθεραι πόλεις (ἡ Βεϊμάρη καὶ ἡ Φραγκφούρτη εἶχον δηλώσει τὴν προσχώρησιν αὐτῶν πολὺ πρότερον) ἐκήρυξαν τὴν συναίνεσιν αὐτῶν εἰς τὸ νέον σύνταγμα τοῦ κράτους, ἀντετάχθησαν δὲ κατ' αὐτοῦ οἱ βασιλεῖς (πλὴν ἐννοεῖται τοῦ τῆς Πρωσσίας) καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας. Ὁ πρίγκιψ Σβάρτζεμβεργ διὰ διακοινώσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους ἀπὸ 23/4 Φεβρουαρίου ἐκήρυσσεν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ ὑποταχθῇ εἰς ἐξουσίαν διαχειριζομένην ὑπὸ ἡγεμόνος μὴ Αὐστριακοῦ οὔτε νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ἵδρυσιν στενωτέρας ὁμοσπονδίας, ἀπῄτει δὲ ἵνα τὸ νέον σύνταγμα στηριχθῇ ἐπὶ βάσεων παρεχουσῶν εἴσοδον εἰς πάντα τὰ Γερμανικὰ κράτη μετὰ πασῶν τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Τὰ μικρὸν μετὰ τὴν διακήρυξιν ταύτην ἐν Αὐστρίᾳ συμβάντα ἔτι μᾶλλον ἐνεθάρρυναν τὸν Σβάρτζεμβεργ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διαχαραχθείσῃ ὁδῷ. Τὰ Αὐστριακὰ στρατεύματα ἤραντο νίκας τινὰς οὐχὶ ἀσημάντους κατὰ τῆς Οὐγγρικῆς ἀνταρσίας καὶ ὁ νεαρὸς αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ προέβη εἰς τὸ πολιτικὸν τόλμημα τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Κρεμσὶρ συντακτικῆς συνελεύσεως (23/7 Μαρτίου), δοὺς αὐτὸς νέον σύνταγμα εἰς τὸ κράτος

Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας

αὐτοῦ ἔχον ἰσχὺν δι' ἁπάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους πλὴν τῶν Ἰταλικῶν ἐπαρχιῶν. Ταῦτα πάντα ἐνισχύοντα τὴν θέσιν τῆς Αὐστρίας ἐσωτερικῶς καθίστων αὐτὴν ἰσχυροτέραν ἀπέναντι τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης καὶ τῆς ὄπισθεν ταύτης ἐν μέρει κρυπτομένης Πρωσσίας. Πρὸς τούτοις οἵ τε Γερμανοὶ καὶ οἱ Σλαῦοι τῆς Αὐστρίας εἶχον δηλώσει τὰς ὑπὲρ τῆς ἑνότητος τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους συμπαθείας αὐτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἔπειθον τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν νὰ ἐμμένῃ σταθερῶς εἰς τὰς ἀπὸ 23/4 Φεβρουαρίου 1849 γενομένας διακηρύξεις, καὶ ταύτας νῦν ἐπανελάμβανεν ἐν νέᾳ διακοινώσει (τῆς 23/7) πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία ἔδει μεθ' ὅλων τῶν μὴ Ἰταλικῶν κτήσεων αὐτῆς νὰ μένῃ ἐν τῇ μεγάλῃ Γερμανικῇ πατρίδι. Ἵνα δὲ καὶ οὕτω κατορθωθῇ τι ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας, προύτείνετο νέον σχέδιον Αὐστριακόν, καθ' ὃ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἡ ὑπερτάτη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνετίθετο εἰς Διευθυντήριον, τοῦ ὁποίου ἡ προεδρεία ἔπρεπε ν' ἀνήκῃ τῇ Αὐστρίᾳ. Ἡ ὅλη Ὁμοσπονδία διῃρεῖτο εἰς περιφερείας μεγάλας, ὧν ἡ μία ἔπρεπε νὰ ἦναι τὸ Αὐστριακὸν κράτος. Ἔστεργε δὲ ἡ Αὐστρία καὶ εἶδός τι κοινοβουλίου Γερμανικοῦ συγκειμένου ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν ἰδιαιτέρων Γερμανικῶν κοινοβουλίων, ἑνὸς ἀντιπροσώπου ἀναλογοῦντος εἰς πληθυσμὸν 1 ἑκατομμυρίου (!). Οὕτω ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τούτῳ ἡ Αὐστρία ἔμελλε νὰ ἔχῃ 38 ἀντιπροσώπους ἀπέναντι 32 ἀντιπροσώπων πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων Γερμανικῶν κρατῶν.

Αἱ ὑπερφίαλοι αὗται νέαι Αὐστριακαὶ ἀξιώσεις ὡς μόνον ἀποτέλεσμα ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης ἐπήνεγκον τὴν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ μεγαλογερμανικοῦ ἀποχώρησιν πάντων τῶν μενόντων ἔτι ἐν αὐτῷ εἰλικρινῶν θιασωτῶν τῆς Μεγάλης Γερμανίας καὶ τὴν μετάστασιν τούτων εἰς τὰς τάξεις τοῦ Πρωσσικοῦ ἢ μικρογερμανικοῦ κόμματος. Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν πρὸ πάντων οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βέλκερ. Ἀκριβῶς δ' οὗτος ὁ τέως μεγαλογερμανικὸς καὶ τῆς Πρωσσικῆς αὐτοκρατορίας σφοδρὸς πολέμιος τῇ 28/12 Μαρτίου προέτεινεν εἰς τὴν Συνέλευσιν ἵνα αὕτη προσενέγκῃ τῷ βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας κληρονομικὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἀφιεμένης πάντοτε ἐλευθέρας τῆς εἰς τὸ Γερμανικὸν κράτος εἰσόδου εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας μετὰ τῶν Γερμανικῶν αὐτοῦ ἐπαρχιῶν. Μετὰ πολυήμερον ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἐπιτροπείᾳ τῆς Συνελεύσεως ἐξέτασιν καὶ μετὰ τετραή-

μερον ἐν τῇ Συνελεύσει αὐτῇ συζήτησιν ἡ πρότασις τοῦ Βέλκερ ἀπερρίφθη (9/21 Μαρτίου) διὰ ψήφων 283 κατὰ 252. Ἀφοῦ δ' οὕτω ἡ Συνέλευσις κατεδίκασεν ἐμμέσως τὴν Αὐστρίαν εἰς ὁλοσχερῆ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἀποκλεισμόν, ἐπεράτωσε καὶ τὸ περὶ συντάγματος τοῦ κράτους ἔργον αὐτῆς. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἡ μερὶς τοῦ Γάγερν, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν ψήφισιν τῆς κληρονομικῆς αὐτοκρατορίας, προέβη εἰς διάβημα ἐπισφαλές, δι' οὗ ἀκριβῶς συνεβάλετο εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ἵνα εἰς τὴν μικρὰν τέως ἀποδειχθεῖσαν ὑπὲρ τῆς Πρωσσικῆς αὐτοκρατορίας πλειονοψηφίαν προσλάβῃ ἱκανὰς ψήφους δημοκρατιζόντων τινῶν ἀντιπροσώπων, ἐποιήσατο πρὸς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα δύο σπουδαιοτάτας παραχωρήσεις, τὴν μὲν ἐν τῷ περὶ ἐκλογῆς τοῦ κοινοβουλίου νόμῳ, τὴν δὲ ἐν τῷ ζητήματι τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας (Veto). Καὶ ὁ μὲν ἐκλογικὸς νόμος ἐλάμβανε νῦν χαρακτῆρα καθαρῶς δημοκρατικόν, τὸ δὲ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας, τὸ ἀνῆκον τῷ αὐτοκράτορι ἀπέναντι τοῦ κοινοβουλίου τοῦ κράτους, ἐνῷ ἐν τῷ πρώτῳ σχεδίῳ τοῦ συντάγματος ἦτο ἀπεριόριστον, νῦν περιωρίζετο σπουδαίως, ἀφοῦ ἡ ἐπικύρωσις καθίστατο ὑποχρεωτική, ὁπότε τὸ κοινοβούλιον ἐν τρισὶν ἀλλεπαλλήλοις βουλευτικαῖς περιόδοις ἐπέμενεν εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου. Διὰ τῶν παραχωρήσεων τούτων ἐκέρδησε μὲν ὁ Γάγερν 30 περίπου νέας ψήφους διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ἐξ ἄλλου καθίστα ἀδύνατον τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀποδοχὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ταύτην μεταξὺ τῆς μερίδος τοῦ Γάγερν καὶ τῆς μετριοπαθοῦς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ κοινοβουλίου συνεννόησιν τὴν γενομένην τῇ 14/26 Μαρτίου ἐψηφίσθη (15/27 Μαρτίου) ἡ περὶ τοῦ κληρονομικοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος πρότασις γενομένη δεκτὴ μόνον διὰ πλειονοψηφίας τεσσάρων ψήφων (267 κατὰ 263). Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον (16/28 Μαρτίου) προκειμένου περὶ τῆς ἐκλογῆς ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐξελέγη Γερμανὸς αὐτοκράτωρ κληρονομικὸς διὰ ψήφων 290, ἀποσχόντων τῆς ψηφοφορίας 248 ἀντιπροσώπων, ἐν οἷς ἦσαν 100 ἀντιπρόσωποι Αὐστριακοί. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ἠγγέλθη τῷ Κοινοβουλίῳ ἐν μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τῆς πλειονοψηφίας, κρουομένων τῶν κωδώνων πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Φραγκφούρτης καὶ καλούντων τὸν λαὸν εἰς δοξολογίαν πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἀξιώσαντα, ὡς

ἐνόμιζον, νὰ πληρώσῃ τέλος ἕνα τῶν διακαεστάτων πόθον τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Καὶ νῦν μεγάλη πρεσβεία τοῦ κοινοβουλίου ἐκ 33 ἀντιπροσώπων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ προέδρου Σίμσωνος μετέβη εἰς Βερολῖνον, ἵνα προσφέρῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῷ βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας. Ἡ πρεσβεία ἔφθασεν ἐν καιρῷ εἰς Βερολῖνον (21/2 Ἀπριλίου), διότι ἀκριβῶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἶχον συνέλθει αἱ Πρωσσικαὶ βουλαὶ (ἴδ. σελ. 275) αἱ δημιουργηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ συντάγματος τοῦ δοθέντος τῇ Πρωσσίᾳ ὑπὸ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως, τῆς συγκληθείσης πρὸς τοῦτο καὶ ἥτις περατωθεισῶν ἤδη τῶν ἐργασιῶν εἶχε διαλυθῆ. Αἱ βουλαὶ δέ, αἱ Πρωσσικαί, ἰδίως ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων τοσοῦτον θερμῶς συνίστων τὴν ἀποδοχὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, ὥστε, τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν (21/2 Ἀπριλίου), εἶχον ἀποσπάσει καὶ ὑπόσχεσίν τινα ἐνθαρρυντικὴν παρὰ τοῦ ὑπουργείου. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' μετὰ πολλῶν τιμῶν ἐδέξατο τὴν πρεσβείαν (22/3 Ἀπριλίου), καὶ ηὐχαρίστησε μὲν ὁ βασιλεὺς τῷ κοινοβουλίῳ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἦτο πρόθυμος ν' ἀποδείξῃ τῇ κοινῇ Γερμανικῇ πατρίδι τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ προσέθηκεν ὅτι δὲν ἐπίστευεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τῆς Γερμανίας ἑνότης διὰ τῆς παραβιάσεως τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἐλευθέρων Γερμανικῶν πόλεων. Εἰς τούτους, εἶπεν, ἀπόκειται νὰ ἐξετάσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης μέλλει νὰ καταστῇ γνωστόν, ἐὰν θὰ ἀναγνωρισθῶσιν ἐμοὶ δικαιώματα καθιστῶντά με ἱκανὸν διὰ στιβαρᾶς χειρὸς νὰ διέπω τὰς τύχας τῆς πατρίδος. «Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ἐπεῖπεν ὁ βασιλεύς, τὸ ξίφος καὶ ἡ ἀσπὶς τῆς Πρωσσίας μέλλουσι νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Γερμανίαν κατά τε τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν πολεμίων καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εὐθαρσῶς θὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ οἴκου καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τὴν ὁδὸν τῆς Γερμανικῆς τιμῆς καὶ πίστεως». Ὡς ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐξάγεται ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' δὲν ἀπέρριπτεν ἀπολύτως τὸ Γερμανικὸν στέμμα, ἀλλ' ἤθελε τοῦτο νὰ προσενεχθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐλευθέρων πόλεων, ὡς ἠξίωσε καὶ ἐπέτυχε μετὰ 22 ἔτη ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ τότε πρίγκιψ Πρωσσίας καὶ ὕστερον βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος Α' (1). Οὐ μόνον λό-

(1) Καὶ ὁ πρίγκιψ τῆς Πρωσσίας δεξάμενος εἰς ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν τὴν μεγάλην

γοι πολιτικοὶ πρακτικοί, ἀλλὰ καὶ σεβασμὸς πρὸς τὰς συντηρητικὰς μοναρχικὰς ἀρχὰς ἀπῄτουν τὸ τοιοῦτον. Λαμβάνων τὸ στέμμα ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν βασιλέων τῆς Βαυαρίας, τῆς Σαξωνίας, τῆς Βυρτεμβέργης καὶ τοῦ Ἀννοβέρου, καθ' ὃν χρόνον ἡ Αὐστρία ἔμελλε, παρὰ τὴν θέλησιν αὐτῆς, ν' ἀποκλεισθῇ τῆς Γερμανίας, ἐκινδύνευε νὰ περιέλθῃ εἰς σοβαρὰς περιπλοκὰς καὶ διενέξεις πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους καὶ νὰ προκαλέσῃ ἴσως πόλεμον ἐμφύλιον ἐν Γερμανίᾳ. Ἐξ ἄλλου δὲ ἀναγνωρίζων εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Φραγκφούρτης τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ δημιουργῇ καὶ νὰ προσφέρῃ στέμμα αὐτοκρατορικὸν τῆς Γερμανίας ἔσειεν ἐκ θεμελίων τὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ ἡ μοναρχικὴ ἐξουσία. Εἶναι δὲ ἀναντίρρητον ὅτι ἡ Συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης, ὑπὸ αὐστηρὰν πολιτικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη, μεθ' ὅλα τὰ εὐγενῆ στοιχεῖα ἅπερ περιέκλειε, καὶ μεθ' ὅλας τὰς διαπνεούσας αὐτὴν ὑψηλὰς ἰδέας τῆς πατρίδος, μεθ' ὅλον τὸν εὐγενῆ καὶ ὑψηλόφρονα πατριωτικὸν αὐτῆς σκοπόν, ἦτο συνέλευσις προελθοῦσα ἐξ ἐπαναστάσεως καὶ περιέχουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς οὐκ ὀλίγους δημοκρατικούς, οὓς ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐθεώρει ὡς ὀλεθριωτάτους πολεμίους τῆς Γερμανίας (1). Οὐχ ἧττον, ὁ βασιλεύς, καθὰ εἴπομεν, οὔτε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα ἀπολύτως ἀπέρριπτεν, οὔτε τὸν σχηματισμὸν ὁμοσπόνδου κράτους ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Ἤθελε νὰ καταστῇ ὑφ' οἱανδήποτε προσωνυμίαν ἡγέτης τῆς Γερμανίας τῆς μὴ Αὐστριακῆς, συναινέσει τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ χωρὶς νὰ ὑπόκηται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἐν Φραγκφούρτῃ ψηφισθέντος συντάγματος τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔδωκε τῇ ἐν Φραγκφούρτῃ πρεσβείᾳ τὴν ἀρνητικὴν αὐτοῦ ἀπάντησιν, ἐγκύκλιος τοῦ Πρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου ἐπέμπετο εἰς τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, δι' ἧς ἠρωτῶντο αὗται ἐὰν καὶ ἐπὶ

βουλευτικὴν πρεσβείαν τῆς Φραγκφούρτης θετικώτερον καὶ πολιτικώτερον ἐδικαιολόγησε τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὑποδεικνύων τοὺς κινδύνους τοὺς ἐνδεχομένους νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς μὴ συγκαταθέσεως τῶν λοιπῶν βασιλέων τῆς Γερμανίας εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀποδοχὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος.

(1) «Οὔτε ναὶ οὔτε ὄχι δύναμαι ν' ἀπαντήσω ὑμῖν (ἔγραφεν ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' πρὸς ἕνα τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Φραγκφούρτης, τὸν Βοῦνσεν) διὰ τὸν λόγον ὅτι ὑμεῖς οὐδὲν ἔχετε νὰ προσφέρητε ἡμῖν. Μόνον μετὰ τῶν ἰσοτίμων ἐμοὶ ἡγεμόνων δύναμαι νὰ συνεννοηθῶ. Λέγω δέ, πρὸς ἀποχαιρετισμὸν ὑμῶν, καὶ τὴν ἀλήθειαν τήνδε: Κατὰ τῶν δημοκρατικῶν χρήσιμοι εἶναι μόνον οἱ στρατιῶται.

τίσιν ὅροις ἦσαν διατεθειμέναι νὰ συγκροτήσωσι νέαν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐν τίνι σχέσει ἔμελλον νὰ διατελῶσι πρὸς τὰ μὴ εἰσερχόμενα (τὴν Αὐστρίαν) εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν κράτη. Ἀλλ' ἡ τῆς Φραγκφούρτης πρεσβεία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῆς ἐκ Βερολίνου διεκήρυξεν εἰς τὸ Πρωσσικὸν ὑπουργεῖον ὅτι οὐδὲν ἄλλο στέμμα ἤθελε νὰ προσφέρῃ εἰμὴ τὸ ὑπὸ τοῦ συντάγματος τοῦ κράτους διδόμενον καὶ ὅτι ἡ ἀπόρριψις τοῦ συντάγματος τούτου ἦτο ἀπόρριψις τοῦ στέμματος τοῦ Γερμανικοῦ. Καὶ τὸ κοινοβούλιον δὲ τῆς Φραγκφούρτης, ὁπότε ἠγγέλθη αὐτῷ ἡ μὴ ἀποδοχὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἐκήρυξε πανηγυρικῶς ὅτι ἐνέμενε πιστὸν εἰς τὸ ψηφισθὲν σύνταγμα καὶ διώρισεν ἐπιτροπείαν, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῶν μέτρων τῶν καθισταμένων ἀναγκαίων μετὰ τὴν ἄρνησιν τῆς Πρωσσίας.

Ἡ ἄρνησις αὕτη ἐπήνεγκε τὴν ἧτταν τῆς μικρογερμανικῆς μερίδος, τὴν ἐνίσχυσιν δὲ ἔνθεν μὲν τῆς μερίδος τῶν δημοκρατικῶν, ἔνθεν δὲ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Αὐστρίας. Ὁ ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης, ὅστις τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἶχε ψηφισθῇ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ὡς αὐτοκράτορος, εἶχε παραιτηθῇ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἐπιτρόπου, εἶχε δὲ συναινέσει νὰ μείνῃ ἐν τῇ θέσει προσωρινῶς ὑπείκων εἰς ἐπίμονον αἴτησιν τῆς Συνελεύσεως ἑωσοῦ δεχθῇ ὁριστικῶς ὁ ἐκλεχθεὶς αὐτοκράτωρ τὸ στέμμα καὶ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, νῦν ἑπόμενος ταῖς ὁδηγίαις τοῦ Σβάρτζεμβεργ κατεῖχε στερρῶς τὴν ἀνατεθειμένην εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐξουσίαν. Καὶ διὰ τοιούτου ὀργάνου ἡ Αὐστρία ἡ καταπαύσασα νῦν τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς ταραχὰς ἠδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν Φραγκφούρτῃ, καὶ ἂν μὴ κατώρθου τὸν σχηματισμὸν τοῦ μεγάλου κράτους τῶν 70 ἑκατομ., ἠδύνατο τοὐλάχιστον νὰ κωλύσῃ ἰσχυρῶς πᾶσαν ἀντιαυστριακὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἑνώσεως. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ κυβέρνησις τοῦ κράτους συνεκεντροῦτο οὕτω εἰς χεῖρας Αὐστριακάς, ἐν τῇ Συνελεύσει συνέβαινον πράγματα παράδοξα. Οἱ μὲν Αὐστριακοὶ ἀντιπρόσωποι σωρηδὸν ἀπεχώρουν τῆς Συνελεύσεως καταλείποντες ταύτην εἰς τὴν πλειονοψηφίαν τὴν μικρογερμανικήν, ἡ δὲ μερὶς αὕτη συνωμολόγει συμμαχίαν μετὰ τῆς δημοκρατικῆς ἀριστερᾶς. Ἡ μικρογερμανικὴ μερίς, ἧς ἡγεῖτο πάντοτε ὁ Γάγερν, καὶ μετὰ τὴν ἐν Βερολίνῳ ἀποτυχίαν ἐζήτει νὰ σώσῃ τὸ σύνταγμα τῆς Φραγκφούρτης, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην οὐ μόνον τῆς ψήφου τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν κινήσεων ἐν ἀνάγκῃ, καὶ ἐνθουσιασμοῦ λαϊκοῦ ὁμοίου τῷ τοῦ

Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, καὶ τοῦτο ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν δημοκρατικῶν. Ἡ δημοκρατικὴ πάλιν μερὶς ἤθελεν ἵνα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Γάγερν εἰς τοὺς ἀναρχικοὺς αὐτῆς σκοποὺς προσάψῃ χαρακτῆρα νομίμου ἐθνικοῦ κινήματος, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἐθεώρει πιθανὴν τὴν ἐπιτυχίαν, ὅσον ἀποτυχόντος ἤδη τοῦ περὶ αὐτοκρατορίας βουλεύματος ἐνόμιζεν ὅτι οἱ ὑπὲρ ἑνώσεως πόθοι τῆς τε Συνελεύσεως καὶ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ ἔμελλον ν' ἀπολήξωσιν εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς δημοκρατίας, τῆς μόνης κατ' αὐτοὺς δυναμένης νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν ἑνότητα τῆς Γερμανίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γάγερν ὑπερανθρώπους κατέβαλλε προσπαθείας διὰ τῶν πανταχοῦ τῆς Γερμανίας πολιτικῶν αὐτοῦ φίλων ἵνα πεισθῶσιν οἱ ἔτι ἀρνούμενοι τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Γερμανικοῦ συντάγματος ἡγεμόνες (οἱ βασιλεῖς) νὰ ἀναγνωρίσωσι τοῦτο, νὰ ἀναγνωρίσωσι δὲ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ὡς Γερμανὸν αὐτοκράτορα. Τὰ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς Γερμανικοῖς κράτεσιν ἀνελθόντα εἰς τὴν ἐξουσίαν φιλελεύθερα ὑπουργεῖα συνέπραττον προθύμως· τοῦτο δ' ἐποίουν καὶ τὰ κοινοβούλια ἢ δίηται τῶν ἰδιαιτέρων Γερμανικῶν κρατῶν. Καὶ αἱ Πρωσσικαὶ δὲ βουλαὶ ἀπήτουν ἐπιμόνως τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀποδοχὴν τοῦ Γερμανικοῦ συντάγματος καὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Μεγάλη ἠσκήθη πίεσις ἰδίως ἐπὶ τὸν βασιλέα τῆς Βυρτεμβέργης, ὅστις ἀνθίστατο ἀποκρινόμενος εὐλόγως ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς αὐτοκράτορα τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, ἀφοῦ αὐτὸς οὗτος δὲν ἀπεδέχετο τὸ ἀξίωμα. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀννοβέρου, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν πίεσιν τοῦ κοινοβουλίου, διέλυσεν αὐτὸ (14/26 Μαρτίου). Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ διάβημα μετὰ μίαν ἡμέραν (15/27 Μαρτίου) προέβη καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διαλύσας τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, ἀφοῦ αὕτη τῇ 9/21 Μαρτίου ἀπήτησεν ἐντόνως τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Γερμανικοῦ συντάγματος μεθ' ὅλων τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτοῦ. Εἰς ἔτι τολμηρότερα διαβήματα προέβη ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐν Σαξωνίᾳ δεικνύουσα φανερῶς τὰς δημοκρατικὰς αὐτῆς τάσεις καὶ ψηφιζομένη τὴν κατάργησιν τῆς εὐγενείας, τὴν κατάργησιν τοῦ στρατοῦ, ἐκλογὴν τῶν ὑπαλλήλων ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ψηφίσματα. Ἀλλὰ καὶ ἡ βουλὴ αὕτη διελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Πρωσσικῆς βουλῆς (16/28 Μαρτίου). Ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Σαξωνικοῦ στέμματος

ἔτι μᾶλλον ἠρέθισε τὰ πνεύματα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων πολιτικοκοινωνικῶν συλλόγων (τοῦ «Συλλόγου τῆς Πατρίδος», τοῦ «Συλλόγου τῶν ἐργατῶν», τοῦ «Συλλόγου τῶν Γυμναστῶν») ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς τὰ ὅπλα, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὸ σύνταγμα τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ ἀπαιτήσῃ ἐλευθέραν καὶ ἡνωμένην Γερμανικὴν πατρίδα. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐξερράγη ἀληθὴς ἐπανάστασις ἐν Δρέσδῃ (21/3 Μαΐου) ἀναγκάσασα τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ περίφημον φρούριον Κενιξτάϊν καὶ ἐπενεγκοῦσα τὴν ἵδρυσιν προσωρινῆς κυβερνήσεως (ἧς μετεῖχε ταχθεὶς μάλιστα διευθυντὴς τῶν ἔργων τῆς ἀμύνης καὶ ὁ περιβόητος Ῥῶσσος ἐπαναστάτης Βακουνίν), καὶ μετὰ ἐξαημέρους σφοδρὰς ἐν Δρέσδῃ μάχας ἐπὶ τῶν ὁδοφραγμάτων ἡ ἐπανάστασις αὕτη κατεβλήθη μετὰ πολλοῦ μόχθου καὶ διὰ στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως τῆς Πρωσσίας, ἣν ἐπεκαλέσατο αὐτὴ ἡ Σαξωνικὴ κυβέρνησις. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπέδρασαν σπουδαιότατα ἐπὶ τὴν πορείαν καὶ ἐπὶ τὰς τύχας τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ συνελεύσεως.

Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν διέλυσε τὴν Πρωσσικὴν βουλὴν (15/27 Μαρτίου), ἐκήρυξεν ὅτι ἀπέρριπτεν ὁριστικῶς τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τοῦτο ἐποίει, τὸ μὲν ἵνα ἀποκηρύξῃ πᾶσαν ἀλληλεγγύην πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς τῆς Φραγκφούρτης (συνεργείᾳ τῶν ὁποίων ἐψηφίσθη ἡ περὶ αὐτοκρατορίας πρότασις), ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὰ χάριν αὐτῶν ψηφισθέντα δημοκρατικὰ νομοθετήματα, τὸ δέ, ἵνα ἐξευμενίσῃ τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας ἤτοι τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς τοὺς δυσμενῶς ἔχοντας πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ διαθέσῃ αὐτοὺς εὐμενεστέρους πρὸς τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας συγκρότησιν τῆς στενωτέρας Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν ἤρκει ἁπλῶς ν' ἀπορρίψῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπενεχθῶσι καὶ τροποποιήσεις εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ψηφισθὲν σύνταγμα τοῦ κράτους, διότι οὕτω μόνον ἠδύνατο νὰ γείνῃ συνεννόησις μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων περὶ τῆς νέας ὁμοσπονδίας. Ἄλλως τε καὶ αὐτὴ ἡ ἀπόρριψις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος ἢ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ δι' ἄλλου οἱουδήποτε ἀξιώματος καὶ προσωνυμίας διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ συντάγματος μόνον ἠδύνατο νὰ γένηται. Εἴδομεν δὲ ὅτι ἐν τῷ συντάγματι τῆς Φραγκφούρτης ἀκριβῶς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ὡς αὐτοκράτορος ἐγένοντο παραχωρήσεις πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ ἐψηφίσθησαν διατάξεις

θεμελιώδεις ὑπὸ πνεῦμα δημοκρατικόν, ὅπερ παρενέβαλε μέγα πρόσκομμα εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ συντάγματος καὶ τοῦ ἐκ τούτου ἀπορρέοντος αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Διὰ τοῦτο ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος ἀπορρίπτων τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα καὶ ἀρνούμενος ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ σύνταγμα ἄνευ μεταβολῶν δὲν διέρρηξε καὶ πᾶσαν πρὸς τὴν Φραγκφούρτην σχέσιν. Τοὐναντίον δὲ ἐπεθύμει ἵνα ἡ Συνέλευσις μεταρρυθμίσῃ τὸ ὑπ' αὐτῆς ψηφισθὲν σύνταγμα ἐπὶ συντηρητικωτέρων βάσεων, πρὸς τοῦτο δὲ ἐξηκολούθει διαπραγματευόμενος ἀνεπισήμως πρὸς τὸν Γάγερν. 'Αλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ συντάγματος προσέκοπτεν εἰς μεγάλας δυσχερείας. Ἡ πλειονοψηφία καὶ ἐξ αἰσθήματος ἀξιοπρεπείας καὶ διὰ λόγους πολιτικοὺς δὲν ἐδέχετο τροποποίησιν οὐδεμίαν· καὶ ἡ μερὶς δὲ τοῦ Γάγερν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀθετήσῃ τὰς ὑπ' αὐτῆς ἀπέναντι τῆς δημοκρατιζούσης ἀριστερᾶς ληφθείσας ὑποχρεώσεις (ἴδ. σελ. 300). Διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐδεμίαν ἔστερξε τροποποίησιν συντάγματος, ἀλλὰ τῇ 22/4 Μαΐου προέβη εἰς νέας ἀποφάσεις ψηφισαμένη ἵνα πᾶσαι αἱ Γερμανικαὶ κυβερνήσεις καὶ πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις καὶ κοινότητες τῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν προσκληθῶσι νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος τοῦ κράτους· ἐψηφίσατο δὲ ἅμα ἵνα, ἐὰν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας δὲν θέλῃ νὰ ἦναι ὁ ὑπέρτατος ἄρχων, κατασταθῇ τοιοῦτος ὁ μετ' αὐτὸν ἰσχυρότατος ἡγεμὼν τοῦ κράτους· διέταξε δὲ προσέτι ἵνα συνῳδὰ τῷ καθιερωθέντι συντάγματι τοῦ κράτους ἐκλεχθῇ τὸ πρῶτον κοινοβούλιον τοῦ κράτους τῇ 3/15 Αὐγούστου καὶ συνέλθῃ τοῦτο ἐν Φραγκφούρτῃ. Αἱ ἀποφάσεις αὗται ἐνῷ ἐξ ἑνὸς διέθετον δυσμενῶς πρὸς τὴν Συνέλευσιν τόν τε βασιλέα τῆς Πρωσσίας καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ κυβερνήσεις, ἐξ ἄλλου ἔδιδον ἀφορμὴν τοῖς δημοκρατικοῖς ὑπερασπίζοντες τὰ ψηφίσματα ταῦτα νὰ παραστῶσι νῦν ὡς ὑπέρμαχοι τοῦ Γερμανικοῦ συντάγματος καὶ τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος ἐναντίον τῶν ἀνθισταμένων κυβερνήσεων καὶ χαρακτηρίζωσι τὰς κυβερνήσεις ταύτας ὡς «ἐπαναστατικάς», ἅτε ἀντιμαχομένας πρὸς τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους, προτείνωσι δὲ τὴν ἐφαρμογὴν βιαίων μέτρων κατὰ τῶν τοιούτων κυβερνήσεων ὑπὸ τοῦ συντάγματος αὐτοῦ ὑπαγορευομένων. Οὕτω οἱ δημοκρατικοὶ καθιστάμενοι νῦν ὑπέρμαχοι οὐ μόνον τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς νομιμότητος, ἵδρυσαν Συλλόγους ἀποβλέποντας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μνημονευθέντων μέτρων, καὶ οἱ Σύλλογοι οὗτοι, ἵνα ἀναμιμνή-

σκωσι τὸν Γερμανικὸν λαὸν τὴν κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ παρελθόντος ἔτους πανταχοῦ τῆς Γερμανίας ἐνθουσιώδη ἐθνικὴν ἐξέγερσιν καὶ ἐμπνεύσωσιν αὐτῷ νέον ἐνθουσιασμὸν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἐκλήθησαν σκοπίμως *Σύλλογοι Μαρτίου* (Maerzvereine). Ἀντιπρόσωποι δὲ πεμπόμενοι ἐκ πάντων τῶν Συλλόγων εἰς Φραγκφούρτην συνεκρότησαν ἐνταῦθα μεγάλην σύνοδον, ἥτις ὡς νέα μεγάλη ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία πρὸς τῷ ὑφισταμένῳ ἔτι Γερμανικῷ κοινοβουλίῳ καὶ τιθεῖσα ἑαυτὴν ὑπεράνω τούτου ἐξέδωκε τῇ 24/6 Μαΐου προκήρυξιν πρὸς τὸν Γερμανικὸν λαὸν καλοῦσα αὐτὸν εἰς τὰ ὅπλα. Ἀλλ' ἡ σύνοδος αὕτη ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ τοῖς δημοκρατικοῖς καὶ ὡς μέσον τοῦ νὰ δεσπόζωσι τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ὅπως ἐν τῇ μεγάλῃ Γαλλικῇ ἐπαναστάσει τὰ περιβόητα συλλαλητήρια τῶν Ἰακωβίνων καὶ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῶν Παρισίων ἐδέσποζον τῆς *Συμβατικῆς συνελεύσεως*. Καὶ ἀμέσως τὴν ἐπαύριον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐξεδόθη ἡ πρὸς τὸν Γερμανικὸν λαὸν προκήρυξις, μεγάλη ἐγένετο ἔφοδος κατὰ τοῦ κοινοβουλίου ἀπαιτοῦσα παρὰ τούτου νὰ προσέλθῃ εἰς ἀρωγὴν ἐκ μέρους τοῦ κράτους πρὸς τὴν ἐν Δρέσδῃ ὑπὲρ τοῦ συντάγματος τοῦ κράτους γινομένην ἐπανάστασιν. Ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, ὅπερ ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων δὲν ὑπῆρχε πλέον πράγματι εἰμὴ ἐν τῇ ἐπαναστάσει τῶν δημοκρατικῶν, περιελθὼν εἰς δεινὴν ἀπορίαν καὶ ἐννοῶν καὶ συναισθανόμενος τὸ ἀντιφατικὸν καὶ ψευδὲς τῆς θέσεως αὐτοῦ παρῃτήθη (27/9 Μαΐου) ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. Βεβαίως ἡ θέσις τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου ὡς Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους ἦτο ἔτι ψευδεστέρα. Ἀλλ' οὗτος δὲν παρῃτήθη, διότι ἐξ ἀρχῆς τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχε μᾶλλον ὡς ἐπίτροπος τῆς Αὐστρίας ἢ ὡς ἐπίτροπος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο ἐρρύθμιζε τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ συνῳδὰ ταῖς ὑπὸ τοῦ Σβάρτζεμβεργ πεμπομέναις ὁδηγίαις. Ἀκριβῶς δὲ νῦν, ὁπότε διαλυομένης σχεδὸν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως προσήγγιζεν ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ πρῴην καθεστὼς μετὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, συμφέρον τῇ Αὐστρίᾳ ἦτο νὰ διατηρήσῃ ὁ ἀρχιδοὺξ τὴν ἐν Φραγκφούρτῃ θέσιν, ἔστω καὶ ὑπὸ ψευδῆ προσωνυμίαν, ἵνα καταστῇ ἔργῳ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ ἀνιδρυθησομένης Ὁμοσπονδιακῆς ἀρχῆς. Εἰς τοῦτο δὲ συνέτρεχον τὰ πράγματα. Διότι ἡ μεταξὺ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ τῆς Πρωσσίας ἐπελθοῦσα ῥῆξις οὐδενὸς τοσοῦτον προῆγε τὰ συμφέροντα ὅσον τῆς Αὐστρίας.

Τὴν ἐπαύριον τῆς παραιτήσεως τοῦ Γάγερν, ἥτις αὐτὴ καὶ μόνη διέλυε τὸν ἰσχυρότατον τῶν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Φραγκφούρτης δεσμῶν, νέον ἐγένετο ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης διάβημα ὁριστικὸν πρὸς τελείαν μετὰ τῆς Πρωσσίας ῥῆξιν. Ὁ δημοκρατίζων βουλευτὴς Ῥέδεν προέτεινεν ἵνα ἡ Συνέλευσις τὴν ὑπὸ τῆς Πρωσσίας δοθεῖσαν τῇ Σαξωνικῇ κυβερνήσει κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως συνδρομὴν κηρύξῃ ὡς βαρεῖαν προσβολὴν κατὰ τῆς εἰρήνης τοῦ κράτους, καὶ τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέξατο ἡ Συνέλευσις. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἡ αὐτὴ Συνέλευσις διέταξεν ἵνα πάντα τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ὀμόσωσιν ὅρκον πίστεως εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους, ἔπεμψε δὲ συγχρόνως ἰδιαιτέρους ἐπιτρόπους εἰς πάσας τὰς ὑπ' αὐτὴν Γερμανικὰς χώρας πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ψηφισθέντων. Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀποφάσεις δὲν εἶχον πολλὴν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν, διότι ἔνθα μὲν δὲν ὑπῆρχεν ἐπανάστασις, οὐδεμιᾶς ἠξιώθησαν οἱ ἐπίτροποι προσοχῆς, ἔνθα δὲ εἶχεν ἤδη ἐκραγῇ, προῆγον ἁπλῶς τὸ ἔργον αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως καταδίκη τῆς Πρωσσίας εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀπὸ Φραγκφούρτης ἀνάκλησιν πάντων τῶν ἀντιπροσώπων (ὅσοι ἐννοεῖται ἐτήρουν πίστιν εἰς τὸν βασιλέα αὐτῶν, ὁποῖοι δὲν ἦσαν οἱ δημοκρατικοί). Τὴν ἀνάκλησιν ἐδικαιολόγει ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις θεωροῦσα τὴν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως τοῦ Ῥέδεν ὡς ὑπέρβασιν τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν. Τῆς Πρωσσίας δὲ τὸ παράδειγμα μιμηθεῖσαι καὶ ἄλλαι μικρότεραι Γερμανικαὶ κυβερνήσεις, ἀνεκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ἀντιπρόσωποι πάντες σχεδὸν εἶχον ἀποχωρήσει ἔτι πρότερον, ἑκατὸν δὲ περίπου ἄλλοι ἀντιπρόσωποι ἐκ πάσης τῆς Γερμανικῆς χώρας, ἐν οἷς οἱ ἐπιφανεῖς Γάγερν, Δάλμαν, Arndt, Βέλκερ, παρῃτήθησαν οἰκειοθελῶς καὶ ἐπισήμως τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν, ἐν τῇ οὕτω κολοβωμένῃ συνελεύσει ὑπερίσχυσε νῦν ὁριστικῶς ἡ δημοκρατικὴ μερίς, εἰς ἣν προσῆλθον πάντες οἱ ὑπολειπόμενοι τέως ἄγαν φιλελεύθεροι θιασῶται τῆς συνταγματικῆς μερίδος, διότι μόνον ἀπὸ τῆς δημοκρατίας πλέον ἤλπιζον τὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας.

Ἀλλὰ τοιοῦτον κοινοβούλιον κολοβὸν (Rumpfparlament, ὡς ἐκαλεῖτο), δημοκρατικὸν τὸ φρόνημα, μόλις συγκείμενον ἐξ ἑκατὸν μελῶν, διατελοῦν νῦν εἰς πλήρη ῥῆξιν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι καὶ νὰ λέγηται ἐθνικὴ συνέλευσις εἰμὴ ὑπὸ

ἔννοιαν καθαρῶς ἐπαναστατικήν· καὶ τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα αὐτῆς δὲν ἐβράδυνε νὰ δηλώσῃ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Φραγκφούρτης. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ὑπουργείου Γάγερν ὁ ἀρχιδοὺξ ἐπίτροπος τοῦ κράτους συνεκρότησεν ὑπουργεῖον ἐξ ἀνδρῶν συντηρητικῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἄκραν δεξιὰν τῆς Συνελεύσεως. Τὸ τοιοῦτον ἡ Συνέλευσις ἐχαρακτήρισεν ὡς «ὕβριν κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας» καὶ ἀπεφάσισε τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἐπιτρόπου. Ἀλλὰ πρὸ τούτου μετέθηκε τὴν ἕδραν αὐτῆς (18/30 Μαΐου) ἀπὸ Φραγκφούρτης εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βυρτεμβέργης Στουτγάρδην, ἵνα εὑρίσκηται ἐν μέσῳ χωρῶν καλῶς διατεθειμένων πρὸς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐκτείνῃ καὶ προαγάγῃ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα καθ' ὅλην τὴν νότιον Γερμανίαν. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς Στουτγάρδην μετοικεσίαν (τῇ 25/6 Ἰουνίου) προέβη εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου καὶ ἀντὶ νέου Ἐπιτρόπου τοῦ κράτους διώρισε πενταμελῆ ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους, ἧς μετεῖχε καὶ ὁ περίφημος Κάρολος Φόγτ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ δημοκρατικὴ ἐπανάστασις, ἤτοι ἡ ἐπανάστασις ἡ διὰ δημοκρατίας ἐπιζητοῦσα τὴν πολιτικὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας, ἐξερράγη ἐν πολλαῖς Γερμανικαῖς χώραις καὶ ἐκ τῶν περιβοήτων Μαρτιανῶν Συλλόγων (τῶν λαβόντων τὸ ὄνομα ἐκ τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1848, ἴδ. σελ. 307) παρήχθησαν αἱ νέαι ἐπαναστάσεις τοῦ Μαΐου τοῦ 1849. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐν Σαξωνίᾳ ἐπαναστάσεως ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐντὸς τοῦ Μαΐου ἐξερράγησαν καὶ ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Πρωσσίας (ὡς ἐν Ἐλβερφέλδῃ, Δυσσελδόρφῃ, Κρεφέλδῃ, Ἴσερλον), ἀλλὰ καὶ αὗται κατεστάλησαν ταχέως. Σοβαρώτερον χαρακτῆρα ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις ἐν Σαξωνίᾳ, ἐν ταῖς νοτίαις Γερμανικαῖς χώραις, ἰδίως ἐν τῷ Βαυαρικῷ Παλατινάτῳ, ἐν Βάδῃ καὶ ἐν Βυρτεμβέργῃ.

Ἐν τῷ Παλατινάτῳ ἐκηρύχθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας ἀπὸ τῆς Βαυαρίας (19/1 Μαΐου) τῆς πολεμίως διακειμένης πρὸς τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους καὶ συνεστάθη προσωρινὴ κυβέρνησις ἀποστολὴν ἔχουσα νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας διὰ τοῦ πανστρατιᾷ ἐξοπλισμοῦ τοῦ λαοῦ, προσλαμβανομένων εἰς τὸν τοιοῦτον λαϊκὸν στρατὸν καὶ τῶν λιποτακτῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἐκ τῶν διαφόρων γειτονικῶν φρουρίων ηὐτομόλουν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Σοβαρὸν χαρακτῆρα ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις ἐν τῷ μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Βά-

δης τοσούτῳ μᾶλλον παραδόξως καὶ ἀπροσδοκήτως, ὅσον ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας Λεοπόλδος ἦτο ὁ μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων προθυμότατος ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος φανεὶς καὶ μετὰ φιλοπάτριδος αὐταπαρνήσεως ἀναγνωρίσας τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις εἶχε προσλάβει ἐπιδημικὸν χαρακτῆρα· καίπερ δὲ ἔχουσα καταγωγὴν ἐθνικήν, εἶχε λάβει χροιὰν πολιτικὴν δημοκρατικὴν καὶ διεθνῆ. Λίαν δὲ χαρακτηριστικὸν ἦτο ὅτι καὶ ἐν Παλατινάτῳ καὶ ἐν Βάδῃ καὶ ἐν Σαξωνίᾳ μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως εὑρίσκοντο καὶ ξένοι. Ὡς ἐν Σαξωνίᾳ ὁ Ῥῶσσος Βακουνὶν ἦτο ὁ διευθυντὴς τῆς ἀμύνης, οὕτω ἐν Παλατινάτῳ ἀρχηγὸς τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ἐγένετο ὁ ἐκ Γερμανίας καταγόμενος Πολωνὸς στρατηγὸς Σζνάϋδε (Sznayde), καὶ ἐν Βάδῃ δὲ ὁ περιβόητος Μιεροσλάβσκις ἦτο ἀρχιστράτηγος τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ. Μετὰ τοιούτων δ' ἀρχηγῶν καὶ πλῆθος ἄλλο ἐθελοντῶν ἐκ πάσης ἄλλης Γερμανικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς χώρας (ἰδίως Γαλλίας, Πολωνίας, Οὐγγαρίας) προστρέχοντες εἰς τὰ νέα θέατρα τῆς ἐπαναστάσεως ἐνίσχυον τὰς τάξεις τῆς ἐπαναστάσεως διδόντες αὐτῇ, ὡς εἴπομεν, χαρακτῆρα διεθνοῦς κινήματος πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ. Ἀλλ' ἡ Βαδικὴ ἐπανάστασις κατέστη ἀμέσως κυρία τῶν πραγμάτων, διότι καὶ ὁ στρατὸς φρουρίων τινῶν καὶ πόλεων (ὡς ὁ τῆς ὀχυρᾶς Ῥαστάδης καὶ ὁ τῆς πρωτευούσης αὐτῆς Καρλσρούης) προσήρχετο τῇ ἐπαναστάσει καὶ οἱ ἐπαναστάται εὐχερῶς κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους (2/14 Μαΐου). Οἱ ἐπαναστάται διέλυσαν νῦν τὸ λειτουργοῦν κοινοβούλιον τῆς Βάδης καὶ ἵδρυσαν κυβέρνησιν δημοκρατικήν, συνεκάλεσαν ἐθνικὴν συνέλευσιν συντακτικήν, συνάψαντες δὲ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τοῦ Παλατινάτου ἔπεμψαν στρατεύματα καὶ ἀποστόλους εἰς τὴν Ἔσσην Δαρμστάδην καὶ εἰς τὴν Βυρτεμβέργην, ἵνα βοηθείᾳ τῶν ἐνταῦθα δημοκρατικῶν διαδώσωσι καὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ὁ μέγας δοὺξ Λεοπόλδος, πρὶν ἔτι ἡ πρωτεύουσα Καρλσρούη καταληφθῇ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, εἶχε κατορθώσει νὰ φύγῃ ἐντεῦθεν μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἐλθὼν δ' εἰς Φραγκφούρτην ἐπεκαλέσατο νῦν τὴν βοήθειαν τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως.

Καὶ ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Βυρτεμβέργης ἤρξατο τὸ δημοκρατικὸν κίνημα, ὁπότε τῇ 15/27 Μαΐου ἐγένετο συνάθροισις λαοῦ σκοποῦσα

τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας καὶ ἀπὸ Καρλσρούης ἐπέμφθησαν εἰς Στουτγάρδην δημοκρατικοὶ πράκτορες, ἵνα διὰ τῶν χρημάτων, ἅπερ ἔφερον, διαφθείρωσι τὸν στρατόν. Ταῦτα ἐγίνοντο καθ' ὅν περίπου χρόνον ἡ κολοβὴ συνέλευσις, ἡ ἐξ ἑκατὸν περίπου ἀντιπροσώπων συγκειμένη καὶ τὸ ἕκτον περίπου μόνον τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν πρώην μελῶν τοῦ κοινοβουλίου ἀποτελοῦσα, μετετίθει τὴν ἕδραν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Φραγκφούρτης εἰς τὴν Στουτγάρδην. Καίτοι δ' αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἀξιοῖ ὑπὲρ ἑαυτῆς σπουδαίως τὴν ἰδιότητα ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας Γερμανικῆς, οὐχ ἧττον ἡ Βυρτεμβεργικὴ κυβέρνησις παρεῖδεν αὐτὴν ἐν ἀρχῇ ἐγκαθισταμένην ἐν τῇ Βυρτεμβεργικῇ πρωτευούσῃ καὶ καθαιροῦσαν τὸν Ἐπίτροπον τοῦ κράτους καὶ ἱδρύουσαν νέαν ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους πενταμελῆ. Ἀλλ' ὅτε ἡ λεγομένη ἐθνικὴ συνέλευσις ἐπιδοκιμάσασα τὰς ἐν Παλατινάτῳ καὶ ἐν Βάδῃ ἐπαναστάσεις ἐζήτησε παρὰ τῆς Βυρτεμβεργικῆς κυβερνήσεως χρήματα καὶ στρατὸν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συνῆπτε διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς ἀπὸ Βάδης πεμφθέντας πράκτορας, τὸ Βυρτεμβεργικὸν ὑπουργεῖον προέβη εἰς τὰ ἀπαραίτητα πλέον καταστάντα μέτρα. Ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὑπῆρχεν ἀνὴρ ῥέκτης καὶ τολμηρός, ὁ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργὸς Ῥέμερ (Römer), «ἀνὴρ ἔχων χεῖρα στιβαρὰν καὶ κεφαλὴν σκληράν». Ὁ ἀνὴρ οὗτος προσεκάλεσε νῦν τὴν Συνέλευσιν νὰ καταλίπῃ τὴν Στουτγάρδην μεταθέτουσα ἀλλαχόσε τὴν ἕδραν αὐτῆς. Ὅτε δὲ ἡ Συνέλευσις θεωροῦσα ἔτι ἑαυτὴν ὡς ἀντιπροσωπείαν τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους ἐκπροσωποῦσαν τὴν ἐθνικὴν μεγαλειότητα οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν γενομένην πρόσκλησιν, ὁ ἀτρόμητος ὑπουργὸς διέταξε νὰ κλεισθῇ ἡ αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων (6/18 Ἰουνίου) καὶ διὰ τοῦ ἱππικοῦ διεσκόρπισε τοὺς ἐν συνοδείᾳ μεταβαίνοντας εἰς τὸ κατάστημα τῶν συνεδριάσεων ἀντιπροσώπους, διέταξε δὲ τὴν ἀπὸ Στουτγάρδης ἐξέλασιν παντὸς μὴ Βυρτεμβεργίου ἀντιπροσώπου. Οὕτω μετὰ πάροδον ἑνὸς ἔτους καὶ 31 ἡμερῶν ἀδόξως ἐξηφανίσθησαν καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ περιφήμου κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης τοῦ συνελθόντος ἐν μέσῳ τόσου ἐνθουσιασμοῦ ἐθνικοῦ, τοσούτων διακαῶν πόθων καὶ ἐλπίδων μεγάλων, τοῦ προωρισμένου εἰς τοσοῦτον μεγάλα ἔργα, ἀλλὰ πολλῶν μὲν ἐπιλαβομένου, οὐδὲν δὲ κατορθώσαντος ἔργον ἄξιον τῶν ἐπ' αὐτὸ ἀνατεθεισῶν ἐλπίδων καὶ προσδοκιῶν, καταλείποντος δὲ ὄπισθεν ἐπαναστάσεις δημοκρατικὰς καὶ ἐμφυλίους πολέμους.

Ἡ διάλυσις τῆς Στουτγαρδείου Συνελεύσεως ἐκώλυσε καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Βυρτεμβέργῃ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ εἰς Ἔσσην Δαρμστάτην πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως πεμφθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῆς Βάδης στρατὸς προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ μείναντος Ἐσσικοῦ στρατοῦ ἀπεκρούσθη ἐντεῦθεν τῶν ὁρίων (18/30 Μαΐου), ἐν δὲ τῇ Βαυαρίᾳ πλὴν τῆς Φραγκονίας, ἔνθα ἐγίνοντο ὀλίγαι ταραχαί, λαὸς καὶ στρατὸς ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἡ δημοκρατικὴ ἐπανάστασις, μετὰ τὴν καταστολὴν τῶν ἐν Σαξωνίᾳ καὶ ἔν τισι Πρωσσικαῖς πόλεσιν ἐκραγεισῶν ταραχῶν, περιωρίσθη εἰς τὰς μνημονευθείσας χώρας τοῦ Παλατινάτου καὶ τῆς Βάδης. Καίτοι δὲ καὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις διὰ τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Στουτγάρδῃ κολοβῆς συνελεύσεως ἡ ἐπανάστασις ἀπώλεσε τὸ σπουδαιότατον ἠθικὸν κέντρον καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸν μοχλόν, οὐχ ἧττον ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρά, διότι ἦτο πράγματι κυρία τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν, οὐδ' ἠδύνατο εὐκόλως ἡ Βαυαρικὴ κυβέρνησις (εἰς ἣν ἀνῆκε τὸ Παλατινάτον) καὶ ὁ φυγὰς μέγας δοὺξ τῆς Βάδης νὰ καταβάλωσι τὰς νέας κυβερνήσεις καὶ νὰ ἐπαναγάγωσι τὸ πρῴην καθεστώς. Ἄλλης δυνάμεως πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην ἡ συντηρητικὴ Γερμανία καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἦτο ἡ Πρωσσία καὶ ὁ Πρωσσικὸς στρατός, τοῦ ὁποίου ὡς ὕψιστον προορισμὸν ἐθεώρει ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' καὶ τὸν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν ἀγῶνα. Μετὰ τὴν Σαξωνίαν, ἐν ᾗ διὰ Πρωσσικῆς ἐπικουρίας κατεβλήθη ἡ ἐπανάστασις, εἶχεν ἔλθει διὰ τὴν Πρωσσίαν ἡ σειρὰ τῆς νοτίου Γερμανίας. Στρατὸς λοιπὸν Πρωσσικὸς ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, τοῦ πρίγκιπος τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου, τεταγμένος διήλασε τὰς ἐπαναστατικὰς χώρας καὶ ἐντὸς σμικροῦ κατέβαλε διὰ σιδηρᾶς χειρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν ταῖς ἐν Παλατινάτῳ γενομέναις μικραῖς μάχαις πανταχοῦ κατεβλήθησαν οἱ δημοκρατικοὶ καὶ ἤρθη ἡ πολιορκία τοῦ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἀποκεκλεισμένου φρουρίου Λανδάου, καὶ διὰ νέων πολυαρίθμων συμπλοκῶν ὁ νικηφόρος Πρωσσικὸς στρατὸς διήνοιξεν ἑαυτῷ τὴν ὁδὸν τῆς Καρλσρούης. Τὰ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα, καὶ ἀφοῦ ἀπώλεσαν τὴν Καρλσρούην, ἀντέστησαν ἐπὶ μικρὸν καὶ συνῆψαν οὐχὶ ἀσημάντους τινὰς μάχας πρὸς τοὺς Πρώσσους, ἀλλὰ καὶ ἐν ταύταις ἡττήθησαν, τὰ δὲ λείψανα αὐτῶν (περὶ τὰς 10 χιλιάδας ἀνδρῶν) ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ ταύτην ἐπὶ

τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἥτταν τῆς ἐπαναστάσεως παρεδόθη καὶ ἡ ὀχυρὰ 'Ραστάδη (17/29 Ἰουλίου) καὶ πᾶσα ἡ χώρα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Πρωσσικῶν στρατευμάτων. Καὶ νῦν τὸ ἔργον τοῦ στρατοῦ ἤρξαντο νὰ συμπληρῶσι στρατιωτικὰ δικαστήρια δικάζοντα καὶ καταδικάζοντα τοὺς συλλαμβανομένους. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἀρχηγῶν, ἐν οἷς καὶ πρώην μέλη τοῦ Φραγκφουρτείου κοινοβουλίου καί τινες δημοσιογράφοι, καταδικασθέντες ὑπέστησαν τὸν διὰ πυροβολισμοῦ θάνατον. Τοιοῦτον θάνατον ὑπέστη καὶ ἓν λείψανον τῶν Γερμανῶν φιλελλήνων τῶν μετασχόντων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὁ Böning· ἄλλοι δὲ τῶν ἐνόχων (ἐν οἷς καὶ ὁ ποιητὴς Κίγκαλ) κατεδικάσθησαν εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα διὰ βίου· πολλοὶ δὲ (ἐν οἷς καὶ ὁ πρότερον εἰς Ἀμερικὴν φυγὼν καὶ νῦν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἀρξαμένης ἐπαναστάσεως ἐκεῖθεν ἐπιστρέψας, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω τοῦ Στρασβούργου ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης καταστολῆς τῆς ἐπαναστάσεως Ἕκκερ) ἔφυγον εἰς Ἀμερικήν.

Οὕτω ἐπερατώθη ἡ νέα καὶ ἐσχάτη δημοκρατικὴ ἐπανάστασις ἡ λαμπρύνασα παροδικῶς τὰς τελευταίας ζοφερὰς στιγμὰς τῆς ἐν Στουτγάρδῃ συνελεύσεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον παραδοῦσα τὴν νοτίαν Γερμανίαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Πρωσσικῶν ὅπλων. Ἡ Πρωσσία ἡ ἐπενεγκοῦσα τὸ πλεῖστον τὴν διάλυσιν τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτην καὶ καταλαβοῦσα τὴν δημοκρατικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπαλλάξασα τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τῶν κακῶν τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ ἀποδοῦσα τοὺς θρόνους εἰς τοὺς ἐκδιωχθέντας νομίμους ἡγεμόνας καθίστατο πράγματι ἡγεμὼν τοῦ πλείστου τῆς Γερμανίας, ἀπὸ μηνῶν ἤδη παρασκευαζομένη πρὸς τοῦτο πολιτικῶς διὰ τῆς πρὸς τὰ Γερμανικὰ κράτη περὶ ἱδρύσεως τῆς στενωτέρας ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ὁμοσπονδίας, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς περιφήμου συμμαχίας τῶν τριῶν βασιλέων (ἴδ. κατωτέρω). Ἡ δὲ συνθήκη, ἣν συνωμολόγησε πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους 1849 (25/7 Δεκεμβρίου) μετὰ τοῦ Καθολικοῦ κλάδου τῶν Ὀενζόλλερν, ἔδιδεν αὐτῇ ἀφορμὴν νὰ καταλάβῃ καὶ μόνιμόν τινα κτῆσιν, ἔστω μικράν, ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ. Ὁ κλάδος οὗτος ἔχων κτήσεις τινὰς ἐν τῇ Σουηβίᾳ (Ἕχιγκεν, Σιγμάριγκεν) καὶ τὸν πύργον Ὀενζόλλερν, τὴν κοιτίδα τοῦ οἴκου τῶν Ὀενζόλλερν, μετεβίβασε ταύτας εἰς τὸν ἐν Πρωσσίᾳ ἄρχοντα Προτεσταντικὸν οἶκον ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα δύνηται κατὰ κληρονομικὴν τάξιν νὰ ἔχῃ δικαιώματα ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Πρωσσίας. Ἀλλ'

ἡ ὑπέροχος θέσις, ἣν διὰ τῶν γεγονότων τούτων ἐλάμβανεν ἡ Πρωσσία ἐν Γερμανίᾳ, ὀλίγον μόνον διαρκέσασα χρόνον, δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῇ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ περὶ ἡγεμονίας σχέδια. Τῇ Αὐστρίᾳ δὲν συνέφερεν ἡ τοιαύτη Πρωσσικὴ ἡγεμονία. Καὶ ἐνόσῳ μὲν ἡ Αὐστρία μὴ ἀπαλλαγεῖσα παντελῶς τῶν ἐσωτερικῶν πολέμων καὶ περισπασμῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ ἰσχυρῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἑκοῦσα ἄκουσα κατέλειπε ταύτην εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Πρωσσικῶν ὅπλων καὶ τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς ἐπιρροῆς. Ἀλλ' ἅμα εἰρηνεύσασα ὁριστικῶς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἅπασαν τὴν ἑτοιμοπόλεμον καὶ ἐν ἐσωτερικῷ πολέμῳ αὐξηθεῖσαν καὶ κραταιωθεῖσαν στρατιωτικὴν αὐτῆς δύναμιν ἔρριψεν εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἐν Γερμανίᾳ θέσεως, ἵνα ἀποκατασταθῇ μὲν ἐνταῦθα ἰσχυροτέρα ἢ πρίν, πραγματοποιήσῃ δὲ τὸ μέγα σχέδιον τῶν Ἀψβούργων, «νὰ ἐξευτελίσῃ πρῶτον, εἶτα δὲ νὰ καταλύσῃ τὴν Πρωσσίαν». Ἀλλ' ἀνάγκη, ἵνα παρακολουθήσωμεν τὰς περιπετείας τῶν Αὐστροπρωσσικῶν περὶ Γερμανίας διαπληκτισμῶν, νὰ ῥίψωμεν ἐν πρώτοις ἓν βλέμμα ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν τὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ τῶν γεγονότων τῶν ἐτῶν 1848-1849.

Ἡ Αὐστρία κατὰ τὰ ἔτη 1848-1849.—Τὴν ἱστορίαν τῆς Αὐστρίας κατὰ τὰ ἔτη 1848-1849 ἐξεθήκαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς συντακτικῆς διήτης ἢ κοινοβουλίου ἢ συνελεύσεως (Constituirende Reichstag, ἴδ. σελ. 256) τῆς γενομένης τῇ 10/22 Ἰουλίου 1848. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐγένετο ἐπίσημος ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως οὐχὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀμέσως, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσωπεύσαντος αὐτὸν ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου. Οὗτος καθὰ εἴπομεν, ἐκλεγεὶς τότε καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης Ἐπίτροπος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς Φραγκφούρτην θριαμβευτικὴν εἴσοδον αὐτοῦ (29/11 Ἰουλίου), ἐπανέκαμψεν ἐπὶ μικρὸν εἰς Βιέννην, ὁπόθεν ἀπῆλθε πάλιν εἰς Φραγκφούρτην ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος κατὰ θερμὴν πρόσκλησιν τῆς συντακτικῆς διήτης ἐπέστρεψεν ἐξ Ἰνσβρύκης εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ (29/12 Αὐγούστου). Αἱ ἐργασίαι τῆς Αὐστριακῆς συντακτικῆς διήτης ἐγένοντο ἐν μέσῳ μεγάλων ταραχῶν καὶ δεινῆς συγχύσεως πραγμάτων. Τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τῆς Συνελεύσεως ἦσαν ὅλως ἀπροσδιόριστα· καὶ αὐτὴ μὲν παρίστατο ὡς κυρίαρχος ἀντιπροσωπεία μέλλουσα νὰ δώσῃ νέον πο-

λίτευμα ταῖς ἐκτὸς τῆς Οὐγγαρίας Αὐστριακαῖς χώραις, ἔξωθεν δ' αὐτῆς τὰ πολλὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα ἐζήτουν νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν ὄργανον πρὸς πραγμάτωσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν καὶ θεωριῶν, ὧν τινες δὲν ἀπεῖχον τῶν δογμάτων τῶν ἐν Παρισίοις θιασωτῶν τοῦ κοινωνισμοῦ καὶ τοῦ κοινοτισμοῦ· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὐδὲν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ παραιτησάμενος, ἐν παθητικῇ διατελῶν θέσει ἀπέναντι τῆς Συνελεύσεως, παρηκολούθει πόρρωθεν τὴν πορείαν αὐτῆς. Ἡ ὅλη κατάστασις ἐν Βιέννῃ ἰδίως ἦτο καθαρῶς ἐπαναστατικὴ μικρὸν ἀπέχουσα τῆς ἀναρχίας. Ἡ Συνέλευσις ἐψηφίσατο τὴν κατάργησιν πασῶν τῶν ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως ἐπιβαλλομένων εἰς τὰς ἐργαζομένας τάξεις ἀγγαρειῶν καὶ ἄλλων τιμαριωτικῶν βαρῶν, διδομένης τῆς προσηκούσης ἀποζημιώσεως εἰς τοὺς δικαιούχους ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἀλλ' οἱ ἐργάται τῆς Βιέννης ἀπήτουν πλείονα, ἀπήτουν δηλονότι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Παρισίοις ἐργατῶν, ἵνα τὸ κράτος ὑποχρεωθῇ νὰ παρέχῃ ἐργασίαν καὶ νὰ ἀμείβῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου πάντα ἐργασίαν ζητοῦντα πολίτην. Ἡ ἐκ ῥιζοσπαστῶν τὸ πλεῖστον συγκειμένη δίητα ἐπέβαλε τῇ κυβερνήσει τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἐκπλήρωσιν τῶν τοιούτων ἀξιώσεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ἠδύνατο ν' ἀντέχῃ ἐπὶ πολὺ εἰς τὰς οὕτω ἐπιβαλλομένας αὐτῷ θυσίας, ἡ κυβέρνησις ὡς μόνην διέξοδον ἐθεώρησε τὴν σημαντικὴν ὑποτίμησιν τοῦ ἡμερομισθίου. Ἡ πρᾶξις τῆς κυβερνήσεως προὐκάλεσε νῦν ἐπανάστασιν ἐργατικὴν (11/23 Ἰουλίου 1848), ἥτις ταχέως κατεστάλη ὑπὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς χωρὶς κατ' ἐλάχιστον νὰ λάβῃ τὰς διαστάσεις τῆς ἐν Παρισίοις φοβερᾶς ἐργατικῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουνίου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθον ἄλλης φύσεως ἐπαναστατικὰ γεγονότα ἐπενεγκόντα τὴν νίκην τῆς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους τούτου τὴν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ἀνακτησαμένη Οὐγγαρία (ἴδ. σελ. 250) περιῆλθεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω, εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν, μέρος δὲ τῆς φρουρᾶς τῆς Βιέννης ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔδειξε πόσον ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιδημία εἶχε διαδοθῇ καὶ ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ἐν Βιέννῃ στρατοῦ. Ἓν σύνταγμα ἐπιλέκτων ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς δοθείσας διαταγάς. Ὁπότε δὲ ἐγένετο ἀπόπειρα ἵνα διὰ τοῦ Πολωνικοῦ συντάγματος βιάσωσιν εἰς ὑποταγὴν τὸ ἀπειθοῦν σύνταγμα, ἐξερ-

ράγη ἀληθὴς ἐπανάστασις ἐν Βιέννῃ, διότι μετὰ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν ἡνώθη ἡ πολιτοφυλακή, ὁ λεγεὼν τῶν φοιτητῶν καὶ μέγα πλῆθος ἐργατῶν. Τότε δὲ οἱ ἐπαναστάται διήρπασαν τὰ πυροβόλα, ἤγειραν ὁδοφράγματα καὶ ἔκρουσαν ἀνὰ τὴν πόλιν τοὺς κώδωνας τῆς ἐξεγέρσεως. Ὁ σκοπός, καθ' οὗ ἔβαλλον οἱ ἐπαναστάται, ἦτο νῦν ὁ ὑπ' αὐτῶν μεγάλως μισούμενος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λατούρ, καταστὰς ἀντικείμενον τοιούτου μίσους, διότι ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λαμβάνῃ μέτρα περισταλτικὰ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατικῶν ἐν τῇ πόλει στοιχείων. Ὁ δυστυχὴς ὑπουργὸς μάτην ἐζήτησε ν' ἀποκρυβῇ πρὸ τῆς ὀργῆς τοῦ μαινομένου πλήθους. Ἐξαχθεὶς ἐκ τοῦ κρυπτηρίου αὐτοῦ ἀπήχθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὑπουργείου καταπονούμενος ὑπὸ τὰ δεινὰ κτυπήματα σφυρῶν καὶ ξιφῶν καὶ ἐφονεύθη οἰκτρῶς ἀφοῦ ἔλαβε 43 πληγάς, ὁ δὲ νεκρός του ὡς τρόπαιον τῆς νίκης ἐκρεμάσθη ἀπό τινος φανοῦ τῶν ὁδῶν. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο οἱ ἐπαναστάται ἐκβιάσαντες τὴν εἴσοδον τοῦ ὁπλοστασίου διήρπασαν ὅπλα, ἅπερ διένειμαν εἰς τὸν ὄχλον. Οὕτω ἡ ἐπανάστασις κατέστη κυρία τῆς Αὐστριακῆς πρωτευούσης, ἐμμέσως δὲ καὶ τοῦ ὅλου κράτους. Νῦν δὲ καὶ ἡ συντακτικὴ δίητα, ἐν ᾗ μέχρι τοῦδε ἡ πλειονοψηφία ἀνῆκε τῇ Σλαυικῇ μερίδι, ἀλλ' ἥτις νῦν ἕνεκα τῆς εἰς Πράγαν φυγῆς πολλῶν Τσέχων ἀντιπροσώπων περιήρχετο ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τέως μειονοψηφούσης Γερμανικῆς ῥιζοσπαστικῆς μερίδος, ἐποιήσατο ἓν ἔτι βῆμα ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ αὐτῆς πορείᾳ καὶ ἐνεργείᾳ κηρύξασα ἑαυτὴν διαρκῆ καὶ ἀπαιτήσασα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου καὶ ἄλλας προβαλοῦσα ἀπαιτήσεις. Ἀλλὰ ταῦτα μὴ δυνάμενος ν' ἀποδεχθῇ ὁ Φερδινάνδος Α', θεωρῶν δὲ ἑαυτὸν καὶ ἄλλως οἱονεὶ αἰχμάλωτον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πρωτευούσῃ, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ ταύτην αὖθις (25/7 Ὀκτωβρίου) καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ὀλμούτζ, ὁπόθεν ἐκήρυξεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς ἀρωγὴν τῆς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν τυραννουμένης Βιέννης καὶ νὰ σώσῃ τὴν κινδυνεύουσαν ἐλευθερίαν τῶν ὑπηκόων· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας διέταξε τὴν μετάθεσιν τῆς συντακτικῆς διήτης ἀπὸ Βιέννης εἰς Κρεμσὶρ τῆς Μοραυίας. Νῦν ὑπῆρχον δύο ἐξουσίαι καὶ δύο κυβερνήσεις ἐν τῇ Αὐστρίᾳ (ἐννοεῖται μὴ λογιζομένης τῆς Οὐγγαρίας τῆς κηρυξάσης ἤδη τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς), ἡ κυβέρνησις ἡ ἐπαναστατικὴ ἐν Βιέννῃ καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Ὀλμούτζ· ὡς δὲ προὐχώρουν τὰ πράγματα ἦτο ἀπαραίτητος ἡ σύγκρουσις. Εὐτυχῶς

διὰ τὸν αὐτοκράτορα ἐν Βοημίᾳ ἡ Σλαυικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη κατασταλῆ καὶ ὁ καταβαλὼν ταύτην πρίγκιψ Βίνδισγραιτζ ἔλαβε νῦν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Φερδινάνδου Α΄ νὰ ἐπέλθῃ μετὰ τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Βιέννης. Ἐπίκουροι πρὸς τὸν στρατὸν τοῦτον ἦλθον οὐ μόνον τὸ εἰς τὸν αὐτοκράτορα πιστὸν μεῖναν μέρος τῆς φρουρᾶς τῆς Βιέννης, ὅπερ εἶχεν ἐξέλθει ἐγκαίρως ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τῶν Οὔγγρων ὑπὸ τὸν Βάνον αὐτῶν Ἰελλατχίτζ (ἴδ. κατωτέρω) ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος πολεμοῦντες Κροάται, οἵτινες ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Οὔγγρων καὶ ἀπωσθέντες πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἡνώθησαν νῦν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Βίνδισγραιτζ αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Ἐνῷ δὲ οὕτω ἐνισχύετο ὁ στρατὸς τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπαναστάται, ἐν οἷς εὑρίσκετο καὶ ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης δημοκρατικὸς Ῥοβέρτος Βλοὺμ (ἴδ. σελ. 288), ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις. Ἡ ἐξ Οὐγγαρίας προσδοκωμένη ἐπικουρία δὲν ἔφθασεν ἐγκαίρως, ἡ δὲ δημοκρατικὴ μερὶς τοῦ ἐν Φραγκφούρτῃ Γερμανικοῦ κοινοβουλίου ἔπεμψε ἁπλῶς πρὸς ἠθικὴν ὑποστήριξιν ὡς ἀντιπροσώπους τὸν μνημονευθέντα Βλοὺμ καὶ τὸν Φρόβελ· ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἔπεμψε τὸν Βέλκερ, καὶ ἡ ἐν Βερολίνῳ δὲ συντακτικὴ συνέλευσις δὲν ἔλειψε νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν πόλιν. Ἀλλ' αἱ ἠθικαὶ αὗται συνδρομαὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπενέγκωσι σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἐπαναστατῶν συνέκειτο ἐκ τῆς πολιτοφυλακῆς, τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ λεγεῶνος τῶν φοιτητῶν τοῦ διοικουμένου ὑπὸ τοῦ Πολωνοῦ Βὲμ καὶ τῆς κινητῆς πολιτοφυλακῆς τῆς συγκειμένης τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἐπὶ μισθῷ προσαγομένων ἐργατῶν. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω ἠγωνίσθη ἡ πόλις ἐπὶ ἑβδομάδα ὁλόκληρον μετ' ἀπεγνωσμένης ἀνδρείας. Ὁπότε δὲ οἱ αὐτοκρατορικοί, οἱ καταστάντες ἤδη κύριοι τῶν προαστείων (16/28 Ὀκτωβρίου), περιέζωσαν τὴν πόλιν καὶ προσεκάλεσαν τοὺς πολιορκουμένους εἰς ὑποταγήν, οὗτοι ἐν ἀρχῇ ἐφάνησαν διατεθειμένοι νὰ δεχθῶσι τὴν πρότασιν· ἀλλ' ὅτε ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ ἁγίου Στεφάνου εἶδον προσεγγίζοντα τὸν ἐπικουρικὸν Οὐγγρικὸν στρατόν, ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀρχιστράτηγος διὰ μιᾶς μόνον μοίρας (τῆς τοῦ Ἰελλατχίτζ) τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ ἐξουδετερώσας τὸν ἐκ τῆς Οὐγγαρίας ἀντιπερισπασμὸν ἐπεχείρησεν ἀμέσως τὴν ἐπαύριον (19/31) γενικὴν κατὰ τῆς διὰ κανονίων πυροβολουμένης πόλεως ἔφοδον. Ἡ ἔφοδος

ἐπέτυχε καὶ ἡ Βιέννη κατελήφθη ἅπασα τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ ἀντάρτις πόλις ὑπεβλήθη ὑπὸ στρατιωτικὸν νόμον. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπαναστατῶν, ὅσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς, οἱ πλεῖστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ῥοβέρτος Βλούμ, ὑπέστησαν τὸν διὰ πυροβολισμοῦ θάνατον.

Ἡ ὡς ἀντάρτις ἐν καταστάσει πολιορκίας κηρυχθεῖσα Βιέννη ἐπί τινα χρόνον ἐστερήθη τῆς ἰδιότητος τῆς πρωτευούσης καὶ ἡ μικρὰ Μοραυικὴ πόλις Κρεμσὶρ κατέστη νῦν κέντρον τῆς Αὐστρίας, ἀφοῦ ἐνταῦθα συνῆλθεν ἡ μέλλουσα νὰ συντάξῃ τὸ νέον πολίτευμα τῆς Αὐστρίας συντακτικὴ δίητα (1). Αὕτη ἐπανέλαβεν ἐν Κρεμσὶρ τῇ 10/22 Νοεμβρίου τὰς ἐν Βιέννῃ διακοπείσας ἐργασίας αὐτῆς, ἀφοῦ ἀπὸ τῆς προτεραίας πρωθυπουργὸς τοῦ κράτους διωρίσθη ὁ γνωστὸς ἡμῖν πρίγκιψ Φῆλιξ Σβάρτζεμβεργ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ συντακτικὴ δίητα συντάξῃ τὸ νέον σύνταγμα τοῦ κράτους, ἐπῆλθε τὸ σπουδαῖον γεγονὸς τῆς τοῦ θρόνου μεταβολῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος ἀπηυδηκὼς ἐν μέσῳ τῶν πανταχοῦ τοῦ κράτους διηνεκῶν στάσεων καὶ ἐπαναστάσεων, μὴ θέλων δὲ νὰ παραβῇ τὸν ὅρκον, ὃν ὤμοσεν εἰς τὸ Οὐγγρικὸν σύνταγμα, καὶ θέλων νὰ καταστήσῃ ἐλεύθερον τὸν διάδοχον αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Οὐγγαρίας, ὢν δὲ καὶ ἄλλως ἀσθενὴς τὸ πνεῦμα καὶ καταλιπὼν πρὸ πολλοῦ τὴν πραγματικὴν διεύθυνσιν τοῦ κράτους εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐπίδοξον διάδοχον Λουδοβῖκον Κάρολον, τὸν πρεσβύτερον τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ (ὁ ἴδιος δὲν εἶχεν υἱόν) παρῃτήθη ὁριστικῶς τὸν θρόνον (20/2 Δεκεμβρίου 1848). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἀρχιδοὺξ Λουδοβῖκος Κάρολος παρῃτήθη ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἀνῆλθεν εἰς τὸν Αὐστριακὸν θρόνον ὁ νεαρὸς μόλις τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας συμπληρώσας Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ Α΄. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ κατὰ τοὺς πρώτους ἤδη μῆνας τῆς κυβερνήσεως ἐνισχυόμενος ὑπὸ τοῦ εὐθαρσοῦς πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον διαλύσας μετὰ τρεῖς μῆνας

(1) Ἡ συνέλευσις αὕτη, καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τσέχων ἀντιπροσώπων καὶ μετὰ τὴν ἐξ Ὀλμοὺτζ πεμφθεῖσαν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἵνα μεταθέσῃ τὴν ἕδραν αὐτῆς, ἐξηκολούθει νὰ συνεδριάζῃ ἐν Βιέννῃ παρακούουσα εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἑάλω ἡ πόλις, τὰ μέλη τῆς συνελεύσεως διεσκορπίσθησαν τῇδε κἀκεῖσε, εἶτα δὲ συνῆλθον ἐν Κρεμσίρ, ἤρξατο δ' ἡ συνέλευσις ἐνταῦθα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀφοῦ ἐπονειδίστως κατέστρεψε τὰ πρακτικὰ τῶν ἐν Βιέννῃ κατὰ τὰς 28 - 31 Ὀκτωβρίου συνεδριῶν αὐτῆς.

(23/7 Μαρτίου 1849) τὴν συντακτικὴν δίηταν(1). Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀντιδράσεως προβῇ πέρα τοῦ δέοντος καὶ προκαλέσῃ νέαν ἀντίδρασιν ἐπαναστατικήν, ἔδωκεν ὁ ἴδιος νέον σύνταγμα *δι' ὅλον* τὸ Αὐστρακὸν κράτος, ὅπερ ἐν τούτοις οὐδέποτε ἐφηρμόσθη. Τὸ διάβημα τοῦ αὐτοκράτορος οὐδαμοῦ προεκάλεσε διαμαρτύρησιν, ἀφοῦ ἡ ἐπανάστασις εἶχε καταβληθῇ πανταχοῦ ἐκτὸς τῆς Οὐγγαρίας. Νῦν δὲ ἅπασα ἡ προσοχὴ τοῦ νέου αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ συνετοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν.

Τὰ ἐν Οὐγγαρίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1848 - 1849. — Εἴδομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1848 ἡ Οὐγγαρία δι' εἰρηνικῶν διαδηλώσεων ἐπισήμων κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἐλευθερίαν λαβοῦσα ἴδιον ὑπουργεῖον (ἐν ᾧ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν ἐγένετο ὁ περίφημος Κοσσοὺθ) ὑπεύθυνον ἀπέναντι τοῦ Παλατίνου ἤτοι τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ἑδρεύοντος ἐν τῇ Οὐγγρικῇ πρωτευούσῃ. Ἡ θέσις τοῦ Παλατίνου ἐδόθη τότε ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου εἰς τὸν ἀρχιδοῦκα Στέφανον. Καθὰ εἴδομεν, τὸ Οὐγγρικὸν τοῦτο κράτος, τὸ προσωπικῶς μόνον πλέον διὰ τοῦ αὐτοκράτορος (βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας) καὶ τοῦ Παλατίνου ἑνούμενον μετὰ τῆς λοιπῆς Αὐστρίας, περιελάμβανε καὶ τὰς ὑπὸ Σλαύων (Κροατῶν, Σέρβων, Σλαβωνίων) καὶ Ῥωμούνων τὸ πλεῖστον οἰκουμένας χώρας τῆς Κροατίας, Σλαβωνίας, Τρανσυλβανίας καὶ τῶν πολεμικῶν μεθορίων, τὰς ἀποτελούσας ἄλλοτε μέρος τοῦ κράτους τοῦ πρώτου χριστιανοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας ἁγίου Στεφάνου. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη οὐδαμῶς ἤρεσε τοῖς Σλαύοις κατοίκοις των εἰρημένων χωρῶν, τοὐναντίον δὲ ἤθελον οὗτοι ἵνα αἱ χῶραι αὗται ἑνούμεναι μετὰ τῆς Δαλματίας (ἥτις δὲν περιελαμβάνετο ἐν τῷ Οὐγγρικῷ βασιλείῳ) ἀποτελέσωσιν ἴδιον βασίλειον Κροατικόν. Ἡ τοιαύτη διάθεσις τῶν Σλαύων τῆς Οὐγγαρίας συνεφώνει πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως, εἰς ἣν οὐδαμῶς συνέφερεν ἡ ὕπαρξις ἰδιαιτέρου ἰσχυροῦ Οὐγγρικοῦ κράτους, συνέφερε δὲ τοὐναντίον αὐτῇ διαι-

(1) Τὸ μόνον ἔργον τῆς διήτης μετὰ τὴν ἐν Κρεμσὶρ ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἀρχῆς τῆς ἑνότητος τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους. Τοῦτο ἐγένετο ὑπὸ τῆς Σλαυικῆς πλειονότητος ὡς διαδήλωσις κατὰ τῆς Οὐγγρικῆς ἐπαναστάσεως, ἐχρησίμευσε δὲ τῷ Σβάρτζεμβεργ ὡς διακήρυξις ἵνα διατυπώσῃ τὴν γνωστὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ περὶ εἰσόδου τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ πασῶν τῶν Ἀψβουργικῶν κτήσεων (Ἴδ. σελ. 292).

ροῦσα νὰ ἄρχῃ Οὔγγρων καὶ Σλαύων ὁμοῦ, καὶ πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας δὲν ἦτο ξένος ὁ διορισμὸς τοῦ Κροάτου βαρώνου Ἰελλατχίτζ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνικῆς Κροατικῆς μερίδος καὶ τοῦ σφοδροτάτου πολεμίου τῆς μετὰ τῶν Οὔγγρων ἑνώσεως, ὡς Βάνου τῆς Κροατίας. Ἀληθῶς δὲ γενόμενος οὗτος Βάνος συνεκάλεσεν ἐν Ἄγραμ τῆς Κροατίας (διὰ τὴν 24/5 Ἰουνίου) ἡνωμένην δίηταν τοῦ ἡνωμένου βασιλείου τῆς Κροατίας, Σλαβωνίας καὶ Δαλματίας. Οὐχ ἧττον ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος, καίπερ ἄκων συγκατανεύσας εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Οὔγγρων, εἰλικρινῶς καὶ ἄνευ ὀπισθοβουλίας περιέλαβε τὰς εἰρημένας Σλαυικὰς χώρας ἐντὸς τοῦ Οὐγγρικοῦ κράτους σεβόμενος οὕτω καὶ τὸ ἱστορικὸν καθεστὼς τὸ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Διὰ τοῦτο δὲ μεθ' ὅλην τὴν ὑπὸ τῶν Σλαύων δηλουμένην δυσαρέσκειαν διὰ τὰ γενόμενα καὶ μεθ' ὅσα ἔπραξεν ἡ Οὐγγρικὴ δίητα πέμψασα δι' ἰδιαιτέρας πρεσβείας τὰς προσρήσεις τοῦ νέου ἐλευθέρου Οὐγγρικοῦ κράτους πρὸς τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης (τῇ 13/25 Μαίου 1848, ἴδ. σελ. 277), ἐξέδωκε κήρυγμα (29/10 Ἰουνίου), ἐν ᾧ ἐν ὀνόματι τοῦ ζῶντος Θεοῦ ὤμνυεν ὅτι ἔμελλε νὰ τηρήσῃ τὴν ἑνότητα τοῦ στέμματος τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Τὸ αὐτοκρατορικὸν δὲ τοῦτο κήρυγμα ἐνεποίησεν αἴσθησίν τινα εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ «ἡνωμένου τριμεροῦς βασιλείου», καὶ οἱ Δαλμάται καὶ οἱ Σλαβώνιοι δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἰελλατχίτζ· ἀλλ' οἱ μὲν Δαλμάται, ὡς οἰκοῦντες χώραν ἐκτὸς τοῦ Οὐγγρικοῦ βασιλείου κειμένην, ἔπεμψαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ συνερχομένην Αὐστριακὴν συντακτικὴν δίηταν, οἱ δὲ Σλαβώνιοι ὡς περιλαμβανόμενοι ἐν τῷ Οὐγγρικῷ βασιλείῳ συνετάχθησαν τοῖς Οὔγγροις· μόνοι δὲ οἱ Σέρβοι τῆς Κροατίας ἔπεμψαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐν Ἄγραμ δίηταν. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἀποχὴ τῶν Δαλματῶν καὶ Σλαβωνίων οὔτε τὸ κήρυγμα τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεθάρρυνε τὴν ἐθνικὴν Σερβοκροατικὴν μερίδα καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς. Τοὐναντίον δὲ ἡ ἐν Ἄγραμ δίητα διετύπωσεν ἀξιώσεις πολλῷ μείζονας τῶν μέχρι τοῦδε ζητοῦσα τὴν ἵδρυσιν Σλαυικοῦ ἢ Ἰλλυρικοῦ βασιλείου περιλαμβάνοντος, πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν τριῶν Σλαυικῶν χωρῶν, καὶ πάσας τὰς λοιπὰς νοτιοσλαυικὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐστρίας (Καρνιόλην, Καρινθίαν καὶ Ἰστρίαν) καὶ ἡνωμένου μετὰ τῆς λοιπῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας διὰ τῆς κοινότητος τῆς διοικήσεως, τοῦ στρατοῦ, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῶν Κροατῶν καὶ τοῦ Ἰελλατχίτζ

παρώργισε σφόδρα τὸν εἰς Ἰνσβρύκην τότε φυγόντα καὶ ἐνταῦθα διατρίβοντα αὐτοκράτορα, καὶ ὁ Ἰελλατχὶτζ καθαιρεθεὶς ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ προσεκλήθη εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἵνα δώσῃ λόγον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα περὶ τῆς πράξεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ ἐπιτήδειος Βάνος δὲν περιῆλθεν ἐκ τούτου εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν. Ὁ Ἰελλατχὶτζ ὅστις βραδύτερον ἐκαυχᾶτο ὅτι 21 αὐτογράφους διαταγὰς αὐτοκρατορικὰς πρὸς αὐτὸν ἀποσταλείσας οὐδαμῶς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὅτι ὑπερήσπιζε τὸν αὐτοκράτορα παρὰ τὴν τούτου θέλησιν, ἐνόει κατὰ βάθος, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐν Βιέννῃ ἦρχεν ἡ ἐπανάστασις καὶ αἱ Ἰταλικαὶ ἐπαρχίαι ἐξανίσταντο κατὰ τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας, ἡ δὲ Οὐγγαρία ἐδήλου τάσεις πρὸς ὁλοσχερῆ χωρισμόν, ἰσχυρὸν στοιχεῖον καὶ κυρία δύναμις, ἐφ' ἧς ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ ἡ Ἀψβουργικὴ μοναρχία, ἦσαν οἱ Σλαυικοὶ λαοὶ καὶ ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον ὁ αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ ζητήσῃ ἀρωγὴν καὶ ἀντίληψιν παρὰ τούτων. Διὰ τοῦτο δὲν παρήκουσε μὲν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ μετά τινος βραδύτητος μετέβη εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν, ἀφοῦ πρότερον διὰ φλογερᾶς προκηρύξεως προέτρεψε τοὺς ὑπὸ τὸν στρατάρχην Ῥαδέτζκην ἐν Ἰταλίᾳ πολεμοῦντας Σλαύους στρατιώτας νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐν πίστει καὶ καρτερίᾳ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Κροάτου Βάνου διέθηκεν εὐμενέστερον τὸν αὐτοκράτορα πρὸς αὐτόν τε καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ· καὶ ἐνῷ ὁ Ἰελλαχὶτζ ἔμενεν ἔτι ἐν Ἰνσβρύκῃ, ὁ ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης ἐλάμβανεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ συμβιβάσῃ τὰς διαμαχομένας ἀξιώσεις τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Κροατῶν. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως οἱ τῆς Κροατίας Σέρβοι ὑπὸ τὸν νεαρὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Στρατιμίροβιτζ ἐδράξαντο τῶν ὅπλων κατὰ τῶν Οὔγγρων καὶ ἤραντο νίκας τινὰς κατ' αὐτῶν καὶ ἡ δίητα τῆς Ἄγραμ ἐκήρυξεν ἑαυτὴν ἀδιάλυτον καὶ ᾐτήσατο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἀποκατάστασιν τοῦ τέως Βάνου, οὗτος ἔπεμψεν ἐξ Ἰνσβρύκης «τὰς πατρικὰς αὐτοῦ προσρήσεις» πρὸς τὴν «ἀδιάλυτον δίηταν» καὶ συνεβούλευσεν αὐτῇ ν' ἀναβάλῃ τὰς συνεδρίας αὐτῆς, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ Ἰελλατχὶτζ αὐτὸς μετέβη νῦν κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀπὸ Ἰνσβρύκης εἰς Βιέννην, ἵνα ἐνταῦθα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἀρχιδουκὸς Ἰωάννου, τοῦ Παλατίνου Στεφάνου καὶ τοῦ Οὔγγρου πρωθυπουργοῦ Βαθυάνυ διασκεφθῇ περὶ συμβιβασμοῦ μετὰ τῆς Οὐγγαρίας. Ἀλλὰ συμβιβασμὸς μὲν οὐδεὶς ἐν Βιέννῃ ἐπετεύχθη, ἡ δ' ἀποτυχία ἐβελτίωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν

θέσιν τοῦ Ἰελλατχίτζ. Ἡ ἀνδρεία, μεθ' ἧς ἠγωνίζοντο οἱ Σλαῦοι στρατιῶται ἐν Ἰταλίᾳ ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὰς γινομένας αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰελλατχίτζ παρακελεύσεις, ἐνίσχυε τὴν τούτου θέσιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι καθ' ὃν χρόνον ἐν Οὐγγαρίᾳ τὸ ὑπουργεῖον ἐνεργοῦν ἀνεξαρτήτως τοῦ Παλατίνου ὡς κυβέρνησις ἐντελῶς ἀνεξάρτητος διήγειρε μεγίστην παρὰ τῷ αὐτοκράτορι δυσπιστίαν. Ἐνῷ ὁ Οὔγγρος πρωθυπουργὸς πρὸ μικροῦ ἐν Ἰνσβρύκῃ εἶχεν ὑποσχεθῆ τῷ αὐτοκράτορι τελεσφόρον σύμπραξιν τῶν Οὐγγρικῶν στρατευμάτων ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ, ἐν Πέστῃ ὁ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργός, ὁ ἀποτελῶν τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπουργείου καὶ τὸ εἴδωλον τοῦ ἰσχυροῦ ἐθνικοῦ κόμματος καταστὰς Κοσσούθ, συνηγόρει δημοσίᾳ ἐν τῷ Οὐγγρικῷ κοινοβουλίῳ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Λομβαρδίας· συγχρόνως δὲ τὸ κοινοβούλιον τοῦτο ἐκήρυττε προτάσει τοῦ ἀντιπροσώπου Τελέκυ, ὅτι ἡ Οὐγγαρία δὲν ἔπρεπε νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸς τῇ Αὐστρίᾳ, καθ' ἣν περίστασιν αὕτη ἤθελε διὰ τῶν ὅπλων νὰ ματαιώσῃ τὴν Γερμανικὴν ἑνότητα. Ταῦτα πάντα ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα Φερδινάνδον νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἀπέναντι τῆς Οὐγγαρίας πολιτικὴν αὐτοῦ, καὶ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐξ Ἰνσβρύκης εἰς Βιέννην ἐπάνοδον ἀνεκάλεσεν οὗτος (10/22 Αὐγούστου) τὴν εἰς τὸν Παλατῖνον δοθεῖσαν πρότερον ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα, διέταξε δὲ συγχρόνως νὰ ἀνασταλῶσιν αἱ κατὰ τῶν Σέρβων τῆς Κροατίας ἐκ μέρους τῆς Οὐγγαρίας πολεμικαὶ ἐνέργειαι καὶ νὰ ἀρχίσωσιν ἐν Βιέννῃ διαπραγματεύσεις περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Κροατικῆς διήτης μεταξὺ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Οὔγγρων ὑπουργῶν, ὧν νὰ μετέχῃ ὡς ἀντιπρόσωπος Κροατίας καὶ ὁ Ἰελλατχίτζ. Μάτην ὁ Βαθυάνυ ἠγωνίσθη ἐν Βιέννῃ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάκλησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς. Ἡ θέσις τοῦ Οὔγγρου πρωθυπουργοῦ κατέστη νῦν δυσχερεστάτη· διότι ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ἠγωνίζετο ἐν Βιέννῃ κατὰ τῶν φιλοσλαυικῶν τάσεων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἐν Πέστῃ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πολεμῇ κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν τάσεων τοῦ Κοσσούθ, ὅστις προέτεινεν εἰς τὴν Οὐγγρικὴν δίηταν τὴν συγκρότησιν *ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας* ἐκτάκτου (ἤτοι ἐπαναστατικῆς), ἵνα φροντίζῃ περὶ τῶν μέσων τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Ὁ Οὔγγρος πρωθυπουργός, ἵνα ἐξέλθῃ τῆς ἀμηχάνου θέσεως, ἐζήτησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἀνώμαλον καὶ δυσάρεστον θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ Βιέννῃ καὶ ἐνήργησεν ἵνα ἡ Οὐγγρικὴ δίητα διὰ πρεσβείας ἑκατονταμελοῦς προσ-

καλέση τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Πέστην, ἵνα οὕτω εὑρισκόμενος ἐν μέσῳ Οὔγγρων συνδεθῇ στενώτερον πρὸς τὸν Οὐγγρικὸν λαόν. Ἀλλ' ἡ μὲν αἴτησις τῆς πρεσβείας περὶ Πέστης ἀπερρίφθη, τοὐναντίον δὲ ἔκπληκτοι ἤκουσαν οἱ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὅτι ὁ Ἰελλατχὶτζ εἶχεν ἤδη ἀποκατασταθῇ εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ (23/4 Σεπτεμβρίου) καὶ ὅτι ἄγων οὗτος 40 χιλιάδας ἀνδρῶν εἶχεν ὑπερβῇ τὰ Οὐγγρικὰ ὅρια ἐπερχόμενος κατὰ τῆς πρωτευούσης. Ἐπισήμως ὁ Βάνος δὲν εἶχε λάβει ἐντολὴν καὶ ἐξουσίαν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ παρακολουθῶν τὴν λογικὴν πορείαν τῶν πραγμάτων καὶ προβλέπων τὴν ἄφευκτον σύγκρουσιν μεταξὺ τῆς Αὐστριακῆς καὶ τῆς Οὐγγρικῆς κυβερνήσεως παρεσκευάζετο αὐτογνωμόνως πρὸς αὐτὴν ὑποστηριζόμενος μυστικῶς καὶ ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως. Ὁ δὲ Παλατῖνος Στέφανος, ἐν μέσῳ τῆς συγχύσεως ταύτης τῶν ἐξουσιῶν (1) καὶ κυβερνήσεων, μὴ εἰδὼς τί νὰ πράξῃ, ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν πρὸς τὸν Κροάτην δικτάτωρα συνέντευξιν, ἵνα προλάβῃ τὴν σύγκρουσιν· ἐπὶ τούτῳ δὲ μετέβη ἐπὶ ἀτμοπλοίου (διὰ τοῦ Δουνάβεως) πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βάνου, ὃν ἐκάλεσεν εἰς συνέντευξιν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου αὐτοῦ (9/21 Σεπτ.). Ἀλλ' ὁ Βάνος εἴτε μὴ στέργων συμβιβασμὸν εἴτε δυσπιστῶν πρὸς τὸν ἀρχιδοῦκα εἴτε καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος οὕτω ἐνεργῶν, ἀπέρριψε τὴν πρότασιν. Ὁ ἀρχιδούξ, ἀποτυχούσης οὕτω τῆς ἀποπείρας αὐτοῦ πρὸς πρόληψιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐννοῶν ὅτι ὁ Βάνος ἐνήργει κατὰ βούλησιν, ἂν μὴ κατὰ διαταγὴν ῥητήν, τοῦ αὐτοκράτορος, παρῃτήθη τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ (12/24 Σεπτεμβρίου) καὶ ἀπεχώρησεν ἔκτοτε εἰς βίον ἰδιωτικόν. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς παραιτήσεως τοῦ ἀρχιδουκός, πολλῷ δὲ πλέον διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ τέως διαδόχου αὐτοῦ Γεωργίου Μάϊλαχ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Παλατίνου, ἔτι δὲ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Βαθυάνυ καὶ τοῦ διορισμοῦ μὴ Οὔγγρου στρατηγοῦ ὡς ἀρχιστρατήγου πάντων τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ στρατευμάτων ἔδειξε τὰς ἀληθεῖς αὐτοῦ διαθέσεις καὶ φρονήματα. Ἀλλὰ

(1) Ἐν τῷ μεγάλῳ Αὐστριακῷ κράτει ὑπῆρχον τότε, πλὴν τῆς καταλυθείσης ἤδη Σλαυϊκῆς κυβερνήσεως τῆς Πράγας, ἡ ἀρχὴ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αὐτογνωμόνως ἐνεργούσης Αὐστριακῆς κυβερνήσεως. Ἄλλην ἐξουσίαν ἀπετέλει ὁ ὑπὸ τοῦ φοιτητικοῦ λεγεῶνος καὶ τῆς πολιτοφυλακῆς κυβερνώμενος δῆμος τῆς Βιέννης. Ἰδίαν ἐξουσίαν ἀπετέλει ὁ Ἰελλατχίτζ· δύο δὲ ἐξουσίαι ὑπῆρχον ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἡ τοῦ Οὐγγρικοῦ ὑπουργείου καὶ ἡ τοῦ ὀνόματι ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν, πράγματι δὲ δικτάτωρος Λουδοβίκου Κοσσούθ

καὶ ἡ Οὐγγρικὴ δίητα προέβη εἰς διάβημα οὐχ ἧττον ὁριστικόν. Δὲν διεμαρτυρήθη μὲν κατὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ὑπουργείου, δὲν προέβη εἰς διορισμὸν νέου ὑπουργείου οὐδὲ διέταξε τὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ διαμονὴν τοῦ τέως ὑπουργείου, ἀλλ' οὐχ ἧττον προέβη εἰς διορισμὸν ἐπιτροπείας τῆς ἀμύνης τῆς πατρίδος. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη, ἧς μετεῖχεν ὁ ἤδη κύριος τῶν πάντων κατασταθεὶς Κοσσούθ, ἀποτελοῦσα οἱονεὶ δευτέραν κυβέρνησιν παρὰ τῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως διορισθείσῃ, ἔδει νὰ συνεργάζηται μετὰ ταύτης. Τὴν δὲ μόλις οὕτω τεχνικῶς ὑποκρυπτομένην σύγκρουσιν μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς Οὐγγαρίας ἐπέσπευσεν ἡ τραγικὴ καταστροφὴ τοῦ Λάμβεργ. Ὁ διορισμὸς τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὡς ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ στρατευμάτων ἐθεωρήθη προσβάλλων τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οὐγγρικοῦ βασιλείου, διότι ὁ διορισμὸς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου οὐχὶ ὡς βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλ' ὡς αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ἀφοῦ τὸ διάταγμα τοῦ διορισμοῦ δὲν ἦτο προσυπογεγραμμένον καὶ ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου Οὔγγρου ὑπουργοῦ. Ἡ παράλειψις ἐγένετο σκοπίμως ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου· οὐχ ἧττον ὁ Λάμβεργ ἐννοῶν τὴν ἔλλειψιν ἔσπευσεν εἰς Πέστην, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ διορισμοῦ παρὰ τοῦ οὔπω παραιτηθέντος πρωθυπουργοῦ Βαθυάνυ. Ἀλλὰ κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν ὁ Οὔγγρος πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀκριβῶς τότε μεταβῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Λάμβεργ, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τούτου περὶ τῶν μέσων τῆς προλήψεως τῶν ἐκ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ἀπειλουμένων κινδύνων. Ἐν τούτοις ἡ Οὐγγρικὴ δίητα οὐ μόνον εἶχε διαμαρτυρηθῇ κατὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Λάμβεργ, ἀλλὰ κατὰ πρότασιν τοῦ Κοσσοὺθ εἶχε κηρύξει αὐτὸν ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελεν ἀναδεχθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνατεθὲν αὐτῷ ἀξίωμα. Μόλις λοιπὸν ὁ ἀτυχὴς στρατηγὸς ἐφάνη ἐν Πέστῃ, ὁ ἐξηρεθισμένος ὄχλος ἠπείλησεν αὐτὸν διὰ φόνου, ἐσώθη δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (15/27 Αὐγούστου) ὑπὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς περιορισάσης αὐτὸν εἰς φυλακήν, χάριν ἀσφαλείας, ἐν Βούδᾳ. Ἀλλὰ τὴν ἑπομένην (16/28 Αὐγούστου) καθ' ἣν ὥραν ἤγετο ἐν συνοδείᾳ εἰς Πέστην, ὁ ὄχλος συναντήσας ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Δουνάβεως ἐπιτεθεὶς διὰ πελέκεων καὶ δρεπάνων.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήντησεν εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς 21/3 Ὀκτωβρίου, δι' οὗ ὁ Ἰελλατχὶτζ διωρίζετο γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως ἐν Οὐγγαρίᾳ, διελύετο δὲ ἡ Οὐγγρικὴ

δίητα καὶ ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐκηρύσσετο καθ' ὅλον τὸ βασίλειον. Ἀλλ' ἡ Οὐγγρικὴ δίητα τὸ μὲν κήρυγμα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἢ βασιλικὸν ἐκήρυξεν ἄνομον καὶ ἄκυρον, τὸν δὲ Ἰελλατχίτζ (ὡς ὑπήκοον Οὔγγρον) ἔνοχον ἐσχάτης κατὰ τοῦ κράτους προδοσίας, διώρισε δὲ προσωρινὴν κυβέρνησιν (χωρὶς νὰ καθαιρέσῃ τὸν βασιλέα), ἧς ἀρχηγὸς καθίστατο ὁ πράγματι δικτάτωρ ἤδη γενόμενος Κοσσούθ. Ταῦτα ἐγίνοντο καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐν Βιέννῃ ἐπανάστασις τῆς 25/7 Ὀκτωβρίου εἶχεν ἀναγκάσει τὸν αὐτοκράτορα νὰ φύγῃ εἰς Ὀλμούτζ. Ὡς εἴπομεν, ἡ ἐν Βιέννῃ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις συνεμάχησε τότε πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ Ἰελλατχίτζ μετὰ τὴν ἧτταν, ἣν ὑπέστη ὑπὸ τοῦ Οὔγγρου στρατηγοῦ Ἀρθούρου Γκέργκεϋ (25/7 Ὀκτωβρίου) ἀπεώσθη πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἑνωθεὶς ὕστερον μετὰ τοῦ ἐκ Βοημίας ἐπελθόντος ἀρχιστρατήγου Βίνδισγραιτζ (ἴδ. σελ. 257) συνετέλεσεν εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Βιέννης (19/31 Ὀκτωβρίου). Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος καθίστατο αὖθις κύριος τῆς Βιέννης, ἡ Οὐγγαρία ἦτο πράγματι κράτος ἐντελῶς ἐλεύθερον καὶ ὡς τοιοῦτον μετὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἀντιτασσόμενον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κοσσοὺθ ἦτο κυρία πάντων τῶν ἐν τῇ ἰδίως Οὐγγαρίᾳ (οὐχὶ Οὐγγρικῷ κράτει, τῷ περιλαμβάνοντι καὶ τὰς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθείσας Σλαυικὰς χώρας) φρουρίων. Στρατὸς ἐθνικὸς πολυάριθμος καὶ ἐνθουσιώδης ἦτο ὑπὸ τὰ ὅπλα· ἐνθουσιασμὸς γενικὸς ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν χώραν καὶ χρημάτων δὲ δὲν ὑπῆρχεν ἀπορία. Μεγίστη δύναμις ἠθικὴ διὰ τὴν Οὐγγαρίαν ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἦτο ὁ Κοσσοὺθ ὁ κατασταθεὶς νῦν ἠθικῶς δικτάτωρ καὶ ἀπόλυτος ἄρχων οὐχὶ διὰ τῆς πολιτικῆς συνέσεως καὶ μεγαλοφυΐας, ἀλλὰ διὰ τῆς φλογερᾶς εὐγλωττίας. «Ἂν ὁ Οὐρανὸς ἐγκαταλίπῃ ἡμᾶς, εἶχε κράξει πρὸ πολλοῦ ἐν τῇ διήτῃ ἀπαιτῶν παρ' αὐτῆς 200 χιλιάδας ἄνδρας καὶ 42 ἑκατομμύρια φλωρινίων, θὰ προμηθευθῶμεν χρήματα ἐκ τοῦ Ἅδου». Κατὰ τοιούτου λοιπὸν πολεμίου ἔστρεψε πᾶσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος, ἀφοῦ κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βιέννης, καὶ ὁ πορθητὴς τῆς Βιέννης καὶ νικητὴς τῆς Πράγας πρίγκιψ Βίνδισγραιτζ ἐπέμφθη μετὰ 100 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας ἔχων σύμμαχον πάντοτε τὸν Ἰελλατχίτζ. Ἀρξαμένης τῆς στρατείας ταύτης ἐπῆλθε τὸ μνημονευθὲν γεγονὸς τῆς ἀπὸ τοῦ θρόνου παραιτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α' καὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσὴφ Α'.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐτράχυνε τὰς μεταξὺ τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων σχέσεις. Μέχρι τοῦδε οἱ Οὔγγροι ἐπολέμουν κατὰ τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἀπ' εὐθείας καὶ ἐπισήμως κατὰ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, οὐδὲ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἦτο βασιλεὺς νόμιμος τῆς Οὐγγαρίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε καταργήσει τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν τοῖς Οὔγγροις ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀφοῦ δι' ὅρκου ἐπισημοτάτου εἶχεν ἐπικυρώσει τὸ νέον καθεστώς. Ἀλλά, καθὰ ἤδη εἴπομεν, ἐν τοῖς λόγοις τοῖς ἐπενεγκοῦσι τὴν παραίτησιν τοῦ Φερδινάνδου ἦτο καὶ ὁ ἀφορῶν τὴν Οὐγγαρίαν. Δεδεσμευμένος ἀπέναντι τῆς χώρας ταύτης δι' ὅρκου ἤθελεν ἀποχωρῶν αὐτὸς νὰ καταλίπῃ μείζονα ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ, τὸν μὴ ἔχοντα ὑποχρεώσεις ἐνόρκους πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ οἱ Οὔγγροι ἡρμήνευσαν ἀντιστρόφως ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἔποψιν τὴν Οὐγγρικὴν καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Οὐγγαρίας, κηρύξαντες ὅτι δὲν ἀνεγνώριζον τὸν νέον αὐτοκράτορα ἐνόσῳ οὗτος δὲν ἐστέφετο ὡς βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας ἐν Πέστῃ. Οὕτω δὲ ἐπῆλθε τελεία ῥῆξις μεταξὺ τῆς Οὐγγαρίας καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβῶς τοῦτον ὁ ὑπὸ τὸν Βίνδισγραιτζ στρατὸς νικηφόρος προήλαυνεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καταβαλὼν τὰ πρῶτα συναντήσαντα αὐτῷ Οὐγγρικὰ στίφη καὶ χωρήσας νικηφόρος μέχρι τῆς πρωτευούσης, ἣν καὶ εὐχερῶς κατέλαβε (τῇ 24/5 Ἰανουαρίου), ἀφοῦ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κοσσοὺθ καὶ ἡ δίητα κατέλιπον τὴν πόλιν καὶ μετέστησαν τὴν ἕδραν αὐτῶν εἰς Δεβρεκτζῖνον. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ κύριος στρατὸς προὐχώρει οὕτω νικηφόρος, ἄλλα Αὐστριακὰ στρατεύματα προχωροῦντα ἐκ διαφόρων διευθύνσεων εἰς Πέστην, ἵνα ἑνωθῶσιν ἐνταῦθα μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ, ὑπέστησαν ἥττας σπουδαίας, (ὁ μὲν στρατηγὸς Σλὶκ ἡττήθη ὑπὸ τῶν Οὔγγρων στρατηγῶν Γκέργκεϋ καὶ Κλάπκα, ὁ δὲ στρατηγὸς Βοῦχνερ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Οὐγγρικῇ ὑπηρεσίᾳ Πολωνοῦ στρατηγοῦ Βέμ) καὶ ἀπεκόπησαν τῆς μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ συγκοινωνίας. Αἱ ἀποτυχίαι αὗται ἐπήνεγκον τὴν ὁριστικὴν τροπὴν τῶν πραγμάτων ὑπὲρ τῶν Οὔγγρων. Καὶ ἀπέτυχε μὲν ἡ κατὰ τῆς Πέστης στρατεία τοῦ Οὔγγρου ἀρχιστρατήγου, τοῦ γνωστοτάτου ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως ἥρωος Δεμβίνσκι, ἡττηθέντος (14/26 Φεβρουαρίου) οὐ μακρὰν τῆς Πέστης καὶ διὰ τοῦτο καθαιρεθέντος ἀπὸ τῆς ἀρχιστρατηγίας· ἀλλ' ὁ τοῦτον

διαδεξάμενος ἐν τῇ ἀρχιστρατηγίᾳ Γκέργκεϋ ἐνίκησε τὸν Βίνδισγραιτζ ἐν Γεδελλὲ ἐγγύτατα τῆς Πέστης (14/26 Ἀπριλίου) καὶ τοσαύτας ἤρατο κατ' αὐτοῦ συνεχεῖς νίκας, ὥστε ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἀντικατέστησεν τὸν Βίνδισγραιτζ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Βέλδεν. Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος ἐξεκένωσε τὴν Πέστην ἀφεὶς μόνον μικρὰν φρουρὰν ἐν Βούδῃ, ἥτις καὶ αὐτὴ μετὰ γενναίαν ἄμυναν κατελήφθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Οὔγγρων (9/21 Μαΐου 1849). Ἀνακτησάμενοι οὕτω οἱ Οὔγγροι τὴν πρωτεύουσαν μετέθηκαν πάλιν τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν δίηταν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἠδύναντο νῦν νὰ διεξαγάγωσιν ἐπιθετικῶς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας ἀπειλοῦντες αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἀψβουργικοῦ κράτους. Εἴπομεν ὅτι οἱ Οὔγγροι δὲν ἀνεγνώρισαν τὸν νέον αὐτοκράτορα Φραγκῖσκον Ἰωσὴφ Α'. Ἀλλὰ διὰ τῆς πράξεως ταύτης δὲν εἶχον ἀποκηρύξει ἔτι τὸν οἶκον τὸν Ἀψβουργικόν. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ τὰς κατὰ τοῦ Βίνδισγραιτζ πρώτας ἐπιτυχίας. Πρὶν δ' ἔτι οὗτος ὑποστῇ τὴν ἧτταν τῆς 14/26 Ἀπριλίου, ἡ Οὐγγρικὴ δίητα ἐν Δεβρεκτζίνῳ ἔτι διαμένουσα εἶχε κηρύξει, ἐνεργείᾳ τοῦ Κοσσούθ, (παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀρχιστρατήγου Γκέργκεϋ) τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον ἔκπτωτον τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ ἀρχῆς καὶ διὰ παντὸς ἐκ τῆς χώρας ταύτης ἐξωρισμένον, εἶχε δὲ συγχρόνως ἀνακηρύξει τὴν δημοκρατίαν ὡς νόμιμον πολίτευμα τῆς Οὐγγαρίας καὶ τὸν Κοσσοὺθ πρόεδρον κυβερνήτην.

Διὰ τῶν ψηφισμάτων τούτων τῆς Οὐγγρικῆς διήτης ἐξέλειπεν ὁριστικῶς πᾶσα ὁδὸς διαλλαγῆς καὶ συμβιβασμοῦ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Ὁ πόλεμος νῦν ἦτο ἀδιάλλακτος δι' ἀμφοτέρας τὰς χώρας, διότι οὔτε ἡ Αὐστρία ἤτοι ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἠδύνατο νὰ παρίδῃ τὸ κυριώτατον ἔρεισμα τοῦ δυναστικοῦ αὐτῆς κράτους μεταβαλλόμενον εἰς δημοκρατικὴν πολιτείαν γείτονα καὶ πολεμίαν, οὔτε ἡ Οὐγγρικὴ δίητα καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κοσσοὺθ ἠδύναντο νὰ ἀναγνωρίσωσι πλέον τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μόνος ὁ πόλεμος καὶ ἡ τελεία νίκη τοῦ ἑνὸς καὶ ἡ ὁριστικὴ ἧττα τοῦ ἑτέρου ἠδύναντο νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα. Ἀπέναντι τοιαύτης καταστάσεως εὑρισκομένη ἡ Αὐστρία καὶ τὴν σωτηρίαν καὶ ὕπαρξιν τοῦ ὅλου κράτους ἐκ τῆς κατὰ τῶν Οὔγγρων νίκης ἐξαρτῶσα δὲν ἐδίστασε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Ῥωσσίας ἐπικουρίαν στρατιωτικήν, ὅπως δὲν εἶχε διστάσει νὰ δεχθῇ οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴν χρηματικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀρωγὴν πρὸς ἀποσόβησιν τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν (ἴδ.

σελ. 251). Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, καὶ ὡς μέγας ὑπερασπιστὴς τῶν συντηρητικῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν καὶ προστάτης τῶν κλονουμένων ἡγεμονικῶν θρόνων, καὶ ὡς γείτων καὶ φίλος καὶ σύμμαχος ἡγεμὼν ἐνόμισε τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ δεσμεύσῃ, ὡς ἐνόμιζε, διὰ παντὸς τὴν Αὐστρίαν ἐπὶ τὸ ἅρμα τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς καὶ

Ὁ Λουδοβῖκος Κοσσούθ

σώζων τὸν νεαρὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τῶν δεινῶν στενοχωριῶν, ἐν αἷς εὑρίσκετο, νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐσαεὶ εὐγνώμονα πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ πειθήνιον πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς. Οὕτω ὁ γηραιὸς ἡρωικὸς στρατάρχης Πάσκεβιτζ Ἐριβάνσκις, ὁ δαμάσας πρὸ 19 ἐτῶν τὴν Πολωνίαν μετὰ 80 χιλιάδων Ῥώσσων στρατιω-

των, εἰσέβαλεν ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν Καρπαθίων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Συγχρόνως δὲ ἐκ δυσμῶν εἰσέβαλεν ὁ νέος Αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος Χάϋναου, ἐνῷ ἀπὸ νότου ἐχώρει ὁ Ἰελλατχίτζ μετὰ τοῦ Κροατικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ. Καὶ ἠμύναντο μὲν ἔτι ἐπὶ μῆνα γενναίως πολεμοῦντες οἱ Οὔγγροι ἐναντίον τῶν τριῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνίκησεν ἡ τοῦ ἰσχυροτέρου βία. Ὁ Χάϋναου νικήσας τὸν Οὔγγρον ἀρχιστράτηγον Γκέργκεϋ ἐν Κόμορν (29/11 Ἰουλίου) εἰσήλασεν εἰς Πέ-

Ὁ Βάνος Ἰελλατχίτζ

στην, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Δεμβίνσκις ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Χάϋναου καὶ ὁ Βὲμ ὑπὸ τοῦ Ῥώσσου στρατηγοῦ Λύδερς. Μετὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας ὁ Κοσσοὺθ παρητήθη τὴν δικτατωρικὴν ἀρχὴν (29/10 Αὐγούστου). Καὶ περιεβλήθη μὲν ταύτην ὁ Γκέργκεϋ ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας (1/13 Αὐγούστου) ἠναγκάσθη καὶ οὗτος νὰ παραδοθῇ ἐν Βιλαγὸς εἰς τὸν Ῥῶσσον στρατηγὸν Ῥύδιγερ μετὰ 23 χιλιάδων στρατιωτῶν καὶ 130 πυροβόλων. Τὴν ὁριστι-

κὴν νίκην καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἤγγειλεν ὁ Πάσκεβιτζ τῷ Τσάρῳ καθ' ὃν τρόπον ἄλλοτε ἤγγελλε τὸ τέλος τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως (ἴδ. σελ. 121). «Ἡ Οὐγγαρία ἡττημένη κεῖται ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος» ἦσαν οἱ λόγοι τοῦ στρατάρχου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ἡ ἥκιστα ἀκριβοδικαία καὶ μάλιστα ἀπᾴδουσα πρὸς τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας σεβασμὸν γλῶσσα τοῦ Ῥώσσου ἀρχιστρατήγου δυσηρέστησε δικαίως τῇ αὐλῇ καὶ τῇ κυβερνήσει τῇ Αὐστριακῇ, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ δικαιολογῇ τὴν ὕστερον ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας μεγάλην ἀγνωμοσύνην τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ Ῥώσσου στρατάρχου οὐδαμῶς ἠλλοίουν τὸ γεγονὸς ὅτι πράγματι ἡ Οὐγγαρία ἔκειτο ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας τοῦ δαμάσαντος τὴν Οὐγγαρίαν διά τε τοῦ συμμαχικοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ στρατευμάτων. Ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις μεγάλην ἐποιήσατο κατάχρησιν τῆς νίκης ἀπέναντι τῆς ἡττηθείσης καὶ ὑποταχθείσης Οὐγγαρίας προσενεχθεῖσα πρὸς αὐτὴν σκληρότερον καὶ χαλεπώτερον ἢ ἡ Ῥωσσία πρὸς τὴν ἡττηθεῖσαν καὶ ὑποταχθεῖσαν Πολωνίαν. Ὁ ἀρχιστράτηγος Γκέργκεϋ ἕνεκα τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ μεσιτείας τοῦ Πάσκεβιτζ ἀφέθη ἀνενόχλητος· ἀλλὰ διὰ τοῦτο, καὶ μάλιστα διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Βιλαγός, ἐθεωρήθη προδότης ὑπὸ τῶν Οὔγγρων. Ὁ Κοσσούθ, ὁ Δεμβίνσκης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀρχηγοὶ ἐσώθησαν φυγόντες εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Κλάπκας γενναίως ἀμυνάμενος ἐν Κόμορν μόλις μετὰ πάροδον 45 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Βιλαγὸς παρέδωκε τὸ φρούριον ἐπὶ ὅροις καὶ ἀφεθεὶς ἐλεύθερος μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν. Πάντες οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ οἱ συλληφθέντες ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει ἐτιμωρήθησαν ἀπηνέστατα. Στρατοδικεῖα ἔκτακτα ἱδρυθέντα ἐν Πέστῃ καὶ ἐν Ἄραδ κατεδίκασαν εἰς θάνατον πολλούς, ἐν οἷς καὶ τὸν πρώην πρωθυπουργὸν Βαθυάνυν, πλεῖστοι δ' ἦσαν καὶ οἱ καταδικαζόμενοι εἰς εἱρκτὴν καὶ εἰς ἐξορίαν. Εἰς θάνατον κατεδικάσθη καὶ ὁ ὕστερον περιώνυμος καταστὰς Οὔγγρος πολιτικὸς Ἰούλιος Ἀνδράσσυς. Οὗτος εὑρισκόμενος τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἀνεπίσημος πρεσβευτὴς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κοσσοὺθ μετέβη ἐκεῖθεν εἰς Γαλλίαν καὶ εἰκονικῶς μόνον ἀπηγχονίσθη ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ἡ ὑπὸ τὸ κράτος νῦν τῶν Ἀψβούργων ὑποταχθεῖσα Οὐγγαρία ἐθεωρήθη ὡς χώρα κατακτηθεῖσα· καὶ οὐ μόνον τὴν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1848 παραχωρηθεῖσαν πολιτικὴν ἐλευθερίαν ἀπώλεσεν, ἀλλ' ἐστερήθη καὶ τῶν πε-

ριωρισμένων αὐτονόμων θεσμῶν, ὧν ἀπήλαυεν ἀνέκαθεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ἀψβούργων. Ἡ οὕτω δὲ ἀπαλλαγεῖσα τῶν ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν καὶ πολιτικῶς ἀναζήσασα καὶ στρατιωτικῶς ἐνισχυθεῖσα Αὐστρία ἔστρεψε νῦν τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἅπασαν εἰς τὰ τῆς Γερμανίας μέλλουσα νὰ μετρηθῇ ἐνταῦθα πρὸς τὴν τὰ πρωτεῖα εἰς αὐτὴν διαμφισβητοῦσαν καὶ ἐκ τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως μονονοὺ ἀπελαύνουσαν αὐτὴν Πρωσσίαν.

Ἡ Πρωσσία κατὰ τὰ ἔτη 1848 - 1849. Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις. — Τὴν ἱστορίαν τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους ἐξεθήκαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνεκλήθη ἡ συντακτικὴ συνέλευσις ἡ μέλλουσα νὰ δώσῃ νέον πολίτευμα φιλελεύθερον εἰς τὸ κράτος. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 10/22 Μαΐου 1848, καθ' ὃν δηλονότι χρόνον καὶ ἡ μεγάλη ἐν Φραγκφούρτῃ ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ συντακτικὴ δίητα τῆς Αὐστρίας ἐν Βιέννῃ· συνέκειτο δὲ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀντιπροσώπων φιλελευθέρων, ἀφοῦ μόνη ἡ ἄκρα φιλελευθέρα μερὶς (ἡ ἀποτελοῦσα τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς Συνελεύσεως) ἠρίθμει περὶ τὰ 128 μέλη, ἀντεπροσωπεύοντο δ' ἐν αὐτῇ ἰσχυρῶς πρὸ πάντων αἱ τάξεις τῶν λογίων. Ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα αὐτῆς ἡ συνέλευσις αὕτη δὲν ἦτο, οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἦναι, κυρίως εἰπεῖν, συντακτικὴ ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν, δυναμένη καὶ ἔχουσα ἐντολὴν νὰ ἀνακαινίσῃ ἐκ θεμελίων τὸ πολίτευμα τῆς Πρωσσίας τιθεμένη ὑπεράνω τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ἐν ταῖς πρώταις συνεδριάσεσι τῆς Συνελεύσεως, ἀφοῦ ἡ πρότασις τῆς ἀριστερᾶς ἵνα ἡ «Συνέλευσις ὀνομάσῃ ἑαυτὴν ἐπισήμως *συντακτικὴν* καὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ βασιλέως τὸ δικαίωμα τοῦ διαλῦσαι αὐτὴν» ἀπερρίφθη (18/30 Μαΐου), ἀνεγνωρίσθη δὲ ὡς ὀρθὴ ἡ θεωρία, καθ' ἣν τὸ ἔργον τῆς Συνελεύσεως ἦτο νὰ ἐπενέγκῃ μεταβολὰς καὶ μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ἐκ συμφώνου καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ἄλλη πρότασις τῆς ἀριστερᾶς ἵνα ἐν τῇ ἀπαντήσει τῆς Συνελεύσεως εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀνακηρυχθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας, καὶ ἡ Συνέλευσις ἀποφυγοῦσα τὴν ἐξέτασιν ζητημάτων ἀρχῆς ἀνεγνώρισε τὸ κῦρος τοῦ ἱστορικοῦ δικαίου, ἐφ' οὗ ἠρείδετο ἡ μοναρχία ἡ Πρωσσική· ἀπερρίφθη δέ, καίτοι διὰ μικρᾶς πλειονοψηφίας, καὶ ἡ τῇ 27/8 Ἰουνίου γενομένη ὑπό τινος βουλευτοῦ τῆς ἀριστερᾶς πρότασις ἵνα ἡ

Συνέλευσις τοὺς ἐπαναστάτας ἤ, ὡς ἐκάλουν, τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ Μαρτίου ἀνακηρύξῃ ὡς εὐεργέτας τῆς πατρίδος. Αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται ἧτται τῆς ἄκρας φιλελευθέρας μερίδος ἐν τῇ Συνελεύσει ἀνῆψαν πάλιν τὰ ἐπαναστατικὰ πάθη ἐν τῷ δημαγωγουμένῳ ὄχλῳ τῆς πρωτευούσης καὶ πολλαὶ ἐγένοντο ταραχαί, κατελήφθη δὲ ἐξ ἐφόδου (τῇ 3/15 Ἰουλίου) τὸ ὁπλοστάσιον τοῦ Βερολίνου ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάντος ὄχλου. Κατ' ἀκολουθίαν τούτων παρητήθη τὸ ὑπουργεῖον Καμπφχάουζεν καὶ ἐσχηματίσθη νέον ὑπουργεῖον μᾶλλον φιλελεύθερον ὑπὸ τὸν Ῥουδόλφον Ἀουερσβάλδον. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο διὰ συνετῶν μέτρων ἐπανήγαγε τὴν ἡσυχίαν ἐν Βερολίνῳ, συγχρόνως δὲ προέβη ἐν τῇ Συνελεύσει εἰς ἱκανὰς φιλελευθέρας παραχωρήσεις. Τὸ σχέδιον τοῦ νέου συντάγματος τοῦ κράτους παρεπέμφθη εἰς ἰδιαιτέραν ἐπιτροπείαν, ἵνα ἐπενεχθῶσιν ἐν αὐτῷ αἱ ἀναγκαῖαι βελτιώσεις, ὑπεσχέθη δ' ἡ κυβέρνησις νὰ ὑποβάλῃ σπουδαίας προτάσεις περὶ διοργανώσεως τῆς ἐθνοφυλακῆς, περὶ ἄρσεως τῶν φεουδαλικῶν φόρων καὶ περὶ βελτίονος διοργανώσεως τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Ἀλλ' οἱ χρόνοι ἦσαν κατὰ βάθος πάντοτε ἐπαναστατικοὶ καὶ ἡ ἡσυχία καὶ τάξις δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐμπεδωθῇ, ἐλάχιστα δ' ἐπεισόδια ἠδύναντο νὰ δημιουργήσωσι μεγάλα ζητήματα καὶ νὰ ἐπενέγκωσι περιπλοκὰς καὶ συγκρούσεις. Μικρά τις σύγκρουσις ἔν τινι ἐπαρχιακῇ πόλει μεταξὺ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν φιλελευθέραν μερίδα τῆς Συνελεύσεως νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἵνα διὰ διαταγῆς αὐτῆς ὑπομνήσῃ τοὺς ἀξιωματικοὺς περὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἀπέναντι τῶν πολιτῶν. Τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ οὐδὲν εἶχε τὸ ἐπίμεμπτον, ἀλλ' ἡ πρότασις ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τοῦ τοσοῦτον εὐαισθήτου πάντοτε (ὡς πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας) εἰς ὅ,τι ἀπέβλεπε τὴν τοῦ στρατοῦ διοίκησιν καὶ τὰς μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ στρατοῦ σχέσεις, ὡς ἀνάμιξις εἰς τὰ δικαιώματα τῆς βασιλείας καὶ ἤγειρε μακρὰς συζητήσεις, τέλος δὲ ἡ παραδοχὴ τῆς προτάσεως (28/9 Αὐγούστου) ἐπήνεγκε τὴν πρώτην ῥῆξιν μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς συνελεύσεως. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως, αὕτη δὲ τοὐναντίον διὰ νέου αὐτῆς ψηφίσματος (26/7 Σεπτεμβρίου) ἀπήτησε τὴν ἄμεσον ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως «χάριν ἀποφυγῆς τῆς ῥήξεως». Ἐντεῦθεν προῆλθεν ὑπουργικὴ μεταβολὴ καὶ νέον ἐσχηματίσθη ὑπουργεῖον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Πφοῦελ.

Ἀλλ' ὑπουργεῖον ὑπὸ τὴν προεδρείαν στρατιωτικοῦ ἀνδρὸς ἐφάνη οἱονεὶ πρόκλησις πρὸς τὴν Συνέλευσιν καὶ τὰ πράγματα ἔτι μᾶλλον ἐτραχύνθησαν μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς συνελεύσεως ὅτε μετ' ὀλίγον ἤρξατο (30/12 Ὀκτωβρίου) ἡ περὶ τοῦ συντάγματος συζήτησις. Ἡ Συνέλευσις προέβη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς μέγαν νεωτερισμὸν θίξαντα καιρίως τὴν μοναρχικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τοῦ βασιλέως ψηφισαμένη ἵνα ἀπὸ τῆς προσωνυμίας τοῦ βασιλέως ἀφαιρεθῇ τὸ « Ἐλέῳ Θεοῦ ». Τὴν διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀγανάκτησιν αὐτοῦ ἐδήλωσεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἀντιφωνήσει, ἣν ἐποιήσατο πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν τῆς Συνελεύσεως, τὴν ἀποσταλεῖσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἵνα συγχαρῇ τῷ βασιλεῖ διὰ τὴν γενέθλιον αὐτοῦ ἑορτήν. «Εὐχαριστήσατε τῷ Θεῷ, εἶπε, διότι παρ' ἡμῖν δὲν γίνεται ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον γίνεται ἐν Γαλλίᾳ, διότι ἔχομεν μίαν ἀρχὴν ὑπερτάτην πηγάζουσαν ἀπὸ τοῦ *ἐλέου Θεοῦ*». Αἱ ἀντεγκλήσεις αὗται καὶ αἱ ἔριδες μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως ἢ μᾶλλον τῆς βασιλείας καὶ τῆς συνελεύσεως καὶ αἱ θυελλώδεις ἐν τῇ συνελεύσει συζητήσεις, κατ' ἀκολουθίαν τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος Γράβωβ παρῃτήθη τῆς θέσεως αὐτοῦ καταλιπὼν αὐτὴν εἰς ῥιζοσπάστην φιλελεύθερον· προσέτι δὲ ἡ ἐνεργὸς ἀντίπραξις, ἣν διωργάνου κατὰ τῶν φιλελευθέρων νεωτερισμῶν ἡ φεουδαλικὴ Πρωσσικὴ ἀριστοκρατία, ἥτις ἤρχισε τὰ συμφέροντα καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς αὐτῆς νὰ ὑπερασπίζῃ διὰ τῆς ἀπὸ 19/1 Ἰουλίου 1848 ἀρξαμένης νὰ ἐκδίδηται περιφήμου «Ἐφημερίδος τοῦ Σταυροῦ» (Kreuzzeitung), ἐπηύξανον ἔτι μᾶλλον παρὰ τῷ λαῷ τὸν ὑπάρχοντα ἐρεθισμόν. Ὁ ἐρεθισμὸς οὗτος ἔφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον ὁπότε ἐπῆλθον ἐκ Βιέννης εἰδήσεις τὸ μὲν πρῶτον περὶ τῆς αὐτόθι νίκης τῆς ἐπαναστάσεως καὶ περὶ τῆς φυγῆς τοῦ αὐτοκράτορος, εἶτα δὲ περὶ τῆς εἰς Κρεμσὶρ μεταθέσεως τῆς συντακτικῆς διήτης καὶ περὶ τῆς στρατείας τοῦ Βίνδισγραιτζ κατὰ τῆς Βιέννης καὶ τοῦ πυροβολισμοῦ τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ «*ἡρωικὸς λαὸς τῆς Βιέννης*» κατέστη νῦν ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ συμπαθειῶν τοῦ Βερολινείου λαοῦ· ἐν αὐτῇ τῇ Συνελεύσει ὑψώθησαν φωναὶ θορυβωδῶς ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ ταραχωδῶν συναθροίσεων λαοῦ καὶ ἀπαιτοῦσαι παρὰ τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως ἵνα ἐπέμβῃ αὕτη τελεσφόρως ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης ἐν Βιέννῃ ἐλευθερίας. Εἷς τῶν σπουδαιοτέρων φιλελευθέρων ἀντιπροσώπων ἐποιήσατο πρότασιν ἐπεμβάσεως ἐν Αὐστρίᾳ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀποβλέπουσαν, ἥτις πρότασις γινομένη δεκτὴ ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ

ἢ τελείαν ρῆξιν μεταξὺ βασιλείας καὶ συνελεύσεως, μὴ ἐκτελουμένη, ἢ πόλεμον Αὐστροπρωσσικὸν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει. Ἀλλ' ἡ μεγάλη πλειονότης τῆς Συνελεύσεως διέφυγεν ἐπιτηδείως τὸν σκόπελον τοῦτον ἀναθέσασα τὴν προστασίαν τῆς Βιέννης εἰς τὴν ἐν Φραγκφούρτῃ Γερμανικὴν κυβέρνησιν. Αἱ δὲ μετ' ὀλίγον ἐλθοῦσαι νέαι ἐξ Αὐστρίας ἀγγελίαι περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Βιέννης καὶ περὶ τῆς ὁριστικῆς ἥττης τῆς αὐτόθι ἐπαναστάσεως ἐπέδρασαν κατ' ἀντίθετον ροπὴν ἐπὶ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐν Βερολίνῳ διαμαχομένων καὶ μετέβαλον τὴν ἀμοιβαίαν τούτων ἀπέναντι ἀλλήλων θέσιν. Διότι οἱ μὲν ἄγαν φιλελεύθεροι καὶ ἐπαναστατικοὶ κατέστησαν νῦν ἀτολμότεροι, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνόμισεν ὅτι ἐπέστη ἤδη ὁ καιρὸς νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ὑπουργεῖον Πφοῦελ ἀντικατεστάθη διὰ νέου ὑπουργείου Βρανδεμβούργου (1), ὁ δὲ ἐκ Σλεσβίκου ἐπανακάμψας στρατάρχης Βράγγελ ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἵνα κηρύξῃ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ὁπότε ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἔμαθε τὰ περὶ ἐπικειμένης ὑπουργικῆς μεταβολῆς (21/2 Νοεμβρίου), ἔπεμψεν ἀμέσως πρεσβείαν εἰς τὸν ἐν Ποτσδάμῃ διατρίβοντα βασιλέα. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐδέχθη λίαν δυσμενῶς τὴν ἐξ 25 μελῶν συγκειμένην πρεσβείαν, ἐν ᾗ ἀντεπροσωπεύοντο πᾶσαι αἱ τῆς Συνελεύσεως μερίδες. Ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ἀναγνωσθεῖσαν αὐτῷ ἀναφοράν, λαβὼν συνέπτυξεν αὐτὴν καὶ εἶτα διηυθύνθη πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ παρακειμένου θαλάμου. Πρὶν ἢ δ' εἰσέλθῃ εἰς αὐτόν, ὁ ἐκ τῶν ἄγαν φιλελευθέρων ἢ δημοκρατικῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀριστερᾶς Ἰωάννης Ἰάκωβυ ἀνεφώνησε τῷ βασιλεῖ: «Δὲν θέλει ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης νὰ δώσῃ ἡμῖν περαιτέρω ἀκρόασιν;». Ἓν ἁπλοῦν «Ὄχι» ἦτο ἡ βασιλικὴ ἀπάντησις, πρὸς ἣν ἀνταπήντησεν ὁ δημοκρατικὸς ἀντιπρόσωπος: «*Αὕτη ἀκριβῶς εἶναι ἡ δυστυχία τῶν βασιλέων, ὅτι δὲν θέλουσι νὰ ἀκούσωσι τὴν ἀλήθειαν*». Ἀφοῦ δὲ ὁ βασιλεὺς κατέλιπε τὴν αἴθουσαν, ὁ ὑπασπιστὴς Μαντάϋφφελ προσελθὼν εἶπε τοῖς ἀντιπροσώποις ὅτι εἶχε λήξει ἡ παρὰ τῷ βασιλεῖ ἀκρόασις. Τὴν ἐπαύριον (22/3 Νοεμβρίου) ὁ κόμης Βρανδεμβούργου ἐσχημάτισε τὸ ὑπουργεῖον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Μαντάϋφφελ. Τότε δὲ πρῶτον ἐγένετο λόγος περὶ τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον εἰσόδου τοῦ ἐκ τῆς φεουδαλικῆς Πρωσσικῆς μερίδος Ὄθωνος Βίσμαρκ Σενχάουζεν,

(1) Ὁ κόμης Βρανδεμβούργου ἦτο θεῖος τοῦ βασιλέως, υἱὸς δηλονότι ἐκ μὴ νομίμου γάμου τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Β' μετὰ τῆς κομήσσης Δάνχοφ.

ὅστις καὶ ὡς μέλος τῶν συνεδριάσεων τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιακῶν διητῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1847 ἴδ. σελ. 266), καὶ νῦν ὡς μέλος τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως εἶχεν ἐφελκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ βασιλέως διὰ τῶν ὑπὸ ἄκρον συντηρητικὸν πνεῦμα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς συνελεύσεσιν ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντων. Ἀλλ' ὁ σφοδρὸς ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς πείρας μὴ μετριασθεὶς χαρακτὴρ τοῦ ἄγαν ἀντιδραστικοῦ Πρώσσου ἀριστοκρατικοῦ (ἦγε τότε τὸ 38 ἔτος τῆς ἡλικίας) ἀπέτρεψε τὸν βασιλέα νὰ καλέσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Λέγεται δὲ ὅτι τὴν περὶ Βίσμαρκ πρότασιν ἀπέρριψεν ὁ βασιλεὺς διὰ σημειώσεως ἐπὶ τοῦ προσαχθέντος αὐτῷ ἐγγράφου καταλόγου τῶν ὑπουργῶν. «Εἶναι *ἀντιδραστικὸς* ἐρυθρός, μὴ ἀποστρεφόμενος τὸ αἷμα, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ βραδύτερον».

Ἡ πρώτη σπουδαία πρᾶξις τοῦ ὑπουργείου Βρανδεμβούργου ἦτο ἡ διὰ βασιλικοῦ διαγγέλματος μετάθεσις τῆς Συνελεύσεως ἀπὸ Βερολίνου εἰς Βρανδεμβοῦργον, ἔνθα ἔμελλον νὰ ἀρχίσωσι πάλιν αἱ ἐργασίαι τῇ 15/27 Νοεμβρίου. Διὰ τοῦ μέτρου δὲ τούτου ἔμελλε νὰ γένηται ἀρχὴ τῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀντιδράσεως. Ἅμα τῇ ἀναγνώσει τοῦ διαγγέλματος ἡ δεξιὰ μερὶς τῆς Συνελεύσεως κατέλιπε τὴν αἴθουσαν θεωροῦσα παράνομον τὴν περαιτέρω ἐν Βερολίνῳ συνεδρίαν αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ πλειονοψηφία ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν μετάθεσιν καὶ ἐξηκολούθησε τὰς συνεδρίας. Καὶ ἐκήρυξε μὲν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βράγγελ τὸν στρατιωτικὸν νόμον καὶ κατέλαβε διὰ στρατοῦ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐχ ἧττον βιαίων μέτρων ἀμέσων κατὰ τῆς Συνελεύσεως δὲν ἐποιήσατο χρῆσιν. Ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐξηκολούθει αὕτη νὰ συνεδριάζῃ κατὰ τύπον, περικυκλουμένη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ καθιστῶσα *διαρκεῖς* τὰς συνεδρίας (ἡμέρας καὶ νυκτός), ἵνα μὴ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῆς κλεισθῇ τὸ κατάστημα τῶν συνεδριῶν, ἢ καὶ ἀλλάσσουσα τόπον συνεδρίας (1) καὶ προσκαλοῦσα τὸν λαὸν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ νόμου καὶ τῶν κεκτημένων ἐλευθεριῶν. Ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῆς οὐδεμίαν σχεδὸν εὕρισκεν ἠχὼ ἐν τοῖς αἰσθήμασι τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν κατοίκων, οἵτινες ταχέως κατελήφθησαν ἤδη ὑπὸ ἀπογοητεύσεως πρὸς τὴν Συνέλευσιν καὶ πρὸς τὰς ὑπὸ ἀταξίας καὶ κοινωνικῶν κινδύνων παρακολουθουμένας δημοκρατικὰς ἐλευθερίας, ἐφίεντο δὲ ἐλευθερίας ἐν τάξει καὶ διὰ νόμου ἀσκουμένης. Ἐν τοιαύτῃ

(1) Διότι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συνεδριάσεως ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐγίνετο αὕτη, κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ δὲν ἐπετρέπετο πλέον ἡ εἰς αὐτὸν εἴσοδος.

καταστάσει πραγμάτων ἡ κυβέρνησις χωρὶς νὰ φροντίζῃ πλέον περὶ τῆς Συνελεύσεως ἐξηκολούθει νὰ ἐφαρμόζῃ ἀκωλύτως τὰ ἀντιδραστικὰ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως μέτρα αὐτῆς ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, ὅστις ἐκηρύχθη (30/12 Δεκεμβρίου) χωρὶς νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἓν τῶν μέτρων τούτων, δι' ὧν ἀπηγορεύετο πᾶσα συνάθροισις πολιτικὴ ὑπερβαίνουσα τοὺς 20 ἄνδρας, ἀπέβλεπεν ἐμμέσως τὴν Συνέλευσιν, ἥτις ἀληθῶς διὰ τῆς ἀνωδύνου ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου τούτου διελύθη ἢ διέλυσεν ἑαυτὴν ὁριστικῶς (3/15 Νοεμβρίου) κατὰ τρόπον ἀρκούντως ἱλαροτραγικόν. Οὐδεμία σπουδαία διαδήλωσις ἐγένετο ἐν τῷ κράτει ὑπὲρ τῆς οὕτω διαλυομένης Συνελεύσεως. Ταραχαί τινες οὐχὶ ἄξιαι λόγου ἐκραγεῖσαι ἔν τισι πόλεσιν (ἐν Βρεσλαυίᾳ, Ἐρφούρτῃ, Χάλλῃ, Φραγκφούρτῃ τῇ ἐπὶ Ὀδέρᾳ) κατεστάλησαν ταχέως.

Ἀλλ' ὁ ἐπίλογος τῆς ἱλαροτραγῳδίας ἐπεφυλάσσετο διὰ τὸ Βρανδεμβοῦργον. Ἐνταῦθα εἶχον συνέλθει κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν διὰ τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος ἡμέραν (15/27 Νοεμβρίου) οἱ νομιμόφρονες βουλευταὶ οἱ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ διαγγέλματος ἀποχωρήσαντες τῶν ἐν Βερολίνῳ συνεδριῶν τῆς Συνελεύσεως. Ἀλλ' οἱ συνελθόντες δὲν ἀπετέλουν ἀπαρτίαν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ὁριστικὴν διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως ἐν Βερολίνῳ οἱ μετριοπαθέστεροι ἐν τοῖς φιλελευθέροις ἐδήλωσαν ὅτι ἔμελλον νὰ προσέλθωσιν, ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν ἀνεβλήθη μέχρι τῆς 22/4 Δεκεμβρίου. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἀπαρτία δὲν ἀπετελέσθη. Καὶ ἐνῷ οἱ φιλελεύθεροι προέτεινον ἵνα οἱ μὴ προσερχόμενοι ἀντιπρόσωποι ἀναπληρωθῶσι προσκαλουμένων τῶν πρώτων ἐπιλαχόντων, ἡ πλειονοψηφία ἐκηρύσσετο κατὰ τῆς προτάσεως ὡς γινομένης ἐν Συνελεύσει μὴ ἀποτελούσῃ ἀπαρτίαν. Ἐντεῦθεν νέα ἀπεφασίσθη ἀναβολὴ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν μέχρι τῆς 25/7 Δεκεμβρίου. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις πρὸ τῆς παρόδου τῆς νέας προθεσμίας ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν παιζομένην κωμῳδίαν. Τῇ 23/5 Δεκεμβρίου διέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐκήρυξε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ νέου συντάγματος, δι' οὗ οἴκοθεν νῦν ἐπροίκιζε τὸ Πρωσσικὸν κράτος. Τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως δοθὲν σύνταγμα, τὸ μέχρι νῦν ἰσχῦον ἐν Πρωσσίᾳ, ἦτο ἐν πολλοῖς οὐχὶ ὀλιγώτερον φιλελεύθερον τοῦ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπονηθέντος. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν τῷ συντάγματι τοῦ βασιλέως οὐδεὶς λόγος ἐγίνετο περὶ ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἀφοῦ ἡ ἀρχὴ αὕτη οὐδ' ἐν τῷ ὑπὸ τῆς Συνελεύ-

σεως σχεδιασθέντι συντάγματι ἐγένετο δεκτὴ (ἴδ. σελ. 331), καθιεροῦτο δ' ἁπλῶς τὸ σύστημα ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας νομοθετικῆς ἀσκουμένης διὰ δύο βουλῶν, τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων (Abgeordnetenhaus) καὶ τῆς βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἢ *Κυρίων* (Herrenhaus). Τὸ 105 ἄρθρον τοῦ συντάγματος παρεῖχε τῷ βασιλεῖ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδῃ διατάγματα ἔχοντα ἰσχὺν νόμου, ἀλλὰ μόνον ἀπόντος τοῦ κοινοβουλίου καὶ πάντοτε ὑπὸ τὴν εὐθύνην τοῦ ὑπουργείου καὶ ἐπιφυλαττομένης τῆς ἐπικυρώσεως τῶν διατάξεων ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου. Ἐντεῦθεν τὸ μνημονευθὲν ἄρθρον δὲν ὑπέκρυπτε κινδύνους μελλούσης συγκρούσεως, οἵους ἀνάλογόν τι ἄρθρον τοῦ Γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1814 τὸ ἐπενεγκὸν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου (ἴδ. σελ. 45-46). Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ εἰρημένου 105 ἄρθρου ὁ βασιλεύς, πρὶν ἔτι κατὰ τὸ σύνταγμα συνέλθῃ τὸ Πρωσσικὸν κοινοβούλιον ἤτοι αἱ Πρωσσικαὶ βουλαί, ἐξέδωκε τοὺς ἀπαραιτήτους ἐκλογικοὺς νόμους καὶ εἴς τινας ἄλλας προέβη νομοθετικὰς διατάξεις, ἰδίως τὰς περὶ τῶν ὁρκωτῶν δικαστηρίων. Αἱ Πρωσσικαὶ βουλαὶ συνεκλήθησαν τῇ 14/26 Φεβρουαρίου 1849.

Τοιαύτην ἔλαβεν ἐν Πρωσσίᾳ λύσιν τὸ συνταγματικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς φιλελευθέρας καὶ ἐν μέρει ἐπαναστατικῆς πολιτικῆς κινήσεως τοῦ Μαρτίου τοῦ 1848 εἶχεν εἰσέλθει εἰς περίοδον σοβαρᾶς ἐσωτερικῆς κρίσεως διὰ τὸ Πρωσσικὸν κράτος. Ἡ σοβαρότης τῆς κρίσεως προήρχετο κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ περὶ φιλελευθέρου συντάγματος καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας ζητήματος μετὰ τοῦ ἑτέρου γενικωτέρου ζητήματος, τοῦ περὶ πολιτικῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ συγκρότησις μεγάλης ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐν Φραγκφούρτῃ πρὸς λύσιν τοῦ περὶ ἑνώσεως τῆς Γερμανίας ζητήματος ἐχώρισεν ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο ζητήματα καὶ ἐμετρίασε πολὺ τὸ σοβαρὸν τῆς ἐσωτερικῆς ἐν Πρωσσίᾳ κρίσεως. Ἡ συντακτικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ἡ συνελθοῦσα ἐν Βερολίνῳ, μεθ' ὅλην τὴν ἐν αὐτῇ σημαντικὴν δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν τῶν φιλελευθέρων στοιχείων, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποβῇ κυρίαρχος συντακτικὴ συνέλευσις ὁμοία τῇ Γαλλικῇ συντακτικῇ συνελεύσει τοῦ 1789, καὶ ν' ἀνακαινίσῃ ἐκ θεμελίων τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους ἢ νὰ προκαλέσῃ πολιτικὰς ἀνατροπὰς ὁμοίας ταῖς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1791-1793. Ἡ μοναρχία εἶχεν ἔτι ἰσχυρὰς ῥίζας ἐν τῇ πολιτικῇ συνειδήσει καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ καθόλου πνευματικῷ βίῳ τοῦ τε Πρωσσικοῦ καὶ τοῦ

ὅλου Γερμανικοῦ λαοῦ. Πρὸς τούτοις τὴν ἠθικὴν δύναμιν καὶ αἴγλην τῆς Πρωσσικῆς συνελεύσεως ἀπέναντι τοῦ Πρωσσικοῦ καὶ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ ἐπεσκίαζε καὶ ἠμαύρου ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ παγγερμανικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις, ἥτις, καθ' ὃν χρόνον ἡ Πρωσσικὴ συνέλευσις περιήρχετο εἰς τὴν πρὸς τὴν βασιλείαν ῥῆξιν, εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῆς ἠθικῇ δυνάμει καὶ περιωπῇ καὶ αἴγλῃ. Καὶ ἐνῷ διὰ τῆς τοιαύτης θέσεως ἀφῄρει πολὺ ἀπὸ τῆς ἠθικῆς περιωπῆς τῆς Πρωσσικῆς συνελεύσεως, παρεῖχεν ἐμμέσως οὐ σμικρὰν ἠθικὴν δύναμιν εἰς τὴν βασιλείαν τὴν Πρωσσικήν, ἥτις ἀπετέλει σπουδαιότατον στοιχεῖον ἐν τοῖς περὶ πολιτικῆς μεταμορφώσεως τῆς Γερμανίας μεγαλεπηβόλοις σχεδίοις τῆς ἰσχυούσης ἐν Φραγκφούρτῃ μικρογερμανικῆς μερίδος (1). Πλὴν τούτων αἱ παρεκτροπαὶ τῆς ἐν Βιέννῃ ἐπαναστάσεως καὶ τὸ οἰκτρὸν τέλος αὐτῆς ἀπέστρεψαν πρωΐμως τὰ βλέμματα τῆς μεγάλης πλειονότητος τοῦ Πρωσσικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐπαναστατικῶν ὁμίλων τῆς ἐν Βερολίνῳ συνελεύσεως καὶ ἀπεστέρησαν ταύτην τῶν συμπαθειῶν τῶν φιλονόμων ἀστῶν. Ἡ ἔγκαιρος μετὰ μετριοπαθείας ἅμα καὶ εὐσταθείας ἐκδηλουμένη ἀποφασιστικότης τῆς κυβερνήσεως ἐξ ἑνός, καὶ ἡ ἀδρανὴς ἀντίστασις καὶ ἄβουλος ἐπιμονὴ τῆς πλειονοψηφίας ἐπετάχυναν τὸ τέλος τῆς Συνελεύσεως. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ στέμματος συγχρόνως τῇ διαλύσει γενομένη ἀπονομὴ τῶν ἀπαραιτήτων ἐλευθεριῶν ἐπεσφράγισε τὴν εἰρηνικὴν ἠθικὴν νίκην τοῦ στέμματος ἄνευ βλάβης τῆς ἐλευθερίας καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς μοναρχίας (2). Καὶ ἐν ἁπάσῃ ταύτῃ τῇ κρισίμῳ περιόδῳ ὁ Πρωσσικὸς λαὸς ἐφάνη ἄξιος τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῆς θέσεως, ἣν εἶχε τότε ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐξ ἧς κατὰ μέγα μέρος ἐξηρτᾶτο τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας.

Αἱ Πρωσσικαὶ βουλαὶ αἱ κατὰ τὸ νέον σύνταγμα ἀποτελοῦσαι τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν ἤτοι τὸ Πρωσσικὸν κοινοβούλιον ἢ τὴν Πρωσσικὴν *λάνταγ* (Landtag) ὡς ἐκαλεῖτο ἡ ἀντιπροσωπεία καὶ ὑπὸ τὴν

(1) Ἡ πλειονοψηφία τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης καθὼς καὶ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κράτους ἐπεδοκίμασαν τὴν διαγωγὴν τοῦ βασιλέως ἀπέναντι τῆς Πρωσσικῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Καὶ ἡ πρότασις, ἣν ἐποιήσατο ἡ ἀριστερὰ τοῦ κοινοβουλίου περὶ ἀποδοκιμασίας τῆς διαλύσεως τῆς Πρωσσ. συνελεύσεως, ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας.

(2) Πᾶσαι αἱ ξέναι Αὐλαί, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς (ἧς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων ἐν Εὐρώπῃ εὐμενῶς διακείμενος Παλμερστὼν) μὴ ἐξαιρουμένης, ἐπεδοκίμασαν τὴν εὐσταθῆ καὶ μετριοπαθῆ ἅμα διαγωγὴν τῆς βασιλείας ἀπέναντι τῆς ἐνσκηψάσης ἐσωτερικῆς πολιτικῆς κρίσεως.

νέαν μορφὴν καὶ ἰδιότητα αὐτῆς, συνῆλθον, ὡς εἴδομεν, τῇ 14/26 Φεβρουαρίου 1849. Καίτοι δὲ τὸ κοινοβούλιον τοῦτο συνήρχετο ἐπὶ τῇ βάσει καὶ πρὸς ἐφαρμογήν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως δοθέντος συντάγματος, οὐχ ἧττον πρῶτον ἔργον αὐτοῦ ἔδει νὰ ἦναι αὐτὴ ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως οἱονεὶ ὡς ἐν σχεδίῳ παραχωρηθέντος συντάγματος, ἵνα τοῦτο περιβεβλημένον καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἀντιπροσωπείας καταστῇ θεμελιώδης νόμος τοῦ κράτους, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ ὁρκισθῇ καὶ ὁ βασιλεύς. Ἀλλ' ἡ ἐκ μέρους τῆς διήτης ἀποδοχὴ τοῦ συντάγματος ἐβράδυνε προσκρούσασα εἰς διαφωνίας μεταξὺ τῆς διήτης καὶ τῆς κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὸν ἐκλογικὸν νόμον. Πρὶν δὲ αἱ διαφωνίαι αὗται ἀρθῶσιν, ἐπῆλθε τὸ γεγονὸς τῆς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἐκλογῆς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ὡς αὐτοκράτορος. Εἴδομεν δὲ ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπήνεγκε διάστασιν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς διήτης (ἴδ. σελ. 304)· καὶ ἡ μὲν βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων, ἡ συνήθως δευτέρα βουλὴ καλουμένη (zweite kammer) διελύθη, τῆς δὲ βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἀνεβλήθησαν αἱ ἐργασίαι (15/27 Μαΐου 1849). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ βασιλεὺς ἑνῶν τὴν εὐστάθειαν πρὸς τὴν φρόνησιν τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐξέδωκε νέον φιλελευθερώτερον ἐκλογικὸν νόμον, δι' οὗ βάσις τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ἐλαμβάνετο ὁ φόρος ὁ τελούμενος ὑπὸ τῶν ὑπηκόων, οἵτινες διῃροῦντο διὰ τοῦ νέου νόμου εἰς τρεῖς τάξεις φορολογουμένων. Οὕτω δὲ ἡ βασιλεία διὰ τοῦ νέου νόμου ηὔρυνε σπουδαίως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλογέων, χωρὶς νὰ καθιερώσῃ τὸ ὑπὸ τῆς βουλῆς ζητούμενον ἐπικίνδυνον σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ κατὰ τὸν νέον ἐκλογικὸν νόμον ἐκλεχθεῖσα βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων συνελθοῦσα μετὰ τῆς βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἀπετέλεσε (26/7 Αὐγούστου 1849) τὸ νέον Πρωσσικὸν κοινοβούλιον, εἰς ὃ ὑπεβλήθη τὸ σχέδιον τοῦ συντάγματος. Τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐκηρύχθη (τῇ 19/31 Ἰανουαρίου 1850) ὡς σύνταγμα τοῦ κράτους, εἰς ὃ ὤμοσαν πίστιν ὅ τε βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουργοὶ καὶ αἱ βουλαὶ ἀμφότεραι. Τὸ σύνταγμα τοῦτο ἰσχύει μέχρι σήμερον ἐν Πρωσσίᾳ. Τοιοῦτον ἔλαβε πέρας ὁριστικὸν ἐν τῷ Πρωσσικῷ κράτει περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1850 τὸ ἀπὸ τοῦ 1815 ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1848 εἰς στάδιον ὀξείας κρίσεως πολιτικῆς εἰσελθὸν συνταγματικὸν ζήτημα. Κατὰ τὰ παρα-

χώδη δὲ ταῦτα ἔτη ἡ Πρωσσία διεξήγαγε καὶ δύο πολέμους μικρούς, τὸν μὲν ὑπὲρ τῆς Γερμανίας κατὰ τῆς Δανίας ἕνεκα τῶν παραλβίων δουκάτων Σλεσβίκου καὶ Ὀλσατίας, τὸν δὲ κατὰ τῶν Πολωνῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῇ Πρωσσικῇ Πολωνίᾳ. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου πολέμου, οὗ ἀκροθιγῶς ἐγένετο μνεία ἐν τοῖς περὶ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης, μακρότερος γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μετὰ δεκαπενταετίαν (1864) ἐκραγέντος ἕνεκα των παραλβίων δουκάτων μεγάλου κατὰ τῆς Δανίας Αὐστροπρωσσικοῦ πολέμου, περὶ δὲ τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχυτάτων.

Αἱ Πολωνικαὶ ἐπαναστάσεις τῶν ἐτῶν 1846 καὶ 1848.— Ἀφότου τῷ 1831 ἡ μεγάλη Ῥωσσικὴ Πολωνία μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς μεγάλης Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως (1830 - 1831) ἐγένετο Ῥωσσικὴ ἐπαρχία, ὑπὸ τὸ εἰσαχθὲν αὐτόθι αὐστηρὸν σύστημα διοικήσεως ἡ ἡσυχία διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν μὴ διαταραχθεῖσα οὐδὲ κατὰ τὰ ταραχώδη ἔτη 1848 - 1849. Ἀλλ᾽ οἱ πολυάριθμοι ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, Πολωνοὶ φυγάδες καὶ μετανάσται εἶχον διηνεκῶς τὰ βλέμματα αὐτῶν ἐστραμμένα πρὸς τὴν Σαρματικὴν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἐζήτουν νὰ ἐπωφεληθῶσι πᾶσαν Εὐρωπαϊκὴν περιπλοκὴν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος αὐτῶν. Αἱ ἐνέργειαι δὲ τῶν φιλοπατρίδων τούτων φυγάδων ἐστράφησαν μετὰ τὸ 1831 οὐχὶ ἀμέσως πρὸς τὴν Ῥωσσικὴν Πολωνίαν, ἀλλὰ πρὸς τὰ Αὐστροπρωσσικὰ τμήματα τῆς ἄλλοτε μεγάλης Πολωνίας. Τῷ 1846 εἷς τῶν ἐν Παρισίοις διαμενόντων Πολωνῶν φυγάδων, ὁ γνωστότατος ἡμῖν ἤδη καταστὰς ὕστερον ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1848 - 1849 ὑπ᾽ αὐτοῦ διαπραχθέντων Μιεροσλάβσκης, ἐπανελθὼν κρυφίως εἰς τὴν Ποσνανίαν τῆς Πρωσσικῆς Πολωνίας ἐπειράθη (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1846) νὰ ἐγείρῃ ἐπανάστασιν ἐνταῦθα μέλλουσαν, ὡς ἤλπιζε, νὰ διαδοθῇ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Αὐστριακὰς καὶ Ῥωσσικὰς Πολωνικὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ κίνημα τοῦτο κατεστάλη τάχιστα ἐν Πρωσσίᾳ, συλληφθέντων καὶ φυλακισθέντων τῶν ἀρχηγῶν τῆς συνωμοσίας ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ποσνανίας (τῆς ὁμωνύμου δηλονότι πρωτευούσης τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Ποσνανίας). Ἀλλὰ τὸ ἐν Ποσνανίᾳ ἀρξάμενον κίνημα ταχέως μετεδόθη εἰς τὴν Αὐστριακὴν Πολωνίαν, τὴν Γαλικίαν δηλονότι, κέντρον εὑρὸν τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Κρακοβίας. Εἴδομεν ἀλλαχοῦ (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 150) ὅτι ἡ Βιενναία

σύνοδος τοῦ 1815 εἶχε καταστήσει τὴν Κρακοβίαν «ἐλευθέραν Πολωνικὴν πολιτείαν» διατελοῦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν τὴν Πολωνίαν διανειμαμένων Δυνάμεων, ὡς μόνον λείψανον καὶ μνημεῖον τοῦ πάλαι μεγάλου Πολωνικοῦ κράτους καὶ τῆς Πολωνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον τοῦτο πολιτικὸν δημιούργημα τῆς Βιενναίας συνθήκης δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἤδη τῷ 1831 ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν ἐλευθέραν πόλιν καταδιώκων τοὺς διὰ ταύτης εἰς τὴν Αὐστρίαν φεύγοντας Πολωνοὺς ἐπαναστάτας. Ὁπότε δὲ κατὰ τὸ μνημονευθὲν ἔτος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων ἅλωσιν τῆς Βαρσοβίας ὁ Πολωνὸς στρατηγὸς Ῥοζύτσκις κατέφυγε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν στρατιωτῶν εἰς Κρακοβίαν, ὁ τοῦτον καταδιώκων Ῥῶσσος στρατηγὸς Ῥύδιγερ εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν (16/28 Σεπτεμβρίου) ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς μουσικῆς τοῦ γνωστοῦ Πολωνικοῦ ἐμβατηρίου «Ἡ Πολωνία δὲν ἀπώλετο ἔτι» (ἴδ. σελ. 113), ποιῶν τοῦτο οὐχὶ βεβαίως χάριν σεβασμοῦ καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἐνταῦθα διατηρουμένης ἔτι Πολωνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς χλευασμὸν τῆς τοιαύτης ἐλευθερίας. Ἔκτοτε ἡ Κρακοβία οὐδέποτε κατέστη ἀληθῶς ἐλευθέρα, διότι καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωσσικῶν στρατῶν ἐκκένωσιν (τῷ 1832) ἔλαβε πάλιν φρουρὰν Αὐστριακήν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐξεδιώχθη νῦν (10/22 Φεβρουαρίου 1846) ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἵδρυσαν ἐν Κρακοβίᾳ προσωρινὴν κυβέρνησιν Πολωνικήν. Ἀλλ' ἐν τῇ γείτονι Γαλικίᾳ προσεχώρησαν τῇ ἐπαναστάσει μόνον οἱ εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀγρόται ἐκδικούμενοι νῦν τὴν πιέζουσαν αὐτοὺς ἀριστοκρατίαν συνετάχθησαν τῇ κυβερνήσει καὶ ἔβλαψαν μεγάλως τοὺς ἐπαναστάτας. Οὕτω δὲ ταχέως κατασταλείσης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Γαλικίᾳ, ἀπεμονώθη ἡ Κρακοβία, εἰς ἣν εἰσήλασε νῦν Αὐστριακὸς στρατὸς καὶ ἐκδιώξας τάχιστα τοὺς ἐπαναστάτας κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ τὴν περὶ αὐτὴν χώραν, καὶ νῦν ἡ πολιτεία τῆς Κρακοβίας κοινῇ ἀποφάσει τῶν τέως τριῶν προστατίδων Δυνάμεων, καὶ μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Παλμερστῶνος, προσηρτήθη ὁριστικῶς εἰς τὴν Αὐστρίαν.

Ἀλλ' οἱ Πολωνοὶ φυγάδες ἀρχηγοὶ δὲν ἀπηύδησαν. Εἴδομεν ὅτι τῷ 1848 κατὰ τὰς περιφήμους ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτὰ τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως ἐν μέσῳ Βερολίνῳ ὁ Μιεροσλάβσκις, ἀνευφημούντων τῶν ἐν τῇ Πρωσσικῇ πρωτευούσῃ θιασωτῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκήρυξεν ἐπισήμως τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Πολω-

νικοῦ κράτους (ἴδ. σελ. 264). Ἡ ἄγαν φιλελευθέρα ἐν Πρωσσίᾳ μερὶς ἡ μὴ μείνασα ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κοσμοπολιτικῶν περὶ ἐλευθερίας λαῶν ὀνειροπολημάτων ἐφαντάζετο τότε Πολωνίαν μεγάλην καὶ ἐλευθέραν, σύμμαχον τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Γερμανίας ἐν τῷ ἀπαραιτήτῳ, ὡς ἐνόμιζεν ἐκείνη, κατὰ τῆς Ῥωσσίας ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἑνώσεως τῆς Γερμανίας πολέμῳ. Τῆς τοιαύτης δὲ γνώμης συνήγορος παρέστη καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 1831 ὡς φυγὰς ἐν Παρισίοις διαμένων περίφημος Ἀδὰμ Κζαρτορύσκις (ἴδ. σελ. 120), ὅστις ἐξέδωκε καὶ προκήρυξιν συνιστῶσαν τὴν στενὴν συμμαχίαν τῆς ἐπαναστατικῆς Γερμανίας μετὰ τῆς Πολωνίας ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας. Εἴδομεν δὲ πόσαι ἐνέργειαι κατεβλήθησαν ἐν Γαλλίᾳ παρὰ τῇ κυβερνήσει ὑπὲρ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἀγῶνος τῶν Πολωνῶν. Ἀλλ' ἐκ Γαλλίας μὲν οὐδεμία, οὐδ' ἐνθάρρυνσις κἄν, ἐδόθη εἰς Πολωνικὰς εἰσηγήσεις, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ Λαμαρτῖνος ἀπέρριψε τὰς τοιαύτας ὑπὲρ Πολωνῶν προτάσεις καὶ τὰς τῶν εἰσηγητῶν ἀπειλὰς ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀναιδεῖς· ἐν δὲ τῇ Πρωσσικῇ Πολωνίᾳ ἱδρύθη μὲν μεγίστη ἐθνικὴ ἐπιτροπεία, ἥτις μετέδωκε τὸν ἐπαναστατικὸν ἐρεθισμὸν καὶ εἰς τὴν Κρακοβίαν, ἀλλ' ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' προσηνέχθη λίαν μετριοπαθῶς ἀπέναντι τοῦ Πολωνικοῦ κινήματος καὶ ἐφάνη μάλιστα διατεθειμένος νὰ δώσῃ χωριστὴν διοίκησιν εἰς τὰ ὑπὸ Πολωνῶν οἰκούμενα μέρη τῆς Ποσνανίας μὴ περιλαμβάνων αὐτὰ ἐν τῇ Γερμανικῇ ὁμοσπονδίᾳ. Ἀλλ' οἱ Πολωνοὶ οὐδαμῶς ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς διαλλακτικὰς διαθέσεις τοῦ βασιλέως, προβάντες πολλαχοῦ εἰς ἐχθρικὰς διαδηλώσεις κατὰ τῆς Πρωσσίας, ἀπαιτοῦντες δὲ ἵνα καὶ τὸ Γερμανικὸν μέρος τῆς Ποσνανίας περιληφθῇ ἐν τῷ μέλλοντι Πολωνικῷ αὐτῶν κράτει. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῶν Πολωνῶν μετέβαλε τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως, ὅστις ἀνεκάλεσε νῦν τὸν μέχρι τοῦδε μετριοπαθῶς φερόμενον πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας στρατηγὸν Βίλλισεν καὶ ἔπεμψεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν Κολόμβον. Οὗτος δέ, ἀφοῦ δι' εἰρηνικῶν διαπραγματεύσεων δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν τῶν Πολωνῶν, προέβη εἰς τὴν δι' ὅπλων καταπολέμησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ὀχυρωθεῖσα πολίχνη Ξίον κατελήφθη ἐξ ἐφόδου, ἐνικήθησαν δὲ τὰ ἐπαναστατικὰ στίφη ἔν τινι ἐκ τοῦ συστάδην μάχῃ καὶ ἀπεώσθησαν μέχρι τῶν Ῥωσσικῶν ὁρίων, ἅτινα μὴ τολμήσαντες νὰ ὑπερβῶσιν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι τοῖς Πρώσσοις διὰ τῆς ἐν Βάρδῃ συνθηκολογίας (27/9 Μαΐου 1846). Ταυτοχρόνως δὲ κα-

τεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ καὶ αἱ ἐν Κρακοβίᾳ ἐκραγεῖσαι ταραχαί, ἀφοῦ αἱματηραὶ συμπλοκαὶ συνήφθησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐπερατώθη ταχέως, ὡς ἡ τοῦ 1846, καὶ ἄνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων διὰ τὰς τύχας τοῦ Πολωνικοῦ ἔθνους. Ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ τῆς Γερμανίας.

Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν βασιλέων καὶ τὸ περὶ Ἑνώσεως (*Union*) Πρωσσικὸν σχέδιον. — Εἴδομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ μετὰ τὴν ὁριστικὴν ἀπόρριψιν τοῦ προσενεχθέντος αὐτῷ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος τῆς Γερμανίας δὲν παρήτησε τὸ σχέδιον τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας στενωτέρας Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας διαπραγματευόμενος πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Γάγερν. Ἐξηγησάμεθα δὲ τοὺς λόγους, δι' οὓς ὁ Γάγερν καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν μερὶς τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης δὲν ἠδύναντο νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ἀλλ' ὁ Φ. Γουλιέλμος Δ' ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης, ἐζήτει νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ τῆς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας συνεννοήσεως. Διακοίνωσις λοιπὸν τοῦ Πρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως (ἀπὸ 16/28 Ἀπριλίου) προσεκάλει τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις εἰς κοινὴν συνδιάσκεψιν ἐν Βερολίνῳ, καθ' ἣν ἐξαλειφομένων ἀπὸ τοῦ συντάγματος τοῦ κράτους (τοῦ συντάγματος τῆς 16/28 Μαρτίου) τῶν ἐπαναστατικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων, ἐκ τοῦ ὑπολειπομένου ἔδει νὰ δημιουργηθῇ νέον σύνταγμα, ὑποβληθησόμενον εἰς νέον Γερμανικὸν κοινοβούλιον ἐκλεγόμενον ἐπὶ τούτῳ. Πᾶσαι αἱ Γερμανικαὶ κυβερνήσεις, οὐδὲ τῆς Αὐστρίας ἐξαιρουμένης, ἀπεδέξαντο τὴν Πρωσσικὴν πρόσκλησιν, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσαι μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας· τινὲς δὲ τούτων, ὡς ἡ Αὐστρία καὶ αἱ βασιλικαὶ κυβερνήσεις, προσεχώρησαν εἰς τὴν πρότασιν τῆς Πρωσσίας μετ' ὀπισθοβουλίας. Ἡ Αὐστρία διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς ἐν τῇ Συνδιασκέψει τοῦ Βερολίνου ἤθελεν ἁπλῶς νὰ κερδήσῃ καιρὸν ἑωσοῦ καταστείλῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν, νὰ ἐπιδράσῃ δὲ συγχρόνως καὶ ἐπὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἄλλων κυβερνήσεων. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Σαξωνίας καὶ τοῦ Ἀννοβέρου, διατελοῦσαι ἔτι ὑπὸ τὸν τρόμον τῆς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰ πάντα ἐλπίζουσαι ἐκ τῆς Πρωσσίας, ἧς πρὸ μικροῦ τὰ νικηφόρα στρατεύματα εἶχον πατάξει τὸν σκότιον δράκοντα τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν πρίγκιπα

τῆς Πρωσσίας, ἑκοῦσαι ἄκουσαι συνετάχθησαν τῇ Πρωσσίᾳ. Καὶ ἡ Βαυαρία δὲ καὶ ἡ Βυρτεμβέργη δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀντιταχθῶσι τῇ Πρωσσίᾳ καθ' ὃν χρόνον οὐ σμικρὸν μέρος τῆς μέσης καὶ νοτίου Γερμανίας κατείχετο ἔτι ὑπὸ Πρωσσικῶν στρατευμάτων. Ἀφοῦ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου συνῆλθον οἱ πληρεξούσιοι πάντων τῶν Γερμανικῶν κρατῶν ἐν Βερολίνῳ, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Συνδιασκέψεως καὶ τὴν ἐπαύριον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν διετάχθησαν οἱ ἐν Φραγκφούρτῃ Πρῶσσοι ἀντιπρόσωποι ν' ἀποχωρήσωσι τῆς Γερμανικῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἤτοι τῇ 3/15 Μαΐου, ἀνήγγειλε διὰ κηρύγματος εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ τὰ νέα αὐτοῦ περὶ τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως σχέδια καὶ βουλεύματα δικαιολογῶν συγχρόνως τὴν μέχρι τοῦδε πολιτείαν αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς συνελεύσεως τῆς Φραγκφούρτης καὶ ἰδίως τὴν ὑπ' αὐτοῦ τὴν προτεραίαν γενομένην ἀνάκλησιν τῶν Πρώσσων ἀντιπροσώπων ἐκ τῆς Συνελεύσεως. Οὕτω ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' παρέστη αὖθις ἐπὶ μίαν στιγμὴν πρὸ τοῦ Πρωσσικοῦ καὶ πρὸ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ ὡς ἡγέτης καὶ ὑπέρμαχος τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ εἰσηγητὴς τοῦ μέλλοντος πολιτεύματος τῆς ἡνωμένης Γερμανίας. Ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ὁ τοσοῦτον μέγας ἐν τοῖς αἰσθήμασι, ἐστερεῖτο τοῦ ἀπαραιτήτου πρακτικοῦ πνεύματος πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν μεγαλεπηβόλων σχεδίων αὐτοῦ. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Φραγκφούρτῃ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως λεχθέντων καὶ πραχθέντων ἓν εἶχε προέλθει ἀσφαλὲς πόρισμα διὰ τοὺς θιασώτας τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως: ὅτι ὁ μόνος δυνατὸς τρόπος τῆς ἑνώσεως ταύτης ἦτο ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας συγκρότησις Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας περιωρισμένης καὶ συμμαχία στενὴ μεταξὺ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀποκλειομένης Αὐστρίας. Ἀλλ' ὁ ἰδεόφρων βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἤθελεν ὅλα ὁμοῦ. Ἤθελε Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν, ἀλλ' ἤθελε καὶ Αὐστρίαν συνδεομένην πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν ἐκείνην οὐχὶ δι' ἁπλῆς συμμαχίας, ἀλλὰ διὰ νέας *ὁμοσπονδίας* εὐρυτέρας. Κατὰ τὸ Πρωσσικὸν σχέδιον τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως τὸ ὑποβληθὲν τῇ Συνδιασκέψει ἐν τῇ πρώτῃ ταύτης συνεδρίᾳ (5/17 Μαΐου), τὸ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ὁμοσπονδιακὸν κράτος ἔδει ν' ἀποτελέσῃ ὁμοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας δευτέραν εὐρυτέραν ὁμοσπονδίαν ἐκπροσωπουμένην ἐν συμβουλίῳ κοινῷ ἢ *διευθυντηρίῳ* ἑδρεύοντι ἐν Ῥατισβόννῃ καὶ βουλευομένῳ περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων, ἰδίως τῶν ἐξωτερικῶν, ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν καὶ

τὴν προεδρείαν ἐν τῷ διευθυντηρίῳ τούτῳ ἔδει νὰ ἔχῃ ἡ Αὐστρία. Ἀλλὰ κατὰ τῶν ἥκιστα πρακτικῶν τούτων σχεδίων περὶ συγχρόνου ἡγεμονίας Πρωσσίας ἅμα καὶ Αὐστρίας, τῶν μὴ ἀπεχόντων πολὺ ἀπὸ τῶν περὶ διαρχίας Γερμανοῦ βασιλέως Πρώσσου καὶ αὐτοκράτορος Αὐστριακοῦ πολιτικῶν ὀνειροπολημάτων τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου (ἴδ. σελ. 291), ὅμοια τοῖς ὁποίοις διετυπώθησαν ὑπό τινων καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης, ἀντεπεξῆλθεν ὁ Αὐστριακὸς πληρεξούσιος, ὁ γνωστὸς ἡμῖν διπλωμάτης ἱστοριογράφος Πρό-

Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ Α′ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας

κες Ὄστεν. Οὗτος κηρύξας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ συζητήσῃ τοιαῦτα σχέδια, ἀπεχώρησε τῆς Συνδιασκέψεως ἀπὸ τῆς πρώτης ἀμέσως συνεδρίας. Ματαιωθέντος δ' οὕτω τοῦ καὶ ἄλλως ἀπραγματοποιήτου σχεδίου τῆς διπλῆς ὁμοσπονδίας, ἡ συζήτησις ἐν τῇ Συνδιασκέψει περιωρίσθη εἰς τὸ πρακτικώτερον σχέδιον τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν ὁμοσπονδιακῆς ἑνώσεως τῶν λοιπῶν Γερμανικῶν κρατῶν. Κατὰ τὸ ὑποβληθὲν Πρωσσικὸν σχέδιον τὴν ἀνωτάτην ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἤτοι τὴν κυβέρνησιν αὐτὴν τῆς ὁμοσπονδίας ἀπετέλει συμβούλιον ἑξαμελὲς

ἀντιπροσωπεῦον τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας καὶ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῆς Πρωσσίας διατελοῦν. Ἡ δὲ νομοθετικὴ ἐξουσία διεχειρίζετο ὑπὸ δύο βουλῶν, ὧν ἡ μὲν ἐξ 160 μελῶν συγκειμένη ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν καὶ ἐκαλεῖτο *Συμβούλιον* Κρατῶν (Staatenhaus), ἡ δὲ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ (Volkshaus) ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ὅλου Γερμανικοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων, ἑνὸς ἀντιπροσώπου ἀναλογοῦντος εἰς 100 χιλιάδας κατοίκους. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς ὁμοσπονδίας διηυθύνετο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, εἰς ταύτην δὲ ἀνῆκε καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεμονία. Εἰς δὲ τὴν Πρωσσικὴν κυβέρνησιν ὡς ἡγεμόνα τῆς ὁμοσπονδίας ἐδίδετο καὶ τὸ ἀπεριόριστον δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας ἀπέναντι τῶν ψηφισμάτων τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Πρὸς τούτοις τὸ νέον σύνταγμα περιελάμβανε τοὺς σπουδαιοτάτους τῶν ὅρων τοῦ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ψηφισθέντος συντάγματος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν «θεμελιωδῶν δικαιωμάτων» τοῦ συντάγματος ἐκείνου (ἴδ. σελ. 286). Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη, καίτοι δὲν ἐκήρυξαν ἀπαράδεκτον ἐκ τῶν προτέρων τὸ σύνταγμα, δὲν ὑπέγραψαν τὴν περὶ *ἑνώσεως πρᾶξιν* (Unionsacte) ἐπιφυλασσόμεναι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς διαπραγματεύσεις· ἀλλ' ἡ Σαξωνία καὶ τὸ Ἀννόβερον καὶ τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν Γερμανικῶν κρατῶν, 17 τὸν ἀριθμόν, προεξάρχοντος τῶν μικροτέρων κρατῶν τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης, προσεχώρησαν εἰς αὐτό. Ἵνα δὲ καὶ πρὶν ἔτι συγκληθῇ ἡ μεγάλη Γερμανικὴ δίητα (Reichstag) ἤτοι ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία καὶ ἐπικυρώσῃ τὸ νέον σύνταγμα, τὸ νέον ὁμοσπονδιακὸν καθεστὼς λάβῃ ὑπόστασιν θετικὴν νόμιμον, τὰ τρία βασίλεια, ἤτοι ἡ Πρωσσία, ἡ Σαξωνία καὶ τὸ Ἀννόβερον, συνῆψαν πρὸς ἄλληλα συμμαχικὴν ἕνωσιν κληθεῖσαν «Συμμαχίαν τῶν τριῶν βασιλέων», εἰς ἣν προσεκλήθησαν νὰ προσχωρήσωσι καὶ τὰ λοιπὰ κράτη, ἵδρυσαν δὲ καὶ προσωρινήν τινα κυβέρνησιν ὁμοσπονδιακὴν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Πρωσσίας, ἔτι δὲ καὶ ἀνώτατον διαιτητικὸν δικαστήριον, ἵνα κρίνῃ τὰς τυχὸν ἀναφυομένας μεταξὺ τῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν ἔριδας. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν τῇ Γερμανίᾳ τῇ μὴ Αὐστριακῇ, ἰδίως ἐν τοῖς κύκλοις τῶν μετριοπαθῶν φιλελευθέρων, εὐμενῶς ἀπεδέχθη τὸ περὶ τοῦ νέου συντάγματος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους σχέδιον, καὶ οἱ 150 περίπου ἐκ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἀποχωρήσαντες ἀντιπρόσωποι, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν μικρογερμανικὴν μερίδα, συνελθόν-

τες ἐν Γόθᾳ καὶ οἱονεὶ ἀποτελοῦντες νέαν ἐθνικὴν Γερμανικὴν συνέλευσιν (Nachparlament), ἀρχεβούλῳ εἰσηγήσει τοῦ Γάγερν καὶ Δάλμαν ἐπεδοκίμασαν (16/28 Ἰουλίου) τὸ νέον σύνταγμα καὶ ὑπεχρεώθησαν ἀπέναντι ἀλλήλων νὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτό. Μόνον οἱ δημοκρατικοὶ σφοδρῶς κατέκρινον τό τε σύνταγμα καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐν Γόθᾳ συναχθέντων ἀντιπροσώπων καὶ προεῖπον τὴν ἀποτυχίαν τῆς νέας ἀποπείρας πρὸς ἵδρυσιν Γερμανίας ἡνωμένης ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας.

Αὐστροπρωσσικὸς ἀνταγωνισμὸς περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Γερμανίας. — Καὶ ὅμως ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων συνηγόρει ὑπὲρ τῆς προρρήσεως τῶν δημοκρατικῶν. Μεθ' ὅλην τὴν προσχώρησιν πλείστων μικρῶν Γερμανικῶν κρατῶν εἰς τὴν περὶ «*ἑνώσεως πρᾶξιν*» καὶ μεθ' ὅλην τὴν εὐμενῆ ἐπιφύλαξιν, ἣν ἐτήρησεν ἥ τε Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλία ἀπέναντι τοῦ νέου Πρωσσικοῦ ἐγχειρήματος, ἡ ἄνευ πολέμου ἵδρυσις Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας οἱασδήποτε ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας προσέκρουεν εἰς ἀνυπέρβλητα κωλύματα ἐνόσῳ ἀντέτεινον πρὸς τοῦτο ἡ Αὐστρία καὶ τὰ μεσαῖα Γερμανικὰ κράτη, ἰδίως τὰ τέσσαρα βασίλεια. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων βασιλείων ἡ Σαξωνία καὶ τὸ Ἀννόβερον εἶχον ἤδη ἀποδεχθῆ, καθὰ εἴπομεν, τὸ νέον σύνταγμα καὶ εἶχον συνδεθῆ πρὸς τὴν Πρωσσίαν διὰ «τῆς συμμαχίας *τῶν τριῶν βασιλέων*», τοῦτο δὲ παρεῖχε τὴν ἐλπίδα τῆς ἐκπληρώσεως τῆς πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῆς Πρωσσίας ἐπιδιωκομένης ἐπὶ τῆς βορείου Γερμανίας ἡγεμονίας. Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν ἐβράδυναν ν' ἀποκαλύψωσι καὶ τὴν ὀπισθοβουλίαν, μεθ' ἧς εἶχον προσχωρήσει οἱ βασιλεῖς τῆς Σαξωνίας καὶ τοῦ Ἀννοβέρου εἰς τὴν περὶ «*ἑνώσεως* πρᾶξιν». Μόλις ἡ Αὐστρία κατέβαλε τὴν ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπανάστασιν (κατὰ Αὔγουστον τοῦ 1849), καὶ ἤρξαντο τὰ συμπτώματα τῆς διαλύσεως «τῆς συμμαχίας τῶν τριῶν βασιλέων». Ἡ Βαυαρία μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἀγόνους ἀπέρριψεν ὁριστικῶς τὴν περὶ εἰσόδου εἰς τὴν συμμαχίαν πρότασιν (28/9 Σεπτεμβρίου), τὸ παράδειγμα δὲ τῆς Βαυαρίας ἠκολούθησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἡ Βυρτεμβέργη (14/26 Σεπτεμβρίου). Ἡ Βυρτεμβεργικὴ μάλιστα κυβέρνησις ἐξέφρασε καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἀφοῦ ἡ Αὐστρία ἀνεκτήσατο τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς εἰρήνην, μέλλει νὰ ποιήσηται προτάσεις δυναμένας νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς νέας διαπραγματεύσεις. Ἔτι πρότερον ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀννοβέρου,

μόλις ἔμαθε τὰ περὶ τῆς νίκης τῶν Αὐστριακῶν ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, προσήγγισεν ἐμφαντικῶς τῇ Αὐστρίᾳ. Καὶ νῦν ἡ Αὐστρία παρέστη ἐν Γερμανίᾳ μετὰ νέας δυνάμεως καὶ κύρους. Ἡ Δύναμις ἡ μὴ ἀναγνωρίζουσα οὔτε τὴν συμμαχίαν τῶν τριῶν βασιλέων οὔτε τὸ νέον σύνταγμα τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς τὴν Φραγκφούρτην, ἵνα μετὰ τὴν αὐτόθι κατάλυσιν τῆς διὰ τοῦ Γερμανικοῦ κοινοβουλίου καθιερωθείσης τάξεως πραγμάτων δημιουργήσῃ νέον καθεστὼς σύμφωνον πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας. Βάσις καὶ ἀφετηρία νόμιμος ἢ νομιμοφανὴς πρὸς τὸ ἔργον δὲν ἔλειπεν. Ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως διετηρεῖτο σκιά τις κυβερνήσεως τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ ὁ ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης ἦτο ἔτι κατ' ὄνομα Ἐπίτροπος τοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία λοιπόν, οὐδαμῶς λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὸ νέον σύνταγμα καὶ τὴν ἐν Βερολίνῳ ἱδρυμένην ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἢ κυβέρνησιν τῆς νέας ὁμοσπονδίας καὶ τὴν ἐκλεχθησομένην μεγάλην Γερμανικὴν δίαιταν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὸν ἀποκλεισμὸν ἑαυτῆς ἐκ τῆς Γερμανίας, ἀπήτει νὰ μεταρρυθμισθῇ ἐπὶ νέων βάσεων ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ *κυβέρνησις τοῦ κράτους*. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην καὶ ἀφοῦ ἔλαβε συνεντεύξεις ἐν Τέπλιτζ καὶ ἐν Πίλλνιτζ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσὴφ Α΄, εἰς ἃς παρέστη καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαξωνίας, συνωμολόγησε (18/30 Σεπτεμβρίου) μετὰ τῆς Αὐστρίας σύμβασιν, καθ' ἣν ἱδρύετο ἐν Φραγκφούρτῃ προσωρινῶς κεντρικὴ κυβέρνησις τῆς «Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας» διαχειριζομένη ὑπὸ δύο πληρεξουσίων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας, καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν ταύτην ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὴν ἐξουσίαν ὁ τέως Ἐπίτροπος τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης· ἡ διάρκεια τῆς νέας κυβερνήσεως ὡρίζετο μέχρι τῆς 19/1 Μαΐου, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ πέρα τῆς προθεσμίας ταύτης. Ἡ συνθήκη αὕτη καὶ τὸ δι' αὐτῆς ἱδρυόμενον προσωρινὸν καθεστὼς («Interim») ἦτο ἄμεσος ἀναίρεσις καὶ κατάργησις τοῦ συντάγματος τῆς 5/17 Μαΐου 1849 καὶ τῆς διὰ τούτου ἱδρυθείσης ἐν Βερολίνῳ κυβερνήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας. Καὶ ὅμως καὶ τὸ σύνταγμα δὲν κατηργήθη καὶ ἡ ἐν Βερολίνῳ κυβέρνησις διετηρήθη, καὶ ἐπῆλθεν οὕτω νῦν κατάστασις πραγμάτων διὰ τὴν ὅλην Γερμανίαν πολλῷ πλέον ἀκατονόμαστος καὶ ἀναρχικὴ τῆς ἐπὶ τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης. Ἐνῷ ἡ Πρωσσία διὰ τῆς μετὰ τῆς Αὐστρίας συμβάσεως

τῆς 18/30 Σεπτεμβρίου ἀνελάμβανε μετὰ τῆς Δυνάμεως ταύτης τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς ὅλης Γερμανίας, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμβάσεως ταύτης ἡ ἐν Βερολίνῳ ἑδρεύουσα κυβέρνησις τῆς *Ἑνώσεως* ἀπεφάσισε νὰ διατάξῃ ἐκλογὰς διὰ τὴν μεγάλην ἐθνικὴν συνέλευσιν τῆς νέας ἡνωμένης Γερμανίας. Σαξωνία καὶ Ἀννόβερον ἐπωφελήθηταν νῦν τὸ γεγονὸς τῆς Αὐστροπρωσσικῆς συμβάσεως τῆς 18/30 Σεπτεμβρίου ἵνα μὴ συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπείας τοῦ Βερολίνου. Ὅτε δὲ μεθ' ὅλην τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο κυβερνήσεων αἱ ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν τῇ 7/19 Ὀκτωβρίου, αἱ μνημονευθεῖσαι κυβερνήσεις ἀνεκάλεσαν τοὺς πληρεξουσίους ἀντιπροσώπους αὐτῶν ἐκ τῆς ἐν Βερολίνῳ κυβερνητικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ ἀπεχώρησαν οὕτω ἐμπράκτως τῆς συμμαχίας τῶν τριῶν βασιλέων, ἐκώλυσαν δὲ ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτῶν τὴν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τῆς *Ἑνώσεως*, καὶ ἡ ἀποχώρησις αὕτη ἐγένετο ἀρχὴ τῆς διαλύσεως τῆς *Ἑνώσεως*. Καὶ ἡ Αὐστριακὴ δὲ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως ἢ κοινοβουλίου τῆς *Ἑνώσεως* (Unionsparlament) καὶ ἐκήρυξεν ἐκ τῶν προτέρων ἄκυρον πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ τοιούτου κοινοβουλίου. Ἀλλ' ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις, ἐνῷ ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν λοιπῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων ἐπέμενεν εἰς τὰ ἅπαξ περὶ ἐκλογῆς διαταχθέντα, ἐνήργει δὲ καὶ ἐν Βερολίνῳ ἐν ἰδιότητι ἡγεμόνος τῆς *Ἑνώσεως*, ἐξ ἄλλου ἀνελάμβανεν ἐν Φραγκφούρτῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς ὅλης Γερμανίας. Ὁ ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης παρέδωκε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1849 τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Φραγκφούρτῃ Αὐστροπρωσσικὴν διαρχίαν, ἥτις ἐνήργει νῦν ὡς κυβέρνησις τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἕνα δὲ μῆνα μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς ἐγκαθιδρύσεως Αὐστροπρωσσικῆς ἐν Φραγκφούρτῃ ἐπὶ τῆς ὅλης Γερμανίας διαρχίας, ἤτοι τῇ 19/31 Ἰανουαρίου 1850, ἐγένοντο ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τῆς *Ἑνώσεως*, τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἐν Βερολίνῳ πρὸ τοῦ Πρωσσικοῦ κοινοβουλίου ὤμνυε τὸν ὅρκον πίστεως εἰς τὸ νέον σύνταγμα τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους (ἴδ. σελ. 339). Τὸ δὲ σύγχρονον τῶν δύο τούτων γεγονότων ἐξαῖρον τὸ δημόσιον φρόνημα ἔν τε τῇ Πρωσσίᾳ καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν Γερμανίᾳ τῆς *Ἑνώσεως* ἐνίσχυε σπουδαίως τὴν θέσιν τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως. Ἡ νέα Γερμανικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις συνῆλθε κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐπι-

τροπείας τῆς Ἑνώσεως τεταγμένην ἡμέραν ἤτοι τὴν 1/13 Φεβρουαρίου ἐν τῇ μικρᾷ Πρωσσικῇ πόλει Ἐρφούρτῃ. Ἀλλὰ τὸ διὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὰ μετ' αὐτῆς συντασσόμενα Γερμανικὰ κράτη προκλητικὸν τοῦτο διάβημα ἐπήνεγκε τὴν ὁριστικὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας τῶν τριῶν βασιλέων καὶ τὴν πολιτικὴν διάσπασιν καὶ αὐτῆς τῆς βορείου Γερμανίας. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἔτι τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπείας σύγκλησιν (1/13 Φεβρουαρίου) τῆς Συνελεύσεως διὰ τὴν 8/20 Μαρτίου, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀννοβέρου ἐκήρυξεν ἐπισήμως (13/25 Φεβρουαρίου) τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συμμαχίας (καίτοι αὕτη εἶχε συνομολογηθῇ ἐπὶ ἓν ἔτος, ἔδει δὲ νὰ παρέλθωσιν ἔτι τρεῖς μῆνες ἵνα συμπληρωθῇ ἡ χρονικὴ αὕτη προθεσμία), τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Ἀννοβέρου ἐμιμήθη ἀμέσως καὶ ἡ Σαξωνία. Ταυτοχρόνως τὰ δύο ταῦτα βασίλεια συνωμολόγησαν μετὰ τῶν δύο ἑτέρων βασιλείων τῆς νοτίου Γερμανίας (Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης) τὴν τετραπλῆν συμμαχίαν τῶν τεσσάρων βασιλέων (15/27 Φεβρουαρίου). Σκοπὸς τῆς συμμαχίας ἐπίσημος ἦτο εἰρηνικός, ἀφοῦ αἱ ταύτης μετέχουσαι κυβερνήσεις ἐζήτουν τὴν ἵδρυσιν νέας Γερμανικῆς κυβερνήσεως ἤτοι κυβερνητικοῦ Διευθυντηρίου δι' ὅλην τὴν Γερμανίαν, τοῦ ὁποίου ἔδει νὰ μετέχῃ καὶ ἡ Αὐστρία. Ἀλλ' ἡ Δύναμις αὕτη διὰ τοῦ Σβάρτζεμβεργ ἐδήλωσεν ὅτι τότε μόνον ἠδύνατο νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ἵδρυσιν τοιαύτης κυβερνήσεως, ὁπότε ἤθελεν ἐπιτραπῇ τῇ Αὐστρίᾳ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν νέαν ὁμοσπονδίαν μεθ' ὅλων τῶν κτήσεων αὐτῆς (ἴδ. σελ. 292). Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ Πρωσσία δὲν συγκατετέθη εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αἱ ξέναι κυβερνήσεις (ἡ Ῥωσσία, Ἀγγλία καὶ Γαλλία) ἐδήλωσαν τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτῶν διὰ τὸ σχέδιον τοῦ Σβάρτζεμβεργ τὸ ἀποβλέπον εἰς τὴν ἵδρυσιν κράτους 70 ἑκατομμυρίων ὑποκείμενον εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας. Τὸ Αὐστριακὸν σχέδιον ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καὶ ὑπὸ πάντων τῶν προσχωρησάντων εἰς τὴν *Ἕνωσιν* Γερμανικῶν κρατῶν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν δὲ ταύτην οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο σχέδιον λύσεως τοῦ Γερμανικοῦ ζητήματος μᾶλλον συνᾷδον πρὸς τὰ Αὐστριακὰ συμφέροντα ἢ ἡ ἁπλῆ ἐπάνοδος εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1848 καθεστὼς ἤτοι εἰς τὴν *Ὁμοσπονδίαν* τοῦ 1815 καὶ εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης. Ἡ Αὐστρία ἐνήργει συντονώτατα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου τούτου οὐ μόνον στρατιωτικῶς, παρασκευάζουσα μέγαν στρατὸν διὰ τὴν περίπτωσιν πολέ-

μου, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς, συνεννοουμένη μετὰ τῶν ἄλλων βασιλείων τῆς Γερμανίας. Ἐν τοῖς κράτεσι τούτοις τὸ κατὰ τῆς Πρωσσίας μῖσος καθίστατο ὁσημέραι μεῖζον καὶ σφοδρότερον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης Γουλιέλμος Α΄ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βυρτεμβεργικῆς διήτης (3/15 Μαρτίου) ἀπήγγειλε λόγον ἐχθρικώτατον πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ πρὸς τὴν Ἕνωσιν, δοὺς ἀφορμὴν εἰς τὴν Πρωσσικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἐν Στουτγάρδῃ πρεσβευτὴν αὐτῆς (10/22 Μαρτίου). Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ Πρωσσία ἀνεκάλεσε καὶ τὸν παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀννοβέρου πρεσβευτὴν αὐτῆς (18/30 Μαρτίου) λαμβάνουσα οὕτω ἀπέναντι τῶν μετὰ τῆς Αὐστρίας συντασσομένων κρατῶν θέσιν οὐ πολὺ ἀπέχουσαν τῆς τελείας ῥήξεως καὶ πολέμου.

Τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Ἑνώσεως τὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐπέρρωσεν ἠθικῶς ἡ τῇ 8/20 Μαρτίου συνελθοῦσα ἐν Ἐρφούρτῃ ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Ἑνώσεως ἡ καλουμένη συνήθως δευτέρα *ἐθνικὴ συνέλευσις* (μετὰ τὴν τῆς Φραγκφούρτης) ἢ κοινοβούλιον τῆς Ἑνώσεως (Unionsparlament) ἢ κοινοβούλιον τῆς Ἐρφούρτης. Μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου ἦσαν ἄνδρες ἀντιδραστικώτατοι οὐδὲν περὶ *Ἑνώσεως* ἢ περὶ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας θέλοντες νὰ ἠξεύρωσι, καὶ χαρακτηρίζοντες πάντα τὰ ἀπὸ διετίας (1848) γενόμενα ὡς ἀνατρεπτικὰ τοῦ νομίμου καθεστῶτος. Ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἀντιδραστικοῖς διέπρεπε καὶ ὁ Ὄθων Βίσμαρκ. Ἀλλ' ἡ πλειονοψηφία ἦτο φιλελευθέρα καὶ εὐμενὴς πρὸς τὸ σύνταγμα τῆς *Ἑνώσεως*, ὅπερ καὶ ἐπεκύρωσε μετά τινων τροποποιήσεων καὶ προσθηκῶν. Ἡ Συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας αὐτῆς ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ διελύθη τῇ 17/29 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τὴν ἐκ τῆς μετὰ τῆς Συνελεύσεως ἁρμονικῆς συμπράξεως προερχομένην δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπωφεληθῶσι δεόντως ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ἕνωσις. Ἀκριβῶς δὲ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου τῆς Ἐρφούρτης ἤτοι τῇ 14/26 Ἀπριλίου ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις οὐδὲν ἐπισήμως γινώσκουσα περὶ Συνελεύσεως καὶ περὶ Ἑνώσεως ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς ἁπάσας τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, προσκαλοῦσα αὐτὰς (διὰ τὴν 28/10 Μαΐου) εἰς συνδιάσκεψιν ἐν Φραγκφούρτῃ περὶ *μεταρρυθμίσεως* τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου (ἐννοεῖται τοῦ πρὸ τοῦ 1848) διὰ τὸν λόγον, ὅτι τῇ 19/1 Μαΐου ληγούσης τῆς νομίμου ἰσχύος τῆς Αὐστρο-Πρωσσικῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας (ἴδ. σελ. 348) ἔδει νὰ φροντίσωσιν αἱ

κυβερνήσεις περὶ τῆς διαδεξομένης αὐτὴν νέας ὁμοσπονδιακῆς ἀρχῆς. Διὰ τοῦ νέου διαβήματος τῆς Αὐστρίας τὰ πράγματα περιήρχοντο εἰς κρίσιμον σημεῖον, διότι ἐκ τῆς διαγωγῆς, ἣν ἔμελλε νὰ τηρήσωσι νῦν ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ἕνωσις, ἐξηρτᾶτο κατὰ μέγα μέρος τὸ ζήτημα τῆς εἰρηνικῆς ἢ διὰ τοῦ πολέμου λύσεως τοῦ Γερμανικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ Πρωσσικῇ κυβερνήσει ὁ πρωθυπουργός, κόμης Βρανδεμβούργου καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Ῥάδοβιτζ ἦσαν ὑπὲρ πολιτικῆς ἐνεργητικῆς καὶ προέτεινον οὗτοι ἵνα ἀποδεχθῇ μὲν ἡ Πρωσσία τὴν Αὐστριακὴν πρόσκλησιν, ἀλλ' ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ἕνωσις ὁμοῦ πέμψωσιν ἕνα καὶ μόνον ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Φραγκφούρτης, ἵνα ἐν οἱᾳδήποτε νέᾳ ὁμοσπονδιακῇ διαμορφώσει τῆς ὅλης Γερμανίας ἡ *Ἕνωσις* διατηρήσῃ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς ὁμοσπονδίαν. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἀπερρίφθη καταπολεμηθεῖσα ὡς προκλητικὴ ὑπὸ τοῦ Μαντάϋφφελ, τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἐνδοτικῆς πολιτικῆς ἐν τῷ Πρωσσικῷ ὑπουργείῳ, τοῦ ὑποστηριζομένου ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Συνελεύσει ἀντιδραστικῶν καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ. Ἀλλ' ὅτε ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τοῦ Μαντάϋφφελ ἵνα ἕκαστον κράτος τῆς Ἑνώσεως ἀντιπροσωπευθῇ χωριστὰ ἐν τῇ Συνελεύσει, πολλοὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἑνώσεως θεωρήσαντες τοῦτο ὡς διάλυσιν τῆς Ἑνώσεως συνετάχθησαν τῇ Αὐστρίᾳ. Οὕτω δὲ ἡ Πρωσσία αὐτὴ ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῆς διαλύσεως τῆς Ἑνώσεως. Ἀλλ' ἦτο τοῦτο ἀνάγκη σιδηρᾶ, εἰς ἣν ἄκων ὑπέκυψεν ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος, ἀφοῦ εἶδε τὰς περιστάσεις λίαν δυσμενεῖς δι' ἄμεσον ῥῆξιν πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Μετὰ τῆς Δυνάμεως ταύτης, καθὰ εἴπομεν, ἥτις εἶχε προβῇ εἰς μεγάλους στρατιωτικοὺς ἐξοπλισμούς, συνετάσσοντο πάντα τὰ μεσαῖα Γερμανικὰ κράτη καί τινα τῶν μικρῶν. Ἀλλ' ἰδίως δυσμενὴς ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας ἦτο τότε ἡ πολιτικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἡ Ῥωσσία, ἀφοῦ παρήτησεν ἡ Αὐστρία τὸ σχέδιον τῆς μεθ' ἁπασῶν αὐτῆς τῶν κτήσεων εἰς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν εἰσόδου καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐξ 70 ἑκατομμυρίων κράτους τοῦ Σβάρτζεμβεργ, διέκειτο αὖθις εὐμενέστερον πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἐπεδοκίμαζε τὴν ὑπ' αὐτῆς σκοπουμένην ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1848 καθεστὼς τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, πᾶσαν ἄλλην λύσιν, ἣν ἐπεδίωκεν ἡ Πρωσσία, θεωροῦσα ὡς οὐχὶ ἀμιγῆ ἐπαναστατικῆς ἐπηρείας. Καὶ ἐν τῷ ζητήματι δὲ τῶν παραλβίων δουκάτων ἡ Ῥωσσία ἀπεδοκίμαζε τὴν πολιτικὴν τῆς Πρωσσίας θέλουσα τὴν ἀκεραίαν διατήρησιν τῶν ἐπὶ

τὰ δουκάτα δυναστικῶν δικαιωμάτων τοῦ στέμματος τῆς Δανίας καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ταύτην συμφωνοτέραν εὕρισκε τὴν Αὐστρίαν. Καὶ ἡ Γαλλία δὲ ἤτοι ὁ πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας Ναπολέων, ὁ ἐν ἀρχῇ μετ' ὀπισθοβουλίας εὐνοήσας τὸ περὶ Ἑνώσεως σχέδιον τῆς Πρωσσίας, ἔλαβε δυσμενῆ θέσιν ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας, ἅμα ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος ἀπέρριψε τὴν ἐμπιστευτικῶς ζητουμένην παρὰ τῆς Γαλλίας ἀμοιβὴν τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἐπιδοκιμασίας τῆς Ἑνώσεως καὶ δὲν ἠξίωσε κἂν νὰ διαπραγματευθῇ περὶ τῆς εἰς Γαλλίαν παραχωρήσεως τοῦ Λανδάου καὶ ἄλλων τινῶν φρουρίων. Καὶ ἡ Ἀγγλία δέ, ὡς καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία, ἕνεκα τοῦ ζητήματος τῶν παραλβίων δουκάτων, ἐν ᾧ ἦσαν σύμφωνοι καὶ αἱ τρεῖς Δυνάμεις, δὲν διέκειτο λίαν εὐμενὴς πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ὁ πρίγκιψ τῆς Πρωσσίας ὁ καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ θρόνου, θερμότατος ὢν τότε θιασώτης τῆς Ἑνώσεως καὶ ὑποστηρίξας ἰσχυρῶς τὸ σύνταγμα τῆς Ἑνώσεως καὶ τὸ κοινοβούλιον τῆς Ἐρφούρτης, ἀποδοκιμάζων δὲ ἐντονώτατα τὴν διαγωγὴν τῶν περὶ τὸν Βίσμαρκ ἀντιδραστικῶν, ἐπεχείρησε περιοδείαν εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Πετρουπόλεως καὶ τοῦ Λονδίνου, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς προβαίνων καὶ εἰς παραχωρήσεις ἐν τῷ ζητήματι τῶν παραλβίων δουκάτων. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα οὐδὲν ὠφέλησαν. Ἡ Αὐστρία ἡ διατελοῦσα εἰς ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Κοπεγχάγης καὶ δεικνύουσα πάντοτε προθυμίαν ν' ἀποδεχθῇ τὰς περὶ Σλεσβίκου καὶ Ὁλσατίας ἀποφάσεις τῶν τριῶν κυβερνήσεων καὶ ἐπὶ τέλους προθύμως ἀποδεξαμένη τὸ Λονδίνειον περὶ τούτων πρωτόκολλον τῆς 21/2 Αὐγούστου 1850, τὸ ὑπογραφὲν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, μείζονος ἐτύγχανεν ἠθικῆς ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν Δυνάμεων τούτων καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ αὐτῆς πολιτικῇ. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ Πρωσσία δὲν ἤθελε νὰ ὑποχωρήσῃ δειλῶς καὶ ταπεινῶς ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας. Οὖσα ἀπὸ πολλοῦ ἰσχυρῶς ὠργανωμένη στρατιωτικῶς, ἔχουσα δ' ἔτι συμμάχους τὰ εἰς τὴν Ἕνωσιν πιστὰ μείναντα Γερμανικὰ κράτη κατέχουσα δὲ πρὸς τούτοις καὶ στρατιωτικῶς ἱκανὸν μέρος τῆς μέσης καὶ νοτίου Γερμανίας (ἴδ. σελ. 312), ἔχουσα δὲ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν κοινὴν γνώμην τῶν φιλελευθέρων, δὲν ἀπεδειλία ἀπέναντι πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς, ὅστις, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα ἐν Γερμανίᾳ, ἠδύνατο νὰ προκληθῇ ἐξ ἐλαχίστης ἀφορμῆς. Καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην ἔδωκε

μετ' ὀλίγον ὁ δοὺξ τῆς Ἔσσης Κασσέλης. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, πρὸ μικροῦ ἀποστὰς τῆς *Ἑνώσεως* καὶ συνταχθεὶς τῇ Αὐστρίᾳ, εἰσηγήσει τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ Hassenpflug παραβιάσας τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους αὐτοῦ ἦλθεν εἰς διάστασιν πρὸς ἅπαντας τοὺς πολιτικοὺς δικαστικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους τοὺς ὁμόσαντας ὅρκον εἰς τὸ σύνταγμα καὶ μὴ θέλοντας νῦν νὰσυμμορφωθῶσι πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ ἐπιόρκου ἡγεμόνος, εἰς ὃν ἠρνοῦντο νῦν καὶ οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι νὰ πληρώνωσι φόρον. Ὁ ἐκλέκτωρ ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτοῦ φυγὼν κρυφίως ἐκ τῆς πρωτευούσης μετέθηκε τότε, ὡς ὁ πατήρ του ἄλλοτε δι' ἄλλην αἰτίαν (ἴδ. σελ. 135), τὴν κυβέρνησιν εἰς Βιλελμσβάδην (πλησίον τοῦ Χάναου), συγχρόνως δὲ ἐπεκαλέσατο (9/21 Σεπτεμβρίου) κατὰ τῶν ἀπειθούντων ὑπηκόων τὴν ἐν Φραγκφούρτῃ συνελθοῦσαν ἀπὸ τοῦ Μαΐου κατ' Αὐστριακὴν εἰσήγησιν Συνδιάσκεψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων. Ἡ Συνδιάσκεψις, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς Αὐστρίας διατελοῦσα, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου τοῦ 1832 ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Βιέννῃ Συνδιασκέψεως τοῦ 1834, ἐδικαίωσε τὸν ἡγεμόνα καὶ ἐχαρακτήρισε την διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων ὡς παρέχουσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, τοῦ ὁποίου τὴν θέσιν ἐπεῖχε νῦν ἡ Συνδιάσκεψις. Μικρὸν μετὰ τοῦτο συνῆλθον εἰς συνέντευξιν ἐν Βριγαντίᾳ (27/9 Ὀκτωβρίου 1850) ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης, εἰς ἣν συνέντευξιν παρέστησαν ὅ τε Σβάρτζεμβεργ καὶ οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν δύο ἄλλων κρατῶν. Ἡ συνέντευξις εἶχε χαρακτῆρα ἐχθρικὸν πρὸς τὴν Πρωσσίαν δηλωθέντα καὶ ἐν ταῖς προπόσεσι τῶν ἡγεμόνων· ἀπεφασίσθη δὲ ἐν αὐτῇ ἵνα τὰ τρία κράτη θέσωσιν ἀμέσως ἐπὶ ποδὸς πολέμου 200 χιλιάδας στρατοῦ. μετ' ὀλίγον δὲ Βαυαρικὰ στρατεύματα συναινέσει καὶ τῶν συμμάχων εἰσήλασαν εἰς τὴν Ἔσσην, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὸν ἐκλέκτορα καὶ ἀντιπαρετάχθησαν σχεδὸν κατὰ τῶν Πρωσσικῶν. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐξήγειραν τὴν μῆνιν τῆς φιλοπολέμου ἐν Πρωσσίᾳ μερίδος καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὑπερίσχυσεν ἡ μερὶς αὕτη, ἧς ἡγεῖτο ὁ πρίγκιψ τῆς Πρωσσίας. Ὁ τῆς ἐνεργητικῆς πολιτικῆς ὑπέρμαχος Ῥάδοβιτζ, ὁ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἕνεκα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων (15/27 Σεπτεμβρίου 1850) κληθεὶς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ ἄνδρες ὑπεστήριζον τὴν πολιτικὴν τῆς μὴ ἐνδόσεως.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντίθετος μερὶς ἦτο λίαν ἰσχυρά. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς πάλης ταύτης τῶν μερίδων ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος, μὴ θέλων νὰ ἐνδώσῃ ἐπονειδίστως, ἀλλὰ καὶ μὴ θέλων νὰ προκαλέσῃ αὐτὸς τὸν πόλεμον, ἐπεκαλέσατο τὴν μεσολάβησιν τοῦ Τσάρου. Ἡ Αὐστρία προθύμως συνήνεσεν εἰς τὴν μεσολάβησιν καὶ τῇ 16/28 Ὀκτωβρίου συνῆλθον εἰς Βαρσοβίαν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος μετὰ τοῦ Πρώσσου πρωθυπουργοῦ κόμητος Βρανδεμβούργου καὶ ὁ Σβάρτζεμβεργ. Ὁ Νικόλαος ὑπεσχέθη μὲν τῷ πρίγκιπι τῆς Πρωσσίας καὶ τῷ Βρανδεμβούργῳ ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τῇ Αὐστρίᾳ νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον συνεβούλευσεν αὐτοῖς νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὰς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀρχαίου ὁμοσπονδιακοῦ καθεστῶτος θεωρίας τῆς Αὐστρίας. Ἡ λύσις ἦτο ἡ μόνη οὐ μόνον πρὸς τὰ Ῥωσσικὰ συμφέροντα συνᾴδουσα, ἀλλὰ καὶ μόνη ἄνευ πολέμου δυνατὴ ἀπέναντι τῆς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας προτεινομένης. Ταύτην οὔτε ἡ Ῥωσσία οὔτε ἡ ἄλλη Εὐρώπη ἤθελε νὰ δεχθῇ, μεθ᾽ ὅλην τὴν ἐθελοθυσίαν, ἣν ἐδείκνυε νῦν ἡ Πρωσσία συναινοῦσα μὲν τῇ εἰσόδῳ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν μεθ᾽ ὅλων αὐτῆς τῶν κτήσεων, ἐγκαταλείπουσα δὲ τὸ σύνταγμα τῆς *Ἑνώσεως* καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀπορρέουσαν ἀντιπροσωπείαν τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ (1) καὶ ἀπαιτοῦσα ὑπὲρ ἑαυτῆς μόνην τὴν στενωτέραν ὁμοσπονδίαν τὴν ἀποτελοῦσαν οὕτω κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ μεγάλῃ ὁμοσπονδίᾳ.

Ἐν τῷ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως ἐν Βερολίνῳ μετὰ τὴν ἐκ Βαρσοβίας ἐπάνοδον τοῦ πρωθυπουργοῦ (2) καὶ τοῦ πρίγκιπος τῆς Πρωσσίας συγκροτηθέντι ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὑπερίσχυσεν ὁριστικῶς τὸ κόμμα τῆς εἰρήνης καὶ μετὰ δακρύων ὁ βασιλεὺς προσεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ κόμματος τούτου. Ὁ Ῥάδοβιτζ παρῃτήθη ἀμέσως τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ θέσιν αὐτοῦ· ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον ἀπεφασίσθη συγχρόνως,

(1) Τὴν Γερμανικὴν βουλὴν δηλονότι τὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ τὸ Volkshaus ἴδ. σελ. 246.

(2) Ὁ κόμης Βρανδεμβούργου ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπὸ Βαρσοβίας ἐπάνοδον ἀπεβίωσεν. Ἡ αἰτία τοῦ ὅλως αἰφνιδίου θεωρηθέντος τότε ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων θανάτου τούτου ἀπεδόθη εἰς τὴν μεγάλην ἠθικὴν συγκίνησιν καὶ σύγχυσιν, ἣν δῆθεν ὑπέστη ἕνεκα τοῦ λίαν περιφρονητικοῦ τρόπου, μεθ᾽ οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς Πρωσσίας καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου. Ἀλλ᾽ ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν προσφάτων δημοσιεύσεων τοῦ Sybel, αἱ φῆμαι αὗται ἦσαν ψευδέσταται. Ὁ κόμης Βρανδεμβούργου ἔτυχεν εὐμενεστάτης παρὰ τῷ Τσάρῳ ὑποδοχῆς, ὁ δὲ θάνατός του ἦτο φυσικὸν ἀποτέλεσμα ὀξείας νόσου, ὑφ᾽ ἧς
θη μετὰ τὴν ἐκ Βαρσοβίας ἐπάνοδον.

ἵνα ἡ ὑποχώρησις τῆς Πρωσσίας γένηται ὡς δυνατὸν εὐσχημότερον, νὰ κληθῇ εἰς τὰ ὅπλα μέρος τῆς ἐθνοφυλακῆς (Landwehr), συγχρόνως δὲ ὡς τελευταία ἄγκυρα σωτηρίας ἐζητήθη καὶ ἡ Ἀγγλικὴ συμμαχία. Ὁ τέως ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Ῥάδοβιτζ μετέβη νῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, λόγῳ μὲν ἵνα ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὸ πυροβολικὸν τῆς Ἀγγλίας, πράγματι δὲ ἵνα βολιδοσκοπήσῃ τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν. Καὶ τῇ ἐπαύριον (22/3 Νοεμβρίου) διακοίνωσις Πρωσσικὴ πρὸς τὸ Βιενναῖον ἀνακτοβούλιον ἐμαρτύρει τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τῆς Πρωσσίας ἀγγέλλουσα ὅτι ἡ Πρωσσία ἔμελλε νὰ ἀπομακρύνῃ τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἕσσης, δὲν ἤθελε δὲ κωλύσει τὴν εἴσοδον τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων εἰς τὰ παράλβια δουκάτα· τὴν δὲ εἰς τὰ ὅπλα πρόσκλησιν μέρους τῆς ἐθνοφυλακῆς παρέστησε πρὸς τὸν Αὐστριακὸν πρεσβευτὴν ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς καὶ τῆς εἰρηνικῆς μερίδος ἀρχηγὸς Μαντάϋφφελ ὡς μέτρον ληφθὲν ἁπλῶς πρὸς κατευνασμὸν τῆς ἐξηρεθισμένης κοινῆς γνώμης. Ἀλλ' αἱ παραχωρήσεις αὗται δὲν ἐθεωρήθησαν ἐπαρκεῖς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καθ' ὅσον μάλιστα μετὰ προθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἔτρεχε νῦν ὑπὸ τὰς σημαίας ἡ Πρωσσικὴ ἐθνοφυλακή· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας (27/8 Νοεμβρίου) ἐγένετο καί τις ἀκροβολισμὸς ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Ἕσσης μεταξὺ τῆς Βαυαρικῆς καὶ τῆς Πρωσσικῆς προφυλακῆς, καθ' ἣν ἐφονεύθη εἷς ἵππος. Ἀλλ' ὁ ἀκροβολισμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη καὶ ἡ ἐσχάτη σύγκρουσις. Οὕτως ἐξῳκονόμει τὰς περιστάσεις ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις διαρκούσης τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ῥάδοβιτζ. Ἀλλὰ καὶ ἡ παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ κυβερνήσει ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι, μεθ' ὅλας τὰ φιλοπρωσσικὰς διαθέσεις τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου καί τινων ὑπουργῶν, ὁ πρωθυπουργὸς Ῥῶσσελ καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Παλμερστών, ἕνεκα τοῦ ζητήματος τῶν παραλβίων δουκάτων, δὲν διετέθησαν εὐμενέστερον πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Πρωσσία οὐδαμόθεν ἐνεθαρρύνετο ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς ἀντιστάσεως, ἡ Αὐστρία προέβαινε τολμηρῶς εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων αὐτῆς. Καθ' ὃν χρόνον ἡ Πρωσσία ἐνήργει διὰ τοῦ Ῥάδοβιτζ ἐν Λονδίνῳ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ συνδιάσκεψις, εἰσηγήσει τῆς Αὐστρίας, ἐψηφίσατο τὴν διάλυσιν τῆς *Ἑνώσεως*. Τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην τῆς Συνδιασκέψεως ἀνακοινῶν ὁ Σβάρτζεμβεργ τῷ ἀνακτοβουλίῳ τοῦ Βερολίνου ἠπείλει αὐτὸ δι' ἀνακλήσεως τοῦ ἐν Βερολίνῳ Αὐστριακοῦ πρέσβεως καθ' ἣν περίπτωσιν

ἡ Πρωσσία ἠρνεῖτο ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Φραγκφουρτείου συνδιασκέψεως. Τότε τέλος ἡ Πρωσσία προέβη εἰς τὸ ταπεινωτικώτατον δι' αὐτὴν ἔργον συγκαλοῦσα τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἑνώσεως εἰς Βερολῖνον καὶ κηρύττουσα αὐτοῖς ὅτι ἡ Πρωσσία ἐθεώρει τὴν Ἕνωσιν μὴ ὑπάρχουσαν πλέον, ἐξαιτουμένη δὲ καὶ τὴν τῶν συμμάχων αὐτῆς συναίνεσιν εἰς τὴν διάλυσιν ταύτης. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης αἰτήσεως τῆς Πρωσσίας τὰ κράτη τῆς Ἑνώσεως, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, ἐκήρυξαν τὴν ἐκ ταύτης ἀποχώρησιν αὐτῶν, ἔσχατον δὲ πάντων τῶν κρατῶν ἔπραξε τοῦτο (11/23 Νοεμβρίου) τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βάδης.

Ἡ συνέντευξις τοῦ Ὀλμοῦτζ. — Ἀλλ' ἡ Αὐστρία οὐδ' εἰς τὴν τοιαύτην ταπείνωσιν τῆς Πρωσσίας ἀρκεσθεῖσα, οὐδ' ἐκ τῆς παρακλητικῆς σχεδὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου καμφθεῖσα, ἀπήτησε νῦν παρ' αὐτῆς τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῆς Ἕσσης. Ἀπέναντι δὲ τῆς νέας ταύτης Αὐστριακῆς ἀπαιτήσεως ἡ Πρωσσία ἐζήτησε πάλιν νὰ καλύψῃ τὴν ἀποχώρησιν αὐτῆς διά τινος νέου διπλωματικοῦ διαβήματος. Ὁ Μαντάϋφφελ ἐζήτησε συνέντευξιν μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ Σβάρτζεμβεργ, καὶ μετ' ὀλίγον οἱ δύο πρωθυπουργοὶ συνηντήθησαν ἐν Ὀλμοῦτζ τῆς Αὐστριακῆς Σιλεσίας (14/26 Νοεμβρίου), ἔνθα μετέβη ὁ Σβάρτζεμβεργ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ Ῥώσσου πρέσβεως. Ἐν τῇ συνεντεύξει τοῦ Ὄλμουτζ διαρκεσάσῃ δύο ἡμέρας (15/27-17/29 Νοεμβρίου) ἡ Αὐστρία ὑποστηριζομένη διπλωματικῶς ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπέβαλε τῇ Πρωσσίᾳ ὅρους συμβιβασμοῦ, οὓς αὕτη ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ ἄνευ ἀντιρρήσεως. Ἦσαν δ' οἱ ὅροι οὗτοι α') νὰ παραιτήσῃ ἡ Πρωσσία τὴν Ἕνωσιν· β') νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ἕσσην Κασσέλην καὶ τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βάδης· γ') νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἴσοδον Αὐστριακῶν στρατευμάτων εἰς τὰ παράλβια δουκάτα καὶ νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Αὐστριακὴν πολιτικὴν ἐν τῷ ζητήματι τῶν δουκάτων τούτων· δ') νὰ δηλώσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς εἰς τὰς περὶ Γερμανίας ἀποφάσεις τῆς ὅσονούπω συνερχομένης κατὰ πρόσκλησιν τῆς Αὐστρίας ἐν Δρέσδῃ συνδιασκέψεως. Ὡς μόνην δὲ παραχώρησιν ᾐτήσατο καὶ ἔλαβεν ἡ Πρωσσία τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ συνυπογράψῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας τὴν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας διὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Δρέσδης πρόσκλησιν. Οὕτω ἔληξεν ὁ Αὐστροπρωσσικὸς περὶ ἡγεμονίας ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ἀνταγωνισμὸς διὰ νίκης μεγάλης

ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας καὶ πρὸς μεγάλην ταπείνωσιν τῆς Πρωσσίας. Μετ' ὀλίγον δὲ Αὐστριακὴ στρατιωτικὴ μοῖρα διελαύνουσα τὰς Πρωσσικὰς χώρας εἰσήρχετο εἰς τὴν Ὀλσατίαν, ἡ δὲ Πρωσσία ἀνακαλοῦσα τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκ τῶν Γερμανικῶν χωρῶν, ἃς ταῦτα κατεῖχον, μετεῖχε τῆς συνδιασκέψεως τῆς Δρέσδης. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ 11/23 Δεκεμβρίου μέχρι 3/15 Μαΐου, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μαντώϋφελ ἐγένετο πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας· προετάθησαν δ' ἐν ταύτῃ διάφοροι τρόποι μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀπὸ τοῦ 1815 ἱδρυμένου ὁμοσπονδιακοῦ καθεστῶτος τῆς Γερμανίας διὰ συστάσεως Διευθυντηρίου Αὐστροπρωσσικοῦ ἔχοντος δικαίωμα νὰ ἀποφασίζῃ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ δι' ἱδρύσεως κοινοβουλίου Γερμανικοῦ· ἀλλὰ ταῦτα δὲν ὑπεστηρίχθησαν σπουδαίως. Ἡ Αὐστρία ἐπανέλαβε καὶ νῦν τὸ προσφιλὲς αὐτῇ σχέδιον τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ καθεστῶτος τοῦ 1815 διὰ τῆς εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν εἰσόδου συμπάσης τῆς Αὐστριακῆς ἐπικρατείας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀξιώσεως τῆς Αὐστρίας κατεξανέστησαν ἡ Ἀγγλία τε καὶ ἡ Γαλλία. Ἡ Γαλλία μάλιστα καὶ διεμαρτυρήθη σφοδρότατα κατὰ τοῦ μελετωμένου σχεδίου καὶ ἐπήνεγκε τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ. Τότε δὲ ἡ Αὐστρία ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1848 ὁμοσπονδιακὸν καθεστώς, ἀσφαλίζουσα νῦν ἑαυτῇ μείζονα ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπεροχὴν ἢ πρὸ τοῦ 1848.

Τοιοῦτον ἔλαβεν οἰκτρὸν τέλος τὸ ἀπὸ τοῦ 1848 ἀρξάμενον μέγα ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως κίνημα. Τὸ κίνημα τοῦτο μεθ' ὅλην τὴν ἠθικὴν δύναμιν, ἣν περιεβάλλετο, μεθ' ὅλον τὸν ἐνθουσιασμόν, ὃν παρήγαγε, μεθ' ὅλας τὰς ἐλπίδας, ἃς ἐξήγειρε, καὶ μεθ' ὅλα τὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τολμηρὰ διαβήματα, ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον, διότι, δι' ὧν μέσων διηυθύνετο πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐξ ἀρχῆς ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν. Ἡ δι' ἐπαναστάσεως ἕνωσις τῆς Γερμανίας ἐπετυγχάνετο μόνον διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως μεγάλης ὁμοσπονδίας δημοκρατικῆς. Καὶ ἐν τούτῳ οἱ δημοκρατικοὶ εἰργάζοντο λογικώτερον τῶν φιλελευθέρων ἑνωτικῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Ἀλλ' ἡ μεγίστη πλειονότης τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, καίπερ διαφλεγομένη ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἑνώσεως, δὲν ἦτο παρεσκευασμένη εἰς δημοκρατίαν, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον εἰς δημοκρατίαν μὴ ἀμέτοχον ἀνατρεπτικῶν καὶ κοινωνιστικῶν ἀρχῶν. Ἀποκλειομένης δὲ τῆς διὰ δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως ἑνώσεως ἦτο ἀδύ-

νατον κοινοβούλιον ἢ ἐθνικὴ συνέλευσις, οἵα ἡ τῆς Φραγκφούρτης, νὰ λύσῃ τὸ μέγα ζήτημα, ὅσην ἰσχὺν καὶ ἂν περιεβάλλετο αὕτη, ἂν μὴ εἶχε σύμμαχον καὶ τὴν γνώμην τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἡ ὁμοφωνία τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἦτο ἀδύνατος ἐνόσῳ Αὐστρία ὁμοῦ καὶ Πρωσσία ἔμενον ἐν τῇ ἡνωμένῃ Γερμανίᾳ· ὁ δὲ ἀποκλεισμὸς τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας τῶν Δυνάμεων τούτων δὲν κατωρθοῦτο ἄνευ ἐμφυλίου πολέμου μεγάλου. Καὶ ὑπῆρξαν μὲν στιγμαὶ τινες χρόνου, ὁπότε ἀποφασιστική τις ἐνέργεια ἐκ μέρους τῆς Πρωσσίας, καθ' ὃν χρόνον ἡ Αὐστρία ἦτο περιπεπλεγμένη δεινῶς εἰς ἐσωτερικοὺς πολέμους, ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας λύσιν. Ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν ταύτην δὲν ἀνέπτυξεν ἡ Πρωσσία ἕνεκα τῶν δισταγμῶν τοῦ βασιλέως. Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ´ δὲν ἤθελε νὰ νοήσῃ ὅτι ἡ ἕνωσις τῆς Γερμανίας ἡ ἐπιζητουμένη οὐχὶ διὰ πολέμου, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς εἰρηνικῆς συμπράξεως τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, ἀπήτει καὶ τινας παραχωρήσεις εἰς τὰς φιλελευθέρας καὶ κατὰ βάθος δημοκρατικὰς ἀρχάς. Ἀλλ' ἡ ἀποστροφὴ τοῦ βασιλέως εἰς τοιαύτας ἀρχάς, ἡ ἐμμονὴ αὐτοῦ εἰς τὰς περὶ ἠθικῆς τάξεως τῆς πολιτείας Ἁλλερικὰς ἰδέας, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ κατορθώσῃ τὰ ἀκατόρθωτα διὰ συνδυασμοῦ στενωτέρας καὶ εὐρυτέρας ὁμοσπονδίας, Πρωσσικῆς ἐνταυτῷ καὶ Αὐστριακῆς ἡγεμονίας, βασιλείας ἐνταυτῷ καὶ αὐτοκρατορίας Γερμανικῆς (ἴδ. σελ. 292) ἐπήνεγκε τὴν ὁριστικὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὅλου κινήματος μετὰ πολιτικῆς ταπεινώσεως ἐπονειδίστου διὰ τὴν Πρωσσίαν. Ἀλλ' ἓν μόνον προέκυψε νῦν πόρισμα ἐκ τῆς ὅλης ἀτυχοῦς ἀνελίξεως τῆς ἱστορίας τῶν ἐτῶν 1848-1850, πόρισμα ἀρνητικόν, ἀλλ' ὠφέλιμον διὰ πάντα φίλον τῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν: ὅτι ἡ ἕνωσις αὕτη ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, διὰ πολέμου καὶ διὰ τῆς βιαίας ἐξελάσεως τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς βιαίας ὑπὸ τὴν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν ὑποταγῆς τῶν ἐν Γερμανίᾳ συμμάχων τῆς Αὐστρίας, τῶν μεσαίων δηλονότι Γερμανικῶν κρατῶν, συνδυαζομένων πάντων τούτων τῶν μέτρων μετὰ τῶν ἀναγκαίων φιλελευθέρων παραχωρήσεων τῶν συναδουσῶν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φιλελευθέρας κοινῆς γνώμης. Τὸ πόρισμα τοῦτο κατέστησε μετὰ δωδεκαετίαν ὡς πρόγραμμα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὅστις ἀπὸ τοῦ 1847 - 1850, καθ' ἃ ἔτη κατὰ πρῶτον παρέστη εἰς

τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ὡς ἀντιπρόσωπος ἐν τῷ Πρωσσικῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Ἑνώσεως, δὲν ἐπαύσατο καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν καταπολεμῶν σφοδρότατα πάντα ἐν Πρωσσίᾳ νεωτερισμὸν πολιτικόν, καὶ συνηγορῶν θερμότατα ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μαντάϋφφελ καὶ τοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ (1). Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Ὄθων Βίσμαρκ ἀρκούντως ἤδη γνωστὸς καταστὰς κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν χρονικὴν περίοδον εἴς τε τὸν Γερμανικὸν λαὸν ὡς Πρῶσσος εὐπατρίδης σφόδρα ἀντιδραστικός, ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως, εἰς δὲ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ὡς ἀνὴρ βίαιος μὲν καὶ σφοδρός, ἀλλὰ διὰ τὰς συντηρητικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ διὰ τὸ θετικὸν τοῦ πνεύματος χρήσιμος εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους καὶ διὰ τοῦτο διορισθεὶς τῷ 1851 ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας παρὰ τῷ ἀποκατασταθέντι ἐκ νέου Ὁμοσπονδιακῷ Συμβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ πορεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν Γερμανικῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἱστορικῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1848-1850. Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον, ἧς ἡ ἱστορία κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, πρὸς τῇ ἄλλῃ σπουδαιότητι, συνδέεται ἐν μέρει μετὰ τῆς Γερμανικῆς ἱστορίας ἕνεκα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Αὐστριακῶν κτήσεων, αἵτινες ὑπῆρξαν θέατρον σπουδαίων γεγονότων κατὰ τὸ μνημονευθὲν χρονικὸν διάστημα.

---

(1) Ὁ Βίσμαρκ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Ἐρφούρτης κατεπολέμησε τὴν Ἕνωσιν, ἐν δὲ τῇ Πρωσσικῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1850 ὑπεστήριξε τὴν πολιτικὴν τοῦ Μαντάϋφφελ καὶ ἐδικαιολόγησε τὴν ἐν Ὄλμουτζ ὑποχώρησιν ἐν λόγῳ, ἐν ᾧ ὅλον τὸν περὶ τὴν **Ἕνωσιν** θόρυβον τῶν Πρώσσων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐθεώρει ὡς *ῥωμαντισμόν*, οὐχὶ δὲ *ἐγωισμὸν* ***πολιτειακὸν*** ἄξιον μεγάλου κράτους, οἷον τὸ Πρωσσικόν. Ἡ τιμὴ τῆς Πρωσσίας, ἔλεγε, δὲν κινδυνεύει ἐκ τῆς μετὰ τῆς Αὐστρίας συμπράξεως, ἀλλ' ἐξ οἱασδήποτε ἐπονειδίστου ἑνώσεως *μετὰ τῆς δημοκρατίας*. Ὑποστηρίζων δ' ἐντόνως τὴν χάριν τοῦ μεγαλείου τῆς Γερμανίας στενὴν ἕνωσιν τῶν δύο μεγάλων Γερμανικῶν κρατῶν κατεφέρετο σφοδρότατα κατὰ τῶν θεωρούντων τὸ Αὐστριακὸν κράτος ἧττον Γερμανικὸν τῆς Ἔσσης ἢ τῆς Ὀλσατίας, φρονῶν αὐτὸς τοὐναντίον ὅτι τὸ πολύφυλον τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινε ἢ τὸ διὰ τῆς Αὐστρίας ἐπιτυγχανόμενον κράτος τοῦ Γερμανισμοῦ ἐναντίον λαῶν ἀλλοφύλων· «Ἐν τῇ Αὐστρίᾳ (ἔλεγε τότε ὁ ἀνὴρ ὁ μετὰ 16 ἔτη ἐξώσας τὴν Αὐστρίαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας) ἀναγνωρίζω τὸν ἀντιπρόσωπον καὶ κληρονόμον ἀρχαίας Γερμανικῆς δυνάμεως, ἥτις πολλάκις καὶ ἐνδόξως ἐκράτησεν ἐν τῇ χειρὶ τὸ Γερμανικὸν ξίφος». Αἱ συντηρητικαὶ περὶ τοῦ κράτους ἀρχαὶ τοῦ Βίσμαρκ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδέσποζον ἐν αὐτῷ τῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος.

11. Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1848-1850.

Ὁ πάπας Πίος ὁ Θ'.—Ἡ μεγάλη ἀναλογία καὶ ὁμοιότης ἡ ὑπάρχουσα ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ, ἀμφοτέρων διῃρημένων πολιτικῶς καὶ ποθούντων τὴν ἐθνικὴν

Ὁ πάπας Πίος Θ'

αὐτῶν ἑνότητα καὶ φιλελευθέρους πολιτικοὺς θεσμούς, ἐδηλώθη καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δύο λαῶν κατὰ τὴν σπουδαίαν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1848-1850. Ἀλλ' ἐνῷ ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἐθνικὸν κίνημα

ἤρξατο τῷ 1848 ἀφορμὴν λαβὸν ἀπὸ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Ἰταλία προηγήθη τῆς Γερμανίας κατὰ δύο ἔτη ἐν τῇ μεγάλῃ ἐθνικῇ ἐξεγέρσει, ἡ δὲ ἐκ Γαλλίας δοθεῖσα τῷ 1848 μεγάλη ἐπαναστατικὴ ὤθησις ἐπέτεινεν ἔτι μᾶλλον τὸ πρὸ διετίας ἀρξάμενον κίνημα καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τροπὴν ἐπαναστατικὴν ῥιζοσπαστικὴν ἀλλοιώσασαν ἐν μέρει τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα τοῦ κινήματος καὶ συντελέσασαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὅλου ἔργου. Τὸ ἐν Ἰταλίᾳ λοιπὸν ἐθνικὸν κίνημα εἶχεν οὐ μόνον τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν ἐκ τῆς Ἰταλίας αὐτῆς. Κατὰ τρόπον δὲ ἀπροσδόκητον καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἰταλίας ἡ μεγάλη ἐθνικὴ φιλελευθέρα πολιτικὴ κίνησις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀδιαλλάκτου πολεμίου πάσης τοιαύτης κινήσεως, ἀπὸ τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τοῦ Πάπα αὐτοῦ. Ἦτο δ' ὁ πάπας οὗτος ὁ ἀπὸ 4/16 Ἰουλίου 1846 εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥώμης ἀνελθὼν Πίος Θ'.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἷς τῶν μάλιστα ἀξιομνημονεύτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παπῶν, ἐγεννήθη τῷ 1792 ἐν Σήνῃ (Sinigaglia) ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν κομήτων Μαστάϊ-Φερρέτι, καὶ ἀφοῦ πρωίμως εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπέμφθη τῷ 1823 εἰς Χιλὴν ὡς ἱεραπόστολος, κατὰ δὲ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον ἔλαβε διαφόρους ἀρχιεπισκοπικὰς θέσεις (ἐν Σπολήτῳ τῷ 1827, ἐν Ἰμόλᾳ τῷ 1833), τῷ 1840 προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καρδινάλεως καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου ΙϚ' τῇ 4/16 Ἰουνίου 1846 ἐξελέγη Πάπας. Ἅμα ἀνελθὼν ὁ Πίος Θ' εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, κατὰ τρόπον ἀπίστευτον παρέστη ἀρχηγὸς καὶ προαγωγὸς τῆς ἐθνικῆς ἐν Ἰταλίᾳ κινήσεως καὶ ὑπέρμαχος τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ἐζήτησε δὲ νὰ καταστήσῃ τὸ παπικὸν κράτος ἀφετηρίαν καὶ κέντρον τῆς Ἰταλίας καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας διευθύνσεις, τήν τε δηλονότι τῶν φιλελευθέρων μεταρρυθμίσεων καὶ τὴν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Ὑπὸ τὴν πρώτην διεύθυνσιν αἱ πρῶται ἡγεμονικαὶ πράξεις τοῦ Πίου Θ' ἦσαν ἀπονομὴ ἀμνηστείας διὰ πάντα τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, καθαίρεσις πάντων τῶν μισητῶν τῷ λαῷ ὑπαλλήλων, παροχὴ μείζονος ἐλευθερίας εἰς τὸν Τύπον, εἴσοδος τῶν μὴ κληρικῶν εἰς τὰ ἀνώτερα πολιτικὰ ἀξιώματα τοῦ κράτους καὶ ἡ ὑπὸ φορολογίαν ὑπαγωγὴ τῶν ἐν τῇ παπικῇ ἐπικρατείᾳ μοναστηρίων. Πρὸς τούτοις ὁ Πίος Θ' οὐ μόνον τὸν δημοτικὸν ὀργανισμὸν τῆς Ῥώμης μετερρύθμισεν ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον,

ἐπιτρέψας μάλιστα τὴν ἵδρυσιν εἴδους τινὸς πολιτοφυλακῆς (Guardia civica) διὰ τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπελάβετο καὶ πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων δι' ὅλον τὸ κράτος συστήσας πρὸς τοῦτο ἐπιτροπείαν ἢ συμβούλιον συγκείμενον ἐκ τῶν προκρίτων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐντολὴν ἔχον νὰ διασκεφθῇ καὶ νὰ προτείνῃ τὰς ὠφελίμους ἐν τῷ πολιτικῷ ὀργανισμῷ τοῦ κράτους μεταρρυθμίσεις. Ὑπὸ τὴν δευτέραν δὲ διεύθυνσιν, ἤτοι τὴν ἐθνικήν, τὴν τῆς ἐθνικῆς δηλονότι καὶ πολιτικῆς ἑνότητος τῆς Ἰταλίας, ἐπελάβετο μέτρων προπαρασκευαστικῶν τῆς ἑνότητος τῆς Ἰταλίας εἰσηγησάμενος ταῖς Ἰταλικαῖς κυβερνήσεσι τὴν σύστασιν *τελωνειακῆς ἑνώσεως* προλεαινούσης διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἑνότητος τὴν ὁδὸν τῆς πολιτικῆς ἑνώσεως, ἥτις ἔμελλε νὰ τελεσθῇ κατὰ τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Πίου Θ' δι' ἱδρύσεως Ἰταλικῆς ὁμοσπονδίας κέντρον ἐχούσης τὴν Ῥώμην. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἔμελλε νὰ συνέρχηται ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων πάντων τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν καὶ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν διὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ζητημάτων, περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, περὶ τῶν τελωνειακῶν καὶ τῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν καὶ περὶ ἄλλων τῇ Ἰταλίᾳ ἁπάσῃ κοινῇ διαφερόντων ζητημάτων. Ἡ μεγάλη αὕτη πρὸς τὰς φιλελευθέρας ἀρχὰς καὶ θεσμοὺς καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν ἐπιδεικνυμένη στοργὴ καὶ ἀγάπη τοῦ Πίου Θ' προῆλθεν ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς μείζονος συμπαθείας, ἧς ἀπήλαυεν ἡ Παπωσύνη ἀπό τινων ἐτῶν παρὰ τῇ ἐθνικῇ φιλελευθέρᾳ μερίδι τῶν Ἰταλῶν. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1843 ὁ περίφημος Ἰταλὸς πολιτικὸς ἀνὴρ Γιοβέρτι (ἴδ. περαιτέρω) εἶχε δημοσιεύσει διατριβὴν σκοποῦσαν ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἥ τε ἑνότης καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἰταλίας ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσι μόνον διὰ τοῦ Πάπα. Καὶ συνῳδὰ τῇ γνώμῃ ταύτῃ οἱ ἐν Ῥώμῃ φιλελεύθεροι καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ Ἰωσὴφ Ματζίνη δημοκρατικοὶ θιασῶται διὰ τοῦ πολιτικοῦ συλλαλητηρίου τοῦ καλουμένου «κύκλου Ῥωμαϊκοῦ (Circolo Romano)» προσεπάθουν νὰ συνδέσωσι τὴν παπικὴν αὐλὴν πρὸς τὰς πολιτικὰς αὐτῶν ἀρχάς· ὅτε δ' ὁ Πίος Θ' προέβη εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ γενναίας ἡγεμονικὰς πράξεις, διὰ τοῦ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, ὃν ἐπετήδευον ὑπὲρ τοῦ φιλανθρώπου ἄκρου ἀρχιερέως, κατέστησαν αὐτὸν γενναιότερον καὶ φιλοτιμότερον ἐν ταῖς παραχωρήσεσι καὶ μεγαλοφρονέστερον ἐν τοῖς περὶ Ἰταλίας βουλεύμασι. Τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα κατέστη νῦν δημοτικώτατον ἐν πάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ τῇ καταληφθείσῃ ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὰς βουλὰς

καὶ τὰς πράξεις τοῦ Πίου Θ΄. Εὐχαριστήριοι ἀναφοραὶ πανταχόθεν τῆς χερσονήσου συνέρρεον εἰς τὴν Ῥώμην· ἑορταὶ πανταχοῦ καὶ πανηγύρεις καὶ μεγάλαι πομπαὶ διωργανοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Πάπα· ἅπασα ἡ Ἰταλία ἔμπλεως ἐνθουσιασμοῦ ἀντήχει τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνευφημίας. Τὸ «Ζήτω ὁ Πίος Ἔνατος! (Evviva Pio Nono!)» κατέστη ἐπὶ τοσοῦτον τὸ σύνθημα τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐθνικῆς ἰδέας διαδηλώσεων, ὥστε ἡ ἀνευφημία αὕτη ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν Αὐστρίαν διατελούσαις ὡς καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ ἀπολυταρχικῶν κυβερνήσεων δεσποζομέναις Ἰταλικαῖς χώραις (ἐν Μεδιολάνῳ, Βενετίᾳ, Μοδένῃ, Νεαπόλει) ἐθεωρεῖτο διαδήλωσις ἐπαναστατική (1).

Ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς τοιαύτης δημοτικότητος διατελῶν ὁ Πάπας καθ' ὃν χρόνον ἐξερράγη ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐν Γαλλίᾳ, οὐδαμῶς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἀπετράπη τῆς φιλελευθέρας μεταρρυθμιστικῆς αὐτοῦ ὁδοῦ, ἣν ἠκολούθησεν ἔτι ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους. Ἀλλ' ἡ ἐν ἄλλαις χώραις καὶ κράτεσι τῆς Ἰταλίας κατ' ἀκολουθίαν τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως ἀρξαμένη νέα ἐπαναστατικὴ περίοδος ἐπέδρασεν ὀλεθρίως καὶ ἐπὶ τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων ἐν τῷ παπικῷ κράτει καὶ ἐπήνεγκε τὴν ὁλοσχερῆ ἀποτυχίαν τῶν κεδνῶν βουλευμάτων τοῦ Πίου Θ΄ ὠθήσασα αὐτὸν εἰς ὅλως ἀντίθετον ὁδὸν ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ πορείᾳ.

Τὰ ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν (1848-1850).—Ἡ χώρα ἡ Ἰταλική, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1848 ἤρξατο κίνημα ἐπαναστατικὸν βίαιον, ἦτο τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἐπανάστασις ἐγένετο πρῶτον ἐν τῇ νήσῳ Σικελίᾳ λαβοῦσα ἀφορμὴν οὐχὶ ἐκ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως τῶν Παρισίων, ἀλλ' ἐκ τοπικῶν ὅλως αἰτίων πολλὰς ἡμέρας πρὸ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τοῦτο μόνον ἔχουσα χαρακτῆρα πολιτικόν, ὅτι ἀπηυθύνετο κατὰ κυβερνήσεως τυραννικῆς καὶ ἀπολυταρχικῆς. Ἐν Σικελίᾳ ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ μερὶς ζητοῦσα τὸν πολιτικὸν χωρισμὸν τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Εἴδομεν δὲ ὅτι ἡ μερὶς

(1) Ἐν τῇ μεγίστῃ τότε δημοτικότητι καὶ ἐν τῇ ἐντεῦθεν κατὰ μέγα μέρος προερχομένῃ συναισθήσει τοῦ μεγαλείου τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ὁ Πίος Θ΄ ἐμελέτησε καὶ ἕτερον μεγαλεπήβολον σχέδιον, τὸ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐκάλεσε δι' ἐπιστολῶν τοὺς πρωθιεράρχας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης ἕνωσιν. Ἀλλ' ἡ ἐντεῦθεν ἀρξαμένη μεταξὺ τοῦ Βατικανοῦ καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐριστικὴ ἀλληλογραφία οὐδαμῶς προήγαγε τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον τοῦ Πίου Θ΄.

αὕτη ἐξήγειρεν ἐπανάστασιν τῷ 1820 πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τούτου (ἴδ. Τμ. Α'. σλ. 347). Ἡ αὐτὴ μερὶς παρεσκεύασε καὶ νῦν ἐπανάστασιν ἐκραγεῖσαν τῇ 31/12 Ἰανουαρίου καὶ ἀναγκάσασαν τὸν βασιλέα Φερδινάνδον Β' νὰ δώσῃ εἶδός τι ἰδιαιτέρου συντάγματος εἰς τὴν Σικελίαν δι' ἱδρύσεως ἰδιαιτέρου Σικελικοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλὰ μικρὸν μετὰ τὰς παραχωρήσεις ταύτας (τὰς γενομένας τῇ 12/24 Φεβρουαρίου) ἐλθοῦσα ἡ εἴδησις τῆς ἐν Παρισίοις ἐπαναστάσεως ἐνέπνευσε νέον θάρρος εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν μερίδα, ἥτις ὑποστηριζομένη, ὡς πᾶσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γινομένη ἐπανάστασις καὶ οἱονδήποτε φιλελεύθερον κίνημα, ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος(1), ἀπήτει νῦν καὶ ἴδιον ὑπουργεῖον Σικελικὸν μετὰ ἰδιαιτέρου στρατοῦ καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ ἄλλου κράτους οἰκονομικῆς διοικήσεως, τῆς μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως ἑνώσεως καθισταμένης ἁπλῶς προσωπικῆς ἢ δυναστικῆς. Ἀλλ' ὁ Φερδινάνδος Β' ἀπέρριψε τὰς τοιαύτας αἰτήσεις τῶν Σικελῶν, οὗτοι δὲ προέβησαν τότε εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ βασιλέως κηρύξαντες αὐτὸν ἔκπτωτον τῆς ἐν Σικελίᾳ ἀρχῆς, ἀποκλείσαντες δὲ συγχρόνως τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς πάντοτε τὸν Βουρβωνικὸν οἶκον, ἐξελέξαντο (29/11 Ἰουλίου 1848) βασιλέα τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας πρίγκιπα Φερδινάνδον τῆς Γενούης, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως Καρόλου Ἀλβέρτου (ἀδελφὸν νεώτερον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Β'). Ἀλλ' ὁ μὲν Κάρολος Ἀλβέρτος δὲν ἐπέτρεψε τῷ υἱῷ αὐτοῦ νὰ δεχθῇ τὸ προσφερόμενον αὐτῷ Σικελικὸν στέμμα, ὁ δὲ βασιλεὺς Φερδινάνδος Β', ὅστις ἐν ἀρχῇ περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἐν τῷ κράτει τῆς Νεαπόλεως ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως δὲν εἶχε δείξει μεγάλην ἐνεργητικότητα ἀπέναντι τῶν ἐν Σικελίᾳ γενομένων, νῦν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης ἔπεμψεν ἱκανῶς ἰσχυρὸν στρατὸν κατὰ τῆς Σικελίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φιλαγγιέριν. Οὗτος ἀποβὰς εἰς τὴν νῆσον κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Μεσσήνην (26/7 Σεπτεμβρίου) καὶ εἶτα ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σικελικοῦ στρατοῦ, ὃν διῴκει ὁ ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τῶν Σικελῶν διορισθεὶς γνωστότατος ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1846 - 1847 καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἐπαναστάσεων τοῦ 1848 Πολωνὸς στρατηγὸς

(1) Οὗτος ἐπωφελούμενος τὴν φιλελευθέραν πολιτικὴν τοῦ Πίου Θ' ἔστειλε καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ὡς ἀνεπίσημον ἀντιπρόσωπον τὸν λόρδον Μίντο, ἵνα συμπράξῃ τοῖς ἐνταῦθα φιλελευθέροις.

Μιεροσλάβσκις. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Φιλαγγιέρις μετά τινας μῆνας κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν Σικελὸν ἀρχιστράτηγον (25/6 Ἀπριλίου 1849) καταλαβὼν τὴν Κατάνην, ἔνθα εἶχε συγκεντρώσει ἐκεῖνος τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας παρεδόθη καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου Πάνορμον (5/17 Μαΐου 1849) πολιορκηθεῖσα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οὕτω δὲ κατασταλείσης ἐντελῶς τῆς ἐπαναστάσεως κατηργήθησαν καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ 1848 παραχωρηθέντες ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου Β' αὐτόνομοι θεσμοὶ καὶ ἀποκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ τὸ πρὸ τοῦ 1848 πολιτικὸν καθεστώς. Ἡ ἠθικὴ ὑποστήριξις τῆς Ἀγγλίας οὐδὲν ὠφέλησε τοῖς Σικελοῖς. Μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ τῆς Μεσσήνης, πρὶν ἔτι κυριευθῇ ἡ Κατάνη, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία μετ' αὐτῆς ἐζήτησαν νὰ μεσολαβήσωσι παρὰ τῷ βασιλεῖ Φερδινάνδῳ ὑπὲρ τῶν Σικελῶν, ἐφάνη δ' ὁ βασιλεὺς διατεθειμένος, πρὸς τῷ παραχωρηθέντι ἤδη ἰδιαιτέρῳ κοινοβουλίῳ, νὰ παραχωρήσῃ καὶ ἰδιαιτέραν κυβέρνησιν μετὰ ὑπουργείου περιωρισμένην ἔχοντος ἐξουσίαν, μὴ ἀναμιγνυομένου δὲ εἰς τὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἀλλ' οἱ Σικελοὶ ἀπέρριψαν τότε τὰς προσφορὰς ταύτας καὶ ἐματαίωσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπὲρ αὐτῶν μεσολαβήσεως.

Διαρκούσης τῆς ἐν Σικελίᾳ ἐπαναστάσεως ἐξερράγη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Νεαπόλει ἐπανάστασις ἔχουσα χαρακτῆρα οὐχὶ τοπικόν, ὡς ἡ ἐν Σικελίᾳ, ἀλλ' ἐθνικὸν καὶ πολιτικόν, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐν Ἰταλίᾳ ἐκραγεῖσαι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπαναστάσεις. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος Β' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν φιλελεύθερον ἐθνικὸν ὑπουργεῖον καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος, νὰ πέμψῃ στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Αὐστρίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς κτήσεσι τῆς Αὐστρίας ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ μερίς, μὴ ἀρκουμένη εἰς ταῦτα, οὐδ' εἰς τὴν παραχώρησιν συντάγματος φιλελευθέρου μετ' ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἐπεχείρησε τὴν κατάργησιν αὐτῆς τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἵδρυσιν δημοκρατίας. Ὁ δὲ βασιλεύς, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ τὸν ἐθνικὸν στρατὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, ἔπεμψε νῦν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τὴν ἐκ μισθοφόρων Ἑλβετῶν συγκειμένην φρουρὰν αὐτοῦ, ἥτις καὶ ταχέως κατέβαλε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ παρέδωκε τὴν Νεάπολιν εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν Λαζαρόνων. Μετὰ δὲ τὴν οὕτω ἐπελθοῦσαν καταστολὴν τῆς στάσεως κατελύθη καὶ τὸ πρὸ μικροῦ δοθὲν σύνταγμα, ἀνεκλήθη δὲ καὶ ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας πεμ-

φθεὶς στρατὸς καὶ στόλος καὶ ἔπαυσεν ὁ πρὸς τὸ κράτος ἐκεῖνο πόλεμος, εἰς ὃν εἶχον περιπλέξει τὸν Φερδινάνδον Β΄ οἱ ἐπαναστάται τῆς Νεαπόλεως ἀφορμὴν λαβόντες, ὡς εἴπομεν, ἐκ τῆς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐπαναστάσεως.

Ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία κατὰ τὰ ἔτη 1848 - 1850.— Αἱ ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν ἀρχὴν διατελοῦσαι αὗται Ἰταλικαὶ χῶραι, ποθοῦσαι διηνεκῶς, ὡς πολλάκις εἴπομεν, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ ξενικοῦ ἐκείνου ἐν Ἰταλίᾳ κράτους, ἐδράττοντο πάσης εὐκαιρίας ἵνα ἐν εἰρήνῃ ἢ δι' ἐπαναστάσεως ἐκδηλώσωσι τὰ ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς πατρίδος αἰσθήματα καὶ τοὺς πόθους αὐτῶν Ὅτε δὲ τῷ 1846 ἡ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τῆς Ἰταλίας ἐμφάνισις τοῦ πάπα Πίου Θ΄ ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ ἀπλέτου καὶ ἐλπίδων μεγάλων πᾶσαν τὴν φιλελευθέραν καὶ ἐθνικὴν ἑνότητα ποθοῦσαν Ἰταλίαν, αἱ Ἰταλικαὶ ἐκεῖναι χῶραι ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν κατέστησαν τολμηρόταται ἐν ταῖς ἀξιώσεσιν αὐτῶν ζητοῦσαι παρὰ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως κοινοβούλιον ἐθνικὸν διὰ τὸ ὀνόματι μόνον τότε ὑφιστάμενον Λομβαρδοβενετικὸν βασίλειον (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 344) καὶ ὑπουργεῖον τοῦ βασιλείου ἰδιαίτερον, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Λομβαρδοβενετίας ἀπομάκρυνσιν πάντων τῶν μὴ Ἰταλικῶν στρατευμάτων. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις δὲν προσεχώρησεν εἰς τοιαύτας ἀξιώσεις· οἱ δὲ Λομβαρδοβενετοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐνόπλως τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν περιωρίσθησαν εἰς εἰρηνικὰς καὶ μέχρι τινὸς ἀστείας διαδηλώσεις (1). Ἀλλ' ὅτε τῷ 1848 ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις τῆς Σικελίας, εἶτα δὲ καὶ τῆς Νεαπόλεως, ἐν δὲ τῷ Πεδεμοντίῳ ὁ ἄλλως ἀπολυταρχικὸς Κάρολος Ἀλβέρτος ἔδωκε σύνταγμα φιλελεύθερον εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἵνα οὕτω ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ τὰς συμπαθείας τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους, τότε ἤρξαντο καὶ ἐν Λομβαρδίᾳ καὶ ἐν Βενετίᾳ ἐπαναστατικὰ συμπτώματα. Καίτοι δὲ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐφήρμοσεν αὐστηρότατα προφυλακτικὰ μέτρα κηρύξασα τὸν στρατιωτικὸν νόμον καθ' ἅπασαν τὴν Λομβαρδοβενετίαν, ἐν τούτοις ἡ εἴδησις τῆς ἐν Βιέννῃ ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως τοῦ Μαρτίου τοῦ 1848 ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἰταλῶν καὶ ἐνέπνευσεν αὐ-

(1) Οὕτω κατὰ γενικὴν συμφωνίαν ἀπεῖχον τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν παιγνιοχάρτων, διότι ἀμφοτέρων τὸ μονοπώλιον εἶχεν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, κατεδιώκετο δὲ ὑπὸ τῶν θερμῶν πατριωτῶν πᾶς ὁ κρατῶν ἀνημμένον σιγαρίδιον.

τοῖς τόλμην καὶ θάρρος. Τῇ 6/18 Μαρτίου ἐπανάστασις ἐξερράγη ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Λομβαρδίας Μεδιολάνῳ τοσοῦτον σφοδρά, ὥστε ὁ γηραιὸς στρατάρχης Ἰωσὴφ Ῥαδέτζκις μετὰ διήμερον σφοδροτάτην μάχην ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ ταύτην καὶ ν' ἀποχωρήσῃ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ καὶ πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Μιγκίου Αὐστριακῶν φρουρῶν πέραν τοῦ παρορίου τούτου ποταμοῦ, ἵνα ἀναμείνῃ ἐπικουρίας. Ἐκ Λομβαρδίας δὲ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ταχέως εἰς Βενετίαν ἔνθα φονευθέντος ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάντος ὄχλου τοῦ διοικητοῦ κόμητος Ζίχυ συνέστη προσωρινὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν δικηγόρον Μανίν.

Ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμος τοῦ Πεδεμοντίου. — Μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας διατελοῦντες ἡγεμόνες τῶν δουκάτων τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει. Ἐπειδὴ δὲ ταὐτοχρόνως καὶ ἐν Νεαπόλει, καθὰ εἴδομεν, ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ πάπας Πίος Θ΄ ἐξηκολούθει καὶ ἐν μέσῳ τῶν κινημάτων τούτων νὰ παρίσταται ὑπέρμαχος τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ ἑνώσεως, ὁ δὲ τοῦ Πεδεμοντίου βασιλεὺς συνεχίζων τὰς παραδόσεις τοῦ 1820 παρεσκευάζετο νὰ λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ κινήματος, καθ' ὃν χρόνον ἡ Αὐστρία περιεσπᾶτο ὑπὸ πλείστων ἄλλων σοβαρῶν δυσχερειῶν, ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ πολιτικὴ ἕνωσις αὐτῆς δὲν ἐφαίνετο ἀπέχουσα πολὺ τῆς πραγματώσεως αὐτῆς. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἀνάγκη πρὸς τοῦτο συντόνου, ταχείας καὶ ἡνωμένης ἐνεργείας. Καὶ τοιαύτην ἐνέργειαν ἀνέπτυξεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν σύμπασα σχεδὸν ἡ Ἰταλία. Οἱ Λομβαρδοὶ ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως ἔπεμψαν εἰς Τουρῖνον πρεσβείαν, ἵνα ζητήσωσι τὴν ἀρωγὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Πεδεμοντίου. Ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως Καρόλου Ἀλβέρτου δὲν ἐφάνη ἐν ἀρχῇ διατεθειμένη νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὁ Λομβαρδὸς ἀπεσταλμένος ἀνεχώρει ἄπρακτος ἐκ Τουρίνου δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐπαναστάσεως ἐμπλήσασα πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν Ἰταλίαν σύμπασαν μετέβαλεν ἀμέσως τὰ πάντα. Ὁ Σαρδηνιακὸς στρατὸς εἰσέβαλε ταχέως (11/23 Μαρτίου) εἰς τὴν Λομβαρδίαν ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐν ταῖς προσφωνήσεσιν αὐτοῦ ἐκήρυσσε νῦν τὸ ὑπερήφανον πατριωτικὸν κήρυγμα, ὅτι ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν

«ἡ Ἰταλία θὰ ἐνεργήσῃ ἐξ ἑαυτῆς (Italia fara da sè)». Ἀλλ' οἱ Πεδεμόντιοι δὲν ἦσαν οἱ μόνοι τοῦ ἐθνικοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμου μετασχόντες Ἰταλοί. Πανταχόθεν τῆς Ἰταλίας συνέρρεον νῦν ἐθελονταί, καὶ αἱ κυβερνήσεις δὲν καθυστέρουν τῶν λαῶν ἐν τῷ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἀγῶνι. Αὐτὸς ὁ Πάπας, πιστὸς διατελῶν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἡμέραν, καθ' ἣν εἰσήλαυνον οἱ Πεδεμόντιοι εἰς τὴν Λομβαρδίαν, ἔπεμπε τὸν στρατὸν αὐτοῦ (12/24 Μαρτίου) εἰς τὰ βόρεια σύνορα τοῦ παπικοῦ κράτους, οὐχὶ μὲν μετὰ ῥητῆς ἐντολῆς νὰ προσβάλῃ τοὺς Αὐστριακούς, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἕτοιμος διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων, καὶ ὁ στρατὸς οὗτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὰς εὐλογίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας καὶ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐπελθούσης ἐντεῦθεν μεταβολῆς, μετελάμβανε τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος πέμπον στρατὸν ὑπὸ τὸν ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ 1821 γνωστὸν ἡμῖν στρατηγὸν Πέπε (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 346). Συγχρόνως δὲ στόλος Σαρδικὸς ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐκ Νεαπόλεως ἐπιπλέοντος ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τὸν παρὰ τὴν Βενετίαν Αὐστριακὸν στόλον καὶ ἠπείλει τὴν Τεργέστην. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ συγγενὴς πρὸς τὸν Αὐστριακὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον καὶ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἐπιρροὴν καὶ ὑποτέλειαν τῆς Αὐστρίας διατελῶν μέγας δοὺξ τῆς Τοσκάνης, ἵνα μὴ ὑποστῇ τὴν τύχην τῶν ἡγεμόνων τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης, ἐπετήδευεν ἐνθουσιασμὸν φιλοπατρίας κηρύσσων, ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐπιτρέπων τοῖς ὑπηκόοις, καὶ αὐτοῖς ἔτι τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, νὰ σπεύσωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς Λομβαρδίας, ἵνα ἀγωνισθῶσι κατὰ τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων δύο ἄνδρες ἐχρησίμευσαν νῦν ὡς μοχλοὶ τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ τοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Ἰωσὴφ Ματζίνης καὶ ὁ Ἰωσὴφ Γαριβάλδης. Ὁ Ἰωσὴφ Ματζίνης ἐγεννήθη τῷ 1808 ἐν Γενούῃ καὶ νεώτατος ἔτι ὢν ἐμυήθη τὰ τῆς μυστικῆς ἑταιρείας τῶν Καρβοναρίων καὶ ἀνεμίχθη ὡς συνωμότης εἰς τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 1830, διὸ καὶ συλληφθεὶς ἐξωρίσθη τῷ 1831 ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐν Μασσαλίᾳ· ἐνταῦθα δὲ ἵδρυσε τὴν μυστικὴν ἑταιρείαν τῆς «Νεαρᾶς Ἰταλίας (La giovine Italia)», σκοπούσης τὴν ἕνωσιν τῆς Ἰταλίας διὰ συστάσεως Ἰταλικῆς δημοκρατίας. Διὰ τῶν πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ

σκοποῦ τούτου δημοσιευμάτων αὐτοῦ τοσοῦτον διήγειρε τὰ πνεύματα, ὥστε πολλοὶ ἑταῖροι τῆς «Νεαρᾶς Ἰταλίας» συναχθέντες ἐν Ἑλβετίᾳ (ἐν Λουγκάνῳ) ἐπεχείρησαν εἰσβολὴν εἰς τὴν Σαβοίαν πρὸς ἵδρυσιν τῆς δημοκρατίας (1833). Ἀλλ' ἀποτυχούσης τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὁ Ματζίνης εὑρισκόμενος τότε ἐν Ἑλβετίᾳ κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς θάνατον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ἔκτοτε καταλιπὼν τὴν Ἑλβετίαν μετὰ πολλὰς πλάνας ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίνῳ, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1848, ὁπότε ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἐν Λομβαρδίᾳ ἐπαναστάσεως ἔσπευσεν εἰς Μεδιόλανον καὶ ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον ὡς δημοσιογράφος (συντάκτης τοῦ ὀργάνου τῆς ἐθνικῆς μερίδος «Ἰταλίας τοῦ λαοῦ Italia del popolo») καὶ ὡς δημαγωγός.

Ὁ δὲ τοῦ Ματζίνη κατὰ ἓν ἔτος πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν Ἰωσὴφ Γαριβάλδης, γεννηθεὶς τῷ 1807 ἐν Νικαίᾳ τῆς Σαβοίας, ὢν δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁ Ματζίνης, πολίτης τοῦ Σαρδικοῦ κράτους, κατετάχθη ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ Σαρδικὸν ναυτικόν. Ὁπότε δὲ ὁ Ματζίνης διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς «Νεαρᾶς Ἰταλίας» μεγάλην ἐξήγειρε πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν κίνησιν, ἰδίως παρὰ τῇ νεότητι τῇ Ἰταλικῇ, ὁ Γαριβάλδης γενόμενος μέλος τῆς μυστικῆς ἑταιρείας ἦτο εἷς ἐκ τῶν πρώτων καὶ θερμοτάτων θιασωτῶν τῆς κινήσεως ἐκείνης. Μετασχὼν δὲ καὶ τοῦ ἀποτυχόντος ἐπαναστατικοῦ ἐγχειρήματος τοῦ 1833 ἔφυγεν εἰς Μασσαλίαν· ἀφοῦ δὲ ἐπί τινα χρόνον διέμεινεν ἐνταῦθα ὡς διδάσκαλος τῶν μαθηματικῶν, μετέβη εἰς τὸν Τύνητα καὶ ἔλαβε βραχυχρόνιον ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Βέη τῆς χώρας ταύτης. Μετὰ ταῦτα δὲ μεταβὰς (τῷ 1836) εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ὑπηρέτησε παρὰ διαφόροις ἐνταῦθα κράτεσιν ὡς στρατιωτικὸς ἕωσοῦ τῷ 1848 μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν καὶ προσέφερε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Καρόλῳ Ἀλβέρτῳ. Ἀλλὰ μὴ ἀξιωθεὶς εὐμενοῦς ἀπαντήσεως παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῆς Λομβαρδίας καὶ οὐκ ὀλίγον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συνετέλεσεν εἰς τὰς κατὰ Μάϊον τοῦ 1848 ἐναντίον τοῦ Ῥαδέτζκι ἐπιτυχίας τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τῷ κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1848 ἀρξαμένῳ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐθνικῷ πολέμῳ τῆς Ἰταλίας τὸ Πεδεμόντιον ἔδειξεν ἐνέργειαν ἰσχυροτέραν παρὰ πάντα τὰ ἄλλα Ἰταλικὰ κράτη τὰ συμμετασχόντα τοῦ πολέμου. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου Κάρολος Ἀλ-

βέρτος ἦτο οὐ μόνον ὁ ἀρχιστράτηγος, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος ἐνεργητικῶς τοῦ πολέμου μετασχὼν Ἰταλὸς ἡγεμών. Μόλις τῇ 11/23 Μαρτίου 1848 ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεδεμοντίου νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν Λομβαρδῶν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας Πεδεμοντιακὰ στρατεύματα εἰσήλαυνον εἰς Μεδιόλανον καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ μηνὸς τούτου ἅπασα ἡ μέχρι τῆς Μεσογείου χώρα ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Σαρδικῶν στρατευμάτων. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ἀλβέρτος, καίπερ φιλοδοξῶν κατὰ βάθος ἐπὶ τὸ στέμμα τὸ Λογγοβαρδικόν, ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἁπάσης τῆς Ἰταλίας, οὐχ ἧττον παρέστη ἐν Λομβαρδίᾳ ὡς ἁπλοῦς σύμμαχος ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν καταδυναστευομένων ὑπὸ ξένον κράτος Ἰταλικῶν λαῶν, καταλείπων εἰς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τῶν ἐλευθερουμένων νὰ διαθέσωσι μόνοι τὰ κατὰ τὴν μέλλουσαν τύχην αὐτῶν. Ὑπὸ τοιαύτην ἰδιότητα συμμάχου ἀρχιστρατήγου διέβη ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος τὸν Μίγκιον τῇ 27/8 Ἀπριλίου ἐκβιάσας τὴν διάβασιν διὰ τῆς παρὰ τὸ Γόϊτο τετραώρου μάχης. Μετ᾽ ὀλίγον δὲ διαβὰς τὸν Πάδον (9/21 Ἀπριλίου) ἔλαβεν ἐχθρικὴν θέσιν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον παπικὸς στρατός, ὀλίγας δ᾽ ἡμέρας ὕστερον ἡνώθη μετὰ τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Πέπε πεμφθεὶς ἐκ 14 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενος Νεαπολιτικὸς στρατός, ἔτι δὲ καὶ 10 χιλιάδες περίπου ὁπλιτῶν ἐκ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Τοσκάνης καὶ ἐκ τῶν δουκάτων Πάρμης καὶ Μοδένης. Πλὴν δὲ τοῦ τακτικοῦ τούτου στρατοῦ καὶ στίφη πολυάριθμα ἐθελοντῶν ὑπὸ τὸν Ἰωσὴφ Γαριβάλδην τεταγμένων παρηνώχλουν τὰ νῶτα τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ διελαύνοντα διὰ τῶν ὀρεινῶν πρὸς τὸ Τυρόλον χωρῶν. Ἀπέναντι τοῦ ἱκανῶς πολυαρίθμου τούτου στρατοῦ οἱ ὑπὸ τὸν Ραδέτζκιν Αὐστριακοὶ ἐτήρησαν θέσιν ἁπλῶς ἀμυντικὴν ἐν τοῖς ὀχυροῖς φρουρίοις τῆς Βενετικῆς χώρας, καὶ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἰταλῶν ἐναντίον τῶν φρουρίων τούτων, καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς Μαντούας, ἀπεκρούσθησαν. Καὶ ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἰταλοὶ ἔν τισι μικραῖς συμπλοκαῖς καὶ προὐχώρησαν μέχρι τοῦ Ἀθέσιος, ἀλλ᾽ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἁγίας Λουκίας (Santa Lucia) τῇ συγκροτηθείσῃ τῇ 24/6 Μαΐου, ἐν ᾗ παρέστη καὶ ὁ νεαρὸς ἀρχιδοὺξ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ, ὁ μετὰ ἓξ μῆνας γενόμενος αὐτοκράτωρ, οἱ Ἰταλοὶ ὑπεχώρησαν ὑποστάντες σημαντικὰς ζημίας καὶ ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας πᾶσαν ἐχθροπραξίαν.

Ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἡ θέσις τῶν Αὐστριακῶν καὶ πρὸ τῆς μάχης τῆς 24/6 Μαίου, πολλῷ δὲ πλέον μετ' αὐτήν, δὲν ἦτο ἀσθενής. Ἀλλ' ἡ δεινὴ πολιτικὴ κρίσις, ἣν διήρχετο τότε τὸ Αὐστριακὸν κράτος, ἐπέδρα ἐπιβλαβῶς καὶ ἐπὶ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ θέσιν. Ἕνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἁγίας Λουκίας ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐν Βιέννῃ ἐπαναστάσεως τῆς 3/15 Μαίου ἔφευγε κρυφίως ἀπὸ τῆς πρωτευούσης καὶ ἐζήτει ἀσφάλειαν ἐν Ἰνσβρύκῃ (ἴδ. σελ. 255). Καὶ ἀπέναντι τοῦ μεγάλου κινδύνου τοῦ ἀπειλοῦντος τότε τὴν διάλυσιν τοῦ ὅλου κράτους ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, μὴ δίδουσα ὅσην μέχρι τοῦδε ἀξίαν εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεις, δὲν ἐφαίνετο ἀπρόθυμος εἰς σπουδαίας παραχωρήσεις, καὶ θυσίας ἔτι, ἀπέναντι τοῦ Ἰταλικοῦ κινήματος. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλει πολὺ καὶ ἡ εὐμενὴς πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἰταλῶν πολιτικὴ τῶν δύο μεγάλων δυτικῶν Δυνάμεων. Τούτων ἡ μὲν Ἀγγλία συνῳδὰ τῇ ἀρχαίᾳ πολιτικῇ παραδόσει αὐτῆς τῇ ὑπαγορευούσῃ ἵδρυσιν ἰσχυροῦ Ἰταλικοῦ κράτους ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς προπύργιον κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐπεθύμει τὴν προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τῆς Ἑνετίας, εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, ὅπως ἔπραξε τοῦτο τῷ 1815 διὰ τὴν Γένουαν (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 156)· ἡ δὲ Γαλλία, θέλουσα ἁπλῶς νὰ καταλύσῃ τὴν Αὐστριακὴν ἀρχὴν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ νὰ προαγάγῃ ἐνταῦθα τὴν δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν καὶ σὺν ταύτῃ τὴν Γαλλικὴν ἐπιρροήν, ἠξίου ἵνα ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία ἀποτελέσωσι δύο δημοκρατίας ἐλευθέρας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἡ Αὐστριακὴ λοιπὸν κυβέρνησις, ἵνα ἀπαλλαγῇ ὡς δυνατὸν διὰ μικροτέρας θυσίας τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων ἐνδεχομένων ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν καὶ προλάβῃ οἱανδήποτε διπλωματικὴν ἐπέμβασιν, ἔλαβεν αὐτὴ τὴν πρωτοβουλίαν, ἕνα μῆνα σχεδὸν πρὸ τῆς μάχης τῆς Ἁγίας Λουκίας, νὰ συνάψῃ διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Λομβαρδοὺς (περὶ Βενετίας δὲν ἤθελε νὰ γίνηται λόγος) πέμψασα ἐπὶ τούτῳ (περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου) πληρεξούσιον ἐπίτροπον εἰς Ἰταλίαν μέλλοντα νὰ προτείνῃ τοῖς Λομβαρδοῖς πλήρη πολιτικὴν αὐτονομίαν καὶ προσωπικὴν μόνον ἕνωσιν μετὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀφοῦ δὲ ἡ προσφορὰ αὕτη ἀπερρίφθη ὑπὸ τῶν Λομβαρδῶν, αὐτὴ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐπεκαλέσατο τὴν φιλικὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας, ἵνα τεθῇ τέρμα ταχὺ εἰς τὸν Ἰταλικὸν πόλεμον. Ἐν τῷ νέῳ τούτῳ διαβήματι ἡ Αὐστρία

ἐφάνη πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὴν Λομβαρδίαν ὁλοσχερῶς, ἀνεχομένη, καθὰ ἠξίου ἡ Ἀγγλία, τὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν Ἀγγλία ἐζήτει τὴν παραχώρησιν καὶ μέρους τοὐλάχιστον τῆς Βενετίας, ἡ δὲ Γαλλία δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς εἰς τὸ Πεδεμόντιον προσαρτήσεως ἐμμένουσα ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἱδρύσεως ἀνεξαρτήτων δημοκρατιῶν, αἱ διαπραγματεύσεις παρετάθησαν ἐπὶ πολύ, ἐντεῦθεν δὲ ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

Διαρκουσῶν τῶν μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων διαπραγματεύσεων ὁ Ῥαδέτζκις λαβὼν ἐπικουρίας σημαντικὰς ἐβάδισε πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατεχομένην στρατιωτικὴν γραμμήν. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ πρὸ τοῦ φρουρίου τῆς Μαντούης (16/28 Μαΐου) ἐνεψύχωσε τὴν ἐνταῦθα φρουρὰν καὶ ὁ ταύτης ἀρχηγὸς πρίγκιψ Φῆλιξ Σβάρτζεμβεργ, ὁ γνωστότατος ἡμῖν «στρατιωτικὸς διπλωμάτης», ποιησάμενος ἔξοδον ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξέβαλε τοὺς περὶ αὐτὸ στρατοπεδεύοντας Ἰταλοὺς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων θέσεων. Ἀλλ' ἡ μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Βένεδεκ γενομένη προσβολὴ κατὰ τοῦ Γοΐτου ἀπέτυχεν ἐντελῶς καὶ ἐπετάχυνε τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατάληψιν τοῦ φρουρίου Πεσχιέρα. Ἀλλὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ Ῥαδέτζκις προσβαλὼν παρὰ τὴν Βικεντίαν τὸν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον ἐκ 10 χιλιάδων ἀνδρῶν παπικὸν στρατὸν καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον καὶ τὴν ἐπαύριον νὰ παραδώσῃ αὐτὸ δι' ὁμολογίας, δι' ἧς ἐπετράπη τῷ παπικῷ στρατῷ ἡ ἐλευθέρα εἰς τὸ παπικὸν κράτος ἐπάνοδος ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ τηρήσῃ τρίμηνον οὐδετερότητα ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν Ἰταλῶν πολέμῳ. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνίσχυσε τὴν θέσιν τοῦ Ῥαδέστζκι ἐν τῇ πέραν τοῦ Μιγκίου χώρᾳ.

Ἀλλ' ἐνῷ διὰ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης στρατιωτικῶς ἡ θέσις τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰταλίᾳ ἐβελτιοῦτο, ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις εὑρισκομένη πάντοτε ἐνώπιον μεγάλων ἄλλων δυσχερειῶν ἐζήτει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου· πρὸς τοῦτο δέ, ἀνακαλέσασα τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἀπευθυνθεῖσαν καὶ ὑπὸ ταύτης ἀποδεκτὴν γενομένην αἴτησιν περὶ μεσολαβήσεως, ἤθελε νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς ἄμεσον συνεννόησιν πρὸς τοὺς Λομβαρδούς, πρὸς τοὺς ὁποίους νῦν προσέφερε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Λομβαρδίας ἐπὶ τῷ μόνῳ ὅρῳ ἵνα τὸ ἐλεύθερον τοῦτο κράτος ἀναλάβῃ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῷ, ὡς Αὐστριακῇ

ἐπαρχίᾳ, μέρος τοῦ δημοσίου χρέους τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους. Περὶ Βενετίας οὐδὲ νῦν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐποιήσατο λόγον οὐδένα. Ὁ κομιστὴς τῆς γενναίας ταύτης προσφορᾶς ἀπεστάλη ἐκ Βιέννης τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπιτυχίαν τοῦ Ῥαδέτζκι καὶ ἐν γνώσει τοῦ γεγονότος τούτου. Ἀλλὰ νῦν οἱ Λομβαρδοὶ καὶ θέλοντες δὲν ἠδύναντο νὰ δεχθῶσι τὴν γενναίαν προσφορὰν τοῦ αὐτοκράτορος, διότι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν (17/29 Μαΐου) διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐνεργηθείσης καθ' ἅπασαν τὴν Λομβαρδίαν ὁ λαὸς τῆς χώρας ταύτης εἶχε κηρυχθῆ (διὰ ψήφων 560,000 κατὰ 700) ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ Πεδεμόντιον προσαρτήσεως. Διὰ τοῦτο ἡ Λομβαρδικὴ κυβέρνησις ἀπέρριψε τὴν Αὐστριακὴν προσφορὰν ἀξιοῦσα καὶ τὴν τῆς Βενετίας ἐλευθέρωσιν. Ἐν Βενετίᾳ ἐνῷ, καθὰ εἴδομεν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἀνακηρυχθῆ δημοκρατία, νῦν μετὰ τὴν εἰς τὸ Πεδεμόντιον οἰκειοθελῆ προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας καὶ ἡ Βενετικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψηφίσατο (διὰ ψήφων 127 κατὰ 6) τὴν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου ἕνωσιν. Ἀλλ' οὕτω ὁ μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰρηνικὸς συμβιβασμὸς καθίστατο δυσχερέστατος, ἂν μὴ ὅλως ἀδύνατος, διότι ἀπῃτεῖτο παρὰ τοῦ κράτους τούτου οὐ μόνον νὰ θυσιάσῃ τὴν Βενετίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἴδῃ ἅπασαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἀποτελοῦσαν κράτος ἰσχυρὸν ὑπὸ τὸν οἶκον τῆς Σαβοίας. Τοιαύτην τινὰ λύσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας εὐφροσύνως ἔμελλον νὰ χαιρετίσωσιν οἱ Οὔγγροι, ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη ἐν τῇ Γερμανικῇ Αὐστρίᾳ κατεξανίστατο κατὰ τοιούτων παραχωρήσεων. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ὁ ἀντενεργήσας ἰσχυρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς καθ' οἱασδήποτε λύσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος διὰ παραχωρήσεων καὶ θυσιῶν ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας ἦτο ὁ πρὸ μικροῦ μνημονευθεὶς «στρατιωτικὸς διπλωμάτης» Φῆλιξ Σβάρτζεμβεργ. Οὗτος μεταβὰς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν ἐν Ἰνσβρύκῃ διαμένοντα αὐτοκράτορα ἐκηρύχθη ἐντόνως κατὰ τῶν εἰρηνικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Αὐστριακοῦ στρατοῦ καὶ ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου. Ὁ αὐτοκράτωρ προσεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ ἀνδρός, καὶ εἰς τὸν Ῥαδέτζκι ἐδόθη ἡ ἄδεια τοῦ ἐνεργεῖν κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ Αὐστρία ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου τὴν διὰ τῶν ὅπλων περάτωσιν τοῦ ἀγῶνος, ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ἀλβέρτος θεωρῶν ἑαυτόν, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐν Λομβαρδίᾳ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐθνικῆς συνελεύσεως, ὡς νό-

μιμον ἡγεμόνα τῶν χωρῶν τούτων, προλαμβάνων τὸν Ῥαδέτζκιν ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀλλ' ἡ τύχη τῶν ὅπλων οὐδαμῶς ἐφάνη αὐτῷ εὐνοϊκή. Μετά τινας μικρὰς ἐπιτυχίας ἐν ἀρχῇ, ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς ἡττήθη ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κουστόζζης (13/25 Ἰουλίου), ἧς μετέσχον ἡρωικῶς μαχόμενοι ἀμφότεροι τοῦ βασιλέως οἱ υἱοί, ὁ πρίγκιψ διάδοχος Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ δοὺξ τῆς Γενούης Φερδινάνδος. Μετὰ τὴν ἧτταν δὲ ταύτην πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ κωλῦσαι τὴν ὑπὸ τοῦ Ῥαδέτζκι διάβασιν τοῦ Μιγκίου καὶ τὴν εἰς Λομβαρδίαν εἰσβολὴν ἀπέτυχον. Μάτην ἐζήτησε νῦν ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος συνομολόγησιν νέας ἀνακωχῆς παρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχιστρατήγου. Οἱ ὅροι, ἐφ' οἷς ἤθελεν οὗτος νὰ παραχωρήσῃ αὐτήν, δὲν ἐγένοντο ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Οὕτω δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Ῥαδέτζκιν στρατὸς μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Μιγκίου ὁρμητικῶς ἐχώρησε πρὸς τὸ Μεδιόλανον καὶ ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως ταύτης μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν αὐτόσε ὑποχώρησιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ. Ὁ λαὸς τοῦ Μεδιολάνου ἤθελε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν μισητῶν Αὐστριακῶν ἀντίστασιν ἀπεγνωσμένην· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ ἐνόουν τὸ ἀδύνατον οἱασδήποτε ἀντιστάσεως ἐκ μέρους πόλεως οὐδαμῶς πρὸς ἀντίστασιν παρεσκευασμένης. Μάτην οἱ κάτοικοι ἐζήτουν νὰ κωλύσωσι διὰ θορυβωδῶν διαδηλώσεων πᾶσαν μεταξὺ τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχηγείου διαπραγμάτευσιν. Τῇ 24/5 Αὐγούστου ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος συνεβλήθη πρὸς τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιστράτηγον περὶ τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐπαύριον ἐξεκένωσεν αὐτός, ὁ «προδότης», τὴν πόλιν ἐν μέσῳ τῶν ἀρῶν καὶ τῶν βλασφημιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ Μεδιολάνου, ἀφοῦ 60 χιλιάδες τῶν κατοίκων φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν Αὐστριακῶν κατέλιπον τὴν πόλιν. Μεταξὺ τῶν φυγόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἰωσὴφ Ματζίνην. Οὗτος, ἀφοῦ εἶδε ματαιουμένας πάσας τὰς προσπαθείας αὐτοῦ πρὸς ἵδρυσιν τῆς Λομβαρδοβενετικῆς δημοκρατίας, εἶτα δὲ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, καταλιπὼν τὴν Λομβαρδίαν μετέβη νῦν εἰς Τοσκάνην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην, ζητῶν νὰ κατορθώσῃ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἐν Μεδιολάνῳ. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἰωσὴφ Ματζίνης μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Μεδιολάνου ἐζήτει πρὸς νότον νέον στάδιον πολιτικῆς δημαγωγίας, ὁ Ἰωσὴφ Γαριβάλδης ἐξηκολούθει ἔτι τὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν ἀγῶνα μετὰ τῶν ἐθελοντικῶν αὐτοῦ στιφῶν ἀνδρείως μαχόμενος ἐν ταῖς βορείως τοῦ Μεδιο-

λάνου ἐκτεινομέναις κοιλάσι τῶν Ἄλπεων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐν Μουραζζόνῃ μάχης (14/26 Αὐγούστου) ἠναγκάσθη νὰ ὑπερβῇ τὸν Τίκινον καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Πεδεμοντιακὸν ἔδαφος. Δύο ἑβδομάδας πρότερον (28/9 Αὐγούστου) ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος εἶχε συνομολογήσει ἐν Βιγεβάνῳ ἀνακωχὴν πρὸς τὸν στρατάρχην Ῥαδέτζκιν, δι' ἧς ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Βενετίαν, Λομβαρδίαν, Μοδένην καὶ Πάρμαν. Ἡ ἀνακωχὴ αὕτη συνωμολογήθη ὡς προεισαγωγὴ εἰς τὴν εἰρήνην ἰσχύουσα μόνον διὰ 45 ἡμέρας, ἀλλὰ παρετάθη ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἕνεκα τῶν πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης παρεμβαλλομένων δυσχερειῶν. Τὸ Σαρδικὸν ὑπουργεῖον τοῦ Κασσάτι - Γιοβέρτι, μὴ θελῆσαν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν σύμβασιν ταύτην, παρῃτήθη καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὑπουργείου Ῥεβάλ. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Πεδεμοντίῳ, συγχρόνως κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων ἡ Μοδένη καὶ ἡ Πάρμα καὶ ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς πρῴην ἡγεμόνας τῶν χωρῶν τούτων. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐζήτουν νῦν νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Τοσκάνης, ἀλλ' ἡ ἔντονος διπλωματικὴ ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας ἐκώλυσε τὴν εἰς Ἐτρουρίαν εἰσβολήν. Ἔτι πρότερον (κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον) δὶς τὰ Αὐστριακὰ στρατεύματα εἰσήλασαν καὶ εἰς τὴν παπικὴν ἐπικράτειαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεχώρησαν ἐντεῦθεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ Ῥώμης.

Ἀλλ' οὔτε διὰ τῶν γεγονότων τούτων οὔτε διὰ τῆς ἀνακωχῆς τῆς 14/26 Αὐγούστου ὁ πόλεμος ὁ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πεδεμοντίου καὶ ἡ ἐν τῇ Αὐστριακῇ Ἰταλίᾳ ἐπανάστασις ἔληγον ὁριστικῶς. Ἡ Λομβαρδία εἶχεν ὑποταχθῇ ἐντελῶς, ἀλλ' ἐν Βενετίᾳ ἐξηκολούθει ἡ ἐπανάστασις ὑποστηριζομένη ἠθικῶς ὑπὸ τοῦ ὁρμοῦντος ἐνταῦθα Γαλλικοῦ στόλου. Ἕνεκα δὲ τῆς μεταξὺ τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Αὐστρίας συνομολογηθείσης ἀνακωχῆς ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, θεωροῦσα πλέον ὡς ἄκυρον τὸ περὶ ἑνώσεως μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου ψήφισμα τῆς Βενετικῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως (τῆς 21/3 Ἰουλίου), ὑπεστήριξε τὸν ἀπὸ 30/11 Αὐγούστου ἀναλαβόντα πάλιν τὴν ἀρχηγίαν τῆς προσωρινῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως Μανὶν καὶ ἐκώλυσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου νὰ δημοσιεύσῃ ἐν Βενετίᾳ τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συνομολογηθεῖσαν ἀνακωχὴν τῆς 28/9 Αὐγούστου ὡς μὴ ἔχουσαν κῦρος διὰ τὴν Βενετίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλβέρτος ἕνεκα τῆς τοιαύτης τροπῆς τῶν πραγμάτων οὐ μόνον ἔπεμψεν ἐκ νέου εἰς τὴν

Βενετίαν τὸν μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς ἀνακληθέντα Σαρδικὸν στόλον, ἀλλὰ καὶ ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς εὐμενοῦς πολιτικῆς τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος προέβη εἰς διάβημα διπλωματικὸν σπουδαῖον προτείνας σύγκλησιν συνεδρίου τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν πρὸς λύσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος. Ἡ Αὐστρία περιπλακεῖσα τότε πάλιν εἰς νέαν φοβερὰν ἐπανάστασιν ἐν Βιέννῃ (ἴδ. σελ. 316) οὐδὲν ἀντεῖπε κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, καίπερ μὴ ἀπορρίψασα κατ' ἀρχὴν τὴν περὶ συνεδρίου πρότασιν, δὲν διέκειτο πολὺ εὐμενῶς πρὸς αὐτήν, παρετάθησαν ἐπὶ μακρὸν αἱ περὶ τῆς τούτου

Ὁ Ἰωσὴφ Ματζίνης

συγκλήσεως διαπραγματεύσεις καὶ μόλις μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἐπαναστάσης Βιέννης (19/31 Ὀκτωβρίου) ὁ λόρδος Παλμερστὼν προέτεινεν ἐπισήμως τὴν σύγκλησιν τοῦ συνεδρίου ἐν Βρυξέλλαις. Ἀλλ' ἐν Αὐστρίᾳ εἶχον ἤδη τὰ πράγματα λάβει μεγάλην μεταβολήν. Καίτοι ὁ Οὑγγρικὸς πόλεμος εἰς μεγάλας παρενέβαλλεν ἔτι δυσχερείας τὴν κυβέρνησιν, ὁ λαβὼν ἤδη τὴν διεύθυνσιν ταύτης εἰς τὰς στιβαρὰς αὐτοῦ χεῖρας Σβάρτζεμβεργ μετὰ θελήσεως ἰσχυρᾶς καὶ εὐσταθοῦς ἀπέρριψε τὴν περὶ συνεδρίου πρότασιν καὶ ἀπέκρουσεν ἐντόνως κατ' ἀρχὴν πᾶσαν ἀνάμιξιν ξένων κρατῶν εἰς τὰ πράγματα τῆς Αὐστρίας. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἐν Πεδεμοντίῳ τὸ πολεμικὸν φρόνημα ἐπεκράτει πάντοτε παρά τε τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ καὶ τῇ αὐλῇ. Ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1849 ἐκλεγεῖσα νέα βουλὴ ἔδειξεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας πολεμικὰς διαθέσεις ἐπικροτήσασα ὁμοθύμως εἰς τὸν ἐναρκτήριον βασιλικὸν λόγον, ἐν ᾧ ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ἐκήρυσσεν ἑαυτὸν «ἐκλελεγμένον» βασιλέα τῆς *ἄνω Ἰταλίας*. Αἱ τοιαῦται δὲ πολεμικαὶ διαδηλώσεις ὑπεχρέουν βεβαίως τὴν Αὐστρίαν εἰς ἄμεσον ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλογαλλικὴ μεσολάβησις παρέτεινεν ἔτι δύο μῆνας περίπου τὴν ὁριστικὴν ῥῆξιν, ἣν ἐπήνεγκεν ἐπὶ τέλους ὁ Ἀλβέρτος κηρύξας τῇ 8/20 Μαρτίου πρὸς τὸ Αὐστριακὸν ἀρχηγεῖον ὅτι ἔληγεν ἡ ἀνακωχή, καὶ ἐν τῷ ἅμα ὁ εἰς 80 χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνερχόμενος Σαρδικὸς στρατός, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεμάχει νῦν ἐκ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ τῆς Νεαπόλεως(1) (ἴδ. σελ. 367) μόνον ὁ τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ὑπερέβη τὸν μεθόριον (μεταξὺ Πεδεμοντίου καὶ Λομβαρδίας) ποταμόν. Ἀλλ' ὁ Ῥαδέτζκις ἔχων καὶ οὗτος ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ 70 χιλιάδας οὐ μόνον δὲν ἐξεκένωσε νῦν τὴν Λομβαρδίαν, ἀλλὰ καὶ λαβὼν ὁμοίως ἐπιθετικὴν θέσιν διέβη τὸν Τίκινον παρὰ τὴν Παβίαν καὶ κυκλώσας εὐχερῶς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἕνεκα τῆς ἀδρανείας τοῦ διοικοῦντος αὐτὴν γνωστοῦ ἡμῖν ἤδη ἐκ τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως στρατηγοῦ Ῥαμορίνου, ἠπείλει ἐκ τῶν πλαγίων τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Ἰταλοὺς νὰ ἀναζεύξωσι τόν Τίκινον καὶ νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν Πεδεμοντιακὴν τούτου ὄχθην (9/21 Μαρτίου). Οἱ Αὐστριακοὶ

(1) Μόνον 1500 ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέπε ἀποχωρισθέντες τοῦ λοιποῦ Νεαπολιτικοῦ στρατοῦ εἶχον μεταβῆ εἰς Ἑνετίαν, ἵνα ἐξακολουθήσωσιν ἐνταῦθα ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ ἑνότητος.

νῦν προήλαυνον ἐπιθετικοὶ ἀναγκάσαντες τὸν διοικοῦντα τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν Δουράνδον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Μορτάραν, ἥτις μετὰ σφοδρὰν νυκτερινὴν μάχην συγκροτηθεῖσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἐν τῷ Πεδεμοντιακῷ στρατῷ ὑπηρετοῦντος Πολωνοῦ στρατηγοῦ Κζερναβίσκι, μὴ ἐλθόντος ἐγκαίρως, ὡς ἠδύνατο, εἰς βοήθειαν τοῦ Δουράνδου μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Αὐστριακῶν. Μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦτο, τὸ ὑπολειφθὲν μέρος τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἐκ 50 χιλιάδων συγκείμενον ἀνδρῶν, συνηνώθη παρὰ τὴν Νοβάραν. Ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ τῇ συγκροτηθείσῃ ἐνταῦθα τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Μορτάρᾳ ἥττης ὁ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ Ῥαδέτζκι συνηνωμένος Αὐστριακὸς στρατός, μετά τινας ἐν ἀρχῇ μικρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἰταλῶν, προσλαβὼν ἐπικουρίας διαρκούσης τῆς ἑπταώρου μάχης, ἤρατο νίκην τελείαν κατὰ τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ προελθοῦσαν κυρίως ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Αὐστριακοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ἀλβέρτος ἅμα ἀντιληφθεὶς τῆς ὁριστικῆς ἥττης τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀμέσως ἔπεμψεν ἕνα τῶν ὑπουργῶν καὶ ἕνα τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ εἰς τὸ στρατηγεῖον τῆς Αὐστριακῆς προφυλακῆς. Ἀλλ' ὁ διοικῶν ταύτην στρατηγὸς Ἕσς ἠρνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις διὰ τῶν ἀποσταλέντων ἀνδρῶν πρὸς τὸν «ἀνάξιον πίστεως» βασιλέα (οὕτως ἐχαρακτήρισε τὸν Κ. Ἀλβέρτον διὰ τὴν τούτου διαγωγὴν ἐν τῇ ἀποτόμῳ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν), ἐζήτει δὲ ἐγγύησιν ἀσφαλῆ ἵνα συνομολογήσῃ τὴν ἀνακωχήν, ἀξιῶν τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Τοῦτο μαθὼν ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος καὶ οὐδεμίαν εὑρίσκων ἄλλην διέξοδον τῆς παρούσης ἀμηχανίας συνεκάλεσε παρ' ἑαυτῷ ἀμφοτέρους τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὑρισκομένους υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς καὶ ἐδήλωσε πρὸς αὐτοὺς ὅτι παρητεῖτο τὸ στέμμα χάριν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πρίγκιπος διαδόχου Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Τὴν αὐτὴν νύκτα (11/23 Μαρτίου) ὁ τέως βασιλεὺς κατέλιπε τὸ στρατόπεδον ἀπερχόμενος διὰ Γαλλίας εἰς Πορτογαλλίαν (1)· ὁ δὲ νέος βασιλεύς, μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ τὴν πρωίαν τῆς 12/24 Μαρτίου μετέβη εἰς συνέντευξιν πρὸς τὸν Ῥαδέτζκιν, ἵνα ζητήσῃ ἀνακωχὴν παρ' αὐτοῦ, ἥτις καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχιστρα-

(1) Καθ' ὁδὸν εὑρέθη ἐν μέσῳ τῶν Αὐστριακῶν προφυλακῶν, ἀλλὰ μὴ γνωρισθεὶς ὑπὸ τούτων ἀφέθη ἐλεύθερος. Εἰς τὸ Ὀπόρτον ἔφθασε τῇ 7/19 Ἀπριλίου ἀσθενῶς ἔχων, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας (16/28 Ἰουλίου) ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

τήγου ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα ὁ Σαρδικὸς στρατὸς μετασταθῇ ἀμέσως εἰς κατάστασιν εἰρήνης καὶ παραδοθῶσι τοῖς Αὐστριακοῖς, ὡς ἐγγύησις ὑλικὴ διὰ τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τοῦ βασιλέως, θέσεις τινὲς ὀχυραί, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἀλλ' ἡ συνομολόγησις τῆς ὁριστικῆς εἰρήνης ἐβράδυνεν οὐκ ὀλίγον ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔνθεν μὲν ἡ ἐνέργεια τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων, ἔνθεν δὲ ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ δυσμενὴς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τροπὴ τῶν πραγμάτων κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν μετριοπαθῆ καὶ ἡ τῇ 25/6 Αὐγούστου συνομολογηθεῖσα εἰρήνη τοῦ Μεδιολάνου οὐδεμίαν ἄλλην ἐπέβαλλε τῷ Πεδεμοντίῳ θυσίαν ἢ τὴν ἀπότισιν πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἐξ 75 ἑκατομμυρίων φράγκων, κατὰ τὰ ἄλλα ἐπανερχομένου τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Πεδεμοντίῳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ θλίψεως εἶδε τὸ τοιοῦτον τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἡ Πεδεμοντιακὴ βουλὴ δὲν ἐπεκύρωσε τὴν γενομένην περὶ εἰρήνης συνθήκην· ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς ἐκλεγεῖσα νέα βουλὴ ὑπέκυψεν εἰς τὰ τετελεσμένα γεγονότα καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐν προσφωνήσει αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν ἐκήρυξε τὴν εἰρήνην ἀπαραίτητον καὶ ἐπέδρασε κατευναστικῶς ἐπὶ τὰ πνεύματα ἔν τε τῷ Πεδεμοντίῳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Τὸ Πεδεμόντιον καὶ ὁ οἶκος τῆς Σαβοίας διὰ τῶν ἀτυχιῶν καὶ τῶν ἥττων τοσαύτην ἐκτήσαντο δύναμιν ἠθικὴν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅσην ἠδύναντο νὰ λάβωσι καὶ διὰ νικηφόρου πολέμου. Καὶ ἡ ἠθικὴ αὕτη δύναμις κατέστησε τὸ Πεδεμόντιον πολλῷ πλέον ἢ μέχρι νῦν κέντρον τῶν περὶ ἐλευθερίας καὶ ἑνώσεως ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος τοῦ Πεδεμοντίου ἐπήνεγκε πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας τὸ τέλος τῆς ἀπὸ τοῦ 1848 ἀρξαμένης ἐθνικῆς κινήσεως. Ἡ Λομβαρδία, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου κατεχομένη ἅπασα ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, οὐδένα ἐν τούτῳ ἠδυνήθη νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ τοῦ Πεδεμοντιακοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ ἐπιθετικὴ πέραν τοῦ Τικίνου προέλασις τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἡ ταχεῖα περάτωσις τοῦ πολέμου ἐπὶ τοῦ Πεδεμοντιακοῦ ἐδάφους ἐκώλυσε πᾶσαν γενικὴν τῆς Λομβαρδίας νέαν ἐξέγερσιν. Μεμονωμένα τινὰ κινήματα ταχέως κατεστάλησαν. Ἡ Βρεσκία ἐπαναστατήσασα τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Μορτάρᾳ μάχης καὶ ἀναγκάσασα τὴν Αὐστριακὴν φρουρὰν νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς πόλεως κατελήφθη πάλιν ὑπ' αὐτῆς μετὰ μίαν ἑβδομάδα (19/31 Μαρτίου) καὶ ὑπέκυψεν εἰς φοβερὰν ἐκδίκησιν τῶν νικητῶν.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ τοῦ καταλαβόντος τὴν πόλιν Χαυνάου (ἴδ. σελ. 329) ἐτιμώρησεν ἀπηνῶς καὶ βαρβάρως τὴν κυριευθεῖσαν πόλιν. Ὁ αὐτὸς δ' οὗτος στρατηγὸς ἐπῆλθεν ὕστερον κατὰ τῆς ἔτι ἀνθισταμένης Βενετίας. Ἐνταῦθα, ὡς εἴδομεν, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προσωρινῆς ὑπὸ τὸν Μανὶν δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐξηκολούθησεν ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἀγὼν καὶ διαρκούσης ἔτι τῆς μεταξὺ Πεδεμοντίου καὶ Αὐστρίας ἀνακωχῆς. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἀτυχὲς διὰ τὸ Πεδεμόντιον τέλος τοῦ ἐκ νέου ἀρξαμένου πολέμου οἱ Βενετοὶ ἐξηκολούθησαν γενναίως τὸν ἀγῶνα ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Οὐγγρικῷ πολέμῳ ἀτυχιῶν τῆς Αὐστρίας. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς καταστροφῆς τοῦ Βιλαγὸς (ἴδ, σελ. 329) παρεδόθη ἡ νησιωτικὴ πόλις (10/22 Αὐγούστου 1849) δι' ὁμολογίας ἐπιτρεπούσης τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐλευθέραν ἀποχώρησιν. Οὕτω δ' ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία ὑπέκυψαν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν Αὐστριακὸν ζυγόν, ὅστις βαρέως νῦν ἐπεβάλλετο καὶ ἐπὶ ἄλλας χώρας οὐ μόνον τῆς ἄνω, ἀλλὰ καὶ τῆς μέσης Ἰταλίας. Ἐν Ῥώμῃ δὲ μεγάλαι καὶ σπουδαῖαι ἐπεγένοντο μεταβολαὶ καὶ ἀνατροπαὶ καὶ παλινορθώσεις καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ τὰ μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντα.

Τὰ ἐν Ῥώμῃ. — Καθὰ εἴδομεν, τὴν ἀπὸ τοῦ 1846 διὰ τῆς εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Πίου Θ' ἀρξαμένην ἐν τῷ παπικῷ κράτει μεγάλην ἐθνικὴν καὶ φιλελευθέραν μεταρρυθμιστικὴν κίνησιν δὲν ἀνέκοψεν οὔτε ἡ ἀγγελία τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως οὔτε τὰ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀγγελίας ἐκείνης ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ ἀρξάμενα ἐθνικὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τοὐναντίον δὲ καὶ ὁ Πάπας αὐτὸς μετὰ τὴν Φεβρουαριανὴν ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασιν καὶ μετὰ τὰς ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον πολιτικὰς μεταβολὰς τὰς γενομένας ἐν τοῖς λοιποῖς κράτεσι τῆς Ἰταλίας ηὔρυνε τὸν κύκλον τῶν ἀπὸ τοῦ 1846 ἀρξαμένων φιλελευθέρων ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κράτει μεταρρυθμίσεων. Εἰς τὸ παπικὸν ὑπουργεῖον τὸ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ κράτους καρδινάλεως Ἀντωνέλλη προσελήφθησαν τρεῖς λαϊκοὶ ὑπουργοί, νόμος δὲ θεμελιώδης τοῦ κράτους ἐκδοθεὶς τῇ 2/14 Μαρτίου διέτασσε τὸν σχηματισμὸν ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας συγκειμένης ἐκ δύο βουλῶν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐξελέγετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, τὴν δὲ ἄνω βουλὴν ἀπετέλει τὸ τέως συνέδριον τῶν Καρδινάλεων, μετονομασθὲν νῦν Γερουσία. Εἴδομεν δὲ

ὅτι ὁ Πάπας δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας πολέμου πέμψας εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους στρατὸν ἱκανῶς πολυάριθμον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον (τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Πάπας δὲν ἐκήρυσσε πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, οὐδ' εἶχεν ἡ ἀποστολὴ τοῦ ὑπὸ τὸν Δουράνδον στρατοῦ ἐπίσημον ἐχθρικὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας χαρακτῆρα, σκοποῦσα ἁπλῶς (κατὰ τὰς ἐπισήμως δοθείσας τῷ ἀρχιστρατήγῳ διαταγὰς) νὰ φρουρήσῃ τὰ ὅρια τοῦ παπικοῦ κράτους. Ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἐκείνας ἦτο δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον στρατὸς Ἰταλικὸς ἀπέναντι τοῦ Αὐστριακοῦ τεταγμένος νὰ μένῃ ἀπαθὴς θεατὴς τοῦ μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Αὐστριακῶν πολέμου. Καὶ αἱ μυστικαὶ δὲ ὁδηγίαι αἱ δοθεῖσαι τῷ Δουράνδῳ ἐπέτρεπον αὐτῷ τὴν σύμπραξιν μετὰ τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου τῆς Σαρδηνίας. Ἀλλ' ὅμως ἐν πᾶσι τούτοις ὑπῆρχέ τι ψευδὲς καὶ ἀνώμαλον ἐν τῇ θέσει τοῦ Πίου Θ΄ ἐνεργοῦντος ἐξ ἑνὸς ὡς φιλελευθέρου Ἰταλοῦ ἡγεμόνος ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας, ἐξ ἄλλου δὲ πολεμοῦντος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον τοῦ καθολικωτάτου καὶ εὐσεβεστάτου αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, τοῦ ὑπερμάχου τῶν γενικῶν παπικῶν συμφερόντων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ ψευδὲς τῆς τοιαύτης θέσεως τοῦ Πίου Θ΄ ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐδηλώθη ἀμέσως, ὁπότε ὁ παπικὸς στρατὸς ὑπερβὰς τὸν Πάδον καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Πεδεμοντιακοῦ στρατοῦ ἐπολέμησε κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ὁ Πάπας δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἀποδοκιμάσῃ ἐπισήμως τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐν προσφωνήσει ἐπισήμῳ γενομένῃ (17/29 Ἀπριλίου) πρὸς τοὺς Καρδινάλεις ἐδήλωσεν ὅτι οὐδέποτε διενοήθη νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, «ὡς ὑποχρεούμενος καὶ ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τὴν αὐτὴν νὰ ἐπιδεικνύῃ ἀγάπην». Τοῦτο ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς παπικῆς πολιτείας ἦτο ἀληθὲς καὶ ὀρθόν· ἀλλὰ νῦν ἡ τῶν πραγμάτων αὐτῶν φορὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλελεύθερον Πίον Θ΄ περιῆγεν ἔνθεν μὲν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ παπισμοῦ, ἔνθεν δὲ εἰς λίαν ψευδῆ θέσιν ἀπέναντι τῶν Ἰταλῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. Δύο στοιχεῖα ἀντίθετα συγκρουόμενα νῦν ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πίου Θ΄ καθίστων τὴν παπικὴν πολιτικὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπαμφοτερίζουσαν καὶ διπρόσωπον καὶ παρέδιδον τὰ πάντα εἰς τὸ ὁσημέραι ὀγκούμενον ἀκατάσχετον ῥεῦμα

τῆς ἐπαναστάσεως. Ἔμμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τῆς μνημονευθείσης προσλαλιᾶς τοῦ Πάπα ἐγερθείσης ἐν Ῥώμῃ φιλελευθέρας ἀντιδράσεως ἦτο ὁ σχηματισμὸς ἄκρου φιλελευθέρου ὑπουργείου ὑπὸ τὴν προεδρείαν οὐχὶ Καρδινάλεώς τινος, ἀλλ' ἀνδρὸς φιλελευθέρου, τοῦ κόμητος Μαμιάνι· ἐκ τῶν πρώτων δὲ ἔργων τοῦ νέου ὑπουργείου ἦτο ἡ ἐπισήμως δοθεῖσα τῷ παπικῷ στρατεύματι διαταγὴ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας. Ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις αὗται, αἵτινες πρὸ τῆς παπικῆς προσλαλιᾶς ἤθελον ἴσως καταστήσει τὸν Πίον Θ' εἴδωλον τῶν φιλελευθέρων, νῦν, θεωρούμεναι ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπιβαλλόμεναι, δὲν ὕψωσαν τὴν ἠθικὴν περιωπὴν καὶ γοητείαν τοῦ Πάπα, τοὐναντίον μάλιστα δυσπιστία ἐπεκράτει πάντοτε μεταξὺ τοῦ Πίου Θ' καὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ. Ὁ Πίος Θ' ἠνέσχετο τὴν νέαν φιλελευθέραν κυβέρνησιν μέχρι τῶν πρώτων Αὐστριακῶν νικῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀτυχῆ διὰ τοὺς Ἰταλοὺς μάχην τῆς Κουστόζζας (13/25 Ἰουλίου) ἤρξατο ν' ἀνακρούηται πρύμναν. Τὸν Μαμιάνιν ἀποχωρήσαντα τῆς κυβερνήσεως κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1848 ἀντικατέστησεν ὁ συντηρητικώτατος τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπουργῶν Πελλεγρῖνος Ῥόσσις, ὅστις ἦτο μὲν Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν καὶ μετασχὼν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπαναστατικῶν κινημάτων τοῦ 1830 παρεῖχε μέχρι τινὸς ἐγγύησιν τῶν φιλελευθέρων αὐτοῦ φρονημάτων, ἀλλὰ λαβὼν ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Γαλλικῇ διπλωματίᾳ καὶ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας παρὰ τῷ Βατικανῷ ἐπὶ τοῦ Λ. Φιλίππου χρηματίσας καὶ φίλος τοῦ Γκυζώτου θεωρούμενος δὲν ἐνέπνεε πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Ῥωμαίους φιλελευθέρους. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὁποῖον καθίστα σφόδρα ὕποπτον τὸν Ῥόσσιν πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ἦτο τὸ μέτρον, ὅπερ ἔλαβε νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἔναρξιν τῆς βουλῆς μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἡ βουλὴ αὕτη ἀπῄτει κατεπειγόντως τὴν ἐπίσημον κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τὸ μέτρον τοῦτο τοῦ ὑπουργείου Ῥόσσι, ὡς καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι ἀπόπειραι τῶν Αὐστριακῶν κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον τοῦ 1848 νὰ καταλάβωσι στρατιωτικῶς μέρη τινὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ἠρέθισαν σφόδρα τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἄκρους φιλελευθέρους ἢ ῥιζοσπάστας, ὧν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου (ἀδελφοῦ τοῦ Ναπολέοντος Α') ὁμώνυμος υἱὸς Λουκιανὸς Βοναπάρτης πρίγκιψ Κανίνου καὶ ὁ δημοσιογράφος Στερβίνις. Ὁπότε λοιπὸν ὁ Ῥόσσις συνεκάλεσε τὴν βουλὴν διὰ τὴν 3/15 Νοεμβρίου, ὁ ἐρεθισμὸς ὁ ὑποθαλπόμενος ὑπὸ τῶν ῥιζοσπαστῶν ἐν Ῥώμῃ ἦτο μέ-

γας, καὶ τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν ἐνῷ ὁ Ῥόσσις μετέβαινεν εἰς τὸ βουλευτήριον, ἵνα κηρύξῃ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, διερχόμενος διὰ τοῦ ὄχλου ἔπεσε νεκρὸς παρὰ τὴν εἴσοδον αὐτὴν τοῦ βουλευτηρίου δολοφονηθεὶς διὰ λόγχης. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπήνεγκε πλήρη ἀναρχίαν ἐν Ῥώμῃ. Ὑπουργεῖον δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν πλέον μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ῥόσσι, πάντες δὲ οἱ συντηρητικοὶ βουλευταὶ ἔφευγον ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καταλείποντες τὴν βουλὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ῥιζοσπαστῶν. Τὴν ἐπαύριον δὲ τῆς δολοφονίας τοῦ Ῥόσσι (4/16 Νοεμβρίου) οὐ μόνον ἡ βουλὴ ἐν μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ κατέχοντος τὰ θεωρεῖα πλήθους ἀπέρριψε τὴν γενομένην πρότασιν περὶ ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς τὸν Πάπαν ἀφοσιώσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτακτον ἐπαναστατικὸν πλῆθος ἐπολιόρκει τὸ Κυρινάλιον, ἔνθα κατῴκει ὁ Πάπας. Οὗτος ἐφρουρεῖτο μόνον ὑπὸ 100 περίπου Ἑλβετῶν μισθοφόρων, εἶχε δὲ συγκαλέσει περὶ ἑαυτὸν καὶ πάντας τοὺς ἐν Ῥώμῃ ξένους πρέσβεις. Ὅτε δὲ χιλιάδες ἀνθρώπων τοῦ ὄχλου εἰσώρμησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἶδε δ' ὁ Πάπας καὶ τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα αὐτοῦ Πάλμαν πίπτοντα ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν εἰσβαλλόντων, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ ἐνδώσῃ πρὸς στιγμὴν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ὄχλου, ἀφοῦ πρότερον ἐδήλωσε πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν ξένους πρέσβεις ὅτι αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις, ἐπιβαλλόμεναι αὐτῷ διὰ τῆς βίας, οὐδὲν εἶχον κῦρος νόμιμον καὶ ἦσαν ὡσεὶ μὴ ἐγένοντο. Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην προσεχώρησεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν στασιαστῶν σχηματίσας ὑπουργεῖον, κατ' ἀπαίτησιν τούτων, ῥιζοσπαστικόν, ἐν ᾧ πλὴν τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Μαμιάνι ἔλαβον μέρος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν στασιαστῶν Γαλέττις καὶ ὁ μνημονευθεὶς Στερβίνις. Οὕτω ὁ Πάπας ὑπέκυψε καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἀφόρητος αὐτῷ καὶ ἀνέμενε διηνεκῶς τὴν ἄφιξιν Γαλλικῆς στρατιωτικῆς βοηθείας, ἵνα λυτρωθῇ ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν τυράννων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἐβράδυνε πολύ. Ὁ τῆς δημοκρατικῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως πρόεδρος Καβαινιάκ, πρὸς ὃν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου ἤδη εἶχεν ἀποταθῆ ὁ Πάπας, μετὰ τὴν νέαν αἴτησιν, ἣν ἀπηύθυνεν αὐτῷ μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 4/16 Νοεμβρίου, ἔπεμψεν ἀμέσως μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ 3,500 ἀνδρῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ ἡ δύναμις αὕτη, ὁ Πίος Θ΄ τὴν νύκτα τῆς 13/25 Νοεμβρίου ἔφυγεν ἐκ Ῥώμης συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Βαυαροῦ πρέσβεως Σπάουερ ἐν τῇ τούτου ἁμάξῃ μετημφιεσμένος εἰς οἰκογενειακὸν

ἱερέα τοῦ πρέσβεως. Οὕτω δ' εὐτυχῶς ἔφθασεν εἰς Γαέταν τοῦ Νεαπολιτικοῦ κράτους, ἔνθα μετέβη ἐκ Νεαπόλεως εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Πάπα ὁ βασιλεὺς Φραγκῖσκος Β' μεθ' ὅλης τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἵνα προσφέρῃ τὸν σεβασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ λάβῃ τὰς τούτου εὐλογίας, μετέβησαν δ' εἰς τὴν Γαέταν ἐκ Ῥώμης καὶ πάντες οἱ διαπεπιστευμένοι παρὰ τῷ Πάπᾳ ξένοι πρέσβεις. Ἡ Γαλ-

Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας

λικὴ κυβέρνησις παρεκάλεσε τὸν Πίον Θ' θερμῶς νὰ μεταβῇ εἰς Γαλλίαν, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ διέμεινεν ἐν Γαέτᾳ, μέχρις οὗ αἰσιώτεραι περιστάσεις ἐπανήγαγον αὐτὸν εἰς Ῥώμην.

Τὰ ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα. Ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία. — Τὸν φυγόντα Πάπαν προσεκάλεσεν ἡ ἐν Ῥώμῃ βουλὴ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Ἀλλ' οὗτος οὐ μό-

νον δὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπεκήρυξε τὸ βίᾳ ἐπιβληθὲν αὐτῷ ὑπουργεῖον. Μετ' ὀλίγον δὲ νέα τῶν πραγμάτων ἐν Ῥώμῃ ἐπῆλθε μεταβολή. Τὸ ὑπουργεῖον παρῃτήθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐγκατέστη προσωρινὴ κυβέρνησις τριμελὴς ἀποτελουμένη ἀπὸ τοῦ Γαλέττι, Κορσίνι καὶ Καμεράτα. Καὶ νῦν ἡ ἐπανάστασις, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ταύτης ἡ ἀναρχία, ἐξετάθη ἐφ' ὅλον τὸ παπικὸν κράτος. Τὸ παράδειγμα δὲ τῆς Ῥώμης εὗρε μιμητὰς καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς μέσης καὶ βορείου Ἰταλίας. Ἐν Λιβόρνῳ, ἐν Γενούῃ καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγκαθιδρύθησαν δημοκρατικαὶ κυβερνήσεις προσωριναί, καὶ τὸ ῥεῦμα τὸ δημοκρατικὸν τοσούτῳ μᾶλλον κατέστη νῦν ἰσχυρότερον, ὅσον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἧτταν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, ὅπως ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἀπόρριψιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, πολλοὶ θιασῶται τῆς πολιτικῆς ἑνότητος τῆς Ἰταλίας ἐνόμιζον ὅτι μόνον διὰ τῆς δημοκρατίας ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἑνότης ἡ μὴ ἐπιτυγχανομένη διὰ τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων. Τῆς ἰδέας ταύτης ὑπέρμαχοι ἦσαν ἰδίως οἱ ἁπανταχοῦ τῆς Ἰταλίας θιασῶται τοῦ Ματζίνη, οὗ τὸ μῖσος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας ἦτο σφοδρότατον. Αὐτὸς ὁ Ματζίνης μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐνταῦθα διευθύνῃ τὸ δημοκρατικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν κίνημα. Εἰς τὴν Ῥώμην δὲ εἰσήλασε τότε καὶ ὁ Γαριβάλδης ἡγούμενος μεγάλου πλήθους ἐθελοντῶν μαχητῶν. Οὗτοι δὲ ἑνωθέντες νῦν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατικῶν Λουκιανοῦ Βοναπάρτου συμπραττόντων καὶ τῶν ἐν ἄλλαις πόλεσι δημοκρατικῶν, ἰδίως τοῦ Μοντανέλλι ἐν Φλωρεντίᾳ, συνεκάλεσαν εἰς Ῥώμην ἐθνικὴν Ἰταλικὴν *συντακτικὴν συνέλευσιν* (Constituente Italiana) συνελθοῦσαν τῇ 24/5 Φεβρουαρίου 1849 καὶ ἔχουσαν τὴν αὐτὴν περίπου ἐντολήν, ἣν ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γερμανῶν. Ἡ συνέλευσις αὕτη καθῄρεσε τὸν Πάπαν ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ ἀνεκήρυξε τὴν *Ῥωμαϊκὴν δημοκρατίαν*, παρέδωκε δὲ τὴν ὑπερτάτην ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς νέαν τριανδρίαν Ἀρμελλίνι, Σαλιτσέττι καὶ Μοντέκκι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Σαλιτσέττις καὶ ὁ Μοντέκκις ἐξεβλήθησαν τῆς ἀρχῆς ἀντικατασταθέντες ὑπὸ τοῦ Σάφφι καὶ τοῦ Ματζίνη, ὅστις νῦν κατέστη κύριος τῶν πάντων ἐν Ῥώμῃ, κηρύσσων παγκόσμιον δημοκρατίαν καὶ νέαν πολιτικὴν ἑνότητα τοῦ κόσμου κέντρον ἔχουσαν τὴν Ῥώμην καὶ διὰ τοιούτων κηρυγμάτων ἐμπνέων φανατισμὸν εἰς τὰ στρατιω-

τικὰ στίφη τῆς νέας δημοκρατίας· τὸ παράδειγμα δὲ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐμιμήθησαν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, καὶ οἱ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀνακηρύξαντες τὴν δημοκρατίαν.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπέμβασις καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ Πάπα. — Οἱ νέοι ἄρχοντες ἐν Ῥώμῃ ἦσαν τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι εἰς τὸν Πάπαν, ὅσον δὲν ἐπολέμουν νῦν κατὰ τούτου ὡς κοσμικοῦ ἄρχοντος τοῦ παπικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας. «Ἐξολόθρευσις τοῦ κληρικοῦ συστήματος» ἦτο τὸ πρόγραμμα αὐτῶν, καὶ εἰς τοῦ προγράμματος τούτου τὴν ἐκτέλεσιν προέβησαν δημεύσαντες ὑπὲρ τῆς νέας δημοκρατίας πᾶσαν τὴν περιουσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν ἐν Ῥώμῃ τελουμένων ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἀπεπειράθη αὖθις νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς παπικῆς ἐπικρατείας. Πρὸ τῆς φυγῆς τοῦ Πάπα ἡ τοιαύτη ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ὡς εἴπομεν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν δύο δυτικῶν δυνάμεων· αὐτὸς δὲ ὁ Πάπας προτιμῶν τὴν Γαλλικὴν ἐπέμβασιν τῆς Αὐστριακῆς εἶχεν ἀποταθῆ, καθὰ εἴδομεν, εἰς τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν τοῦ Καβαινιάκ, ὅστις περιωρίσθη ἁπλῶς νὰ διατάξῃ τὴν εἰς Σιβιταβέκκιαν ἀποβίβασιν 3,500 πεζοναυτῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κουρσέλ. Ἡ μικρὰ αὕτη δύναμις οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα· ἀλλὰ καὶ ἡ νέα ἀπόπειρα τῆς Αὐστρίας ἀπέτυχε, διότι κατ' αὐτῆς διεμαρτυρήθη ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος τῆς Σαρδηνίας, ὅστις διετέλει ἔτι ἐν ἀνακωχῇ πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ παρεσκευάζετο διηνεκῶς εἰς τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου, μὴ ἀνεχόμενος ἵνα ὡς ὑπέρμαχοι τοῦ περὶ ἐλευθερώσεως καὶ ἑνότητος τῆς Ἰταλίας ἀγῶνος παραστῶσιν οἱ δημοκρατικοί, οὓς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ καταπολεμήσῃ καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κράτει (ἐν Γενούῃ) καὶ ὑφ' ὧν οὐδαμῶς ὑποστηριχθεὶς ἐν τῷ νέῳ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμῳ ὑπέστη τὴν ἧτταν τῆς Μορτάρας καὶ Νοβάρας (ἴδ. σελ. 479). Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐπιδεικνυομένη σπουδὴ πρὸς ἐπέμβασιν ὑπὲρ τοῦ Πάπα ἐπετάχυνε τὴν Γαλλικὴν ἐπέμβασιν. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων, γενόμενος ἤδη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, θέλων νὰ στηρίξῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ μέλλοντα σχέδια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Κλήρου ἐπελάβετο προθύμως τῆς εὐκαιρίας ἵνα δείξῃ τὸν ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παπωσύνης ζῆλον αὐτοῦ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς ἐπεκαλεῖτο τὴν ὑλικὴν βοήθειαν τῶν Καθολικῶν κρατῶν. Τῇ 13/25 Ἀπριλίου 1849 ὀκτὼ χιλιάδες Γάλλων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Οὐδινὼ

ἀπέβησαν εἰς Σιβιταβέκκιαν, μετ᾽ ὀλίγον δὲ ἡνώθησαν μετ᾽ αὐτῶν καὶ τινες χιλιάδες Ἱσπανῶν στρατιωτῶν, ἵνα συμπράξωσιν εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀποκατάστασιν τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, ἐνῷ συγχρόνως ἀπὸ νότου εἰσήλαυνε μετὰ στρατοῦ εἰς τὸ παπικὸν κράτος ὁ τῆς Νεαπόλεως βασιλεύς, οἱ δὲ Αὐστριακοὶ εἰσήλαυνον τέλος καὶ οὗτοι εἰς τὴν παπικὴν ἐπικράτειαν, ἔνθα ὕστερον κατέλαβον τὴν Βονωνίαν (6/18 Μαΐου) καὶ τὴν Ἀγκῶνα (1/13 Ἰουνίου). Ἡ πρώτη ἔφοδος τῶν Γάλλων κατὰ τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης γενομένη τῇ 18/30 Ἀπριλίου ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν τοῦ Γαριβάλδη. Οἱ Γάλλοι ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας, μετ᾽ ὀλίγας δ᾽ ἡμέρας ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Γαριβάλδη πλησίον τῶν Οὐελιτρῶν (Velletri, τῇ 7/19 Μαΐου) ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ὁ Οὐδινὼ δὲ αὐτὸς ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ δυνηθῇ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Τὴν ἀνακωχὴν ταύτην παρεχώρησαν οἱ ἐν Ῥώμῃ ἀσυνέτως ἀπατηθέντες ἀπὸ τῶν διαβεβαιώσεων τοῦ Φερδινάνδου Λεσσὲψ (τοῦ ἔπειτα γνωστοτάτου καταστάντος διὰ τὴν διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Πηλουσίου), ὅστις ὡς πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας μετατεθεὶς τότε ἀπὸ τῆς ἐν Μαδρίτῃ θέσεως εἰς τὴν Ῥώμην κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς ἐνταῦθα δημοκρατικοὺς ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις οὐδαμῶς διενοεῖτο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν Πάπαν εἰς τὴν κοσμικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν. Ἀφοῦ δὲ ὁ Οὐδινὼ ἔλαβε τὰς προσδοκωμένας ἐπικουρίας, ἐπανελήφθη νῦν μετὰ 35 χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ ἡ κατὰ τῆς Ῥώμης προσβολὴ ἀμυνομένων γενναιότατα τῶν περὶ τὸν Γαριβάλδην μαχητῶν, οἵτινες ὄντες ἐθελονταὶ Ἰταλοὶ καὶ πολιτοφύλακες Ῥωμαῖοι συνεποσοῦντο εἰς 19 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἀλλ᾽ ἡ πόλις δὲν ἠδυνήθη ν᾽ ἀντιστῇ ἐπὶ μακρὸν καὶ παρεδόθη τοῖς Γάλλοις (1) τῇ 23/4 Ἰουνίου. Ὁ Γαριβάλδης καὶ ὁ Ματζίνης κατώρθωσαν νὰ φύγωσιν ἀσφαλῶς· ἡ δημοκρατικὴ κυβέρνησις διελύθη καὶ ἀντ᾽ αὐτῆς ὁ στρατηγὸς ἤ, ὡς ὠνομάζετο ἐμπαικτικῶς ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν, ὁ καρδινάλις Οὐδινὼ (Morte al cardinale Oudinò! ἐβόων οἱ Ῥωμαῖοι) καταλαβὼν τὴν πόλιν ἵδρυσεν αὐτόθι κυβέρνησιν νέαν ἐν ὀνόματι τοῦ πάπα Πίου Θ΄. Ἀλλ᾽ οὗτος δὲν ἔσπευσε νὰ ἐπα-

(1) Οἱ Ἱσπανοὶ δὲν μετέσχον τῆς κατὰ τῆς Ῥώμης προσβολῆς, ἀλλ᾽ ἔμειναν ἐν τῇ παραλίᾳ ἀποτελοῦντες, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἐφεδρείαν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ.

νέλθῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Γαλλικῶν λογχῶν φρουρουμένην πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ ὁλόκληρον περίπου ἔτος (23/4 Ἀπριλίου 1850), ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς κατοχῆς τῆς παπικῆς ἐπικρατείας καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Πάπα, καὶ οἱ μὲν Αὐστριακοὶ κατέσχον διαρκῶς βορείους τινὰς ἐπαρχίας τοῦ παπικοῦ κράτους, ἃς διετήρουν μέχρι τῶν γεγονότων τοῦ 1859, οἱ δὲ Γάλλοι ἐγκατεστάθησαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Σιβιταβεκκίᾳ, ἔνθα ἔμενον μέχρι τοῦ

Ὁ στρατάρχης Ῥαδέτζκις

1866 καὶ εἶτα μέχρι τοῦ 1870. Ὁ οὕτω ἐπανελθὼν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ Πίος Θ', μεθ' ὅσα εἶδε καὶ ἔπαθεν ἕνεκα τῆς φιλελευθέρας μεταρρυθμιστικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, μετέστη νῦν εἰς τὸ ἄκρον ἀντίθετον πολιτικὸν σύστημα καὶ ἐκκλησιαστικὸν στρατόπεδον γενόμενος ἀντιδραστικώτατος ἔν τε τῇ πολιτείᾳ (ἐν ᾗ τὰ πάντα παρεδόθησαν νῦν εἰς τὸ κράτος τοῦ Κλήρου) καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀφεθεὶς πλέον, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἰδίως, εἰς τὸ ἀπεριόριστον κράτος τῶν Ἰησουιτῶν.

Τὰ ἐν Τοσκάνῃ. — Ὁμοίαν τῇ ἐν Ῥώμῃ ἔκβασιν ἔλαβον καὶ τὰ ἐν τῷ μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Τοσκάνης. Καὶ ἐνταῦθα ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης φυγὴν τοῦ Πάπα ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τοῦ κράτους αὐτοῦ (6/18 Φεβρουαρίου 1849) ὁ μέγας δοὺξ Λεοπόλδος καταλείπων τὰ πάντα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ ὑπουργείου τοῦ Μοντανέλλι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ μεγάλου δουκὸς ὁ Γουερράτζι ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ καὶ κατέστη δικτάτωρ ἐν αὐτῇ, ἐνεργῶν μετὰ τοῦ Μοντανέλλι καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατικῶν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἰταλικῆς πολιτικῆς ἑνότητος ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ διὰ τῆς δημοκρατίας καὶ διὰ τῆς συνελθούσης ἐν Ῥώμῃ Ἰταλικῆς συντακτικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην τῆς Νοβάρας (11/23 Μαρτίου), πρὸ τῆς καταλήψεως ἔτι τῆς παπικῆς ἐπικρατείας ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Αὐστριακῶν, ἐνίκησεν ἐν Φλωρεντίᾳ (31/12 Ἀπριλίου) ἡ μετριοπαθεστέρα μερίς, ἥτις καὶ δι' ἐπαναστάσεως καταβαλοῦσα τὸν Γουερράτζιν καὶ καταλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν ἐκάλεσε τὸν ἐν Γαέτᾳ ἐπίσης εὑρισκόμενον μέγαν δοῦκα εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ μέγας δοὺξ ἐπανῆλθεν ἀφοῦ πρῶτον οἱ νικηταὶ τῆς Νοβάρας Αὐστριακοί, οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὸ παπικὸν κράτος, ὑπερέβησαν καὶ τὰ ὅρια τοῦ Τοσκανικοῦ κράτους καὶ κατέλαβον (29/11 Μαΐου) τὴν ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν κυβερνωμένην Λιβόρνον, μετὰ δύο δὲ ἑβδομάδας εἰσήλασαν καὶ εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ἕνα μῆνα μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Αὐστριακῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ μεγάλου δουκάτου ἐπανῆλθεν ὁ μέγας δοὺξ Λεοπόλδος εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ (15/27 Ἰουλίου 1849).

Οὕτω πᾶσα ἡ μέση καὶ βόρειος Ἰταλία, πλὴν τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Ῥώμης, περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον Αὐστριακὴν ἐξουσίαν καὶ πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας μετὰ τὸ ἔτος 1849 ἔπαυσε πᾶν οἱονδήποτε φιλελεύθερον καὶ ἐθνικὸν κίνημα. Ὁ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πολιτικῆς ἑνότητος ἀγὼν ἔχων μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἐν Γερμανίᾳ ἤρξατο καὶ ἔληξε συγχρόνως μετὰ τούτου εἰς τὴν αὐτὴν καταδικασθεὶς ἀποτυχίαν. Τὰ αἴτια τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ἀποτυχίαν ἀμφοτέρων ἦσαν περίπου τὰ αὐτά. Ἡ ἔλλειψις συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων, τὰ ἐπαναστατικὰ δημοκρατικὰ κινήματα τὰ ἐμβαλόντα φόβον εἰς τὰς μοναρχικὰς κυβερνήσεις καὶ ἡ πρὸς πᾶσαν ἐθνικὴν ἑνότητα ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐμποδὼν ἱσταμένη Αὐστρία· καίτοι αὕτη ἐν Γερμανίᾳ μὲν

ἀντενήργει πρὸς τὴν ἀληθῆ ἕνωσιν ὡς δύναμις Γερμανικὴ μετὰ τῶν μεγαλογερμανικῶν αὐτῆς σχεδίων, ἐν Ἰταλίᾳ δὲ ὡς ξένη καὶ ἔπηλυς κατακτητικὴ δύναμις. Ἐν Ἰταλίᾳ ὑπῆρχεν ἐκ περισσοῦ μέγα ἐμπόδιον τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος ἡ παπικὴ ἐξουσία, ἥτις, ἀφοῦ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπειράθη νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος, ἐγένετο αἰτία ξενικῆς ἐπεμβάσεως, Γαλλικῆς καὶ Αὐστριακῆς, ἐν Ῥώμῃ τε καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ παπικῷ κράτει. Ἡ διὰ δημοκρατίας γενομένη ἀπόπειρα πρὸς τὴν ἕνωσιν ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Ὅπως δὲ ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τῶν μετριοπαθῶν φιλοπατρίδων ἡ Πρωσσία ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο τὸ μόνον Γερμανικὸν κράτος τὸ δυνάμενον ν' ἀποτελέσῃ τὸν πυρῆνα τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως, οὕτω ἐν Ἰταλίᾳ κράτος τοιοῦτον ἦτο καὶ ἐθεωρεῖτο τὸ Πεδεμόντιον. Ἀλλὰ τὸ Ἰταλικὸν τοῦτο κράτος τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου ἐκθυμότερον καὶ δραστικώτερον εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος ἢ ἡ Πρωσσία τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ´ ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ μετὰ τὰς ἀποτυχίας τῶν ἐτῶν 1849-1850 ἡ Πρωσσία ἀπώλεσεν ἐν Γερμανίᾳ πολὺ ἀπὸ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως καὶ γοητείας, ἣν ἤσκει πρότερον ὡς κέντρον Γερμανικῆς ἑνότητος, ἐν Ἰταλίᾳ τοὐναντίον, μετὰ τὴν παροδικὴν δημοκρατικὴν ἐξέγερσιν, τὸ Πεδεμόντιον, καὶ μετὰ τὰς συμφορὰς τῆς Νοβάρας, καὶ πολὺ πλέον μετὰ τὰς συμφορὰς ταύτας, κατέστη κέντρον ἐθνικὸν τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν τοῦ Πεδεμοντίου ἐν Ἰταλίᾳ ἦτο πολλῷ μείζων καὶ δυσχερέστερος τοῦ τῆς Πρωσσίας ἐν Γερμανίᾳ, διότι δὲν προέκειτο ἁπλῶς νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἡγεμόνων καὶ κυβερνήσεων τῶν ἐχθρῶν τῆς ἑνότητος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν δυσαναλόγως μείζονα στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς Αὐστρίας. Ἄνευ συμμαχίας ἐξωτερικῆς τοιοῦτος ἀγὼν ἦτο διὰ τὸ Πεδεμόντιον ἀπεγνωσμένος ἐκ τῶν προτέρων. Εὐτυχῶς ἡ συμμαχία αὕτη εὑρέθη πέραν τῶν Ἄλπεων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ καταστάσῃ Γαλλίᾳ. Ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐπελθοῦσα τῷ 1852 πολιτικὴ μεταβολή, δι' ἧς ὁ τῆς δημοκρατίας πρόεδρος Λουδοβῖκος Ναπολέων κατέστη αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, ἐπέδρασε σπουδαιότατα ἐπὶ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὅπως καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ.

---

12. Ὁ Κάρολος Λουδοβῖκος Ναπολέων αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ἡ κατὰ τὴν 8/20 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1848 εἰς Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἦτο ἀρχὴ μεταβατικῆς περιόδου μελλούσης νὰ λήξῃ εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς δευτέρας Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ αὐτὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα ἀνήγαγον εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα, ἀπήτουν τὴν διὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου καθιέρωσιν μοναρχικοῦ συστήματος ἑδραίου καὶ ἰσχυροῦ, ἂν ὁ ἀνὴρ αὐτὸς ἐπωφελεῖτο ἐπιτηδείως τὰς πρὸς τοῦτο προσφερομένας περιστάσεις καὶ ἀφορμάς. Αἱ περιστάσεις καὶ αἱ ἀφορμαὶ ἦσαν πολλαί· ἡ κυριωτάτη δὲ ἦτο ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἡ διὰ τοῦ νέου πολιτεύματος δημιουργηθεῖσα μεταξὺ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἀπέναντι αὐτοῦ κυριαρχικὴν δύναμιν ἀσκούσης ἐθνικῆς νομοθετικῆς συνόδου. Ἡ σύνοδος αὕτη συνῆλθε τῇ 16/28 Μαΐου 1849, ἀφοῦ δύο ἡμέρας πρότερον (14/26 Μαΐου 1849) ἡ μεγάλη συντακτικὴ σύνοδος ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας καὶ ἐψήφισε τὴν διάλυσιν ἑαυτῆς. Ἡ πλειονοψηφία τῆς νομοθετικῆς συνόδου, συγκειμένη ἐκ νομιμοφρόνων καὶ Ὀρλεανιστῶν, δὲν διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς δημοκρατίας· ἡ δὲ ἀνώμαλος θέσις, ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐξουσιῶν, ἐδηλώθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν καὶ διὰ τῶν μικροπρεπῶν ἔτι ἐπιδείξεων, εἰς ἃς προέβαινεν ἥ τε σύνοδος καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἀπέναντι τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας ἀμφισβητοῦντες αὐτῷ τὴν ἰδιότητα ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας. Ἡ Συνέλευσις ἐπετήδευε παντὶ τρόπῳ ὑπέροχον θέσιν ἀπέναντι τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῆς Μαρράστος ἠρνεῖτο τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι τὰ πρωτεῖα. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη πλειονότης τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἡ διὰ 5 ἑκατομμυρίων καὶ ἐπέκεινα ψήφων ἀναγαγοῦσα εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα, ἐθεώρει τοῦτον ὡς ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας. Ὁ στρατὸς δὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῆς αἴγλης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ναπολέοντος προσεδόκα τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ μέχρι τέλους πιστὸς εἰς τὴν Ἰουλιανὴν μοναρχίαν δια-

τελέσας καὶ εἶτα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν ὑπηρετήσας περίφημος στρατηγὸς Βυζὼ ἕνα μόλις μῆνα μετὰ τὴν εἰς τὴν προεδρικὴν ἀρχὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἐν συμποσίῳ τινὶ (20/1 Φεβρουαρίου) τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα ἐκήρυξεν ὡς «μέγαν Καίσαρα καὶ μόνην ἐλπίδα τῆς Γαλλίας ἀπέναντι τῆς δρακὸς τῶν Κατιλινῶν» ὡς ἐκάλει τὰ διάφορα κόμματα. Καὶ οἱ ἐργάται δὲ παρὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς τοῦ Ναπολέοντος μόνον ἤλπιζον τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν, καὶ ἡ πολυπληθὴς τῶν γεωργῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ἀστῶν, τάξις ἐν τῇ ἰσχύϊ μόνον τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας ἔβλεπον ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας, τῆς εὐημερίας, τῆς ἡσυχίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς καθόλου κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τάξεως τῆς ἀπειλουμένης ὑπὸ τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ναπολέων δὲ προσηταιρίσθη καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ Κλήρου διὰ τῆς δραστηρίας αὐτοῦ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Ῥώμης καὶ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Πάπα εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη αὕτη ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμις οὐδὲν κόμμα τοσοῦτον ἐτάρασσε καὶ ἠνώχλει ὅσον τὸ τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν τῶν ἀποτελούντων νῦν, ὅπως ἐν τῇ Συμβατικῇ συνόδῳ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, τὴν μερίδα τὴν καλουμένην «Ὄρος» ἢ «Ἱερὸν ὄρος» καὶ τὸ τῶν κοινωνιστῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ἔβλεπον ἑαυτοὺς στερουμένους τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ὑποστηρίξεως τῆς πρὸς τὸν Ναπολέοντα ἀποβλεπούσης νῦν ἐργατικῆς τάξεως. Καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότερα ταῦτα τὰ δημοκρατικὰ κόμματα ἐπελάβοντο τῆς πρώτης παρασχεθείσης αὐτοῖς εὐκαιρίας ἵνα προσβάλωσι σφοδρῶς τὸν Ναπολέοντα καὶ ἀποπειραθῶσι μάλιστα νὰ καταστρέψωσιν αὐτόν. Ἡ ἐπὶ τὴν Ῥώμην στρατεία καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης κατὰ τῆς πόλεως προσβολῆς τοῦ στρατηγοῦ Οὐδινὼ ἔδωκαν ἀφορμὴν τοῖς περὶ τὸν Λεδροὺ Ῥολλὲν νὰ προσβάλωσιν ἐν τῇ νομοθετικῇ συνόδῳ σφοδρότατα τὴν πολιτείαν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος καὶ νὰ προτείνωσι τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν αὐτοῦ. Ἡ πρότασις ἀπερρίφθη παρὰ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Συνελεύσεως, καὶ τότε πολλὰ μέλη τοῦ «Ὄρους» ἐκάλεσαν τὸν λαὸν τῶν Παρισίων εἰς φανερὰν ἐπανάστασιν (1/13 Ἰουνίου). Ἀλλ' ἡ οὕτω προκληθεῖσα στάσις κατεβλήθη διὰ σιδηρᾶς χειρὸς ὑπὸ τοῦ εἰς τὸν Πρόεδρον ἀφωσιωμένου στρατοῦ καὶ ὑπὸ τῆς ἐπίσης πιστῶς ὑπηρετούσης αὐτῷ ἀστυνομίας. Ὁ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ δικτάτωρ

προχειρισθεὶς Λεδροὺ Ῥολλὲν ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ δὲ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τούτου συσταθεῖσα *Συμβατικὴ* Σύνοδος (Convent, κατὰ μίμησιν τῆς Συμβατικῆς τῶν ἐτῶν 1792-1795) διελύθη οἰκτρῶς φυγόντων ἢ φυλακισθέντων τῶν ἀποτελούντων αὐτήν. Συγχρόνως δὲ κατεστάλησαν αἱματηρῶς ὑπὸ τῶν ἀφωσιωμένων τῷ Προέδρῳ στρατηγῶν καὶ αἱ ἔν τισιν ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν (ὡς ἐν Λυὼν) γενόμεναι στάσεις. Ὁ νικητὴς Πρόεδρος παρέστη νῦν πρὸ τοῦ ἔθνους ὡς ὑπερασπιστὴς τῆς ὑπὸ τῶν ἀναρχικῶν διαταρασσομένης δημοσίας τάξεως καὶ τοῦ ὑπὸ τούτων ἐπιβουλευομένου δημοσίου συμφέροντος, καὶ ἔν τινι πρὸς τὸν Γαλλικὸν λαὸν προκηρύξει ἐχαρακτήρισε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς στάσεως ὡς θέλοντας «ἀνὰ διαιωνίσωσι τὰς ταραχὰς καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τὴν κυβέρνησιν, τὴν ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐργάζηται ὑπὲρ μεγάλων δημοσίων ὠφελειῶν, νὰ καταστῇ κυβέρνησις διαρκοῦς ἀμύνης». Προέβη δ' ὁ Πρόεδρος καὶ εἰς μέτρα τινὰ νομοθετικὰ περισταλτικὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀκολάστου καθισταμένου δημοκρατικοῦ τύπου· καὶ τὰ μέτρα ταῦτα ἄνευ ἀντιστάσεως ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς συνόδου. Ἵνα δὲ ἔλθῃ εἰς ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ δεσμεύσῃ τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ εἰς τοὺς Παρισίους, ἐπεχείρησε περιοδείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, καθ' ἣν ἔτυχε πανταχοῦ, ὅθεν διῆλθε, λαμπροτάτης καὶ ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐνεθαρρύνθη ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης καὶ τῶν εὐμενῶν διαθέσεων τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ὥστε ἐν οἱᾳδήποτε παρεχομένῃ αὐτῷ εὐκαιρίᾳ δὲν ἐδίσταζε δημοσίᾳ λαλῶν νὰ ἐξαίρῃ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ὑφισταμένην ἀλληλεγγύην καὶ νὰ παριστᾷ ἑαυτὸν ὡς ἀληθῆ ἀντιπρόσωπον τοῦ λαοῦ καὶ ἑρμηνέα καὶ ἐκτελεστὴν τῶν πόθων καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Οὕτω ἐπεχείρησε τὸ θέρος τοῦ 1850 νέαν περιοδείαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τυχὼν ὑποδοχῆς λίαν συμπαθητικῆς ἐν Λυών, ἐν συμποσίῳ γενομένῳ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ πάντα ἄλλον δικαιούμενον νὰ φέρῃ τὴν προσωνυμίαν ταύτην, καὶ ἑρμηνέα καὶ ἐκτελεστὴν τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Ἐν ἄλλῳ δὲ λόγῳ, τὸ αὐτὸ ἔτος κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐν νέᾳ τινὶ περιοδείᾳ ἐκφωνηθέντι, ἐδήλωσε τὴν θέλησιν καὶ τὴν προθυμίαν, ἣν εἶχε νὰ ὑπηρετήσῃ τῷ Γαλλικῷ λαῷ καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς περιόδου τῆς προεδρείας αὐτοῦ. Τὴν παράτασιν τῆς ἀρχῆς ἐθεώρει ὁ Ναπολέων ὡς ὑπὸ τοῦ

δημοσίου συμφέροντος ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην, ἵνα ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ ἐργάζηται διαρκῶς ὑπὲρ τῶν τούτου συμφερόντων· ἀλλὰ πράγματι ἦτο ἀναγκαία αὐτῷ ἡ παράτασις τῆς ἀρχῆς ἤτοι ἡ ἐκ νέου ἐκλογὴ εἰς τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα, ἵνα ἀσφαλῶς παρασκευάσῃ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ καθιέρωσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ἀκριβῶς πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἄμεσον δευτέραν ἐκλογὴν εἰς τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα, ἀντικειμένη εἰς ῥητὸν ἄρθρον τοῦ συντάγματος, ἔμελλε νὰ φέρῃ τὸν Πρόεδρον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἐν ᾗ συγκρούσει ἡ νομιμότης ἤθελεν εἶσθαι ὑπὲρ τῆς Συνελεύσεως. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς νομιμότητος τὸ *δίκαιον*, ὡς ἔλεγε, βραδύτερον, ἤτοι τὸ συμφέρον τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ καὶ τοὺς πόθους καὶ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ τούτου. Ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε ποιήσει σημαντικὰς προόδους ἰδίως ἐν τῷ στρατῷ. Ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς συμποσίοις πρὸ πολλοῦ οἱ οἴνου καὶ εὐθυμίας ἔμπλεοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀνευφήμουν τὸν «αὐτοκράτορα». Ὁ δὲ Ναπολέων εἰργάζετο διὰ τῆς συνεχοῦς ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ ἐπιμελείας ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ κραταιώσῃ τὴν τοιαύτην πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἔν τινι τῶν στρατιωτικῶν ἐπιθεωρήσεων, ἃς ἐποιεῖτο πολλάκις, γενομένῃ κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1850 ἐν Σατωρύ, πολλὰ τάγματα ἐκραύγασαν ζωηρῶς «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ!». Τὸ γεγονὸς ἐνεποίησεν αἴσθησιν ἰσχυρὰν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ φωναὶ ἠκούσθησαν ἐν αὐτῇ χαρακτηρίζουσαι ὡς στασιαστικὰς τὰς τοιαύτας διαδηλώσεις τοῦ στρατοῦ καὶ ἀπαιτοῦσαι τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἡ Συνέλευσις ἐτόλμησε νὰ προβῇ σπουδαῖον διάβημα. Ἡ πλειονοψηφία ἦτο ἄτολμος, οὖσα δὲ μοναρχική, ἐκ νομιμοφρόνων καὶ ὀρλεανιστῶν συγκειμένη, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποβλέψῃ μετὰ θάρρους εἰς μοναρχικήν τινα παλινόρθωσιν Βουρβωνικὴν ἢ Αὐρηλιανήν. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1850 οἱ νομιμόφρονες προέβησαν εἰς μικράν τινα διαδήλωσιν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Βάδεν-Βάδεν ἀφίξεως τοῦ κόμητος Σαμβώρ, καὶ οἱ περιφανέστατοι τῶν νομιμοφρόνων ἐπιδεικτικῶς μετέβησαν ἐκ Γαλλίας εἰς τὴν οὐ μακρὰν τῶν μεθορίων μικρὰν Βαδικὴν πόλιν, ἵνα προσφέρωσι τὰ σεβάσματα αὐτῶν τῷ μόνῳ νομίμῳ ὑπ' αὐτῶν θεωρουμένῳ ἡγεμόνι τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν, ὁ κόμης Σαμβὼρ δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος εὐκόλως νὰ πεισθῇ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τῶν συνωμοσιῶν καὶ τολμημάτων καὶ ἐπαναστάσεων. Ὁ δὲ μετ' ὀλίγον (τῇ 14/26 Αὐγούστου 1850) ἐν Κλάρε-

μον ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς παρέσχεν ἐλπίδας τινὰς περὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο βασιλικῶν μερίδων, οὐδαμῶς ἐπὶ τέλους προήγαγε τὴν ἕνωσιν τῶν κομμάτων τούτων. Μόνη ἡ δημοκρατικὴ μερίς, καίπερ μειονοψηφοῦσα ἐν τῇ Συνελεύσει καὶ πρὸ μικροῦ καταβληθεῖσα ἐν φανερῷ ἀγῶνι, διετήρει ἔτι τόλμην τινὰ καὶ δύναμιν πολιτικὴν ἵνα ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥοπῶν τοῦ Ναπολέοντος. Οὗτος ἐπί τινα χρόνον ἀπέφυγε τὴν πρὸς τὴν Συνέλευσιν φανερὰν καὶ ἀπότομον ῥῆξιν, ἀλλ' οὐχ ἧττον διὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐμμέσως προεκάλει αὐτήν. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1851 προέβη εἰς ὑπουργικὴν μεταβολὴν καλέσας εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄνδρας ἀφωσιωμένους ἑαυτῷ, ἀπέλυσε δὲ συγχρόνως τὸν στρατηγὸν Σαγγαρνιὲ τῆς ἀρχηγίας τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἣν θέσιν κατεῖχεν οὗτος ἀφ' ἧς ἐγένετο πρόεδρος ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων. Ὁ Σαγγαρνιὲ ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς εἶχε παράσχει σπουδαίας ὑπηρεσίας τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι κατὰ τὴν στάσιν τῶν δημοκρατικῶν τὴν γενομένην τῇ 1/13 Ἰουνίου 1849 πατάξας αὐστηρῶς τοὺς στασιαστὰς διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἀλλ' ἦτο ὁ ἀνὴρ πιστὸς εἰς τὸ καθῆκον καὶ εἰς τὸν ὅρκον του καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ καταστῇ ὄργανον τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν περίφημον ἐν Σατωρὺ ἐπιθεώρησιν τῆς 28/10 Ὀκτωβρίου μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ Σαγγαρνιὲ διοικούμενα τάγματα εἶχον παρελάσει πρὸ τοῦ προέδρου ἐν σιωπῇ, ἐνῷ τὰ ἄλλα τάγματα ἐξερρηγνύοντο εἰς ἀνευφημίας ζωηρὰς ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ ὑπουργικὴ μεταβολὴ καὶ μάλιστα ἡ ἀπόλυσις τοῦ Σαγγαρνιὲ διέθηκε σφόδρα δυσμενῶς τὴν Συνέλευσιν ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος καὶ ψῆφος δυσπιστίας δοθεῖσα ἐναντίον τοῦ νέου ὑπουργείου ὑπεχρέωσε τὸν πρόεδρον νὰ ἀντικαταστήσῃ ἀμέσως καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ὑποχωρῶν οὕτω κατὰ τύπον ἀπέναντι τῆς ψήφου τῆς Συνελεύσεως, κατ' οὐσίαν νέον κατὰ τοῦ κύρους αὐτῆς κατήνεγκε τραῦμα σχηματίσας νῦν ὑπουργεῖον ἐξ ἀνδρῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν Συνέλευσιν. Οὐδεὶς νόμος τοῦ συντάγματος ἀπηγόρευε τῷ Προέδρῳ τὸν τοιοῦτον σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως. Τὸ μετὰ σπουδῆς μάλιστα ἐξεργασθὲν σύνταγμα τοῦ 1848, δημιουργοῦν μίαν μόνον κυρίαρχον σχεδὸν βουλὴν(1) ἀπέναντι τοῦ προέδρου, καὶ τούτου

(1) Αὕτη ἐνῷ κατ' οὐσίαν ἦτο ἁπλῆ νομοθετικὴ βουλή, ὡς μόνη ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία ἠξίου νὰ ἀσκῇ ἀρχὴν κυριάρχου ἐθνικῆς συνόδου ἀπέναντι τοῦ Προέδρου τοῦ μὴ

μὴ ὑπευθύνου ἀπέναντι τῆς βουλῆς καὶ καθιεροῦν μήτε δημοκρατίαν κοινοβουλευτικήν, μήτε προεδρικὴν ἤτοι ἐκτελεστικὴν ἀρχὴν ἐντελῶς ἀνεξάρτητον τῆς νομοθετικῆς, πολλὴν παρεῖχεν ἀφορμὴν συγχύσεων καὶ συγκρούσεων τῶν ἐξουσιῶν. Χαρακτηριστικώτατα περιέγραψε τὴν τοιαύτην πολιτικὴν κατάστασιν ὁ Πρόεδρος ἐν τῇ διακηρύξει, ἣν ἐποιήσατο πρὸς τὴν Συνέλευσιν, δικαιολογῶν ἐνταυτῷ μὲν τὴν ἀποπομπὴν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ αὐθαιρέτως σχηματισθέντος ὑπουργείου διὰ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐκφρασθείσης δυσπιστίας, δικαιολογῶν δ' ἐνταυτῷ καὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου ὑπουργείου ἐξ ἀνδρῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν βουλήν, «διότι αἵ τε πλειονοψηφίαι καὶ αἱ μειονοψηφίαι ἦσαν τυχαῖαι, οὖσαι προϊὸν παροδικῶν ἐκλογικῶν περιόδων». Ἀλλ' ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ὁ χαρακτηρίζων τὴν πλειονοψηφίαν ὡς προϊὸν παροδικῶν ἐκλογικῶν περιόδων ἀντεποιεῖτο φανερῶς διὰ τῶν λόγων τούτων ἐξουσίαν ὑψοῦσαν αὐτὸν ὑπεράνω τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ὅμως τὸ σύνταγμα δὲν παρεῖχεν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν νὰ διαλύσῃ τὴν Συνέλευσιν, ὅπως δὲν παρεῖχε τῇ Συνελεύσει τὸ δικαίωμα τῆς καθαιρέσεως τοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλεγέντος Προέδρου. Ἐντεῦθεν δὲ ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους σχέσεσι Συνελεύσεως δυστροπούσης πρὸς τὸν Πρόεδρον καὶ Προέδρου θεωροῦντος τὸ κῦρος αὐτοῦ ὑπέρτερον τῆς ἀρχῆς τῆς Συνελεύσεως παρήγετο ἀνωμαλία, πρὸς θεραπείαν τῆς ὁποίας μία μόνη ὑπῆρχεν ὁδός, ἡ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Τὴν ἀναθεώρησιν δὲ ταύτην ἣν ἐπέτρεπε τὸ σύνταγμα, ἅμα ἡ Συνέλευσις ἤθελε συναινέσει εἰς αὐτὴν διὰ τῶν $^3/_4$ τῶν ψήφων αὐτῆς, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπεθύμει ὁ Πρόεδρος, ὅσον διὰ ταύτης παρείχετο αὐτῷ εὐκαιρία νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτην διαρκῆ, ἂν μὴ αὐτοκρατορικήν, διὰ τοῦ νέου συντάγματος. Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένη παρεῖχε τῷ Προέδρῳ καὶ τὰ μέσα καὶ τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸ πολλοῦ μελετώμενα μεγάλα σχέδια. Ἐντεῦθεν μεγάλη ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1851 ἤρξατο κίνησις ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Ἀναφοραὶ πανταχόθεν τῆς Γαλλίας μετὰ χιλιάδων ὑπογραφῶν, τὸ πλεῖστον καθ' ὑποκίνησιν τῆς κυβερνήσεως ἐνεργούμεναι, συνέρρεον εἰς τὴν Συνέλευσιν αἰτούμεναι

δυναμένου νὰ διαλύῃ αὐτήν, καίτοι αἱ περὶ τούτου διατάξεις τοῦ συντάγματος ὡς καὶ τὰ περὶ εὐθύνης ὑπουργῶν ἀπέναντι τῆς Συνελεύσεως καὶ τοῦ Προέδρου δὲν ἦσαν σαφῶς ἐκπεφρασμένα.

τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Ἀλλ' ἡ εἰς τὴν Συνέλευσιν ὑποβληθεῖσα πρότασις περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως (7/19 Ἰουνίου 1851), μὴ συγκεντρώσασα ὑπὲρ ἑαυτῆς τὰ νομίμως ἀπαιτούμενα $^3/_4$ τῶν ψήφων, ἀπερρίφθη ὑπ' ἐκείνης. Ἐκ περισσοῦ δὲ ἡ Συνέλευσις ἀπεδέξατο ἑτέραν πρότασιν ἐκφράζουσαν μομφὴν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ὡς διενεργούσης τὴν διὰ τῶν ἀναφορῶν κίνησιν. Ἀλλὰ νῦν παρέστη αὐτὸς ὁ Ναπολέων παρρησίᾳ καὶ ἐπισήμως συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως. Καθ' ὃν χρόνον ἔτι ἀπηυθύνοντο ἀναφοραὶ πρὸς τὴν Συνέλευσιν ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως ὁ ἐν περιοδείᾳ πάλιν εὑρισκόμενος Πρόεδρος εἶχε δηλώσει σαφῶς τὸν σκοπὸν τῆς τοιαύτης ἐνεργείας εἰπὼν ἔν τινι συμποσίῳ ἐν τῇ πόλει Διζών: «Ἡ Γαλλία δὲν θέλει οὔτε τὸ *παλαιὸν σύστημα* (regime, ἐννοῶν τὴν Βουρβωνικὴν ἢ Αὐρηλιανὴν μοναρχίαν) οὔτε τὴν ἀπόπειραν νέας τινὸς *οὐτοπίας*(1) (ἐννοῶν τὴν δημοκρατίαν), *θέλει δ' ἐμέ*, ἀκριβῶς διότι εἰμὶ ἐχθρὸς πρὸς ἀμφότερα τὰ συστήματα». Οὕτω σαφῶς εὐηγγελίζετο ὁ Ναπολέων τῷ Γαλλικῷ λαῷ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ νέου συστήματος, οὐχὶ τοῦ μοναρχικοῦ κατὰ τὸ ἀρχαῖον μοναρχικὸν σύστημα, οὐδὲ τοῦ δημοκρατικοῦ κατὰ τὰς θεωρίας τῶν θιασωτῶν τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ αὐτοκρατορικοῦ, τοῦ συνενοῦντος, ὡς ἐφρόνει, ἁρμονικῶς καὶ ἐπωφελῶς τὴν δημοκρατίαν πρὸς τὴν μοναρχίαν. Συνῳδὰ δὲ πρὸς τὸ πολιτικὸν τοῦτο φρόνημα καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν παρρησίαν αὐτοῦ, μετ' ὀλίγους μῆνας, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως (30/11 Νοεμβρίου 1851), ἐκήρυξε τολμηρῶς ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ διαγγέλματι ὅτι ἦτο ἀνάγκη ἡ Συνέλευσις νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀναθεώρησιν διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ, διότι ὁ Γαλλικὸς λαὸς καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο· ἐκήρυξε δὲ συγχρόνως ὅτι τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας (τὸ καταργηθέν, ὡς εἴδομεν, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος) ἔμελλε ν' ἀποκατασταθῇ ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων, ἵνα ὁ Γαλλικὸς λαὸς

(1) ***Οὐτοπία*** ἤτοι ***Ἀτοπία*** κατὰ τὴν αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος τὴν λέξιν (Οὐτοπία) δοθεῖσαν αὐτῇ ἔννοιαν σημαίνει *τόπος μὴ ὑπάρχων*. Οὕτω δ' ὠνόμασε ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἀκμάσας περίφημος Ἄγγλος Θωμᾶς Μῶρος (ἀρχιγραμματεὺς τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου Η'), τὴν φαντασιώδη νῆσον, ἐν ᾗ μυθιστορικῶς ἐφήρμοσε τὸ ἰδεῶδες τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας καὶ περὶ τῆς νέας νήσου Οὐτοπίας (De optimo reipublicæ Stato, deque nova insula Utopia». Πρβλ. καὶ τὰ περὶ «πλοῦ εἰς Ἰκαρίαν» τοῦ Καμπὲ (ἴδ σελ. 206). Οὐτοπία ἐντεῦθεν καλεῖται πᾶσα θεωρία, κυρίως περὶ πολιτείας ἢ κοινωνίας, ἀνεφάρμοστος καὶ ἀπραγματοποίητος.

δυνηθῇ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Οὕτω ὁ Ναπολέων ἔνθεν μὲν ὑπεράνω τοῦ κύρους τῆς Συνελεύσεως ἔθετε τὴν θέλησιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἔνθεν δὲ εἰς τὴν θέλησιν ταύτην, πλὴν τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, ἣν εἶχεν αὐτὴ πάντως, ἤθελε νὰ δώσῃ καὶ νόμιμον κῦρος διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Καὶ ὑπεράνω τῆς Συνελεύσεως ἀνεγνώριζεν ἀρχὴν νόμιμον, πρὸς ἣν ἠδύνατο νὰ ποιῆται ἔκκλησιν κατὰ τῆς Συνελεύσεως, καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο ἡ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (ἄνευ μεσολαβήσεως ἀντιπροσώπων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλεγομένων) ἐκδήλωσις τῆς θελήσεως αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτον ἦτο φανερὰ πρόκλησις πρὸς τὴν Συνέλευσιν καὶ ἐναντία πρὸς τὴν νομιμότητα, διότι ἡ νέα ἀρχή, εἰς ἣν ἐποιεῖτο ἔκκλησιν ὁ Ναπολέων καὶ ἣν παρεισῆγεν εἰς τὴν πολιτείαν, δὲν ἦτο ἀρχὴ νόμιμος. Ἡ συντακτικὴ Σύνοδος τοῦ 1848, ἡ διατάξασα τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς δημοκρατίας, δὲν ἀπένειμεν ἕτερον δικαίωμα εἰς τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν πλὴν τοῦ τῆς ἐκλογῆς, οὐδὲ καθίστα αὐτὴν κυρίαν νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ πολίτευμα. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων, ὅπως ὁ θεῖός του, τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν ἐθεώρει ὡς αὐτοδικαίως νοουμένην ὑψίστην ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρχὴν καὶ κῦρος, καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἐθεώρει καὶ ὠνόμαζε *δίκαιον* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπροσωπουμένην νομιμότητα, ἥτις ἀπετέλει τὸ θετικὸν δίκαιον τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ἐναντίον τοῦ θετικοῦ τούτου δικαίου ἀντιτάσσων ὁ Ναπολέων τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀπόλυτον δίκαιον εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐπιτυχίας· ἄλλως πᾶσα ἀποτυχία καθίστα αὐτὸν ἐκτὸς παντὸς νόμου. Μόνη ἡ ἐπιτυχία ἠδύνατο καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ καταστήσῃ συνήγορον αὐτοῦ τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν. Τὴν δ' ἐπιτυχίαν ἠσφάλιζεν ὁ στρατός. Ὅπως λοιπὸν πανταχοῦ ἐν μέσῳ διαμαχομένων μερίδων, ὧν ἑκάστη ἀντιποιεῖται ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ δίκαιον, κρίνει ἡ ὑλικὴ δύναμις τοῦ στρατοῦ, οὕτω καὶ μεταξὺ τῆς τὸν νόμον ἐκπροσωπούσης Συνελεύσεως καὶ τοῦ πρὸς τὸ *δίκαιον* (ὡς ἐνόει αὐτὸς) ἔκκλησιν ποιουμένου Ναπολέοντος ἔμελλε νὰ κρίνῃ ὁ στρατός. Καὶ ὁ στρατὸς οὗτος συνετάχθη τῷ Ναπολέοντι. Καὶ οὕτω ἠδυνήθη οὗτος, ἀντιτάσσων τὸ δῆθεν δίκαιον αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ θετικοῦ δικαίου τῆς Συνελεύσεως, νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ ταύτης καὶ νὰ διαλύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς βίας διαπράττων ἔργον παρανομίας, ἔστω καὶ κατὰ τύπον μόνον, κληθὲν τόλμημα πολιτικόν.

Τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου. — Μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν πρὸς τὴν Συνέλευσιν διακήρυξιν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος, τὴν γενομένην τῇ 30/11 Νοεμβρίου, ἡ Συνέλευσις ἔλαβε θέσιν ἰσχυρῶς ἀντιπολιτευτικὴν ἀπέναντι τοῦ Προέδρου καὶ ἀπέρριψε τὸ μετὰ δύο ἡμέρας (1/13 Νοεμβρίου) ὑποβληθὲν αὐτῇ σχέδιον νέου ἐκλογικοῦ νόμου. Μετὰ δύο δὲ περίπου ἑβδομάδας (18/30 Νοεμβρίου) ἐκήρυξεν ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου πρὸς διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως ἢ πρὸς νέαν αὐτοῦ ἐκλογὴν ὡς προέδρου ἀπετέλει ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Ἔτι πρότερον ἐγένοντο προτάσεις ἐν τῇ Συνελεύσει ἀφορῶσαι εἰς μέτρα στρατιωτικὰ ἀπαιτούμενα πρὸς φρούρησιν αὐτῆς, ἦσαν δὲ καὶ οἱ ζητοῦντες νὰ προλάβωσι τὸ τόλμημα διὰ τῆς φυλακίσεως τοῦ Προέδρου. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν μέτρων τούτων ἠδυνήθη νὰ ψηφίσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ἐν τῇ κρισίμῳ στιγμῇ ἡ πάντοτε διῃρημένη καὶ ἕνεκα τῆς διαιρέσεως ἠθικῶς ἀσθενὴς Συνέλευσις. Τοὐναντίον δὲ ὁ Ναπολέων ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ τὴν σύμπραξιν τῶν ἀρίστων τότε Γάλλων στρατηγῶν (Saint Arnaud, Magnan) καὶ χιλιάδων ἀξιωματικῶν (1), ἐνῷ συγχρόνως δὲν ἔπαυε διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ νὰ διαθέτῃ καὶ τῶν πολιτῶν τὰ φρονήματα ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Οὕτω δὲ τὰ πάντα καλῶς ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ παρασκευάσας ἐξελέξατο τὴν 20/2 Δεκεμβρίου (1851) ἤτοι τὴν ἡμέραν τὴν ἐπέτειον τῆς στέψεως τοῦ θείου αὐτοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Α´ καὶ τῆς νίκης τοῦ Αὐστερλιτσίου ἵνα συγκροτήσῃ τὴν ἀποφασιστικὴν πρὸς τὴν Συνέλευσιν μάχην. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τοῦ μεγάλου τολμήματος ἐγένετο τὴν νύκτα τῆς 19/1 πρὸς τὴν 20/2 Δεκεμβρίου. Οὐδεὶς τῶν ἐν Παρισίοις, πλὴν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος καὶ τῶν μεμυημένων τὰ τούτου σχέδια, προῃσθάνετό τι ἐκ τῶν γενησομένων κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Οὐδεὶς κατ' ἀκολουθίαν τῶν μελλόντων νὰ γείνωσι θῦμα τοῦ τολμήματος ἠδυνήθη νὰ λάβῃ προφυλακτικόν τι μέτρον. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν δημοσίαν προσοχὴν ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρασκευαζομένων, ἔδιδε μεγάλην ἑσπερίδα ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Ἠλυσίων,

(1) Οἱ ἄριστοι στρατηγοὶ Καβαινιάκ, Σαγγαρνιέ, Λαμορισιὲρ καὶ Οὐδινὼ καὶ ἄλλοι τινὲς ἦσαν ἐναντίοι τῷ Προέδρῳ. Ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ὀλίγοι καὶ δὲν εἶχον τὸν στρατὸν μεθ' ἑαυτῶν. Τινὲς δὲ τούτων, ὡς ὁ Καβαινιὰκ καὶ ὁ Σαγγαρνιέ, δὲν ἦσαν καὶ δημοτικοὶ ὡς πολεμήσαντες κατὰ τοῦ λαοῦ· ἄλλως τε καὶ πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδύναντο νὰ συνεννοηθῶσιν οἱ ἄνδρες οὗτοι.

ἔνθα κατῴκει, καθ' ὃν χρόνον οἱ ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένοι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες παρεσκεύαζον τὰ πάντα. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἅμα δοθέντος τοῦ συνθήματος, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ συνελήφθησαν πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Συνελεύσεως. Βουλευταί, στρατιωτικοί, δημοσιογράφοι, ἄνδρες περὶ τοὺς 100, ἐν οἷς οἱ στρατηγοὶ Καβαινιάκ, Λαμορισιέρ, Σαγγαρνιέ,

Ὁ Ναπολέων Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας

Λεφλώ, Βεδώ, ὁ συνταγματάρχης Charras, ἄνδρες πολιτικοὶ ὡς ὁ Θιέρσος, ὁ ποιητὴς καὶ βουλευτὴς Βίκτωρ Οὐγκώ, ὁ μυθιστοριογράφος Εὐγένιος Σύης, συλληφθέντες ἀπήχθησαν ἐντὸς ἁμαξῶν περιφράκτων εἰς τὰς εἱρκτὰς τῶν Βινσεννῶν ἢ τοῦ Χάμ. Τὴν δὲ πρωΐαν ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀνεγίνωσκε μεγάλας προκηρύξεις τοιχοκολλημένας ἀγγελλούσας τὰ κατὰ τὸ συμβὰν τῆς νυκτός. Ἐν ταῖς προκηρύξεσιν ὁ Λ. Να-

πολέων ἐμέμφετο τὴν Συνέλευσιν διότι αὕτη, ἀντὶ νὰ φροντίζῃ περὶ ψηφίσεως νόμων ὠφελίμων πρὸς τὸν λαόν, ἐπεβούλευε διηνεκῶς τῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνατεθείσῃ τῷ Προέδρῳ ἐξουσίᾳ. Ἀλλ' οὗτος (ὁ Πρόεδρος), ἐλέγετο ἐν τῇ προκηρύξει, ὡς ἐκλεκτὸς 6 ἑκατομμυρίων Γάλλων, ἐθεώρησε καθῆκόν του νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τοιαύτας σκευωρίας. Ἀκολούθως ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐκήρυσσεν ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἠδύναντο ν' ἀκολουθήσωσι τοιαύτην ὁδόν, ἀλλ' ὅτι ὁ Γαλλικὸς λαὸς ὤφειλεν ἢ νὰ ἐκλέξῃ ἄλλον Πρόεδρον, ἂν δὲν ἦτο εὐχαριστημένος ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ νῦν, ἤ, ἂν εἶχεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τοῦτον, νὰ παράσχῃ αὐτῷ καὶ τὰ μέσα τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ. Πλὴν τῆς προκηρύξεως ἦσαν τοιχοκολλημένα συγχρόνως καὶ διάφορα διατάγματα τοῦ Προέδρου, δι' ὧν διελύετο ἡ ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἀποκαθίστατο τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἐκηρύσσετο ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐν Παρισίοις καὶ ἐν 10 πλησιοχώροις νομοῖς, συνεκαλοῦντο δὲ τὰ πρῶτα *ἐκλογικὰ συνέδρια* τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἵνα ἀποφασίσωσι περὶ τῆς νέας πολιτείας, τῆς ὁποίας αἱ βάσεις καθωρίζοντο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Προέδρου καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἔγκρισιν τοῦ λαοῦ. Ἥ τε προκήρυξις καὶ τὰ διατάγματα ἔφερον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος καὶ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα διορισθέντος ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν δουκὸς Μορνύ. Ἀλλ' ἡ διάλυσις τῆς ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ ἡ βιαία κατάλυσις τοῦ νομίμου καθεστῶτος δὲν ἔμελλον νὰ ἐπιτευχθῶσι ἄνευ αἱματηρᾶς διαμαρτυρίας. Τῇ 20/2 Δεκεμβρίου 220 περίπου μέλη τῆς Συνελεύσεως, τὰ πλεῖστα τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, συνήχθησαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Δυπὲν εἰς τὸ σύνηθες κατάστημα τῆς Συνελεύσεως (Palais Bourbon), ἵνα διασκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐκδιωχθέντες δὲ ἐντεῦθεν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μετέβησαν εἰς τὸ δημαρχεῖον τοῦ δεκάτου τμήματος, ἵνα συνεδριάσωσιν ἐνταῦθα. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι, καίπερ μὴ ἀποτελοῦντες νόμιμον ἀπαρτίαν, ἀλλ' οὐχ ἧττον διεκδικοῦντες τὰ δικαιώματα τῆς Συνελεύσεως καὶ ὑπερασπίζοντες τὸ ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἀπειλούμενον νόμιμον καθεστώς, ἐψήφισαν, κατὰ πρότασιν τοῦ βουλευτοῦ Βερρυέ, τὴν καθαίρεσιν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τῆς προεδρείας καὶ ἀνέθηκαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Συνέλευσιν, συγχρόνως δὲ διώρισαν τὸν στρατηγὸν Οὐδινὼ διοικητὴν τῶν ἐν Παρισίοις στρατευμάτων. Αἱ

ἀποφάσεις δ' αὗται δὲν ἦσαν ἁπλαῖ θεωρητικαὶ διαμαρτυρίαι. Καὶ διετάχθησαν μὲν μετ' ὀλίγον οἱ συνεδριάζοντες βουλευταὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀστυνομίας νὰ διαλυθῶσιν, ἀλλὰ μὴ ὑπακούσαντες συνεμερίσθησαν τὴν τύχην τῶν 100 συλληφθέντων συναδέλφων αὐτῶν, ἀπαχθέντες εἰς διάφορα φρούρια. Τὸ ἀνώτατον δικαστήριον, κατ' αἴτησιν ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ τῇ προτάσει τοῦ Βερρυὲ ὑπὸ τῶν 220 βουλευτῶν, διετύπωσε τὴν κατηγορίαν καὶ ἔπεμψεν αὐτὴν τῷ Προέδρῳ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο διελύθη ταχέως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Ἀλλ' οἱ Παρίσιοι κατέστησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας θέατρον ἀγρίας αἱματηρᾶς πάλης ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν τοῖς ὁδοφράγμασιν. Οἱ μαχόμενοι ἦσαν δημοκρατικοὶ καὶ κοινωνισταί, καθ' ὧν ἡ κυβέρνησις μετεχειρίσθη στρατὸν 80 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ὁ Πρόεδρος διέδραμεν ἔφιππος τὰ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ κατεχόμενα τμήματα, λέγεται δὲ ὅτι αἱ ἐντυπώσεις τῆς πρώτης ἡμέρας (20/2 Δεκεμβρίου) δὲν ἦσαν λίαν ἐνθαρρυντικαί. Τὴν δευτέραν ἡμέραν (21/3 Δεκεμβρίου) προέβη ὁ Πρόεδρος εἰς τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου περιλαμβάνοντος πλὴν τοῦ Μορνὺ καὶ τὸν Saint Arnaud, Ῥενέ, Μάγν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνθιστάμενοι ἐσχημάτισαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπιτροπείαν περιλαμβάνουσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν Βίκτωρα Οὐγκὼ καὶ τὸν Ἰούλιον Φάβρον, καὶ ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἤρξατο τῆς κατασκευῆς ὀχυρώματος ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Ἁγίας Μαργαρίτας. Ἀλλὰ τὰ στρατεύματα εὐχερῶς κατέλαβον τὸ ὀχύρωμα φονεύσαντες ἐπὶ τοῦ ὁδοφράγματος τὸν βουλευτὴν Βωδῖνον κρατοῦντα ἐν ταῖς χερσὶ τὸ κείμενον τοῦ συντάγματος. Ἡ κρίσιμος μάχη συνήφθη τῇ 22/4 Δεκεμβρίου. Νῦν οἱ ἀφωσιωμένοι τῷ Προέδρῳ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τοσοῦτον φανατισμὸν ἐνέπνευσαν τοῖς στρατιώταις, ὥστε οὗτοι ἀπηνῶς ἐφόνευον τοὺς ἀνθισταμένους καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς συλλαμβανομένους καὶ παραδιδομένους αἰχμαλώτους παρέδιδον εἰς τὸν διὰ πυροβολισμοῦ θάνατον ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ τῆς συλλήψεως ἢ παραδόσεως. Ἄλλως τε τὰ ὁδοφράγματα καὶ αἱ λοιπαὶ ἀμυντικαὶ παρασκευαὶ τῶν ἀνθισταμένων δὲν ἦσαν ἰσχυρὰ ὡς τὰ τῶν ἐργατῶν τῆς 23/4 Ἰουνίου 1848, οὐδ' ἐμάχοντο οὗτοι μετὰ τοσαύτης ἀπεγνωσμένης ἀνδρείας κατὰ τοῦ πολὺ τὸν ἀριθμὸν ὑπερτέρου στρατοῦ τοῦ Προέδρου, μεθ' ὅσης τότε αἱ 40 χιλιάδες ἐργατῶν ἐναντίον τῶν ὑπὸ τοῦ Καβαινιὰκ διοικουμένων ἐθνοφυλάκων. Ἡ τύχη τοῦ ἀγῶνος ἐκρίθη τὴν ἡμέραν ταύτην, καίτοι καὶ κατὰ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας δὲν ἔλειψαν συγκρούσεις καὶ σφαγαί. Καθ' ὅλην δὲ τὴν κρίσιν

τοῦ ἀγῶνος ἡ μεσαία τάξις, ἡ τῶν ἀστῶν δηλονότι, ἔδειξεν ἀπάθειαν κλίνουσαν εἰς συμπάθειαν πρὸς τοὺς Προεδρικούς, καὶ ἡ ἐθνοφυλακὴ ἐτήρησε μᾶλλον οὐδετερότητα (1). Ἐν γένει δὲ πάντες οἱ φιλήσυχοι πολῖται ἐπεθύμουν τὴν νίκην τοῦ Προέδρου φοβούμενοι τὰ ἀποτελέσματα οἱασδήποτε νίκης τῶν δημοκρατικῶν, ὧν πολλοὶ ἦσαν κοινωνισταί. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὁποῖον ὕψωσε νῦν μεγάλως τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ Ναπολέοντος, ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν προσχώρησις 200 μελῶν τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ὁ Κλῆρος ὁ Καθολικὸς ὑπεστήριξεν ἠθικῶς τὸν Ναπολέοντα, ὅστις, καθὰ εἴδομεν, παντὶ τρόπῳ ἠγωνίζετο νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ τὴν εὔνοιαν τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἤμειψε δὲ καὶ νῦν τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τοῦ Κλήρου ἀποκαταστήσας, ἀμέσως μετὰ τὸ τόλμημα, τὸ Πάνθεον εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα ὡς ναοῦ τῆς Ἁγίας Γενεβιέβης (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 47). Καὶ αἱ ξέναι δὲ πρεσβεῖαι, ὡς καὶ αἱ κυβερνήσεις αὐτῶν, πρὸ πάντων αἱ τῶν μεγάλων μοναρχικῶν κρατῶν, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς, ἐν ᾗ τότε μέγιστα ἴσχυεν ὁ λόρδος Παλμερστών, μὴ ἐξαιρουμένης, ὑπεστήριζον ἠθικῶς τὸν Λ. Ναπολέοντα (2). Καὶ αἱ πλεῖσται δὲ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Προέδρου, ἐν ὀλίγαις δὲ μόνον ἐπαρχιακαῖς πόλεσι, καὶ ἰδίως ἐν Λυών, ἐγένοντο δημοκρατικαὶ ἐπαναστάσεις, κατασταλεῖσαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ· ἔν τισι δὲ πόλεσιν οἱ ἐπαναστάται οὗτοι διὰ τῶν ἐμπράκτως καὶ ληστρικῶς νῦν ἐφαρμοζομένων κοινοτιστικῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ δογμάτων τοιοῦτον ἐνεποίησαν τρόμον τοῖς φιλονόμοις καὶ φιλησύχοις πολίταις, ὥστε πάντες οὗτοι εἰς οἱανδήποτε μερίδα καὶ ἂν ἀνῆκον, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ νομιμόφρονες, συνετάχθησαν τῷ Ναπολέοντι. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τυγχάνων συνδρομῆς καὶ ἐνισχύσεως, καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἰσχυρῶς ὑποστηριζόμενος, οὐχὶ εὐχερῶς κατέβαλεν ὁ Πρόεδρος τὴν ἐν Παρισίοις ἀντίστασιν. Οἱ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν αἰχμάλωτοι συλληφθέντες ἐπέμφθησαν σωρηδὸν ἐξόριστοι εἰς τὴν Ἀλγερίαν ἢ εἰς Καέννην, ἐξωρίσθησαν δὲ καὶ ὁ Θιέρσος, Βίκτωρ Οὐγκώ, Λαμορισιέρ, Βεδώ, Λεφλῶ. Ἀλλ' ἐκ τούτων ὁ Θιέρσος μετ' ὀλίγον ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ

(1) Ἓν μόνον τάγμα ἔδειξε διάθεσιν νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλὰ ταχέως ἀφωπλίσθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

(2) Ἡ Ῥωσσικὴ μάλιστα κυβέρνησις λέγεται ὅτι καὶ διὰ χρημάτων ὑπεστήριξε τὸ τόλμημα τοῦ Ναπολέοντος.

ἐπανέλθῃ εἰς Γαλλίαν. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Καβαινιὰκ ἀπολυθεὶς τῆς φυλακῆς ἀφέθη ἐντελῶς ἐλεύθερος· καὶ ἡ τοιαύτη γενναιότης πρὸς τὸν τέως φοβερώτατον καὶ ἐπικινδυνότατον τῶν ἀντιπάλων ἐμαρτύρει περὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν εἶχεν ὁ Ναπολέων εἰς τὴν ὁριστικὴν καὶ διαρκῆ ἐπιτυχίαν τοῦ τολμήματος.

Τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ἠθικὸς χαρακτὴρ τοῦ τολμήματος. — Οὕτως ἔληξε τὸ πολυθρύλητον πολιτικὸν τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου 1851 τὸ παρασκευάσαν τῇ Γαλλίᾳ τὴν δευτέραν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Καὶ νῦν ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων πρὸς νομιμοποίησιν ἢ μᾶλλον πρὸς δικαίωσιν τοῦ τελεσθέντος ἔργου ἀπετάθη πρὸς τὴν κατὰ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς ὑπεράνω τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας κειμένην ἐξουσίαν τοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας (plebiscite) ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως ἀποφαινομένου Γαλλικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὁ λαὸς οὗτος δὲν προσεκαλεῖτο μόνον ν' ἀποφανθῇ περὶ τοῦ γενομένου τολμήματος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, ἃς ὁ Ναπολέων ἔφερε νῦν εἰς τὸ καθεστὼς πολίτευμα. Οὕτω ὁ Γαλλικὸς λαὸς προσεκαλεῖτο νὰ ἀσκήσῃ ἀπ' εὐθείας καὶ οἴκοθεν τὰ ὑπέρτατα κυριαρχικὰ αὐτοῦ δικαιώματα πρὸς σύνταξιν τῆς πολιτείας. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς ἀσκήσεως τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας τοῦ λαοῦ περιωρίζετο εἰς ἁπλῆν ἔγκρισιν ἢ ἀπόρριψιν τῶν προτεινομένων ὑπὸ τοῦ Προέδρου, ὅστις καθίστατο οὕτω ὁ ἀληθὴς κυρίαρχος μεταρρυθμιστὴς τῆς πολιτείας. Διότι ὁ λαὸς καὶ δι' οὓς λόγους ἤδη ἐξεθήκαμεν καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ τολμήματος, θέλων καὶ ὑποχρεούμενος νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ γενόμενα, ἤτοι τὰς πράξεις τοῦ τολμητίου Προέδρου, ἐπεδοκίμαζεν αὐτὰ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῶν. Μάλιστα δέ, κυρίως εἰπεῖν, ὁ λαὸς δὲν προσεκαλεῖτο ἐπισήμως νὰ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ τολμήματος, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ τῶν προτεινομένων μεταρρυθμίσεων, διὰ τῆς ἐγκρίσεως δὲ τούτων ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς ἀπεφαίνετο τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ τολμήματος. Διὰ τῶν προτεινομένων μεταρρυθμίσεων ἐξετείνετο ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς τοῦ Προέδρου ἐπὶ 10 ἔτη, ἐθεσπίζετο δὲ καὶ ἡ ἀπόλυτος ἀπὸ τοῦ Προέδρου ἐξάρτησις τοῦ ὑπουργείου, καθισταμένου ὑπευθύνου μόνον ἀπέναντι τοῦ Προέδρου, ὑπευθύνου πάλιν τούτου ὄντος ἀμέσως πρὸ τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ ἵδρυσις δύο νομοθετικῶν βουλῶν, τῆς Γερουσίας (Sénat) καὶ τῆς ἰδίως νομοθετικῆς βουλῆς (Corps legislatif) κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπατείας

καὶ τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας, πρὸς δὲ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας (Conseil d'État) πρὸς παρασκευὴν νομοσχεδίων. Ὁ Γαλλικὸς λαὸς διὰ ψήφων 7,439,216 ἐναντίον 640,737 ἐνέκρινε (8/20 - 9/21 Δεκεμβρίου) τὸ νέον πολίτευμα ἐπιδοκιμάσας οὕτω καὶ δικαιώσας ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου.

Ἡ τοιαύτη ἀπόφανσις τοῦ λαοῦ ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ὡς ὑψίστη νομιμοποίησις τῆς διὰ βίας καὶ τολμήματος κτηθείσης νέας ἀρχῆς τοῦ Προέδρου. Ὁπότε ὁ ὑπουργὸς Βαρὸς τὴν ἑσπέραν τῆς 19/31 Δεκεμβρίου ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας τῷ Ναπολέοντι, ἔλεγεν αὐτῷ: «Ὁ Τόπος ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν τόλμην, εἰς τὴν ὑψηλὴν φρόνησιν καὶ εἰς τὴν φιλοπατρίαν τὴν σήν. *Οὐδεμία κυβέρνησις οὐδέποτε ἔλαβεν ἀρχὴν νομιμωτέραν τῆς ἰδικῆς σου.* Ἀνάλαβε λοιπὸν τὴν ἐξουσίαν, σῶσον τὴν Γαλλίαν καὶ ὑπεράσπισον τὴν Εὐρώπην ὅλην ἐναντίον τῶν κινδύνων». Βεβαίως ὑπὸ μονομερῆ ἔποψιν κρινομένου τοῦ πράγματος οὐδεμία ἀρχὴ δύναται νὰ ἦναι νομιμωτέρα ἐκείνης, ἣν καθιεροῖ ὁμοφώνως καὶ ὁμοθύμως ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔθνος, καὶ ἡ ῥῆσις «φωνὴ λαοῦ φωνὴ Θεοῦ» εὑρίσκει ἐνταῦθα τὴν πλήρη καὶ τελείαν αὐτῆς ἐφαρμογήν. Ἀλλ' ἔχει ἡ τοιαύτη ἀρχὴ πρὸς τῷ πραγματικῷ καὶ τὸ ἠθικὸν κῦρος τῆς νομιμότητος, ἀφοῦ ἐδημιουργήθη διὰ τῆς βιαίας καταλύσεως τοῦ νομίμου καθεστῶτος, διὰ βίας καὶ ἐπιορκίας καὶ σφαγῆς καὶ αἵματος; Δύναται ἡ τὴν νίκην τῆς βίας ἐναντίον τῆς νομιμότητος κυροῦσα πάνδημος φωνὴ τοῦ ἔθνους ν' ἀπαλείψῃ τὸ ἔκνομον ἀπὸ τοῦ ὅλου ἔργου; Οὐχί!, λέγουσιν οἱ ἐναντία τῷ Ναπολέοντι φρονοῦντες. «Οὐδέποτε ἡ ἐπιορκία δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐσυνείδητος ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος, ἔγραφε τῷ 1870 ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ τῷ Ναπολέοντι, καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν ἀνατεῖνον φῶς τῆς ἀληθείας φύσημα ἐξ ἑκατομμυρίων στομάτων ἐκπεμπόμενον δὲν δύναται ν' ἀποσβέσῃ». Αὐτὸς ὁ Ναπολέων ἐν τῇ πρὸς τὸν Βαρὸς ἀπαντήσει δὲν ἠρνεῖτο τὸ ἔκνομον τῆς πράξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν νομιμότητος ἐδικαιολόγει διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ δικαίου. «Ἡ Γαλλία, ἔλεγεν, ἐνόησεν ὅτι ἐγὼ *ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς νομιμότητος ἐξετράπην* μόνον καὶ μόνον ἵνα βαδίσω τὴν ὁδὸν τοῦ δικαίου». Ἀλλὰ ποῖον τὸ δίκαιον τοῦτο, εἰς ὃ ὁ Ναπολέων ἐθυσίασε τὴν νομιμότητα; Βεβαίως ἐξ ὑποκειμένου ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος τὸ δίκαιον εἶναι ἡ συνείδησις καὶ ἡ συναίσθησις, ἣν εἶχεν ὁ Ναπολέων τοῦ ἐπι-

βαλλομένου αὐτῷ καθήκοντος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαγνώσῃ τις κατὰ βάθος ἂν ὁ αὐτουργὸς τοῦ τολμήματος τῆς 20/2 Δεκεμβρίου προέβη εἰς τὸ τόλμημα τοῦτο ἐν ἀπολύτως καθαρᾷ συνειδήσει τοῦ καθήκοντος. Νύξεις τινὰς καὶ ὑπαινιγμοὺς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν ἔκρινεν ὁ Ναπολέων αὐτὸς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, εὑρίσκομεν ἐν οἷς λέγει αὐτὸς οὗτος περὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥουβίκωνος ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐν τῷ συγγραφέντι ὑπ' αὐτοῦ βίῳ τοῦ μεγάλου Ῥωμαίου ἀνδρός. «Ὁ Καῖσαρ, λέγει, δὲν ἐζήτει τὴν ἐξουσίαν χάριν τῆς ἐξουσίας αὐτῆς· ἀλλ' ὢν ἀρχηγὸς *τῆς μερίδος τοῦ λαοῦ* ᾐσθάνετο ὅτι τὸ μέγα ἔργον, ὅπερ ἠγείρετο ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ ὤθει αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω, ὑπεχρέου αὐτὸν νὰ νικήσῃ οὐδαμῶς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸ μὴ νόμιμον τῆς νίκης, τὰς ἀρὰς τῶν ἐναντίων καὶ τὴν ἀβεβαίαν κρίσιν τῆς τύχης. Ἡ Ῥωμαϊκὴ κοινωνία εὑρισκομένη ἐν παραλυσίᾳ ἐζήτει δεσπότην· ἡ Ἰταλία καταπιεζομένη ἐζήτει ἀντιπρόσωπον τῶν δικαίων αὐτῆς, καὶ ὁ κόσμος, ὁ καμφθεὶς ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἕνα σωτῆρα. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ παραιτήσῃ τὴν εὐγενῆ ἀποστολὴν αὐτοῦ διαψεύδων τοσαύτας νομίμους ἐλπίδας, τοσούτους εὐγενεῖς πόθους; . . . Ὁ ἀληθὴς αἴτιος τοῦ πολέμου (λέγει περαιτέρω ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων) κατὰ τὸν Μοντεσκιὲ δὲν εἶναι ὁ κηρύττων, ἀλλ' ὁ καθιστῶν αὐτὸν ἀναγκαῖον. Οὐδενὶ ἀνδρὶ ἐπιτρέπεται, καὶ μεγαλοφυὴς καὶ δυνατώτατος κἂν ἦναι οὗτος, νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ βίαια πάθη ἐν τῷ λαῷ. Καὶ ὅμως ὁπότε ἀποδεδειγμένος οὗτος ὑπὸ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ ἐμφανίζεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς θυέλλης τῆς φερούσης εἰς κίνδυνον τὸ σκάφος τῆς πολιτείας, αὐτὸς μόνος τότε δύναται νὰ διευθύνῃ τὸν δρόμον τοῦ σκάφους καὶ νὰ ἀγάγῃ αὐτὸ εἰς τὸν λιμένα. Ὁ Καῖσαρ λοιπὸν δὲν ἦτο ὁ προκαλέσας τὴν βαθεῖαν ἐκείνην διατάραξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἦτο ὁ κυβερνήτης τῆς κοινωνίας ταύτης». Ἀλλ' ἐπιτρέπεται, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, εἰς τὸν κυβερνήτην τῆς πολιτείας νὰ μεταβάλῃ τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς πολιτείας παρασπονδῶν καὶ ἐπιορκῶν, ἵνα σώσῃ τὴν πολιτείαν, ὡς νομίζει οὗτος; Ἡ ἀπόλυτος καταδίκη τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος (Coup d'État) ἐκ μέρους ἑνὸς ἀνδρὸς ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος εἶναι τοσοῦτον ἄδικος, ὅσον καὶ ἡ ἀπόλυτος καταδίκη τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ τοιοῦτον ἤθελεν ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἠθικῶς καὶ λογικῶς πλημμελῆ ἀρχὴν ὅτι τὸ ἑκάστοτε καθεστὼς εἶναι αἰώνιον. Ἡ ἀνθρωπίνη πολιτεία στηρίζεται ἐπὶ τῶν αἰωνίων

ἀρχῶν τοῦ δικαίου· ἀλλὰ τὸ ἑκάστοτε νόμιμον ὑποκύπτει εἰς μεταβολὰς εἴτε ὁμαλὰς διὰ τῆς νομιμότητος εἴτε ἀνωμάλους διὰ τῆς βίας, ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου ἀσκουμένης, ἐπιφερομένας. Ὁ δὲ ἀνὴρ ὁ διὰ τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ἰσχύος ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου ἀνατρέπων τὸ καθεστὼς νόμιμον, ἵνα ἀναδημιουργήσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε τοῦ δικαίου, τοσοῦτον ἁμαρτάνει, ὅσον καὶ ὁ δι' ἐπαναστάσεως ἀναμόρφωσιν τῆς πολιτείας ζητῶν λαός. Καὶ ὅπως τὸ δίκαιον τῆς ἐπαναστάσεως ἀπαλλάσσει τὸν λαὸν τοῦ ὅρκου τοῦ δεδομένου εἰς τὸ τέως νόμιμον, οὕτω καὶ τὸ ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου τελούμενον τόλμημα δύναται νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν συνείδησιν τοῦ τολμητίου κυβερνήτου, ἢ καὶ ἁπλοῦ πολίτου, τοῦ δοθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ καταλυόμενον καθεστὼς ὅρκου. Ἡ γενικὴ δ' αὕτη ἀρχὴ ἰσχύει πολὺ περισσότερον προκειμένου περὶ ἀνδρὸς ἐκπροσωποῦντος παράδοσιν καὶ ἀποστολὴν ἱστορικὴν καὶ ἐνσαρκοῦντος ἐν ἑαυτῷ μεγάλην τινὰ ἰδέαν ἐθνικὴν καὶ αἰσθανομένου καὶ νοοῦντος τὸν μέγαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ προορισμὸν καὶ κλῆσιν. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τελεσθὲν τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ἤδη μᾶλλον δεδικαιολογημένον ἢ τὰ ὑπὸ τοῦ θείου αὐτοῦ διαπραχθέντα κατὰ τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 18 Ὀμιχλώδους (Brumaire, 28/9 Νοεμβρίου). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσιν ἄμεσος ἐπιτυχία ἔστεψε τὰ τολμήματα ἀμφοτέρων. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία ἡ ἄμεσος καὶ ὑλικὴ δὲν εἶναι τὸ ἀληθὲς μέτρον τῆς ἐσωτερικῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀξίας τῶν τοιούτων ἔργων. Οὐχ ἅπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπαναστάσεις οὐχὶ δίκαιαι ἐθριάμβευσαν καὶ ἀγῶνες δίκαιοι καὶ γενναῖοι λαῶν ἐπανισταμένων ἐνδόξως ἀπέληξαν εἰς ἀποτυχίαν καὶ καταστροφήν. Τοῦτο δύναται νὰ ῥηθῇ μέχρι τινὸς καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν τολμημάτων τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν, καίτοι τούτους ἐπιβαρύνει μείζων ἠθικὴ εὐθύνη, διότι ἐν τῷ ἀτομικῷ ἔργῳ συχνότερα τὰ ἐλατήρια τοῦ προσωπικοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀλλ' ἡ μείζων ἠθικὴ εὐθύνη δὲν δύναται νὰ θέσῃ ἀνυπερβλήτους περιορισμοὺς εἰς τὴν ἀτομικὴν δρᾶσιν. Οὐ σμικρὸν μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας εἶναι ἔργον τῆς ἀτομικῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυοῦς δράσεως, καὶ ἡ τοιαύτη μεγαλοφυὴς δρᾶσις δὲν δύναται νὰ δεσμευθῇ πάντοτε διὰ τῶν συνήθων ἱστορικῶν δεσμῶν τοῦ νομίμου καθεστῶτος καὶ τῶν κειμένων νόμων, οἵτινες ἐνίοτε εἰσὶ νεκροὶ τύποι νεκροῦντες τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ οὐσία κατατρώγει τὸν τύπον καὶ ἡ μεγαλοφυΐα ἰδίαν αὐθαίρετον χα-

ράσσει ἑαυτῇ ὁδὸν οὐχὶ σαφῶς ἐν τῷ ὅλῳ καταληπτὴν τοῖς συγχρόνοις. Ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων δὲν ἦτο ἀνὴρ μεγαλοφυής, ἀλλ' ἐξεπροσώπει ἰδέαν ἱστορικὴν μεγαλοφυᾶ, ἣν ἐζήτει νὰ πραγματοποιήσῃ. Οἱ ἐκ τῶν προτέρων κρίνοντες τὸ ἔργον τῆς 20/2 Δεκεμβρίου παρέστησαν αὐτὸ κατ' ἀντιθετωτάτας ὄψεις. Οἱ μὲν θιασῶται τοῦ Ναπολέοντος ἐθεώρησαν αὐτὸ ὡς μέγιστον ἔργον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ φρονήσεως ἐξαγνίζον διὰ τοῦ μεγαλείου τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐπιβολῆς τὴν ἔκνομον καὶ αἱματηρὰν ὁδόν, δι' ἧς ἤχθη εἰς πέρας· οἱ ἐναντίοι δὲ ἔσπευσαν νὰ στιγματίσωσιν αὐτὸ ὡς μέγα πολιτικὸν κακούργημα δι' ἐπιορκίας καὶ ἀνομίας ἀρξάμενον καὶ δι' αἵματος καὶ φόνου φυτεῦσαν τὴν μυσαρωτάτην τῶν τυραννίδων. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται μονομερεῖς ἐξ ὑποκειμένου κρίσεις καὶ θεωρίαι δὲν λύουσι τὸ ζήτημα. Μόνον ἡ ἐξ ἀντικειμένου τῶν πραγμάτων ἐξέτασις καὶ ἡ ἐκ τῆς μελέτης τῶν πραγμάτων προκύπτουσα ἀλήθεια δύνανται ὁριστικῶς νὰ δικαιώσωσι ἢ νὰ καταδικάσωσι τὰ τολμήματα καὶ τὰς ἐπαναστάσεις. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων δὲν ἐκφαίνεται ἁπλῶς ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐπιτυχίᾳ ἢ ἀποτυχίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐντεῦθεν ἐξελισσομένῃ ἱστορίᾳ. Καὶ μόνη ἡ σαφὴς καὶ ἀμερόληπτος ἔκθεσις τῆς ἱστορίας τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας δύναται ἐκ τῶν ὑστέρων κατὰ μέρος ἢ καθόλου νὰ λαμπρύνῃ ἢ νὰ καταισχύνῃ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ τολμήματος τῆς 20/2 Δεκεμβρίου, ὅπως καὶ τῆς 18 Ὀμιχλώδους, καὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥουβίκωνος ὑπὸ τοῦ Καίσαρος.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ὡς αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων καὶ Ναπολέοντος Γ'. — Ἡ ἐπιτυχία τοῦ τολμήματος τῆς 20/2 Δεκεμβρίου καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς διὰ τούτου ζητηθείσης μεταρρυθμίσεως τῆς δημοκρατίας προελέαναν ὁριστικῶς τὴν πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ὁδόν. Ἐντὸς ἑνὸς ἔτους τὰ πάντα ἄνευ κινδύνων καὶ κρότου καὶ θορύβου καὶ νέων τολμημάτων μετέστησαν ὁμαλῶς καὶ διὰ τύπων νομίμων ἀπὸ δημοκρατίας εἰς αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ 1852 (3/15 Ἰανουαρίου), ὁπότε ὁ Ναπολέων ἐδημοσίευσε τὸ νέον τῆς Γαλλίας σύνταγμα, μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ αὐτοῦ ἔτους πᾶσα σπουδαία πολιτικὴ ἢ ἰδιωτικὴ πρᾶξις καὶ πᾶς λόγος πολιτικὸς τοῦ νέου προέδρου ἀπετέλει κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ τύπον ἓν βῆμα πρὸς τὸ νέον σύστημα, ὅπερ ἐζήτει νὰ ἱδρύσῃ. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἔτους 1852 μετῴκησεν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Ἠλυσίων, ὅπου κατῴκει ὡς πρόεδρος τῆς δημο-

κρατίας, εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ, συγχρόνως δ' ἀποκατέστησεν ἐπὶ τῶν Γαλλικῶν σημαιῶν τοὺς χρυσοῦς ἀετοὺς τοῦ Ναπολέοντος Α', ἐδήμευσε τὴν περιουσίαν τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἴκου (10/22 Ἰανουαρίου), κατήργησε τὴν ἐθνοφυλακήν, κατέλυσε τὰ τῆς ἐλευθερίας δένδρα (ἴδ. σελ. 224) καὶ τὰ τῆς δημοκρατίας σύμβολα, καὶ ἐν ταῖς δημοσίαις προσευχαῖς ἀντικατέστησε τὸ ὄνομα τοῦ *προέδρου* τῆς δημοκρατίας διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὀνόματος (Λουδοβίκου Ναπολέοντος). Ἡ δὲ μετ' ὀλίγον γενομένη ἐκλογὴ τῆς Γερουσίας καὶ τῆς νομοθετικῆς βουλῆς, ἀποβᾶσα σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὲρ τῶν θιασωτῶν τοῦ Ναπολέοντος, ἐστερέωσεν ἐκ περισσοῦ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου καὶ παρεσκεύασεν αὐτῷ τὸν θρόνον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ Γερουσία ἐθεσπίσθη νῦν νὰ ἦναι εἶδός τι μυστικοῦ συμβουλίου συνεδριάζοντος μυστικῶς, «ἵνα ἀφαιρεθῶσιν αἱ συνεδριάσεις τὴν θεατρικὴν αὐτῶν ὄψιν καὶ καταστῶσι σοβαρώτεραι καὶ πρακτικῶς ὠφελιμώτεραι». Ὅτε δὲ τῇ 17/29 Μαρτίου ἐγένετο ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν, τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου ἐκλήθη ἐν ταύταις «ἔργον σωτήριον». Ἡ δὲ Γερουσία οὐ μόνον ηὔξησε τὴν ἐτησίαν χορήγησιν τοῦ Προέδρου (ἥτις ἦτο ἐν ἀρχῇ 600 χιλ. εἶτα δὲ ἐπὶ ἓν ἔτος μόνον 1,160,000 φρ.) εἰς 12 ἑκ. φρ. ἐψήφισε δὲ καὶ 80 ἑκατ. διὰ δημόσια ἔργα χάριν τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προσωνυμίαν τοῦ πρίγκιπος (πρίγκιπος προέδρου) καὶ *κυρίου* (Monseigneur), ἐπέτρεψε δὲ καὶ τὴν χρῆσιν πάντων τῶν ἀνακτόρων τοῦ στέμματος. Οὕτω παρασκευασθέντων τῶν πραγμάτων ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὁ πρίγκιψ πρόεδρος ἐπεχείρησε τὸ θέρος τοῦ 1852 περιοδείαν τινὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἵνα ἔτι μᾶλλον παρασκευάσῃ καὶ ἐνταῦθα ὑπὲρ τῆς ἐπικειμένης μεταβολῆς τὰ καὶ νῦν ἤδη ἱκανῶς πρὸς ταύτην διατεθειμένα πνεύματα. Ἡ περιοδεία αὕτη ἦτο συνεχὴς καὶ ἀκατάπαυστος σειρὰ μεγαλοπρεπῶν καὶ ἐνθουσιωδῶν ὑποδοχῶν καὶ διαδηλώσεων ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ὁ μνηστὴρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἐζήτησε νὰ διαβεβαιώσῃ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ περὶ τοῦ ἐξωτερικῶς εἰρηνικοῦ χαρακτῆρος τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς μελλούσης νὰ ἀποδώσῃ τῇ Γαλλίᾳ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην. Ἐν τῷ περιφήμῳ λόγῳ, ὃν ἐξεφώνησε τῇ 30/12 Ὀκτωβρίου ἐπὶ συμποσίου ἐν Βορδώ, εἶπε παρρησίᾳ: «Ἡ Γαλλία φαίνεται θέλουσα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ἡ αὐτοκρατορία εἶναι πό-

λεμος. Οὐχί! ἡ αὐτοκρατορία εἶναι εἰρήνη (L'empire c'est la paix)». Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους, πανταχοῦ καθ' ὁδὸν προσαγορευόμενος *αὐτοκράτωρ*. Ἡ δὲ πρωτεύουσα ἡμιλλήθη νῦν πρὸς τὰς ἐπαρχίας ἐν τῇ πρὸς τὸν ὑποψήφιον αὐτοκράτορα ἐνθουσιώδει ὑποδοχῇ. Ἡ πόλις ἐν ἑορτασίμῳ στολῇ μετ' ἀνευφημιῶν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μετὰ τῶν συμβόλων τῆς αὐτοκρατορίας ἐδέξατο τὸν πρίγκιπα πρόεδρον τῆς δημοκρατίας. Πᾶσαι αἱ τάξεις, καὶ ἰδίως ἡ τῶν ἐργατῶν τῶν βλεπόντων ἐν τῷ Ναπολέοντι τὸν νικητὴν τοῦ Καβαινιὰκ καὶ τῶν σφαγῶν τῆς 13/25 Ἰουνίου, ἀνευφήμουν ἐνθουσιωδῶς τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχεν ἤδη καταστῆ πραγματικότης ἐν τῇ πολιτικῇ συνειδήσει τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἔδει δὲ νῦν νὰ καθιερωθῇ νομίμως καὶ τυπικῶς· ἔδει νὰ μεταρρυθμισθῇ νῦν τὸ σύνταγμα τῆς 3/15 Ἰανουαρίου 1852 οὐχὶ διὰ συντακτικῆς συνόδου ἐθνικῆς, ἀλλά, κατὰ τὴν Ναπολεόντιον ἀρχὴν τῆς ἀμέσου ἐρωτήσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ, διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων, ὅπως ὁ θεῖός του τῷ 1814, πρὸ τῆς ἀποφάνσεως τοῦ λαοῦ διετύπωσε τὰς ἐπενεκτέας εἰς τὴν πολιτείαν συντακτικὰς μεταβολὰς διὰ δόγματος τῆς Γερουσίας εἴτε βουλεύματος συγκλητικοῦ (Consult de Sénat), διότι κατὰ τὸ σύνταγμα τῆς 3/15 Ἰανουαρίου εἰς τὴν Γερουσίαν ἐδίδετο ἡ πρωτοβουλία τῶν συντακτικῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταρρυθμίσεων, ἥτις πρωτοβουλία ἀνῆκε κατὰ βάθος αὐτῷ τῷ Ναπολέοντι, ἡ δὲ καθολικὴ ψηφοφορία ἔμελλεν ἀληθῶς νὰ κυρώσῃ καὶ καθιερώσῃ πανηγυρικῶς τὰ τῷ Προέδρῳ δόξαντα. Διότι ἡ τῆς Γερουσίας πρωτοβουλία ἐν τοῖς συντακτικοῖς τῆς πολιτείας ζητήμασιν ἦτο περιωρισμένη, συνίστατο δὲ ἁπλῶς εἰς τὸ βουλεύεσθαι, ἀποφασίζειν καὶ παρασκευάζειν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας ὑποβαλλόμενα αὐτῇ εἰς μελέτην ζητήματα. Οὕτω δὲ αὐτὸς ὁ πρόεδρος προσεκάλεσε τὴν Γερουσίαν τῇ 23/4 Νοεμβρίου 1852 νὰ διασκεφθῇ περὶ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ζητουμένης ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ διὰ πανδήμων καὶ περιφανεστάτων διαδηλώσεων. Ἡ Γερουσία ἐνέκρινεν ἀμέσως τὸ προεδρικὸν σχέδιον καὶ τῇ 9/21 καὶ 10/22 Νοεμβρίου ὁ Γαλλικὸς λαὸς διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ψηφιζόντων πάντων τῶν ἐν ἡλικίᾳ (ἄνω τοῦ 21 ἔτους) ἀρρένων Γάλλων, ἀπεφάνθη ὅτι ἡ κληρονομικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος Α', ἡ διὰ τῆς τούτου παραιτήσεως (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 133) δικαιωματικῶς μεταβᾶσα εἰς τὸν Ναπολέοντα

Β', νῦν θελήσει τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ μεταβιβάζεται εἰς τὸν Ναπολέοντα Γ' *ὡς ἀρχὴ κληρονομική*. Τὸ ζήτημα διετυπώθη οὕτω πρὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ὥστε καὶ τὰ κληρονομικὰ ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον δικαιώματα τοῦ Λ. Ναπολέοντος ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἡ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀσκουμένη ἀνεκηρύσσετο ἐπισήμως. Διὰ ταῦτα δέ, ἀφοῦ ὁ Γαλλικὸς λαὸς κατὰ τὰς μνημονευθείσας ἡμέρας διὰ τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τῶν 7,834,189 ψήφων ἐναντίον 253,145 ἀπήντησε καταφατικῶς εἰς τὴν προβληθεῖσαν αὐτῷ ἐρώτησιν, ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ τῇ περιφήμῳ ἡμέρᾳ τῆς 20/2 Δεκεμβρίου (τῇ ἐπετείῳ ἡμέρᾳ τῆς στέψεως τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ τῆς μάχης τοῦ Αὐστερλιτσίου καὶ τοῦ τολμήματος τοῦ παρελθόντος ἔτους) καὶ ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων «ἐλέῳ Θεοῦ καὶ ἐθνικῇ βουλήσει» καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναπολέων Γ' (1).

Ὁ οἶκος τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία. —Τὸ σύνταγμα τῆς τρίτης αὐτοκρατορίας, πλὴν τῶν ἀφορώντων τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς οἰκογενείας τῆς αὐτοκρατορικῆς, οὐδαμῶς ἐν τῷ λοιπῷ ὀργανισμῷ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους διέφερεν οὐσιωδῶς τοῦ συντάγματος τῆς δεκαετοῦς προεδρείας (3/15 Ἰαν.). Ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι κυβερνήσεις μικροτέρων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἔσπευσαν ἀμέσως ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις ἐκ μέρους τῶν τριῶν μεγάλων μοναρχικῶν κρατῶν ὑστέρησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ ἐγένετο μετὰ δισταγμούς τινας καὶ μακρὰς διαπραγματεύσεις καὶ συνεννοήσεις, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν λεπτομερέστερον νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἀλλ' ἡ ἐπίσημος ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης ἀναγνώρισις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς τοῦ Ναπολέοντος δὲν συνεπήγετο καὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν δυναστικῶν οἰκογενειῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁ

(1) Ὁ Ναπολέων Γ' εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἱερώνυμον πρώην βασιλέα (1807-1810) τῆς Βεστφαλίας ἀπέδωκε τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ βασιλέως, πρίγκιπες δὲ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου ἐγένοντο πάντα τὰ μέλη τοῦ Βοναπαρτικοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐψηφίσθησαν ἐπιχορηγήσεις ὑπὲρ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κράτους· εἶχον δ' οὗτοι καὶ τὸ προνόμιον νὰ δικάζωνται διὰ τὰς ποινικὰς ὑποθέσεις ὑπὸ ἰδιαιτέρου ἐκτάκτου δικαστηρίου. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἱερώνυμος κατέστη καὶ διάδοχος ἐπίδοξος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν ἀποθάνει ἄνευ ἀμεσωτέρου διαδόχου.

Ναπολέων Γ' ἐθεωρήθη πολλῷ πλέον ἢ ὁ ἔνδοξος θεῖος αὐτοῦ ὡς *ἔπηλυς* (1) (parvenu). Διὰ τοῦτο αἱ πρὸς τὸν Ναπολέοντα οἰκογενειακαὶ σχέσεις καὶ αὐτῶν τῶν μικροτέρων Εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν ἔμειναν ψυχραί. Αἱ ἡγεμονικαὶ οἰκογένειαι τῆς Εὐρώπης αἱ μὴ ἀξιώσασαι νὰ συνάψωσι σχέσεις πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον (τὸν μόλις κατορθώσαντα νὰ εὕρῃ νύμφην διὰ τὸν πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ ἐν μικρᾷ Γερμανικῇ δυναστείᾳ καὶ ταύτῃ προτεσταντικῇ) πολλῷ πλέον δὲν ἠξίουν νὰ συνάψωσι σχέσεις τοιαύτας πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ'. Ἀλλὰ καὶ ὁ νέος αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐπετήδευσεν ὑψηλοφροσύνην μείζονα τῆς τοῦ θείου αὐτοῦ τοῦ μεταχειρισθέντος ἅπασαν τὴν κραταιὰν πολιτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἵνα νυμφευθῇ ἡγεμονόπαιδα ἐκ τῶν μεγάλων δυναστικῶν οἴκων τῆς Εὐρώπης (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 674) (2). Οὐδ' αὐτὸς ὁ ἰδιωτεύων πρίγκιψ Γουσταῦος Βάζας (3), τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα Καρλότταν ἐζήτησεν ὁ Ναπολέων Γ', συνήνεσεν εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων. Τὰς ἀποτυχίας ταύτας ἐξεδικήθη ὁ Ναπολέων Γ'

(1) Προτιμῶ τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν τῆς Γαλλικῆς λέξεως ὡς σημαίνουσαν τὸν *ξένον* (ξένον ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ οἰκογενείᾳ τῶν ἡγεμόνων τῶν διὰ νομίμου κληρονομίας καταλαμβανόντων τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα) παρὰ τὴν συνήθη ἑρμηνείαν τοῦ *ὀψιπλούτος*, ἥτις οὐδεμίαν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος καὶ πρὸς τὸ νόμιμον ἢ μὴ νόμιμον τῆς τούτου καταγωγῆς.

(2) Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον πικρὰ διὰ τὸν Ναπολέοντα ὅσον ἡ ζητουμένη νύμφη ἦτο κόρη τῆς πριγκιπίσσης Λουΐζης τῆς Βάδης θυγατρὸς τῆς μεγάλης δουκίσσης τῆς Βάδης Στεφανίας. Ἡ Στεφανία θυγάτηρ οὖσα τοῦ κόμητος Κλαυδίου Βωαρναὶ ἐξαδέλφου τοῦ Ἀλεξάνδρου Βωαρναί, πρώτου συζύγου τῆς Ἰωσηφίνης καὶ πατρὸς τῆς Ὁρτενσίας (μητρὸς τοῦ Ναπολέοντος Γ'), εἰσποιηθεῖσα δ' ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ λαβοῦσα τὴν προσωνυμίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς πριγκιπίσσης καὶ τὸ ὄνομα Ναπολεόνη (Λουΐζα Ἀδριανὴ Ναπολεόνη Στεφανία) εἶχε συζευχθῇ (1806) μετὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Βάδης Καρόλου Λουδοβίκου Φρειδερίκου. Οὐδ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἔγγονον μιᾶς Βωαρναὶ καὶ ἑνὸς Βοναπάρτου ἠξίουν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Ναπολέοντα Γ' διὰ τὸν λόγον ὅτι ἦτο πριγκίπισσα τοῦ Βαδικοῦ οἴκου. Πλὴν τούτου, ἐνῷ ἡ αἴτησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος γενομένη πρὸ τῆς ἐπισήμου ἀναρρήσεως αὐτοῦ δὲν ἀπερρίφθη καὶ ἤρξαντο μάλιστα διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ μέλλοντος συνοικεσίου, ἀκριβῶς κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν ἡμέρας ἠγγέλθη αἰφνιδίως ὡς τετελεσμένον γεγονὸς ὁ γάμος τῆς πριγκιπίσσης Καρλόττας μετὰ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τῆς Σαξωνίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τοῦ Ναπολέοντος ἀπόπειρα περὶ γάμου μεθ' ἑτέρας ἐγγόνου τῆς μεγάλης δουκίσσης Στεφανίας (τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπος Ὀενζόλλερν Σιγμάριγκεν) ἀπέτυχεν ἐπίσης. Μόνη ἡ βασίλισσα Χρηστίνα τῆς Ἱσπανίας οὐ μόνον ἠξίωσε, ἀλλὰ καὶ ἐζήτησε νὰ συζεύξῃ μετὰ τοῦ Ναπολέοντος τὴν ἐκ μὴ νομίμου γάμου κόρην αὐτῆς (πριγκίπισσαν Μοννέζ). Ἀλλὰ τὴν πρότασιν αὐτῆς ἀπέρριψεν ὁ Ναπολέων.

(3) Υἱὸς τοῦ κατὰ τὸ 1809 ἐκθρονισθέντος βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Δ'.

διὰ τοῦ γάμου, ὃν συνῆψε μετὰ τῆς ὡραίας Ἱσπανίδος Εὐγενίας Μοντίχο, τῆς καταγομένης ἐξ ἀρχαίου τινὸς εὐγενοῦς οἴκου τῆς Ἱσπανίας, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ διαγγέλματος, δι' οὗ ἤγγελλε τὰ κατὰ τὸ συνοικέσιον πρὸς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, τὴν Γερουσίαν καὶ τὴν νομοθετικὴν βουλήν. Ἐν τῷ διαγγέλματι τούτῳ ἐλέγετο: «Ἡ Γαλλία ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῆς μεταβολαῖς ἠκολούθησε πάντοτε ὁδὸν διάφορον τῆς ἄλλης Εὐρώπης. Δυναστικοὶ γάμοι ἀπατηλὰς μόνον παρέχουσιν ἐγγυήσεις καὶ θέτουσι τὰ δυναστικὰ συμφέροντα εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἀπὸ 70 ἐτῶν πᾶσαι αἱ διὰ γάμου μετὰ τῆς Γαλλίας συνδεθεῖσαι ξέναι πριγκίπισσαι κατέστησαν δυστυχεῖς. Μιᾶς μόνης ἀσμένως μνημονεύει ὁ λαός, καὶ αὕτη δὲν ἦτο ἐξ αἵματος ἡγεμονικοῦ (1). Ἡ ματαιωθεῖσα ἀπόπειρα τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας περὶ συνοικεσίου μετὰ ἡγεμονίδος ἐξ οἴκου κυριαρχικοῦ, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ αὐτή, ἣν εὗρεν, ἦτο μὲν ἐξαίρετος γυνή, ἀλλ' ἐξ οἴκου δευτερευούσης τάξεως καὶ ἀλλόδοξος, προσέβαλε τὴν φιλαυτίαν τῆς Γαλλίας. *Ὁπότε τις διὰ τῆς δυνάμεως νέας τινὸς ἀρχῆς (principe) τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ὑψοῦται εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀρχαίων δυναστειῶν, δὲν μένει ἄπιστος εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, τοὐναντίον δὲ διατηρεῖ τὸν ἰδιάζοντα τῇ ἀρχῇ ἐκείνῃ χαρακτῆρα καὶ λαμβάνει φανερῶς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης τὴν θέσιν τοῦ ἐπήλυδος (parvenu), ὅπερ εἶναι προσωνυμία ἔνδοξος, ὅταν τις λάβῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἐλευθέρας ψήφου μεγάλου τινὸς λαοῦ.* Ἐκλέγω νύμφην τινά, τὴν ὁποίαν ἀγαπῶ, νύμφην εὐγενοῦς καταγωγῆς, Γαλλίδα τὴν καρδίαν καὶ τὴν μόρφωσιν καὶ διὰ τὸ αἷμα, ὅπερ ὁ πατὴρ αὐτῆς ἔχεεν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας (ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος Α'). Ὡς Ἱσπανὶς ἔχει τὸ προτέρημα ὅτι δὲν ἔχει οἰκογένειαν ἐν Γαλλίᾳ ἀπαιτοῦσαν τιμὰς καὶ πλοῦτον, κεκοσμημένη δὲ μεθ' ὅλων τῶν ἰδιοτήτων τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἰσθήματος μέλλει ν' ἀποτελέσῃ τὸ κόσμημα τοῦ θρόνου». Ὁ Ναπολέων ἐν τῷ διαγγέλματι ἐξῆρεν ἔτι τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδίας καὶ τὴν εὐσέβειαν τῆς μελλούσης καθολικῆς αὐτοκρατείρας καὶ ἐξέφραζε τὴν πλήρη πεποίθησιν αὐτοῦ, ὅτι, ὅταν ὁ Γαλλικὸς λαὸς γνωρίσῃ καὶ εὕρῃ τὴν μέλλουσαν αὐτοκράτειραν τοιαύτην, οἵα ἀλη-

(1) Ἐννοεῖται ὅτι ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἰωσηφίνης. Ἀλλ' ἡ ἀντιπαραβολὴ εἶναι λίαν ἀτυχής. Ἡ Ἰωσηφίνη ὡς ἡγεμονὶς αὐτοκράτειρα ὑπῆρξε δυστυχὴς ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς, προφάσει μὲν ὅτι ἦτο ἄτεκνος, ἀληθῶς δὲ διότι δὲν ἦτο πριγκίπισσα ἐξ ἡγεμονικοῦ οἴκου Εὐρωπαϊκοῦ.

θῶς εἶναι, θὰ νοήσῃ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῆς Προνοίας. Οἱ λόγοι οὗτοι οἱ τὴν φιλαυτίαν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ σφόδρα κολακεύοντες, ἐνταυτῷ δὲ ἐπιτηδείως συγκαλύπτοντες τὴν μνημονευθεῖσαν ἀποτυχίαν τοῦ Ναπολέοντος ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν, ἐπεκροτήθησαν παγκοίνως καὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ εὐφροσύνως καὶ πομπωδῶς ἑορτάσαντος τὴν τοῦ γάμου ἑορτὴν (18/30 Ἰανουαρίου 1853). Οὕτω ἐστερεώθη καὶ δυναστικῶς ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος Γ'.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ νέου αὐτοκράτορος καὶ ἡ καθόλου ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης θέσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀναρρήσεως τοσοῦτον στενῶς συνδέεται μετὰ τῶν συγχρόνων γεγονότων τῆς ἱστορίας, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ τότε ἀρξαμένου μεγάλου ἀνατολικοῦ πολέμου τοῦ καλουμένου Κριμαϊκοῦ, ὥστε εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διακόψωμεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας, ἵνα διαλάβωμεν ἐν ὀλίγοις καὶ τὰ τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ λαῶν, τῶν μετασχόντων ἀμέσως τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολέμου.

---

13. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.

Τὸ ὑπουργεῖον Ῥῶσσελ-Παλμερστῶνος. — Ἐν Ἀγγλίᾳ εἴδομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1846 ἐκυβέρνα τὸ Οὐιγικὸν ὑπουργεῖον Ῥῶσσελ Παλμερστῶνος, ἐν ᾧ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν λόρδος Παλμερστὼν ἦτο τὸ κυριώτατον δρῶν πρόσωπον, ἀσκῶν τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν ἐνεργητικότητα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἔδειξεν ὁ λόρδος Παλμερστὼν ἐν τῷ μεγάλῳ λαϊκῷ στασιαστικῷ κινήματι τοῦ ἔτους 1848, τῷ ἀρξαμένῳ ἐν Ἰρλανδίᾳ καὶ ἐπεκταθέντι εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ λιμὸς ὁ ἐνσκήψας τῷ 1846-1847 ἐν Ἰρλανδίᾳ καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν τούτου ἐπελθοῦσα μεγάλη θνησιμότης(1) (ἴδ. σελ. 155) εἶχεν

(1) Ἐν Ἰρλανδίᾳ τὸ ἔτος 1847 ἀπέθανον ἄνθρωποι πλείονες ἢ κατὰ τὰ 3 προηγούμενα ἔτη ὁμοῦ.

ἐπενέγκει πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς καὶ μεγάλην ἐξαγρίωσιν ἠθῶν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τεραστίαν αὔξησιν τῶν κακουργημάτων. Ἡ κατάστασις αὕτη ὑπεχρέωσε τὸ Οὐιγικὸν ὑπουργεῖον νὰ καταφύγῃ εἰς περισταλτικὰ μέτρα, ἅτινα ἡ Οὐιγικὴ μερὶς ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας διατελοῦσα εἶχε καταπολεμήσει σφοδρῶς, ὁπότε προετάθησαν ταῦτα ὑπὸ τοῦ Πήλ. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως μεγάλην ἐνεποίησε δυσαρέσκειαν τοῖς Ἰρλανδοῖς, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ὀκόνελ μὴ ἔχοντες ἄνδρα ἐπαίοντα δυνάμενον νὰ διευθύνῃ σωφρόνως καὶ συνετῶς τὰς λαϊκὰς ἐξεγέρσεις, ἦσαν ἀφειμένοι εἰς ἀρχηγοὺς δημαγωγοὺς ζητοῦντας νὰ ἐξεγείρωσι τὸν λαὸν εἰς στάσεις καὶ θορυβώδεις διαδηλώσεις. Τοιοῦτοι δημαγωγοὶ τῷ 1847-1848 ἦσαν ὁ Ἐδουάρδος Ὀκόννορ καὶ ὁ Ὀβριὲν (O'Brien). Οὗτοι συνεννοούμενοι μετὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ ἀρχηγῶν τῶν θιασωτῶν τοῦ *Χάρτου τοῦ Λαοῦ* (ἴδ. σελ. 157) διωργάνωσαν μετὰ τούτων μεγάλην πρὸς τὸ κοινοβούλιον ἀναφορὰν τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τοῖς τρισὶ μεγάλοις τμήμασι τοῦ κράτους, φέρουσαν ὑπογραφὰς κατὰ τὰ λεγόμενα 6 ἑκατομ. πολιτῶν, ἀληθῶς δὲ 2 περίπου ἑκατομμυρίων. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη ἔμελλε νὰ δοθῇ εἰς τὸ κοινοβούλιον τῇ 29/10 Ἀπριλίου 1848 ὑπὸ τοῦ Ὀκόννορ ἐν μεγάλῃ συρροῇ λαοῦ μεταβαίνοντος ἐν πομπῇ ἀπὸ Κένσιγκτον εἰς Λονδῖνον. Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον διὰ τῆς δραστηριότητος τοῦ Παλμερστῶνος καὶ τῆς τελεσφόρου συνδρομῆς τοῦ ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας διατελοῦντος, ἀλλὰ πάντοτε μέγα ἐν Λονδίνῳ δυναμένου δουκὸς Οὐελλιγκτῶνος, ἐματαίωσε τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην λαϊκὴν πομπήν. Πολῖται Λονδίνου 150 ἢ 170 χιλιάδες ὤμοσαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν πόλιν ἐναντίον τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ πλήθους διὰ πάσης θυσίας καὶ κατώρθωσαν νὰ ματαιώσωσιν αὐτήν. Ἡ ἀποτυχία δ' αὕτη ἐπήνεγκε τὴν καταστολὴν τοῦ λαϊκοῦ κινήματος πανταχοῦ τοῦ κράτους. Μόνον ἐν Ἰρλανδίᾳ ἐγένοντο τινὲς ταραχαὶ ὑπὸ τῶν Ὀβριέν, Μάγερ, Μίτσελ· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις διὰ σιδηρᾶς χειρὸς κατέστειλε ταύτας ἐξορίσασα καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ἐκ τῆς Ἰρλανδίας.

Ἡ νίκη αὕτη τῆς κυβερνήσεως τοσούτῳ μᾶλλον σπουδαίαν εἶχε σημασίαν γενικήν, ὅσον τὸ μνημονευθὲν μέγα κίνημα παρεσκευάζετο καθ' ὃν χρόνον τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἐκ τῶν Παρισίων δοθέντος ἐπαναστατικοῦ συνθήματος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐγένετο δῆλον ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐν σμικρῷ μόνον μέτρῳ, καὶ τοῦτο ἐμμέσως, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τῶν ἐν τῇ

ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ μεγάλων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων ἴδιον ὡς πρὸς τοῦτο καθ' ἑαυτὴν ἀποτελοῦσα κόσμον. Ἄλλως δὲ ἡ τῆς κυβερνήσεως ἀπέναντι τῶν στασιαστῶν πολιτικὴ ἐπεδοκιμάσθη ὑφ' ὅλης τῆς ἀνωτέρας καὶ τῆς μέσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, πλὴν τῶν ἄγαν ῥιζοσπαστῶν, ὑπεστήριξαν ἢ ἐπεδοκίμασαν τὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως. Οὐχ ἧττον τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον προὐνόησε διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ καὶ περί τινων μέτρων φιλελευθέρων συντελούντων εἰς τὴν διατήρησιν καὶ αὔξησιν τῆς δημοτικότητος αὐτοῦ. Ἡ δὲ μεγάλη καὶ τεραστία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνάπτυξις, ἣν ἔλαβεν ἐν τῷ παγκοσμίῳ Ἀγγλικῷ κράτει ἡ βιομηχανία καὶ ὁ δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς πλοῦτος τῆς Ἀγγλίας, διεφάνη λαμπρῶς ἐν τῇ μεγάλῃ παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῇ γενομένῃ, πρωτοβουλίᾳ καὶ θερμῇ καὶ δραστηρίᾳ συνδρομῇ τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1851. Ταύτης μετέσχον 48 χῶραι καὶ 15 χιλιάδες πρόσωπα ἔπεμψαν τὰ ἐκθέματα αὐτῶν, 6 ἑκατομμύρια δὲ ἀνθρώπων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἀγγλικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ ἐπιτυχία τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως ὕψωσε τὸ γόητρον τῆς κυβερνήσεως καὶ ἔτι μᾶλλον ἐστερέωσεν ἠθικῶς τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ ηὔξησε τὴν δημοτικότητα. Καὶ κατεπολέμησε μὲν ἡ Οὐιγικὴ κυβέρνησις τὸ ὑπό τινων φιλελευθέρων προταθὲν σχέδιον νέας ἐπεκτάσεως τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος, ἀλλ' ὑπεστήριξε τὰς ἀπαιτήσεις τῶν θιασωτῶν τῆς ἐλευθέρας ἐμπορίας διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ περὶ σίτου καὶ τῶν περὶ ναυτιλίας νόμων (ἴδ. σελ. 158). Ἔτυχε δὲ ἡ κυβέρνησις ἰσχυρᾶς συνδρομῆς, ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1847-1848, παρὰ τοῦ Ῥοβέρτου Πήλ, ὅστις μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1846 ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀποχώρησιν ἔμενεν ἀρχηγὸς τῆς μέσης, μετριοπαθοῦς, συντηρητικῆς ἅμα καὶ φιλελευθέρας, μερίδος, τῆς μεσαζούσης μεταξὺ τῶν καθαρῶν Οὐίγων καὶ Τόρεων, καὶ διὰ τῆς μετριαστικῆς αὐτοῦ ἐπιρροῆς προελάμβανε τὰς ἀποτόμους μεταπτώσεις τῆς ἐξουσίας ἀπὸ κόμματος εἰς κόμμα. Ἀλλ' ὁ ἀξιομνημόνευτος οὗτος ἀνὴρ ἐτελεύτησε τῷ 1850 πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου. Τότε δὲ πάλιν ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ Πηλικοῦ κόμματος ἀποτόμως ἀντετάχθησαν πρὸς ἄλληλα τὰ κόμματα τῶν Οὐίγων καὶ τῶν Τόρεων. Ἀλλ' οἱ Τόρεις δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ πολεμήσωσιν ἐρρωμένως κατὰ τοῦ Οὐιγικοῦ ὑπουργείου. Καὶ ἠνωχλεῖτο μὲν τὸ ὑπουργεῖον ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν φιλελευθέρων διὰ τῆς ἀκαταπαύστως ἐπαναλαμβανομένης προτάσεως περὶ

νέας ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως, ὑπέστη δὲ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1851 καί τινα κρίσιν ὑπουργικὴν προελθοῦσαν ἔκ τε τῆς μνημονευθείσης προτάσεως καὶ ἐκ τοῦ περὶ *τίτλων* νομοσχεδίου (title bill)· ἀλλὰ τὴν κρίσιν ταύτην διῆλθε νικηφόρον διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν τῶν Τόρεων. Ἡ τοῦ Οὐιγικοῦ ὑπουργείου Ῥῶσσελ-Παλμερστῶνος πτῶσις προῆλθε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν μέρει διὰ λόγους ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐν μέρει δ' ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης ἐξασθενήσεως τοῦ ὑπουργείου διὰ τῆς καταναγκαστικῆς ἐκ τούτου ἀποχωρήσεως τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος. — Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Παλμερστῶνος ἐποιησάμεθα ἤδη κεφαλαιωδῶς λόγον ἐν τοῖς πρότερον περὶ τοῦ Οὐιγικοῦ ὑπουργείου Ῥῶσσελ-Παλμερστῶνος εἰρημένοις (ἴδ. σελ. 159). Ἡ πολιτικὴ αὕτη, ὡς εἴπομεν, εἶχε πάντοτε χαρακτῆρα προκλητικὸν ἀπέναντι τῶν μοναρχικῶν συντηρητικῶν κυβερνήσεων, ἐνθαρρυντικὸν δὲ διὰ τὰς φιλελευθέρας καὶ ἐπαναστατικὰς μερίδας. Πανταχοῦ τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἔνθα ἐγένοντο ἐπαναστατικὰ κινήματα, ἰδίως δὲ ἐν Ἰταλίᾳ (ἐν Νεαπόλει, ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν τῷ παπικῷ κράτει) ἐνήργει, καὶ ἐνίοτε ἐπενέβαινε, σκανδαλωδῶς ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ τοῦ Παλμερστῶνος οὐχὶ πάντοτε ἐξ εἰλικρινοῦς συμπαθείας πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐξήσεως τῆς ἐπιρροῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας. Αἱ μεγάλαι μοναρχικαὶ κυβερνήσεις, ἰδίως ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Αὐστρία, βαρέως ἔφερον τὴν ἐπιδεικτικὴν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν συμπάθειαν τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπουργείου καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἀγγλία παρεῖχεν ἐπιδεικτικὴν φιλοξενίαν εἰς τοὺς Οὔγγρους φυγάδας τοῦ 1849, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζε καὶ ἐν Τουρκίᾳ (1). Ὁ Κοσσούθ, εἰς ὃν ὁ Πρόεδρος Ναπολέων δὲν ἐπέτρεψε νὰ διέλθῃ κἂν διὰ τῆς Γαλλίας, ἐγένετο ἀντικείμενον μεγάλων συμπαθητικῶν διαδηλώσεων ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα διωργανώθησαν ἑορταὶ

(1) Πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῆς Τουρκίας, ἀρνουμένης τὴν παράδοσιν τῶν φυγάδων εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν, ἰσχυρὰ μοῖρα στόλου Ἀγγλικοῦ ὑπὸ τὸν περιβόητον Πάρκερ εἰσέπλευσεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου διελθοῦσα πρὸ τῶν πρώτων ἐξωτερικῶν φρουρίων. Ἡ Ῥωσσία διεμαρτυρήθη πρὸς τὴν Πύλην κατὰ τῆς τοιαύτης παραβάσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1841 (ἴδε περαιτέρω ἐν τοῖς περὶ Τουρκίας) τῆς ἀπαγορευούσης τὸν εἴσπλουν τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς πολεμικὰ πλοῖα ξένα. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἔφερεν εἰς δικαιολογίαν τοῦ γεγονότος ὅτι ἐγένετο ἀδείᾳ αὐτῆς πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τρικυμίας κινδύνου, καὶ τὸ ἐπεισόδιον ἔληξεν ἄνευ περαιτέρω περιπλοκῶν.

ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ συνελέγησαν χρηματικαὶ συνδρομαί. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ συνήχθησαν καὶ συνέτυχον τῷ Κοσσοὺθ καὶ οἱ ἐκ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας φυγόντες ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἢ τῶν ἐπαναστατικῶν μερίδων Λεδροὺ Ῥολλέν, Λουὶ Μπλὰν καὶ Ἰωσὴφ Ματζίνης, διασκεπτόμενοι ἐνταῦθα μετ' ἀλλήλων περὶ τῆς ἐκ νέου ἀναρριπίσεως τῆς ἐπαναστατικῆς φλογὸς ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ. Ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς Οὔγγρους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς φυγάδας ἐπιδεικτικὴ τοῦ Παλμερστῶνος συμπάθεια εἶχεν ὡς κύριον ἐλατήριον καὶ τὸ κατὰ τῆς Αὐστρίας μῖσος. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὠθούμενος ἐλατηρίου ἐμίσει σφοδρῶς τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὄθωνα Α', ὃν ἐθεώρει ἁπλοῦν ὄργανον τῆς Αὐστρίας. Πάντα, ὅσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλμερστῶνος ἐδημοσιεύθησαν περὶ αὐτοῦ καὶ ὅσα ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἀλληλογραφίας γινώσκομεν, οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ περιβόητον ἐπεισόδιον τοῦ Ἰουδαίου Πασιφίκου ἐχρησίμευσε τῷ Παλμερστῶνι ὡς ἁπλῆ ἀφορμὴ ἵνα ταπεινώσῃ καὶ ἐξευτελίσῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ μισούμενον ἡγεμόνα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, πλὴν τῶν ἐγωϊστικῶν τούτων ἐλατηρίων, ἡ πολιτικὴ τοῦ Παλμερστῶνος εἶχεν ὡς γνώμονα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὑπερήσπιζε τὰ συμφέροντα ταῦτα πανταχοῦ τοῦ κόσμου ὑποχωρῶν πρὸ τῶν ἰσχυρῶν ἢ μᾶλλον ἀποφεύγων τὴν πρὸς τούτους διένεξιν, ἀπηνῶς δὲ πολεμῶν κατὰ τῶν ἀσθενῶν διὰ δημιουργίας μικρολόγων πολιτικῶν ζητημάτων, ἦτο ἥκιστα γενναῖος καὶ ὑψηλόφρων. Ζητήματα ἀσημάντων ἀποζημιώσεων δι' Ἄγγλους ὑπηκόους ἐγίνοντο πολλάκις ἀφορμὴ ἐρίδων μεγάλων. Οὕτω ὁ Παλμερστὼν ἐπολέμησε κατὰ τῶν κυβερνήσεων τῆς Τοσκάνης, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος χάριν ἀποζημιώσεως Ἄγγλων ὑπηκόων. Αἱ πρὸς τὴν Ἱσπανίαν δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα διενέξεις ἀπέληξαν καὶ εἰς διπλωματικὴν ῥῆξιν καὶ χρῆσιν βίας. Μὴ ἀρκουμένη δὲ ἡ τοιαύτη πολιτικὴ νὰ πολεμῇ ἐν ὀνόματι μὲν τοῦ πολιτισμοῦ, πράγματι δὲ χάριν κατακτήσεων, ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ κατὰ τῶν Κάφρων καὶ ἐν τῇ Ἰνδίᾳ κατὰ τῶν ἰθαγενῶν ἡγεμόνων καὶ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς θαλάσσαις κατὰ τῶν Σινικῶν στόλων, ἐδημιούργει ζητήματα ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως πρὸς τὰς Ἡνωμένας πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς διά τινα νησίδια ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίαις τοῦ Χονδουρᾶ, πρὸς τὴν Ἀργεντίνην δημοκρατίαν περὶ μικρᾶς τινος νήσου (Martin Garcia) καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα περὶ τῶν νησιδίων Σαπιέντζας καὶ Ἐλαφονήσου. Ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα δὲ διενέξει οὐ μόνον ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος αὐ-

τῆς ἡ πολιτικὴ ἡ Ἀγγλικὴ δὲν ἐφάνη φιλοδικαία, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἐμεσολάβησαν πρὸς συμβιβασμόν, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἥκιστα εἰλικρινὴς καὶ τιμία. Αὐτὴ ἡ πεφωτισμένη κοινὴ γνώμη ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξηγέρθη κατὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς· καὶ ἡ μὲν ἄνω βουλὴ προτάσει τοῦ λόρδου Στάνλεϋ ἐξέφρασε τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ λόρδου, ἐν δὲ τῇ κάτω βουλῇ μόλις διὰ πενταώρου ἀγορεύσεως δικαιολογητικῆς ἀπέφυγεν ὁμοίαν ἀποδοκιμασίαν διὰ πλειονοψηφίας οὐχὶ ἰσχυρᾶς. Ἵνα δὲ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος προελθοῦσαν δυσαρέσκειαν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἐν τῷ ζητήματι τῶν παραλβίων δουκάτων συνετάχθη ταῖς Δυνάμεσιν ἐκείναις καὶ ἐθυσίασε τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλσατιανῶν. Ἡ ὑπεροπτική, ἀπότομος, αὐθαίρετος καὶ πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συναδέλφων καὶ τῆς βασιλίσσης αὐτῆς διεξαγομένη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος διετίθει δυσμενῶς κατ' αὐτοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς συναδέλφους καὶ τὴν βασίλισσαν. Τέλος ἡ ὑπομονὴ τῆς ἄλλως συνταγματικώτατα πολιτευομένης βασιλίσσης ἐξηντλήθη, ὁπότε μετὰ τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου ἐν Γαλλίᾳ, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἐτήρουν ἐπισήμως ἐπιφυλακτικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ γεγονότος, ὁ λόρδος Παλμερστών, ἐνῷ εἶχε συμφωνήσει μετὰ τῆς βασιλίσσης νὰ τηρήσῃ ἐφεκτικὴν θέσιν, οὐ μόνον τὰς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο ὁδηγίας δὲν ἔπεμψεν εἰς τὸν ἐν Παρισίοις Ἄγγλον πρεσβευτήν, ἀλλὰ ἐκήρυξεν εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ Γάλλον πρεσβευτὴν κόμητα Βαλέβσκιν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἔμελλε ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ τόλμημα, ἅμα τοῦτο ἤθελεν ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Τούτου γνωσθέντος ἥ τε βασίλισα καὶ ὁ λόρδος Ῥῶσσελ ἀπήτησαν τὴν ἐκ τοῦ ὑπουργείου ἀποχώρησιν τοῦ Παλμερστῶνος, ὅπερ καὶ ἐγένετο (7/19 Δεκεμβρίου 1851). Ἀλλ' ὁ Παλμερστὼν μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ μετεχειρίσθη ἅπασαν τὴν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ δύναμιν αὐτοῦ ἵνα ῥίψῃ τὸ ὑπουργεῖον, ἐξ οὗ βιαίως ἀπεχώρησεν. Κατὰ τὴν πρώτην δ' εὐκαιρίαν, συζητουμένου νομοσχεδίου τινὸς οὐχὶ λίαν σπουδαίου, συνηνώθη μετὰ τῶν Τόρεων καὶ καταπολεμήσας σφοδρῶς τὸ κυβερνητικὸν νομοσχέδιον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου. Νῦν δὲ ἐκλήθησαν εἰς τὴν κυβέρνησιν (8/20 Φεβρουαρίου 1852) οἱ Τόρεις ὑπὸ τὸν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους κόμητα Δέρβυ γενόμενον λόρδον Στάνλεϋ.

Τὸ ὑπουργεῖον Δέρβυ.—Ἀλλὰ τὸ Τορικὸν ὑπουργεῖον Δέρβυ, οὗ μετέσχον ὁ Ἰουδαῖος τὸ γένος καὶ ἄγαν στωμύλος Βενιαμὶν Δισραέλης καὶ ὁ μαρκήσιος Σαλισβουρύ, δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Αἱ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1852 γενόμεναι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κοινοβουλίου νέαι ἐκλογαὶ δὲν ἔδωκαν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ Τορικὸν κόμμα. Τὸ ὑπουργεῖον ἐζήτησε νὰ στηριχθῇ προσεταιριζόμενον τοὺς Ἰρλανδοὺς βουλευτὰς καὶ ὑπισχνούμενον τῷ Ἰρλανδικῷ λαῷ διὰ τοῦ ἐναρκτηρίου ἐν ταῖς βουλαῖς βασιλικοῦ λόγου (30/11 Νοεμβρίου) διοίκησιν φιλελευθέραν καὶ γενναιόφρονα. Ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν. Ἐν τῇ συζητήσει τοῦ προϋπολογισμοῦ πᾶσαι αἱ ἀποχρώσεις τῆς φιλελευθέρας μερίδος ἑνωθεῖσαι πρὸς ἀλλήλας καὶ συμμαχήσασαι μετά τινων πρώην Πηλιτῶν ἐπήνεγκον (4/16 Δεκεμβρίου) τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου, ἀφοῦ ὁ Γλάδστων κατέκρινεν αὐστηρῶς τὴν ὅλην πολιτικὴν πορείαν τῆς κυβερνήσεως. Νῦν δὲ ἐκλήθησαν πάλιν εἰς τὰ πράγματα οἱ Οὐΐγοι καὶ οἱ συμπράξαντες τούτοις ὀπαδοὶ τοῦ Πήλ. Ὁ τῶν Πηλιτῶν ἀρχηγὸς Ἀβερδῆνος ἐσχημάτισε νῦν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ἔλαβον μέρος ὁ Γλάδστων, ὡς ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν, ὁ Γράχαμ, ὡς ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν, ὁ πρώην πρωθυπουργὸς Ῥῶσσελ, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ ὁ Παλμερστών, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν. Ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Ἀβερδήνου περιῆλθεν ἡ Ἀγγλία εἰς τὸν μέγαν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν πόλεμον τὸν καλούμενον Κριμαϊκόν.

---

14. Ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α΄.

Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α΄ καὶ ὁ καθόλου χαρακτὴρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.—Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀφηγηθῶμεν ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 382) τὰ κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῶν Τσάρων ἄνοδον τοῦ Νικολάου Α΄ καὶ τὴν παρακολουθήσασαν ταύτῃ στρατιωτικὴν στάσιν τὴν καταβληθεῖσαν διὰ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος τοῦ νεαροῦ μονάρχου. Οἱ σπουδαιότεροι ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως ἐκείνης ἐτιμωρήθησαν ἀπηνῶς διὰ τῆς ποινῆς τῆς ἀγχόνης, ἄλλοι ὑπέστησαν ἧττον βαρείας ποινάς, ἐνῷ

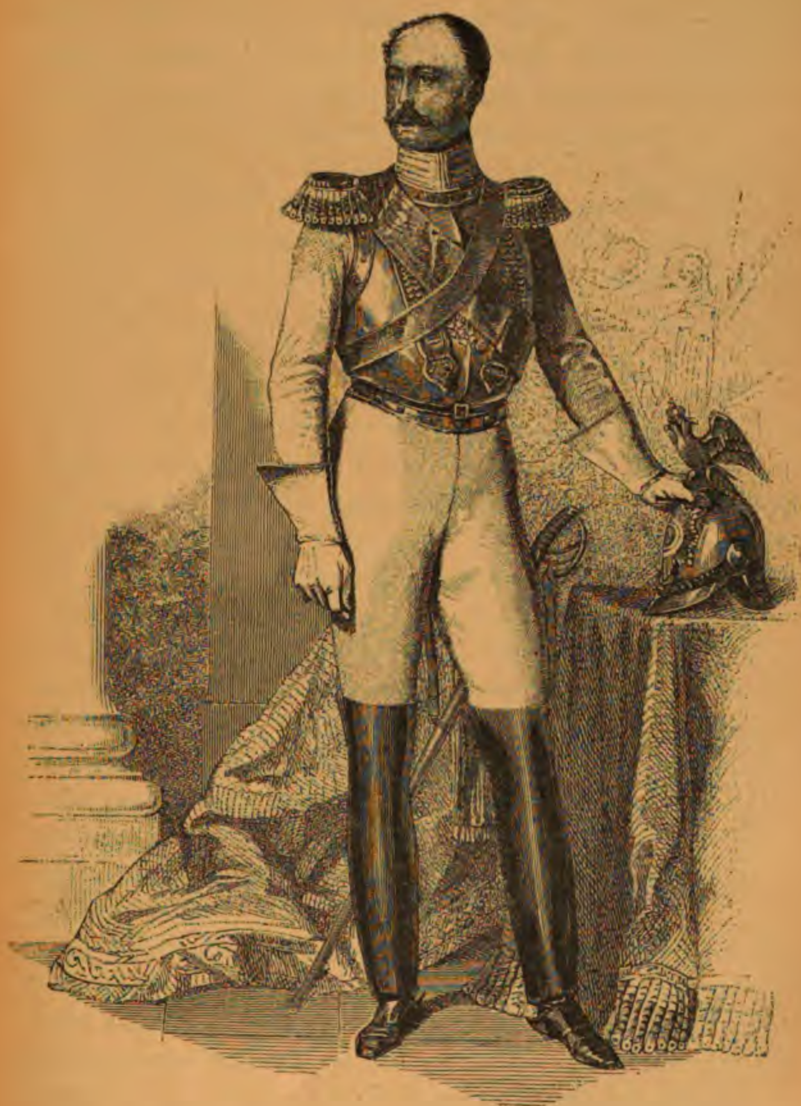
τὸ πολὺ πλῆθος τῶν στασιαστῶν ἔτυχον αὐτοκρατορικῆς χάριτος. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ αἱματηροῦ τούτου ἐπεισοδίου ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη εἰς τὴν Μόσχαν, ἔνθα ἐστέφθη μεγαλοπρεπῶς παρισταμένου, καθὰ εἴπομεν, εἰς τὴν ἐπίσημον ταύτην τελετὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου. Οἱ δύο ἀδελφοὶ περιπτυσσόμενοι καὶ καταφιλοῦντες ἀλλήλους ἐνώπιον τοῦ παρισταμένου εἰς τὴν ἑορτὴν ἀπείρου πλήθους ἀνήρεσαν ἐπισημότατα καὶ πανηγυρικώτατα πάσας ἐκείνας τὰς κατὰ τῆς νομιμότητος τῆς ἀρχῆς τοῦ Νικολάου ἐπιτηδείως διασπαρείσας ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν τῷ λαῷ φήμας, τὰς δούσας αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν εἰς τὸ ἀποτυχὸν ἔργον τῶν συνωμοτῶν τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1825, τῶν καλουμένων συνήθως Δεκεμβριτῶν ἢ Δεκεμβρινῶν. Τὴν φοβερὰν ἐκείνην συνωμοσίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν στάσιν ὁ Μεττερνῖχος καὶ οἱ λοιποὶ θιασῶται τῆς ἀντιδραστικῆς, καὶ ἰδίως τῆς ἀνθελληνικῆς, πολιτικῆς ἐπωφελήθησαν, ὡς ἀλλαχοῦ ἀφηγήθημεν, ἵνα ψυχράνωσι τὸν πολεμικὸν ζῆλον τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος τοῦ κληρονομήσαντος παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου Α' πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, καθὰ εἴδομεν, σμικρὸν μόνον ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἐπηρεάσθη πολὺ οὐδ' ὑπέκυψε τυφλῶς εἰς τὴν ἠθικὴν ἐπίδρασιν τοῦ γεγονότος ἐκείνου καταστᾶσα ἕνεκα τούτου, ὥς τινες φρονοῦσι, σφόδρα ἀπολυταρχική, ἀντιδραστική, πολεμία πρὸς πᾶσαν φιλελευθέραν πρόοδον καὶ μεταρρύθμισιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἦτο πολὺ ὀλιγώτερον φιλελεύθερον ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'. Ἀλλὰ τὴν ἧττον φιλελευθέραν καὶ μᾶλλον συντηρητικὴν καὶ ἐν μέρει ἀντιδραστικὴν ταύτην διεύθυνσιν εἶχε λάβει τὸ κυβερνητικὸν ἐν Ῥωσσίᾳ σύστημα κατὰ τὰ τελευταῖα ἤδη ἔτη τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ὁ δὲ προσωπικῶς αὐταρχικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀπολυτοφροσύνη τοῦ Νικολάου, πολλῷ δὲ πλέον ἡ ἄμεσος ἐνεργοτάτη προσωπικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν τῶν τοῦ κράτους, συνετέλεσαν σφόδρα εἰς τὸν μνημονευθέντα χαρακτῆρα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου Α'. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος δὲν ἦτο ἄμοιρος προσόντων καὶ προτερημάτων ἀνδρικῶν καὶ ἡγεμονικῶν, τὸ μὲν φυσικῶν, τὸ δὲ δι' ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως προσκτηθέντων. Ὁ Νικόλαος ὅπως κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σωματικὴν διάπλασιν καὶ ἔκφρασιν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ψυχι-

κήν, διέφερεν ἐν πολλοῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐνῷ οὗτος, καίπερ ὡραιότατος ὢν καὶ ἀξιαγαστότατος τὴν ὄψιν ἀνήρ, δὲν ἦτο μεγαλοπρεπὴς τὴν φυὴν καὶ τὸ δέμας, ἀλλὰ χαρίεις καὶ ἁβρός, ἔτι δὲ προσηνὴς καὶ εὔστροφος, ὁ Νικόλαος ἐπέβαλλε διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ ἡρωικῆς μορφῆς, τοῦ ἱπποτικοῦ κάλλους καὶ τοῦ ὑπερηφάνου ἤθους. Καὶ ἐνῷ κυριώτατος ψυχικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ἡ μεγάλη αἰσθηματικότης, ἡ σφοδρὰ ἐνίοτε εὐαισθησία καὶ ἡ ἐντεῦθεν προερχομένη ἀδυναμία τῆς θελήσεως, ὁ Νικόλαος διεκρίνετο ἐπὶ εὐσταθείᾳ χαρακτῆρος καὶ ἰσχύι θελήσεως χωρούσῃ μέχρι ἀκαμψίας καὶ πεισμονῆς. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐξεικονίζετο καὶ ἐξεφράζετο ζωηρῶς ἡ βαθεῖα καὶ ἰσχυρὰ συνείδησις τῆς μεγαλειότητος τῆς ἀρχῆς καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ ἡγεμονικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἡγεμονικῆς ἰσχύος. Ὁ Νικόλαος δὲν εἶχε τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὸ ἰδεῶδες, ἐφ' ᾧ διεκρίνετο ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνὴρ ἐστερημένος πνευματικῆς μορφώσεως ὑψηλῆς, οὐδ' ἀμύητος ἐν ταῖς μεγάλαις πολιτικαῖς ἰδέαις τῆς γεννησάσης καὶ παιδευσάσης αὐτὸν γενεᾶς. Γεννηθεὶς (1) ἐν χρόνοις μεγάλων ἱστορικῶν ἐξελίξεων καὶ τυχὼν ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως ὑγιοῦς καὶ λίαν ἐπιμελοῦς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀνδρῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων σπουδαίων, νεώτατος ἔτι ὢν τὴν ἡλικίαν διεκρίνετο ἐπὶ μεγάλῃ φιλομαθείᾳ καὶ φιλεργίᾳ. Ὑπὸ τῆς φιλομαθείας δὲ ταύτης ἐλαυνόμενος περιηγήθη κατὰ τὰ ἔτη 1814 - 1817 τὴν Γερμανίαν, Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, εἶτα δὲ καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ ἀχανοῦς Ῥωσσικοῦ κράτους. Τῷ 1817 ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτάτην τῶν θυγατέρων τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ΄ καὶ τῆς βασιλίσσης Λουΐζης, Καρλότταν, τὴν μετονομασθεῖσαν, μετὰ τὴν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετάστασιν αὐτῆς, Μαρίαν Θεοδωρόβναν (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 214). Ὅπως δὲ πρὸ τοῦ γάμου, οὕτω καὶ μετὰ τὸν γάμον τοῦτον ὁ Νικόλαος ἔμεινε πάντη ξένος εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς, ἀσχολούμενος νῦν μετ' ἰδιαιτέρου ζήλου εἰς μελέτας στρατιωτικάς, ἐν αἷς οὐ μόνον θεωρητικῶς ἐτελειοποιήθη προσηκόντως, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς κατέστη ἀληθὴς στρατιωτικὸς ἀνὴρ ῥυθμίζων ὅλως στρατιωτικῶς τὸν βίον αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἐκ τοῦ τοιούτου βίου ὁ ἀπροσδόκητος τοῦ ἀδελφοῦ θάνατος ἐκάλεσε τὸν Νικόλαον εἰς τὸν θρόνον τὸν περιβάλλοντα το-

(1) Ἐν ἔτει 1796 15/27 Ἰουνίου.

σαύτην δύναμιν καὶ ἀρχὴν τὸν κατέχοντα αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοσαύτας ἐπιβάλλοντα εὐθύνας ἠθικὰς τῷ ἡγεμόνι τῷ ἔχοντι συνείδησιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀποστολῆς, ὁ Νικόλαος ἐζήτησε νὰ ὑψωθῇ καὶ ὑψώθη εἰς τὸ ὕψος τῆς θέσεως αὐτοῦ καθιστάμενος οἱονεὶ ἐνσάρκωσις τῆς ἰδέας τοῦ Τσάρου. Ἡ ἐπιβάλλουσα φωνὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐξωτερικὴ παράστασις, ἡ σιδηρᾶ θέλησις, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι διηνεκῶς καὶ ἐξετάζειν τὰς ὑπηρεσίας τῆς κυβερνήσεως πολλάκις μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν, ἡ μετὰ πάθους ἀφοσίωσις, ἣν ἐδείκνυε πρὸς τὸν στρατὸν ὁ πάντοτε σχεδὸν τὸ ξίφος περιεζωσμένος μονάρχης, καὶ ἡ πατριαρχική, συνήθης καὶ οἰκεία πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἄμεσος παράστασις ἀπειργάζοντο ἐν αὐτῷ τὸν ἀληθῆ πατριαρχικὸν αὐτοκράτορα καὶ πατέρα τοῦ λαοῦ. Ὁ Νικόλαος δὲν ἦτο προοδευτικὸς ὑπὸ τὴν συνήθη πολιτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ὡς Ῥῶσσος ἡγεμὼν ἦτο ἱκανῶς προοδευτικὸς ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος. Δὲν ἦτο φίλος μεταρρυθμίσεων ῥιζικῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον προῆγε τὸν πολιτισμὸν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ βραδέως καὶ ἀσφαλῶς, προσέχων τὸν νοῦν πρὸ πάντων εἰς μεταρρυθμίσεις πρακτικὰς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Δὲν ἦτο, ὡς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, θιασώτης θεσμῶν συνταγματικῶν φιλελευθέρων, ἀλλ' ἤθελε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος τοῦ Τσαρισμοῦ ὑπὸ τὴν ἀρίστην τούτου μορφὴν καὶ ἐνέργειαν. Μεγάλων καὶ ἐπικινδύνων μεταρρυθμίσεων κοινωνικῶν δὲν ἐπελάβετο ὁ Νικόλαος. Τὸ μέγα κοινωνικὸν ζήτημα τῆς δουλοπαροικίας, ὅπερ οὐδ' ὁ ἰδεόφρων Ἀλέξανδρος διενοήθη ἢ ἐτόλμησε νὰ λύσῃ, δὲν ἐπεχείρησεν ὁ Νικόλαος νὰ λύσῃ ῥιζικῶς. Ἀλλ' ὅμως μέτρα ἀποβλέποντα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν δούλων ἐλήφθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Νικολάου, ὅπως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Νικόλαος ἐπεδοκίμαζε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς μεγάλους γαιοκτήμονας τοὺς παρέχοντας ἐλευθερίαν τοῖς ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν δουλοπαροίκοις, ἀλλὰ δὲν ἐπέβαλλεν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην πρᾶξιν. Διάταγμα δὲ αὐτοκρατορικὸν ἐκδοθὲν τῷ 1842 προσδιορίζον τοὺς ὅρους τῆς ἐλευθερώσεως τῶν δουλοπαροίκων διηυκόλυνε τὸ ἔργον τῆς κατὰ μέρος χειραφετήσεως (1). Ἡ προαγωγὴ τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἡ αὔξησις τῆς εὐημερίας τῶν πόλεων διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοι-

(1) Ἵνα νοήσῃ τις ὁπόσον μέγας ἦτο τότε ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν δουλοπαροίκων, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι τῷ 1838 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν περιωρίζετο εἰς 72844.

Ὁ Νικόλαος Α' αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν

νωνίας ὑπῆρξε προσφιλὲς μέλημα τοῦ Νικολάου. Ἐν τοῖς ἔργοις δὲ τούτοις ἄξιον σημειώσεως ἰδίως εἶναι ὁ πρῶτος ἐν Ῥωσσίᾳ σιδηρόδρομος ὁ μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Μόσχας καὶ αἱ ἐργασίαι αἱ γινόμεναι πρὸς τὴν διὰ διώρυχος ἕνωσιν τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Δὼν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς διὰ τοῦ Δανάπρεως ναυσιπλοΐας.

Μεγίστην προσοχὴν ἔδωκεν ὁ Τσάρος καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐν τῷ Ῥωσσικῷ λαῷ, καὶ ἐνταῦθα ἀκριβῶς δηλοῦται τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Νικολάου. Πλεῖστα ἐπ' αὐτοῦ ἱδρύθησαν παιδευτήρια (1) καὶ ἱκανὰ ἐνομοθετήθησαν μέτρα πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ βελτίωσιν τῆς διδασκαλίας. Ἀλλ' ἤθελεν ἐνταυτῷ ὁ Νικόλαος τὴν παίδευσιν ταύτην νὰ καταστήσῃ ὑγιᾶ, ἐθνικήν, συντηρητικήν, ἀπηλλαγμένην πάσης φθοροποιᾶς ἐπιδράσεως ἐπὶ τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ῥωσσικοῦ λαοῦ. Ἡ ἐθνικὴ παίδευσις, ἡ σπουδὴ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ ἱστορίας ἔλαβον προνομιοῦχον θέσιν ἐν τοῖς Ῥωσσικοῖς παιδευτηρίοις καὶ ἔπαυσεν ἡ προτίμησις ἡ παρεχομένη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ξένων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ φιλολογιῶν. Ὅσον ὁ Νικόλαος ἐτίμα τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην καὶ τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονας, τοσοῦτον ἐβδελύσσετο τὰ προϊόντα τῆς μὴ σοβαρᾶς φιλολογίας, τῆς ἐπιδρώσης ὀλεθρίως ἐπὶ τὰ ἤθη καὶ τὸν βίον. Δασμοὶ βαρύτατοι ἐπεβάλλοντο εἰς τὰ προϊόντα τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας τῆς ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (ἴδ. σελ. 198) καὶ ἰδίως εἰς τὰ μυθιστορήματα καὶ ποιήματα τὰ μὴ ἔχοντα ὑπόθεσιν ἀκραιφνῶς ἠθικήν. Ἐπεβάλλοντο δὲ μεγάλοι περιορισμοὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν παίδευσιν τὴν γενομένην ἐν Ῥωσσικαῖς οἰκογενείαις ὑπὸ παιδαγωγῶν Εὐρωπαίων, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν.

Ἡ προαγωγὴ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Νικολάου κατὰ μέγα μέρος ἔργον τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς, ἐνεργούσης τοῦτο διὰ δημοσιεύσεων ἐπιστημονικῶν καὶ δι' ὑποστηρίξεως καθαρῶς ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν καὶ ἐπιτροπειῶν. Ὅτι δὲ ἡ αὐστηρὰ λογοκρισία ἡ ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἀπέβλεπεν ἁπλῶς εἰς τὴν

(1) Ἐπὶ τοῦ Νικολάου εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἐν Ῥωσσίᾳ Πανεπιστήμια (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 531) προσετέθη καὶ τὸ ἐπὶ τούτου ἱδρυθὲν τοῦ Κιέβου. Ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ, ὡς εἴδομεν, κατελύθη τὸ Πολωνικὸν πανεπιστήμιον τῆς Βίλνας. Πρὸς τούτοις ἱδρύθησαν καὶ πολλαὶ στρατιωτικαὶ σχολαί, καὶ ἰδίως ἡ Ἀκαδημία ἡ στρατιωτική, ἔτι δὲ καὶ Σχολὴ νομικὴ καὶ Πολυτεχνεῖον.

πρόληψιν τῶν ὀλεθρίων ἐπηρειῶν τῆς ξένης φιλολογίας ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Ῥωσσικοῦ λαοῦ, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἀπόδειξις εἶναι ἡ μεγάλη γονιμότης καὶ ἀνάπτυξις, ἣν ἔλαβεν ἡ Ῥωσσικὴ φιλολογία ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου, ὁπότε ἤνθησαν οἱ μεγάλοι Ῥῶσσοι ποιηταὶ (Λερμοντώφ, Κόλτσεφ, Γριβοιέδωφ, Γόγωλ, Τουργένιεφ καὶ ὁ μέγιστος τῶν Ῥώσσων ποιητῶν καὶ εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Εὐρώπης Ποῦσκιν) καὶ μυθιστοριογράφοι (Γουτσέρωφ, Γρεγόροβιτζ, Δαστοέβσκη) καὶ ὁ μέγας μουσουργὸς Γλίνκας (ὁ συνθέσας τὸ περίφημον μελόδραμα «Ἡ ζωὴ ὑπὲρ τοῦ Τσάρου»). Τὸ δὲ ὅλως ἐθνικὸν καὶ πρωτότυπον καὶ ἡ ζωτικὴ γονιμότης τῆς Ῥωσσικῆς φιλολογίας ἀπεδείκνυον οὐχὶ τὴν ἀκινησίαν, εἰς ἣν δῆθεν κατεδικάζετο ἐν Ῥωσσίᾳ ἐπὶ τοῦ Νικολάου τὸ Ῥωσσικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ τοὐναντίον τὴν στάσιν, ἣν ἐλάμβανεν ἡ ἀκραιφνῶς ἐθνικὴ πνευματικὴ κίνησις ἀπέναντι τῆς μέχρι τοῦδε ξένης καὶ τεχνητῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ τοιαύτη ὑπὸ ἀκραιφνῶς ἐθνικὸν πνεῦμα ἀνάπτυξις τῆς Ῥωσσικῆς φιλολογίας συνδυάζεται μετὰ τῆς τάσεως τῆς ἀρξαμένης ἰδίως ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α' πρὸς ἀφομοίωσιν ἐθνικὴν Ῥωσσικὴν τῶν ποικίλων ἐν τῷ Ῥωσσικῷ κράτει ἐθνικῶν στοιχείων (1). Ἡ καθαρῶς ἐθνικὴ καὶ Ῥωσσικὴ τάσις καὶ κίνησις αὕτη, ἥτις εἶναι πολὺ διάφορος τῆς ὕστερον ἀρξαμένης Πανσλαυιστικῆς κινήσεως, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν βιαίαν ἐθνικὴν ἀφομοίωσιν τῶν ξένων πρὸς τὸ Ῥωσσικὸν ἔθνος Ἀσιατικῶν, καὶ πρὸ πάντων Μωαμεθανικῶν, ἐθνῶν, τῶν οἰκούντων ἐν τῷ Ῥωσσικῷ κράτει, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν τῶν Πολωνῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀφομοίωσιν τῶν λαῶν ἐκείνων, οἵτινες, ὄντες κατὰ βάθος Ῥῶσσοι, ἕνεκα ἐφημέρων πολιτικῶν δεσμῶν πρὸς τοὺς Πολωνοὺς εἶχον πρὸ αἰώνων προσέλθει εἰς τὸν *Οὐνιτισμὸν* καὶ ἕνεκα τῆς τοιαύτης θρησκευτικῆς διαφορᾶς ἀπεξενοῦντο ἠθικῶς πρὸς τὴν

(1) Τῷ 1838 ἐξεδόθη ἐν Ῥωσσίᾳ βιβλίον τι ἐπιγραφόμενον ἡ «Εὐρωπαϊκὴ πενταρχία» ἐν ᾧ ἐξετίθετο ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ Ῥωσσία οὐχὶ ἁπλῶς διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὅπλων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς τῆς πίστεως πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν πρώτην ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν θέσιν. Ὡς ἀπαραίτητον δὲ παρίστατο ἐν τῷ βιβλίῳ ἡ ἐν τῷ Ῥωσσικῷ κράτει ἑνότης τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἀπολύτου ἐπικρατήσεως τῆς Ῥωσσικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἑνότης τῆς πίστεως, ἡ ὀρθόδοξος δὲ πίστις ἐκηρύσσετο ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ ἠθικῶς ἰσχυρὰ πίστις, ἧς ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ καὶ ὁριστικὴ νίκη ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Εὐρώπης ἐθεωρεῖτο ἀναμφίβολος. Τὸ βιβλίον ἐθεωρήθη συνταχθὲν ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα.

Ῥωσσικὴν ἐθνότητα. Οἱ Οὐνῖται οὗτοι οἱ οἰκοῦντες ἐν ταῖς ἄλλοτε παροδικῶς εἰς τὸ Πολωνικὸν κράτος πρπσαρτηθείσαις Ῥωσσικαῖς χώραις (ἴδ. σ. 103-4) ἐπέστρεψαν νῦν τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας οὐχὶ μὲν βιαίως, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἠθικῆς ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἐνεργείας (1). Ἐντεῦθεν μεγάλη ἠγέρθη κατακραυγὴ ἐν τῇ μισορρώσσῳ Εὐρωπαϊκῇ δημοσίᾳ γνώμῃ κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ καταδιωγμοῦ καὶ τοῦ βιαίου προσηλυτισμοῦ τοῦ ἀσκουμένου ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλα τινὰ μέτρα ληφθέντα ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν ταῖς ὑπὸ Προτεσταντῶν τὸ πλεῖστον οἰκουμέναις Βαλτικαῖς ἐπαρχίαις ἤγειραν μέγαν θόρυβον παρὰ τοῖς Προτεστάνταις τῆς ἄλλης Εὐρώπης διὰ «τὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἀσκουμένην ἐν Ῥωσσίᾳ βίαν» (2). Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν κράτει οὕτως ἀπολυταρχικῶς κυβερνωμένῳ, ὅπως τὸ Ῥωσσικόν, ὅπου μόνη ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος ἠδύνατο νὰ τηρήσῃ τὸ μέτρον καὶ τὸν κανόνα τῆς αὐστηρᾶς δικαιοσύνης, τὰ μνημονευθέντα ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως μέτρα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ ἄνευ τινὸς καταχρήσεως τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἰσχύος ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας. Ἐν γένει δὲ ἡ ἐπὶ τοῦ Νικολάου τὸ πρῶτον ἀρξαμένη μεγάλη ἐν Ῥωσσίᾳ ἐθνικὴ κίνησις, ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος προαγομένη καὶ ῥυθμιζομένη, ἐστηρίζετο πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ κράτους τῆς ἑνότητος τῆς πίστεως ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ῥωσσικῆς γλώσσης (3). Ὅ,τι ἡ Γαλλικὴ βασιλεία ἐπεχείρησε καὶ ἐξετέλεσεν ἐν μέρει βιαίως κατὰ τὸν ΙϚ΄ καὶ ΙΖ΄ αἰῶνα, ὅ,τι ἡ Ἀγγλικὴ βασιλεία ἀπεπειράθη ἐν μέρει νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, τοῦτο ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων, ἀλλὰ διὰ πολὺ ἠπιωτέρων μέτρων ἐζήτει νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ Ῥωσσία τοῦ Νικολάου Α΄ (1).

(1) Ἡ τῷ 1839 ἐν Πολωνίᾳ συνελθοῦσα, ἐνεργείᾳ τῆς Κυβερνήσεως, σύνοδος τῶν Οὐνιτῶν ἐπισκόπων καθιέρωσεν ἐπισήμως τὴν ἕνωσιν τῶν Οὐνιτικῶν ὀρθοδόξων ἐπισκοπῶν μετὰ τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας.

(2) Ἐν ταῖς ὑπὸ Οὐνιτῶν Ῥώσσων οἰκουμέναις παλαιαῖς Πολωνικαῖς ἐπαρχίαις κατηργήθησαν τῷ 1832 δι' αὐτοκρατορικοῦ οὐκαζίου 202 μοναστήρια Καθολικά. Διὰ τῶν ἠθικῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ ὀρθοδόξου Κλήρου ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν προσερχομένων Λουθηρανῶν ἀγροτῶν ἀνήρχετο εἰς χιλιάδας. Ἐπεβλήθησαν δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις καὶ διάφοροι περιορισμοὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν φροντιστηρίων.

(3) Καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους δὲ ἐπεβλήθησαν πολλοὶ περιορισμοί, ἰδίως δὲ ὑπεχρεώ-

Ἀξιομνημόνευτον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν εἶναι καὶ ἡ ἐπιχειρηθεῖσα κωδικοποίησις τῶν Ῥωσσικῶν νόμων. Τὸ πρῶτον ἀτελὲς πρὸς τοῦτο βῆμα εἶχε γείνει ἐπὶ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου. Ἀκολούθως ἡ Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη συνέστησε μεγάλην ἐπιτροπείαν νομοθετικὴν σκοποῦσαν τὴν ἔκδοσιν καθολικῆς ὁμοιομόρφου νομοθεσίας δι' ἁπάσας τὰς Ῥωσσικὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμελῆ ἐκλογὴν τῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἀνετέθη, καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμονήν, μεθ' ἧς ἐπεδιώχθη ἡ πραγμάτωσις αὐτοῦ, ἀπέτυχεν ἕνεκα τῶν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν τῶν παρεμβαλλομένων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ ἐπεχείρησε διὰ τοῦ περιφήμου Σπεράνσκη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον. Ἀλλὰ τοῦτο κατωρθώθη μόνον ἐπὶ τοῦ Νικολάου τῷ 1846 μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἐργασίαν. Τοιοῦτος ἐν κεφαλαίῳ ὑπῆρξεν ὁ χαρακτὴρ καὶ αἱ πράξεις τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου Α΄.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α΄. — Τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α΄ πολιτικῆς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως ἀπέναντι τῶν μεγάλων συντηρητικῶν μοναρχιῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἐσκιαγραφήσαμεν ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μακρῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν περιπετειῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐνταῦθα δὲ εἴδομεν καὶ τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικὴν ἐν τῇ πρώτῃ φάσει αὐτῆς, ὁπότε μετὰ παροδικὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 διακοπεισῶν σχέσεων, ἐξερράγη ὁ πόλεμος τῶν ἐτῶν 1828-1829 ὁ ἀπολήξας εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν κατὰ μικρὸν ἐγκαίνισιν φιλικωτάτων σχέσεων μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Σουλτάνου. Τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου ὡς καὶ τὴν τοῦ ἀμέσως μετὰ τοῦτον ἐπασχολήσαντος τὸν Νικόλαον μεγάλου ἐπαναστατικοῦ πολέμου τῆς Πολωνίας ἀφηγήθημεν ἤδη ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις τοῦ βιβλίου τούτου. Πρὶν ἢ δὲ ἀκολουθήσωμεν ἐνταῦθα τὴν περαιτέρω ἀνέλιξιν τῶν μετὰ τὸν μνημονευθέντα πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμον ἐγκαινισθεισῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1830-53, ἀποτελοῦσι δ' ἐνταυτῷ καὶ τὸ κύριον καὶ σπουδαιότατον ἀντικείμενον τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου Α΄, ἀφηγούμεθα διὰ βρα-

θησαν οὗτοι νὰ μὴ μετέρχωνται τὴν ὑπ' αὐτῶν συνήθως ἀσκουμένην ἐμπορίαν τῶν πνευματωδῶν ποτῶν εἰμὴ ἐν ταῖς πόλεσιν.

χέων τὰ κατὰ τὴν καθόλου ἀπέναντι Ἀσίας καὶ Εὐρώπης πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. Καὶ πρῶτον ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πολέμων.

Ὁ Περσικὸς πόλεμος (1826-1828).—Ὁ πρῶτος πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησεν ὁ Νικόλαος μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον, ἦτο ὁ κατὰ τοῦ Σάχου τῆς Περσίας Φὲτ Ἀλῆ. Διενέξεις ἑκατέρωθεν περὶ ὑπερβάσεως τῶν περὶ τὸν Καύκασον ὁρίων καὶ περὶ ἐπιδρομῶν, φανατισμὸς θρησκευτικὸς ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας ἐξαπτόμενος ἐν Περσίᾳ ὑπὸ μολλάδων κηρυσσόντων τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἡ ἀγέρωχος ἀπέναντι τῆς Περσικῆς ἀρχῆς διαγωγὴ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως στρατηγοῦ Γερμελώφ, γενικοῦ διοικητοῦ τοῦ Καυκάσου (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 415 καὶ 499) διετάραξαν τῷ 1826 τὴν πάντοτε ἐπισφαλῆ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν εἰρήνην. Ὁ περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικότητα Ἀββᾶς Μιρζάν, υἱὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Σάχου, διαβὰς τὰ σύνορα παρὰ τὸν Ἀράξην μετὰ στρατοῦ ἱκανῶς πολυαρίθμου, ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ὁποίου οὐκ ὀλίγοι ὑπῆρχον Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες τῷ Σάχῃ, ἐπήρχετο κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Ὑπερκαυκασίας, τῆς Τιφλίδος. Ἀλλ' ἡ ταχεῖα ἀποστολὴ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Πάσκεβιτζ καὶ ἡ ἡρωικὴ ἀντίστασις μικροῦ τινος φρουρίου ἐπισχοῦσα ἐπὶ ἓξ ἑβδομάδας τὸν Περσικὸν στρατὸν ἔδωκε καιρὸν τοῖς Ῥώσσοις νὰ συγκεντρώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ὁ Πάσκεβιτζ σπεύσας εἰς τὸ πεδίον τοῦ πολέμου ἐνίκησε τὸ μὲν πρῶτον παρὰ τὴν Ἐλισαβετούπολιν τὴν ἀπὸ 18 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένην προφυλακὴν τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, εἶτα δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν Δζεχὰν κατετρόπωσε καὶ διεσκέδασε μετὰ στρατοῦ ἥττονος τῶν 10 χιλιάδων ἀνδρῶν τὸν πενταπλάσιον ἐχθρικὸν στρατὸν καὶ ἀπώθησε τὰ λείψανα τούτου πέραν τοῦ Ἀράξου. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ εἰς στρατάρχην ἤδη προβιβασθεὶς Πάσκεβιτζ, οὐδαμῶς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἀγγλίας, ἥτις διὰ συνθήκης συνομολογηθείσης ἐν Τεχερὰν ὑπεσχέθη τῇ Περσίᾳ στρατιωτικὰς ἐπικουρίας καὶ παροχὴν 5 ἑκατομμυρίων φράγκων, διέβη τὸν Ἀράξην καὶ εἰσήλασεν εἰς τὸ Περσικὸν ἔδαφος καὶ προσλαβὼν νέας ἐπικουρίας ἐπόρθησε (1/13 Ὀκτωβρίου 1827) τὸ Ἐριβὰν (ἐξ οὗ καὶ προσέλαβε καὶ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἐριβάνσκι) καὶ εἰσήλασεν εἰς τὴν Ταυρίδα. Ἡ ὁρμητικὴ αὕτη πορεία τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ῥώσσου στρατάρχου ἠνάγκασε τὸν Σάχην νὰ ζητήσῃ εἰρή-

νην, ἥτις καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τουρκμὲν-Τσάϊ (10/22 Φεβρουαρίου 1828), δι' ἧς προσηρτῶντο εἰς τὸ Ῥωσσικὸν κράτος αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἐριβὰν καὶ Ναχτισεβάν, ἀπετίνετο δὲ εἰς αὐτὸ ἀποζημίωσις πολεμικὴ 20 ἑκατομμυρίων, ἠσφαλίζοντο δὲ τοῖς Ῥώσσοις ὑπηκόοις σπουδαῖα ἐμπορικὰ πλεονεκτήματα.

Τὸ ἑπόμενον ἔτος (1829) διαρκοῦντος ἔτι τοῦ κατὰ τὸ 1828 ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἀρξαμένου Τουρκικοῦ πολέμου καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐριβάνσκις νικηφόρος προήλαυνεν εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἀρμενίαν, μικροῦ δεῖν νέος ἐκηρύσσετο πόλεμος κατὰ τῆς Περσίας ἕνεκα τῆς σφαγῆς τοῦ ἐν Τεχεράνῃ Ῥώσσου ἀπεσταλμένου, ὅστις ἦτο ὁ μνημονευθεὶς ποιητὴς Γριβοϊέδωφ (ἴδ. σελ. 428), καὶ τοῦ ἄλλου προσωπικοῦ τῆς πρεσβείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Περσικὴ αὐλὴ διεμαρτυρήθη ἐπισήμως καὶ ἐντόνως κατὰ πάσης ἀποδιδομένης αὐτῇ συμμετοχῆς εἰς τὸ γεγονὸς καὶ παρέστησεν αὐτὸ ὡς ἔργον τοῦ φανατικοῦ πλήθους καὶ ἱκανοποίησε προσηκόντως τὴν Ῥωσσικὴν αὐλὴν διὰ τῆς εἰς Πετρούπολιν ἀποστολῆς αὐτοῦ τοῦ διαδόχου Ἀββᾶ Μιρζάν, ὁ τοῦ νέου πολέμου κίνδυνος ἀπεσοβήθη. Ἔκτοτε ἡ Περσία συναισθανομένη τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας ἀδυναμίαν αὐτῆς ἀπέσχε πάσης ἐχθρικῆς ἐπιδείξεως πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην· τοὐναντίον δὲ ἐθεράπευσε τὴν φιλίαν καὶ εὔνοιαν αὐτῆς καὶ διὰ τῆς ὁσημέραι αὐξανομένης ἐν τῇ χώρᾳ Ῥωσσικῆς ἐπιρροῆς περιέστη κατὰ μικρὸν εἰς θέσιν ἠθικῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ῥωσσικοῦ κράτους.

Ὁ ἐν Καυκάσῳ πόλεμος. — Ἀφότου ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Β', ἐν μέρει δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ἐξέτεινε καὶ ἐστερέωσε τὸ κράτος αὐτῆς πέραν τοῦ Καυκάσου, ἡ μεγάλη αὕτη ὀρεινὴ γραμμὴ ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κασπίας μετὰ τῶν ἀπειραρίθμων μικροτέρων ὀρεινῶν διακλαδώσεων καὶ κοιλάδων αὐτῆς ἀπετέλει μέγα καὶ ἰσχυρότατον φρούριον φυσικὸν τῆς Ῥωσσίας ἀμυντικὴν μὲν κατέχον θέσιν διὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸν αὐτῆς κράτος, ἐπιθετικὴν δὲ διὰ τὰς ἐν Ἀσίᾳ στρατείας καὶ κατακτήσεις. Ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ὀρεινῇ γραμμῇ, μεθ' ὅλην τὴν ἐπισήμως ἐπικρατοῦσαν Ῥωσσικὴν ἀρχήν, ἐν ταῖς δυσχωρίαις τῶν ὀρέων καὶ δασῶν κατὰ μεγάλας ἐκτάσεις ᾤκουν φυλαὶ Μωαμεθανικαὶ πολεμικώταται, ἐν αἷς ὀνομαστόταται ἦσαν ἡ τῶν Κιρκασίων καὶ ἡ τῶν Ἀβασγῶν, ἐντελῶς ἀνυπότακτοι εἰς τὴν Ῥωσσίαν παρενοχλοῦσαι πολυειδῶς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς Ῥωσσικῆς ἀρχῆς καὶ ταράττουσαι τὴν ἀσφα-

λειαν τῆς χώρας. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν φυλῶν τούτων ἐκτεινόμεναι μέχρι τῶν παραλίων καθίστων ἐπισφαλῆ καὶ κατὰ τὰ ἀνατολικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου τὴν Ῥωσσικὴν ἀρχὴν καὶ ἐκώλυον τὴν ἀσφαλῆ συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν παραλίων πόλεων. Βασιλεύοντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' σπουδαῖαι ταραχαὶ εἶχον ἐκραγῆ ἐν τῷ Καυκάσῳ μεταξὺ τῶν Κιρκασίων, ἐν οἷς εἶχε φανῆ ὡς θεόπνευστος ἀρχηγὸς ὁ ἰμὰμ (1) Γαζῆ Μολλᾶς, κηρύττων πανταχοῦ πόλεμον ἀμείλικτον καὶ αἰώνιον ἐναντίον τῶν ἀπίστων καὶ εἰς πάντας ἐμπνέων φανατισμὸν καὶ πολεμικὴν μανίαν ἐναντίον τῶν Ῥώσσων. Κατὰ τοῦ πολεμίου τούτου πεμφθεὶς ὁ Γερμολὼφ τῷ 1825 ὡς διοικητὴς τοῦ Καυκάσου (ἴδ. σελ. 432) ἐξέπεμψε κατ' αὐτοῦ διαφόρους στρατείας, ἀλλὰ μόλις μετὰ ἑξαετίαν (τῷ 1831) κατώρθωσεν ὁ στρατηγὸς Ῥόζεν νὰ κατανικήσῃ τὸν φοβερὸν πολέμιον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Χιμρὺ (6/18 Ὀκτωβρίου), ἐν ᾗ ὁ ἰμὰμ Γαζῆ Μολλᾶς ἔπεσε διατρυπηθεὶς ὑπὸ πολλῶν Ῥωσσικῶν σφαιρῶν. Ἀλλὰ νῦν διεδέξατο τοῦτον ὡς *ἰμὰμ* ὁ ἐκ τῶν συντρόφων αὐτοῦ Σὲχ (2) Σιαμὶλ ἔτι δεινότερος ἀναδειχθεὶς ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ῥώσσων πολέμοις καὶ μείζονα κτησάμενος ἐντὸς σμικροῦ φήμην, δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν ἐν τοῖς ὁμοφύλοις αὐτοῦ. Ὁ Σιαμίλ, κατορθώσας νὰ ἑνώσῃ τὰς διὰ ποικίλων θρησκευτικῶν αἱρέσεων διῃρημένας πρὸς ἀλλήλας φυλὰς εἰς ἑνότητα πίστεως, ἐπησχόλησε διηνεκῶς ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη τοὺς ἀρίστους τῶν Ῥώσσων στρατηγῶν καὶ 200 χιλιάδας στρατοῦ Ῥωσσικοῦ. Δὲν παρῆλθε σχεδὸν ἔτος, καθ' ὃ δὲν ἐξεπέμφθη κατὰ τοῦ τρομεροῦ ἰμὰμ μία νέα στρατεία. Καὶ ὅμως οὐδεμία τούτων ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ. Καὶ νικῶντες ἐπὶ μικρὸν οἱ Ῥῶσσοι καὶ διὰ φρουρίων ἐξασφαλίζοντες τὰς καταληφθείσας χώρας, ἦσαν καταδεδικασμένοι νὰ βλέπωσι μετ' ὀλίγον τὰ φρούρια ταῦτα προσβαλλόμενα καὶ καταστρεφόμενα. Καὶ νικῶντες οἱ Ῥῶσσοι ἐν ταῖς ἐκ τοῦ συστάδην μάχαις διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ, ἦσαν πάντοτε ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς αἰφνιδίους προσβολὰς τῶν μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ἐπιπιπτόντων καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος ἐξαφανιζομένων πολεμίων. Ὁπότε τῷ 1839 ἐκυριεύθη τὸ περίφημον εἰς δυσπροσιτώτατον ὕψος ἐπὶ βράχου κείμενον φρούριον

(1) *Ἰμὰμ* λέγεται πᾶς *προϊστάμενος* κοινότητος Ἰσλαμικῆς ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ μιᾶς κώμης μέχρι τοῦ Χαλίφου αὐτοῦ.

(2) Σὲχ λέγεται παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ὁ ἀρχηγὸς οἱουδήποτε τάγματος θρησκευτικοῦ, ἰδίως δ' οὕτω καλοῦνται οἱ ἡγούμενοι τῶν Δερβισικῶν ταγμάτων.

τοῦ Σιαμὶλ Ἀχουλγέν, ἐπὶ στιγμὴν ἐπιστεύθη ὅτι ὁ δεινὸς πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς συλλήψεως τοῦ Σιαμίλ. Ἀλλ᾽ οὗτος εἶχεν ἐξαφανισθῇ κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ φρουρίου, ἵνα παρασκευάσῃ νέας ἀπροσδοκήτους προσβολὰς κατὰ τῶν Ῥώσσων, αἵτινες νέας προὐκάλεσαν στρατείας ἀνωφελεῖς. Ἡ τῷ 1841 γενομένη ὑπὸ τοῦ Τολέβκιν στρατεία ὡς καὶ ἡ τῷ ἑπομένῳ ἔτει ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Γράββε ἐπιχειρηθεῖσα ἀπέτυχον ἐντελῶς καὶ ἀπέληξαν εἰς μεγάλας καταστροφὰς τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ (1). Τότε τέλος ὁ Νικόλαος κατέφυγεν εἰς ἔκτακτόν τι μέτρον διορίσας τὸν στρατηγὸν κόμητα Βοροντζὼφ αὐτοκράτορα στρατηγὸν καὶ διοικητὴν τοῦ Καυκάσου μετ᾽ ἀπεριορίστου ἐξουσίας, ἀνεξάρτητον παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἐν Πετρουπόλει ὑπουργείου. Ἀλλὰ καὶ οὕτω οὐδὲν σπουδαῖον ἐγένετο βῆμα πρὸς τὴν περάτωσιν τοῦ πολέμου. Μάτην οἱ Ῥῶσσοι ἐφήρμοσαν νῦν νέαν μέθοδον πολέμου ἐξολοθρεύσεως διὰ τῆς συστηματικῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πύργων. Καὶ τὰ ἠθικὰ δὲ ὅπλα τῆς δωροδοκίας δὲν ὠφέλησαν περισσότερον. Ὁ ὀρεινὸς πόλεμος διήρκεσεν ἐπὶ δεκαετηρίδας καὶ ὁ ἀήττητος Σέχος ἐπέζησε τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, διαρκοῦντος τοῦ ὁποίου ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων οὐ μικρὸν ἀντιπερισπασμὸν ἤγειρεν ἐπὶ τῶν νώτων τῆς Ῥωσσίας. Μόνον δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β´ ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνευσις τοῦ Καυκάσου διὰ τῆς ἥττης καὶ παραδόσεως τοῦ Σὲχ Σιαμὶλ (1859).

Ἡ κατὰ τῆς Χίβας στρατεία. — Διαρκούντων τῶν χαλεπῶν ἐν Καυκάσῳ πολέμων ἡ Ῥωσσία περιεπλάκη καὶ εἰς ἄλλην χαλεπὴν καὶ δυσχερῆ στρατείαν, τὴν κατὰ τῆς Χίβας. Ἡ Χίβα, ἡ Χωρασμία τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων (Περσιστὶ καλεῖται νῦν ἔτι Χαρίσμ), ἡ ἀποτελοῦσα ὄασιν ἐν μέσῳ τῆς μεγάλης πρὸς ΝΑ. τῆς Κασπίας ἐκτεινομένης ἐρήμου, ἡ μόλις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μετὰ στρατείαν ἐπιπονωτάτην καταστᾶσα ὑποτελὴς τῷ Ῥωσσικῷ κράτει, ἀπεῖχεν ἐπὶ τοῦ Νικολάου κατὰ 200 λεύγας μακρὰν τῶν ὁρίων τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωσσικῶν κτήσεων, καὶ οὐδὲν σχέδιον κατακτητικόν, οὐδεμία φιλοκτημοσύνη εἵλκυε τὸν Ῥωσσικὸν στρατὸν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἀλλ᾽ ἡ Χίβα ἔτι ἐπὶ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου εἶχε δώσει ἀφορμὰς εἰς

(1) Τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Καυκάσου ὑπεστήριζον οἱ Ἄγγλοι κρυφίως διὰ τῶν εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου ὑπὸ Ἀγγλικῶν πλοίων κομιζομένων ὅπλων καὶ ἄλλων πολεμικῶν ἐφοδίων.

στρατείας Ῥωσσικὰς ἀποτυχούσας. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπὶ Νικολάου κατὰ Χίβας στρατείαν ἔδωκεν ὁ τῆς χώρας ταύτης ἡγεμὼν ἢ Χάνος Ἀλλὰχ Κοὺλ διὰ τῆς δουλεμπορίας, ἣν μετήρχετο οὗτος αἰχμαλωτίζων Ῥώσσους ὑπηκόους διὰ μεγάλων καραβανίων διεξάγοντας ἐμπορίαν ἐν ταῖς χώραις τῆς μέσης Ἀσίας, καὶ λῃστεύων τὰ ἐμπορεύματα. Ὁ Νικόλαος, ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐπονείδιστον ταύτην ὕβριν, ἔπεμψε στρατὸν κατὰ τοῦ Χάνου τῆς Χίβας καθ' ὃν περίπου χρόνον (1849) οἱ Ἄγγλοι, ἐπωφελούμενοι τὰς περὶ τοῦ Ἀφγανικοῦ θρόνου ἔριδας τοῦ Σὲρ Ἀλῆ πρὸς τοὺς ἄλλους μνηστῆρας, ἐπενέβαινον εἰς τὰ τοῦ Ἀφγανιστὰν καὶ κατελάμβανον τὴν Καβούλην (ἴδ. σελ. 160). Ἡ τοιαύτη σύμπτωσις, καὶ σύμπτωσις ἁπλῆ ἐὰν ἦτο, ἔδιδε σοβαρώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν Ῥωσσικὴν κατὰ τῆς Χίβας στρατείαν ἐν περιπτώσει ἐπιτυχοῦς περατώσεως αὐτῆς καὶ γονιμώτερον εἰς πολιτικὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ τοιοῦτον δὲν ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ Ῥωσσικὴ στρατεία ἡ ὁρμηθεῖσα ἀπὸ τοῦ Ὀρεμβούργου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Περόβσκιν ἐπεχειρήθη μὲν μετὰ μεγάλης προνοίας τῶν ἐπιτηδείων κατὰ τὴν διὰ τῶν ἐρήμων χωρῶν διάβασιν, ἀφοῦ χιλιάδες καμήλων ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ὁ δριμὺς ἐνσκήψας χειμὼν καὶ ἡ πολλὴ χιὼν ἐπήνεγκον δεινὴν φθορὰν ἀνθρώπων καὶ καμήλων, ἀφοῦ ἀνθρώπων μὲν ἀπώλοντο 20 χιλιάδες, καμήλων δὲ 10 χιλιάδες. Οὕτω δὲ ἀπέτυχεν ἐντελῶς ἡ κατὰ τοῦ βαρβάρου Χάνου στρατεία. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οὗτος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπὶ τῇ κατ' αὐτοῦ ἐπιχειρήσει ἐζήτησε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Τσάρον κηρύξας θανατικὴν ποινὴν κατὰ παντὸς Χιβαίου φονεύοντος ἢ συλλαμβάνοντος αἰχμάλωτον Ῥῶσσον ὑπήκοον, ἠλευθέρωσε δὲ ὑπὲρ τοὺς 400 Ῥώσσους αἰχμαλώτους.

Ῥῶσσοι καὶ Ἄγγλοι ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Σινικὴ αὐτοκρατορία. — Διὰ τοὺς λόγους, οὓς εἴπομεν, πᾶσα πρὸς τὴν Ἀσίαν στρατιωτικὴ κίνησις τῆς Ῥωσσίας προσελάμβανε χαρακτῆρα ἐπιδείξεως ἐναντίον τοῦ μεγάλου Ἀσιατικοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας καὶ προὐκάλει ὁμοίας κινήσεις Ἀγγλικὰς ἐξ Ἰνδιῶν. Ἡ Ἀγγλία ἐκ παντὸς τρόπου κατεπολέμει τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιρροὴν ἐν Ἀσίᾳ. Καὶ ἡ Δύναμις, ἥτις τῷ 1828 δὲν ἐδίστασε νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην συμμαχίας πρὸς τὴν Περσίαν τὴν πολεμοῦσαν τότε ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας, ἡ Δύναμις αὐτή, ἀφότου ἡ Περσία ὑπέκυψεν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ῥωσσίας, κατεπολέμει πᾶσαν ἐπέκτασιν Περσικὴν πρὸς τὴν

διεύθυνσιν τῶν Ἰνδιῶν. Οὕτω, ὁπότε τῷ 1837-1838 ὁ τὸν Φὲτ Ἀαλῆν Σὰχ διαδεξάμενος ἔγγονος αὐτοῦ Μαχμοὺτ Σὰχ (υἱὸς τοῦ Ἀββᾶ Μιρζᾶ, τοῦ ἀποθανόντος πρὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ) ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὁρίων Περσίας καὶ Ἀφγανιστὰν κειμένην καὶ ἰδίαν Ἀφγανικὴν ἡγεμονίαν ἀποτελοῦσαν Ἑράτην (τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθεῖσαν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἀρείοις), οἱ Ἄγγλοι, διὰ νὰ ματαιώσωσι τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Σάχου, προέβησαν εἰς πολεμικὴν ἐπίδειξιν διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Μαχμοὺτ Σὰχ νὰ παραιτήσῃ τὸ κατὰ τῆς Ἑράτης σχέδιον. Οὕτω δὲ ἡ Ἀσία καθίστατο κατὰ μικρὸν στάδιον ἀνταγωνισμοῦ μεγάλου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας.

Τοιούτου ἀνταγωνισμοῦ ἀντικείμενον ἤρξατο ν' ἀποτελῇ λεληθότως καὶ ἡ μεγάλη αὐτοκρατορία τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας, ἡ Κίνα, ἡ γείτων καὶ ὅμορος πρὸς τὰ δύο μεγάλα κράτη. Πρὸς τὸ οὐράνιον κράτος ἡ Ῥωσσία ἀνέκαθεν εἰς φιλικὰς διετέλει σχέσεις καὶ διὰ τῆς καλλιεργείας τῶν τοιούτων σχέσεων μεγάλην κατὰ μικρὸν ἐκτήσατο δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν πολιτικὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πεκίνου. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου Α' ἡ Ῥωσσία διὰ συνθήκης (1827) ἐκτήσατο τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ ἐκπαιδευτήριον ἐν Πεκίνῳ, ἵνα παιδεύωνται ἐνταῦθα νέοι ἐκ Ῥωσσίας τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν βίον τῶν Σινῶν. Ἐνῷ δὲ ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ ἔτη 1840-1842 διεξῆγε πόλεμον κατὰ τοῦ Οὐρανίου κράτους, μὴ ἀνεχομένη τὴν ὑπὸ τῆς Σινικῆς κυβερνήσεως ἐπιβληθεῖσαν ἀπαγόρευσιν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀπίου, καὶ καθίστατο κυρία τῆς νήσου Χόνκογκ (ἴδ. σελ. 161), ἡ κυβέρνησις τοῦ Τσάρου ἔδειξε πρόθυμον σεβασμὸν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κίνας τὰς ἀφορώσας τὰ τῆς Κίνας καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Ῥώσσους ἐμπόρους τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀπηγορευμένου ἐμπορεύματος ἐντὸς τῶν Σινικῶν ὁρίων. Διὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἡ κυβέρνησις τοῦ Τσάρου εἰρηνικὰς πάντοτε ἐποιεῖτο κατακτήσεις ἐν Κίνᾳ. Καὶ οὐ μόνον ἐμπορικὰς ἐνταῦθα ἐποιεῖτο προόδους διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1852, δι' ἧς πρὸς τῇ μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῶν Ῥωσσικῶν ὁρίων ὑπαρχούσῃ ἐμπορικῇ ἀγορᾷ τῆς Κιάχτης νέα δυτικώτερον κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴρτυς ἠνοίγετο ἀγορά, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλης εἰρηνικῆς ὁδοῦ ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου προσήρτα μεγάλην ἔκτασιν εὐφορωτάτης γῆς περὶ τὸν Ἀμοὺρ καθιστῶσα τὸν ποταμὸν τοῦτον

ὅριον τῆς νοτιανατολικῆς Σιβηρίας πρὸς τὴν Κίναν (1854). Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἀσίᾳ θέσις τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α′.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α′—Ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α′ ἐστηρίζετο, καθὰ πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν, αἵτινες καθιέρωσαν τὸ Εὐρωπαϊκὸν πολιτικὸν καθεστὼς τοῦ 1815, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τοῦ στενοῦ συνδέσμου πρὸς τὰ δύο μεγάλα Γερμανικὰ γειτονικὰ κράτη τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας· κατὰ τοῦτο δὲ θεωρητικῶς ἦτο συνέχεια τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α′. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ σπουδαία ὑπῆρχε διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο μᾶλλον θεωρητικός, ἰδεόφρων καὶ συστηματικὸς καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀφωσιοῦτο εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν προκύπτουσαν Εὐρωπαϊκὴν αὐτοῦ πολιτικὴν καθυπέτασσε καὶ ἐθυσίαζε μέχρι τινὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἐθνικῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς, προτιμῶν νὰ ἐνεργῇ μᾶλλον ὡς ἰθύντωρ καὶ ῥυθμιστὴς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἢ ὡς Τσάρος ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ. Ὁ Νικόλαος τοὐναντίον οὐδαμῶς θυσιάζων τὴν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτείᾳ διὰ τὸν Τσάρον ἀπὸ τῶν μεγάλων γεγονότων τῶν ἐτῶν 1814-1815 δημιουργηθεῖσαν θέσιν καὶ παριστάμενος καὶ οὗτος ὡς μέγας ὑπέρμαχος προστάτης τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καθεστῶτος τοῦ 1815 καὶ τῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο τοῦτο, κατ' οὐσίαν ἦτο Ῥῶσσος μονάρχης ἐπωφελούμενος ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας καὶ ὑπὲρ τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς τὴν ἐν Εὐρώπῃ μεγάλην αὐτοῦ θέσιν καὶ ἐπιρροήν. Ὁ Ἀλέξανδρος οὐχὶ ἀπὸ φιλοδοξίας καὶ ἀπὸ ἐγωιστικῆς πολιτικῆς ὁρμώμενος, ἀλλὰ μᾶλλον ἕνεκα βαθείας ἀφοσιώσεως πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας ἀφιέρου ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Εὐρώπης, ἀπολαύων μὲν διὰ τοῦτο σεβασμοῦ πανταχοῦ καὶ ὑψούμενος ἐν τῇ συνειδήσει τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης εἰς τὴν περιωπὴν τοῦ πρώτου ἡγεμόνος τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καθιστάμενος ἐνταυτῷ καὶ ὄργανον ἐπιτηδείων πολιτικῶν ῥᾳδιουργιῶν καὶ μηχανορραφιῶν ἐπιτηδειότατα ἐκμεταλλευομένων τὴν πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας ἀφοσίωσιν τοῦ μονάρχου. Τοὐναντίον ὁ Νικόλαος, καίπερ ἐν ἥττονι δικαιώματι καὶ μεθ' ἥττονος αἴγλης ἢ ὁ Ἀλέξανδρος Α′ πρὸ τῆς Εὐρώπης περιβεβλημένος τὴν ἰδιότητα τοῦ πρώτου ἡγεμόνος τῆς Εὐρώπης, ἔδιδεν εἰς ταύτην μείζονα πραγματικὴν ὑπόστασιν καὶ πρακτικὸν κῦρος διὰ τῆς ἀρχικῆς φύσεως καὶ τοῦ θετικοῦ χαρακτῆρος τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ. Ὁ Νικό-

λαος Α΄, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Α΄, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπὸ πάντων τῶν θιασωτῶν τῶν συντηρητικῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν ὡς μέγας προστάτης τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἀμείλικτος ἐχθρὸς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ Νικόλαος δὲν ἐταράσσετο πράγματι ὅσον ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τῶν θορύβων τῆς ἐπαναστάσεως οὐδὲ προσέφευγεν εἰς Μεττερνίχους καὶ εἰς συνδιασκέψεις καὶ συνόδους Εὐρωπαϊκὰς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς ζητήμασι θετικὴν πάντοτε ἠκολούθει ὁδὸν πολιτικήν. Ἐπάτασσεν ἀμειλίκτως τὴν ἐπανάστασιν, ὅπου τὸ τοιοῦτον ἐπέβαλλε τὸ συμφέρον τὸ θετικὸν τῆς Ῥωσσίας, διὰ τῶν πραγματικῶν ὅπλων τοῦ στρατοῦ· ἔνθα δὲ δὲν ἐπέβαλλον τὸ τοιοῦτον τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας, ἠρκεῖτο ἁπλῶς νὰ ἐπιδεικνύῃ ἐμφαντικῶς τὰ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως φρονήματα καὶ τὰς διαθέσεις αὐτοῦ ὁδηγούμενος πάντοτε ὑπὸ τῶν θετικῶν συμφερόντων τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω ἐν Βελγίῳ ἀπεδοκίμασε τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἀνεγνώρισε τὸ ἐκ ταύτης προελθὸν καθεστὼς τὸ ἀντικείμενον εἰς τὰς συνθήκας τοῦ 1815, διότι τοῦτο ἀπῄτει ἡ ἐν Πολωνίᾳ θέσις τῆς Ῥωσσίας. Ἐν Πολωνίᾳ δὲ καταργήσας (1832) τὸ καθεστὼς τὸ καθιερωμένον διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης τοῦ 1815, δὲν ἐδίστασε πρὸς δικαιολογίαν νὰ κηρύξῃ ὅτι οἱ Πολωνοὶ ἀποκηρύξαντες αὐτοὶ τὰς ἐκ τοῦ καθεστῶτος τοῦ 1815 παραχωρουμένας αὐτοῖς ἐλευθερίας παρεῖχον τῇ Ῥωσσίᾳ τὸ δικαίωμα νὰ καταργήσῃ διὰ παντὸς τὰς ἐλευθερίας ἐκείνας. Ὅπως δὲ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι, οὕτω καὶ ἐν πᾶσι τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς ζητήμασι ἔγνω νὰ διακρίνῃ τὰ πολιτικὰ ζητήματα ἀπὸ τὰ ζητήματα τῆς *ἀρχῆς* καὶ νὰ μὴ συγχέῃ αὐτὰ πρὸς βλάβην τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς, ὅπως ἐποίει ὁ Ἀλέξανδρος. Αἱ μερικαὶ ἢ γενικαὶ Εὐρωπαϊκαὶ σύνοδοι ἐχρησίμευον αὐτῷ μᾶλλον ἵνα ἐπωφελῆται αὐτὰς ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας, οὐχὶ ἵνα θυσιάζῃ ἐν αὐταῖς εἰς γενικὰ συμφέροντα Εὐρωπαϊκὰ τὰ θετικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔτρεμε πρὸ τοῦ φάσματος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἕνεκα τοῦ τρόμου τούτου ὑπετάσσετο ἠθικῶς τῇ συντηρητικῇ Εὐρώπῃ. Ὁ Νικόλαος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ δὲν ἔτρεμε πρὸ αὐτῆς· τοὐναντίον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τρόμον τῆς συντηρητικῆς Εὐρώπης ἐπωφελεῖτο ἵνα ὑποτάξῃ ταύτην εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πολιτικήν. Τυγχάνων ἀμερίστου σεβασμοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς μονάρχαις, ἰδίως ὡς μέγας ἡγεμὼν καὶ μέγας προστάτης θεωρούμενος ὑπὸ τῶν πολυπληθῶν μικροτέρων ἡγε-

μόνων τῆς Γερμανίας, (ὧν οἱ πλεῖστοι διὰ συγγενειῶν δυναστικῶς συνεδέοντο πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Τσάρου), τῆς Ἰταλίας, Ἱσπανίας, Πορτογαλλίας, Ὁλλανδίας, Βελγίου, Δανιμαρκίας, τὴν μεγάλην ταύτην πελατείαν ἐχρησιμοποίει ὑπὲρ τῆς ἰσχύος καὶ παγιώσεως τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσεως τῆς Ῥωσσίας. Ἐνῷ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ἡ Εὐρωπαϊκή, ἐντεῦθεν δὲ κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ Ἀνατολική, πολιτικὴ τοῦ Τσάρου διηυθύνετο ὑπὸ τῆς Βιέννης, διὰ τοῦτο δὲ ὁ Μεττερνῖχος ἦτο ὁ ἡγέτης τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, νῦν ὁ Νικόλαος ἠγωνίζετο νὰ καταστήσῃ τὴν Αὐστρίαν δορυφόρον τῇ Ῥωσσίᾳ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ, λαμβάνων αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς συμμαχίας. Τὴν Πρωσσίαν δὲ τὴν διὰ δεσμῶν συμμαχικῶν στενῶς ἡνωμένην ἀπὸ τοῦ 1813 πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὁ Νικόλαος ὁ διὰ νέων συγγενικῶν δεσμῶν δυναστικῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν συνδεδεμένος, ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' καὶ ἐπὶ ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ', μετεχειρίζετο ὡς κράτος ἠθικῶς ὑποτελές. Καὶ ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐτήρει πολιτικὴν ὑπαγορευομένην ὑπὸ τῶν θετικῶν συμφερόντων τῆς Ῥωσσίας. Κατ' εὐτυχῆ δὲ σύμπτωσιν τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Γαλλίας πολιτικῇ τοῦ Νικολάου συνεβιβάσθησαν μέχρι τοῦ 1848 τὰ θετικὰ συμφέροντα τῆς θετικῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας ἤτοι τῆς πολιτικῆς τῶν ἀρχῶν. Ἐνόσῳ ἐβασίλευεν ὁ Κάρολος Ι', ὁ πιστὸς σύμμαχος τῆς Ῥωσσίας, ὁ Νικόλαος ἐν τῷ συμμάχῳ τῆς Ῥωσσίας ἐτίμα καὶ περιεποιεῖτο καὶ τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης Βουρβῶνον βασιλέα, ὃν καὶ θανόντα ἐτίμησε διατάξας 24ήμερον πένθος ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ. Ὅτε δὲ διὰ τῶν γεγονότων τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ *πολίτης βασιλεύς*, αὐτὴ ἡ προκλητικὴ κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐν Ἀνατολῇ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας πολιτικὴ συνεβίβαζε τὴν ἀναγκαίως ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Αὐρηλιανὴν Γαλλίαν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας μετὰ τῆς περιφρονήσεως τοῦ Νικολάου πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον. Εἴδομεν πόσον προσβλητικὸς κατὰ τοῦ πολίτου βασιλέως ἦτο αὐτὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὁ Νικόλαος (ἴδ. σελ. 84). Ἡ ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ ζητήματι κατὰ τὰ ἔτη 1831-1833 καὶ 1841 ἀντιρρωσσικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κατέστησε καὶ πολιτικῶς ἐχθρὸν τὸν Νικόλαον Α' ἐνεργήσαντα καὶ κατορθώσαντα νὰ καταδικάσῃ εἰς ἀπομόνωσιν ἐντελῆ καὶ ταπείνωσιν

τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας. Εἰς δυσχέρειαν μεγάλην καὶ ἀντίφασιν περιήγαγε τὸν Νικόλαον ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος Γ', διότι ὅσον ἐξ ἑνὸς ὑπεστήριζε τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν τούτου νίκην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, τοσοῦτον ἐξ ἄλλου ἐδυσχέρανεν εὑρισκόμενος ἀπέναντι τῆς διὰ τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐν Γαλλίᾳ ἀνορθώσεως τάξεως τῶν πραγμάτων καταδικασθείσης ὑπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1814-1815, ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνθήκης καὶ ὑπὸ τῆς μεγάλης συμμαχίας τῶν νομιμοφρόνων μοναρχιῶν. Ἀκριβῶς δὲ ἡ τοιαύτη δυσχέρεια καὶ ἀντίφασις συνετέλεσαν οὐ σμικρὸν εἰς τὴν ἐκραγεῖσαν τῷ 1854 Γαλλορωσσικὴν ῥῆξιν καὶ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι πέτρα σκανδάλου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1830 Γαλλικῶν κυβερνήσεων ὑπῆρξε καὶ ἡ Πολωνία. Τὰ περὶ τῆς μεγάλης Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830-1831 καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἀφηγήθημεν ἤδη ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ περὶ τούτων κεφαλαίῳ. Εἴδομεν δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας καὶ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως ὁποίαν ἠθικὴν ῥοπὴν ἤσκουν οἱ ἐν Γαλλίᾳ Πολωνοὶ φυγάδες ἐπὶ τὴν δημοσίαν γνώμην καὶ ἐπὶ τὰς κοινοβουλευτικὰς διαμάχας. Εἰς τὰς δυσμενεῖς λοιπὸν Γαλλορωσσικὰς πολιτικὰς σχέσεις ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς περιστάσεις τὰς ἀρξαμένας ἀπὸ τοῦ 1830 προσετέθη καὶ τὸ λεγόμενον Πολωνικὸν ζήτημα. Πᾶσαι δὲ αἱ δυσμενεῖς αὗται περιστάσεις συνδυασθεῖσαι ἐμμέσως πρὸς τὰς προσωπικὰς μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ' διενέξεις κατέστησαν ὥριμον ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Γαλλίας τὴν ἰδέαν πολέμου μεγάλου κατὰ τῆς Ῥωσσίας.

Ἡ πολιτικὴ διορατικότης τοῦ Νικολάου φαίνεται ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν σχέσεσιν αὐτοῦ. Ἂν ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 1815 Δύναμις, ἧς τὰ συμφέροντα καὶ οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ εὑρίσκοντο ἐν ζωηρᾷ ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῆς Ῥωσσίας, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Καὶ ὅμως ὁ Νικόλαος ἐννοῶν ὅτι ὁ μόνος ἰσχυρὸς πολέμιος ὁ δυνάμενος ν' ἀντιταχθῇ κρατερῶς κατ' αὐτοῦ ἦτο ἡ Ἀγγλία, ἐκαλλιέργει πάντοτε πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην φιλικὰς σχέσεις καὶ προλαμβάνων τὰς ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τῶν πολιτικῶν συγκρούσεις ἐπεδίωκε διαρκῆ σύμπνοιαν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Τὴν σύμπνοιαν δὲ ταύτην ἢ μᾶλλον τὴν ἀποφυγὴν τῶν συγκρούσεων ἐπέβαλλεν ὡς ἀναγκαίαν, ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ φιλοπράγμων ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν

σχέσεις ἐζήτησε νὰ ἐπιρρώσῃ ὁ Νικόλαος διὰ τῆς ἐπισκέψεως, ἣν ἐποιήσατο τῷ 1844 πρὸς τὴν βασίλισσαν Βικτωρίαν μεταβὰς εἰς Ἀγγλίαν, ἔνθα μεγαλοπρεποῦς ἔτυχεν ὑποδοχῆς καὶ ἐθαυμάσθη πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς ἄριστος τύπος ἀνδρικῆς καλλονῆς, συνέδεσε δὲ πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσωπικὴν φιλίαν καὶ ἀφοσίωσιν πολλῶν διαπρεπῶν μελῶν τῆς Ἀγγλικῆς κοινωνίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐπὶ δεκαετίαν ἔτι ὁ Νικόλαος εὑρίσκετο ἐν τῇ ὑψίστῃ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ. Ἐνῷ ἄλλαι τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐξηρτῶντο ἠθικῶς ἀπ' αὐτοῦ, ἄλλαι ἐπεζήτουν τὴν φιλίαν τοῦ κραταιοῦ ἡγεμόνος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας τοῦ Βορρᾶ· μάλιστα δὲ οἱ μικροὶ μονάρχαι, ἰδίως οἱ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἐν ταῖς βαρείαις δοκιμασίαις, ἃς ὑπέστησαν τῷ 1848-1850, ἀπέβλεπον πρὸς τὸν Νικόλαον καὶ ἐθεώρουν αὐτὸν πρῶτον ἡγεμόνα τῆς Εὐρώπης καὶ μέγαν καὶ κραταιότατον προστάτην τῶν μοναρχικῶν θρόνων. Αὐτὸς ὁ Πάπας, μεθ' ὅλα τὰ ἐν Πολωνίᾳ γενόμενα κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐθεράπευε τὴν φιλίαν τοῦ Νικολάου. Ὁ πάπας Γρηγόριος ΙϚ' διαρκούσης τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτὴν προέτρεπε ποιμαντικῶς τοὺς Πολωνοὺς εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὸν νόμιμον κύριον αὐτῶν· καὶ οἱ διάδοχοι δὲ τοῦ Γρηγορίου ΙϚ' εἰς ὁμοίαν διετέλουν σχέσιν πρὸς τὸν κραταιὸν μονάρχην. Καὶ ἡ Τουρκία δέ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, μετὰ πάντων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς διετέλει ἐν θέσει ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ὑποτελείας ἀπέναντι τοῦ Τσάρου. Καὶ πᾶσα δὲ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴ κίνησις μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἕκτης δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος τούτου ἐφαίνετο ἀκολουθοῦσα τὰ νεύματα τὰ διδόμενα ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νέβα. Ἱστοριογράφος τις Γερμανὸς χαρακτηρίζει τὴν θέσιν τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ὡς ἑξῆς: «Ἡ Ῥωσσία ἐθέριζε πλουσίους τοὺς καρποὺς τῆς συνεποῦς πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀποφασιστικῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Δὲν πρέπει τις νὰ λαλῇ ἐνταῦθα ἁπλῶς περὶ τῆς *τύχης*, διότι ἡ Ῥωσσία αὐτὴ παρεσκεύασε τὴν τύχην ἑαυτῆς. Ἔδειξε χαρακτῆρα, ἔνθα δὲν ἐδείκνυον οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι αὐτῆς. Αὕτη ἐνήργει ἐκεῖ, ἔνθα οἱ ἀνταγωνισταί της τὸ πολὺ διεπραγματεύοντο. Ὑπέταξεν ἑαυτῇ τῷ 1829 τὴν Τουρκίαν, τῷ δὲ 1831 τὴν Πολωνίαν, χωρὶς νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὰς ἀσθενεῖς ἐπιδείξεις τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς. Ἐταλαντεύθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐν κινδύνῳ, ἀλλ' οὐδένα ἔδειξε φόβον, οὐδένα δισταγ-

μόν, καὶ ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδῃ τοὺς ἐναντίους μὴ χρησιμοποιοῦντας τὴν κατάλληλον στιγμὴν καὶ οὔτε εἰς τοὺς Τούρκους οὔτε εἰς τοὺς Πολωνοὺς παρέχοντας βοήθειαν. Τέλος ἡ Ῥωσσία ὑπερέβαλε πολὺ τοὺς ἀντιπάλους διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς, διότι, ἦλθεν, εἶδεν, ἐνίκησε καὶ ἐκαρπώσατο πάσας τὰς ὠφελείας ἄνευ κρότου καὶ θορύβου, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοι τὰ πάντα κατέλειπον εἰς τὸν φυσικὸν αὐτῶν ῥοῦν, οὐδὲν ἐνεργοῦντες καὶ ὅμως ἀδιαλείπτως μεγαλαυχοῦντες. Ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις ἦτο κατὰ τοῦτο ἰδίως γεγονὸς οὐχὶ ἀτυχὲς διὰ τὴν Ῥωσσίαν, ὅτι τὴν προσοχὴν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας ἀπέτρεψεν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπησχόλησεν ἐν τῇ Δύσει. Ἐνόησε πρὸς τούτοις ἡ Ῥωσσία μετὰ τῆς συνήθους αὐτῇ ἀριστοτεχνικῆς διπλωματικῆς δεξιότητος νὰ ἐπισείσῃ πανταχοῦ τὸ τρομερὸν φάσμα τῆς ἐπαναστατικῆς *μεταδοτικῆς κινήσεως* (Propagande) καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ὡς ἀντιπερισπασμὸν ἐπωφελῆ δι' ἑαυτήν, ἐνόησε μάλιστα διὰ τοῦ φάσματος τούτου καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῶν Γάλλων νὰ φοβήσῃ. *Τοσοῦτον δὲ παραδόξως ἀνετράπησαν οἱ ὅροι τῶν πραγμάτων, ὥστε μακρὰν τοῦ νὰ τρομάζῃ ἡ Ῥωσσία διὰ τῶν ἀπειλῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος, ἐφόβιζε διὰ τούτου τοὺς ἄλλους*». Ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις λόγοις εἰκονίζεται ἅπασα ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ καὶ τοῦ Νικολάου Α΄, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐποιησάμεθα λόγον. Ἐν τῇ διαφορᾷ δὲ ταύτῃ ἔγκειται καὶ ἡ ἀντίθεσις τῆς πολιτικῆς θέσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν τοῦ Νικολάου ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ. Ὁ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τρόμος τοῦ εὐαισθήτου Ἀλεξάνδρου καθίστα αὐτὸν ἠθικῶς ὑποχείριον τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ τοῦ Μεττερνίχου, ἡ δ' ὑπέροχος ἐν τῷ Νικολάῳ συναίσθησις τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δυνάμεως καθίστα αὐτῷ ὑποτελῆ τὴν ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως πεφοβισμένην συντηρητικὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἀλέξανδρος καταπολεμήσας τὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη καὶ τὸ φιλελεύθερον κίνημα, κατέστησε μισητὸν οὐχὶ ἑαυτὸν προσωπικῶς ἢ τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ σύστημα τὸ Εὐρωπαϊκόν, οὗ προΐστατο. Ὁ Νικόλαος τοὐναντίον κατέστη ἀντικείμενον μίσους παρὰ πᾶσι τοῖς θιασώταις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ὡς ἐνσάρκωσις, ὡς προσωποποίησις τῶν ἀρχῶν τῆς ἀπολυτοφροσύνης καὶ τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας. Ἡ τοιαύτη δὲ περὶ τοῦ Νικολάου ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ καὶ φιλελευθέρᾳ Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσα διάθεσις συνετέλεσεν ἐμμέσως εἰς τὴν γένεσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς συστάσεως, ἐν μέσῳ

τῆς ὁποίας τραγικῶς ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ κραταιὸς μονάρχης. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου, ἣν μέλλομεν ν' ἀφηγηθῶμεν, ἀπαιτεῖ νὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ Νικολάου ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Αἱ πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος σχέσεις τοῦ Νικολάου καὶ ἡ προϊοῦσα ὁσημέραι ἐξέλιξις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτατον μέρος τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου καὶ κατὰ μέγα μέρος τὸ μέτρον τῆς ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἐξωτερικῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς, ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ Νικολάου μέχρι τέλους διηύθυνεν ὁ ἀπὸ τοῦ 1838 ἀπὸ ὑπουργοῦ ἀρχιγραμματεὺς γενόμενος καὶ προσωνυμούμενος κόμης Νεσσελρῶδε. Ἀλλὰ τῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεων τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Νικολάου ἀκριβῆ εἰκόνα δύναται νὰ παρέχῃ αὐτὴ ἡ σύγχρονος ἱστορία τῆς Τουρκίας. Διότι καὶ τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας ἐπὶ τῆς βασιλείας ἐπὶ τῶν συγχρόνων τῷ Νικολάῳ Σουλτάνων, τοῦ Μαχμοὺτ Β' καὶ Ἀβδοὺλ Μετζὶτ Α', ὡς καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ὅλου Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τὸ κυριώτατον καὶ σπουδαιότατον μέρος ἀποτελεῖ ἡ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας θέσις τοῦ κράτους τούτου.

---

15. Ἡ ἱστορία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος 1830-1853.

Ὁ Μαχμοὺτ Β'. Ἡ καταστροφὴ τῶν Γιανιτσάρων καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις. — Τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Μαχμοὺτ Β' μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀφηγήθημεν ἤδη· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ 1821 - 1830 ἱστορία τῆς Τουρκίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μονάρχου ἐξετέθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ὁμοῦ μετὰ τῆς Ῥωσσοτουρκικῆς ῥήξεως καὶ τοῦ πολέμου, ἅπερ ἐπήνεγκε, ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ μονονοὺ τὸ μόνον σπουδαῖον ἀντικείμενον τῆς Ὀθωμανικῆς ἱστορίας κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1821-1830. Τὸ μόνον ἄξιον λόγου γεγονὸς τῆς περιόδου ταύτης ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ Ὀθωμανικῇ ἱστορίᾳ, καὶ τοῦτο ἐμμέσως συνδεόμενον μετὰ

τῆς καταστάσεως τῆς παραχθείσης ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, εἶναι ἡ καταστροφὴ τῶν *Γιανιτσάρων* ἡ γενομένη τῷ 1826. Ἡ καταστροφὴ τῶν Γιανιτσάρων, ἡ συνδεομένη μετὰ τῶν εὐρυτέρων περὶ στρατιωτικῆς μεταρρυθμίσεως μέτρων, ἦτο σχέδιον πρὸ πολλοῦ παρασκευασθὲν καὶ ὡριμάσαν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Μαχμοὺτ Β'. Πρὸ αὐτοῦ δὲ καὶ ἄλλοι Σουλτάνοι, ὁ Ὀμὰρ Β' (1617-1618) καὶ ὁ Σελὶμ Γ' εἶχον διανοηθῆ νὰ καταργήσωσι τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο τάγμα, τὸ ἐν ἀρχῇ τοσοῦτον συντελέσαν εἰς τὴν ταχεῖαν αὔξησιν καὶ εἰς τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων ἰδίως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καταστὰν ἄχρηστον μὲν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀλκὴν τοῦ κράτους, ἐπικινδυνώτατον δὲ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τούτου ἀσφάλειαν (ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστ. τοῦ ΙΘ' αἰῶνος σελ. 187). Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐν ἀρχῇ ἀνέβαλε τὰ περὶ καταργήσεως σχέδια τοῦ Μαχμοὺτ Β', ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπέσπευσεν αὐτήν. Ὁ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῶν Γιανιτσάρων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν διεξαχθεὶς πόλεμος ἀπέδειξεν ἅπασαν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀτάκτου τούτου στρατοῦ· τοὐναντίον δὲ ἡ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοῦ 1825 ἀρξαμένη στρατεία τῶν Αἰγυπτίων ἔθηκε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Σουλτάνου τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν τοῦ Εὐρωπαϊκῶς συντεταγμένου καὶ διωργανωμένου Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Μαχμοὺτ Β' ἐζήτησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἀπὸ τοῦ Σελὶμ ἀρξάμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς πτώσεως τούτου διακοπὲν ἔργον τῆς συστάσεως νέου στρατοῦ κατὰ Εὐρωπαϊκὸν σύστημα ἀσκουμένου (Νιζάμι δζεντὶτ ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 689). Τὰς σκέψεις τοῦ Σουλτάνου ἐπεδοκίμαζον πάντες οἱ ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ Οὐλεμάδες. Οὗτοι δὲ πάντες συνελθόντες ἐν γενικῇ συνελεύσει ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν τοῦ νέου στρατιωτικοῦ συστήματος καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατάργησιν τοῦ συστήματος τῶν Γιανιτσάρων, προσαρτωμένων βαθμηδὸν τῶν Γιανιτσαρικῶν ταγμάτων εἰς τὰ τάγματα τοῦ νέου στρατοῦ (1). Ἡ καταγραφὴ διὰ τὸν νέον στρατὸν ἤρξατο ἀμέσως

(1) Ἀξιοσημείωτοι οἱ λόγοι οἱ ῥηθέντες ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὑπὸ τοῦ Μουφτῆ Κωνσταντινουπόλεως (Σεῒχ-οὺλ ἰσλάμ). «Τὸ ὄνειδος τῶν ἡμετέρων ἡττῶν, εἶπεν οὗτος, ἡ ἀπώλεια μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν καὶ ἀπείρου πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἐβύθισαν τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους εἰς θλίψεις καὶ πόνους. Ὁποῖον θέαμα παρέχουσιν ἡμῖν σήμερον οἱ Ἕλληνες, οἱ ἀσθενεῖς οὗτοι δόνακες, τοὺς ὁποίους ὁ ὁρμητικὸς χείμαρρος τῆς

(1826), καὶ γυμνασταί τινες ὑπολειπόμενοι ἐκ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τοῦ Σελὶμ ἐδίδασκον τοὺς καταγραφομένους. Ἀλλ' ὅ,τι συνέβη ἐπὶ τοῦ Σελὶμ Γ', ἐγένετο καὶ νῦν. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἀπεδέξατο ἀσμένως τὸ νέον στρατιωτικὸν σύστημα, οἱ δὲ Γιανίτσαροι ἐζήτησαν δι' ἀνταρσίας νὰ ματαιώσωσι τὸ ἔργον, ὅπως ἐπὶ τοῦ Σελὶμ Γ'. Τρεῖς μόλις παρῆλθον ἡμέραι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀσκήσεων τῶν νέων ταγμάτων, καὶ οἱ Γιανίτσαροι συνήχθησαν ὀχλαγωγικῶς εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἐτ μεϊδὰν (3/15 Ἰουνίου) Ἀλλ' ὁ Ἀγᾶς, ἤτοι ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς αὐτῶν, Χουσεῒν καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸν Σουλτάνον. Οἱ Γιανίτσαροι μετέβησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀγᾶ, ἀλλὰ μὴ εὑρόντες αὐτὸν ἐλεηλάτησαν τὸν οἶκον αὐτοῦ. Τὴν πρωίαν δὲ διεδόθη ἐν τῇ πόλει ὅτι πάντες οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους εἶχον φονευθῇ κατὰ τὴν νύκτα. Ἡ φήμη αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα πάντες οἱ ἀλῆται καὶ τυχοδιῶκται σπεύσωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Γιανιτσάρων καὶ καρπωθῶσι μετ' αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν φόνων καὶ ἁρπαγῶν λείαν. Οἱ οἶκοι τοῦ μεγάλου Βεζίρου καὶ ἄλλων τινῶν ἐπισήμων προσώπων ἐλεηλατήθησαν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος εἰδοποιηθεὶς διέταξεν ἀμέσως τὸν Χουσεῒν νὰ καλέσῃ εἰς τὴν πόλιν τὰ ἐν τοῖς φρουρίοις τοῦ Βοσπόρου πιστὰ νέα τάγματα· συγχρόνως δὲ ὁ Μουφτῆς ἐκάλεσε πάντας τοὺς Οὐλεμάδας καὶ Σοφτάδας ἵνα σπεύσωσιν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ πράκτωρ (Καποῦ κεχαγιᾶς) τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τοῦ ὁποίου ὁ οἶκος ἐπίσης ἐλεηλατήθη, ἔπεμψεν ὅσους τακτικοὺς στρατιώτας Αἰγυπτίους εἶχε καλέσει εἰς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἔσπευσεν ἀπὸ τῶν θερινῶν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν Βοσπόρου κειμένων ἀνακτόρων τοῦ Βεσικτὰς (Διπλοκιονίου) εἰς Βυζάντιον καὶ λαβὼν τὴν ἱερὰν σημαίαν τοῦ Προφήτου καὶ στήσας αὐτὴν ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ (Ἀτ μεϊδὰν) παρὰ τὸ τέμενος τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, ὅπου ἐστήθη

Ἰσλαμικῆς δυνάμεως ἤθελεν ἀνατρέψει ἐν μιᾷ στιγμῇ, ἀνθιστάμενοι ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ὁρμὴν ἡμῶν καὶ μὴ ἐπιτρέποντες ἡμῖν νὰ σβέσωμεν μέχρι σήμερον τὸ πῦρ τῆς ἀνταρσίας αὐτῶν! Οἱ κατάλογοι τῶν Γιανιτσάρων εἶναι ὑπερπεπληρωμένοι ἀνθρώπων μισθουμένων ὑπὸ τοῦ κράτους· ἀλλ' ἄνδρας πολεμικοὺς μάτην ζητεῖ τις ἐν αὐτοῖς. Τάγμά τι διατάσσεται νὰ στρατεύσῃ, καὶ οἱ στρατιῶται οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸ εἶναι σύγκλυς ὄχλος παντοίων ἀνθρώπων, ξένων ὅλως πρὸς τὸν βίον τὸν στρατιωτικὸν καὶ πρὸς πᾶσαν πειθαρχίαν καὶ παίδευσιν στρατιωτικήν. Κατάσκοποι τοῦ ἐχθροῦ εὑρίσκονται ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν . . .».

καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Σουλτάνου, ἐκάλεσε πάντας τοὺς *πιστοὺς μωσλὶμ* ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην. Τοῦτο ἦτο τὸ κραταιότατον ὅπλον αὐτοῦ (Ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 692)· διότι εἰς τὸ κήρυγμα τῆς ἱερᾶς σημαίας πᾶς ὁ μὴ Γιανιτσαρικὸς ἰσλαμικὸς πληθυσμὸς τῆς πρωτευούσης ἔσπευσε περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Γιανίτσαροι δὲ πανταχόθεν συνήχθησαν εἰς τοὺς ἐν Ἔτ μεϊδὰν στρατῶνας αὐτῶν καταλαβόντες καὶ τὰς πέριξ ὁδούς. Ἀφοῦ δὲ ὁ στρατὸς τοῦ Σουλτάνου περιεκύκλωσε τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα μέρη καὶ ἔστησε πέριξ τὰ πυροβόλα, ἐπέμφθη τοῖς ἀντάρταις κῆρυξ ἀπαιτῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν. Μὴ ὑπακουσάντων δὲ τῶν ἀνταρτῶν, ἤρξατο ἀμέσως ὁ πυροβολισμὸς ταχεῖαν διανοίξας ὁδὸν τοῖς στρατιώταις ἐναντίον τῶν στρατώνων τῶν Γιανιτσάρων· μετ' ὀλίγον δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ στρατοῦ προσβαλλόμενος στρατὼν κατελήφθη ὑπὸ φλογῶν, καὶ οἱ ἀντάρται πανταχόθεν ἤρξαντο φεύγοντες καὶ ζητοῦντες σωτηρίαν. Ἀλλ' οἱ συλλαμβανόμενοι ἐφονεύοντο, καταδικαζόμενοι συλλήβδην ὑπὸ τοῦ Βεζύρου καὶ τοῦ Ἀγᾶ. Ἑξακόσιοι τοιοῦτοι θάνατοι ἐξετελέσθησαν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ. Οὕτω δ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ κατεστράφη ἅπασα ἡ δύναμις τῶν Γιανιτσάρων. Ὁ δὲ Σουλτᾶνος ἐν ἀνευφημίαις τοῦ πλήθους ἐπιστρέψας εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐξέδωκεν αὐθημερὸν διάταγμα κηρῦττον τὴν κατάργησιν τοῦ τάγματος τῶν Γιανιτσάρων. Πανταχοῦ νῦν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις οἱ Γιανίτσαροι κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους διοικητῶν καὶ ἐξωλοθρεύθησαν, τὴν δὲ θέσιν αὐτῶν ἐλάμβανον οἱ στρατιῶται τοῦ νέου συστήματος. Ὁ Χουσεῒν Ἀγᾶς προήχθη νῦν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατάρχου (σερασκὲρ) καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν τοῦ Ἀγᾶ πασσᾶ.

Τὰ μεταρρυθμιστικὰ σχέδια τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου διενέξεις αὐτοῦ. — Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Γιανιτσάρων ὁ Σουλτάνος μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος ἤρξατο τοῦ ἔργου τῆς συγκροτήσεως καὶ διοργανώσεως τοῦ νέου στρατοῦ συστήσας πρὸς τοῦτο ἐπιτροπείαν ἐργαζομένην καθ' ἑκάστην ἐν τῇ αὐλῇ αὐτῇ τῶν ἀνακτόρων ὑπὸ σκηνάς. «Τὰ κωλύματα, εἶπεν εἰς τὴν ἐπιτροπείαν ταύτην, τὰ παρεμβαλλόμενα ὑπὸ τῶν Γιανιτσάρων εἰς πᾶσαν βελτίωσιν δὲν ὑφίστανται πλέον. Τοῦ λοιποῦ ἡ μόνη μου ἀσχολία εἶναι ἡ εὐημερία τοῦ λαοῦ μου καὶ ἡ φροντὶς ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θρησκείας καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νόμου ἀνορθώσω τὸ ἔργον τὸ ἀσφαλίζον τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἡσυ-

χίαν εἰς τοὺς ὑπηκόους μου». Ἀλλὰ μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς ἐπιτροπείας, τὸ ἔργον δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους (1826) ὁ ἀριθμὸς τοῦ καλῶς διωργανωμένου τακτικοῦ στρατοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰς 20 χιλιάδας. Ἡ ἔλλειψις αὕτη στρατοῦ ἐπαρκοῦς πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους ἦτο, καθὰ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Σουλτάνος ὑπεχώρησεν ἐν Ἄκκερμαν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους τούτου εἰς πάσας τὰς βαρείας ἀπαιτήσεις τοῦ Ῥωσσικοῦ τελεσιγράφου καὶ ὑπέκυψεν εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Ἄκκερμαν. Ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἑπομένου ἔτους 1827 τοσοῦτον ἐβελτιώθη ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις, ὥστε, πρὶν ἢ λήξῃ τὸ ἔτος, ὁ Σουλτάνος προκλητικωτάτην ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τοῦ Τσάρου καὶ ἠνάγκασε τοῦτον νὰ κηρύξῃ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1828 πόλεμον, καθ' ὃν ἡ Τουρκία ἀντέστη εἰς δύο μεγάλας στρατείας καὶ ἐπὶ τέλους ὑπέκυψεν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως. Εἴδομεν ἀλλαχοῦ ὅτι ἡ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας εἰρήνη ἡ ἀποκατασταθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης ταύτης, ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἐφάνη ἐκ νέου διαταρασσομένη, ἐξησφαλίσθη διὰ νέων συμβάσεων, ἐν αἷς ἡ ὑπὸ τοῦ Τσάρου ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου ἐπιδειχθεῖσα γενναιότης νέαν ἐνεκαίνισε περίοδον φιλικωτάτων μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας σχέσεων. Ἡ τοιαύτη ἐξασφάλισις καὶ παγίωσις τῆς εἰρήνης καὶ φιλίας πρὸς τὸ μέγα γειτονικὸν κράτος τοῦ Βορρᾶ ἡ συνδεομένη μετὰ τῆς ὁριστικῆς λύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τῶν παρεπομένων τούτῳ ζητημάτων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου παρεῖχε νῦν τῷ Σουλτάνῳ τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν ἵνα ἐξακολουθήσῃ δραστηρίως καὶ τελεσφόρως τὸ ἐπανορθωτικὸν καὶ μεταρρυθμιστικὸν αὐτοῦ ἔργον, ἐπουλῶν τὰς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου ἐπενεχθείσας εἰς τὸ κράτος πληγάς, βελτιῶν τὰ οἰκονομικά, μεταρρυθμίζων τὰ τοῦ στρατοῦ καὶ πρὸ πάντων μεταρρυθμίζων τὴν διοίκησιν διὰ τῆς καταλύσεως τῶν πολλῶν ἡμιανεξαρτήτων κατὰ τόπους σατραπῶν, τῆς καθυποτάξεως πασῶν τῶν φυλῶν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ κύρους τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως πανταχοῦ τοῦ κράτους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον ἦτο ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἅμα καὶ χαλεπωτάτων. Οἱ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πολλαχοῦ τοῦ κράτους ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἄρχοντες ἡμιανεξάρτητοι σατράπαι διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου

ἔτι μᾶλλον εἶχον ἐνισχυθῆ. Ἐν Ἀλβανίᾳ ἦρχε νῦν ὁ σατράπης Μουσταφᾶ πασσᾶς Σκόδραλης, ὅστις μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου ἐξήγειρε τὰς Ἀλβανικὰς φυλὰς εἰς ἐπανάστασιν. Ἐν Ἀσίᾳ δέ, ἐν Συρίᾳ, Βαγδατίῳ καὶ Λιβάνῳ, ἦρχον ἡμιανεξάρτητοι κληρονομικοὶ σατράπαι. Ἐν Γορδυαίᾳ (Κουρδιστὰν) καὶ ἐν τοῖς γείτοσιν ὑπῆρχον ὁλόκληροι φυλαὶ κατ' ὄνομα μόνον ἀναγνωρίζουσαι τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρότατος πάντων τῶν σατραπῶν ἦτο ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχων Μεχμὲτ Ἀλῆς. Εἴδομεν ὅτι ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἄνευ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πάσῃ δυνάμει ἤθελεν ἀγωνισθῆ νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἰσχυροῦ σατράπου καὶ νὰ παρασκευάσῃ αὐτῷ τὴν τύχην τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ἕνεκα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἠναγκάσθη οὐ μόνον ν' ἀνεχθῇ τὸν ἐπίφοβον σατράπην, ἀλλὰ καὶ νὰ θεραπεύσῃ αὐτόν, νὰ ἐπικαλεσθῇ κολακευτικῶς τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰβραὴμ πασσᾶν βαλῆν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἔμελλε μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως νὰ προστεθῇ εἰς τὸ κράτος τοῦ ἀντιβασιλέως, πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι ὑπηρεσιῶν τούτου. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νῦν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἡ θέσις τοῦ Σουλτάνου ἀπέναντι τοῦ ἰσχυροῦ σατράπου μεγάλην ὑφίστατο ἀλλοίωσιν. Ὁ σατράπης οὐδεμίαν ἐλάμβανεν ἀποζημίωσιν, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον, ἡ δὲ Κρήτη προσηρτᾶτο μὲν τῷ 1830 εἰς τὸ κράτος του, ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ἀπετέλει ἀποζημίωσιν διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ μετεβιβάζετο εἰς τὸν ἀντιβασιλέα ἀντὶ ἀποζημιώσεως χρηματικῆς 25 ἑκατομμυρίων γροσίων (ἴδ. σελ. 24). Πλὴν τούτου ὁ σατράπης διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ἀφαιρεθῇ ἡμέραν τινὰ καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου, ὅπερ εἶχεν αὐξήσει διὰ κατακτήσεως εὐρυτάτων ἐκτάσεων γῆς ἐν Νουβίᾳ καὶ Σουδὰν καὶ ἐν Ἀραβίᾳ. Διὰ τὸν Σουλτάνον ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς αὐτὸν ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἦτο ἁπλοῦς σφετεριστής, τὸν ὁποῖον ἠνείχετο ὁ νόμιμος κύριος μόνον ἐξ ἀνάγκης, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ κατάλυσις καὶ ἡ καταστροφὴ ἦτο κατὰ βάθος διὰ τὸν Σουλτάνον ἔργον διεκδικήσεως νομίμου δικαιώματος, ἐνταυτῷ δὲ καὶ φρονήσεως πολιτικῆς πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ μετὰ τὸ 1830 ἀσφαλὴς ὕπαρξις τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου κατωρθοῦτο μόνον διὰ τῆς κτήσεως ὑπερόχου στρατιωτικῆς θέσεως ἀπέναντι αὐτοῦ, διὰ πολέμου καὶ διὰ προσκτή-

σεως νέων ἐπαρχιῶν. Ὁ ἀντιβασιλεὺς πρὸ πολλοῦ ἐπωφθαλμία τὰς ὁμόρους τῇ Αἰγύπτῳ ἐπαρχίας τῆς Συρίας, τὰς ὁποίας ἀνέκαθεν ἠγωνίζοντο νὰ προσαρτήσωσιν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν οἱ κατὰ καιροὺς ἄρξαντες ἐν Αἰγύπτῳ ἡγεμόνες. Τὰς φιλοδόξους δὲ βλέψεις τοῦ σατράπου ὑπέθαλπον, καθὰ εἴδομεν, περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις, καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλική. Καὶ ἡ Γαλλικὴ δὲ κυβέρνησις καθ' ὃν χρόνον ἐσχεδίαζε τὴν ἐπὶ Ἀλγέριον στρατείαν, μελετῶσα τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ταύτης, ὑπηγόρευε νέα φιλόδοξα σχέδια τῷ ἀντιβασιλεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα καθίστων μᾶλλον ἀνώμαλον καὶ ἐπισφαλῆ τὴν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἀνώμαλον θέσιν τοῦ ἀντιβασιλέως ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου. Ἀφορμαὶ διενέξεων εἶχον δοθῆ ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου. Ὁπότε τὰ λείψανα τοῦ ἐνταῦθα καταστραφέντος Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1827 ἀπέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, ἵνα ἐπισκευασθῶσιν ἐνταῦθα, ὁ Σουλτάνος ἐζήτησεν ἀμέσως παρὰ τοῦ ἀντιβασιλέως τὴν ἀποστολὴν τῶν πλοίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ἐν τῷ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμῳ. Ἀλλ' ὁ ἀντιβασιλεὺς τοῦ μὲν Αἰγυπτιακοῦ μέρους τοῦ στόλου τὴν ἀποστολὴν ὁριστικῶς ἀπέκρουσε, τὴν δὲ τῶν Τουρκικῶν πλοίων ἐπισκευὴν τοσοῦτον ἐβράδυνεν, ὥστε ὁ πόλεμος ὁ Ῥωσσικὸς ἐπερατώθη πρὶν ἢ τὰ πλοῖα ταῦτα δυνηθῶσι νὰ καταλίπωσι τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀλλ' ὅτε ὁ Σουλτάνος μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἐνόει νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ στόλος ἕτερος πλὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ, ὁ πανοῦργος ὑποτελής, προλαμβάνων τὴν ὀργὴν τοῦ νομίμου κυρίου αὐτοῦ, ἐπέσπευσε τὰς ἐργασίας τῆς ἐπισκευῆς καὶ ἔπεμψε τὸν οὕτω ἐπισκευασθέντα Σουλτανικὸν στόλον εἰς Κωνσταντινούπολιν (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1829) οὐ μόνον οὐδεμίαν ἀξιῶν ἀποζημίωσιν διὰ τὴν ἐπισκευήν, ἀλλὰ πέμπων ὡς δῶρον τῷ Σουλτάνῳ τρεῖς φρεγάττας καὶ τρεῖς κορβέττας καὶ ἓν ἑκατομμύριον Ἱσπανικῶν ταλλήρων. Διὰ τῆς διαγωγῆς του δὲ ταύτης πολλῷ περισσότερον ἢ διὰ τῶν ἐξηγήσεων, ἃς ἔδωκε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς τὴν Πύλην περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως ἰδιαιτέρου στόλου ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπέτρεψε τὸν Σουλτάνον πάσης περαιτέρω ἀπαιτήσεως. Ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου ἡ Πύλη ὑπὸ τοσαύτης δυσπιστίας κατείχετο πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα, ὥστε, καθὰ εἴδομεν, δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ πέμψῃ στρατεύ-

ματα ἐπικουρικὰ εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἀπειλουμένας Ὀθωμανικὰς χώρας (ἴδ. Τόμ. Β΄, σελ. 766). Βραδύτερον δὲ τὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου γενόμενα ἐν Ἀλβανίᾳ (ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ πασσᾶ) καὶ ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τοῦ Βαγδατίου ἀνταρτικὰ κινήματα ἀπεδόθησαν εἰς τὰς κρυφίας ἐνεργείας τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐπ' Ἀλγέριον στρατεία τῶν Γάλλων καὶ αἱ θρυλλούμεναι τότε συνεννοήσεις τῶν Γάλλων πρὸς τὸν σατράπην τῆς Αἰγύπτου περὶ δημιουργίας μεγάλου ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Συρίᾳ Μωαμεθανικοῦ κράτους ἔτι μᾶλλον ὑπόπτως καὶ δυσμενῶς διέθηκαν τὸν Σουλτάνον ἀπέναντι τοῦ ὑποτελοῦς αὐτοῦ ἡγεμόνος. Ἀλλ' ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, ἐννοήσας ὅτι ἡ Πύλη εὐκαιρίαν μόνον καὶ κατάλληλον περίστασιν ἐζήτει ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, δὲν ἤθελε νὰ καταλίπῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Πύλης τὴν ἐκλογὴν τῆς στιγμῆς πρὸς τὴν ἀπαραίτητον πάλην, ἀλλὰ στηριζόμενος αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεως καὶ ἐπὶ τῆς νῦν ἀδυναμίας τοῦ Σουλτάνου, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης δημοτικότητος, ἧς ἀπήλαυεν ἐν τῷ Μωαμεθανικῷ κόσμῳ διὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον, ὃν ἐπεχείρησε κατὰ τῶν ἐν Ἀραβίᾳ αἱρετικῶν (Βαχαβιτῶν), ἀφ' ὧν ἠλευθέρωσε τὰς ἱερὰς πολεις, ἀπεφάσισε νὰ ῥίψῃ τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον. Πρὸς τοῦτο δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προβῇ εἰς ἀπότομον ῥῆξιν πρὸς τὸν νόμιμον αὐτοῦ κύριον τὸν Σουλτάνον, διότι τοιαύτη τις διαγωγὴ ἤθελεν ἐκθέσει αὐτὸν ἀπέναντι τῶν τε ἰδίων αὐτοῦ δυσηρεστημένων ὑπηκόων καὶ ἀπέναντι τοῦ Ὀθωμανικοῦ καὶ ὅλου τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου, ἠδύνατο δὲ νὰ προκαλέσῃ ἀμέσως καὶ ἐπέμβασιν Εὐρωπαϊκήν. Ἀλλ' ἠδύνατο νὰ εἰσβαλῃ εἰς τὴν Συρίαν χωρὶς νὰ δώσῃ εἰς τὸ κίνημα αὐτοῦ ἐπίσημον χαρακτῆρα ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Πύλης. Ὡς εἶχον τὰ πράγματα τότε ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις, ἔνθα ἦρχον ἡμιανεξάρτητοι σατράπαι, συχναὶ συνέβαινον μεταξὺ τούτων ῥήξεις καὶ πόλεμοι, ἐν οἷς βραδέως, και οὐχὶ πάντοτε, παρενέβαινεν ἡ Πύλη· ὁ δὲ Μεχμὲτ Ἀλῆς εἶχεν αφορμὴν ἔριδος πρὸς τὸν σατράπην τῆς νοτίου Συρίας, τὸν ἐν Πτολεμαΐδι ἑδρευοντα Ἀβδαλλὰχ πασσᾶν. Ἐπειδὴ οἱ φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου μὴ ὑποφέροντες τὰς πολλὰς καταπιέσεις τῆς κυβερνήσεως τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, καὶ ἰδίως τὸ μισητὸν σύστημα τῆς τακτικῆς στρατολογιας, μετενάστευον κατα χιλιάδας εἰς τὴν Συρίαν, ὅπως πρότερον οἱ ὑπὸ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ καταδιωκόμενοι Μαμελοῦκοι, ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἀπήτει νῦν παρὰ τοῦ Ἀβδαλλὰχ πασσᾶ τὴν ἀπὸ Συρίας ἐκδίωξιν τῶν μεταναστῶν φελλάχων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐδιδεν

ἀπαντήσεις μεθ' ὑπεκφυγῶν, ἐρραδιούργει δὲ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ παρεῖχεν ἑαυτὸν πρόθυμον εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ, ἡ Πύλη ἔλαβεν ἐν ἀρχῇ ὅλως ἐφεκτικὴν θέσιν καὶ δὲν ἐπενέβη ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν δύο σατραπῶν ἔρισιν. Ἀλλ' ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς παρασκευάσας ἤδη ἀξιόμαχον δύναμιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἔχων δὲ κρύφιον σύμμαχον κατὰ τοῦ Ἀβδαλλὰχ κατὰ τὰ νῶτα τούτου τὸν κληρονομικὸν ἔπαρχον τοῦ Λιβάνου Βεσὶρ Σεχάπ, καίτοι αἱ ἐν Βαγδατίῳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπαναστάσεις τοῦ Δαοὺτ πασσᾶ καὶ Μουσταφᾶ πασσᾶ, ἐξ ὧν πρότερον ἤλπιζε μέγαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀντιπερισπασμόν, εἶχον ἤδη κατασταλῆ ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τοῦ Ἀβδαλλὰχ στρατείαν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1831. Εἴκοσι χιλιάδες στρατοῦ καλῶς ὠργανωμένου ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ τοσοῦτον γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῆς εἰς Πελοπόννησον στρατείας περιφήμου στρατηλάτου Ἰβραὴμ πασσᾶ ἔχοντος ὑπαρχηγὸν τοῦ στρατοῦ καὶ ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου τὸν περίφημον Γάλλον ἐξωμότην Σουλεϊμὰν πασσᾶν, διέβησαν τὰ πρὸς τὴν Συρίαν ὅρια κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1831, ἐνῷ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας ὥρμουν 27 πλοῖα πολεμικά, ἄριστα ἐξωπλισμένα καὶ ἐν πᾶσιν ἕτοιμα εἰς τὴν πρώτην διαταγήν. Οὐδεὶς κατ' οὐδενὸς ἐκηρύχθη πόλεμος, οὐδεμία ἐγένετο μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὑπέρτατος κύριος τοῦ εἰς πόλεμον ἀπερχομένου στρατοῦ· οὐχ ἧττον ὁ στρατὸς οὗτος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ἔδιδεν ὅρκον ἀπολύτου μέχρι θανάτου πίστεως εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου.

Τὰ Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ὑπερβάντα τὰ πρὸς τὴν Συρίαν ὅρια (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1831) ταχέως κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην κυριεύσαντες τὴν Ἰόππην καὶ τὴν Γάζαν καὶ ἀναγκάσαντες τὸν Ἀβδαλλὰχ πασσᾶν νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς Πτολεμαΐδος. Τότε ὁ Ἰβραήμ, διαιρέσας τὸν στρατόν, μίαν μὲν τούτου μοῖραν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ περιφήμου Σουλεϊμὰν πασσᾶ ἔπεμψε πρὸς πολιορκίαν τῆς Πτολεμαΐδος καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν λοιπῶν παραλίων, τῆς δ' ἑτέρας μοίρας ἡγούμενος αὐτὸς εἰσέδυ εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου κοιλάδα καὶ ἔστησεν ὀχυρὸν στρατόπεδον πλησίον τῆς πάλαι Φοινικικῆς πόλεως Βάαλβεκ ἢ Ἡλιουπόλεως. Ἂν ἡ Πτολεμαΐς, ἥτις καὶ κατὰ θάλασσαν ἀπεκλείσθη ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, κατελαμβάνετο ταχέως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰβραήμ, ἡ Συρία ἅπασα ἤθελεν ὑπο-

ταχθῆ τῷ στρατῷ τούτῳ χωρὶς ἡ Πύλη νὰ λάβῃ καιρὸν νὰ συγκεντρώσῃ στρατεύματα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ ἐπισήμως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Οὕτω δὲ ὁ πόλεμος ἠδύνατο νὰ περατωθῇ χωρὶς νὰ λάβῃ χαρακτῆρα ἐξωτερικοῦ πολέμου μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ σατράπου, ἀφοῦ ἡ Πύλη, τὴν ἀνάγκην ποιουμένη φιλοτιμίαν καὶ ἀναγνωρίζουσα τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ἤθελε καταλίπει τὴν Συρίαν εἰς τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο προβλέπων ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς συνίστα θερμῶς τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὴν ταχεῖαν ἐκπόρθησιν τῆς Πτολεμαΐδος. Ἀλλ' ἡ πεντάμηνος ἀντίστασις τῆς ὀχυρᾶς Πτολεμαΐδος ἠλλοίωσε τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα τοῦ πολέμου. Τὴν εἰς Παλαιστίνην καὶ Φοινίκην εἰσβολὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἡ Πύλη ἐπιτηδεύουσα νὰ θεωρῇ ὡς ἁπλῆν ἔριν μεταξὺ τῶν δύο σατραπῶν ἔπεμψεν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ἐπιτρόπους πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς σατράπας, ἵνα συμβιβάσῃ αὐτούς, διατάττουσα τῷ μὲν Μεχμὲτ Ἀλῇ ν' ἀνακαλέσῃ τὴν εἰς τὴν Συρίαν εἰσβολὴν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, τῷ δὲ Ἀβδαλλὰχ πασσᾷ νὰ μὴ ἀναμιγνύηται τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Αἰγύπτου πράγματα. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ πρὸς τὸν Ἀβδαλλὰχ διαταγὴ οὐδεμίαν εἶχεν ἔννοιαν πραγματικήν, διότι οὗτος οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐδόθη δ' ἡ διαταγὴ ἁπλῶς ἵνα ἡ Πύλη φανῇ ὅτι διέλυεν ἔριδας μεταξὺ δύο σατραπῶν. Ἀλλ' ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς τὸ μὲν πρῶτον, ἵνα κερδήσῃ χρόνον, ὑπέβαλεν εἰς μηνιαίαν ἐν τῷ λιμένι Ἀλεξανδρείας κάθαρσιν τὸν αὐτοκρατορικὸν ἐπίτροπον ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνσκήψαντος λοιμοῦ, μετὰ παρέλευσιν δὲ τοῦ χρόνου τούτου ἐκήρυξε τῷ ἐπιτρόπῳ ὅτι τὸν πόλεμον ἐπεχείρησε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πύλης καὶ ὅτι ἔδει νὰ προσαρτηθῶσιν εἰς τὴν σατραπείαν αὐτοῦ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Πτολεμαΐδος καὶ τῆς Δαμασκοῦ. Μαθοῦσα ταῦτα ἡ Πύλη ἔλαβε τέλος θέσιν ἐχθρικὴν ἀπέναντι τοῦ σατράπου καὶ συνοίθρισε στρατεύματα ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὰ στρατεύματα ταῦτα βαδίσωσι κατὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ ἐπιχειρήσωσί τι σπουδαῖον κατ' αὐτοῦ, παρεδόθη ἡ Πτολεμαῒς μετὰ γενναίαν ἄμυναν (14/26 Μαΐου) καὶ ὁ Ἀβδαλλὰχ ἐπέμφθη ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα προσηνέχθη πρὸς αὐτὸν μετὰ γενναιότητος ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Πτολεμαΐδος ὁ Ἰβραὴμ ἐβάδισεν ἀμέσως κατὰ τῆς μεγάλης καὶ εὐδαίμονος πρωτευούσης τῆς Συρίας, τῆς περιφήμου Δαμασκοῦ. Ὁ πρὸ τῆς πόλεως ταύτης πρὸς φρούρησιν τε-

ταγμένος μικρὸς στρατὸς ἡττηθεὶς ἐτράπη εἰς φυγήν, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὄντες Ἄραβες καὶ ὁμόφυλοι τῷ στρατῷ τοῦ Ἰβραήμ, προθύμως ἤνοιξαν αὐτῷ τὰς πύλας καὶ ἐπεδαψίλευσαν πολλὰς περιποιήσεις. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς Δαμασκοῦ καταλιπὼν ὁ Ἰβραὴμ μικρὰν φρουρὰν ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν Πτολεμαΐδι, προσλαβὼν δὲ καὶ τὸν μέχρι νῦν πολιορκοῦντα τὴν Πτολεμαΐδα στρατὸν ἐβάδισεν ἐναντίον τοῦ βορειόθεν ἐλαύνοντος Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς οὗτος συγκείμενος ἀπὸ 60 χιλ. ἀνδρῶν τακτικῶν καὶ ἀτάκτων, ὧν οἱ τακτικοὶ ἦσαν ἠσκημένοι καὶ ἐνδεδυμένοι Εὐρωπαϊκῶς καὶ καλῶς ὡπλισμένοι, καὶ ἀπὸ 100 πυροβόλων, ἐπέμφθη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ὑπὸ τὸν ἄλλοτε ἀρχηγὸν τῶν Γιανιτσάρων Χουσεῒν πασσᾶν (ἴδ. σελ. 445) ἄνδρα ἀκαταλληλότατον διὰ νὰ κυβερνᾷ τακτικὸν στρατόν. Ἡ πρώτη σπουδαία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν ἐγένετο τῇ 28/9 Ἰουνίου παρὰ τὴν Ἔμεσαν (Χόμς), ἔνθα ἡ ἐξ 20 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένη πρωτοπορεία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μαχομένη ἐκ τοῦ συστάδην ἡττήθη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν 16 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ Ἰβραὴμ καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν καταλιποῦσα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης 5 χιλιάδας νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ 20 πυροβόλα. Περιῆλθε δ' εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ πρὸς τὸ Διβάνιον· ἐκ ταύτης δὲ μαθὼν ὁ Ἰβραὴμ τὰ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ σχέδια τοῦ Σουλτάνου νέαν ἀνέπτυξε δραστηριότητα πρὸς ταχεῖαν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὴν ἧτταν ταύτην τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μαθὼν ὁ βορειότερον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ὀρόντου μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ στρατοπεδεύων ἀρχιστράτηγος (σερδὰρ ἐκρὲμ) Χουσεΐν, ἀντὶ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἰβραὴμ ἢ τοὐλάχιστον ν' ἀναμείνῃ τοῦτον μετὰ τοῦ πολλῷ ἰσχυροτέρου Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἀπεφάσισε νὰ διευθυνθῇ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νὰ στρατοπεδεύσῃ παρὰ τὸ Χαλέπιον, καθιστῶν τὴν πλουσίαν ταύτην πόλιν κέντρον τῶν περαιτέρω στρατιωτικῶν ἐργασιῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη μεγάλων ἐγένετο αἰτία συμφορῶν. Διότι ἐξ ἑνὸς μὲν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἐν Ἐμέσῃ ἀγωνισθέντος Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ὁπότε ἐν τῇ ὑποχωρήσει αὐτοῦ ἔμαθε καθ' ὁδὸν τὴν εἰς Χαλέπιον πορείαν τοῦ κυρίου στρατοῦ, ἐκλαβὼν τοῦτο ὡς φυγὴν πρὸ τοῦ Ἰβραήμ, διεσκεδάσθη ἐν ἀγρίᾳ φυγῇ, ἐν ᾗ οἱ στρατιῶται ἔρριπτον πᾶν ὅ,τι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ὅπλα αὐτῶν, ἐλεεινὰ δὲ λείψανα τῶν οὕτω διαλυθέντων στιφῶν προσῆλθον εἰς τὸν κύριον στρα-

τόν· ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Χουσεῒν εἰς Χαλέπιον μεταβαίνων στρατὸς ἐπὶ τῇ ἐλεεινῇ ὄψει τῶν λειψάνων τῆς ἡττηθείσης πρωτοπορείας ὑπὸ τοσούτου κατελήφθη πανικοῦ, ὥστε φυγὴ καὶ λειποταξία ἠραίωσαν ἐντὸς σμικροῦ καὶ τούτου τὰς τάξεις εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε, ὅτε ἔφθασε πρὸ τοῦ Χαλεπίου, μόλις ἠρίθμει περὶ τὰς 20 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ στρατὸς οὗτος ἐπλησίαζεν εἰς τὰς πύλας τοῦ Χαλεπίου (2/14 Ἰουλίου), ἔφθανεν ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐκ Βεδουΐνων συγκροτούμενον ἐλαφρὸν ἱππικὸν τοῦ Ἰβραήμ. Οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Χαλεπίου, ὄντες καὶ οὗτοι Ἄραβες, ἔκλεισαν τὰς πύλας εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν, ἵνα ἀνοίξωσιν αὐτὰς μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Αἰγυπτιακόν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῶν κατοίκων καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἱππικοῦ νέον ἐνέβαλον φόβον εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν στρατόν, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνίκανος ἀρχιστράτηγος διέταξε νῦν ὑποχώρησιν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῶν Ἀμανίδων πυλῶν, ἵνα ἐντεῦθεν ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν καὶ ταλαιπωριῶν καὶ κακουχιῶν, ἐξ ὧν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐδεκατίζετο δεινῶς. Ἐνῷ δὲ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος νῦν εἰς 17 χιλιάδας κατὰ διαφόρους μοίρας διήρχετο διὰ τῶν Πυλῶν, προφθάσασα ἡ προφυλακὴ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὰ ὑψώματα τῶν ὀρέων τὰ ὑπερκείμενα τῶν Πυλῶν, νέα δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐπῆλθεν ἧττα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ (17/29 Ἰουλίου) ἀπολέσαντος ἐν τῇ μάχῃ τῶν στενῶν (μάχη τοῦ Μπεϊλάν, ὡς καλοῦνται σήμερον αἱ Ἀμανίδες πύλαι), καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι κατέλιπον 2500 νεκρούς, ἀπώλεσαν δὲ καὶ 14 πυροβόλα, τὸ ταμεῖον τοῦ στρατοῦ καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν ἀποσκευήν. Τὰ λείψανα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τραπέντα εἰς φυγὴν διηυθύνθησαν εἰς Ἀλεξανδρέτταν, ἔνθα ἦσαν συνηγμένα ἄπειρα τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια διὰ τὸν στρατόν, ἅτινα ὁ ἀνεπιτήδειος ἐν πᾶσι Χουσεῒν εἶχε τὴν ἀφροσύνην νὰ μὴ καταστρέψῃ κἂν πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεώς του, καταλείπων αὐτὰ λάφυρα εὐπρόσδεκτα τῷ μετ' ὀλίγον καταλαβόντι τὴν πόλιν Αἰγυπτιακῷ στρατῷ(1). Ὁ Χουσεῒν πασσᾶς ταχέως κατέλιπε νῦν τὴν Κιλικίαν καὶ ὑπεχώ-

(1) Ὁ περιωρισμένος τὸν νοῦν πρῴην Ἀγᾶς τῶν Γιανιτσάρων μετ' ἀφελείας Ἀνατολίτου ἀπεκρίνετο πρὸς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ καταστρέψῃ τὰ τρόφιμα: « Τί λέγετε; Δύναμαι ἐγὼ νὰ καταστρέψω τοσοῦτον πολυτίμους προμηθείας; Καὶ δὲν θὰ μὲ τιμωρήσῃ ὁ Θεός, ὅταν ἐγὼ καταστρέψω τὸν ἄρτον τὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ; ». Καὶ ὅμως ὁ Χουσεῒν ἐφάνη ἀρκούντως ἐπιτήδειος νὰ σώσῃ τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ θησαυρόν, ὃν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ,

ρησε πέραν τοῦ Ταύρου εἰς τὰ ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῶν ἐξ ὀλίγων χιλιάδων συγκειμένων οἰκτρῶν λειψάνων τοῦ πρὸ μικροῦ ἀπὸ 60 χιλιάδων συγκροτουμένου στρατοῦ. Ὁ Ἰβραὴμ πασσᾶς ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβει ἀμαχητὶ τὸ Χαλέπιον (6/18 Ἰουλίου) τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Χουσεὶν καὶ ἔμεινεν ἐνταῦθα μέχρι τῆς 15/27 Ἰουλίου, ὁπότε ἐκίνησε πρὸς δυσμὰς δύο ἡμέρας πρὸ τῆς νέας καταστροφῆς, ἣν ἐπέφερε τοῖς Τούρκοις ἡ προφυλακὴ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς Ἀμανίσι πύλαις. Μετὰ τὸ νέον δὲ τοῦτο πάθημα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὁ Ἰβραὴμ ταχέως εἰσήλασεν εἰς τὴν Κιλικίαν, ἔνθα κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν Ἄδανα (30/11 Αὐγούστου) καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν χώραν, κατέλαβε δὲ καὶ τὰς Κιλικίας πύλας καὶ ὠχύρωσεν αὐτάς, τὸ μὲν ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν Κιλικίαν κατὰ εἰσβολῆς Τουρκικῆς ἀπὸ βορρᾶ, τὸ δὲ ἵνα ἔχῃ αὐτὰς ὡς ἀσφαλὲς ὁρμητήριον πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οὕτω ὁ Ἰβραὴμ ἐν διαστήματι 8 μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς στρατείας ἐγένετο κύριος ἁπασῶν τῶν ἀπὸ Αἰγύπτου μέχρι Ταύρου χωρῶν (1) διὰ στρατοῦ μὴ ὑπερβαίνοντος τὰς 16 - 20 χιλιάδας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Συρίας, χάριν τῶν νέων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἦσαν ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς στρατείας καὶ πρὸς διαρκῆ κατοχὴν τῶν καταληφθεισῶν διαφόρων ὀχυρῶν θέσεων, ὁ στρατὸς ηὐξήθη διὰ νέων καταγραφῶν ἐνεργηθεισῶν τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς καταληφθείσαις χώραις. Ἐν τούτοις τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατοῦ ἡ δύναμις καὶ οὕτω κατ' ὀλίγας μονάδας μόνον ὑπερέβη τὰς 20 χιλιάδας (2). Ἐναντίον δὲ τοῦ στρατοῦ τούτου ὁ Σουλτάνος, οὐδαμῶς καμ-

πέμψας αὐτὸν ἀπὸ Ἀλεξανδρέττας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ πλοίου Ἑλληνικοῦ φέροντος Γαλλικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ μόλις μετὰ ἓν ἔτος καὶ διὰ πολλῶν ἐνεργειῶν τῆς Τουρκικῆς διπλωματίας κατωρθώθη ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξις καὶ εἰς τὸν Χουσεὶν παράδοσις τοῦ θησαυροῦ τούτου. Ὅτι δὲ ὁ Χουσεὶν ἔμεινεν ἀτιμώρητος μετὰ τοσαύτας ἥττας καὶ ὅτι ἡ Τουρκικὴ διπλωματία ἠγωνίσθη νὰ σώσῃ τὸν θησαυρὸν τοῦ ἡττημένου πασσᾶ, δεικνύει τὴν μεγάλην ἀλλοίωσιν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῷ πνεύματι τῆς Τουρκικῆς πολιτείας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πρὸ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1828-1829 χρόνον, ὁπότε πᾶσαν ἧτταν ὁ στρατηγὸς καὶ πᾶσαν ἀποτυχίαν ὁ ὑπουργὸς ἀπέτινε διὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ

(1) Κατὰ θάλασσαν οὐδὲν σπουδαῖον ἐγένετο πολεμικὸν ἔργον. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἰσοδύναμος ὢν κατὰ τὸν ἀριθμὸν πρὸς τὸν Αἰγυπτιακὸν καὶ ὑπὸ ἀρχηγῶν μᾶλλον ἀνικάνων διοικούμενος, ἠρκέσθη ἁπλῶς νὰ ἐπιτηρήσῃ τὰς κινήσεις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου περιορισθέντος καὶ τούτου εἰς ἁπλῆν ἄμυναν.

(2) Οὐδὲν λείψανον στρατοῦ Τουρκικοῦ ἔμεινε νῦν ἐν Συρίᾳ, διότι ὁ Μεχμὲτ πασ-

φθεὶς ἐκ τῶν τοσούτων στρατιωτικῶν ἀποτυχιῶν, παρεσκεύασε νέον στρατὸν ἐκ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν Εὐρωπαϊκῶς ἠσκημένων καὶ ἐνδεδυμένων (ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐνεδύετο νῦν Εὐρωπαϊκῶς), καὶ τοῦ στρατοῦ τούτου, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος στρατὸς τοῦ κράτους, τὴν ἀρχηγίαν δὲν ἀνέθηκε πλέον τῷ Χουσεῒν πασσᾷ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ μεγάλῳ βεζίρῃ Ῥεσὶτ πασσᾷ, τῷ περιωνύμῳ Τούρκῳ στρατηλάτῃ τῷ γνωστῷ ἡμῖν ἐκ τῆς μάχης τοῦ Πέτα καὶ ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου Κιουταχῇ, ὃν εἴδομεν πολεμοῦντα καὶ κατὰ τοῦ Δεΐβιτζ ἐν ταῖς στενοπορείαις τοῦ Αἵμου· τὸν στρατὸν δὲ τοῦτον τοῦ Ῥεσὶτ ἔμελλεν ἐκ τῶν πλαγίων νὰ ὑποστηρίξῃ μετὰ 20 χιλιάδων ἀνδρῶν ὁ διοικητὴς τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος Ὀσμὰν πασσᾶς. Ὁ Ῥεσὶτ πασσᾶς ἀναχωρήσας περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου (1832) ἀπὸ τῆς Χρυσουπόλεως διηυθύνετο πρὸς τὴν Κιλικίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰβραὴμ προλαβὼν διῆλθε τὰς Κιλικίας πύλας καὶ προήλασε μέχρι Ἰκονίου διώκων πρὸ αὐτοῦ τὸν ὑπὸ τὸν Ἐμὶν Ῥαοὺφ πασσᾶν Τουρκικὸν στρατὸν τὸν συγκείμενον ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν Συρίᾳ καταστραφέντος στρατοῦ. Τὸ Ἰκόνιον ἄνευ ἀντιστάσεως παρεδόθη εἰς τὸν Αἰγύπτιον ἀρχιστράτηγον (6/18 Νοεμβρίου)· ὁ δὲ Ῥεσίτ, ὅστις εἶχε ῥητὴν διαταγὴν παρὰ τοῦ Σουλτάνου νὰ προσβάλῃ ἀνυπερθέτως τὸν ἐχθρόν, ἠναγκάσθη, παρὰ τὴν γνώμην καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ καὶ πρὶν νὰ λάβῃ ἐπικουρίαν τινὰ ἐκ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ σταθμευούσης ἐξ 25 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένης ἐφεδρείας, νὰ παρατάξῃ εἰς μάχην τὸν στρατὸν αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἰκόνιον (6/18· Δεκεμβρίου. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἰβραὴμ ἦτο πάλιν κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὑποδεέστερος τοῦ Τουρκικοῦ, ἀνερχόμενος μόλις εἰς 17 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἀλλ' εἶχε θέσεις στρατηγικῶς κρείττονας, διότι ὁ Ἰβραὴμ εἶχε καλῶς μελετήσει τὰ κατὰ τὴν χώραν πρὶν ἢ φθάσῃ ὁ Ῥεσίτ, ὅστις ἅμα τῇ ἀφίξει αὐτοῦ συνῆψε μάχας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγίνοντο ἀψιμαχίαι τινὲς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σπουδαῖαι, ἐν αἷς ἡ ὑπεροχὴ ἔμενεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Τέλος δὲ τῇ 9/21 Δεκεμβρίου συνεκροτήθη ἡ μεγάλη μάχη. Ἡ ἡμέρα ἦτο ὀμιχλώδης καὶ μέχρι μεσημβρίας τὰ δύο στρατεύματα ἀμυντικὴν ἀπέναντι ἀλλήλων ἐτήρουν θέσιν. Περὶ δὲ μεσημβρίαν,

σᾶς τοῦ Χαλεπίου ἀμέσως μετὰ τὴν ἧτταν ἤδη τῆς Ἐμέσης εἶχεν ἀποχωρήσει μέχρι *Μελίτης* (Μαλατείας) τῆς Καπαδοκίας, ἡ δὲ ἐν τῇ Λαοδικείᾳ (κατὰ τὰ Συριακὰ παράλια) μείνασα μόνη Τουρκικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν Ἀλὶς πασσᾶν ἔφυγεν εἰς Κύπρον ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων.

ὁπότε ἡ ὁμίχλη ἐφάνη διαλυομένη, ἤρξατο ἡ συμπλοκή. Ἀλλὰ μόλις ἀρξαμένης τῆς μάχης ὁ Ῥεσὶτ τοσοῦτον προὐχώρησεν ἐν μέσῳ τῆς μήπω διαλυθείσης ὁμίχλης, ὥστε λεληθότως εὑρέθη ἐν μέσῳ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Οὐχ ἧττον καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Βεζίρου ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τοῦ χιονοσκεποῦς πεδίου ζωηρῶς καὶ πεισματωδῶς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ μετ' αὐτήν, ἐωσοῦ οἱ ἄλλως ἀνδρειότατα, καὶ ἰδίως ἐν τῷ κέντρῳ καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι, μαχόμενοι Τοῦρκοι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὑπερφαλαγγίσεως τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος περιεκυκλώθησαν πανταχόθεν καὶ ὑπέστησαν τελείαν ἧτταν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Αἰγυπτίων ἀποβαλόντων 8 χιλιάδας ἄνδρας εἰς νεκροὺς ἐπὶ στρατοῦ 17 χιλιάδων ἀνδρῶν ἦσαν ἀναλόγως μείζονες ἢ αἱ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπὶ 25 χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπώλεσαν 10 χιλιάδας. Ἀλλ' οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ἔμενον κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὁ δὲ Τουρκικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη πάλιν καὶ διελύθη ἀφεὶς ἐλευθέραν εἰς τὸν Ἰβραὴμ πασσᾶν τὴν μέχρι Βοσπόρου ὁδόν. Ὁ Ὀσμὰν πασσᾶς δὲ τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ ὁποῖος ἐποιεῖτο κινήσεις τινὰς πρὸς νότον, ἵνα ἔλθῃ ἐπίκουρος τῷ Ῥεσὶτ πασσᾷ, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἰκονίου ἀπεχώρησεν ὅλως εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ. Οὐδαμοῦ νῦν οὐδεμία ἀντετάσσετο ἀντίστασις κατὰ τοῦ Ἰβραήμ· αἱ πόλεις παρεδίδοντο ἑκουσίως, αἱ ὀλιγάριθμοι Τουρκικαὶ φρουραὶ ηὐτομόλουν εἰς τὸν Αἰγυπτιακὸν στρατὸν ἢ ἔφευγον πρὸ αὐτοῦ, ἡ δὲ μεγίστη τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεων Σμύρνη ἀνεγνώριζε τὴν ἀρχὴν τοῦ Αἰγυπτίου πασσᾶ. Ὁ Ὀθωμανικὸς λαὸς ἐφαίνετο ἀδρανῶς ὑποκύπτων εἰς τὴν μοῖραν αὐτοῦ καὶ προθύμως ὑποτασσόμενος τῷ νικητῇ, ὅστις ὁπωσδήποτε ἦτο Μωαμεθανός, βλέπων τὴν ἐσχάτην ἀδυναμίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσεως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰβραήμ, πιστὸς μένων εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σύστημα, ἐχαρακτήριζε τὸν πόλεμον, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου γενομένην ἀποκήρυξιν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὡς γινόμενον οὐχὶ κατὰ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ νομίμου κυρίου αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρός του, τοῦ πολυτίμου « Ἀδάμαντος » (ὡς ἐκάλει τὸν Σουλτάνον ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς) ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀναξίων λειτουργῶν τοῦ κράτους, τῶν ἀρνουμένων δικαιοσύνην εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ κατὰ τῶν καταχρήσεων, ἀφ' ὧν ἠγωνίζετο οὗτος νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος. Τοσοῦτον δὲ αἱ πράξεις τοῦ Ἰβραὴμ πασσᾶ ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς λόγους, οἵτινες ἄλλως δὲν πρέπει νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἁπλῆ καὶ καθαρὰ

ὑποκρισία, ὥστε καὶ πρὸς τὸν αἰχμαλωτισθέντα μέγαν Βεζίρην προσεφέρετο ὡς πρὸς ἀνώτερον καὶ ἀνεγνώριζε τοῦτον ὡς ἀρχιστράτηγον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ (τοῦ Αἰγυπτιακοῦ) στρατοῦ, ὡς ὄντος στρατοῦ τοῦ Σουλτάνου, καὶ δι' αὐτοῦ διεβίβαζε τὰς πρὸς τὴν Πύλην προτάσεις. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον μετέθηκε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ βορειότερον εἰς Κοτύαιον (Κιουτάχια. πατρίδα τοῦ Κιουταχῆ), ἡ δὲ προφυλακή του εὑρίσκετο ἐν Βελετζὶκ εἰς 8 ὡρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Προύσης, ἤγγελλε τῇ Πύλῃ διὰ τοῦ Ῥεσὶτ ὅτι ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἔμελλε νὰ μετακινήσῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ μέχρι Προύσης, ἵνα οἱ στρατιῶταί του, οἵτινες ἦσαν στρατιῶται τοῦ Σουλτάνου, εὕρωσιν ἐνταῦθα χειμάδια καταλληλότερα τῶν ἐν Καραμανίᾳ. Ἀλλ' οὐχ οὕτω ἔκρινε τὰ πράγματα καὶ ὁ Σουλτάνος.

Ῥωσσικὴ ἐπικουρία. Γαλλικὴ μεσολάβησις. Εἰρήνη τοῦ Κοτυαίου. — Καθ' ὃν χρόνον τὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ ὑποτελοῦς στρατεύματα ἐμάχοντο πρὸς ἄλληλα ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἡ Κωνσταντινούπολις καθίστατο κέντρον διπλωματικῶν ἐνεργειῶν καὶ ῥᾳδιουργιῶν καὶ πεδίον ἀντιμαχομένων Εὐρωπαϊκῶν ἐπιρροῶν καὶ συμφερόντων. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ μεγάλαι Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις μετ' ἀδιαφορίας εἰλικρινοῦς ἢ προσπεποιημένης ἀπέβλεπον ἐν ἀρχῇ πρὸς τὴν Τουρκοαιγυπτιακὴν σύγκρουσιν, καίτοι ἑκάστη τούτων εἶχεν ἐν τῇ τοιαύτῃ ἢ τοιᾷδε τοῦ ἀγῶνος τροπῇ τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα. Αἱ ἧτται τοῦ στρατοῦ τοῦ Σουλτάνου εἰς οὐδεμίαν τῶν μεγάλων Δυνάμεων ἐνεποίησαν ἐν ἀρχῇ ἀλγεινὴν αἴσθησιν. Ἡ Ἀγγλία οὐδαμῶς ἐδυσφόρει διὰ τὴν ἐνδεχομένην εἰς τὸ κράτος τοῦ ἀντιβασιλέως προσάρτησιν ἐπαρχιῶν τινων τῆς Συρίας· ἡ Γαλλία πρὸ πολλοῦ ἐπεδίωκε τὸ σχέδιον ἱδρύσεως μεγάλου Αἰγυπτιακοῦ κράτους, καθὰ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν· ἡ Ῥωσσία, περατώσασα ἤδη τὸν κατὰ τῆς Πολωνίας πόλεμον καὶ ζητοῦσα εὐκαιρίαν νὰ στερεώσῃ αὖθις τὴν διαρκούσης τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως κλονηθεῖσαν ὁπωσοῦν ὑπέροχον αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσιν, δὲν ἔβλεπε μετὰ δυσαρεσκείας τὰς στενοχωρίας τῆς Πύλης· αἱ δὲ Γερμανικαὶ Δυνάμεις ἀμφότεραι, μὴ ἔχουσαι ἄμεσον διαφέρον, ἐτήρουν ἐφεκτικὴν θέσιν. Ἀλλ' ὅτε τὰ νικηφόρα τοῦ Ἰβραὴμ στρατεύματα εἰσήλασαν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἠπείλουν τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου, ἡ τῶν πραγμάτων θέσις μετεβλήθη ὁλοσχερῶς καὶ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ἀνεφάνη ὑπὸ νέαν ὅλως φάσιν.

'Αλλὰ καὶ ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ στιγμῇ ἡ 'Αγγλία, ἡ τὸ μέγιστον διαφέρον ἔχουσα ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ 'Οθωμανικοῦ κράτους, εἰργάζετο μὲν ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς διευθετήσεως τῆς μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἀντιβασιλέως ἔριδος, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δραστηριότητος. 'Η Γαλλία καὶ ἡ 'Ρωσσία νῦν ἦσαν αἱ ἀμέσως ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφανιζόμεναι καὶ δραστηρίως ἐνεργοῦσαι Δυνάμεις. Καὶ τῆς μὲν Γαλλίας αἱ ἐνέργειαι ἔτεινον εἰς τὴν ὡς δυνατὸν ἐπέκτασιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν ἢ μᾶλλον ἀναδημιούργησιν τοῦ 'Οθωμανικοῦ κράτους διὰ τῆς καταλύσεως τῆς δυναστείας τοῦ 'Οσμὰν καὶ τῆς εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἀνόδου τοῦ οἴκου τοῦ Μεχμὲτ 'Αλῆ. 'Η 'Ρωσσία τοὐναντίον ἤθελε Σουλτάνον ἀσθενῆ διατηροῦντα τὸν Βόσπορον, ἐξησθενωμένον ὑπὸ τοῦ ὑποτελοῦς πασσᾶ, σωζόμενον δὲ διὰ τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς συνδρομῆς τῆς 'Ρωσσίας, συνδεδεμένον πρὸς αὐτὴν διὰ δεσμῶν εὐγνωμοσύνης καὶ ἐξ αὐτῆς ἠθικῶς ἐξαρτώμενον. Καθὰ ἐν τοῖς περὶ τοῦ 'Ρωσσικοῦ πολέμου τῶν ἐτῶν 1828-1829 καὶ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου τούτου ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν, ἡ ὁλοσχερὴς κατάλυσις τοῦ 'Οθωμανικοῦ κράτους κατὰ τοὺς τότε τοὐλάχιστον χρόνους οὐδαμῶς συνῇδε πρὸς τὰ σχέδια καὶ τὰς πολιτικὰς βλέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ Νικολάου Α' προτιμῶντος νὰ καταλίπῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὰς χεῖρας Σουλτάνου ἠθικῶς ἐκ τῆς 'Ρωσσίας ἐξαρτωμένου. 'Η γενναία πρὸς τὸν Σουλτάνον πολιτικὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ 1830 ἐγκαινισθεῖσαι φιλικώταται μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεις πρὸς τοιοῦτον ἀπέβλεπον σκοπόν. Αὐτὴ ἡ Τουρκία διδαχθεῖσα ἐκ τῆς πείρας ἀπέδιδε νῦν μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν διατήρησιν φιλικωτάτων πρὸς τὸν τσάρον Νικόλαον σχέσεων, ὃν ἰδίως οἱ περὶ τὸν Σουλτάνον ἐθεώρουν ὡς τὸν ἄριστον καὶ εἰλικρινέστατον φίλον τῆς Τουρκίας. Εἴδομεν δὲ ὅτι χάριν τῆς νέας ταύτης πολιτικῆς ἐθυσιάσθη ὁ αὐστηρὸς Περτὲβ καὶ τὴν θέσιν τούτου ὡς 'Ρεῒζ ἐφέντου ἤτοι ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν κατέλαβεν ἀπὸ τοῦ 1830 ὁ ὅλως εἰς τὴν 'Ρωσσίαν ἀφωσιωμένος Χαμὶτ βέης. Μικράν τινα δοκιμασίαν ἀκίνδυνον ὑπέστη νῦν ἡ νέα φιλόρωσσος πολιτικὴ τῆς Πύλης περὶ τὸ τέλος τοῦ 1830 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1831 ἕνεκα τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως. 'Η ἐπανάστασις αὕτη, κλονήσασα ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν τέως ὑπέροχον διπλωματικὴν θέσιν τῆς 'Ρωσσίας ἐν Εὐρώπῃ, ἐπέδρασεν ὁπωσοῦν καὶ

ἐπὶ τὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης. Οἵ τε πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Τουρκίας καὶ ἡ δημοσία ἐν Τουρκίᾳ γνώμη οὐχὶ ἄνευ ἐνδομύχου τινὸς εὐχαριστήσεως εἶδον τὴν Ῥωσσίαν περιπλακεῖσαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Πολωνίας χαλεπὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἐν ταῖς ἐπισήμοις αὐτῆς σχέσεσιν ἐτήρησε πολιτικὴν λίαν συνετήν, οὐδεμίαν ἐκδηλώσασα συμπάθειαν πρὸς τοὺς Πολωνοὺς καὶ οὐδεμίαν δοῦσα ἀκρόασιν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Πολωνικῆς κυβερνήσεως. Οὐχ ἧττον ἡ κατά τι μείωσις τῆς Ῥωσσικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροῆς ἐδηλώθη διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Χαμὶτ βέη διὰ τοῦ ἧττον φιλορώσσου Νεδζὶπ βέη καὶ διὰ τῆς εἰς τὰ πράγματα ἐπανόδου τοῦ Περτὲβ, διορισθέντος Κιαγιᾶ βέη ἤτοι ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο νέφος ταχέως διεσκεδάσθη. Ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τῆς Βαρσοβίας καὶ τῆς ἐντελοῦς καταστολῆς τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως (1831) ταχέως ἀποκατέστησε παρὰ τοῖς Τούρκοις τὴν γοητείαν τοῦ ὀνόματος τῆς Ῥωσσίας. Εἰς τὴν στενωτέραν δὲ νῦν ἕνωσιν τῶν δύο κρατῶν συνετέλεσεν αὐτὴ ἡ ἱπποτικὴ ἐνταυτῷ καὶ πολιτικῶς συνετὴ διαγωγὴ τοῦ Τσάρου, ὅστις μετὰ τὴν ὁριστικὴν κατὰ τῶν Πολωνῶν νίκην προέβη εἰς διαδήλωσίν τινα ἀπέναντι τῆς Τουρκίας οὐχὶ διὰ μομφῶν, ἀλλὰ διὰ μεγαλοπρεπῶν, πρωτοφανοῦς λαμπρότητος δώρων (λαμπροτάτων αὐτοκρατορικῶν ἁμαξῶν, ἵππων, πολυτελεστάτων κατόπτρων καὶ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων), ἅτινα ἔπεμψεν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Σουλτάνον. Ἡ τοιαύτη ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου φιλοφροσύνη τοῦ Τσάρου, ἡ ἐπελθοῦσα ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ νέου ἐν Εὐρώπῃ ἀποκατάστασιν τῆς πολιτικῆς θέσεως τῆς Ῥωσσίας, ἐπέρρωσε τὴν Ῥωσσικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροήν. Συγχρόνως δὲ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσσικὴ διπλωματία εἰργάζετο ἵνα ὑπεράνω τῆς Πύλης καὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν συνάψῃ σχέσεις ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Σουλτάνου δι' ἀνδρῶν πρὸς τοῦτο καταλλήλων. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἦσαν ὁ ἐν τῷ ὑπουργείῳ καὶ τῷ Διβανίῳ τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιρροὴν ἐκπροσωπῶν φιλόρωσσος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ὁ γνωστότατος ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος Χοσρὲβ πασσᾶς, ὁ ἀπολαύων ἰδιαιτέρας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ εὐνοίας, καὶ ὁ ἐκ τῶν ἀνωτάτων αὐλικῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἀρχηγὸς Σιλιχτὰρ Ἀχμὲτ Φεϊζῆ ἐφέντης. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ διὰ τῆς ὁσημέραι αὐξανομένης Ῥωσσικῆς ἐπιρροῆς κατωρθώθη ἐπὶ τέλους τῷ 1832 ἡ ἀντικατάστασις τοῦ μὴ ἀρε-

στοῦ τῇ Ῥωσσίᾳ Ῥεΐζ ἐφέντου Νεδζὶπ διὰ τοῦ Ἀκὶφ ἐφέντου, ἀνδρὸς τὰ μὲν ἄλλα οὐχὶ ἀξιολόγου, ἀλλὰ θεωρουμένου ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἀκινδύνου. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ὁπότε αἱ ἀλλεπάλληλοι ἧτται τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἤγαγον τὸν νικηφόρον στρατὸν τοῦ Ἰβραὴμ εἰς τὸ κέντρον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἤνοιξαν αὐτῷ τὴν πρὸς τὸν Βόσπορον ὁδόν. Ἡ Ῥωσσία, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤρξατο ἡ Πύλη νὰ στενοχωρῆται καὶ νὰ φοβῆται πρὸ τῆς ἀκατασχέτου προελάσεως τοῦ Ἰβραήμ, προσήνεγκε τὴν πρόθυμον συνδρομὴν αὐτῆς διὰ τὴν ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου πέμψασα στρατὸν 28 χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Δούναβιν. Τὰ ἐν τῇ αὐλῇ ὄργανα τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς προθύμως ὑπεστήριξαν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τὴν πρότασιν τῆς Ῥωσσίας, ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐδίστασεν ἐπί τινα χρόνον νὰ δεχθῇ τὴν δίκην δώρου Δαναϊκοῦ φερομένην Ῥωσσικὴν πρότασιν, ὑποκύπτων εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἰσχυρᾶς ἐν τῷ Διβανίῳ μερίδος, ἥτις ἐπηρεαζομένη καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας ἀντενήργει κατὰ πάσης Ῥωσσικῆς ἐπεμβάσεως. Ὁ Μαχμοὺτ Β', κυμαινόμενος μεταξὺ τῶν δύο ἰσχυρῶς ἀντιμαχομένων πρὸς ἀλλήλας ἐπιρροῶν καὶ εἰς οὐδετέραν τούτων θέλων νὰ ὑποκύψῃ, ἀπετάθη πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, πέμψας εἰς Λονδῖνον τὸν Ναμὶκ πασσᾶν ἐπὶ εἰδικῇ ἀποστολῇ. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἠθικὴν μόνον ὑπισχνεῖτο συνδρομήν, οὐδεμίαν δὲ ἐνεργὸν ἐπέμβασιν ἢ ὑλικὴν ἀρωγήν. Ταῦτα πάντα ὅμως ἐγίνοντο πρὸ τῆς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσβολῆς τοῦ Ἰβραήμ. Ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ αὕτη καὶ ἡ ἀτυχὴς διὰ τὰ Ὀθωμανικὰ ὅπλα μάχη τοῦ Ἰκονίου ἐπέδρασαν ὁριστικῶς ἐπὶ τὰς σκέψεις τοῦ Σουλτάνου. Ἡ εἴδησις τῆς καταστροφῆς ἐκείνης ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς ἀμφιταλαντεύσεις τοῦ Μαχμοὺτ Β'· ἡ τοῦ Χοσρὲφ πασσᾶ γνώμη ὑπερίσχυσεν ἐν τοῖς διαβουλίοις τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῷ συγκροτηθέντι τῇ 22/3 Ἰανουαρίου 1833 ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν στρατιωτικῶν παρουσίᾳ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ ἀπεφασίσθη, προτάσει τοῦ Χοσρέφ, ἡ ἀποδοχὴ τῆς προτάσεως τοῦ «δεδοκιμασμένου φίλου τοῦ Σουλτάνου αὐτοκράτορος Νικολάου» ἡ ἀφορῶσα τὴν Ῥωσσικὴν μεσολάβησιν. Ἀλλ' ἡ μεσολάβησις αὕτη κατ' ἀρχὰς ἔδει νὰ ἐνεργηθῇ εἰρηνικῶς. Τῇ 9/21 Δεκεμβρίου αὐθημερὸν τῆς μάχης τοῦ Ἰκονίου εἶχε φθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τοῦ Τσάρου, ἵνα προσενέγκῃ τὴν τούτου μεσολάβησιν, ὁ ὑποστράτηγος Μουράβιεφ, ἐντεταλμένος νὰ ἐπαναλάβῃ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τὴν διὰ

τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ῥωσσίας Βουτένιεφ (διαδόχου τοῦ Ῥιβωπιέρρου) γενομένην ἤδη περὶ μεσολαβήσεως πρότασιν, συγχρόνως δὲ νὰ τεθῇ αὐτὸς ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς Πύλης πρὸς τὸν ῥηθέντα σκοπόν. Ἀπὸ κοινοῦ τότε οἱ Τοῦρκοι ὑπουργοὶ καὶ οἱ Ῥῶσσοι ἀπεσταλμένοι συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν ἵνα ὁ ὑποστράτηγος Μουράβιεφ μεταβῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ σφόδρα φιλορώσσου Χαλὶλ πασσᾶ, ὁ δὲ ἀκόλουθος τοῦ Μουράβιεφ λοχαγὸς Δουχαμὲλ μεταβῇ πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραὴμ εἰς Ἰκόνιον. Ὁ Μουράβιεφ ἦτο ἐντεταλμένος νὰ δηλώσῃ τῷ ἀντιβασιλεῖ τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν τοῦ Τσάρου νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κυριάρχου ἐπελθοῦσαν ἔριν, ἀπὸ κοινοῦ δὲ μετὰ τοῦ Χαλίλ, νὰ προτείνῃ ὡς ὅρον τῆς εἰρηνεύσεως τὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου προσάρτησιν τῆς ἐπαρχίας Πτολεμαΐδος (ἥτις ἀπετέλει ἁπλῶς τὸ $^1/_4$ τῆς Συρίας) καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀντιβασιλέως νὰ μὴ διατηρῇ τοῦ λοιποῦ στόλον, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα μικρὰ πλοῖα διὰ τὴν ἀπαραίτητον κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίαν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα πολεμικὰ πλοῖα νὰ παραδώσῃ τῷ Σουλτάνῳ· ὁ δὲ Δουχαμὲλ ἦτο ἐντεταλμένος νὰ πληροφορήσῃ τὸν Ἰβραὴμ περὶ τῶν ἀρξαμένων πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων, νὰ κηρύξῃ δ' αὐτῷ συγχρόνως ὅτι ὁ Τσάρος, ὡς φίλος τοῦ Σουλτάνου καὶ ὑπέρμαχος πασῶν τῶν νομίμων κυβερνήσεων, πᾶσαν περαιτέρω προέλασιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἔμελλε νὰ θεωρήσῃ πρόκλησιν καθ' ἑαυτοῦ γινομένην.

Τῇ 24/5 Ἰανουαρίου ὁ Μουράβιεφ καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Χαλὶλ ἀνεχώρησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁ δὲ Δουχαμὲλ εἰς Ἰκόνιον. Ὁ Ἰβραὴμ πασσᾶς, ὅστις, πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ὁ Δουχαμέλ, εἶχεν εἰδοποιηθῇ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας περὶ τῶν ἐνεργουμένων ἀπήντησεν ἁπλούστατα τῷ Δουχαμέλ, ὃν τρόπον πρὸ ἐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Κοδριγκτῶνος καὶ τῶν τούτου συναδέλφων ναυάρχων, ὅτι ἦτο ἁπλοῦς στρατιώτης λαμβάνων διαταγὰς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ κατὰ ταύτας ἐνεργῶν. Ὁμοίαν ἔκβασιν ἔλαβε καὶ ἡ τοῦ Μουράβιεφ ἀποστολὴ παρὰ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ. Ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου ἐπεδαψίλευσε τιμὰς καὶ θωπείας εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀπεσταλμένους, ἀλλ' ἐκήρυξεν ἀπαραδέκτους τὰς γενομένας αὐτῷ προτάσεις, ἀπαιτῶν τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ προσάρτησιν ὁλοκλήρου τῆς Συρίας καὶ αὐτῆς τῆς Κιλικίας, ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι ἐδόθησαν ἤδη διαταγαὶ τῷ Ἰβραήμ, νὰ ἐπέλθῃ κατὰ

τῆς Προύσης. Ἐπὶ τούτοις ὁ Μουράβιεφ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καταλείπων τὸν Χαλὶλ ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰβραὴμ ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ Ἰκονίου κατελάμβανε τὸ Ἀφιοὺν Καρὰ Χισσάρ, ἐπανελάμβανε δὲ νῦν αὐτὸς ἀπ' εὐθείας παρὰ τῇ Πύλῃ τὴν πρότερον διὰ τοῦ παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτου μεγάλου βεζίρου γενομένην δήλωσιν ὅτι ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἤθελε νὰ μετακινήσῃ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν Προῦσαν. Ἦτο κρισιμωτάτη ἡ στιγμὴ διὰ τὸν Σουλτάνον. Οὗτος μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Μουράβιεφ καὶ τὴν δήλωσιν τοῦ Ἰβραὴμ καὶ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Χαλὶλ τὰς ἐπιβεβαιούσας τὰς τοῦ Μουράβιεφ ἀνακοινώσεις, δὲν ἐδίστασε νὰ ζητήσῃ τὴν στρατιωτικὴν συνδρομὴν τῆς Ῥωσσίας. Εἰς τὸν Βουτένιεφ προσκληθέντα εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀνεκοινώθη ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τοῦ Σουλτάνου ἡ τούτου ἐπιθυμία ἵνα ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος πέμψῃ μοῖραν στόλου καὶ στρατοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ αἴτησις τοῦ Σουλτάνου ἐπληρώθη. Τῇ 8/20 Φεβρουαρίου ἔφθασεν εἰς τὸν Βόσπορον μοῖρα τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Λαζάρεφ συγκειμένη ἐκ 4 πλοίων τῆς γραμμῆς (ὧν ἕκαστον ἔφερεν 102 πυροβόλα), 5 φρεγατῶν καὶ 2 κορβεττῶν. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου ἐν Βοσπόρῳ ἐτάραξεν ἰδίως τὴν Γαλλικὴν διπλωματίαν. Ὁ δὲ Σουλτάνος, ἔνθεν μὲν ἵνα ἀποφύγῃ πᾶσαν πρὸς τὰς δυτικὰς Δυνάμεις, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Γαλλίαν, διένεξιν, ἔνθεν δὲ ἵνα καρπωθῇ αὐτὸς τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Δυνάμεως ταύτης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, πρὸ τῆς ἀφίξεως ἔτι τοῦ στόλου εἶχε μηνύσει διὰ τοῦ Ἀχμὲτ Φεϊζῆ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλον ἐπιτετραμμένον Βαρεν, ὅτι, ἐὰν ὁ Ἰβραὴμ δὲν ἔπαυε τὰς ἐχθροπραξίας καὶ δὲν ἀπεχώρει τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεισῶν χωρῶν, ἡ Πύλη ἔμελλε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχε φθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ὁ ἀντιναύαρχος Ῥουσσέν. Οὗτος δὲ μαθὼν τὴν πρὸς τὸν Βαρὲν γενομένην ἀνακοίνωσιν τοῦ Σουλτάνου εἶχε μεταβῇ ἀμέσως εἰς τὴν Πύλην, ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς εἰς τὸν Βόσπορον εἰσόδου τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου, συγχρονως δὲ προτείνῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μεσολάβησιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ὁ στόλος, οὐ μόνον ἐπανέλαβε τὴν διαμαρτύρησιν, ἀλλὰ καὶ ἠπείλησεν ὅτι ἔμελλε νὰ καταλίπῃ τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ ἀπειλὴ αὕτη τοσοῦτον ἐπτόησε τὸν Σουλτάνον, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ παρακαλέσῃ ἐμ-

πιστευτικῶς τὸν Ῥῶσσον πρεσβευτήν, ἀφοῦ ἐξέφρασεν αὐτῷ θερμὰς εὐχαριστίας, νὰ ἀποχωρήσῃ, εἰ δυνατόν, ὁ στόλος ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν λιμένα τῆς Σωζουπόλεως. Ὅ τε πρεσβευτὴς καὶ ὁ ναύαρχος προθύμως συνήνεσαν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Σουλτάνου, παρακαλέσαντες μόνον ἵνα ἡ ἀπόφασις τοῦ Σουλτάνου ἐκφρασθῇ αὐτοῖς ἐγγράφως. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποσταλῇ ἡ ἔγγραφος πρόσκλησις, ἦλθεν εἰς τὴν Πύλην ἡ ἀγγελία περὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ γενομένων, ἔνθα ἡ ἐμφάνισις ἓξ μόνον πρακτόρων τοῦ Ἰβραὴμ προσήγαγε τὴν μεγάλην πόλιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Αἰγυπτίου ἀρχιστρατήγου. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Σουλτάνος δὲν ἐπεθύμει τὴν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου ἀποχώρησιν τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἔστερξε καὶ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ῥουσσέν, ὅστις ἔπεμψε νῦν ἀπεσταλμένους πρός τε τὸν ἀντιβασιλέα καὶ πρὸς τὸν Ἰβραήμ, ἀφοῦ ἔπεισε την Πύλην ἵνα πρὸς τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Πτολεμαΐδος στέρξῃ αὐτὴ τὴν ἐκχώρησιν καὶ τῆς ἐπαρχίας Τριπόλεως. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τῶν Γάλλων ἀπεσταλμένων ἀπέτυχεν ὡς πρότερον ἡ τῶν Ῥώσσων. Καὶ ὁ μὲν Ἰβραὴμ ἐπανέλαβε πρὸς τὸν Γάλλον ἀπεσταλμένον τὴν πρὸς τὸν Δουχαμὲλ δοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἀπάντησιν, ὅτι ἦτο ἐκτελεστὴς τῶν διαταγῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὁ δὲ Μεχμὲτ Ἀλῆς, πρὸς ὃν ὁ ὑπὸ τοῦ Ῥουσσὲν ἀπεσταλμένος εἶχε κηρύξει ὅτι πᾶσαν ἀπόρριψιν τῶν γενομένων αὐτῷ προτάσεων ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἔμελλε νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ὕβριν πρὸς τὴν Γαλλίαν, οὐδαμῶς πτοηθεὶς ἐκ τῆς ἀπειλῆς ταύτης ἀπήντησεν ὑπερηφάνως ὅτι: «ὑποτάξας ἅπασαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ πανταχοῦ τὴν δημοσίαν γνώμην τοῦ μωαμεθανικοῦ λαοῦ ἀνετίθει τὸ δίκαιον αὐτοῦ εἰς τὸν Θεὸν προτιμῶν νὰ καταστραφῇ μᾶλλον ἢ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἄτιμον» (1)· ἠπείλησε δὲ ὅτι ἂν ἐντὸς 6 ἡμερῶν δὲν ἤθελε συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῖς προταθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ ὅροις, ἤθελε διατάξει τὸν Ἰβραὴμ νὰ προελάσῃ πρὸς τὸν Βόσπορον. Ὅτε ἡ ἀπάντησις τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἐγένετο γνωστὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Σουλτάνος πε-

(1) Λέγεται ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἐνήργει ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τῶν Οὐλεμάδων ἵνα καθαιρέσῃ τὸν Σουλτάνον Μαχμοὺτ καὶ κυβερνήσῃ αὐτὸς τὸ κράτος ὡς μέγας βεζίρης ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνήλικος Ἀβδοὺλ Μεδζίτ. Βέβαιον τοὐλάχιστον φαίνεται ὅτι εἶχε προτείνει τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ ἵνα καταστῇ μέγας βεζίρης τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία δὲν ἐνεθάρρυνε τὰ σχέδια ταῦτα.

ριῆλθεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν καὶ ἐνισχύθη μὲν νῦν ἡ ῥωσσίζουσα αὐλικὴ μερὶς καὶ ὁ Ῥωσσικὸς στόλος ἔμενεν ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ γαλλίζουσα μερὶς τοῦ Διβανίου, ἡ ἔχουσα ὁμόφρονας πολλοὺς μεταξὺ τῶν ἐν τέλει, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ Ῥουσσὲν ἐζήτει τὸν πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα συμβιβασμὸν δι' εὐρυτέρων παραχωρήσεων. Τὸ Διβάνιον ἐφάνη νῦν πρόθυμον νὰ παραχωρήσῃ ἅπασαν τὴν Συρίαν καὶ συνήνεσεν ἵνα ὁ τέως Γάλλος ἐπιτετραμμένος Βαρὲν μεταβῇ αὐτὸς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραὴμ πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Τούρκου πληρεξουσίου *Ρεσὶτ βέη*, τοῦ ὕστερον περιφήμου Ῥεσὶτ πασσᾶ, ὄντος τότε ἁπλοῦ Ἀμεδζὶ (εἰσηγητοῦ) ἐν τῷ Διβανίῳ. Εἰς τὸν Βαρὲν ἐδηλώθη μὲν ὑπὸ τοῦ Διβανίου ὅτι ἡ παραχώρησις ὁλοκλήρου τῆς Συρίας ἦτο τὸ ἔσχατον ὅριον τῶν θυσιῶν τῆς Πύλης, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀφίετο αὐτῷ ἐλευθερία τις ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσι, καθὰ ὁ ἴδιος τοῦτο ἀπῄτει. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησιν τοῦ Βαρὲν καὶ τοῦ Ῥεσὶτ ἔφθασεν εἰς τὸν Βόσπορον (21/2 Ἀπριλίου) καὶ ἡ δευτέρα μοῖρα τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου συγκειμένη ἐκ τριῶν πλοίων τῆς γραμμῆς, τριῶν φορτηγῶν καὶ πολλῶν πλοίων φερόντων 5 χιλιάδας στρατιωτῶν, οἵτινες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου μεταξὺ Βέϊκος καὶ Χουνκιὰρ Ἰσκελεσί. Ἡ ἄφιξις τῆς νέας μοίρας μετὰ στρατοῦ, ἣν ἠκολούθει καὶ τρίτη μοῖρα μετὰ νέου στρατοῦ, τοσοῦτον ἐνεθάρρυνε τὸν Σουλτάνον, ὥστε ἐζήτει οὗτος νῦν, ἀνακαλῶν τὰς δοθείσας τῷ Βαρὲν καὶ Ῥεσὶτ ὁδηγίας, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ περὶ παραχωρήσεως μόνων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πτολεμαΐδος καὶ Τριπόλεως προτάσεις. Ἀλλ' ἦτο ἤδη ἀργά. Ὁ Βαρὲν μετὰ μεγίστης σπουδῆς καὶ ταχύτητος εἶχε περατώσει τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βαρὲν εἶχε φθάσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραήμ, οὗτος, ἵνα ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς τὰς γνωστὰς ἤδη ἀξιώσεις αὐτοῦ, ηὔξησεν αὐτὰς ἀπαιτῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός, πλὴν τῆς Συρίας, οὐ μόνον τὴν Πεδιάδα Κιλικίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Τραχεῖαν Κιλικίαν (τὰς ἐπαρχίας Ἴτζ-Ελὶ καὶ Ἀλάγια). Καὶ τὴν μὲν ἐπὶ τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἀξίωσιν παρῃτήθη τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει τοῦ Βαρέν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀδάνων, ἤτοι τῆς πεδιάδος Κιλικίας, ἔμεινεν ἀνένδοτος. Τέλος δὲ εὑρέθη μέση τις ὁδός, καθ' ἣν ἡ μὲν Συρία ἅπασα (ἤτοι αἱ ἐπαρχίαι Πτολεμαΐδος, Τριπόλεως, Ἱερουσαλήμ, Νεαπόλεως (Ναβλούς, τῆς πάλαι Σαμαρείας), Δαμασκοῦ καὶ Χαλεπίου) προσηρ-

τῶντο ἀμέσως εἰς τὸ κράτος τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἡ δὲ ἐπαρχία τῶν Ἀδάνων ἐδίδετο προσωπικῶς εἰς τὸν Ἰβραὴμ πασσᾶν ὡς διοικητὴν δευτέρας τάξεως. Ὁ Βαρέν, ἅμα συμφωνηθέντων τῶν προκαταρκτικῶν τούτων ὅρων τῆς εἰρήνης (1), ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καταλιπὼν τὸν Ῥεσὶτ ἐν Κοτυαίῳ διὰ τὰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις. Ὁ Βαρὲν ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (2/14 Ἀπριλίου) μικρὸν μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἄφιξιν τῆς τρίτης ναυτικῆς Ῥωσσικῆς μοίρας, ἥτις ἀπεβίβασε περὶ τὰς 8 χιλιάδας στρατοῦ. Νῦν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου στρατοπεδευομένων Ῥώσσων ἀνήρχετο εἰς 13 χιλιάδας. Τὸ τοιοῦτο δὲ ἦτο δύναμις ἱκανὴ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν Σουλτάνον διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὸν περὶ Ἀδάνων ὅρον. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἡ συγκέντρωσις ἰσχυρᾶς μοίρας Ῥωσσικοῦ στόλου ἐν Βοσπόρῳ καὶ ἡ ἀποβίβασις Ῥωσσικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν ὄχθην αὐτοῦ εἶχε ταράξει μεγάλως τὰ ἀνακτοβούλια πασῶν τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἰδίως τῶν δύο δυτικῶν. Ἀγγλικὸς καὶ Γαλλικὸς στόλος εἶχε φθάσει εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης (εἰς τὸν ὅρμον τῶν Βρυούλων), ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι διὰ πᾶν ἀπροσδόκητον, καὶ μεγάλαι ἠπειλοῦντο Εὐρωπαϊκαὶ περιπλοκαί. Ὁ φόβος τῶν τοιούτων περιπλοκῶν καὶ ἡ ἐπίμονος ἐνέργεια τοῦ Ῥουσσὲν ἔπεισαν ἐπὶ τέλους τὸν Σουλτάνον νὰ ἐγκρίνῃ τῇ 23/5 Μαΐου τὰς γενομένας ἐν Κοτυαίῳ συμφωνίας. Αὗται ἄλλως οὐδαμῶς ἐδέσμευον τὸν Σουλτάνον ἐν τῷ μέλλοντι, διότι δὲν καθωρίζοντο διὰ συνθήκης, πολλῷ δὲ ὀλιγώτερον δι' ἐγγυήσεως τῶν μεσολαβουσῶν Δυνάμεων· ἦσαν, κατὰ τὸν ἐπίσημον καὶ νόμιμον αὐτῶν τύπον, παραχωρήσεις τοῦ Σουλτάνου ἐπιβληθεῖσαι αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ δυνάμεναι ν' ἀνακληθῶσιν ὅτε ἤθελεν ἐκλίπει ἡ ἀνάγκη, ὅπως πάντα τὰ διὰ φιρμανίου διατασσόμενα μέτρα. Μετὰ τοῦ φιρμανίου δὲ τῶν μνημονευθεισῶν εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν παραχωρήσεων ἐκηρύχθη καὶ γενικὴ ἀμνηστεία εἰς πάντας τοὺς μετὰ τοῦ Ἰβραὴμ συμπράξαντας ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ ἀδελφοποίησις τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ. — Διὰ τῆς λύσεως τῆς Τουρκοαιγυπτιακῆς ἔριδος καὶ

(1) Ἐννοεῖται ὅτι δὲν προέκειτο ἐν Κοτυαίῳ περὶ ἐπισήμου συνθήκης, ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ συνομολογηθῇ μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἀντιβασιλέως, οὐδ' ὁ Βαρὲν καὶ ὁ Ῥεσὶτ ἦσαν ἐπίσημοι πληρεξούσιοι. Ἐν Κοτυαίῳ συνεζητήθησαν καὶ συνεφωνήθησαν ἀνεπισήμως οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης, ἵνα ὁ Σουλτανος παραχωρήσῃ ὡς ἐξ οἰκείας βουλήσεως, τὰς συμφωνηθείσας κατὰ τοὺς ὅρους ἐκείνους παραχωρήσεις.

τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1833 ἀρξαμένης ὑπὸ τοῦ Ἰβραὴμ ἐκκενώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν παραχωρηθέντων τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ κατεχομένων χωρῶν ἔληγεν ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ῥωσσικοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικουρικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ὅστις ἔδει νῦν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ῥωσσικὴν αὐτοῦ πατρίδα πρὸς εὐχαρίστησιν οὐ μόνον τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ τῆς Πύλης αὐτῆς καὶ τοῦ Σουλτάνου, ἀπαλλασσομένων ἀπὸ ἀγαπητῶν, ἀλλ' ἐπικινδύνων ξένων. Χαρακτηριστικὴ εἰκὼν τῶν ἐν τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς φιλορώσσοις πολιτικοῖς ἀνδράσιν ἐπικρατουσῶν τότε διαθέσεων εἶναι ἡ ἐπιστολή, ἣν ἀπηύθυνεν ὁ φιλόρωσσος Χοσρὲφ πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἅμα λαβὼν εἴδησιν περὶ τῆς ἀρξαμένης ἀποχωρήσεως τοῦ Ἰβραήμ. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ φιλόρωσσος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ὁ εἰσηγητὴς τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐπικλήσεως, ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ περὶ τῆς προσεχοῦς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν «πολυτίμων, ἀλλ' ἀπαιτητικῶν καὶ ἐπικινδύνων ξένων τοῦ Σουλτάνου». Καὶ ὅμως ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπὸ γενικὴν πολιτικὴν ἔποψιν κρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ χαρακτῆρος τῆς πρωτοφανοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Τουρκορωσσικῶν σχέσεων περιστάσεως, καθ' ἣν Ῥωσσικὸς στόλος καὶ στρατὸς κατελάμβανον, προσκλήσει τοῦ Σουλτάνου, τὸν Βόσπορον, ἵνα προστατεύσωσι τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰσλὰμ κατὰ τοῦ μωαμεθανοῦ ὑποτελοῦς αὐτοῦ· ἀνεξαρτήτως τῆς τοιαύτης κρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης προερχομένων αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων, αὐτὸς ὁ παρὰ τὸν Βοσπορον στρατοπεδεύων Ῥωσσικὸς στρατὸς οὐ μόνον οὐδ' ἐλαχίστην ἔδωκεν ἀφορμὴν ψόγου ἢ μομφῆς τοῖς φιλοξένοις καὶ τὴν δύναμιν πάντοτε τιμῶσι καὶ σεβομένοις Ὀθωμανοῖς, ἀλλ' ἐγένετο καὶ ἀντικείμενον παγκοίνου, σχεδὸν εἰπεῖν, ἐνθουσιώδους συμπαθείας ἐκ μέρους τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ μικρὸς Ῥωσσικὸς στρατὸς ὁ καταπλεύσας εἰς Βόσπορον εἶχεν ἐπίτηδες ἐκλεγῇ, ἵνα ἐκπροσωπήσῃ πᾶσαν τὴν ἀρετὴν τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Ἥ τε ἀμφίεσις καὶ ἡ καθαριότης τῆς περιβολῆς καὶ τῶν ὑπὸ τὰς σκηνὰς ἐνδιαιτημάτων καὶ ὁ καλὸς ὁπλισμὸς καὶ ἡ ἄσκησις καὶ ἡ πειθαρχία τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ διὰ τὸ ἐντελὲς καὶ ἄμεμπτον αὐτῶν ἐνεποίουν τὴν ἀρίστην ἐντύπωσιν τοῖς θεωμένοις αὐτά. Ἅπας ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτρεχε πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου σκηνὰς τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ἵνα θεᾶται τὸν στρατὸν τοῦτον καὶ ἐπέστρεφεν ἀποκομίζων τὰς ἀρί-

στας ἐντυπώσεις. Παρὰ τὰς Ῥωσσικὰς σκηνὰς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ στρατοῦ εἶχον ἱδρυθῆ καὶ σκηναὶ διὰ χιλιάδας τινὰς Τουρκικοῦ στρατοῦ τακτικοῦ, ὅστις ἀπετέλει μὲν ἰδίαν μοῖραν, ἀλλ' ὑπέκειτο εἰς τὴν αὐτὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τοῦ στρατηγοῦ Μουράβιεφ. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐγίνοντο παρατάξεις καὶ ἐπιθεωρήσεις καὶ τὰ ἀπὸ κοινοῦ γινόμενα τῶν δύο στρατῶν γυμνάσια, ἐν οἷς οἱ Ῥῶσσοι ἀξιωματικοὶ προσεπάθουν παντὶ τρόπῳ ν' ἀποφεύγωσι μὲν πᾶν τὸ δυνάμενον καὶ κατ' ἐλάχιστον νὰ προσβάλῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἠγωνίζοντο δὲ νὰ παραστήσωσι τοὺς Τούρκους στρατιώτας ἐν πᾶσιν ἀνταξίους καὶ ἴσους πρὸς τοὺς Ῥώσσους αὐτῶν συναδέλφους. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἐπλήρου τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν Ῥώσσων συμμάχων, καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τούτου μετεῖχε καὶ ὁ Τουρκικὸς λαός. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐνθουσιώδης ὑποδοχὴ τῶν Ῥώσσων παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατοίκοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου, οἵτινες ἐδράττοντο πάσης εὐκαιρίας, πρὸ πάντων κατὰ τὴν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα μετάβασιν τῶν Ῥώσσων, ἵνα ἐπιδείξωσι τὰς πρὸς αὐτοὺς συμπαθείας, δὲν ἐψύχρανε τὸν ζῆλον τῶν Τούρκων. Μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ὡς πρεσβευτὴς πρώτης τάξεως (Ambassadeur) διορισθεὶς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἔκτακτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Τσάρου κόμης στρατηγὸς Ἀλέξιος Ὀρλὼφ, ὁ τοσαύτην ὑπόληψιν καὶ συμπάθειαν οὐ πρὸ πολλοῦ παρὰ τοῖς Τούρκοις πολιτικοῖς ἀνδράσι κτησάμενος ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου. Ὁ κόμης Ὀρλὼφ, ὅστις ἦτο καὶ στρατιωτικός, ἀνέλαβε καὶ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ παρὰ τὸν Βόσπορον στρατοπεδεύοντος Ῥωσσικοῦ στρατοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ στόλου. Εἰς τὸν νέον δὲ Ῥῶσσον πρεσβευτὴν καὶ ἀνώτατον ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο κομιστὴς καὶ αὐτογράφου ἐπιστολῆς τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Διβανίου μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ φόβου ἡ παράκλησις περὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὀρλὼφ προθύμως συνήνεσεν εἰς τὴν αἴτησιν τῆς Πύλης, ἀλλ' ἔθηκεν ὡς ὅρον τὴν ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χωρῶν ἀπομάκρυνσιν καὶ τοῦ τελευταίου Αἰγυπτίου στρατιώτου· πρὸς τοῦτο δὲ ἔπεμψε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὑπασπιστὴν βαρῶνον Λίβεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἵνα φέρῃ αὐτῷ ἀκριβεῖς πληροφορίας. Ὁ βαρὼν Λίβεν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 24/6 Ἰουλίου φέρων τὴν εὐχάριστον εἴδησιν τῆς ἐντελοῦς ἐκκενώσεως τῶν ἐντεῦθεν

τοῦ Ταύρου χωρῶν. Μίαν ἑβδομάδα πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Λῖβεν ὁ Ὀρλὼφ ἐποιήσατο (17/29 Ἰουνίου) μεγάλην ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Χονκιὰρ Ἰσκελεσί, εἰς ἣν παρέστη αὐτὸς ὁ Σουλτάνος μετὰ τῶν ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ κράτους, παρέστησαν δὲ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων Δυνάμεων. Τὴν μεγάλην ταύτην ἐπιθεώρησιν μετὰ δέκα ἡμέρας ἠκολούθησεν ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ, ὡς εἴπομεν, τῇ 24/6 Ἰουλίου ἐπανέκαμψεν ὁ Λῖβεν ἐκ τῆς ἐκδρομῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Τῇ 26/8 Ἰουλίου ὁ Σουλτάνος διένειμε μετάλλια εἰς τὸν Ῥωσσικὸν στρατόν, ἀργυρᾶ μὲν διὰ τοὺς ἁπλοῦς στρατιώτας, χρυσᾶ διὰ τοὺς ἀξιωματικούς, ἀδαμαντοκόσμητα δὲ διὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ἐπιτελείου, φέροντα πάντα ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας τὸ μονόγραμμα τοῦ Σουλτάνου μετὰ τῆς μωαμεθανικῆς χρονολογίας, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ ἡμισέληνον καὶ ἀστέρα μετὰ τῆς Χριστιανικῆς χρονολογίας. Τὴν ἐπαύριον (27/9 Ἰουλίου) τὰ Ῥωσσικὰ στρατεύματα ἐπεβιβάσθησαν ἅπαντα εἰς τὸν στόλον καὶ ὁ στόλος ἅπας ἀπῆρεν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εὐνοούμενος ὑπὸ ἀνέμου οὐρίου. Ἀνεχώρησε δὲ ἐπὶ τοῦ στόλου καὶ ὁ Ὀρλὼφ τυχὼν πρότερον παρὰ τῷ Σουλτάνου ἐπισήμου ἀκροάσεως. Οὕτως ἔληξεν ἓν τῶν λίαν ἀξιομνημονεύτων καὶ περιεργοτάτων ἐπεισοδίων τῶν Τουρκορωσσικῶν σχέσεων καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα.

Ῥωσσοτουρκικὴ συμμαχία. Ἡ συνθήκη τοῦ Χονκιὰρ Ἰσκελεσί.—Τὴν γενναίαν προθυμίαν τοῦ Τσάρου εἰς τὸ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ Σουλτάνου ἠκολούθησαν ἐν Εὐρώπῃ ἀνησυχίαι καὶ φόβοι, καὶ τοὺς φόβους τούτους ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν ἀφιλοκέρδειαν τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Ῥωσσικὸς στόλος καὶ στρατὸς κατέλειπον τὰς ἐρατεινὰς ὄχθας τοῦ βαθυδίνου Βοσπόρου. Οὐχ ἧττον ἐν τῇ ὅλῃ ταύτῃ τῇ ἐπικῇ μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ πολιτικῇ ἱστορίᾳ, καὶ ἰδίως ἐν τῇ ταχείᾳ ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Βοσπόρου ἐμφανίσει καὶ ἐξαφανίσει τοῦ διπλωμάτου στρατηγοῦ Ὀρλὼφ, ὑπῆρχέ τι ἀληθῶς πολιτικόν, ἀληθῆ τιμὴν περιποιοῦν εἰς τὴν δεξιότητα τῆς Ῥωσσικῆς διπλωματίας. Τεσσαρασκαίδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀρλὼφ καὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ μετ' ἐκπλήξεως ἐμάνθανεν ἡ Εὐρώπη ὅτι κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρουσίαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιθεωρήσεων καὶ τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον πρὸς ἀναχώρησιν τοῦ

Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ζωηρῶς διεξαγομένων διαπραγματεύσεων, συνωμολογεῖτο συνθήκη μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πραγματοποιοῦσα ἕνα τῶν σπουδαιοτάτων σκοπῶν τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας καὶ δι' εἰρηνικωτάτου τρόπου λύουσα, καίτοι προσωρινῶς, ἓν τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων τοῦ ὅλου Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ὁ κόμης Ὀρλὼφ ἦτο κομιστὴς προτάσεων τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου περὶ συνομολογήσεως συμμαχίας ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας. Τίνα σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἢ τίνα ὠφέλειαν ἠδύνατο νὰ παρέχῃ αὐτῇ τοιαύτη τις συμμαχία βεβαίως εἶναι δύσκολον νὰ νοήσῃ τις, ἂν μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὅλη συμμαχία δὲν ἦτο σκοπός, ἀλλὰ μέσον καὶ εἰσαγωγὴ εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐφαίνετο ὡς ἁπλῆ λεπτομέρεια τῆς συμμαχίας, ὡς ἁπλοῦν καὶ ἐπουσιῶδες παράρτημα τῆς συνθήκης.

Ἀλλ' ἴδωμεν ἐν πρώτοις τὴν συνθήκην αὐτήν. Ὁ κόμης Ὀρλὼφ ἀφοῦ πρῶτον ἀνακοινώσας τῷ ὑπουργῷ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀκὶφ ἐφέντῃ τὴν περὶ συμμαχικῆς συνθήκης πρότασιν τοῦ Τσάρου δὲν εὗρε παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπιζομένην προθυμίαν, προετίμησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μὴ εὐθεῖαν, ἀλλ' ἀσφαλεστέραν πρὸς τοῦτο ὁδόν, μεταχειρισθεὶς ὡς μεσίτην τὸν πολλάκις μνημονευθέντα αὐλικὸν Ἀχμὲτ Φεϊζῆν πασσᾶν. Ὅ τε Ἀχμὲτ καὶ ἄλλοι αὐλικοὶ ἐφάνησαν πρόθυμοι εἰς τὰ προτεινόμενα καὶ ταχέως ἔπεισαν τὸν Σουλτάνον, ἀφοῦ διὰ τῶν Ῥωσσικῶν ἐνεργειῶν περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῶν ἐν τῷ Σουλτανικῷ ἀνακτόρῳ ἀλληλογραφία πρόσφατος τοῦ Γάλλου πρέσβεως Ῥουσσὲν προδίδουσα τὰ ἀληθῆ σχέδια τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς τῆς ζητούσης νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν δυναστείαν τῶν Ὀσμάνων διὰ τῆς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου (ἴδ. σελ. 459). Ὁ Σουλτάνος κατέστη οὕτω προθυμότατος εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς προτεινομένης συνθήκης καὶ διώρισεν ἀμέσως ὡς πληρεξουσίους τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Ἀκὶφ ἐφέντην καὶ τοὺς φιλορώσσους Χοσρὲφ πασσᾶν καὶ Ἀχμὲτ Φεϊζῆν πασσᾶν. Οὗτοι δὲ συνελθόντες μετὰ τοῦ κόμητος Ὀρλὼφ καὶ τοῦ πρέσβεως Βουτένιεφ ὡς ἀντιπροσώπων τῆς Ῥωσσίας προέβησαν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης. Αἱ διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν μετὰ μεγάλης ταχύτητος ἐνταυτῷ καὶ μυστικότητος χωρὶς νὰ ὀσφρανθῇ τι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία, καὶ τῇ 26/8 Ἰουλίου, ἤτοι τῇ παραμονῇ αὐτῇ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Ῥωσσικῶν στρατευμάτων, καθ' ἣν ἀκριβῶς

ἡμέραν ὁ Σουλτάνος ἤμειβε διὰ μεταλλίου τοὺς Ῥώσσους στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς, ὑπεγράφετο ἐν τῷ ἐν Χονκιὰρ Ἰσκελεσὶ αὐτοκρατορικῷ περιπτέρῳ ἡ ἐντεῦθεν λαβοῦσα τὸ ὄνομα περιβόητος συνθήκη. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς ἐξ ὀλιγίστων ἄρθρων συγκειμένης ταύτης συνθήκης καθώριζεν, ὅτι ἡ συνθήκη σκοπὸν εἶχε τὴν ἀμοιβαίαν ὑπ' ἀλλήλων ὑποστήριξιν τῶν δύο κρατῶν, ἅτινα ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ὤφειλον νὰ συνεννῶνται πρὸς ἄλληλα θέτοντα ὑπὸ τὴν διάθεσιν ἀλλήλων πάσας τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις αὐτῶν. Τὸ 2 ἄρθρον ἐπεκύρου τὴν ἀπὸ 21/2 Σεπτεμβρίου συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τὰς περὶ Ἑλλάδος συμβάσεις τῆς 14/26 Ἀπρ. 1830 καὶ 9/21 Ἰουλ. 1832 (ἰδ. σ. 17 κ. 25). Διὰ τοῦ 3 ἄρθρου ὁ Τσάρος ἠγγυᾶτο τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπερασπίζων αὐτὸ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ πέμπων τοσαύτας στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς ἐπικουρίας, ὅσας ἡ Τουρκία ἤθελε θεωρήσει ἀναγκαίας. Τὸ 4 ἄρθρον καθώριζεν ὅτι μόνον ἡ τροφοδοσία τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἔδει νὰ βαρύνῃ τὸν σύμμαχον τὸν ἐπικαλούμενον τὴν στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν, πασῶν τῶν ἄλλων δαπανῶν ἀφιεμένων εἰς βάρος τοῦ πέμποντος τὴν ἐπικουρίαν. Τὸ 5 ἄρθρον καθώριζε τὴν ἰσχὺν τῆς συνθήκης ἐπὶ 8 ἔτη «καίτοι τὰ συμβαλλόμενα κράτη ἦσαν διατεθειμένα εἰλικρινῶς νὰ ἐπεκτείνωσιν αὐτὴν ἐφ' ὅσον δυνατὸν πλείονα χρόνον». Πάντες οἱ ὅροι οὗτοι ἦσαν κατ' οὐσίαν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας πρὸς βάρος τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ μυστικὸν ἄρθρον, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία παρῃτεῖτο, ἐν περιπτώσει ὑπερασπίσεως τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους αὐτῆς, πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας συμμαχικῶς ὀφειλομένην κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν συνδρομήν, ὑποχρεουμένης τῆς Τουρκίας ἁπλῶς νὰ κλείῃ διαρκῶς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν ξένων Δυνάμεων. Οὕτω ἅπασα μὲν ἡ συνθήκη συνωμολογεῖτο ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, τὸ μόνον δέ, ὅπερ ἐλάμβανεν ἡ Ῥωσσία, ἦτο ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ἀπέναντι δὲ τοῦ πλεονεκτήματος τούτου ἡ Ῥωσσία ἀσμένως ἠγγυᾶτο τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ κυριώτατος σκοπὸς τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας ὁ ἀποκλεισμός: τοῦ Ἑλλησπόντου, κατ' ἀκολουθίαν δὲ φυσικήν, καὶ τοῦ Βοσπόρου, εἰς

τοὺς Εὐρωπαίους, ὁ ἀποκλεισμὸς δηλονότι τῆς πύλης τῆς ἀγούσης τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ῥωσσίας. Ἡ εἰρηνικὴ ἐπιτυχία τοῦ τοιούτου σκοποῦ ἴσα σχεδὸν δύναται διὰ τὴν Ῥωσσίαν πρὸς τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ῥωσσία ἦτο καὶ τότε, ὡς εἶναι καὶ νῦν, πρόθυμος νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀρκεῖ νὰ ὑποχρεωθῇ τοῦτο νὰ κλείῃ ἀπολύτως τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τοὺς πολεμικοὺς στόλους τῆς Εὐρώπης.

Ὅτε ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Χουνκιὰρ Ἰσκελεσὶ διεδόθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ εἴδησις τῆς συνομολογήσεως συμμαχικῆς συνθήκης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας, ἔκπληξις καὶ ταραχὴ κατέλαβε τὰ ἀνακτοβούλια τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἰδίως δὲ τὴν Ἀγγλογαλλικὴν διπλωματίαν. Οἱ διπλωμάται μὴ ἐννοοῦντες τίνα σπουδαίαν ὠφέλειαν ἠδύνατο νὰ παρέχῃ τῇ Ῥωσσίᾳ ἡ συμμαχία τῆς Τουρκίας, πᾶσαν τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος ἐζήτουν ἐν τῷ μυστικῷ ἄρθρῳ, τοῦ ὁποίου δὲν ἠγνοεῖτο ἡ ὕπαρξις. Πολλαὶ ἐγένοντο ἀπαισιόδοξοι ὑποθέσεις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἄρθρου τούτου, εἰκάζετο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι διὰ τοῦ μυστικοῦ ἄρθρου ἡ Ῥωσσία ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ κατέχῃ στρατιωτικῶς, ὁσάκις ἔκρινεν ἀναγκαῖον, οἱανδήποτε θέσιν ἐν Τουρκίᾳ, ἰδίως τὸν Βόσπορον. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ πρέσβεως Ῥουσσὲν διεμαρτυρήθη πρὸς τὴν Πύλην κατὰ τῆς συνθήκης ὡς «παρεχούσης τῇ Ῥωσσίᾳ δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας», καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἐθεώρει τὴν συνθήκην ὡς μὴ γενομένην, ἐπιφυλασσομένη νὰ πολιτεύηται κατὰ τὰς περιστάσεις. Κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διεμαρτυρήθη καὶ ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως λόρδου Πονσόνβυ, στόλος δὲ Ἀγγλογαλλικὸς ἐστάλη εἰς τὰ στόμια τοῦ Ἑλλησπόντου, ἵνα δώσῃ μεῖζον κῦρος εἰς τὰς διαμαρτυρίας. Ἡ Πύλη πρὸς στιγμὴν κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης ἀμηχανίας καὶ φόβου. Ἀλλ' αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις δὲν ἐχώρουν περαιτέρω ἐν ταῖς ἐχθρικαῖς αὐτῶν διαθέσεσιν· αἱ δὲ δύο μεγάλαι Γερμανικαὶ κυβερνήσεις πληροφορηθεῖσαι παρὰ τοῦ Ῥωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μυστικοῦ ἄρθρου ἀνεγνώρισαν τὴν συνθήκην. Ὅτε δὲ κατὰ μικρὸν ἐγνώσθησαν καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Εὐρώπῃ τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ εκρίθη μετριοπαθέστερον ἀκριβῶς διότι ἡ τούτου ἄγνοια εἶχε προκαλεσει τὴν μεγάλην ταραχήν. Αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις ἐζήτησαν πάντοτε εὐκαιρίαν νὰ κατα-

λύσωσι τὸ περὶ Ἑλλησπόντου διὰ τῆς συνθήκης καθιερωθὲν καθεστὼς καὶ ἐπέτυχον ἀληθῶς τοῦτο μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὀκταετοῦς ἰσχύος τῆς συνθήκης· ἀλλὰ κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν χρονικὸν διάστημα εἰς οὐδὲν προέβησαν ἐχθρικὸν κίνημα, τὰ δ' Ἀγγλικὰ καὶ Γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα τὰ σταθμεύοντα πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου μετ' ἀνοχῆς καὶ καρτερίας ἔβλεπον πρὸς τὰ ἔσωθεν τοῦ πορθμοῦ ἀπέναντι αὐτῶν ὑπερηφάνως σταθμεύοντα Ῥωσσικὰ πολεμικὰ πλοῖα.

Εὐεργετικαὶ διατάξεις τοῦ Μαχμοὺτ Β'. — Καὶ ἦτο μὲν ἡ τοιαύτη ὑπεροχὴ τῆς Ῥωσσίας διηνεκὲς ἀντικείμενον φθόνου καὶ φόβου καὶ ἀνησυχίας διὰ τὰς δυτικὰς Δυνάμεις. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ὑπὸ γενικὴν πολιτικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἔποψιν κρινομένη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλη δύναμις τῆς Ῥωσσίας, ἧς μετριοπαθῆ πάντοτε καὶ συνετὴν ἐποιεῖτο χρῆσιν, ἀναντίρρητον ὅτι συνετέλεσε πλεῖστον ὅσον εἰς τὴν ἐπὶ τὸ ἠπιώτερον καὶ φιλανθρωπότερον μεταβολὴν τοῦ συστήματος τῆς κυβερνήσεως ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἰδίως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν Χριστιανῶν. Ἡ μεγάλη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν προσέγγισις τοῦ Σουλτάνου ἐπηύξησε τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιδεικτικῇ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς γενναιότητι καὶ ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ εὐαρεστῆσαι τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ. Ὁ Μαχμοὺτ Β' ἦτο ἀνὴρ καὶ ἡγεμὼν χαρακτῆρος ἰσχυροῦ, ἔχων θέλησιν σιδηρᾶν, μεγαλοπράγμων καὶ μεγαλεπήβολος, ἀρχικώτατος, ἀλλ' ἔχων συνείδησιν ζωηρὰν τῶν ἡγεμονικῶν καθηκόντων, φίλος τῆς προόδου καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ἀποτόμως διακόψασα τὰ μεταρρυθμιστικὰ αὐτοῦ σχέδια καὶ ἐπὶ μακρὸν σοβαρώτατα ἐπασχολήσασα αὐτὸν εἰς τὸν ὑπὲρ ὑπάρξεως τοῦ κράτους καὶ τῆς θρησκείας, ὡς ἐνόμιζεν, ἀγῶνα, ἀνέπτυξεν ἐν τῇ ἰσχυρᾷ ταύτῃ φύσει ἰσχυρὸν τὸ ὁρμέμφυτον τοῦ καταστρέφειν καὶ ἐξαφανίζειν τοὺς ἐναντίους καὶ τὸ μῖσος τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἰδίως κατὰ τῶν κινδυνωδεστάτων ἐχθρῶν τοῦ κράτους, τοῦ Ἑλληνικοῦ δηλονότι ἔθνους καὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἡ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν εἰρήνη, ἡ γενναιότης τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ ἡ μετὰ τούτου στενὴ φιλία ἐξήγειραν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ Μαχμοὺτ τὰ γενναιότερα καὶ εὐγενέστερα ὁρμέμφυτα τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ καὶ ἡγεμονικῆς φύσεως, τὴν μεγαλοφροσύνην, τὴν γενναιότητα πρὸς τὸ ὑπήκοον, τὸ φιλοδίκαιον καὶ τὸ ἀνεξίθρησκον ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων. Μετὰ

τὸ τέλος τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου οὐ μόνον ἔδωκεν ἀμνηστείαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωσσικῶν στρατευμάτων καταληφθεισῶν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοὺς συμπράξαντας τοῖς Ῥώσσοις, ἀλλὰ καὶ αὐστηρὰς ἐξέπεμψε διαταγὰς ἵνα μηδεὶς τούτων πάθῃ μηδέν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ οἱ κακοποιοῦντες τοὺς Χριστιανοὺς Μωμεθανοὶ ἐτιμωροῦντο αὐστηρῶς, ἐνίοτε δὲ διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν (1). Πρὸς τούτοις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀμέσως τοῦ 1830 οἱ τοσαῦτα κατὰ τὸ 1828 παθόντες καὶ εἰς τὰ ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξωρισμένοι Ἀρμενοκαθολικοὶ (ἴδ. Τόμ. Β΄, σελ. 763) ἔλαβον τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐπανέλθωσι καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Μαχμοὺτ Β΄ δὲν μετέβαλε τοὺς πολιτικοὺς θεσμοὺς τοῦ κράτους οὐδ' ἐξέδωκε νέους νόμους ὑπὲρ φιλανθρωποτέρας διοικήσεως, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνέπνεεν αὐτὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν, αὐτὴ ἡ ζωηρὰ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ κράτους, ἐπήνεγκον παντοῖα εὐεργετήματα, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐνεκαίνισαν οὐχὶ διὰ θεσμῶν, ἀλλ' ἔργῳ, νέαν ὅλως περίοδον εὐνομίας καὶ εὐημερίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καταστήσασαν τὸ ὄνομα τοῦ φοβεροῦ Σουλτάνου αἰνετὸν καὶ εὐλογητὸν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Καθ' ὃν χρόνον ἐπῆλθεν ἡ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν στενὴ ἕνωσις, ὁ Μαχμοὺτ ἐξέδωκε ῥητὰς διαταγὰς εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ὡς καθῆκον τὸ νὰ προστατεύωσι τοὺς Χριστιανούς. Περίφημοι δὲ εἶναι οἱ λόγοι, οὓς εἶπέ ποτε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους: «Ἐπιθυμία καὶ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ μὴ θεωρῶνται οἱ Μωαμεθανοὶ ὡς τοιοῦτοι εἰ μὴ ἐντὸς τῶν τεμενῶν (δζαμίων), οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἐπίσης νὰ ὦσι Χριστιανοὶ μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, καὶ οἱ Ἰσραηλῖται νὰ ὦσι τοιοῦτοι μόνον ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν. Θέλω δὲ ἵνα ἐκτὸς τῶν τόπων τούτων, ἐν οἷς πάντες προσφέρουσι λατρείαν τῷ Θεῷ, ἀπολαύωσιν ἐξ ἴσου τῶν αὐτῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐμῆς πατρικῆς προστασίας». Ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐπιδαψιλευομένη προστασία τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ καθόλου εὐεργετικὸς χαρακτὴρ τοῦ νέου κυβερνητικοῦ συστήματος ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους. Τὸ σύστημα τῆς τρομοκρατίας, καθ' ὃ πᾶς ὁ εἰς δυσμένειάν

(1) Μωαμεθανός τις κακοποιήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανὸν ὑπέστη τὴν θανατικὴν ποινὴν φέρων ἐπὶ τοῦ στήθους ἐπιγραφὴν ἔχουσαν τὴν αἰτίαν τοῦ ἐγκλήματος πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων.

τινα πίπτων βεζίρης ἢ ἀρχιστράτηγος ἀπεκεφαλίζετο, δημευομένης τῆς περιουσίας αὐτοῦ, καὶ πᾶσα σχεδὸν ἐν τῇ πολιτικῇ ἢ ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀποτυχία ἄνευ δίκης καὶ καταδίκης ἐτιμωρεῖτο ἀπηνῶς, ὑπεχώρησεν εἰς αἰσθήματα ὑψηλοτέρας δικαιοσύνης καὶ γενναιότητος καὶ ἐπιεικείας, ὡς ἀπεδείχθη ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ πολέμῳ, καθ' ὃν οἱ τοσοῦτον ἀτυχήσαντες στρατηγοὶ (ἴδ. σελ. 455) οὐδὲν ἔπαθον. Ἐν γένει δὲ ἡ ὅλη πολιτεία τοῦ Μαχμοὺτ κατὰ τὰ ἔτη 1830-1839, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον, ἦτο ἐν πολλοῖς πρότυπον πατρικῆς, φιλαγάθου καὶ φιλοδικαίας κυβερνήσεως.

Μεταρρυθμίσεις τοῦ Μαχμοὺτ Β΄. — Ἀλλ' ἡ τοιαύτη πολιτεία οὐδαμῶς ἐκώλυε τὸν Σουλτάνον τοῦ νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολέμου διακοπὲν ἔργον τῆς καταλύσεως τῆς ἐν πολλαῖς χώραις τοῦ κράτους ἐπικρατούσης ἔτι πολυαρχίας καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς διοικήσεως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἰκονίου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων αἰχμαλωτισθεὶς Ῥεσὶτ πασσᾶς ἐπανελθὼν μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν Ἀσίαν ὡς διοικητὴς τοῦ νομοῦ Σεβαστείας, ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ διοικητοῦ Τραπεζοῦντος Ὀσμὰν πασσᾶ εἰργάσθη δραστηρίως ἵνα καταλύσῃ τὰς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ἀρχούσας ἀνέκαθεν πολλὰς ληστρικὰς δυναστείας τῶν Κούρδων καὶ καθαρίσῃ τοὺς τόπους ἐκείνους ἀπὸ τῶν κακῶν τῆς ληστείας καὶ τῆς ἀναρχίας, διανοίξῃ δὲ μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς ἀπὸ Τραπεζοῦντος δι' Ἐρζερούμης καὶ Βαγιαζὶτ μέχρι τῆς Περσικῆς πόλεως Ταυρίδος. Κατὰ τὸ 1834 ὁ Ῥεσὶτ πασσᾶς μετὰ 25 χιλιάδων τακτικῶν στρατιωτῶν κατώρθωσεν ἐντὸς δύο ἐτῶν νὰ καθυποτάξῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ Κουρδιστὰν καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐνταῦθα τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως (1). Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τοῦ κράτους ἠγωνίζετο ὁ Σουλτάνος νὰ κατασκευάζῃ ὁδούς, νὰ πολλαπλασιάζῃ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, νὰ εἰσάγῃ, ἐναντίον τῆς παρὰ τῷ λαῷ ἐπικρατούσης προλήψεως, τὸ σύστημα τῶν λοιμοκαθαρτηρίων. Ἀλλ' ἰδιάζουσαν προσοχὴν ἔστρεφε πάντοτε εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς ὅλος ἦτο νῦν τακτικὸς ἀσκούμενος κατὰ τὸ

(1) Πρὶν ἔτι ἐπιστρέψῃ ὁ Ῥεσὶτ ἐκ τῆς στρατείας ταύτης ἀπεβίωσεν ἐν Κουρδιστὰν κατ' ἀκολουθίαν νόσου βραχυχρονίου (1836).

σύστημα τὸ Εὐρωπαϊκόν. Ἀλλ' ὁ Μαχμοὺτ Β' ἤθελε διὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ τελειοτέραν παίδευσιν καὶ διοργάνωσιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔπεμπε μὲν ἀξιωματικοὺς Τούρκους εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἀλλ' ἤθελε καὶ ἀξιωματικοὺς προγυμναστὰς Εὐρωπαίους. Ἡ Ῥωσσία, εἰς ἣν ἀπετάθη πρὸς τοῦτο, ἵνα μὴ δώσῃ τῇ Εὐρώπῃ νέαν ἀφορμὴν ὑποψιῶν καὶ παρεξηγήσεων, δὲν συνήνεσε νὰ πέμψῃ ἀξιωματικούς, συνήνεσε δ' ἁπλῶς ἵνα ἀριθμός τις μαθητευόντων στρατιωτικῶν παιδεύηται ἐν Ῥωσσίᾳ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐτόλμησεν ὁ Σουλτάνος νὰ ἀποταθῇ φοβούμενος μὴ δυσαρεστήσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ· ἀπετάθη δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ὡς φίλον καὶ συγγενῆ τοῦ Τσάρου καὶ ὀλιγώτερον ἀναμιγνυόμενον εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν συνήνεσεν εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀξιωματικῶν. Ἐν τούτοις, κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν, ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1835 δύο Πρῶσσοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐπιτελείου, ὁ Μόλτκε καὶ ὁ Βέργ. Ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, εἰς ὃν παρουσιάσθησαν, ἐθαύμασε τὰς γνώσεις τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ Σουλτάνος παρεκάλεσε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ἵνα ἐπιτρέψῃ τῷ Μόλτκε νὰ μένῃ ἐπί τινα χρόνον ἐν Τουρκίᾳ ὡς διοργανωτὴς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς δυσηρεστήθη πολὺ διὰ τὴν τοιαύτην προτίμησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐν Πετρουπόλει δὲν ἔδειξαν δυσαρέσκειαν, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐπέτρεψε τῷ Μόλτκε τρίμηνον διαμονὴν ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλ' ἡ ἄδεια αὕτη παρετάθη ὕστερον ἐπὶ ὁλόκληρα ἔτη.

Μετὰ τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαχμοὺτ Β' συνδέεται καὶ ἡ περιοδεία, ἣν μετὰ τὸ 1830 ἐπεχείρησε δὶς ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἡ πρώτη περιοδεία, ἡ γενομένη τῷ ἔτει 1831 κυρίως χάριν ὑγείας κατὰ συμβουλὴν ἰατρῶν, διήρκεσεν ὀλίγον χρόνον καὶ δὲν εἶχε πολλὴν σημασίαν. Ἀλλ' ἡ δευτέρα περιοδεία, ἡ γενομένη τῷ ἔτει 1837, εἶχε πολλὴν σπουδαιότητα. Ἀφορμὴν καὶ πρόφασιν καὶ εἰς ταύτην ἔδωκεν ἡ ἀσθένεια. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐπεθύμει νῦν νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς ὑπὸ τοῦ πολέμου πρὸ ἐτῶν παθούσας Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας, τὰς οἰκουμένας τὸ πλεῖστον ὑπὸ Χριστιανῶν, καὶ τοῖς μὲν Μωαμεθανοῖς διὰ τῆς ἀσυνήθους πράξεως νὰ δείξῃ ἐμπράκτως τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως ἐν Τουρκίᾳ, τοῖς δὲ Χριστιανοῖς νὰ ἐκδηλώσῃ ἀμέσως τὰ μεγάθυμα ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύματα αὐτοῦ. Ἡ περιοδεία ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου διήρκεσε μέχρι τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Σουλ-

τάνος ἐπιβὰς πλοίου πολεμικοῦ ἐν Βοσπόρῳ μετέβη εἰς Βάρναν καὶ ἐκεῖθεν περιῆλθεν ἔφιππος τὴν Βουλγαρίαν ἐπισκεψάμενος τὴν Σοῦμλαν, Σιλίστριαν καὶ Ῥουχτσούκιον. Ἐν Ῥουχτσουκίῳ δὲ ἦλθον νὰ χαιρετίσωσιν αὐτὸν ἰδιαίτεροι ἀπεσταλμένοι τῶν αὐτοκρατόρων τῶν γειτονικῶν κρατῶν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Πανταχοῦ δέ, ὅθεν διῆλθεν ὁ Σουλτάνος, ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς, νῦν δὲ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μωαμεθανοί, Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἐξήρχοντο ὁμοῦ, ἵνα ὑποδεχθῶσι τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν ὡς ὑπήκοοι τοῦ αὐτοῦ κράτους. Ὁ Σουλτάνος πανταχοῦ ἔδειξε μεγάλην εὐμένειαν τοῖς Χριστιανοῖς διατάσσων τοῖς κατὰ τόπους διοικηταῖς νὰ φέρωνται πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἠπιότητος ὡς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τοῖς Μωαμεθανοῖς ἀπολαύοντας τῆς προστασίας τοῦ νόμου. Κατὰ τρόπον δὲ πρωτοφανῆ ἐν τῇ Ὀσμανικῇ ἱστορίᾳ ἦλθεν εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Μωαμεθανοὺς ὑπηκόους δεχόμενος εἰς ἀκρόασιν τούς τε Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Μωαμεθανοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐπιτρέπων αὐτοῖς εὐμενέστατα ν' ἀναφέρωσιν ἐλευθέρως τὰς κατὰ τῶν κυβερνώντων μομφάς. Καὶ ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι σατράπαι περιοδεύοντες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπεβάρυνον αὐτὰς διὰ τῶν βαρυτάτων δαπανῶν τῆς περιοδείας, ὁ Σουλτάνος οὐ μόνον αὐστηρῶς διέταξεν ἵνα μηδεμία δαπάνη ἐπιβαρύνῃ τοὺς κατοίκους, ἀλλὰ καὶ πολλὰς διένειμε καὶ γενναίας ἐλεημοσύνας ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείας. Ἀπὸ Βουλγαρίας ἐπέστρεψε διὰ τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἔνθα πρῶτον νῦν Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοὶ καὶ Ἰσραηλῖται συνηγμένοι μετὰ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν ὑπεδέξαντο τὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπιστρέφοντα Σουλτάνον. Κατὰ τὴν περιοδείαν ταύτην ὁ Σουλτάνος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Μόλτκε καὶ ἕνα τῶν διερμηνέων τῆς Πρωσσικῆς πρεσβείας, συμβουλευόμενος τῷ Πρώσσῳ ἀξιωματικῷ περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ κράτους καὶ περὶ τῆς ὀχυρώσεως τῶν ἐπικαίρων στρατιωτικῶν θέσεων. Καὶ ἡ περιοδεία δ' αὕτη καὶ καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπιρρωσθεῖσα ὑγίεια τοῦ Σουλτάνου ἐνίσχυσεν ἐν αὐτῷ τὸν πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις ζῆλον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, μεθ' ὅλον τὸν κατὰ τὴν περιοδείαν ἐπιδειχθέντα ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, αἱ πολλαὶ τοῦ Σουλτάνου μεταρρυθμίσεις ἐξήγειραν παρ' οὐκ ὀλίγοις τῶν φανατικῶν Μωαμεθανῶν(1), καὶ δὴ καὶ ἐν ταῖς ἀνωτάταις πολιτικαῖς καὶ κοινωνικαῖς

(1) Ἐν τῇ τάξει τῶν *δερβισῶν* ἰδίως μέγα ἦτο τὸ μῖσος κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ

τάξεσι, δυσαρέσκειαν καὶ σιωπηλὸν πνεῦμα ἀντιδράσεως. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθησαν δύο μερίδες μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, ἡ τῶν παλαιῶν Τούρκων, ἡ ἀποστρεφομένη τὰς μεταρρυθμίσεις, καὶ ἡ τῶν φίλων τῶν μεταρρυθμίσεων, ὧν τινες, ὡς οἱ περὶ τὸν Ῥεσὶτ πασσᾶν τὸν νεώτερον, τὸν μεταρρυθμιστικὸν αὐτῶν ζῆλον ἐξέτεινον μέχρι ἀπομιμήσεως Εὐρωπαϊκῶν πολιτικῶν θεσμῶν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ Β' οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποτόμως πάλιν ἀνεκόπη ἐν τῇ ἐσωτερικῇ μεταρρυθμίσει τοῦ κράτους διὰ τοῦ νέου Αἰγυπτιακοῦ πολέμου.

Ἡ δευτέρα στρατεία τοῦ Ἰβραήμ. Ἡ μάχη τοῦ Νεδζίπ. Θάνατος τοῦ Σουλτάνου Μαχμοὺτ Β'.— Καθὰ εἴπομεν, ἡ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Κοτυαίου εἰς τὸ ὑποτελὲς κράτος τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ προσάρτησις τῆς Συρίας καὶ τῆς πεδιάδος Κιλικίας οὐχὶ ἄνευ ὀπισθοβουλίας ἐγίνετο ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου ὑποκύπτοντος τότε εἰς στιγμιαίαν ἀνάγκην, καραδοκοῦντος δὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἵνα ἀφαιρέσῃ τὰ παραχωρηθέντα. Τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν δὲν ἐβράδυναν νὰ παράσχωσιν αἱ προσαρτηθεῖσαι χῶραι. Οἱ λαοὶ τῆς Συρίας, οἱ τοσοῦτον συμπαθῶς δεξάμενοι τὸν στρατὸν τοῦ Ἰβραὴμ καὶ τοσοῦτον συντελέσαντες εἰς τὴν τούτου ἐπιτυχίαν, δὲν ἐτήρησαν τὴν συμπάθειαν ταύτην μετὰ τὴν ὁριστικὴν προσάρτησιν τῶν χωρῶν αὐτῶν εἰς τὸ κράτος τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Τὸ σύστημα τῆς στρατιωτικῆς καταγραφῆς, οὗτινος ἡ ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου ἐφαρμογὴ εἶχε δυσαρεστήσει τοῖς λαοῖς τούτοις, ἐφηρμόζετο νῦν μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως. Τοῦτο δὲ καὶ αἱ ἄλλαι καταπιέσεις τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχῆς προὐκάλεσαν δυσαρέσκειαν ἐν διαφόροις χώραις τῆς Συρίας, ἃς ἐπιτηδείως ἐπωφελούμενοι οἱ

Σουλτάνου. Διηγοῦνται ὅτι ἡμέραν τινά, καθ' ἣν διήρχετο διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Γαλατᾶ γεφύρας, δερβίσης τις ἀνεφώνησεν αὐτῷ: «Ὦ *Γκιαοὺρ Πατισάχ!* δὲν ἐχορέσθης ἔτι τῶν ἀσεβῶν σου πράξεων; Θὰ δώσῃς λόγον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀσέβειάν σου· καταστρέφεις τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων σου, καταστρέφεις τὴν θρησκείαν καὶ προκαλεῖς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Προφήτου ἐπὶ σὲ καὶ ἐφ' ἡμᾶς». Ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι λέγων ὅτι ἦτο παράφρων. «Παράφρων! ἀπήντησεν ὁ δερβίσης, σὺ καὶ οἱ ἀνάξιοι σύμβουλοί σου οἱ ἀπολέσαντες τὸν νοῦν. Προσδράμετε Μουσουλμάνοι! τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐμπνέει ἐμὲ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὑπακούω, μὲ διατάσσει νὰ λέγω τὴν ἀλήθειαν, καὶ μοὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀμοιβὴν νὰ γείνω ἅγιος». Ὁ αὐθάδης δερβίσης συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη· ἀλλ' οἱ συνάδελφοί του δερβίσαι ἤγειραν αὐτῷ μαυσωλεῖον, ὅπερ κατέστη διὰ τὸ πλῆθος τῶν φανατικῶν τόπος προσκυνήσεως καὶ θαυματουργιῶν.

ἐνταῦθα μυστικοὶ πράκτορες τῆς Πύλης διήγειρον τὸν λαὸν εἰς ἀνταρτικὰ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως κινήματα. Τοιαῦτα κινήματα ἤρξαντο ἀμέσως τὸ ἑπόμενον ἔτος τῆς εἰρηνεύσεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1834 ἐπανέστησαν οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν μερῶν τῆς Παλαιστίνης, συγχρόνως δὲ ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Χεδζὰζ καὶ τῆς Ὑεμένης ἐν Ἀραβίᾳ. Ἡ Πύλη ἐζήτησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὰς ταραχὰς ταύτας καὶ ὁ ἐν Κουρδιστὰν εἰς τὸν κατὰ τῶν Κούρδων πόλεμον ἀσχολούμενος τότε Ῥεσὶτ πασσᾶς ἔδραμεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Συρίας, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐπαναστάτας, ἐν καταλλήλῳ δὲ στιγμῇ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Συρίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰβραὴμ ἐν τάχει καταβαλὼν τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἀνταρσίαν ἔσπευσεν ἀμέσως μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν βόρειον Συρίαν καὶ κατέλαβεν ἐνταῦθα θέσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐν αἷς καὶ τὴν Ὄρφαν (τὴν ἀρχαίαν Ἔδεσσαν), καὶ ἀντιπαρετάχθη κατὰ τοῦ πλησίον στρατοπεδεύοντος Ῥεσίτ. Ἀλλὰ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν δὲν ἐπῆλθε καὶ ἡ εἰρήνη διετηρήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1837. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς διάδοχος τοῦ Ῥεσὶτ (ἀποθανόντος τῷ 1836) πεμφθεὶς εἰς Κουρδιστὰν Χαφὶζ πασσᾶς, ἀφοῦ κατέβαλεν ἐπανάστασίν τινα τῶν Κούρδων, κατέλαβε παρὰ τὴν Μαλάτειαν, οὐ μακρὰν τῶν ὁρίων τῆς Συρίας, θέσιν ὀχυρὰν ἀπειλητικὴν κατὰ τῆς Συρίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πολεμικὸς ζῆλος τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Πύλης ἀπεδίδετο εἰς Ῥωσσικὰς εἰσηγήσεις, ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, ἵνα περιπλέξῃ τὰ πράγματα καὶ προκαλέσῃ Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, ὡς ἐφαντάζετο, καρπωθῇ δὲ ἐντεῦθεν ὠφελείας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, κατηγόρει τὴν Ῥωσσίαν παρὰ ταῖς δυτικαῖς Δυνάμεσι, προτείνων αὐταῖς μεγάλην σύστασιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾗ ὁ στρατός του ἤθελεν ἀποτελέσει τὴν προφυλακήν, διὰ τοῦ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου θέλων νὰ προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἔλεγεν, ὄλεθρον τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιβασιλέως. Ἡ Ἀγγλία μάλιστα οὐχὶ μετὰ δυσαρεσκείας ἔβλεπε τὰ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως σχέδια τοῦ Σουλτάνου, ἐν τῇ ἀνακτήσει τῶν ἀπολεσθεισῶν χωρῶν βλέπουσα τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐντεῦθεν δὲ ἐλπίζουσα καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τούτου ἀπὸ τῆς Ῥωσσικῆς κηδεμονίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἄγγλος πρεσβευτὴς λόρδος Πόνσονβυ οὐδόλως ἐν ἀρχῇ ἀπέτρεπε τὴν Πύλην ἀπὸ τῶν ἐπιθετικῶν σχεδίων αὐτῆς κατὰ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλ' οὗτος, βλέπων οὕτω ἐπι-

σφαλῆ τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἐζήτει ἐγγυήσεις περὶ τῆς μελλούσης ἀσφαλείας τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· πρὸς τοῦτο δ' ἤθελεν ἵνα τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου, μετὰ τῶν προσηρτημένων αὐτῇ χωρῶν, ὅπερ ὁ Σουλτάνος προσωπικῶς μόνον εἶχε παραχωρήσει αὐτῷ, καταστῇ κληρονομικὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο ν' ἀναγνωρίσωσι ὅ τε Σουλτάνος καὶ αἱ Δυνάμεις. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν, ἀλλ' ἤθελε τὴν κληρονομικὴν δυναστείαν τοῦ σατράπου νὰ περιορίσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς ἐν Συρίᾳ ἐπαρχίας τῆς Πτολεμαΐδος καὶ τῆς Τριπόλεως ἀπαιτῶν τὴν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῆς Πύλης ἐπάνοδον τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, ἔτι δὲ καὶ τῶν Ἀραβικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἰδίως τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς μὴ ἀποδεχόμενος τὰς προτάσεις ταύτας, ἐννοήσας δὲ καλῶς τὰς πρὸς αὐτὸν διαθέσεις τοῦ Σουλτάνου, ἐνόμισεν ὅτι ἐν τῇ ἰσχύϊ τῶν ὅπλων ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δέ, προκαλῶν τὸν κυρίαρχον, ἔπαυσε τὴν πληρωμὴν φόρου καὶ ἤρξατο νὰ ποιῆται στρατιωτικὰς παρασκευὰς ἐν Συρίᾳ. Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ σατράπου ἡ Ῥωσσία προέτεινε τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτῆς πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ τῶν Συριακῶν παραλίων, κηρύττουσα συγχρόνως ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἔμελλεν αὐτὴ νὰ ἐνεργήσῃ καὶ μόνη. Ἡ Γαλλία, ἕνεκα τῶν γνωστῶν αὐτῆς πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα συμπαθειῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προτεινόμενα μέτρα, ὀνειροπολοῦσα ἔτι τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους διὰ τῆς δυναστείας τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ἤθελε νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὴν χρῆσιν τῆς βίας. Ἀμφότεραι αἱ Δυνάμεις ἐζήτουν νὰ λύσωσιν εἰρηνικῶς τὴν ἔριν, κηρυσσόμεναι κατὰ τοῦ πρώτου ἐπιτιθεμένου εἴτε ὁ Σουλτάνος ἤθελεν εἶσθαι οὗτος εἴτε ὁ ὑποτελὴς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος μὴ ἀνεχόμενος τὴν διαγωγὴν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἐνθαρρυνόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῆς διαγωγῆς τῆς Ῥωσσίας, διέταξε τέλος τῷ Χαφὶζ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Συρίαν. Ὁ Χαφὶζ διέβη τὰ σύνορα τῇ 9/21 Ἀπριλίου. Ἀλλ' ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς δὲν ἀπέκρουσεν αὐτὸν ἀμέσως· τοὐναντίον δὲ ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, καὶ μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐκήρυξεν ὅτι, ἐὰν αἱ μεγάλαι Δυνάμεις *ἠγγυῶντο* εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὴν κληρονομικὴν ἀρχήν, ἦτο πρόθυμος νὰ ἀνακαλέσῃ μέρος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐκ τῆς Συρίας καὶ νὰ

ἔλθῃ εἰς ἐπιεικῆ τινα συμβιβασμὸν πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος, ἐπιδιώκων ἀνενδότως τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων αὐτοῦ, ἐν τῷ Διβανίῳ τῷ συνελθόντι τῇ 26/7 Ἰουνίου ἐκήρυξε τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν καὶ τὸν Ἰβραὴμ ἐκπτώτους τῆς ἀρχῆς καὶ ἀμφοτέρους *προγεγραμμένους* (φερμανλί). Τότε τέλος ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς διέταξε τὸν Ἰβραὴμ νὰ προσβάλῃ τὸν Ὀθωμανικὸν στρατόν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο παρὰ τὸ Νεδζὶπ (τὴν ἀρχαίαν Νίσιβιν) τῇ 12/24 Ἰουνίου καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν ὁλοσχερῆ ἧτταν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπολέσαντος 169 πυροβόλα καὶ 20 χιλ. τυφεκίων. Ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατοπέδῳ παρῆν καὶ ὁ Μόλτκε. Ἓξ ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην (18/30 Ἰουνίου) ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ Β' πρὶν ἢ μάθῃ τι περὶ τῆς ἥττης τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καταλείπων τὸν θρόνον τῶν Ὀσμάνων εἰς τὸν ἐκκαιδεκαετῆ πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ Ἄβδ-οὺλ-Μεδζίτ.

Ὁ Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν ζήτημα. — Οἱ φόβοι, οἵτινες ἐπεκράτουν ἔν τισι κυβερνητικοῖς κύκλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῶν ἐνδεχομένων νὰ ἐκραγῶσι ταραχῶν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαχμοὺτ Β', ἐξηλέγχθησαν κενοί. Ὁ μωαμεθανικὸς λαὸς τῆς πρωτευούσης, μεθ' ὅλας τὰς αἱματηρὰς ἀναμνήσεις τῆς καταστροφῆς τῶν Γιανιτσάρων καὶ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν φανατικῶν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Μαχμοὺτ μῖσος, ἐκήδευσε μετ' εὐλαβείας καὶ ἐπένθησε μετ' εἰλικρινοῦς σεβασμοῦ τὸν μεταρρυθμιστὴν μονάρχην καὶ ὁ τοῦτον διαδεξάμενος νεαρὸς Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ ἀνῆλθεν ἀσφαλῶς εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀσμάνων καὶ μέγαν βεζίρην αὐτοῦ κατέστησε τὸν Χοσρὲφ πασσᾶν. Ὅ τε νέος μονάρχης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νῦν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Νεδζὶπ νὰ λύσωσιν εἰρηνικῶς τὴν πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἔριν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπεστάλη εἰς Αἴγυπτον ὁ Ἀκὶφ πασσᾶς. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἐδέξατο τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Πύλης μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ διεβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι εἶχε δώσει ἤδη διαταγὰς τῷ υἱῷ αὐτοῦ νὰ μὴ προβῇ πέραν τοῦ Μαρὰς (τῆς ἀρχ. Γερμανικείας) καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν Συρίαν τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου εἰς Μεσοποταμίαν εἰσβαλόντα Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα· διεκήρυξε μάλιστα ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα προσκυνήσῃ τὸν «πολύτιμον Ἀδάμαντα», ἐὰν δὲν ἦτο μέγας βεζίρης ὁ μισητότατος αὐτῷ Χοσρέφ. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ ἐν τῇ

Πύλη ἀνεθάρρησαν ὀλίγον ἀναμένοντες νῦν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Ἀληθῶς δὲ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Μαχμοὺτ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Νεδζὶπ ὁ Ἰβραὴμ ἔσπευσε μὲν νὰ εἰσβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διὰ νὰ προελάσῃ ὡς δυνατὸν τάχιστα πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὸ λάθος, ὅπερ, ὡς ἔλεγε, διέπραξε τῷ ἔτει 1833 ἐπισχὼν τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐν Κοτυαίῳ, ἐπὶ τούτῳ δὲ κατέλαβεν ἀμέσως τὸ Ἀϊντὰβ καὶ τὴν Ὄρφαν καὶ τὸ Μαράς· ὅμως διὰ τῆς δραστηρίας παρὰ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ ἐνεργείας τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, φοβουμένης ἄμεσον Ῥωσσικὴν ἐπέμβασιν, ὁ Αἰγύπτιος ἀρχιστράτηγος δὲν προέβη πέραν τοῦ Μαράς. Ἀλλὰ νῦν ἐπῆλθε νέον ἐπεισόδιον περιπλέκον αὖθις τὰ πράγματα. Ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ διαβεβαιώσει τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅτι ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς δὲν ἔμελλε νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς Γερμανικείας, ἤθελε νὰ καταπαύσῃ τὰς κατὰ θάλασσαν ἐχθροπραξίας, καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε διατάξει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Μεσογείῳ Τουρκικοῦ στόλου, τὸν καπουτὰν πασσᾶν Ἀχμέτ, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλ' οὗτος, ὑποπτευθεὶς ὅτι ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔμελλε νὰ καταδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ Χοσρέφ, δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῷ διαταγὴν καὶ μεταβὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρέδωκε τὸν στόλον εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν, λέγων πρὸς δικαιολογίαν τῆς πράξεως αὐτοῦ ὅτι ὁ Χοσρὲφ ἦτο προδότης μέλλων νὰ πωλήσῃ τὸ κράτος εἰς τοὺς Ῥώσσους. Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρόξενοι συνεβούλευσαν τῷ ἀντιβασιλεῖ ν' ἀποδώσῃ τῇ Πύλῃ τὸν στόλον, ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν ὅτι ἔμελλε ν' ἀποδώσῃ αὐτὸν καθ' ὃν χρόνον ἤθελεν ἐξασφαλισθῇ αὐτῷ ἡ κληρονομικὴ δυναστεία, ἤθελε δὲ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἐξουσίας ὁ Χοσρέφ. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔπεισαν τὸ Διβάνιον νὰ προτείνῃ ὅρους συμβιβασμοῦ εὐπροσδέκτους τῷ ἀντιβασιλεῖ, εἰς ὃν ἐπέτρεπε νῦν τὴν κληρονομικὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἀλλ' ἀφῄρει ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἱερῶν πόλεων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ τοιοῦτον προταθῇ τῷ ἀντιβασιλεῖ ἐκ μέρους τοῦ Διβανίου, αἱ πέντε Δυνάμεις ἐκήρυξαν τῇ Πύλῃ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἄνευ προηγουμένης μετ' αὐτῶν συναινέσεως (16/28 Ἰουλίου). Ἡ Πύλη εὐχαρίστησε τὰς Δυνάμεις καὶ ἀνέθηκεν αὐταῖς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ μεταξὺ τῶν Δυνάμεων πρὸς λύσιν τοῦ Αἰγυπτια-

κοῦ ζητήματος διαπραγματεύσεις διεξήγοντο ζωηρῶς. Ἐν ἀρχῇ ὁ φόβος τῆς μονομεροῦς ἐπεμβάσεως τῆς Ῥωσσίας εἶχε φοβήσει τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἡ Δύναμις αὕτη προέτεινε τῇ Γαλλίᾳ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στόλου καὶ τὴν τούτου πρὸ τοῦ Βοσπόρου ἐμφάνισιν καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Ῥωσσία ἤθελεν ἐπαναλάβει τὴν στρατείαν τοῦ 1833. Ἀλλὰ συμφωνία περὶ τοιούτου σοβαροῦ μέτρου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔλθῃ μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων ἐνόσῳ δὲν ἦσαν σύμφωνοι ἀμφότεραι ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὃν ἡ μὲν Γαλλία ἤθελε νὰ προστατεύσῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ 1833, ἡ δὲ Ἀγγλία ἤθελε νὰ περιορίσῃ εἰς Αἴγυπτον, ἀποδιδομένης τῆς Συρίας τῷ Σουλτάνῳ. Ἡ Αὐστρία ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἐμελέτα καὶ ἐθεώρει ὡς ἔργον παραλειφθὲν ἐν τῇ Βιενναίᾳ συνθήκῃ, ἤτοι τὴν δι' Εὐρωπαϊκῆς ἐγγυήσεως ἐξασφάλισιν τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας (ἴδ. τόμ. Β', σελ. 763). Πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησε καὶ τὴν γνώμην τῆς Πρωσσίας προτείνουσα συνδιάσκεψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Τὸ περὶ συνδιασκεψεως σχέδιον δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῆ Ῥωσσίας· καὶ ἡ Ἀγγλία δὲ δὲν ἐφαίνετο πολὺ πρόθυμος εἰς τοῦτο, θέλουσα δὲ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Γαλλίας προέτεινεν αὐτῇ νῦν νὰ ἀποκλείσωσι τὰ παράλια τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας· ἀλλ' ἡ Γαλλία δὲν συνήνεσεν οὐδ' εἰς τὸ προταθὲν μέτρον. Τότε ἡ Ἀγγλία προέτεινεν ἵνα αἱ Δυνάμεις πέμψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν στρατὸν μικτὸν συμμαχικόν. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀπέκρουσε καὶ τοῦτο τὸ μέτρον, ἀναγκάσασα οὕτω τὴν Ἀγγλίαν νὰ στραφῇ πλέον πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Αἱ δύο Δυνάμεις ἤρξαντο νῦν διαπραγματεύσεων περὶ συμπράξεως τῶν τεσσάρων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀποκλειομένης τῆς Γαλλίας· καὶ γενομένης συνδιασκέψεως ἐν Λονδίνῳ ὑπεγράφη (3/15 Ἰουλίου 1845) ἡ συνθήκη τῆς τετραπλῆς συμμαχίας, δι' ἧς συνεφωνήθη νὰ δοθῇ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ ἡ κληρονομικὴ ἀρχὴ τῆς Αἰγύπτου, ἀφιεμένης αὐτῷ καὶ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς ἐπαρχίας τῆς Πτολεμαΐδος καθ' ἣν περίστασιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν θὰ ὑπετάσσετο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ ἐξεκένου τὴν Συρίαν, Ἀραβίαν καὶ Κρήτην· ἄλλως, παρερχομένης τῆς προθεσμίας ἄνευ ὑποταγῆς, ἐστερεῖτο τῆς διοικήσεως τῆς Πτολεμαΐδος. Ἐν περιπτώσει δὲ παντελοῦς ἀπορρίψεως τῶν ἀποφάσεων τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἔμελλε νὰ κηρυχθῇ ἔκπτωτος καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῶν ἡνωμένων

Πύλη ἀνεθάρρησαν ὀλίγον ἀναμένοντες νῦν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Ἀληθῶς δὲ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Μαχμοὺτ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Νεδζὶπ ὁ Ἰβραὴμ ἔσπευσε μὲν νὰ εἰσβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διὰ νὰ προελάσῃ ὡς δυνατὸν τάχιστα πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὸ λάθος, ὅπερ, ὡς ἔλεγε, διέπραξε τῷ ἔτει 1833 ἐπισχὼν τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐν Κοτυαίῳ, ἐπὶ τούτῳ δὲ κατέλαβεν ἀμέσως τὸ Ἀϊντὰβ καὶ τὴν Ὄρφαν καὶ τὸ Μαρὰς· ὅμως διὰ τῆς δραστηρίας παρὰ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἐνεργείας τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, φοβουμένης ἄμεσον Ῥωσσικὴν ἐπέμβασιν, ὁ Αἰγύπτιος ἀρχιστράτηγος δὲν προέβη πέραν τοῦ Μαράς. Ἀλλὰ νῦν ἐπῆλθε νέον ἐπεισόδιον περιπλέκον αὖθις τὰ πράγματα. Ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ διαβεβαιώσει τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅτι ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς δὲν ἔμελλε νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς Γερμανικείας, ἤθελε νὰ καταπαύσῃ τὰς κατὰ θάλασσαν ἐχθροπραξίας, καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε διατάξει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Μεσογείῳ Τουρκικοῦ στόλου, τὸν καπουτὰν πασσᾶν Ἀχμέτ, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλ' οὗτος, ὑποπτευθεὶς ὅτι ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔμελλε νὰ καταδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ Χοσρέφ, δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῷ διαταγὴν καὶ μεταβὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρέδωκε τὸν στόλον εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν, λέγων πρὸς δικαιολογίαν τῆς πράξεως αὐτοῦ ὅτι ὁ Χοσρὲφ ἦτο προδότης μέλλων νὰ πωλήσῃ τὸ κράτος εἰς τοὺς Ῥώσσους. Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρόξενοι συνεβούλευσαν τῷ ἀντιβασιλεῖ ν' ἀποδώσῃ τῇ Πύλῃ τὸν στόλον, ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν ὅτι ἔμελλε ν' ἀποδώσῃ αὐτὸν καθ' ὃν χρόνον ἤθελεν ἐξασφαλισθῇ αὐτῷ ἡ κληρονομικὴ δυναστεία, ἤθελε δὲ ἀπομακρυνθῆ τῆς ἐξουσίας ὁ Χοσρέφ. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔπεισαν τὸ Διβάνιον νὰ προτείνῃ ὅρους συμβιβασμοῦ εὐπροσδέκτους τῷ ἀντιβασιλεῖ, εἰς ὃν ἐπέτρεπε νῦν τὴν κληρονομικὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἀλλ' ἀφῄρει ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἱερῶν πόλεων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ τοιοῦτον προταθῇ τῷ ἀντιβασιλεῖ ἐκ μέρους τοῦ Διβανίου, αἱ πέντε Δυνάμεις ἐκήρυξαν τῇ Πύλῃ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἄνευ προηγουμένης μετ' αὐτῶν συναινέσεως (16/28 Ἰουλίου). Ἡ Πύλη εὐχαρίστησε τὰς Δυνάμεις καὶ ἀνέθηκεν αὐταῖς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ μεταξὺ τῶν Δυνάμεων πρὸς λύσιν τοῦ Αἰγυπτια-

κοῦ ζητήματος διαπραγματεύσεις διεξήγοντο ζωηρῶς. Ἐν ἀρχῇ ὁ φόβος τῆς μονομεροῦς ἐπεμβάσεως τῆς Ῥωσσίας εἶχε φοβήσει τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἡ Δύναμις αὕτη προέτεινε τῇ Γαλλίᾳ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στόλου καὶ τὴν τούτου πρὸ τοῦ Βοσπόρου ἐμφάνισιν καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Ῥωσσία ἤθελεν ἐπαναλάβει τὴν στρατείαν τοῦ 1833. Ἀλλὰ συμφωνία περὶ τοιούτου σοβαροῦ μέτρου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔλθῃ μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων ἐνόσῳ δὲν ἦσαν σύμφωνοι ἀμφότεραι ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὃν ἡ μὲν Γαλλία ἤθελε νὰ προστατεύσῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ 1833, ἡ δὲ Ἀγγλία ἤθελε νὰ περιορίσῃ εἰς Αἴγυπτον, ἀποδιδομένης τῆς Συρίας τῷ Σουλτάνῳ. Ἡ Αὐστρία ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἐμελέτα καὶ ἐθεώρει ὡς ἔργον παραλειφθὲν ἐν τῇ Βιενναίᾳ συνθήκῃ, ἤτοι τὴν δι' Εὐρωπαϊκῆς ἐγγυήσεως ἐξασφάλισιν τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας (ἴδ. τόμ. Β', σελ. 763). Πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησε καὶ τὴν γνώμην τῆς Πρωσσίας προτείνουσα συνδιάσκεψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Τὸ περὶ συνδιασκεψεως σχέδιον δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῆ Ῥωσσίας· καὶ ἡ Ἀγγλία δὲ δὲν ἐφαίνετο πολὺ πρόθυμος εἰς τοῦτο, θέλουσα δὲ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Γαλλίας προέτεινεν αὐτῇ νῦν νὰ ἀποκλείσωσι τὰ παράλια τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας· ἀλλ' ἡ Γαλλία δὲν συνήνεσεν οὐδ' εἰς τὸ προταθὲν μέτρον. Τότε ἡ Ἀγγλία προέτεινεν ἵνα αἱ Δυνάμεις πέμψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν στρατὸν μικτὸν συμμαχικόν. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀπέκρουσε καὶ τοῦτο τὸ μέτρον, ἀναγκάσασα οὕτω τὴν Ἀγγλίαν νὰ στραφῇ πλέον πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Αἱ δύο Δυνάμεις ἤρξαντο νῦν διαπραγματεύσεων περὶ συμπράξεως τῶν τεσσάρων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀποκλειομένης τῆς Γαλλίας· καὶ γενομένης συνδιασκέψεως ἐν Λονδίνῳ ὑπεγράφη (3/15 Ἰουλίου 1845) ἡ συνθήκη τῆς τετραπλῆς συμμαχίας, δι' ἧς συνεφωνήθη νὰ δοθῇ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ ἡ κληρονομικὴ ἀρχὴ τῆς Αἰγύπτου, ἀφιεμένης αὐτῷ καὶ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς ἐπαρχίας τῆς Πτολεμαΐδος καθ' ἣν περίστασιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν θὰ ὑπετάσσετο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ ἐξεκένου τὴν Συρίαν, Ἀραβίαν καὶ Κρήτην· ἄλλως, παρερχομένης τῆς προθεσμίας ἄνευ ὑποταγῆς, ἐστερεῖτο τῆς διοικήσεως τῆς Πτολεμαΐδος. Ἐν περιπτώσει δὲ παντελοῦς ἀπορρίψεως τῶν ἀποφάσεων τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἔμελλε νὰ κηρυχθῇ ἔκπτωτος καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῶν ἡνωμένων

δυνάμεων τῶν συμμάχων. Ὅτε ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἄνευ αὐτῆς καὶ πρὸς ἀπομόνωσιν μάλιστα αὐτῆς συνομολογηθείσης ταύτης συνθήκης, κατελήφθη ὑπὸ ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἧς πρόεδρος ἦτο τότε ὁ Ἀδόλφος Θιέρσος, ἐπετήδευσεν ἐπὶ μικρὸν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν θέσιν Ναπολεόντιον προκαλοῦσα εἰς πόλεμον τὰς συμμάχους Δυνάμεις καὶ ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ζητήματος ζητοῦσα τρόπον τινὰ νὰ ἐπενέγκῃ πόλεμον Εὐρωπαϊκόν. Μεγάλοι στρατοὶ Γαλλικοὶ παρετάσσοντο εἰς τὰ ἀνατολικὰ σύνορα παρὰ τὸν Ῥῆνον, ἀπειλοῦντες εἰσβολὴν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ οἱ Παρίσιοι περιεβάλλοντο διὰ μεγάλων ὀχυρώσεων (ἴδ. σελ. 189). Καὶ ὅμως ἡ ἐν τοῖς λόγοις μεγαλαυχοῦσα, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασι δειλὴ καὶ ἄτολμος κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, εἰς οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ προβῇ ἐνέργειαν, αἱ δὲ παρασκευαί της ἐφαίνοντο ἀποβλέπουσαι μᾶλλον εἰς ἐκφοβισμὸν τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, τῶν δημοκρατικῶν δηλονότι. Αἱ δὲ σύμμαχοι Δυνάμεις οὐδεμίαν δίδουσαι προσοχὴν εἰς τὰς Γαλλικὰς ἀπειλὰς προέβησαν ταχέως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, ἀφοῦ ἔλαβον τὰ δέοντα μέτρα καὶ ἀπέναντι ἐνδεχομένης τινὸς Γαλλικῆς ἐνεργείας. Εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν ἀνετέθη τὸ ἔργον τοῦ περιορισμοῦ τῆς Γαλλίας. Πρὸς τοῦτο ἔδει ἡ μὲν Πρωσσία νὰ παρατάξῃ στρατὸν ἐν ταῖς παραρρηνίοις ἐπαρχίαις, ἡ δὲ Ῥωσσία νὰ συγκεντρώσῃ στρατεύματα ἐν τοῖς Ῥωσσοπρωσσικοῖς ὁρίοις, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐφεδρεία τοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας ἐν δοθησομένῃ περιστάσει ἐνεργήσοντος Πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ πολέμῳ ἡ Ῥωσσία ἀπηλλάγη μὲν πάσης ἀμέσου συμμετοχῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἔλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἔχῃ στρατὸν ἕτοιμον ἐν τοῖς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Ῥωσσικοῖς φρουρίοις, ἀρκοῦντα ἐν ἀνάγκῃ νὰ φρουρήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατ' ἐνδεχομένης προελάσεως τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἀγγλία, εἰς ἣν ἀνετέθη καὶ ἡ ἀνωτάτη ἀρχιστρατηγία κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐξέπεμψε στόλον συγκείμενον ἀπὸ ἓξ πλοίων τῆς γραμμῆς, δύο φρεγατῶν, δύο κορβεττῶν καὶ τεσσάρων ἀτμοπλοίων ἀρχηγὸν τοῦ στόλου διορίσασα τὸν ἀντιναύαρχον Σὶρ Ῥοβέρτον Στόπφορδ, ἔχοντα βοηθὸν τὸν πλοίαρχον Σὶρ Κάρολον Νάπιερ· ἡ Αὐστρία δὲ μετέσχε τῆς στρατείας δι' ἀποστολῆς δύο φρεγατῶν, μιᾶς κορβέττας καὶ 23 πλοίων μεταγωγικῶν φερόντων στρατὸν ἀποβάσεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιναυάρχου Βανδιέραν. Ἐννοεῖ-

ται ὅτι καὶ ἡ Τουρκία μετέσχε τῆς στρατείας. Ὁ ἐξ ἑνὸς πλοίου τῆς γραμμῆς, δύο μεγάλων φρεγατῶν καὶ δύο κορβεττῶν συγκείμενος Τουρκικὸς στόλος εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ εὑρισκόμενον Ἄγγλον ἀξιωματικὸν τοῦ ναυτικοῦ Βάλκερ πασσᾶν, τὸν πρῶτον Εὐρωπαῖον ἢ μᾶλλον τὸν πρῶτον Χριστιανὸν τὸν λαβόντα τὸν βαθμὸν καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ πασσᾶ, ἐνῷ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς τῆς ἀποβάσεως ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τούρκου Σελὶμ πασσᾶ. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρξαντο κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1840. Ἡ Ἀγγλία ἀπήτησεν ἐπιτακτικῶς παρὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Συρίας, ἐνῷ ἡ Βηρυττὸς προσεβάλλετο ὑπὸ πλοίων Ἀγγλικῶν, Αὐστριακῶν καὶ Τουρκικῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ μικρὸς στρατὸς ἐξ 7 χιλ. ἀνδρῶν συγκείμενος (ὧν 5300 ἦσαν Τοῦρκοι στρατιῶται τακτικοί, 1500 πεζοναῦται Ἄγγλοι καὶ 250 πεζοναῦται Αὐστριακοὶ) ὑπὸ τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Σμίθ, τούτου δὲ μετ' ὀλίγον παραιτηθέντος, ὑπὸ τὸν ἐξ Ἀμβούργου Γερμανὸν στρατηγὸν Ἰόχμον τὸν μετασχόντα καὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐποιήσατο ἀπόβασιν εἰς τὴν παραλίαν. Ὅ τε Σμὶθ καὶ ὁ Ἰόχμος δὲν ἐθεώρησαν φρόνιμον μετὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ αὐτῶν νὰ προσβάλωσι τὸν ἐν Βάαλβεκ στρατοπεδεύοντα πολυαριθμότερον Αἰγυπτιακὸν στρατόν. Ἀλλὰ διὰ τῶν μικρῶν ἀψιμαχιῶν καὶ διὰ τῆς ἐνθαρρύνσεως τῶν κατὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχῆς ἐπανισταμένων Δρούσων καὶ Μαρωνιτῶν ἐπὶ τοσοῦτον κατὰ μικρὸν ἐστενοχώρησαν αὐτόν, ὥστε ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς διελύθη σχεδὸν οἴκοθεν, σωρηδὸν αὐτομολούντων τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰβραήμ, οἵτινες ἦσαν τὸ πλεῖστον Σύριοι, πρὸς τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν ἐπαναστάτας. Τῇ 26/8 Ὀκτωβρίου ὁ διοικητὴς τῆς φρουρᾶς τῆς Βηρυτοῦ, ὁ ἐξωμότης Σουλεϊμὰν πασσᾶς, ἐξεκένωσε τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ κατέλαβον οἱ σύμμαχοι, μετέβη δὲ πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραήμ. Οὗτος μάτην προσδοκῶν βοήθειαν παρὰ τῶν Γάλλων καὶ ἕνεκα τῆς τοιαύτης προσδοκίας ἀντιτασσόμενος κατὰ πέντε Δυνάμεων μεγάλων εἶχεν ἀφήσει μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ (10 χιλιάδας ἄνδρας) ἐν τῇ κοίλῃ Συρίᾳ ἐναντίον τοῦ Χαφὶζ πασσᾶ. Ἀλλ' ἡ μοῖρα αὕτη μὴ λαμβάνουσα ἐπικουρίας, στερουμένη δὲ τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τὰς διηνεκεῖς προσβολὰς τῶν Κούρδων διελύθη κατὰ μικρόν. Ὁ δὲ Ἰβραὴμ ἐνοχλούμενος καθ' ὁδὸν πολυτρόπως ὑπό τε τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐγχωρίων ἐπαναστατῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ νῦν τὴν κοίλην Συρίαν, ἀφοῦ ὑπέβαλε τὴν Δαμασκὸν εἰς

πρόστιμον 40 ἑκατομμυρίων γροσίων, καὶ φοβούμενος διακοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος ἤγαγε τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τούτου εἰς τὴν Αἴγυπτον, καταλιπὼν εἰς τὴν τύχην του τὸν ἄλλον ἐν Βάαλβεκ ἐν πλήρει παραλυσίᾳ καὶ διαλύσει εὑρισκόμενον στρατόν. Ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἐκρίθη διὰ τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων ἡ Λαοδίκεια τῆς Συρίας (Λατάκια), ἡ Τρίπολις, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος, ἤρξατο δὲ (22/3 Νοεμβρίου) ἡ πολιορκία τῆς περιφήμου Πτολεμαΐδος. Ἀφοῦ τὸ φρούριον ὑπέστη ἐπὶ ὥρας τινὰς σφοδρὸν πυροβολισμόν, ἐγένετο ἔκρηξις ἐν τῇ πυριτιδαποθήκῃ ἐπενεγκοῦσα τὸν ὄλεθρον τοῦ ἡμίσεως τῆς φρουρᾶς, καταστρέψασα δὲ τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως(1). Τὸ φρούριον παρεδόθη τὴν ἐπαύριον, καὶ οὕτω ἅπασα ἡ Συρία ἀπεσπάσθη τῆς ἀρχῆς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Ἄγγλος στόλαρχος Νάπιερ παρέστη πρὸ τοῦ ἀντιβασιλέως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἵνα προσκαλέσῃ αὐτὸν νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων καταλείπων τὴν Συρίαν, Ἀραβίαν καὶ Κρήτην εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν κληρονομικὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ σατράπης συνεμορφώθη πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων, ἀπέδωκε δὲ καὶ τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον. Ἀλλὰ νῦν ἄλλη ἀνεφύη δυσχέρεια. Ἡ Πύλη μετὰ τὰς κατὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἐπιτυχίας οὐδένα ἔστεργε πρὸς τοῦτον συμβιβασμόν, ἀλλὰ θεωροῦσα τὸν τέως ἀντιβασιλέα ἔκπτωτον τῆς ἀρχῆς (ἴδ. σελ. 481) ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὴν Αἴγυπτον ἁπλῆν ἐπαρχίαν, προσδιορίσασα καὶ τὸν νέον διοικητήν. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ πείσωσι τὴν Πύλην νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ Νάπιερ καὶ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ συμπεφωνημένα. Ἡ Πύλη προσεχώρησεν εἰς τὴν σύμβασιν ταύτην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1841 ἐκδοῦσα καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ φιρμάνιον κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν συμμάχων Δυνάμεων γενομένας συμφωνίας. Κατὰ τὰς συμφωνίας ταύτας ἡ τῆς Αἰγύπτου ἀρχὴ ἐδίδετο εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ὡς κληρονομικὴ δυναστεία μεταβιβαζομένη πάντοτε εἰς τὸν πρεσβύτατον ἐκ τῆς οἰκογενείας ἄνδρα· ὁ ἀντιβασιλεὺς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ φόρον ἐτήσιον 30 ἑκατομ. γροσίων, νὰ δια-

(1) Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πτολεμαΐδος διεκρίθη γενναίως ἀγωνιζόμενος ὁ ἐν τῷ Αὐστριακῷ στόλῳ εὑρισκόμενος ἀρχιδοὺξ Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρχιδουκὸς Καρόλου, ἀρχιστρατήγου τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων ἐν τοῖς κατὰ τοῦ Ναπολέοντος Α΄ πολέμοις. Ἀλλ' ὁ γενναῖος ἀρχιδοὺξ ἀπεβίωσε μικρὸν μετὰ τὸ τέλος τῆς στρατείας.

τηρῇ στρατὸν τοσοῦτον μόνον, ὅσος ἐθεωρεῖτο ἀναγκαῖος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, (καὶ τοῦ στρατοῦ τούτου οἱ ἀξιωματικοὶ ἔδει νὰ διορίζωνται ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου), καὶ ν' ἀναγνωρίζῃ ὡς ἰσχυούσας ἐν Αἰγύπτῳ πάσας τὰς ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ τῶν ξένων Δυνάμεων συνομολογουμένας συνθήκας. Οὕτω ἐπερατώθη ὁριστικῶς τῷ 1841 ἡ Τουρκοαιγυπτιακὴ ἔρις. 'Ο Μεχμὲτ 'Αλῆς μετὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην ἐξηκολούθησε κυβερνῶν ἔτι μέχρι τοῦ 1845, ὁπότε καταστὰς ἕνεκα γήρατος ἀνίκανος πρὸς τὸ κυβερνᾷν κατέλιπε τὴν ἀρχήν, συναινέσει τῆς Πύλης, εἰς τὸν 'Ιβραήμ, ὅστις ἐκυβέρνησε μέχρι τοῦ 1848, ὁπότε ἀπέθανε (29/10 Νοεμβρίου). Τὸν 'Ιβραὴμ διεδέξατο, συναινέσει τῆς Πύλης, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ 'Αββᾶς πασσᾶς.

'Η νέα περὶ τῶν πορθμῶν συνθήκη. — Διὰ τῆς τοιαύτης λύσεως τῆς Τουρκοαιγυπτιακῆς ἔριδος ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ὑπέστη ἧτταν δεινὴν καὶ ἐπονείδιστον ἐπενεγκοῦσαν (κατὰ 'Οκτώβριον τοῦ 1840) τὴν πτῶσιν τοῦ Θιέρσου (ἴδ. σελ. 191). 'Η Γαλλία ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ τετελεσμένα γεγονότα καὶ νὰ εἰσέλθῃ αὖθις εἰς τὴν συναυλίαν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. 'Αλλ' ἡ μεταξὺ τῶν τεσσάρων μεγάλων Δυνάμεων συμμαχία καὶ ἡ ἐνεργὸς σύμπραξις αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας εἶχε καὶ ἕτερον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, τὴν εἰσαγωγὴν δηλονότι τῆς Τουρκίας εἰς τὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν οἰκογένειαν. Τὸ τοιοῦτον δὲν καθωρίσθη νῦν ἐπισήμως, ἀλλ' ἦτο φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία τῶν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας ἡνωμένων ἀγώνων τῆς Εὐρώπης, ἐδηλώθη δ' ἐμμέσως ἐν τῇ νέᾳ μεταξὺ τῶν πέντε Δυνάμεων (περιλαμβανομένης καὶ τῆς Γαλλίας) συνομολογηθείσῃ περὶ τῶν πορθμῶν συνθήκῃ τῆς 1/13 'Ιουλίου 1841. 'Η συνθήκη αὕτη ἔλεγεν ὅτι αἱ Δυνάμεις, ἵνα περιβάλωσι διὰ νέας ἐγγυήσεως τὴν ὑπὸ πάντων ποθουμένην γενικὴν εἰρήνην καὶ παράσχωσιν ἐνταυτῷ μαρτύριον τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰ ἀναπαλλοτρίωτα κυριαρχικὰ *δικαιώματα* τοῦ Σουλτάνου, κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου ἀπεφάσισαν ἵνα οἱ πορθμοὶ τοῦ 'Ελλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου κατὰ τὸ ἔκπαλαι ἰσχῦον ἐν τῷ 'Οθωμανικῷ κράτει καθεστὼς μένωσι κεκλεισμένοι ἐν καιρῷ εἰρήνης εἰς τοὺς πολεμικοὺς στόλους τῶν ξένων Δυνάμεων.

'Υπὸ Εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν ἡ συνθήκη αὕτη ἡρμηνεύθη ὡς ἀναθεώρησις ἢ μᾶλλον ὡς κατάργησις τῆς συνθήκης τοῦ Χονκιὰρ 'Ισκελεσί. 'Αλλὰ κατ' οὐσίαν καθιέρου ἀκριβῶς δι' Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας τὰ μεταξὺ

Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συμφωνηθέντα διὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης, ἐπιτρέπουσα ἐν καιρῷ πολέμου πλήρη ἐλευθερίαν τῇ Τουρκίᾳ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Λονδίνου γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἡ περὶ τοῦ Βοσπόρου διάταξις ἀποβλέπει τὰ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Ῥωσσικὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία εἶναι διπλῆ. Ὑπὸ τὴν μίαν ἑρμηνείαν ἀπηγορεύετο εἰς πάσας τὰς Δυνάμεις ὁ εἰς τὸν Εὔξεινον εἴσπλους καὶ ἀνεγνωρίζετο ἐμμέσως τὸ κράτος τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δευτέραν ἑρμηνείαν, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο ὁ ἐκ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸν Βόσπορον εἴσπλους Ῥωσσικῶν πλοίων, τὸ δικαίωμα τοῦτο τὸ παρεχόμενον τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Χονκιὰρ Ἰσκελεσὶ ἡ Δύναμις αὕτη εἶχε παραιτηθῆ καὶ πρὸ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, διαρκοῦντος δὲ τοῦ δευτέρου Αἰγυπτιακοῦ πολέμου οὐδεὶς Ῥωσσικὸς στόλος εἶχε καταπλεύσει εἰς τὸν Βόσπορον.

Ἡ Λονδίνειος συνθήκη τῆς 1/13 Ἰουλίου εἶχε καὶ ταύτην τὴν σπουδαιότητα, ὅτι ἦτο ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐκ μέρους τῶν πέντε μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἀναγνώρισις τοῦ ἀπαραβιάστου τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ Σουλτάνου, ἐμμέσως δὲ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας καὶ τῆς εἰσόδου αὐτῆς εἰς τὸ σύστημα τοῦ διεθνοῦς πολιτικοῦ δικαίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν. Εἰς τοιαύτην ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ἀνύψωσιν τῆς θέσεως τῆς Τουρκίας εἰργάζετο καὶ ἡ Πύλη, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας τοῦ νέου Σουλτάνου ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον μεταρρυθμίζουσα τοὺς θεσμοὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Αἱ πρῶται ἐπὶ τοῦ Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ μεταρρυθμίσεις. Τὸ Χάττι Σερίφιον τοῦ Γκιουλχανέ. — Καθ' ὃν χρόνον ὁ μόλις ἑκκαιδεκαετὴς ἀγαθὸς καὶ μειλίχιος, λεπτοφυὴς τὸ σῶμα καὶ γλυκύθυμος τὴν ψυχὴν Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐνεπίστευσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τοὺς ἀρίστους τῶν συμβούλων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὁ τέως ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Χοσρὲβ πασσᾶς ἐγένετο νῦν μέγας βεζίρης(1), ὑπουργὸς δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ὁ ἀπὸ τοῦ 1837 τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιβληθεὶς Ῥεσὶτ πασσᾶς ὁ νεώτερος. Ὁ Ῥεσὶτ πασσᾶς, καθ' ὃν χρόνον ἐπῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαχμοὺτ μεταβολή, εὑρίσκετο ἐν Λονδίνῳ, ἔνθα

(1) Ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶχε καταργήσει τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζίρρυ διευθύνων αὐτὸς ἀμεσώτερον τὰ τοῦ κράτους.

Ὁ Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Μεδζίτ

εἶχε μεταβῆ ὡς ἔκτακτος πρεσβευτὴς τοῦ Σουλτάνου, τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς ὑπουργοῦ κατέχοντος προσωρινῶς τοῦ Νουρῆ ἐφέντη. Ἀλλὰ νῦν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ νέου Σουλτάνου ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα τῆς θέσεως αὐτοῦ. Ὁ Ῥεσὶτ ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀγγλίας πολλὰ διδαχθείς, ἰδίως ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων, περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν Εὐρώπῃ περὶ Τουρκίας γνώμης, ἥτις, μεθ' ὅλας τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμοὺτ ἐν τῷ συστήματι τῆς διοικήσεως βελτιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεις, ἐθεώρει τὸ σύστημα τοῦτο ὅλως βάρβαρον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ φιλοπρόοδον σύστημα τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Φρονῶν δ' ὁ Ῥεσὶτ ὅτι ἡ παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης ἀγαθὴ ὑπόληψις ἔσται διὰ τὸ μέλλον μέγα κεφάλαιον πολιτικὸν διὰ τὴν Τουρκίαν, ἅμα τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανόδῳ αὐτοῦ παρέστησεν τῷ Χοσρὲβ καὶ τοῖς λοιποῖς συναδέλφοις αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην νὰ δοθῇ ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης ἐξωτερικὸν ἁπτὸν τεκμήριον καὶ δεῖγμα τῆς ἐγκαινισθείσης ἐν Τουρκίᾳ νέας περιόδου μεταρρυθμίσεων. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπῆλθεν αὐτῷ νὰ συστήσῃ τὴν συγκρότησιν εἴδους τινὸς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας συγκειμένης ἐξ ἀπεσταλμένων τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα φανῇ εἰσαγόμενον ἐν Τουρκίᾳ τὸ πολυύμνητον τότε ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ κοινῇ γνώμῃ καὶ ἐν τῷ φιλελευθέρῳ τύπῳ τῆς Εὐρώπης ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ πρακτικώτεραι σκέψεις ὑπερίσχυσαν καὶ ὑπηγόρευσαν μέτρα πρακτικώτερα πρὸς τὸν ἐπιζητούμενον σκοπὸν καὶ πολλῷ τελεσφορώτερα τῆς θεατρικῆς εἰσαγωγῆς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας ἐν Τουρκίᾳ. Προὔκειτο δηλονότι νῦν νὰ ἀνακηρυχθῶσιν ἐν Τουρκίᾳ ἀρχαί τινες τοῦ δημοσίου πολιτικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ δικαίου ἐμπράκτως ἤδη ἐφαρμοσθεῖσαι ἐπὶ τῆς τελευταίας περιόδου τῆς βασιλείας τοῦ Μαχμοὺτ Β'. Ὁ νεαρὸς Σουλτάνος Μεδζὶτ ἐν τῇ ἀγαθότητι τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ, ἣν εἶχε νὰ ἐγκαινίσῃ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διὰ πράξεως ἑλκυούσης τὴν ἀγάπην τοῦ ὑπηκόου καὶ τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης, ταχέως προσεχώρησεν εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Ῥεσίτ. Καὶ λοιπὸν τῇ 21/2 Νοεμβρίου προσεκλήθησαν εἰς τὸ πλησίον τῶν ἐν Βυζαντίῳ Σουλτανικῶν ἀνακτόρων (Σαράϊ-Μπουρνοῦ) αὐτοκρατορικὸν περίπτερον *Γκιουλχανὲ* πάντες οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ξένων θρησκευμάτων, ἤτοι ὁ Ἕλλην Πατριάρχης, οἱ Πατριάρχαι τῶν τε Γρηγοριανῶν καὶ αὐτῶν τῶν Ἀρμενοκα-

θολικῶν, καὶ ὁ Ἀρχιρραβῖνος τῶν Ἰουδαίων, πρώτην ταύτην φορὰν προσκαλούμενοι οὗτοι πάντες νὰ παραστῶσιν εἰς ἐπίσημον κυβερνητικὴν πρᾶξιν ὡς ἐθνάρχαι. Προσεκλήθησαν δὲ νὰ παραστῶσιν εἰς τὴν ἐπίσημον πρᾶξιν καὶ πάντες οἱ πρέσβεις καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε εὑρισκόμενος Γάλλος βασιλόπαις πρίγκιψ Ζωαμβίλ. Ἐνῷ δὲ ὁ Σουλτάνος ἐκάθητο πρὸ τοῦ παραθύρου τοῦ περιπτέρου, ἱδρύθη ἐξέδρα τις ἐν τῇ πρὸ τοῦ περιπτέρου πλατείᾳ, εἰς ἣν προσκληθέντες ἀνῆλθον πάντες οἱ παρευρισκόμενοι ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί. Ἐνταῦθα δέ, πεμφθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐν περιβολῇ μεταξίνῃ χρυσοϋφάντῳ, ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Ῥεσὶτ πασσᾶ εἰς ἐπήκοον τῶν παρισταμένων τὸ περίφημον «ἱερὸν διάταγμα (Χάττι σερίφιον)» τοῦ Γκιουλχανέ. Ἡ πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη διάταξις τοῦ Χαττίου ἦτο ἡ ἐγγύησις τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας ἡ παρεχομένη πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου. Οὐδεὶς τοῦ λοιποῦ ἠδύνατο νὰ θανατωθῇ μὴ δικαζόμενος καὶ καταδικαζόμενος ὑπὸ τῶν κοινῶν δικαστηρίων· τοῦτο δὲ ἴσχυε καὶ περὶ τῆς δημεύσεως (1). Αἱ λοιπαὶ διατάξεις ἀπέβλεπον εἰς τὴν κανονικωτέραν καὶ ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἑκάστου δικαιοτέραν εἴσπραξιν τῶν φόρων, εἰς τὸν τρόπον τῆς στρατολογίας καὶ τὴν καθιέρωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου διὰ τοὺς Χριστιανούς. Αἱ διατάξεις τοῦ Χάττι σεριφίου οὐδὲν εἰσῆγον κατὰ πρᾶξιν νέον μέτρον μὴ συλληφθὲν ὑπὸ τῆς διανοίας τοῦ Μαχμοὺτ Β΄ καὶ μὴ ἐφαρμοσθὲν ὑπὸ τούτου ἐμπράκτως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι τότε ἦτο ἀπόρροια τῶν εὐεργετικῶν διαθέσεων τοῦ ἄνακτος, ἐγίνετο νῦν νόμος τοῦ κράτους κηρυσσόμενος ἐπισημότατα καὶ κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Σουλτάνος ὤμνυεν εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν καθιερουμένων νέων θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ὑπηκόου. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ γεγονὸς τῆς 21/2 Νοεμβρίου ἐθεωρήθη καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὡς ἀρχὴ νέας περιόδου πολιτικῆς ἀναπτύξεως διὰ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ὡς ἀρχὴ συνταγματικοῦ πολιτικοῦ βίου (τανζιμάτ). Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ ἐξηκολούθησε τὰς μεταρρυθμίσεις ἐν πολλοῖς κλάδοις τῆς διοικήσεως. Τῷ 1846 ἐδημοσιεύθη νέος νόμος διοικητικὸς «κανονισμὸς γενικὸς (Τανζιμάτι οὐμουμιέ)» προσδιορίζων τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων. Τῷ αὐτῷ δὲ

(1) Καὶ αὐτῶν τῶν ἐπὶ ἐγκλήμασι καταδικαζομένων καὶ θανατουμένων οἱ κληρονόμοι δὲν ἐστεροῦντο τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας.

ἔτει ἱδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πρῶτα ἐμποροδικεῖα, ἐν οἷς, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διοριζομένων Ὀθωμανῶν δικαστῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῶν ξένων πρεσβειῶν εἰδικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένης ὑπηκοότητος ἐμπόρων. Ἓν ἔτος πρότερον ἐγένοντο μεταρρυθμίσεις τινὲς καὶ εἰς τὴν δημοσίαν παίδευσιν, ἱδρύθη δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς « Σχολὴ τοῦ κράτους » Σχολὴ ἰατρική, εἶτα δὲ καὶ Σχολὴ νομική, προσιταὶ ἀμφότεραι εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους.

Στάσεις ἐσωτερικαὶ καὶ ἐχθροπραξίαι κατὰ τῆς Περσίας. — Ἀλλ' αἱ διοικητικαὶ μεταρρυθμίσεις, πρὸ πάντων δὲ τὸ σύστημα τῆς στρατολογίας, ἐπήνεγκον ἐνιαχοῦ τοῦ κράτους οὐκ ὀλίγας ταραχάς. Οὕτω ἐν Ἀλβανίᾳ οἱ Μωαμεθανοὶ ἤγειραν τῷ 1844 ἐπανάστασιν, καθ' ἣν ἐγένοντο καὶ σφαγαὶ Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ Ῥεσὶτ πασσᾶ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος (1845) σφαγαὶ Χριστιανῶν ἐγένοντο ἐπίσης ἐν τῷ Λιβάνῳ οὐχὶ ἐξ ὁμοίων αἰτίων προερχόμεναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ διηνεκοῦς μίσους τῶν αὐτόθι Μωαμεθανῶν Δρούσων ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν Μαρωνιτῶν. Ταραχαὶ σπουδαῖαι ἐγένοντο κατὰ τὰ ἔτη 1841 - 1842 ἰδίως ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς πρὸς τὴν Περσίαν ὁρίοις τοῦ κράτους. Τὸ ἀνέκαθεν ἀκανόνιστον τῶν πρὸς τὴν Περσίαν ὁρίων, ὅπερ ἔδιδε συχνάκις ἀφορμὴν εἰς ἐχθροπραξίας ἀμοιβαίας ἐν ταῖς παρορίοις ἐπαρχίαις τῶν δύο κρατῶν, ἐπήνεγκε τῷ 1841 πόλεμον ἀκήρυκτον μέν, ἀλλὰ πραγματικὸν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1842 ὁλόκληρος Περσικὸς στρατὸς εἰσήλασεν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπαρχίαν Ἰρὰκ καὶ ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν Σουλεϊμανιέ. Μετ' ὀλίγον δὲ ἕτερος στρατὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σάχου ἀγόμενος εἰσήλασεν ἄνευ κηρύξεως πολέμου εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἀρμενίαν καὶ προήλασε μέχρι Βάν· ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν πολέμων Χαφὶζ πασσᾶ. Τότε δὲ προσήνεγκον τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία, καὶ τὴν μεσολάβησιν ταύτην ἀπεδέξαντο ἥ τε Πύλη καὶ ὁ Σάχης. Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω ἐγίνοντο διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, ὁ ἐνταῦθα Τοῦρκος διοικητὴς τῆς Βαγδάτης Νεδζὶπ πασσᾶς προσέβαλε μετὰ στρατοῦ τὴν εἰς τὴν Τουρκίαν πρότερον ἀνήκουσαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἐπιδρομὰς ὑπὸ Περσῶν καταληφθεῖσαν καὶ κατεχομένην ἔτι ἱερὰν διὰ τοὺς Πέρσας πόλιν Κέρβελα, καὶ ἐπήνεγκε σφαγὴν μεγάλην μεταξὺ τῶν *σχιιτῶν*, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς Πέρσαις συμπαθεστάτων, κατοίκων.

Ἡ ἐκ τοῦ γεγονότος παραχθεῖσα καθ' ὅλην τὴν Περσίαν ἀγανάκτησις μικροῦ δεῖν ἐπέφερε πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Ἀλλ' αἱ μεσιτεύσασαι Δυνάμεις προέλαβον τὴν νέαν ῥῆξιν πείσασαι τὴν Πύλην νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν τῇ Περσίᾳ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τῶν Δυνάμεων διηυθετήθη ὁριστικῶς καὶ τὸ τῶν ὁρίων ζήτημα ὑπὸ μικτῆς ἐπιτροπείας ἐπὶ τούτῳ τεταγμένης.

Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Τουρκία. — Αἱ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας ἀνεκταὶ φιλικαὶ σχέσεις αἱ ἀρξάμεναι ἀπὸ τῆς 30/11 Αὐγούστου 1834, ὁπότε ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν πεμφθεὶς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῆς Πύλης(1), χωρὶς νὰ τύχῃ ἀκροάσεως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβδοὺλ Μεδζίτ. Ὁ Σουλτάνος οὗτος τὸ πρῶτον ἐδέξατο εἰς ἀκρόασιν (25/7 Δεκ. 1840) τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν Ζωγράφον, ἐγένοντο δὲ τότε καὶ διαπραγματεύσεις περὶ συνομολογήσεως συνθήκης πολιτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἐπισήμου μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ τὸ ἐκπονηθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχέδιον ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1841 δὲν ἐπέδρασε μὲν ὀλεθρίως ἐπὶ τὰς φιλικὰς σχέσεις τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς προήγαγεν αὐτάς. Οὐχ ἧττον αἱ ὁμαλαὶ ὁπωσοῦν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως σχέσεις δὲν διεταράχθησαν μέχρι τοῦ 1847, ὁπότε ἐπῆλθεν ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων διὰ τὴν Μουσουρικὴν διένεξιν. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Πύλη καὶ αἱ μεγάλαι Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀβδοὺλ Μεδζίτ. — Αἱ πρὸς τὰς μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις σχέσεις τῆς Τουρκίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ οὐδεμίαν ὑπέστησαν σπουδαίαν ἀλλοίωσιν. Ὁ νέος Σουλτάνος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς κληροδοτηθεῖσαν αὐτῷ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν φιλίαν. Οὐχ ἧττον ἡ κοινὴ σύμπραξις τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἐν τῷ κατὰ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῆ πολέμῳ καὶ ἡ περὶ τῶν πορθμῶν συνθήκη ἀφωμοίωσαν ὁπωσοῦν τὴν

(1) Πρὸ τοῦ Ζωγράφου πεμφθεὶς ὁ Ἀργυρόπουλος οὐδὲν εἶχε κατωρθώσει. Ὁ Ζωγράφος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν ἔτυχεν ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Ῥεῒζ ἐφέντῃ. Ἀλλ' ὁ Μαχμοὺτ οὐδένα Ἕλληνα πρεσβευτὴν ἐδέξατο εἰς ἀκρόασιν. Πρῶτος δ' ὁ Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ ἐδέξατο, ὡς εἴπομεν, εἰς ἀκρόασιν τὸν Ζωγράφον ὁπότε μετέβη οὗτος τῷ 1840, τὸ δεύτερον, εἰς Κωνσταντινούπολιν.

θέσιν τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν τῶν ἄλλων Δυνάμεων (ἐξαιρουμένης ἐννοεῖται τῆς Γαλλίας, πρὸς ἣν εἶχε δυσπίστως τότε ἡ Πύλη)(1), ἰδίως δὲ πρὸς τὴν τῆς Ἀγγλίας. Αἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν φιλικώταται σχέσεις ἐμαρτυρήθησαν καὶ διὰ τῆς ἐπισκέψεως ἣν ἐποιήσατο πρὸς τὸν Σουλτάνον μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1845 ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Τσάρου μέγας δοὺξ Κωνσταντῖνος. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη, πρώτη ἐπίσκεψις Ῥώσσου ἡγεμονόπαιδος εἰς τὸν Σουλτάνον, ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ νὰ δηλώσῃ ἐπιδεικτικῶς τὰ πρὸς τὸν Τσάρον φιλικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα. Μεγαλοπρεπὴς καὶ φιλικωτάτη ἐγένετο ὑποδοχὴ τῷ νεαρῷ ἡγεμονόπαιδι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς πρωτευούσης γενόμεναι μεγάλαι διαδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ ὁμοδόξου ἡγεμονόπαιδος, καίπερ δυσαρέστως διαθέσασαι τὴν Πύλην, οὐδαμῶς ἠλάττωσαν, ἐπισήμως τοὐλάχιστον, τὴν θερμότητα τῆς ὑποδοχῆς, καὶ αἱ Τουρκορωσσικαὶ σχέσεις ἐξηκολούθησαν νὰ ὦσιν ὡς πρότερον φιλικώταται. Ἡ δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1847 διὰ τῆς ἐτυμηγορίας τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου δοθεῖσα τῇ Πύλῃ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Μουσουρικῷ ζητήματι ἱκανοποίησις, ὑψώσασα τὴν αἴγλην τὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης, παρέσχεν αὐτῇ νέαν ἀφορμὴν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Οὐχ ἧττον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (1847-1849) ἡ ὅλη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Πύλης ἦλθε βαθμηδὸν καὶ λεληθότως εἰς ἀντίθεσίν τινα πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1841 πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει διωρίσθη τὸ τρίτον ὁ περίφημος καὶ λίαν γνωστὸς ἡμῖν Στρατφόρδος Κάννιγκ(2). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις καὶ ὡς Ἄγγλος πρεσβευτὴς καὶ ἰδίως ὡς προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ αὐξανομένην διαρκῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιρροήν, ἐκτήσατο κατὰ μικρὸν μεγάλην δύναμιν καὶ ἠθικὴν ἐπιρροὴν παρὰ τῇ

(1) Ἡ Γαλλία μετ' ὀλίγον (1846) εἰς νέας περιῆλθεν ἔριδας πρὸς τὴν Πύλην ἕνεκα τοῦ Τύνητος. Ἐπίσκεψίς τις τοῦ πρίγκιπος Ζωαμβὶλ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βέῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ ὑποτελεῖ τούτῳ πρὸς τὸν Σουλτάνον ἡγεμόνι νὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους, ἵνα ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν, ἐνταῦθα δὲ ἀπεδόθησαν αὐτῷ τιμαὶ ἡγεμονικαί. Ἡ Πύλη θεωροῦσα τοῦτο ὡς προσβολὴν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων αὐτῆς διεμαρτυρήθη ἐπισήμως κατὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως.

(2) Ὁ Στρατφόρδος Κάννιγκ ἀφοῦ τῷ 1828 ἐπαύθη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτικῆς θέσεως διὰ τὸν ζῆλον αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Συνδιασκέψει τοῦ Πόρου (ἴδ. Τ. Β', σ. 776), διωρίσθη πάλιν τῷ 1831-1832 ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος πρεσβευτὴς παρὰ τῇ Πόλῃ διὰ τὴν ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ ἐν τοῖς διαβουλίοις τοῦ Διβανίου. Πρὸς τούτοις ἀπὸ τοῦ 1846 μέγας βεζίρης ἐγένετο ὁ τέως ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Ῥεσὶτ πασσᾶς, τότε δὲ τὸ πρῶτον ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ τοῦ Ῥεσὶτ πολιτικὸς φίλος Μεχμὲτ Ἐμὶν Ἀαλῆ πασσᾶς. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς τὴν μερίδα τῶν φίλων τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῆς πρὸς τὴν φιλελευθέραν Εὐρώπην προσεγγίσεως διεδήλουν ἐπιδεικτικῶς τὰς πρὸς τὰ φιλελεύθερα ἐν Εὐρώπῃ πολιτικὰ κινήματα συμπαθείας αὐτῶν. Χαρακτηριστικώταται ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιδείξεσι ἦσαν αἱ πρὸς τὸν πάπαν Πίον Θ' σχέσεις τῆς Πύλης.

Ἡ Πύλη καὶ ὁ πάπας Πίος Θ'. — Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ καταλαβών, ὡς εἴδομεν, τὴν φιλελευθέραν Ἰταλίαν ἐπὶ ταῖς πρώταις πολιτικαῖς πράξεσι τοῦ Πίου Θ' (ἴδ. σελ 362) διαδοθεὶς καὶ ἐν ταῖς πολυαρίθμοις ἐν Ἀνατολῇ Ἰταλικαῖς ἀποικίαις, ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔδωκεν ἀφορμὴν τῇ Πύλῃ νὰ ἐκδηλώσῃ τὰς πρὸς τὸν φιλελεύθερον Πάπαν ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν φιλελευλευθέραν Εὐρώπην συμπαθείας αὐτῆς διὰ τρόπου πανηγυρικωτάτου, πέμπουσα εἰς Ῥώμην κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἔκτακτον πρεσβείαν ὑπὸ τὸν Σεκὶπ ἐφέντην, ἵνα συγχαρῇ τῷ Πάπα καὶ συνάψῃ πρὸς αὐτὸν σχέσεις πολιτικὰς καὶ διπλωματικάς. Ὁ Πάπας ἀπήντησεν εἰς τὸ φιλικὸν διάβημα τῆς Πύλης δι' ἀποστολῆς ἐκτάκτου πρέσβεως (τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φερριέρι). Καὶ αἱ σχέσεις μὲν αὗται αἱ οὕτω ἀρξάμεναι δὲν ἐτήρησαν διαρκῶς τὸν ἐγκάρδιον φιλικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, διότι ἡ Πύλη ἡ τὸν Πίον Θ' ἐνθουσιωδῶς χαιρετίσασα μᾶλλον ὡς Ἰταλὸν ἡγεμόνα καὶ ἀρχηγὸν τῆς φιλελευθέρας Ἰταλίας, ἐν τῷ ἐκτάκτῳ ἀπεσταλμένῳ εὗρεν ἄνδρα δι' οὐδὲν ἄλλο φροντίζοντα ἢ διὰ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Καθολικισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ, προσκαλοῦντα τὰς ἐνταῦθα χριστιανικὰς Ἐκκλησίας εἰς ἕνωσιν (ἴδ. σελ. 364) μετὰ τῆς παπικῆς καὶ διαταράττοντα οὕτω τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους. Οὐχ ἧττον ἡ πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων συμπάθεια τῆς Πύλης ἐξηκολούθει. Οἱ Πολωνοὶ δὲ πρόσφυγες οἱ πολλὰς ἐν Τουρκίᾳ ἀποικίας συστήσαντες, ὧν τινες εὑρίσκοντο ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Πύλης, ἠγωνίζοντο νὰ διατηρῶσι παρὰ τοῖς Τούρκοις πολιτικοῖς ἀνδράσι τὴν τοιαύτην συμπάθειαν. Αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1848, ἡ πτῶσις τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας, ἔτι δ' ἡ πτῶσις τοῦ Μεττερνίχου ἐνέπνευσαν τοῖς περὶ τὸν Ῥεσὶτ καὶ Ἀλῆν τὴν ἰδέαν ὅτι ἐν

Εὐρώπῃ ἔμελλε νὰ θριαμβεύσῃ ὁ ἀγὼν τῶν φιλελευθέρων. Πολλὴν ἰδίως συμπάθειαν διήγειρε παρ' αὐτοῖς ὁ ἀγὼν τῶν Οὔγγρων καὶ ἡ σύστασις ἐλευθέρου Οὐγγρικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ τοιαύτη φιλελευθέρα ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Πύλης ἡ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος καὶ τοῦ Σ. Κάννιγκ ἤγαγεν αὐτὴν εἰς διπλωματικὰς περιπλοκὰς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν.

Εἰσβολὴ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας.—Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἀρξαμένη τῷ 1848 ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ καταλαβοῦσα τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης, ἡ μαινομένη ἰδίως ἐν πλείσταις Αὐστριακαῖς χώραις, μετεδόθη καὶ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας. Ἐνταῦθα βεβαίως δὲν ὑπῆρχε λαὸς δυνάμενος νὰ νοήσῃ καὶ πραγματοποιήσῃ τὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστάσεων ἐκείνων κηρυττομένας ἀρχάς. Ἀλλ' οἱ Βοϊάροι, οἱ μόνοι σχεδὸν τότε ἀποτελοῦντες τὸν ἐλεύθερον λαὸν τῶν Ἡγεμονιῶν, ἐπωφελούμενοι τὰς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην κηρυττομένας ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Ὀσποδάρων. Ἐν Ἰασίῳ 60 Βοϊάροι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς αὐθαιρέτου καὶ τυραννικῆς κυβερνήσεως τοῦ ἡγεμόνος Στούρτζα (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1848). Καὶ τούτους μὲν ὁ ἡγεμὼν κατέβαλε καὶ καθεῖρξε δεσμίους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανάστασις σπουδαιοτέρα ἐξερράγη ἐν Βλαχίᾳ, ἔνθα τοῦ ἡγεμόνος Βιβέσκου ἐκδιωχθέντος ἐκ τοῦ κράτους ἱδρύθη (15/27 Μαρτίου) προσωρινὴ κυβέρνησις. Τὸ ἐπαναστατικὸν δὲ κίνημα διαδοθὲν νῦν καὶ εἰς τὴν Μολδαυίαν ἔλαβε χαρακτῆρα πολιτικώτερον καὶ ἐθνικώτερον, καὶ οἱ Μολδοβλάχοι ἐπαναστάται ὀνειροπολοῦντες ἤδη μέγα *Ῥωμουνικὸν* κράτος περιλαμβάνον, πλὴν τῶν παραδουναβίων χωρῶν, τὴν Βουκοβίναν, Τρανσυλβανίαν καὶ Βεσσαραβίαν, ἐπεκαλοῦντο τὴν συνδρομὴν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῖς κατοίκων τῶν Αὐστρορωσσικῶν τούτων χωρῶν. Ἡ Πύλη θορυβηθεῖσα ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἔπεμψεν ὡς ἐπίτροπον τὸν Σουλεϊμὰν πασσᾶν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία καὶ ὡς προστάτις τῆς νομίμου τάξεως ἐν ταῖς παραδουναβίοις χώραις καὶ ἵνα καταπνίξῃ τὸ μίασμα τῆς ἐπαναστάσεως (1), διέταξεν

(1) Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστάσεων εἶχε κηρύξει πρὸς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὅτι δὲν ἤθελε μὲν νὰ προσβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἂν αὕτη ἐλάμβανεν ἐπιθετικὴν θέσιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἦτο ἕτοιμος νὰ πατάξῃ αὐτήν. Τὴν δὲ εἰς Βλαχομολδαυίαν εἰσβολὴν τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἐδικαιολόγει λέγων ὅτι «ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ἦτο θεμελιώδης ὅρος τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐφ' ὅσον διετηρεῖτο ἡ Εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη, ὅτι δὲ

ἀμέσως τὴν ὑπὸ Ῥωσσικῶν στρατευμάτων κατάληψιν τῆς Μολδαυίας. Δώδεκα χιλιάδες Ῥωσσικοῦ στρατοῦ εἰσήλασαν εἰς τὴν Μολδαυίαν (26/8 Ἰουλίου 1848). Καὶ διεμαρτυρήθη μὲν ἡ Πύλη κατὰ τῆς πράξεως ταύτης τῆς Ῥωσσίας καὶ στρατὸς Τουρκικὸς διαβὰς τὸν Δούναβιν κατέλαβε τὴν Βραΐλαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον 60 χιλ. Ῥώσσων κατέλαβον καὶ τὴν Βλαχίαν. Καὶ νῦν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἡ Βλαχικὴ ἐτράπη εἰς φυγήν, ὁ δὲ Σουλεϊμὰν πασσᾶς, ὅστις ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως περὶ τῶν ἐπενεκτέων μεταρρυθμίσεων, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Φουὰτ ἐφέντη, τοῦ περιφήμου ὕστερον καταστάντος ὡς Φουὰτ πασσᾶ· οὗτος δὲ συνέπραξε τῷ Ῥώσσῳ στρατηγῷ Δουχαμὲλ πρὸς καταστολὴν πάσης *ἐπαναστατικῆς* μεταρρυθμιστικῆς κινήσεως (1).

Οὔγγροι φυγάδες ἐν Τουρκίᾳ. Διενέξεις πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ῥωσσίαν. — Ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸ τοιοῦτον τέλος τῆς ἐν ταῖς παραδουναβίοις χώραις ἐπαναστάσεως, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξηκολούθουν συμπαθοῦντες πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπανάστασιν καὶ ἰδίως μετὰ χαιρεκακίας πολλῆς ἤκουον τὰς ἐξ Οὐγγαρίας περὶ τῶν ἡττῶν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ εἰδήσεις. Ἡ στρατιωτικὴ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσσίας εἰς τὰ τῆς Οὐγγαρίας οὐδαμῶς ἤρεσε τῷ Διβανίῳ· ὅτε δὲ καὶ μία μοῖρα τοῦ ἐν Βλαχίᾳ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ἡ ὑπὸ τὸν Λύδερς κατέχουσα τὴν μικρὰν Βλαχίαν, ἦλθεν ἐντεῦθεν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ ὑπὸ τὸν Πάσκεβιτζ εἰς Οὐγγαρίαν εἰσβαλόντος στρατοῦ (ἴδ. σελ. 319), ἡ Πύλη διεμαρτυρήθη διὰ τὴν ὑπέρβασιν τῶν Βλαχικῶν πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν ὁρίων. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁπότε οἱ ἡττημένοι τοῦ Βιλαγὸς προσέφυγον εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ οἱ πρέσβεις τῶν δύο συμμάχων Δυνάμεων (Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας) Τίτωφ καὶ Στύρμερ ἀπήτησαν τὴν ἐκείνων παράδοσιν στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ 2 ἄρθρου τῆς συνθήκης

κατελάμβανε τὰς Ἡγεμονίας μόνον ἵνα ἀποκαταστήσῃ ἐνταῦθα τὴν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀθετηθεῖσαν κυριαρχίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

(1) Τὸ οὕτω παραχθὲν ζήτημα τῶν Ἡγεμονιῶν ἐλύθη διὰ τῆς *συμβάσεως τοῦ Βαλτᾶ λιμάν*, τῆς συνομολογηθείσης μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1849 ἐν τῇ ἐν Βαλτᾷ λιμὰν τοῦ Βοσπόρου θερινῇ κατοικίᾳ τοῦ μεγάλου Βεζίρου, ἀφοῦ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμβάσεως ἀπῄτησε παρὰ τῆς Πύλης ὁ ἐπίτηδες τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλεὶς ἔκτακτος ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου στρατηγὸς Γράββε. Διὰ τῆς συμβάσεως τοῦ Βαλτᾶ λιμαν ἡ Ῥωσσία ὑπισχνεῖτο νὰ ἐκκενώσῃ τὰς Ἡγεμονίας ἅμα ἤθελε παύσει ἡ Οὐγγρικὴ ἐπανάστασις· ἀλλ' ἀπέναντι τῆς παραχωρήσεως ταύτης ἡ Πύλη ἀνεγνώριζε τῇ Ῥωσσίᾳ δικαιώματα, δι' ὧν ἡ Δύναμις αὕτη ἐπὶ 7 ἔτη μετεῖχεν ἐν ᾧ μέτρῳ καὶ ἡ Πύλη τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἡγεμονιῶν.

τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρδζῆ, οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Σουλτάνου ἐτόλμησαν νὰ ἀντιτάξωσιν ἄρνησιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην παρακινούμενοι καὶ ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τοῦ Σ. Κάννιγκ, ὅστις ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος εἶχε καλέσει πρὸ μικροῦ καὶ μοῖραν Ἀγγλικοῦ στόλου εἰσελθοῦσαν μέχρι τοῦ στομίου αὐτοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀλλὰ τότε ὁ Τσάρος ἔπεμψεν αὐτόγραφον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον δι' ἰδιαιτέρου ἀπεσταλμένου, τοῦ ὑπασπιστοῦ πρίγκιπος Ῥάδζιβιλ. Ἡ Πύλη εὑρέθη νῦν ἐν μεγάλῃ ἀπορίᾳ· διότι ἡ ὑποχώρησις ἦτο ἔτι μᾶλλον ἐπονείδιστος, ἀπέτρεπον δ' αὐτὴν ταύτης οὐ μόνον ὁ Κάννιγκ, ἀλλὰ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ της ἡ Πύλη ἐζήτει τότε νὰ πέμψῃ εἰς Πετρούπολιν ἀντιπρόσωπον ἔκτακτον τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ὁ Ῥῶσσος πρεσβευτὴς ἠρνήθη νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸ διαβατήριον τοῦ ἀποσταλησομένου. Τότε δὲ ἡ Πύλη κατέφυγεν εἰς μέτρον δεξιώτατον διατάξασα, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν πρέσβεων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, τὸν ἐν Βλαχίᾳ Φουὰτ ἐφέντην νὰ μεταβῇ ἐκεῖθεν εἰς Πετρούπολιν φέρων πρὸς τὸν Τσάρον ἐπιστολὴν τοῦ Σουλτάνου δικαιολογοῦσαν φιλοφρόνως τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐν τῷ ζητήματι τῶν προσφύγων καὶ παρέχουσαν πᾶσαν ἐγγύησιν ὅτι ἡ τούτων ἐν Τουρκίᾳ διαμονὴ διατελοῦσα ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν τῆς Πύλης οὐδεμίαν ἔμελλε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν μομφῆς ταῖς γείτοσι μοναρχίαις. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἔκτακτος ἀπεσταλμένος μαθὼν τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Φουὰτ εἶχε καταλίπει τὴν Κωνσταντινούπολιν ὠργισμένος καὶ χωρὶς νὰ ζητήσῃ ἀκρόασιν ἀποχαιρετισμοῦ παρὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ Φουὰτ ἐπέτυχεν. Ὁ Τσάρος ἔμεινεν εὐχαριστημένος ἀπὸ τῶν ἐξηγήσεων τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἀποκατεστάθησαν ὡς πρότερον, ἀφοῦ ἡ Πύλη ἔδωκεν ἐξηγήσεις ἱκανοποιούσας καὶ διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ ἀναφυὲν ἕνεκα τῆς αὐτόθι ἐμφανίσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου. Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1850-1851 εἶχον ἐκλίπει πᾶσαι αἱ ἀφορμαὶ περιπλοκῶν καὶ ῥήξεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶ, ὅτε λεληθότως ἀνεφάνησαν νέα ζητήματα ἐπενεγκόντα τὴν μεγίστην μεταξὺ αὐτῶν σύγκρουσιν, τὸν Κριμαϊκὸν καλούμενον πόλεμον.

---

16. 'Ο Κριμαϊκὸς πόλεμος (1).

Αἱ ἀφορμαὶ καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.—Τὴν κυριωτάτην ἀφορμὴν πρὸς τὴν μεταξὺ τῆς 'Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας διένεξιν τὴν ἀπολήξασαν εἰς τὴν μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων ῥῆξιν καὶ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔδωκε τὸ καλούμενον ζήτημα τοῦ 'Αγίων τόπων. 'Απὸ τῶν χρόνων τῶν Σταυροφοριῶν ἤτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνος, ὁπότε οἱ Φράγκοι ἵδρυσαν κράτος Λατινικὸν ἐν 'Ιερουσαλὴμ καὶ τῇ περὶ αὐτὴν χώρᾳ, πολλοὶ τόποι ἱεροὶ διὰ τοὺς Χριστιανούς, ἤτοι προσκυνητήρια, ἐν 'Ιερουσαλὴμ καὶ ἐν ἄλλοις περὶ αὐτὴν τόποις (ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν Γεθσημανῇ) ἀνήκοντες πρότερον, πάντες εἰς τοὺς 'Ανατολικούς, εἶχον καταληφθῆ βιαίως ὑπὸ τῶν Λατίνων, οἵτινες καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Λατινικοῦ κράτους τῆς 'Ιερουσαλὴμ (περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος) ἐξηκολούθησαν νὰ κατέχωσιν αὐτὰ κατὰ μέγα μέρος. Καὶ ἀφοῦ δὲ οἱ τῷ 1453 καταλαβόντες τὴν Κωνσταντινούπολιν 'Οσμάνοι Σουλτάνοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἐγένοντο κύριοι τῆς Παλαιστίνης, οἱ Λατῖνοι κατώρθωσαν διὰ τῆς προστασίας τῆς Γαλλίας καὶ τῶν φιλικῶν σχέσεων τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας πρὸς τοὺς Σουλτάνους τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ κατέχωσι διαρκῶς ἢ νὰ ἀφαιρῶσιν ἀπὸ τῶν 'Ανατολικῶν πολλὰ προσκυνητήρια ἐν 'Ιερουσαλήμ, ἰδίως ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Τάφου, τῷ καλουμένῳ ναῷ τῆς 'Αναστάσεως, καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἐν Γεθσημανῇ, ἔνθα εἶναι ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου. 'Αλλὰ καὶ οἱ 'Ορθόδοξοι, οἵτινες οὐδέποτε ἐντελῶς ἐξεβλήθησαν τῆς κτήσεως τῶν 'Αγίων τόπων, κατώρθωσαν κατὰ καιροὺς διὰ φιρμανίων Σουλτανικῶν νὰ ἀνακτήσωνται τὰ δικαιώματα αὐτῶν

(1) Τὰ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐκτίθενται ἐνταῦθα συνοπτικῶς καὶ ὅσον τοῦτο ἀπολύτως ἀπαιτεῖ ἡ ἱστορικὴ ἀλληλουχία τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν 'Ανατολῇ γεγονότων. Λεπτομερείας πολλάς, ἰδίως ὑπὸ πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν ἔποψιν, περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου κεφαλαίου τῆς ἱστορίας τοῦ 'Ανατολικοῦ ζητήματος θέλομεν ἐκθέσει ἐν τῇ προσεχῶς ἐκδιδομένῃ «'Ιστορίᾳ τῆς 'Ελλάδος καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς 'Ελληνικῆς 'Ανατολῆς» κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1853 μέχρι τοῦ 1893 τεσσαρακονταετίαν. 'Εν τῇ ἱστορικῇ δὲ ταύτῃ πραγματείᾳ ἐκτεθήσεται, ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ βασιλείου καὶ τοῦ ἄλλου 'Ελληνισμοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ἔτι δὲ καὶ ἡ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν τῆς 'Ανατολῆς.

ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις, ἰδίως δέ, ἀφότου διὰ τῆς μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκης τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρδζῆ (1774) ἡ Πύλη ἀνέλαβεν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐπίσημον ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ ἐν τῷ κράτει αὐτῆς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνεκτήσατο κατὰ μικρὸν τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις ἰσχύν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μάλιστα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀφοῦ ὁ τῷ 1808 ὑπὸ πυρὸς καταστραφεὶς μέγας θόλος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων, οἱ Λατῖνοι κατὰ μικρὸν ἐξώσθησαν ἀπὸ τῶν πλείστων ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις θέσεων, αἵτινες περιῆλθον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ὀρθοδόξων. Τὴν τοιαύτην κατάστασιν βαρέως ἔφερον ἥ τε Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἐν Παλαιστίνῃ Λατῖνοι· ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καὶ ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος Α', εἶτα δὲ ἐπὶ τῆς Βουρβωνικῆς παλινορθώσεως τῆς χρονικῆς περιόδου 1815-1830, δὲν ἔδιδε σπουδαίαν προσοχὴν εἰς τὸ ζήτημα τῶν Ἁγίων τόπων. Πρώτη ἡ Ἰουλιανὴ μοναρχία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ πολλοὶ πρέσβεις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἰργάζοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει, καίτοι ἄνευ ἀποτελέσματος, ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῶν Λατίνων. Τὰς ἀξιώσεις ταύτας ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπίσῃ ἀπὸ τοῦ 1851 καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Λουδοβίκου Ναπολέοντος τὸ μὲν διότι οὗτος ἐκληρονόμησεν αὐτὰς παρὰ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας, τὸ δὲ διότι ἤθελε νὰ περιποιηθῇ τὸν Καθολικὸν κλῆρον, ὃν ἐθεώρει ἓν ἐκ τῶν σπουδαίων ἠθικῶν ἐρεισμάτων τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τέλος ὁ ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1851 εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴς πεμφθεὶς μαρκήσιος Λαβαλέττος κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τῆς Πύλης παραχωρήσεις τινὰς σπουδαίας ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τῶν παραχωρήσεων τούτων διεμαρτυρήθη ἡ Ῥωσσικὴ πρεσβεία, ἡ Πύλη ἠναγκάσθη διὰ φιρμανίου νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ἀρχαῖα δικαιώματα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας χωρὶς ν' ἀνακαλέσῃ ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τὰς εἰς τοὺς Λατίνους γενομένας παραχωρήσεις. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὅστις μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ θερμοῦ διαφέροντος παρηκολούθει τὰ γινόμενα ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις καὶ πᾶν τὸ ἀφορῶν τὴν θέσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ, δυσαρεστηθεὶς ἐκ τῆς παλιμβούλου διαγωγῆς τῆς Πύλης ἀπεφάσισε

νὰ δώσῃ λύσιν ὁριστικὴν εἰς τὸ ζήτημα δι' ἐπισημοτέρου τρόπου, συγχρόνως δὲ νὰ κανονίσῃ ἐπὶ στερεωτέρων βάσεων τὴν θέσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει. Πρὸς τοῦτο δ' ἀπέστειλεν ὡς ἔκτακτον πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄνδρα ἐπίσημον, τὸν πρίγκιπα Μενδζικώφ, ναύαρχον τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου, γενικὸν διοικητὴν τῆς Φιλλανδίας καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Μενδζικὼφ (1) ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1853 ἐζήτησε παρὰ τῆς Πύλης, ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος, οὐ μόνον τὴν ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις ἐπάνοδον τοῦ πρὸ τοῦ 1852 καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ ἐγγυήσεις ἐπισήμους ἐν τῷ μέλλοντι περὶ τῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει, ἀξιῶν ἵνα ἡ Πύλη δι' ἐπισήμου συμβάσεως πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἀναλάβῃ ἐπισήμως ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σέβηται καὶ νὰ προστατεύῃ ἐν τῷ κράτει αὐτῆς τὰ ἀνέκαθεν ὑπ' αὐτῆς ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τὰ τεθέντα, ὡς ἐφρόνει τὸ Ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρδζῆ. Ἀλλ' ἡ Πύλη, κατὰ συμβουλὴν τοῦ τότε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν παρ' αὐτῇ ἀσκοῦντος καὶ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, προσωπικῶς δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον οὐχὶ φίλα φρονοῦντος (2) Ἄγγλου πρέσβεως Στρατφόρδου Κάννιγκ Ῥέδκλιφφ, ἐχώρισεν ἐπιμελῶς τὸ ζήτημα τῶν Ἁγίων τόπων ἀπὸ τοῦ γενικωτέρου ζητήματος τῆς προστασίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ζητήματι προσεχώρησε καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς ἀπαιτή-

(1) Μικρὸν πρὸ τοῦ Μενδζικὼφ (κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1853) εἶχεν ἔλθει εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἐκτάκτῳ ἀποστολῇ ἰδιαίτερος ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας ὁ στρατάρχης κόμης Λάϊνιγκεν. Διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἀπῄτει ἐντόνως παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὴν κατάπαυσιν τοῦ τότε διεξαγομένου ὑπὸ τῆς Πύλης κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου πολέμου. Ὁ κόμης Λάϊνιγκεν ἐπέδωκεν ἐπὶ τούτῳ τελεσίγραφον τῇ Πύλῃ (κατὰ Φεβρ. τοῦ 1853) ὑποστηριχθὲν καὶ ὑπὸ τῶν πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων· ἀποδεξαμένης δὲ τῆς Πύλης τὰς διὰ τοῦ τελεσιγράφου προβαλλομένας ἀπαιτήσεις, ἐξεπληρώθη ταχέως ἡ ἀποστολὴ τοῦ κόμητος, ὅστις καὶ ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια. Ἡ Αὐστριακὴ αὕτη ἀποστολὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐν μέρει εἰς ὅμοιον ἐκ μέρους τοῦ Τσάρου διάβημα διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρίγκιπος Μενδζικώφ.

(2) Ὅτε τῷ 1831 ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐμελέτα νὰ διορίσῃ τὸν Στρατφόρδον Κάννιγκ (ἤ, ὡς ἐλέγετο νῦν, ὑποκόμητα Ῥέδκλιφφ πρὸ μικροῦ λαβὼν τὸν βαθμὸν καὶ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν ταύτην) πρεσβευτὴν ἐν Πετρουπόλει καὶ ἠρώτησε, κατὰ τὰ εἰθισμένα, τὴν Ῥωσσικὴν αὐλήν, ὁ Νικόλαος δὲν ἔδειξεν εὐαρέσκειαν εἰς τὸν διορισμὸν τοῦτον, ὁριστικῶς οὕτω ματαιωθέντα.

σεις τοῦ Ῥώσσου ἀπεσταλμένου, ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπέκρουσε φιλοφρόνως τὰς Ῥωσσικὰς ἀξιώσεις, ὡς καθιερούσας ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας καὶ προσβαλλούσας τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου. Ἀπήντησε λοιπὸν ὅτι ἡ Πύλη ἀνέκαθεν καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ παρέχουσα τὴν προστασίαν αὐτῆς τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐθεώρει δι' ἑαυτὴν καθῆκον τιμῆς νὰ ἐπιδαψιλεύῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τὴν προστασίαν αὐτῆς καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδύνατο τὴν τοιαύτην προστασίαν νὰ καταστήσῃ ἀντικείμενον διεθνῶν συμβάσεων καὶ διεθνῶν ὑποχρεώσεων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἠδύνατο νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀξίωσιν τοῦ Μενδζικὼφ ἵνα δι' ἰδιαιτέρας συμβάσεως (σενετίου) ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἀνέκαθεν ἀνεγνωρισμένα ἐκεῖνα δικαιώματα. Ἡ τοιαύτη ἀπάντησις καὶ διαγωγὴ τῆς Πύλης ἠνάγκασε τὸν Μενδζικὼφ ν' ἀπέλθῃ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μεθ' ἅπαντος τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας (19/31 Μαΐου) διακόπτων τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν διπλωματικὰς σχέσεις τῆς Ῥωσσίας. Μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος δὲν προέβη ἀμέσως εἰς κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ κατέλαβε στρατιωτικῶς (περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1853) διὰ τοῦ στρατάρχου πρίγκιπος Μιχαὴλ Γκορτσακὼφ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, ἵνα κατέχῃ αὐτὰς ὡς ἐγγύησιν ὑλικὴν ἑωσοῦ ἡ Τουρκία ἀναγκασθῇ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς Ῥωσσικὰς ἀξιώσεις. Ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔννοιαν ἐδικαιολόγησε τὴν κατοχὴν τῶν Ἡγεμονιῶν πρός τε τὸν λαὸν αὐτοῦ διὰ προκηρύξεως αὐτοκρατορικῆς καὶ πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις διὰ διακοινώσεως τοῦ κόμητος Νεσσελρῶδε. Ἀλλ' ἡ κατοχὴ αὐτη δὲν ἐβράδυνε νὰ περιπλέξῃ τὰ πράγματα περισσότερον. Ὁ Ἀγγλογαλλικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὰ Τουρκικὰ ὕδατα καὶ ἐστάθμευσε πλησίον τοῦ Ἑλλησπόντου ἐν τῷ ὅρμῳ τῶν Βεσικίων (κατὰ Ἰούνιον), ὁπόθεν ὕστερον (κατὰ Σεπτέμβριον) μέγα μέρος αὐτοῦ κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ συναινέσει τῆς Πύλης διῆλθε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Βυζαντίου, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν πόλιν ἐναντίον αἰφνιδίας τινὸς Ῥωσσικῆς ἐπιθέσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ κατοχὴ τῶν Ἡγεμονιῶν ἠρέθισε τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Τουρκίᾳ δὲ πρὸ πάντων ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Οὐλεμάδων, καὶ ἐνέβαλε δυσχερείας εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης. Μάτην ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐνήργησε νῦν νὰ

συνέλθῃ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις τῶν μεγάλων Δυνάμεων, διὰ νὰ προλάβῃ τὸν πόλεμον. Ἡ Συνδιάσκεψις συνῆλθε (κατὰ Ἰούλ. τ. 1853) καὶ προέτεινε τρόπον λύσεως τῆς Τουρκορωσσικῆς διενέξεως, ὃν ἐδέξατο ἡ Ῥωσσία· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ἄνευ τινῶν τροποποιήσεων, ἃς ἀπέρριπτεν ἡ Ῥωσσία. Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ ἡ κοινὴ γνώμη καθίστατο ὁσημέραι μᾶλλον φιλοπόλεμος καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐξετίθετο εἰς τὸν κίνδυνον ν' ἀπολέσῃ τὸν θρόνον, ἂν μὴ ἀντεπεκρίνετο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινῆς γνώμης. Συμβούλιον μέγα συγκροτηθὲν τῇ 13/25 Σεπτεμβρίου 1853 καὶ συγκείμενον κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου, καὶ τότε ἡ Πύλη ἀπήτησε διὰ τελεσιγράφου παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας. Μὴ προσχωρησάσης δὲ τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς Πύλης, αὕτη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (22/4 Ὀκτωβρίου) κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ διέταξε τὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῆς διατελοῦντα Οὔγγρον ἐξωμότην στρατηγὸν Ὀμὲρ πασσᾶν, τὸν εὑρισκόμενον ἐν Βουλγαρίᾳ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, νὰ διαβῇ τὸν Δούναβιν, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥώσσους ἐκ τῶν Ἡγεμονιῶν. Οὕτω αἱ ἐχθροπραξίαι ἀρξάμεναι συγχρόνως ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Τούρκων περιωρίσθησαν κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μῆνας εἰς μικρὰ καὶ ἀσήμαντα γεγονότα. Ὁ Ὀμὲρ πασσᾶς διαβὰς τὸν Δούναβιν παρὰ τὸ Βιδδίνιον κατέλαβε τὸ Καλαφάτιον (14/26 Ὀκτωβρίου) καὶ ὠχύρωσεν αὐτό. Ἀκολούθως δὲ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα διέβησαν τὸν Δούναβιν παρὰ τὸ Καλαφάτιον, Νικόπολιν καὶ Ὀλτενίτζαν. Ἡ ἰσχυροτέρα μοῖρα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ὀλτενίτζαν καὶ ὠχυρώθη ἐν αὐτῇ, νικηφόρως δ' ἀπέκρουσε δύο ἐφόδους Ῥώσσων· ἀλλὰ μὴ δυναμένη ν' ἀντιστῇ κατὰ τῶν πολυαριθμοτέρων Ῥωσσικῶν δυνάμεων, αἵτινες ἀκολούθως ἐπῆλθον κατὰ τῆς θέσεως, ἐγκατέλιπεν αὐτήν, καὶ ἅπας ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπεχώρησε πάλιν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς Βουλγαρίαν καταλείπων τὰς Ἡγεμονίας, πλὴν τοῦ Καλαφατίου, εἰς τοὺς Ῥώσσους· οὗτοι δέ, παραιτηθέντων νῦν τῶν ἡγεμόνων τῆς τε Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας, εἰσήγαγον διοίκησιν στρατιωτικὴν εἰς τὴν χώραν, διορισθέντος ὡς διοικητοῦ ὑπὸ τοῦ Τσάρου στρατηγοῦ Ῥώσσου. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον ἐν ἀρχῇ τὸ κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Ῥωσσικὸν φρούριον τοῦ

Ἁγίου Νικολάου, εἰσήλασαν δὲ ἀπὸ τοῦ Κὰρς εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Ἀρμενίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν πανταχόθεν. Γεγονὸς σπουδαῖον κατὰ θάλασσαν ἦτο ἡ κατὰ τὴν 18/30 Νοεμβρίου καταστροφὴ τοῦ ἐν Σινώπῃ Τουρκικοῦ στολίσκου ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου τῆς Σεβαστουπόλεως. Κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν ὁ ναύαρχος Ναχίμωφ ἐπιπεσὼν μετὰ στόλου Ῥωσσικοῦ ἀπροσδοκήτως κατὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι σταθμεύοντος πολεμικοῦ Τουρκικοῦ στολίσκου (τοῦ συγκειμένου ἐκ 13 μικρῶν καὶ μεγάλων πλοίων) κατέστρεψεν αὐτὸν καθ' ὁλοκληρίαν μετὰ γενναίαν ἄμυναν τοῦ Τουρκικοῦ πληρώματος· 4 χιλιάδες Τούρκων ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην συλληφθέντος αἰχμαλώτου καὶ τοῦ Τούρκου ναυάρχου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο τοὺς μὲν Τούρκους κατέπληξε δεινῶς καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Πύλην εἰρηνικωτέρας διαθέσεις, τοὐναντίον δὲ ἠρέθισε σφόδρα τάς τε κυβερνήσεις καὶ τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, διότι ἡ καταστροφὴ τῆς Σινώπης γενομένη σχεδὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει στόλων τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων ἐθεωρήθη τρόπον τινὰ ὡς πρόκλησις πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐκείνας. Καὶ νῦν οἱ στόλοι οὗτοι διετάχθησαν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν Εὔξεινον (12/24 Δεκεμβρίου), ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰ Τουρκικὰ παράλια καὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐναντίον τοῦ Ῥωσσικοῦ.

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία μετέχουσι τοῦ πολέμου. — Ἀλλ' ἡ θέσις, ἣν οὕτω ἐλάμβανον αἱ δύο Δυνάμεις ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, μικρὸν διαφέρουσα τοῦ κεκηρυγμένου πολέμου, ἠνάγκασε τὸν Νικόλαον νὰ ζητήσῃ ἐξηγήσεις παρὰ τῶν ἀνακτοβουλίων Παρισίων καὶ Λονδίνου περὶ τῶν μελλουσῶν ἐνεργειῶν τῶν δύο Δυνάμεων ἐν τῷ Εὐξείνῳ. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐξηγήσεις αὗται δὲν ἐθεωρήθησαν συνᾴδουσαι πρὸς τὸ δίκαιον, ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τοὺς ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Παρισίοις πρέσβεις τῇ 23/4 Φεβρουαρίου. Ὁ Ναπολέων Γ΄, ὃν ὁ Νικόλαος εἶχεν διαθέσει δυσμενῶς καθ' ἑαυτοῦ μὴ προσαγορεύων αὐτὸν «ἀδελφὸν» κατὰ τὰ μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων εἰθισμένα, ἀλλ' ἁπλῶς «ἀγαπητὸν φίλον», εἶχε πειραθῆ πρότερον νὰ προλάβῃ τὴν ῥῆξιν γράψας πρὸς τὸν Νικόλαον ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν αὐτόγραφον (17/29 Ἰανουαρίου 1854). Ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἀπήντησεν ὑπερηφάνως καὶ ἀγερώχως πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὡς *ἔπηλυν* θεωρούμενον καὶ καλούμενον Βοναπάρτην ἀναμιμνήσκων αὐτὸν τὸ ἔτος 1812. Οὕτω δὲ καταστάσης ἀδυνάτου πάσης συνεννοήσεως ἡ ῥῆξις ἐπῆλθε

τελεία. Τῇ 9/21 Φεβρουαρίου ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀγγέλλουσαν ὅτι ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνετάσσοντο μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἦτο ἑτοίμη νὰ ἀντιστῇ κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν ὅπως κατὰ τὸ 1812. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας (15/27 Φεβρουαρίου) ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπήτησαν παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας, κηρύττουσαι ὅτι πᾶσα ἄρνησις ἢ σιωπὴ τῆς Ῥωσσίας ἔμελλε νὰ θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν ὡς κήρυξις πολέμου. Ἡ Ῥωσσία δὲν ἠξίωσε κἂν ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων· ἁπλῶς δ' ὁ Νεσσελρῶδε ἤγγειλε τῇ 4/16 Μαρτίου τοῖς προξένοις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐθεώρει ἀναγκαῖον ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς Δυνάμεις· αὗται δὲ ἐκήρυξαν νῦν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας (16/28 Μαρτίου). Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Ῥωσσίας σύστασις δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, διότι μετ' ὀλίγον προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν ἐμμέσως καὶ τὰ δύο μεγάλα Γερμανικὰ κράτη. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ὡς πιστοὺς συμμάχους τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν καὶ εἶχε πεποίθησιν μεγάλην ἐπὶ τὴν εὐμενῆ οὐδετερότητα αὐτῶν, εἶχεν ἐνεργήσει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνατολικῆς κρίσεως ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐμενῆ ταύτην οὐδετερότητα τῶν κρατῶν τούτων. Πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1853 εἶχε λάβει συνέντευξιν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσὴφ ἐν Βαρσοβίᾳ, εἶχε μεταβῆ εἰς Βερολῖνον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου. Ὁ σκοπὸς τοῦ Τσάρου ἦτο νὰ πείσῃ τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρους νὰ συνομολογήσωσι πρὸς ἀλλήλους συνθήκην οὐδετερότητος ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐστάλη ὕστερον (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1853) καὶ ὁ πρίγκιψ Ὀρλὼφ εἰς ἀμφοτέρας τὰς αὐλάς. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων(1), ἡ κακοπιστία τῆς

(1) Ἡ Αὐστρία (ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Πρωσσία) διετέθησαν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δυσμενῶς κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἕνεκα διπλωματικῶν ἀποκαλύψεων, εἰς ἃς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1854 προέβη ἡ Ἀγγλία δοῦσα εἰς δημοσιότητα προτάσεις τινὰς καὶ ἀνακοινώσεις ἐμπιστευτικὰς καὶ προφορικὰς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει Ἄγγλον πρεσβευτὴν Σέϋμουρ, γενομένας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1853 καὶ ἀποβλεπούσας εἰς τοὺς ἀπέναντι τῆς Τουρκίας σκοποὺς καὶ σχέδια τῆς Ῥωσσίας. Τὰ δημοσιεύματα ἐκεῖνα προεκάλεσαν μέγαν ἐρεθισμὸν καὶ ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας.

Αὐστρίας καὶ οἱ δισταγμοὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας κατέλιπον τὰ πράγματα μετέωρα, ἑωσοῦ κηρυχθέντος τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν Δυνάμεων αἱ δύο Γερμανικαὶ κυβερνήσεις πρωτοβουλίᾳ τῆς Αὐστρίας συνῆψαν πρὸς ἀλλήλας σύμβασιν ἐχθρικωτάτην πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης τῆς συνομολογηθείσης τῇ 8/20 Ἀπριλίου αἱ συμβαλλόμεναι Δυνάμεις συνεφώνουν πρὸς ἀλλήλας νὰ ἀπαιτήσωσι παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν, καί, καθ' ἣν περίστασιν ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ὑπερέβαινε τὸν Αἶμον, νὰ μετάσχωσι τοῦ κατ' αὐτοῦ πολέμου. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀμφότερα τὰ κράτη ἀπήτησαν διὰ κοινῆς διακοινώσεως παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία, μὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, μετήνεγκε τὸν πόλεμον πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ἐπολιόρκησεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ περιωνύμου στρατάρχου Πάσκεβιτς τὴν ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως κειμένην Σιλίστριαν, ἓν τῶν ὀχυρωτάτων ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως φρουρίων. Ἀλλ' ἐπανειλημμέναι ἔφοδοι τῶν Ῥώσσων, καίπερ μετὰ θαυμάτων ἀνδρείας γινόμεναι, ἀπεκρούσθησαν γενναίως ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων Τούρκων ἐνῷ Γερμανὸς ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ διηύθυνε τὰ τῆς ἀμύνης τοῦ φρουρίου. Ὅτε δὲ τέλος οἱ Ῥῶσσοι παρεσκευάσθησαν πρὸς τὴν τελευταίαν ἔφοδον λαβόντες πάντα τὰ μέτρα πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐφόδου, αἴφνης ὁ Πάσκεβιτζ ἔλαβε διαταγὴν (8/20 Ἰουνίου) νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, καὶ ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελέσθη ἀμέσως τὴν ἑπομένην ἡμέραν (9/21 Ἰουνίου) (1).

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὴν Ῥωσσίαν νὰ παύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς ἐκ τῆς Βουλγαρίας, ἦτο ἡ ἀπειλητικὴ θέσις, ἣν εἶχε λάβει ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Αὐστρία κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Τῇ 2/14 Ἰουνίου ἡ Αὐστρία εἶχε συνομολογήσει συνθήκην πρὸς τὴν Πύλην, δι' ἧς ἀνελάμβανεν ἀπέναντι τῆς Πύλης τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταλάβῃ τὰς Ἡγεμονίας διὰ τοῦ στρατοῦ, ὃν εἶχεν ἤδη παρατάξει κατὰ τὰ σύνορα τῶν Ἡγεμονιῶν· συνῳδὰ δὲ πρὸς τὴν συνθήκην ταύτην ἐζήτησε παρὰ τῆς Ῥωσσίας διὰ τελεσιγράφου τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν. Διὰ τοῦτο τὴν ἐκ τῆς Βουλγαρίας ἀποχώρησιν τοῦ Ῥωσσι-

(1) Ὁ Πάσκεβιτζ κατέθεσε τότε τὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἧς ἦτο γενικὸς διοικητής, ἀπέθανε δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐν Βαρσοβίᾳ.

κοῦ στρατοῦ ἠκολούθησε ταχέως καὶ ἡ ὑπὸ τούτου ἐκκένωσις τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν καὶ ἡ κατάληψις τούτων ὑπὸ Αὐστριακῶν στρατευμάτων.

Ἡ ἐκκένωσις τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ νέαν ὅλως ἔδωκε φάσιν εἰς τὸν πόλεμον οὐ μόνον ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικήν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἔποψιν πολιτικήν. Ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἔπαυσε τοῦ νὰ ἦναι τὸ στάδιον τοῦ πολέμου καὶ πᾶς κίνδυνος τῆς κατὰ γῆν προσβολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλιπεν ὅλως, ἡ δὲ Ῥωσσικὴ στρατεία ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα· διότι ἐξηκολούθει μὲν ἡ Ῥωσσία ἐν Ἀσίᾳ πολεμοῦσα ὁπωσοῦν ἐπιθετικῶς, ἀλλ' ὁ ἐν Ἀσίᾳ διεξαγόμενος πόλεμος δὲν εἶχε, τοὐλάχιστον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου, οὐδεμίαν σπουδαίαν σημασίαν. Πλὴν τούτου διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν ἔλειπε καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐπαναστάσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν, οἵτινες ἀπετέλουν μέρος ἱκανῶς σπουδαῖον ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ὑπολογισμοῖς τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον, πολλῷ δὲ πλέον ἡ τότε οὐδεμίαν ἔχουσα συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ὑπάρξεως Βουλγαρία, ἀπέσχον παντὸς κινήματος ἐπαναστατικοῦ. Μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς ὁμόροις τῷ βασιλείῳ τούτῳ Ἑλληνικαῖς χώραις ἤρξατο σπουδαία κίνησις καὶ ἐξέγερσις ἐθνικὴ καὶ σπουδαῖος ἀντιπερισπασμὸς ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας ἠπείλει τὴν Τουρκίαν ἐκ τοῦ μέρους τούτου· καὶ οὔτε αἱ ἀπειλαὶ οὔτε τὸ τελεσίγραφον τῆς Τουρκίας καὶ ἡ διακοπὴ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεων ἠδύναντο νὰ περιορίσωσι τὸ Ἑλληνικὸν κίνημα. Ἀλλ' ἡ παρέμβασις τῶν συμμάχων τῇ Τουρκίᾳ δυτικῶν Δυνάμεων καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν γενομένη κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐπέσχε τὸ κίνημα τὸ Ἑλληνικὸν καὶ ἀνέστειλε πάντα ἐντεῦθεν ἀντιπερισπασμόν.

Ἀλλ' ἡ ἀποχώρησις τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰ σχέδια καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῶν συμμάχων. Ἐνόσῳ ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς κατεῖχε τὰς Ἡγεμονίας καὶ ἐστράτευεν ἐπὶ τὴν Βουλγαρίαν, οἱ σύμμαχοι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ διεξάγωσι τὸν πόλεμον ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Στρατὸς συμμαχικὸς συγκείμενος ἐξ 20 χιλιάδων Ἄγγλων ὑπὸ τὸν λόρδον Ῥάγλαν καὶ 50 χιλιάδων Γάλλων ὑπὸ τὸν στρατάρχην Σαὶντ-Ἀρνώ, συνοδευόντων τῷ στρατῷ καὶ δύο πριγκίπων τῶν συμμάχων ἡγεμονικῶν οἴκων, τοῦ δουκὸς τῆς

Καίμβριτζ καὶ τοῦ πρίγκιπος Ναπολέοντος Ἱερωνύμου, εἶχεν ἐν ἀρχῇ ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Καλλίπολιν, ὁπόθεν μέρος μὲν διὰ ξηρᾶς, μέρος δὲ διὰ θαλάσσης μετέβη εἰς Βάρναν, ἵνα προσβάλῃ τὸν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις Ῥωσσικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Βάρνης ἐκραγεῖσα χολέρα καὶ αἱ ταλαιπωρίαι τῆς ἐν Δοβρούτσῃ ἐν καιρῷ θέρους πορείας ἐδεκάτισαν ἐντὸς σμικροῦ δεινῶς τὸν συμμαχικὸν στρατόν. Τὰ παθήματα δὲ ταῦτα καὶ πρὸ πάντων ἡ πέραν τοῦ Προύθου ἀποχώρησις τῶν Ῥώσσων, ἡ καταστήσασα ὅλως ἄσκοπον τὴν διὰ Βουλγαρίας στρατείαν, μετέβαλον τὸ σχέδιον τῶν συμμάχων. Ἐν στρατιωτικῷ συμβουλίῳ συγκροτηθέντι ἐν Βάρνῃ ἀπεφάσισαν οὗτοι (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1854) νὰ προσβάλωσι τὴν Κριμαίαν, καὶ ἰδίως τὴν Σεβαστούπολιν, περὶ τῆς ὁποίας πρὸ 25 ἐτῶν ὁ περίφημος Πόζζο δὶ Βόργο προφητικῶς εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ἔμελλε νὰ ἦναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τῆς Ῥωσσίας Ἀγγλικῆς προσβολῆς (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 763). Οὕτω δὲ τῇ 2/14 Σεπτεμβρίου συμμαχικὸς στρατὸς συγκείμενος ἐκ 45 χιλιάδων Ἀγγλογάλλων καὶ 6 χιλιάδων Τούρκων ἐπὶ 500 πλοίων ἀχθεὶς ἀπέβη εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Κριμαίας βορειότερον τῆς Σεβαστουπόλεως, πλησίον τῆς Εὐπατορίας καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Ἄλμα ποταμοῦ. Μετὰ ἓξ δὲ ἡμέρας (8/20 Σεπτεμβρίου) συνεκροτήθη μεταξὺ τῶν Ῥώσσων τῶν τεταγμένων ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ πρίγκιπος Μενδζικὼφ καὶ τῶν συμμάχων μάχη παρὰ τὸν Ἄλμαν, ἥτις ἀπέβη ὑπὲρ τῶν συμμάχων (1). Οὗτοι νῦν κατώρθωσαν νὰ τραπῶσιν ἀσφαλῶς τὴν πρὸς τὴν Σεβαστούπολιν ἄγουσαν καὶ κατέλαβον τοὺς νοτιώτερον ταύτης κειμένους λιμένας τῆς Βαλακλάβας καὶ Καμίς, ἔνθα καὶ ὠχυρώθησαν. Περὶ προσβολῆς ἀμέσου κατὰ τῆς ὀχυρᾶς Σεβαστουπόλεως ἢ περὶ ἁλώσεως αὐτῆς ἐξ ἐφόδου οὐδὲ νὰ διανοηθῶσιν ἠδύναντο, ἀλλὰ καὶ ὁ παντελὴς ἀποκλεισμὸς τοῦ φρουρίου ἦτο ἀδύνατος, ἀφοῦ κατὰ τὸ βόρειον μέρος ἡ συγκοινωνία τοῦ φρουρίου πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Κριμαίας ἔμενεν ὅλως ἐλευθέρα, τὸ δὲ στόμιον τοῦ λιμένος ἔφραξαν οἱ Ῥῶσσοι βυθίσαντες 7 μεγάλα πλοῖα τοῦ στόλου τοῦ Εὐξείνου, τῶν λοιπῶν πλοίων ἀσφαλισθέντων ἐν τῷ λιμένι. Οὕτω δ' ἤρξατο περὶ

(1) Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ διεφάνη ἡ ὑπεροχὴ τῶν ὅπλων τῶν συμμάχων (ἰδίως τῶν Γαλλικῶν) ἀπέναντι τῶν Ῥωσσικῶν καὶ ἐν τοῖς τυφεκίοις, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ πυροβολικῷ τῷ Γαλλικῷ, ἐν ᾧ ὁ Ναπολέων, ἔμπειρος ὢν περὶ τοῦτο (ἴδ. σελ. 186), εἶχεν ἐπενέγκει σπουδαίας βελτιώσεις.

τὴν Σεβαστούπολιν πολιορκητικὸς πόλεμος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ παρέλαβον οἱ σύμμαχοι τὰ πεμφθέντα αὐτοῖς μεγάλα πολιορκητικὰ τηλεβόλα. Ἡ πρώτη κατὰ τοῦ φρουρίου προσβολή, ἡ γενομένη τῇ 5/17 Ὀκτωβρίου (ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἀντὶ τοῦ ἀποχωρήσαντος Σαὶντ Ἀρνὼ(1) ἀνέλαβεν ὁ στρατηγὸς Κανροβὲρ) ἡ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τῶν κατὰ ξηρὰν τηλεβολοστοιχιῶν καὶ ὑπὸ τῶν πυροβόλων τοῦ στόλου ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες μετὰ τρεῖς ἡμέρας ποιησάμενοι καὶ ἔξοδον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λιπράνδι ἐναντίον τῶν ἐν Βαλακλάβᾳ Ἄγγλων μεγάλας ἐπήνεγκον ἀπωλείας εἰς τὸ ἱππικὸν αὐτῶν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας τῶν συμμάχων ὁ πρίγκιψ Μενδζικὼφ ἐνισχυθεὶς διὰ τῶν νεωστὶ προσελθουσῶν ἐπικουριῶν ἐπεχείρησε νὰ προσβάλῃ τὸν πολιορκητικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἡ φονικὴ μάχη ἡ συγκροτηθεῖσα ἐν Ἴγκερμαν (24/5 Νοεμβρίου), παρόντων ἐν τῷ Ῥωσσικῷ στρατῷ καὶ δύο ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν μεγάλων δουκῶν Νικολάου καὶ Μιχαήλ, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Ῥώσσων καὶ οἱ Ἄγγλοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κάδιργαν μικροῦ δεῖν ὑφίσταντο πανωλεθρίαν, διὰ τῆς ἐγκαίρου βοηθείας τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Βοσκὲ (Bosquet), τοῦ διὰ δεξιωτάτης στρατηγικῆς προσβαλόντος ἐκ τῶν πλαγίων τὴν Ῥωσσικὴν παράταξιν καὶ ὑποχρεώσαντος τοὺς πολεμίους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ φρούριον, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν συμμάχων. Μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ χειμὼν καὶ αἱ ῥαγδαῖαι βροχαὶ ἐπὶ ἑβδομάδας ὅλας ἐκώλυσαν πᾶσαν σπουδαίαν στρατιωτικὴν ἐργασίαν, ὁ δὲ στρατὸς ὁ συμμαχικὸς ὁ στρατοπεδεύων παρὰ τὴν Σεβαστούπολιν ἦτο καταδεδικασμένος εἰς ἀργίαν στερούμενος, ἐν μέσῳ δριμέως χειμῶνος, καταλυμάτων καὶ ἐνδυμάτων χειμερινῶν, πάσχων δὲ καὶ ἔλλειψιν τροφίμων καὶ κατὰ χιλιάδας ἐκ τῶν κακουχιῶν τούτων καὶ στερήσεων ἀποδεκατιζόμενος. Οὕτως ἔληξεν ἐν Κριμαίᾳ τὸ ἔτος 1854.

Αἱ κατὰ θάλασσαν γενόμεναι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολεμικαὶ πράξεις δὲν εἶχον πολλὴν σπουδαιότητα. Ἡ κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τὸν Ἄγ-

(1) Ὁ στρατάρχης οὗτος πάσχων πρὸ πολλοῦ ἀνίατον νόσον ἀνέμενε ταχὺν τὸν θάνατον· διὰ τοῦτο δὲ λέγεται ὅτι κατὰ τὸ ἐν Βάρνῃ συγκροτηθὲν στρατιωτικὸν συμβούλιον συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς Κριμαϊκῆς στρατείας, ἵνα ἐπισπεύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ εὕρῃ θάνατον ἔνδοξον. Ὅτε λοιπὸν παρὰ τὴν Σεβαστούπολιν ἡ νόσος του ἔλαβε δεινὴν τροπήν, ἐπεβιβάσθη εἰς πλοῖον διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ χολέρας ἀπεβίωσε κατὰ τὸν πλοῦν.

γλον ναύαρχον Κάρολον Νάπιερ καὶ ὑπὸ τὸν Γάλλον συνάδελφόν του Βαραγαὶ Διλλιὲ (Baragay d'Hilliers) διὰ στόλου ἰσχυροῦ γενομένη εἰς τὴν Βαλτικὴν μέχρι Κρονστάνδης πολυδάπανος ναυτικὴ στρατεία μικρὰ καὶ ἀνάξια λόγου ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα περιοριζόμενα εἰς ἐκπόρθησιν μικρῶν τινων φρουρίων καὶ εἰς κατάληψιν νησιδίων καὶ πυροβολισμὸν μικρῶν ἀτειχίστων κωμῶν καὶ ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Φιλλανδίας. Οὔτε δὲ τὴν ἀπὸ πολλοῦ ἀπόρθητον κατασταθεῖσαν Κρονστάνδην οὐδ' ἄλλην τινὰ ὀχυρὰν θέσιν κατὰ τὰ παράλια ἠδυνήθη νὰ προσβάλῃ ὁ μέγας στόλος, ὅστις μετὰ τὰ μνημονευθέντα ἀνάξια λόγου κατορθώματα αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὰ ὕδατα τῆς Βαλτικῆς πρὸ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1854.

Διαρκούσης τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1854 καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1855 καταναγκαστικῆς, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἐμπολέμους ἀνακωχῆς καὶ ἀπραξίας οἱ Ῥῶσσοι ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν τῆς ἀμύνης καὶ ηὔξησαν τὰς περὶ τὴν Σεβαστούπολιν ἀμυντικὰς θέσεις. Ὁ μεγαλοφυὴς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ Τοτλέβεν μετ' ἀκαταπονήτου δραστηριότητος ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἄλμα ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τῆς Σεβαστουπόλεως, ἀφοῦ διὰ τῆς καταβυθίσεως τῶν πλοίων κατέστησεν ἀδύνατον τὸν εἰς τὸν λιμένα εἴσπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, περιέβαλε τὴν Σεβαστούπολιν διὰ μεγάλου συμπλέγματος δυσπορθήτων ὀχυρωμάτων καὶ προπυργίων καὶ ὑπονόμων· ναῦται δὲ 15 χιλιάδες ἐκ τοῦ καταβυθισθέντος καὶ τοῦ ἄλλως ἀδρανοῦντος στόλου μεταστάντες εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, φλεγόμενοι ὑπὸ πάθους ἐκδικήσεως κατὰ τῶν πολεμίων τῶν γενομένων αἰτίων τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου, ἐνίσχυσαν ἀριθμητικῶς καὶ ἠθικῶς τὴν φρουρὰν τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Οἱ τέσσαρες ὅροι τῆς εἰρήνης. — Ἀλλὰ καὶ ἡ διπλωματία καθ' ὅλον τὸν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μεταξὺ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Ῥωσσίας ἐχθροπραξιῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1854 δὲν ἔπαυεν ἐργαζομένη ὑπὲρ τῆς ταχείας περατώσεως τοῦ πολέμου. Ἡ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑφίσταται πάντοτε διετύπωσε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1854, προτάσει τῆς Γαλλίας, τοὺς ἑξῆς τέσσαρας ὅρους τῆς εἰρήνης: α') Κατάργησιν τῆς τέως ἰσχυούσης ἐν Βλαχίᾳ, Μολδαυίᾳ καὶ Σερβίᾳ Ῥωσσικῆς προστασίας· β') πλήρη ἐλευθεροπλοΐαν τοῦ Δουνάβεως· γ') περιορισμὸν τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ· δ') προστασίαν τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρ-

κίας οὐχὶ ὑπὸ μιᾶς οἱασδήποτε Δυνάμεως, ἀλλ' ὑφ' ἁπασῶν ὁμοῦ τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ὑπεστήριξαν παρὰ τῷ ἀνακτοβουλίῳ τῆς Πετρουπόλεως τὰς προτάσεις ταύτας, ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἀπέρριψεν αὐτάς. Τότε δὲ ἡ Αὐστρία ἔτι μᾶλλον προσεγγίσασα πρὸς τὰς δυτικὰς Δυνάμεις συνῆψε μετ' αὐτῶν (20/2 Δεκεμβρίου 1854) συνθήκην συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς περιώρισε μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ Γαλικίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων, ποιουμένη οὕτω πολεμικὴν ἐπίδειξιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἡ Αὐστρία προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ἐνήργησαν αὗται ἰσχυρῶς παρὰ τῷ Πρωσσικῷ ἀνακτοβουλίῳ ἵνα προσλάβωσι σύμμαχον καὶ τὴν Πρωσσίαν. Ἀλλ' ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἔνθεν μὲν πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τούτων, ἔνθεν δὲ ἐπιθυμῶν νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα καὶ μὴ θέλων νὰ λάβῃ ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ συγγενοῦς καὶ φίλου αὐτοκράτορος Νικολάου, ἐπὶ μακρὸν ἐταλαντεύετο μεταξὺ δύο ῥευμάτων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ἡ πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητος, ἣν ὑπεστήριζε καὶ ὁ τότε ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης πρεσβευτὴς τῆς Πρωσσίας τυγχάνων Ὄθων Βίσμαρκ(1). Ἀλλ' ἵνα ὁ βασιλεὺς καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν οὐδετερότητα ταύτην, ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα στρατιωτικὰ μέτρα μεταστήσας εἰς ἐπιστρατείαν ἱκανὸν μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ἐνῷ δὲ ἡ Αὐστρία ἀναφανδὸν καὶ ἐπισήμως συνεμάχει κατὰ τῆς Ῥωσσίας, πολλὰ τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν τῶν ἀνέκαθεν ἀφωσιωμένων τῇ Ῥωσσίᾳ, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ ἦσαν διατεθειμένα νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῆς Ῥωσσίας, ἐκ τῆς ἀντιρρωσσικῆς πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκ τῆς ἐνόπλου νῦν οὐδετερότητος τῆς Πρωσσίας τοσοῦτον ἐπηρεάσθησαν, ὥστε ἐν ταῖς κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1854 γενομέναις ἐν Βαμβέργῃ συνδιασκέψεσιν ἀπεφάσισαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν Αὐστροπρωσσικὴν σύμβασιν τῆς 8/20 Ἀπριλίου. Οὕτω πρὶν ἢ λήξῃ τὸ ἔτος 1854, τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης προσεχώρει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας σύστασιν. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἐπο-

(1) Ἐν Πρωσσίᾳ ἐν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς κύκλοις ἰσχυρὸν ὑπῆρχε ῥεῦμα φιλορωσσικόν· ἀλλ' ἐναντίον τοῦ φιλορωσσισμοῦ τούτου ἀντενήργει ἰσχυρῶς ὁ ἀπὸ τοῦ 1850 (ἴδ. σελ. 358) πρωθυπουργὸς Μαντώϋφελ. Ὁ Βίσμαρκ δὲν ἦτο τότε λίαν φιλόρωσσος· ἀλλ' ἐφρόνει ὅτι πόλεμος Γερμανικὸς κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἡγουμένης τῆς Αὐστρίας, ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὴν Δύναμιν ταύτην λίαν ἰσχυρὰν ἐν Γερμανίᾳ.

μένου ἔτους (1855) νέος προσῆλθε σύμμαχος ἐνεργὸς εἰς τὰς τάξεις τῆς κατὰ τῆς Ῥωσσίας συστάσεως, τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, τὸ ὁποῖον διὰ συνθήκης, ἣν συνωμολόγησε (14/26 Ἰανουαρίου) πρὸς τὰς δύο δυτικὰς Δυνάμεις, προσεχώρησεν ἐνεργῶς εἰς τὴν Ἀγγλογαλλικὴν συμμαχίαν καὶ ἔπεμψεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λαμάρμοραν 15 χιλιάδας στρατιώτας εἰς τὴν Κριμαίαν (1).

Ἀλλὰ πᾶσα αὐτη ἡ φοβερὰ σύστασις δὲν ἐπτόησε τὸν Νικόλαον, ὅστις, οἱονεὶ ἀπαντῶν εἰς τὴν γενικὴν τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ῥωσσίας σύστασιν διὰ τῆς πανστρατιᾷ ἐξεγέρσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ λαοῦ, ἐξέδωκε διαταγὴν (29/10 Φεβρουαρίου) πρὸς γενικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ Ῥωσσικοῦ λαοῦ, ἐνῷ καὶ μέχρι τοῦδε δὲν ἔπαυσεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος νὰ πέμπῃ πολυάριθμα στρατεύματα εἰς τὴν Κριμαίαν. Ἀλλὰ μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ τούτου ἠναγκασμένον νὰ διανύσῃ πεζῇ μεγάλας ἐκτάσεις ὁδῶν ἐθάπτετο ὑπὸ τὴν χιόνα ἢ ἀπώλλυτο ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς ὁδοιπορίας καὶ ὀλίγαι μόνον καὶ ἀσθενεῖς ἐπικουρίαι ἀφικνοῦντο εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ἐνταῦθα ἡ πρώτη σπουδαία κατὰ τὸ ἔτος 1855 πολεμικὴ πρᾶξις ἦτο ἡ στρατεία, ἣν οἱ Ῥῶσσοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Χροῦλεφ ἐπεχείρησαν κατὰ τῆς Εὐπατορίας, ἣν κατεῖχεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ πασσᾶν. Ἀλλ' ἡ προσβολὴ ἡ γενομένη κατὰ τῶν ὀχυρῶν Τουρκικῶν θέσεων τῇ 5/17 Φεβρουαρίου ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ ἀποτυχία ἦτο ἀσήμαντος καὶ οἱ Ῥῶσσοι οἰκειοθελῶς μᾶλλον ἀπέσχον τῆς θέσεως θεωροῦντες δυσχερῆ τὴν ἐξ ἐφόδου ἢ διὰ πολιορκίας ἅλωσιν τῆς πόλεως. Ὅμως ἡ ἀποτυχία αὐτη λέγεται ὅτι ἐπέδρασε λίαν ἀλγεινῶς ἐπὶ τὸ αἴσθημα τοῦ Νικολάου καὶ εἰς τὴν τοιαύτην ἐπίδρασιν ἀπεδόθη ὁ μετ' ὀλίγον ἐπελθὼν ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος (18/2 Μαρτίου 1855). Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Νικόλαος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου εἶχεν ὑποστῇ πολλὰς καὶ μεγάλας καὶ δεινὰς ἠθικὰς ἀπογοητεύσεις, αἵτινες ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδράσωσιν ὀλεθρίως ἐπὶ τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ ὑπερηφάνου, τοῦ ἰσχυροῦ τὴν θέλησιν, τοῦ σιδηροῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ἠθικὴ ἀγανάκτησις, ἣν ἠσθάνετο δικαίως ἐπὶ τῇ γενομένῃ κατ' αὐτοῦ συστάσει τῆς Εὐρώπης ἐν

(1) Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1855 ἐπῆλθε καὶ ὑπουργικὴ μεταβολὴ ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὸ ὑπουργεῖον Ἀβερδήνου προσβληθὲν σφοδρῶς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ὡς διεξάγον τὰ τοῦ πολέμου μετ' ἀδρανείας ἡττήθη καὶ ἔπεσε, καὶ ὡς πρωθυπουργὸς ἦλθε νῦν ὁ λόρδος Πάλμερστων.

ἀγῶνι, ὃν ἐκήρυττεν ὅτι ἀνελάμβανεν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ δικαία ὀργή, ὑφ' ἧς κατείχετο ἐπὶ τῇ ἀχαριστίᾳ τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ χαιρεκακία, μεθ' ἧς ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Εὐρώπῃ παρηκολούθει τὰ γεγονότα, θεωροῦσα ἐχθρὸν καὶ τύραννον τῆς Εὐρώπης τὸν τέως τὴν πρώτην ἐν τοῖς ἡγεμόσι τῆς Εὐρώπης κατέχοντα θέσιν καὶ προστάτην τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων καὶ πάντων τῶν νομίμων δικαιωμάτων· ἔτι δὲ τὸ ἄλγος καὶ ἡ θλῖψις, ἣν ἐνεποίησαν εἰς τὴν ὑπερήφανον ψυχὴν αὐτοῦ τοσαῦται ἀποτυχίαι, ἡ καταστροφὴ τοῦ ὡραίου στόλου τοῦ Εὐξείνου καὶ αἱ τοσαῦται ἀπώλειαι τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ καὶ αὐτὴ ἡ τὸν Ῥωσσικὸν λαὸν καταλαμβάνουσα ἀπογοήτευσις καὶ ἡ ἀρξαμένη ἐν αὐτῷ ἔλλειψις πίστεως πρὸς τὸ ἀήττητον καὶ παντοδύναμον τοῦ μεγάλου Τσάρου· πάντα ταῦτα ἔθλιψαν ἰσχυρῶς τὴν καρδίαν τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος. Οἱ ὅροι τῆς θέσεως τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Τσάρου ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης εἶχον ἀνατραπῆ ἢ ἐφαίνοντο ἀνατρεπόμενοι ῥιζηδὸν καὶ ὁ Νικόλαος εὑρίσκετο ἐν θέσει ὅλως ξένῃ πρὸς τὸ παρελθόν, ξένῃ, κατὰ τὰ φαινόμενα, πρὸς τὸ πρόσθεν μεγαλεῖον τῆς Ῥωσσίας. Οὐδεμία διέξοδος ὑπῆρχεν ἄλλη δι' αὐτὸν πλὴν τοῦ θανάτου, ὃν ἐφαίνετο καὶ αὐτὸς προβλέπων καὶ ἐπιθυμῶν (1). Ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου διαδοθεῖσα πανταχοῦ τοῦ κόσμου μεγίστην, ὡς εἰκός, ἐνεποίησεν αἴσθησιν· φίλοι καὶ ἐχθροὶ ἐπένθησαν εἰλικρινῶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου μονάρχου, πάντες δ' ὡμολόγησαν ὅτι μεγάλη καὶ ἔκτακτος ἱστορικὴ ἀτομικότης ἐξηφανίσθη ἐκ τοῦ κόσμου διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Τσάρου (2). Ὁ σεβασμὸς τῶν θαυμαστῶν ἐξεδηλώθη νῦν εἰλικρινέστερον, καὶ τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν ὑπεχώρησεν εἰς αἴσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἐξαφανισθέντα

(1) Ὁ Νικόλαος ἠσθένησε κατ' ἀκολουθίαν μεγάλης στρατιωτικῆς ἐπιθεωρήσεως, ἣν ἐποιήσατο ἐν μέσῳ ψύχους 23 βαθμῶν καὶ ἐνῷ περιέτρεχεν ἄνευ μηλωτῆς ἐναντίον τῆς συμβουλῆς τοῦ ἰατροῦ Καρρέλ. Λέγεται δ' ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου ὑπηγόρευσε τὸ δελτίον τὸ μέλλον ν' ἀγγείλῃ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ κράτους διὰ τῶν λέξεων: «Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποθνήσκει».

(2) Ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος τῆς Πρωσσίας ἔγραφε δύο ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴν καὶ ἐπιστήθιον αὐτοῦ φίλον Βοῦνσεν: «Δὲν ἐφαντάζεσθε ἴσως, ἀγαπητὲ φίλε, ὅτι καθ' ἣν ἴσως στιγμὴν ἐγράφετε πρός με, κατέλιπε τὸν στενὸν τοῦτον κόσμον εἷς τῶν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν, εἷς τῶν μεγίστων μοναρχῶν, ἓν τῶν λαμπροτάτων ἱστορικῶν φαινομένων, ἅμα δὲ καὶ μία τῶν πιστοτάτων καρδιῶν Εὐχαριστῶ γονυπετῶς τῷ Θεῷ ὅτι μὲ ἠξίωσε νὰ αἰσθανθῶ βαθεῖαν λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ μείνω πιστὸς φίλος αὐτοῦ κατὰ τὴν ὡραιοτάτην σημασίαν τοῦ ὀνόματος».

μέγαν πολέμιον. Διότι ὁ Νικόλαος ἐμισεῖτο μὲν ὑπὸ πολλῶν, ἀλλ' ὑπ' οὐδενὸς ὑπετιμᾶτο, πολὺ δ' ὀλιγώτερον περιεφρονεῖτο.

Ἡ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολέμου ἔξοδος ἐκ τῆς σκηνῆς τοιούτου ἀνδρὸς δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τοῦ μεγάλου δράματος. Ὁ τὸν Νικόλαον διαδεξάμενος πρεσβύτατος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀνὴρ εἰρηνικῶν αἰσθημάτων, πρᾶος τὸν χαρακτῆρα καὶ φιλάνθρωπος. Πλὴν τούτου δὲν ἐδεσμεύετο οὔτε πρὸς ἑαυτόν, οὔτε πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὔτε ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης, ὅπως ὁ Νικόλαος, δι' ὑποχρεώσεως ἀναγκαζούσης αὐτὸν εἰς τὸν μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀγῶνα. Τὰ συμφέροντα δὲ τῆς Ῥωσσίας ἐπέβαλλον αὐτῷ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰρήνην, ὡς τοῦτο ἐνόει καὶ ὁ Νικόλαος ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτοῦ στιγμαῖς, ὁπότε ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ θανάτου ἐρωτώμενος περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης παρέπεμπε τοὺς ἐρωτῶντας εἰς τὸν διάδοχον. Δύο τινὰ μόνον ὑπεχρέουν τὸν Ἀλέξανδρον Β' εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου: ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ θανόντος πατρὸς καὶ ἡ τιμὴ τῆς Ῥωσσίας. Τὸ μὲν πρῶτον ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Β' τὸ καθῆκον νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ ἀποτόμως τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του κηρύσσων οὕτω ἠθικὴν κατὰ ταύτης καταδίκην, τὸ δὲ δεύτερον ἀπῄτει ἡ Ῥωσσία νὰ μὴ ὑποβληθῇ εἰς τοὺς ταπεινωτικοὺς ὅρους τῆς Βιενναίας συνδιασκέψεως πρὶν ἢ ἐξαντληθῇ στρατιωτικῶς ἢ τοὐλάχιστον πρὶν ἢ πέσῃ ἡ κρατερῶς ἀμυνομένη Σεβαστούπολις. Διὰ τοῦτο ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἐν τῇ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν ἐκδοθείσῃ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ προκηρύξει ἔλεγεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς πόθους τῶν «ἐνδόξων αὐτοῦ προκατόχων Πέτρου, Αἰκατερίνης, Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ τοῦ ἀϊδίου μνήμης πατρὸς αὐτοῦ», καὶ ὁ πόλεμος δὲ ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς ἑκατέρωθεν ζέσεως κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἀνάρρησιν μῆνας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βιενναία συνδιάσκεψις ἐπανέλαβε πάλιν τὰς ἐργασίας αὐτῆς προτείνουσα αὖθις τοὺς γνωστοὺς τέσσαρας ὅρους, διδοῦσα δὲ νῦν σαφεστέραν ἐξήγησιν εἰς τὸν δ' ὅρον τὸν περὶ περιορισμοῦ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ διὰ τῆς «οὐδετερώσεως τοῦ Εὐξείνου Πόντου». Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἀντιπρόσωποι τῆς Ῥωσσίας Γκορτσακὼφ καὶ Τίτωφ ἀπέκρουσαν ἐκ νέου τὰς προτάσεις ταύτας. Οὕτω ἡ πολιορκία τῆς Σεβαστουπόλεως ἐξηκολούθησε καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1855. Ἀλλ' οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ μεγάλου αἱματηροῦ δράματος ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον κατέλιπον τὴν

σκηνὴν τοῦ πολέμου. Πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Νικολάου ἐν ταῖς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1854 γενομέναις κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως προσβολαῖς εἶχε πέσει ἡρωϊκῶς εἷς τῶν μεγάλων ἡρώων τοῦ πολέμου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Εὐξείνου ναύαρχος Κορνίλωφ, ἀμυνόμενος ἡρωϊκῶς ἐπὶ τοῦ πύργου Μαλακώφ. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ βίου ἔξοδον τοῦ μεγίστου τῶν ἡρώων, τοῦ Νικολάου, ὁ θάνατος ἐθέρισε διαδοχικῶς καὶ τοὺς ἄλλους πρωταγωνιστάς. Ὁ ναύαρχος Νεχίμωφ, ὁ ἐν Σινώπῃ καταστρέψας τὸν Τουρκικὸν στόλον, ἐφονεύθη βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἐχθρικῆς, ὁπότε ἐν μέσῳ μεγάλου κινδύνου ἐπεθεώρει τὰ ἀμυντικὰ ἔργα (19/31 Ἰουλίου 1855). Πρὸ τούτου ἀπέθανεν ὑπὸ χολέρας ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ λόρδος Ῥάγλαν, διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ στρατηγὸς Σίμσων. Ὅμοιαι μεταβολαὶ εἶχον γίνει, ἀλλ' οὐχὶ διὰ θανάτου, καὶ ἐν τῷ Γαλλικῷ στρατῷ, ἔνθα τὸν Κανροβὲρ ἀντικατέστησεν ὡς ἀρχιστράτηγος ὁ στρατηγὸς Πελισσιὲ (4/16 Μαΐου). Ἔτι πρότερον ἐν τῷ Ῥωσσικῷ στρατῷ, ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου, εἶχεν ἀποχωρήσει ὁ πρίγκιψ Μεντζικὼφ τῆς ἀρχηγίας τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἕνεκα ἀσθενείας, ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ πρίγκιπος Μιχαὴλ Γκορτσακώφ. Ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1855 σπουδαῖαι πολεμικαὶ πράξεις ἐγένοντο τῇ 10/22 καὶ 11/23 Μαΐου, ὁπότε δύο ἔξοδοι Ῥώσσων ἀπεκρούσθησαν, ἐνῷ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον στόλος Ἀγγλογαλλικὸς πεμφθεὶς εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Κριμαίας κατέστρεψε τὰ στρατιωτικὰ καταστήματα τοῦ Κερτσίου (Παντικαπαίου) καὶ τοῦ Γενικαλὲ (Φαναγορείας) καὶ εἰσπλεύσας εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν ἐκανονιοβόλησε κατὰ τοῦ Ταγανρόκ, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι κατελάμβανον τὸ Ἄναπα καὶ ἐξήγειραν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς ὕπερθεν οἰκοῦντας Κιρκασίους. Πολλαὶ ἔφοδοι τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ γενόμεναι ἐναντίον τῆς Σεβαστουπόλεως κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν. Τῇ 4/16 Αὐγούστου ὁ Ῥῶσσος ἀρχιστράτηγος ἐπεχείρησε νὰ διαρρήξῃ τὴν πολιορκητικὴν γραμμὴν τῶν συμμάχων πρὸς τὸ ποτάμιον Τσερνάγια καὶ πρὸς τοῦτο συνεκρότησε τὴν μάχην τοῦ Τσερνάγια τὴν καλουμένην ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ συνεκροτήθη, μάχην τοῦ Τρακτίρ, ἧς μετέσχον ἐπιτυχῶς καὶ οἱ Σάρδοι στρατιῶται. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ Ῥώσσου ἀρχιστρατήγου ἀπέτυχε μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας δ' ἐκείνης μέχρι τῆς 27/8 Σε-

πτεμβρίου ἐξηκολούθησεν ἀπαύστως ὁ πρὸ τεσσάρων ἤδη ἡμερῶν περὶ τὴν Σεβαστούπολιν ἀρξάμενος διὰ κανονίων πόλεμος, ἡμέρας καὶ νυκτὸς διεξαγόμενος δι' ἀδιακόπου ἑκατέρωθεν πυροβολισμοῦ. Καὶ ἐνῷ τὰς πολιορκητικὰς ἐργασίας τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ διηύθυνε μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ δραστηριότητος ὁ Γάλλος στρατηγὸς τοῦ μηχανικοῦ Νιέλλ, τὸν πύργον Μαλακὼφ ὁ Τοτλέβεν μετέβαλλεν εἰς ἀπόρθητον ἔρυμα. Ἑκάτερος τῶν πολεμίων στρατῶν εἶχεν ἐνισχυθῆ σπουδαίως,ἀφοῦ ὁ μὲν Ῥωσσικὸς ἀνῆλθεν εἰς 150 χιλ.,ὁ δὲ συμμαχικὸς εἰς 175 χιλιάδας. Ἀλλ' ὁ φοβερὸς κανονιοβολισμὸς ὁ διαρκέσας ἐπὶ ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ἡμέρας συνεχεῖς ἐπέφερε σπουδαίας καταστροφὰς εἰς τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς Σεβαστουπόλεως, ἅτινα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπανορθωθῶσιν ἕνεκα τοῦ ἀδιακόπου πυροβολισμοῦ (1). Τέλος τῇ 27/8 τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς ὁ κρότος τῶν κανονίων ἔπαυσε καὶ ἤρξατο πανταχόθεν ἡ τῶν συμμάχων ἔφοδος. Οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν μετὰ φονικὸν ἀγῶνα ἐκυρίευσαν τὸ Μαλακώφ, οἱ δ' Ἄγγλοι τὸ μέγα Ῥεδάν, ἐξ οὗ ἐξεβλήθησαν μετ' ὀλίγον. Ἀλλ' ἡ κατάληψις τοῦ Μαλακὼφ καθίστα ἀδύνατον τὴν περαιτέρω πρὸς τὸ νότιον μέρος ἄμυναν. Τότε δὲ ὁ Γκορτσακώφ, ἀφοῦ κατέστρεψε διὰ πυρίτιδος τὰ λοιπὰ νότια ὀχυρώματα, κατεβύθισε δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, ἀπεχώρησεν εἰς τὰ βόρεια μέρη τοῦ λιμένος διατηρῶν ἐνταῦθα τὴν συγκοινωνίαν αὐτοῦ διὰ τῆς Περεκόπης πρὸς τὴν λοιπὴν Ῥωσσίαν. Οὕτω οἱ σύμμαχοι μετὰ 11 μηνῶν (336 ἡμερῶν) πολιορκίαν ἐγένοντο κύριοι τῆς Σεβαστουπόλεως καὶ κατέλαβον ἐν αὐτῇ πλούσια λάφυρα εἰς πολεμεφόδια καὶ ξυλικήν, ἅτινα οἱ πολιορκούμενοι δὲν εἶχον προφθάσει νὰ καταστρέψωσιν.

Ἡ ἔνδοξος πτῶσις τῆς Σεβαστουπόλεως διηυκόλυνε τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης. Ἡ Ῥωσσία σώσασα ἐνδόξως τὴν τιμὴν τῶν ὅπλων αὐτῆς ἐν Σεβαστουπόλει ἠδύνατο νῦν μετὰ ἔντιμον ἧτταν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμμάχων, ἐνόσῳ οὗτοι δὲν ηὔξανον τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σεβαστουπόλεως ζωηρότεραι ἤρξαντο αἱ περὶ εἰρή-

(1) Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 28 ἡμερῶν ἐφονεύθησαν 18 χιλιάδες Ῥῶσσοι μόνον ἐκ τοῦ κανονιοβολισμοῦ. Ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ φρουρίου 70 χιλιάδες βλημάτων. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν πολιορκητικῶν πυροβόλων, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1855 εἶχεν αὐξηθῇ ἀπὸ 500 εἰς 874. Εἰς 1 $^1/_2$ ἑκατομμύριον ἀνῆλθον αἱ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας ῥιφθεῖσαι κατὰ τῆς πόλεως σφαῖραι, βόμβαι, ὀβούζια καὶ ῥόαι (**grenades**).

νης διαπραγματεύσεις ἐν Βιέννῃ. Ἐν τοῖς συμμάχοις ἀπαιτητικωτάτη νῦν ἦτο ἡ Ἀγγλία ἀξιοῦσα ἵνα ἐξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος μέχρισοῦ κυριευθῇ καὶ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ὁλόκληρος ἡ Κριμαία, ἐλευθερωθῇ δὲ καὶ ἡ Καυκασία ἤτοι ἡ χώρα τῶν Κιρκασίων. Ἧττον ἀπαιτητικὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἧττον μετριοπαθὴς ἢ ἡ Γαλλία ἦτο ἡ Αὐστρία ἥτις πρὸς τοῖς γνωστοῖς ἡμῖν τέσσαρσιν ὅροις τῆς Βιενναίας συνδιασκέψεως ἀπῄτει (πρώτη αὐτὴ διατυπώσασα τὴν ἀξίωσιν ταύτην) ἵνα χάριν τῆς ἐλευθεροπλοΐας τοῦ Δουνάβεως ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ἱκανὴ ἔκτασις ἐδάφους παρὰ τὸν Δούναβιν, μέγα μέρος δηλονότι τῆς Βεσσαραβίας, καὶ προσαρτηθῇ εἰς τὴν Βλαχομολδαυΐαν. Ἡ Ῥωσσία, ἥτις πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Σεβαστουπόλεως δὲν ἤθελε κἂν νὰ ἀκούσῃ περὶ ἀφαιρέσεως ἐδάφους, καθόσον μάλιστα ἡ πρότασις εἶχε γίνει ὑπὸ Δυνάμεως μισητῆς αὐτῇ, τῆς Αὐστρίας, νῦν μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου ἐκείνου ἐφαίνετο ἐνδοτικωτέρα, διότι καὶ ἡ Γαλλία προσεχώρει εἰς τὴν Αὐστριακὴν πρότασιν περὶ ἐκχωρήσεως ἐδάφους ἐν Βεσσαραβίᾳ, ἀλλ' ἐκτάσεως πολλῷ ἐλάσσονος τῆς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας προτεινομένης· ἡ πρότασις μάλιστα διετυποῦτο νῦν ὑπὸ τῆς Γαλλίας ὡς διόρθωσις ὁρίων. Ἡ μετριοπαθὴς πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ὑπερίσχυσεν ἐν τοῖς συμβουλίοις τῶν συμμάχων, ἀφοῦ ἡ Ῥωσσία τρεῖς περίπου μῆνας μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σεβαστουπόλεως ἤρατο σπουδαίαν ἐπιτυχίαν στρατιωτικὴν ἐν Ἀσίᾳ διὰ τῆς ἁλώσεως τοῦ ὀχυροῦ φρουρίου Κὰρς ἐν Ἀρμενίᾳ (16/28 Νοεμβρίου). Καὶ ἡ Αὐστρία δὲ προσεχώρησεν εἰς τὰς θεωρίας τῆς Γαλλίας, διετυπώσασα ἐν εἴδει τελεσιγράφου πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τοὺς γνωστοὺς τέσσαρας ὅρους, ἀφοῦ εἰς τὸν πρῶτον τῶν ὅρων τούτων τὸν ἀφορῶντα τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας προσετίθετο καὶ ἡ ἀξίωσις ἡ ἀφορῶσα τὴν ἐκχώρησιν μέρους τῆς Βεσσαραβίας.

Ἡ Αὐστριακὴ διακοίνωσις ἐπέμφθη τῇ 4/16 Δεκεμβρίου εἰς τὸ Ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον μετὰ τῆς ἀξιώσεως ἵνα τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦτο ἀπαντήσῃ ταχέως περὶ τῆς παραδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῶν προτεινομένων ὅρων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις ὑπεστήριζε τὴν διακοίνωσιν τὴν Αὐστριακὴν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον «τὸν ἀγαπητότατον αὐτοῦ φίλον» συνίστα θερμῶς τὴν παραδοχὴν τῶν προτεινομένων ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεψιοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἐνδεχόμενα τῆς ἀπορρίψεως, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις

ἠπείλει ὅτι ἔμελλε νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτὴν αὐτῆς καθ' ἣν περίστασιν ἡ Ῥωσσία ἔδιδεν ἀπάντησιν ἀρνητικήν, τὸ Ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον ἐδήλωσε (14/26 Ἰανουαρίου 1856) ὅτι ἀπεδέχετο τὰς Αὐστριακὰς προτάσεις. Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην τοῦ κόμητος Νεσσελρῶδε συνελθόντες ἐν Βιέννῃ εἰς συνδιάσκεψιν (20/1 Φεβρουαρίου 1856) οἱ ἀντιπρόσωποι Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ῥωσσίας, Αὐστρίας καὶ Τουρκίας συνεφώνησαν ἵνα ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐμπολέμων Δυνάμεων συνερχόμενοι ἐν Παρισίοις συμφωνήσωσι περὶ συνομολογήσεως ἀνακωχῆς καὶ περὶ τῆς ὁριστικῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης. Τῇ 10/22 Φεβρουαρίου ἤρξαντο ἐν Παρισίοις αἱ προκαταρτικαὶ συνδιασκέψεις τοῦ συνεδρίου μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας, Αὐστρίας, Ῥωσσίας καὶ Σαρδηνίας (1). Ἡ Πρωσσία ἡ μὴ μετασχοῦσα τοῦ πολέμου προσεκλήθη νὰ λάβῃ μέρος μόνον εἰς τὸ κύριον ἔργον τοῦ συνεδρίου, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς προκαταρτικὰς συνεδρίας. Ἡ ὁριστικὴ συνθήκη συγκειμένη ἐκ 34 ἄρθρων ὑπεγράφη τῇ 18/30 Μαρτίου. Κυριώταται δὲ διατάξεις τῆς συνθήκης ἦσαν: α΄ ἡ ἀμοιβαία ἐκκένωσις καὶ ἀπόδοσις τῶν τε ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους κυριευθεισῶν θέσεων (ἄρθρ. 2-4)· β΄ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὡς μέλους τῆς Εὐρωπαϊκῆς τῶν κρατῶν οἰκογενείας ἀπολαύοντος τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ὑπὸ τῶν συνυπογραφόντων τὴν συνθήκην κρατῶν ἀναγνώρισις καὶ ἐγγύησις τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος τοῦ κράτους τούτου (2)· γ΄ ἡ διακανόνισις (ἄρθρ. 10) τοῦ ζητήματος τῶν πορθμῶν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης τοῦ 1841 (ἴδ. σελ. 487)· δ΄ ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἀφίετο ἐλευθέρα μὲν εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα πάσης σημαίας, ἐκλείετο δὲ εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα,

(1) Ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας ἦσαν ὁ λόρδος Κλάρενδον καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς λόρδος Κόβλεϋ· τῆς Γαλλίας ὁ κόμης Βαλέσβης, ὁ καὶ πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς Βουρκονέϋ· τῆς Αὐστρίας ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Βουὼλ Σαουενστάϊν καὶ ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς Οὔβνερ· τῆς Ῥωσσίας ὁ πρίγκιψ Ὀρλὼφ καὶ ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς βαρὼν Βρουνώβ· τῆς Τουρκίας ὁ μέγας βεζίρης Ἀλῆ πασσᾶς καὶ ὁ Δζεμὶλ πασσᾶς· τῆς Σαρδηνίας ὁ κόμης Καβοὺρ καὶ ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς Βιλλαμαρῖνος.

(2) Τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τουρκίας ἠγγυήθησαν πρὸς ἀλλήλας ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Αὐστρία καὶ διὰ νέας συνθήκης, ἣν συνωμολόγησαν τῇ 3/15 Ἀπριλίου 1856 ἐν Παρισίοις. Ἡ συνθήκη αὕτη ἀπηυθύνετο προφανῶς κατὰ τῆς Ῥωσσίας.

μὴ ἐπιτρεπομένης εἰς τὰ παρόχθια κράτη κατασκευῆς καὶ διατηρήσεως πλοίων πολεμικῶν, ἐκτὸς ὀλίγων ἐλαφρῶν πλοίων χάριν τῆς ἀκτοπλοϊκῆς ὑπηρεσίας (ἄρθρ. 12-14)· ε΄ διατάξεις ἀφορῶσαι τὰ κατὰ τὴν ἐλευθεροπλοΐαν τοῦ Δουνάβεως (ἄρθρ. 15-20)· ς΄ ἡ ρύθμισις τῶν κατὰ τὴν Βεσσαραβίαν Ῥωσσικῶν ὁρίων (ἄρθρ. 21)· ζ΄ ἡ ρύθμισις τῶν κατὰ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας καὶ τὴν Σερβίαν, αἵτινες διετήρουν τὰ πρὸ τοῦ πολέμου δικαιώματα καὶ προνόμια αὐτῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐγγύησιν τῶν ἓξ Δυνάμεων, ἀντικαθισταμένης διὰ τῆς προστασίας ταύτης τῆς πρὸ τοῦ πολέμου ἀποκλειστικῆς Ῥωσσικῆς προστασίας (ἄρθρ. 22-29).

Τὸ Χάττι χουμαγιούν. — Σπουδαιότατον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο τὸ 9 ἄρθρον τῆς συνθήκης, ἐν ᾧ ἐγίνετο μνεία τοῦ μεγάλου Σουλτανικοῦ φιρμανίου ἤτοι τοῦ περιφήμου Χάττι χουμαγιοὺν (ὑψίστου διατάγματος)(1) τοῦ ἐκδοθέντος πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἀπονέμοντος ἴσα δικαιώματα ἀστικὰ καὶ πολιτικὰ πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου ἄνευ διακρίσεως θρησκείας ἢ φυλῆς. Τὸ φιρμάνιον τοῦτο ἐκηρύσσετο ὑπὸ τῆς συνθήκης ὡς ἀπόρροια τῆς κυριαρχικῆς θελήσεως τοῦ Σουλτάνου, ἀνακοινωθὲν ταῖς συνυπογραφούσαις τὴν συνθήκην Δυνάμεσιν ὡς ἀπόδειξις τῶν μεγαθύμων φρονημάτων τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς αὐτοῦ ὑπηκόους. Διὰ τοῦτο ἀνεγνώριζον μὲν αἱ Δυνάμεις αὗται τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης, ἀλλ' ὡμολόγουν ἐνταυτῷ ὅτι αὕτη οὐδὲν παρεῖχε ταῖς Δυνάμεσι δικαίωμα ἀναμίξεως εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, οὐδ' εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν αὐτὴν τοῦ Χάττι χουμαγιούν, τὸ πρᾶγμα εἶχεν ὡς ἑξῆς: Ἡ Πύλη, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἔτι τοῦ Μενδζικὼφ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

(1) *Χουμαγιοὺν* κυριολεκτικῶς σημαίνει ἀετικὸν ἢ γυπικόν. (Χουμάϊ Περσιστὶ = Γύψ). Ἀετὸς καὶ Γὺψ ἦσαν ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀσιατικοῖς λαοῖς (ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις τῆς Ἰταλίας, ἐκ τούτων δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις) σύμβολον τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ Κῦρος ὁ μέγας καλεῖται συμβολικῶς *πετεινός*. Ἐντεῦθεν ἐν τῇ Περσικῇ *Χουμαγιοὺν* ἔλαβε τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ *βασιλικοῦ*, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ὑψηλοῦ, ὑψίστου. Πρβλ. *Πάπου* (Babou) *Χουμαγιοὺν* = ἡ Ὑψηλὴ Πύλη τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σουλτάνου, διάφορον τοῦ Πάπου ἀαλῆ = Ὑψηλὴ Πύλη, ὡς καλεῖται συνήθως ἡ κυβέρνησις καὶ τὸ μέγα κατάστημα, ἐν ᾧ ἐργάζεται αὕτη.

εἶχε παρασκευάσει φιρμάνιον ἐξασφαλίζον τοῖς Χριστιανοῖς, ἰδίως τοῖς Ὀρθοδόξοις, ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου πάντα τὰ ἀρχαῖα προνόμια αὐτῶν. Τοῦτο ἐποίει ἡ Πύλη, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Μενδζικὼφ ἀπαιτουμένην πρὸς τὴν Ῥωσσίαν σύμβασιν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὅτε δὲ ὁ Μενδζικώφ, μὴ θεωρῶν ἐπαρκὲς τὸ φιρμάνιον, διέρρηξε τὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις καὶ τὰ Ῥωσσικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς Ἡγεμονίας, ἡ Πύλη ἀπαντῶσα ἐμμέσως εἰς τὴν τότε γενομένην προκήρυξιν τοῦ Τσάρου, ἐν ᾗ ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς προστασίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐξέδωκε φιρμάνιον χάριν τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν πνεῦμα. Ἀλλ' αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις μὴ ἀρκούμεναι εἰς τὸ φιρμάνιον τοῦτο, ἐν τῇ συμμαχικῇ πρὸς τὴν Τουρκίαν συνθήκῃ τῇ συνομολογηθείσῃ τῇ 2/14 Μαρτίου 1854 εἶχον ὑποχρεώσει τὴν Πύλην νὰ ὑποσχεθῇ εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ κράτος καθιερουσῶν διὰ πάντας τοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου ἰσοπολιτείαν ἀνεξαρτήτως θρησκευτικῆς ἢ φυλετικῆς διακρίσεως. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας ἀποδοχὴν τῶν Αὐστριακῶν προτάσεων ἐν τῇ Βιενναίᾳ συνδιασκέψει ὑπεγράφησαν οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνέλθῃ συνέδριον ἐν Παρισίοις, κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ συνεδρίου τούτου καὶ τῆς συνθήκης οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας συνελθόντες μετὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου Ἀαλῆ πασσᾶ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασσᾶ συνεννοήθησαν περὶ ἐκδόσεως νέου ἐπισήμου φιρμανίου ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν καὶ περὶ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτῷ. Τότε δὲ ἐξεδόθη τὸ Χάττι χουμαγιούν, τὸ ὁποῖον περιελήφθη καὶ ἐν τῇ συνθήκῃ χωρὶς νὰ ἔχῃ, καθὰ εἴρηται, διεθνὲς ὑποχρεωτικὸν κῦρος διὰ τὴν Τουρκίαν.

Οὕτως ἔληξεν ὁ μέγας Ἀνατολικὸς πόλεμος γενικὴν κατὰ τὰ φαινόμενα ἐπενεγκὼν μεταβολὴν ἐν Ἀνατολῇ, περιορισμὸν τῆς Ῥωσσίας ἠθικὸν καὶ πολιτικόν, ἀντικατάστασιν τῆς Ῥωσσικῆς ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν προστασίας διὰ τῆς προστασίας τῆς Εὐρώπης, καταστροφὴν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ, ἀνεξαρτησίαν τῆς Τουρκίας καὶ ἀκεραιότητα τῶν κτήσεων αὐτῆς ἠγγυημένην ὑπὸ τῶν 6 Δυνάμεων καὶ τὸ σπουδαιότατον, ἐπίσημον κατάταξιν τῆς Τουρκίας ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μετὰ τῶν παρομαρτούντων διεθνῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, καὶ τέλος ἐνίσχυσιν μὲν τῆς Ἀγγλογαλλικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροῆς, ἐξασθένησιν δὲ

τῆς Ῥωσσικῆς. Ἡ τοιαύτη ἐν Ἀνατολῇ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων καὶ ἐν γένει ἡ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου δημιουργηθεῖσα ἐν τῇ καθόλου Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ νέα κατάστασις ἐγένετο αἰτία μεγάλων ἐν Εὐρώπῃ μεταβολῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μεταβολῶν τούτων ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν ἑκάστου τῶν σπουδαιοτέρων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

---

17. Τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τὰ ἔτη 1856 - 1863.

Ἡ Ῥωσσία. — Διὰ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Β′ ἄρχεται νέα περίοδος ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως καὶ μεγάλων ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων διὰ τὸ ἀχανὲς Ῥωσσικὸν κράτος. Ὁ Ἀλέξανδρος Β′ γεννηθεὶς τῷ 1818 ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πνευματικῆς ὡριμότητος ὁπότε ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Καίτοι δ' ἦτο ἀνὴρ φίλος τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐν εἰρήνῃ προόδου, ὑπεχρεώθη, δι' οὓς εἴπομεν λόγους, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς κληροδοτηθέντα αὐτῷ πόλεμον μετὰ μεγάλης ῥώμης καὶ ἐνεργείας καὶ νὰ ἀγάγῃ αὐτὸν εἰς ἔντιμον διὰ τὴν Ῥωσσίαν τέλος. Ἀφοῦ δὲ ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἀπέδωκε τὴν εἰρήνην τῇ Ῥωσσίᾳ, ἔστρεψε νῦν ὁ Ἀλέξανδρος Β′ ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους ἐνταῦθα ζητῶν ἀποζημίωσιν πλουσίαν διὰ τὴν παροδικὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξασθένησιν τῆς θέσεως τῆς Ῥωσσίας ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Τὸν ὅλως εἰρηνικὸν τοῦτον καὶ ἀναμορφωτικὸν χαρακτῆρα τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Β′ ἐδήλωσε τῇ Εὐρώπῃ διὰ τῆς περιφήμου ἐγκυκλίου τοῦ 1856 ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Γκορτζακώφ (1) ὁ ἀμέσως μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἀντικαταστήσας ὡς ἁπλοῦς

(1) Ἀδελφὸς νεώτερος τοῦ στρατάρχου Μιχαὴλ Γκορτζακώφ.

ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τὸν ἀποχωροῦντα τοῦ πολιτικοῦ βίου τέως ἀρχιγραμματέα κόμητα Νεσσελρῶδε. «Ἡ Ρωσσία δὲν μηνίει, ἡ Ρωσσία περισυλλέγεται (La Russie ne boude pas, la Russie se recueille)» ἦσαν οἱ περίφημοι λόγοι τοῦ Γκορτζακώφ. Εἰρήνη ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἀναμόρφωσις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπῆρξε λοιπὸν τὸ πρόγραμμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄. Ἀνάπτυξις τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς σιδηροδρόμων, ὧν ἡ μεγάλη ἔλλειψις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λοιπὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη (1), τοσοῦτον ἐφάνη ἐπαισθητὴ ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ, ἀνάπτυξις τῆς ἐμπορίας διὰ συνομολογήσεως ἐμπορικῶν συνθηκῶν πρὸς διάφορα κράτη καὶ προαγωγὴ καὶ βελτίωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐπεδιώχθησαν διαρκῶς καὶ μετὰ μεγάλης δραστηριότητος ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προώριστο νὰ διαιωνίσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄ ὡς μεγάλου ἀναμορφωτοῦ, ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη μεγάλη κοινωνικὴ ἀναμόρφωσις διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν δούλων. Τὸ ἔργον καίτοι ἠθικῶς ἦτο μέγα, ἐκπολιτιστικὸν καὶ εἰς ὕψιστον βαθμὸν φιλάνθρωπον, εἶχε καὶ οὐκ ὀλίγους κινδύνους. Διότι ἡ μὲν τῶν Εὐγενῶν τάξις μετὰ δυσαρεσκείας μεγάλης ἔβλεπεν ἑαυτὴν στερουμένην τῆς μεγίστης αὐτῆς ἰσχύος, ἐξ ἄλλου δὲ αὐτοὶ οἱ ἐλευθερούμενοι ἀγρόται καταχρώμενοι τὴν ὑπὲρ ἑαυτῶν εὐεργετικὴν διάταξιν τοῦ μονάρχου ἐζήτουν νῦν δι' ἐπαναστάσεων νὰ λάβωσι τὴν ἐλευθερίαν χωρὶς νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸς ἐλευθέρωσιν αὐτῶν τασσομένων μέτρων καθοριζομένους ὅρους. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος προέβη τολμηρῶς εἰς τὸ ἔργον εἰπὼν τὸ ἀξιομνημόνευτον ἐκεῖνο λόγιον: «Ἂς φέρωμεν τὴν ἐπανάστασιν ἐκ τῶν ἄνω, ἵνα μὴ ἔλθῃ αὕτη ἐκ τῶν κάτω». Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1858 ἀνέθηκεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἰς ἐπιτροπείαν ἐπὶ τούτῳ διωρισμένην νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ προτείνῃ τὰ προσφορώτερα μέτρα τῆς ἀσφαλοῦς καταργήσεως τῆς δουλείας. Ὁπότε δὲ ἡ ἐπιτροπεία μετὰ τριετῆ ἐργασίαν ὑπέβαλε τῷ αὐτοκράτορι τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας ταύτης, κήρυγμα αὐτοκρατορικὸν τῆς 5/17 Μαρτίου ἤγγειλε τῷ Ρωσσικῷ λαῷ τὴν μεγίστην κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν, δηλοῦν ἅμα τοὺς ὅρους τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος Β΄ ἵνα δώσῃ αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀφιλοκερδείας ἠλευθέρωσε πρῶτος αὐτὸς τὰ 20 ἑκατομμύρια τῶν

(1) Ἐπὶ τοῦ Νικολάου πλὴν τῆς μνημονευθείσης μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Μόσχας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς οὐδεμία ἄλλη εἶχε κατασκευασθῆ.

δούλων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου (1) καὶ κατέλιπεν αὐτοῖς δωρεὰν τὰ καλλιεργούμενα ὑπ' αὐτῶν κτήματα τοῦ στέμματος. Ἧττον γενναίων ὅρων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδιοκτησίαν, ἐτύγχανον οἱ τέως τοῖς Εὐγενέσι δουλεύοντες. Τούτων ἕκαστος ἀπὸ τοῦ κυρίου τῆς γῆς, ἐν ᾗ μέχρι νῦν εἰργάζετο, ἐλάμβανε τμῆμα γῆς, τοῦ ὁποίου καθίστατο ἰδιοκτήτης μετὰ δώδεκα ἔτη διὰ χρημάτων ἢ δι' ἄλλης πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην ὑπηρεσίας. Ὅσοι δὲ δοῦλοι δὲν ἦσαν ἀγρόται, ἀλλὰ μετήρχοντο τέχνας ἢ οἰκιακὰς ἐργασίας ἐν ταῖς οἰκίαις ἢ ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τῶν κυρίων, οὗτοι ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπηλλάσσοντο πασῶν τῶν πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν ὑποχρεώσεων.

Πλὴν τῆς μεγάλης ταύτης μεταρρυθμίσεως, ἥτις πλὴν τοῦ καθ' ἑαυτὴν φιλανθρωπικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ χαρακτῆρος, ἔμελλε νὰ ἐπιδράσῃ γονιμώτατα ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἠθικήν, κοινωνικήν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους, ὁ Ἀλέξανδρος εἰσήγαγε καὶ μεγάλας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν διοργανισμὸν τῶν δικαστηρίων, ἔτι δὲ καὶ θεσμοὺς δημοτικοὺς καθιεροῦντας τὴν αὐτόνομον διοίκησιν τῶν δήμων καὶ ἐγκαινίζοντας σύστημα ἀποκεντρώσεως εὐεργετικὸν διὰ τοὺς δήμους καὶ προοδευτικὸν διὰ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπῆλθε καὶ τὸ ἄλλο σπουδαῖον γεγονὸς τῆς εἰρηνεύσεως τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς περατώσεως τοῦ χαλεποῦ κατὰ τῶν ἐνταῦθα Κιρκασίων πολέμου (ἴδ. σελ. 433) τῆς ἐπιτευχθείσης διὰ τῆς κατὰ τὸ 1859 ἥττης καὶ συλλήψεως τοῦ Σὲχ Σιαμίλ. Ἀλλὰ τὴν εἰρηνικὴν ἀναμορφωτικὴν καὶ προοδευτικὴν ἐνέργειαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐτάραξεν ἐπὶ μικρὸν ἡ τῷ 1863 ἐκραγεῖσα νέα Πολωνικὴ ἐπανάστασις, ἥτις ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους τῆς ἐγκαινισθείσης τῷ 1856.

Ἡ Τουρκία. — Ἡ ἀπὸ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων γενομένη εἴσοδος τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν καὶ ἡ διὰ τῆς αὐτῆς συνθήκης ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐγγυηθεῖσα ἀνεξαρτησία καὶ ἀκεραιότης τοῦ κράτους ὕψωσαν μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον τὴν ἠθικὴν περιωπὴν τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐσωτερικῶς δὲν ἐπέρρωσαν

(1) Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν δούλων τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ τότε ἀνήρχετο εἰς 47 ἑκατομμύρια 200 χιλιάδες. Τούτων 20 ἑκατομμύρια ἦσαν κτῆσις τοῦ στέμματος, 5 ἑκατομμύρια 700 χιλιάδες ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος ἐργαζόμενοι εἰς μεταλλεῖα ἢ εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τοῦ κράτους, τὸ δὲ λοιπὸν 21 1/2 ἑκατομμύριον ἦσαν τῶν Εὐγενῶν.

αὐτὸ σπουδαίως. Τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιρροὴν ἀντικατέστησε νῦν ἡ Εὐρωπαϊκή, καὶ ἰδίως ἡ τῆς Γαλλίας, ἀσκουμένη μάλιστα ἐν ταῖς ὑποτελέσιν ἡγεμονίαις οὐχὶ πάντοτε πρὸς ὄφελος τοῦ Σουλτάνου. Αἱ παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι ἀποσπασθεῖσαι τῆς Ῥωσσικῆς προστασίας κατέστησαν νῦν ἐντελῶς σχεδὸν ἐλεύθεραι ἀπὸ τοῦ κυριάρχου κράτους, ἀφοῦ μάλιστα τῷ 1859 ἥ τε Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία, εἰς ἃς ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἔδιδε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἰσοβίους, εἰσηγήσει μυστικῇ τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, ἐξελέξαντο ἡγεμόνα τὸν αὐτὸν ἄνδρα, τὸν Ἀλέξανδρον Κούζαν, ἵνα οὕτω πραγματοποιήσωσι τὴν ἕνωσιν αὐτῶν, μετὰ δύο δὲ ἔτη (11/23 Δεκεμβρίου) ἐκήρυξαν τὴν εἰς ἓν κράτος ἕνωσιν τῆς «Ῥωμουνίας» Ἡ πρᾶξις αὕτη δημιουργήσασα, ἀντὶ δύο ὑποτελῶν ἡγεμονιῶν, ἡνωμένον κράτος ἐθνικὸν Ῥωμουνικὸν παρέβλαπτε τὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' αἱ ἐπὶ τούτου διαμαρτυρήσεις τῆς Πύλης οὐδὲν ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα καὶ ἡ Ῥωμουνία κατέστη ἔκτοτε πράγματι ἐλεύθερον κράτος μόνον σχεδὸν δι' ἁπλῆς πληρωμῆς φόρου τῇ Πύλῃ ἐξαρτώμενον ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ μίμησιν δὲ τῆς Ῥωμουνίας καὶ ἡ Σερβία ἤγειρεν ἀξιώσεις περὶ πληρεστέρας αὐτονομίας ἀπαιτοῦσα τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἐν τῷ αὐτονόμῳ κράτει ὑπὸ Τουρκικῶν φρουρῶν κατεχομένων φρουρίων. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη μόλις μετὰ ἓξ ἔτη (μετὰ τὸ 1867) ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Σερβίας. Καὶ κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον (1862) νικηφόρον μέν, ἀλλὰ μὴ ἀπολήξαντα εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς μικρᾶς ἡγεμονίας ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἐπίσημον καὶ πραγματικὴν ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1860 ἐπησχόλησαν τὴν Πύλην καὶ τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Εὐρώπῃ αἱ ἐν Συρίᾳ, ἰδίως ἐν Λιβάνῳ, σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν, αἵτινες προὐκάλεσαν τὴν ἐν Συρίᾳ ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας διὰ στρατιωτικῆς κατοχῆς πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐνόχων καὶ ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας γενομένης.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν πολιτικῶν τούτων περιπλοκῶν καὶ πολέμων καὶ σφαγῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐπεμβάσεων καὶ ταραχῶν, αἵτινες ἀνέκοπτον τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς Πύλης ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει τοῦ κράτους, καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτὴρ τῶν ὑπὸ τοῦ Χάττι Χουμαγιοὺν καθιερωθεισῶν μεταρρυθμίσεων προὐκάλει μεγάλας δυσχερείας ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ καὶ ἀκατανίκητα κωλύματα ὑπὸ ὁλοκλήρου ἱστορίας, ὑπὸ

τοῦ διοργανισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν θεμελιωδῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ μωαμεθανικοῦ φανατισμοῦ προερχόμενα. Πλὴν τούτου ἡ Πύλη ἡ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον συνάψασα, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, τὸ πρῶτον πρὸς τὴν Εὐρώπην δάνειον καθιέρωσεν ἔκτοτε τὸ σύστημα τῶν δανείων καὶ τῆς νέας, ἀτελῶς Εὐρωπαϊκῆς, οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, ὅπερ κατὰ μικρὸν μεγάλας παρεσκεύασεν οἰκονομικὰς δυσχερείας εἰς τὸ κράτος. Ταῦτα πάντα παρενέβαλλον πολλὰ προσκόμματα εἰς τὸ μετὰ τὸ 1856 ἀρξάμενον ἔργον τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐν Τουρκίᾳ προόδου μεθ' ὅλον τὸ φιλοπρόοδον καὶ ἀνεκτικὸν πνεῦμα τοῦ Σουλτὰν Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ. Τὸν ἀγαθὸν Σουλτάνον Ἀβδοὺλ Μεδζὶτ ἀποθανόντα τῷ 1861 διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ. Ἐπὶ τοῦ νέου Σουλτάνου οὐδεμία ἐπηνέχθη μεταβολὴ εἰς τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως, οἷον ἦτο τοῦτο ἐπὶ τοῦ Μεδζίτ. Ὁ Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸ πάντων εἰς τὴν αὔξησιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἐξακολουθῶν κατὰ τὰ ἄλλα τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς διοικήσεως καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνδρῶν διεξάγων τὴν κυβέρνησιν. Ἀξιομνημόνευτον γεγονὸς τοῦ Σουλτάνου τούτου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας εἶναι ἡ τῷ 1862 περάτωσις τοῦ κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου πολέμου, καὶ ἡ εἰς Αἴγυπτον ἐπίσκεψις ἡ γενομένη τῷ 1863 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου ἀνόδου τοῦ Ἰσμαὴλ πασσᾶ. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ἐγένετο, ἵνα δοθῇ ἐπίσημος καὶ ἀπτὴ ἀπόδειξις τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἄλλως τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀζὶζ ἦσαν εἰρηνικὰ μεχρισοῦ ἡ τῷ 1866 ἐκραγεῖσα Κρητικὴ ἐπανάστασις σπουδαίας παρεσκεύασε τῷ κράτει πολιτικὰς περιπλοκὰς καὶ οἰκονομικὰς δυσχερείας.

Ἡ Γερμανία. — Τῆς Γερμανίας ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις, ὁποία αὕτη ἐδημιουργήθη τῷ 1850 μετὰ τὰ ἀξιομνημόνευτα γεγονότα τῶν ἐτῶν 1848 - 1849, οὐδεμίαν μέχρι τοῦ 1868 ὑπέστη γενικὴν καὶ σπουδαίαν μεταβολήν. Ἐν Πρωσσίᾳ, καθὰ εἴδομεν, ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ΄ διαρκοῦντος τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ πολέμου διετήρησεν οὐδετερότητα καὶ τὸ ὑπουργεῖον Μαντάϋφφελ, τὸ ὑπογράψαν μετὰ τῆς Αὐστρίας τῷ 1850 τὴν σύμβασιν τοῦ Ὀλμούτζ, διετήρησε τὴν ἐξουσίαν, ἐν τῇ ἐξωτερικῇ μὲν πολιτικῇ ἀντιπράττον κατὰ τῆς Ῥωσσικῆς συμμαχίας, ἐν τῇ ἐσωτερικῇ δὲ πολιτικῇ ἐξυπηρετοῦν

τὰ συμφέροντα τῆς ἀριστοκρατικῆς καὶ ἀπολυταρχικῆς μερίδος. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλόλαος καὶ κατὰ βάθος ἀπολυτόφρων πάντοτε βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1857 προσβληθεὶς ὑπὸ ἐγκεφαλικῆς νόσου ἀπεσύρθη τῆς κυβερνήσεως ἀναθέσας αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ πρίγκιπι τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμῳ ὡς πρίγκιπι ἀντιβασιλεῖ. Ἀλλ' οὗτος ὑπὸ αἰσθήματος εὐσεβοῦς ἐλαυνόμενος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ διαρκῶς καὶ ὁριστικῶς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀντιβασιλέως, ἀλλ' ἤσκει τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀνανεῶν αὐτὴν κατὰ χρονικὰ διαστήματα τριῶν ἢ πλειόνων μηνῶν ἐνόσῳ ὑπῆρχεν ἐλπὶς τῆς ἀναρρώσεως τοῦ πάσχοντος βασιλέως, μόνον δὲ μετὰ ἓν ἔτος ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τοῦ βασιλέως ἔλαβε παρὰ τούτου τὴν ἀπεριόριστον ἀρχὴν τοῦ ἀντιβασιλέως (26/8 Ὀκτωβρίου), ἣν ἀνεγνώρισαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ αἱ Πρωσσικαὶ βουλαί. Ὁ ἀσθενῶν βασιλεὺς μετέβη χάριν θεραπείας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁπόθεν μετὰ ἓν ἔτος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἕνεκα τοῦ τότε ἀρξαμένου ἐν τῇ χερσονήσῳ μεγάλου πολέμου. Μετ' ὀλίγους μῆνας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους (15/27 Ἰανουαρίου) ἐγεννήθη τῷ ἀντιβασιλεῖ Γουλιέλμῳ ἔγγονος ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1857 τελεσθέντος γάμου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου μετὰ τῆς πρεσβυτάτης θυγατρὸς τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας τῆς Ἀγγλίας, Βικτωρίας Ἀδελαΐδος, ὁ νῦν αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος.

Περὶ τῆς τοῦ πρίγκιπος ἀντιβασιλέως ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς τε ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῆς ἀπέναντι τῆς Γερμανίας ἀλλαχοῦ θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ κυβερνήσει τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους διὰ τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν μεταβολῆς ἐπῆλθε καί τις ὑπουργικὴ μεταβολή, ἀφοῦ τὸ ὑπουργεῖον Μαντάϋφφελ μετὰ ὀκταετῆ διάρκειαν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ πρίγκιπος Ἀντωνίου Ὁενζόλλερν Σιγμάριγκεν. Εἰς τὸ νέον ὑπουργεῖον προσελήφθη τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἱκανώτατος ὑποστράτηγος κόμης Ῥόον ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἔχων ἐντολὴν νὰ ἐργασθῇ εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ, ἥτις ἀπετέλει τὸ σπουδαιότατον μέρος τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος τοῦ πρίγκιπος ἀντιβασιλέως. Ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ πρὸς τὰς βουλὰς τῇ 31/12 Ἰανουαρίου 1860 ὁ πρίγκιψ ἀντιβασιλεὺς ἐδήλωσε τὴν σταθερὰν αὐτοῦ θέλησιν ὡς πρὸς τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τὸ περὶ ταύτης σχέδιον υῆς κυβερνήσεως τοσαύτην προὐκάλεσεν ἀντίπραξιν ἐν τῇ βουλῇ τῶν

ἀντιπροσώπων, ὥστε ἡ κυβέρνησις αὐτὴ ἔσπευσε νὰ ἀποσύρῃ τὸ σχέδιόν της καὶ νὰ ἀρκεσθῇ ἁπλῶς εἰς τὴν ἐκ μέρους τῆς βουλῆς παροχὴν ἐκτάκτου στρατιωτικῆς πιστώσεως 9 ἑκατομμ. ταλλήρων. Τότε δὲ ἡ κυβέρνησις προέβη οἴκοθεν εἰς τὴν διοργάνωσιν καὶ παρέστησε ταύτην μετ' ὀλίγους μῆνας εἰς τὰς βουλὰς ὡς γεγονὸς τετελεσμένον. Αἱ βουλαὶ οὐδὲν ἐκέκτηντο δικαίωμα νὰ καταδικάσωσι τὰ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως γενόμενα· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐκ τοῦ ὅλου ζητήματος τῆς διοργανώσεως προῆλθε μεγάλη σύγκρουσις μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων διὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ (1). Διότι ἡ μὲν βουλὴ ἀπέρριπτεν ἢ ἐπέφερε σπουδαίας τροποποιήσεις εἰς τὸν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑποβαλλόμενον στρατιωτικὸν προϋπολογισμόν, ἡ δὲ κυβέρνησις, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ἐφήρμοζεν ἀναλλοίωτον τὸν προϋπολογισμὸν τοῦτον.

Ἡ οὕτω μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τῆς κυβερνήσεως ἐξ ἑνὸς καὶ τῆς φιλελευθέρας πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐξ ἄλλου ἀρξαμένη οἰκονομικὴ σύγκρουσις, οὖσα κατὰ μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀπόρροια πολιτικῆς ἀντιθέσεως, ἐξετάθη κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦ οἰκονομικοῦ εἰς τὸν χῶρον τὸν πολιτικὸν καὶ ἔλαβεν οὕτω γενικώτερον πολιτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἔτι μᾶλλον ἐνίσχυσαν γεγονότα τινὰ μετὰ τὴν ὁριστικὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ πρίγκιπος ἀντιβασιλέως. Ὁ ἀσθενὴς βασιλεὺς Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' ἀπέθανε τῇ 21/2 Ἰανουαρίου 1861 καὶ ὁ πρίγκιψ ἀντιβασιλεὺς ἀνῆλθε νῦν εἰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσσίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Γουλιέλμου Α'. Καθ' ὃν χρόνον ἐτελέσθη τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Πρωσσίας γεγονός, ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων εἶχε σχηματισθῇ συμπαγὲς κόμμα φιλελευθέρας ἀντιπολιτεύσεως καλούμενον «κόμμα προοδευτικὸν» προελθὸν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν μετριοπαθεστέρων μελῶν τῆς λαϊκῆς ἢ δημοκρατικῆς μερίδος τοῦ 1849 μετὰ τῶν μετριοπαθῶν φιλελευθέρων. Τὸ κόμμα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐνεργῶς τὸν κατὰ τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς κυβερνήσεως ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγκρούσεως ταύτης καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ ἐρεθισμοῦ ἐγένετο κατὰ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, φονικὴ ἀπόπειρα (20/2 Ἰουλίου 1861) ἐν Βάδεν - Βάδεν ὑπό τινος φοιτητοῦ Γερμανοῦ

(1) Ἐντεῦθεν καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐκλήθη «Ὑπουργεῖον συγκρούσεως» (Conflicts-Ministerium).

Ὀσκὰρ Βέκερ καλουμένου. Τὸ λυπηρὸν γεγονὸς ἐξήγειρε μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν ἁπάσῃ τῇ Πρωσσίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, καὶ ἡ φιλελευθέρα μερὶς ἐν Πρωσσίᾳ ἐξεδήλωσε ζωηρῶς τὴν κατὰ τοῦ ἐγκλήματος τούτου ἀποστροφήν της. Οὐχ ἧττον τὸ πρᾶγμα ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὡς ἔχον ἠθικὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς βουλῆς προκληθεῖσαν πρὸς τὸ στέμμα σύγκρουσιν. Διὸ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἑορτῇ τῆς στέψεως, τῇ γενομένῃ μετὰ τρεῖς μῆνας (6/18 Ὀκτωβρίου) ἐν Καινιξβέργῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐν Πρωσσίᾳ, ὁ Γουλιέλμος Α΄ ἐξῆρε τὴν θείαν ἀρ-

Ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος τῆς Πρωσσίας

χὴν τῆς βασιλείας κηρύξας ὅτι ἐκ τοῦ βωμοῦ ἐλάμβανε τὸ στέμμα, ὅπερ ἐφόρει, ὅτι ἦτο «βασιλεὺς ἐλέῳ Θεοῦ», καὶ ὅτι «οἱ βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ στέμμα καὶ ἀπέναντι τοιούτων βασιλέων αἱ βουλαὶ οὐδένα ἕτερον εἶχον προορισμὸν ἢ τὸ ἁπλῶς συμβουλεύειν» (1). Οὕτω ἐτέθη τὸ ζήτημα ἢ μᾶλλον ὁ ἀγὼν

(1) Ἐν τῇ προσφωνήσει αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν βουλῶν εἶπεν ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος: «Ἐνθυμούμενος ὅτι τὸ στέμμα μόνον ἀπὸ Θεοῦ ἔρχεται, ἐδήλωσα διὰ τῆς στέψεώς μου ἐν τῷ καθηγιασμένῳ τόπῳ ὅτι ἔλαβον αὐτὸ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ ἐν ταπεινώσει καὶ συντριβῇ καρδίας».

μεταξὺ ἀπολυταρχίας προσωπικῆς τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν ἢ μᾶλλον τῆς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας. Καὶ ἡ σύγκρουσις αὕτη νέαν ἔλαβεν ἐπίτασιν διὰ τῶν νέων βουλευτικῶν ἐκλογῶν, αἵτινες γενόμεναι περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1861 (24/6 Δεκεμβρίου) ἀπέβησαν ὑπὲρ τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος. Μάτην ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ (2/14 Ἰανουαρίου) ὑπέδειξε τὸ ἀπαραίτητον τῆς διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ «χάριν τῆς ἀσφαλείας τῆς πατρίδος», κηρύξας ἐνταυτῷ ὅτι τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Πρωσσίας οὐδέποτε ἔμελλε νὰ ἐξαρτήσῃ ἀπὸ μιᾶς ψηφοφορίας τῆς βουλῆς. Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐδέχθη πρότασιν (22/6 Μαρτίου) μὴ ἐγκρίνουσαν τὸν στρατιωτικὸν προϋπολογισμὸν ἐν τῷ ὅλῳ αὐτοῦ, καὶ ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς βουλῆς ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν αὐτῆς (27/11 Μαρτίου) καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Ὀενζόλλερν (5/17 Μαρτίου) ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ ἔτι συντηρητικωτέρου ὑπουργείου τοῦ πρίγκιπος Ἀδόλφου Ὀενλόε Ἰγγελφίγκεν, ἐν ᾧ παρέμεινεν ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, νῦν δὲ καὶ τῶν ναυτικῶν, ὁ στρατηγὸς Ῥόον. Ἀλλ' αἱ νέαι ἐκλογαὶ (24/6 Μαΐου) ἐπήνεγκον ἧτταν μὲν ὁλοσχερῆ τῆς κυβερνήσεως, οὐδενὸς τῶν ὑπουργῶν ἐκλεγέντος, καταπληκτικὴν δὲ πλειονοψηφίαν τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος. Μάτην πάλιν ἡ κυβέρνησις ἐζήτησε νῦν νὰ διαθέσῃ τὴν βουλὴν εὐμενεστέραν διὰ τῆς φιλελευθέρας ἐξωτερικῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἀναγνωρίσασα τὸ «βασίλειον τῆς Ἰταλίας» καὶ ὑποστηρίξασα ἐν τῷ ἐκλεκτοράτῳ τῆς Ἕσσης, ἐναντίον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τῆς Αὐστρίας, τὴν φιλελευθέραν μερίδα καὶ τὸ φιλελεύθερον σύνταγμα τοῦ 1831. Ἡ βουλὴ οὐδαμῶς ἐκ τούτων κατέστη ἐνδοτικωτέρα, θεωροῦσα καὶ κηρύττουσα ὅτι ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐκ μέρους τῆς Πρωσσίας πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται διὰ μέσων μᾶλλον ἐθνικῶν ἢ στρατιωτικῶν, καὶ τῇ 11/23 Σεπτεμβρίου μετὰ ἑπταήμερον συζήτησιν ἀπέρριψε τὸν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑποβληθέντα στρατιωτικὸν προϋπολογισμὸν ἐπενεγκοῦσα εἰς αὐτὸν σπουδαιοτάτας περικοπάς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ βασιλεὺς ἀπήντησεν εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς βουλῆς δι' ἑνὸς σοβαροῦ τολμήματος. Ὁ ἐπίσημος Μηνύτωρ τοῦ κράτους ἐδήλωσε τὴν ἑσπέραν τῆς 11/23 Σεπτεμβρίου ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπεδέχετο τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Ὀενλόε καὶ διώριζεν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν, προσωρινῶς δὲ καὶ πρόεδρον τοῦ ὑπουργείου, τὸν τέως ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴν καὶ μυστικοσύμβουλον τοῦ στέμματος *Ὄθωνα Βίσμαρκ Σεν-*

χάουζεν. Ἀλλὰ περὶ τῆς σημασίας τοῦ τολμήματος τούτου κάλλιον νὰ ποιησώμεθα λόγον ἐν τῇ μετ' ὀλίγον ἐκτεθησομένῃ συνεχεῖ πλέον ἱστορίᾳ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Ἡ Αὐστρία. — Ἡ Αὐστρία ἀφότου τῷ 1850, μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνευσιν τοῦ κράτους ἐπανεκτήσατο τὴν ἐν Γερμανίᾳ ὑπέροχόν αὐτῆς θέσιν, διετήρησε τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου τοῦ 1859, ὁπότε ἡ διὰ τοῦ Λομβαρδικοῦ πολέμου ἐν Ἰταλίᾳ ἐξασθένησις τοῦ κράτους αὐτῆς ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Γερμανίᾳ, ἰδίως ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας, θέσιν αὐτῆς. Ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ περιποιήσας τῇ Αὐστρίᾳ τῷ 1850 τὴν ὑπέροχον ἐκείνην θέσιν, ὁ Φῆλιξ Σβάρτζεμβεργ, ἀπεβίωσε τῷ 1852 (24/5 Ἀπριλίου) καὶ τότε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἀνέλαβε, χωρὶς ἐν τούτοις, ὡς ὁ Σβάρτζεμβεργ, νὰ γείνῃ καὶ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, ὁ κόμης Βουὼλ Σαουενστάϊν, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ ὁποίου ἱκανὸς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Τῷ αὐτῷ ἔτει (1852) ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ Α' κατήργησεν ἐντελῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ δοθὲν τῷ Αὐστριακῷ κράτει σύνταγμα τοῦ 1849 (ἴδ. σελ. 319) ἀποκαταστήσας τὴν προτέραν ἀπολυταρχίαν, καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀντιδράσεως συνεπλήρωσε διὰ τοῦ κογκορδάτου, ὅπερ συνωμολόγησε τῷ 1855 πρὸς τὸν Πάπαν, παρέχων δι' αὐτοῦ μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν ἐν τῷ κράτει τῷ τε Κλήρῳ καὶ τοῖς Ἰησουίταις. Διὰ τῆς ἀχαρίστου δὲ πολιτικῆς ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ, τῆς ὁποίας τὸ ἠθικὸν βάρος ἀδίκως, ὡς φαίνεται, ἐπέρριψεν ἡ φήμη εἰς τὸν Σβάρτζεμβεργ (1), ἐφάνη ἐπὶ μίαν στιγμὴν θριαμβεύουσα ἡ Αὐστριακὴ πολιτικὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διὰ τῆς δημιουργηθείσης ἐνταῦθα διὰ τῆς Παρισιανῆς συνθήκης καταστάσεως τῆς τοσοῦτον συνᾳδούσης πρὸς τὰ Αὐστριακὰ συμφέροντα. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1859 δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτὴν ἐκ τῆς ἡδείας ἀπάτης μετὰ πικρᾶς ἀπογοητεύσεως. Τὰ γεγονότα ὅμως ἐκεῖνα εἶχον ἐξ ἄλλου καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἀποτέ-

(1) Λέγεται ὅτι ὁπότε τῷ 1849 ὁ Σβάρτζεμβεργ ἐζήτει τὴν στρατιωτικὴν συνδρομὴν τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ κατὰ τῶν Οὔγγρων πολέμῳ, προβλέπων ὅτι ἡ Αὐστρία ἡ αἰτουμένη τοιαύτην χάριν παρὰ τοῦ Τσάρου ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἶπε: «Θὰ ἐκπλήξω τὸν κόσμον διὰ τῆς ἀγνωμοσύνης μου». Ἀλλὰ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξ ἐκείνων, πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τῶν ὁποίων τοσούτῳ μᾶλλον πρέπει τις νὰ δυσπιστῇ, ὅσῳ ἀληθέστερος καὶ ἀκριβέστερος εἶναι ὁ ὑπ' αὐτῶν γινόμενος χαρακτηρισμὸς τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων.

λεσμα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Αὐστρίας, ὅτι τότε πρῶτον αὕτη διδαχθεῖσα πολλὰ ἐκ τῶν νέων συμφορῶν καὶ φωτισθεῖσα περὶ τῶν σοβαρῶν πληγῶν τῆς ἐσωτερικῆς κυβερνήσεως ἠναγκάσθη νὰ λησμονήσῃ τινὰ τοῦ παρελθόντος Αὐστριακοῦ συστήματος καὶ νὰ ἐγκαινίσῃ, ἐσωτερικῶς τοὐλάχιστον, περίοδον βελτίονος κυβερνήσεως καὶ φιλελευθέρας ὁπωσοῦν πολιτικῆς ἀναπτύξεως. Ἀλλὰ πρὸ τούτων ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1859.

Ἡ Γαλλία. — Διὰ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ τῆς Παρισιανῆς συνθήκης ἡ Γαλλία κατέστη αὖθις πρώτη ἐν Εὐρώπῃ Δύναμις, οἱ Παρίσιοι κατέστησαν πάλιν κέντρον τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῆς μεγάλης πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς κινήσεως, ὁ δὲ ἀντιπρόσωπος τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ὑπεροχῆς Ναπολέων Γ΄, εἰς οὗ τὴν πολιτικὴν περίνοιαν ἀπεδόθη πᾶσα αὕτη ἡ ἐπιτυχία, παρέστη ἐν ἁπάσῃ τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ πολιτικῇ δυνάμει αὐτοῦ ὡς κλειδοῦχος τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ διαιτητὴς ἐν ταῖς μεταξὺ κρατῶν καὶ ἡγεμόνων ἔρισι, πληρώσας οὕτω ἐν μέρει τὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου κενωθεῖσαν ἐν τοῖς συμβουλίοις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων θέσιν. Ἡ ἀτομικὴ καὶ ἡ οἰκογενειακή, ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ εὐτυχία ἔφθασεν εἰς τὸ πλήρωμα αὐτῆς ὁπότε ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ἐγεννήθη (4/16 Μαρτίου 1856) αὐτῷ υἱὸς (Λουδοβῖκος Ναπολέων) προωρισμένος, ὡς ἐφαίνετο, νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ μέλλον τῆς δυναστείας. Ἡ μετὰ τῆς Ἀγγλίας διαρκὴς καλὴ συνεννόησις, ἡ δεξιὰ καὶ ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων βοηθουμένη πολιτικὴ αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἠσφάλιζον αὐτῷ πολιτικὴν ὑπεροχὴν ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ δὲ μάταιος, φιλόκαινος καὶ καινόδοξος, ὁ τὰς προσωπικὰς ἐπιτυχίας λατρεύων Γαλλικὸς λαός, καὶ ἰδίως ὁ τῶν Παρισίων, ἐν τῇ μέθῃ τοῦ ἐθνικοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς φιλοδοξίας ἔβλεπεν ἐν τῷ νέῳ αὐτοκράτορι τὸν ἄξιον διάδοχον τοῦ Ναπολέοντος Α΄ τὸν ἀποδόντα τῇ Γαλλίᾳ τὴν στρατιωτικὴν δόξαν καὶ τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον καὶ τὰ πρωτεῖα ἐν Εὐρώπῃ. Συνωμοσίαι καί τις ἀπόπειρα φόνου κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος ηὔξησαν τὰς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας. Ἡ δὲ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἡ ἀσφάλεια τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς δημοσίας τάξεως, ἣν διὰ σιδηρᾶς χειρὸς ἠσφάλιζε τῷ ἀγρότῃ καὶ τῷ ἀστῷ ἐναντίον τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνατρεπτικῶν ῥοπῶν ὁ νέος δυνάστης, ἔτι δὲ ἡ ἐργασία καὶ διὰ τῆς ἐργασίας ὁ ἄρτος, ὃν εὕρισκον αἱ ἐργα-

τικαὶ τάξεις διὰ τῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἅπερ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεχείρει ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναπολέοντος, ἰδίως ἐν Παρισίοις, εἵλκυον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὰς πολυπληθεστέρας τάξεις τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικὸν προηγοῦντο πάντων τῶν ἄλλων ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν σύστημα ἀφοσιώσει. Τὰ τοιαῦτα φρονήματα καὶ αἰσθήματα τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ἐδηλώθησαν ἐμφανῶς ἐν ταῖς γενικαῖς ἐκλογαῖς τῆς νομοθετικῆς βουλῆς ταῖς ἐνεργηθείσαις τῷ 1857, ὁπότε ὀλίγιστοι, δακτύλῳ ἀριθμούμενοι, ἐξελέγησαν ἀντιπολιτευόμενοι, καὶ οὗτοι δημοκρατικοί, ἐν οἷς ἄξιοι λόγου ῥήτορες ἦσαν ὁ δικηγόρος καὶ ἀπὸ τοῦδε διαρκῶς βουλευτὴς φιλέλλην Ἰούλιος Φάβρος καὶ ὁ Αἰμίλιος Ὀλλιβιέ. Ἀλλ' ἡ φωνή, ἣν ὕψουν οὗτοι ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ ἐναντίον τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως, ἐπνίγετο ὑπὸ τῶν διαρκῶν εὐφημιῶν καὶ ἀνευφημιῶν τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τῶν πιστῶν τῷ νέῳ συστήματι βουλευτῶν, αἵτινες εὕρισκον πιστὴν καὶ ζωηροτάτην ἠχὼ ἐν τῇ συναυλίᾳ τοῦ Γαλλικοῦ τύπου. Τοιαύτην δύναμιν κεκτημένος ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ναπολέων Γ', χρώμενος δὲ τοιαύτῃ Γαλλίᾳ κραταιᾷ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης δὲν ἠδύνατο, Ναπολέων μάλιστα καλούμενος, νὰ ἐπιδοθῇ ἁπλῶς εἰς ἔργα εἰρήνης καὶ ὑλικῆς προόδου καὶ εὐημερίας. Ἡ συνείδησις τῆς δυνάμεως καὶ ἡ μεγαλοπραγμοσύνη καὶ ἡ ἀνάγκη, ἣν ᾐσθάνετο νὰ περιβάλῃ διὰ νέας πάντοτε γοητείας πρὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ὑπηγόρευον αὐτῷ νέους πολέμους καὶ νέας ἐπιχειρήσεις ἐν Εὐρώπῃ καὶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν διαλάβει ὁπωσοῦν ἐκτενῶς ἐν τοῖς περὶ Ἀγγλίας.

Ἡ Ἀγγλία. — Ἡ Ἀγγλία ἐπιτυχοῦσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἰδίως ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ῥωσσίας, πρὸς ἣν κυρίως ἀπέβλεπεν, οὐχὶ ὅσα ἤθελεν, ἀλλ' ὅσα ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν εἰρηνικὴν αὐτῆς πολιτικὴν παρέχουσα εἰς τὸν κόσμον θέαμα κράτους μεγίστου, οὐχὶ στρατιωτικοῦ ἐκπλήσσοντος τὸν πολιτικὸν κόσμον διὰ παροδικοῦ μεγαλείου στρατιωτικῆς δόξης καὶ γοητείας πολιτικῆς, ἀλλὰ κράτους ναυτικοῦ παγκοσμίου, ἀνεξαντλήτου ἐν τοῖς χρηματικοῖς αὐτοῦ πόροις, ἀδαμάστου ἐν τῇ καρτερίᾳ αὐτοῦ πρὸς πολέμους ὑπερθαλασσίους, κράτους ἐκπροσωποῦντος εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τὴν ἀνθρωπίνην ἐκπολιτιστικὴν ἐνέργειαν ἐν τῇ ἐμπορικῇ καὶ βιομηχανικῇ ἰδίως ἀναπτύξει. Ἡ

Ἀγγλία ἦτο, καθὰ εἴδομεν ἀλλαχοῦ, ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ χώρα, ἧς τὸ ἔδαφος ἐστρώθη διὰ σιδηρῶν ὁδῶν τῷ 1830. Ἔκτοτε τὰ σιδηροδρομικὰ συμπλέγματα εἶτα δὲ καὶ αἱ τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐπλήρωσαν μέχρι τοῦ 1856 τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας διὰ πολυπλόκων δικτύων, καὶ ἀφοῦ δὲ τὸ μέγα νησιωτικὸν κράτος συνεδέθη ἀπὸ τοῦ 1851 πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἤπειρον δ' ὑποβρυχίου τηλεγραφικῆς γραμμῆς, ἐπέτυχε μετ' ὀλίγα ἔτη νὰ συνδεθῇ δι' ὁμοίας γραμμῆς πρὸς τὴν Ἀμερικήν (1). Τὴν εἰκόνα τῆς ταχείας, ἅμα δὲ καὶ τεραστίας ταύτης ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας παρίστησιν ἡμῖν ἡ σύγκρισις τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς κινήσεως τοῦ ἔτους 1856 πρὸς τὴν πρὸ 60 περίπου ἐτῶν. Ἡ Ἀγγλία, ἡ τῷ 1781 ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς αὐτῆς καταστήμασι μόλις ἐξεργαζομένη βάμβακα ἀκατέργαστον 10 ἑκατομμυρίων λιτρῶν, τῷ 1856 ἐξειργάζετο βάμβακα τοιοῦτον λιτρῶν 914 ἑκατομμυρίων. Κατὰ τὸ 1856 ἡ Ἀγγλία ἐκέκτητο 2,210 μεγάλα νηματουργικὰ καὶ ὑφαντουργικὰ καταστήματα μετὰ ἀτμομηχανῶν, ὧν ἡ λειτοργία ἀντικαθίστα ἐργασίαν 91 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἀγοράζουσα δ' ἔξωθεν βάμβακα 25 ἑκατομμυρίων λ. στερλινῶν ἐπώλει εἰς τὰ ἔξω βαμβακερὰ ὑφάσματα 35-40 ἑκατομμ. λιρ. στερλιν. Ἐν ἑνὶ δὲ μόνῳ ἔτει (1854) ἐξήχθη ἐξ Ἀγγλίας ποσότης γαιανθράκων 60 δισεκατομμ. χιλιογράμ. Εἰκόνα τοῦ μεγαλείου τῆς

(1) Τοῦ τηλεγράφου ἡ χρῆσις μετὰ τὰς ἀπὸ τοῦ 1837-1845 ἀρξαμένας ἀτελεῖς ἐφαρμογὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ ἤρξατο νὰ γίνηται κοινὴ ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 1848. Τὸ πρῶτον ὑποβρύχιον τηλεγραφικὸν σύρμα ἐτέθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας (μεταξὺ Δόβερ καὶ Καλαῖ) τῷ 1851, μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη ὑποβρύχιοι τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ συνέδεον πολλὰς νήσους καὶ παραλίους χώρας τῆς δυτικῆς Μεσογείου. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς διὰ τηλεγράφου συνδέσεως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (Ἰρλανδίας καὶ Νέας Φουνδλανδίας) γενομένη τῷ 1858 ἀπέτυχε. Ἀπέτυχον δὲ καὶ ἄλλαι ἀπόπειραι μέχρι τοῦ 1866 ὁπότε ὁ μέγας «Ἀνατολικὸς» ἢ «Λεβιάθαν» κατώρθωσε νὰ συνδέσῃ ὁριστικῶς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς τὴν Ἀμερικήν. Αὐτὸς ὁ «μέγας Ἀνατολικὸς (The great Eastern)» ἦτο εἰκὼν ἀληθὴς καὶ σύμβολον τῆς μέχρι πολυτελείας χωρούσης μεγαλουργοῦ Ἀγγλικῆς ἐπιχειρηματικότητος. Εἶχε μῆκος 700 π. καὶ πλάτος 120 π. καὶ χωρητικότητα ἐπαρκοῦσαν διὰ 10 χιλιάδας ἐπιβάτας. Τὸ τέρας τοῦτο τῆς ναυτικῆς τέχνης τὸ κατὰ τὴν καθέλκυσιν καὶ βάπτισιν αὐτοῦ λαβὸν τὸ ὄνομα *Λεβιάθαν* μόλις τρία ἔτη μετὰ τὴν καθέλκυσιν ταύτην ἐκινήθη ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐξετέλεσε τὸν πρῶτον μέχρι Νέας Ὑόρκης πλοῦν. Πολὺ πρότερον ἡ Ἀγγλία ἐτελειωποίησε τὴν ἀτμοπλοΐαν διὰ τῆς ἐφευρέσεως (1839) τῶν ἑλικοκινήτων ἀτμοπλοίων, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ πυροβολικῷ εἰσήγαγε μεγάλας βελτιώσεις διὰ τῶν περιφήμων πυροβόλων Ἄρμστρογκ, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν ἀνώτερα τῶν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἐν τῷ Κριμαϊκῷ καὶ ὕστερον ἐν τῷ Ἰταλικῷ πολέμῳ χρησιμοποιηθέντων *αὐλακωτῶν* πυροβόλων.

ἀνθρωπίνης δυνάμεως καὶ ἐνεργητικότητος παρίστα καὶ τὸ Λονδῖνον τὸ ἀριθμοῦν τῷ 1856 2 $^{1}/_{2}$ - 3 ἑκατ. κατοίκων καὶ ἀποτελοῦν ὑπὸ τὸν βόρειον, ψυχρόν, νεφελώδη ὑπὸ ὁμίχλης τὸ πλεῖστον καλυπτόμενον οὐρανὸν κέντρον τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας δεχόμενον ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα καὶ εἰς πᾶσαν γῆν ἐκπέμπον τὰ παντοειδῆ προϊόντα τῆς βιομηχανίας αὐτοῦ. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις τοῦ μεγάλου παγκοσμίου κράτους τῆς Ἀγγλίας μετὰ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ πολέμου.

Ὅπως ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ναπολέων διὰ τῆς εὐτυχοῦς περατώσεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἐστερέωσε τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν αὐξήσας τὴν δημοτικότητα καὶ τὴν γοητείαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὕτω ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Πάλμερστων μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐκείνου, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἐγένετο αἰτιώτατος, ἐθεωρήθη ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας. Καίτοι δὲ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς μεγάλας προσδοκίας, ἃς ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ μεγαλαυχία ἔτρεφε παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τοῦ ἔθνους, οὐχ ἧττον ἡ δημοτικότης τοῦ Παλμερστῶνος ηὐξήθη τοσοῦτον, ὥστε αἱ ἐκλογαὶ αἱ γενόμεναι τῷ 1857 διὰ τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων μεγίστην ἔδωκαν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ κόμμα, οὗ προΐστατο ὁ Πάλμερστων καὶ ηὔξησαν τὴν πολιτικὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ κῦρος ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἡ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἑπομένου ἔτους γενομένη ἐν Παρισίοις κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀπόπειρα φόνου ὑπὸ τοῦ Ὀρσίνη (περὶ ἧς διὰ μακρῶν γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Ἰταλίας) ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Παλμερστῶνος. Τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον κατηγορηθὲν σφόδρα ἐν Γαλλίᾳ, ἰδίως ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ κόμματος, ὡς παρέχον ἄσυλον εἰς τοὺς βασιλοκτόνους καὶ εἰς πάντας τοὺς πολιτικοὺς συνωμότας καὶ κακούργους ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλῃ νομοσχέδιον εἰς τὸ κοινοβούλιον κατὰ τῶν πολιτικῶν συνωμοσιῶν. Ἀλλὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦτο ὡς περιορίζον τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐπαναφέρον τρόπον τινὰ τὸν κατὰ τῶν ξένων νόμον (ἴδ. σελ. 478) τὸν καταλυθέντα τῷ 1827 ἐξήγειρε μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Παλμερστῶνος καὶ τὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπάνοδον τῶν Τόρεων ὑπὸ τὸν κόμητα Δέρβυν (8/20 Φεβρουαρίου). Ἀλλὰ καὶ νῦν οἱ Τόρεις δὲν διετήρησαν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐξουσίαν. Συνασπισμὸς τῶν φιλελευθέ-

ρων κομμάτων πάντων διενεργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος ἐπανήγαγε πάλιν τοῦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῷ 1859 (5/17 Ἰουνίου) ἣν καὶ διετήρησε τὸ Οὐιγικὸν κόμμα καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλμερστῶνος (6/18 Ὀκτωβρ. 1865) μέχρι τοῦ 1866. Γεγονότα σπουδαῖα ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης πρωθυπουργίας τοῦ Παλμερστῶνος εἶναι ἡ Ἀγγλικὴ στρατεία κατὰ τῆς Κίνας καὶ κατὰ τοῦ Μεξικοῦ (ἴδ. κατωτέρω), ὁ θάνατος τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου Ἀλβέρτου (2/14 Δεκεμβρίου 1861), ἡ δι' Ἀγγλικῶν ἐνεργειῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος (1862) καὶ ἡ κατὰ τὸ 1864 γενομένη μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου. Ἀλλὰ πολὺ σπουδαιότερον τῶν γεγονότων τούτων τῆς δευτέρας πρωθυπουργίας τοῦ Παλμερστῶνος εἶναι ὁ κατὰ τὴν πρώτην πρωθυπουργίαν αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἐκλογικῆς ἐπιτυχίας τοῦ 1857 δεινῶς ταράξας τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν καὶ τὸ Ἀγγλικὸν κράτος μέγας καὶ σοβαρὸς κίνδυνος ὁ ἀπειλήσας τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος τῆς Ἀγγλίας δι' ἀπωλείας τῆς μεγίστης τῶν Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Ὁ κίνδυνος οὗτος ἦτο Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τῶν ἐτῶν 1857.

Ἡ Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1857 - 1859. — Τὸ μέγα ἀποικιακὸν ἐν Ἰνδίαις Ἀγγλικὸν κράτος τὸ περιλαμβάνον τῷ 1815 μὲν 120 τῷ 1856 δὲ 180 ἑκατομμύρια ὑπηκόων, ὧν ἡ μεγίστη πλειονότης ἀπετελεῖτο ἐξ ἰθαγενῶν Βραχμανιστῶν καὶ Μωαμεθανῶν, καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ μιᾶς ἑταιρίας ἐμπορικῆς, μόνον δὲ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ οἰκονομικοῖς ζητήμασιν ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 455 - 456), περιεῖχεν ἐν ἑαυτῷ στοιχεῖα ἀνωμάλου καὶ ἐκρύθμου πολιτικῆς καταστάσεως ταχέως δυναμένης νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλας ταραχὰς καὶ καταστροφάς. Ὁ στρατὸς ὁ φρουρῶν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ κράτει συνέκειτο ἐκ 250 χιλιάδων ἀνδρῶν, ὧν 30 χιλιάδες μόνον ἦσαν Ἄγγλοι, οἱ δὲ λοιποὶ φανατικοὶ Μωαμεθανοὶ καὶ δεισιδαίμονες Βραχμανισταί, ἐν οἷς τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν πνεῦμα καὶ τὸ ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν συναίσθημα ἦσαν μέγιστα κωλύματα πρὸς στρατιωτικὴν ἀγωγὴν καὶ πειθαρχίαν αὐστηρὰν καὶ πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς στρατιωτικῆς πίστεως πρὸς τὸ Ἀγγλικὸν κράτος. Τοιούτου δ' ὑπάρχοντος αἰτίου ἰσχυροῦ καθιστῶντος τοὺς Ἰνδοὺς ἠθικῶς ξένους καὶ ἀλλοτρίους πρὸς τὸ κράτος τῆς Ἀγγλίας, ἁπλῆ τις ἀφορμὴ ἁπτομένη τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ μεγάλας ταραχάς. Τοιοῦ-

Ὁ Πρίγκιψ Σύζυγος Ἀλβέρτος τοῦ Κοβούργου

τόν τι ἐγένετο τῷ 1857 ὁπότε γενικοῦ διοικητοῦ ἐν ταῖς Ἰνδίαις ὄντος τοῦ Καρόλου Ἰωάννου Κάννιγκ, υἱοῦ τοῦ περιφήμου Γεωργίου Κάννιγκ, διενεμήθησαν τοῖς στρατιώταις φυσίγγια ὧν αἱ σφαῖραι ἦσαν ἀλειμμέναι δι' ἀλείμματος βοείου καὶ χοιρείου. Οἵ τε Βραχμανισταὶ στρατιῶται, παρ' οἷς ὁ βοῦς ἦτο ζῷον ἱερὸν καὶ ἄθικτον, καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι διὰ θρησκευτικοὺς λόγους τὸ χοίρειον ἐσκανδαλίσθησαν ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν συνειδήσει. Ἰνδοὶ δέ τινες στρατιῶται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Δελχὶ ἀρνηθέντες νὰ δεχθῶσι τὰ διανεμόμενα αὐτοῖς φυσίγγια καὶ διὰ τοῦτο φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν ἀρχῶν ἠλευθερώθησαν βιαίως ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν συστρατιωτῶν, οἵτινες κατέσφαξαν τοὺς Ἄγγλους ἀξιωματικοὺς αὐτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1857). Ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ταχέως ἐν Δελχί, ἔνθα οἱ ἐπαναστάται ἐγένοντο κύριοι τῶν στρατιωτικῶν ἀποθηκῶν, μεγάλου ἀριθμοῦ πυροβόλων καὶ ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν καὶ κατέσφαξαν οὐ μόνον τοὺς Ἄγγλους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐν Δελχὶ Εὐρωπαίους. Δεινὰς καὶ φρικώδεις διαστάσεις ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις ἐν τοῖς βορειοδυτικοῖς διαμερίσμασιν, ἰδίως ἐν τῇ περὶ τὸν Γάγγην πόλει Κάουνπουρ, ἀφότου ἐνεφανίσθη ἐνταῦθα ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἐκ τῆς πολεμικῆς φυλῆς τῶν Μαράττων (οἵτινες μόλις τῷ 1818 εἶχον ὑποταγῆ τῷ Ἀγγλικῷ κράτει) Μωαμεθανὸς Ἰνδὸς Νάνα Σαχίπ, ὅστις μόνον ἐν Κάουνπουρ ἔσφαξεν ὠμότατα χιλίους περίπου Ἄγγλους σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἐν οἷς καὶ 1 στρατηγόν, 100 ἀξιωματικοὺς καὶ 210 στρατιώτας. Οἱ φανατικοὶ Μωαμεθανοὶ ἐπαναστάται ἐπὶ στιγμὴν ὠνειροπόλησαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ κράτους τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἤτοι τοῦ μεγάλου μωαμεθανικοῦ Ἰνδικοῦ κράτους, ὅπερ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙϚ' μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἱδρύσει ἐν Ἰνδίαις ὁ τοῦ Ταμερλὰν δισέγγονος Βαβούρ, καὶ ὅπερ καλούμενον συνήθως κράτος τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἢ Μογοὺλ (οὕτω δὲ ὠνομάζοντο καὶ οἱ ἡγεμόνες) ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἐγγόνων τούτου, τοῦ Ἄκβαρ (1556-1605) εἶχε φθάσει εἰς τὴν ὑψίστην αὐτοῦ ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Νῦν οἱ ἐπαναστάται τὸν ἐκ τοῦ γένους τοῦ μεγάλου Ἄκβαρ καὶ πρῴην αὐτοκράτορα ἢ μέγαν Μογοὺλ γενόμενον, τὸν τὸ 92 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντα Ἄκβαρ, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα. Εὐτυχῶς διὰ τοὺς Ἄγγλους ἡ ἐπανάστασις δὲν διεδόθη παρὰ πάσαις ταῖς μωαμεθανικαῖς φυλαῖς. Πολλαὶ τούτων, πλεῖσται δὲ τῶν Βραχμανιστῶν φυλαί, ἔμειναν πισταὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους. Ἐξ ἄλ-

λου δὲ ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἔσπευσε νὰ πέμψῃ σημαντικωτάτας ἐξ Ἀγγλίας ἐπικουρίας, δι' ὧν ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐν Ἰνδίαις ἐξ Ἄγγλων συγκειμένου στρατοῦ ἀνῆλθεν εἰς 100 καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας. Ἐπειδὴ δὲ καί τινα τάγματα Ἰνδικά, συγκείμενα ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολεμικῶν λαῶν τῶν Ἰνδιῶν, πιστῶς ἐμάχοντο ὑπὸ τὰς Ἀγγλικὰς σημαίας, ἡ ἐπανάστασις δὲν ἔλαβε μεγίστην ἔκτασιν καὶ περιωρίσθη εἰς ὀλίγας σχετικῶς ἐπαρχίας. Τοῦτο δ' ἐπέτρεψε τῷ Ἄγγλῳ ἀρχιστρατήγῳ Κάμπελ καὶ τοῖς γενναίοις στρατηγοῖς Οὐίλσωνι καὶ Χάβελοκ, οἵτινες ἀνέπτυξαν μεγίστην δραστηριότητα, νὰ ἐπενέγκωσι ταχέως καίρια κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τραύματα. Τὸ Δελχὶ ἐκυριεύθη ἤδη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1857. Καὶ διετηρήθη μὲν ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ ὁλόκληρον τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Ἄγγλοι ἤραντο πολλὰς νίκας ἐν μεγάλαις καὶ μικραῖς μάχαις καὶ κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὰ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχόμενα φρούρια. Φοβερὰ νῦν ἦτο ἡ ἐκδίκησις τῶν Ἄγγλων κατὰ τῶν ἀνθισταμένων. Ὅσοι ἐκ τούτων συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ὑφίσταντο τὸν διὰ τυφεκισμοῦ ἢ τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν διὰ κανονίου κατὰ τρόπον βαρβαρώτατον. Οἱ ἐπαναστάται ἡττώμενοι ἐν ταῖς μάχαις ἔφευγον ζητοῦντες καταφύγιον πρὸς τὰς ὀρεινὰς χώρας. Ὁ Νάνα Σαχὶπ διέφυγε τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν φοβερὰν τιμωρίαν, ἀλλ' ὁ σύντροφός του καὶ εἷς τῶν ἱκανωτάτων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως Τάντια Τόπι ἐφονεύθη δι' ἀνασκολοπισμοῦ (1). Ταῦτα ἐγένοντο πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1858. Τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος κατεστράφησαν καὶ τὰ τῇδε κἀκεῖσε διατηρούμενα ἐπαναστατικὰ στίφη καὶ ἐπῆλθεν ἡ ὁριστικὴ εἰρήνευσις τῆς χώρας. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἀφοῦ μετὰ μεγάλης ὠμότητος κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν, μετὰ τὴν νίκην κατέστη ἠπιωτέρα καὶ ἐπελάβετο νῦν μεταρρυθμίσεών τινων ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους πρὸς πρόληψιν ὁμοίων ἐν τῷ μέλλοντι ταραχῶν. Ὁ γενικὸς διοικητής, λόρδος Κάννιγκ, ὅστις καὶ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἠγωνίζετο νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν διὰ μετριοπαθοῦς καὶ ἐπιεικοῦς διαγωγῆς καὶ πλεῖστον διὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν καταστολὴν αὐτῆς, ἠμείφθη νῦν προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν κόμητος καὶ ἔλαβε τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ «ἀντιβασιλέως τῆς Ἰνδικῆς»

(1) Ὁ γηραιὸς μέγας Μογοὺλ συλληφθεὶς ἤχθη εἰς Καλκοῦτταν, ἔνθα δικασθεὶς καὶ καταδικασθεὶς ἐξωρίσθη εἰς μικράν τινα νῆσον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσε.

(οὕτω δ' ἔκτοτε ὀνομάζονται πάντες οἱ γενικοὶ διοικηταί, οὓς πέμπει πάντοτε ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις). Ἀλλ' ἡ προσωνυμία τοῦ ἀντιβασιλέως συνεδέετο καὶ μετὰ γενικωτέρων μεταβολῶν ἐν τῷ συστήματι τῆς διοικήσεως. Διὰ νόμου ψηφισθέντος (Indiabill) τῷ 1858 ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῆς «Ἑταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» καὶ ἡ διοίκησις τῆς μεγάλης ἀποικίας περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἱδρύθη δὲ ἐν τῇ κυβερνήσει καὶ ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον τῶν Ἰνδιῶν. Καὶ νῦν ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας κατέστη ἄμεσος ἡγεμονὶς τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους. Τὸ νέον σύνταγμα τοῦτο ἐκηρύχθη ἐν Ἰνδικῇ τῇ 20/1 Νοεμβρίου 1858, μετὰ τῆς Ἰνδικῆς δὲ ἡνώθησαν νῦν διοικητικῶς αἱ τέως μόναι ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς βασιλίσσης ἐξαρτώμεναι Βιρμανικαὶ ἐπαρχίαι, ἡ νῆσος Κεϋλάνη, ἡ χερσόνησος τῆς Μαλάκκας, ἡ Πινάγγη καὶ ἡ Σιγγαπόρη. Οὕτω ἔληξεν ἡ Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1857-1858.

---

18. Ἡ κατὰ τῆς Κίνας Ἀγγλογαλλικὴ στρατεία (1857-1861).

Ἡ ἱστορία τῆς Κίνας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔτους 1857. — Ἀλλ' ἡ μεγάλη Ἰνδικὴ ἐπανάστασις δὲν ἐκώλυσε τὴν Ἀγγλίαν νὰ διεξαγάγῃ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐπολέμει ἐναντίον τῆς Ἰνδικῆς ἐπαναστάσεως, πόλεμον μέγαν ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῶν Ἀσιατικῶν θαλασσῶν ἐναντίον τοῦ μεγάλου Οὐρανίου κράτους. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ὁ ἀρξάμενος τῷ 1857 καὶ περατωθεὶς τῷ 1861 συνδρομῇ καὶ τῆς Γαλλίας συνεδέετο μετὰ προγενεστέρων Ἀγγλοσινικῶν διενέξεων, ἡ σύντομος ἀφήγησις τῶν ὁποίων ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ ἱστορήσωμέν τινα περὶ τῆς Κίνας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τούτου. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐβασίλευεν ἐν Κίνᾳ ὁ αὐτοκράτωρ Κιακοὺγκ καταγόμενος ἐκ τῆς Μαντσουρικῆς ἐκείνης δυναστείας, ἥτις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καταλύσασα τὴν ἐγχώριον δυναστείαν τῶν Μὶγκ εἶχεν ἱδρύσει ἐν Κίνᾳ τὸ κράτος τῶν μέχρι σήμερον

ἔτι ἐν τῇ Σινικῇ ἀρχόντων Μαντσούρων (1). Καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐν Κίνᾳ ὁ Κιακούγκ, μόνοι ἐκ τῶν Εὐρωπαίων μετὰ τοῦ Σινικοῦ κράτους ἐμπορευόμενοι ἢ μᾶλλον μόνοι, εἰς οὓς ἐπετρέπετο ἡ ἐμπορία αὕτη, ἦσαν οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ὁλλανδοί, ἱδρύσαντες ὁμοῦ μικρὰν ἐμπορικὴν ἀποικίαν ἐν τῇ πόλει Μακάο. Καὶ ἦλθε μὲν τῷ 1816 εἰς Κίναν ὁ λόρδος Ἄμχερστ ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, ἵνα συνάψῃ σχέσεις μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Σινικῆς αὐλῆς, ἀλλὰ μὴ στέρξας νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἀπαραίτητον ἐθιμοτυπίαν τοῦ «Κοτοὺμ» (τοῦ νὰ προσψαύσῃ δηλονότι ἐννεάκις τὸ μέτωπον ἐπὶ τοῦ ὑποποδίου τοῦ θρόνου τοῦ αὐτοκράτορος) κατὰ τὴν πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐμφάνισιν ἀπῆλθεν ἄπρακτος. Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν μετ' ὀλίγον ἐν τῷ Σινικῷ κράτει ὁπότε ἀποθανόντος (1820) τοῦ Κιακοὺγκ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ «Οὐρανίου κράτους» ὁ τούτου υἱὸς Ταο-Κουάγκ. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ἀγαθὸς ὢν καὶ ἤπιος καὶ ἀξιάγαστος τὸ ἦθος, φίλος δὲ τῆς προόδου ἐπέτρεψε τοῖς ξένοις ἐλευθέραν εἰς τὸ κράτος εἴσοδον· τοῦτο δ' ἐπωφελούμενοι μετέβησαν εἰς τὴν Κίναν πλῆθος Εὐρωπαίων, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἱεραπόστολοι. Οὗτοι εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐκείνῃ ὑπὸ Κομφουκιστῶν καὶ Βουδδιστῶν οἰκουμένῃ αὐτοκρατορίᾳ. Ἀλλ' οἱ πλείονες τῶν μεταβαινόντων εἰς Κίναν Εὐρωπαίων ἀπέβλεπον εἰς ἐμπορικοὺς σκοπούς, τοιοῦτοι δ' ἦσαν μάλιστα οἱ Ἄγγλοι τῆς Ἰνδικῆς. Σημαντικωτάτην ἐμπορίαν τότε ἀπετέλει διὰ τὴν Κίναν ἐξαγωγῆς μὲν τὸ τέϊον, εἰσαγωγῆς δὲ τὸ ἐν Ἰνδίαις ἄριστα καλλιεργούμενον ὄπιον. Μεθ' ὅλας δὲ τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις τῆς Σινικῆς κυβερνήσεως ἐναντίον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δηλητηριώδους τούτου φυτοῦ, τοῦ τοσοῦτον παραλύοντος καὶ φυσικῶς καὶ πνευματικῶς τὸν ἄνθρωπον, μεγάλη διεξήγετο λαθρεμπορία εὐρυτάτας λαμβάνουσα ὁσημέραι διαστάσεις. Ἡ δὲ ὑπὸ ἐμπόρων (ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑταιρείας δηλονότι τῶν Ἰνδιῶν) διευθυνομένη Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τῆς Ἰνδικῆς, ἡ τοσαύτην ὠφέλειαν διὰ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον πλοῦτον τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους βλέπουσα ἐν τῇ αἰσχρᾷ ἐκείνῃ ἐμπορίᾳ, δὲν ἐδίστασε νὰ πέμψῃ τῷ 1834 εἰς τὸν μέγαν Σινικὸν λιμένα τῆς Καντῶνος τὸν λόρδον Νάπιερ ὡς ἐπίτροπον αὐτῆς,

(1) Οἱ Μαντσοῦροι εἶναι φυλὴ Τογγουζικὴ (ἐκ τῆς εὐρείας Τουρανικῆς οἰκογενείας τῶν λαῶν) οἰκοῦσα ἐν ταῖς πρὸς Β. τοῦ Ἀμοὺρ ποταμοῦ χώραις, ὁπόθεν εἰσβαλοῦσα εἰς τὴν Κίναν ἵδρυσεν ἐνταῦθα (1644) τὴν νῦν ἄρχουσαν δυναστείαν τῶν Ταϊ-Τσίν·

ἵνα ἐπιτηρῇ τὰ κατὰ τὴν εἰς Κίναν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀπίου. Ἡ θρασεῖα καὶ ἀναιδεστάτη αὕτη διαγωγὴ ἀπέναντι κυβερνήσεως, ἥτις τοσοῦτον αὐστηρῶς καὶ ἐπισήμως ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δηλητηριώδους φυτοῦ, καὶ ἡ ἀναίσχυντος κατάχρησις τῆς οἰκειοθελοῦς ὑπὸ τοῦ μεγαθύμου αὐτοκράτορος παραχωρηθείσης ἐμπορικῆς ἐλευθερίας ὑπεχρέωσε τὰς Σινικὰς ἀρχὰς τῆς Καντῶνος νὰ δηλώσωσι τῷ ἀπεσταλμένῳ τῆς *Εταιρείας*, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτρέψωσιν αὐτῷ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου, χάριν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἔλθει. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἠρνήθη ν' ἀπέλθῃ, ἀπέκλεισαν αὐτὸν αἱ Σινικαὶ ἀρχαὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ του, ἵνα διὰ τῆς πείνης ὑποχρεώσωσιν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ. Ἀγγλικὰ πλοῖα ἦλθον νῦν εἰς βοήθειαν τοῦ Νάπιερ καὶ ἀντήλλαξαν κανονιοβολισμούς τινας πρὸς τὰ Σινικὰ φρούρια, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος σπουδαίου, καὶ ὁ Νάπιερ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Μακάο, ἔνθα μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Ἀλλ' ἡ *Εταιρεία*, ἐπιμένουσα νῦν ἰσχυρότερον εἰς τὰ σχέδια καὶ εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, ἔπεμψεν ὡς διάδοχον τοῦ Νάπιερ τὸν πλοίαρχον Ἔλλιοτ μετὰ ναυτικῆς δυνάμεως, ἵνα ἐπιτηρῇ καὶ προστατεύῃ τὴν εἰς Κίναν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀπίου. Ἡ νέα αὕτη θρασεῖα διαγωγὴ τῆς Ἑταιρείας ἦτο ἄντικρυς ὕβρις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κίνας, τοῦ ὁποίου δὲν παρεβιάζετο μόνον τὸ δίκαιον καὶ τὸ κῦρος ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, ἀλλὰ προσεβάλλετο καὶ τὸ προσωπικὸν αἴσθημα. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου ὀλεθρίως ἐπέδρα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν καὶ φυσικὴν κατάστασιν τοῦ Σινικοῦ λαοῦ, αὐξάνον τεραστίως τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν παραλυσίαν, ἰδίως δ' ἐν τῷ στρατῷ ἐπέτεινε τὴν θνησιμότητα. Αὐτὸς ὁ ἀγαπητὸς τοῦ αὐτοκράτορος πρεσβύτατος υἱὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος, νέος διακρινόμενος ἐπὶ πολλοῖς φυσικοῖς καὶ πνευματικοῖς προτερήμασιν, ἀπέθανεν ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ θῦμα γενόμενος τῆς χρήσεως τοῦ ὀπίου. Ἀλλ' ἡ χρῆσις αὕτη εἶχε καταστῆ δυστυχῶς τοσοῦτον προσφιλὴς εἰς πολλοὺς ἐθελοκακοῦντας Σίνας, ἡ ζήτησις τοσοῦτον μεγάλη καὶ μεταξὺ τῶν Μανδαρίνων αὐτῶν, καὶ ἡ ἐμπορία τοσοῦτον ἐπικερδής, ὥστε αὐτοὶ οἱ τῶν τελωνείων ἀνώτεροι Σῖναι ὑπάλληλοι, οἱ ἐντεταλμένοι νὰ κωλύσωσιν αὐστηρῶς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀπηγορευμένου φυτοῦ, συνέπραττον τοῖς λαθρεμπόροις καὶ διηυκόλυνον τὴν εἰσαγωγήν, ἐκκενοῦντες πολλάκις τὰ κατεσχημένα κιβώτια ὀπίου καὶ μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν τούτου πληροῦντες αὐτὰ διὰ λίθων. Ἀπέναντι τοῦ οὕτω καθ' ἑκάστην αὐξανομένου κακοῦ ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ προβῇ εἰς αὐ-

στηρὰ μέτρα πέμψας εἰς Καντῶνα ὡς ἀντιβασιλέα τὸν δραστήριον Λὶν (1839). Οὕτως ἔλαβεν ἀληθῶς δραστηριώτατα μέτρα κατὰ τῆς ἐνεργουμένης λαθρεμπορίας. Αὐτὸς ὁ Ἔλλιοτ συνελήφθη ἐν Καντῶνι καὶ ἐφυλακίσθη ἵνα παραδώσῃ τὰ 20,283 κιβώτια τὰ εὑρισκόμενα ἐπὶ τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὁ Ἔλλιοτ νὰ παραδώσῃ τὰ ἀπαιτούμενα κιβώτια, ἅτινα (ὅσων δηλονότι δὲν κατώρθωσαν οἱ διεφθαρμένοι ὑπάλληλοι νὰ ὑπεξαιρέσωσι τὸ περιεχόμενον ἢ νὰ ἀντικαταστήσωσιν αὐτὸ διὰ λίθων ἢ ἀσβέστου) ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Τότε ναῦται ἐκ τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν Σινικῶν πλοίων καὶ ἐφόνευσαν ἕνα ναύτην. Ἀλλ' ὁ Λίν, ὅστις εἶχε καὶ στόλον ὑπὸ τὴν διάθεσίν του ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κουάγκ, διέταξε τοῦτον νὰ ἐκδιώξῃ τὰ Ἀγγλικὰ πλοῖα· ἀλλ' ἐν τῇ γενομένῃ συγκρούσει οἱ Σῖναι ἡττήθησαν. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁλόκληρος στόλος Ἀγγλικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἔλλιοτ, ἐξάδελφον τοῦ μνημονευθέντος πλοιάρχου, ἐφάνη πρὸ τοῦ Σινικοῦ λιμένος Ἀμόϋ, ὁπόθεν ἀπετάθη ἀμέσως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ταοκουὰγκ δι' ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ διετυποῦντο αἱ Ἀγγλικαὶ ἀπαιτήσεις. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Οὐρανίου κράτους δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τοιαύτην θρασύτητα Ἀγγλικήν, καὶ ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἐγένετο δεκτή. Ἀλλ' ὁ Ἔλλιοτ ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ προβῇ εἰς ἐκδίκησιν πυροβολῶν κατὰ τῆς πόλεως Ἀμόϋ καὶ πλέων τολμηρῶς πρὸς τὰ στόμια τοῦ Πεϊχῶ καὶ ἀπειλῶν ἐντεῦθεν τὸ Πεκῖνον αὐτό. Νῦν ὁ αὐτοκράτωρ περιελθὼν εἰς στενοχωρίαν ἔπεμψε πρὸς τὸν ναύαρχον τὸν μανδαρῖνον Κίσχεν χάριν διαπραγματεύσεων, ἀνεκάλεσε δὲ ἀπὸ Καντῶνος τὸν μισητὸν τοῖς Ἄγγλοις Λίν. Ἀλλὰ διαρκουσῶν τῶν πρὸς τὸν Κίσχεν διαπραγματεύσεων δὲν ἔπαυσαν οἱ Ἄγγλοι τὰς ἐχθροπραξίας, ὁ δὲ τὸν Ἔλλιοτ ἐπιστρέψαντα εἰς τὰ ἴδια ἀναπληρῶν προσωρινῶς Γόου ἐξηκολούθει νὰ καταστρέφῃ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν ἀτμοκινήτων αὐτοῦ πλοίων τὰ ἐν τοῖς παραλίοις Σινικὰ ὀχυρώματα προξενῶν μεγίστας ζημίας τοῖς Σίναις, ἐνῷ ὁ τούτων ναύαρχος Κουὰγκ ἤγειρεν ἰσχυρὰ ὀχυρώματα παρὰ τὴν Καντῶνα, ἅτινα πάντα κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων φονευθέντος ἡρωϊκῶς καὶ αὐτοῦ τοῦ Κουάγκ. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπήνεγκον τὴν ἀνάκλησιν καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ Λίν, ὡς μὴ κατορθώσαντος νὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον, καὶ τὴν διακοπὴν τῶν πρὸς τοὺς Ἄγγλους διαπραγματεύσεων, ἀπηγορευθείσης ἐνταυτῷ αὐστηρῶς πάσης ἐμπορικῆς πρὸς τούτους συναλλαγῆς. Τότε δὲ ὁ πλοίαρχος Ἔλ-

λιοτ προχωρήσας μετά τινος πολεμικοῦ ἀτμοπλοίου μέχρι τῶν τειχῶν αὐτῶν τῆς Καντῶνος ἐκήρυξε τοῖς ἐν τῇ πόλει ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἠξίουν πλήρη ἐλευθερίαν ἐμπορίας καὶ συγκοινωνίας πρὸς τὴν πόλιν. Μάτην οἱ κάτοικοι κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα ἀποκρούσωσι τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τοῦ Ἄγγλου πλοιάρχου καὶ παρεσκευάσθησαν εἰς γενναίαν ἄμυναν ἑτοιμάσαντες πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλὰ πυρπολικὰ διὰ νὰ ἐμπρήσωσι τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τὸν Γόου προσπλεύσαντα Ἀγγλικὸν στόλον τὸν συγκείμενον ἐξ ἱκανῶν πολεμικῶν ἀτμοπλοίων. Τὰ πυρπολικὰ ἀποκρουσθέντα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐκάησαν, κατέστρεψε δ' ὁ Ἀγγλικὸς στόλος πάντα τὰ περὶ τὴν πόλιν ὀχυρώματα καὶ τὰ Σινικὰ πλοῖα, κυριεύσας ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ ἐκ τῶν πλοίων 1200 κανόνια. Ἀλλ' ὅτε τέλος καὶ ἡ πόλις αὐτὴ προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ πυροβολικοῦ (12/24 Μαΐου), οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν ἀνακωχήν, ἥτις καὶ παρεχωρήθη (15/27 Μαΐου) ἐπὶ πληρωμῇ 6 ἑκατομμυρίων δολλαρίων ὡς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Τότε δ' ὁ στόλος ὁ Ἀγγλικὸς ἀπέπλευσεν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Καντῶνος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Ἔλλιοτ ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὡς μὴ διεξαγαγὼν ἀρκούντως ἐρρωμένως τὸν κατὰ τῶν Σινῶν πόλεμον, ἐπέμφθη δὲ νῦν εἰς τὰς Σινικὰς θαλάσσας ὁ ναύαρχος Πάρκερ, ὁ μέλλων νὰ καταστῇ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις ἥρως τοσούτων ἀδόξων κατορθωμάτων. Ὁ Πάρκερ εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας μεχρισοῦ οἱ Σῖναι ἀποδεχθῶσιν ἁπάσας τὰς Ἀγγλικὰς ἀπαιτήσεις. Οὕτω δὲ ὁ Ἀγγλικὸς στόλος προσέβαλε πολλὰς πόλεις παραλίας καὶ νήσους Σινικάς, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸ ἑπόμενον ἔτος (1842) ἐνισχυθεὶς διὰ ναυτικῆς ἐπικουρίας ὁ στόλος οὗτος ἀνέπλευσε κατὰ μῆκος τὸν ποταμὸν Σουκιάγκ (Tschu-Kiang) καταστρέφων πάντα τὰ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ ἱδρυμένα κτίρια, ναούς, καταστήματα, πόλεις, κώμας, τῶν Σινῶν γενναίως ἀμυνομένων ὑπὲρ τῶν ναῶν καὶ τῶν ἑστιῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἡττωμένων ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἄγγλοι ἠπείλησαν νὰ καταστρέψωσι καὶ τὴν μεγάλην πόλιν Ναγκίγγην, τὴν δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, τότε ἡ Σινικὴ αὐλὴ ἐνέδωκε καὶ συνωμολογήθη οὕτω (17/29 Αὐγούστου 1842) συνθήκη ὑποχρεοῦσα τοὺς Σίνας νὰ πληρώσωσι πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 21 ἑκατομμ. δολλαρίων, νὰ ἀνοίξωσι πέντε λιμένας εἰς τὴν ἐμπορίαν πάντων τῶν ἐθνῶν, νὰ παραχωρήσωσι δὲ τοῖς Ἄγγλοις τὴν νῆσον Χόγ-

κογκ (ἴδ. σελ. 161). Ἔκτοτε ἡ εἰρήνη διετηρήθη ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη. Ἀλλ' ἑτέρου εἴδους πόλεμοι μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπῆλθον ἐν τοῖς μεσογείοις τῆς Σινικῆς δόντες ἐμμέσως ἀφορμὴν βραδύτερον εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Τάϊπιγκ. — Ὁ αὐτοκράτωρ Ταοκουάγκ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1850, ἀποθανόντα δ' αὐτὸν τὸ ἔτος τοῦτο διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χιενφόγκ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἡ ἀνέκαθεν λεληθότως ἢ φανερῶς ὑπάρχουσα, ἀλλ' ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ἄγγλων πολέμοις αὐξηθεῖσα δυσαρέσκεια τῶν Σινῶν ἐναντίον τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν Μαντσούρων καὶ τῆς Μαντσουρικῆς δυναστείας, ἐξεδηλώθη διὰ μεγάλης ἐπαναστάσεως, ἐθνικῆς ἅμα καὶ θρησκευτικῆς, λαβούσης τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τῶν Τάϊπιγκ. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ ἐξ ἀφανοῦς Σινικῆς οἰκογενείας καταγόμενος (ἦτο υἱὸς πένητος γεωργοῦ) προφήτης Χοὺγκ-Σιοὺ-Τσιουέν. Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1813 καὶ ἐκ παίδων ἠσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα. Ἀλλ' ἀποτυχὼν ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν, ἃς ὑπέστη τῷ 1837 ἐν Καντῶνι, ἵνα κατὰ τὰ νενομισμένα λάβῃ τὸν βαθμὸν τοῦ Μανδαρίνου καὶ προαχθῇ εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, καὶ βλέπων οὕτω τὸ στάδιον τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ὑπηρεσίας καὶ προαγωγῆς κλειόμενον αὐτῷ, ἐζήτησε νὰ ὑψωθῇ δι' ἄλλης ὁδοῦ. Καταληφθεὶς ὑπὸ προφητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ θεοπνευστίας ἐκήρυξεν ἑαυτὸν προφήτην. Γινώσκων δὲ ἀμυδρῶς ἐκ τῶν σχέσεων, ἃς εἶχε μετ' Ἄγγλων ἐν Καντῶνι, τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν, ἣν ὠνόμασεν «Ἑρμηνείαν τῆς Οὐρανίου θελήσεως», χροιὰν χριστιανικὴν βαπτίσας ἑαυτὸν καὶ κηρύξας τὸν Χριστὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πρεσβύτερον. Ἐκδοὺς δὲ τῇ 22/3 Ἀπριλίου τὸ βιβλίον τῆς «Ἑρμηνείας τῆς οὐρανίου θελήσεως» ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡ ἐπέτειος τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ προσδιώρισεν αὐτὴν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας αὐτοῦ (1). Συνδυάζων δὲ τὸ ἱερὸν σύμβολον τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τοῦ παρὰ Σίναις συμβόλου πάσης σοφίας, τῆς *γραφίδος* (τοῦ χρωστῆρος δηλ., ἐξ οὗ ἡ μεγάλη ἐν Πεκίνῳ Ἀκαδημία τῶν σοφῶν ἐκλήθη «δάσος γραφίδων»), ὡς σύμβολον τῆς νέας θρησκείας ἐθέσπισε τὴν σταυροειδῆ γραφίδα. Ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Σίνου προφήτου τοῦ ὀνομάσαντος ἑαυτὸν Τιὲν-Τὲ (Οὐράνιον ἀρετὴν

(1) Ὁ Χριστός, κατὰ τὸν νέον προφήτην, ἐγεννήθη κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον.

εἶτα δὲ Τιὲν-βὰγκ = υἱὸν Οὐρανοῦ, ὡς καλοῦνται οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κίνας), οὖσα ἐν πολλοῖς ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ, προσείλκυσεν ἐντὸς σμικροῦ εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν μέγα πλῆθος ὀπαδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τιὲν-Τὲ παρίστατο οὐχὶ ἁπλῶς ὡς ἠθικὸς διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναμορφωτὴς τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ἡγεμὼν τοῦ Σινικοῦ λαοῦ, τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ κίνημα ταχέως προσέλαβε πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἡ σημαία τοῦ Τιὲν-Τὲ κατέστη σημαία ἐθνικὴ τῆς ἀληθοῦς Κίνας ἐναντίον τῶν κατακτητῶν Μαντσούρων. Πόλεμος νῦν ἐμφύλιος ἤρξατο ἐν τοῖς ἔνδον τοῦ Οὐρανίου κράτους μεγάλας λαβὼν διαστάσεις. Πολλάκις ἡ αὐλὴ τοῦ Πεκίνου ἤγγειλεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη ὁλοσχερῶς, καὶ ὅμως αὕτη προὐχώρει καὶ διεδίδετο διαρκῶς. Ὁλόκληροι φυλαὶ προσῆλθον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Τιὲν-Τὲ καὶ στίφη πολυαριθμων ἐνθουσιωδῶν στρατιωτῶν ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον εὐχερῶς προὐχώρει ἡ διδασκαλία καὶ ηὐξάνετο τὸ κράτος τοῦ Τιὲν-Τε, ὅσον ὁ ὑπ' αὐτοῦ διεξαγόμενος πόλεμος ἐκηρύσσετο ὡς πόλεμος γινόμενος χάριν τῆς αἰωνίου εἰρήνης, ἧς ἔμελλε ν' ἀπολαύσῃ ὁ Σινικὸς λαὸς ἀπαλλασσόμενος ἅπαξ διὰ παντὸς τῆς ξένης κυριαρχίας· καὶ οἱ πολεμισταὶ αὐτοῦ ἐκαλοῦντο *Τάϊπιγκ* ἤτοι ἄνδρες τῆς εἰρήνης (1). Ὁ Τιὲν-Τὲ ἐφείδετο μεγάλως τῶν Σινῶν στρατιωτῶν τῶν πολεμούντων ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ καὶ ἐν γένει μεγαθύμως καὶ γενναίως προσεφέρετο πρὸς τοὺς Σίνας, ἐνῷ κατὰ τῶν Μαντσούρων ἐκήρυσσε πόλεμον ἐξολοθρεύσεως, κατεδίωκε δ' ἀπηνῶς καὶ τοὺς Βόνζους ἤτοι ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς Βουδδιστάς, τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία κατηργεῖτο διὰ τῆς νέας διδασκαλίας τοῦ «νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοῦ». Μία τῶν ἀξιομνημονεύτων ἀρχῶν τῆς διδασκαλίας ταύτης ἦτο καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς γυναικός. Ἀπηνέστατα ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τοῦ Τιὲν-Τὲ πᾶς ὁ ἀτιμάζων γυναῖκα καὶ πᾶσα τοιαύτη πρᾶξις ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν ἐν ταῖς ἁλισκομέναις πόλεσιν ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου, ἐκ γυναικῶν δὲ ἀπετελοῦντο καὶ ὁλόκληρα τάγματα στρατοῦ παρακολουθοῦντα πανταχοῦ τὸν στρατὸν τῆς πίστεως ἢ τῆς εἰρήνης μαχόμενα φανατικῶς ὑπὲρ

(1) Ἐκαλοῦντο δὲ καὶ «κομῆται ἀδελφοὶ» ὡς φέροντες μακρὰν κόμην (κατὰ τὰ παραγγέλματα τοῦ Τιὲν-Τὲ) κατ' ἀντίθεσιν τῶν κρωβύλων τῶν Μαντσούρων· ἐκαλοῦντο δὲ καὶ «θίασος τῶν λατρευτῶν τοῦ Θεοῦ».

τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς νέας πίστεως. Πόσον δὲ μέγα βαθμηδὸν κατέστη τὸ πλῆθος τῶν στρατευομένων γυναικῶν δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι τῷ ἔτει 1853 ἑκάστη στρατιωτικὴ μοῖρα γυναικῶν περιελάμβανε 13 χιλιάδας. Μεγάλης προστασίας ἀπήλαυον παρὰ τῷ Τιὲν-Τὲ καὶ οἱ πένητες καὶ ἄποροι, οἵτινες ἐν πάσῃ κυριευομένῃ πόλει συναγόμενοι ἐτοποθετοῦντο ἐν δημοσίοις καταστήμασι καὶ ἐλάμβανον τροφὰς καὶ ἐνδύματα παρὰ τῶν νικητῶν. Αὐστηροτάτη δὲ ἐπεβάλλετο εἰς πάντας τοὺς «κομήτας ἀδελφοὺς» ἡ τήρησις τῶν «δέκα ἐντολῶν» καὶ ἡ λατρεία «τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ πάντων τῶν ἀδελφῶν». Αὐστηρότατα ἀπηγορεύετο τοῖς ἀδελφοῖς ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ πάντων τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, ὡς πηγῶν τῆς ἀνηθικότητος καὶ τῆς πενίας. Ἀπόλυτος ἰσότης μεταξὺ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἦτο τὸ θεμελιῶδες δόγμα τῆς πίστεως τοῦ Τιὲν-Τέ. Ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν «ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ» δὲν ἦτο βασίλειον, ὡς τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἁπλῶς ἠθικὸν καὶ πνευματικόν, ἀλλ' ὡς τὸ τοῦ Μωάμεθ, πνευματικὸν ἅμα καὶ ἐγκόσμιον, καθολικὸν ἅμα καὶ ἐθνικὸν Σινικόν. Μετὰ μεγάλης δ' ἐπιτηδειότητος ὁ Τιὲν-Τὲ συνεδύαζε τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν μετὰ τῆς πολιτικῆς τέχνης, ἀφοῦ διὰ νὰ ἑλκύσῃ τὰς πολιτικὰς καὶ ἐθνικὰς ἐπαναστατικὰς μερίδας ἐκήρυξεν ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Μίγκ (ἴδ. σελ. 541). Διὰ πάντων τούτων τῶν ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ ὑλικῶν ὅπλων ἐντὸς τριῶν ἐτῶν τὸ κράτος τοῦ Τιὲν-Τὲ ἐξετάθη ἐφ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν νότιον καὶ τὴν μέσην Κίναν, μόνον δὲ ἐν τῇ βορείῳ διετηρεῖτο ἔτι ἰσχυρὸν τὸ κῦρος τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ τὸ μέγα τοῦτο νέον κράτος διῃρέθη εἰς τέσσαρας μεγάλας τοπαρχίας (Ἀνατολῆς, Δύσεως, Βορρᾶ καὶ Νότου), ὧν προΐσταντο τέσσαρες μεγάλοι τοπάρχαι. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ 1853 ὁ στρατὸς τῶν «κομήτων ἀδελφῶν» ἐπετέθη καὶ κατὰ τῶν παραλίων θέσεων. Τῇ 24/8 Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἐφόδου ἡ μεγάλη πόλις Ναγκίγγη καὶ ἐσφάγησαν πάντες οἱ ἐν αὐτῷ Μαντσοῦροι, κατεστράφη δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ περίφημος ἐνταῦθα ἐκ προσελλάνης πύργος ὡς ἀφιερωμένος τῷ Βούδδᾳ, διότι οἱ Τάϊπιγκ κατέστρεφον πάντας τοὺς ναοὺς καὶ πάντα τὰ εἴδωλα τῶν Βουδδιστῶν. Μετ' ὀλίγον ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τάϊπιγκ καὶ ἄλλαι παράλιαι πόλεις, ἠπειλήθη δὲ καὶ ἡ Καντών, ἀλλὰ ταύτην ὑπερήσπισε γενναίως ὁ διοικητὴς Ἰέχ, ἀφοῦ ὠμότατα κατε-

δίωξε τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὸν Τιὲν-Τὲ ἀφοσιωμένους φονεύσας περὶ τὰς 30 κατά τινας, κατ' ἄλλους δὲ 70 χιλιάδας ἀνθρώπων.

Ὁ κατὰ τῆς Κίνας Ἀγγλογαλλικὸς πόλεμος τοῦ 1857.— Ἡ ἅλωσις μεγάλων παραλίων πόλεων ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Τιὲν-Τὲ ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἀμέσους σχέσεις πρὸς τοὺς Ἄγγλους. Οὗτοι φυσικῷ τῷ λόγῳ συνεπάθουν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Τάϊπιγκ, οὐχὶ διότι ἦσαν τρόπον τινὰ Χριστιανοί, ἀλλὰ διότι συνέφερε τοῖς Ἄγγλοις νὰ ἐξακολουθῇ ὁ διὰ τῶν Τάϊπιγκ σπαράσσων τὴν Κίναν ἐμφύλιος πόλεμος, ἵνα κατασταθῇ ἡ αὐλὴ τοῦ Πεκίνου εὐπειθεστέρα εἰς τὰ νεύματα αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καθ' ὃν χρόνον κατελήφθη ἡ Ναγκίγγη ὑπὸ τῶν Τάϊπιγκ, οἱ Ἄγγλοι ἔπεμψαν ἀπὸ Χόγκογκ πρὸς τὸν Τιὲν-Τὲ πρεσβείαν ὑπὸ τὸν Σὶρ Βόγχαμ, ἵνα χαιρετίσῃ αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα. Ἡ πρεσβεία αὕτη ἀνέπλεε τὸν ποταμὸν τῆς Ναγκίγγης βλέπουσα ἐπὶ τῶν ῥευμάτων τούτου ἐρριμένα εἰς μεγάλους σωροὺς τὰ εἴδωλα τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τῶν νέων Χριστιανῶν Βουδδικῶν ναῶν. Ὁ Τιὲν-Τὲ ἐδέξατο φιλοφρόνως τὴν Ἀγγλικὴν πρεσβείαν καὶ ὑπεσχέθη προστασίαν πᾶσι τοῖς ξένοις καὶ ἐλευθερίαν ἐμπορίας, πλὴν τῆς τοῦ ὀπίου, ἐκήρυξε δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι καὶ οἱ Ἄγγλοι ὡς Χριστιανοὶ ἔδει νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς ὑπέρτατον κύριον, διότι ὡς ἀδελφὸς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου, ἦτο ὑπέρτατος κύριος πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς καὶ ἰδίως τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων (1). Ὁ

(1) Αἱ ἀξιώσεις τοῦ Σίνου προφήτου, ὑφ' ἣν ἔποψιν ἔκρινεν οὗτος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἦσαν ὀρθόταται. Ὁ Τιὲν-Τὲ ἦτο, ὡς εἴπομεν, δεσπότης καὶ προφήτης ὡς ὁ Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ γενόμενος κύριος τῆς Ἀραβίας καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὡς προφήτης καὶ δεσπότης ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἔπεμψε πρεσβείας πρὸς ὅσους ἐκ φήμης ἐγνώριζεν ἡγεμόνας λαῶν (πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἡράκλειον, πρὸς τὸν Σασσανίδην Χοσρόην καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς κατὰ Πέτραν Ἀραβίας) προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀναγνωρίζοντες αὐτὸν ὡς προφήτην καί, κατ' ἀκολουθίαν, ὡς ὑπέρτατον κύριον. Διότι καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Μωάμεθ ἡ ὑπερτάτη ἐπὶ τῆς γῆς ἐξουσία δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ προφήτου κατὰ διάνοιαν συλληφθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν μέρει πραγματοποιηθεῖσα διάδοσις τοῦ Ἰσλὰμ πανταχοῦ τοῦ κόσμου συνεδέετο μετὰ κράτους παγκοσμίου ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Χαλίφου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐζήτει κράτος κοσμικόν· ἀλλ' ἡ ἐν τῇ Δύσει κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δημιουργηθεῖσα καθολικὴ δύναμις καὶ κράτος τῆς Παπωσύνης ἦτο ἀπόρροια τῆς ἰδέας τῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἐνυπαρχούσης καθολικότητος τῆς θρησκείας. Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Πάπα ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Χαλίφου καὶ τοῦ Τιὲν-Τὲ ἐξ ἄλλου ἦτο ὅτι ἐκεῖνος ὑπείκων εἰς ἱστορικὰς ἀνάγκας δὲν ἐταύτιζεν ἀπολύτως τὴν θρησκείαν πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ ἐθεώρει μὲν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὡς ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἀνεγνώριζεν ἐν

Ἄγγλος ἀπεσταλμένος ἠμφισβήτησεν εὐσεβάστως τὸ δίκαιον καὶ ὀρθὸν τῶν ἀξιώσεων τοῦ Τιὲν-Τέ, διὸ οὗτος ὀργισθεὶς ἀπηύθυνε μετά τινα χρόνον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἄγγλους ψέγων ἐν αὐτῇ τὰς ἀσεβεῖς καὶ ἀνηθίκους πράξεις αὐτῶν καὶ ἀπειλῶν κατ' αὐτῶν ἐκδίκησιν ἐξ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ πόλεμος μὲν ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν Ἄγγλων καὶ τοῦ Τιὲν-Τὲ δὲν ἐπῆλθε. τοὐναντίον δὲ οἱ Ἄγγλοι ἐπωφελούμενοι τὰ κατορθώματα τοῦ Τιὲν-Τὲ καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐν Πεκίνῳ κυβερνήσεως κατέστησαν μᾶλλον ἀγέρωχοι καὶ αὐθαίρετοι ἀπέναντι τῶν Σινικῶν ἀρχῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ κατεχομέναις ἔτι πόλεσιν. Ὅτε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1856 δώδεκα Σῖναι καταδιωκόμενοι ἐν Καντῶνι ὡς ἔνοχοι ἐζήτησαν καταφύγιον ἔν τινι πρὸ τῆς πόλεως σταθμεύοντι ἐνταῦθα Ἀγγλικῷ πλοίῳ, αἱ Σινικαὶ ἀρχαὶ τῆς πόλεως κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ Καντῶνος Ἰὲχ ἀπήγαγον αὐτοὺς βιαίως ἀπὸ τοῦ πλοίου. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος Σέϋμουρ ἐζήτησεν ἀμέσως ἱκανοποίησιν διὰ τὴν κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς σημαίας γενομένην προσβολήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐδόθη ἱκανοποίησις, ὁ Ἀγγλικὸς στόλος κατέστρεψεν ἀμέσως τὰ νεωστὶ πρὸ τῆς πόλεως ἐγερθέντα ὀχυρώματα καὶ αὐτὸ τὸ μέγαρον τοῦ διοικητοῦ. Καὶ ἀνεκλήθη μὲν μετ' ὀλίγον ὁ Σέϋμουρ, ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Καντῶνος προσβολὴ ἐξηκολούθησεν ἑωσοῦ ὁ διοικητὴς Ἰὲχ ἠναγκάσθη νὰ ἀποδώσῃ τῷ Ἀγγλικῷ στόλῳ τοὺς ἀπαχθέντας δώδεκα Σίνας. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔδωκε καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀποζημίωσιν, τοὐναντίον μάλιστα κατὰ μυστικὴν αὐτοῦ διαταγὴν πάντα τὰ ἐν Καντῶνι Εὐρωπαϊκὰ καταστήματα νύκτα τινὰ (2/14 Δεκεμβρ.) ἐπυρπολήθησαν, ἡ Ἀγγλία παρεσκευάσθη εἰς μεγάλην κατὰ τῆς Κίνας στρατείαν. Ἀρχηγὸς τῆς ναυτικῆς στρατείας διωρίσθη νῦν ὁ λόρδος Ἔλγιν, υἱὸς τοῦ ἀπαισίας ἐν Ἑλλάδι μνήμης ἱεροσύλου τοῦ Παρθενῶνος. Ἀλλὰ νῦν καὶ ὁ Ναπολέων Γ' θέλων νὰ προσθέσῃ νέας δάφνας εἰς ὅσας προσφάτως ἐδρέψατο ἐν Κριμαίᾳ ὁ Γαλλικὸς στρατὸς καὶ νέαν γοητείαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ θρόνον καὶ ἵνα μὴ καταλίπῃ εἰς

τῷ αὐτοκράτορι τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσιν ἱεραρχικὴν τάξιν κοσμικῶν ἀρχόντων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἤτοι παρὰ τοῦ Πάπα αὐτοῦ λαμβανόντων καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ διαχειριζομένων τὴν ἀρχήν. Καὶ τί ἄλλο ἦτο ὁ τοῦ «Χριστοῦ νεώτερος ἀδελφὸς» καὶ διάδοχος ἐνταυτῷ δὲ καὶ αὐτοκράτωρ ἢ Πάπας ἑνῶν ἐν ἑαυτῷ τήν τε παπικὴν καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν, ἣν ἰδιότητα παραλόγως ὁ περίφημος Γερβῖνος ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας (ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, σελ. 181);

τὴν Ἀγγλίαν τὸ προνόμιον τῶν μεγάλων ὑπερθαλασσίων ἐπιχειρήσεων, δώσῃ δὲ τοὐναντίον εἰς τὸν κατὰ τῆς Κίνας πόλεμον χαρακτῆρα Εὐρωπαϊκόν, ἔπεμψε καὶ αὐτὸς στόλον συμμαχικὸν ὑπὸ τὸν Gros. Ἡ τοιαύτη συμμαχία δὲν ἦτο ἀρεστὴ τοῖς Ἄγγλοις, ἀλλ' ἐξ ἄλλου δὲν ἠδύναντο οὗτοι καὶ νὰ ἀποκρούσωσι τὴν οὕτω προθύμως προσφερομένην αὐτοῖς χεῖρα τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν κραταιοῦ συμμάχου τῆς Κριμαίας, ἀφοῦ μάλιστα ἐκήρυττον ὅτι ὁ πόλεμος ἐγίνετο ὑπὲρ τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ Οὕτω δὲ ὅλη ἡ κατὰ τῆς Κίνας στρατευομένη δύναμις ἀπετελέσθη ἐκ 41 πλοίων Ἀγγλικῶν μετὰ 574 κανονίων καὶ 6 χιλιάδων στρατοῦ ἀποβάσεως καὶ ἐκ 12 πλοίων Γαλλικῶν μετὰ 193 κανονίων καὶ χιλίων μόνον στρατιωτῶν. Καὶ ὅμως διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης δυνάμεως κατώρθωσεν ὁ συμμαχικὸς στόλος νὰ κυριεύσῃ τὴν ἐξ 1 ἑκατομμυρίου κατοίκων οἰκουμένην καὶ διὰ τειχῶν ὑψηλῶν 40 π. ὕψους περιβεβλημένην πόλιν, ἀπολέσας μόνον 20 ἄνδρας εἰς νεκροὺς καὶ 100 εἰς τραυματίας. Αὐτός ὁ Ἰὲχ φεύγων συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Καλκούτταν ἀπέθανεν ἐνταῦθα μετὰ δύο ἔτη. Διοικητὴς νῦν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν συμμάχων διωρίσθη ὁ ἐπίσης συλληφθεὶς ὑποδιοικητὴς Πίχβεϊ. Ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα τῶν συμμάχων ἐξήγειρε σφοδρῶς τὸν Σινικὸν φανατισμόν. Νῦν ἐσχηματίσθησαν μεταξὺ τῶν Σινῶν συμμορίαι τῶν «ἀνδρείων», οἵτινες ὤμνυον νὰ φονεύσωσι πάντας τοὺς Ἄγγλους, τοὺς «ξανθοκόμους κύνας» ἢ «ξανθοχαίτας βαρβάρους». Τότε οἱ Ἄγγλοι συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τοῦ Πεκίνου αὐτοῦ. Οἱ Γάλλοι ἠκολούθησαν αὐτοῖς προθύμως. Ἀλλὰ καί τινα πλοῖα Ῥωσσικὰ καὶ Βορειαμερικανικά, καίτοι οἵ τε Ῥῶσσοι καὶ οἱ Βορειαμερικανοὶ διετέλουν εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸ Οὐράνιον κράτος(1), προσετέθησαν εἰς τὸν στόλον τῆς στρατείας, λόγῳ μὲν ἵνα δοθῇ εἰς ταύτην καθολικώτερος Εὐρωπαϊκὸς ἢ Χριστιανικὸς χαρακτήρ, πράγματι δὲ ἵνα οἱ φίλοι ἐκεῖνοι τῆς Κίνας ἐπιτηρῶσιν, ὅπως καὶ οἱ Γάλλοι, τὰ κινήματα τῶν Ἄγγλων. Ὁ συμμαχικὸς στόλος ἔφθασε κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1858 εἰς τὸ στόμιον τοῦ Πεϊχῶ, ὁπόθεν ὁ Ἄγγλος καὶ ὁ Γάλλος ναύαρχος ἔπεμψαν τελεσίγραφον τῇ Σινικῇ κυβερνήσει. Μὴ δούσης δὲ ταύτης ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἐντὸς

(1) Ἐν Πεκίνῳ εἰς μόνους τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐπετρέπετο ἡ διαμονή, καὶ μετὰ τούτων διετήρει σχέσεις ἡ Σινικὴ κυβέρνησις, ἐνῷ οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δὲν ἐγίνοντο δεκτοί.

τῆς ταχθείσης δεκαπενθημέρου προθεσμίας, ὁ Ἀγγλογαλλικὸς στόλος προσέβαλλε τὰ κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Πεϊχῶ φρούρια, ἅτινα πάντα κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν ἀποβάντων εἰς τὴν γῆν στρατιωτῶν. Τότε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔστερξε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, ὧν τόπος ὡρίσθη ἡ πόλις Τιεντσίν, ἔνθα ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν ναυάρχων καὶ τοῦ εἰς Τιεντσὶν ἐλθόντος Σίνου πληρεξουσίου ἡ τῆς εἰρήνης συνθήκη. Διὰ ταύτης ἡ μὲν Ἀγγλία ἐλάμβανεν ἀποζημίωσιν 20 ἑκατ. λιρῶν στερλινῶν, ἡ δὲ Γαλλία 1 $^1/_2$ ἑκατ., πρὸς δὲ τούτοις ἡ Σινικὴ κυβέρνησις παρεχώρει ἐλευθερίαν ἐμπορίας καὶ ὑπισχνεῖτο νὰ προστατεύῃ τοὺς Χριστιανούς. Ἡ ἐπικύρωσις τῆς συνθήκης ἔμελλε νὰ γίνῃ μετὰ ἓν ἔτος. Ἀλλ' ὅτε τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ νεωστὶ διορισθέντες πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας Ἔλγιν, (ἀδελφὸς τοῦ ναυάρχου) καὶ τῆς Γαλλίας Βουρβουλὼν μετέβησαν ἐπὶ πλοίων εἰς Πεκῖνον, ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης, εὗρον κεκλεισμένον εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν τὸ στόμιον τοῦ Πεϊχῶ. Τοῦτο εἶχον ποιήσει οἱ Σῖναι οὐχὶ παρασπονδοῦντες, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελον ἵνα οἱ ξένοι ἀναπλεύσωσιν εἰς Πεκῖνον διὰ τοῦ Πεϊχῶ καὶ λάβωσι γνῶσιν τῶν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ μέχρι Πεκίνου στρατηγικῶν θέσεων. Διὰ τοῦτο μανδαρῖνός τις τεταγμένος ἐπίτηδες παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ προσεκάλεσε τοὺς πρέσβεις νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸ Πεκῖνον δι' ἄλλης βορειοτέρας ὁδοῦ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ μανδαρίνου αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Πεϊχῶ ἐθεώρησεν ὡς πρᾶξιν ἐχθρικὴν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν εἴσοδον διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πλοίων. Ἀλλὰ νῦν οἱ Σῖναι ἀντέστησαν γενναίως καὶ διὰ τῶν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν κανονιοβολισμῶν μεγάλας προὐξένησαν ζημίας τοῖς Ἀγγλογάλλοις καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι μετ' ἀπωλείας 464 ἀνδρῶν φονευθέντων ἐπὶ τῶν πλοίων ἢ ἐν τῇ ἀποβάσει πρὸς κατάληψιν τῶν ὀχυρωμάτων. Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις ἐξέφρασε μὲν τὴν λύπην αὐτῆς ἐπὶ τοῖς γενομένοις, ἀλλ' ἀπέρριψε τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς πρέσβεις ὡς μὴ θελήσαντας νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως ὁδόν. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ αὐτῇ ἤρξατό τις ἀντίδρασις κατὰ τῶν ἀτελευτήτων ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις πολέμων, καὶ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην ὑπέθαλπεν ἑταιρεία τις ἱδρυμένη πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐμπορίας τοῦ ὀπίου. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις, καὶ ἔτι πλέον ἡ Γαλλική, ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ πόλεμος ἀφοῦ μάλιστα τῷ 1860

ἠκούσθησαν νέαι μεγάλαι νῖκαι τῶν Τάϊπιγκ ἐναντίον τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Νέος στόλος ἡνωμένος Ἀγγλογαλλικὸς μετὰ 25 χιλ. στρατιωτῶν ἐπῆλθε νῦν κατὰ τοῦ Πεκίνου.

Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις, ἥτις καὶ πρότερον ἐφαίνετο διατεθειμένη πρὸς τὴν εἰρήνην, ἔπεμψε νῦν πρὸς προϋπάντησιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀγγέλους εἰρήνης εἰς Τιέντσιν. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι, καίτοι ῥητῶς δὲν ἀπέκρουσαν τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν, οὐχ ἧττον ἐξηκολούθουν τὸν πλοῦν πρὸς τὸ Πεκῖνον. Ἀλλ' ἐνθυμούμενοι τὸ πάθημα τὸ περυσινὸν δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὸν εἴσπλουν τοῦ Πεϊχῶ, ἀλλ' ἔπλευσαν βορειότερον εἰς Τοὺγκ-τσάο εἰς 4 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Πεκίνου ἀπόστασιν. Ἐνταῦθα δὲ συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1860). Ἀλλ' οἱ Σῖναι παρεβίασαν τὴν ἀνακωχήν, καὶ τότε ἐπῆλθεν ἡ περὶ τὸ φρούριον Παλικάο μάχη (9/21 Σεπτεμβρίου), καθ' ἣν 7 χιλιάδες Εὐρωπαῖοι, τὸ πλεῖστον Γάλλοι, ὑπὸ τὸν Γάλλον στρατηγὸν Κουζὲν Μοντωβὰν (ἔκτοτε λαβόντα καὶ τὴν προσωνυμίαν *κόμητος Παλικάο*) ἐνίκησαν τὸν ἐκ 50 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενον Σινικὸν στρατόν. Τὴν νίκην δὲ ταύτην ἠκολούθησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας (27/9 Ὀκτωβρίου) ἡ ἅλωσις, λεηλασία καὶ ἐμπρησμὸς τοῦ ἐξοχικοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀνακτόρου. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐνέβαλον τοσοῦτον φόβον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε καταλιπὼν τὴν πρωτεύουσαν ἔφυγεν εἰς τὰς βορειοτέρας ἐπαρχίας, ἀναθέσας τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ αἵματος πρίγκιπα Κόγκ. Ὁ πρίγκιψ οὗτος συνῆψεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, αὕτη δὲ συνωμολογήθη ἐν τῷ Πεκίνῳ αὐτῷ, ὅπου εἰσῆλθον νῦν (κατὰ Ὀκτώβριον) ὅ τε Ἄγγλος καὶ ὁ Γάλλος ναύαρχος συνοδευόμενοι. ἑκάτερος ὑπὸ χιλίων ἀνδρῶν καὶ ἐκηρύχθη ἐπισήμως τῷ Σινικῷ λαῷ ὑπὸ τῆς Σινικῆς κυβερνήσεως (25/6 Νοεμβρίου). Διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης πάντες οἱ λιμένες τῆς Κίνας ἠνοίγοντο εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἐδίδετο πολεμικὴ ἀποζημίωσις ἀνὰ 16 ἑκατ. λ. στερ. εἰς ἑκάτερον τῶν συμμάχων, μέχρι δὲ τῆς ἀποτίσεως τοῦ ποσοῦ τούτου τὸ Τιεντσὶν καὶ τὰ πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Πεϊχῶ φρούρια παρεδίδοντο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν συμμάχων.

Ἓν ἔτος μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Χιενφόγκ καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν ἑξαετῆ υἱὸν αὐτοῦ Κιτσιάγκ, διατελοῦντα νῦν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τὰ τῆς κυβερνήσεως διεξάγοντος τοῦ πρίγκιπος Κόγκ. Ἡ μετριοπαθὴς καὶ συνετὴ κυβέρνησις τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐξω-

τερικὴν εἰρήνην, δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ καὶ τὴν ἐσωτερικήν. Καὶ νῦν οἱ τέως πολέμιοι Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἦλθον εἰς βοήθειαν τῇ κυβερνήσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀμέσως μὲν κατὰ θάλασσαν, ἐμμέσως δὲ κατὰ ξηρὰν συνέδραμον τῇ αὐλῇ τοῦ Πεκίνου εἰς τὸν κατὰ τῶν Τάϊπιγκ πόλεμον.

Εἴδομεν ὅτι ὁ Τιὲν-Τὲ εἶχε προκαλέσει ἀφρόνως τοὺς Ἄγγλους δι' ὑβριστικῆς ἐπιστολῆς. Ἀλλ' οὗτοι οὐδὲν κατ' αὐτοῦ ἐνήργουν ἐνόσῳ διετέλουν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν ἐν Πεκίνῳ αὐτοκράτορα. Ἀφοῦ δὲ συνωμολογήθη ἡ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν εἰρήνη, ἥ τε Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐπέτρεψαν εἰς πολλοὺς Ἄγγλους καὶ Γάλλους ἀξιωματικοὺς νὰ διοικήσωσι τοὺς κατὰ τῶν Τάϊπιγκ πολεμοῦντας αὐτοκρατορικοὺς στρατούς. Οὕτω δὲ ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Τιὲν-Τὲ διεξήχθη νῦν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἐμπείρων Εὐρωπαίων ἀξιωματικῶν Σίραρδ, Ὄσβορν, Κολιγνὺ καὶ Γόρδωνος (τοῦ κληθέντος Γόρδωνος τοῦ Σίνου, τοῦ γνωστοτάτου καταστάντος ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν διὰ τὸν ἐν Χαρτοὺμ θάνατον αὐτοῦ). Ὁλόκληροι λεγεῶνες Εὐρωπαίων ἐθελοντῶν ἐσχηματίσθησαν νῦν ἐν Κίνᾳ πολεμοῦντες κατὰ τῶν Τάϊπιγκ, οἵτινες μετὰ ἀλλεπαλλήλους ἥττας ἀπώλεσαν ἐπὶ τέλους τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Ναγκίγγην (2/14 Ἰουλίου 1864), καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1865 κατέπαυσεν ἐντελῶς ἡ στάσις. Ἔκτοτε ἡ Κίνα μέχρι τοῦ 1884, ὁπότε ἡ Γαλλικὴ δημοκρατία περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς αὐτὴν ἕνεκα τοῦ Ἀννάμ, διήγαγεν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν Εὐρώπην (1).

---

(1) Ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς κατὰ τῆς Κίνας στρατείας καὶ τὸ ἀνατολικώτερον τῆς Κίνας ἐκτεινόμενον μέγα νησιωτικὸν κράτος τῆς Ἰαπωνίας ἦλθεν εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικήν. Τὸ κράτος τοῦτο, ὅπερ κατὰ πρῶτον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ' αἰῶνος μ. Χ. εἶχε καταστῆ γνωστὸν τῇ Εὐρώπῃ διὰ τοῦ περιφήμου ἱεραποστόλου Φραγκίσκου Ξαβερίου (συνεργάτου τοῦ Λοϋόλα εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουιτῶν), μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1638 γενομένην σφαγὴν τῶν νεοφωτίστων Χριστιανῶν ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς τοῖς Εὐρωπαίοις τὴν εἰς τὸ κράτος εἴσοδον, πλὴν μόνων τῶν Ὁλλανδῶν. ἀλλὰ καὶ εἰς τούτους ἀπὸ τοῦ 1743 ἓν καὶ μόνον ἐπετρέπετο νὰ πέμπωσι πλοῖον ἐμπορικόν. Πρῶτοι οἱ Βορειαμερικανοὶ ἔπεμψαν τῷ ἔτει 1853 στόλον καὶ ἔπεισαν τὸν Ταϊγοὺν (ἡγεμόνα κοσμικόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Δαϊρὶ τὸν ἀσκοῦντα τὴν ὑπερτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν) Κασσαδοῦχον νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν πρὸς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὁ Ταϊγοὺν μετά τινας δισταγμοὺ

19. Ἡ ἐπὶ Μεξικὸν Ἀγγλογαλλικὴ στρατεία.

Τὰ ἐν Μεξικῷ κατὰ τὰ ἔτη 1824-1861. — Μόλις ἔληξεν ἡ μεγάλη κατὰ τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας στρατεία τοῦ 1860, καὶ ἤρξατο νέα ὑπερωκεάνειος στρατεία Ἀγγλογαλλικὴ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐναντίον τῆς δημοκρατίας τοῦ Μεξικοῦ. Τὰ κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἐλευθέρας πολιτείας τοῦ Μεξικοῦ ἀφηγήθημεν ἤδη ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου, εἴδομεν δὲ ὅτι, ἀφότου ἀπηλλάγη ἡ χώρα αὕτη ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἱσπανικῆς, μετά τινας ἀποπείρας πρὸς ἵδρυσιν αὐτοκρατορίας ἀνεκηρύχθη ὁριστικῶς ἐν αὐτῇ τῷ 1824 ἡ δημοκρατία ὡς πολίτευμα τοῦ κράτους. Ἔκτοτε δύο μερίδες, ἡ τῶν κληρικῶν καὶ συντηρητικῶν ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ τῶν ῥιζοσπαστῶν ἐξ ἄλλου, ἠγωνίζοντο διαρκῶς ἐν τῇ χώρᾳ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, καταλαμβάνουσαι αὐτὴν ἐξ ὑπαμοιβῆς οὐχὶ ἄνευ διαπληκτισμῶν σφοδρῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐπαναστάσεων· οὐδ' ἄνευ μεταβολῶν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν θεμελιωδῶν νόμων ὑπὸ τῆς ἑκάστοτε νικώσης μερίδος. Οἱ διαπληκτισμοὶ οὗτοι ἀπέληξαν ἐπὶ τέλους περὶ τὰ τέλη τῆς ἕκτης δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος τούτου (1859) εἰς ἐμφύλιον πόλεμον διετῆ, καθ' ὃν ἐπολέμουν κατ' ἀλλήλων αἱ δύο μεγάλαι πολιτικαὶ μερίδες,

συνωμολόγησε τῇ 21/1 Μαρτίου τοῦ 1854 συνθήκην ἐπιτρέπουσαν τοῖς Ἀμερικανοῖς ἐλευθερίαν εἰσόδου εἰς δύο λιμένας. Μικρὸν μετὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς τῷ αὐτῷ περίπου ἔτει Ῥῶσσοι καὶ Ἄγγλοι, ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους, συνῆψαν συγχρόνως σχεδὸν ἐμπορικὰς συνθήκας πρὸς τοὺς Ἰάπωνας, χωρὶς νὰ νοηθῶσιν ὑπ' ἀλλήλων. Ὁ ἐν ταῖς Σινικαῖς ἢ μᾶλλον Σιβηρικαῖς θαλάσσαις πλέων τότε ὑπὸ τὸν ναύαρχον Πουτιαντίνην Ῥωσσικὸς στολίσκος καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Στόρλιγκ ἐκρύβη εἴς τινα Ἰαπωνικὸν λιμένα καὶ ἐκεῖθεν διεπραγματεύθη πρὸς τὸν Ταϊγοὺν περὶ συνομολογήσεως ἐμπορικῆς συνθήκης ἥτις καὶ συνωμολογήθη τῇ 14/26 Ἰουνίου 1855. Ἐννέα μῆνας πρότερον (2/14 Ὀκτωβρίου 1854) εἶχον συνομολογήσει καὶ οἱ Ἄγγλοι πρὸς τοὺς Ἰάπωνας ὁμοίαν συνθήκην.

Ἡ δὲ Γαλλία καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει κατὰ τῆς Σινικῆς, διεξήγαγε πόλεμον καὶ ἐν Ἰνδοχίνᾳ ἐναντίον τοῦ κράτους Ἀννάμ, ἕνεκα τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐνεργουμένων (1858-1861) διωγμῶν. Ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τούτου ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν Γάλλων κατάληψις μέρους τῆς Κοχιγχίνης καὶ ἵδρυσις ἀποικίας Γαλλικῆς ἐν Ἰνδοχίνᾳ, ἥτις βραδύτερον ηὐξήθη καὶ διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ Τογκίνου (1883) καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους Ἀννὰμ ἀναγνωρίσεως τῆς Γαλλικῆς κυριαρχίας μετεβλήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς μέγα ἀποικιακὸν κράτος.

ὧν ἡ μὲν τῶν κληρικῶν καὶ συντηρητικῶν ἀνεγνώριζεν ὡς πρόεδρον τὸν Ζουλιάγον, ἡ δὲ τῶν φιλελευθέρων τὸν Ἰουαρέζ, τὸν καταγόμενον ἐξ ἑνὸς τῶν *Ἀζτέκων* ἤτοι τῶν ἰθαγενῶν ἱδρυτῶν τοῦ Μεξικανικοῦ κράτους τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος, τοῦ καταλυθέντος τῷ 1517 ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν. Ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέληξεν εἰς τὴν ὁριστικὴν νίκην τῶν φιλελευθέρων καὶ ὁ Ἰουαρὲζ εἰσήλασε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1861) θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ὁμώνυμον τῷ κράτει πρωτεύουσαν πόλιν τοῦ Μεξικοῦ καὶ ἤρξατο τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἄλλοτε ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων βουλῶν ψηφισθέντων καὶ ὑπὸ τῆς ἀντιθέτου μερίδος νομοθετικῶς ἀκυρωθέντων φιλελευθέρων ἐναντίον τῶν συμφερόντων τοῦ Κλήρου καὶ ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας μέτρων. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ *Μεξικοῦ*, ἐξωρίσθησαν ἐκ τῆς χώρας, ὡς λαβόντες μέρος εἰς τὸν κατὰ τῶν φιλελευθέρων πόλεμον· συνέλευσις δὲ γενικὴ συνελθοῦσα κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους ἐξελέξατο ὡς νόμιμον πρόεδρον τὸν Ἰουαρὲζ καὶ περιέβαλεν αὐτὸν δι' ἐξουσίας δικτατορικῆς, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς ἐξεγερθέντας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ τῆς νέας κυβερνήσεως, τοὺς ἀφωσιωμένους τῇ πεπτωκυίᾳ μερίδι. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἰουαρὲζ δὲν ἐπάλαιε μόνον κατὰ πολιτικῶν δυσχερειῶν καὶ στρατιωτικῶν στάσεων. Μεγάλην στενοχωρίαν ἐνεποίει αὐτῇ ἡ οἰκονομικὴ θέσις τοῦ κράτους, ἥτις μεθ' ὅλα τὰ ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων προελθόντα οὐκ εὐκαταφρόνητα χρηματικὰ ποσά, ἦτο πάντοτε δυσχερὴς καὶ δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους. Ἵνα ἐξέλθῃ τῆς τοιαύτης ἀμηχανίας, ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἰουαρὲζ ἀνέστειλε διὰ νόμου ἐπὶ δύο ἔτη τὴν πληρωμὴν τόκων εἰς τὰ δάνεια τοῦ κράτους τὰ συνομολογηθέντα πρὸς ξένους (Ἄγγλους) κεφαλαιούχους καὶ ἐξέδωκε δάνεια καταναγκαστικὰ ἐπιβληθέντα καὶ εἰς τοὺς ξένους. Μὴ ἀρκεσθεῖσα δὲ εἰς ταῦτα ὑπέβαλε τοὺς ξένους ὑπηκόους καὶ εἰς τὴν στρατολογίαν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα προεκάλεσαν διενέξεις πρὸς τὰς ξένας κυβερνήσεις. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἰδίως, γενομένη ὄργανον ἀσυνειδήτων κερδοσκόπων τραπεζιτῶν, ἤγειρεν ἀπαιτήσεις διὰ δεκάδας ἑκατομμυρίων, ὧν τὸ δέκατον μόλις εἶχον πράγματι δανείσει οἱ προστατευομενοι ὑπ' αὐτῆς δικαιοῦχοι εἰς τὸ κράτος τοῦ Μεξικοῦ. Ἀγγλία. δὲ Γαλλία καὶ Ἱσπανία συνεφώνησαν μετ' ὀλίγον (19/31 Ὀκτωβρίου 1861) ἵνα διὰ κοινῆς στρατείας ὑποχρεώσωσι τὴν κυβέρνησιν τοῦ Μεξικοῦ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς.

Ἀφοῦ δὲ τὸ ὑπὸ τῶν τριῶν συμμάχων κυβερνήσεων πεμφθὲν (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1861) τῇ Μεξικανικῇ κυβερνήσει τελεσίγραφον ἔμεινεν ἄνευ ἀπαντήσεως, στόλος ἡνωμένος συμμαχικὸς μετὰ στρατοῦ ἀποβάσεως ἐπῆλθε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1862 εἰς τὰ παράλια τοῦ Μεξικοῦ καὶ ἀπεβίβασε τὸν δι' αὐτοῦ ἀχθέντα στρατόν. Ἀλλ' ἡ Μεξικανικὴ κυβέρνησις μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν στόλων ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἔλθῃ εἰς εἰρηνικὰς διαπραγματεύσεις καὶ διὰ συμβάσεως συνομολογηθείσης (7/19 Φεβρουαρίου) μεταξὺ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ συνεφωνήθη ἵνα αἱ πρὸς τὰς συμμάχους Δυνάμεις διενέξεις διευθετηθῶσι διὰ συνδιασκέψεως κοινῆς μεταξὺ τῶν διαφερομένων, σεβασθῶσι δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Μεξικανικοῦ κράτους. Ἀλλὰ μόλις ἡ συμφωνηθεῖσα συνδιάσκεψις ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐν Ὀριζάβᾳ, Ἄγγλοι καὶ Ἱσπανοὶ ἐνόησαν ὅτι διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μεξικοῦ στρατείαν ἐγίνοντο, ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν, ὄργανα τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος τῶν ἀποβλεπόντων εἰς σκοποὺς πολὺ εὐρυτέρους καὶ σπουδαιοτέρους τῆς ἁπλῆς ὑπερασπίσεως τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων Γάλλων πολιτῶν. Ὁ Ναπολέων Γ' ἅμα ἀνεφύη ἡ πρὸς τὸ Μεξικὸν ἔρις, κατελήφθη ἀμέσως ὑπὸ κουφονόων ἐλπίδων καὶ φιλοδόξων σχεδίων περὶ ἐπεκτάσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς τῆς Γαλλίας πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ ἠπείρῳ καὶ περὶ πολιτικῆς τινος ἑνώσεως πασῶν τῶν Λατινικῶν φυλῶν καὶ κρατῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γαλλίας. Ἡ λεγομένη Λατινικὴ ἕνωσις ἦτο ἡδὺ τοῦ Ναπολέοντος Γ' ὀνειροπόλημα, οὗτινος ἡ ἀρχὴ ἐθεωρεῖτο πραγματοποιηθεῖσα διὰ τῆς πρὸς τὸ Πεδεμόντιον, εἶτα δὲ πρὸς τὸ ἐκ τούτου παραχθὲν Ἰταλικὸν βασίλειον τοῦ 1861 συμμαχίας. Οὐχὶ κατακτήσεις καὶ προσαρτήσεις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος Α', ἀλλὰ συμμαχικὴ ἕνωσις καὶ ἠθικὴ ἡγεμονία ἔδει νὰ ἐξασφαλίσωσι τὸ ἐπὶ τοῦ Λατινικοῦ κόσμου κράτος τῆς Ναπολεοντίου Γαλλίας· τὸ δὲ ἐν Γαλλίᾳ ἀνορθωθὲν νῦν αὐτοκρατορικὸν σύστημα εἰσαγόμενον εἰς τὰς Λατινικὰς πολιτείας τῆς μέσης καὶ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἔδει παρὰ ταῖς φυλαῖς ταύταις ν' ἀναζωογονήσῃ τὸ Λατινικὸν πνεῦμα καὶ νὰ παράσχῃ αὐταῖς ζωτικότητα πολιτικὴν καθιστῶσαν αὐτὰς σπουδαῖον ἀντίρροπον κατὰ τῆς ὁσημέραι τεραστίως αὐξανομένης δυνάμεως τοῦ Ἀγγλοσαξωνικοῦ καὶ Γερμανικοῦ πνεύματος ἐν ταῖς μεγάλαις δημοκρατίαις τῶν Ἡνω-

μένων πολιτειῶν τῆς Βορείου Αμερικῆς. Τὸ μέγα ἔργον ἔδει νὰ ἄρξηται ἀπὸ τοῦ Μεξικοῦ, ὅπου ἐμελέτα ὁ Ναπολέων νὰ ἱδρύσῃ αὐτοκρατορίαν, ἀρξάμενος πρὸς τοῦτο διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Μαξιμιλιανόν, ἵνα δεχθῇ οὗτος τὸ δημιουργηθησόμενον νῦν αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Μεξικανός τις στρατηγὸς Ἀλμόντε τῆς κληρικῆς μερίδος, ἐκδιωχθεὶς τοῦ Μεξικοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰουαρὲζ καὶ ἐλθὼν εἰς Γαλλίαν, εἶχεν ἐνθαρρύνει τὸν Ναπολέοντα εἰς τὰ φιλόδοξα σχέδια αὐτοῦ παριστῶν τὴν κατὰ τοῦ Μεξικοῦ στρατείαν λίαν εὐχερῆ ὡς ἐκ τῆς συμμαχίας καὶ τῆς συνδρομῆς, ἣν ἔμελλον νὰ παράσχωσι τῇ Γαλλίᾳ ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ πάντες οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ συντηρητικοί. Ὁ Ἀλμόντε οὗτος, καθ' ὃν χρόνον συνῆλθεν ἡ Συνδιάσκεψις ἐν Ὀριζάβᾳ, ἐφάνη ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν συμμάχων. Ἀλλ' ἡ Μεξικανικὴ κυβέρνησις ἀπήτησεν ἀμέσως τὴν παράδοσιν αὐτοῦ, τοῦ δ' ἀρχηγοῦ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἀρνηθέντος νὰ παραδώσῃ τὸν φυγάδα στρατηγόν, διελύθη ἡ Συνδιάσκεψις. Οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Ἱσπανοὶ ἐννοήσαντες τὰ ἀληθῆ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος καὶ μὴ θέλοντες νὰ περιπλακῶσιν εἰς τὰ περαιτέρω τυχοδιωκτικὰ πειράματα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπεβιβάσθησαν ἀμέσως εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Εὐρώπην (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1862).

Τὸ ἐν Μεξικῷ ἐγχείρημα τοῦ Ναπολέοντος Γ'. — Νῦν ἡ Γαλλία ἀνελάμβανε μόνη τὸν κατὰ τοῦ Μεξικοῦ πόλεμον. Εἰς τὰς ὀλίγας χιλιάδας Γάλλων στρατιωτῶν τῆς στρατείας ἐπέμφθη νῦν ἐκ Γαλλίας νέα ἐπικουρία ἀναβιβάσασα τὴν δύναμιν τοῦ ὅλου στρατοῦ εἰς ὀκτακισχιλίους ἄνδρας. Ὁ στρατὸς δ' οὗτος προσλαβὼν χιλιάδας τινὰς Μεξικανῶν ἐκ τῆς ἐχθρικῆς κατὰ τοῦ Ἰουαρὲζ μερίδος ἐπῆλθεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Λορανσὲζ ἐναντίον τῆς Πουέβλας, μιᾶς τῶν ὀχυρωτάτων θέσεων τοῦ κράτους. Ἡ κατὰ τοῦ φρουρίου γενομένη πρώτη ἔφοδος ἀπέτυχε καὶ τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ὑποχωρήσαντα ἐπὶ μικρὸν εἰς Ὀρίβαζαν ἀνέμενον ἐνταῦθα νέας ἐπικουρίας ἰσχυράς. Ἀφικομένων δὲ τούτων (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1863) ὑπὸ τὸν ἐκ τῆς κατοχῆς τοῦ Πειραιῶς γνωστὸν τοῖς Ἕλλησι στρατηγὸν Φορσέϋ, ὑφ' ὃν ὑπηρέτει διακρινόμενος ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ καὶ ὁ στρατηγὸς Βαζαίν, ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος νῦν εἰς 45 χιλ. ἐπῆλθεν αὖθις κατὰ τοῦ φρουρίου, ὅπερ ὑπερήσπιζε γενναίως μετὰ 22 χιλιάδων ἀνδρῶν ὁ στρατηγὸς Ὀρτέγας. Ἡ Πουέ-

6λα ὑποστᾶσα νῦν πολιορκίαν 3 μηνῶν ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Γάλλων (5/17 Μαΐου) παραδοθείσης τῆς εἰς 12 χιλιάδας ἐλαττωθείσης, ἕνεκα τῆς πολιορκίας, φρουρᾶς τῆς πόλεως. Ὁ Ἰουαρὲζ ἔφυγεν εἰς τὰ βορειότερα τῆς χώρας, οἱ δὲ Γάλλοι εἰσελάσαντες εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάλεσαν ἐνταῦθα γενικὴν συνέλευσιν συγκειμένην τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πολεμίων τοῦ Ἰουαρέζ. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκήρυξε ὡς νόμιμον πολίτευμα τοῦ Μεξικοῦ τὴν κληρονομικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ εἰσηγήσει τοῦ Ναπολέοντος προσήνεγκε τὸ στέμμα τῆς νέας μοναρχίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανόν. Μετ᾽ ὀλίγον δὲ πρεσβεία Μεξικανικὴ προσήνεγκεν εἰς τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιδοῦκα ἐν τοῖς γραφικοῖς ἀνακτόροις τοῦ Μιραμὰρ (πλησίον τῆς Τεργέστης) τὸ μοναρχικὸν στέμμα τοῦ Μεξικοῦ, ὅπερ ἐκεῖνος ἐκήρυξεν ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ δεχθῇ, ἐὰν ἡ χώρα ἅπασα συνήνει εἰς τοῦτο. Ὅτε δὲ ἠγγέλθη μετ᾽ οὐ πολὺ ὅτι 2 χιλιάδες κοινοτήτων ἐκηρύχθησαν διὰ ψηφοφορίας ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἔσπευσεν οὗτος νὰ μεταβῇ εἰς Ἀμερικὴν μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Καρλόττας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Βελγίου Λεοπόλδου Α΄, διελθὼν καὶ διὰ Ῥώμης, ἔνθα ἔλαβε τὰς εὐλογίας τοῦ Πάπα. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Μεξικοῦ τῇ 31/12 Ἰουνίου 1864. Οὕτω ἐφάνη ὅτι ἐλύθη ὁριστικῶς καὶ μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας τὸ ὑπὸ τῆς αἰσχροκερδείας Γάλλων τινῶν κεφαλαιούχων δημιουργηθὲν καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας καὶ μεγαλομανίας τοῦ Ναπολέοντος Γ΄ μεγάλας διαστάσεις λαβὸν Μεξικανικὸν ζήτημα. Ἀλλ᾽ ἡ λύσις αὕτη ἦτο ἀρχὴ νέων δεινῶν καὶ μεγάλων περιπλοκῶν καὶ τελικῆς λύσεως τραγικῆς. Ἀλλὰ πρὸς ἀκριβεστέραν τῶν περαιτέρω κατανόησιν ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῶσι πρότερον τὰ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεγάλα καὶ σπουδαῖα γεγονότα.

---

20. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (1817-1860).

Ἀπὸ τῆς προεδρείας τοῦ Μονρόη μέχρι τῆς προεδρείας τοῦ Λίγκολν. — Τὴν ἱστορίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἀφηγήθημεν μέχρι τοῦ τέλους περίπου τῆς β' δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος τούτου, καθ' ὃν χρόνον πρόεδρος τῆς μεγάλης Δημοκρατίας ἦτο ὁ περιώνυμος Μονρόης, ὁ γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὸ περίφημον ὑπ' αὐτοῦ διατυπωθὲν πολιτικὸν δόγμα περὶ τῶν σχέσεων τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀμερικὴν (Δόγμα τοῦ Μονρόη, ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 408). Εἴδομεν δὲ ὁποίας τεραστίας προόδους ἐποιήσαντο ἐντὸς σμικροῦ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ὑπὸ πολιτικήν, οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἔποψιν καὶ πόσον μεγάλην ἔκτασιν ἐξωτερικὴν ἔλαβε τὸ κράτος τῆς «Ἑνώσεως» ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ ἠπείρῳ. Ἡ πρόοδος ἐκείνη κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1860 δι' ἀδιαλείπτου ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας καὶ τῆς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως τοῦ κράτους διὰ τῆς εἰσόδου νέων χωρῶν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν, διὰ τῆς ἀπαύστου μεταναστεύσεως ἐξ Εὐρώπης εἰς τὰς βορείους πρὸ πάντων πολιτείας καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τῶν μεταναστῶν τούτων προαγομένης βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας. Διὰ τῆς τοιαύτης προόδου καὶ ἀναπτύξεως ἀπὸ τῆς προεδρίας τοῦ Μονρόη μέχρι τῆς τοῦ Λίγκολν (1) ὁ

(2) Μετὰ τὸν Μονρόην δὶς ἐκλεγέντα πρόεδρον (1817-1821-1825) πρόεδροι ἐξελέγησαν ὁ Κουίντιος (Quincy) Ἄδαμς (1825-1829), μετὰ τοῦτον κατὰ δύο ἀλλεπαλλήλους περιόδους ὁ στρατηγὸς Ἰάκσων (1829-1837). Τοῦτον ἠκολούθησεν ὁ ἐξ Ὁλλανδίας καταγόμενος Βοῦρεν (van Buren) (1837-1841). Μετὰ τοῦτον ἐξελέγη ὁ Χάρισσον, τούτου δ' ἀποθανόντος ἕνα μῆνα μετὰ τὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄνοδον, ὁ τέως ἀντιπρόεδρος John Tyler (1841-1845), ἐφ' οὗ ἡ ἀπὸ Μεξικοῦ ἀποστᾶσα ἐπαρχία Τεξᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἕνωσιν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ προέδρου τούτου Ἰακώβου Πὸλκ (1845-1849) ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τοῦ Μεξικοῦ, ἀποβὰς νικηφόρος ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ὁποίου τὸ Μεξικὸν πλὴν τοῦ Τεξᾶς παρεχώρησε τῇ Ὁμοσπονδίᾳ καὶ τὸ νέον Μεξικόν, ἐπώλησε δὲ (ἀντὶ 18 ἑκατομμυρίων δολλαρίων) καὶ τὴν Καλιφορνίαν (1848). Τὸν Ἰάκωβον Πὸλκ διεδέξατο ἐν τῷ προεδρικῷ ἀξιώματι τῷ 1849 ὁ στρατηγὸς Τάϋλωρ, ἀποθανόντος δὲ τούτου τὸ δεύτερον ἔτος τῆς προεδρείας (1850) ὁ τέως ἀντιπρόεδρος Φίλλ-

πληθυσμὸς τοῦ κράτους ἀνῆλθεν ἀπὸ 10 ἑκατομμυρίων εἰς 31 ἑκατομμύρια. Καὶ ἡ μεγάλη αὕτη αὔξησις ἦτο μὲν ἀποτέλεσμα τῆς εἰσόδου νέων χωρῶν εἰς τὴν μεγάλην ὁμοσπονδίαν, τοῦ Τεξᾶς, τοῦ νέου Μεξικοῦ καὶ τῆς Καλιφορνίας (1848), δι' ὧν ἡ ἐπικράτεια τῆς ὁμοσπονδίας ἐξετάθη ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῶν διηνεκῶν ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσεων· ἀλλ' ἦτο ἀποτέλεσμα ἐνταυτῷ καὶ τῆς μεγάλης ἐπιδόσεως τῆς χώρας εἰς πᾶν εἶδος ἀναπτύξεως καὶ τοῦ μεγάλου φυσικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ αὐτῆς πλούτου. Ἡ εὐφορία τῆς γῆς καὶ ὁ ἄλλος μέγας φυσικὸς πλοῦτος ὁ αὐξηθεὶς ἰδίως διὰ τῶν μεγάλων χρυσωρυχείων τῆς Καλιφορνίας, τὸ λαμπρὸν κλίμα, ἡ ἐλευθερία μετὰ τῆς εὐνομίας, ἡ ἐργασία, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ ἐπιστήμη καὶ θεωρητικῶς μὲν καλλιεργουμένη, ἀλλὰ πρὸ πάντων πρακτικῶς ἐφαρμοζομένη, καὶ τὸ πανταχοῦ δεσπόζον πρακτικὸν πνεῦμα κατέστησαν τὴν μεγάλην δημοκρατίαν πρότυπον κράτους ἐλευθέρου, εὐνομουμένου, προοδευτικοῦ, ἐπιχειρηματικοῦ καὶ μεγαλεπηβόλου ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀνθρωπίνης δράσεως.

Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς λαμπρᾶς ταύτης εἰκόνος τοῦ ὅλου βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρχον καί τινα σημεῖα ἀμαυροῦντα τὴν ὅλην λαμπρότητα αὐτῆς. Μεγάλη ὑπὸ ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔποψιν κηλὶς τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ *δουλεία*, οὐχὶ ἡ δουλεία ἡ πολιτικὴ καὶ ἐν μέρει κοινωνική, ὡς ἡ ἐν Εὐρώπῃ τῶν μέσων αἰώνων δουλοπαροικία, ἀλλὰ δουλεία ἠθικὴ καὶ κοινωνική, καθιστῶσα τὸν ἄνθρωπον δοῦλον (σκλάβον) ἤτοι ἀνδράποδον, ἀντικείμενον ἀγοραπωλησίας, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς καὶ νῦν ἔτι παρὰ τοῖς βαρβάροις τῆς Ἀφρικῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς Ἀσίας. Ἡ δουλεία αὕτη δὲν μετηνέχθη ἐξ Εὐρώπης, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐν Ἀμερικῇ, καὶ ὑπῆρξε συμφυὴς πρὸς τὴν καθόλου ὑλικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Ἀμερικῆς (1). Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ παράδοξον ἐκ πρώτης ὄψεως φαινόμενον ὅτι οὐ μόνον ἐν ταῖς νοτίαις Ἀμερικανικαῖς πολιτείαις, ταῖς ὑπὸ παρηκμακυιῶν Λατινικῶν φυλῶν

μωρ (1850-1853). Μετὰ τοῦτον πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Φραγκλῖνος Πῖερς (1853-1857), τοῦτον δὲ διεδέξατο ὁ Ἰ. Βούχαναν (1857-1861), μεθ' ὃ ἄρχεται ἡ προεδρία τοῦ Ἀβραὰμ Λίγκολν.

(1) Καὶ αὐτὴ ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ δουλεία δὲν εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Ἀμερικῇ ὁμοιάζουσα μᾶλλον πρὸς τὴν δουλοπαροικίαν (Servage, Leibeigenschaft) τῶν Λατινικῶν καὶ Γερμανικῶν λαῶν τῶν μέσων αἰώνων.

οἰκουμέναις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλοσαξωνικῇ δημοκρατίᾳ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἥτις μόνη μεταξὺ πάντων τῶν κρατῶν τοῦ νῦν πεπολιτισμένου κόσμου ἐπραγματοποίει ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ τὸ ἰδεῶδες ἐλευθέρας καὶ εὐνομουμένης πολιτείας καὶ πρώτη ὡς βάσιν καὶ κρηπῖδα τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐκήρυξε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἰσότητα μεταξὺ πάντων τῶν μελῶν τῆς πολιτείας, ὑπῆρχε κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κηλὶς μὴ ὑπάρχουσα ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλ' αἰτία τούτου ἦτο ὅτι ὅπως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἡ δουλεία ἀπετέλει στοιχεῖον ἐκτὸς τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἔθνους κείμενον. Οἱ δοῦλοι ἦσαν ἐν Ἀμερικῇ ξένοι Ἀφρικανοί, φυλῆς Αἰθιοπικῆς, ὡς ἀνδράποδα μετενεχθέντες εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ὡς ἀνδράποδα χρησιμεύοντες εἰς ὑλικὰς ἐργασίας, θεωρούμενοι πάντοτε καὶ ὄντες ξένοι πρὸς τὸν πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν βίον. Διὰ τοῦτο τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς δουλείας καὶ ἐλευθερίας ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν ἦν ὅλως διάφορον τοῦ ἐν Ἀμερικῇ ζητήματος τῆς δουλείας. Ἡ μεγάλη δ' αὕτη ἀντίθεσις ἡ ὑφισταμένη ἐν τοῖς ζητήμασι τούτοις μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς εἶναι ὅτι ἡ μὲν Ἀμερικὴ ὑπῆρξε κοιτὶς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικῆς ἰσότητος μὴ ἀποκλειούσης τὴν χρῆσιν φυλῆς τινος ἢ τάξεως ἀνθρώπων ὡς μὴ ἀνθρώπων, ἡ δὲ Εὐρώπη ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἀπηλλαγμένη τοιούτων στοιχείων δουλείας φυλῆς ξένης, δουλείας ἀπᾳδούσης πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ φιλανθρωπίας, ἣν ἰδίως ἡ Ἀγγλία κατεπολέμει, καὶ ἂν ἔτι ὡρμᾶτο πρὸς τοῦτο ἀπὸ ἐλατηρίων καὶ ἀφορμῶν ἐγωϊστικῶν. Οὕτω ἡ Ἀγγλία διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Γάνδης (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 405) τῆς συνομολογηθείσης πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, μεσιτείᾳ τῆς Ῥωσσίας, μετὰ τὸν πόλεμον τὸν ἀρξάμενον μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν τῷ 1812, ἐπέβαλε τῇ μεγάλῃ Δημοκρατίᾳ τὴν ὑποχρέωσιν οὐ μόνον νὰ μὴ μετέρχηται τὴν ἐμπορίαν δούλων, ἀλλὰ καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὴν καταδίωξιν τῆς ἐμπορίας ταύτης. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνῷ ἡ Εὐρώπη ἐλάμβανε μαθήματα πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικῆς ἰσότητος παρὰ τῆς Ἀμερικῆς, ἐδίδεν αὐτῇ μαθήματα κοινωνικῆς φιλανθρωπίας.

Ἡ δουλεία ἤκμαζεν ἰδίως ἐν ταῖς νοτίαις πολιτείαις τῆς μεγάλης Δημοκρατίας, ἦτο δὲ καὶ τοῦτο ἓν τῶν πολλῶν στοιχείων τῆς διαφορᾶς τῆς χωριζούσης τὰς βορείους πολιτείας ἀπὸ τῶν νοτίων. Αἱ νότιαι πολιτεῖαι τῆς Ἑνώσεως ᾠκοῦντο ἀνέκαθεν ὑπὸ πλουσίων γαιο-

κτημόνων καὶ καλλιεργητῶν μεγάλων ἐκτάσεων γῆς πλουσίας εἰς παραγωγὴν δημητριακῶν καρπῶν, βάμβακος, σακχάρεως, ὀρύζης, καπνοῦ καὶ καλλιεργουμένης ὑπὸ πλήθους δούλων ἀποτελούντων τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας τῶν κυρίων αὐτῶν. Ἦσαν δ' οἱ κάτοικοι οὗτοι τῶν νοτίων κρατῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσαντες καὶ τὸν γνήσιον Ἀμερικανικὸν λαὸν ἀποτελοῦντες ἄποικοι, ἐκεῖνοι, οἵτινες περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διεξήγαγον τὸν κατὰ τῆς Ἀγγλίας ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα καὶ ἵδρυσαν τὴν ἐλευθέραν τῶν ἡνωμένων κρατῶν πολιτείαν· καὶ ἐκ τῶν τάξεων τῶν Ἀμερικανῶν τούτων ἦτο ὁ Οὐασιγκτὼν καὶ ἄλλοι ἥρωες τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου. Πλοῦτος, καταγωγὴ ἐπίσημος, λεπτότης βίου καὶ ἠθῶν, μόρφωσις ὑψηλή, πολιτικὸν πνεῦμα καὶ πολιτικαὶ ἀρεταὶ ἦσαν τὰ χαρακτηρίζοντα τοὺς Ἀμερικανοὺς τούτους. Οὗτοι δ' ἦσαν καὶ οἱ διηνεκῶς διευθύνοντες τὴν μεγάλην Συμπολιτείαν εἴτε ὡς Πρόεδροι αὐτῆς εἴτε ἄλλας κατέχοντες θέσεις ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν Νοτίων τούτων κατὰ μικρὸν ἀνεπτύχθη τεραστίως ὁ πληθυσμὸς τῶν βορείων κρατῶν κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1820-1861. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποικοι Εὐρωπαῖοι, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἐλευθέρας Ἀμερικανικῆς πολιτείας τὸ πλεῖστον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσαντες εἰς τὴν Ἀμερικήν. Οἱ νέοι οὗτοι Ἀμερικανοὶ οἱ ἐγκαθιστάμενοι ἐν ταῖς βορείαις χώραις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Νοτίους, ἐπεδίδοντο εἰς ἔργα βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας, ἀποτελοῦντες τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἱδρύοντες καὶ προάγοντες εἰς μεγάλα κέντρα πολιτισμοῦ καὶ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας τὰς Ἀμερικανικὰς μεγαλοπόλεις. Διαφορὰ τάξεων ἤτοι διάκρισις κατοίκων εἰς ἀριστοκρατικοὺς καὶ λαϊκοὺς δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιτρεπομένη καὶ δι' ἐξωτερικῶν ὀνομάτων ἢ προσωνυμιῶν ἐκδηλουμένη. Ἀλλὰ πράγματι οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες καὶ ἰδιοκτῆται δούλων ἐν ταῖς νοτίαις πολιτείαις ἦσαν τρόπον τινὰ ἢ βαρῶνοι ἢ φεουδάρχαι τῆς Ἀμερικῆς ἀπέναντι τοῦ ἀστικοῦ καὶ λαϊκοῦ πλήθους τῶν βορείων πολιτειῶν. Οἵαν θέσιν εἶχον οἱ βόρειοι Ἀμερικανοὶ τῶν παρελθόντων αἰώνων ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς γηραιᾶς τότε Εὐρώπης ὡς ἐκπροσωποῦντες τὸ ἄνθος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τὸ μεταφυτευθὲν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ νεαρᾷ παρθενικῇ γῇ

τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὡς δημιουργοὶ νέου Εὐρωπαϊκοῦ βίου ἐλευθέρου καὶ νεαροῦ ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς Εὐρώπης (ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστ. τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος σελ. 124), τοιαύτην θέσιν εἶχον οἱ νέοι Ἀμερικανοὶ ἀπέναντι τῶν παλαιῶν ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς νέας Εὐρώπης ἐκπροσωποῦντες τὸ ἄνθος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος καὶ τῆς νέας Εὐρώπης τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, τῆς ὑψηλοτέρας πνευματικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας καὶ τῶν ὑψηλοτέρων θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεωριῶν, ἔτι δὲ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος, τῆς μεγάλης ἐπινοίας καὶ ἐφευρετικότητος καὶ τῆς ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ βίου προοδευτικῆς ἐνεργείας. Διὰ τῶν μεταναστεύσεων τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος καὶ τῆς διὰ τούτων ἀσκουμένης πνευματικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τὸν βίον τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἡ Εὐρώπη ἀπέδιδε τρόπον τινὰ τῇ Ἀμερικῇ ὅ,τι δήποτε περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐδανείσθη παρ' αὐτῆς στοιχεῖον ὑψηλοτέρου βίου καὶ πολιτισμοῦ ἐξ Εὐρώπης πάλιν καταγομένου καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἀναπτυχθέντος. Ἡ μεγάλη λοιπὸν πρὸς μέγα συμφέρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος διενεργουμένη ἐν μεγάλῳ μέτρῳ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς δίκην πλημμυρίδος καὶ ἀμπώτιδος πνευματικὴ ἀλληλεπίδρασις ἐτελεῖτο ἐν μικροτέρῳ μέτρῳ μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων πολιτειῶν τῆς μεγάλης δημοκρατίας. Καὶ ἐν τῇ ἀλληλεπιδράσει ταύτῃ πᾶσαι αἱ μεταξὺ τῶν δύο βίων ἀντιθέσεις παρεῖχον εὐρὺ στάδιον εἰς συγκρούσεις καὶ διαμάχας διαφαινομένας ἐν τῷ βίῳ τῷ πολιτικῷ. Οἱ Νότιοι ἦσαν ἐν παντὶ συντηρητικώτεροι καὶ ὑπέρμαχοι τῶν καθεστώτων ἔν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, ἐνῷ οἱ Βόρειοι ἦσαν προοδευτικοὶ καὶ νεωτερισταὶ ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ βίου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ἰδίως τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ φρονημάτων αἱ ἀντιθέσεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαχωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων δι' αὐστηρᾶς καὶ ἀκριβοῦς γραμμῆς ὁροθετικῆς μεταξὺ τῶν Βορείων καὶ τῶν Νοτίων. Τοὐναντίον μάλιστα οἱ Νότιοι ἀποτελοῦντες πλουτοκρατικὴν εὐγένειαν καὶ κατέχοντες διηνεκῶς τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα καὶ ὄντες ἱκανοὶ καὶ πολύπειροι περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν, εἶχον πολλοὺς ὀπαδοὺς ἐν ταῖς βορείοις χώραις, τοὺς καλουμένους Knownothings ἤτοι μηδὲν εἰδότας (1), μεθ' ὧν ἐν ἁπάσῃ τῇ *Ἑνώσει* ἀπετέλουν τὴν συν-

(1) Οἱ ἐν ταῖς βορείαις πολιτείαις ὀπαδοὶ τῶν Νοτίων ἦσαν οἱ ἀπὸ τῶν παρελθόντων αἰώνων καταλαβόντες τὴν χώραν ταύτην ἄποικοι, οἵτινες καίτοι δὲν ἦσαν μεγάλοι

τηρητικὴν μερίδα τῶν *Δημοκρατικῶν* (Democratical), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μεγάλην μερίδα τῶν Ῥεπουπλικάνων (Republican)(1). Οὕτω ἅπασαι αἱ κατὰ μέρος διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων τῆς Ἑνώσεως συνεκεντρώθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ διαφορᾷ τῶν δύο πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν μερίδων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ κεφαλαιώσει τῶν ἀντιθέσεων μέγιστον στοιχεῖον ἠθικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς διαιρέσεως καὶ διαμάχης κατέστη τὸ ζήτημα τῶν δούλων, συγκεντρῶσαν ἐν ἑαυτῷ ὡς τὸ σπουδαιότατον, ὅπως συμβαίνει ἐν καιροῖς μεγάλων ἐσωτερικῶν ἀγώνων δι' οἱαδήποτε κυριώτερα στοιχεῖα τῆς διαιρέσεως, πάσας τὰς ἀντιθέσεις τῶν γνωμῶν, πάντα τὰ πάθη, πάντας τοὺς ἀγῶνας καὶ διαμάχας.

Ἡ δουλεία ἀνέκαθεν συμφυὴς οὖσα τῷ πολιτικῷ καὶ οἰκονομικῷ ἰδίως βίῳ τῶν Νοτίων, ἤ, ἵνα εἴπωμεν γενικώτερον διὰ τοῦ νέου ὀνόματος, τῶν Δημοκρατικῶν, ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς θεσμὸς νόμιμος καὶ ἀναγκαῖος ἀποτελῶν, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν βάσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς εὐημερίας. Ἀπέναντι δὲ τῆς τοιαύτης ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῷ κοινωνικῷ σπουδαιότητος ἀπέβαλλεν ὁ θεσμὸς ἢ τὸ σύστημα τῆς δουλείας ἐν τῇ ἠθικῇ συνειδήσει τοῦ πεπολιτισμένου

γαιοκτήμονες, ὡς οἱ ἐν Νότῳ ὁμόφρονες αὐτῶν, οὐχ ἧττον εἶχον κοινοὺς μετὰ τούτων ἐχθροὺς τοὺς νέους ἐξ Εὐρώπης μετανάστας, κατ' ἀντίθεσιν τῶν ὁποίων ἐκαλοῦντο αὐτοὶ *ἐγχώριοι* (nativistes), ὠνομάσθησαν δὲ καὶ Knownothings ἤτοι οἱ οὐδὲν εἰδότες, ἤτοι οἱ μὴ θέλοντες νὰ εἰξεύρωσιν οὐδέν, ὅπερ ἐθεώρουν ἐπιβλαβὲς εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν, καὶ ζητοῦντες ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποκλείσωσι τοὺς νέους ἀποίκους ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινοτικῶν θέσεων καὶ νὰ παρεμβάλλωσι δυσχερείας εἰς τὴν πολιτογράφησιν αὐτῶν.

(1) Τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὰ καθιερωθέντα ἐν Ἀμερικῇ πρὸς διάκρισιν τῶν δύο μεγάλων μερίδων, ἀμφοτέρων δημοκρατικῶν, διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων μόνον κατὰ συνθήκην. Ἡ κατὰ συνθήκην δ' αὕτη διαφορὰ τῶν σημασιῶν εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἀντιβαίνουσα εἰς τὴν κυριολεκτικὴν σημασίαν τῶν ὀνομάτων. Διότι προκειμένου περὶ φιλελευθέρας δημοκρατίας τὸ *δημοκρατικὸς* εἶναι κυριολεκτικώτερον τοῦ Republican, διότι ὡς γνωστὸν ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ Res publica οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πολιτεία ἁπλῶς (τὰ κοινά, τὰ δημόσια πράγματα). Ὀρθοτέρα κατὰ ταῦτα εἶναι ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἀποδιδομένη εἰς ἑκατέραν τῶν λέξεων σημασία. Republique Démocratique ἐνταῦθα ὠνομάσθη ἡ ἀληθὴς ἐπὶ κοινῆς ἰσότητος στηριζομένη δημοκρατία ἤ, κατὰ τοὺς *κοινωνιστάς*, ἡ *κοινωνιστικὴ* δημοκρατία (Republique démocratique et socialiste). Καὶ ὁ Γαμβέττας δὲ τῷ 1871 τὸ Démocratie καθιέρωσεν ὡς ὅρον δηλοῦντα τὴν δημοκρατίαν τὴν λαϊκὴν τὴν κυβερνωμένην ὑπὸ δημοκρατικῶν τὸ φρόνημα ἀνδρῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν συντηρητικὴν δημοκρατίαν (Republique conservative) τοῦ Θιέρσου καὶ τὴν ἀντιδραστικὴν δημοκρατίαν τοῦ Μὰκ-Μαὼν καὶ Βρολύ, τὴν κυβερνωμένην ὑπὸ μοναρχικῶν.

χριστιανοῦ Ἀμερικανοῦ κτηματίου πᾶσαν τὴν ἄλλως ἠθικῶς σκιερὰν αὐτοῦ καὶ εἰδεχθῆ ἠθικὴν ὄψιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν παραγομένην ἠθικὴν ἐντύπωσιν. Τοὐναντίον ὁ βόρειος Ῥεπουπλικάνος ὑπὸ ὑλικὴν μὲν καὶ οἰκονομικὴν ἔποψιν οὐδεμίαν ᾐσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὸ σύστημα, διότι οὐδ' ἐκέκτητο, οὐδ' ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχῃ δούλους ἐν τῷ ἀστικῷ βίῳ καὶ ἐν ταῖς βιομηχανικαῖς αὐτοῦ καὶ ἐμπορικαῖς ἐργασίαις. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου μεγίστην ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν ᾐσθάνετο ἀποστροφὴν πρὸς σύστημα καταδικαζόμενον ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν περὶ πολιτείας καὶ κοινωνίας θεωριῶν τῆς νέας Εὐρώπης, ἧς τὰς ἰδέας ἐξεπροσώπει ἐν Ἀμερικῇ. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τὸ περὶ δουλείας δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἐπασχολῶσι τὰ πνεύματα μόνον θεωρητικῶς καὶ διὰ συζητήσεων Ἀκαδημιακῶν. Ἦτο τοὐναντίον ζήτημα ζωτικώτατον τοσοῦτον τοῖς ὑπερμάχοις τῆς δουλείας διὰ τὸ συμφέρον τὸ ὑλικόν, ὅσον τοῖς θιασώταις τῆς καταργήσεως διὰ τὸ ὑψηλότερον ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν αἴσθημα, οὗ ἐνεφοροῦντο οὗτοι, καὶ διὰ τὸ ὑψηλότερον ἠθικὸν συμφέρον, ὑπὲρ οὗ συνηγόρουν. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη αἰῶνος, ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, εἶχεν ἀρχίσει ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ τὸ κίνημα τὸ κληθὲν *ἀντιδουλικὸν* ἤτοι κίνημα ἀποβλέπον εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, καὶ ἑταιρεία ἀπελευθερωτικὴ ἢ ἀντισκλαυικὴ (Abolitionist ἢ Antislavery society) εἶχεν ἱδρυθῆ ἤδη τῷ 1778 ἐν Φιλαδελφείᾳ πρόεδρον ἔχουσα τὸν περίφημον Βενιαμὶν Φραγκλῖνον. Ἡ ἑταιρεία δὲ αὕτη εἶχεν ἀποπειραθῆ ἤδη τῷ 1790 ἐν τῷ Ἀμερικανικῷ συνεδρίῳ (Concress)(1) νὰ ἐπιτύχῃ τὴν διὰ τοῦ Συνεδρίου κατάργησιν τῆς δουλείας. Ἐπίσης δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶχεν ἱδρυθῆ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (1785) ἡ ἑταιρεία ἡ καλουμένη τῶν *Χειραφετιστῶν* (Manumissions-society). Τὰ πρῶτα ταῦτα κινήματα δὲν ἐπήνεγκον μεγάλα ἀποτελέσματα, ἀλλ' οὐχ ἧττον συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ σπουδαία κοινὴ γνώμη ὑπὲρ τοῦ μεγάλου σκοποῦ, καὶ τῷ 1808 ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Συνε-

(1) Ἀμερικανικὸν συνέδριον ἢ Συνέδριον ἁπλῶς καλοῦμεν τὴν νομοθετικὴν βουλὴν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἢ τῆς Ἑνώσεως τῆς ὅλης δηλονότι Ὁμοσπονδίας (διότι καὶ ἕκαστον κράτος ἔχει ἰδίαν νομοθετικὴν βουλὴν) τὴν ἑδρεύουσαν ἐν Οὐασιγκτῶνι καὶ ἀποτελοῦσαν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν τῆς ὅλης Ἑνώσεως, συγκροτουμένην δὲ ἀπὸ Γερουσίας (ἐν ᾗ ἕκαστον κράτος ἀντιπροσωπεύετο διὰ δύο γερουσιαστῶν ἐπὶ ἓξ ἔτη ἐκλεγομένων) καὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐκλεγομένων ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑνώσεως ὡς ἐξ ἑνὸς κράτους διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας κατὰ πᾶσαν δεκαετίαν.

δρίου ἡ κατάργησις τῆς δουλεμπορίας (εἰς ἣν καὶ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Γάνδης ὑπεχρεώθη μετὰ 6 ἔτη ἡ Ἕνωσις ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας ἴδ. σελ. 564), οὖσα ἐν μέρει καρπὸς τῆς πρώτης ἐκείνης ἀπελευθερωτικῆς κινήσεως. Πρῶτον δὲ τῷ 1819 τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως ἔλαβε σπουδαιότατον πολιτικὸν χαρακτῆρα ἐπασχολῆσαν τὸ Συνέδριον. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ χώρα Μισσουρὶ ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἕνωσιν· τότε δὲ οἱ ἐν τῇ Συνόδῳ ὀπαδοὶ τῆς καταργήσεως, οἱ λεγόμενοι «ἀπελευθερωτικοὶ» ἢ «θιασῶται τοῦ ἐλευθέρου ἐδάφους», ἀποτελοῦντες ἰσχυρὰν μερίδα ὑπέβαλον τὴν πρότασιν ἵνα ἡ εἴσοδος τῆς χώρας εἰς τὴν Ἕνωσιν ἐπιτραπῇ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἐν αὐτῇ καταργήσεως τῆς δουλείας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νοτίων πολιτειῶν σφοδρότατα κατεπολέμησαν τὴν πρότασιν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη τὸ ζήτημα ἔμενεν ἐκκρεμὲς ἑωσοῦ τῷ 1821 ἐνίκησαν οἱ Νότιοι. Τότε δὲ τὸ ζήτημα ἐλύθη διὰ τῆς περιφήμου περὶ Μισσουρὶ συμβάσεως (Missouri-Compromiss), δι' ἧς τὸ Μισσουρὶ εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἕνωσιν διατηρουμένου τοῦ καθεστῶτος τῆς δουλείας, ἀπεφασίζετο δὲ ἁπλῶς ἵνα τοῦ λοιποῦ μηδὲν κράτος κείμενον βορειότερον τοῦ 36^0 πλάτους εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἕνωσιν μετὰ τοῦ συστήματος τῆς δουλείας, ἐνῷ πλείονες ἦσαν αἱ χῶραι αἱ κείμεναι ἐκτὸς τῆς Ἑνώσεως πρὸς νότον ἢ πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς ἐκείνης. Οὕτω ἡ σύμβασις ἦτο κατὰ βάθος νίκη τῶν θιασωτῶν τῆς δουλείας. Καὶ ὅτε τῷ 1845 ἡ ἀπὸ Μεξικοῦ ἀποστᾶσα πολιτεία τοῦ Τεξᾶς (ἴδ. σελ. 562) ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἕνωσιν διετήρησε τὴν δουλείαν, ὡς κειμένην νοτιώτερον τῆς μνημονευθείσης γραμμῆς. Ἡ σύμβασις δὲ αὕτη εἶχε καὶ τοῦτο τὸ κακὸν ἀποτέλεσμα ὅτι ἔδιδε χαρακτῆρα νομιμότητος καὶ δύναμιν δημοσίου δικαίου εἰς τὴν δουλείαν, ἐνῷ αὕτη πρότερον, θεωρητικῶς τοὐλάχιστον, ἐθεωρεῖτο οὐχὶ μὲν ἔκνομος, ἀλλ' ὥς τις ἔκρυθμος καὶ ἐξαιρετικὴ κατάστασις. Ἀλλ' οἱ θιασῶται τῆς καταργήσεως δὲν ἀπεθαρρύνθησαν ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν τούτων. Τοὐναντίον δὲ ἀπὸ τοῦ 1830 ἤρξατο νέα μεγάλη κίνησις ὑπὲρ τῆς καταργήσεως κέντρον ἔχουσα τὴν Βοστώνην, ἔνθα τῷ 1831 ἱδρύθη καὶ ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν «ὁ Ἐλευθερωτὴς (Liberator)», τῷ δὲ ἑπομένῳ ἔτει ἱδρύθη καὶ ὁ μέγας Σύλλογος «Ἀντιδουλικὴ ἑταιρεία ἡ Νέα Ἀγγλία» (New England antislavery society). Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἱδρύθησαν ὅμοιαι ἑταιρεῖαι καὶ σύλλογοι ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ καὶ ἐν ἄλλαις Ἀμερικανικαῖς μεγαλοπόλεσι. Τέλος δὲ τῷ 1834 μετὰ γενικὴν σύνοδον τῶν

ἀπελευθερωτικῶν συγκροτηθεῖσαν ἐν Φιλαδελφείᾳ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1833 συνέστη ἡ μεγάλη «Ἀμερικανικὴ ἀντιδουλικὴ ἑταιρεία» (American antislavery society). Ἀλλ' ὅσον ἐπιμόνως καὶ θερμῶς ἠγωνίζοντο ἐν ταῖς Βορείοις πολιτείαις διὰ τοιούτων ἠθικῶν μέσων οἱ ἀπελευθερωτικοί, τοσοῦτον οἱ νότιοι γαιοκτήμονες καὶ ἰδιοκτῆται δούλων, βλέποντες ὅτι διὰ τῆς καταργήσεως ἔμελλον ν' ἀπολέσωσι πᾶσαν τὴν ὑλικὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν πολιτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἀντέπραττον ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ἀπελευθερωτικῶν. Δημοκρατικοὶ ἠγωνίζοντο νῦν κατὰ τῶν Ῥεπουβλικάνων τὸν περὶ πάντων ἀγῶνα· πρὸς τοῦτο δὲ προετίμων αἱ νότιαι πολιτεῖαι νὰ ἐξέλθωσι μᾶλλον τῆς Ἑνώσεως, ἤτοι τοῦ μεγάλου ὁμοσπονδιακοῦ κράτους τῆς Δημοκρατίας, παρὰ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς ἐνδεχομένην διὰ τῆς πολιτείας κατάργησιν τῆς δουλείας. Οὕτω δὲ τὸ ζήτημα τῆς δουλείας ἤρξατο νὰ κλονῇ αὐτὰς τὰς βάσεις καὶ ν' ἀπειλῇ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἀμερικανικῆς συμπολιτείας, καὶ πρὸς ταῖς ἄλλαις μεγάλαις διαφοραῖς μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων τῆς Συμπολιτείας ταῖς ἐν μέρει μὲν συγκεντρωθείσαις εἰς τὸ ζήτημα τῆς δουλείας, ἐν μέρει δὲ προελθούσαις ἐκ τούτου, προσετέθη καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ περὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐνόει καὶ ἡρμήνευεν ἑκατέρα μερὶς τὸν σκοπὸν αὐτὸν καὶ τὸν προορισμὸν τῆς Συμπολιτείας. Κατὰ τοὺς Νοτίους ἡ Συμπολιτεία οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ συμμαχικὴ ἕνωσις μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτειῶν σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐημερίαν ἑκάστου κράτους ἐν τῷ κοινῷ συνδέσμῳ καὶ οἱονδήποτε κράτος οἴκοθεν ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα, ἅμα ἐθεώρει τὸ συμφέρον αὐτοῦ καὶ τὴν εὐημερίαν μὴ ἀσφαλιζόμενα, τοὐναντίον δὲ κινδυνεύοντα ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ, νὰ ἐξέλθῃ ταύτης. Ἀλλ' ἐναντίον τῆς ἀτομιστικῆς ταύτης θεωρίας τῶν Νοτίων καὶ Δημοκρατικῶν ἀντέτασσον οἱ Ῥεπουβλικάνοι τὴν θεωρίαν τῆς μεγάλης ἰδέας τοῦ κράτους, καθ' ἣν οὐχὶ τὰ καθέκαστα κράτη, ἀλλ' ὅλη ἡ Συμπολιτεία, ἤτοι ἡ Ἕνωσις, ἀπετέλει τὸν σκοπὸν τῆς διὰ συμμαχικῶν δεσμῶν εἰς ἓν ἑνώσεως τῶν διαφόρων κρατῶν («Ex pluribus Unum» ἦτο τὸ σύμβουλον τῆς μερίδος ταύτης). Οὕτω εἰς τὴν μέχρι τοῦδε εἰς Βορείους καὶ Νοτίους, εἰς Ῥεπουβλικάνους καὶ Δημοκρατικούς, εἰς ἀντιδουλικοὺς καὶ θιασώτας τῆς δουλείας διαίρεσιν προσετέθη καὶ ἡ εἰς *Ἑνωτικοὺς* καὶ Ἀνθενωτικούς. Ἐντεῦθεν τὰ νότια κράτη συνεδέθησαν στενώτερον πρὸς ἄλληλα χάριν ἀμύνης καὶ ὑπερασπίσεως τῶν κοινῶν συμφερόντων, καὶ τῆς στενωτέ-

ρας ταύτης ἑνώσεως ὁ σκοπὸς ἐμμέσως ἔτεινεν εἰς σχηματισμὸν οὐχὶ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων πολιτειῶν, ἀλλ' εἰς ἵδρυσιν νοτίου συμπολιτείας ἀπέναντι τῆς βορείου. Ἀλλὰ τὸν χωρισμὸν τοῦτον δὲν ἔσπευσαν νὰ κηρύξωσιν οἱ Δημοκρατικοὶ ἐνόσῳ αὐτοὶ διηύθυνον τὴν κυβέρνησιν καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως ἐξελέγετο ἐξ αὐτῶν. Πάντες ἀληθῶς οἱ Πρόεδροι ἀπὸ τοῦ Οὐασιγκτῶνος μέχρι τοῦ προκατόχου τοῦ Λίγκολν Ἰακώβου Βούχαναν ἦσαν ἐκ τῶν νοτίων πολιτειῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πρόεδρος ἐξέλεγε τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ὑπουργῶν τοὺς λοιποὺς ὑπαλλήλους, οἱ Νότιοι ἔχοντες τὸν Πρόεδρον διηύθυνον ἅπασαν τὴν κυβέρνησιν. Πλὴν τούτου ὑπερίσχυον καὶ ἐν τῇ Ἐθνικῇ συνόδῳ τῆς Οὐασιγκτῶνος καὶ προέβησαν οὐχ ἅπαξ καὶ εἰς τολμήματα. Ὅτε τῷ 1850 ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ Φίλλμωρ ἡ Καλιφορνία ἐζήτησε (ἴδ. σελ. 562) νὰ περιληφθῇ ἐν τῇ Ἑνώσει, ἐνῷ ἡ χώρα αὕτη ἔκειτο βορείως τῆς ὑπὸ τῆς *συμβάσεως* τοῦ Μισσουρὶ προσδιωρισμένης γραμμῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἐπετρέπετο αὐτῇ ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Ἕνωσιν ἄνευ καταργήσεώς τῆς δουλείας, ἀπήτησαν οἱ Νότιοι ἵνα ἀφεθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς τῆς χώρας, ἐὰν θέλῃ νὰ διατηρήσῃ ἢ οὐ τὴν δουλείαν εἰσερχομένη εἰς τὴν Ἕνωσιν· ἠπείλουν δὲ πρὸς τούτοις οἱ Νότιοι διὰ τῆς ἀπὸ τῆς Ἑνώσεως ἐξόδου αὐτῶν, ἐὰν ἐφηρμόζετο ἐν Καλιφορνίᾳ ἡ περὶ Μισσουρὶ σύμβασις τοῦ 1821. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐγένετο. Ἡ Καλιφορνία εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἕνωσιν συμφώνως πρὸς τὴν σύμβασιν Μισσουρί. Ἀλλ' οἱονεὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν Νοτίων ἐξεδόθη νόμος, καθ' ὃν οἱ εἰς τὰς νέας πολιτείας καταφεύγοντες δοῦλοι ἔδει νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως τὸ νόμιμον τῆς δουλείας. Ἀλλ' οἱ Δημοκρατικοὶ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο προέβησαν τῷ 1854, ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ Φραγκλ. Πίερς, εἰς ἀληθὲς τόλμημα διὰ τοῦ περὶ Κάνσας καὶ Νεβράσκα νόμου (Kansas-Nebraska-bill, 18/30 Μαΐου 1854). Κάνσας καὶ Νεβράσκα ἦσαν χῶραι ἀμφότεραι κείμεναι βορειότερον τῆς γραμμῆς τῆς συμβάσεως *Μισσουρί*. Καὶ ὅμως εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἕνωσιν κατ' ἀπαίτησιν τῶν Νοτίων χωρὶς νὰ καταργηθῇ ἐν αὐταῖς ἡ δουλεία, καὶ τὸ Συνέδριον καταργοῦν ἐπισήμως τὴν σύμβασιν Μισσουρὶ τοῦ 1821 ἐψηφίσατο ἵνα ἡ περὶ διατηρήσεως ἢ καταργήσεως τῆς δουλείας ἐν ταῖς νέαις πολιτείαις ἀπόφασις ἀνατεθῇ ταῖς πολιτείαις αὐταῖς. Ἀλλ' οἱ Ἀπελευθερωτικοὶ τῶν βορείων πολιτειῶν κατέφυγον τότε εἰς μέτρον πρακτικώτατον, δι' οὗ ἐματαίωσαν

τοὺς σκοποὺς τῶν Νοτίων. Διωργάνωσαν δηλαδὴ μεγάλας μεταναστεύσεις ἐλευθέρων κατοίκων ἐκ τῶν βορείων χωρῶν εἰς τὰς νέας πολιτείας, ἵνα οὕτω σχηματίσωσιν ἐν αὐταῖς πλειονοψηφίαν κατὰ τῆς δουλείας. Τέλος ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ Ι. Βούχαναν (1857-1861) οἱ τότε ὑπουργοί, οἵτινες, ὡς καὶ ὁ Πρόεδρος, ἦσαν Νότιοι καὶ ἐν οἷς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἦτο ὁ Δάβις Ἰέφφερσον, εἷς τῶν σπουδαιοτάτων ἀρχηγῶν τῶν Δημοκρατικῶν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν κρίσιν καὶ νὰ ζητήσωσι λύσιν τινά, ἥτις ἔδει νὰ ἦναι δι' αὐτοὺς ἡ ὑποταγὴ τῶν Βορείων εἰς τοὺς Νοτίους ἢ ἡ τούτων ἔξοδος ἐκ τῆς Ἑνώσεως καὶ ἡ ἵδρυσις νέας ὁμοσπονδίας. Πρὸς τοῦτο οἱ ὑπουργοὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἔλαβον πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα διορίζοντες πανταχοῦ (ἐν ταῖς νοτίαις ἐπαρχίαις) ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Ἑνώσεως διοικητὰς νοτίους καὶ πάσας τὰς σπουδαίας στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς θέσεις παραδίδοντες εἰς ἀρχηγοὺς νοτίους. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου Προέδρου, ἡ γενησομένη τῇ 25/6 Νοεμβρίου 1860, ἦτο ὁ τελευταῖος εἰρηνικὸς ἀγών, διότι ἐκ τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἐξηρτᾶτο κατὰ μέγα μέρος ἡ μέλλουσα πορεία τῶν πραγμάτων καὶ αἱ τύχαι τῶν διαμαχομένων μερίδων. Διὰ τοῦτο ἀμφότεραι αἱ μερίδες κατέβαλλον μεγάλας προσπαθείας ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑποψηφίου αὐτῶν. Ὁ ἀγὼν τῶν Βορείων, οἵτινες ὡς ὑποψήφιον εἶχον ἕνα τῶν σφοδροτέρων συνηγόρων τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας, τὸν Ἀβραὰμ Λίγκολν, ἦτο χαλεπώτερος, διότι μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς δημοκρατίας Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐξελέγετο πάντοτε ὑπὸ τῶν Νοτίων, οἵτινες ἐν ταῖς βορείοις πολιτείαις εἶχον πλῆθος τυφλῶς καὶ φανατικῶς ἀφωσιωμένων αὐτοῖς ὀπαδῶν, (τοὺς Knownothings). Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Βορείων ἐν τῷ τοιούτῳ κρισίμῳ ἀγῶνι ἐπῆλθε διαίρεσις ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Δημοκρατικῶν. Οἱ τούτων ἀρχηγοὶ εἶχον ὑποβάλει εἰς τὸ Συνέδριον πρότασιν, καθ' ἣν τὸ Συνέδριον ἔδει τοῦ λοιποῦ νὰ μὴ ἀναμιγνύηται οὐδαμῶς εἰς τὸ περὶ τῆς δουλείας ζήτημα, ὅπερ ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ὡς ἐσωτερικὸν ζήτημα ἑκάστου κράτους. Ἀλλ' εἷς τῶν σπουδαιοτέρων ἡγετῶν τῶν Βορείων δημοκρατικῶν, ὁ Δούγλας, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ὡς ἀντικειμένης πρὸς τὸ σύνταγμα τῆς Ὁμοσπονδίας. Ἡ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαφωνία προὐχώρησε μέχρι ῥήξεως ἐκδηλωθείσης κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογάς, ὁπότε ὡς ὑποψήφιοι τῆς δημοκρατικῆς μερίδος παρέστησαν δύο, τῶν μὲν νοτίων δημοκρατικῶν ὁ Breckinridge,

τῶν δὲ βορείων ὁ Δούγλας. Ἡ διαίρεσις αὕτη ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα τῶν Ῥεπουβλικάνων καὶ ὁ Ἀβραὰμ Λίγκολν ἐξελέγη Πρόεδρος. Ἡ τοιαύτη ἔκβασις τῶν ἐκλογῶν ἐγένετο ἀρχὴ καὶ σύνθημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκβασιν τῶν ἐκλογῶν τὰ νότια κράτη τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἐκήρυξαν τὴν ἔξοδον αὐτῶν ἐκ τῆς Ἑνώσεως πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1860, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Δημοκρατικῶν κατέλαβον ἀμέσως τὰ ἐν ταῖς νοτίαις πολιτείαις φρούρια καὶ παρεσκευάσθησαν εἰς τὸν πόλεμον. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐγένετό τις ἀπόπειρα πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου διὰ τῆς ἐν Οὐασιγκτῶνι συνελθούσης (23/4 Φεβρουαρίου 1861) συνόδου τῆς Εἰρήνης, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε παντελῶς, καὶ τῇ 6/18 Φεβρουαρίου αἱ νότιαι πολιτεῖαι συνεκρότησαν ἐν Μογγομερὺ σύνοδον, ἐν ᾗ ἐκήρυξαν ἑαυτὰς ὡς ἀποτελούσας ἀνεξάρτητον ὁμοσπονδίαν καὶ συνέταξαν σύνταγμα προσωρινὸν διὰ τὴν ὁμοσπονδίαν θεμελιώδη νόμον ἔχον τὸ σύστημα τῆς δουλείας, Πρόεδρον δὲ ἐξελέξαντο τὸν πρῴην ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν Ἰέφφερσον Δάβις (ἴδ. σελ. 572). Ὁ Λίγκολν τοὐναντίον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνέλαβε τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου (20/4 Μαρτίου) ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἔμελλε ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὸ ζήτημα τῆς δουλείας, ὅπερ δὲν ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Συνεδρίου. Ἀλλ' ἡ διαλλακτικὴ αὕτη γλῶσσα οὐδαμῶς ὠφέλησε, διότι οἱ Νότιοι ταχέως προέβησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν φρουρίων. Αἱ δυνάμεις τῶν ἀγωνιζομένων ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἄνισοι, ἡ δ' ὑπεροχὴ ἦτο πρὸς τὸ μέρος τῶν Νοτίων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν Βορείων ἀνήρχετο εἰς 22 ἑκατομ., ὧν μόλις 500 χιλιάδες ἦσαν Μαῦροι ἤτοι δοῦλοι, ἐνῷ τῶν νοτίων ὁ πληθυσμὸς ἀνήρχετο εἰς 9 $^1/_2$ ἑκατομ., ὧν τὰ 4 ἑκατ. ἦσαν Μαῦροι. Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς ἀριθμητικῆς ταύτης μειονοψηφίας οἱ Νότιοι εἶχον μείζονα ἐσωτερικὴν ἑνότητα, ἐνῷ μεταξὺ τῶν Βορείων ὑπῆρχον πολλοὶ Knownothings ὁμόφρονες τοῖς Νοτίοις· ἔπειτα πάντες οἱ μέχρι τοῦδε ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Νότιοι προσεχώρησαν νῦν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Νοτίων, καθ' οὗ οἱ Βόρειοι ἐν ἀρχῇ ἀντέτασσον ἀγύμναστα καὶ ἀδιργάνωτα στίφη ὑπὸ ἀρχηγοὺς αὐτοσχεδίους, μορφωθέντας πρῶτον ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Ἰέφφερσον Δάβις, ὑπουργὸς ὢν τῶν στρατιωτικῶν, εἶχε πληρώσει τὰ φρούρια

τῶν Νοτίων διὰ τῶν ἀναγκαίων πολεμεφοδίων, οἰκονομικῶς δὲ διέθετον οἱ Νότιοι μέσα χρηματικὰ πολλῷ ἀφθονώτερα. Ἦσαν δ' οὗτοι καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν διπλωματίαν δεξιώτεροι, αὐτοὶ διευθύνοντες μέχρι τοῦδε τὰ τῆς πολιτείας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐπεθύμουν ἀμφότεραι τὴν διάσπασιν τῆς Ἑνώσεως καὶ συνεπάθουν τοῖς Νοτίοις, ἡ μὲν Ἀγγλία διὰ νὰ ἄρχῃ ἀσφαλέστερον ἐν Καναδᾷ, ἡ δὲ Γαλλία διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Μεξικόν, καθ' οὗ τὸ ἔτος τοῦτο ἤρξατο ἡ Ἀγγλογαλλικὴ στρατεία. Πλὴν τούτου οἱ Νότιοι εἶχον θέσιν ἀμυντικὴν ἀμυνόμενοι ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν τόπῳ ἐναντίον τῶν ἐπιτιθεμένων Βορείων. Ἀλλ' ἀπέναντι πάντων τούτων τῶν ὑλικῶν πλεονεκτημάτων εἶχον τὸ μέγα ἠθικὸν μειονέκτημα ὅτι ἠγωνίζοντο πρὸ πάντων ὑπὲρ συστήματος καταδικαζομένου ὑπὸ πάσης συνειδήσεως ἠθικῆς καὶ χριστιανικῆς καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Καὶ κατὰ τοῦτο ἐπλεονέκτουν οἱ Βόρειοι, ὅτι δὲν ἠγωνίζοντο μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς *Ἑνώσεως* καὶ τοῦ *Κράτους*, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὑψηλοτέρων ἰδεῶν καὶ καθολικωτέρων συμφερόντων ἀνθρωπίνων. Διὰ τοῦτο ἡ νίκη, καίπερ ἐν ἀρχῇ κλίνουσα πρὸς τοὺς Νοτίους, ἐστράφη εἶτα ὁριστικῶς ὑπὲρ τῶν Βορείων. Οἱ δοῦλοι, ὑπὲρ ὧν διεξήγετο κυρίως ὁ ἀγών, δὲν ἠδύναντο ἐν ἀρχῇ νὰ παρέχωσι σπουδαίας ὑπηρεσίας τῷ ἀγῶνι τῶν Βορείων, διότι ἐν μὲν ταῖς βορείαις πολιτείαις ἦσαν ὀλίγοι, ἐν δὲ ταῖς νοτίαις συνεκρατοῦντο ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν διὰ τοῦ συστήματος τῆς τρομοκρατίας. Ἄλλως τε καὶ ὁ Λίγκολν, ὡς εἴδομεν, ἐν τῷ ζητήματι τῶν δούλων δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ ἐν ἀρχῇ ῥιζικὰ μέτρα, ἵνα μὴ καταστήσῃ ἀδύνατον πᾶσαν διαλλαγήν. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑνώσεως ἢ μᾶλλον ἡ ἐν Οὐασιγκτῶνι Σύνοδος δι' ἀποφάσεως αὐτῆς ἀπὸ 23/4 Αὐγούστου ἐκήρυξεν ἁπλῶς ὅτι παρεῖχεν ἐλευθερίαν εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατῷ ἢ στόλῳ συλλαμβανομένους δούλους. Τὸ μέτρον ἦτο ἁπλῶς στρατιωτικὸν σκοποῦν νὰ κωλύσῃ τοὺς Νοτίους τοῦ νὰ ποιῶνται χρῆσιν τῶν δούλων ἐν τῷ στόλῳ καὶ ἐν τῷ στρατῷ, προτρέπον δὲ τοὺς τυχὸν καταταχθέντας δούλους εἰς αὐτομόλησιν πρὸς τοὺς Βορείους. Μόλις δὲ μετὰ πάροδον ὁλοκλήρου ἔτους, ὁπότε ὁ πόλεμος ἐμαίνετο πλέον μεταξὺ τῆς Ὁμοσπονδίας (Confederation) τῶν Νοτίων καὶ τῆς *Ἑνώσεως* τῶν Βορείων, ἡ Σύνοδος προέβη εἰς μέτρον γενναιότερον κηρύξασα οὐχὶ τελείαν ἐλευθερίαν τῶν δούλων, ἀλλὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ἐπομένου

ἔτους (1863) ἐν τοῖς κράτεσιν ἐκείνοις, ἅτινα μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔμενον ἐν τῇ ἀνταρσίᾳ. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν μέτρα μᾶλλον πολιτικὰ καὶ στρατηγικά, ἡ δὲ λύσις ἡ οριστικὴ τοῦ ζητήματος τῶν δούλων ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς τύχης τοῦ πολέμου, οὗ ἡ πορεία ἦτο ἡ ἑξῆς.

Τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου (1861), ἀφοῦ οἱ Νότιοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Βωρεγάρδον (Bauregard) κατέλαβον τὰ ἐν ταῖς νοτίαις ἐπαρχίαις φρούρια τῆς Ἑνώσεως, ἀναγκάζοντες τὰς ἐνιαχοῦ εἰς τὴν Ἕνωσιν πιστὰς μενούσας ἀσθενεῖς φρουρὰς νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποχωρήσωσιν ὑπόσπονδοι καὶ ἐγένοντο, οὕτω κύριοι πάσης τῆς νοτίας χώρας κέντρον αὐτῶν καταστήσαντες τὴν ὀχυρὰν Ρισμόνδην (Richmond), οἱ Βόρειοι ἐπῆλθον κατὰ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως· ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν πρὸς ἅλωσιν αὐτῆς ἀπέτυχον καὶ τὰ ὅπλα τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑνώσεως, οὗ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μὰκ Κλέλλαν, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤραντο νίκην τινὰ ἢ ἐπιτυχίαν σπουδαίαν. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἀπὸ τοῦ ἔτους ἤδη τούτου ἔλαβεν ὅλον τὸν ἄγριον ἐκεῖνον καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐξολοθρευτικὸν χαρακτῆρα, ὃν φέρουσι συνήθως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ἐνῷ οἱ Βόρειοι κηρύξαντες ἀποκλεισμὸν καθ' ὅλα τὰ νότια παράλια οὐ μόνον τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ξένων κρατῶν τὰ πλοῖα ἀπέκλειον πάσης συγκοινωνίας πρὸς τοὺς λιμένας τῶν Νοτίων (1), οἱ Νότιοι αὐτοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς πᾶσαν κατὰ ξηρὰν διὰ τὰς βορείας πολιτείας ἐξαγωγὴν προϊόντων πρώτης ἀνάγκης (οἷον σακχάρεως, ὀρύζης, σίτου κτλ.). Μέχρι τῶν παραλίων τῆς Εὐρώπης καὶ μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης κατεδίωκον ἄλληλα τὰ Ἀμερικανικὰ πλοῖα τῶν ἐμπολέμων. Πᾶσα ἐμπορία κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν ἔπαυσε· πλοῖα ἐκαίοντο ἐντὸς τῶν Ἀμερικανικῶν λιμένων, σωροὶ δὲ νεκρῶν καὶ ἐρείπια καιομένων κωμῶν καὶ κωμοπόλεων ἐκάλυπτον τὰς ὁδούς, ἃς διήρχοντο οἱ στρατοὶ ἐν τῷ ἀδελφοκτόνῳ πολέμῳ καὶ πλῆθος τραυματιῶν καὶ ἠκρωτηριασμένων ἐπλήρουν τὰ νοσοκομεῖα. Τοιαύτη ἦτο ἡ πορεία καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ πολέμου καὶ τὸ δεύτερον ἔτος (1862), ἐν ᾧ σπουδαῖα ἐπιτυχία τῶν

(1) Τοῦτο ὅμως δὲν ἐκώλυε τοὺς Νοτίους νὰ ναυπηγῶσι καὶ νὰ ἐξοπλίζωσιν ἐντὸς Ἀγγλικῶν λιμένων καὶ ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν πλοῖα καταδρομικά, ὡς τὸ περιβόητον καταδρομικὸν Ἀλαβάμαν. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ διενέξεων μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἑνώσεως καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου παρήχθη τὸ περίφημον ζήτημα τῆς Ἀλαβάμας, ὅπερ ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἐκινδύνευσε νὰ φέρῃ ῥῆξιν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐλύθη ὕστερον εἰρηνικῶς διὰ διαιτησίας (1873) καταδικασθείσης τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἀπότισιν ἱκανοῦ μέρους τῶν προσγενομένων τῇ Ἑνώσει ζημιῶν.

Βορείων ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βοῦτλερ ἅλωσις τῆς Νέας Αὐρηλίας, τοῦ μεγάλου τούτου ἐμπορικοῦ κέντρου τοῦ Νότου, ἡ ἐκβίασις τοῦ στομίου τοῦ Μισισιππῆ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Φαρραγοὺτ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἑνώσεως ἀνάκτησις τῶν πολιτειῶν Μισσουρί, Κεντουκὺ καὶ Τεννέσσε, ἃς εἶχον καταλάβει οἱ ὁμοσπονδιακοὶ τοῦ Νότου. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Ῥισμόνδης πορεία τοῦ ἀρχιστρατήγου Μὰκ Κλέλλαν καὶ ἡ ἑπταήμερος (ἀπὸ 14/26 Ἰουλίου μέχρι 22/3 Αὐγούστου) αἱματηρὰ παρὰ τὸ φρούριον τοῦτο μάχη καὶ αἱ ἄλλαι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συγκροτηθεῖσαι μάχαι οὐδὲν ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου τῶν διαμαχομένων, εἰ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ ἔτους τούτου σπουδαίᾳ μάχῃ παρὰ τὴν Φρειδερικούπολιν (3/15 Δεκεμβρίου) νικηταὶ ἔμειναν οἱ Νότιοι.

Θωρηκτὰ καὶ Μονιτόρ. — Σπουδαῖα ἦσαν τὰ κατὰ θάλασσαν γενόμενα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐχὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν κατὰ θάλασσαν συγκρούσεων, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶδος αὐτὸ καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν συγκρουομένων πλοίων. Νῦν πρῶτον διὰ θωρηκτὰ πλοῖα ἐνεκαινίσθη νέα περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν κατὰ θάλασσαν μαχῶν. Οἱ Νότιοι προσβαλόντες τὸν στόλον τῶν Βορείων διὰ τοῦ θωρηκτοῦ πλοίου αὐτῶν «Μέρριμακ» κατέστρεψαν δύο φρεγάτας τῶν Βορείων. Ἀλλὰ κατὰ τοῦ θωρηκτοῦ τούτου ἀντέταξαν οἱ Βόρειοι μετ' ὀλίγον τὸ *Μονιτὸρ* (τὸ πυργωτὸν εἶδος τῶν θωρηκτῶν) καὶ ἡ πρώτη σύγκρουσις τῶν δύο τούτων κολοσσῶν ἐγένετο (25/9 Μαρτίου) ἐν τῷ ὅρμῳ Νόρφολκ χωρὶς τὸ ἓν νὰ πάθῃ τινὰ καιρίαν ὑπὸ τοῦ ἑτέρου προσβολὴν καὶ χωρὶς ἑπομένως νὰ διαφανῇ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου συστήματος τοῦ νέου τούτου εἴδους τῆς ναυπηγίας.

Τὸ τέλος τοῦ πολέμου.—Τὸ ἔτος 1863 ἤρξατο μετ' ἀποτυχιῶν τῶν Βορείων, ἀλλ' ἔληξε μετὰ σπουδαίων ἐπιτυχιῶν ὑπὲρ τούτων. Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1863 οἱ νότιοι εἰσήλασαν νικηφόρως εἰς τὴν Πενσυλβανίαν, ἀλλ' ἡττήθησαν μετὰ δύο μῆνας ὑπὸ τοῦ νέου ἀρχιστρατήγου τῆς Ἑνώσεως Μῆαδ ἐν τῇ φονικῇ μάχῃ τοῦ Γεττυσβούργου (21/3 Ἰουλίου) μεθ' ὃ ὁ στρατηγὸς Γράντ ἐκυρίευσε τὸ πρὸ πολλοῦ ὑπ' αὐτοῦ πολιορκούμενον Βικσβοῦργον. Διὰ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων ἅπασα ἡ περιοχὴ τοῦ Μισισιππῆ περιῆλθε νῦν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἑνώσεως καὶ διεκόπη ἡ συγκοινωνία τῶν Νοτίων πρὸς τὸ Τεξᾶς καὶ τὴν Ἀρκάνσαν καὶ ἐπολιορκήθη κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ Κάρλεστον. Ἔκτοτε ὁ πόλεμος ἔλαβε τροπὴν ἀποφασιστικῶς εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν

Βορείων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Νότιοι ὅσῳ πλέον ἡττῶντο, τοσούτῳ ἰσχυρότερον ἐνεκαρτέρουν ἐν τῷ ἀγῶνι, διότι διὰ τῆς ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους γενομένης περὶ τῶν δούλων ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου τῆς Ἑνώσεως καὶ τῆς ἀρξαμένης ἐφαρμογῆς τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἑνώσεως καταλαμβανομέναις νοτίαις πολιτείαις ὁ πόλεμος καθίστατο δι' αὐτοὺς ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἀλλ' οἱ Βόρειοι ὁσημέραι καθίσταντο ἰσχυρότεροι. Οὐ μόνον κατὰ θάλασσαν εἶχον οὗτοι τὴν ὑπεροχήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ξηρὰν χρησιμοποιοῦντες τὴν κατ' ἀριθμὸν μεγάλην ὑπεροχὴν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ηὔξησαν τὸν στρατόν, διὰ στρατολογίας ὑποχρεωτικῆς, εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, ἐν αἷς ἦσαν καὶ ὁλόκληρα τάγματα ἐκ Μαύρων ἠλευθερωμένων, ἐμόρφωσαν δὲ ἐν τῷ πολέμῳ αὐτῷ στρατηγοὺς σπουδαίους (Μὰκ Κλέλλαν, Μήδ, Γράντ, Σέρμαν, Σέριδαν) ἐπιτυχῶς ἀντιτασσομένους κατὰ τῶν ἐμπείρων στρατηγῶν τῶν Νοτίων.

Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἑπομένου ἔτους ὁ πόλεμος διεξήχθη μετά τινος ἀδρανείας, τὸ μὲν διότι ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη εἶχον καταπονηθῆ καὶ ἐξαντληθῆ ὑπὸ τῶν καταστροφῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν, τὸ δὲ διότι μελλούσης νὰ γείνῃ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νέας ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου τῆς Ἑνώσεως κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένην ἡμέραν τῆς 23/4 Νοεμβρίου ἡ προσοχὴ τοῦ δημοσίου ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς πάλης ἐστράφη πρὸς τὴν πάλην τὴν πολιτικήν, καὶ ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῶν ἐκλογῶν τούτων ἐξηρτᾶτο νῦν ἡ πολεμικωτέρα ἢ ἡ εἰρηνικωτέρα τροπὴ τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐξελέγη αὖθις Πρόεδρος ὁ Α. Λίγκολν, ἀλλὰ καὶ ἀντιπρόεδρος ἐξελέγη εἷς τῶν σφοδρῶν ὑπερμάχων τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας, ὁ ζωηρὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον λαβὼν Ἀνδρέας Ἰόνσων. Αἱ ἐκλογαὶ αὗται ἀφεῖλον ἀπὸ τῶν Νοτίων πᾶσαν ἐλπίδα συμβιβασμοῦ καὶ ὁ πόλεμος διεξήχθη περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1864 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1865 μετὰ πολλῆς ζωηρότητος. Ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑνώσεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1864 εἶχε διορισθῆ ὁ στρατηγὸς Γράντ. Οὗτος μετὰ τὰς ἀποτυχίας, ἃς ὑπέστη ἐν ἀρχῇ (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1864), κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν Βιργινίαν καὶ νὰ πολιορκήσῃ ἐνταῦθα τὴν πλουσίαν καὶ ἐμπορικὴν Πετρούπολιν (Petersburg). Ἀφοῦ δὲ καὶ οἱ στρατηγοὶ Σέρμαν καὶ Σέριδαν διελάσαντες τολμηρῶς καὶ νικηφόρως πολλὰς πολιτείας τῶν Νοτίων καὶ διασπάσαντες διαφόρους ἀμυντικὰς γραμμὰς τῶν πολεμίων ἔφθασαν πρὸ τῆς Πετρουπόλεως

καὶ πρὸ τῆς Ῥισμόνδης, ἀπέκλεισαν ἐνταῦθα τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Νοτίων στρατηγὸν Λεῖ μετὰ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν Οὕτω δὲ ἐν τῇ παρὰ τὴν Πετρούπολιν συγκροτηθείσῃ (20/1 Ἀπριλίου) φονικωτάτῃ μάχῃ, ἡττήθη καθ' ὁλοκληρίαν ὁ στρατὸς τοῦ Λεῖ καὶ τῇ ἐπαύριον τῆς μάχης ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑνώσεως, τὴν ἅλωσιν δὲ τοῦ φρουρίου τούτου ἠκολούθησε μετὰ μίαν ἡμέραν καὶ ἡ τῆς ὀχυρᾶς Ῥισμόνδης. Κυριευθέντων δ' οὕτω τῶν ὀχυρῶν ἀμυντηρίων τῶν Νοτίων, ὁ ἀρχιστράτηγος Λεῖ παρεδόθη (5/17 Ἀπριλίου) διὰ συμβάσεως εἰς τὸν στρατηγὸν Γράντ, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας παραδοθέντων καὶ τῶν λοιπῶν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἰόνσων καὶ Ῥάλεϊν λειψάνων τοῦ νοτίου στρατοῦ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπερατώθη ὁριστικῶς, ἐντὸς τῶν τεσσάρων ἐτῶν τῆς διαρκείας αὐτοῦ φοβερὰς καὶ μεγάλας ἐπενεγκὼν καταστροφάς, ἀφοῦ εἰς ἀνθρώπους μόνον ἀπώλοντο 325 χιλιάδες ἐκ τῶν Βορείων καὶ 200 χιλιάδες ἐκ τῶν Νοτίων. Ἀνάλογοι ἦσαν αἱ ζημίαι, αἱ ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ οἰκονομικὴν εὐημερίαν τῆς χώρας διὰ τῆς νεκρώσεως τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐπελθούσης στασιμότητος. Μεταλλικὸν νόμισμα ἦτο ὁλοτελῶς ἐξηφανισμένον ἐκ τῆς καθημερινῆς συναλλαγῆς καὶ τὰ χαρτονομίσματα τοῦ κράτους μόλις εἶχον τὸ τρίτον τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας. Πρὸς τούτοις ἕνεκα τοῦ πολέμου ἐλαττωθεισῶν τῶν ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσεων ἐστείρευσε μία σπουδαία πηγὴ δημοσίου πλούτου ἡ προερχομένη ἐκ τῆς πωλήσεως δημοσίων γαιῶν εἰς τοὺς ἀποίκους. Ἐννοεῖται ὅτι πλείονα ἔπαθον αἱ νότιαι πολιτεῖαι διά τε τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐπιβληθέντος αὐταῖς ἀποκλεισμοῦ, ὡς καὶ διὰ τοῦ κατὰ γῆν ἀποκλεισμοῦ, ὃν ἐπέβαλον αὐταὶ ἑαυταῖς. Ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἡ κατάστασις δὲν ἦτο εὐχάριστος. Ὁ πόλεμος δὲν ἐξηχρείωσε μὲν τὰ ἤθη, ἀλλ' ἐξηγρίωσεν αὐτὰ δεινῶς διὰ τῆς ἐξάψεως τῶν παθῶν. Χαρακτηριστικώτατον τοιαύτης ἀγρίας ἐξάψεως τῶν παθῶν ἦτο ἡ τραγικῶς αἱματηρὰ λύσις, ἣν ἔλαβε τὸ αἱματηρὸν δρᾶμα διὰ τοῦ φόνου τοῦ προέδρου Λίγκολν. Τινὲς δημοκρατικοὶ τοῦ Νότου μετὰ τὰς μεγάλας ἥττας τοῦ Μαρτίου ἀπογνόντες περὶ τῆς νίκης προέβησαν εἰς ἀπονενοημένον μέτρον ἐκδικήσεως θέλοντες νὰ πωλήσωσιν ἀκριβὰ εἰς τοὺς νικητὰς τὴν ὁριστικὴν νίκην. Ἐσχηματίσθη καταχθόνιος τις συνωμοσία ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν τούτων σκοποῦσα τὸν σύγχρονον φόνον πάντων τῶν ἡγετῶν τῶν νικητῶν Ῥεπουβλικάνων, οἵτινες ἦσαν νῦν ἡγέται καὶ τοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἄλλοι μὲν τῶν οὕτω προγραφέντων, ὡς ὁ Γράντ, ἐσώθησαν μὴ εὑρεθέντες ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν κατὰ τὴν ταχθεῖσαν ὥραν τοῦ φόνου, ἄλλοι δὲ ὡς ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Σεβάρδος καὶ ὁ Λέβις Πχῦνε ἐπληγώθησαν βαρέως. Ἀλλ' ὡς θῦμα μεγαλοπρεπὲς εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐκδικήσεως τῶν ὑπερμάχων τῆς δουλείας ἔπεσεν αὐτὸς ὁ Πρόεδρος Λίγκολν, φονευθεὶς (2/14 Ἀπριλίου) ἐν τῷ θεωρείῳ αὐτοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ ὑπὸ τοῦ ἠθοποιοῦ Οὐΐλκες Βοὺθ (Wilkes Booth), ὅστις, ὢν ἐκ τῶν συνωμοτῶν, ἀφοῦ ἐτέλεσε τὴν φρικώδη πρᾶξιν, ἀνέκραξε γηθοσύνως: «Ἐξεδικήθη νῦν ὁ Νότος». Καὶ ὁ μὲν φονεὺς συλληφθεὶς ἐφονεύθη μετὰ πολλῶν συνωμοτῶν· ἀλλὰ τὸ διαπραχθὲν ἔγκλημα τοσούτῳ μᾶλλον ἐξῆψε τὰ πάθη καὶ τὸ μῖσος, ὅσον οἱ συνωμόται ἐθεωρήθησαν συνδεδεμένοι μετὰ τῶν ἡγετῶν τοῦ Νότου καὶ αὐτὸς ὁ αἰχμαλωτισθεὶς ἤδη καὶ φυλακισθεὶς τέως πρόεδρος τοῦ Νότου Ἰέφφερσον Δάβις ἐθεωρήθη συνένοχος καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῄτει τὴν κατ' αὐτοῦ ἐφαρμογὴν τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐγένετο· ἀλλὰ τὸ κατὰ τοῦ Λίγκολν τελεσθὲν ἔγκλημα παρέτεινε τὴν ἐν τῇ φυλακῇ διαμονὴν τοῦ Δάβις.

Τὴν προεδρείαν ἔλαβε νῦν κατὰ τὸν νόμον ὁ τέως ἀντιπρόεδρος Ἰόνσων. Ὁ νέος Πρόεδρος, καίτοι ἦτο ἐκ τῶν σφοδροτάτων Ῥεπουβλικάνων, νῦν αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ πολέμου δι' ἐπιεικοῦς πρὸς τοὺς Νοτίους διαγωγῆς ἔδειξε πολιτικὴν διαλλακτικήν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν μερίδα τῶν Ῥεπουβλικάνων, εἰς ἣν ἀνῆκε. Τὸ κύριον ζήτημα εἶχεν ἤδη λυθῇ ὁριστικῶς πρὸ τῆς ὁριστικῆς λήξεως τοῦ πολέμου, ἀφοῦ τῇ 22/3 Ἰανουαρίου 1865 τὸ Συνέδριον εἶχε ψηφίσει τὴν διὰ παντὸς κατάλυσιν τῆς δουλείας ἐν πάσαις ταῖς πολιτείαις τῆς Ἑνώσεως (1). Ἀλλ' οἱ ἄγαν Ῥεπουβλικάνοι ἤθελον νῦν, μετὰ τὴν ὁριστικὴν νίκην, τὴν ἄμεσον πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἵνα διὰ τῆς οὕτω πραγματοποιουμένης πλήρους ἰσοπολιτείας τῶν ἀφωσιωμένων τοῖς Ῥεπουβλικάνοις Μαύρων καὶ τῆς ὑπὸ τούτων ἀσκήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν ταῖς διὰ τῶν ὅπλων ὑποταχθείσαις ἤδη τῇ Ἑνώσει νοτίαις πολιτείαις καταλυθῇ ἡ

(1) Ἕνωσιν ἐνόει τὸ Συνέδριον, ὡς οἴκοθεν δῆλον, ἅπασαν τὴν πρώην Ἕνωσιν, ἅπασαν δηλονότι τὴν Συμπολιτείαν, οἵα ἦτο πρὸ τοῦ πολέμου ἡνωμένη, διότι τὸ Συνέδριον τῆς Οὐασιγκτῶνος οὐδέποτε ἀνεγνώρισε τὴν *Ὁμοσπονδίαν* τοῦ Νότου καὶ τὰς πολιτείας τας συγκροτούσας αὐτὴν ἐθεώρει ἁπλῶς ὡς ἐν ἀνταρσίᾳ διατελούσας.

μέχρι τοῦδε πολιτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Δημοκρατικῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφάσισε τὸ Συνέδριον ἵνα πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι αἱ μὴ ἐφαρμόζουσαι τὸ ψήφισμα τῆς 22/3 Ἰανουαρίου ἀποκλεισθῶσι τῆς Ἑνώσεως καὶ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπαρχίαι διὰ βίας ὑποτεταγμέναι καὶ ὡς τοιαῦται διατελῶσιν ὑπὸ δικτατωρικὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν τασσομένην αὐταῖς ὑπὸ τῆς Ἑνώσεως· καὶ συνῳδὰ πρὸς ταῦτα διὰ ψηφίσματος τῆς 4/16 Μαρτίου 1866 ἀπέκλεισε τῆς Ἑνώσεως ἕνδεκα πολιτείας καὶ ὑπήγαγεν αὐτὰς ὑπὸ διοίκησιν στρατιωτικήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πρόεδρος ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας ἐναντίον τοῦ ψηφίσματος τούτου, κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ῥεπουβλικάνων ὡς ἀνθενωτικὸς καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις τοσοῦτον ηὐξήθη βαθμηδὸν ὥστε ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐψήφισεν ἐπὶ τέλους (12/24 Φεβρουαρίου) τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν αὐτοῦ. Ἡ δίκη ἐγένετο, κατὰ τὰ νενομισμένα, ὑπὸ τῆς Γερουσίας. Ἀλλ' ἵνα κηρυχθῇ ἔνοχος ἀπῃτεῖτο νὰ δοθῶσι κατ' αὐτοῦ τὰ $^{2}/_{3}$ τῶν ψήφων· ἐπειδὴ δὲ 35 ψῆφοι ἐδόθησαν κατ' αὐτοῦ, ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ 19, ἀπηλλάγη τῆς καταδίκης. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη πρόεδρος ὁ ἤδη ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑνώσεως γενόμενος στρατηγὸς Ὀδυσσεὺς Γράντ, ὑποψήφιος τῶν Ῥεπουβλικάνων καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ (4/16 Μαρτίου 1869), ἐξελέγη δὲ αὖθις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ μετὰ τετραετίαν προεδρεύσας οὕτω μέχρι τοῦ 1877. Ἐπὶ τῆς ὀκταετοῦς προεδρίας τοῦ Γράντ, καὶ ἔτι πρότερον ἐπὶ τοῦ Ἰόνσωνος αὐτοῦ, ἅμα περατωθέντος τοῦ πολέμου, ἡ μεγάλη Ἀμερικανικὴ Συμπολιτεία ταχέως ἀνέλαβε τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν αὐτῆς δύναμιν διὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὸν λαὸν τῆς Μεγάλης Δημοκρατίας ἐπανορθωτικῆς καὶ προοδευτικῆς τάσεως. Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία ἀνέλαβον τὴν προτέραν αὐτῶν ἀκμήν, ἡ εὐημερία ἡ οἰκονομικὴ ἐπανῆλθε, τὸ μέγα δημόσιον χρέος ἐντὸς σμικροῦ ἐπληρώθη εἰς χρυσόν(1). Τάχιστα δὲ ἀνεκτήσατο ἡ Συμπολιτεία καὶ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ πολιτικὴν θέσιν, δύναμιν καὶ ἐπιρροήν. Μόλις ἐπερατώθη ὁ φοβερὸς ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ πολιτικὴ δύναμις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐγένετο αἰσθητὴ καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ. Κατὰ τὰ ἔτη 1867-1868 οὐ μόνον φιλάνθρω-

(1) Μεταξὺ τῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων τῶν γενομένων μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶναι καὶ ἡ συνδέσασα τὸν Ἀτλαντικὸν πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν μεγάλη σιδηροδρομικὴ γραμμμὴ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου ἀρχομένη καὶ λήγουσα εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκῖσκον τῆς Καλιφορνίας.

ποι συνδρομαὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τοῦ τότε Κρητικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι φωναὶ ἠκούσθησαν ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ Γερουσίᾳ τῆς Οὐασιγκτῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Κρήτης. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ δύναμις τῆς Συμπολιτείας ἐδηλώθη ἀμέσως ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐν τῷ Μεξικῷ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου κάλλιον νὰ ἱστορηθῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἣν ἐπαναλαμβάνομεν ἤδη μεταβαίνοντες εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης.

---

21. Ὁ Λομβαρδικὸς πόλεμος τοῦ 1859 καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου.

Ἡ καθόλου πολιτικὴ κατάστασις ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην τοῦ 1856. — Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ συνθήκη τοῦ 1856, δι' ὧν ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Εὐρώπῃ νέα ἐδημιουργήθη πολιτικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων νέαν παρέχουσα ἀφετηρίαν καὶ νέον διανοίγουσα στάδιον ἀναπτύξεως εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἐπήνεγκον σπουδαίαν ἀλλοίωσιν καὶ ἐν τῷ καθόλου πολιτικῷ συστήματι τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἐν τῷ χώρῳ τῶν διεθνῶν σχέσεων καὶ τῶν συμμαχικῶν συνδυασμῶν. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ κατὰ τῆς Ῥωσσίας τοῦ Νικολάου Α' σύστασις εἶχον ἑνώσει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς μίαν πολιτικὴν ἑνότητα πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἄλλην Εὐρώπην ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν τοιαύτην ἑνότητα κράτη πλὴν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν ἀπέβλεπον διὰ τοῦ πολέμου ἐκείνου καὶ ὅστις ἐφαίνετο κατὰ μέρος ἢ καθόλου πραγματοποιούμενος διὰ τῆς τοῦ πολέμου ἐκβάσεως, ὡρμῶντο καὶ ἐξ ἰδιαιτέρων ἕκαστον πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐλατηρίων, ἅτινα μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ διέλυον τὴν μεγάλην ἐκείνην σύστασιν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέκειντο στοιχεῖα. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐπιχειρήσει τὸν πόλεμον συμμαχοῦσα μετὰ τῆς Γαλλίας, ἵνα ταπεινώσῃ καὶ ἐξασθενώσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἐλαττοῦσα τὴν ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴν δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν τῆς Ῥωσσίας ἀπαλλάξῃ τὴν Τουρκίαν τῆς Ῥωσσικῆς κη-

δεμονίας καὶ ὑπαγάγῃ αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῆς πολιτικὴν ἐπιρροήν. Τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπιτυχοῦσα διὰ τῆς συμμαχίας καὶ διὰ τῶν μεγάλων εἰς αἷμα καὶ χρήματα θυσιῶν τῆς Γαλλίας, ἐθεώρει πρέπον καὶ συμφέρον καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου νὰ μείνῃ σύμμαχος τῇ Γαλλίᾳ χάριν τῆς ἀσφαλοῦς διατηρήσεως τῶν ἐπιτευχθέντων, ἐφ' ὅσον ἡ καθόλου πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς πράγμασι δὲν συνεκρούετο πρὸς σπουδαῖα συμφέροντα Ἀγγλικά. Τὴν αὐτὴν ὑποχρέωσιν ὅμως δὲν ᾐσθάνετο ἡ Ἀγγλία καὶ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἐγκατέλιπε μὲν καὶ προὔδωκεν ἐπονειδίστως τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλὰ δὲν μετέσχε τοῦ πολέμου ἐνεργῶς καὶ μετέσχεν ἐν τούτοις τῶν ἐκ τούτου καρπῶν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Ἀγγλία συνδεδεμένη πρὸς τὴν Αὐστρίαν διὰ διπλῆς συνθήκης ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας (18/30 Μαρτίου καὶ 3/15 Ἀπριλίου τοῦ 1856)· ἀλλ' ἐνόσῳ κίνδυνος οἱοσδήποτε οὐδαμῶς ἠπείλει τὴν Τουρκικὴν ἀκεραιότητα, ἱκανὰ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ὑπῆρχον αἴτια συγκρούσεως μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς τοῦ Παλμερστῶνος καὶ τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ περιάγοντα τὰ δύο κράτη εἰς ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἐχθρικὴν ἀπέναντι ἀλλήλων θέσιν. Ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας ἔμεινε κατ' οὐσίαν ἡ αὐτὴ μετὰ τὸν πόλεμον, οἵα ἦτο καὶ πρὸ τούτου, πολιτικὴ δηλονότι ἀντιθέσεων ἐν Ἀνατολῇ, ἀποτελοῦσα αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ῥωσσία μετὰ τὸ 1856 ἐπί τινα χρόνον ἀφίστατο πάσης ἐπιθετικῆς ἐνεργείας ἐν Ἀνατολῇ ἐγκαινίζουσα τὴν πολιτικὴν τῆς περιφήμου «περισυλλογῆς», ἡ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐν Ἀνατολῇ ἀντίθεσις ἦτο λανθάνουσα καὶ ἠρεμοῦσα, τοὐναντίον δὲ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ φιλελευθέρα πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄ εὕρισκε στάδιον συμπράξεως πρὸς τὴν Ἀγγλικήν, ἰδίως ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὴν τοιαύτην σύμπραξιν ἠλαύνετο νῦν ἡ Ῥωσσικὴ πολιτικὴ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας μίσους καὶ τῆς δικαίας κατὰ τοῦ κράτους τούτου μνησικακίας. Ἡ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντος Γ΄ ἡ ζητήσασα διὰ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου οὐχὶ κυρίως ὡς ἡ Ἀγγλία τὴν ταπείνωσιν καὶ ἐξασθένωσιν τῆς Ῥωσσίας, οὐδὲ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ ἀγερώχου Νικολάου καὶ τὴν διὰ τῆς Ῥωσσικῆς ἥττης ἀνύψωσιν τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματος τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος· ἡ Γαλλία ἡ πρὸ τοῦ πολέμου μάτην ἐπιζητήσασα τὴν συμμαχίαν τῆς Ῥωσσίας πρὸς κα-

τάλυσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καθεστῶτος τοῦ 1815, νῦν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἧτταν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὴν ὁριστικὴν διάλυσιν παντὸς πολιτικοῦ δεσμοῦ προσεγγίσεως μεταξὺ τῶν συμμάχων τοῦ 1815 ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας, ἔτι δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου Α' καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', κύριον σκοπὸν τῆς ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικῆς αὐτῆς εἶχε τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συμμαχίαν καὶ σύμπραξιν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς μέσης καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν μισουμένης Αὐστρίας. Ὁ Ναπολέων Γ' ἐμίσει τὴν Αὐστρίαν οὐ μόνον ὡς ἓν τῶν πρωτίστων μελῶν τῆς συμμαχίας τῆς καταλυσάσης τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ ἱδρυσάσης τὸ καθεστὼς τοῦ 1815, ἀλλὰ καὶ ὡς Δύναμιν κωλύουσαν ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους καὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς τῆς Γαλλίας. Διαρκοῦντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου εἶχε διατηρήσει πρὸς τὸ κράτος τοῦτο σχέσεις φιλικάς, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ τοσοῦτον δυσαρεστήσασα τῇ Ῥωσσίᾳ διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς ἐν τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ, οὐδαμῶς ἐξ ἄλλου ἠσφάλισεν ἑαυτῇ τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων· ἔλαβε μὲν ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, ἀλλὰ δὲν μετέσχεν ἐνεργῶς τοῦ πολέμου, καθὰ ἠξίουν οἱ σύμμαχοι. Ἀφοῦ δὲ ἐπερατώθη ὁ πόλεμος οὐδεὶς νῦν δεσμὸς συμφερόντων πολιτικῶν συνέδεε τὴν Αὐστρίαν πρὸς τὴν Γαλλίαν πλὴν τῆς ὑπὲρ τῆς Τουρκίας συνθήκης, ἧς ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἄλλως μὲν δὲν διέφερε τῇ Γαλλίᾳ, μάλιστα δὲ ἐφ' ὅσον ἡ Ῥωσσία ἦγεν ἡσυχίαν ἐν Ἀνατολῇ καὶ διετέλει εἰς φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐν τῇ Δύσει ὑποστηρίζουσα διπλωματικῶς καὶ ἠθικῶς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Ἐπειδὴ δὲ κύριος σκοπὸς τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην ἦτο ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ ἐξασθένωσις τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰταλίᾳ τε καὶ ἐν Γερμανίᾳ, εὐπρόσδεκτος παρείχετο νῦν τῇ Ῥωσσίᾳ ἀφορμὴ ἵνα ἐκδικηθῇ ἀμειλίκτως τὴν Αὐστρίαν ἐγκαταλείπουσα αὐτὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς κραταιᾶς νῦν κατασταθείσης Γαλλίας καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχων αὐτῆς. Ἡ καθόλου κατάστασις τῆς Ῥωσσίας μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον, ὃν ὑπέστη, καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῆς δὲν ἐπέτρεπον νὰ συνομολογήσῃ στρατιωτικὰς συμμαχίας μεθ' οἱασδήποτε Δυνάμεως. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία ἠδύνατο καὶ

ἁπλῶς διὰ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐπιρροῆς αὐτῆς νὰ βλάπτῃ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς σπουδαιότατα τὴν Αὐστρίαν. Ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1856 ἦτο ἡ τῆς ἐσωτερικῆς *περισυλλογῆς* (ἴδ. σελ. 523) καὶ τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης. Τοῦτο ὅμως οὐδαμῶς ἐκώλυεν αὐτὴν νὰ ἀσκήσῃ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἐπιρροὴν ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς πράγμασιν. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐν Ἀνατολῇ συντηρητικῆς καὶ ἥκιστα ἐπιθετικῆς πολιτικῆς, ἣν ἐξ ἀνάγκης ἠσπάσατο μετὰ τὸ ἔτος 1856 οὐδεμίαν ἔχουσα ἀφορμὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον πάλης καὶ συγκρούσεως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἠδύνατο, προσεγγίζουσα μὲν πρὸς τὴν Γαλλίαν, διατηροῦσα δὲ πρὸς τὴν Πρωσσίαν φιλικὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐπὶ τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν ἐπιρροήν, νὰ καταστήσῃ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐπίζηλον καὶ περιζήτητον τὴν φιλίαν, φοβερὰν δὲ καὶ ἐπιζήμιον τὴν ἔχθραν αὐτῆς. Ἀποτέλεσμα πάσης ταύτης τῆς καταστάσεως καὶ παντὸς τοῦ τοιούτου συνδυασμοῦ ἦτο ἡ δεινὴ ἀπομόνωσις, εἰς ἣν κατεδικάζετο ἡ Αὐστρία, ἀπομόνωσις παραδίδουσα αὐτὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων καὶ τῶν πελατῶν αὐτῶν. Μετὰ τὴν Ῥωσσίαν ἤρχετο ἡ σειρὰ τῆς Αὐστρίας. Εἶναι δὲ γεγονὸς ἀξιομνημόνευτον μαρτυροῦν τὴν μεγάλην ἀλλοίωσιν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 1815, ὅτι ἡ Γαλλία, μάλιστα ἡ Ναπολεόντιος Γαλλία, ἡ τότε καταδικασθεῖσα ὑπὸ τῆς μεγάλης συμμαχίας τῶν 4 Δυνάμεων, προσέβαλλε νῦν καὶ ἐταπείνου τὰ δύο κραταιότατα χερσαῖα μέλη τῆς συμμαχίας τὸ ἓν μετὰ τὸ ἕτερον, χρησιμοποιοῦσα διαδοχικῶς τὸ ἓν κατὰ τοῦ ἑτέρου, κατ' ἀμφοτέρων δ' ὁμοῦ τὴν Ἀγγλίαν, ἀφίνουσα ἥσυχον μόνον τὴν τετάρτην, τὴν Πρωσσίαν, χάριν μελλόντων σχεδίων. Ῥωσσία καὶ Αὐστρία ἀπέναντι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ κατὰ τοῦτο ὡμοίαζον πρὸς ἀλλήλας, ὅτι ἀμφότεραι ἦρχον καὶ ἠξίουν νὰ ἄρχωσι διαρκῶς καὶ ἰσχυρότερον ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτῶν, ἡ μὲν Ῥωσσία ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς, ἡ δὲ Αὐστρία ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ, ἀμέσως καὶ ἐμμέσως, πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς. Ἡ Ῥωσσία ἐξεδιώχθη τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου διὰ τῆς πολιτικῆς συνδρομῆς τῆς Αὐστρίας· ἡ Αὐστρία ἔδει νὰ ἐξέλθῃ τῆς Ἰταλίας, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τῆς Γερμανίας, διὰ τῆς πολιτικῆς συνδρομῆς τῆς Ῥωσσίας. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ἡ πελάτις τῶν μεγάλων κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολεμουσῶν Δυνάμεων ἦτο ἡ Τουρκία ἡ κηρύξασα πρώτη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ μεγάλη

πελάτις τῶν τῆς Αὐστρίας πολεμίων ἦτο τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας. Τοιαύτη ἡ γενικὴ τῶν πραγμάτων εἰκών. Νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὰ καθέκαστα.

Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1850-1859.—Ἀφορμὴ καὶ ἀφετηρία τῆς κατὰ τῆς Αὐστρίας στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς συστάσεως ὑπῆρξε μετὰ τὸ 1856, καθὰ εἴπομεν, ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος, ὅπως τῆς κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἡ χερσόνησος ἡ Ἑλληνική. Κέντρον τῶν πρὸς τὴν Ἰταλικὴν ἑνότητα πόθων καὶ ἀγώνων πάντων τῶν φιλοπατρίδων ἀνδρῶν τῆς Ἰταλίας εἶχε καταστῆ, ὡς εἴδομεν, ἰδίως ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1848-1849 τὸ Πεδεμόντιον. Τὸ μικρὸν τοῦτο Ἰταλικὸν κράτος ἔκτοτε ὑπὸ τὸν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ Β' ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης ἠσχολεῖτο δραστηρίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ πόρων διὰ τὸν μέλλοντα μέγαν ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος ἀγῶνα. Καὶ ἔνθεν μὲν παρέχον ἄσυλον εἰς τοὺς πανταχόθεν τῆς Ἰταλίας καταφεύγοντας αὐτόσε ὑπερμάχους τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος ἀνύψου πρὸ τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐπιρροὴν καὶ γοητείαν, ἔνθεν δὲ διὰ φρονίμου, καίτοι ἐνίοτε πολυπράγμονος, ἐξωτερικῆς πολιτικῆς παρεσκεύαζε τὰ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας σχέδια αὐτοῦ ἐπιτηδείως ἐπωφελούμενον τοὺς ποικίλους συνδυασμοὺς τῶν διεθνῶν Εὐρωπαϊκῶν σχέσεων. Εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους τούτου ἀπὸ τοῦ 1850 εἶχεν εἰσέλθει ἀνήρ, ὅστις μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ καταστῇ ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ὅλης ἐθνικῆς πολιτικῆς τοῦ Πεδεμοντίου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Κάμιλλος Καβούρ. Ὁ Πεδεμοντῖνος οὗτος ὁ γεννηθεὶς ἐν Τουρίνῳ (1810) καὶ ὑπηρετήσας τὸ πρῶτον ἐν τῷ στρατῷ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, εἶτα δὲ παραιτηθεὶς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην καὶ δοθεὶς εἰς ἐργασίας γεωπονικάς, ἀπὸ τοῦ 1848 ἤρξατο νὰ πολιτεύηται ἐκλεχθεὶς τότε μέλος τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐκ τῆς βουλῆς ταχέως εἰσῆλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν γενόμενος τῷ 1850 ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καὶ Ἐμπορίας καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μεγάλως συνετέλεσε, διὰ τῶν γνώσεων καὶ τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ περὶ τὴν γεωργίαν πείρας, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας τῆς χώρας ἐνεργήσας πρὸς τοῦτο τὴν ψήφισιν τῶν καταλλήλων νόμων ὑπὸ πνεῦμα γενναῖον ἅμα καὶ φιλελεύθερον. Ὁμοίως δὲ προήγαγεν ὁ ἀνὴρ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ οὕτω συνετέλεσεν ἰσχυρῶς διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν δύω κυριωτάτων κεφαλαίων

τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίου εὐημερίας εἰς τὴν αὔξησιν καὶ ἐπίρρωσιν τῶν οἰκονομικῶν πόρων τοῦ κράτους, τῶν ἀπαραιτήτων τούτων ὅρων τῆς καλῆς στρατιωτικῆς διοργανώσεως καὶ τῆς ἄλλης τελεσφόρου στρατιωτικῆς παραγωγῆς. Ἀλλ' ἐν τῷ καθαρῶς πρακτικῷ τούτῳ σταδίῳ τῆς γονίμου ἐνεργείας τοσοῦτον διεφάνη τὸ διοργανωτικὸν καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ἀνδρός, ὥστε τῷ 1852 ἐκλήθη εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπουργείου καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ὅλης ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ὅσον δὲ σπουδαιότερον ἐνήργει ὁ Καβοὺρ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ὑπερηφάνου λογίου τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου περὶ τῆς πολιτικῆς ἑνώσεως τῆς Ἰταλίας διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων αὐτῆς, τοσοῦτον ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ἐνεργείας καὶ δράσεως σπουδαίας καὶ συμμαχικῆς ἐπικουρίας. Ἡ δύναμις τοῦ Πεδεμοντίου συνενουμένη μετὰ τῆς ἄλλης φιλελευθέρας καὶ ἐθνικῆς Ἰταλίας ἠδύνατο νὰ θραύσῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ πρὸς κατανίκησιν τῆς Αὐστρίας ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἐξωτερικῆς συνδρομῆς, ἠθικῆς τε καὶ ὑλικῆς. Καὶ πρὸς παρασκευὴν τοιαύτης δυνάμεως ἔτεινον οἱ ἀγῶνες τοῦ Καβούρ. Αἱ καθόλου δὲ περιστάσεις κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἦσαν λίαν εὐνοϊκαὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα τοῦ Καβούρ. Ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1852 ἀποκατεστάθη ἡ αὐτοκρατορία καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐγένετο ἀνὴρ ἐκ παίδων εἰς συνωμοσίας καὶ ἐπαναστάσεις ἀναμεμιγμένος καὶ δι' ὅρκων τῶν μεγίστων ἔκτοτε πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα δεδεσμευμένος, ἔχων δὲ λόγον καὶ συμφέρον ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἡγεμόνα τῆς Γαλλίας νὰ καταπολεμῇ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ δύναμιν τῆς Αὐστρίας. Πᾶσα ἡ Ἀγγλία, ἥ τε φιλελευθέρα καὶ ἡ συντηρητική, ἦτο εὐνοϊκῶς διατεθειμένη πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τῶν Ἰταλῶν, πρὸς ὃν συνεπάθει καὶ πᾶσα ἡ φιλελευθέρα Εὐρώπη. Μέγας ἀληθῶς ὑπέρμαχος τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐχθρὸς πάσης ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ Νικόλαος Α'. Ἀλλ' ἀκριβῶς καθ' ὃ ἔτος ὁ Καβοὺρ ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Πεδεμοντίου ὁ Νικόλαος περιεπλέκετο εἰς ἀγῶνα, ὅστις οὐ μόνον ἐξουδετέρου τὸν ἐξ αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ σχεδίου τοῦ Καβοὺρ κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ παρεῖχεν εἰς αὐτὸ ἀφορμὴν καὶ εὐρὺ στάδιον προαγωγῆς καὶ εὐοδώσεως. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος παρέσχεν ἀφορμὴν τῷ μικρῷ Πεδεμοντίῳ νὰ συνάψῃ συμμαχίαν τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ νὰ πέμψῃ στρατὸν 15 χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Κριμαίαν (ἰδ. σελ. 513). Οὔτε

ἐχθροπάθεια κατὰ τῆς Ῥωσσίας τοῦ Νικολάου Α', οὔτε φροντὶς ὑπὲρ τῆς Τουρκικῆς ἀκεραιότητος ἦσαν τὰ ἐλατήρια τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ Καβούρ. Οὗτος διὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Πεδεμοντίου ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ ἐζήτει πρὸ πάντων νὰ δεσμεύσῃ τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὴν συμπάθειαν τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, εἶτα δὲ νὰ ὑψώσῃ τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπόληψιν τοῦ Πεδεμοντίου ἐν τῇ διεθνεῖ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης, νὰ παραστήσῃ αὐτὸ ὡς δύναμιν Εὐρωπαϊκὴν φροντίζουσαν περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης, ἔτι δέ, καὶ τοῦτο τὸ σπουδαιότερον, νὰ παρασκευάσῃ θέσιν τῷ μικρῷ Πεδεμοντίῳ παρὰ τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων διὰ τῆς ἀπαραιτήτου συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης τῆς μελλούσης νὰ περατώσῃ τὸν πόλεμον. Ἀληθῶς δὲ τὸ Πεδεμόντιον μετέσχε τῆς Παρισιανῆς Συνόδου ὡς μία τῶν ἐμπολέμων Δυνάμεων καὶ ἔλαβεν ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ θέσιν σπουδαιοτέραν καὶ λαμπροτέραν ἢ ἡ Πρωσσία (ἴδ. σελ. 519). Ἀλλ' ὁ Καβοὺρ δὲν ἠρκέσθη ἁπλῶς εἰς τὸ ἠθικὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ἀπέβλεψε διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Παρισίων, ἔνθα αὐτὸς οὗτος ἀντεπροσώπευε τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, καὶ εἰς θετικωτέρας καὶ πρακτικωτέρας ἀμέσους πολιτικὰς ὠφελείας. Ἐπωφελούμενος τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων ἔδωκεν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ κύκλον ἠθικῶς εὐρύτερον τοῦ τῶν ἀμέσως ἐκ τοῦ πολέμου παραχθέντων ζητημάτων, προνοοῦν καὶ περὶ γενικωτέρων τινῶν Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων, εἰς τὸν εὐρύτερον τοῦτον κύκλον εἰσήγαγε καὶ τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα διατυπώσας τὰς ἑξῆς ἀξιώσεις: Ἡ Εὐρώπη πρέπει ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα τῆς Ἰταλίας· ἡ Αὐστρία πρέπει νὰ δώσῃ σύνταγμα φιλελεύθερον ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πάντα τὰ ξένα στρατεύματα (Αὐστριακὰ καὶ Γαλλικὰ) τὰ εὑρισκόμενα ἐν τῷ παπικῷ κράτει πρέπει ν' ἀνακληθῶσι· τὸ παπικὸν κράτος πρέπει νὰ *ἐκλαϊκευθῇ*, μένοντος μὲν τοῦ Πάπα ὡς ὑπερτάτου κοσμικοῦ ἄρχοντος, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα κυβερνῶντος ὡς συνταγματικοῦ ἡγεμόνος διὰ τοῦ λαοῦ, οὐχὶ διὰ τοῦ κλήρου, καὶ τὴν ὑπερτάτην ἔτι ἀρχὴν διαχειριζομένου διὰ κοσμικοῦ τοποτηρητοῦ· τέλος πρέπει νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἐν τῷ κράτει τῆς Νεαπόλεως ὑφισταμένην φαύλην διοίκησιν. Αἱ ἀξιώσεις αὗται αἱ διατυπωθεῖσαι εἰς τὸ Συνέδριον δι' ὑπομνήματος ὑπὸ τοῦ Καβοὺρ ἦσαν οὐ μόνον μετριοπαθεῖς καὶ δίκαιαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολιτικῆς περινοίας καὶ δεξιότητος ἐκπεφρασμέναι. Δὲν

παρίστατο ἐν αὐταῖς ὁ Καβοὺρ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Πεδεμοντίου οὐδ' ὡς συνήγορος τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ κράτους τούτου, ἀλλ' ὡς ἑρμηνεὺς τῶν αἰσθημάτων τοῦ ὅλου Ἰταλικοῦ λαοῦ, ὡς συνήγορος Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων γενικῶν καὶ συντηρητικῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἐλάλει ὑπὸ πνεῦμα Εὐρωπαϊκὸν καὶ συντηρητικὸν οὐχὶ ἀξιῶν νέον πόλεμον μετὰ τὸν μόλις περατωθέντα οὐδὲ ἑνότητα Ἰταλικὴν ἐπιτυγχανομένην διὰ πολέμου καὶ διὰ βιαίας ἐξώσεως τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς καταλύσεως τῶν ἄλλων ἡγεμόνων. Τοὐναντίον ὡς πρὸς ταῦτα ἐνέμενεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἀλλὰ ζητῶν ὑπὸ πνεῦμα μετριοπαθείας καὶ δικαίου καὶ ἐπιτυγχάνων παρὰ τῆς Εὐρώπης τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἀποσκοράκισιν τοῦ περιβοήτου «γεωγραφικοῦ ὅρου» τοῦ Μεττερνίχου (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 338), ἔτι δὲ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνάγκης τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν ταῖς Αὐστριακαῖς κτήσεσι καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς Ἰταλικοῖς κράτεσιν ἐδημιούργει ἐξ ὑψηλῆς περιωπῆς καὶ ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν ζήτημα Ἰταλικόν, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ὑπὸ θετικὴν πολιτικὴν ἔποψιν εἶχε παρασκευάσει ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ἡρμήνευσεν αὐτὸς ὁ Καβοὺρ ἐν τοῖς ἑξῆς: «Τῷ 1849 μετὰ τὴν ἀτυχῆ μάχην τῆς Νοβάρας ἤμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῶν ἑξῆς δύο: ἢ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τὴν διὰ τῆς βίας ἐπιβαλλομένην ἡμῖν τάξιν πραγμάτων ἢ νὰ ἐξακολουθήσωμεν πολιτικῶς τὸν πόλεμον, ἐν ᾧ ἡττήθημεν στρατιωτικῶς. Ὁ βασιλεὺς Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ δὲν ὤκνησε νὰ λάβῃ τὴν ἐνδοξοτέραν ἀπόφασιν. Ἔκτοτε ἐκηρύξαμεν τῷ κόσμῳ, ὅτι ὁ Ἰταλικὸς λαὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ κυβερνᾷ ἑαυτόν. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος περιεποίησεν ἡμῖν τὴν Ἀγγλογαλλικὴν συμμαχίαν καὶ ἐντεῦθεν παρέσχεν ἡμῖν εὐκαιρίαν νὰ διαφωτίσωμεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην περὶ τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ ἑλκύσωμεν τὰς συμπαθείας αὐτῆς».

Τὸ ἔργον τοῦ Καβοὺρ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπεβοήθουν πάντες οἱ ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἰταλίας εἰς τὸ Τουρῖνον συναγόμενοι πολιτικοὶ φυγάδες ἢ λειποτάκται Ἰταλοὶ στρατιῶται τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ, ἀπολαύοντες ἐνταῦθα οὐ μόνον τῆς προστασίας τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ πλήρους ἰσοπολιτείας· ἐπίκουρος δὲ τούτοις προσήρχετο καὶ ὁ ἀνεξάρτητος Πεδεμοντιακὸς τύπος ἐξεγείρων τὸ μῖσος τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν φαύλων δεσποτικῶν κυβερνήσεων τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν ἄλλων μικροτέρων Ἰταλικῶν κρατῶν. Ἀλλὰ

καὶ οἱ ἐν ἐξορίᾳ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας μένοντες Ματζίνης καὶ Γαριβάλδης καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν οἱ καλούμενοι (ἰδίως οἱ τοῦ Ματζίνη) «Ἰταλικώτατοι (Italianissimi)» εἰργάζοντο ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἐξορίας αὐτῶν ἐμμέσως ὑπὲρ τῶν σχεδίων τοῦ Καβούρ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ματζίνης ἀπεκήρυττε καὶ τὸν Καβοὺρ καὶ τὴν Πεδεμοντιακὴν κυβέρνησιν καὶ ἐκηρύσσετο πάντοτε ὑπὲρ ἑνιαίας Ἰταλίας ἐλευθέρας καὶ δημοκρατουμένης, προτρέπων τοὺς θιασώτας αὐτοῦ καὶ τὸν Ἰταλικὸν λαὸν τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ Πεδεμοντίου Ἰταλικῶν χωρῶν νὰ μὴ ζητῶσιν ἁπλῶς διὰ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν ἀγώνων τὴν ἀλλαγὴν τοῦ παλαιοῦ δεσπότου ἀντὶ νέου δεσπότου (τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας), ἀλλὰ πατρίδα ἐλευθέραν καὶ ἡνωμένην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Καβοὺρ ὑπὲρ τοῦ Πεδεμοντίου ἐργαζόμενος εἰργάζετο κατὰ βάθος ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος, πάντες οἱ ὑπὲρ ταύτης ἀγωνιζόμενοι, ὅ,τι δήποτε κἂν ἄλλως ἐφρόνουν περὶ Καβοὺρ καὶ περὶ Πεδεμοντίου, εἰργάζοντο ἐμμέσως ὑπὲρ τῶν σχεδίων τοῦ Καβούρ. Ὁ Ματζίνης διατρίβων ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπετέλει ἐνταῦθα ἀληθῆ δύναμιν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος διὰ τῶν προκηρύξεων αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν καὶ διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τὴν φιλελευθέραν δημοσίαν γνώμην. Τῷ δὲ 1856 ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, οἱονεὶ προαισθανόμενος τὸν νέον πόλεμον καὶ ἐννοῶν τὸ ἐπίκαιρον νέας ἐξεγέρσεως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐποιήσατο δημοσίας προκηρύξεις πρὸς συλλογὴν χρημάτων χάριν ἀγορᾶς ὅπλων. Τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ὁ Ι. Γαριβάλδης μετὰ πολλὰς πλάνας, ἃς ὑπέστη μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης φυγὴν τοῦ 1849, ἐφάνη ἐπὶ τῆς νήσου Καπρέρας, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὀρσίνης (ἴδε περαιτέρω) ἐδραπέτευεν ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς Μαντούης (κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1856), ἐπαναστατικὴ δὲ ἀπόπειρα ἐγίνετο ἐν τῷ δουκάτῳ Μοδένης, καὶ νέαι συνωμοσίαι ἀνεκαλύπτοντο καὶ πολυάριθμοι συλλήψεις ἐγίνοντο ἐν Τοσκάνῃ καὶ ἐν Νεαπόλει, ἐν τῷ παπικῷ δὲ κράτει ὁ λαὸς ἀπῄτει ἐπιμόνως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς.

Ταῦτα πάντα συνετέλουν ἵνα τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καταστῇ κατὰ μικρὸν ζήτημα ἡμερήσιον ἐν τῇ καθόλου πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τοῦ Καβοὺρ πρὸ πάντων ἐστρέφοντο εἰς τὴν εὕρεσιν συμμάχων ἐξωτερικῶν. Εἴπομεν ὅτι αἱ μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας σχέσεις τοῦ Πεδεμοντιακοῦ κράτους ἦσαν ἄρισται καὶ κράτισται. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ

πολέμου συνῆψεν ἡ αὐλὴ τοῦ Τουρίνου φιλικωτάτας σχέσεις. Ἡ Ῥωσσία, ἥτις κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης καὶ δικαίας ὀργῆς κατὰ τῆς Αὐστρίας διὰ τὴν ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ πολιτικὴν αὐτῆς, οὐδεμίαν ἠσθάνετο μνησικακίαν πρὸς τὸ μικρὸν Πεδεμόντιον τὸ μετασχὸν τοῦ κατ' αὐτῆς πολέμου τῷ 1855, διότι ἐνόει καὶ ἐξετίμα ἐπιεικῶς τοὺς λόγους τοὺς ὠθοῦντας τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γαλλίας. Ἡ μετριοπάθεια μάλιστα, ἣν ἐπεδειξεν ἡ Γαλλία πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐν ταῖς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεσιν, καὶ ἡ μετὰ τὸν πόλεμον ἐγκαινισθεῖσα εἰλικρινεστέρα φιλία μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰς σχέσεις τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὸ μικρὸν Ἰταλικὸν κράτος. Ἡ αὐλὴ τοῦ Τουρίνου ἐδράσσετο πάσης εὐκαιρίας ἵνα περιποιήσῃ ἑαυτῇ τὰς συμπαθείας τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς. Τοσοῦτον δὲ ἐθεράπευσεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ τὴν φιλίαν καὶ εὐμένειαν τῆς Ῥωσσίας καὶ τοσοῦτον εὐμενῶς διέθηκεν αὐτὴν εἰς τὰ σχέδιά της, ὥστε ὡς χαρακτηριστικώτατον μαρτύριον τῶν πρὸς τὸ Πεδεμόντιον σχέσεων τῆς Ῥωσσίας φήμη τις ἀπέδιδε τῷ Τσάρῳ τὴν δήλωσιν ὅτι «ἡ Ῥωσσία ὑπερηφανεύετο διὰ τὴν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου συμμαχίαν» (1). Ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶναι ὅτι καὶ ἡ Ῥωσσία ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν Παρισίων προσήγγισεν ἐπιδεικτικῶς πρὸς τὸ Πεδεμόντιον πέμψασα εἰς Τουρῖνον ἕνα τῶν ἀρίστων διπλωματῶν αὐτῆς τὸν κόμητα Στάκελβεργ, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1856 συνηγόρει θερμῶς ὑπὲρ συγκροτήσεως συνεδρίου τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας πρὸς λύσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος. Ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ Πεδεμόντιον φιλίαν καὶ συμπάθειαν τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως προῆγον πρὸ πάντων αἱ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας ὁσημέραι ἐμπεδούμεναι καὶ αὐξανόμεναι φιλικαὶ σχέσεις.

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην τοῦ 1856. — Ἡ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1856 ἐγκαινισθεῖσα Ῥωσσογαλλικὴ φιλία ἐποιήσατο τοσούτῳ μᾶλλον ταχείας προόδους, ὅσον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου ἐξέλιπον τὰ τυπικὰ ἐκεῖνα κωλύματα τὰ κωλύοντα τὴν προσωπικὴν μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ' φιλικὴν προσέγγισιν καὶ ἀμοιβαίαν συμπάθειαν. Τού-

(1) Συμμαχίαν ἐννοητέον οὐχὶ στρατιωτικήν τινα ἀμυντικὴν ἢ ἐπιθετικὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ τὴν γενικωτέραν συμμαχικὴν σχέσιν τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν ὑπογραφείσης συνθήκης τῶν Παρισίων, οἵα συμμαχία καθιερώθη τότε μεταξὺ πάντων τῶν ὑπογραψάντων τὴν συνθήκην κρατῶν.

ναντίον δὲ οἱ πρὸ τοῦ πολέμου ὑπάρχοντες λόγοι τῆς στενῆς ὁπωσοῦν ἑνώσεως τῶν δύο κρατῶν καθίσταντο νῦν ἐπιτακτικώτεροι. Ἡ Ῥωσσία τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' διὰ τοῦ πολέμου περιελθοῦσα εἰς ἀπομόνωσιν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπολέσασα τὴν πρώτην αὐτῆς ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Δυνάμεων τιμητικὴν θέσιν, εἶχεν ἀνάγκην συμμαχίας ἢ τοὐλάχιστον προσεγγίσεως σπουδαίας πρὸς τὸν κραταιότατον νῦν θεωρούμενον τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ δόξης διατελοῦντα Ναπολέοντα Γ'. Οὗτος δὲ ἐσεμνύνετο ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν φιλίᾳ τοῦ υἱοῦ τοῦ Νικολάου Ἀλεξάνδρου Β' τοῦ θεωροῦντος νῦν τὸν αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων φίλον καὶ ἀδελφὸν καὶ ἰσότιμον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Εὐρωπαίων ἡγεμόνων. Πρὸς τούτοις ἀμφότερα τὰ κράτη συνέδεεν ἀρνητικῶς πρὸς ἄλληλα ἡ Αὐστρία. Ἄλλως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Β' διὰ τῶν πρὸς τὴν Γαλλίαν φιλικῶν σχέσεων ἤλπιζε νὰ ἀπαλλαγῇ ταχέως ταπεινωτικῶν τινων ὅρων τῆς Παρισιανῆς συνθήκης καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἔν τινι μέτρῳ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ῥωσσικὴν ἐπιρροήν. Αἱ τῷ 1856 ἐγκαινισθεῖσαι φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐνισχύθησαν τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπιδεικτικῶς καὶ ἐπεσφραγίσθησαν δι' ἡγεμονικῶν ἐπισκέψεων. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1857 ὁ τοῦ Τσάρου ἀδελφὸς μέγας δοὺξ Κωνσταντῖνος μετέβη εἰς Παρισίους πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἔτυχεν ἐνταῦθα τιμητικωτάτης καὶ ἐγκαρδιωτάτης ὑποδοχῆς. Πρὸς ἀπόδοσιν δὲ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης μετ' ὀλίγον (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1857) ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς Βαρσοβίαν ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ πρίγκιψ Ἱερώνυμος Ναπολέων, ἵνα χαιρετίσῃ ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος τὸν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τότε εὑρισκόμενον Τσάρον. Ἀλλ' αἱ ἐπιδεικτικαὶ αὗται φιλοφρονήσεις μεταξὺ τῶν δύο αὐλῶν τοσαύτην ἐποίησαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην, ὥστε λόγος ἐγίνετο νῦν ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ σπουδαῖος περὶ ἐπικειμένης συνομολογήσεως Ῥωσσογαλλικῆς συμμαχίας ῥητῆς, ἐλέγετο δὲ ὅτι ὁ πρίγκιψ Ναπολέων ἦτο κομιστὴς σχεδίου τινὸς τοιαύτης συμμαχίας. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ φῆμαι αὗται ἦσαν ὑπερβολικαὶ καὶ ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρίγκιπος Ναπολέοντος ἦτο ἡ προπαρασκευὴ συνεντεύξεώς τινος τοῦ Τσάρου μετὰ τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Ἀλλ' οὐχ ἧττον αἱ φῆμαι ἐκεῖναι ἐτάραξαν ὀλίγον καὶ τοὺς ἐπισήμους κύκλους, καὶ ἰδίως τὴν Ἀγγλικὴν αὐλήν, καὶ ὁ Ναπολέων παρασκευαζόμενος εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Τσάρου ἐνόμισεν ὅτι ἔδει ἐκ

τῶν προτέρων νὰ δώσῃ καθησυχαστικὰς ἐξηγήσεις καὶ διαβεβαιώσεις πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας. Πρὸς τοῦτο δὲ μετέβη (25/6 Αὐγούστου) μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Βαλέβσκη εἰς τὴν νῆσον Ὀσβόρνην, ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τῆς ἐνταῦθα ἐν συνοδείᾳ τοῦ Παλμερστῶνος μεταβάσης βασιλίσσης Βικτωρίας. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην φαίνεται ὅτι ἐδόθησαν αἱ δέουσαι ἐξηγήσεις περὶ τῆς μελετωμένης μετὰ τοῦ Τσάρου συνεντεύξεως καὶ καθωρίσθησαν τὰ ὅρια τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν συμμαχικῆς προσεγγίσεως τῆς Γαλλίας. Ἡ συνέντευξις αὕτη ἐγένετο μετ' ὀλίγον (τῇ 15/27 Σεπτεμβρίου) ἐν Στουτγάρδῃ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς 76ης γενεθλίου ἐπετηρίδος τοῦ βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης Γουλιέλμου Α' κηδεστοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β'. Τί ἐλέχθη καὶ τί ἀπεφασίσθη μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ κυρίως συζητηθὲν ζήτημα ἦτο τὸ Ἰταλικόν, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἔλαβεν ὑποχρεώσεις συμφώνως πρὸς τὴν τηρηθεῖσαν ὕστερον, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τοῦ 1859, πολιτικήν, ἐγένετο δὲ λόγος καὶ ἀντηλλάγησαν σκέψεις περὶ ἐνδεχομένης ἐν Ἀνατολῇ συμπράξεως τῶν δύο κρατῶν ἐν πόρρω ἔτι κειμέναις, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐνδεχομέναις, περιστάσεσιν (1). Οἱ φανταζόμενοι Ῥωσσογαλλικὴν συμμαχίαν ῥητὴν καὶ πλῆθος συνδυασμῶν πολιτικῶν ἐκ ταύτης δημιουργήσαντες (2) καὶ εἶτα ἐκ τῶν πραγμάτων διαψευσθέντες ἐθεώρησαν ὡς ἀπολήξασαν εἰς ἀποτυχίαν τὴν συνέντευξιν τῆς Στουτγάρδης. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἔδειξαν ὕστερον ὅτι ἡ Ῥωσσογαλλικὴ φιλία ἠμπεδώθη

(1) Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1868 δημοσιευθέντων ἐπισήμων Ῥωσσικῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων.

(2) Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλέχθη ὅτι μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐγένετο λόγος τότε καὶ περὶ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ δουκὸς Λαϋχτεμβέργης ὡς πρίγκιπος συγγενοῦς ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατόρων (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 71) εἰς τὸν θρόνον τοῦ διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας δημιουργηθησομένου κράτους τῆς Ῥωμουνίας· ἔτι δὲ καὶ τὸ ὅτι ὁ Ναπολέων ἐποιήσατο λόγον καὶ περὶ τῆς Πολωνίας, ὅπερ διέθεσε δυσμενῶς τὸν Τσάρον εἰπόντα ὕστερον τοῖς περὶ αὐτὸν περὶ τοῦ Ναπολέοντος: «Il m'a osé parler de la Pologne! (ἐτόλμησε νὰ μοὶ λαλήσῃ περὶ Πολωνίας!)»· ἐλέχθη δὲ ὅτι καὶ ἄλλη ἀφορμὴ ψυχρότητος ἐγένετο ἡ ὑπὸ τῆς Βυρτεμβεργικῆς αὐλῆς (τῆς διατελούσης ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Τσάρου) μὴ πρόσκλησις εἰς Στουτγάρδην τῆς αὐτοκρατείρας Εὐγενίας, ἐνῷ ἡ ἐν Ἔσσῃ διατρίβουσα τότε Τσαρίνα τηλεγραφικῶς προσεκλήθη εἰς Στουτγάρδην κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς συνεντεύξεως. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Β' μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ' προσωπικὴν προσέγγισιν οὐδέποτε συνέδεσε σχέσεις οἰκογενειακὰς πρὸς τὸν νέον αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῆς Γαλλίας.

διὰ τῆς συνεντεύξεως ταύτης καὶ τὸ ἐπελθὸν ἀποτέλεσμα οὐδαμῶς ἠλλοίωσεν ἢ ἐξουδετέρωσεν ἡ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας σπεύσαντος εἰς Βεϊμάρην, ἵνα χαιρετίσῃ τὸν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἐπανακάμπτοντα Τσάρον. Καὶ οὕτω μὲν ἡ Ῥωσσία προσήγγισεν ὁριστικῶς τῷ Ναπολέοντι Γ' καὶ δι' αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον διετέθη εὐμενῶς πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Καβούρ. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Καβοὺρ εὕρισκον συνεργοὺς καὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν «Ἰταλικωτάτων» συνωμοτῶν.

Ἡ συνωμοσία τοῦ Ὀρσίνη. — Ὁ κόμης Φῆλιξ Ὀρσίνης καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς Ἰταλικοῦ οἴκου ἐν τῷ παπικῷ κράτει, ἀφοῦ τῷ 1844 ὡς μέλος μυστικῆς ἑταιρείας κατεδικάσθη ἰσοβίως εἰς κάτεργα, διὰ τῆς κατὰ τὸ 1846 δοθείσης ὑπὸ τοῦ Πίου Θ' διὰ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα ἀμνηστείας ἔλαβε τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, τῷ δὲ 1848 μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ῥώμης καὶ διωρίσθη διοικητὴς Ἀγκῶνος, ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ὁπόθεν μετέβη ὕστερον ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ματζίνη εἰς Γαλλίαν καὶ εἰς Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα συλληφθεὶς καθειρχθη ἐν Μαντούᾳ, ὁπόθεν δραπετεύσας τῷ 1856 μετεβη εἰς Γαλλίαν, ἑνωθεὶς δ' ἐνταῦθα μετὰ δύο ἄλλων Ἰταλῶν συνωμοτῶν (οὐχὶ Ματζινιστῶν), τοῦ Ῥουδίου καὶ τοῦ Πιέτρι ἐποιήσατο τρομερὰν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος φονικὴν ἀπόπειραν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 2/14 Ἰανουαρίου 1858, καθ' ἣν ὥραν ὁ Ναπολέων μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ μετέβαινεν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ θέατρον τοῦ μελοδράματος, ὁπότε ἡ ἅμαξα εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν Λεπελλετιέ, ἐρρίφθη βόμβα τις (ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ κληθέντος ἔκτοτε βόμβα Ὀρσίνη). Ἡ βόμβα αὕτη δὲν ἔφθασε μέχρι τῆς ἁμάξης, ἀλλ' ἐφόνευσεν 20 περίπου ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἄλλη ὁμοία βόμβα ῥιφθεῖσα ἐπίσης κατὰ τῆς ἁμάξης τοῦ αὐτοκράτορος κατέρριψε τὸν ἕτερον τῶν ἵππων τῆς ἁμάξης. Ἀφοῦ δὲ ἐστάθη ἡ ἅμαξα, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα ἐξήρχοντο αὐτῆς, τρίτη τις βόμβα ἐρρίφθη ὑπὸ τὴν ἅμαξαν καὶ ἐπήνεγκε φοβερὰς καταστροφάς. Πάντων τῶν πέριξ οἴκων οἱ τοῖχοι κατηρειπώθησαν ἐκ τῶν θραυσμάτων τῶν βομβῶν, αἱ ὕελοι τῶν παραθύρων ἐθραύσθησαν καὶ αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν αἵματος, 100 ἀνθρώπων φονευθέντων ἢ πληγωθέντων, ἐξ ὧν 30 ἦσαν τῆς ἀστυνομίας. Ὁ ἀξιωματικὸς τῆς ἀστυνομίας Ἑρβὲρτ καθ' ἣν στιγμὴν ἤνοιγε τὰς θυρίδας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἁμάξης ἐπληγώθη βαρέως, ὁ συνοδεύων

τῷ αὐτοκράτορι στρατηγὸς Ῥογὲ (Roguet) ἐπληγώθη· ἀλλ' ὡς ἐκ θαύματος ὁ αὐτοκράτωρ ἔμεινε σχεδὸν ἀσινὴς διατρηθέντος μόνον τοῦ πίλου αὐτοῦ ὑπὸ μικροῦ θρύμματος βόμβας καὶ τῆς ῥινός του παθούσης μικρὰν ἀμυχὴν ὑπὸ θραυσμάτων ὑέλου, ἐνῷ ἡ αὐτοκράτειρα ὑπέστη μικράν τινα ἀμυχὴν τοῦ δέρματος παρὰ τὸν ὀφθαλμόν. Ἀλλ' ὅ τε αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα μὴ ταραχθέντες ἐκ τῶν γενομένων εἰσῆλθον εἰς τὸ θέατρον καὶ παρέμειναν ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως. Ἐν τούτοις ὁ Ὀρσίνης δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὰς χεῖρας τῆς ἀστυνομίας καὶ συλληφθεὶς ἐν τῷ κρυπτηρίῳ αὐτοῦ ὡμολόγησε παρρησίᾳ ὅτι ἦτο ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος συνωμοσίας. «Ἀπὸ τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας, εἶπε, πᾶσα πρᾶξις καὶ σκέψις μου ἕνα μόνον εἶχε σκοπόν, τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μου καὶ τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ξένων, τῶν Αὐστριακῶν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέσχον πασῶν τῶν συνωμοσιῶν μέχρι τοῦ 1848, καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Πίου Θ' ἐγενόμην μέλος τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐθνικῆς συνόδου. Ὅτε οἱ Γάλλοι ἀπέβησαν παρ' ἡμῖν, ἐθεωρήσαμεν τούτους φίλους, ἀλλ' ἠπατήθημεν. Καὶ διὰ τοῦτο μετέβην εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τότε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἐκώλυσε τὴν Ἀγγλίαν τοῦ νὰ προσέχῃ εἰς τὸν Ἰταλικὸν ἀγῶνα. Ἔκτοτε ἐσκέφθην πάντοτε ὅτι εἷς μόνος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἰταλίαν, ὁ Ναπολέων Γ', ἀλλ' οὗτος ὁ εἷς μόνος δὲν θέλει τοῦτο, εἶναι δὲ καὶ κώλυμα πρὸς τοῦτο. Εἶπον τότε ἐμαυτῷ: πρέπει οὗτος νὰ γένηται ἐκποδών. Ἤθελον νὰ ἐνεργήσω μόνος, ἀλλ' ἐνόησα ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, εὑρέθησαν δ' ἄνδρες ἑνωθέντες πρὸς ἐμέ». Ταῦτα εἶπεν ὁ Ὀρσίνης. Ἡ ἀνάκρισις δ' ἀπέδειξεν ὅτι οἱ φονεῖς ἦσαν τέσσαρες (Ὀρσίνης, Πιέτρις, Γομὲζ καὶ Ῥούδιος) καὶ ὅτι αἱ βόμβαι εἶχον κατασκευασθῆ ἐν Βιρμιγχάμῃ.

Τὸ γεγονὸς τῆς 2/14 Ἰανουαρίου ἐξήγειρε γενικὴν συμπάθειαν ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῶν συνωμοτῶν. Στρατὸς καὶ λαὸς ἐν Γαλλίᾳ δι' ἀπείρων ἀναφορῶν ἐξέφρασαν τὴν συμπάθειαν καὶ ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὃν συνεχάρησαν καὶ πᾶσαι αἱ ξέναι αὐλαὶ καὶ κυβερνήσεις. Ὁ δὲ Ναπολέων ἠθέλησε νὰ καρπωθῇ ἠθικῶς ὑπὲρ τοῦ θρόνου αὐτοῦ τὸ διαπραχθέν, ἵνα αὐξήσῃ τὴν δημοτικότητα αὐτοῦ. Ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ πρὸς τὴν νομοθετικὴν βουλήν, ἐνῷ ἐξῆρε τὴν μεγάλην περιωπήν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ Γαλλία ἐνώπιον τοῦ κόσμου, τὴν μαρτυρηθεῖσαν αὖθις ἐκ

τοῦ γεγονότος τῆς 2/14 Ἰανουαρίου, εἶπε καὶ τάδε: «Ἐγκληματικαὶ ἀπόπειραι δὲν δύνανται νὰ ταράξωσιν οὔτε τὴν ἀσφάλειάν μου ἐν τῷ παρόντι, οὔτε τὴν εἰς τὸ μέλλον πίστιν μου. Ὅταν ἐγὼ ζῶ, ζῇ καὶ ἡ αὐτοκρατορία μετ' ἐμοῦ, καὶ ὅταν ἐγὼ πέσω φονευόμενος, ἡ αὐτοκρατορία θέλει ἔτι μᾶλλον στερεωθῇ διὰ τοῦ θανάτου μου, διότι ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ θὰ ὦσι νέον ἔρεισμα διὰ τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ μου». Συνῳδὰ δὲ πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὰς σκέψεις αὐτοῦ διώρισε τότε καὶ ἀντιβασιλείαν μέλλουσαν ν' ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν ἐν περιπτώσει οἱουδήποτε κινδύνου καὶ συγκειμένην ἐκ τῆς αὐτοκρατείρας, δύο πριγκίπων τοῦ Βοναπαρτικοῦ οἴκου, τοῦ στρατάρχου Πελισσιὲ καὶ ἔκ τινων ὑπουργῶν, πρὸς οὓς συνεδέετο διὰ μεγίστης οἰκειότητος. Συγχρόνως δὲ ἐψηφίσθη καὶ «νόμος περὶ ἀσφαλείας» τιμωρῶν διὰ βαρυτάτων ποινῶν τοὺς ἄνευ ἀδείας τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς κατασκευάζοντας ὄργανα φονικὰ καὶ πάντας τοὺς ἀποδεικνυομένους ὡς συνωμότας καὶ ταραχοποιούς· ἐπίσης δὲ ἐψηφίσθησαν μέτρα καὶ κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τοῦ τύπου καὶ ἡ διοίκησις καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν ἔλαβε στρατιωτικώτερον χαρακτῆρα, διετάχθησαν δὲ προφυλακτικὰ μέτρα ἐν τοῖς μεθορίοις κατὰ τῶν ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσερχομένων ξένων. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἡ τοῦ Ὀρσίνη ἀπόπειρα ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Ναπολέων, εἴτε ἀληθῶς αἰσθανόμενος νῦν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀφοπλίσῃ τοὺς κατ' αὐτοῦ συνωμοτοῦντας εἴτε ἁπλῶς ποιούμενος τὸ τοιοῦτον πρόφασιν, ἐζήτησε νὰ καρπωθῇ τὸ γεγονὸς καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς. Χάριν δὲ τοῦ τοιούτου σκοποῦ ἐδημοσιεύθη τῇ 13/25 Φεβρουαρίου καί τις πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ὀρσίνη γραφεῖσα ἐκ τῶν φυλακῶν τῇ 30/11 Φεβρουαρίου καὶ ἐξηγοῦσα τὸ αἴτιον τῆς φονικῆς ἀποπείρας. «Πλησιάζων, ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ δεσμώτης, εἰς τὸ τέλος τοῦ σταδίου μου, θέλω ὑστάτην τινὰ νὰ καταβάλω προσπάθειαν, ἵνα ἔλθω πρὸς ἀρωγὴν τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἰταλίας εἶναι ἡ τελευταία μου σκέψις, ἡ ἔννοια τῶν τελευταίων λόγων, οὓς ἀπευθύνω τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι. *Μὴ ἐπιτρέψητε ἵνα ἡ Γερμανία βοηθήσῃ τῇ Αὐστρίᾳ.* Τοῦτο δύνασθε νὰ πράξητε ὅταν θέλητε, καὶ ἐκ τῆς θελήσεως ταύτης ἐξαρτᾶται ἥ τε εὐδαιμονία καὶ ἡ δυστυχία τῆς Ἰταλίας. Ἀναμνήσθητε ὅτι οἱ Ἰταλοὶ ἔχυσαν τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ μεγάλου. Ἐλευ-

θερώσατε τὴν πατρίδα μου καὶ ἡ εὐλογία 25 ἑκατομ. πολιτῶν θὰ ἀκολουθήσῃ Ὑμῖν ἐν μέσῳ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν». Ἐν δευτέρᾳ δὲ ἐπιστολῇ γραφείσῃ τῇ 27/11 Μαρτίου ἔλεγεν ὁ Ὀρσίνης: «Ἡ ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος δοθεῖσα ἄδεια ἵνα ἡ ἐπιστολή μου δοθῇ εἰς δημοσίευσιν εἶναι ἀπόδειξις τῆς Ὑμετέρας μακροθυμίας καὶ μὲ πείθει ἔτι ὅτι αἱ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ἐκφρασθεῖσαι εὐχαὶ εὗρον ἠχώ τινα ἐν τῇ καρδίᾳ Ὑμῶν. Καὶ εἶναι δι' ἐμέ, καίτοι εἶμαι παρεσκευασμένος νὰ ἀποθάνω, παραμυθία τὸ νὰ βλέπω τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἐμφορουμένην αἰσθημάτων ἀληθῶς Ἰταλικῶν. Εἴθε οἱ ἐμοὶ συμπολῖται, ἀντὶ νὰ ἔχωσι πίστιν εἰς τὸ σύστημα τῶν πολιτικῶν φόνων, νὰ ἀποφεύγωσιν αὐτὸ καὶ νὰ διδαχθῶσιν ἐκ τοῦ στόματος ἑνὸς θνήσκοντος πατριώτου, ὅτι ἡ σωτηρία ἐπιτυγχάνεται μόνον δι' αὐταπαρνήσεως». Οἱ ὡραῖοι οὗτοι λόγοι δὲν ἔσωσαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀρσίνη, ὅστις ἀπεκεφαλίσθη τῇ 1/13 Μαρτίου, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ναπολέοντος νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωήν, μετὰ δύο τῶν συντρόφων αὐτοῦ, διότι τοῦτο ἀπήτει δικαίως ἡ κοινὴ γνώμη ἐναντίον τοῦ αὐτουργοῦ τοσούτων φόνων ἀθῴων πολιτῶν(1). Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Ὀρσίνη ἐπέσπευσεν ὁπωσδήποτε τὸ ἔργον τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Λομβαρδικὸς πόλεμος τοῦ 1859. — Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1858 ὁ Ναπολέων παρεσκευάσθη πρὸς τὸν πόλεμον στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς, συνάψας ἰδίως συμφωνίας πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, καθ' ἃς ἡ Γερμανία ἔδει νὰ κωλυθῇ πάσης ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας συμμετοχῆς ἐν τῷ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμῳ, καὶ καθ' ἣν περίστασιν ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο ἡ Ῥωσσία ἔδει νὰ προβῇ εἰς πολεμικὰς ἐπιδείξεις παρὰ τὰ μεθόρια αὐτῆς πρὸς τὴν Γερμανίαν. Οὕτω δὲ ἀσφαλισθεὶς ἐναντίον τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἦλθε κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους τούτου μετὰ τοῦ Καβοὺρ εἰς συνέντευξιν ἐν Πλομβιέρ, ἔνθα συνεφωνήθησαν μυστικῶς οἱ ὅροι τῆς συμπράξεως τῆς Γαλλίας εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τοῦ Πεδεμοντίου. Οἱ κυριώτατοι τῶν ὅρων τούτων ἦσαν ἡ μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ αὔξησιν τοῦ Πεδεμοντίου εἰς τὴν Γαλ-

(1) Εἷς τῶν συνωμοτῶν τοῦ Ὀρσίνη, ὁ Γάλλος Βερνάρδος, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν παρέδωκε τὸν συνωμότην εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀγγλικὸν δικαστήριον τῶν ὁρκωτῶν ἠθώωσεν αὐτόν. Τὴν ἐντεῦθεν δὲ προελθοῦσαν λίαν δυσάρεστον ἐν Γαλλίᾳ αἴσθησιν θέλων νὰ μετριάσῃ ὁ Παλμερστὼν ὑπέβαλε τῷ κοινοβουλίῳ τὸ κατὰ τῶν συνωμοσιῶν νομοσχέδιον, ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου (ἴδ. σελ. 535).

λίαν προσάρτησις τῆς Νικαίας καὶ τῆς Σαβοίας καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ πρίγκιπος Ἱερωνύμου Ναπολέοντος καὶ τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Χλωτίλδης συνοικέσιον. Οὕτω παρασκευασθεὶς ὁ Ναπολέων εἰς τὸν μετὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἐπομένου ἔτους (1859) ἐξέπληξε τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ πολεμικοῦ αὐτοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας κηρύγματος. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην δεχόμενος κατὰ τὸ σύνηθες τοὺς ξένους πρέσβεις, εἶπε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας βαρῶνον v. Hübner: «Λυποῦμαι ὅτι αἱ πρὸς τὴν Αὐστρίαν σχέσεις ἡμῶν δὲν εἶναι ὅσον ἐπεθύμουν ἀγαθαί, ἀλλὰ παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ εἴπητε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι τὰ προσωπικά μου πρὸς αὐτὸν αἰσθήματα εἶναι τὰ αὐτά». Ἡ δήλωσις αὕτη ἐξελήφθη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ δικαίως, ὡς προκήρυξις πολέμου, ἀφοῦ μάλιστα μετ' ὀλίγας ἡμέρας (29/10 Ἰανουαρίου) ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ πρὸς τὰς βουλὰς τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας, οἱονεὶ συμπληρῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος πρὸ δέκα ἡμερῶν λεχθέντα, ἔλεγε: «Μεθ' ὅλον τὸν πρὸς τὰς συνθήκας σεβασμόν μου, δὲν δύναμαι νὰ διατελῶ ἀνάλγητος ἀπέναντι τῆς κραυγῆς τῆς ἀγωνίας τῆς ἠχούσης ἐκ τοσούτων χωρῶν τῆς Ἰταλίας». Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεπληρώθη τὸ οἰκογενειακόν, οὕτως εἰπεῖν, μέρος τῆς συνθήκης τῆς Πλομβιὲρ διὰ τοῦ γάμου τοῦ πρίγκιπος Ἱερωνύμου μετὰ τῆς πριγκιπίσσης Χλωτίλδης τοῦ τελεσθέντος τῇ 18/30 Ἰανουαρίου 1859, καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο προεμήνυε τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τοῦ πολιτικοῦ μέρους τῆς συνθήκης, ὅπερ μόνον διὰ τοῦ πολέμου ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ. Τοῦτο βλέπουσα καὶ νοοῦσα ἡ Αὐστρία καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν διὰ τῶν δηλώσεων τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ οἱονεὶ προκαλουμένην εἰς πόλεμον ἢ μᾶλλον τιθεμένην εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν ἤρξατο, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 1859, πολεμικῶν παρασκευῶν ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ γενικὸς διοικητὴς τοῦ Λομβαρδοβενετικοῦ καλουμένου βασιλείου, ὁ γνωστὸς ἡμῖν τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφὸς ὁ γενόμενος ὕστερον αὐτοκράτωρ τοῦ Μεξικοῦ Μαξιμιλιανός, ὁ κυβερνῶν τὴν Ἰταλικὴν ἐκείνην χώραν μετὰ ἠπιότητος καὶ ἐν πνεύματι διαλλαγῆς, ἀνεκλήθη, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ Αὐστριακὸς στρατὸς ἐνισχύθη καὶ ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἤτοι ἡ κατάστασις πολιορκίας ἐκηρύχθη καθ' ἅπασαν τὴν Λομβαρδοβενετίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πεδεμόντιον μεγάλας καὶ διηνεκεῖς ἐποιεῖτο παρασκευάς, τῶν βου-

λῶν προθύμως παρεχουσῶν τὰς ἀπαιτουμένας χρηματικὰς πιστώσεις. Καὶ ἡ Γαλλία δὲ ἧττον μὲν θορυβωδῶς καὶ μᾶλλον ἀφανῶς, ἀλλ' οὐχ ἧττον διαρκῶς παρεσκευάζετο εἰς πόλεμον. Ὅτε δὲ τὰ πάντα προεμήνυον τὴν προσεχῆ τούτου ἔκρηξιν, ἤρξαντο αἱ διπλωματικαὶ μεσιτεῖαι ἐκ μέρους τῶν οὐδετέρων Δυνάμεων. Ἡ Ῥωσσία προέτεινε τὴν συγκρότησιν Εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' οἱ ὅροι ἢ μᾶλλον τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης δὲν ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ῥωσσία προέτεινε: α') εἰρήνην μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σαρδηνίας· β') ἐκκένωσιν τοῦ παπικοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ Γαλλικῶν στρατευμάτων· γ') συγκρότησιν Ἰταλικῆς ὁμοσπονδίας· δ') μεταρρυθμίσεις εἰσακτέας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν διαφόρων Ἰταλικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἠξίου ἵνα ὡς βάσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ληφθῇ ἡ συνθήκη τοῦ 1815 καὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ συνεδρίου προηγηθῇ ὁ ἀφοπλισμός. Οὕτω δὲ ἀποτυχούσης τῆς περὶ συνεδρίου Ῥωσσικῆς προτάσεως, ἡ Αὐστρία, ἥτις ἕνεκα τῶν διηνεκῶν ἐξοπλισμῶν τῶν ἀντιπάλων ἠναγκάζετο νὰ διατελῇ ἐν πολέμῳ εἰρηνικῷ ὑποβαλλομένη εἰς μεγάλας δαπάνας καὶ καταστρεφομένη οἰκονομικῶς, ἔβλεπε δὲ ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος ἔδιδεν ἁπλῶς καιρὸν τοῖς ἐχθροῖς ἵνα συμπληρώσωσι τὸν ἐξοπλισμὸν αὐτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ἀφορήτου δι' αὐτὴν θέσεως ῥίπτουσα αὐτὴ τὸν κύβον καὶ ἀπαιτοῦσα διὰ τελεσιγράφου (11/23 Ἀπριλίου) παρὰ τῆς Σαρδικῆς κυβερνήσεως τὸν ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων ἀφοπλισμὸν αὐτῆς. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεδεμοντίου ἀπέρριψε (13/25 Ἀπριλίου) τὴν Αὐστριακὴν ἀπαίτησιν, συγχρόνως δὲ (14/26 Ἀπριλίου) ὁ ἐν Βιέννῃ Γάλλος πρεσβευτὴς διεκήρυξε τῷ Αὐστριακῷ ἀνακτοβουλίῳ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας κατὰ τοῦ Πεδεμοντίου προσβολὴν ἔμελλε νὰ θεωρήσῃ ὡς κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν διακήρυξιν ἤρξατο ὁ πόλεμος καὶ τῇ 17/29 Ἀπριλίου οἱ Αὐστριακοὶ διέβησαν τὸν Τίκινον.

Μέγα δυστύχημα διὰ τοὺς Αὐστριακοὺς ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικὴν ἦτο ὅτι ὁ γηραιὸς ἥρως Ῥαδέτζκις, ὁ νικητὴς τῆς Κουστόζζας καὶ τῆς Νοβάρας, εἶχεν ἀποθάνει τὸ παρελθὸν ἔτος (24/5 Ἰανουαρίου 1858), ὁ δὲ νῦν ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διορισθεὶς Οὔγγρος κόμης στρατάρχης Φραγκῖσκος Γουλάης δὲν εἶχε δώσει μέχρι τοῦδε μεγάλα καὶ ἔκτακτα δείγματα τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ ἱκανό-

τητος. Ἡ Αὐστρία ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου εἶχεν ἐν Ἰταλίᾳ 200 χιλιάδας στρατοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐξ 80 χιλιάδων Σαρδικοῦ καὶ τοῦ ἐξ 150 χιλιάδων συγκειμένου Γαλλικοῦ στρατοῦ, ὅστις βαθμηδὸν εἶχε συναχθῆ ἀθορύβως παρὰ τὰ Γαλλοσαρδικὰ μεθόρια καὶ οὗ μοῖρα εἰσεχώρει εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Μεγάλη ὠφέλεια διὰ τοὺς συμμάχους ἦτο ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχικὴ συνεννόησις ἡ ἀναγκάσασα τὴν Αὐστρίαν νὰ παρατάξῃ σπουδαίαν μοῖραν στρατοῦ εἰς τὰ Αὐστρορωσσικὰ σύνορα διὰ πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας ἐχθρικὴν κίνησιν. Πλεονέκτημα τῶν συμμάχων ἦτο καὶ τὸ ὅτι τῆς θαλάσσης ἦρχεν ὁ Γαλλικὸς στόλος δυνάμενος ν' ἀποβιβάσῃ ὁπουδήποτε τῆς Ἰταλικῆς παραλίας στρατὸν προσβάλλοντα ἐκ τοῦ πλαγίου τοὺς Αὐστριακοὺς ἢ τοὺς ἐνδεχομένους ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχους αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ὁ Αὐστριακὸς στρατός, μικρόν τι ὢν κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὑποδεέστερος τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, εἶχε μείζονα πλεονεκτήματα ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ ὡς δυνάμενος νὰ προσβάλῃ ἀμέσως κατ' ἰδίαν ἑκάτερον τῶν πολεμίων πρὶν ἢ οἱ συμμαχοῦντες κατ' αὐτοῦ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Γουλάκης ἀφοῦ διέβη τὸν Τίκινον, ἀντὶ νὰ ἐπέλθῃ ὁρμητικὸς κατὰ τοῦ Τουρίνου καὶ νὰ καταστρέψῃ ἢ νὰ ἀναγκάσῃ εἰς ὑποχώρησιν τὸν Σαρδικὸν στρατόν, ἔτι δὲ νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ Πεδεμοντίου καὶ Σαβοίας (ὁπόθεν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ μέρος τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ) καὶ τῆς Γενούης (ὅπου ἔμελλε ν' ἀποβιβασθῇ διὰ πλοίων μέρος τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ), ἀντὶ τοιαύτης ταχείας πρὸς τὰ πρόσω πορείας, ἔμεινεν ἐπὶ ἡμέρας ἀδρανὴς μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Τικίνου ἕωσοῦ αἱ βροχαὶ κατέστησαν δύσβατον τὸ ἔδαφος καὶ κατεδίκασαν εἰς ἀκούσιον ἀκινησίαν τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν δοῦσαν καιρὸν τοῖς Πεδεμοντίοις νὰ συγκεντρώσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν περὶ τὴν ὀχυρὰν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τοῖς Γάλλοις νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Πεδεμόντιον μέρος μὲν διὰ ξηρᾶς διὰ τοῦ Κενησίου ὄρους, μέρος δὲ κατὰ θάλασσαν ἀποβιβαζόμενοι εἰς τὴν Γενούην. Ὁ Ναπολέων αὐτὸς εὑρίσκετο ἐν τῷ διὰ τῆς Γενούης ἐλθόντι στρατῷ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν περιφήμων στρατηγῶν Μὰκ-Μαών, Κανροβὲρ καὶ Νιέλ. Ἀφοῦ δὲ ἀρχιστράτηγος τοῦ ὅλου συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ὁ Ναπολέων, οἱ σύμμαχοι ἔλαβον ἐπιθετικὴν θέσιν ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν. Τὴν πρωτοπορείαν οὕτως εἰπεῖν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἀπετέλει μέγα πλῆθος στιφῶν Γαριβαλδινῶν ἐθελοντῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Γαριβάλδη, ὅστις, καίτοι ἀποδοκι-

μάζων τὴν πολιτικὴν τοῦ Ματζίνη προσεχώρησεν εἰς τὰς περὶ Ἰταλίας θεωρίας καὶ σχέδια τοῦ Καβούρ, δὲν ἐθεωρήθη φρόνιμον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν τῷ συμμαχικῷ στρατῷ, ἵνα μὴ δοθῇ ἀφορμὴ δυσαρεσκείας τῷ Ναπολέοντι, ἀλλ' ἐγένετο ἀρχηγὸς ἀτάκτων στιφῶν ἀτάκτως πολεμούντων. Πᾶσα ἡ μεταξὺ τοῦ Τυρόλου καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ κατεχομένων θέσεων χώρα ἐπληρώθη Γαριβαλδινῶν ἐθελοντῶν ἀπειλούντων τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Αὐστριακῶν καὶ κωλυόντων τὴν πρὸς τὸ Τυρόλον ὑποχώρησιν τῆς πτέρυγος ταύτης. Οἱ Γαριβαλδινοὶ κατέλαβον τὸ Κῶμον καὶ ἠπείλησαν τὸ Μεδιόλανον, ὅπερ καταλαμβάνοντες ἠδύναντο ἐκ τῶν νώτων νὰ προσβάλωσι τὸν κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ μεγάλου συμμαχικοῦ στρατοῦ προσβαλλόμενον Αὐστριακὸν στρατὸν καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιστράτηγον, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ὑπὸ τὸν κόμητα Σταδίωνα πρὸς κατασκόπησιν πεμφθεῖσα ἐκ 12 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένη μοῖρα τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ ἡττήθη (8/20 Μαΐου) ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐν Μοντεβέλλῳ, νὰ καταλίπῃ τὸ Πεδεμοντιακὸν ἔδαφος καὶ νὰ διαβῇ πάλιν τὸν Τίκινον καὶ νὰ περιορισθῇ ἐν Λομβαρδίᾳ εἰς καθαρὰν ἄμυναν, ἀφοῦ μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Τικίνου καὶ ἡ δεξιά του πτέρυξ ὑπέστη ἧτταν σημαντικὴν ἐν Παλέστρῳ (18/30-19/31 Μαΐου). Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ραγδαῖος νῦν ὥρμησε πρὸς τὰ πρόσω. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐν τῇ ἐσπευσμένῃ ὑποχωρήσει αὐτῶν εἶχον ἀμελήσει νὰ καταστρέψωσι τὴν γέφυραν τῆς Βουφφαρόλης, εἰς ἣν ἔφθασε μετ' ὀλίγον ὁ Ναπολέων μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἀποχωρισθεὶς ἐν τῇ ταχείᾳ προελάσει αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ. Ὅτε λοιπὸν φθὰς πρὸ τῆς γεφύρας (23/4 Ἰουνίου) εὑρέθη πρὸ Αὐστριακοῦ στρατοῦ ἰσχυροτέρου ἢ ὅσον προσεδόκα, ἀμφισβητοῦντος αὐτῷ τὴν διάβασιν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπίσχῃ τὴν πορείαν τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ καὶ νὰ ἀναμείνῃ μέχρις οὗ ἦλθεν ὁ Μὰκ-Μαών, ὅστις διὰ στρατηγικῆς τινος κινήσεως πρὸς τὰ πλάγια καὶ τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ ἐζήτει νὰ ἀναγκάσῃ τοῦτον εἰς ὑποχώρησιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω οἱ Αὐστριακοὶ ἀντέστησαν γενναιότατα εἰς τὸν ἐπαναλαβόντα νῦν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν Ναπολέοντα, μικροῦ δεῖν μάλιστα ᾐχμαλωτίζετο οὗτος μετὰ τῶν Ζουάβων (1) αὐτοῦ, ἂν μὴ προσήρχοντο ἐγκαίρως εἰς βοήθειαν ὁ

(1) Ζουάβοι ἐκαλοῦντο ἐν ἀρχῇ οἱ ἰθαγενεῖς ἐξ Ἀλγερίου μισθοφόροι τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' εἶτα δοθέντος τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς Γάλλους στρατιώτας

Κανροβὲρ καὶ ὁ Νιέλ, οἵτινες ἑνωθέντες νῦν μετὰ τοῦ Μὰκ-Μαὼν προσέβαλον παρὰ τὴν Μαγένταν τὴν θέσιν τῶν Αὐστριακῶν. Οὕτω δὲ ἐν Μαγέντᾳ συνεκροτήθη ἡ πρώτη μάχη μεταξὺ τῶν δύο πολεμίων, ἐν ᾗ μετὰ μεγάλης ἀνδρείας καὶ πεισμονῆς ἐμάχοντο ἑκατέρωθεν. Οἱ Αὐστριακοὶ ταραχθέντες ἐπὶ μικρὸν ἀπὸ τῶν ἀγρίων κραυγῶν τῶν ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ μαχομένων Τουρκός, μόλις εἰθίσθησαν εἰς τὰς κραυγὰς ταύτας, μετὰ μεγάλης καρτερίας ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡττήθησαν πρὸ πάντων ἕνεκεν ἐλλείψεως ἑνότητος μεταξὺ τῶν διαφόρων κατ' ἰδίαν ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγοὺς μαχομένων στρατιωτικῶν μοιρῶν καὶ ἕνεκα τῆς κακῆς τροφοδοσίας τοῦ ὑπὸ πείνης κατατρυχομένου στρατοῦ. Ἡ μάχη τῆς Μαγέντας ἡ συγκροτηθεῖσα τῇ 23/4 Ἰουνίου, ἐν ᾗ διέπρεψεν ἰδίως ὁ Μὰκ-Μαὼν (λαβὼν ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς καὶ προσωνυμηθεὶς δοὺξ Μαγέντας), καὶ καθ' ἣν οἱ μὲν Γάλλοι ἀπώλεσαν 3 χιλ. εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας (ἐν οἷς 54 ἀξιωματικοὶ φονευμένοι καὶ 194 πληγωμένοι) οἱ δὲ Αὐστριακοὶ 4 χιλ. εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας (ἐν οἷς 63 ἀξιωματικοὶ φονευμένοι καὶ 218 πληγωμένοι) καὶ ἰσαρίθμους εἰς αἰχμαλώτους ἢ ἄλλως ἐξαφανισθέντας, ἐπήνεγκε διὰ τοὺς Αὐστριακοὺς τὴν ἀπώλειαν τῆς Λομβαρδίας. Ὁ στρατάρχης Γουλάης ἐξεκένωσεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἧτταν τὸ Μεδιόλανον, ἀνατινάξας δὲ εἰς τὸν ἀέρα τὰ ὀχυρώματα τῆς Παυίας καὶ Πλακεντίας καὶ ἀνακαλέσας πάσας τὰς ἐν τῷ παπικῷ κράτει Αὐστριακὰς φρουρὰς ἀπεχώρησε πέραν τοῦ Μιγκίου εἰς τὸ περίφημον Ἐνετικὸν τετράπλευρον. Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς τῶν νικητῶν κατέλαβε νῦν τὰς ἐκκενωθείσας χώρας καὶ τῇ 27/8 Ἰουνίου ἡγουμένου τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος καὶ τοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ εἰσήλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Μεδιόλανον ἐν μέσῳ ἀφάτου ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ Λομβαρδικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ Λομβαρδία δὲν ἦτο ὁ μόνος καρπὸς τῆς νίκης. Ταύτης ἡ ἠθικὴ ἐπίδρασις ἦτο μεγίστη ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ. Ἐπαναστάσεις νῦν ἐξερράγησαν ἐν Μοδένῃ καὶ ἐν Τοσκάνῃ καὶ οἱ συγγενεῖς τῷ Αὐστριακῷ αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ ἡγεμόνες τῶν χωρῶν τούτων ἐξεδιώχθησαν αὖθις τῶν ἐπικρατειῶν αὐτῶν (νῦν διὰ παντὸς) καὶ ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ. Οἱ ἐπαναστάται δὲ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χώραις ἵδρυσαν κυβερνήσεις, αἵτινες

τοῦ πεζικοῦ φέροντας στολὴν τῶν Ζουάβων, οἱ Ἀλγερῖνοι Ζουάβοι ὠνομάσθησαν Τουρκός.

ἐκήρυξαν τὴν πρὸς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας ἕνωσιν. Ὅμοια συνέβησαν καὶ ἐν τῷ παπικῷ κράτει. Ἐν Βονωνίᾳ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Αὐστριακῶν ὁ λαὸς τῆς πόλεως κατήργησε τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐκήρυξε δικτάτωρα τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Ἀλλ' ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις τοῦ παπικοῦ κράτους διετηρήθη ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα(1). Οὕτω ἐγένοντο τὰ πρῶτα μεγάλα βήματα πρὸς τὴν ἑνότητα τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ ζητήματος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς περαιτέρω πορείας τοῦ πολέμου.

Ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαγέντας καὶ τὴν ἐνταῦθα ἧτταν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ Α' κατελθὼν ἀπὸ Βιέννης ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐμπνεύσῃ ἐκ νέου θάρρος τῷ στρατῷ καὶ ἐξάρῃ τὸ φρόνημα αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα δὲ ἐτάχθη νῦν ὡς ὑπαρχηγός, ἀλλὰ πράγματι ὡς ἀληθὴς ἀρχηγός, ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς μάχης τῆς Νοβάρας στρατηγὸς Ἕσς (ἴδ.σελ:380), τοῦ Γουλάη ἀπολυθέντος τῆς ἀρχηγίας. Τότε δὲ ὁ Αὐστριακὸς στρατός, ἀριθμῶν 163 χιλιάδας ἀνδρῶν ἀπέναντι τῶν 155 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἔλαβεν ἐκ νέου θέσιν ἐπιθετικὴν (2) καὶ διέβη τὸν Μίγκιον· ἀλλ' ἡ παράταξις, ἣν μετὰ τὴν διάβασιν ταύτην ἐσχημάτισε μεταξὺ τοῦ Μιγκίου καὶ τοῦ ἄλλου ποταμοῦ, τοῦ *Κιέσε* (Chiese), ἐκτεινομένη ἐν εἴδει ἡμικυκλίου ἐπὶ ἐκτάσεως 4 ὡρῶν ἐξησθένου τὸ κέντρον αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη παράταξις ἐγένετο, ἵνα ὁ πολέμιος στρατὸς προσβληθῇ ἐξαπίνης ἐκ τριῶν μερῶν. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων, μετὰ τὴν δι' ἀεροστάτου γενομένην κατασκόπησιν τῶν θέσεων τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ, λίαν πρωῒ (12/24 Ἰουνίου), καθ' ἣν ὥραν οὐδαμῶς ἀνέμενον οἱ Αὐστριακοί, ἤρξατο τῆς προσβολῆς. ἐπωφεληθεὶς δ' ἀκριβῶς τὴν ἀσθένειαν τοῦ κέντρου τῆς Αὐστριακῆς παρατάξεως, προσέβαλε τὸ ὑπὸ τούτου κατεχόμενον ὕψωμα τὸ καλούμενον Σολφερῖνον. Οὕτω δ' ἤρξατο ἡ περίφημος μάχη τοῦ Σολφερίνου τῇ 12/24 Ἰουνίου. Τῆς κατὰ τοῦ Σολφερίνου προσβολῆς ἤρξατο ὁ Ναπολέων διὰ τοῦ ἄριστα κατηρτισμένου αὐτοῦ πυροβολικοῦ τῶν αὐλα-

(1) Τοῦ Παπικοῦ στρατοῦ ἐγένετο μετ' ὀλίγον ἀρχηγὸς ὁ ἀπὸ τοῦ 1851 ἐξωσθεὶς ἀπὸ τῆς Γαλλίας περίφημος Γάλλος στρατηγὸς Λαμορισιέρ.

(2) Λέγεται ὅτι πολλοὶ στρατηγοὶ συνεβούλευσαν τῷ αὐτοκράτορι νὰ περιορισθῇ εἰς καθαρῶς ἀμυντικὴν θέσιν ἐν τῷ τετραπλεύρῳ, ἀλλ' ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέμεινεν εἰς τὸ περὶ ἐπιθέσεως σχέδιον αὐτοῦ.

κωτῶν πυροβόλων· ὅτε δὲ ἤρξατο ἡ κατὰ τῆς θέσεως ἔφοδος, οἱ πρῶτοι ἐφορμήσαντες Γάλλοι ἀπεκρούσθησαν ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἀπαύστως ἔπεμπε νέα στίφη, ἐνῷ τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο Αὐστριακὸν κέντρον ὑπερήσπιζον ὀλίγα τάγματα τῆς ἐφεδρείας· ταῦτα δὲ κακῶς τροφοδοτούμενα, ὅπως ὅλος ὁ Αὐστριακὸς στρατός, καὶ κατατρυχόμενα ὑπὸ τῆς πείνης, μετὰ πολύωρον γενναίαν ἄμυναν ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Γάλλων, οἵτινες τὴν 4 μ.μ. ὥραν ἐγένοντο κύριοι τοῦ Σολφερίνου. Καταληφθείσης δ' οὕτω τῆς ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ κέντρου κατεχομένης θέσεως ἐπῆλθε νῦν διάρρηξις εἰς τὴν Αὐστριακὴν παράταξιν. Ἀλλ' οὕτω δὲν ἐκρίνετο ἔτι ἡ μάχη. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ πτέρυγι τῶν Αὐστριακῶν ἐγίνετο ἔτι σφοδρὰ μάχη, καθ' ἣν ἐμάχοντο μὲν γενναίως οἱ Αὐστριακοὶ στρατιῶται, ἀλλὰ διεύθυνσις ἡνωμένη δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία, τῶν διαταγῶν διδομένων συγχρόνως καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν ἐκ τῶν διαφόρων ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων θέσεων, ἐνῷ ἡ κατὰ τῆς πτέρυγος ταύτης ἀντιτασσομένη Γαλλικὴ πτέρυξ ὑπὸ τὴν ἑνιαίαν διεύθυνσιν τοῦ Νιὲλ κατέβαλλε πάντα ἀγῶνα ἵνα καταλάβῃ τὴν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχομένην θέσιν Καβριάνο· καὶ κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους τοῦτο, ἰδίως διὰ τοῦ ἐξαιρέτου Γαλλικοῦ πυροβολικοῦ, καθ' οὗ ἀσθενέστατα ἀντενήργει τὸ Αὐστριακὸν πυροβολικόν· ἀλλὰ μόλις καταληφθείσης τῆς θέσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ μετὰ χαλάζης συνοδευόμεναι καὶ ἀναμιγνύμεναι μετὰ τῶν κρότων τῶν πυροβόλων ἐχώρισαν τοὺς μαχομένους. Ὅτε δὲ παυσάσης τῆς χαλάζης καὶ αἰθρίας γενομένης ἠδύναντο νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἀλλήλους οἱ μαχόμενοι, ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τὰ λείψανα τοῦ κέντρου εἶχον ἤδη ἐκτελέσει ἐν πλήρει τάξει τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, μόνον δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι τῇ Αὐστριακῇ ὁ Βένεδεκ ἀνθίστατο μέχρι τῆς 8 μ.μ. ὥρας γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν ἀντιπαρατεταγμένων αὐτῷ Σαρδικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπωθῶν ταῦτα ἐκ τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτῶν θέσεων. Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις τοῦ ἄλλου στρατοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ διατάξῃ, μετὰ θλίψεως καὶ ἀθυμίας, τὴν ὑποχώρησιν. Οὕτω ἐπερατώθη ἡ μάχη τοῦ Σολφερίνου, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Αὐστριακῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν περὶ τὰς 14 χιλ., ᾐχμαλωτίσθησαν δὲ ἢ ἄλλως ἐγένοντο ἄφαντοι περὶ τὰς 9 χιλ. Μικρόν τι πλείονες ἦσαν καὶ αἱ τῶν συμμάχων ἀπώλειαι εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας (12 χιλ. αἱ τῶν Γάλλων

καὶ 5 χιλ. αἱ τῶν Σάρδων), ἀλλ' αἰχμάλωτοι ὀλίγοι συνελήφθησαν ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ. Ἡ μάχη τῆς Μαγέντας καὶ τοῦ Σολφερίνου καὶ ἡ ἀπὸ Λομβαρδίας ἐξέλασις τῶν Αὐστριακῶν ὑπῆρξαν τὰ κυριώτατα ἔργα τοῦ πολέμου τοῦ διεξαγομένου ἀπὸ δύο περίπου μηνῶν. Οἱ Γαριβαλδινοὶ μετὰ τὰ πρῶτα πρὸ τῆς μάχης τῆς Μαγέντας κατορθώματα αὐτῶν (ἴδ. σελ. 600) οὐδὲν διέπραξαν σπουδαῖον. Τὰ στίφη τὰ Γαριβαλδινὰ τὰ ἀποπειραθέντα νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὸ Τυρόλον ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν πιστῶν τῷ Ἀψβουργικῷ οἴκῳ χωρικῶν τοῦ Τυρόλου. Ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ θάλασσαν οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐγένετο ἔργον. Ὁ Γαλλικὸς στόλος περιωρίσθη εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Βενετίας, μὴ τολμήσας νὰ προσβάλῃ τὸν ἐλεύθερον λιμένα τῆς Τεργέστης διὰ τὰ ὑπάρχοντα ἐνταῦθα πλεῖστα Ἀγγλικὰ ἐμπορεύματα. Καὶ ἐσχεδιάζετο μὲν ἀπόβασις εἰς τὴν Πόλαν, ἐὰν ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος καὶ μετὰ τὸ Σολφερῖνον, γενησομένη ὑπὸ τοῦ λεγεῶνος τοῦ σχηματισθέντος ἐν Ἰταλίᾳ ἐκ προσφύγων Οὔγγρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κοσσοὺθ καὶ τοῦ Κλάπκα, ἵνα εἰσχωρήσῃ ἐκεῖθεν εἰς Οὐγγαρίαν καὶ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Οὔγγρους· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐγένετο συνομολογηθείσης ταχέως τῆς εἰρήνης.

Ὑποχωρησάντων τῶν Αὐστριακῶν αὖθις πέραν τοῦ Μιγκίου, οἱ Γάλλοι διέβησαν τὸν ποταμὸν τοῦτον. Ἀλλ' ἡ περαιτέρω ἐν τῷ τετραπλεύρῳ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος διὰ πολλοὺς λόγους ἀσύμφορος διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσεν οὗτος νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς εἰρηνικὰς διαπραγματεύσεις προτείνας ἀνακωχήν. Ταύτης δὲ συνομολογηθείσης ἐν Βιλλαφράγκᾳ (26/8 Ἰουλίου) οἱ δύο αὐτοκράτορες ἦλθον, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν, εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν, ἐν ᾗ καὶ συνωμολογήθησαν οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης. Κατὰ τοὺς ὅρους τούτους α') ἡ Αὐστρία ὑπεχρεοῦτο νὰ παραχωρήσῃ τὴν Λομβαρδίαν τῇ Γαλλίᾳ, ἥτις ἔμελλε νὰ δώσῃ αὐτὴν τῷ Πεδεμοντίῳ, διετήρει δὲ τὸ τετράπλευρον καὶ τὴν Βενετίαν. β') Οἱ Ἰταλοὶ ἡγεμόνες οἱ ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν κρατῶν αὐτῶν (οἱ τῆς Μοδένης καὶ τῆς Τοσκάνης) δὲν ἠδύναντο ν' ἀποκατασταθῶσιν ἐν αὐτοῖς ἄνευ συναινέσεως τοῦ λαοῦ αὐτῶν, οὐδεμιᾶς ἐπιτρεπομένης ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως. γ') Τὰ Ἰταλικὰ κράτη ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πάπα. Ἀπεφασίσθη δὲ ἵνα ἡ ὁριστικὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης συνομολογηθῇ ἐν Ζυρίχῃ.

Ἡ εἴδησις τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης ἐνεποίησεν ἀλγεινοτάτην ἐντύπωσιν ἐν Πεδεμοντίῳ. Ὁ Καβούρ, ὅστις μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαγέντας ἐν ἐγκυκλίῳ πρὸς τὰς ξένας κυβερνήσεις εἶχε κηρύξει ὡς σκοπὸν τοῦ πολέμου τὴν ὁλοσχερῆ ἐξέλασιν τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου συμφώνως πρὸς τὴν διακήρυξιν τοῦ Ναπολέοντος περὶ «ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας μέχρι Ἀδρίου», ἔδωκεν ἀμέσως τὴν παραίτησιν αὐτοῦ καὶ ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως θεωρῶν ἑαυτὸν ἐξαπατηθέντα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος (1). Ἀλλὰ τὸν αὐτοκράτορα Ναπολέοντα Γ΄ σπουδαῖοι λόγοι ὑπεχρέουν ν' ἀθετήσῃ κατὰ μέρος τὰς πρὸς τὸν Καβοὺρ συμφωνίας καὶ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν εἰρήνην. Ἡ περαιτέρω ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου ἐν τῷ τετραπλεύρῳ καὶ ἐν Βενετίᾳ παρεῖχε βεβαίως πολλὰς καὶ χαλεπὰς δυσχερείας καὶ ἀπῄτει μεγάλας θυσίας. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ πείσῃ τὸν Ναπολέοντα νὰ παραβῇ τὸν πρὸς τὸν Καβοὺρ δοθέντα λόγον καὶ τὴν ἀπέναντι ὅλου τοῦ κόσμου γενομένην διακήρυξιν αὐτοῦ περὶ «ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας μέχρι τοῦ Ἀδρίου». Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔπεισε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰρήνην ἦτο ἡ ἀπειλητικὴ θέσις, ἣν ἐλάμβανεν ἡ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Πρωσσία, ἥτις πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἰσχυρῶς ἐξεγερθείσης ἐν Γερμανίᾳ κοινῆς γνώμης εἶχε προβῆ εἰς μερικὴν ἐπιστράτευσιν, ἐνῷ ἡ Ῥωσσία μετὰ τὴν ἰσχυρὰν διπλωματικὴν ὑποστήριξιν, ἣν παρέσχεν ἐν ἀρχῇ τῷ Ναπολέοντι προβᾶσα μέχρι ἀπειλῶν ἐναντίον τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, καθ' ἣν περίστασιν ἤθελεν αὕτη ἔλθει εἰς βοήθειαν τῆς Αὐστρίας, ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ θέσιν μᾶλλον ἐπιφυλακτικὴν ἀπέναντι τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γινομένων. Ταῦτα πάντα ἔπεισαν τὸν Ναπολέοντα νὰ περατώσῃ ταχέως τὸν πόλεμον. Ἡ κοινὴ δὲ γνώμη ἐν Γαλλίᾳ μετὰ χαρᾶς ἐχαιρέτισε τὴν περάτωσιν τοῦ πολέμου καὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπεδέξατο τὸν νικηφόρον ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν πατρίδα αὐτοκράτορα καὶ τὸν Γαλλικὸν στρατόν. Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν πρωτοπορείαν ἀπετέλουν οἱ τραυματίαι, ἐγένετο

(1) Ἐν ἰδιωτικῷ δέ τινι διαλόγῳ πρὸς τὸν Κοσσοὺθ ἐχαρακτήρισε τὴν διαγωγὴν τοῦ Ναπολέοντος ὡς ἀτιμάζουσαν αὐτὸν (τὸν Καβούρ), διότι ἐν Πλομβιὲρ μόνον ἐπὶ τῇ ῥητῇ ὑποσχέσει τοῦ Ναπολέοντος, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον πρὶν ἢ ἐξελαθῇ ἡ Αὐστρία τῆς Ἰταλίας, εἶχεν ὑποσχεθῆ αὐτῷ ὁ Καβοὺρ τὴν προσάρτησιν τῆς Σαβοίας καὶ τῆς Νικαίας.

τῇ 2/14 Αὐγούστου ἀφοῦ ἀπὸ 15/17 Ἰουλίου ὁ αὐτοκράτωρ εὑρίσκετο ἐν Σαὶν Κλοῦ.

Μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπιστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος συνωμολογήθη ἡ ὁριστικὴ συνθήκη τῆς Ζυρίχης ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας (Βουρκενέϋ) καὶ τῆς Αὐστρίας (κόμητος Καρόλυι) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης τῆς Βιλλαφράγκας. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους ὁ Ναπολέων εἰργάσθη πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καβοὺρ συμφωνηθέντων περὶ τῆς εἰς Γαλλίαν παραχωρήσεως τῆς Σαβοίας καὶ τῆς Νικαίας. Ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ πρὸς τὰς βουλὰς (18/1 Μαρτίου) ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐδικαιολόγησε τὴν παραχώρησιν (ἢ μᾶλλον τὴν ἀπόδοσιν, ὡς ἔλεγεν ὁ Ναπολέων, πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν θιασωτῶν τοῦ καθεστῶτος τοῦ 1815), λέγων ὅτι διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Λομβαρδίας τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας καθιστάμενον λίαν ἰσχυρὸν διετάρασσε τὴν ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Γαλλίας ἰσορροπίαν καὶ ὅτι ἡ Γαλλία διὰ τὸ σύστημα τῆς ἀμύνης τῶν ὁρίων αὐτῆς εἶχεν ἀνάγκην τῆς παραχωρήσεως ταύτης. Ἀντιρρήσεις ἐπίσημοι ὑπὸ οὐδεμιᾶς μεγάλης κυβερνήσεως ἐγένοντο κατὰ τῆς προσαρτήσεως. Ἀλλ' ἡ Ἑλβετία ἤγειρε μεγάλας ἐνστάσεις καὶ διεμαρτυρήθη ἐντόνως κατὰ τῆς πράξεως, ἰδίως διὰ τὰ μεθόρια διαμερίσματα (Chablais καὶ Faucigny), τῶν ὁποίων ἡ οὐδετερότης εἶχεν ἐξασφαλισθῆ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 1815 καὶ τὰ ὁποῖα διαμερίσματα ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις εἶχε πρὸ μικροῦ ὑποσχεθῆ νὰ παραδώσῃ τῇ Ἑλβετίᾳ ἐν περιπτώσει προσαρτήσεως τῆς λοιπῆς Σαβοίας εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλ' αἱ διαμαρτυρήσεις τῆς Ἑλβετίας δὲν ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῆς ἄλλης Εὐρώπης. Καὶ ἐν ταῖς προσαρτωμέναις χώραις ἰσχυρὰ ἐξηγέρθη ἀντίδρασις καὶ διαμαρτυρία κατὰ τῆς προσαρτήσεως· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις κατώρθωσε νὰ δώσῃ αὐτῇ τύπον δικαίου καὶ νομιμότητος κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἀνακηρυχθείσας ἀρχὰς τῶν ἐθνοτήτων, καὶ αἱ ἐπαρχίαι προσηρτήθησαν, ἀφοῦ ἐρωτηθέντες οἱ κάτοικοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀπεφήναντο κατὰ πλειονοψηφίαν ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1860).

Ἀλλὰ τὸ Πεδεμόντιον καὶ ἡ ἄλλη φιλελευθέρα Ἰταλία ἀπεζημιώθησαν μετ' ὀλίγον πλουσιώτατα δι' ὅσα ἀπώλεσαν διὰ τῆς ἐκχωρήσεως τῆς Νικαίας καὶ τῆς Σαβοίας καὶ διὰ τῆς μὴ ἐλευθερώσεως τῆς Βενετίας. Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1860 ἤρξατο ἐν Ἰταλίᾳ νέα μεγάλη

κίνησις ἐθνικὴ πρὸς πραγματοποίησιν τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος, καὶ τῆς κινήσεως ταύτης ἥρως μέγας ἐγένετο ὁ Ἰωσὴφ Γαριβάλδης. Οὗτος ἐξελέξατο νῦν ὡς στάδιον ἐνεργείας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ἔνθα τὸν Φερδινάνδον Β΄ ἀποθανόντα ἤδη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1859 εἶχε διαδεχθῆ ὁ νεαρὸς καὶ ἄπειρος περὶ τὸ κυβερνᾷν υἱός αὐτοῦ Φραγκῖσκος Β΄. Ἡ ἐπελθοῦσα αὕτη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Φερδινάνδου μεταβολὴ εἰς τὸν θρόνον οὐδαμῶς ἐβελτίωσε τὴν φαύλως ἔχουσαν πάντοτε κυβέρνησιν τοῦ Νεαπολιτικοῦ κράτους καὶ οὐδεμίαν ἐξήγειρε συμπάθειαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπὲρ τοῦ νέου ἡγεμόνος, ὅστις οὐδὲν ἔδειξε διαφέρον ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ διεξαγομένου ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τὰ μόνα γεγονοτα δι' ὧν ἐνεκαινίσθη ἡ βασιλεία τοῦ Φραγκίσκου Β΄ ἦσαν ἡ στάσις τῶν Ἑλβετῶν αὐτοῦ φρουρῶν καί τινες εὐχερῶς κατασταλεῖσαι ἀπόπειραι πρὸς ἐπανάστασιν ἐν Σικελίᾳ (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1860). Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν τῷ κράτει τούτῳ ὁ Γαριβάλδης ἀπῆλθε τῇ 24/6 Μαΐου τοῦ 1860 ἀπὸ τῆς Γενούης μετὰ 1067 ἐθελοντῶν ἐπὶ πλοίων Σαρδικῶν, ἀλλ' ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν, καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτὰ τῆς Σαρδικῆς κυβερνήσεως, (ἧς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1860 προΐστατο πάλιν ὁ Καβοὺρ), ἐπισήμως μὲν ἀποκηρυττούσης πᾶσαν συμμετοχὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γαριβάλδη, ἀλλ' ἑτοίμης οὔσης πάντοτε νὰ καρπωθῇ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀνδρός. Ὁ Γαριβάλδης μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀπεβη (29/11 Μαΐου) εἰς Μαρσάλαν κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Σικελίας, ἔνθα διὰ τῆς συρροῆς νέων ἐθελοντῶν, προθύμως ἐρχομένων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὁ μικρὸς στρατὸς ηὐξήθη ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς 4 χιλιάδας ἀνδρῶν, μεθ' ὧν ἐπῆλθεν ὁ Γαριβάλδης ἐναντίον τῆς πρωτευούσης τῆς Σικελίας Πανόρμου ἀφοῦ διὰ προκηρύξεων ἤγγελλε τῷ λαῷ τῆς Σικελίας ὅτι ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἀνελάμβανεν ἀρχὴν δικτατωρικὴν ἐπὶ τῆς Σικελίας. Ὁ λαὸς τῆς Σικελικῆς πρωτευούσης παρεσκευάσθη νῦν εἰς ὑποδοχὴν τοῦ στρατηγοῦ οὐχὶ ὡς πολεμίου καὶ ἐπιδρομέως, ἀλλ' ὡς ἥρωος ἐλευθερωτοῦ. Καὶ ὅτε τῇ 15/27 Μαΐου ὁ Γαριβάλδης ἔφθασε πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Πανόρμου μετὰ τοῦ ἀπαύστως διὰ συρροῆς ἐθελοντῶν αὐξανομένου στρατοῦ αὐτοῦ, ὁ Νεαπολιτικὸς στρατηγὸς Λάνζας μὴ τολμῶν ν' ἀντιπαραταχθῇ μετὰ τῶν 25 χιλ. ἀνδρῶν, οὓς διῴκει, κατὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ τοῦ Γαριβάλδη, ἐκλείσθη ἐν Πανόρμῳ. Ἀλλ' ὅτε ὁ Γαριβάλδης κατὰ

τὴν ῥηθεῖσαν ἡμέραν ἐπεχείρησε τὴν ἔφοδον, ὁ Λάνζας ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πολεμῇ οὐχὶ μόνον κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐφορμώντων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως ἐπαναστάντος λαοῦ πυροβολῶν κατὰ τῆς πόλεως αὐτῆς καὶ μεταβάλλων μέγα μέρος αὐτῆς εἰς ἐρείπια. Τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Γαριβαλδινῶν διὰ τῆς ἐφόδου καὶ νῦν ἤρξατο ἀγὼν ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τότε σωρηδὸν ἤρξαντο οἱ στρατιῶται τοῦ Λάνζα νὰ αὐτομολῶσι πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ ἐλευθερωτοῦ, τοῦτο δὲ ἠνάγκασε τὸν Νεαπολιτικὸν ἀρχιστράτηγον νὰ συνομολογήσῃ ἀνακωχὴν μεσιτείᾳ τοῦ πλησίον σταθμεύοντος Ἄγγλου ναυάρχου καὶ νὰ παραδώσῃ τῇ 25/6 Ἰουνίου διὰ συμβάσεως τὴν πόλιν εἰς τὸν Γαριβάλδην ἐπιβαίνων αὐτὸς μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ ἐπὶ πλοίων, ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς Νεάπολιν. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον μόνη ἡ Μεσσήνη ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Φραγκῖσκον Β΄. Ὁ ἀτυχὴς οὗτος βασιλεὺς ἰδὼν τὰ ἐν Σικελίᾳ γενόμενα ἐνόησε νῦν πᾶσαν τῆς θέσεως τὴν σοβαρότητα καὶ ἐζήτησε νὰ προλάβῃ τὴν ἐπερχομένην θύελλαν διὰ παραχωρήσεως φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἐκάλεσε λοιπὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρας φιλελευθέρους καὶ ὑπεσχέθη γενικὴν ἀμνηστείαν διὰ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα καὶ συμμαχίαν πρὸς τὸ Πεδεμόντιον χάριν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας. Ὑπὸ τοσούτου δὲ νῦν κατείχετο τρόμου, ὥστε, ὁπότε αἱ Νεαπολιτικαὶ ἀρχαὶ συνέλαβον τὰ δύο Σαρδικὰ πλοῖα τὰ κομίζοντα Γαριβαλδινοὺς ἐθελοντὰς εἰς Σικελίαν, ἔσπευσε ν' ἀποδώσῃ αὐτὰ εἰς τὴν Σαρδικὴν κυβέρνησιν, ἅμα αὕτη ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν τῶν πλοίων. Ἐν τῇ ἀπορίᾳ του δὲ ἐστράφη νῦν πρὸς αὐτὸν τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ προτείνων αὐτῷ συμμαχίαν καὶ σύμπραξιν πρὸς σύστασιν τῆς Ἰταλικῆς ὁμοσπονδίας, καθὰ διελάμβανεν ἡ συνθήκη τῆς Ζυρίχης, καὶ αἰτούμενος τὴν ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω πορείας τοῦ Γαριβάλδη. Οὗτος ἐν τῷ μεταξύ, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Σικελίας, εἶχε γράψει ἰδιωτικῶς πρὸς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ ὅτι, μεθ' ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ κατὰ τῶν φαύλων ὑπουργῶν τῶν πωλησάντων Ἰταλικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔμενε πιστὸς εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ συμπράξῃ οὗτος πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων δύσκολον ἦτο ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τοῦ Φραγκίσκου Β΄, καίτοι οὗτος ἐν τῷ μεταξὺ ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ (13/25 Ἰουνίου) φιλελεύθερον σύνταγμα καὶ τὴν ἐπαγγελθεῖσαν γενικὴν ἀμνηστείαν. Διὰ τοῦτο ἀπαν-

τῶν ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Φραγκίσκου ἀπήτησε τὴν παραχώρησιν τῆς Σικελίας εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ὁ δυστυχὴς Φραγκῖσκος ἐφάνη πρόθυμος καὶ εἰς τὴν θυσίαν ταύτην, ἀλλ' οὐδ' οὕτω ἐσώθη ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Ἐνῷ ἤλπιζεν ὅτι διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαταλείψεως τῆς Σικελίας καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως του Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἔμελλε νὰ κωλυθῇ πᾶσα περαιτέρω ἐπιχείρησις τοῦ Γαριβάλδη, οὗτος καταλαβὼν (16/28 Ἰουλίου) καὶ τὴν Μεσσήνην καὶ γενόμενος οὕτω κύριος ἁπάσης τῆς Σικελίας ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ῥήγιον (9/21 Αὐγούστου), τοῦ ὁποίου ἡ φρουρὰ παρεδόθη ἀμέσως. Ἐντεῦθεν ἤρξατο νῦν ὁ ἐθνικὸς ἥρως τῆς κατὰ τῆς Νεαπόλεως μοναδικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θριαμβευτικῆς στρατείας. Οὐδεμία ἀντίστασις ἐν τῇ πορείᾳ· πανταχοῦ ὑποδοχὴ ἐνθουσιώδης· πᾶσαι αἱ φρουραὶ ηὐτομόλουν πρὸς τὸν ἐλευθερωτήν· πανταχοῦ κατελύοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ αἱ ἀρχαὶ αἱ Νεαπολιτικαὶ καὶ ἱδρύοντο προσωριναὶ κυβερνήσεις. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Γαριβάλδη μέχρι Νεαπόλεως πορεία, εἰς ἣν εἰσῆλθεν (26/7 Σεπτεμβρίου) ἄνευ στρατιωτικῆς συνοδείας μετὰ ἐνδυμασίας ὅλως λαϊκῆς (μετὰ τῆς βλούζας δηλ. τῆς ἐρυθρᾶς) καὶ ψιαθίνου πίλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν μέσῳ ἀφάτου ἐνθουσιασμοῦ τοῦ πλήθους. Δύο ἡμέρας πρότερον εἶχε καταλίπει τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ μεταβαινων εἰς τὴν ὀχυρὰν Γαέταν ὁ βασιλεὺς Φραγκῖσκος Β' ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ 40 χιλιάδας ἔτι πιστοῦ μείναντος στρατοῦ τοποθετηθέντος εἰς τὰ φρούρια τῆς Καπύης καὶ τῆς Γαέτας. Ὁ δὲ Γαριβάλδης κηρυχθεὶς νῦν δικτάτωρ καὶ ἐν Νεαπόλει παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ ἐντεῦθεν κατὰ τῆς Ῥώμης, ἵνα ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Καπιτωλίου κηρύξῃ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου Ἰταλικοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἡ εἰς Ῥώμην εἴσοδος ἐκλείετο τοῖς Ἰταλοῖς ὑπὸ τῆς φρουρούσης ἐνταῦθα Γαλλικῆς φρουρᾶς, καὶ ὁ Ναπολέων οὐδέποτε ἔμελλε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς Ῥώμην εἴσοδον. Ἄλλως τὸ λοιπὸν παπικὸν κράτος ἀσμένως ἔβλεπεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀφαιρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς, φρονῶν ὅτι ὅσον μικροτέρα ἔμελλε νὰ ἦναι ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα, τοσούτῳ μειζων καὶ ἰσχυροτέρα ἤθελε καταστῇ ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἐξουσία. Εἴδομεν ὅτι ἡ Βονωνία καὶ τὸ λοιπὸν βόρειον τμῆμα τοῦ παπικοῦ κράτους, τὸ καλούμενον Ῥωμανία (Romagna), ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου ἤδη τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχον κηρύξει τὴν μετὰ τοῦ Σαρδικοῦ βασιλείου ἕνωσιν αὐτῶν. Ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ὁ ὁποῖος

κατὰ Μάρτιον τοῦ 1860 εἶχε καταλάβει τὰ δουκάτα τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης καὶ τὸ μέγα δουκάτον τῆς Τοσκάνης, ἀφοῦ ὁ λαὸς διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐκήρυξε τὴν ἕνωσιν αὐτῶν πρὸς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, ἐζήτησε (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1860) παρὰ τοῦ Πάπα τὴν παραχώρησιν τῆς Ῥωμανίας. Ἀλλ' ὁ Πάπας ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν δια τῆς ἐπαναστάσεως τελουμένην πρᾶξιν τῆς ἑνότητος. Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πάπα ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ κατέλαβεν ἀμέσως τὰς διὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ προσερχομένας αὐτῷ παπικὰς ἐπαρχίας (6/18 Μαρτίου), καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ὁ Πάπας ἀπηντησεν ἐξακοντίζων τὸν μέγαν ἀφορισμὸν (14/26 Μαρτίου) κατα πάντων τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐπαναστάσεως χωρὶς να μνημονεύῃ ὀνόματα. Μετ' ὀλίγον δὲ (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1860) ἐφάνη ἐν Ῥώμῃ ὁ περίφημος Γάλλος στρατηγὸς Λαμορισιέρ, ὁ διαμενων ἕως νῦν ἐν Βελγίῳ ὡς ἐξόριστος απο της Γαλλιας μετα τὸ τολμημα τῆς 20/2 Δεκεμβριου, καὶ προσήνεγκε τὴν ὑπηρεσιαν αὐτοῦ εις τον Παπαν προς ὑπεράσπισιν τῶν ἔτι ὑπολειπομένων αὐτῷ κτήσεων. Οὕτως εἶχον τα πράγματα ἐν τῷ παπικῷ κρατει καθ' ὃν χρόνον ὁ Γαριβάλδης εἰσελαυνων ἐν θριάμβῳ εἰς Νεάπολιν παρεσκευαζετο νὰ ἐπέλθῃ κατα τῆς Ῥώμης. Τότε δὲ ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ, ἵνα μὴ καταλίπῃ τὸ παπικον κρατος εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Γαριβάλδη καὶ προκαλεσῃ ἐπέμβασιν Γαλλικήν, διεταξε τον στρατηγον Τσιαλδινην να εἰσελασῃ εἰς το παπικον κράτος. Οὕτω δι' ἀκηρυκτου πολέμου οἱ Πεδεμοντιακοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ παπικὸν κράτος. Μετ' ὀλίγον δὲ τὰ παπικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σμὶτ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Φόντι ἐν τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ τῆς Περουσίας (2/14 Σεπτεμβριου), ὁ δε μνημονευθεις Γαλλος στρατηγος Λαμορισιὲρ ἀφοῦ ἡττηθη ὑπο τοῦ στρατηγοῦ Τσιαλδινη ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Καστεφιδάρδου (τῇ 6/18 Σεπτεμβριου) ἔφυγεν εἰς Ἀγκωνα. Ἀλλα τὴν πολιν ταύτην ἐπολιορκησε μετ' ὀλίγον ὁ Τσιαλδινης κατὰ ξηράν, ἐνῷ ὁ Σαρδικὸς στολος ἐπυροβολει κατ' αὐτῆς κατα θάλασσαν, ἑωσοῦ τῇ 17/29 Σεπτεμβρίου παρεδοθη ἡ πολις καὶ ᾐχμαλωτίσθη ὁ Λαμορισιέρ. Μετ' ὀλιγον δὲ ὁ λαὸς τῆς νοτίου παπικῆς επικρατείας, ἥτις, πλὴν τῆς περὶ τὴν Ῥώμην χώρας, εἶχε καταληφθῆ ὑπο Πεδεμοντιακῶν στρατευμάτων, ἐκηρυχθη ὑπὲρ τῆς προσαρτησεως εἰς το βασίλειον τῆς Σαρδηνίας. Την Ῥωμην δὲν προσέβαλεν ὁ Σαρδικὸς στρατός, διότι αὐτη ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τοῦ

Γαλλικού στρατού, καὶ ὁ Ναπολέων, ὅστις καθ' ὃν χρόνον ἡ Ῥωμανία κατελαμβάνετο πρὸ ἓξ μηνῶν ὑπὸ τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ οὐδεμίαν εἶχεν ὑψώσει φωνὴν ὑπὲρ τοῦ Πάπα καὶ δυσαρεστηθεὶς μάλιστα διὰ τὴν ἀφορισμὸν τῆς 14/26 Μαρτίου, ὡς ἀπευθυνόμενον καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἶχεν ἀπαγορεύσει αὐστηρῶς τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ, νῦν, ὁπότε κατελαμβάνετο καὶ τὸ νότιον τμῆμα τῆς παπικῆς ἐπικρατείας, ἐπιτηδεύων ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς Πεδεμοντιακῆς κυβερνήσεως ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Τουρίνῳ πρεσβευτὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον πρὸς τὸ θεαθῆναι. Διότι ὁ Ναπολέων ἦτο ὁ κατὰ μῆνα Αὔγουστον συμβουλεύσας τῷ Βίκτωρι Ἐμμανουὴλ νὰ καταλάβῃ τὴν νότιον παπικὴν ἐπικράτειαν πλὴν τῆς Ῥώμης (Ne touchez pas Rome! εἶχεν ἀναφωνήσει πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ) καὶ εἰσελαύνων εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δικτατωρίαν τοῦ Γαριβάλδη. Οὕτω δὲ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀγκῶνος λαβὼν αὐτὸς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ εἰσήλασεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ Γαριβάλδης, ὅστις οὐδὲν εἶχε κατορθώσει ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ κατὰ τοῦ ἐν Γαέτῃ καὶ Καπύῃ Νεαπολιτικοῦ στρατοῦ (ἴδ. σελ. 603), ἦλθεν εἰς προϋπάντησιν τοῦ βασιλέως, μεθ' οὗ συνηντήθη ἐν Συέσσῃ (Sessa) καὶ εἰσῆλθε πάλιν θριαμβευτικῶς μετὰ τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ εἰς Νεάπολιν· ἀφοῦ δὲ καὶ ἐν Νεαπόλει ἐκηρύχθη ἡ πρὸς τὸ Πεδεμόντιον ἕνωσις, κατέθηκε τὴν μέχρι τοῦδε δικτατωρικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπαξιῶν νὰ λάβῃ οἱονδήποτε ἀξίωμα ἢ ἀμοιβὴν ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἐρημιτήριον τῆς Καπρέρας. Νῦν ἅπασα ἡ ἐνέργεια τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἐστράφη ἐναντίον τῆς ἐν Γαέτῃ βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὁ Φραγκῖσκος ἀντέστη ἐνταῦθα μετὰ τῆς οἰκογενειας αὐτοῦ, μετὰ καρτερίας ἀντέχων, μέχρι τῆς 1/13 Φεβρουαρίου, ὁπότε, ἐξαντληθέντων τῶν τε πολεμεφοδιων καὶ τῶν τροφίμων ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Σαρδικοῦ στολοὺ ἀποκλειομένῳ φρουρίῳ, ἐπεβιβάσθη μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐπὶ Γαλλικοῦ τινος πλοίου καὶ κατέφυγεν εἰς Ῥώμην. Οὕτω ἅπαν τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως ἑνώθη μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας καὶ κατ' οὐσίαν ἡ Ἰταλία ὅλη, ἐξαιρουμένης τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Βενετίας, ἀπετέλει κράτος ἑνιαῖον Ἰταλικόν. Καὶ ἡ ἑνότης αὕτη ἔλαβε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ἐπίσημον ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν σφραγῖδα αὐτῆς. Τῇ 6/18 Φεβρουαρίου συνῆλθεν ἐν Τουρίνῳ βουλὴ ἀντι-

προσώπων ἐκ πασῶν τῶν ἑνωθεισῶν Ἰταλικῶν χωρῶν ἀποτελοῦσα βουλὴν ἐθνικὴν Ἰταλικὴν καὶ ἡ βουλὴ αὕτη ἀπένειμεν εἰς τὸν τέως βασιλέα τῆς Σαρδηνίας τὴν προσωνυμίαν τοῦ *βασιλέως τῆς Ἰταλίας*. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1861 ἐπληρώθη κατ' οὐσίαν τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος καὶ ἐδημιουργήθη τὸ μέγα ἐξ 25 ἑκατομμυρίων κατοίκων οἰκούμενον βασίλειον τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ νέου κράτους ὑπὸ τῶν μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἐγένετο ἀμέσως, ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ 1862 πάντα σχεδὸν τὰ μεγάλα κράτη (πλὴν τῆς Αὐστρίας), ἀνεγνώρισαν τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ὅπερ καὶ ἠξίωσεν ἀμέσως θέσιν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐγένετο ἤδη 6 καὶ ἡ τέως Εὐρωπαϊκὴ πενταρχία μετεβλήθη εἰς ἑξάδα Δυνάμεων.

Τὸ Ἰταλικὸν βασίλειον συνέστη τῷ 1861. Ἀλλὰ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ ἀπῃτεῖτο ἡ προσάρτησις τῆς Βενετίας καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ῥώμης. Αὐτὸ τὸ κοινοβούλιον τοῦ 1861 τὸ κηρύξαν τὴν Ἰταλίαν βασίλειον Ἰταλικὸν εἶχε προσδιορίσει (15/27 Μαρτίου) τὴν Ῥώμην ὡς πρωτεύουσαν τῆς πολιτικῶς ἡνωμένης Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Καβοὺρ καὶ πάντες οἱ ἐχέφρονες Ἰταλοὶ ἐνόουν ὅτι ἡ τοιαύτη συμπλήρωσις τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους ἐδεῖτο χρόνου τινὸς καὶ εὐτυχεστέρων περιστάσεων, ὅτι δὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ ἀμέσως. Διότι περὶ μὲν τῆς Βενετίας ἔδει νὰ διεξαχθῇ πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας, καὶ τοιοῦτον πόλεμον ἄνευ τῆς συμμαχίας τῆς Γαλλίας, ἥτις δὲν ἔμελλε νὰ ὑπάρχῃ, δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ ἡ νέα Ἰταλία ἐναντίον τῆς Αὐστρίας· ἡ δὲ κατάληψις τῆς ὑπὸ Γαλλικοῦ στρατοῦ φρουρουμένης Ῥώμης ἔμελλε νὰ φέρῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Γαλλίαν. Διὰ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Καβοὺρ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος ἀναμένοντες εὐμενεστέρας περιστάσεις ἤθελον κατὰ πρῶτον νὰ παγιώσωσιν ἐσωτερικῶς τὸ νέον κράτος θέτοντες ἐνταυτῷ τέρμα εἰς τὴν μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως συμμαχίαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Γαριβάλδην «Ἰταλικώτατοι» καὶ αὐτὸς ὁ Γαριβάλδης ἦσαν ἀνυπόμονοι. Οὗτοι δὲν ἤθελον νὰ ἡσυχάσωσιν πρὶν νὰ καταληφθῇ τοὐλάχιστον ἡ Ῥώμη. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Καβοὺρ καὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἐφαίνετο αὐτοῖς δειλή, ἄτολμος, προδοτικὴ καὶ ἀνεπιτήδειος νὰ συμπληρώσῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος, ὅπερ αὐτοὶ ἐζήτουν νῦν νὰ φέρωσιν εἰς πέρας. Ὁ Καβοὺρ προβλέπων τοὺς ἐκ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν τῶν

«Ἰταλικωτάτων» κινδύνους ἐπειράθη νὰ λύσῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν ζήτημα εἰρηνικῶς διὰ διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν Πάπαν. Ἀλλ' ἡ παπικὴ αὐλὴ μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέκρουσε τὴν γενομένην αὐτῇ πρότασιν περὶ παραιτήσεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῆς παρεχομένης αὐτῇ πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς πνευτικῆς ἐξουσίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀποθανόντος τοῦ Καβοὺρ (25/6 Ἰουνίου 1861) τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβε, μετὰ τὴν βραχυχρόνιον πρωθυπουργίαν τοῦ θιασώτου τῆς πολιτικῆς τοῦ Καβοὺρ Φλωρεντίνου Ῥικαζόλι, ὁ πρὸς τοὺς «Ἰταλικωτάτους» μᾶλλον κλίνων Ῥατάτζης (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1862). Ὁ Ῥατάτζης θέλων ἔν τινι μέτρῳ νὰ εὐαρεστήσῃ τοῖς «Ἰταλικωτάτοις» κατέταξεν εἰς τὸν Ἰταλικὸν στρατὸν τὰ ἄτακτα στίφη τοῦ Γαριβάλδη, εἰσήγαγε δὲ καὶ τὸ σύστημα τοῦ γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν πολιτῶν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα, ἀντὶ νὰ κατευνάσωσι τὴν ὁρμὴν τῶν θιασωτῶν τῆς ἐνεργείας, ἐξήγειραν αὐτὴν ἔτι μᾶλλον. Καὶ ἤρξατο πάλιν νὰ γίνηται λόγος, ὡς πρὸ δύο ἐτῶν, οὐχὶ ἁπλῶς περὶ Βενετίας καὶ Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ περὶ Τυρόλου, Τεργέστης καὶ Δαλματίας. Τότε δὲ καὶ ὁ Γαριβάλδης καταλιπὼν τὴν Καπρέραν ἦλθεν εἰς Γενούην καὶ ἐκεῖθεν διὰ θαλάσσης εἰς Πάνορμον, ἔνθα ἐκάλεσεν ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ τοὺς ἐθελοντὰς τῆς Μαρσάλας. Καὶ νῦν «Ῥώμη ἢ θάνατος» ἐγένετο τὸ σύνθημα τοῦ Γαριβάλδη. Ἀλλὰ μόλις περὶ τὰς 2 χιλιάδας πολεμιστῶν συνήχθησαν περὶ αὐτόν, μεθ' ὧν ὁ πρῴην δικτάτωρ μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἠναγκάσθη νῦν διὰ τῶν ὅπλων νὰ προλάβῃ τὸ ἀπεγνωσμένον κατὰ τῆς Ῥώμης κίνημα τοῦ Γαριβάλδη. Ὁ στρατηγὸς Τσιαλδίνης ἔπεμψε μοῖράν τινα τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ ἐναντίον τῶν Γαριβαλδινῶν στιφῶν καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ τοῦ Ἀσπρομόντε τῇ γενομένῃ τῇ 17/29 Αὐγούστου μεταξὺ τῆς ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Παλλαβιτσίνου μοίρας καὶ τῶν Γαριβαλδινῶν ἱκανοὶ μὲν ἔπεσαν ἢ ἐπληγώθησαν Γαριβαλδινοί, αὐτὸς δὲ ὁ Γαριβάλδης πληγωθεὶς βαρέως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀφοῦ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ αὐτοῦ, ἐξαχθείσης τῆς σφαίρας, ἐπανῆλθε πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1862 εἰς Καπρέραν.

Ματαιωθέντος οὕτω τοῦ ἀπεγνωσμένου κινήματος τῶν «Ἰταλιτάτων» ἐνισχύθη ἠθικῶς ἡ θέσις τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, τὸ δὲ ῥιζοσπαστικὸν ὑπουργεῖον τοῦ Ῥατάτζη διεδέχθη τὸ τοῦ Φαρίνη, τοῦτο δὲ μετ' ὀλίγον τὸ τοῦ Μιγκέτη. Οὐχ ἧττον ἡ Ἰταλικὴ

κυβέρνησις ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην οὐχὶ βεβαίως τῆς καταλήψεως τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ τοὐλάχιστον τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων ἐκ Ῥώμης, διότι ἡ παρουσία ξένων στρατευμάτων ἐν μέσῳ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἰταλίας ἐθεωρεῖτο ὡς τις προσβολὴ διηνεκὴς κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ναπολέων ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ν' ἀνακαλέσῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐκ Ῥώμης, ἵνα μὴ προσκρούῃ εἰς τὴν εὐαισθησίαν τοῦ νέου συμμάχου· ἀλλ' ἤθελεν ἐνταυτῷ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τῷ Πάπᾳ καὶ τῷ κληρικῷ κόμματι. Πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ ματαίως εἰργάσθη ἵνα φέρῃ προσέγγισίν τινα μεταξὺ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Πάπα πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζητήματος, συνωμολόγησε μετὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ τὴν συνθήκην τοῦ Σεπτεμβρίου (3/15 Σεπτ. 1864). Διὰ ταύτης ἡ μὲν Γαλλία ὑπισχνεῖτο ν' ἀνακαλέσῃ μετὰ δύο ἔτη τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκ τῆς Ῥώμης, ἡ δὲ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ φρουρῇ τὰ ὅρια τοῦ παπικοῦ κράτους ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀτάκτων στιφῶν, νὰ ἀπέχῃ καὶ αὐτὴ πάσης προσβολῆς κατὰ τῆς παπικῆς ἐπικρατείας, ν' ἀναλάβῃ δὲ καὶ μέρος τοῦ δημοσίου χρέους τοῦ κράτους τούτου ἀπέναντι τῶν εἰς τὸ Ἰταλικὸν κράτος προσαρτηθεισῶν κτήσεων. Συγχρόνως διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὑπεχρεοῦτο νὰ μεταθέσῃ ἐντὸς ἓξ μηνῶν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Τουρίνου εἰς ἄλλην τινὰ πόλιν τῆς Ἰταλίας, ἵνα μαρτυρηθῇ ἐμπράκτως ὅτι δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν Ῥώμην ὡς εἰς πρωτεύουσαν. Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησίς, ἐγκρινάσης καὶ τῆς Ἰταλικῆς βουλῆς, ὡς νέαν πρωτεύουσαν οὐχὶ πλέον τοῦ Πεδεμοντίου, ἀλλὰ τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου, ἐξελέξατο τὴν τέως πρωτεύουσαν τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Τοσκάνης Φλωρεντίαν ὡς κεντρικωτέραν κατέχουσαν θέσιν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ. Οὕτω προσωρινῶς ἐλύθη καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν ζήτημα τῷ 1864. Ἀλλ' ἡ οριστικὴ λύσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζητήματος ἐπῆλθε συγχρόνως τῇ λύσει τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ ζητήματος.

---

22. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1862 - 1871.

Πρωσσία. Ὑπουργεῖον Ὄθωνος Βίσμαρκ. — Τόλμημα ὠνομάσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸ διάβημα, εἰς ὃ προέβη ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος Α' κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1862 καλέσας εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐν μέσῳ τῆς ἀκμῆς τῆς ἀπὸ τοῦ 1859 ἀρξαμένης πρὸς τὴν βουλὴν συγκρούσεως τὸν Ὄθωνα Βίσμαρκ, τὸν ἄνδρα δηλονότι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ ἄγαν ἀντιδραστικὰ καὶ μισελεύθερα αὐτοῦ φρονήματα· τὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Δ' εἶχε διστάσει νὰ εἰσαγάγῃ τῷ 1849 εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς βίαιον τὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ τότε πρίγκιψ Γουλιέλμος ἐθεώρει ἐχθρὸν τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Τίς λόγος λοιπὸν ὑπηγόρευσε τῷ Γουλιέλμῳ Α' νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοιοῦτον ἄνδρα; Εἷς καὶ μόνος τότε, ὁ ἐγνωσμένος βίαιος, ἀπτόητος καὶ ἀποφασιστικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρός. Ὅπως εἶχον καταντήσει τὰ πράγματα, διὰ τὸν βασιλέα Γουλιέλμον Α' δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διέξοδος εἰμὴ παραίτησις ἢ τόλμη. Ἀφοῦ δὲ ἐσκέφθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν περὶ παραιτήσεως, κατέλιπε τὴν σκέψιν ταύτην ἀφοῦ ἐν τῷ Βίσμαρκ εὗρε τὸν ἄνδρα τῆς τόλμης (1).

Θορύβου καὶ πατάγου ἐπλήρωσε τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ἡ εἴδησις τῆς ἀνόδου τοῦ Βίσμαρκ εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Οἱ φεουδαλικοὶ καὶ ἄγαν συντηρητικοὶ καὶ ἀντιδραστικοὶ ἔρρηξαν κραυγὰς καὶ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς ἐπὶ τῇ νίκῃ· ἀλλ' οἱ φιλελεύθεροι πάσης ἀποχρώσεως ἔρρηξαν κραυγὰς ἀγανακτήσεως καὶ

(1) Κατά τι πρὸ ὀλίγων μηνῶν διὰ τῶν περὶ τὸν Βίσμαρκ ἐφημερίδων κυκλοφορῆσαν ἀνέκδοτον, τοῦ διορισμοῦ τοῦ Βίσμαρκ προηγήθη τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον. Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος συντυχὼν τῷ Βίσμαρκ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ κήπῳ ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἔγγραφον πρὸς ἀνάγνωσιν. Ὁ τέως ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς μετ᾽ ἐκπλήξεως ἀνέγνω τὸ δοθὲν αὐτῷ ἔγγραφον, δι᾽ οὗ ὁ βασιλεὺς παρῃτεῖτο τὸ στέμμα χάριν τοῦ υἱοῦ του Φρειδερίκου Γουλιέλμου μὴ δυνάμενος νὰ κυβερνᾷ ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων συγκρούσεως καὶ ἠναγκασμένος ἐκ τούτου νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ παραιτήσεως ἢ τολμήματος (καταργήσεως δηλονότι τοῦ συντάγματος). Ὁ Βίσμαρκ ἀναγνοὺς τὸ ἔγγραφον εἶπεν ἐν συγκινήσει: «Ἐν Πρωσσίᾳ δὲν ἔπρεπε νὰ καταντήσωσι τὰ πράγματα εἰς τοιοῦτον σημεῖον (εἰς παραίτησιν δηλονότι)». Τότε ὁ βασιλεὺς ἠρώτησεν αὐτὸν ἂν ἠδύνατο νὰ κυβερνᾷ ἄνευ πλειονοψηφίας ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄνευ προϋπολογισμῶν στρατιωτικῶν ἐγκρινομένων ὑπὸ ταύτης. Τοῦ Βίσμαρκ κατανεύσαντος ἐμφαντικῶς, ἐγκατέλιπεν ὁ βασιλεὺς τὸ περὶ παραιτήσεως σχέδιον καὶ προέβη ἀμέσως εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου,

ὀργῆς μεγάλης διὰ τὴν εἰς τὸ ὑπουργεῖον εἴσοδον τοῦ «κωμαστοῦ ἀρχοντίσκου (Burschicoser Junker)», τοῦ «κενοῦ δοξοθήρα (Hohler Rennommist)», τοῦ «ἐξαφανιστοῦ τῶν πόλεων (Städtevertilger)» (1), τοῦ «ἀποθεοῦντος τὸν Ναπολέοντα (Napoleonvergötterer)» (2) καταστήσαντες τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς συνώνυμον τῷ «πολιτικῷ τολμήματι» διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ λογίου: «ὁ Βίσμαρκ εἶναι τὸ πολιτικὸν τόλμημα (Bismark ist der Staatsstreich)». Καὶ ὅμως ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ Βίσμαρκ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων δὲν ἐδικαιολόγει ἐν πᾶσι τὰς ἀπαισίας περὶ τοῦ ἀνδρὸς προρρήσεις τῶν φιλελευθέρων «ὅτι ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ ἄνευ προϋπολογισμοῦ καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὸ κράτος εἰς τυχοδιωκτικὰ ἐγχειρήματα πολιτικῆς μεγαλομανίας». Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκήρυξεν, ἐντολῇ τοῦ βασιλέως, ὁ νέος ὑπουργὸς τῇ 17/29 Σεπτεμβρίου, ἤτοι 6 ἡμέρας μετὰ τὸν διορισμόν του, ὅτι ἡ κυβέρνησις, ἵνα μὴ αὐξήσῃ τὰ πρὸς συνεννόησιν παρεμβαλλόμενα κωλύματα, ἀπέσυρε τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1863, ἵνα ὑποβάλῃ αὐτὸν κατὰ τὴν προσεχῆ σύνοδον μετὰ νέου σχεδίου διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον (18/30 Σεπτεμβρίου) ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ βουλευτικῇ ἐπιτροπείᾳ προέβη εἰς διακήρυξιν βαθεῖαν ποιήσασαν αἴσθησιν ἔν τε τῇ Πρωσσίᾳ καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ. «Ἡ Πρωσσία, εἶπε, πρέπει νὰ συμπήξῃ τὰς δυνάμεις αὐτῆς διὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν, ἥτις παρῆλθεν ἄλλοτε ματαίως. Τῆς Πρωσσίας τὰ ὅρια, ὅπως ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνθήκης, δὲν εἶναι εὐνοϊκὰ διὰ τὴν ὀργανικὴν ἑνότητα τοῦ κράτους. *Οὐχὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἀποφάσεων τῶν πλειονοψηφιῶν λύονται τὰ μεγάλα ζητήματα τοῦ παρόντος χρόνου — τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σφάλμα τῶν ἐτῶν 1848 - 1849 — ἀλλὰ δι' αἵματος καὶ σιδήρου*» (3). Ὁ Βίσμαρκ, ἀποσύρων τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1863, ἵνα ὑποβάλῃ αὐτὸν κατὰ τὴν προσεχῆ σύνοδον, δὲν κατήργει τὰς ἐκτάκτους δαπάνας τὰς ἀναγκαίας διὰ τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐκήρυξε τῇ 25/7 Ὀκτωβρίου ἀντισυνταγματικὴν τὴν πρᾶξιν τῆς κυ-

(1) Ἔν τινι βουλευτικῷ αὐτοῦ λόγῳ ὁ Βίσμαρκ εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τῆς ὑπάρξεως τῶν μεγάλων πόλεων ὡς καθισταμένων διηνεκῶν ἑστιῶν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων.

(2) Διὰ τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου τοῦ 1851.

(3) Τοιαῦτα περίπου, ὡς γνωστόν, διεκήρυξεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ βουλῇ τῷ 1867 ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος διαρκούσης τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως.

βερνήσεως προβαινούσης εἰς δαπάνην μὴ ἐγκριθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Γουλιέλμος Α' ἀπήντησεν εἰς τὴν τοιαύτην διακήρυξιν τῆς βουλῆς διορίσας τὸν Βίσμαρκ τῇ ἐπαύριον (26/8 Ὀκτωβρίου) ὁριστικὸν πρόεδρον τοῦ ὑπουργείου. Ἡ γερουσία ὑπεστήριξε πάλιν τὴν κυβέρνησιν κατὰ τῆς βουλῆς ἐγκρίνουσα τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ προϋπολογισμοῦ, οἷον ὑπεβλήθη τοῦτο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἐκήρυξεν ἀντισυνταγματικὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἄκυρον καὶ ὡς μὴ γενομένην τὴν ἀπόφασιν τῆς γερουσίας. Εἰς τὰς διαμάχας ταύτας ἔθηκε παροδικὸν τέρμα ἡ τῇ 1/13 Ὀκτωβρίου κηρυχθεῖσα λῆξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλ' ἡ προσεχὴς σύνοδος ἤρξατο κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ νέου ἔτους (29/10 Ἰανουαρ.) μετὰ σφοδρᾶς προσβολῆς τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἐν τῇ πρὸς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπαντήσει κατηγορεῖτο αὕτη ὡς ἔνοχος παραβιάσεως τοῦ συντάγματος. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀπήντησεν ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ παραβιάζουσα τὸ σύνταγμα ἁπλῶς διότι ἐκυβέρνα μετὰ προϋπολογισμοῦ μὴ ἐγκριθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς, διότι, μὴ ὑπαρχούσης συμφωνίας μεταξὺ τῶν δύο νομοθετικῶν βουλῶν, καθῆκον τῆς κυβερνήσεως ἦτο νὰ κυβερνᾷ χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ἡ πολιτεία μεχρισοῦ ἐπιτευχθῇ ἡ μεταξὺ τῶν δύο βουλῶν συμφωνία. Καὶ ὁ Βίσμαρκ δὲ ἐκήρυττεν ὅτι, τοῦ νόμου μὴ προβλέψαντος τὴν περίπτωσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο βουλῶν διαφωνίας, ἡ κυβέρνησις ὤφειλε, μεχρισοῦ τὸ κενὸν ἐκεῖνο τοῦ συντάγματος πληρωθῇ, νὰ κυβερνᾷ ἄνευ φορολογικῶν νόμων. Τοιαῦται συγκρούσεις, ἔλεγεν, εἶναι ζητήματα ἐξουσίας· ἀφοῦ ἡ ζωὴ τοῦ κράτους οὐδεμίαν στιγμὴν δύναται νὰ παύσῃ, ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ αὐτὴν κατὰ τὸ φρόνημα αὐτοῦ. Μάτην ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς 10/22 Μαΐου ἐποιήσατο λόγον περὶ τοῦ χάσματος τοῦ ἀνοιγομένου μεταξὺ τῶν συμβούλων τοῦ στέμματος καὶ τῆς χώρας καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταβολῆς καὶ προσώπων καὶ συστήματος ἐν τῇ κυβερνήσει. Ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν ἀξίωσιν τῆς βουλῆς περὶ κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς ὑποδεικνυομένης. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας (15/27 Μαΐου) ἐκηρύχθη πάλιν ἡ λῆξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου χωρὶς νὰ ψηφισθῇ ὁ προϋπολογισμός. Κατακραυγὴ καὶ θύελλα διαμαρτυρήσεων νῦν ἠγέρθη ἐν τῷ φιλελευθέρῳ τύπῳ κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βί-

σμαρκ τῆς κυβερνώσης μετὰ ἀντιπολιτεύσεως 270 ψήφων κατὰ 50. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ ἀπήντησε καὶ εἰς ταῦτα διὰ μέτρων περιοριζόντων τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου. Ἡ σύγκρουσις ἐξηκολούθησεν οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1863 - 1864, ὁπότε κατὰ πρῶτον τὸ Γερμανικὸν ζήτημα (1863), εἶτα δὲ ὁ Δανικὸς πόλεμος ('864), χωρὶς νὰ μετριάσωσι τὴν πρὸς τὴν βουλὴν σύγκρουσιν, ἔστρεψαν ἐν μέρει τὴν προσοχὴν τῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ συνταγματικοῦ ζητήματος εἰς ζητήματα ἐξωτερικὰ καὶ εἰς πολέμους ἐξωτερικοὺς μεγάλους.

Τὸ Γερμανικὸν ζήτημα κατὰ τὸ ἔτος 1863. — Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἔργον τοῦ Βίσμαρκ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχία τοῦ 1863 ἐν τῷ Πολωνικῷ ζητήματι, ἡ ἑλκύσασα τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' καὶ τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἐπὶ μεγάλην σειρὰν ἐτῶν δεσμεύσασα τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Βίσμαρκ. Διότι ἐνῷ ἡ Γαλλία μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αὐτὴ ἡ Αὐστρία ἐπωφεληθεῖσαι τὴν ἔκρηξιν τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως (ἥτις παραβαλλομένη ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν πρὸς τὸν μέγαν ἐπαναστατικὸν πόλεμον τοῦ 1830 - 1831 οὐδεμίαν εἶχε σπουδαίαν σημασίαν, καὶ ἀρξαμένη περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1863 κατεστάλη περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου) ἐκήρυξαν πόλεμον διπλωματικὸν κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἡ Πρωσσία οὐ μόνον δὲν μετέσχε τῆς διπλωματικῆς ταύτης στρατείας, ἀλλὰ καὶ συνωμολόγησε συνθήκην μετὰ τῆς Ῥωσσίας σκοποῦσαν τὴν ταχεῖαν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτω ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1863 ὑπῆρξε τὸ τέρμα τῆς ἀπὸ τοῦ 1857 ἐγκαινισθείσης Ῥωσσογαλλικῆς φιλίας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς στενωτέρας προσεγγίσεως μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Ῥωσσίας.

Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Βίσμαρκ ἤρξατο τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐναντίον τῆς Αὐστρίας πολιτικῆς αὐτοῦ στρατείας. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας μετὰ τὰς συμφορὰς τοῦ 1859 θέλων νὰ καταστῇ δημοτικὸς ἔν τε τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κράτει καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Αὐστρίᾳ μὲν ἐνεκαίνισε τῷ 1861 εἶδός τι συνταγματικοῦ πολιτεύματος μετὰ λίαν περιωρισμένων φιλελευθέρων θεσμῶν, ἐν Γερμανίᾳ δὲ ἐκάλεσε τῷ 1863 σύνοδον τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἐν Φραγκφούρτῃ, ἵνα σκεφθῶσι περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας κατὰ τρόπον μᾶλλον φιλελεύθερον καὶ μᾶλλον συνᾴδοντα πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἑνώσεως πόθους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Τὴν πρόσκλησιν τοῦ Αὐστριακοῦ αὐ-

τοκράτορος ἐδέχθησαν πάντες οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες καὶ μετέβησαν εἰς Φραγκφούρτην, ἤθελε δὲ νὰ μεταβῇ αὐτόσε καὶ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος τῆς Πρωσσίας, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ ἀντιστάντος εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως μέχρι παραιτήσεως. Τὸ ἐν τῇ ἡγεμονικῇ συνόδῳ τῆς Φραγκφούρτης ἀνακοινωθὲν Αὐστριακὸν σχέδιον ἀπέβλεπεν εἰς σύστασιν κοινοβουλίου Γερμανικοῦ παρὰ τῷ ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ, ἀσκοῦντος λίαν περιωρισμένα νομοθετικὰ δικαιώματα διὰ τὴν ὅλην ὁμοσπονδίαν καὶ ἀπαρτιζομένου ἐκ κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπειῶν ἐκλεγομένων ἐκ τῶν κοινοβουλίων τῶν διαφόρων Γερμανικῶν κρατῶν κατὰ τὸ παλαιὸν Αὐστριακὸν σχέδιον (ἴδ σελ. 293). Τὸ νέον Αὐστριακὸν σχέδιον ἐσκόπει κυρίως, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀπατηλῶν παραχωρήσεων εἰς τὴν φιλελευθέραν ἐν Γερμανίᾳ κοινὴν γνώμην, καθ' ὃν χρόνον αὕτη ἦτο σφόδρα δυσμενῶς διατεθειμένη κατὰ τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως, νὰ στερεώσῃ τὴν δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ ἡγεμόνες, σχεδὸν πάντες, ἐδέξαντο τὸ Αὐστριακὸν σχέδιον, ἀλλ' ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις, εἰς ἣν ἀνεκοινώθη, ἀπέρριψεν αὐτό. Ὁ Βίσμαρκ ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ἔλεγεν ὅτι Γερμανικὴ βουλὴ παρὰ τὸ Γερμανικὸν ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον συνερχομένη καὶ ἀντιπροσωπεύουσα τὸν ὅλον Γερμανικὸν λαὸν ἔδει νὰ ἦναι ἀπόρροια ἀμέσου καθολικῆς ψηφοφορίας, ἐκλεγομένων τῶν βουλευτῶν ἐν ἑκάστῳ κράτει ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ, οὐχὶ δὲ ἀντιπροσωπευόντων ἁπλῶς τὰ κοινοβούλια τῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν. Οὕτω ὁ Βίσμαρκ καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ἐκυβέρνα ἐν Πρωσσίᾳ μετὰ μειονοψηφίας 50 συμπολιτευομένων βουλευτῶν ἐναντίον πλειονοψηφίας ἀντιπολιτευομένων 270 καὶ διὰ προϋπολογισμῶν μὴ ἐγκρινομένων ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, παρίστατο ἐν Γερμανίᾳ συνήγορος βουλῆς Γερμανικῆς ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ ὅλου Γερμανικοῦ ἔθνους διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀπορρεούσης, θίγων οὕτω τὰς πλέον εὐαισθήτους χορδὰς τῆς Γερμανικῆς φιλοπατρίας καὶ ὑπέρμαχος παριστάμενος τοῦ διακαεστάτου ἐθνικοῦ πόθου τῶν Γερμανῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ τοσοῦτον ὀλίγον συνεκινήθη τότε ἐκ τῆς φιλελευθέρας ταύτης καὶ ἐθνικῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς τοῦ ἀντιδραστικωτάτου καὶ ἀπολυταρχικωτάτου ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν Πρωσσίᾳ φαινομένου ἀνδρός, ὅσον συνεκινήθη καὶ ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τῆς ὁμοσπονδίας. Καὶ ὅμως ὁ Βίσμαρκ ὁ ἀπολυταρχικῶς κυβερνῶν ἐν Πρωσσίᾳ

ἦτο εἰλικρινῶς πρόθυμος εἰς φιλελευθέρας παραχωρήσεις ἐν Γερμανίᾳ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς πολιτικῆς ἑνότητος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Βίσμαρκ δὲν εἰργάζετο τότε ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς μεγαλύνσεως τῆς Πρωσσίας, καὶ οἱ λόγοι του ἐν ταῖς Πρωσσικαῖς βουλαῖς καὶ αἱ πράξεις του εἶχον χαρακτῆρα φιλοπατρίας Πρωσσικῆς, οὐχὶ Γερμανικῆς. Ἀλλ' ἡ μεγάλυνσις τῆς Πρωσσίας δὲν ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας. Τοὐναντίον μάλιστα ἐκ τῶν ἀγόνων προσπαθειῶν τῶν ἐτῶν 1848 - 1850, τῶν γενομένων ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος, εἶχε προέλθει τὸ πρακτικὸν συμπέρασμα ὅτι μόνον ἡ ἐντὸς στενωτέρων ὁρίων ὑπὸ τὴν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν Γερμανικὴ ἕνωσις ἦτο δυνατὴ καὶ πραγματοποιήσιμος· καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Μικρογερμανικῆς μερίδος εἰς τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν φέρον τέλος, εἰς ὃ καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ, διέφερε μόνον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν συνταγματικῶν ἀρχῶν. Ἀμοιβαῖαι δὲ παραχωρήσεις ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμεναι ἠδύναντο νὰ συμβιβάσωσι τὰ δύο προγράμματα. Ἐντεῦθεν λανθάνουσά τις ὑπῆρχε συμφωνία μεταξὺ τῆς φιλελευθέρας καὶ ἑνωτικῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πρωσσίᾳ Μικρογερμανικῆς μερίδος καὶ τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Βίσμαρκ, ἥτις ἀπολυταρχία ἦτο μέσον καὶ οὐχὶ σκοπός. Ὁ Βίσμαρκ ἤθελε Πρωσσίαν ἄρχουσαν τῆς ἐκτὸς τῆς Αὐστρίας Γερμανίας καὶ τὴν Αὐστρίαν ἐξελαυνομένην μὲν τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ συμμαχοῦσαν αὐτῇ. Οἱ Μικρογερμανικοὶ ἤθελον τὸ αὐτό· ἀλλὰ κύριον σκοπὸν ἔχοντες τὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας, ἔστεργον ὡς μέσον τῆς ἑνώσεως τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας, ἐξελαυνομένης τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανίας. Ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἔμελλε νὰ διαλλάξῃ τοὺς ἐξ ἀντιθέτων ἀρχῶν ὁρμωμένους καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ τέρμα τείνοντας τούτους σκοπούς. Ὁ Βίσμαρκ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ἰθύντωρ τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν διάλυσιν τῆς ὑφισταμένης Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας καὶ τὴν ἐξέλασιν τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανίας. Τοῦτο εἶπε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1862 τῷ Αὐστριακῷ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτῇ, τοῦτο δ' ἐκήρυξε καὶ δι' ἐγκυκλίου διακοινώσεως πρὸς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1863. Ἡ Αὐστρία ἔδει τὸ κέντρον αὐτῆς νὰ μεταθέσῃ εἰς τὴν Πέστην καὶ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποσυρομένη τῆς Γερμανίας. Τοῦτο δὲ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ λόγων καὶ πλειονοψηφιῶν, ὡς ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα τοῦ 1848 - 1849, ἀλλὰ διὰ σιδήρου καὶ αἵματος, καὶ πρὸς τοῦτο παρε-

σκευάζετο διὰ στρατιωτικῆς ὀργανώσεως. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ Αὐστρία ἐκδιωχθῇ τῆς Γερμανίας, ἔδει κατὰ τα σχεδια τοῦ Βισμαρκ νὰ συμπράξῃ τῇ Πρωσσιᾳ δια τοῦ στρατοῦ και δια τῶν χρημάτων αὐτῆς χάριν τῆς μεγαλύνσεως τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἐν Γερμανίᾳ γοητείας τοῦ κράτους τούτου. Τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἔδει να προηγηθῇ ὁ αλλοφυλος και πρὶν ἢ ἡ Πρωσσια καὶ ἡ Αὐστρία ἐμπήξωσι τὰς λογχας αὐτῶν εἰς τα στήθη ἀλλήλων χάριν τῆς ἐπὶ Γερμανιας Πρωσσικῆς ἡγεμονιας, ἔδει νὰ συμμαχήσωσι χάριν κοινοῦ Γερμανικοῦ συμφέροντος, ὅπερ ἡ ἐπιτηδειοτης τοῦ Βισμαρκ ἔμελλε να καταστήσῃ συμφερον ἀποκλειστικῶς Πρωσσικον. Την τοιαύτην συμμαχίαν καὶ σύμπραξιν ἐπεβαλλεν ὁ τῷ 1864 ἐνσκήψας Δανικὸς πόλεμος.

Ὁ Δανικὸς πόλεμος. — Αἰτια τοῦ Δανικοῦ πολέμου ἦτο, ὡς καὶ τῷ 1848, τὸ ζήτημα τῶν παραλβιων δουκάτων Σλεσβικου καὶ Ὁλσατίας, ὁ πόθος δηλονότι καὶ ἡ ἀξίωσις τῶν κατοίκων τῶν δουκάτων τούτων ν' ἀποσπασθῶσιν ἐντελῶς ἀπο τῆς Δανικῆς μοναρχίας καὶ ν' ἀποτελέσωσιν αὐτοτελὲς μέλος τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Εἴδομεν ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὸ 1850 (ἴδ. σελ. 353) ἀποχωρήσεως τῆς Πρωσσίας ἐκ τῶν ἐπὶ μικρὸν καταληφθέντων ὑπ' αὐτῆς δουκάτων, τὰ πράγματα εἶχον ἐπανελθει εἰς τὸ καθεστὼς τοῦ 1815. Ἀλλὰ τῷ 1863 ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου Ζ' καὶ ἐκλιπούσης οὕτω τῆς ἄρρενος γραμμῆς τοῦ βασιλικοῦ Δανικοῦ οἴκου Σλεσβίκου-Ὁλσατίας, μετεβιβάζετο ἐν Δανίᾳ ἡ βασιλεία διὰ τῆς θηλείας γραμμῆς εἰς τὸν πρίγκιπα Χριστιανὸν τοῦ Σλεσβίκου - Ὁλσατίας - Σονδερβουργ - Γλυκσβούργου (Schleswig - Holstein - Sonderburg-Glücksburg) (1), συγχρόνως δὲ ἐλάμβανε νόμιμον κῦρος τὸ ἐπὶ τοῦ

(1) Ὁ οἶκος Σονδερβούργου - Γλυκσβούργου ἦτο πλάγιος κλάδος τῆς ἀπὸ τῆς 1533 ἐν Δανίᾳ ὁμοῦ καὶ ἐν τοῖς παραλβίοις δουκάτοις ἀρχούσης Σλεσβικο - Ὁλσατικῆς δυναστείας τῆς καταγομένης ἐκ τοῦ Ὀλδεμβουργικοῦ οἴκου. Μείζονα δικαιώματα ἐπὶ τὸν Δανικὸν θρόνον εἶχεν, ὡς ἀρχαιότερος, ὁ ἕτερος πλάγιος κλάδος Σονδερβούργου - Αὐγουστεμβούργου, ἀλλ' ὁ κλάδος Σονδερβούργου - Γλυκσβούργου, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ πρίγκιψ Χριστιανός (πατὴρ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως) ἔλαβεν ἄμεσα δικαιώματα ἐπὶ τον Δανικον θρόνον διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς πριγκιπίσσης Λουίζης, θυγατρὸς τοῦ Λανδγραφίου τῆς Ἔσσης Γουλιέλμου καὶ τῆς πριγκιπίσσης Λουίζης Καρλόττας ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Καρόλου Η' καὶ θείας τοῦ ἀτέκνου βασιλέως Φρειδερίκου Ζ. Οὕτω ὁ πρίγκιψ Χριστιανὸς ἦτο σύζυγος τῆς κληρονόμου τοῦ θρόνου ἐν Δανίᾳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τοῖς παραλβίοις δουκάτοις ἴσχυεν ὁ Σαλικὸς περὶ διαδοχῆς νόμος ἀποκλείων τὰς γυναῖκας τοῦ θρόνου, νόμιμος κληρονόμος ἐνταῦθα ἦτο ὁ δοὺξ Σονδερβούργου - Αὐγουστεμβούργου Φρειδερῖκος.

Φρειδερίκου Ζ' ψηφισθὲν σύνταγμα διὰ τὴν ὅλην Δανικὴν μοναρχίαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν δουκάτων. Οἱ κάτοικοι τούτων, ἐπειδὴ ἐν Ὁλσατίᾳ καὶ Σλεσβίκῳ ἴσχυεν ὁ Σάλιος νόμος ὁ μὴ ἐπιτρέπων τὴν εἰς θήλειαν γραμμὴν μετάβασιν τῆς ἀρχῆς, διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ νέου συντάγματος καὶ ἐπεκαλέσαντο τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, θέλοντες νὰ ἀποτελέσωσι Γερμανικὸν κράτος ἴδιον ὑπὸ τὸν νόμιμον θεωρούμενον ὑπ' αὐτῶν κληρονόμον τῆς ἀρχῆς δοῦκα Αὐγουστεμβούργου (Σλεσβίκου-Ὁλσατίας-Σόνδερβουργ-Αὐγουστεμβούργου). Τὸ συμβούλιον τοῦτο, ὅπερ καὶ πρότερον εἶχεν ἀπειλήσει τὴν Δανίαν διὰ κατοχῆς τῶν δουκάτων ἐὰν τὰ περὶ διαδοχῆς τοῦ Δανικοῦ θρόνου ἀποφασισθέντα ἐν Λονδίνῳ τῷ 1852 ἐκηρύσσοντο ὡς θεμελιώδης νόμος ἐν Δανίᾳ, νῦν ἀμέσως ἀποδεξάμενον τὴν αἴτησιν τῶν δουκάτων ἔπεμψε στρατεύματα ὁμοσπονδιακὰ πρὸς κατοχὴν αὐτῶν. Σαξωνικὰ καὶ Ἀννοβερικὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1863 εἰς τὴν Ὁλσατίαν, ἣν καὶ κατέλαβον ἅπασαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου ἔτους, τῶν Δανῶν ὑποχωρούντων ἀμαχητεὶ πρὸ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων ἐν Ὁλσατίᾳ. Τότε δὲ μεγάλη σύνοδος ἐθνικὴ ἐν Κιέλῳ τοῦ Σλεσβίκου συγκροτηθεῖσα τῇ 15/27 Δεκεμβρίου ἐκήρυξεν ὡς ἡγεμόνα νόμιμον τῶν δουκάτων τὸν Αὐγουστεμβούργου Φρειδερῖκον, ὅστις μετὰ τρεῖς ἡμέρας (18/30 Δεκεμβρίου) εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Κίελον. Ἀλλ' οἱ Δανοὶ οἱ ἐκκενώσαντες τὴν Ὁλσατίαν δὲν ἐνόουν ν' ἀποχωρήσωσι τοῦ Σλεσβίκου. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ τύπῳ σφοδραὶ ἠγέρθησαν κατακραυγαὶ καὶ οἱ Δανοὶ ἐνθαρρυνόμενοι ἐντεῦθεν παρεσκευάζοντο εἰς ἄμυναν, ὁ Βίσμαρκ ἔπεισε τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν ἵνα ἑνούμεναι συμμαχικῶς Αὐστρία καὶ Πρωσσία ἀφήσωσι κατὰ μέρος τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον καὶ τὰ μικρότερα κράτη καὶ ἀναλάβωσιν αὐταὶ τὸ ὅλον ζήτημα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Ἡ πρότασις τοῦ Βίσμαρκ ἦτο κατὰ βάθος ἐκμηδένισις τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου καὶ τῆς Ὁμοσπονδίας, εἰς ὃν σκοπόν, ὡς εἴδομεν, ἀπέβλεπεν ἡ Γερμανικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ μέχρι νῦν διὰ τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ διὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου ζητοῦσα νὰ ἄρξῃ ἐν Γερμανίᾳ καὶ νὰ καταστείλῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας, παρεσύρθη εὐκόλως ὑπὸ τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς καὶ ἀπεδέξατο τὰς προτάσεις τοῦ Βίσμαρκ. Τὰ δύο Γερμανικὰ κράτη ἀπήτησαν νῦν παρὰ τῆς Δανίας τὴν κατάργησιν τοῦ

μνημονευθέντος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν συντάγματος, μὴ συναινέσαντος δὲ τοῦ Δανικοῦ ἀνακτοβουλίου, ἀμέσως ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Στρατὸς νῦν Αὐστροπρωσσικὸς ὑπὸ τὸν Πρῶσσον στρατάρχην Βράγγελ, τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ τεταγμένου ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως Φρειδερῖκον Κάρολον, τοῦ δὲ Αὐστριακοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γάβλεντζ, εἰσήλασεν εἰς τὸ Σλέσβικον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἰουτλανδικὴν χερσόνησον. Οἱ Δανοὶ πρὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἡνωμένου στρατοῦ τῶν πολεμίων ὑπεχώρησαν μέχρι τῆς περιφήμου ὀχυρωματικῆς γραμμῆς τοῦ Δύππελ (ἐν Σλεσβίκῳ ἀπέναντι τοῦ Σόνδερβουργ) ἵνα ἀμύνωνται ἐνταῦθα ἀσφαλῶς. Ἀλλ' οἱ Πρῶσσοι ἀρξάμενοι (τῇ 16/28 Μαρτίου 1864) τῆς κατὰ τῶν φοβερῶν ὀχυρωμάτων προσβολῆς ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑβδομάδας ἐμάχοντο πρὸ αὐτῶν προχωροῦντες πάντοτε καὶ κατασκευάζοντες παραλλήλους πολιορκητικάς, ἑωσοῦ τῇ 6/18 Ἀπριλίου διὰ γενναιοτάτης ἐφόδου κατέλαβον τὰ ὀχυρώματα ἀπολέσαντες 1200 στρατιώτας καὶ 70 ἀξιωματικούς. Ἡ ἅλωσις τοῦ Δύππελ, ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν οὖσα κατόρθωμα ἐνδοξότατον τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ ἔποψιν στρατηγικὴν ἦτο κατ' οὐσίαν τὸ πέρας τοῦ πολέμου, διότι διὰ τοῦ κατορθώματος ἐκείνου ἡ κατάληψις ἁπάσης τῆς Ἰουτλάνδης ἦτο ἁπλῶς ζήτημα χρόνου ἐλαχίστου καὶ ὑπολογισμοῦ ἁπλουστάτου, ἡ δὲ κατάληψις τῆς Ἰουτλάνδης ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ θέσῃ τέρμα ταχὺ εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ ἀληθῶς ἅπασα ἡ Ἰουτλάνδη μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατελήφθη ἀμέσως διὰ δύο στρατιῶν, αἵτινες κατὰ δύο διαφόρους διευθύνσεις, κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀρχιστρατήγου Βράγγελ, διήλασαν τὴν χερσόνησον δεξιόθεν μέχρι Ἀαλβόργου καὶ ἀριστερόθεν μέχρι Βιβόργου. Ἀλλὰ παραλλήλως τῇ ἐργασίᾳ τῶν Αὐστροπρωσσικῶν στρατῶν ἤρξατο νὰ ἐργάζηται καὶ ἡ διπλωματία. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Δύππελ συνεκροτήθη ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἀντιπροσωπευομένης καὶ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας διὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Σαξωνίας Βεῦστ. Ἀλλ' αἱ ἐργασίαι τῆς Συνδιασκέψεως ταύτης ἐπὶ ἓξ ἑβδομάδας παραταθεῖσαι οὐδὲν μὲν ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἀπέληξαν δὲ εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀλλὰ νῦν ἁπάσης τῆς ἠπειρωτικῆς Δανίας κατεχομένης ὑπὸ τῶν συμμάχων ὁ πόλεμος ἔδει νὰ μεταβιβασθῇ εἰς τὰς Δανικὰς νήσους καὶ πρῶτον πασῶν εἰς τὴν φοβερῶς ὠχυρωμένην νῆσον Ἄλσεν. Εἴδομεν ὅτι ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1848-1850 οἱ Δανοὶ ἀντέστησαν ἰσχυρῶς κατὰ

τῶν Πρώσσων. Ἀλλὰ νῦν δὲν εἶχον οὐδ' αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα. Καὶ συνέλαβε μὲν ὁ Δανικὸς στολος ἐμπορικά τινα πλοῖα Γερμανικὰ καὶ ἔν τινι ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν νῆσον Ἑλγολάνδην οὐ σμικρὰς ἐπήνεγκε ζημίας εἰς δύο Αὐστριακὰς φρεγάτας· ἀλλὰ καθόλου ὁ Γερμανικὸς στόλος δὲν ἐφάνη ὑποδεέστερος τοῦ Δανικοῦ ναυμαχῶν γενναίως ἐναντίον τοῦ Δανικοῦ στόλου. Τὴν κατὰ θάλασσαν δὲ ταύτην δύναμιν αὐτῶν ἐπωφελούμενοι οἱ Πρῶσσοι μετεβίβασαν ἀσφαλῶς ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Φρειδερῖκον Κάρολον (τὴν νύκτα τῆς 16/28 πρὸς τὴν 17/29 Ἰουνίου) στρατὸν ἐπὶ πολλῶν πλοίων εἰς τὴν Ἄλσεν καὶ ἀπεβησαν εἰς τὴν νῆσον ὑπὸ τὸ σφοδρότατον πῦρ, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἐξηρεύγοντο αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ὕπερθεν τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως ὀχυρωμάτων. Ἀλλ' οἱ Πρῶσσοι καὶ ἐνταῦθα ἔδειξαν ἡρωϊσμὸν ὅμοιον τῷ ἐν Δύππελ καταλαβόντες ἐξ ἐφόδου τὰ ὀχυρώματα καὶ ἀναγκάσαντες τοὺς Δανοὺς νὰ φύγωσιν εἰς τὴν νῆσον Φύνεν καταλείποντες τοῖς νικηταῖς τὰ πλούσια πολεμεφόδια αὐτῶν. Ἀλλὰ νῦν ἡ Δανία, ἡ μέχρι τότε ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν ἐνθαρρύνσεων διαβουκολουμένη, ἰδοῦσα ἑαυτὴν πάντοθεν ἐγκαταλελειμμένην εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νικητῶν καὶ φοβουμένη ἀπόβασιν εἰς τὰς νήσους Φύνεν καὶ Σελανδίαν, ἔσπευσε νὰ διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰς νικητρίας Δυνάμεις. Αἱ διαπραγματεύσεις διεξαχθεῖσαι ταχέως ἀπέληξαν τῇ 20/1 Αὐγούστου εἰς τὴν συνομολόγησιν τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, ἣν μετὰ δύο μῆνας ἠκολούθησεν ἡ συνομολόγησις τῆς ὁριστικῆς συνθήκης ἐν Βιέννῃ (18/30 Σεπτεμβρίου). Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας παρῃτεῖτο ἁπλούστατα πάντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ οὐ μόνον ἐπὶ τὰ δουκάτα Σλεσβίκου καὶ Ὁλσατίας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ δουκάτου Λαουεμβούργου, ὅπερ καὶ αὐτὸ Γερμανικὸν ὂν εἶχε περιέλθει τῷ 1815 ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Δανίας (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 151), παραχωρῶν ταῦτα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Οὕτω ἔληξεν ὁ Δανικὸς πόλεμος, ἡ Πρωσσία δὲ καὶ ἡ Αὐστρία ἐξηκολούθησαν κατέχουσαι στρατιωτικῶς τὰ δύο δουκάτα καθιεροῦσαι οὕτω τὸ σύστημα τῆς ταυτοχρόνου κυριότητος (Condomination).

Ἡ σύμβασις τοῦ Γάσταϊν. — Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης (18/30 Ὀκτωβρίου) ἐλύετο μὲν τὸ ζήτημα τῶν παραλβίων δουκάτων ὡς πρὸς τὴν Δανίαν, ἀλλὰ δὲν καθωρίζετο ἡ θέσις αὐτῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀπέναντι τῆς Γερμανίας. Οἱ Πρωσσικοὶ καὶ Αὐστριακοὶ

συμμαχικοὶ στρατοὶ τὰς ἐλευθερωθείσας χώρας κατεῖχον ἀπὸ κοινοῦ μεχρισοῦ αἱ δύο σύμμαχοι μεγάλαι Γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης αὐτῶν. Κατὰ τοῦ περὶ προσαρτήσεως τῶν δουκάτων σχεδίου τοῦ Βίσμαρκ μέγα πρόσκομμα δὲν ἦτο μόνον ἡ σύμμαχος Αὐστρία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ διάθεσις τῶν κατοίκων, οἵτινες πάσης ἄλλης λύσεως προετίμων τὴν διοργάνωσιν τῆς χώρας αὐτῶν εἰς αὐτοτελὲς καὶ αὐτόνομον κράτος ὑπὸ τὸν δοῦκα Αὐγουστεμβούργου ἀποτελοῦν μέλος τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Ὁ Βίσμαρκ, μὴ θέλων νὰ προσκρούσῃ εἰς το αἴσθημα τῶν κατοίκων, ἐπειράθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1865 νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησίν τινα πρὸς τὸν δοῦκα Αὐγουστεμβούργου προτείνας αὐτῷ (10/22 Φεβρουαρίου) συνδυασμόν τινα, καθ' ὃν ὁ δοὺξ ἔμελλε νὰ καταστῇ ἡγεμὼν τῶν δουκάτων ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας, ἥτις πρὸς τῇ στρατιωτικῇ ἀρχῇ ἔμελλε να ἄρχῃ καὶ τῶν λιμένων τῆς χώρας, τῶν τοσοῦτον προσφυῶς κειμένων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θαλασσίων δυνάμεων τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἰς οὐδὲν ἔληξαν ἀποτέλεσμα καὶ ὁ Βίσμαρκ ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπί τινα χρόνον τὴν μετα τῆς Αὐστρίας συναρχίαν καθιερῶν αὐτὴν δι' ἐπισήμου μεταξὺ τῶν δυο κρατῶν συμβάσεως. Πρὸς τοῦτο γενομένης κατ' Αὔγουστον συνεντεύξεως ἐν Γάσταϊν μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσιας, παρευρισκομένου καὶ τοῦ Βισμαρκ, συνωμολογήθη μεταξὺ τουτου καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ διπλωμάτου Βλομε ἡ περιφημος συμβασις τῆς 2/14 Αὐγούστου, δι' ἧς ἡ μὲν τοῦ Σλεσβίκου διοίκησις ἀνετιθετο ἐπ' ἀοριστον εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἡ δὲ τῆς Ὁλσατίας εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὸ δὲ δουκάτον Λαουεμβοῦργον ἐδιδετο ὁριστικῶς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ἀντὶ 2 $^1/_2$ ἑκατομμυρίων Πρωσσικῶν ταλλήρων διδομένων πρὸς ἀποζημίωσιν ὑπὸ τῆς Πρωσσίας εἰς τὴν Αὐστρίαν.

Ἡ σύμβασις αὕτη καθιέρου κατάστασιν πραγμάτων προσωρινήν· ἀλλ' οὐχ ἧττον διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας κατοχῆς τοῦ Σλεσβικου ἡ θέσις τῆς Δυνάμεως ταύτης ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν καθίστατο μᾶλλον ὑπέροχος, ἐνῷ διὰ τῆς εἰς τὴν Πρωσσίαν παραχωρήσεως τοῦ Λαουεμβουργου ἐγινετο ἀρχὴ προσαρτήσεως διὰ πάσας τὰς ἐλευθερωθείσας χώρας. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ σύμβασις τοῦ Γάσταϊν ἐθεωρήθη σπουδαία ἐπιτυχία διὰ τὴν Πρωσσίαν καὶ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλ-

μος αντήμειψε τον πρωθυπουργόν αυτού προαγαγών αυτόν εις τον βαθμόν κόμητος.

Αυστροπρωσσική ρήξις. — Έν τούτοις τὸ ἐν Γάσταϊν γεγονὸς ἦτο ἡ τελευταία πρᾶξις τῆς Αὐστροπρωσσικῆς συμμαχίας, ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἀρχὴ τῆς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συγκρούσεως. Ἡ Αὐστρία, ἐννοήσασα νῦν τὴν ὑπέροχον πολιτικὴν θέσιν τὴν δημιουργηθεῖσαν τῇ Πρωσσίᾳ διὰ τοῦ πολέμου, προσήγγισεν αὖθις εἰς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν, ἵνα διὰ ταύτης περιορίσῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας· συγχρόνως δὲ ἐνήργει ἐν τοῖς παραλβίοις δουκάτοις ὑπὲρ τοῦ δουκὸς Αὐγουστεμβούργου, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς περὶ προσαρτήσεως τῶν δουκάτων σκοποὺς τῆς Πρωσσίας. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ἡ Πρωσσία εἶχε λάβει ἤδη ὡρισμένην θέσιν ἀπέναντι τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ πᾶσαν πρὸς ταύτην προσέγγισιν τῆς Αὐστρίας ἔμελλε νὰ θεωρήσῃ ὡς σύστασιν καθ' ἑαυτῆς παρασκευαζομένην. Πρὸς ἀσφάλειαν τῆς Πρωσσίας ἔν τε τοῖς δουκάτοις καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἔδει νὰ μὴ ἐπέλθῃ προσέγγισις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ὁμοσπονδίας, ἀλλ' αὕτη μὲν ἔδει νὰ ἐκμηδενισθῇ, ἡ δὲ Αὐστρία νὰ λογαριασθῇ μόνη μετὰ τῆς Πρωσσίας. Πολέμου κραυγὴ νῦν ἠκούσθη ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ νέου ἔτους (1866). Ἡ Πρωσσία δὲν ἐφοβεῖτο ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν τὴν καθ' ἑαυτῆς σύστασιν τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ συμμάχων αὐτῆς, καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῷ συγκροτηθέντι ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως (16/28 Φεβρ.), παρόντων καὶ τῶν στρατηγῶν Μόλτκε (ἀρχηγοῦ, ἀπὸ τοῦ 1857, τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ) καὶ Μαντάϋφφελ, ὅστις ἦτο νῦν διοικητὴς τοῦ Σλεσβίκου, ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐνδώσωσιν μηδαμῶς εἰς τὴν Αὐστρίαν, καὶ ἐπὶ κινδύνῳ ἔτι πολέμου. Ἀλλ' ἡ Πρωσσία δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ μετ' ἀδιαφορίας τὰ Γερμανικὰ κράτη νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συμμαχίαν. Ἐνῷ ἡ Αὐστρία διὰ τῆς ἀπὸ 4/16 Μαρτίου ἐγκυκλίου αὐτῆς πρὸς τὰ Γερμανικὰ κράτη προσεκάλει αὐτὰ νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς ἐπιστρατείαν, ὁ Βίσμαρκ δι' ἐγκυκλίου ἀπὸ 14/26 Μαρτίου ἠρώτα τὰ αὐτὰ κράτη ἂν δύναται ἡ Πρωσσία νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν καθ' ἣν περίστασιν ἤθελε προσβληθῇ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Συγχρόνως δέ, ἵνα ἐξεγείρῃ τὴν κοινὴν γνώμην ἐν Γερμανίᾳ ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας ἢ τοὐλάχιστον ἵνα ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ ἀναζωογονουμένου πάλιν ἀντιπρωσσικοῦ πνεύματος, νὰ προσβάλῃ δ' ἐνταυτῷ τὸ κῦρος τοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας συντασσομένου ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου

τῆς Φραγκφούρτης, ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐγκυκλίῳ συνηγόρει ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ὁμοσπονδίας κατὰ τὰς θεωρίας τὰς ἐξενεχθείσας ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1863 (ἴδ. σελ. 619). Μετ' ὀλίγας μάλιστα ἡμέρας (28/9 Ἀπριλίου) ὁ ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας ἐποιήσατο ἐπίσημον πρότασιν περὶ συγκλήσεως Γερμανικοῦ κοινοβουλίου ἐκλεγομένου ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Καὶ οὕτω μὲν ἀντενήργει κατὰ τῆς Αὐστρίας ὁ Βίσμαρκ ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας, πρὸς τῇ αὐστηρᾷ οὐδετερότητι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῇ εὐμενεῖ πρὸς τὴν Πρωσσίαν οὐδετερότητι τῆς Ῥωσσίας, εἶχεν εὑρεῖ τρίτην τινὰ μεγάλην Δύναμιν προθύμως προσφέρουσαν αὐτῇ συμμαχίαν ἐνεργόν, ἐπιθετικὴν ἅμα καὶ ἀμυντικήν. Ἡ Δύναμις αὕτη ἦτο τὸ νεότευκτον βασίλειον τῆς Ἰταλίας. Τὸ βασίλειον τοῦτο, ὅπερ δὲν εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἔτι ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ διετέλει οὕτω ἐν λανθάνοντι πολέμῳ πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην, προθύμως ἐζήτει νῦν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν περίστασιν ἵνα διὰ τῆς μετὰ τῆς Πρωσσίας συμμαχίας ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Βενετίαν. Πρὸ πολλοῦ ὁ Βίσμαρκ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔβλεπε τὸν φυσικὸν σύμμαχον τῆς Πρωσσίας, δὲν ἐδίσταζε δέ, καθὰ προφητικῶς ἔλεγε τῷ 1858 ὁ Καβούρ, νὰ συμβουλεύσῃ τῷ Γουλιέλμῳ συμμαχίαν πρὸς τὴν ἐξ ἐπαναστάσεως προελθοῦσαν ταύτην Δύναμιν.

Ἡ μεγάλη μεταβολὴ ἡ ἐπελθοῦσα τῷ 1863 ἐν τῇ διεθνεῖ πολιτικῇ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν διὰ τῆς τότε κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐχθρικῆς διαγωγῆς τῆς Γαλλίας καὶ διὰ τῆς Ῥωσσοπρωσσικῆς προσεγγίσεως, τῆς γενομένης κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἔμεινε σχεδὸν ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, καὶ ὁ Ναπολέων διὰ τῆς οὐδετερότητος τῆς Γαλλίας ἐν τῷ Δανικῷ πολέμῳ τοῦ 1864 ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Πρωσσίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ μετὰ μεγάλης δυσαρεσκείας εἶδε τὴν σύμβασιν τοῦ Γάσταϊν ὡς ἐπενεγκοῦσαν μείζονα ἕνωσιν μεταξὺ τῶν δύο Γερμανικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἅμα μετ' ὀλίγον, τῷ 1865, ἐφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἐπερχομένης μεταξὺ τῶν δύο συμμάχων διαστάσεως καὶ ῥήξεως, ἐστράφη πάλιν πρὸς τὴν Πρωσσίαν. «Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου τοῦ 1866, ἔλεγεν ὁ Βίσμαρκ ἔν τινι ἐγκυκλίῳ διακοινώσει τῷ 1870, ἐγένοντό μοι προτάσεις ὁτὲ μὲν διὰ τῶν συγγενῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ὁτὲ δὲ διὰ τῶν ἐμπίστων πρακτόρων (1) ἀποβλέπουσαι εἰς

(1) Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Οὔγγρος στρατηγὸς Τύρρ.

μικρὰς ἢ μεγάλας συμφωνίας περὶ ἀμοιβαίας ἐπεκτάσεως, νῦν μὲν περὶ Λουξεμβούργου ἢ περὶ τῶν ὁρίων τοῦ 1814 (1) μετὰ τοῦ Λανδάου καὶ Σαρλουΐ, ὁτὲ δὲ περὶ σπουδαιοτέρων ἀντικειμένων, ἐξ ὧν δὲν ἀπεκλείετο ἡ *Γαλλικὴ* Ἑλβετία καὶ τὸ ζήτημα ποῦ ἀκριβῶς ἐν Πεδεμοντίῳ ἔδει νὰ ἀχθῇ τὸ τῆς γλώσσης ὅριον». Ἡ μνημονευθεῖσα μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Πρωσσίας συμμαχικὴ συνθήκη τῆς 4/16 Μαρτίου ἐγένετο ἐν γνώσει καὶ συναινέσει τοῦ Ναπολέοντος καὶ παρορμήσει μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐκ μέρους αὐτοῦ, τὸ μὲν ἵνα ὑποχρεωθῇ ἡ Πρωσσία ἀπέναντι τῆς Γαλλίας, τὸ δὲ ἵνα αἱ δυνάμεις τῆς Πρωσσίας ἐξισωθῶσι πρὸς τὰς τῆς Αὐστρίας. Ὁ Ναπολέων, ὅπως πολλοὶ τότε ἐν Εὐρώπῃ, ἐνόμιζε, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1866, ὅτι ἡ Πρωσσία δὲν ἦτο ἰσόπαλος πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἅμα καὶ πρὸς τὰ ἄλλα Γερμανικὰ κράτη, ὧν τὰ πλεῖστα καὶ ἰσχυρότατα ἐξ ἀρχῆς τῆς κρίσεως ἐφαίνοντο συντασσόμενα τῇ Αὐστρίᾳ. Συνέφερε λοιπὸν τῇ Γαλλίᾳ ἵνα οἱ ἀγωνισταὶ καταστῶσιν ἰσόπαλοι καὶ ὁ ἀγὼν ἀμφίρροπος, ἵνα παρασχεθῇ αὐτῇ ὁμαλώτερον ἔδαφος ἐπεμβάσεως καὶ θεσις καὶ ἰδιότης διαιτητοῦ. Πλὴν τούτου, διὰ νὰ ἦναι πολιτικῶς παρεσκευασμένος δι' οἱονδήποτε ἐνδεχόμενον, ἦλθε καὶ εἰς θετικωτέρας διαπραγματεύσεις προς ἀμφοτέρους τοὺς διαμαχομένους. Καὶ πρῶτον μὲν προέτεινε τῇ Πρωσσίᾳ συμμαχιαν ἐπιθετικὴν ἅμα καὶ αμυντικήν, καθ' ἣν ἡ Γαλλία ἔμελλε νὰ καλέσῃ συνέδριον Εὐρωπαϊκὸν προς πρόληψιν τοῦ πολέμου, ἐν τῷ συνεδρίῳ δὲ τούτῳ ἔμελλε νὰ προτείνῃ ἵνα τὰ μὲν παράλβια δουκάτα προσαρτηθῶσι τῇ Πρωσσίᾳ, ἡ δὲ Βενετία τῇ Ἰταλίᾳ. Καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ συνέδριον δὲν συνήρχετο (καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀπέβλεπεν ὁ Ναπολέων καὶ ταύτην ἐπεδίωκε), τῆς Αὐστρίας μὴ θελούσης νὰ συμμετάσχῃ τούτου, ἡ μὲν Πρωσσία ἔδει νὰ κηρύξῃ δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τὸν πολεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Γαλλία νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτῆς μετὰ 300 χιλιάδων ἀνδρῶν. Περατουμένου δὲ τοῦ πολέμου διὰ τῆς νίκης, ὡς εἰκός, τῶν συμμάχων (Γαλλίας, Πρωσσίας καὶ Ἰταλίας) ἡ μὲν Πρωσσία εἰς τὸ κράτος αὐτῆς ἔδει νὰ προσαρτήσῃ χώρας Γερμανικὰς οἰκουμένας ὑπὸ 8 ὡς ἔγγιστα ἑκατομμυρίων κατοίκων, ἡ Ἰταλία νὰ λάβῃ τὴν Βενετίαν, ἡ δὲ Γαλλία νὰ ἐπεκταθῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον ὀλίγην μὲν χώραν λαμβάνουσα Πρωσσικήν, ἀλλ' ἁπάσας τὰς παρὰ τὸν Ῥῆνον Βαυαρικὰς καὶ Ἑσσικὰς κτήσεις. Τῇ

(1) Περὶ τῶν ὁρίων τούτων ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 86).

Πρωσσίᾳ ἐπετρέπετο μετὰ τὴν νίκην νὰ μεταρρυθμίσῃ καὶ τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ. Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ Βίσμαρκ λέγει ὅτι τὰς Γαλλικὰς ταύτας προτάσεις ἀπέκρουσεν· ἀλλ' ἐξ ἄλλων πληροφοριῶν ἐξάγεται ὅτι ὁ Βίσμαρκ δὲν συνήνεσε μὲν νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπέκρουσεν ἀποτόμως τὰς Γαλλικὰς προτάσεις διδων πάντοτε ἐλπίδας καὶ ὑποσχέσεις ἀορίστους κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ. Ἡ δὲ τοιαύτη πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ ἐνῷ ἐξ ἑνὸς δὲν ἀφήρει πᾶσαν ἐλπίδα παρὰ τοῦ Ναπολέοντος περὶ συμβιβασμοῦ τινος πρὸς τὴν Πρωσσίαν, ἔδιδεν αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν νὰ διαπραγματευθῇ συγχρόνως καὶ πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ νὰ συνομολογήσῃ μάλιστα μετ' αὐτῆς συνθήκην μυστικήν, δι' ἧς ἡ Αὐστρία ἔμελλε νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βενετίαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀποζημιουμένη διὰ τῆς Πρωσσικῆς Σιλεσίας ἐν περιπτώσει, ἐννοεῖται, νικηφόρου κατὰ τῆς Πρωσσίας πολέμου, τῆς Γαλλίας τηρούσης οὐδετερότητα ἢ καὶ ἐρχομένης εἰς ἐπικουρίαν. Οὕτω ὁ Ναπολέων διὰ τῆς διπροσώπου αὐτοῦ πολιτικῆς ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τῆς νικητρίας μερίδος, μὴ ἀναλογιζόμενος ἐν τῇ τυφλώσει αὐτοῦ ὅτι ὁ νικητὴς ἦτο πιθανώτατον ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ Βίσμαρκ ἐφάνη ἐν τούτῳ, ὅτι κατώρθωσε διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑποχρέωσιν οὐδεμίαν ἀπέναντι τῆς Γαλλίας, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκ μέρους αὐτῆς οὐχὶ ἐπικουρίαν, ἧς δὲν εἶχεν ἀνάγκην, ἀλλὰ οὐδετερότητα. Διότι τῆς Γαλλίας οὐδένα παραταξάσης στρατὸν παρὰ τὰ σύνορα τὰ Πρωσσικά, ἡ Πρωσσία κατώρθωσε νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς.

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου ἐν Γερμανίᾳ. — Ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ μεγάλη ἐξηγείρετο κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ κατὰ τοῦ Βίσμαρκ ἀγανάκτησις καὶ κατακραυγή. Ἐν τῇ ἐκτὸς τῆς Πρωσσίας Γερμανίᾳ συντηρητικοὶ καὶ φιλελεύθεροι κατεκραύγαζον κατὰ τοῦ Βίσμαρκ ὡς παρασκευάζοντος πόλεμον ἀδελφοκτόνον διὰ νὰ ποιήσηται κατακτήσεις ἐν Γερμανίᾳ καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὰ παράλβια δουκάτα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Πρωσσίᾳ ἡ φιλελευθέρα δημοσία γνώμη ἐξηγείρετο σφοδρότατα κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ. Ἡ ἐκ τῆς δόξης καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Δύππελ καὶ τῆς Ἄλσεν ἐπὶ μικρὸν κοπάσασα θύελλα ἀντιπολιτεύσεως ἐξερράγη αὖθις. Μόνον ἐν τοῖς ἐπισήμοις κύκλοις καὶ ἐν ταῖς ἀριστοκρατικαῖς τάξεσι τῆς Πρωσσίας ἐπεδοκιμά-

ζετο ἡ πολιτικὴ ἡ ζητοῦσα τὴν προσάρτησιν τῶν δουκάτων, ὑπὲρ ἧς συνηγόρουν καὶ αἱ ἐν τοῖς δουκάτοις αὐτοῖς ἀριστοκρατικαὶ τάξεις. Ἀλλ' ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐξηκολούθει τὴν σφοδρὰν αὐτῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ ἀντίπραξιν καὶ ἡ περίφημος σύγκρουσις ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ. Τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1865 ἡ βουλὴ αὕτη εἶχεν ἀπορρίψει οὐ μόνον τὸν προταθέντα αὐτῇ περὶ στρατοῦ νόμον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρότασιν περὶ συνομολογήσεως δανείου πρὸς παρασκευὴν στόλου, ἐκηρύχθη δ' ἡ βουλὴ καὶ κατὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν δουκάτων καὶ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς Αὐγουστεμβούργου. Ὅτε δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1866 (3/15 Ἰανουαρίου) συνῆλθε τὸ κοινοβούλιον, τοσοῦτον σφοδρὰ ἦτο ἡ ἀντιπολίτευσις ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ὥστε ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (10/22 Φεβρουαρίου) πρὶν ἢ παρέλθωσι 40 ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ 1866 μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀναφοραὶ ἀπηυθύνοντο πρὸς τὸν βασιλέα ἀπὸ πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς πολεμικῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ. Ἐν μέσῳ τῆς θυέλλης ταύτης τῆς δημοτικῆς κατὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν πάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως θερμοκέφαλός τις νεανίας ἐκ τῆς νοτίου Γερμανίας Κάρολος Κών, μαθητὴς πρότερον τῆς γεωργικῆς σχολῆς, ἦλθεν εἰς Βερολῖνον, ἵνα σώσῃ τὴν Γερμανικὴν πατρίδα ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ αὐτῆς, καὶ τῇ 25/7 Μαΐου περὶ τὴν 7 μ.μ. ὥραν, ὅτε ὁ Βίσμαρκ ἐπέστρεφεν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, δὶς ἐκ τοῦ πλησίον ἐπυροβόλησε κατ' αὐτοῦ διὰ πολυκρότου. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ μετὰ τὸν δεύτερον πυροβολισμὸν ὥρμησε καὶ συνέλαβε τὸν φονέα· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν συνελάμβανεν αὐτὸν ἐκ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐγένετο τρίτη ἐκπυρσοκρότησις καὶ ὁ Βίσμαρκ ἐπλήγη ἐλαφρῶς κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον. Ἀλλ' ὁ φονεὺς ἔλαβε τὸ φονικὸν ὅπλον εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ δὶς ἔτι ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ· καὶ ἡ μὲν πρώτη σφαῖρα διεπέρασε τὸν ἐπενδύτην τοῦ Βίσμαρκ, ἡ δὲ δευτέρα ἐπλήγωσεν ἐλαφρῶς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἐμπαγῇ βαθέως. Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος μετέβη ἀμέσως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Βίσμαρκ, ἵνα συγχαρῇ αὐτῷ. Πάντες οἱ πρίγκιπες τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, στρατηγοί, ὑπουργοί, ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶσι τῷ Βίσμαρκ. Ἀλλ' οὔτε ἡ φονικὴ ἀπόπειρα, οὔτε ἡ ὡς ἐκ θαύματος διάσωσις αὐτοῦ ἐμετρίασαν ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ Πρωσσίᾳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ τὴν κατ' αὐ-

τοῦ ἀγανάκτησιν. Καὶ σύνοδος βουλευτῶν ἐκ διαφόρων Γερμανικῶν κοινοβουλίων συνελθοῦσα ἐν Φραγκφούρτῃ (8/20 Μαΐου) ἠπείλει αὐτὸν διὰ τῆς κατάρας καὶ διὰ τῆς τιμωρίας τῆς προσηκούσης εἰς τοὺς προδότας τοὺς διαπραγματευομένους πρὸς ξένας Δυνάμεις περὶ θυσίας Γερμανικῆς χώρας· διότι καὶ τοιαύτη ἐξηκοντίζετο κατὰ τοῦ Βίσμαρκ μομφή. Ὅτε κατὰ τὸν Μάϊον ἡ Αὐστρία προέτεινε σύγχρονον ἀφοπλισμόν, ἡ Πρωσσία ἠρνήθη νὰ συναινέσῃ ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἡ Αὐστρία ἦτο ὡπλισμένη πρὸς νότον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ὅτι ἔδει νὰ ἀφοπλισθῇ καὶ ἐκεῖ ἡ Αὐστρία, ἵνα ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμά της ἡ Πρωσσία. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῆς Πρωσσίας ἀπεδόθη εἰς τοὺς πολεμικοὺς αὐτῆς σκοποὺς καὶ ηὔξησε τὴν κατ' αὐτῆς ἀγανάκτησιν, ἥτις δὲν ἐμετριάσθη οὐδ' ὅτε ἡ μὲν Πρωσσία προθύμως συνήνεσεν εἰς τὴν συγκρότησιν συνεδρίου, ἡ δὲ Αὐστρία ἐπήνεγκε τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς. Ἀλλ' οὔτε ὁ Γουλιέλμος οὔτε ὁ Βίσμαρκ ἐταράχθησαν οὐδαμῶς ἐκ τῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν σφοδρᾶς ἀντιδράσεως. Πρὶν ἔτι γείνῃ ἡ περὶ συνεδρίου πρότασις, ἡ Αὐστρία ἐκήρυξεν ἐν τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης ὅτι ἀνέθετεν εἰς αὐτὸ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν δουκάτων, συγχρόνως δὲ διέταξε τὸν Αὐστριακὸν διοικητὴν τῆς Ὁλσατίας στρατηγὸν Γάβλεντζ νὰ συγκαλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν Ὁλσατικήν. Ἡ Πρωσσία διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς Αὐστριακῆς διακηρύξεως ὡς ἀντικειμένης εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ Γάσταϊν καὶ ἀμέσως διέταξε γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἡ Αὐστρία. Ἀλλ' ἡ Πρωσσία φρονοῦσα ὅτι διὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Αὐστρίας κατηργεῖτο ἡ σύμβασις τοῦ Γάσταϊν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων ἄσκησις τῆς Πρωσσικῆς (ἐν Σλεσβίκῳ) ἢ Αὐστριακῆς (ἐν Ὁλσατίᾳ) ἀρχῆς, διέταξε τὸν διοικητὴν τοῦ Σλεσβίκου στρατηγὸν Μαντάϋφφελ νὰ εἰσελάσῃ μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ὁλσατίαν, ἵνα κατέχῃ τὴν χώραν ὁμοῦ μετὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ὁ Αὐστριακὸς στρατηγὸς Γάβλεντζ οὐδαμῶς ἀντέστη κατὰ τῶν εἰσελαυνόντων (26/7 Ἰουνίου) εἰς Ὁλσατίαν Πρώσσων, ἀλλ' ἀπεσύρθη μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀπὸ Κιέλου εἰς Ἀλτόναν, καὶ ἐκεῖθεν μετ' ὀλίγον εἰς Βοημίαν (ἵνα μή, ἐκρηγνυμένου τοῦ πολέμου μετ' ὀλίγον, περικλεισθῇ ἐν μέσῳ Πρωσσικῶν χωρῶν) ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ δουκὸς Αὐγουστεμβούργου. Οὕτω οἱ Πρῶσσοι ἔμειναν μόνοι κύριοι καὶ τῶν δύο δουκάτων. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ, ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ὁ σχεδὸν ἀρξάμενος πόλεμος ἐγένετο χάριν τῶν δουκάτων μόνον,

καὶ δείξῃ ὅτι ὁ γὼν ἦτο περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ὁμοσπονδίας, κατὰ τοὺς πόθους τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, ἐκήρυξεν εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης τῇ 28/9 Ἰουνίου ὅτι τὸ ζήτημα τῶν δουκάτων δὲν ἠδύνατο νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τοῦ ζητήματος τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις περὶ τῶν δύο ζητημάτων συναπτομένων ὁμοῦ· συγχρόνως δὲ ἔδωκεν εἰς πάσας τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, πλὴν τῆς Αὐστρίας, σχέδιον μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τῆς Ὁμοσπονδίας κατὰ τὰς Πρωσσικὰς θεωρίας. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἡ Αὐστρία ἀπεκλείετο ὅλως τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, ἡ λοιπὴ Γερμανία ἀπετέλει Ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας ἡ στρατιωτικὴ ἡγεμονία ἐν μὲν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ ἐδίδετο εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας προετείνετο δὲ καὶ σύγκλησις ἐθνικῆς Γερμανικῆς συνόδου ἢ κοινοβουλίου κατὰ τὸν καὶ πρότερον προταθέντα ὑπὸ τῆς Πρωσσίας τρόπον. Ἐνῷ δὲ ἡ Πρωσσία τοιαύτας ἐποιεῖτο προτάσεις ταῖς Γερμανικαῖς κυβερνήσεσιν, ἡ Αὐστρία, τὴν εἰς Ὁλσατίαν εἰσέλασιν τῆς Πρωσσίας θεωροῦσα (30/11 Ἰουν.) ὡς πρόκλησιν πρὸς τὴν βίαν, προέτεινε τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τὴν ἐπιστράτευσιν παντὸς τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ πλὴν τοῦ Πρωσσικοῦ. Ἡ Αὐστριακὴ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ (2/14 Ἰουλ.) διὰ ψήφων 9 κατὰ 6. Τότε ὁ ἐν τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου, καὶ ἐκήρυξε, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ὅτι ἡ Πρωσσία ἐθεώρει κατηργημένην τὴν μέχρι τοῦδε ἰσχύουσαν περὶ Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας συνθήκην καὶ ὅτι ἦτο ἑτοίμη νὰ συνομολογήσῃ νέαν συνθήκην περὶ νέας ὁμοσπονδίας πρὸς τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, αἵτινες ἤθελον φανῆ πρόθυμοι πρὸς τοῦτο. Ἡ διακήρυξις αὕτη ἦτο κήρυξις πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν μετ' αὐτῆς ὑποστηριζόντων τὸ τέως ἰσχῦον καθεστὼς τῆς ὁμοσπονδίας. Νῦν ἡ Πρωσσία εἶπε τὸ μέγα λόγιον κατὰ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας τοῦ παρελθόντος καὶ ἔρριψε τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον. Καὶ νῦν πρῶτον ἐνοήθη ὁπωσοῦν, ἐν Πρωσσίᾳ τοὐλάχιστον, ἡ μεγάλη πολιτικὴ σπουδαιότης καὶ ἱστορικὴ σημασία τοῦ Πρωσσικοῦ διαβήματος, καὶ οὐ μόνον οἱ συντηρητικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἐνόησαν ὅτι μεγάλην ἔμελλε νῦν νὰ τελέσῃ ἐντο-

λὴν ἡ Πρωσσία καὶ ὅτι κρισιμωτάτη ἦτο ἡ στιγμὴ διὰ τὸ μέλλον τῆς Πρωσσίας καὶ τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους.

Ἡ πορεία τοῦ πολέμου.—Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ θέσις τῆς Πρωσσίας ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικὴν ἦτο λίαν σοβαρά. Ὀλίγα μόνον καὶ μικρὰ Γερμανικὰ κράτη τῆς βορείου Γερμανίας συνεμάχουν αὐτῇ, τοὐναντίον δὲ ἅπασα ἡ νότιος Γερμανία καὶ τὰ ἰσχυρότερα τῶν μικρῶν κρατῶν τῆς βορείου Γερμανίας, τὸ Ἀννόβερον, ἡ Ἔσση Κασσέλη, ἡ Ἔσση Δαρμστάδη, ἡ Σαξωνία ἦσαν σύμμαχα τῆς Αὐστρίας. Κατὰ μέτωπον εἶχεν ἡ Πρωσσία ὁλόκληρον τὸν Αὐστριακὸν στρατόν, ὡς προφυλακὴν δὲ τούτου τὸν οὐκ εὐκαταφρόνητον Σαξωνικόν, ἐνῷ ἐκ τῶν πλαγίων ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ νοτίου Γερμανικοῦ στρατοῦ, καὶ κατὰ τὰ νῶτα δὲ ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ συμμάχων τῆς Αὐστρίας, τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἔσσης. Συμφέρον λοιπὸν μέγιστον τῆς Πρωσσίας ἦτο νὰ κωλύσῃ τὴν τῶν πολεμίων ἕνωσιν καὶ παραλύουσα ἢ ἐξαφανίζουσα τοὺς μικροτέρους τῶν πολεμίων νὰ στραφῇ μετὰ μεγίστων δυνάμεων κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀνάγκη πρωτίστη πασῶν ἦτο νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τοὺς ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ, ἐν τῷ ἰδίῳ τρόπον τινὰ οἴκῳ, πολεμίους. Πρὸς τοῦτο ἀφοῦ ὁ Βίσμαρκ δι' ἐσχάτην φορὰν μάτην προσκαλέσας τήν τε Σαξωνίαν, τὸ Ἀννόβερον καὶ τὰ δύο Ἐσσικὰ κράτη νὰ τηρήσωσιν οὐδετερότητα, (ὑπισχνούμενος καὶ αὐτὸς ὁμοίαν ἀπέναντι αὐτῶν οὐδετερότα καὶ σεβασμὸν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος αὐτῶν), οὐδὲν ἐπέτυχεν, εἰσέβαλον τὰ Πρωσσικὰ στρατεύματα συγχρόνως εἰς Σαξωνίαν, Ἀννοβερον καὶ Ἔσσην Κασσελην. Ὁ Ἀννοβερανικὸς στρατὸς τάχιστα ἡττηθεὶς διελύθη, παραδοθείσης (17/29 Ἰουν.) ἁπάσης τῆς πολεμικῆς ἀποσκευῆς μετὰ 5 χιλ. ἵππων εἰς τὸν Πρωσσικὸν στρατόν, ὁ δὲ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ πρίγκηψ διάδοχος ὑπεχρεώθησαν νὰ καταλίπωσι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἀννοβέρου. Ἔτι πρότερον μοῖρα τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὸ Ἐκλεκτοράτον τῆς Ἔσσης, αἰχμαλωτίσασα τὸν ἐκλέκτορα Φρειδερῖκον Γουλιέλμον (7/19 Ἰουνίου). Καὶ ἡ Σαξωνία δὲ ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου κατελήφθη ἅπασα ὑπὸ τοῦ κυρίου Πρωσσικοῦ στρατοῦ, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀναχωρήσαντος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Βοημίαν, ἵνα ἑνωθῇ ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ. Γενομένη οὕτω ἡ Πρωσσία κυρία ἁπάσης τῆς βορείου Γερμανίας, τοὺς μὲν δύο νοτιογερμανικοὺς στρατοὺς τῶν Βαυαρῶν, Βυρ-

τεμβεργίων καὶ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης, μεθ' ὧν ἦσαν ἡνωμέναι καὶ 40 χιλ. Αὐστριακοῦ στρατοῦ, συνεκράτησε δι' ἰδιαιτέρας ἐπιτηρητικῆς Πρωσσικῆς στρατιᾶς, ἅπασαν δὲ τὴν ἄλλην Πρωσσικὴν δύναμιν ἔρριψε κατὰ τοῦ ἐκ νότου χωροῦντος Αὐστριακοῦ στρατοῦ, μεθ' οὗ ἡνώθη καὶ ὁ Σαξωνικός. Ὁ κύριος στρατὸς ἀριθμῶν ἐν ὅλῳ 280 χιλ. ἀνδρῶν, ἀφοῦ κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου ἡμέρας κατέλαβεν ἅπασαν τὴν Σαξωνίαν, εἰσεχώρησεν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Βοημίαν διῃρημένος εἰς τρεῖς στρατιάς. Τούτου τὸ μὲν κέντρον ἦγεν ὁ τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸς πρίγκιψ Φρειδερῖκος Κάρολος, τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς καὶ διάδοχος Φρειδερῖκος Γουλιέλμος, τὴν δεξιὰν δὲ πτέρυγα, τὴν καὶ ἀσθενεστέραν, τὴν καλουμένην στρατιὰν τοῦ Ἔλβα, ὁ στρατηγὸς Herwarth v. Bittenfeld· 24 δὲ μόνον χιλ. ἀνδρῶν ἀπετέλουν τὴν ἐφεδρείαν τοῦ στρατοῦ τούτου. Αἱ τρεῖς αὗται στρατιαὶ κατὰ διαφόρους διευθύνσεις χωροῦσαι εἰς Βοημίαν ἔμελλον νὰ ἑνωθῶσιν ἐν Γκίτσιν, ἵνα ἐντεῦθεν ἐνεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Μόλτκε τὸ συγκεφαλαιούμενον ἐν τῷ λογίῳ «διῃρημένως βαδίζειν, ἡνωμένως προσβάλλειν (getrennt marschiren, vereint schlagen»). Ἡ ἕνωσις αὕτη ἐτελέσθη ἐπιτυχῶς ἀφοῦ ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὰς προφυλακὰς τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ συμπλοκαῖς ἐνίκησαν οἱ Πρῶσσοι. Καὶ τῇ 17/29 Ἰουνίου ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν παρεδίδετο σύμπας ὁ Ἀννοβερανὸς στρατὸς εἰς τοὺς Πρώσσους, αἱ τρεῖς Πρωσσικαὶ στρατιαὶ εἶχον φθάσει εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Μόλτκε προσδιορισθέντα σταθμὸν καὶ εἶχον ἀποκαταστήσει τὴν πρὸς ἀλλήλας συγκοινωνίαν, ὡρῶν μόνον ὁδὸν ἀπέχουσαι ἀλλήλων καὶ δυνάμεναι νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει. Ἡ εἴδησις τῆς ἑνώσεως ταύτης τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ τῆς συντελεσθείσης διὰ πολλῶν νικῶν κατὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἐλθοῦσα εἰς Βερολῖνον ταὐτοχρόνως τῇ εἰδήσει τῆς παραδόσεως τοῦ Ἀννοβερανοῦ στρατοῦ ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ τοὺς κατοίκους. Καὶ τότε πρῶτον οὐ μόνον ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ καὶ ὁ Βίσμαρκ ἐγένετο δημοτικὸς καὶ προσείλκυσε μέγα πλῆθος ἐνθουσιώντων πολιτῶν πρὸς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ καὶ ἐδημηγόρησε πρὸς αὐτὸ ἐν μέσῳ ζωηροτάτων ἀνευφημιῶν. Τὴν ἑσπέραν δὲ (18/30 Ἰουν.) Γουλιέλμος, Βίσμαρκ, Μόλτκε, Ῥόον ἀπῆλθον ὁμοῦ ἐκ Βερολίνου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Γκίτσιν, ἔνθα ἔφθασαν τῇ 20/2 Ἰουλίου, καὶ τότε ὁ βασιλεὺς ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐπὶ σύμπαντος τοῦ στρα-

τοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος Βένεδεκ εἶχε συγκεντρώσει ἅπαντα τὸν στρατὸν αὑτοῦ εἰς θέσιν οὐ μακρὰν τοῦ Γκίτσιν κειμένην. Τὸ σχέδιον τοῦ Βένεδεκ, ἀπατηθέντος ἐν ἀρχῇ ἐκ τῆς πορείας τῆς ἀριστερᾶς Πρωσσικῆς πτέρυγος τῆς ὑπὸ τὸν διάδοχον τῆς Πρωσσίας (ἥτις διὰ τῆς Σιλεσίας ἐχώρει πρὸς τὴν Βοημίαν), ἦτο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πρωσσικὴν Σιλεσίαν. Ἀλλ᾽ ὅτε ὁ Αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν πολεμίων ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Βοημίαν, ἵνα κωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ἀλλ᾽ ἀντὶ νὰ προσβάλῃ ἐνταῦθα τὰς Πρωσσικὰς στρατιάς, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, μετὰ συμπάσης τῆς ἡνωμένης στρατιᾶς αὑτοῦ, προσέβαλε συγχρόνως καὶ τὰς τρεῖς παρατάττων καθ᾽ ἑκάστης χωριστὰ δυνάμεις ἀνεπαρκεῖς, αἵτινες δὲν κατώρθωσαν νὰ κωλύσωσι τὴν ἕνωσιν τῶν Πρώσσων. Οὕτω δὲ ὁ Βένεδεκ οὐ μόνον ἀπώλεσεν ἱκανὸν στρατὸν (35 χιλιάδας ἀνδρῶν) ἐν ταῖς μεγάλαις ἐκείναις συμπλοκαῖς, ἀλλὰ καὶ εὑρέθη ἀντιμέτωπος καὶ σχεδὸν ἐν μέσῳ τῶν τριῶν Πρωσσικῶν στρατιῶν. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρισκόμενος καὶ θεωρῶν τὸν στρατὸν αὑτοῦ μετὰ τὰς οὐχὶ ἀσημάντους ἀπωλείας, ἃς ὑπέστη ἤδη, οὐχὶ πλέον ἐπαρκῆ εἰς νέας μάχας, ἐμήνυσε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ τὴν μεγάλην πρὸς τοὺς πολεμίους σύγκρουσιν. Ἀλλὰ λαβὼν διαταγὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν σύγκρουσιν παρέταξε τὸν στρατὸν αὑτοῦ εἰς μάχην οὐ μακρὰν τοῦ φρουρίου Königgrätz παρὰ τὴν κώμην Σαδόβαν. Κατὰ τὴν περίφημον μάχην τῆς Σαδόβας ἢ τοῦ Königgrätz τὴν συγκροτηθεῖσαν τῇ 21/3 Ἰουλίου, ἀμέσως τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου εἰς τὸ στρατόπεδον, κατ᾽ ἀρχὰς ἐκλόνησαν οἱ Αὐστριακοὶ τὰς τάξεις τῶν Πρώσσων διὰ τοῦ ἰσχυροῦ αὑτῶν πυροβολικοῦ. Μάτην ὁ πρίγκιψ Φρειδερῖκος Κάρολος ἠγωνίσθη ἐπὶ ὥρας ὅπως ἐκδιώξῃ τοὺς Αὐστριακοὺς ἐκ τοῦ κατεχομένου ὑπ᾽ αὐτῶν ὀχυροῦ ὑψώματος τοῦ Χλούμ. Ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους τρία σώματα Πρωσσικοῦ στρατοῦ ἐμάχοντο κατὰ 8 Αὐστριακῶν. Καὶ ἤδη λόγος ἐγίνετο ἐν τοῖς περὶ τὸν βασιλέα περὶ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ πεζικοῦ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἱππικοῦ, ὁπότε (3 μ.μ.) ἠγγέλθη ἡ ἐκ τοῦ πλαγίου προσβολὴ τῆς Αὐστριακῆς παρατάξεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ διαδόχου. Ἡ προσβολὴ αὕτη ἐξησθένωσε τὸ κέντρον τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ, ὅπερ προσεβλήθη αὖθις ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ Πρωσσικοῦ κέντρου, μετ᾽ ὀλίγον δὲ καὶ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς Πρωσ-

σικῆς πτέρυγος (1), οὕτω δὲ ἐπῆλθεν ἡ πλήρης ἧττα τῶν Αὐστριακῶν (2). Ὁ Πρωσσικὸς στρατὸς μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς Σαδόβας ἐξηκολούθησε τὴν νικηφόρον αὐτοῦ πορείαν μέχρι τοῦ Πρεσβούργου καὶ τῶν ἐγγὺς τῆς Βιέννης· καὶ ἤδη οἱ Πρῶσσοι στρατιῶται ἀπὸ Νικολσβούργου ἔβλεπον διὰ νυκτὸς τὰ φῶτα τῶν οἰκιῶν τῆς Βιέννης, ὁπότε ἡ διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Γαλλίας συνομολόγησις τῆς ἀνακωχῆς καὶ τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης ἐν Νικολσβούργῳ (14/26 Ἰουλίου) ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν πορείαν τοῦ πολέμου.

Ἐνῷ δὲ ὁ μέγας ὑπὸ τὸν Βένεδεκ Αὐστριακὸς στρατὸς ἡττᾶτο κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Πρώσσων, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὸν ἀρχιδοῦκα Ἀλβέρτον τεταγμένος Αὐστριακὸς στρατὸς ἐνίκα κατὰ κράτος τὸν ἐπιτιθέμενον κατ' αὐτοῦ τετραπλάσιον Ἰταλικὸν στρατὸν ἐν ταῖς μάχαις τῆς Κουστόζζας (12/24 Ἰουνίου) καὶ ἠνάγκαζεν αὐτὸν εἰς ὑποχώρησιν πέραν τοῦ παρορίου ποταμοῦ Μιγκίου, ὃν εἶχον διαβῆ οἱ Ἰταλοί. Ἡττήθησαν δ' οἱ Ἰταλοὶ καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῆς Λίσσης (8/20 Ἰουλίου), καίτοι ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Περσάνο Ἰταλικὸς στόλος ἦτο ἰσχυρότερος τὸν ἀριθμὸν καὶ εἶχε πολλῷ πλείονα θωρηκτὰ τοῦ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Τεγετχὼφ Αὐστριακοῦ στόλου. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμος δὲν ἔλαβε σπουδαίας διαστάσεις, διότι οἱ Αὐστριακοὶ δὲν κατεδίωξαν τοὺς Ἰταλοὺς πέραν τοῦ Μιγκίου, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσὴφ συνῳδὰ

(1) Τῆς στρατιᾶς ταύτης τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Herwarth v. Bittenfeld μόνον μία καὶ ἡμίσεια μεραρχία μετέσχε τῆς μάχης, ἀλλὰ καὶ αὕτη μὴ δυνηθεῖσα νὰ διέλθῃ ἐγκαίρως τὸ ποτάμιον Bistritz, ἐλλείψει γεφυρῶν, βραδέως (μεταξὺ τῆς 2 καὶ 3 μ. μ ὥρας) ἔφθασεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀλλ' οὐχ ἧττον συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην, διότι ἀντιταχθεῖσα κατὰ τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ πτέρυγι τῆς Αὐστριακῆς παρατάξεως Σαξώνων ἀπέωσε τούτους ἐν συγχύσει πρὸς τὸ Αὐστριακὸν κέντρον.

(2) Οἱ Αὐστριακοὶ κατώρθωσαν νὰ σώσωσι τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν πυροβολικὸν διὰ τῶν πρὸ τῆς μάχης πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένων ἐπὶ τοῦ Ἄλβιος γεφυρῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ ἰσχυρὸν πυροβολικὸν τῶν Αὐστριακῶν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔλαβε τὸ σπουδαιότατον μέρος, διὰ τοῦ πυροβολικοῦ δὲ τούτου ἐφρουρήθη ἡ ὑποχώρησις τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ. Τοὐναντίον δὲ τῶν Πρώσσων τὰ ἀκηφλεγῆ τυφέκια τῆς ἐφευρέσεως Δρόϋς ἦσαν τελειότερα τῶν Αὐστριακῶν τυφεκίων, καίτοι μεγάλην ῥοπὴν ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν ἤσκησεν ἐπὶ τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης, ὡς συνήθως νομίζεται. Ἐν τῇ μάχῃ τῆς Σαδόβας οἱ Αὐστριακοὶ ἀπώλεσαν 24,400 εἰς νεκροὺς ὁμοῦ καὶ τραυματίας καὶ 19,800 εἰς αἰχμαλώτους, κατέλιπον δὲ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ 161 τηλεβόλα (160 Αὐστριακὰ καὶ 1 Σαξωνικόν), 5 σημαίας, χιλιάδας τυφεκίων καὶ ἑκατοντάδας ἁμαξῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Πρώσσων ὑπελογίσθησαν εἰς 9,153 νεκροὺς καὶ τραυματίας (ἐν οἷς 359 ἦσαν ἀξιωματικοί).

πρὸς τὰς γενομένας πρὸ τοῦ πολέμου μυστικὰς πρὸς τὸν Ναπολέοντα συμφωνίας, καὶ διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν βόρειον στρατόν, τὴν μὲν Βενετίαν προσήνεγκε τῇ Γαλλίᾳ, τὸν δὲ ἐν Ἰταλίᾳ στρατὸν ἐκάλεσε πρὸς βορρᾶν, ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ βορείου στρατοῦ πρὸς ἄμυναν τῆς Βιέννης. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν, τὴν κατὰ τῆς Βιέννης Πρωσσικὴν ἐπίθεσιν προέλαβεν ἡ ἐν Νικολσβούργῳ συνομολογηθεῖσα σύμβασις περὶ ἀνακωχῆς καὶ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν τῆς εἰρήνης ὅρων.

Πρὸ τῆς συνομολογησεως τῆς ἐν Νικολσβούργῳ μεταξὺ Πρώσσων καὶ Αὐστριακῶν ἀνακωχῆς ὁ Πρωσσικὸς στρατὸς τοῦ Μοίνου (τοῦ ὁποίου ὁ ἀριθμὸς ηὐξήθη βαθμηδὸν μέχρι 66 χιλιάδων) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φαλκενστάϊν (1), εἶχε νικήσει τὰ ἀντιπαραταχθέντα αὐτῷ στρατεύματα τῶν κρατῶν τῆς νοτίου Γερμανίας (ἐν ταῖς μάχαις Δέρμπαχ (22/4 Ἰουλίου) Κίσσιγκεν καὶ Χάμμελβουργ (28/10 Ἰουλίου) καὶ τελος ἐν τῇ μάχῃ Λάουφαχ (1/13 καὶ 2/14 Ἰουλίου) καὶ εἶχε κυριεύσει τὴν ἕδραν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδιας καὶ ἐλευθέραν πολιν τῆς Φραγκφουρτης (2/14 Ἰουλίου). Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἔτι ἐξολοθρευθῆ ὁ νοτιογερμανικος στρατός, ἀλλ' ἡ νίκη τῶν Πρώσσων ἦτο ἀσφαλὴς καὶ ἐνταῦθα καθ' ὃν χρόνον συνωμολογοῦντο ἐν Νικολσβούργῳ οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης, ἣν ἠκολουθησε μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ἡ ὁριστικὴ συνομολόγησις τῆς ἐν Πράγᾳ εἰρήνης 12/24 Αὐγούστου. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης ταύτης, γενομένης ἐνεργῷ ἀναμίξει τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἡ Αὐστρία ἀπεχώρει τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, ἥτις διελύετο ὁριστικῶς, καὶ ἐκ μὲν τῶν χωρῶν τῆς βορείου Γερμανίας ἤτοι πάσης τῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ Μοίνου Γερμανίας ἱδρύετο νέα ὁμοσπονδια, ἡ βόρειος Γερμανικὴ ὁμοσπονδία, ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας, ἥτις ἀνελάμβανε καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὡς καὶ τὴν τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων· πάντα τὰ ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ κατὰ τῆς Πρωσσίας πολεμήσαντα κράτη, πλὴν τῆς Σαξωνίας, καὶ αὐτὴ ἡ ἐλευθέρα πόλις Φραγκφούρτη, κατελείποντο εἰς τὴν διάκρισιν τῆς Πρωσσίας (2)· τὰ παράλβια δουκάτα προσηρτῶντο εἰς τὸ βα-

(1) Τὸν Φαλκενστάϊν ἀντικατέστησεν ὕστερον ὁ στρατηγὸς Μαντάϋφφελ (ἐξάδελφος τοῦ ὁμωνύμου πολιτικοῦ ἀνδρός), ὅστις ἤρατο νέας νίκας κατὰ τῶν νοτίων Γερμανικῶν στρατιῶν ἐν ταῖς μάχαις τῆς Γέρσχαϊμ καὶ Χελμστάδης (13/25 Ἰουλίου) καὶ τῆς Ἴττιγκεν καὶ Ρόσβρονν (14/26 Ἰουλίου). Ἔτι πρότερον (8/20 Ἰουλίου) εἶχε καταλάβει τὴν Δαρμστάδην.

(2) Ἡ Πρωσσία προσήρτησεν ἑαυτῇ ἐκ τούτων τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοβέρου, τὸ

σίλειον τῆς Πρωσσίας, ἐλάμβανε δὲ τὸ κράτος τοῦτο καὶ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν παρὰ τῆς Αὐστρίας 20 ἑκατομμυρίων ταλλήρων. Εἰς τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη ἐπετρέπετο νὰ ἱδρύσωσιν ἰδίαν ὁμοσπονδίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν βορείων, ὑπεχρεοῦτο δὲ πρὸς τούτοις ἡ Πρωσσία νὰ ἀποδώσῃ τὸ βόρειον Σλέσβικον εἰς τὴν Δανίαν, ἂν οἱ κάτοικοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐζήτουν τοῦτο.

Ἡ περάτωσις τοῦ μεταξὺ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας πολέμου καὶ ἡ συνομολόγησις τῆς εἰρήνης ἐπήνεγκε τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Πρωσσία συμφώνως πρὸς τὴν συμμαχικὴν πρὸς τὴν Ἰταλίαν συνθήκην εἶχεν ἀπαιτήσει νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ Ἰταλία ἐν τῇ ἀνακωχῇ τοῦ Νικολσβούργου, ἀφοῦ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος περὶ τῆς παραχωρήσεως τῆς Βενετίας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, ἥτις, μεθ' ὅλας τὰς ἥττας αὐτῆς, ἀπῄτει τὴν εἰς αὐτὴν παραχώρησιν τοῦ νοτίου Τυρόλου, κινδυνεύουσα νὰ ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν τύχην αὐτῆς, ἐὰν ἐξηκολούθει ἐπιμένουσα, συνωμολόγησεν ἀνακωχὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν (30/11 Αὐγούστου) καὶ τὴν ἀνακωχὴν ταύτην ἠκολούθησε (τῇ 21/3 Ὀκτωβρίου) συνομολόγησις ὁριστικῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, δι' ἧς ἡ Αὐστρία ἀνεγνώριζε τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας. Τότε δὲ πρῶτον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας παρέδωκεν εἰς τὸ Ἰταλικὸν βασίλειον τὸ ἱστορικὸν «σιδηροῦν στέμμα» (1) τῆς Λομβαρδίας. Μετὰ

ἐκλεκτοράτον τῆς Ἕσσης, τὸ δουκάτον τῆς Νασσαυίας καὶ τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Φραγκφούρτης. Τὰ λοιπὰ νότια κράτη τὰ πολεμήσαντα κατὰ τῆς Πρωσσίας (ἡ Βαυαρία, ἡ Βυρτεμβέργη, ἡ Βάδη καὶ ἡ Ἕσση Δαρμστάδη) διετήρησαν τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν καὶ συνωμολόγησαν συνθήκας εἰρήνης πρὸς τὴν Πρωσσίαν, ἐν αἷς εἰς ἐλαχίστας ὑπεβλήθησαν θυσίας ἐδαφικὰς ἢ χρηματικάς. Ἡ Πρωσσία ἐφάνη γενναία ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ συνδεθῶσι τὰ κράτη ταῦτα πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τὴν Βόρειον Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν διὰ συμμαχίας ἀμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

(1) Τὸ «σιδηροῦν στέμμα» ἦτο στέμμα τῶν ἀρχαίων Λομβαρδῶν βασιλέων κατασκευασθὲν τῷ 593 μ. Χ. διὰ τὴν στέψιν τοῦ βασιλέως Ἀγιλόλφου. Ἀφότου Κάρολος ὁ μέγας ἥνωσε τὸ Λομβαρδικὸν κράτος μετὰ τοῦ Φραγκικοῦ (774 μ. Χ.) καὶ αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του Φράγκοι καὶ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες, πρὸς τῷ αὐτοκρατορικῷ τῆς Ῥώμης, ἐστέφοντο καὶ διὰ τοῦ σιδηροῦ στέμματος (ἐν Μεδιολάνῳ) ὡς βασιλεῖς τῆς Λομβαρδίας, ἐστέφθη δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ὁ Ναπολέων Α΄ ὁπότε ἵδρυσε τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1815 ἡ Λομβαρδία ἐγένετο Αὐστριακὴ κτῆσις, καὶ ὁ Αὐστριακὸς αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Α΄ ἐστέφθη τῷ 1838 διὰ τοῦ σιδηροῦ στέμματος. Ὠνομάσθη δὲ τὸ στέμμα τοῦτο σιδηροῦν, διότι πλὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ χρυσοῦ καὶ ἀδαμαντοποικίλτου κρίκου εἶχε καὶ ἐσωτερικὸν λεπτὸν κρίκον σιδηροῦν ἐσφυρηλατημένον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐξ ἑνὸς τῶν ἥλων τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος.

τὴν συνομολόγησιν τῆς μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας συνθήκης εἰρήνης ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὴν Βενετίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀφοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὁ λαὸς τῆς Βενετίας ἀπεφάνθη (9/21 καὶ 10/22 Ὀκτωβρίου) ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως διὰ ψήφων 651,758 (ναὶ) κατὰ 69 (ὄχι). Οὕτως ἔληξεν ὁ Αὐστροπρωσσικὸς καὶ Αὐστροϊταλικὸς πόλεμος τοῦ 1866, δι' ὧν μέγιστον βῆμα πρὸς λύσιν ὁριστικὴν ἐποιήσαντο τὰ δύο μεγάλα ζητήματα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τὸ τῆς Γερμανικῆς καὶ τὸ τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος. Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ λύσις ἀμφοτέρων τῶν ζητημάτων ἐπῆλθε συγχρόνως μετ' ὀλίγα ἔτη διὰ νέου πολέμου, ὅστις ἦτο ἄμεσος ἀπόρροια τοῦ πολέμου τοῦ 1866. Ὁ νέος οὗτος πόλεμος ἦτο ὁ μέγας Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.

---

23. Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870-1871.

Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία κατὰ τὰ ἔτη 1866-1870.— Διὰ τῶν αἱματηρῶν πολέμων τῶν ἐτῶν 1864 καὶ 1866 ἐπληρώθη κατὰ μέγα μέρος τὸ Βισμάρκιον πολιτικὸν πρόγραμμα τὸ δι' «αἵματος καὶ σιδήρου» ζητοῦν ἀμέσως μὲν τὴν ἐξωτερικὴν μεγέθυνσιν καὶ στρογγύλωσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς Πρωσσίας, ἐμμέσως δὲ καὶ τὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Ὁ κόσμος ταχέως ᾐσθάνθη καὶ ἐνόησε τὴν μεγάλην μεταβολὴν τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὸ πολιτικὸν καθεστὼς τῆς Εὐρώπης δι' ἱδρύσεως μεγάλου Γερμανικοῦ κράτους ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης. Δύσις καὶ Ἀνατολὴ ἤρξαντο νὰ βλέπωσι πρὸς τὴν τέως μικρὰν Πρωσσίαν ὡς πρὸς κραταιὰν καὶ μεγάλην Δύναμιν Εὐρωπαϊκήν. Ἡ Πρωσσία ηὐξήθη καὶ ἐστρογγυλώθη διὰ προσαρτήσεως ἑνὸς βασιλείου, δύο δουκάτων καὶ τῆς ἐλευθέρας πόλεως τῆς Φραγκφούρτης, ἅπασα δ' ἡ βόρειος Γερμανία ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τὴν Πρωσσικήν. Ἡ ἡγεμονία ἡ Πρωσσικὴ ἐπὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν ἦτο ἀπὸ τοῦ 1815 ὁ μέγας σκοπὸς τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ νῦν διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἡ ἡγεμονία αὕτη συνεπήγετο

νῦν τὴν κατὰ μέρος τοὐλάχιστον πλήρωσιν τοῦ μεγίστου ἐθνικοῦ πόθου τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, τοῦ τῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας. Ἡ ἵδρυσις ὁμοσπονδίας Βορειογερμανικῆς μετὰ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου (Bundesrath) συγκειμένου ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὁμοσπόνδων κυβερνήσεων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Πρωσσίας τοῦ γενομένου ἀπὸ τοῦ 1867 ἀρχιγραμματέως τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας (Kanzler des Norddeutschen Bundes) καὶ μετὰ κοινοβουλίου διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς βορείου Γερμανίας ἐκλεγομένου, καλουμένου δὲ διὰ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους *Reichstag* (ἀλλὰ Reichstag des Norddeutschen Bundes ἤτοι κοινοβουλίου τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας) συνεβίβαζε τὴν διὰ πολέμου ἐπιτευχθεῖσαν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς φιλελευθέρας Γερμανίας τῆς ἀπαιτούσης ἑνότητα πολιτικὴν τῆς Γερμανίας μετὰ φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν. Οὕτω ἡ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ ἀπὸ Πρωσσικῆς μετέστη ἐν μέρει εἰς Γερμανικὴν ἢ μᾶλλον συνεβιβάσθη μετὰ τῆς Γερμανικῆς καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ 1863 ὑπ' αὐτοῦ γινόμεναι ἐπαγγελίαι περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας καὶ περὶ κοινοβουλίου Γερμανικοῦ, αἱ τότε οὐδεμίαν εὑροῦσαι πίστιν παρὰ τῇ ἐθνικῇ καὶ φιλελευθέρᾳ Γερμανικῇ γνώμῃ, εἰσῆλθον εἰς στάδιον πραγματοποιήσεως. Ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις διαλλαγεῖσα πρὸς τὴν Γερμανικὴν καὶ δοῦσα εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς χαρακτῆρα ἐθνικὸν Γερμανικὸν διηλλάγη καὶ πρὸς τὴν φιλελευθέραν ἐν Πρωσσίᾳ γνώμην θεῖσα τέρμα εἰς τὴν πρὸς τὴν βουλὴν σύγκρουσιν διὰ τῶν δοθεισῶν αὐτῇ ἐξηγήσεων καὶ διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἀμνηστείας (indemnität)(1) τοῦ ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ὡς μέγα ἔργον τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς ὑπελείπετο νῦν τῇ Πρωσσίᾳ ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἀρξαμένου

(1) Ψήφισμα *ἀμνηστείας* (ἐπὶ λέξει *ἀποζημιώσεως*, ἐπανορθώσεως, Ἀγγλιστὶ indemnity bill) λέγεται ὅταν ἡ βουλὴ παραβλέψῃ ἢ συγχωρήσῃ αντισυνταγματικήν τινα πρᾶξιν τοῦ ὑπουργείου. Τὸ συνταγματικὸν τοῦτο ἔθιμον ἐξ Ἀγγλίας μετηνέχθη καὶ εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Ἐν Πρωσσίᾳ ἡ πρὸς τὴν βουλὴν σύγκρουσις διήρκεσεν ἓξ ἔτη. Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἡ ἐκλεγεῖσα τῇ 21/2 Ἰουλίου, τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ τῆς ἐν Σαδόβᾳ μάχης, εἶχε πλειονοψηφίαν μᾶλλον συμπολιτευομένην. Ἀφοῦ δὲ ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ βασιλικῷ λόγῳ (24/5 Αὐγούστου) ἡ κυβέρνησις ὡμολόγησεν ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ 1862 δαπάναι τοῦ κράτους δὲν εἶχον νόμιμον κῦρος καὶ ἐζήτησε τὴν ἀμνηστείαν ἐκφράζουσα τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ δοθῇ ἀφορμὴ συγκρούσεως, ἡ ἀμνηστεία αὕτη ἐδόθη (22/3 Σεπτεμβρίου) διὰ ψήφων 238 κατα 75.

ἔργου τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἐπὶ τὴν νότιον Γερμανίαν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἀρχὴ ἦτο ἡ διὰ συμμαχίας ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς ἕνωσις τῶν νοτίων Γερμανικῶν κρατῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ αὐτὴ ἡ ἀνέκαθεν ὑπάρχουσα τελωνειακὴ ἕνωσις, ἦτο ἁπλῶς ζήτημα χρόνου δυνάμενον νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς φορᾶς αὐτῆς τῶν πραγμάτων εἰρηνικῶς καὶ ἀθορύβως. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Γερμανίας ὑπῆρχον κωλύματα μεγάλα πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως. Τὰ κωλύματα ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία ἀναγκασθεῖσα νὰ ἐξέλθῃ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας δὲν ἠδύνατο νὰ καταλίπῃ τὴν ἀπὸ χιλίων ἐτῶν, ὡς ἔλεγεν ὁ Σβάρτζεμβεργ, ἐν τῇ Γερμανίᾳ θέσιν αὐτῆς ἄνευ ὀπισθοβουλίας τινός. Μία ἧττα καὶ μία συνθήκη δὲν ἤρκουν ὅπως αὕτη λησμονήσῃ τὸ παρελθὸν καὶ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, συμμαχοῦσα μετὰ τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν συντασσομένης Γερμανίας καὶ ζητοῦσα ὡς ὑπεδείκνυεν αὐτῇ ὁ Βίσμαρκ νέον κέντρον βαρύτητος ἐν Πέστῃ καὶ νέον στάδιον ἐπεκτάσεως ἐν Ἀνατολῇ. Καὶ ἂν ἔτι πρὸς στιγμὴν ἐσκέπτετο τὸ τοιοῦτο ἡ Αὐστρία, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῇ. Ἡ Γαλλία ἡ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου τοῦ 1866 οὐχ ἧττον τῆς Αὐστρίας πληγεῖσα ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῆς ὑπεροχῇ καὶ ὑπερηφανίᾳ παρώρμα, ἐνεθάρρυνε καὶ παρώτρυνε τὴν Αὐστρίαν εἰς ἀντιπρωσσικὴν πολιτικήν. Οὕτω δὲ τὸ ἔργον τοῦ 1866, μεθ' ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν ἠθικὴν αὐτοῦ στερεότητα, ἐξωτερικῶς ἦτο ἡμερόβιον ἐκτεθειμένον εἰς τὴν προσβολὴν Αὐστρογαλλικῆς συστάσεως. Νέος πόλεμος ἦτο ἀπαραίτητος ἢ πρὸς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἐξωτερικὴν στερέωσιν τοῦ ἔργου τοῦ 1866 ἢ πρὸς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1866 ἢ μᾶλλον πρὸ τοῦ 1863 καθεστώς.

Ἡ ἀντιπρωσσικὴ τάσις τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὁπότε ὁ αὐτοκράτωρ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους ἀνέθηκεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ τοσοῦτον μισούμενον καὶ τῆς ἀντιπρωσσικῆς ἐν Γερμανίᾳ πολιτικῆς σφοδρότατον ὑπέρμαχον τέως Σάξωνα πρωθυπουργὸν Βάϋστ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Βάϋστ συνετέλεσεν εἰς μέγα ἔργον ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Αὐστρίᾳ, εἰς τὸν γενόμενον δηλονότι τῷ 1867 *δυασμὸν* τοῦ κράτους διὰ τῆς τότε καθιερωθείσης πολιτικῆς

αὐθυπαρξίας τῆς Οὐγγαρίας, οἷα ἦτο περίπου αὕτη ἐπὶ μικρὸν κατὰ τὸ 1848. Ἡ ἵδρυσις ἐλευθέρου Οὐγγρικοῦ βασιλείου προσωπικῶς ἡνωμένου μετὰ τῆς λοιπῆς Αὐστρίας (τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Λείθα) καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ τέως Αὐστριακοῦ κράτους εἰς Αὐστροουγγρικὴν μοναρχίαν (Oesterreisch - Hungarische Monarchie) (1) περιώριζεν ἐμμέσως τὴν ἀντιπρωσσικὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας, διότι τὸ ἐλεύθερον Οὐγγρικὸν κράτος ἐν τῇ ἐπανόδῳ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Γερμανίαν ἔμελλε νὰ βλέπῃ κίνδυνον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἔμελλε ν' ἀντιπράξῃ εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας τείνουσαν πρὸς ἐπάνοδον αὐτῆς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν οἱ περὶ τὸν Βάϋστ, συμπράττοντες εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦ 1867. Τοὐναντίον οὗτοι ἐσκόπουν διὰ τοῦ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν συμβιβασμοῦ νὰ ἐνισχύσωσιν ἐσωτερικῶς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἵνα ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ὁ Βάϋστ διετέλει ἐν διηνεκεῖ συνεννοήσει πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ' καὶ αἱ συνεννοήσεις αὗται ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ ἔργου τοῦ 1866, τὸ ὁποῖον ἐπίεζε καὶ ἐτάρασσε περισσότερον τὸν Ναπολέοντα Γ' καὶ τὴν Γαλλίαν ἢ τὴν Αὐστρίαν.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου τοῦ 1866 ἦσαν ἐναντία πρὸς τὰς προσδοκίας τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι νῖκαι τῆς Πρωσσίας εἶχον ταράξει τοὺς κύκλους τῶν πολιτικῶν σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος τῶν στηριζομένων ἐπὶ μακροχρονίου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας πολέμου καὶ ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐξαντλήσεως ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν, τῆς μελλούσης νὰ παράσχῃ στάδιον

(1) Ἡ μεγάλη αὕτη εἰρηνικὴ μεταμόρφωσις ἐν τῇ Ἀψβουργικῇ μοναρχίᾳ ἐγένετο πρὸ πάντων συνεργίᾳ τοῦ περιφήμου Οὔγγρου φιλοπάτριδος πολιτικοῦ ἀνδρὸς Φραγκίσκου Δεὰκ (ἴδ. σελ. 147) τοῦ προϊσταμένου ἀπὸ τοῦ 1865 τῆς μεγάλης ἐθνικῆς Οὐγγρικῆς μερίδος. Ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ μεγάλου ἔργου ἐξηκολούθει νὰ προΐσταται ἐν τῷ Οὐγγρικῷ κοινοβουλίῳ τῆς πλειονοψηφίας χωρὶς νὰ μετέχῃ ἐν τούτοις τῆς κυβερνήσεως, ἧς προέστη ἀπὸ τοῦ 1867 ὁ τῷ 1849 εἰς θάνατον καταδικασθεὶς καὶ εἰκονικῶς θανατωθεὶς (ἴδ. σελ. 330) Οὔγγρος εὐπατρίδης κόμης Ἰούλιος Ἀνδράσσυς (τυχὼν ἀμνηστείας τῷ 1860 καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα). Κατὰ τὴν σύμβασιν τοῦ 1867 ἡ Οὐγγαρία ἀπετέλεσε βασίλειον ἀνεξάρτητον ἔχον ἴδιον στρατόν, ἴδιον ὑπουργεῖον καὶ ἰδίαν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, συνδεόμενον δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς μοναρχίας διὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως (τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσὴφ στεφθέντος πανηγυρικῶς ἐν Βούδᾳ ὡς βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας τῇ 27/8 Ἰουνίου 1867) καὶ διὰ τῶν κοινῶν ὑπουργείων τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν.

ἐνεργείας εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ Γάλλου αὐτοκράτορος (ἴδ.σελ.628). Καὶ εἶχε μὲν οὗτος κατορθώσει διὰ τῆς μετὰ τὴν μάχην τῆς Σαδόβας μεσιτείας αὐτοῦ νὰ μετριάσῃ τοὺς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας προβαλλομένους ὅρους τῆς εἰρήνης τοὺς ἀποβλέποντας εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Πρωσσικῆς ἡγεμονίας ἐφ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν, περιορίσας αὐτὴν εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν καὶ ἐξασφαλίσας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν νοτίων κρατῶν· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀποζημίωσις ἦτο μηδὲν ἀπέναντι τῆς ὑπερόχου θέσεως, ἣν ἐλάμβανεν ἡ Πρωσσία ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Ναπολέων ἤθελεν ἀποζημιώσεις ὑλικωτέρας, ἤθελε τὴν Μογουντίαν καὶ ἄλλας παρὰ τὸν Ῥῆνον χώρας. Ἅμα δὲ συνομολογηθείσης τῆς ὁριστικῆς μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας εἰρήνης διὰ τῆς συνθήκης τῆς Πράγας, διετύπωσεν ὁ Ναπολέων τὰς ἀξιώσεις ἐκείνας ἐν Βερολίνῳ ἀπειλῶν διὰ πολέμου ἐν περιπτώσει μὴ ἀποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ θαρραλέως ἐδέξατο τὴν πρόκλησιν, ὑποδεικνύων ἐνταυτῷ τῷ Γάλλῳ πρεσβευτῇ τοὺς κινδύνους, εἰς οὓς ἐξέθετε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ ὁ Ναπολέων. Ἡ τολμηρὰ αὕτη διαγωγὴ ἠνάγκασε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς ἀξιώσεις του κατὰ τρόπον οὐχὶ λίαν ἀξιοπρεπῆ (1). Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις αὕτη δὲν ἦτο ὁριστική. Ὑπεχώρησε, διότι δὲν ἐθεώρει τὴν Γαλλίαν παρεσκευασμένην εἰς πόλεμον, ἤθελε δὲ νῦν ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ νὰ στρέψῃ πρὸς πολεμικὰς παρασκευάς. Τὸν κατὰ τῆς Πρωσσίας πόλεμον καθίστων ἀπαραίτητον τῷ Ναπολέοντι οὐ μόνον λόγοι τῆς ἐξωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς. Ἡ γοητεία τῆς αὐτοκρατορίας ἤρξατο νὰ καταπίπτῃ ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1864, ἀπὸ τῆς ἀποτυχίας δηλονότι τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως τοῦ Δανογερμανικοῦ πολέμου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1866. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ τοῦ 1863 ἔπεμψαν εἰς τὴν νομοθετικὴν βουλὴν ἱκανῶς πολυαρίθμους ἀντιπολιτευομένους, ἐν οἷς καὶ τὸν περίφημον Θιέρσον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολὴ καὶ ἀπογοήτευσις, καὶ ὑπόκωφος δυσαρέσκεια κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ τὰ πνεύματα τοὐλάχιστον ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ταῖς

(1) Ἐδήλωσε δηλονότι τῷ ἀνακτοβουλίῳ τοῦ Βερολίνου ὅτι οἱ ὑπουργοὶ εἶχον ἐμπνεύσει αὐτῷ τὰς ἀξιώσεις ἐκείνας κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του. Ἐπὶ τούτῳ ὁ τέως ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Δρουὲν Δελουῆ ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Μουτιέ.

ἄλλαις μεγαλοπόλεσι τῆς Γαλλίας. Πᾶσαν δὲ ταύτην τὴν δυσμενῆ τροπὴν τῶν πραγμάτων κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνέτεινε τὸ οἰκτρότατον τέλος τοῦ ἐν Μεξικῷ ἐγχειρήματος.

Τὰ ἐν Μεξικῷ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ 1863-1867. — Πόσον ἐφήμερον ἦτο τὸ ἐν Μεξικῷ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος σύστημα, ὅπερ δὲν ἐδίσταζεν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν νὰ παραστήσωσιν ὡς ἓν τῶν λαμπροτάτων ἔργων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπεδείχθη ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου ἐν ταῖς Βορειαμερικανικαῖς πολιτείαις ἐμφυλίου πολέμου. Μόλις ἐπερατώθη ὁ πόλεμος, καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑνώσεως, συνῳδὰ πρὸς τὸ δόγμα τοῦ Μονρόη, οὐδαμῶς ἀνεχομένη νὰ βλέπῃ αὐτοκρατορίαν ἱδρυομένην ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὰ σύνορα τῆς μεγάλης δημοκρατίας καὶ ἐπιβαλλομένην ταύτην ὑπὸ κράτους Εὐρωπαϊκοῦ εἰς λαὸν Ἀμερικανικόν, ἔθηκε τὸν Ναπολέοντα πρὸ τοῦ διλήμματος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς ἐκκενώσεως τοῦ Μεξικοῦ καὶ τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Ἕνωσιν. Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη οὕτω νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ Μεξικοῦ· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων οὐδεμία ὑπῆρχε πιθανότης ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς αὐτοῦ θρόνος ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσιν ἐν Μεξικῷ, προέτρεψεν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀμερικανικὴν χώραν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ' ὁ Μαξιμιλιανὸς μὴ θεωρήσας ἀξιοπρεπὲς τὸ τοιοῦτον ἔπεμψε τὴν αὐτοκράτειραν Καρλότταν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἵνα συνηγορήσῃ ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ Ναπολέοντι καὶ ἐν Ῥώμῃ παρὰ τῷ Πάπᾳ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μεξικοῦ. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀτυχὴς αὐτοκράτειρα, οὐδαμοῦ ἐν Εὐρώπῃ εὑροῦσα εὐήκοον οὖς εἰς τὰς αἰτήσεις της, ἀπογνοῦσα περιέπεσεν εἰς παραφροσύνην, ὑφ' ἧς ἔτι μέχρι σήμερον διατελεῖ πάσχουσα, ὁ δὲ Μαξιμιλιανὸς εὑρέθη πρὸ χαλεπωτάτων καὶ δεινοτάτων δυσχερειῶν. Πρὶν ἔτι ἄρξηται ἡ ἀναχώρησις τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, εἶχε νὰ παλαίῃ κατὰ ἐπαναστατικῶν στιφῶν τῶν περὶ τὸν Ἰουαρὲζ δημοκρατικῶν, οἵτινες πανταχοῦ τῆς χώρας ἀνῆπτον τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα διὰ τῶν ὀρεινῶν μικροπολέμων (Guerillas). Ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε προβῆ εἰς τὸ ἀσύνετον ἔργον τοῦ νὰ προγράψῃ πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν Ἰουαρὲζ αὐτὸν ὑποτιμῶν τὴν δύναμιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος· εἶχον δ' οὕτω φονευθῆ δύο τῶν σπουδαιοτέρων ἀρχηγῶν. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη ἐξήγειρε σφοδρότατον μῖσος κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ πολλοῖς τῶν κατοίκων.

Μάτην ὁ αὐτοκράτωρ ἐζήτει νῦν νὰ εὕρῃ στήριγμα παρὰ τῷ ἐγχωρίῳ πληθυσμῷ περιποιούμενος ὁτὲ μὲν τὴν φιλελευθέραν μερίδα, ὁτὲ δὲ τὴν Κληρικήν, καὶ ἐπὶ τέλους δυσαρεστῶν ἀμφοτέραις. Ἵνα εὕρῃ διέξοδόν τινα ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτοῦ, ἐκάλεσε γενικὴν σύνοδον ἐθνικὴν τῷ 1867 (2/14 Ἰανουαρ.), ἵνα ἀποφασίσῃ αὕτη περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ σύνοδος, συγκειμένη τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν θιασωτῶν τοῦ κρατοῦντος συστήματος, ἀποφασίσασα περὶ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ καθεστῶτος διὰ τοῦ πολέμου ἔτι μᾶλλον περιέπλεξε τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος. Διότι ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο κατὰ τῆς ξένης δυναστείας καὶ ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶχον ἀναγνωρίσει ἤδη ὡς νόμιμον κυβέρνησιν τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἰουαρὲζ καὶ τοῦτον ὡς πρόεδρον τῆς δημοκρατίας. Τὰ στίφη τοῦ Ἰουαρὲζ ηὐξάνοντο ὁσημέραι καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐκκενούμεναι θέσεις κατελαμβάνοντο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰουαρέζ. Ὅτε δὲ οἱ Γάλλοι κατέλιπον τὴν χώραν ἐν μέσῳ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως τῶν κατοίκων, ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε περὶ ἑαυτὸν μόλις τρισχιλίους στρατιώτας. Μετὰ τούτων δὲ μεταβὰς ἀπὸ Μεξικοῦ εἰς Κερετάρον ἀπεκλείσθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἰουαρὲζ καὶ διὰ τῆς προδοσίας τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ Λοπὲζ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ δικασθεὶς ὑπὸ στρατοδικείου διὰ τοὺς μνημονευθέντας φόνους τῶν ἀρχηγῶν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐθανατώθη διὰ πυροβολισμοῦ (7/19 Ἰουλίου), οὐδαμῶς ληφθείσης ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουαρὲζ τῆς ὑπὲρ τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοκράτορος μεσιτείας πασῶν τῶν κυβερνήσεων, καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑνώσεως.

Τὸ τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος τῆς πολυδαπάνου Μεξικανικῆς στρατείας ἐπελθὸν μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1866 ἐκλόνησεν ἠθικῶς πολὺ τὴν θέσιν τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὁ Ναπολέων ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προβῇ εἰς φιλελευθέρας τινὰς παραχωρήσεις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, νὰ ἀνυψώσῃ δὲ τὴν γοητείαν τῆς αὐτοκρατορίας διά τινος σπουδαίου κατορθώματος ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἀλλὰ σπουδαῖόν τι ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1867 μικροῦ δεῖν ἡ τοῦ Λουξεμβούργου ἔρις ἔφερε πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. ἀλλ' ἡ ἔρις ἐλύθη εἰρηνικῶς διὰ φιλικῆς μεσολαβήσεως τῶν οὐδετέρων Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ τὰ αἴτια τῆς πρὸς τὴν Πρωσσίαν ῥήξεως δὲν ἐξέλιπον διὰ τῆς λύσεως ἐκείνης. Τὸ αὐτὸ ἔτος τὰ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ

Νοέμβριον γενόμενα ἔδωκαν ἀφορμὴν ἐνόπλου ἐπεμβάσεως εἰς τὸν Ναπολέοντα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Πάπα καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἠθικῆς δυνάμεως καὶ γοητείας τῆς αὐτοκρατορίας τοὐλάχιστον παρὰ τῇ κληρικῇ μερίδι.

Καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, ἡ Γαλλία διὰ τῆς Σεπτεμβριανῆς συνθήκης τοῦ 1864 ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ῥώμην τῷ 1866-1867. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1867. Ἀλλὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀσυνέτως ἐζήτησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ περὶ τὸν Γαριβάλδην ἐξημμένοι «Ἰταλικώτατοι» ἵνα καταλάβωσι τὴν Ῥώμην καὶ συμπληρώσωσι τὴν ἕνωσιν τῆς Ἰταλίας. Ὁ Γαριβάλδης καταλιπὼν τὴν Καπρέραν ἐκάλεσε περὶ ἑαυτὸν στίφη ἐθελοντῶν, μεθ' ὧν, ἐναντίον ὅλων τῶν προφυλακτικῶν μέτρων τῶν ληφθέντων ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως πρὸς φρούρησιν τοῦ παπικοῦ κράτους, εἰσήλασεν εἰς τὴν Παπικὴν ἐπικράτειαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ταχεῖαν ἔνοπλον Γαλλικὴν ἐπέμβασιν καὶ ἡ μάχη τῆς Μεντάνας (22/3 Νοεμβρίου) ἔδωκε τέρμα εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Γαριβαλδινῶν ἐπενεγκοῦσα τὴν ἧτταν καὶ τὴν διάλυσιν τῶν στιφῶν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως σύλληψιν τοῦ Γαριβάλδου. Ἐκ νέου δὲ κατελήφθη ἡ Ῥώμη ὑπὸ Γαλλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς.

Ἡ νέα αὕτη ἐκστρατεία τῆς Γαλλικῆς ἐπεμβάσεως ἐν Ῥώμῃ, καθ' ἣν ἐδοκιμάσθησαν τὸ πρῶτον τὰ νέα ὅπλα Σασσεπῶ τὰ μέλλοντα, ὡς ἤλπιζεν ὁ Ναπολέων, νὰ θαυματουργήσωσιν ἐν τῷ προσεχεῖ Γαλλοπρωσσικῷ πολέμῳ, εὐηρέστησε μὲν ἐν Γαλλίᾳ τῇ κληρικῇ μερίδι, ἀλλ' ἐξήγειρε σφοδρὰς διαμαρτυρίας τῆς δημοκρατικῆς ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ ἀντιπολιτεύσεως ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος. Ἀλλὰ τὴν χειρίστην ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἡ νέα Ἰταλικὴ στρατεία ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ μελετώμενος κατὰ τῆς Πρωσσίας πόλεμος ἀπῄτει ἰσχυροὺς συμμάχους, διότι ἡ Πρωσσία οὐ μόνον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀπεδείχθη μέγα καὶ ἰσχυρότατον στρατιωτικὸν κράτος, ἀλλὰ διέθετεν ἤδη ἁπάσας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς τε βορείου καὶ τῆς νοτίου Γερμανίας, ἐκείνης μὲν ἄρχουσα στρατιωτικῶς, πρὸς ταύτην δὲ συνδεδεμένη διὰ συμμαχιῶν. Ἐναντίον τοιούτου κράτους συνδεομένου μάλιστα ἐν ἐνδεχομένῃ περιστάσει μετὰ τῆς Ῥωσσίας διὰ συμμαχίας, εἶχεν ἀνάγκην ὁ Ναπολέων τῆς συμμαχίας οὐ μόνον τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τῆς Ἰταλικῆς συμμαχίας ἀπεστέρει ἑαυτὸν

ὁ Ναπολέων διὰ τῆς ἐν Μεντάνᾳ καταστροφῆς, καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν ζήτημα κατέστη πέτρα σκανδάλου μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας. Μάτην ὁ Βάϋστ, ἀναλαβών, τῇ αἰτήσει τοῦ Ναπολέοντος, νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, Αὐστριακὸς ὢν ὑπουργὸς οὗτος, κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ, συνέστησε τῇ Γαλλίᾳ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ῥώμης καὶ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων συναινέσει Γαλλίας ἅμα καὶ Αὐστρίας, λέγων χαρακτηριστικώτατα: «Οὐδέποτε θέλομεν ἔχει τοὺς Ἰταλοὺς μεθ' ἡμῶν ἐγκαρδίως συμπράττοντας, ἐνόσῳ δὲν ἀπαλλάσσομεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς *Ῥωμαϊκῆς* ἀκάνθης». Ὁ Ναπολέων θεωρῶν τὴν καλὴν μετὰ τοῦ Βατικανοῦ συνεννόησιν ἀπαραίτητον ὅρον τῆς ἀσφαλείας τοῦ θρόνου αὐτοῦ, οὐδένα ἔστεργε συνδυασμὸν σκοποῦντα νὰ παραδώσῃ τὴν Ῥώμην τοῖς Ἰταλοῖς (1). Ἀλλ' οὕτως ἐστερήθη τῆς Ἰταλικῆς συμμαχίας.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικὴ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἄστατος. Ἐννοήσας τὰ σφάλματα τῆς ἐχθρικῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν πολιτικῆς αὐτοῦ ἐν τῇ Πολωνικῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1863, ἐζήτησε, μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1866, νὰ προσεγγίσῃ αὖθις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Ἀφορμὴ τῆς προσεγγίσεως ἐγένετο ἡ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1866 ἀρξαμένη Κρητικὴ ἐπανάστασις. Ἡ Ῥωσσία ἤθελεν ἵνα ἡ νῆσος αὕτη προσαρτηθῇ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ Γαλλία, μετά τινας δισταγμοὺς προσεχώρησεν εἰς τὸ Ῥωσσικὸν σχέδιον καὶ προέτεινε τῇ Πύλῃ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1867 μετὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων Δυνάμεων, πλὴν τῆς Ἀγγλίας, τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἕνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Γαλλία μεθ' ὅλην τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἠθικῶς ὑποστηριζομένης Πύλης, μέχρι τινὸς συνέπραττεν εἰλικρινῶς τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ ἐφαίνετό τις ἀληθὴς τελουμένη προσέγγισις μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας, ἐγίνετο μάλιστα λόγος καὶ περὶ ἀναθεωρήσεως ὅρων τινῶν τῆς Παρισιανῆς συνθήκης ταπεινωτικῶν διὰ τὴν Ῥωσσίαν, τὴν ὁποίαν ἀναθεώρησιν εἶχε προτείνει καὶ ὁ Βάϋστ. Ἡ εἰς Παρισίους κατὰ Μάϊον τοῦ 1867 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως γενομένη ἐπίσκεψις τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν Γαλλορωσσικὴν συνεννόησιν. Ἀλλὰ πάντες οὗτοι οἱ συνδυασμοὶ διελύθησαν ταχέως. Περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς Παρισιανῆς συνθήκης οὐ

(1) Αὐτὸς ὁ ὑπουργὸς τοῦ κράτους Ῥουὲ ἐκήρυξε τοῦτο ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ διὰ τοῦ περιβοήτου τριπλοῦ *οὐδέποτε* (jamais! jamais! jamais!).

δεμία ἐγένετο πρότασις πλὴν τῆς τοῦ Βάϋστ, ἣν καὶ ἡ Ῥωσσία αὐτὴ οὐχὶ προθύμως ἀπεδέξατο. Ἡ μικρὸν μετὰ τὸν Τσάρον εἰς Παρισίους γενομένη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐπίσκεψις καὶ ἡ ἐπίμονος ἄρνησις τῆς Πύλης, ὑποστηριζομένης πάντοτε ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἐχαλάρωσαν ὁπωσοῦν τὴν Ῥωσσογαλλικὴν φιλίαν. Μετ᾽ ὀλίγον κατὰ Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ναπολέων καὶ ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ ἦλθον εἰς συνέντευξιν ἐν Σαλισβούργῳ καὶ ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ἐτέθησαν οἱ ὅροι τῆς Αὐστρογαλλικῆς συμμαχίας, εἷς τῶν ὁποίων ἦτο, προβληθεὶς οὗτος ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἡ ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐγκατάλειψις τῆς Κρήτης. Ἡ ἔκτοτε ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἐκδηλωθεῖσα παλιμβουλία τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς καὶ ἡ στενωτέρα προσέγγισις τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἀπεξένωσαν ἀπ᾽ ἀλλήλων ὁριστικῶς Γαλλίαν καὶ Ῥωσσίαν καὶ ἐστερέωσαν τὴν Ῥωσσοπρωσσικὴν συνεννόησιν. Τοιαύτη ἦτο ἡ καθόλου θέσις τῆς διεθνοῦς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καθ᾽ ὃν χρόνον ὁ Ναπολέων παρεσκευάζετο εἰς τὸν μέγαν πόλεμον.

Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου τούτου σπουδαῖαι ἐπῆλθον μεταβολαὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ καταστάσει τῆς αὐτοκρατορικῆς Γαλλίας. Οὔτε ἡ ὁπωσοῦν ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Γαλλίας λύσις τῆς περὶ Λουξεμβούργου ἔριδος οὔτε ἡ μεγάλη ἐν Παρισίοις παγκόσμιος ἔκθεσις τοῦ 1867, τὴν ὁποίαν, πλὴν τοῦ Τσάρου, ἐτίμησαν διὰ τῆς ἐπισκέψεως αὐτῶν ὁ Σουλτάνος Ἀζίζ (μεταβὰς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καὶ εἰς τὸ Λονδῖνον), ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, εἶτα δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας μετὰ τοῦ ἀρχιγραμματέως Βάϋστ, ἀνύψωσαν ἐν Γαλλίᾳ ἀρκούντως τὴν καταπεσοῦσαν ἠθικὴν γοητείαν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνῷ ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις ὁσημέραι καθίστατο ἰσχυροτέρα. Αἱ κατὰ Μάϊον τοῦ 1869 βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ ἔπεμψαν εἰς τὴν νομοθετικὴν βουλὴν νέον πλῆθος δημοκρατικῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς εὔγλωττος δικηγόρος, ὁ ἑτερόφθαλμος Γαμβέττας, ὀφείλων ἀκριβῶς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ συμμετοχὴν εἰς διαδήλωσίν τινα κατὰ τοῦ καθεστῶτος γενομένην. Ἡ τοιαύτη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κατάστασις ἔπεισε τέλος τὸν Ναπολέοντα νὰ προβῇ εἰς σπουδαίας φιλελευθέρας παραχωρήσεις, γενομένας διὰ συγκλητικοῦ δόγματος (ἴδ. σελ. 411), δι᾽ ὧν τὸ σύνταγμα τοῦ 1852 μετεβλήθη εἰς αὐτοκρατορίαν κοινοβουλευτικὴν καὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρες γνωστοὶ ἐπὶ τοῖς φιλελευθέροις φρονήμασιν αὐτῶν.

Τοιοῦτος ἦτο πρὸ πάντων ὁ τέως δημοκρατικὸς βουλευτὴς Αἰμίλιος Ὀλλιβιέ, ὅστις ἀπὸ σφοδροῦ δημοκρατικοῦ γενόμενος νῦν θιασώτης τῆς κοινοβουλευτικῆς αὐτοκρατορίας καὶ πολιτικὸς ἐξωμότης ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ὀνομασθείς, ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον κοινοβουλευτικὸν (21/2 Ἰανουαρίου 1870) γενόμενος αὐτὸς ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἤθελεν ἵνα αἱ ἐν τῷ συντάγματι τῆς αὐτοκρατορίας ἐπενεχθεῖσαι μεταβολαὶ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀποφαινομένου (ἴδ. σελ. 399). Οἱ δημοκρατικοὶ ἐπωφελούμενοι τὴν περίστασιν ἔθηκαν τὸ ζήτημα μεταξὺ αὐτοκρατορίας καὶ δημοκρατίας καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐποιήσαντο ἐπίκλησιν πρὸς τὸν Γαλλικὸν λαόν. Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἐγένετο τῇ 26/8 Μαίου καὶ ὁ Γαλλικὸς λαὸς ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς κοινοβουλευτικῆς αὐτοκρατορίας διὰ ψήφων 7,350,142 (ναὶ) κατὰ 1,538,825 (ὄχι). Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἀντὶ νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς περὶ τὸν αὐτοκράτορα φιλοπολέμους, ἀφοῦ ἡ θέσις τῆς αὐτοκρατορίας ἀπεδείχθη ἔτι τοσοῦτον στερεὰ ἐσωτερικῶς, τοὐναντίον ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτῶν, διότι τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας ἀπόφανσιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ἐθεώρουν ὡς ἠθικὴν δύναμιν ἐν τῷ ἀρξομένῳ πολέμῳ. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία, φρονοῦσα ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς θρόνος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μεταβιβασθῇ ἀσφαλῶς εἰς τὸν υἱόν της ἄνευ μεγάλου καὶ ἐνδόξου πολέμου, ἦτο ἐκ τῶν θερμῶν ὑπερμάχων τοῦ πολέμου. Ταῦτα πάντα συνετέλεσαν ἵνα ἐπὶ μηδαμινῇ προφάσει τῆς εἰς τὸν Ἱσπανικὸν θρόνον ὑποψηφιότητος πρίγκιπός τινος τοῦ ἐκ τοῦ συγγενοῦς τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Πρωσσίας οἴκου τῶν Ὁενζόλλερν (ἴδ. κατωτέρω) κηρυχθῇ ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Πρωσσίας (7/19 Ἰουλίου).

Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πορεία τοῦ πολέμου. — Ὁ τοσοῦτον ἀδικαιολογήτως κηρυχθεὶς πόλεμος ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῆς μεγάλης πλειονότητος τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ. Ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ μόνος ὁ Θιέρσος ἐτόλμησε ν' ἀντιταχθῇ ἐρρωμένως κατὰ τῆς φιλοπολέμου πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ τοῦτο ἔπραξε· διότι ἐνόει ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο καὶ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ἀπαράσκευος εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ πρωθυπουργὸς Ὀλλιβιὲ ἐκήρυξεν ἐν τῇ βουλῇ ὅτι μετ' ἐλαφρᾶς καρδίας ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην τοῦ πολέμου· καὶ ὅμως πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὁ πόλεμος ἐθεωρήθη ἀδικαιολόγητος καὶ ἡ γενικὴ συμπάθεια τῶν λαῶν ἦτο ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας.

Διότι ὅσον καὶ ἂν προσεπάθουν οἱ περὶ τὸν Ναπολέοντα νὰ δικαιολογήσωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθέντα πόλεμον παριστῶντες αὐτὸν ὡς ἐπιβληθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, ἡ γενικὴ πεποίθησις πάντων ἦτο ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο ἡ ἐπιτιθεμένη ἀδίκως. Διότι ἦτο προφανὲς εἰς πάντα ὅτι ἡ Πρωσσία, ἡ μηδὲν ἄλλο ζητοῦσα ἢ τὴν ὑπ' αὐτὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας, οὐδένα λόγον εἶχε νὰ ζητήσῃ πόλεμον μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο ἡ ζητοῦσα νὰ κωλύσῃ μὲν ἀδίκως καὶ βιαίως τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν ὑπὸ τοιαύτην ἡγεμονίαν ἕνωσιν τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, νὰ μεγεθύνῃ δὲ ἐδαφικῶς τὴν Γαλλίαν ἀναλώμασι τῆς Γερμανίας. Τὴν τοιαύτην πεποίθησιν ἡμπέδωσαν αἱ ἀμέσως μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ ἀποκαλύψεις, ἐξ ὧν ἐδηλοῦτο ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναπολέοντος καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1866, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1866 δὲν ἔπαυε ποιουμένη τῇ Πρωσσικῇ κυβερνήσει προτάσεις περὶ ἐδαφικῆς αὐξήσεως τῆς Γαλλίας ὁτὲ μὲν διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ Λουξεμβούργου καὶ τοῦ Βελγίου, ὁτὲ δὲ διὰ τῆς Γαλλικῆς Ἑλβετίας ἢ καὶ μέρους τοῦ Πεδεμοντίου (ἴδ. σελ. 628). Ἀλλ' ἡ ἐσπευσμένη κήρυξις τοῦ πολέμου δὲν ἦτο μόνον ἔργον ἠθικῶς ἀδικαιολόγητον, ἀλλὰ καὶ πρᾶξις πολιτικῶς ἀσύνετος. Ὅτι ὁ Ναπολέων δὲν ἐξετίμα καλῶς τὴν ἀξίαν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Γαλλίας πιστεύων τυφλῶς εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ ὑπουργοῦ Leboeuf καὶ δὲν ἤξευρεν ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ τὸ ἥμισυ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, εἶναι ἴσως μέχρι τινὸς συγγνωστόν (1). Ἀλλ' εἶναι ἀσύγγνωστον δι' αὐτὸν ὅτι ἐπίστευεν εἰς τὴν σύμπραξιν τῆς νοτίου Γερμανίας ἐναντίον τῆς Πρωσσίας, καὶ ἐπείθετο περὶ ἐνεργοῦ συμπράξεως τῆς Αὐστρίας, χωρὶς ἐκ τῶν προτέρων νὰ δεσμεύσῃ τὴν Δύναμιν ταύτην δι' ἐπισήμου ὑποχρεώσεως ἐπισήμου συνθήκης. Ἀληθῶς πᾶσα ἡ πολυθρύλητος Αὐστρογαλλικὴ συμμαχία ἐστηρίζετο ἐπὶ ὑποσχέσεων ἀορίστων. Ἡ Αὐστρία, ὡς ἔλεγεν ὁ Βάϊστ, ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ ῥυθμίσῃ τὴν διαγωγὴν αὐτῆς

(1) Καὶ ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου ἀπέναντι τοῦ Πρωσσικοῦ ἢ Βορειογερμανικοῦ δὲν ἔφερε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ὁ Γαλλικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαλτικήν, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶς ὠχυρωμένων Γερμανικῶν παραλίων. Μικραί τινες ζημίαι ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν τῆς Γερμανίας ἐν διαφόροις θαλάσσαις ἦσαν τὰ μόνα ἔργα τοῦ Γαλλικοῦ στόλου.

ἀναλόγως τῆς θέσεως, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ ἡ Ῥωσσία. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία εἶχεν ἤδη λάβει σαφεῖς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας. Ἕνα περίπου μῆνα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχον ἔλθει εἰς συνέντευξιν ἐν Ἔμς (21/2 Ἰουνίου). Ἐν τῇ συνεντεύξει δὲ ταύτῃ, ἐν ᾗ παρευρέθησαν ὅ τε Βίσμαρκ καὶ ὁ ἐν Βερολίνῳ Ῥῶσσος πρεσβευτὴς κόμης Οὐβρίλ, ἐδόθησαν καὶ ἐλήφθησαν ἑκατέρωθεν ὑποσχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις ἐν περιπτώσει Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσσία ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κωλύσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ἀνάμιξιν τῆς Αὐστρίας εἰς τὸν πόλεμον, ἡ δὲ Πρωσσία ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ῥωσσίαν καθ' ἣν περίστασιν αὕτη ἤθελεν ἀποκηρύξει τὸν περὶ οὐδετερότητος τοῦ Εὐξείνου ταπεινωτικὸν διὰ τὴν Ῥωσσίαν ὅρον τῆς Παρισιανῆς συνθήκης. Συνῳδὰ δὲ πρὸς τὰς συμφωνίας ταύτας ἡ Ῥωσσία, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, ἐκήρυξεν ὅτι ἔμελλε νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα ἐνόσῳ καὶ ἄλλη τις Δύναμις δὲν ἀνεμιγνύετο εἰς τὸν πόλεμον, ἔδωκε δὲ τῇ Αὐστρίᾳ νὰ νοήσῃ σαφῶς ὅτι ἡ ἀνάμιξις αὐτῆς εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ἔμελλε νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατ' αὐτῆς κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω ἡ Γαλλία ἀπεμονώθη ἐντελῶς ἔχουσα μόνον τὰς παραμυθητικὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Βάϋστ ὅτι ἡ ἐπιβεβλημένη τῇ Αὐστρίᾳ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας οὐδετερότης ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ τῇ Αὐστρίᾳ ἵνα παρασκευασθῇ δεόντως πρὸς τὸν πόλεμον καὶ ἄρξηται τῆς ἐνεργείας κατὰ τὸ προσεχὲς φθινόπωρον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐκεῖνο δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν Γαλλίᾳ Ναπολέων καὶ αὐτοκρατορία. Αἱ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι νῖκαι τῶν Πρώσσων ἀνέτρεψαν πάντας τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν φίλων τῆς Γαλλίας. Ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνεννόησις ἐπέτρεψε τῇ Πρωσσίᾳ ἵνα μηδαμῶς φροντίζουσα μὴ μόνον περὶ τῶν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸς τὴν Αὐστρίαν συνόρων, ἐπιπέσῃ μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Τρεῖς μεγάλαι στρατιαὶ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου ἀγόμεναι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Stainmetz (ἡ α' ἡ δεξιὰ στρατιά), ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου Καρόλου (ἡ β' ἡ ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον) καὶ ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Πρωσσίας (ἡ γ' ἡ ἀριστερά), ἀποτελοῦσαι ὅλαι ὁμοῦ περὶ τὰς 400 χιλιάδας ἀνδρῶν, διέβησαν τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας καὶ εἰσέβαλον (ἀπὸ τοῦ Βαυαρικοῦ Παλατινάτου ὁρμώμεναι) εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ

Στρασβούργου καὶ τοῦ Μὲτζ χῶρον, κατὰ τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Μόλτκε στρατηγικὸν σχέδιον, πρὶν ἢ παρέλθωσιν 20 ἡμέραι ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ Γαλλία μόλις εἶχε δυνηθῆ νὰ συναγάγῃ εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον 100-140 χιλιάδας στρατοῦ. Τοσοῦτον τελειότερος ἦτο ὁ τρόπος τῆς Πρωσσικῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ τῆς Γαλλικῆς. Ἡ ταχύτης αὕτη ἐκώλυσε τοὺς Γάλλους νὰ λάβωσιν ἐπιθετικὴν θέσιν καὶ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἔνθα φόβος μέγας ὑπῆρχε Γαλλικῆς εἰσβολῆς. Καὶ νῦν ἤρξατο ἡ ἀναρίθμητος σειρὰ Γερμανικῶν νικῶν καὶ Γαλλικῶν ἡττῶν. Μόλις εἶχε διαλαληθῆ ἐκ Παρισίων εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ἡ ὅλως ἀσήμαντος ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, ἡγουμένου τοῦ Ναπολέοντος, ἅλωσις τοῦ Σααρβρῦκεν (21/2 Αὐγούστου) ἔνθα ὁ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐν τῇ στρατείᾳ συνοδεύων μικρὸς Λουδοβῖκος Ναπολέων (ὁ Λουλοὺ ὑποκοριστικῶς καλούμενος) ἐβαπτίσθη διὰ τοῦ πυρός, καὶ ἀμέσως τὴν εἴδησιν ταύτην διεδέξαντο νέαι εἰδήσεις ἐκπληκτικαὶ μεγάλας καὶ ἀλλεπαλλήλους ἀγγέλλουσαι νίκας Γερμανικάς. Ὁ Γαλλικὸς στρατός, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν εἶχε λάβει ὁ Ναπολέων, συνέκειτο ἐξ 8 στρατιωτικῶν σωμάτων, ὧν τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μὰκ Μαὼν καὶ τὸ ἕβδομον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουαὶ ἀπετέλουν τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ στρατοῦ τούτου τὴν ἀντιτασσομένην τῇ στρατιᾷ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου, τὸ δεύτερον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φροσσάρ, τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν στρατάρχην Βαζαίν, τὸ τέταρτον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ladmirault ἀπετέλουν τὸ κέντρον ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν τριῶν ὡς ἐν ἐφεδρείᾳ τεταγμένων σωμάτων τῶν στρατηγῶν Βουρβάκη, Failly καὶ Κανροβέρ. Ἡ προφυλακὴ τοῦ ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν στρατοῦ ἡττήθη (τῇ 23/4 Αὐγ.) ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Πρωσσίας ἐν τῇ πρώτῃ σπουδαίᾳ μάχῃ παρὰ τὸ Βαϊσσεμβοῦργον, μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἅπας ὁ ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν στρατὸς ὑπέστη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ φονικωτάτῃ μάχῃ τοῦ Wörth ἧτταν δεινοτάτην καὶ διελύθη καθ' ὁλοκληρίαν καταλιπὼν ὡς τρόπαια εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν 200 ἀξιωματικοὺς καὶ 9 χιλιάδας στρατιώτας αἰχμαλώτους, 28 τηλεβόλα, 5 μυδραλιοβόλα, πολλὰς σημαίας, μέγα πλῆθος ὅπλων, 1200 ἵππους καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μὰκ Μαὼν μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μετὰ

τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μέχρι τοῦ Chalons. Ἔκτοτε ἑκάστη νέα σπουδαία μάχη ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, κατὰ τρόπον σχεδὸν πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὑπῆρξε σειρὰ ἐπιτυχιῶν τοῦ ἑτέρου μόνου τῶν ἐμπολέμων. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν πολεμικῶν τούτων γεγονότων εἶναι τοσοῦτον μέγα, ὥστε τὰ καθέκαστα ἀποβάλλουσιν ἐν μέρει τὸ ἀξιομνημόνευτον αὐτῶν. Ὅ,τι δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τοὺς ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν παρακολουθοῦντας τὰ τοῦ πολέμου ἐξέπληττεν, ηὔφραινεν ἢ ἐλύπει, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σήμερον τὸ αὐτὸ διαφέρον. Διὰ τοῦτο μνημονεύομεν ἐνταῦθα μόνον τῶν ἀξίων σπουδαιοτέρας μνείας, ἵνα παράσχωμεν γενικὴν μόνον εἰκόνα τοῦ ὅλου αἱματηροῦ δράματος.

Μετὰ τὰς μάχας τοῦ Βαϊσσεμβούργου καὶ Wörth τὸ Στρασβοῦργον ἀπεκλείσθη καὶ ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ μάχη τοῦ Wörth, ὁ ὑπὸ τὸν Φροσσὰρ στρατὸς ἡττήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου Καρόλου ἐν τοῖς περὶ τὸ Σααρβρῦκεν ὑψώμασι (τοῖς ὑψώμασι τῆς κώμης Σπάϊχερ) ἐν φονικωτάτῃ μάχῃ καὶ ἤνοιξε τῷ Γερμανικῷ ἐκείνῳ στρατῷ τὴν πρὸς τὸ Μὲτζ ὁδόν. Ἀλλ' αἱ πρῶται αὗται ἧτται μεγάλας ἐπήνεγκον μεταβολὰς ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ στρατιωτικῇ διοικήσει τῆς Γαλλίας. Ἡ ἀγγελία τῶν πρώτων ἡττῶν ἀφικομένη εἰς Παρισίους ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Ὀλλιβιὲ (28/9 Αὐγούστου) καὶ τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου ὑπὸ τὸν ἐκ τῆς Σινικῆς στρατείας γνωστὸν ἡμῖν στρατηγὸν κόμητα Παλικάο. Ἐν τῷ στρατῷ δὲ ὁ μὲν Ναπολέων παραιτηθεὶς τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀπῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς Chalons, ἔνθα ὁ Μὰκ Μαὼν ἀνεδημιούργει καὶ διωργάνου τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀρχιστράτηγος δὲ τοῦ παρὰ τὰ σύνορα στρατοῦ (τοῦ καλουμένου καὶ Ῥηνικοῦ στρατοῦ, ὡς ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ Ναπολέων) διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ὁ στρατάρχης Βαζαίν. Πρὸς τούτοις τὸ νέον ὑπουργεῖον παρῃτήθη τὸ σχέδιον τοῦ νὰ πέμψῃ στρατὸν ἀποβάσεως διὰ τοῦ στόλου εἰς τὰ Γερμανικὰ παράλια καὶ ἐκράτησε τὸν πρὸς τοῦτο προωρισμένον στρατὸν διὰ τὴν ἄμυναν τῆς Γαλλίας, τοῦθ' ὅπερ ἐπέτρεψε τοῖς Γερμανοῖς νὰ μεταπέμψωνται εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ στρατεύματα τὰ προωρισμένα εἰς τὴν ἄμυναν τῶν παραλίων. Καὶ νῦν ἐν τῷ ἀρχηγείῳ τοῦ Βαζαὶν μετά τινας δισταγμοὺς ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ἵνα σύμπας ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου ὁ συγκεντρωθεὶς ἤδη περὶ τὸ Μὲτζ ἀποχωρήσῃ εἰς Chalons, ἵνα ἑνωθῇ

ἐνταῦθα μετὰ τοῦ νέου στρατοῦ τοῦ Μὰκ Μαὼν καὶ ἀναμείνῃ τοὺς Γερμανοὺς ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Chalons καὶ τῶν Παρισίων χώρῳ ἐνταῦθα μεταθέτων τὸ κέντρον τῆς ἀμύνης, ἀφιεμένης τῆς φρουρήσεως τοῦ Μὲτζ εἰς τὴν ἐκ 14 χιλιάδων μόνον ἀνδρῶν συγκειμένην στρατιωτικὴν φρουρὰν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς εἰς Chalons ὑποχωρήσεως τῶν Γάλλων δὲν συνῆδε πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Μόλτκε. Διὰ τοῦτο μόλις ἐνόησεν οὗτος τὰ μελετώμενα ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, συνήγαγε περὶ τὸ Μὲτζ τήν τε ὑπὸ τὸν Φρειδερῖκον Κάρολον καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Στάϊνμετζ στρατιάν, ἵνα διὰ τούτων ἀποκλείσῃ τὸν Βαζαὶν ἐν Μέτζ. Ὁ σκοπὸς τοῦ Μόλτκε ἐξετελέσθη διὰ τῶν περὶ τὸ Μὲτζ συγκροτηθεισῶν τεσσάρων μαχῶν ἐν Pange καὶ Courcelles (2/14 Αὐγούστου), Μάρσλατοὺρ καὶ Γραβελόττᾳ (6/18 Αὐγούστου), ἐξ ὧν ἡ τῆς Μάρσλατοὺρ καὶ ἡ τῆς Γραβελόττας (ἧς μετέσχε καὶ ὁ βασιλεὺς) ἦσαν φονικώταται. Οὕτως ὁ μέγας, ὁ μόνος σχεδὸν Γαλλικὸς στρατὸς ὁ ἐξ 180 χιλιάδων συγκείμενος, ἐκλείσθη ἐν Μὲτζ ὑπὸ τῶν δύο Γερμανικῶν στρατιῶν, ἐνῷ ἡ τρίτη ἡ ὑπὸ τὸν διάδοχον τῆς Πρωσσίας προὐχώρει πρὸς τὸ Chalons καὶ τοὺς Παρισίους. Τότε οἱ ἐν Παρισίοις συνέλαβον τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ ἀποπειραθῶσι τὴν ἕνωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μὰκ Μαὼν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαζαίν. Πρὸς τοῦτο ὁ Μὰκ Μαὼν ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μέτζ. Ἡ πορεία αὕτη τοῦ Μὰκ Μαὼν συνδυαζομένη μετὰ τῆς ἀπὸ Μὲτζ ἐξόδου τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαζαὶν ἔμελλε νὰ διασχίσῃ τὴν περιζωννύουσαν τὸ Μὲτζ στρατιωτικὴν γραμμὴν τῶν Γερμανῶν καὶ νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο στρατῶν πρὸς περαιτέρω κοινὰς ἐνεργείας. Ἀλλὰ μόλις τὸ Γερμανικὸν στρατηγεῖον ἔμαθεν ὅτι ὁ Μὰκ Μαών, ἀντί, ὡς ἠλπίζετο, νὰ διευθυνθῇ πρὸς τοὺς Παρισίους, ἐβάδιζε πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μέτζ, ἀμέσως ἀνεκάλεσε τὴν εἰς Παρισίους βαδίζουσαν στρατιάν. Αὕτη ἐν μέσῳ ἀδιακόπων συμπλοκῶν κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῆς πρώτης στρατιᾶς (τῆς τοῦ Στάϊνμετζ, ἐν ᾗ ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον). Οὕτω δὲ ἀνατεθέντος εἰς μόνην τὴν δευτέραν στρατιὰν (τοῦ Φρειδερίκου Καρόλου) τοῦ ἔργου τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Βαζαίν, οἱ δύο ἄλλοι ἡνωμένοι στρατοὶ ἐπελάβοντο τῆς καταδιώξεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Μὰκ Μαών. Ὁ Βαζαὶν μαθὼν τὰ κατὰ τὴν νέαν κίνησιν τοῦ Μὰκ Μαὼν ἐπεχείρησε τῇ 19/31 Αὐγούστου καὶ 20/1 Σεπτεμβρίου πανστρατιᾷ ἔξοδον ἀπὸ τοῦ Μέτζ, ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τοῦ

Μὰκ Μαών. Κατὰ τὴν πρώτην μὲν ἡμέραν τῆς ἐξόδου συνεκροτήθη ἡ μάχη τοῦ Νοασσεβίλ, ἐν ᾗ κατώρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς Γερμανοὺς ἀπό τινων θέσεων, ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν κατώρθωσεν ὁ πρίγκιψ Φρειδερῖκος Κάρολος νὰ ἀποκλείσῃ αὐτὸν αὖθις ἐν Μέτζ, καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος κατέστη ἤδη διαρκής, ἀφοῦ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐκρίθη ἡ τύχη τοῦ ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν στρατοῦ. Ὁ στρατὸς οὗτος μετὰ πολλὰς κατὰ μέρος ἥττας, ἃς ὑπέστη ὑπὸ τοῦ τρίτου Γερμανικοῦ στρατοῦ μεταξὺ τῆς 15/27 καὶ 18/30 Αὐγούστου, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν σπουδαίαν ἥτταν τοῦ Βωμὸν (18/30 Αὐγούστου), βλέπων ἡνωμένας τὰς δύο Γερμανικὰς στρατιὰς (αἵτινες ὁμοῦ ἠρίθμουν 250 χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπέναντι 125 χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ) καὶ τὴν πρὸς Μέτζ ὁδὸν ἀποκεκλεισμένην ἠναγκάσθη νὰ ἐκλέξῃ δυοῖν θάτερον, ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Βέλγιον ἢ νὰ κλεισθῇ ἐν Σεδάν. Προτιμήσας δὲ τὸ δεύτερον, ἀφοῦ περὶ τὸ φρούριον τοῦτο ὑπέστη νέαν σπουδαίαν ἥτταν, ἐκλείσθη ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ παρεδόθη δι' ὁμολογίας πρὸς τοὺς Γερμανούς, ἀφοῦ πρότερον ὁ ἐν τῷ στρατῷ εὑρισκόμενος Ναπολέων ἔπεμψε τὸ ξίφος αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Γουλιέλμῳ (21/2 Σεπτεμβρίου). Τὰ μοναδικὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τρόπαια τῶν Γερμανῶν ἐν Σεδὰν ἦσαν: εἷς αὐτοκράτωρ, εἷς στρατάρχης, χιλιάδες ἀξιωματικῶν καὶ 83 χιλιάδες στρατιωτῶν, (ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ περὶ Σεδὰν μάχῃ 3 χιλιάδων φονευθέντων, 14 χιλιάδων πληγωθέντων καὶ 21 χιλιάδων αἰχμαλωτισθέντων), 419 πεδινὰ πυροβόλα καὶ μυδραλιοβόλα, 139 πυροβόλα τοῦ φρουρίου, 1072 ἅμαξαι, 66 χιλιάδες τυφέκια, 6 χιλιάδες ἵπποι χρήσιμοι ἔτι. Εἰς τὸν Ναπολέοντα ὡς τόπος αἰχμαλωσίας ὡρίσθη ὁ πύργος Willelmshöhe πλησίον τῆς Ἔσσης Κασσέλης.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σεδὰν αἱ δύο μεγάλαι στρατιαὶ ἐνισχυθεῖσαι ἐν τῷ μεταξὺ διὰ νέων ἐπικουριῶν ἐπῆλθον κατὰ τῶν Παρισίων, καταλείπουσαι ὄπισθεν αὐτῶν τὸ Μέτζ (ἀποκεκλεισμένον μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸ σκηνοῦντος Γαλλικοῦ στρατοῦ), τὸ Στρασβοῦργον καὶ πλῆθος ἄλλων φρουρίων πολιορκούμενα ὑπὸ Γερμανικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπέκλεισαν τὴν μεγάλην ἐκείνην πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας (7/19 Σεπτεμβρίου). Ἀλλὰ πρὶν ἢ οἱ Γερμανοὶ φθάσωσιν εἰς Παρισίους, σπουδαιότατα ἐνταῦθα ἐτελέσθησαν γεγονότα. Ἡ εἴδησις τῆς παραδόσεως τοῦ Σεδὰν ἐπήνεγκεν ἐν Παρισίοις τὴν ἐπανάστασιν τῆς 23/4 Σεπτεμβρίου, δι' ἧς κατελύθη ἡ αὐτοκρατορία, φυγούσης

ἐκ Παρισίων τῆς ἀντιβασιλευούσης αὐτοκρατείρας Εὐγενίας καὶ σωθείσης εἰς Ἀγγλίαν, ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, συνέστη δὲ κυβέρνησις δημοκρατικὴ προσωρινὴ κληθεῖσα «κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης» ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ τέως στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τῶν Παρισίων στρατηγοῦ Τροσσὺ (Trochu), ἧς μέλη ἐγένοντο πάντα τὰ ἔξοχα μέλη τῆς ἐν τῇ τέως νομοθετικῇ βουλῇ δημοκρατικῆς πτέρυγος, (ἐν οἷς ὁ Ἰούλιος Φάβρ ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ δὲ νεαρὸς Λέων Γαμβέττας τῶν ἐσωτερικῶν). Ἡ προσωρινὴ αὕτη κυβέρνησις, ἀφοῦ ἐκήρυξεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην διδοῦσα χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπεπειράθη διὰ τοῦ Ἰουλίου Φάβρ ἐλθόντος εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Βίσμαρκ (8/20 Σεπτεμβρίου) ἐγγὺς τῶν Παρισίων, νὰ συνομολογήσῃ οὐχὶ εἰρήνην, ἀλλ' ἀνακωχὴν ὀλιγοήμερον, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλεγῇ ἐθνικὴ σύνοδος μέλλουσα ν' ἀποφασίσῃ περὶ πολέμου ἢ περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ἡ συνέντευξις ἐκείνη οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα. Οὐδεμιᾶς κυβερνήσεως ἡ νέα κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπεκαλέσατο ἐπισήμως τὴν μεσολάβησιν (1), οὐδεμία δὲ ἐκ τῶν μεγάλων Δυνάμεων προέβη εἰς οἱονδήποτε διάβημα ἐπίσημον. Μόνη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη διὰ τοῦ μεγάλου Βεζίρου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀαλῆ πασσᾶ προσεκάλεσε τὰς μεγάλας Δυνάμεις, ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ, ἵνα ἐπεμβῶσι πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου· ἀλλὰ καὶ τὸ διάβημα τοῦτο οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου ἐπολιορκήθησαν οἱ Παρίσιοι, ἤτοι ἅπασα ἡ περιοχὴ τῶν Παρισίων μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς πολυαρίθμων φρουρίων, οὐχὶ διὰ τακτικῆς πολιορκίας, ἀλλὰ δι' ἀποκλεισμοῦ τελεσθέντος ὑπὸ τοῦ 250 - 280 χιλ. ἀριθμοῦντος Γερμανικοῦ στρατοῦ, καταλαβόντος ὀχυρὰς θέσεις περὶ διαφόρους περὶ τὴν πόλιν τόπους, τὰ μεταξὺ χάσματα πληροῦντος τοῦ ἱππικοῦ δι' ἀραιᾶς παρατάξεως. Οὐχὶ διὰ τακτικῆς πολιορκίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πείνης ἔδει νὰ πέσῃ ἡ πρωτεύουσα τῆς Γαλλίας μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν φρουρίων, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Γερμανικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου.

(1) Μόνον ὁ Θιέρσος ἐστάλη ὡς ἀνεπίσημος ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς αὐλὰς τῶν τεσσάρων μεγάλων Δυνάμεων, ἵνα αἰτήσηται δι' ἐμπιστευτικῶν διαπραγματεύσεων τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων ἢ καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν (ὡς λ. χ. τῆς Ἰταλίας). Ἀλλὰ τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς περιοδείας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Τσάρου καὶ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπιτευχθεῖσα συνέντευξις τοῦ Θιέρσου μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἡ γενομένη τῇ 20/1 Νοεμβρίου καὶ ἀποβλέπουσα εἰς ἐπίτευξιν ἀνακωχῆς· ἀλλὰ καὶ ἡ συνέντευξις αὕτη οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἔπεσε τὸ Στρασβοῦργον (15/27 Σεπτεμ.), τῇ δὲ 15/27 Ὀκτωβρίου παρεδόθη διὰ συμβάσεως ἅπας ὁ ὑπὸ τὸν Βαζαὶν περὶ τὸ Μὲτζ πολιορκούμενος στρατὸς καὶ ἡ φρουρὰ αὐτὴ τοῦ μεγάλου φρουρίου. Διὰ τῶν γεγονότων δὲ τούτων οὐ μόνον σπουδαιόταται θέσεις ὀχυραὶ περιήρχοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν καὶ ἠσφαλίζετο στρατιωτικῶς ἡ θέσις αὐτῶν ἐν Γαλλίᾳ ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν Γερμανίαν συγκοινωνία, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι στρατοὶ τέως ἀπασχολούμενοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν φρουρίων ἐκείνων ἐτίθεντο ἤδη ὑπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, ἐνῷ ἡ θέσις τῶν Γάλλων ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καθίστατο χαλεπὴ καὶ ἄπορος. Ἀλλ' ἡ νέα δημοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκυψε τοσοῦτον ταχέως εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ ἀνίσου ἀγῶνος. Ἐνῷ οἱ Παρίσιοι ἐπολιορκοῦντο, ἡ λοιπὴ πέραν τοῦ Λείγηρος ὑπὸ Γερμανῶν μὴ πατηθεῖσα Γαλλία ἐξηγείρετο ἰσχυρῶς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν Παρισίων. Ὁ μέγας καὶ ἰσχυρότατος μοχλὸς τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης κινήσεως ἦτο ὁ νῦν ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν γενόμενος περίφημος Λέων Γαμβέττας. Ἀπελθὼν οὗτος δι' ἀεροστάτου ἐκ τῶν ἀποκεκλεισμένων Παρισίων εἰς Τούρονας, διωργάνωσεν ἐνταῦθα ἐπιτροπείαν τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως διευθύνων αὐτὸς τὴν νέαν ταύτην κυβέρνησιν. Ὁ Γαμβέττας συνέλαβε νῦν τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον νὰ ἐξεγείρῃ ἅπασαν τὴν Γαλλίαν στρατιωτικῶς, ἐπαναφέρων τὸ σύστημα τοῦ 1793 τὸ τοσοῦτον θαυματουργῆσαν κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Τὸ σύστημα τῆς πανστρατιᾶς ταύτης κινήσεως (levée en masse) ἐφηρμόσθη δραστηριώτατα ὑπὸ τοῦ νεαροῦ δικτάτορος, λόγῳ καὶ ἔργῳ, διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν προκηρύξεων καὶ διὰ τῆς ἀπαύστου κινήσεως πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρας Γαλλίας προτρέποντος τὸν λαὸν εἰς τὴν μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀντίστασιν. Πανταχόθεν νῦν συνέρρεον ἔνοπλα στίφη ὥσπερ ἀναπηδῶντα ἐκ τῆς γῆς, ἣν ἔπληττον οἱ τοῦ νεαροῦ δικτάτωρος πόδες· πολλαὶ ἐντεῦθεν μάχαι, τινὲς μάλιστα τούτων ἱκανῶς αἱματηραί, συνεκροτήθησαν μεταξὺ τῶν νέων στρατῶν τοῦ Γαμβέττα καὶ τῶν κατ' αὐτῶν πεμπομένων ἢ ὑπ' ἐκείνων προσβαλλομένων Γερμανικῶν. Ἀλλ' ἐν κεφαλαίῳ οἱ στρατοὶ τοῦ Γαμβέττα, καίπερ οὐ σμικρὸν δείξαντες ἡρωϊσμόν, δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως εἰς αὐτοὺς ἀνατιθεμένας ἐλπίδας. Ἦσαν στίφη ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀγύμναστα καὶ ἀδιοργάνωτα

μὴ δυνάμενα νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῆς ἐπιστημονικῆς τακτικῆς τῶν Γερμανῶν· καὶ κατὰ τοῦτο μεγάλη ἀπεδείχθη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ 1870 καὶ 1793, καὶ οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Γαμβέττα, ὡς αὐτὸς ὁ Τροσσὺ ἐμαρτύρησεν, οἱ στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἀναλογίας τῶν στρατῶν τοῦ 1793, ἠλέγχθησαν πλημμελεῖς. Οὐχ ἧττον αἱ διηνεκεῖς αὗται ἐκτὸς τῶν Παρισίων στρατιωτικαὶ κινήσεις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀντέχωσι κρατερῶς οἱ Παρίσιοι. Τέλος δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου οἱ Γερμανοὶ οἱ μέχρι τότε ἁπλῶς ἀποκλείοντες τὴν πόλιν ἤρξαντο τοῦ κατὰ τῆς πόλεως βομβαρδισμοῦ καὶ ἀφοῦ κατέλαβον ἐπιτηδείας πρὸς τοῦτο θέσεις, δεινῶς προσέβαλον τὰ προάστεια καὶ αὐτοὺς τοὺς Παρισίους. Ὁ βομβαρδισμὸς οὗτος διήρκεσεν ἐπὶ ἕνα μῆνα καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἀπηυδηκότες καὶ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ἡ δι' 100 χιλιάδων μαχητῶν ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δυκρὼ ἔξοδος τῆς 7/19 Ἰανουαρίου, ἥτις συνδυαζομένη μετὰ τῆς πανστρατιᾶ κατὰ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ ἐπελάσεως τῶν στρατῶν τοῦ Λεἰγηρος, ἠλπίζετο ὅτι ἔμελλε νὰ θραύσῃ τὴν σιδηρᾶν περὶ τὴν πόλιν πολιορκητικὴν γραμμήν. Τῇ 11/23 Ἰανουαρίου ὁ Ἰούλιος Φάβρ μεταβὰς εἰς τὸ ἐν Βερσαλλίαις Γερμανικὸν ἀρχιστρατηγεῖον μετὰ πολλὰς καὶ ἐπιπόνους διαπραγματεύσεις συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸ τὴν περὶ παραδόσεως τῶν Παρισίων σύμβασιν (15/27 Ἰανουαρίου), ἥτις ἦτο καὶ σύμβασις περὶ ἀνακωχῆς. Κατὰ τὴν σύμβασιν ταύτην πάντα τὰ φρούρια τὰ περὶ τοὺς Παρισίους παρεδίδοντο εἰς τοὺς Γερμανούς, παρεχωρεῖτο δὲ ἀνακωχὴ τριῶν ἑβδομάδων, διαρκούσης τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ συγκληθῇ σύνοδος ἐθνικὴ ἐν Βορδὼ ἵνα διαπραγματευθῇ πρὸς τὸν νικητήν. Τὰ φρούρια κατελήφθησαν ἀμέσως ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, διετάχθησαν δὲ ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως καὶ αἱ ἐκλογαί. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐν Βορδὼ κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία ἤτοι ὁ Γαμβέττας διὰ διατάγματος ἀπέκλεισε τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι πάντας τοὺς λαβόντας ἐπισήμους θέσεις παρὰ τῇ κυβερνήσει τῆς αὐτοκρατορίας καὶ προεκάλεσεν ἐντεῦθεν τὴν διαμαρτύρησιν τοῦ Βίσμαρκ, συνομολογήσαντος τὴν σύμβασιν χάριν ἐκλογῶν ἐλευθέρως ἐνεργουμένων, ὁ τέως δικτάτωρ, τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλως εἶχε λήξει ἡ ἀποστολή, ἐπαύθη διὰ διατάγματος τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως. Ἀφοῦ δὲ συνῆλθεν ἡ ἐθνικὴ σύνοδος ἐν Βορδώ, παρέδωκεν αὐτῇ τὴν

ἀρχὴν ἡ τέως κυβέρνησις τῆς ἀμύνης, ἡ δὲ Σύνοδος πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας διώρισε τὸν Ἀδόλφον Θιέρσον, ὄντα μέλος τῆς Συνόδου. Ὁ Θιέρσος ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ἔμεινεν ὁ Ἰούλιος Φάβρ ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν. Ἐπιτυχὼν δὲ καὶ παράτασιν τῆς ἀνακωχῆς παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ ἀρχηγείου, μεταβὰς εἰς Βερσαλλίας διεπραγματεύθη πρὸς τὸν Βίσμαρκ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, οἵτινες καὶ μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας (546 ἐναντίον 107). Κατὰ τοὺς ὅρους τούτους ἡ Γαλλία παρεχώρει εἰς τὸ νεοσύστατον Γερμανικὸν κράτος τὴν Ἀλσατίαν (πλὴν τοῦ Βελφὼρ) καὶ τὴν Γερμανικὴν Λοθαριγγίαν μετὰ τοῦ Μέτζ, ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ πληρώσῃ 5 δισεκατομμύρια φράγκων ἐξοφλητέων ἐντὸς τριετίας, καθ' ἣν μέρος τοῦ Γαλλικοῦ ἐδάφους ἔπρεπε νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, ἐκκενούμενον κατὰ προθεσμίας ἀναλόγως τῆς πληρωμῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Ἀφοῦ οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ Βορδώ, συνῆλθον πληρεξούσιοι Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι εἰς τὰς Βρυξέλλας, κατὰ τὰ ὁρισθέντα ἐν τῇ συνομολογήσει τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων, ἵνα συνομολογήσωσι τὴν ὁριστικὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ τῶν πληρεξουσίων μὴ δυνηθέντων ἐν Βρυξέλλαις νὰ ἔλθωσιν εἰς ὁριστικὴν συνεννόησιν, διεκόπησαν αἱ διαπραγματεύσεις καὶ ἐπανελήφθησαν ὕστερον ἐν Φραγκφούρτῃ, ἔνθα καὶ συνωμολογήθη ἡ ὁριστικὴ συνθήκη (28/10 Μαΐου) ἡ περατώσασα τὸν μέγαν πόλεμον. Καὶ οὕτω μὲν ἐπερατώθη ὁ μέγας πόλεμος μεγίστην ἐπενεγκὼν μεταβολὴν τῆς ἀμοιβαίας ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης θέσεως Γαλλίας καὶ Γερμανίας. Ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἐπῆλθον καὶ ἄλλα γεγονότα ὡς ἁπλᾶ μὲν ἐπεισόδια ἐξωτερικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου συναπτόμενα, ἔχοντα δὲ καὶ ἐσωτερικὴν συνάφειαν πρὸς τὴν πορείαν τοῦ πολέμου, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἔχοντα καὶ ἰδίαν ἱστορικὴν ἀρχήν, σπουδαιότητα καὶ σημασίαν. Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι: α' ἡ ἵδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας· β' ἡ κατάληψις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἡ κατάργησις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα· γ' ἡ κατάργησις τοῦ περὶ ἐξουδετερώσεως τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὅρου τῆς Παρισιανῆς συνθήκης τοῦ 1856.

Α'. Ἡ ἵδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἢ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. — Ἡ ἵδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατο-

ρίας στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, οὐ μόνον διότι ἐγένετο διαρκοῦντος ἔτι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ἦτο ἓν ἐκ τῶν μεγάλων αἰτίων ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἀποτελεσμάτων τοῦ μεγάλου τούτου πολέμου. Διότι τὸ μὲν Γερμανικὸν κράτος ὑπὸ αὐτοκράτορα Γερμανὸν ἦτο ἀποτέλεσμα ἢ μᾶλλον συμπλήρωσις καὶ ἐπισφράγισις τῆς ἐπελθούσης πολιτικῆς ἑνότητος συμπάσης τῆς Γερμανίας, αὕτη δὲ ἡ ἕνωσις ἦτο αἰτία κατὰ μέγα μέρος τοῦ πολέμου, διότι εἷς τῶν σπουδαιοτάτων σκοπῶν τοῦ Ναπολέοντος Γ' καὶ τῆς Γαλλίας τῶν ἐπιδιωκομένων διὰ τοῦ πολέμου ἦτο ἡ ματαίωσις τοῦ ἀπὸ τοῦ 1866 ἀρξαμένου ἔργου τῆς πολιτικῆς ἑνώσεως τῆς Γερμανίας· αὗται δὲ αἱ νῖκαι τῶν Γερμανικῶν ὅπλων ἐκμηδενίσασαι τοὺς σκοποὺς ἐκείνους ἐπήνεγκον τοὐναντίον τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἐπισφράγισιν τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Μόλις ἠκούσθησαν αἱ πρῶται ἐν τῷ πολέμῳ νῖκαι τῶν Γερμανικῶν ὅπλων, καὶ ἀμέσως ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἡ κοινὴ γνώμη ἐθεώρησε τὸ ἔργον τῆς Γερμανικῆς ἑνώσεως τετελεσμένον, καὶ διαρκοῦντος ἔτι τοῦ πολέμου συνήφθησαν διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν νοτίων Γερμανικῶν κρατῶν καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν εἴσοδον τῶν νοτίων κρατῶν (Βαυαρίας, Βυρτεμβέργης, Βάδης καὶ Ἔσσης Δαρμστάδης) εἰς τὴν βόρειον ὁμοσπονδίαν, ἵνα οὕτω ἀποτελεσθῇ μία καὶ μόνη Γερμανικὴ ὁμοσπονδία. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται διεξαχθεῖσαι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερσαλλιῶν ἤχθησαν ταχέως εἰς πέρας καὶ τὰ τρία νότια κράτη εἰσῆλθον εἰς τὴν ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν ὁμοσπονδίαν, ἐφ' οἷς περίπου ὅροις καὶ τὰ βόρεια, ἐπιφυλαχθέντων τινῶν προνομίων διὰ τὴν Βαυαρίαν. Τὰ συμφωνηθέντα μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων ἐνεκρίθησαν καὶ ὑπὸ τῶν κοινοβουλίων τῶν νοτίων κρατῶν καὶ οὕτω κατ' οὐσίαν συνεπληρώθη ἡ Γερμανικὴ ἑνότης. Ἀλλ' ἔδει νὰ γείνῃ τι καὶ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν, τὴν ἱστορικὴν ἐπισφράγισιν τοῦ μεγάλου ἔργου. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν Γερμανικὸν κράτος τὸ διαλυθὲν τῷ 1806 ἦτο τεταγμένον ὑπὸ ὑπέρτατον ἄρχοντα, τὸν αὐτοκράτορα τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ἡ προσωνυμία τοῦ αὐτοκράτορος ἐθεωρεῖτο οἱονεὶ καθιέρωσις ἱστορικὴ καὶ ἐπισφράγισις τῆς πράγματι ἐπελθούσης ἑνότητος, ἦτο δὲ προσωνυμία λίαν δημοτική, ἰδίως ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ, ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἰσχύος καὶ τῆς αἴγλης τοῦ ἡνωμένου κράτους, καθὰ διὰ πολλῶν εἴδομεν τοῦτο ἐν τῇ Γερμανικῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐτῶν

1848-1850. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως ἔτι τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας τοῦ 1866 ἔστιν ὅτε ἡ φήμη ἀπέδιδε τῷ βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας τὸ σχέδιον τῆς προσλήψεως τῆς προσωνυμίας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς βορείου Γερμανίας. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου καὶ τῶν πρώτων νικῶν σὺν τῇ ἰδέᾳ τῆς πολιτικῆς ἑνότητος τῆς συμπάσης Γερμανίας ἀνέκυψεν ἰσχυρῶς ἡ *ἰδέα* τῆς αὐτοκρατορίας (die Kaiseridee) ἰσχυρὸν ἔχουσα συνήγορον τὸν πρίγκιπα διάδοχον τῆς Πρωσσίας Φρειδερῖκον Γουλιέλμον. Καθὰ ἐκ τοῦ ἀτελῶς πρὸ τριετίας δημοσιευθέντος ἡμερολογίου τοῦ τότε διαδόχου, εἶτα δὲ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου, ἐξάγεται, ὁ Βίσμαρκ ἐν ἀρχῇ δὲν ἐφάνη θερμὸς συνήγορος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, ἐνόσῳ ὁ μνημονευθεὶς πρίγκιψ ἐζήτει τρόπον τινὰ νὰ ἐπιβληθῇ ἡ τούτου ἀναγνώρισις εἰς τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας, ἰδίᾳ εἰς τοὺς νοτίους. Οἱ δισταγμοὶ τοῦ Βίσμαρκ ἦσαν ἄλλως εὐλογώτατοι, διότι δὲν ἤθελε χάριν κενῶν ὀνομάτων καὶ προσωνυμιῶν νὰ ἐμβάλῃ εἰς κίνδυνον τὴν πραγματικὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας ἐμποιῶν δυσαρέσκειαν εἴς τινα κράτη καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος δὲν ἐφαίνετο πολὺ διατεθειμένος εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀξιώματος προτιμῶν ἀντὶ τούτου νὰ ὀνομασθῇ, ὡς κατέστη ἤδη, *στρατηλάτης* (Herzog) ἤτοι ὑπέρτατος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Γερμανῶν. Ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσε μὲν *ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας*· ἀλλὰ διὰ τῶν συνετῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βίσμαρκ τὴν πρὸς τοῦτο πρωτοβουλίαν ἔλαβεν ὁ μετὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ἰσχυρότατος ἐν Γερμανίᾳ ἡγεμὼν τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος Β΄ ἐκφράσας ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γουλιέλμον τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα οὗτος ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ὡς προέδρου τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας προσλάβῃ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος (1). Ὁ Γουλιέλμος ἀπήντησεν ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ λάβῃ τὴν προσωνυμίαν, ἀλλὰ συναινέσει πάντων τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐλευθέρων πόλεων τῆς Γερ-

(1) Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, οὐχὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἐκλήθη κατὰ πρότασιν τοῦ Βίσμαρκ ἵνα μὴ ἡ προσωνυμία αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὑποσημαίνουσα κράτος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Γερμανίας προσκρούσῃ εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, καὶ ἰδίως τῶν νοτίων. Ἄλλως τε, καθὰ ἔλεγεν ὁ Βίσμαρκ, ἡ προσωνυμία Γερμανὸς αὐτοκράτωρ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ imperator Romanus τ.ῦ Ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐδόθη δὲ κληρονομικῶς ἡ προσωνυμία μόνον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας καὶ εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ, ὅστις καλεῖται αὐτοκρατορικὴ ὑψηλότης καὶ αὐτοκρατορικὸς πρίγκιψ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Πρωσσίας, οὗ πάντα τὰ μέλη καλοῦνται ἁπλῶς βασιλικαὶ ὑψηλότητες.

μανίας (ἴδ. σελ. 301). Τῆς συναινέσεως ἐπιτευχθείσης δι' ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σαξωνίας καὶ ἐκδηλωθείσης ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ ἐλευθέρων πόλεων, ὁ τῆς Πρωσσίας βασιλεὺς ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ Γερμανικῷ τῶν Βερσαλλιῶν καί, κατὰ παράδοξον εἰρωνείαν τῆς τύχης ἢ τῆς ἱστορίας, ἐν αὐτῷ τῷ περιφήμῳ τῶν Βερσαλλιῶν ἀνακτόρῳ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἐν τῷ ἀνακτόρῳ δηλονότι ἐκείνῳ, ἐν ᾧ τοσαῦτα κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐμελετήθησαν καὶ συνελήφθησαν σχέδια πρὸς διάλυσιν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ πρὸς ταπείνωσιν τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Τὸ μέγα ἔργον ἐτελέσθη τῇ 6/18 Ἰανουαρίου 1871 διαρκούσης ἔτι τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων. Τὴν ἀποδοχὴν τοῦ κληρονομικοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἤγγειλεν ὁ Γουλιέλμος πρὸς τὸν Γερμανικὸν λαὸν δι' ἰδιαιτέρας προκηρύξεως.

Β'. Ἡ κατάληψις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. — Εἴδομεν ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν ζήτημα καὶ ἡ μετὰ τὴν μάχην τῆς Μεντάνας ἐκ νέου κατάληψις τῆς παπικῆς ἐπικρατείας ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἐγένετο μέγιστον κώλυμα τῆς συμμαχικῆς μεταξὺ Ἰταλίας ἐξ ἑνὸς καὶ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας ἐξ ἄλλου προσεγγίσεως. Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας, τὸ μὲν ἵνα ἀνακαλέσῃ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ Γαλλικὰ στρατεύματα καὶ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ἐν τῷ ἀρξαμένῳ πολέμῳ, τὸ δὲ ἵνα ἔν τινι μέτρῳ εὐαρεστήσῃ τῇ Ἰταλικῇ κυβερνήσει καὶ μὴ ἔχῃ ταύτην πολεμίως διακειμένην τῇ Γαλλίᾳ ἐν ταῖς ἐνδεχομέναις περιπετείαις τοῦ πολέμου, ἐμήνυσε τῇ Ἰταλικῇ κυβερνήσει (21/2 Αὐγούστου), πρὸ τῶν μαχῶν ἔτι τοῦ Βαϊσσεμβούργου καὶ τοῦ Wörth, ὅτι ἀνεκάλει τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὸ καθεστὼς τὸ πρὸ τῆς Μεντάνας ἤτοι εἰς τὰς διατάξεις τῆς Σεπτεμβριανῆς συνθήκης τοῦ ἔτους 1864 (ἴδ. σελ. 614). Τοῦτο ἦτο ἡ ἐσχάτη παραχώρησις τοῦ Ναπολέοντος Γ' εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ζητήματι. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις καθ' ὃν χρόνον ἄδηλα ἔτι ἦσαν τὰ τοῦ πολέμου καὶ οὐδαμῶς ἐθεωρεῖτο ἀπίθανος ἡ νίκη τῆς Γαλλίας, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ δεχθῇ τὴν γλίσχραν ἐκείνην προσφορὰν καὶ ἀπήντησεν ὅτι προθύμως ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ὅρους τῆς Σεπτεμβριανῆς συνθήκης μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Οὕτω ἐξεκένωσεν ὁ Γαλλικὸς στρατὸς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ἡ φιλελευθέρα ἐν Ἰταλίᾳ μερίς, ἥ τε ἀποτελοῦσα τὴν ἀριστερὰν ἐν τῷ

κοινοβουλίῳ πτέρυγα, ἤτοι οἱ περὶ τὸν Καϊρόλην καὶ Κρίσπην, ὡς καὶ ἡ τῶν περὶ τὸν Γαριβάλδην Ἰταλικωτάτων, δὲν ἦτο εὐχαριστημένη μετὰ τοιαύτης λύσεως· οἱ δὲ περὶ τὸν Καϊρόλην καὶ Κρίσπην δὲν ἐδίστασαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ συνεννοήσεις πρὸς τοὺς περὶ τὸν Βίσμαρκ. Ἀλλ' ἡ ὁρμητικὴ πορεία τοῦ πολέμου καὶ αἱ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι Γερμανικαὶ νῖκαι οἴκοθεν ἐπήνεγκον τὴν ὁριστικὴν λύσιν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδὰν καὶ τὴν ἐν Παρισίοις ἐπανάστασιν τῆς 4/16 Σεπτεμβρίου οὐδ' αὐτὴ ἡ ἐν τοῖς πράγμασι συντηρητικὴ μερὶς ἠδύνατο νὰ ἀναβάλῃ τὴν λύσιν. Καὶ ἐγένετο μέν τις ἀπόπειρα ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως πρὸς συνεννόησιν εἰρηνικὴν μετὰ τοῦ Πάπα καὶ ἀπεσταλμένος ἰδιαίτερος τοῦ Β. Ἐμμανουήλ, φέρων ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τούτου πρὸς τὸν Πάπαν, ἀπεστάλη εἰς Ῥώμην. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπόπειρα ἀπέτυχεν ἐντελῶς, καὶ Ἰταλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καδόρναν, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδάν, εἰσήλασεν εἰς τὸ παπικὸν κράτος καί, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Σιβιταβέκκιαν καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὴν Ῥώμην χώραν, ἔστη πρὸ τῆς αἰωνίου πόλεως τῇ 8/20 Σεπτεμβρίου· ἐπειδὴ δὲ ὁ τοῦ παπικοῦ στρατοῦ ἀρχηγὸς στρατηγὸς Κάνζλερ δὲν παρέδωκε τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ, ἐκυριεύθη αὕτη μετὰ βραχεῖαν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ προσβολὴν κατὰ τοῦ τείχους τοῦ πρὸς τὴν Πύλην Πίαν. Τὰ παπικὰ στρατεύματα, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πάπα, ταχέως κατέπαυσαν πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς εἰσήλασε διὰ τῆς μνημονευθείσης Πύλης εἰς τὴν Ῥώμην ἐν μέσῳ τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἀλαλαγμῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ὁ λαὸς τῆς παπικῆς ἐπικρατείας διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας (διὰ ψήφων 133.681 κατὰ 1507) ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου ἑνώσεως δοὺς οὕτω νομιμότητα εἰς τὴν κατάκτησιν, καὶ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ἀφοῦ μεγάλη πρεσβεία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ μεταβᾶσα εἰς Φλωρεντίαν ἤγγειλεν ἐπισήμως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας, διὰ διατάγματος τῆς 1/13 Ὀκτωβρίου ἐκήρυξε τὴν ἕνωσιν τῆς καταληφθείσης χώρας μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ὁ Πάπας διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς γενομένης ἁρπαγῆς· ἀλλ' οὐδεμία Δύναμις, οὐδ' ἡ Γαλλία, ἀπεδοκίμασεν ἐπισήμως τὴν πρᾶξιν τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως. Αὕτη δὲ μετὰ τὴν ἐπίσημον προσάρτησιν κατέστησεν ἐπαρχίαν Ἰταλικὴν τὴν τέως παπικὴν ἐπικράτειαν καὶ τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου. Ὁ

Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ μετέθηκε τὴν ἕδραν αὐτοῦ εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῇ 18/30 Ἰουνίου 1871, ἀφοῦ πρότερον (κατὰ Μάϊον τοῦ 1871) ἡ Ἰταλικὴ βουλὴ ἐψήφισε τὸν ὑποβληθέντα αὐτῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ Πάπα «νόμον τῶν ἐγγυήσεων» τὸν ἐξασφαλίζοντα τῷ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας καὶ παρέχοντα αὐτῷ ποίκιλα προνόμια καὶ ἐτησίαν χορηγίαν 3,255,000 φράγκων. Ἀλλ' ὁ Πάπας οὐδὲν τούτων ἐδέξατο καὶ ἐπέμεινεν ἐν τῇ διαμαρτυρήσει αὐτοῦ θεωρῶν ἑαυτὸν αἰχμάλωτον ἐν τῷ Βατικανῷ ἐντὸς τῆς ἁρπαγείσης πρωτευούσης αὐτοῦ.

Γ'. Ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τοῦ 1856. — Συνῳδὰ πρὸς τὰ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου ἐν Ἔμς μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ βασιλέως Γουλιέλμου συμφωνηθέντα ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ ἐπωφεληθῇ τὰς Γερμανικὰς νίκας, ἀφοῦ διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς διαγωγῆς οὐ μικρὸν συνετέλεσεν εἰς ταύτας. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1870, μικρὸν μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μέτζ, ὁ Γκορτζακὼφ δι' ἐγκυκλίου διακοινώσεως (ἀπὸ 19/31 Ὀκτωβρίου) ἐκήρυξεν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις τὰς συνυπογραψάσας τὴν συνθήκην τοῦ 1856 ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας δὲν ἀνεγνώριζε τοῦ λοιποῦ τὸ κῦρος τῶν ἄρθρων 11 - 14 τῆς συνθήκης ἐκείνης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνεγνώριζεν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Σουλτάνῳ τὸ δικαίωμα τοῦ διατηρεῖν στόλον πολεμικὸν ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ φρούρια κατὰ τὰ παράλια αὐτοῦ. Τὸ διάβημα τοῦ Γκορτζακὼφ κατέπληξε τὰς κυβερνήσεις καὶ τὴν δημοσίαν γνώμην οὐχὶ τοσοῦτον διὰ τὴν ἀποκήρυξιν τοῦ οὐσιωδεστάτου τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τοῦ 1856, ὅσον διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐγίνετο, καὶ ὅστις ἐθεωρεῖτο ἀντιβαίνων πρὸς πᾶσαν ἀρχὴν τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Εὐρώπης· καὶ τὸ Ἀγγλικὸν ἀνακτοβούλιον ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν λόρδου Γράμβιλλ κατέκρινεν ἐπισήμως τὸν τρόπον, καθ' ὃν προέβη ἡ Ῥωσσία εἰς τὴν ἀποκήρυξιν τῆς συνθήκης. Ἀλλ' οὐδεμία Δύναμις ᾐσθάνετο ἐπιθυμίαν νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας διὰ τὸ γενόμενον διάβημα. Ἡ Γαλλία ἔκειτο ἡττημένη, ἡ Πρωσσία ἦτο συνήγορος ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ῥωσσίας, ἡ Αὐστρία καὶ πρότερον ἔτι εἶχε κηρυχθῆ διὰ τοῦ Βάϋστ ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν ταπεινωτικῶν διὰ τὴν Ῥωσσίαν ὅρων τῆς συνθήκης (ἴδ. σελ. 647), καὶ ἐν τῇ νῦν καταστάσει τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων οὐδαμῶς συνέφερεν αὐτῇ νὰ κηρυχθῇ κατὰ τῆς

Ῥωσσίας. Αὐτὴ ἡ Τουρκία, ἐπιτηδειότατα φερομένη, ἀφοῦ πρῶτον ἐκήρυξε διὰ τοῦ μεγάλου Βεζίρου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀαλῆ πασσᾶ ταῖς συνυπογραψάσαις τὴν Παρισιανὴν συνθήκην Δυνάμεσιν ὅτι ἦτο ἑτοίμη εἰς πᾶσαν θυσίαν μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἀκεραίας διατηρήσεως τῆς συνθήκης, ἅμα εἶδεν ὅτι οὐδεμία τούτων εἶχε διάθεσιν νὰ πολεμήσῃ, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ζήτημα καὶ ὅτι ἐθεώρει αὐτὸ μόνον ὡς ζήτημα Εὐρωπαϊκὸν ἀναφερόμενον εἰς γενικὰ Εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἐν μέσῳ τῶν περιστάσεων τούτων ἡ Ἀγγλία, τῇ ὁποίᾳ κυρίως διέφερε τὸ ὅλον ζήτημα καὶ ἥτις ἐκυβερνᾶτο τότε ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Γλάδστωνος, δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ εὐθύνην μεγάλου πολέμου δι' ὅρον συνθήκης, εἰς τὸν ὁποῖον, καθὰ διεκήρυξεν ὁ Γλάδστων ἐν τῇ βουλῇ, οὐδ' ὁ Πάλμερστων ἔδιδε σπουδαίαν σημασίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ῥωσσία ἐν τῷ μεταξὺ ἠπιωτέραν καὶ μᾶλλον διαλλακτικὴν ἔδειξε πολιτικὴν ὑποτασσομένη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συνδιασκέψεως, ἀφοῦ πρότερον ἐπείσθη περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀξιώσεων αὐτῆς, συνῆλθε τῇ 1/13 Μαρτίου τοῦ 1871 ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν Παρισιανὴν συνθήκην Δυνάμεων καὶ ἔλυσε τὸ λεγόμενον Ποντικὸν ζήτημα διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἄρθρων 11 - 14 τῆς Παρισιανῆς συνθήκης κηρύξασα κατὰ τὰ ἄλλα σεβαστὴν καὶ ἰσχύουσαν τὴν συνθήκην. Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματα τοῦ μεγάλου πολέμου τῶν ἐτῶν 1870 - 1871.

---

24. Ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-78 καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος. — Διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, τῶν τε ἀμέσων καὶ τῶν ἐμμέσων, μεγάλη ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις εἰς τὴν καθόλου πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως εἰς τὸ πολιτικὸν καθεστὼς τοῦ 1815 τὸ ἱδρυθὲν ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἰς τὸ καθεστὼς τὸ καθιερωθὲν ἐν Ἀνατολῇ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1856. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης ἐσχηματίσθη ἤδη

τὸ μέγιστον καὶ ἰσχυρότατον τῶν στρατιωτικῶν κρατῶν, ἐν τῇ Δύσει ἐταπεινώθη καὶ ἐξησθένησεν ἡ Γαλλία, ἐν Ἰταλίᾳ κατελύθη ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ Πάπα, ἐν Ἀνατολῇ ἀπηλλάγη ἡ Ῥωσσία τῶν ἐπιβληθέντων αὐτῇ τῷ 1856 ταπεινωτικῶν περιορισμῶν καὶ ἀνεκτήσατο τὴν προτέραν γοητείαν αὐτῆς. Τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου μετετέθη νῦν εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ τὸ Βερολῖνον κατέστη, ὅπως πρὸ τοῦ 1854 ἡ Πετρούπολις, καὶ ὅπως μετὰ τὸ 1856 οἱ Παρίσιοι, τὸ κυριώτατον κέντρον τῆς πολιτικῆς κινήσεως τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἡ Γερμανία ἡ συμπληρώσασα τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἰσχύος εἶχεν ἀνάγκην παγιώσεως, στερεώσεως καὶ ἐμπεδώσεως ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς καὶ πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην, πρωτίστη πασῶν τῶν Δυνάμεων, εἰρήνης Εὐρωπαϊκῆς. Ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο διὰ τὴν νεωτάτην αὐτοκρατορίαν τὴν οὐδαμῶς πλέον χρῄζουσαν νέας ἐπεκτάσεως ἐδαφικῆς, ἀλλὰ ζητοῦσαν ἁπλῶς νὰ συντηρήσῃ τὸ κεκτημένον, ἦτο οὐσιώδης ὅρος τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ἐντεῦθεν πολιτικὴ συντηρητικὴ διὰ τὴν νέαν Γερμανίαν ἦτο δόγμα πολιτικῆς πίστεως. Ἡ εἰρήνη αὕτη καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐμπέδωσις τοῦ νέου καθεστῶτος εἶχεν ὡς ὅρον ἀπαραίτητον τὴν διαρκῆ ἀπομόνωσιν τῆς νῦν μὲν καταβεβλημένης, μετὰ χρόνον δὲ δυναμένης πάλιν ν' ἀνορθωθῇ Γαλλίας. Πρὸς τὴν ἀπομόνωσιν ταύτην εἰργάζετο νῦν μετὰ πάσης προθυμίας καὶ ζέσεως ἡ Γερμανικὴ πολιτική. Τὸ παρὸν βεβαίως οὐδένα ἐνέπνεε φόβον. Ἡ Γαλλία ἦτο στρατιωτικῶς ἐξηντλημένη καὶ οἰκονομικῶς δὲ ὑπετίθετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἐξαντληθῇ διὰ τῆς κολοσσιαίας πολεμικῆς ἀποζημιώσεως τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῇ ὑπὸ τῆς Γερμανίας· καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ δὲ κομματικαὶ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν μερίδων διαμάχαι καὶ τὸ ἀσταθὲς καὶ ἀβέβαιον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος ἦσαν ἐγγύησις τῆς ἀσθενείας τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὴν διαρκῆ ἀπομόνωσιν τῆς Γαλλίας. Πρὸς τοῦτο αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκώταται. Ἡ Ἀγγλία οὐδαμῶς ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ μετὰ τῆς Γαλλίας συμμαχικὴν δυάδα ἀπέναντι τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἰταλία ἀπεξενοῦτο ὁσημέραι πρὸς τὴν Γαλλίαν διὰ τῆς ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐθνικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῆς νομιμόφρονος καὶ κληρικόφρονος πλειονοψηφίας διηνεκῶς ἐκδηλουμένης πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην ἕνεκα τῆς Ῥώμης ἐχθρικῆς διαθέσεως. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν δυνάμεις καὶ μέσα ἀρνητικὰ πρὸς τὸν

σκοπὸν τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς. Τὰς θετικὰς δὲ δυνάμεις καὶ τὰ θετικὰ ὅπλα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐζήτησεν ὁ Βίσμαρκ ἐν τῇ ἱδρύσει συμμαχίας μεγάλης, καθ' ἧς πᾶσα ἡ λοιπὴ Εὐρώπη οὔτε νὰ συνασπισθῇ ἠδύνατο οὔτε συνασπιζομένη ν' ἀποτελέσῃ δύναμιν ἀντίρροπον. Ἡ συμμαχία αὕτη ἦτο ἡ τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, τῆς Γερμανίας, Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας.

Συμμαχία μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ῥωσσίας ἠδύνατο τοσοῦτον εὐκόλως νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅσον τοιαύτη συμμαχία ὑφίστατο ἤδη ἐν τῇ Πρωσσορωσσικῇ συνεννοήσει. Ἡ μετάστασις τῆς Πρωσσίας εἰς Γερμανίαν οὐδαμῶς τότε δυσηρέστησε τῇ Ῥωσσίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β'. Τοὐναντίον δέ, καθὰ εἴδομεν, αὕτη συνετέλεσεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου ἀμειφθεῖσα ἐπὶ τούτῳ καὶ αὐτὴ ἐν τῷ Ποντικῷ ζητήματι. Αἱ δὲ ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης διαμειφθεῖσαι μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων φιλοφρονήσεις ἔνθεν μὲν ἐμαρτύρουν τὴν ἐν τῷ παρελθόντι σύμπνοιαν, ἔνθεν δὲ ἐδήλουν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ θετικῷ χώρῳ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων στοιχεῖον πολιτικῆς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Αἱ 260 χιλιάδες Γερμανῶν αἱ οἰκοῦσαι τὰς περὶ τὴν Βαλτικὴν Ῥωσσικὰς ἐπαρχίας δὲν ἠδύναντο νὰ δημιουργήσωσι ζήτημα ἄγον εἰς τοιαύτην σύγκρουσιν καὶ τὰ ὄργανα τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον ἔσπευσαν νὰ διακηρύξωσι τοῦτο· ἡ Πολωνία δὲ ἀπετέλει καὶ στοιχεῖον συμπνοίας διαρκοῦς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν· ἡ δὲ Ἀνατολικὴ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας οὐδαμῶς κατὰ βάθος ἀπῇδε πρὸς τὰ Γερμανικὰ συμφέροντα. Καὶ οὕτω μὲν εὐωδοῦτο ἐν πᾶσιν ἡ Ῥωσσογερμανικὴ σύμπνοια.

Ἀλλ' ἡ Γερμανία ἐζήτει νὰ δεσμεύσῃ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Τὸ τοιοῦτον ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο δύσκολον, τοσοῦτον κατὰ βάθος κατέστη νῦν εὐκατόρθωτον. Οἱ ἐπιπολαίως ἐξετάζοντες τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου προέβλεπον καὶ προέλεγον πόλεμον Γερμανοαυστριακόν, ἵνα συμπληρωθῇ ἡ ἑνότης τῆς Γερμανίας διὰ διαλύσεως τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους καὶ τῆς προσαρτήσεως τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους τούτου εἰς τὸ νεότευκτον Γερμανικὸν κράτος. Ἀλλ' οἱ παρακολουθήσαντες ἐπισταμένως τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας ἀπὸ τοῦ 1815 καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1848-1849 ἐνόουν ὅτι ἡ Γερμανικὴ ἑνότης ὡς αὕτη ἀπετελέσθη

τῷ 1871 ἦτο ἡ μόνη δυνατὴ καὶ ὠφέλιμος, καὶ ἡ τοιαύτη γνώμη εἶχε καταστῇ βαθεῖα πεποίθησις ἐν τῇ διανοίᾳ πάντων τῶν ἀληθῶν θιασωτῶν τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Αὐστρία ἐκτὸς Γερμανίας ἀποτελοῦσα κράτος πολύφυλον μέν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος φυλετικῶς, πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς Γερμανικόν, ἐκπροσωποῦσα τὴν δύναμιν τῆς Γερμανίας ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Γερμανικοῦ κράτους πρὸς ἀνατολάς. Αὐστρία χωρίζουσα τὸν Γερμανικὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ Σλαυϊκοῦ καὶ ἀποτελοῦσα τὴν πρωτοπορείαν τοῦ Γερμανικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τοιαύτη Αὐστρία ἦτο ἀναγκαιοτάτη τῇ Γερμανίᾳ. Τὸ μόνον ἐπιβλαβὲς ἐν τοιαύτῃ Αὐστρίᾳ ἦτο ἡ τυχὸν ἐχθρικὴ θέσις καὶ διάθεσις αὐτῆς πρὸς τὸ Γερμανικὸν κράτος. Ἀλλ' ἤδη ὁ νοῦς τῶν πραγμάτων ὑπερίσχυσε τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Βίσμαρκ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1866 ἐθεώρει ὡς συμφορώτατον καὶ ποθητότατον διὰ τὴν Γερμανίαν, ἤτοι ἡ μετὰ τῆς Αὐστρίας συμμαχία τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν τεταγμένης Γερμανίας, καὶ ὅπερ ἡ Αὐστρία ἤτοι ἡ Αὐστριακὴ δυναστεία καὶ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, ἐνόσῳ ἤγοντο ὑπὸ ἐλπίδων περὶ Γαλλικῆς συμμαχίας καὶ περὶ τῆς διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης καταλύσεως τοῦ ἔργου τοῦ 1866, ἀπέκρουον, νῦν κατέστη καὶ διὰ τὴν Αὐστρίαν λογικὴ τῶν πραγμάτων. Καὶ ἐν ἀρχῇ αὐτῇ τοῦ πολέμου, ὁπότε ἡ Αὐστρία παρεσκευάζετο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Γαλλίας, ἰσχυρὰ εἶχεν ἐξεγερθῇ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς πληθυσμοῖς τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους συμπάθεια ὑπὲρ τῶν Γερμανῶν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου οἱ Οὔγγροι ἐν μὲν τῇ νίκῃ τῶν Γερμανῶν καὶ τῇ παγιώσει τῆς Πρωσσικῆς ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ἡγεμονίας ἔβλεπον ἐγγύησιν τῆς νέας αὐτῶν ἐν τῇ Αὐστροουγγρικῇ μοναρχίᾳ πολιτικῆς ἀνεξαρτήτου θέσεως, ἐν δὲ τῇ ἥττῃ τῆς Πρωσσίας καὶ τῇ ἐπανόδῳ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Γερμανίαν, καταλυομένης τῆς ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων ἰσορροπίας, μέγαν ἔβλεπον κίνδυνον διὰ τὸ μέλλον τῆς Οὐγγαρίας. Ὅτε δὲ αἱ μεγάλαι νῖκαι τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ ἀκατάσχετος πορεία τῶν Γερμανῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐματαίωσε πάσας τὰς ἐλπίδας περὶ Γαλλικῆς νίκης καὶ ἐξεμηδένισε πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς Αὐστρογαλλικῆς συμμαχίας στηριζομένους λογισμούς, τότε ἡ Αὐστρία ἐζήτησε νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν νικηφόρον Πρωσσικὴν Γερμανίαν ἢ μᾶλλον ἐζήτησε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν. Τὴν ψυχολογικὴν ταύτην στιγμὴν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ

Αὐστριακοῦ κράτους ἐπωφελήθη ὁ Βίσμαρκ ἵνα πρῶτος αὐτὸς τείνῃ φιλίαν καὶ συμμαχικὴν χεῖρα πρὸς τὸ γεῖτον κράτος, ἐξελέξατο δὲ πρὸς τοῦτο τὴν καταλληλοτάτην ὥραν. Τὴν ἡμέραν ἀκριβῶς, καθ' ἣν διὰ τῆς συνομολογήσεως τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν ἐπεράτωσε κατ' οὐσίαν τὸν πρὸς τὴν Γαλλίαν πόλεμον καὶ συνεπλήρωσε τὸ οἰκοδόμημα τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ τῶν Βερσαλλιῶν ἀπηύθυνε διακοίνωσιν ἐπίσημον πρὸς τὸ Βιενναῖον ἀνακτοβούλιον μετὰ φιλικωτάτου ὕφους συντεταγμένην, ἐνῷ ὁ *ἀρχιγραμματεὺς* τοῦ *Γερμανικοῦ κράτους* ἀνήγγελλε τῇ Αὐστριακῇ κυβερνήσει τὰ κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῆς εἰσόδου τῶν νοτίων κρατῶν εἰς τὴν τέως βόρειον Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δικαιολογῶν ὁ Βίσμαρκ ὡς ἐκ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ἐπιβληθέν, καίπερ *ἀντιβαῖνον* εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας τῷ 1866 συνομολογηθεῖσαν συνθήκην τῆς Πράγας, ἐποιεῖτο συγχρόνως τὴν δήλωσιν ὅτι παρωρμᾶτο εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν τοιούτων ἐξηγήσεων πρὸς τὴν Αὐστρίαν οὐ μόνον ἀπὸ σεβασμοῦ πρὸς τὴν συνθήκην τῆς Πράγας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εἰλικρινοῦς ἐπιθυμίας, ὑφ' ἧς ἐνεπνέετο ἡ Γερμανικὴ κυβέρνησις ἵνα διατελῇ εἰς ἐγκαρδίους σχέσεις πρὸς τὸ ἰσχυρὸν Αὐστριακὸν κράτος· συγχρόνως δὲ ἐποιεῖτο λόγον ὁ Βίσμαρκ ἐν τέλει τῆς διακοινώσεως, διὰ γενικῶν ἐκφράσεων, περὶ τῶν πολλῶν κοινῶν συμφερόντων τῶν συνδεόντων τὰ δύο κράτη πρὸς ἄλληλα. Ἡ ὅλη ἔννοια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διακοινώσεως ἦτο ἡ εἰλικρινὴς συμφιλίωσις μετὰ τῆς Αὐστρίας. Τοῦτο νοήσασα καὶ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις προθύμως ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ἵνα ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτῆς ἐξάρῃ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἀξίαν, ἣν ἔδιδεν εἰς τὴν μετὰ τῆς νέας Γερμανίας φιλίαν καὶ ἐγκάρδιον συνεννόησιν, ἐδήλωσε δὲ ὅτι ἀνεγνώριζεν εἰλικρινῶς καὶ τὴν ἐν Γερμανίᾳ γενομένην νέαν μεταβολὴν ἐναντίον τῆς συνθήκης τῆς Πράγας, ὡς προελθοῦσαν ἐκ τῆς λογικῆς αὐτῆς τῶν πραγμάτων. Ἡ οὕτω ἀρξαμένη προσέγγισις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ταχέως μετεβλήθη εἰς ἐγκάρδιον συνεννόησιν καὶ σύμπνοιαν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι τῆς Αὐστροουγγρικῆς μοναρχίας, ἡ πρὸ πολλοῦ προδιατεθειμένη πρὸς τοιαύτην λύσιν καὶ ταύτην ἐν μέρει προπαρασκευάσασα, ἐπευφήμησε θερμῶς εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν προσέγγισιν καὶ μετ' ὀλίγον, ὅτε τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ἐπιστρέφοντα ἐκ Γαλλίας ἐποιοῦντο τὴν θριαμβευτικὴν αὐ-

τῶν εἴσοδον εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ εἰς τὰς ἄλλας Γερμανικὰς πρωτευούσας καὶ ἡ Γερμανία ἦγεν ἐπὶ τούτῳ μεγάλην ἑορτήν, ἐκ τῶν κυριωτάτων Αὐστριακῶν πόλεων ἐπέμποντο εἰς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς τῶν Γερμανικῶν πόλεων θερμότατα ἀδελφικὰ συγχαρητήρια. Αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ἔσπευσε νὰ διατρανώσῃ ἐπισήμως καὶ ἡμιεπισήμως τὰ ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας αἰσθήματα αὐτοῦ δηλώσας οὐχ ἅπαξ ὅτι ἡ ὕπαρξις ἰσχυρᾶς Αὐστρίας ἦτο ζωτικώτατον ζήτημα διὰ τὴν Γερμανίαν καὶ ὅτι «*ἀγχόνης ἄξιος*» θὰ ἦτο ὁ Γερμανὸς πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ ζητῶν τὴν διάλυσιν τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους χάριν τῆς εἰς τὴν Γερμανίαν προσαρτήσεως τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους τούτου. Αὐτοὶ οἱ τέως ἀδιάλλακτοι ἐχθροί, Βίσμαρκ καὶ Βάϋστ, ἐπετήδευον καὶ ἐπεδείκνυον φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς ἀλλήλους. Τέλος ἡ νέα περίοδος τῶν Αὐστρογερμανικῶν ἢ μᾶλλον τῶν Αὐστροπρωσσικῶν σχέσεων ἔλαβε τὴν ἐπίσημον καθιέρωσιν αὐτῆς διὰ τῆς κατὰ Αὔγουστον τοῦ 1871 γενομένης ἐν Ἴσλ καὶ ἐν Γαστάϊν συνεντεύξεως μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων καὶ τῶν δύο ἀρχιγραμματέων καὶ τῶν ἐνταῦθα γενομένων συμφωνιῶν, ἐπικροτούσης θερμῶς τῆς δημοσίας γνώμης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κράτεσιν.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχίας καὶ διὰ τῆς καθιερώσεως νέας συμμαχίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν δὲν ἐξεπληροῦτο ἔτι ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ Βίσμαρκ ὁ ἀποβλέπων πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ καθεστῶτος τῆς Φραγκφουρτείου συνθήκης καὶ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Γαλλίας· ἔδει πρὸς τοῦτο καὶ μεταξὺ τῶν δύο συμμάχων τῆς Γερμανίας, ἤτοι μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας, νὰ ἐπέλθῃ διαλλαγή, προσέγγισις καὶ καλὴ συνεννόησις καὶ συμμαχία. Τὸ ἔργον τοῦτο διεξαγαγὼν ὁ Βίσμαρκ μετὰ πολλῆς δεξιότητος κατώρθωσεν ἵνα δι' ἀμοιβαίων παραχωρήσεων ἐν τῇ ἀνατολικῇ πολιτικῇ τῶν δύο Δυνάμεων ἀρθῶσιν ἐν μέρει αἱ μεγάλαι ἀντιθέσεις καὶ εὑρεθῇ τρόπος συνεννοήσεως ἀμφοτέρων ἀπέναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Πρὸς τοῦτο δέ, ἵνα διατεθῇ εὐμενῶς εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνεννόησιν ἡ κοινὴ γνώμη ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει, ἰδίως ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ, ἔνθα μεγίστη ἐπεκράτει ἔχθρα κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ δυσπιστία κατὰ τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, ἐπῆλθε καὶ μεταβολή τις προσωπικὴ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, τοῦ κόμητος Βάϋστ (ὅστις καὶ ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ μεγάλην ἐμπιστοσύνην τῷ Βίσμαρκ) ἀντικατασταθέντος

(κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1871) διὰ τοῦ τέως πρωθυπουργοῦ τῆς Οὐγγαρίας κόμητος Ἰουλίου Ἀνδράσσυ ἐκπροσωποῦντος ἐν τῇ Οὐγγρικῇ κυβερνήσει τὴν ἰσχυρὰν μερίδα τοῦ Δεάκ, ὄντος δὲ δεξιωτάτου πολιτικοῦ ἀνδρὸς καὶ δυναμένου νὰ ἐμπνεύσῃ τοῖς Οὔγγροις ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικὴν αὐτοῦ. Ὁ Ἀνδράσσυ θιασώτης ὢν τῆς εἰλικρινοῦς μετὰ τῆς νέας Γερμανίας συνεννοήσεως καὶ συμμαχίας, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ χωρίσῃ τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, ἔστερξε τὴν μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνεννόησιν καὶ ἔκτοτε κατὰ μικρὸν ἐπῆλθέ τις προσέγγισις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας, ἥτις ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς κατὰ τὸ 1872 (κατὰ Σεπτέμβριον) γενομένης ἐν Βερολίνῳ συνεντεύξεως τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, παρισταμένων καὶ τῶν τριῶν ὑπουργῶν (Βίσμαρκ, Γκορτσακὼφ καὶ Ἀνδράσσυ). Διὰ τῆς συνεντεύξεως δὲ ταύτης, δι' ἧς πανηγυρικῶς ἀνεγνωρίζετο τρόπον τινὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Γερμανίᾳ μεταβολή, καθιερώθη καὶ ἡ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων ἡ μὴ ἀποβλέπουσα μὲν εἰς ὡρισμένας συμφωνίας, ἀλλὰ γενικῶς προσδιορίζουσα τὴν πορείαν τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων ἀπέναντι ἐνδεχομένων ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιπετειῶν. Τὸ προσεχὲς ἔτος ἐπαγιώθη ἔτι μᾶλλον ἡ νέα συμμαχία διὰ τῶν ἀμοιβαίων ἡγεμονικῶν ἐπισκέψεων (1).

Ἡ συνεννόησις ἢ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων ἦτο, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς διανοίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν συνομολογησάντων αὐτήν, ἐπιτηδειοτάτη εἰς τὴν ἀνακίνησιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι πᾶσα τοῦ λοιποῦ ἐν Ἀνατολῇ περιπλοκὴ ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὰς δύο τὰ μάλιστα ἐνδιαφερομένας καὶ μέχρι νῦν ἀντιθέτως πρὸς ἀλλήλας ἐν Ἀνατολῇ πολιτευομένας Δυνάμεις ἡνωμένας ἔν τινι μέτρῳ καὶ ὑποστηριζομένας ὑπὸ τῆς τρίτης μεγάλης Δυνάμεως, τῆς Γερμανίας. Ἡ Γαλλία, μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1871, ἐσωτερικῶς μὲν καταδεδικασμένη ἐπὶ μακρὸν νὰ ἀσχολῆται μόνον περὶ τὴν ἐπούλωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πληγῶν, περὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας καὶ περὶ τὴν παγίωσιν τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος τῆς δημοκρατίας, ἐξωτερικῶς δὲ ἀπομεμονωμένη καὶ παρὰ

(1) Τῷ 1873 (κατὰ Μάρτιον) ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ἐπεσκέφθη τὸν Τσάρον ἐν Πετρουπόλει λαμπροτάτης ἐνταῦθα τυχὼν δεξιώσεως. Τῷ αὐτῷ ἔτει ὁ Τσάρος μετέβη εἰς Βιέννην (κατὰ Ἰούνιον) πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως. Τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἀνταπέδωκεν ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ μεταβὰς εἰς Πετρούπολιν τῷ 1874.

τῆς Ῥωσσίας μόνον ἐλπίζουσα σύμπραξίν τινα ἐν τῷ μέλλοντι, ἦτο ὑποχρεωμένη οὐχὶ μόνον νὰ μὴ ἀντιπράττῃ τῇ Ῥωσσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἔν τινι μέτρῳ νὰ ὑποστηρίζῃ αὐτὴν ἠθικῶς. Μόνη ἡ Ἀγγλία, ἐν ᾗ ἀπὸ τοῦ 1874 εἶχον ἔλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ Τόρεις ὑπὸ τὸν Βενιαμὶν Δισραέλην, ἀπετέλει ἐν Εὐρώπῃ τὸ ἀντίρροπον τῆς τριπλῆς συμμαχίας, ἀγρύπνως μὲν παρακολουθοῦσα τὴν πολιτικὴν τῆς τριπλῆς συμμαχίας, καὶ ἰδίως τῆς Ῥωσσίας, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προλαμβάνουσα δὲ τὴν ἐπιζήμιον πρὸς τὰ Ἀγγλικὰ συμφέροντα ἐνέργειαν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνακόπτουσα τὴν καθόλου πορείαν αὐτῆς. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων μικρόν τι ἔναυσμα ἠδύνατο ν' ἀνάψῃ μεγάλην ἐν Ἀνατολῇ πυρὰν καὶ μικρά τις ἀφορμὴ ν' ἀφυπνίσῃ ἰσχυρῶς τὸ ὅλον Ἀνατολικὸν ζήτημα. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐγένετο τῷ 1875-1877. Ἡ μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ἐπανάστασις ἡ ἀρξαμένη τὸ θέρος τοῦ 1875 ἐν Ἑρζεγοβίνῃ ἐπήνεγκε μέγαν ἐρεθισμὸν ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐν τοῖς Σλαυικοῖς πληθυσμοῖς τῆς Αὐστρίας καὶ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, συγχρόνως δὲ καὶ ἐπανάστασιν τῶν Βουλγάρων ἀπολήξασαν εἰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν γεγονότων τούτων τῷ 1876 ἐγένετο εἶδός τι ἐπαναστάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ μᾶλλον πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς συνωμοσίας ἐπενεγκούσης τὴν πτῶσιν, εἶτα δὲ καὶ τὸν φόνον, τοῦ Σουλτάνου Ἀζὶζ καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μουρὰτ Ε', τούτου δὲ μετὰ τρεῖς μῆνας καθαιρεθέντος ἕνεκα ἀνικανότητος, τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Χαμὶτ Β'. Ἐπὶ τοῦ Μουρὰτ Ε' ἤρξατο ὁ Σερβικὸς καὶ ὁ Μαυροβουνιακὸς κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος ἐξακολουθήσας καὶ ἐπὶ τοῦ Χαμὶτ Β'. Καὶ οἱ μὲν Σέρβοι μετά τινας ἀσημάντους ἐν ἀρχῇ ἐπιτυχίας ἡττήθησαν καὶ μόνον διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπεμβάσεως τῆς Ῥωσσίας ἐσώθησαν ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην ὅλως ἀζήμιον αὐτοῖς. Ἀλλ' αἱ ἐν Βουλγαρίᾳ σφαγαὶ ἐξήγειραν τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ὁ Γλάδστων, ἀρχηγὸς ὢν τότε τῆς ἀντιπολιτεύσεως, παρέστη θερμὸς ὑπέρμαχος τοῦ Βουλγαρικοῦ ἀγῶνος καὶ προὐκάλεσε τὴν ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας παρὰ τῇ Πύλῃ μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα τότε Συνδιάσκεψις ἡ προτείνασα διοικητικὴν αὐτονομίαν ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας μὴ ἐν πᾶσιν ἀποδεκτὴν γενομένην ὑπὸ τῆς Πύλης, οὔτε τὸ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ ἀπονεμηθὲν εἰς ὅλον τὸ κράτος κοινοβουλευτικὸν σύνταγμα ἐξωμάλυναν τὰς δυσχερείας. Ἐ-

σχάτη τις ἀπόπειρα τῆς διπλωματίας γενομένη πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου ἐναυάγησεν ἀπέναντι τῆς ἀρνήσεως τῆς Πύλης καὶ τότε ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας (21/2 Ἀπριλίου). Οἱ Ῥῶσσοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν ὅπως τῷ 1828 ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ ἐν Ἀσίᾳ μὲν ὁ πόλεμος διεξήχθη ἐν Ἀρμενίᾳ, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἡ Ῥωμουνία συνεμάχησε τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ ἀπεκήρυξε τὴν πρὸς τὴν Πύλην ὑποτέλειαν, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀνέλαβεν ἐρρωμένως τὸν πόλεμον, περὶ τὸ τέλος δὲ καὶ ἡ Σερβία μετέσχε τοῦ πολέμου στρατεύσασα πάλιν κατὰ τῆς Τουρκίας. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ πόλεμος οὗτος ἔδειξε τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ζωτικότητα τῆς Τουρκίας. Ἐπὶ 8 μῆνας ἀντέστη ἐρρωμένως ἡ Τουρκία καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἐνίκησε μάλιστα ἐν μάχαις αἱματηραῖς παρὰ τὴν Πλέβναν τὸν Ῥωσσικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ἡ ὑπερτέρα δύναμις. Οἱ Ῥῶσσοι διέβησαν ἐν μέσῳ χειμῶνος τὸν Αἷμον καὶ προσήγγισαν μέχρι τῶν πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῷ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐκυριεύθησαν πολλαὶ ὀχυραὶ θέσεις, ἐν αἷς καὶ τὸ περίφημον Κάρς. Οὐδεμία Δύναμις ἐμεσολάβησεν ὑπὲρ τῆς Πύλης πολιτικῶς ἢ στρατιωτικῶς. Ἡ Ἀγγλία ἐτήρησεν οὐδετερότητα ἐπί τισιν ὅροις. Καὶ ὅτε οἱ Ῥῶσσοι ἐφάνησαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ εἰς ἑαυτὴν ἐγκαταλελειμμένη Πύλη ὑπέκυψεν εἰς τοὺς βαρυτάτους ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τῆς ἱδρυούσης κράτος Βουλγαρικὸν ὑποτελὲς τῇ Πύλῃ καὶ εἰς τοῦτο παραδιδούσης τὰ $^4/_5$ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἡ δὲ Γερμανία, κατ' ἐπιθυμίαν τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως, συνεκάλεσε συνέδριον τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας εἰς Βερολῖνον. Ἡ διὰ τοῦ Συνεδρίου τούτου συνομολογηθεῖσα συνθήκη τοῦ Βερολίνου μετερρύθμισε πολυτρόπως τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ καθιέρωσε τὰς βάσεις τοῦ νῦν διέποντος τὰ τῆς Ἀνατολῆς πολιτικοῦ καθεστῶτος. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία δυσαρεστηθεῖσα διὰ τὴν τοιαύτην ἔκβασιν τοῦ ἔργου τοῦ Συνεδρίου, ἀποδοῦσα δὲ ταύτην κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀνειλικρίνειαν καὶ ἀχαριστίαν τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς, ἀπεξενώθη κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, προσήγγισε δ' ἐπιδεικτικῶς πρὸς τὴν Γαλλίαν. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν τῇ Γερμανικῇ κυβερνήσει νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην ἐπίσημον συμμαχίας ἀμυντικῆς μετὰ τῆς

Αὐστρίας, ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας (1879). Ἡ Αὐστρία, ἥτις ἀκουσίως καὶ ἐξ ἀνάγκης εἶχε συνδεθῆ μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ τριπλῇ συμμαχίᾳ, ἀσμένως νῦν συνήνεσεν εἰς τὸν νέον τοῦτον συμμαχικὸν συνδυασμόν, ὃν καὶ ἡ Τορικὴ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας ἐχαιρέτισε μετ' ἀγαλλιάσεως. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ 1879 ἡ Αὐστρογερμανικὴ συμμαχία ἀπετέλεσε κέντρον νέου συστήματος συμμαχικοῦ, εἰς ὃ ἡ Τορικὴ Ἀγγλία ἄνευ ῥητῆς συνθήκης προσεχώρησεν ἠθικῶς. Ὅτε δὲ τῷ 1881 ἡ Γαλλία ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Τύνητος ἡ δυσηρεστημένη Ἰταλία προσεχώρησε διὰ συνθήκης ἐπισήμου, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ περιεχόμενον δὲν ἐγνώσθη ἔτι, εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν ἐνθαρρυνομένη ἐν τούτῳ καὶ ὑπὸ τῆς Τορικῆς Ἀγγλίας (1883). Ἡ μεταξὺ τῆς Αὐστρογερμανικῆς συμμαχίας καὶ τῆς Ῥωσσίας ἀντίθεσις κατέστη ἰσχυροτέρα ἐπὶ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Γ' τοῦ διαδεξαμένου τῷ 1881 τὸν φονευθέντα πατέρα αὐτοῦ. Οὐχ ἧττον ἡ Γερμανικὴ πολιτικὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ' ἐζήτησε πάντοτε νὰ ἀποφύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀφορμὴν ἔριδος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προλάβῃ τὸν σχηματισμὸν ἀντιρρόπου συμμαχίας Γαλλορωσσικῆς. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσογαλλικὴ συμμαχία ἦτο ἄμεσον φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς Αὐστρογερμανικῆς συμμαχίας καὶ τῆς εἰς αὐτὴν προσχωρήσεως τῆς Ἰταλίας. Ἀφότου μάλιστα τὸ νέον Βουλγαρικὸν ζήτημα τὸ δημιουργηθὲν τῷ 1886 νέαν ἔφερεν ἔντασιν τῶν Ῥωσσοαυστριακῶν σχέσεων, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῶν Ῥωσσογερμανικῶν, ἡ Γαλλορωσσικὴ σύμπνοια, μεθ' ὅλα τὰ κωλύματα τὰ παρεμβαλλόμενα εἰς συνομολόγησιν συμμαχίας ἐπισήμου, ἐγένετο ἰσχυροτέρα, ἰδίως ἀπὸ τῆς μεταβάσεως τοῦ Γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν Κρονστάνδην (1891) καὶ ἀπὸ τῆς πομπώδους καὶ ἐπιδεικτικῆς ὑποδοχῆς, ἧς ἔτυχεν ἐν Ῥωσσίᾳ.

Τοιαύτη ἡ καθόλου ὄψις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος ἀπὸ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης (τῷ 1871) καὶ τοῦ Βερολίνου (1878). Τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν γένεσιν καὶ βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τοῦ καθεστῶτος τούτου ποιησόμεθα ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ 1853 - 1893 ἱστορίᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.

25. Ἡ ἱστορία τῶν μικροτέρων κρατῶν (1830-1893).

Ἱσπανία (1840-1892). — Ἐν Ἱσπανίᾳ ἐβασίλευε μέχρι τοῦ 1833 ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος Ζ΄ περὶ τῆς ἀθλίας κυβερνήσεως τοῦ ὁποίου μακρὸς ἡμῖν ἐγένετο ἤδη λόγος πρότερον (ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 363 κέξ.). Ὁ βασιλεὺς οὗτος ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, (τῷ 1830) προέβη εἰς νεωτεριστικήν τινα πρᾶξιν, ἥτις καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἦναι αἰτία διηνεκῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ μεγάλων καταστροφῶν ἐν τῇ ἀτυχεῖ χώρᾳ τῆς Ἱσπανίας. Ὁ ἐκ τῶν τριῶν συζύγων αὐτοῦ ἄτεκνος μείνας βασιλεύς, νυμφευθεὶς τῷ 1829 μετὰ τὸν θάνατον τῆς τρίτης συζύγου, ὡς τετάρτην σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φραγκίσκου καὶ ἀδελφὴν νεωτέραν τῆς περιβοήτου δουκίσσης Βερρὺ Μαρίαν Χριστίναν, ἵνα περιποιήσῃ τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας τῷ ἐκ τῆς γυναικὸς ταύτης γεννηθησομένῳ τέκνῳ (ἀφοῦ ἡ νέα βασίλισσα ἐγένετο ἔγγυος), εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ ἔμελλε νὰ ἦναι τοῦτο, μετέβαλε τὸν ἀπὸ τοῦ 1713 (1) ἰσχύοντα ἐν Ἱσπανίᾳ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου Σάλιον νόμον τὸν ἀποκλείοντα τοῦ θρόνου τὰς γυναῖκας, καὶ διὰ διατάγματος τῆς 17/29 Μαρτίου 1830, ἔχοντος ἰσχὺν νόμου (τῆς πραγματικῆς καλουμένης καθιερώσεως, sanctio pragmatica), ἐπανήγαγε τὸν ἀρχαῖον περὶ διαδοχῆς Καστιλιανὸν νόμον τὸν ἐπιτρέποντα τὴν κληρονομίαν τοῦ θρόνου καὶ εἰς τὰς γυναῖκας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς πράξεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν πάντες οἱ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ Βουρβῶνοι (καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Μαρίας Χριστίνης ἀδελφὸς Φραγκῖσκος Β΄ τῆς Σικελίας). Τότε δὲ ὁ κατὰ τὸν Σάλιον νόμον νόμιμος τοῦ θρόνου διάδοχος ἀδελφὸς τοῦ Φερδινάνδου Δὸν Κάρολος ὁ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Κληρικῆς τῆς καὶ Ἀποστολικῆς καλουμένης ἐν Ἱσπανίᾳ μερίδος, ἐνθαρρυνθεὶς ἀπὸ τῶν διαμαρτυρήσεων τούτων, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐξεγείρῃ ἐπανάστασιν ἐν Ἱσπανίᾳ ἔφυγεν εἰς Πορτογαλλίαν, ὅπόθεν διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς *Πραγματικῆς* καθιερώσεως, συνεμάχησε δὲ μετὰ

(1) Ὁ Σάλιος νόμος εἰσήχθη ἐν Ἱσπανίᾳ τότε ὑπὸ τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγκατασταθείσης ἐν τῇ χώρᾳ Βουρβωνικῆς δυναστείας (τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ κλάδου τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου).

τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Δὸν Μικέλ, ὅστις κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἠγωνίζετο ἐν Πορτογαλλίᾳ ὡς μνηστὴρ τοῦ θρόνου κατὰ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ βασιλίσσης Μαρίας (Maria da Gloria, ἴδ. Τόμ. Α΄, σελ. 401).

Ἀλλ' ἐν Ἱσπανίᾳ, ἀποθανόντος τῷ 1833 (17/29 Σεπτεμβρίου) τοῦ Φερδινάνδου Ζ΄, ἡ τριετὴς Ἰσαβέλλα ἐκηρύχθη βασίλισσα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν καὶ ἀντιβασιλείαν τῆς Μαρίας Χριστίνης. Αἱ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας κυβερνήσεις, ἀμφότεραι ἀναγνωρίσασαι τὴν πραγματικὴν καθιέρωσιν, ἔλαβον ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ Δὸν Καρόλου, ὡς καὶ ἀπέναντι τοῦ Δὸν Μιχαήλ, πρὸς ὃν δυσμενῶς εἶχεν ἰδίως ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἡ ὑπερμαχοῦσα τῶν δικαιωμάτων τῆς Μαρίας. Αἱ δύο δυνάμεις συνωμολόγησαν μετ' ὀλίγον πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῶν εὐνοουμένας ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χώραις κυβερνήσεις τὴν τετραπλῆν συμμαχίαν τῆς 10/22 Ἀπριλίου, δι' ἧς αἱ τέσσαρες σύμμαχοι κυβερνήσεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκδιώξωσι διὰ κοινῆς ἐνεργείας ἐκ τῆς Ἱσπανίας καὶ ἐκ τῆς Πορτογαλλίας τοὺς δύο μνηστῆρας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο τοσοῦτον ἀπεθάρρυνε τοὺς μνηστῆρας, ὥστε ἀμφότεροι διὰ συμβάσεως (14/26 Μαΐου 1834) ἀσφαλιζούσης αὐτοῖς ἀσφαλῆ ὑποχώρησιν καὶ ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν κατέλιπον τὴν Ἰβηρικὴν χερσόννησον. Ἀλλὰ τὰ τοῦ Δὸν Καρόλου δὲν ἦσαν ἔτι ἐν ἀπογνώσει. Αἱ τρεῖς μεγάλαι μοναρχίαι, οἱονεὶ ἀποδοκιμάζουσαι τὴν τῶν δύο Δυνάμεων διαγωγήν, ἠρνήθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν βασιλείαν τῆς Ἰσαβέλλας, καὶ ὁ Πάπας δὲ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Δὸν Καρόλου. Ἐντεῦθεν ἐνθαρρυνομένη ἡ τοῦ Δὸν Καρόλου μερὶς ἐδράξατο τῶν ὅπλων καὶ αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι τῆς Ἱσπανίας κατέστησαν θέατρον αἱματηροῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μείζονας διαστάσεις ὁπότε ὁ Κάρολος φυγὼν ἐξ Ἀγγλίας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ ἐνεφανίσθη ἐν μέσῳ τῶν μαχητῶν αὐτοῦ. Καὶ πολλὰς μὲν συνεκρότησαν σπουδαίας μάχας οἱ Καρλισταὶ ἐναντίον τῶν Χριστινιστῶν (Christinos) καὶ ἱκανὰς ἤραντο νίκας, ἀλλ' ἕνεκεν ἐλλείψεως ὀργανισμοῦ σπουδαίου ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν ταῖς στρατείαις δὲν ἐπωφελήθησαν τὰς ἐπιτυχίας καὶ κατὰ μικρὸν ἡττήθησαν. Τῷ 1839 ἐντελῶς κατεβλήθη ἡ ἐπανάστασις τῶν Καρλιστῶν, ἀφοῦ ὁ Δὸν Κάρολος ἠναγκάσθη νὰ ὑπερβῇ τὰ Πυρηναῖα καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔνθα μετά τινα ἔτη (τῷ 1846) παρῃτήθη τὰ ἐπὶ τὸν Ἱσπανικὸν θρόνον δικαιώματα αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτοῦ Δὸν Καρόλου τοῦ νεωτέρου.

Ἀλλ' ἡ κατὰ τῶν Καρλιστῶν ὁριστικὴ νίκη δὲν ἠσφάλισε τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰσαβέλλας καὶ Χριστίνης. Καὶ διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἡ βασιλεία τῆς Χριστίνης ἦτο σειρὰ ἐρίδων καὶ διαπληκτισμῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων κομμάτων, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο αὐτὴ ἡ βασιλεία· συντηρητικοὶ προοδευτικοὶ καὶ ἡ μερὶς τῶν ἄλλων φιλελευθέρων ἤριζον διηνεκῶς περὶ ἀρχῆς καὶ περὶ συντάγματος. Τέλος δὲ τῷ 1841 ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἡ Χριστίνα τὴν ἀντιβασιλείαν, ἣν ἔλαβε τότε ὁ στρατηγὸς Ἐσπαρτέρος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος μετά τινα ἐπανάστασιν τῶν δημοκρατικῶν ἐκπεσὼν τῆς ἀρχῆς τῷ 1843, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνῆλθον οἱ συντηρητικοί, κηρύξαντες ἐνήλικα τὴν δεκατριετῆ Ἰσαβέλλαν. Ταύτην μετ' ὀλίγον ἀπεπειράθη νὰ συζεύξῃ μετά τινος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος τῆς Γαλλίας, ἵνα περιποιήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας (καὶ εἰς τοιοῦτον φαίνεται ἀποβλέπων σκοπὸν ὁ Φίλιππος εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τοῦ Δὸν Καρόλου). Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐματαιώθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἡ Ἰσαβέλλα λαβοῦσα σύζυγον τὸν ἀσθενικὸν ἐξάδελφον αὐτῆς Φραγκῖσκον Ἀσσίζην καὶ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς μητρὸς κλίνουσα πρὸς βίον ἀσελγῆ ἐκηλίδωσε τὴν βασιλείαν αὐτῆς διὰ τῶν πολλῶν ἀνηθίκων ἐρώτων, ὧν ἥρωες ἐγένοντό τινες τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν (ὡς ὁ Σερράνος). Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος βίος τῆς βασιλίσσης ἔτι μᾶλλον ηὔξησε τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας καὶ μεγίστην κατὰ μικρὸν διήγειρε δυσαρέσκειαν παρὰ τοῖς ὑπηκόοις ἐναντίον τῆς βασιλίσσης αὐτῆς. Τῷ 1853 ἐγένετο καί τις φονικὴ ἀπόπειρα ἐν Μαδρίτῃ κατ' αὐτῆς ὑπό τινος ἱερέως, τῷ δὲ 1853 ὁ Ἐσπαρτέρος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἀγγλίας κατέλαβε διὰ στάσεως καὶ βίας τὴν ἀρχήν, ὅτε καὶ ἐδόθη φιλελεύθερον σύνταγμα εἰς τὸ κράτος. Ἀλλ' αἱ ἀνωμαλίαι καὶ αἱ ταραχαὶ ἐξηκολούθουν διαρκῶς διακοπεῖσαι μόνον διὰ τοῦ πολέμου τοῦ διεξαχθέντος τῷ 1859-1860 κατὰ τοῦ Μαρόκου. Ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ ἀποτελῶν τὴν μόνην σπουδαίως ἀξιομνημόνευτον πρᾶξιν τῆς βασιλείας τῆς Ἰσαβέλλας, ἐγένετο κατὰ τοῦ Σουλτάνου Σίδι Μωχαμμὲτ ἕνεκα τῶν ἀτελευτήτων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐρίδων τῶν ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1844 διαπραχθέντος ἐν Μαρόκῳ φόνου τοῦ Ἱσπανοῦ πολιτικοῦ πράκτορος Δαρμών.

Ἀρχιστράτηγος τῆς στρατείας ἐγένετο αὐτὸς ὁ ἀπὸ τοῦ 1858 διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν φιλελευθέρων (τῆς πολιτικῆς μερίδος τῆς καλουμένης Φιλελευθέρας Ἑνώσεως) εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνελθὼν στρατάρχης Ὀδόννελ. Εἰς δύο μάχας οὐ μακρὰν τῶν ἐν Μαρόκῳ Ἱσπανικῶν κτήσεων (23/4 Ἰανουαρίου καὶ 11/23 Μαρτίου) συγκροτηθείσας τοιαύτας ὑπέστη ὁ στρατὸς τοῦ Σουλτάνου ἥττας, ὥστε οὗτος ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ἥτις καὶ παρεχωρήθη διὰ τῆς συνθήκης (14/26 Ἀπριλίου). Διὰ ταύτης οὐ μόνον ἐδόθη τῇ Ἱσπανίᾳ ἀποζημίωσις 20

ἑκατομμυρίων γροσίων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅρια τῶν ἐν Μαρόκῳ Ἱσπανικῶν κτήσεων εὐρύνθησαν σπουδαίως.

Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχὴς ἔκβασις τοῦ πολέμου τούτου δὲν ἐβελτίωσε τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ Ἱσπανικοῦ κράτους. Αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν κομμάτων ἐξηκολούθησαν ὡς πρότερον, ἡ δὲ καθόλου ἐσωτερικὴ κατάστασις κατέστη σοβαρωτέρα, ἀφότου τῷ 1866 ἀνῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ συντηρητικοὶ (*Moderados*) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ναρβαέζ. Πλὴν τῆς ἀντιδημοτικότητος τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως εἰς τὴν αὔξησιν τῆς κατὰ τῆς βασιλείας καὶ τῆς δυναστείας δυσαρεσκείας καὶ ἀντιπαθείας συνετέλεσε σφόδρα καὶ ἡ σκανδαλώδης εὔνοια, ἣν ἐπεδαψίλευεν ἡ βασίλισσα πρὸς τὸν περιβόητον πρώην χοροδιδάσκαλον Κάρολον Μαρφιόρην, ὅστις ἀπὸ υἱοῦ Ἰταλοῦ τινος μαγείρου καὶ ἀπὸ χοροδιδασκάλου κατορθώσας τῷ 1856 νὰ ἐκλεγῇ βουλευτὴς εἵλκυσε ἐφ' ἑαυτὸν τὴν σφοδροτάτην συμπάθειαν τῆς Ἰσαβέλλας καὶ διωρίσθη ὑπ' αὐτῆς τῷ 1866 ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναρβαὲζ διοικητὴς τῆς Μαδρίτης, ἐργαζόμενος ἐν τῇ θέσει ταύτῃ διὰ τῆς εὐνοίας, ἧς ἀπήλαυε παρὰ τῇ βασιλίσσῃ, ὑπὲρ τῶν σχεδίων τῆς ἀντιδραστικῆς ἐκείνης μερίδος. Τὴν ἐκ πάντων τούτων ἠθικῶς σφόδρα κλονουμένην θέσιν τῆς βασιλίσσης οὐδαμῶς ἐστερέωσεν ἡ ὑπ' αὐτῆς κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1867 μικρὸν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μεντάνας (ἴδ. σελ. 646) ἐν τῇ Ἱσπανικῇ βουλῇ γενομένη διακήρυξις, ὅτι ἔμελλε καὶ ἐνόπλως νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Ὁ Πίος Θ' ἀντήμειψε λαμπρῶς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν εὐσεβῆ ταύτην πολιτικὴν πρᾶξιν καὶ ἔπεμψεν αὐτῇ τὸ χρυσοῦν ῥόδον «διὰ τὰς πρὸς τὴν ἁγίαν ἕδραν ὑπηρεσίας αὐτῆς ὡς καὶ διὰ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀρετάς». Ἀλλὰ ταῦτα οὐδαμῶς ἐβράδυναν τὴν ἔκρηξιν τῆς πρὸ πολλοῦ ἀπειλουμένης θυέλλης. Ὁ τὸν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1868 αἰφνιδίως ἀποθανόντα Ναρβαὲζ εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπουργείου διαδεξάμενος Γονζαλὲζ Βράβος, ἐπωφεληθεὶς τὴν ἀποκάλυψιν στρατιωτικῆς τινος συνωμοσίας κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἐξώρισε (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1868) τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸν Σερράνον εἰς τὰς Καναρίας νήσους, διετάχθη δὲ καὶ ὁ δοὺξ Μομπανσιὲ (1) νὰ καταλίπῃ τὴν Ἱσπανίαν. Ταῦτα ἐξήγειραν ἔτι μᾶλλον τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, καὶ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ὁπότε ἡ Ἰσαβέλλα εἶχε μεταβῇ εἰς τὸν ἅγιον Σεβαστιανόν, ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἐν Πῷ Βιερὸ εὑρισκομένου Ναπολέοντος Γ', ἐξερράγη στρατιωτικὴ στάσις ἥτις ἐκ τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν ἀρξαμένη διεδόθη εἰς ὅλον τὸ κράτος. Ἡ Ἰσαβέλλα ἐξεδιώχθη καὶ ἐν Μαδρίτῃ ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπαναστάσεως Πρίμ, Σερρά-

(1) Ὁ σύζυγος τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς Ἰνφαντίνης Λουΐζης, πέμπτος υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἐσκόπει οὗτος νὰ συζεύξῃ μετὰ τῆς Ἰσαβέλλας.

νον, Τοσσέτε. Μετ' ὀλίγον δὲ συνεκλήθη ἐθνικὴ σύνοδος συντακτική, ἐν ᾗ, καίτοι ἐπέμφθησαν καὶ δημοκρατικοὶ οὐκ ὀλίγοι, ἐν οἷς καὶ ὁ εὐγλωττότατος καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας Καστελάρ, ἡ μοναρχικὴ μερὶς ὑπερίσχυσε καὶ ἐψήφισε νέον σύνταγμα φιλελεύθερον μοναρχικόν, ἀφοῦ καθῃρέθη ἡ δυναστεία τῆς Ἰσαβέλλας. Ἀλλ' ἡ εὕρεσις νέου μονάρχου προσέκρουσεν εἰς οὐκ ὀλίγας δυσχερείας, ἀφοῦ οἱ προσκαλούμενοι πρίγκιπες (ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας Δὸν Πέτρος, οὗτος ἵνα ἐπέλθῃ ἡ προσωπικὴ ἕνωσις τῶν δύο κρατῶν καὶ ἀποτελεσθῇ οὕτω ἡ ὑπό τινων ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Πορτογαλλίᾳ ζητουμένη Ἰβηρικὴ ἕνωσις), ἀπεποιήθησαν τὴν τιμὴν ταύτην. Τέλος τῷ 1870 ἐτέθη ἡ ὑποψηφιότης τοῦ ἐκ τοῦ καθολικοῦ κλάδου τοῦ οἴκου Ὁενζόλλερν πρίγκιπος Λεοπόλδου Ὁενζόλλερν (πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Καρόλου τῆς Ῥωμουνίας). Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναπολέοντος, διορῶσα ἐν τῇ ὑποψηφιότητι ταύτῃ τέχνασμα τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς ἵνα ἐν Ἱσπανίᾳ κατὰ τὰ νῶτα τῆς Γαλλίας ἱδρύσῃ δυναστείαν συγγενῆ τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Πρωσσίας, ἐκήρυξεν ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑποψηφιότητα ταύτην. Ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος παρῃτήθη ἀμέσως τὴν ὑποψηφιότητα, Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπῄτει νῦν ἵνα ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ἐγγυηθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ τεθῇ τοιαύτη ὑποψηφιότης καὶ ὅτι αὐτὸς θὰ κωλύσῃ τὸν πρίγκιπα τοῦ νὰ δεχθῇ τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας, ἀπῄτει δὲ ἵνα ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ζητήσῃ καὶ συγγνώμην παρὰ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τὴν πρότερον τεθεῖσαν ὑποψηφιότητα. Ἡ ἄρνησις τοῦ Γουλιέλμου τοῦ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοιαύτας παραλόγους ἀξιώσεις, καὶ ὁ ἐπιτήδειος τρόπος, καθ' ὃν ὁ Βίσμαρκ τὰ κατὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ βασιλέως διελάλησε τηλεγραφικῶς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἠρέθισε τὴν κοινὴν γνώμην ἐν Γαλλίᾳ καὶ τὸ ἀνάξιον λόγου ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς Ἱσπανικῆς ἱστορίας ἐχρησίμευσεν ὡς πρόφασις κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας (ἴδ. σελ. 649). Τέλος ἡ Ἱσπανικὴ κυβέρνησις εὗρε τὸν ποθητὸν βασιλέα ἐν τῷ δευτεροτόκῳ υἱῷ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Ἀμαδαίῳ, δουκὶ τῆς Ἀόστης. Οὗτος δεξάμενος τὴν ὑποψηφιότητα καὶ ἐκλεγεὶς ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνόδου μετέβη τῷ 1871 εἰς Ἱσπανίαν. Ἐν ἀρχῇ ἡ βασιλεία τοῦ Ἀμαδαίου ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους. Ἀλλὰ ταραχαὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκραγῶσι. Τῷ 1872 ἤρξατο νέος ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Καρλιστῶν ὑπὸ τὸν Δὸν Κάρολον τὸν νεώτερον· τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον ἐπωφελούμενα καὶ τὰ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κόμματα καὶ ἰδίως οἱ δημοκρατικοὶ πολλὰς παρενέβαλον δυσχερείας εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἀμαδαίου, ὅστις ἐπὶ τέλους παρῃτήθη ἑκὼν τὴν βασιλείαν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐν Ἱσπανίᾳ ἐκηρύχθη τότε ἡ δημοκρατία. Ἀλλὰ νῦν τὰ πράγματα ἔτι μᾶλλον ἐδεινώθησαν. Ἐνῷ ἐν ταῖς βορείοις ἐπαρχίαις ὁ Καρλιστικὸς πόλεμος

μείζονας ἐποιεῖτο προόδους, κατὰ τὰς νοτίους ἐπαρχίας ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις κοινοτιστικαὶ κέντρον ἔχουσαι τὴν Καρθαγένην. Μάτην ὁ Καστελὰρ κατέστη νῦν δικτάτωρ διὰ νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχάς. Πρὶν ἢ κατορθωθῇ τοῦτο, ἔπεσεν ἐκ τῆς ἀρχῆς βιαίως διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ τολμήματος τοῦ στρατηγοῦ Παβία (20/1 Ἰανουαρίου 1874), καὶ νῦν πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ *ἀντιβασιλεὺς* ἐν τῇ ἀκατονομάστῳ τότε Ἱσπανικῇ πολιτείᾳ κατέστη ὁ Σερράνος. Οὗτος κατέβαλε μὲν τὴν κοινοτιστικὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ πρὶν ἢ διαπράξῃ τι κατὰ τῶν Καρλιστῶν, ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ τολμήματος τοῦ στρατηγοῦ Μαρτινὲζ Καμπὸς ἀνακηρύξαντος μετὰ τοῦ στρατοῦ ὡς βασιλέα τὸν υἱὸν τῆς Ἰσαβέλλας Ἀλφόνσον (Ἀλφόνσον ΙΒ'). Ἀποκατασταθείσης οὕτω τῆς συνταγματικῆς βασιλείας, ἡ ἐπανάστασις τῶν Καρλιστῶν κατεστάλη μετὰ ἓν ἔτος, ὁ δὲ Ἀλφόνσος κατώρθωσε νὰ βασιλεύσῃ ὁπωσοῦν εἰρηνικῶς μέχρι τοῦ 1885, ὁπότε ἀπέθανε (13/25 Νοεμβρίου) ἐν νεαρᾷ ἔτι ἡλικίᾳ (28 ἐτῶν) καταλιπὼν ἔγγυον τὴν δευτέραν αὐτοῦ σύζυγον Χριστίναν (ἀρχιδούκισσαν Αὐστριακήν). Ἡ Χριστίνα ἔλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ἐν ἀρχῇ ἐν ὀνόματι τῆς ἐκ τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Ἀλφόνσου θυγατρὸς τούτου Μερσεδές, ὅτε δὲ μετά τινας μῆνας (τῇ 5/17 Μαΐου 1886) ἐγέννησεν αὐτὴ ἡ Χριστίνα υἱὸν (τὸν Ἀλφόνσον ΙΓ') κηρυχθέντα βασιλέα ἐν ὀνόματι τούτου· τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην ἐξακολουθεῖ κατέχουσα μέχρι σήμερον.

Πορτογαλλία.— Εἴδομεν (Τόμ. Α', σελ. 401) ὅτι ὁ τῷ 1821 ἀπὸ Βρασιλίας εἰς Πορτογαλλίαν ἐπανακάμψας βασιλεὺς Ἰωάννης Ϛ' ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ σύνταγμα τοῦ 1820 καὶ ὅτι τῷ 1822 ἡ Βρασιλία ἐχωρίσθη πολιτικῶς ἀπὸ τῆς Πορτογαλλίας, ἀφοῦ ὁ τοῦ βασιλέως πρεσβύτερος υἱὸς Δὸν Πέτρος Α' ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας. Ἀλλὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1820 ἔπαυσε πάλιν νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τοῦ 1823, ὁπότε ὁ τοῦ βασιλέως δευτερότοκος υἱός, ὁ ἀπολυταρχικώτατος Δὸν Μιχαὴλ (ὃν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μίαν στιγμὴν εἶχον διανοηθῇ κατὰ τὸ 1824 νὰ ἐκλέξωσι βασιλέα (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 289) ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης αὐλῆς ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ καταργήσῃ τὸ σύνταγμα καὶ νὰ παραδώσῃ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἔθηκε τέρμα ταχὺ εἰς τὴν τρομοκρατίαν τοῦ Δὸν Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν λαὸν τὰς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἰωάννου τῷ 1826, ὁ θρόνος περιήρχετο κληρονομικῷ δικαιώματι εἰς τὸν Δὸν Πέτρον τῆς Βρασιλίας (ὡς Πέτρον Δ' τῆς Πορτογαλλίας). Ἀλλ' οὗτος, ὡς εἴδομεν (Τόμ. Α', σελ. 401) παρῃτήθη τῶν ἐπὶ τοῦ Πορτογαλλικοῦ θρόνου δικαιωμάτων αὐτοῦ χάριν τῆς ἑπταετοῦς θυγατρὸς αὐτοῦ Μαρίας da Gloria. Ἀλλ' ὁ Δὸν Μιχαὴλ ἀνηγορεύθη αὐτὸς τὸ μὲν πρῶτον

ἀντιβασιλεὺς εἶτα δὲ καὶ βασιλεὺς (1827) ὑποστηριζόμενος ἠθικῶς ὑπὸ τῶν μεγάλων μοναρχικῶν κυβερνήσεων. Ἐπὶ 5 ἔτη ἐβασίλευσεν ὁ Δὸν Μιχαὴλ τρομοκρατικῶς. Ἀλλὰ τῷ 1832 ἐπενέβησαν ἐνόπλως εἰς τὰ πράγματα τῆς Πορτογαλλίας ὁ Δὸν Πέτρος καὶ ἡ Ἀγγλία, καὶ ἡ τῷ 1834 συνομολογηθεῖσα τετραπλῆ συμμαχία (ἴδ. σελ. 676) ἐπήνεγκε τὴν ὁριστικὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δὸν Μιχαὴλ ἀπὸ τῆς Πορτογαλλίας. Τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀποθανόντος τοῦ Δὸν Πέτρου, ἡ Μαρία ἀνέλαβεν αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους λαβοῦσα σύζυγον μετὰ δύο ἔτη τὸν πρίγκιπα Φερδινάνδον τοῦ Κοβούργου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους ἔλαβε καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ βασιλέως. Τῷ 1853 ἀποθανοῦσαν τὴν βασίλισσαν Μαρίαν διεδέξατο ὁ ἀνῆλιξ ἔτι υἱὸς αὐτῆς Δὸν Πέτρος Ε΄ διατελέσας μέχρι τοῦ 1855 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Τὸν Δὸν Πέτρον βασιλεύσαντα μέχρι τοῦ 1861 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβῖκος Α΄, τὸν ὁποῖον ἀποθανόντα τῷ 1889 διεδέξατο ὁ νῦν βασιλεύων πρωτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Δὸν Κάρολος (1).

Ἑλβετία. — Ἐν Ἑλβετίᾳ τὸ κατὰ τὸ 1815 εἰσαχθὲν σύστημα τῆς ὁμοσπονδίας τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν διετηρήθη μέχρι τοῦ 1835. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολλαὶ τοπαρχίαι μετερρύθμισαν τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον. Ἀλλὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἄλλας τοπαρχίας, ἐν αἷς ἴσχυον αἱ ἀντιδραστικαὶ καθολικαὶ μερίδες, νὰ ζητήσωσιν ἰδίαν ὁμοσπονδίαν (Sonderbund). Καὶ τότε μὲν δὲν ἐπέτυχον. Ἀλλὰ τῷ 1843 ἐσχηματίσθη ἡ χωριστὴ ὁμοσπονδία καὶ ἐπήνεγκεν ἐμφύλιον πόλεμον, ἐν ᾧ ἡττήθησαν τῷ αὐτῷ ἔτει οἱ θιασῶται τῆς χωριστῆς ὁμοσπονδίας· τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος νέον καθιερώθη ἐν τῇ ὅλῃ ὁμοσπονδίᾳ σύνταγμα ὁμοσπονδιακὸν μᾶλλον συγκεντρωτικὸν τοῦ συντάγματος τοῦ 1815. Τὸ νέον δὲ τοῦτο σύνταγμα ὑπεβλήθη εἰς νέαν ἀναθεώρησιν τῷ 1874 γενομένην ἀποδεκτὴν ὑπὸ τῶν Ἑλβετῶν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ καθιστῶσαν τὴν ὁμοσπονδίαν ἔτι μᾶλλον συγκεντρωτικὴν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου εἰς τὰ τῶν σιδηροδρόμων, τῶν τραπεζῶν καὶ ἄλλων τινῶν κοινοῦ συμφέροντος ἀντικειμένων. Συνέ-

(1) Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως πάντων τούτων τῶν ἡγεμόνων ἡ ἱστορία τῆς Πορτογαλλίας περιστρέφεται περὶ συνταγματικὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων (τῶν συντηρητικῶν ἢ Regenadores, τῶν προοδευτικῶν τῶν καλουμένων *ἱστορικῶν* ἢ μεταρρυθμιστικῶν, καὶ τῶν δημοκρατικῶν) ἔτι δὲ καὶ περὶ οἰκονομικὰς δυσχερείας αἵτινες, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δὸν Καρόλου ἀπέληξαν εἰς εἶδος χρεωκοπίας διὰ τῆς ἀναστολῆς τῶν τόκων τοῦ δημοσίου χρέους. Αἱ ἀνωμαλίαι αὗται ἐξασθενοῦσι λίαν τὴν γοητείαν τῆς μοναρχίας ἐν Πορτογαλλίᾳ καὶ τὸ μέλλον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου (τοῦ Βραγαντικοῦ) φαίνεται καὶ ἐν Πορτογαλλίᾳ οὐχὶ λίαν ἀσφαλές, ἀφοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ κατελύθη πέρα τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν Βρασιλίᾳ, ἐκπεσόντος (1889) τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου Β΄ (ἴδ Τόμ. Α΄, σελ. 401) καὶ ἀνακηρυχθείσης τῆς δημοκρατίας.

στη δὲ ἐν Λωσάννῃ καὶ δικαστήριον ὁμοσπονδιακὸν δι' ὅλην τὴν ὁμοσπονδίαν.

Βέλγιον καὶ Ὁλλανδία.—Τὸ Βέλγιον μετὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἵδρυσιν τῆν συνταγματικῆς μοναρχίας τοῦ 1831, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ὁριστικὴν πρὸς τὴν Ὁλλανδίαν εἰρήνην τοῦ 1839, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ βασιλέως Λεοπόλδου μεγάλας ἐποιήσατο ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς προόδους ἄνευ σπουδαίων ἐσωτερικῶν κλονισμῶν καὶ πολιτικῶν ἐρίδων. Τῷ 1865 ἀποθανόντος τοῦ Λεοπόλδου Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ καὶ νῦν ἔτι βασιλεύων υἱὸς αὐτοῦ Λεοπόλδος Β', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξηκολούθησεν ἡ αὐτὴ προοδευτικὴ πολιτική, καίτοι ἀπὸ τοῦ 1873 ἴσχυσεν ἐν τῇ κυβερνήσει ἡ ὑπεράλπειος μερίς. Σπουδαῖον γεγονὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λεοπόλδου Β' εἶναι ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1893) ὑπὸ συντακτικῆς συνόδου ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον γενομένη ἀναθεώρησις τοῦ Βελγικοῦ συντάγματος καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἐν Ὁλλανδίᾳ παραιτηθέντος τῷ 1840 τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Α' τὴν ἀρχήν, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουλιέλμος Β' βασιλεύσας μέχρι τοῦ 1849, ὁπότε ἀποθανόντα διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουλιέλμος Γ'. Οὗτος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1871, ὁπότε ἀποθανὼν κατέλιπε τὴν βασιλείαν εἰς τὴν δεκαετῆ θυγατέρα αὐτοῦ Βιλελμῖναν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς αὐτῆς βασιλίσσης Ἔμμας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν Λουξεμβούργῳ, τοῦ ὁποίου ἦτο μέγας δούξ, ἴσχυεν ὁ Σάλιος περὶ διαδοχῆς νόμος, ἡ ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ δουκάτῳ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πλαγίου κλάδου τοῦ Ὀραγγικοῦ οἴκου τὸν ἔκπτωτον δοῦκα Νασσαυΐας Ἀδόλφον.

Τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη. — Ἐν Δανίᾳ τὸν βασιλέα Φρειδερῖκον ς', τὸν βασιλεύσαντα ἀπὸ τοῦ 1808 καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιέλου ἀπολέσαντα τὴν Νορβηγίαν (ἴδ. Τόμ. Α' σελ. 87) ἀποθανόντα τῷ 1839 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χριστιανὸς Η', τοῦτον δὲ ὁ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν παραλβίων δουκάτων γνωστὸς ἡμῖν Φρειδερῖκος Ζ' (1848-1863), θανόντος τοῦ ὁποίου ὁ Δανικὸς θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ὁλσατίας-Σόνδερβουργ-Γλυκσβούργου, πρῶτος δὲ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου βασιλεὺς εἶναι ὁ νῦν ἀνάσσων Χριστιανὸς Θ'. Ἐν Σουηδίᾳ δὲ καὶ Νορβηγίᾳ ἀπὸ τοῦ 1818 ἐβασίλευεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καρόλου ΙΔ' ὁ πρῴην Γάλλος στρατηγὸς Βερναδόττης (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 53). Τοῦτον τῷ 1844 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὄσκαρ Α' μέχρι τοῦ 1859, ὁπότε ἀποθανόντα διεδέξατο αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς Κάρολος ΙΕ'. Τοῦτον δὲ ἄτεκνον ἀποθανόντα τῷ 1872 διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ νῦν ἀνάσσων σοφὸς καὶ μεγάθυμος βασιλεὺς Ὄσκαρ Β'.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ΄. Ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τοῦ 1830—1892.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

—

Ἐν σελ. 10 στίχ. 23 **γράφε** Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Σελ. 13 στ. 18 συνομολογηθῇ σελ. 37 στ. 21 τὴν πλειονοψηφίαν σελ. 39 στ. 15 αὐτὰς σελ. 56 στ. 23 πυριτιδαποθήκη σελ. 108 στ. 19 συνταχθῶσιν σελ. 120 στ. 3 καὶ 21 Προνδζύνσκις σελ. 127 στ. 29 1846 σελ. 128 στ. 16 μήτε τὴν συμπάθειαν μήτε τὸ μῖσος σελ. 128 στ. 28 βασιλέα Φραγκῖσκον Α' αὐτόθι στ. 29 ὁ γνωστὸς ἡμῖν υἱὸς αὐτοῦ Φερδινάνδος Β' σελ. 135 στ. 24 καὶ κατὰ τρόπον σελ. 136 στ. 15 τῆς πρὸς τὰς ὡραίας τέχνας σελ. 141 στ. 7 ἀντὶ ἐπιρρώσεως σελ. 155 στ. 25 ἐμάστιξε σελ. 156 στ. 16 σφόδρα σελ. 236 στ. 3 εἰς ἰδιαιτέραν ἐθνικὴν σύνοδον νομοθετικὴν σελ. 251 στ. 10 τραπεζικῶν σελ. 282 στ. 8 ἐν γνώσει καὶ συναινέσει σελ. 303 στ. 18 εἰς τὴν ἐπίμονον σελ. 307 στ. 16 ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ἀπαιτούντων παρὰ τούτου σελ. 313 στ. 21 καταβαλοῦσα σελ. 329 στ. 1 μετὰ 80 χιλιάδων στρατιωτῶν εἰσέβαλεν σελ. 366 στ. 26 τῆς ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς σελ. 371 στ. 6 ἢ μέχρι τοῦ Μιγκίου σελ. 375 στ. 4 Κουστόζζας σελ. 378 στ. παρὰ τὴν Παυΐαν σελ. 379 στ. 10 τῆς ἐν Μορτάρᾳ μάχης σελ. 397 στ. 1 καὶ μὴ καθιεροῦν σελ. 411 στ. 9 καὶ ἐκδικητὴν τῶν σφαγῶν αὐτόθι στ. 15 ἀποφάνσεως σελ. 440 στ. 4 ἐδυσχέραινεν σελ. 440 στ. 19 πρὸς τὰς Γαλλορωσσικὰς σελ. 444 στ. 14 ἀνέβαλε σελ. 450 στ. 9 τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ σελ. 461 στ. 13 Δαναῶν δώρου σελ. 466 στ. 15 εἶχον φθάσει σελ. 468 στ. 6 τὰ ἀπὸ κοινοῦ τελούμενα σελ. 471 στ. 35 τῆς Ῥωσσίας: ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ Ἑλλησπόντου σελ. 524 σημ. 21 $^1/_2$ ἑκατομμύρια σελ. 526 στ. 19 κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάνου τούτου σελ. 532 στ. 26 κενόδοξος σελ. 535 στ. 12 Παλμερστὼν σελ. 557 σημ. ναύαρχον Στίρλιγκ σελ. 560 στ. 33 στρατηγὸν Φορέϋ σελ. 565 στ. 31 οἱ βαρῶνοι σελ. 567 σημ. Βρόϊλ σελ. 568 σημ. κατὰ πᾶσαν διετίαν σελ. 572 στ. 29 νὰ μὴ ἀναμιγνύηται μηδαμῶς σελ. 575 στ. 14 νίκην ἢ ἐπιτυχίαν σπουδαίαν σελ. 578 στ. 22 πηγὴ δημοσίου πλούτου σελ. 578 στ. 30 Μήδ. σελ. 587 στ. 26 ταῖς Ἰταλικαῖς αὐτῆς ἐπαρχίαις. σελ. 589 στ. 26 τῆς Μαντούας αὐτόθι στ. 30 ἐστρέφοντο περὶ τὴν εὕρεσιν σελ. 591 στ. 6 πρὸς τὸ κραταιότατον.

Σπουδαία προσθήκη. Ἐν σελ. 149 ἐν στίχῳ 9 μετὰ τὸ *λόρδος* Παλμερστών, προσθετέα τάδε: Τὸ ὑπουργεῖον Μελβούρνου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1834 ὑπεχρεώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Δ', κατὰ τρόπον ὅλως ἀσυνήθη, νὰ δώσῃ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, τοῦ Οὐέλλιγκτῶνος δέ, εἰς ὃν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς τοῦ νέου ὑπουργείου, συστήσαντος ὡς πρωθυπουργὸν τὸν Ῥοβέρτον Πήλ, ἐσχημάτισεν οὗτος ὑπουργεῖον Τορικόν, οὗ μετέσχε καὶ ὁ Ἀβερδῆνος ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ἐν τῷ ὑπουργείῳ δὲ τούτῳ ὁ τότε κατὰ πρῶτον μέλος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἐκλεγεὶς Γουλιέλμος Γλάδστων διωρίσθη τὸ πρῶτον ὑφυπουργὸς τῶν ἀποικιῶν. Τὸ νέον ὑπουργεῖον διέλυσε τὴν βουλήν, διότι ἐπλειονοψήφει ἔτι ἐν αὐτῇ τὸ Οὐιγικὸν κόμμα. Ἀλλ' αἱ νέαι ἐκλογαὶ δὲν ἐνίσχυσαν σπουδαίως τὴν θέσιν τῆς κυβερνήσεως καὶ μετά τινας ἥττας ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων παρῃτήθη τὸ ὑπουργεῖον Πὴλ καὶ τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ Οὐιγικὸν κόμμα ὑπὸ τὸν Μελβοῦρνον (27/8 Ἀπριλίου 1835). Κυβερνῶντος τοῦ ὑπουργείου κτλ.